ماۋزیدۇڭ تاڭلامالى شعارمالارى

1_توم

☆

بۇكىل دۇنيە ٴجۇزى پرولەتارلارى، بىرىگىڭدەر!

毛泽东选集

第一卷

一九六七年·北京

ماۋزىدۇڭ تاڭدامالى شىعارمالارى

1 - توم

1967 - جىل . بەيجىڭ

毛澤东

تاڭدامالى شىعارمالاردىڭ باسىلۋىنا ٴتۇسىنىك

بۇل تاڭدامالى شىعارمالار ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ جۇڭگو گىمىڭى-نىڭ ٴتۇرلى داۋىرلەرىندەگى ماڭىزدى ەڭبەكتەرىن قامتيدى. بۇدان بىرنەشە جىل بۇرىن جەر-جەردە باسىلىپ شىققان ٴتۇرلى نۇسقاداعى «ماۋ زىدۇڭ تاڭدامالى شىعارمالارى»نىڭ ەشبىرى اپتوردىڭ ٴوز قاراۋىنان وتپەدى، شىعارمالاردىڭ ورنالاستىرىلۋى ەداۋىر رەتسىز بولدى، ٴارىپ قاتەلىكتەرى دە بولىپ وتىردى، ونىڭ ۇستىنە وعان كەيبىر ماڭىزدى ەڭبەكتەرى ەنگىزىلمەدى. قازىرگى وسى تاڭدامالى شىعارمالار جۇڭگو گۇڭچانداڭى قۇرىلعانىنان كەيىن باسىپ وتىلگەن تاريحي داۋىرلەرگە ساي جانە ەڭبەكتەردىڭ جازىلعان ۋاقىتىنىڭ رەتىنە قاراي ورنالاستىرىلدى. بۇل تاڭدامالى شىعارمالارعا بۇرىن ٴار جەردە باسىلعان جيناقتا ەنگىزىلمەگەن كەيبىر ماڭىزدى ەڭبەكتەر مۇمكىندىگىنشە ەنگىزىلدى. بۇل تاڭدامالى شىعارمالارعا ەنگىزىلگەن ەڭبەكتەردىڭ ٴبارىن اپتور ٴوزى قاراپ شىعىپ، كەيبىر جەرلەرىن ادەبي جاعىنان وڭدەدى، كەيبىر ايىرىم شىعارمالاردى مازمۇن جاعىنان ٴبىرقاتار تولىقتىردى جانە تۇزەتتى.

تومەندە باسىپ شىعارۋ ىسىنە قاتىستى بىرنەشە ەسكەرتۋلەر بەرەمىز:

ٴبىرىنشى، قازىر باسىلىپ وتىرعان بۇل تاڭدامالى شىعارمالار ٴالى تولىقتانا قويعان جوق. گوميندانىڭ كەرتارتپاشىلارىنىڭ گىمىڭدىك حۇجاتتاردى جويىپ جىبەرۋىنە، ۇزاق ۋاقىتتىق سوعىستاردا گىمىڭدىك حۇجاتتاردىڭ جوعالىپ كەتۋىنە بايلانىستى، ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ بارلىق ەڭبەكتەرىن، اسىرەسە ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ

جازعان كوپتەگەن حاتتارى مەن دىيانىاۋلارىن (بۇلار ماۋ زەدۇڭ جولداستىڭ ەڭبەكتەرىنىڭ كوپ بولەگىن ۇستايدى) ٴالى تولىق تابا الامىز جوق.

ەكىنشى، بۇرىن تارالعان ەڭبەكتەردىڭ كەيبىرەۋلەرى، مىسالى، «اۋىل ـ قىستاقتى تەكسەرۋ» اپتوردىڭ پىكىرى بويىنشا ەنگىزىلمەدى؛ سونداي ـ اق اپتوردىڭ پىكىرى بويىنشا «شارۋاشىلىق ماسەلەسى مەن مالىيا ماسەلەسى»نىڭ دە ٴبىرىنشى تاراۋى (ياعني «وتكەندەگى قىزمەتتەر تۋرالى نەگىزگى قورتىندى») عانا ەنگىزىلدى.

ٴۇشىنشى، بۇل تاڭدامالى شىعارمالاردا كەيبىر ەسكەرتۋلەر بەرىلدى. بۇلاردىڭ ٴبىر بولەگى شىعارمانىڭ تاقىرىبىنا قاتىستى بولىپ، سول شىعارمانىڭ 2 ـ بەتىنىڭ اياعىنا بەرىلدى؛ قالعان بولەگىنىڭ كەيبىرەۋلەرى ساياسي سيپاتتا، كەيبىرەۋلەرى تەحنيكالىق سيپاتتا بولىپ، ٴاربىر شىعارمانىڭ سوڭىنا بەرىلدى.

ٴتورتىنشى، بۇل تاڭدامالى شىعارمالار جيناعى ەكى ٴتۇرلى تۇپتەلدى. ٴبىر ٴتۇرى ٴاربىر داۋىردەگى ەڭبەكتەر جيناقتالىپ ٴبىر تومدىق بولدى، ەندى ٴبىر ٴتۇرى ٴتورت تومدىق بولدى. ٴتورت تومدىقتىڭ ٴبىرىنشى تومى ٴبىرىنشى ىشكى گىميڭدىك سوعىس داۋىرىندەگى جانە ەكىنشى ىشكى گىميڭدىك سوعىس داۋىرىندەگى ەڭبەكتەردى قامتيدى؛ ەكىنشى جانە ٴۇشىنشى تومى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس داۋىرىندەگى ەڭبەكتەردى قامتيدى؛ ٴتورتىنشى تومى ٴۇشىنشى ىشكى گىميڭدىك سوعىس داۋىرىندەگى ەڭبەكتەردى قامتيدى.

جۇڭگو كوممۋنيستىك پارتياسى ورتالىق كوميتەتىنىڭ

جۇڭگوڭ جۇڭيالڭ ماۋ زەدۇڭ تاڭدامالى شىعارمالارىن باستىرىپ شىعارۋ ۋيۋانحۋيى

1951 ـ جىلى 8 ـ ايدىڭ 25 ـ كۇنى

مازمۇنى

ٴبىرىنشى تسكى گمىيگدىك سوعىس ٴداۋىرى

ەكىنشى ىشكى گىمىڭدىك سوعىس ءداۋىرى

جۇڭگودا قىزىل اكىمىيات نەلىكتەن ءومىر سۇرە الادى؟

جيڭگاڭشانداعى كۇرەس

ٴبىرىنشى ىشكى گمىڭدىك
سوعىس ٴداۋىرى

جۇڭگو قوعامىنداعى تاپتاردى تالداۋ*

(1926 ـ جىل 3 ـ اي)

كىم ٴبىزدىڭ جاۋىمىز؟ كىم ٴبىزدىڭ دوسىمىز؟ بۇل ماسەلە — گەمىڭدەگى ەڭ ماڭىزدى ماسەلە. جۇڭگودا وتكەندەگى بارلىق گەمىڭدىك كۇرەستەر وتە از ناتيجە بەردى، ونىڭ نەگىزگى سەبەبى ناعىز دوستارمەن ىنتىماقتاسا وتىرىپ، ناعىز جاۋلارعا سوققى بەرە الماعاندىعىندا. گەمىڭدىك پارتيا — بۇقارانىڭ باستاۋشىسى، گەمىڭدە گەمىڭدىك پارتيا قاتە جولعا باستاعاندا گەمىڭ جەڭىلىسكە ۇشىرا-ماي قالمايدى. گەمىڭىمىزدى قاتە جولعا باستاماۋ جانە ٴسوزسىز تابىسقا جەتكىزۋ سەنىمىنە يە بولۋ ٴۇشىن، ناعىز دوستارىمىزبەن ىنتىماقتاسىپ، ناعىز جاۋلارىمىزعا سوققى بەرۋگە نازار اۋدارماي بولمايدى. ناعىز دوستارىمىز بەن ناعىز جاۋلارىمىزدى ايىرۋ ٴۇشىن، جۇڭگو قوعامىنداعى تاپتاردىڭ ىقتىسادي ورنىنا جانە ولاردىڭ گەمىڭدە ۇستاعان پوزيتسياسىنا جالپى تالداۋ جاساماي بولمايدى.

جۇڭگو قوعامىنداعى تاپتاردىڭ احۋالى قانداي؟

دىيحۋ تابى جانە مايباندار تابى. ەكونوميكالىق ماسەلە، جارتىلاي وتار جۇڭگودا دىيحۋ تابى مەن مايباندار تابى بۇكىلدەي حالىقارالىق بۋرجۋازيانىڭ سىلاۋىندا بولىپ كەلەدى، ولاردىڭ ٴومىر ٴسۇرۋى مەن دامۋى جيانگەرلىككە تاۋەلدى. بۇل تاپتار جۇڭگوداعى ەڭ ارتتا قالعان، ەڭ كەرتارتپا وندىرىستىك قاتىناستارعا وكىلدىك ەتەدى، جۇڭگونىڭ ٶندىرگىش كۇشتەرىنىڭ دامۋىنا كەدەرگىلىك جاسايدى. ولاردىڭ مۇددەسى جۇڭگو رەۆوليۋتسياسىنىڭ ماقساتىمەن مۇلدە وتاسپايدى. اسىرەسە ٴىرى دىيحۋ تابى مەن ٴىرى مايباندار تابى ٴارقاشان جيانگەرلەر جاقتا تۇرىپ كەلەدى، ولار — بارىپ تۇرعان قانتەرىپ[①] ولاردىڭ ساياسي وكىلدەرى — گوجياجۋيىستەر مەن گوميندانىڭ وڭشىلدارى.

ورتا بۋرجۋازيا. بۇل تاپ جۇڭگونىڭ قالالارى مەن اۋىلدارىنداعى كاپيتاليستىك وندىرىستىك قاتىناستارعا وكىلدىك ەتەدى. ورتا بۋرجۋازيا دەپ كوبىنەسە ۇلتتىق بۋرجۋازيا ايتىلىپ وتىر، ولار جۇڭگو رەۆوليۋتسياسىنا قايشىلىقتى پوزيتسيا ۇستايدى: ولار شەتەل

* ماۋ زەدۇڭ جولداستىڭ بۇل شىعارماسى سول كەزدە پارتيا ىشىندە ٴومىر سۇرگەن ەكى ٴتۇرلى اۋىتقۋشىلىققا قارسى تۇرۋ ٴۇشىن جازىلعان. سول كەزدە پارتيا ىشىندەگى ٴبىرىنشى ٴتۇرلى اۋىتقۋشىلىققا چىن دۋشيۋ وكىلدىك ەتتى، ول تەك گوميندانمەن ىنتىماقتاستىقتى عانا كوڭىل ٴبولىپ، دىيحانداردى ەستەن شىعاردى، بۇل وڭشىل وپپورتۋنيزم بولدى. ەكىنشى ٴتۇرلى اۋىتقۋشىلىققا جاڭ گوتاۋ وكىلدىك ەتتى، ول دا جۇمىسشىلار قوزعالىسىنا عانا كوڭىل ٴبولىپ، دىيحانداردى ەستەن شىعاردى، بۇل «سول»شىل وپپورتۋنيزم بولدى. بۇل ەكى ٴتۇرلى وپپورتۋنيزم ٴوز كۇشتەرىنىڭ جەتكىلىكسىزدىگىن سەزە تۇرسا دا،

كاپيتالىنىڭ سوققىسى مەن جۇنفالاردىڭ ەزگىسى جانىنا باتقاندا، گىمىڭدى كەرەك ەتەدى، جىيانگەرلەرگە قارسى، جۇنفالارعا قارسى گىمىڭدىڭ قوزعالىستاردى قوستايدى؛ ٴبىراق ولار گىمىڭگە ىشكى جاقتان ەلىمىزدىڭ پىرولەتارياتى ەرلىكپەن قاتىناسقاندىعىن، سىرتقى جاقتان حالىقارالىق پىرولەتارياتىنىڭ بەلسەندى كومەك كورسەتكەندىگىن ٴوزىنىڭ ٴبىرى بۋرجۋازيا دارەجەسىنە دەيىن جەتۋدى كوزدەگەن تاپتىق داموۋىنا حاۋىپتى دەپ سەزگەن كەزدە گىمىڭنەن كۇدىكتەنەدى. ولاردىڭ ساياسي قۋاتتاماسى — ۇلتتىق بۋرجۋازيا سىندى ٴبىر تاپ ۇستەمدىك ەتەتىن مەملەكەت قۇرۋ. ٴوزىن داي جيتاۋدىڭ② «ادال ٴمۇرىتىمىن» دەپ اتايتىن بىرەۋ بيجيڭدە شىعاتىن «چىنباۋ» گازەتىندە③ پىكىرىن جاريالاپ: «سول قولىڭدى كوتەرىپ جيانگەرلىكتى قۇرت، وڭ قولىڭدى كوتەرىپ گۇڭچاندانگدى قۇرت»، — دەدى. وسى سوزدەر بۇل تاپتىڭ قايشىلىقتى، ۇرەيلى حالىن كورسەتەدى. ولار گومينداڭنىڭ حالىق تۇرمىسى مۇراتىن تاپتىق كۇرەس ٴىلىمى بويىنشا تۇسىندىرۋگە قارسى، ولار گومينداڭ-

---

كۇشتى قايدان بەزدەستىرۋدى، قايدان قالىڭ وداقتاس تابۋدى بىلمەدى. ماۋ زىدۇڭ جولداس جۇڭگو پىرولەتارياتىنىڭ اسا قالىڭ ٴارى اسا ادال وداقتاسى ديحاندار ەكەندىگىن اتاپ كورسەتتى، ٴسويتىپ، جۇڭگو گىمىڭىنىڭ ەڭ باستى وداقتاسى ماسەلەسىن شەشتى. ماۋ زىدۇڭ جولداس، سونىمەن بىرگە، سول كەزدەگى ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ اۋىتقىمالى تاپ ەكەندىگىن، گىمىڭ تاسقىنداعان كەزدە ونىڭ جىككە بولىنەتىندىگىن، وڭ قاناتىنىڭ جيانگەرلەر جاققا ٴوتىپ كەتەتىندىگىن بولجاپ ٴبىلدى. 1927 - جىلى تۋىلعان وقيعا مۇنى دالەلدەدى.

نىڭ روسسيامەن بىرلەسۋىنە جانە گوٴڭچاندا[4] مەن سولشىلداۋدى
نىشنە الۋىنا قارسى. ٴبىراق بۇل تاپتىڭ نيەتى — ۇلتتىق بۋرجۋازيا
ۇستەمدىك ەتەتىن مەملەكەت قۇرۋ نيەتى مۇلدە ىسكە اسپايدى،
ويتكەنى قازىرگى دۇنيە جۇزىندەگى جاعداي — گىمىڭ مەن فانگمىڭ
سىندى ەكى الىپ كۇش اراسىندا اقىرعى كۇرەس جۇرگىزىلىپ جاتقان
جاعداي. بۇل ەكى الىپ كۇش ەكى ۇلكەن تۋ تىگىپ وتىر: ٴبىرى —
قىزىل ٴتۇستى گىمىڭدىك تۋ، بۇل تۋدى 3 - ينتەرناتسيونال جوعارى
ۇستاپ، بۇكىل دۇنيە جۇزىندەگى بارلىق ەزىلگەن تاپتاردى ٴوز
تۋى استىنا توپتاسۋعا شاقىرىپ وتىر؛ ەندى ٴبىرى — اق ٴتۇستى
فانگمىڭدىك تۋ، ونى حالىقارالىق وداق جوعارى ۇستاپ، بۇكىل
دۇنيە جۇزىندەگى بارلىق فانگمىڭشىلدەردى ٴوز تۋى استىنا
توپتاسۋعا شاقىرىپ وتىر. ارالىق تاپتار، ٴسوز جوق، وتە تەز ارادا
جىكتەلەدى، نە سولعا ٴوتىپ گىمىڭشىلدەرگە قوسىلادى، نە وڭعا
ٴوتىپ فانگمىڭشىلدەرگە قوسىلادى، ولار ٴۇشىن «دەربەس» قالۋ
مۇمكىندىگى جوق. سوندىقتان، جۇڭگو ورتا بۋرجۋازياسىنىڭ ٴوز
تابىن جۇزەگە اسىرماق بولعان «دەربەس» گىمىڭ جاساۋ ويى قۇرعاق
قيال عانا بولىپ قالادى.

ۇساق بۋرجۋازيا. بۇعان ٴوز جەرىن ٴوزى وڭدەيتىن ديحاندار[5]،
قولونەركاسىپ ورىندارىنىڭ يەلەرى، ۇساق زيالىلار جىگى (وقۋشىلار،
ورتا جانە باستاۋىش مەكتەپ وقىتۋشىلارى، ۇساق ٴمانساپتىلار،
ۇساق قىزمەتكەرلەر، كىشى لاۋيشىلار)، ۇساق ساۋداگەرلەر جاتادى.
بۇل تاپ سان جاعىنان دا، تاپتىق سيپاتى جاعىنان دا بارىنشا نازار
اۋدارۋعا تاتيدى. ٴوز جەرىن ٴوزى وڭدەيتىن ديحاندار مەن
قولونەركاسىپ ورىندارىنىڭ يەلەرى باسقاراتىن شارۋاشىلىق ۇساق

وندىرىستىڭ شارۋاشىلىق بولىپ تابىلادى. ۇساق بۋرجۋازيانىڭ ىشىندەگى بۇل جىكتەر ۇساق بۋرجۋازيالىق ىقتىسادي ورنىندا تۇرعانى-مەن، ولار ٴبىر-بىرىنە ۇقسامايتىن ٴۇش توپقا بولىنەدى. ٴبىرىنشى توپتاعىلار ـــ كىرىسى اسىپ قالىپ وتىراتىندار، ياعني ولاردىڭ دەنە ەڭبەگىمەن تاپقان تابىستارى ٴوزىن قامداۋدىڭ سىرتىندا، جىل سايىن ارتىپ قالىپ وتىرادى. بۇل ادامداردىڭ بايۋ يدەياسى وتە كۇشتى، ولار جاۋگۇڭ يۋانشۋايعا⑨ قۇلشىنا تابىنادى، ولار ۇلكەن بايلىقتى كوكسەمەگەنىمەن، ورتا بۋرجۋازيانىڭ دارەجەسىنە جەتۋدى قاشان دا ويلايدى. جۇرت قۇرمەتتەيتىن ۇساق بايلاردى كورگەندە، ٴارقاشان ولاردىڭ اۋزىنىڭ سۋى قۇريدى. مۇنداي ادامدار قورقاق كەلەدى، ٴمانساپتىلاردان دا قورقادى، گەمىڭنەن دە ازداپ قورقادى. وزدەرىنىڭ ىقتىسادي ورنى ورتا بۋرجۋازياعا ەداۋىر جاقىن بولعاندىقتان، ولار ورتا بۋرجۋازيانىڭ ۇگىتىنە ەداۋىر سەنگىش كەلەدى، گەمىڭگە كۇدىكتەنۋ پوزيتسياسىن ۇستايدى. بۇل توپتاعىلار ۇساق بۋرجۋازيا اراسىندا ازشىلىقتى ۇستايدى، ۇساق بۋرجۋازيانىڭ وڭ قاناتى بولىپ تابىلادى. ەكىنشى توپتاعىلار ـــ ىقتىسادي جاقتان، جالپى العاندا، ٴوزىن ٴوزى قامداي الاتىندار. بۇل توپتاعىلار ٴبىرىنشى توپتاعىلاردان ەداۋىر وزگەشە، ولاردىڭ دا بايىعىسى كەلەدى، ٴبىراق جاۋگۇڭ يۋانشۋاي ولاردىڭ بايۋىنا ۇنەمى جول بەرمەيدى، ونىڭ بەر جاعىندا، سوڭعى جىلدار-دان بەرى جيانگەرلەردىڭ، جۇنفالاردىڭ، فەودال-ديجۋلاردىڭ، مايبان ٴىرى بۋرجۋازيانىڭ ەزۋى مەن قاناۋى سالدارىنان ولار قازىرگى دۇنيەنىڭ بۇرىنعى دۇنيەدەن باسقاشا بولىپ وتىرعاندىعىن سەزىنۋدە. ولار ەگەر قازىر دە بۇرىنعى قالپىندا ەڭبەك ەتەتىن بولسا،

وندا تۇرمىسىن قامداي المايتىندىعىن؛ تۇرمىسىن قامداۋ ٴۇشىن ەڭبەك ۋاقتىن ۇزارتۋ، ٴار كۇنى تاڭنىڭ اتۋىنان كۇننىڭ باتۋىنا دەيىن ەڭبەك ەتۋ، ٴوز كاسىبىنە ەسەلەپ كوڭىل ٴبولۋ قاجەت بولىپ وتىرعانىن سەزىنۋدە. ولار ازداپ بالاعاتتايتىن بولدى، شەتەلدىكتەردى «شەتەلدىك البasتىلار»، جۇنفالاردى «توناۋشى سىلىگدەر»، تۇحاۋ- ليەشىندەردى «ىنساپسىز بايلار» دەپ بالاعاتتاپ ٴجۇر. ولار جيانگەرلەرگە قارسى، جۇنفالارعا قارسى قوزعالىسقا جەڭىپ شىعا الماس پا ەكەن دەپ كۇماندانا قارايدى (ولار مۇندا شەتەلدىكتەر مەن جۇنفالاردىڭ قۋاتى وتە زور دەگەندى نەگىز ەتەدى)، باتىل قاتىناسقىسى كەلمەيدى، بەيتاراپ پوزيتسيا ۇستايدى، ٴبىراق گىميڭگە استە قارسى شىقپايدى. بۇل توپتاعىلاردىڭ سانى وتە كوپ، شامامەن الىندا، ۇساق بۋرجۋازيانىڭ تەڭ جارتىسىن ۇستايدى. ٴۇشىنشى توپتاعىلار — تۇرمىس كۇيى قۇلدىراپ بارا جاتقاندار. بۇل توپتاعىلاردىڭ ٴبىرقىدىرۋى ٴبىر كەزدە اۋقاتى ٴتاۋىر دەلىنەتىن ادامدار بولسا كەرەك، ەندى بىرتىندەپ ارەڭ كۇنەلتەتىن حالگە ٴتۇسىپ، تۇرمىسى بىرتىندەپ قۇلدىراپ بارادى. ولار ٴار جىلى جىل اياعىندا ٴبىر رەت ەسەپ جاساعاندا: «ويپىراي، تاعى دا زيان تارتىپپىن-اۋ!» — دەپ ٴبىر شوشىپ قالادى، مۇنداي ادامدار بۇرىن ٴتاۋىر تۇرمىس وتكىزىپ، كەيىن كەلە جىل سايىن قۇلدىراپ قارىزعا باتىپ، اقىرىندا ايانىشتى حالگە جەتكەندىكتەن، «كەلەشەگىن ويلاپ قارادايى قالتىرايدى». مۇنداي ادامدار قازىرگى تۇرمىسىن مۇنىڭ مۇلدە كەرىسىنشە بولعان بۇرىنعى ٴتاۋىر تۇرمىسىمەن سالىستىرا كەلىپ، رۋحي جاقتان قاتتى قينالادى. مۇنداي ادامدار گىميڭدىك قوزعالىستا وتە ماڭىزدى، سان جاعىنان

ەداۋىر كوپ بۇقارا، ولار ۇساق بۋرجۋازيانىڭ سول قاناتى بولىپ
تابىلادى. ۇساق بۋرجۋازيانىڭ جوعارىدا ايتىلعان ٴۇش توبىنىڭ
رەۆوليۋتسياعا ۇستايتىن پوزيتسياسى ادەتتەگى كەزدەردە تۇرلىشە
بولادى؛ ٴبىراق سوعىس كەزىندە، ياعني رەۆوليۋتسيا تاسقىنداپ،
جەڭىس شۇعىلاسى كورىنە باستاعاندا، رەۆوليۋتسياعا ۇساق بۋرجۋا-
زيانىڭ تەك سولشىل توپتاعىلارى عانا ەمەس، ارالىق توپتاعىلارى
دا قاتىناسادى، ٴتىپتى وڭشىل توپتاعىلارى دا پرولەتارياتتىڭ جانە
ۇساق بۋرجۋازيا سولشىل توبىنىڭ رەۆوليۋتسيالىق تولقىنىنىڭ قىسىمىمەن
رەۆوليۋتسياعا قوسىلۋعا ٴماجبۇر بولادى. 1925 - جىلعى 30 - ماي قوزعا-
لىسى[7] مەن جەر - جەردەگى دىيحاندار قوزعالىسىنىڭ تاجىريبەلەرىنەن
قاراعانىمىزدا، بۇل تۇجىرىم قاتە ەمەس.

جارتىلاي پرولەتاريات. بۇل ارادا ايتىلىپ وتىرعان جارتىلاي
پرولەتاريات مىناداي بەس ٴتۇرلى ادامدى قامتيدى: (1) جارتىلاي
جەر مايىلاپ الاتىن دىيحاندارى[6] باسىم كوپشىلىگى، (2) كەدەي
دىيحاندار، (3) ۇساق قولونەرشىلەر، (4) دۇكەن قىزمەتكەرلەرى[8]،
(5) ۇساق الىپساتارلار. ال جارتىلاي جەر مايىلاپ الاتىن دىيحان-
داردىڭ باسىم كوپشىلىگى مەن كەدەي دىيحاندار ــ اۋىل-قىستاقتاعى
سانى وتە كوپ بۇقارا. دىيحاندار ماسەلەسى دەگەنىمىز، نەگىزىنەن
العاندا، وسىلاردىڭ ماسەلەسى. جارتىلاي جەر مايىلاپ الاتىن
دىيحاندار، كەدەي دىيحاندار جانە ۇساق قولونەرشىلەر شۇعىلدانىپ
وتىرعان شارۋاشىلىقتىڭ بارلىعى وتە ۇساق - تۇيەك شاعىن وندى-
رىستىك شارۋاشىلىق بولىپ تابىلادى. جارتىلاي جەر مايىلاپ الاتىن
دىيحانداردىڭ باسىم كوپشىلىگى مەن كەدەي دىيحاندار جارتىلاي
پرولەتارياتقا جاتاتىن بولسا دا، ٴبىراق ولار ەكونوميكالىق جاعدايىنا

قاراي جوعارى، ورتا، تومەن بولسىپ ۇشكە ايىرىلادى. جارتىلاي جەر مايلاپ الاتىن ديحانداردىڭ تۇرمىسى ٴوز جەرىن ٴوزى وڭدەيتىن ديحانداردىكىنە قاراعاندا ناشار، ويتكەنى ولاردىڭ ازىقتىق استىعى ٴار جىلى، شامامەن العاندا، جىلدىڭ جارتىسىنا عانا جەتەدى، ال ونىڭ جەتپەگەنىن تولتىرۋ ٴۇشىن باسقالاردان جەر مايلاپ الۋىنا، نەمەسە ەڭبەك كۇشىنىڭ ٴبىر بولەگىن ساتۋىنا، نە بولماسا ۇساق ساۋدامەن شۇعىلدانۋىنا تۋرا كەلەدى. كوكتەم مەن جاز ارالىعىنداعى قارا وزەك شاقتا ولار جوعارى وسىممەن باسقا- لاردان قارىز الادى، وتە قىمبات باعامەن ازىق-تۇلىك ساتىپ الادى، ەشكىمگە جالىنىشتى ەمەس، ٴوز جەرىن ٴوزى وڭدەيتىن ديحاندارعا قاراعاندا، ولاردىڭ تۇرمىسىنىڭ اۋىر بولاتىندىعى تابيعي، دەگەنمەن كەدەي ديحانداردىكىنە قاراعاندا تاۋىرىرەك بولادى. كەدەي ديحاندار جەرى بولماعاندىقتان، ٴار جىلى وزگە- نىڭ جەرىن ەگىپ، بۇل جەردەن النعان ٴونىمىنىڭ جارتىسىن نەمەسە ونان دا ازىن الادى؛ جارتىلاي جەر مايلاپ الاتىن ديحاندار باسقالاردان مايلاپ العان جەرىنەن وندىرىلگەن ٴونىمىنىڭ تەڭ جارتىسىن نەمەسە ونان دا ازىن السانمەن، ٴوز جەرىنىڭ ٴونىمىن تۇگەلىمەن يەمدەنەدى. سوندىقتان دا جارتىلاي جەر مايلاپ الاتىن ديحانداردىڭ كىمىڭشىلىگى ٴوز جەرىن ٴوزى وڭدەيتىن ديحان- داردىكىنەن جوعارى كەلەدى، ال كەدەي ديحاندارعا جەتپەيدى.
كەدەي ديحاندار — اۋىل-قىستاقتاعى جەر مايلاپ الاتىن ديحاندار، ولار ديحۋلاردىڭ قاناۋىنا ۇشىراپ وتىرادى. ولاردى دا نىقتىسادي ورنىنا قاراي ەكى توپقا بولۋگە بولادى. ٴبىرىنشى توپتاعى كەدەي ديحانداردىڭ ٴبىرشاما جەتكىلىكتى ەگىس سايماندارى جانە ەداۋىر

مولشەردە قارجىلارى بولادى. مۇنداي ديحاندار ٴار جىلعى ەگىبەك ٴونىمىنىڭ جارتىسىن ٴوزى الىۋى مۇمكىن. ال جەتپەگەن بولەگىن قارىز الىپ، بالىق جانە راك اۋلاۋ، قۇس ٴوسىرۋ، شوشقا باعۋ سەكىلدى قوسىمشا ٴوندىرىس ارقىلى تولىقتىرىپ وتىرادى. مۇندا مىنانى ايتا كەتۋ كەرەك: بۇل شامالاعان ساندار عانا، ناقتى ەسەپ ەمەس. سونىمەن، ورتاشا ەسەپپەن الساق، جالپى ديحانداردىڭ تۇرمىسى جاقسى ەمەس. كولەمى ۇلكەن ديحاندار مەن جالعىز ديحاندار اراسىندا قايشىلىق تۋىلادى. جالعىز ديحاندار قاتتى تاپشىلىققا ۇشىراپ وتىرادى. ولاردىڭ كوبى كەدەي ديحاندار قاتارىنا قوسىلادى. ولاردىڭ جالعىز ديحانداردان ايىرماسى، ولار ءوز جەرى جوق، جەر جالداۋشى ديحاندار. ولار ءوز ونىمدەرىنىڭ جارتىسىن جەر يەسىنە بەرۋگە ءماجبۇر. ءبىر جىلدا ءتورت-بەس اي جۇمىسسىز قالادى. سوندىقتان ولار ءبىر ۇيدە ءبىر جىلدا جەتىسپەيتىن ازىق-تۇلىكتى قارىز الىپ تولىقتىرادى. جالپى ديحانداردىڭ كەدەيلىگى ولاردىڭ جەر ايىرماشىلىعىندا. ديحاندار جەرىنىڭ ءوزى از، ءوسىمى تومەن.

ەركىن كاسىپشىلەر دەپ سانالسا دا، ٴبىراق ولار دا ٴاردايىم
ٴبىر ٴبولىم ەڭبەككۇشىن ساتۋعا ٴماجبۇر بولادى، ولاردىڭ ىقتي-
سادي ورنى اۋىل-قىستاقتاعى كەدەي ديحانداردىكىنە قارالاس
كەلەدى. ولاردىڭ سەمىيالىق جۇكى اۋىر بولىپ، جالاقىسى مەن
تۇرمىس قاراجاتىنىڭ اراسىندا الشاقتىق بولاتىندىقتان، ۇنەمى
جوقشىلىقتىڭ تاقسىرەتىن تارتادى، جۇمىسسىزدىق قاۋپىنە ۇشىراپ
وتىرادى، ولار، جالپى العاندا، كەدەي ديحاندارمەن قارالاس
بولادى. دۇكەن قىزمەتكەرلەرى — ساۋدا دۇكەندەرىندەگى جالدا-
مالى قىزمەتكەرلەر، ولار سەميا قاراجاتىن ماردىمسىز جالاقىلارىمەن
قامدايدى، ٴبىراق زات باعاسى جىل سايىن ارتىپ، جالاقى ٴبىر-
نەشە جىلدا ارەڭ ٴبىر رەت وسىرىلەتىن بولعاندىقتان، ولارمەن
سويلەسە قالساڭ ٴوز قينىشىلىقتارى جونىندە تىنباي زارلانادى.
بۇلاردىڭ ورنى كەدەي ديحاندار مەن ۇساق قولونەرشىلەردىكىنەن
ونشا پارىقتالمايدى، بۇلار گىميڭدىڭ ۇگىتتى وتە وڭاي قابىلدايدى.
ۇساق الىپساتارلاردىڭ — مەيلى كوتەرمەشى نەمەسە جايماشى
بولسىن — جالپى العاندا، سوماسى از، تاپقان پايداسى بولماشى
بولادى، تۇتىنۋىنا جەتپەيدى. ولاردىڭ ورنى كەدەي ديحاندار-
دىكىنەن ونشا پارىقتالمايدى، كەدەي ديحاندار سياقتى ولار دا
قازىرگى جاعدايدى وزگەرتەتىن گىميڭگە مۇقتاج.

پرولەتاريات. قازىرگى زامان ونەركاسىپ پرولەتارلارى شامامەن
2 مىليون. جۇڭگونىڭ ىقتيسادى مەشەۋ بولعاندىقتان، قازىرگى
زامان ونەركاسىپ پرولەتارلارىنىڭ سانى كوپ ەمەس. 2 مليون
شاماسىنداعى بۇل ونەركاسىپ جۇمىسشىلارى، كوبىنەسە، بەس
سالادا — تەمىر جولدا، تاۋ-كەن ونەركاسىبىندە، تەڭىز تاسىمالىندا،

توقىماشىلىق جانە كەمە جاساۋ ونەركاسىپتەرىندە ىستەيدى، ال
ولاردىڭ ەداۋىر بولەگى شەتەل كاپيتالىمەن قۇرىلعان ونەركاسىپ-
تىڭ قۇلدانۋىندا بولىپ وتىر. ونەركاسىپ پرولەتارلارى سان
جاعىنان كوپ بولماعانىمەن، جۇڭگونىڭ جاڭا وندىرگىش كۇشتەرى-
نىڭ وكىلى، سونداي-اق تاياۋ زامانعى جۇڭگودا ەڭ الىاباسار
تاپ، گومىڭدىڭ قوزعالىستىڭ باسشى كۇشى. ءبىز 4 جىلدان بەرگى
جۇمىس تاستاۋ قوزعالىستارىنىڭ، مىسالى، تەڭىزشىلەردىڭ جۇمىس
تاستاۋىنىڭ[10]، تەمىر جولشىلاردىڭ جۇمىس تاستاۋىنىڭ[11]، كايلۋان
مەن جياۋزو كومىر كەنىندەگى جۇمىس تاستاۋدىڭ[12]، شامياندا عى
جۇمىس تاستاۋدىڭ[13]، سول سياقتى «30-ماي» دان كەيىن بولعان
شاڭحاي مەن شياڭگاڭداعى ءىرى جۇمىس تاستاۋلاردىڭ[14] كورسەت-
كەن كۇشىنە كوز جىبەرسەك، ونەركاسىپ پرولەتارياتىنىڭ جۇڭگو
گومىڭىندە ۇستاعان ورنىنىڭ ماڭىزدىلىعىن بىلە الامىز. ولاردىڭ
بۇلاي بولا الۋىنىڭ ءبىرىنشى سەبەبى — شوعىرلانعاندىعى. ادامدار-
دىڭ قاندايى بولسا دا شوعىرلانۋ جاعىنان ولارعا جەتە المايدى.
ەكىنشى سەبەبى — ولاردىڭ ىقتىسادي ورنىنىڭ تومەندىگى. ولار
ءوندىرىس قۇرال-جابدىقتارىنان جۇرداي، ولاردىڭ تەك ەكى
قولى عانا بار، ولار بايۋدان ءۇمىت ۇزگەن، ونىڭ ۇستىنە جيانگەر-
لەردىڭ، جۇنفالاردىڭ، بۋرجۋازيانىڭ اسا جاۋىزدىق ماملەسىنە
ۇشىراپ وتىرادى، سوندىقتان ولار توتەنشە جاۋىنگەر كەلەدى.
ءىرى قالالارداعى كۇلي جۇمىسشىلاردىڭ كۇشىنە دە مىقتاپ نازار
اۋدارۋعا بولادى. بۇلاردىڭ ىشىندە ماتوۋلارداعى جۇك تاسۋشىلار
جانە جاياۋ اربا تارتۋشىلار كوپشىلىك ساندى ۇستايدى، كوڭ-قوقىر
تاسيتىندار مەن كوشە تازالاۋشىلار دا بۇلاردىڭ قاتارىنا جاتادى.

ولاردىڭ ەكى قولىنان باسقا ەشنارسەسى بولمايدى، ولاردىڭ ىقتىسادي ورنى ونەركاسىپ جۇمىسشىلارىنىكىنە ۇقسايدى، تەك شوعىرلانۋى جانە ٶندىرىستەگى ماڭىزدىلىعى جاعىنان عانا ونەركاسىپ جۇمىسشىلارىنا جەتپەيدى. جۇڭگودا جاڭا تۇرپاتتى كاپيتاليستىك اۋىل شارۋاشىلىق ٴالى دە از. اۋىل ـ قىستاق پرولەتارياتى دەپ جىلدىقشى، ايلىقشى، كۇندىكشى سياقتى جالدامالى ديحاندار ايتىلادى. بۇل جالدامالى ديحانداردىڭ جەرى، ەگىس سايماندارى بولماۋى بىلاي تۇرسىن، ٴتىپتى ولاردا ەشقانداي قارجى دا بولمايدى، تەك ەڭبەككۇشىن ساتىپ قانا كۇنەلتەدى. ولار ەڭبەك ۋاقىتىنىڭ ۇزىندىعى، جالاقىسىنىڭ ماردىمسىزدىعى، وزدەرىنە بولعان ماملەنىڭ جاماندىعى، كاسىبىنىڭ تۇراقسىزدىعى جاقتارىنان باسقا جۇمىسشىلاردان اسىپ تۇسەدى. مۇنداي ادامدار اۋىل ـ قىستاقتا اۋىر قيىنشىلىق كورۋشىلەر بولىپ، ديحاندار قوزعالىسىندا كەدەي ديحاندار سياقتى ماڭىزدى ورىن ۇستايدى.

بۇلاردان باسقا، ەداۋىر مولشەردە قاڭعىباس پرولەتارلار بار، بۇلار — جەردەن ايىرىلعان ديحاندار مەن جۇمىس تابۋ مۇمكىندىگىنەن ايىرىلعان قولونەركاسىپ جۇمىسشىلارى. بۇلار — ادامزات ومىرىندەگى مەكەنسىزدەر. ولاردىڭ جەر ـ جەردە قۇپيا ۇيىمدارى بار، مىسالى، فۋجيان، گۋاڭدۇڭ ولكەلەرىندەگى «سانحەحۇي»، حۋنان، حۋبەي، گۇيجوۋ جانە سىچۋان ولكەلەرىندەگى «گەلاۋحۇي»، انحۋي، حىنان جانە شاندۇڭ ولكەلەرىندەگى «داداۋحۇي». جىلي مەن دۇڭبەي ٴۇش ولكەدەگى «زايليحۇي»، شاڭحاي جانە باسقا جەرلەردەگى «چيڭباڭ»[15] — بۇلاردىڭ بارلىعى ولاردىڭ ساياسي جانە ىقتىسادي كۇرەستەگى ٴوزارا كومەكتەسۋ ۇيىمدارى. بۇل

توپتاعى ادامداردى ورنالاستىرۋ — جوڭگونىڭ قيىن ماسەلەلەرىنىڭ ٴبىرى. بۇل ادامدار اسا ەرلىك كورسەتەر جويگىنزە الادى، ٴبىراق بۇلدىرگىش كەلەدى، ەگەر دۇرىس جەتەكشىلىك ىستەلسە، ولاردى كۇشتىك كۇشكە ايىنالدىرۋ مۇمكىن.

جوعارىدا ايتىلعانداردان مىنالاردى بىلۋگە بولادى، جيانگەرلەرمەن اۋىز جالاسقان بارلىق جۇنفالار، گۋانلياۋلار، مايباندار تابى، ونىڭ ديجۋ تابى جانە ولارعا تاۋەلدى بولعان ٴبىر ٴبولىم كەرتارتپا زيالىلار — ٴبىزدىڭ جاۋىمىز. ونەركاسىپ پرولەتارياتى — ٴبىزدىڭ رەۆوليۋتسيامىزدىڭ باسشى كۇشى. بۇكىل جارتىلاي پرولەتاريات پەن ۇساق بۋرجۋازيا — ٴبىزدىڭ ەڭ جاقىن دوسىمىز. اۋىتقىمالى ورتا بۋرجۋازياعا كەلسەك، ونىڭ وڭ قاناتى ٴبىزدىڭ جاۋىمىز بولۋى، سول قاناتى ٴبىزدىڭ دوسىمىز بولۋى مۇمكىن — ٴبىراق ٴبىز قاشاندا ساق بولىپ، ونىڭ ٴبىزدىڭ سەبىمىزگە لاڭ سالۋىنا جول بەرمەۋىمىز كەرەك.

ەسكەرتۋلەر

① گوجياجۋيشىلدەر دەپ سول كەزدە «جوڭگو گوجياجۋيشىل جاستار وداعى»ن ۇيىمداستىرعان، كەيىنىرەك ونى «جوڭگو جاستار پارتياسى» دەپ اتاعان ات توبەلىندەگى فاشيستىك ارسىز جىڭكىلار ايتىلىپ وتىر. ولار اكىميات باسىندا وتىرعان كەرتارتپاشىلاردان جانە جيانگەرلەردەن قاراجات الىپ، گوڭچاندانگا، سوۆەت وداعىنا قارسى تورۋدى وزدەرىنىڭ فانگىمىڭدىڭ كاسىبى ەتكەن.

② داي جيتاۋ گوميندانگا جاس كەزىندە قاتىناسقان، جياڭ جيەشىمەن بىرگە جياۋيسودا جالدايتىن ىستەرمەن شۇعىلدانعان. 1925 - جىلى

سۇن جۇڭشان قايتىس بولغاندىن كېيىن، ول گۇڭچانداڭغا قارشى جەلىك-
تىرۇ جۇمىسىمەن شۇغىللاندىپ، جياڭ جيېشىنىڭ 1927-جىلى فانگمىڭدىك
جىڭبيان جۇرگىزۋىنە رۇجي جاقتان ازىرلىك جاسادى. ول ۇزاق ۋاقىت
بويىنا جياڭ جيېشى فانگمىڭىنىڭ ادال يىتارشىسى بولدى. 1949-جىلى
2-ايدا، ول جياڭ جيېشى ۇستەمدىگىنىڭ كۇيرەۋ الدىندا تۇرعاندىعىن،
ٴوز بولاشاعىنان ٴۇمىت جوق ەكەندىگىن بايقاپ، ٴوزىن ٴوزى ٴولتىردى.

③ بېيجىڭدە شىعاتىن «جېنباۋ» گازەتى سول كەزدە ساياسي
جاقتان بېيياڭ جۇنفالارى ۇستەمدىگىن قولدايتىن ساياسي ۇيىمداردىڭ
ٴبىرىنىڭ ــ يانجيۋشيدىڭ ورگان گازەتى ەدى.

④ 1923-جىلى سۇن جۇڭشان جۇڭگو گۇڭچانداڭىنىڭ كومەگىمەن
گومينداڭدى قايتا ۇيىمداستىرۋدى، گومينداڭ ـ گۇڭچانداڭ ىنتىماقتاستىعىن
جۇزەگە اسىرۋدى، كوممۋنيستەردى گومينداڭعا قاتىناستىرۋدى ۇيعاردى
جانە 1924-جىلدىڭ 1-ايىندا گۋاڭجوۋدا گومينداڭنىڭ ٴبىرىنشى
رەتكى بۇكىل مەملەكەتتىك قۇرىلتايىن شاقىرىپ، روسسيامەن بىرلەسۋ،
گۇڭچانداڭمەن بىرلەسۋ، ديحاندار مەن جۇمىسشىلارعا كومەكتەسۋ سىندى
ٴۇش ٴىرى ساياساتتى بەلگىلەدى. سول كەزدە ماۋ زېدۇڭ جولداس
جانە لي داجاۋ، لين بوچۇي، چۇي چيۋباي سياقتى جولداستار وسى
قۇرىلتايعا قاتىناسىپ، گومينداڭنىڭ كەيىندىك جولعا تۇسۋىنە كومەك-
تەسۋدە وراسان زور رول اتقاردى. ولار سول كەزدەگى گومينداڭ
جۇڭياڭىنىڭ اتقارۋ ۋيېيۋاندىعىنا نەمەسە حوۋبۇ اتقارۋ ۋيېيۋاندىعىنا
سايلاندى.

⑤ ماۋ زېدۇڭ جولداس بۇل ارادا ورتا ديحانداردى ايتىپ وتىر.

⑥ جاۋگۇڭ يۇانشۋاي ــ جۇڭگو حالىق اڭىزدارىندا ايتىلاتىن
بايلىق ٴتاڭىرى، ول جاۋ گۇڭمىڭ دەپ تە اتالادى.

⑦ 1925-جىلى شاڭحايداعى انگليا ساقشىلارىنىڭ 5-ايدىڭ
30-كۇنى جۇڭگو حالقىن قىرعىنداعان وقيعاسىنا بۇكىل ەلىمىزدەگى
حالىق نارازىلىق ٴبىلدىرىپ كوتەرگەن جيانگەرلىككە قارسى قوزعالىس

ايتىلىپ وتىر. 1925 ـ جىلدىڭ 5 ـ ايىندا چيڭداۋ مەن شاڭحايداعى
جاپونيانىڭ ٴجىپ ٴيىرۋ زاۋوتتارىندا ىلگەرىندى ـ كەيىندى تۋىلعان
جۇمىسشىلاردىڭ اسا كەڭ كولەمدى جۇمىس تاستاۋ كۇرەسى جاپونيا
جيانگەرلەرى مەن ولاردىڭ يتارشىسى بەيياڭ جۇنفالارىنىڭ جانىشتاۋىنا
ۇشىرادى. 5 ـ ايدىڭ 15 ـ كۇنى شاڭحايداعى جاپونيانىڭ ٴجىپ ٴيىرۋ
زاۋوتىنىڭ كاپيتاليستەرى جۇمىسشى گۋ جىڭحۇڭدى اتىپ ٴولتىردى،
ونان استام جۇمىسشىنى جارالادى. 28 ـ كۇنى چيڭداۋ جۇمىسشىلارىنان
8 ادام كەرتارتپا ۇكىمەت جاعىنان ٴولتىرىلدى. 30 ـ كۇنى شاڭحاي وقۋ ـ
شىلارىنان 2 مىڭنان استام ادام زۋجيەلەردە جۇمىسشىلارعا مەدەت بەرۋ
جونىندە ۇگىت جۇرگىزدى جانە زۋجيەلەردى قايتارىپ الۋعا شاقىردى،
وسىنىڭ ىزىنشە، 10 مىڭنان استام ادام توپتالىپ، انگليا زۋجيەسىندەگى
ساقشى مەكەمەسىنىڭ قاقپاسى الدىندا «جيانگەرلەر جويىلسىن»، «بۇكىل
جۇڭگو حالقى ىنتىماقتاسايىق» دەگەن ۇراندار شاقىردى. انگليا
جيانگەرلىگىنىڭ ساقشىلارى دەرەۋ وق جاۋدىرىپ، كوپتەگەن وقۋشىنى
ٴولتىردى جانە جارالادى، بۇل ايگىلى «30 ـ ماي قاندى وقيعاسى»
ەدى. بۇل زور قىرعىنداۋ وقيعاسى تۋىلىسىمەن بۇكىل ەلىمىزدەگى
حالىقتىڭ ىزالى كەگىن تۇتاندىردى، بارلىق جەردە ەرەۋىل، جۇمىس
تاستاۋ، وقۋ تاستاۋ، ساۋدا توقتاتۋ بولدى، جيانگەرلىككە قارسى اسا
كەڭ كولەمدى قوزعالىس قالىپتاستى.

⑧ ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل ارادا جارتىلاي جەرى بار، جارتىلاي
جەر مايلاپ الاتىن كەدەي ديحانداردى ايتىپ وتىر.

⑨ جۇڭگونىڭ دۇكەن قىزمەتكەرلەرى ٴارتۇرلى جىكتەرگە بولىنە ـ
دى. ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل ارادا دۇكەن قىزمەتكەرلەرىنىڭ ٴبىرشاما
كوپشىلىگىن ۇستايتىن ادامداردى ايتىپ وتىر؛ قالعان ٴبىر ٴبولىمى تومەن
جىكتەگى دۇكەن قىزمەتكەرلەرى پرولەتارلىق تۇرمىستى باسىنان
كەشىرەتىن.

⑩ بۇل ارادا 1922 ـ جىلدىڭ باس شەنىندە بولعان شياڭگاڭ

تەگىزشىلەرىنىڭ جۇمىس تاشتاۋى مەن چاڭجياڭ ۋزەنىندەگى كەمەشى-
لەرىنىڭ جۇمىس تاشتاۋى ايتىلىپ وتىر. شياڭگاڭ تەگىزشىلەرى جۇمىس
تاشتاۋدى 8 ايتاعا سوزدى، ۋلاردىڭ كەسكىلەسكەن قاندى كۇرەسىنىڭ
ناتيجەسىندە، انگليا جيانگەرلىگىنىڭ شياڭگاڭداعى داڭجۇيى اقىرى
جالاقىنى ارتتىرۋعا، جۇمىسشىلار ۋيىمىن قالپىنا كەلتىرۋگە، قولعا الىنعان
جۇمىسشىلاردى بوساتۋعا، قۇربان بولعان جۇمىسشىلاردىڭ ئۆي ىشىنە
ئنەاپاقا بەرۋگە ئماجبۇر بولدى. مۇنىڭ ىزىنشە، چاڭجياڭ ۋزەنىندەگى
كەمەشىلەر مەن كەمە جۇمىسشىلارى دا 2 اپتا بويى جۇمىس تاستاپ
جەڭىسكە جەتتى.

⑪ جۇڭگو گۇڭچاندانگى 1921-جىلى قۇرىلعاننان كەيىن تەمىر
جول جۇمىسشىلارى اراسىندا ۋيىمداستىرۋ جۇمىستارىن جۇرگىزدى،
1922 — 1923 -جىلدارى تەگىزگى تەمىر جول جەلىلەرىندە گۇڭچان-
داڭنىڭ باسشىلىعىمەن جۇمىس تاستاۋ كۇرەستەرى بولدى. ۋلاردىڭ
ەڭ ايگىلىسى 1923 -جىلى 2-ايدىڭ 4-كۇنى بيجيڭ — حانكوۋ
تەمىر جول جۇمىسشىلارىنىڭ باس جۇمىسشىلار ۋيىمىن ۋيىمداستىرۋ
ەركىندىگى جولىندا جۇرگىزگەن جالپى جۇمىس تاستاۋى بولدى. انگليا
جيانگەرلىگى قولداعان بەيياڭ جۇنفالارى ۋ پيفۋ، شياۋ ياۋنان جۇمىس
تاستاعان جۇمىسشىلارعا قارسى 2-ايدىڭ 7-كۇنى جان تۇرشىگەرلىك
قىرعىن جۇرگىزدى، بۇل تاريحتاعى ايگىلى «7-فەۆرال قاندى
ۋقيعاسى» ەدى.

⑫ كايلۋان كومىر كەنى — كايپيڭ - لۋانجۇ كومىر كەن رايوندا-
رىنىڭ جالپى اتالۋى، ۋلار جۇڭگونىڭ حېبېي ولكەسىندەگى ئبىر-بىرىنە
تۇتاسقان ئىرى كومىر كەن رايونى، ونداعى 50 مىڭنان استام جۇمىسشى
ىستەيتىن. انگليا جيانگەرلىگى 1900-جىلعى يىحېتۋان قوزعالىسى كەزىن-
دە كايپيڭ كومىر كەنىن تارتىپ العاننان كەيىن، جۇڭگولىقتار باسقاداعان
لۋانجۇ كومىر كەن گۇڭسىسىن قۇردى، بەرتىن كەلە ۋل كايلۋان كومىر
كەن باس مەكەمەسىنە بىرىكتىرىلدى، سونىمەن بۇل ەكى كەندى انگليا

جيانگەرلىگى جەكە يەمدەنىپ الدى. كايلۋانداعى جۇمىس تاستاۋ دەپ
1922 ـ جىلدىڭ 10 ـ ايىنداعى جۇمىس تاستاۋ ايتىلىپ وتىر. جياۋزو
كومىر كەنى حىنان ولكەسىندە، بۇل جۇڭگونىڭ اتاقتى كومىر كەن
رايونى. جياۋزوداعى جۇمىس تاستاۋ دەپ 1925 ـ جىلى 7 ـ ايدىڭ
1 ـ كۇنىنەن 8 ـ ايدىڭ 9 ـ كۇنىنە دەيىنگى جۇمىس تاستاۋ ايتىلىپ وتىر.

⑬ شاميان سول كەزدە انگليا جيانگەرلىگىنىڭ گۋاڭجوۋداعى
زۋجيەلىك جەرى بولاتىن. شاميانىدى بيلەپ ـ توستەپ تۇرعان انگليا
جيانگەرلەرى 1924 ـ جىلدىڭ 7 ـ ايىندا جاڭا ساقشىلىق ٴتارتىپ جاريا ـ
لاپ، شاميانداعى جۇڭگولىقتار زۋجيەگە كىرىپ ـ شىققاندا سۋرەتى
جاپسىرىلعان كۋالىكتى الا ٴجۇرۋى ٴتيىس دەپ بەلگىلەدى، ال شەتەل ـ
دىكتەر ەمىن ـ ەركىن كىرىپ ـ شىعا بەرەتىن. شاميان جۇمىسشىلارى
7 ـ ايدىڭ 15 ـ كۇنى جۇمىس تاستاپ، بۇل جولسىز شاراعا نارازىلىق
ٴبىلدىردى. ناتيجەدە انگليا جيانگەرلەرى لاجسىزدان جاڭا ساقشىلىق
ٴتارتىبىن كۇشىنەن قالدىردى.

⑭ 1925 ـ جىلى 5 ـ ايدىڭ 30 ـ كۇنگى شاڭحاي وقيعاسىنان كەيىن،
6 ـ ايدىڭ 1 ـ كۇنى شاڭحايدا جالپى جۇمىس تاستاۋ باستالدى، 6 ـ ايدىڭ
19 ـ كۇنى شياڭگاڭدا جالپى جۇمىس تاستاۋ باستالدى. الدىڭعىسىنا
200 مىڭنان استام ادام، سوڭعىسىنا 250 مىڭ ادام قاتىناستى. شياڭگاڭ ـ
داعى زور جۇمىس تاستاۋ بۇكىل ەلىمىزدەگى حالىقتىڭ قولداۋىمەن
ٴبىر جىل ٴتورت ايعا سوزىلىپ، دۇنيە جۇزىندەگى جۇمىسشىلار قوزعالە ـ
سىنىڭ تاريحىندا ەڭ ۇزاققا سوزىلعان جۇمىس تاستاۋ بولدى.

⑮ سانحىحۋي، گىلاۋحۋي، داداۋحۋي، زايليحۋي، چيڭباڭ ــ
جۇرتشىلىق اراسىنا تاراعان باستاۋىش فورماداعى قۇپيا ۇيىمدار. بۇل
ۇيىمدار، كوبىنەسە، كۇيزەلگەن ديحانداردان، جۇمىسسىز قالعان قولونەر ـ
شىلەردەن، سودىر پىرولەتارلاردان، تاعى باسقالاردان قۇرالعان.
جۇڭگونىڭ فەودالدىق داۋىرىندە بۇل ادامدار، ەكىنىڭ بىرىندە، ٴدىني
سوقىر سەنىمدى بايلانىس دانەكەرى ەتە وتىرىپ، وتاعاسىلىق ـ ۇيىمدىق

فورما نەگىزىندە ٴارتۇرلى اتپەن ٴتۇرلى ۇيىمداردى قالىپتاستىردى، كەيبىرەۋلەرى ٴتىپتى قارۋ-جاراقتى بولدى. ولار وسى ۇيىمدار ارقىلى الەۋمەتتىك ومىردە ٴوزارا جاردەم كورسەتۋگە تالپىندى جانە بەلگىلى مەرزىمدە وسى ۇيىمداردان پايدالانىپ كۇرەس قوزعاي وتىرىپ، وزدەرىن ەزگەن گۋانليالار مەن ديجۋلارعا قارسى شىقتى. الايدا ديحاندار مەن قولونەرشىلەردىڭ مۇنداي مەشەۋ ۇيىمنان وزدەرى ٴۇشىن شىعار جول تابۋىنىڭ مۇمكىن ەمەس ەكەندىگى وتە ايقىن ەدى. مۇنداي مەشەۋ ۇيىمداردى ديجۋلار مەن زورەكەرلەر وپ-وڭاي ٴوز شەڭگەلىنە الىپ، پايدالانىپ كەتىپ وتىردى، ونىڭ ۇستىنە بۇل ۇيىمداردا كوزسىزدىكپەن بۇلدىرۋشىلىك ادەتى بولعاندىقتان كەيبىرەۋلەرى كەرتارتپا كۇشكە اينالدى. 1927-جىلى جياڭ جيەشي فانگميڭدىڭ جەڭبيان جاساعان كەزدە، بۇل مەشەۋ ۇيىمداردى ەڭبەكشى حالىقتىڭ ىنتىماعىن بۇزاتىن جانە گميڭدى بۇلدىرەتىن قۇرال رەتىندە پايدالاندى. تاياۋ زامان ونەركاسىپ پرولەتارياتىنىڭ كۇشى قاۋلاپ وسە باستاعاننان كەيىن، ديحاندار جۇمىسشى تابىنىڭ باسشىلىعىندا وزدەرىنىڭ مۇلدە جاڭاشا ۇيىمدارىن بىرتىندەپ قۇردى، ٴسويتىپ، باستاۋىش فورماداعى مەشەۋ ۇيىمدار ٴوزىنىڭ ٴومىر ٴسۇرۋ قۇقىن جويدى.

حۋنان ديحاندار قوزعالىسىن زەرتتەۋدەن بايانداما*

(1927 - جىل 3 - اي)

ديحاندار ماسەلەسىنىڭ كەلەلىلىگى

مەن وسى جولى حۋنانعا① بارىپ، 5 اۋداننىڭ — شياڭتاننىڭ، شياڭشياڭنىڭ، حىڭشاننىڭ، ليليڭنىڭ، چاڭشانىڭ احۋالىن سول جەرلەردىڭ ىزىندە زەرتتەدىم. 1 - ايدىڭ 4 - كۇنىنەن 2 - ايدىڭ 5 - كۇنىنە دەيىن جيىنى 32 كۇن ىشىندە اۋىل - قىستاقتاردا، اۋداندىق قالالاردا تاجىريبەلى ديحانداردى جانە ديحاندار قوزعالىسىمەن شۇعىلدانىپ جۇرگەن جولداستاردى شاقىرىپ تەكسەرۋ جيىندارىن اشتىم، ولاردىڭ باياندامالارىن ىقىلاسپەن تىڭدادىم، ٴبىر تالاي ماتەريالدار جينادىم. ديحاندار قوزعالىسى جونىندە ولاردان ەستىگەن كوپتەگەن داۋليلەر حانكوۋ مەن چاڭشاداعى شىنشىلەردەن ەستىگەن داۋليلەردىڭ بۇكىلدەي كەرىسى بولىپ شىقتى. بۇرىن

كورمەگەن، ەستىمەگەن ٴبىرقىدىرۋ تاڭعاجايىپ ىستەردى كوردىم
جانە ەستىدىم. مەن مۇنداي جاعدايلار ٴبىرسىپىرا جەردە بار دەپ
ويلايمىن. ديحاندار قوزعالىسىنا قارسى بارلىق داقپىرت سوزدەردى
تەز تۇزەتۋ كەرەك. گوميڭداڭ داڭقجۇيلەر ديحاندار قوزعالىسى
جونىندەگى ٴتۇرلى قاتە شارالارىن تەز وزگەرتۋلەرى كەرەك. وسىلاي
ىستەۋ عانا گوميڭنىڭ بولاشاعىنا پايدالى بولادى. ويتكەنى قازىرگى
كۇندە ديحاندار قوزعالىسىنىڭ كوتەرىلىپ وتىرعاندىعى اسا زور
ماسەلە. وتە قىسقا ۋاقىت ىشىندە، جۇڭگونىڭ ورتا بولەگىندەگى،
وڭتۇستىك بولەگىندەگى جانە سولتۇستىك بولەگىندەگى ولكەلەردەن
100 ميليونداعان ديحاندار قوزعالادى، ولاردىڭ نوسەرلى داۋىل-
داي ايبىندى ەكپىنىن ٴارقانداي جويقىن كۇش باسا المايدى. ولار
وزدەرىن شىرماعان تورلاردىڭ بارلىعىن بىت-شىت ەتىپ، ازاتتىققا
بەت العان جولمەن جەدەل ىلگەرىلەيدى. ولار بارلىق جيانگەر-
لەردى، جۇنفالاردى، قياناتشى-پاراقور ٴمانساپتىلاردى، تۋحاۋ-
ليەشىندەردى كورگە تىعادى. ولار بارلىق گوميڭدىك پارتيا-
توپتاردى، گوميڭشىل جولداستاردى سىنان وتكىزىپ، الاتىنىن

* ماۋ زيدۇڭ جولداستىڭ بۇل ەڭبەگى سول كەزدە پارتيا ىشىندە جانە
پارتيا سىرتىندا ديحانداردىڭ گوميڭدىك كۇرەسىنە تاعىلعان كىنالارعا
جاۋاپ رەتىندە جازىلعان. بۇل كىنالارعا جاۋاپ قايتارۋ ٴۇشىن
ماۋ زيدۇڭ جولداس حۋنانعا بارىپ 32 كۇن زەرتتەۋ جۇمىسىن جۇر-
گىزدى جانە وسى باياندامانى جازدى. ول كەزدە پارتيا ىشىندە
چىن دۋشيۋ باسشىلىعىنداعى وڭشىل جيحۇيجۇيىشىلدەر ماۋ زيدۇڭ
جولداستىڭ پىكىرىن قابىلداعىسى كەلمەي، وزدەرىنىڭ قاتە كوزقارا-
سىندا قاسارىسىپ تۇرىپ العان ەدى. ولاردىڭ قاتەلىگى، كوبىنەسە،

الادى دا، تاستايتىنىن تاستايدى. ديحانداردىڭ الدىندا تۇرىپ، ولارعا باسشىلىق ەتۋ كەرەك پە؟ الدە ارتىندا تۇرىپ، قوجاڭداپ ولاردى سىنداۋ كەرەك پە؟ نەمەسە الدىن كەس-كەستەپ، ولارعا قارسى شىعۋ كەرەك پە؟ ٴاربىر جۇڭگولىق بۇل ۇشەۋىنىڭ ٴبىرىن تاڭداپ الۋعا ەرىكتى، الايدا قازىرگى جاعداي ٴسىزدى تەز ارادا تاڭداپ الۋعا ٴماجبۇر ەتەدى.

ۇيىمداسۋى

حۋناناعى ديحاندار قوزعالىسى، ورتا حۋنان مەن وڭتۇستىك حۋناندا قوزعالىس دامىپ وتىرعان اۋداندار جونىنەن ايتساق، شامامەن العاندا، ەكى مەزگىلگە بولىنگەن. وتكەن جىلدىڭ 1-ايىنان 9-ايىنا دەيىنگى ۋاقىت ٴبىرىنشى مەزگىل، ياعني ۇيىمداسۋ مەزگىلى بولعان. بۇل مەزگىلدە 1-ايدان 6-ايعا دەيىنگى ۋاقىت قۇپيا ارەكەتتەنۋ مەزگىلى، گمىنڭدىڭ ازميا جاۋحىڭتيىدى② قۋىپ شىققان

گوميىنداڭنىڭ كەرتارتپا تولقىنىنان ۇرەيلەنىپ، ديحانداردىڭ كوتەرىلگەن جانە كوتەرىلىپ كەلە جاتقان ۇلى گمىڭدىڭ كۇرەسىن قولداۋعا باتىلدىق ەتە الماعاندىعى ەدى. گوميىنداڭنىڭ ىرقىنا كونۋ ٴۇشىن، ولار ەڭ باستى وداقتاس بولعان ديحانداردان بەزۋگە دەيىن بارىپ، جۇمىسشى تابى مەن گۇڭچاڭداڭدى سۇيەنىشسىز-وقشاۋ كۇيگە ٴتۇسىرىپ قويدى. 1927-جىلدىڭ جازىندا گوميىنداڭ وپاسىزدىق ىستەۋگە باتىلى بارىپ، «پارتيانى تازالاۋ قوزعالىسى» مەن حالىققا قارسى سوعىستى قوزعاۋدا، كوبىنەسە، گۇڭچاڭداڭنىڭ وسى السىزدىگىنەن پايدالاندى.

7ـايدان 9ـايعا دەيىنگى ۋاقىت اشكەرە ارەكەتتەنۋ مەزگىلى بولعان. بۇل مەزگىلدە ديحاندار قوعامى مۇشەلەرىنىڭ جالپى سانى 3ـ4 ءجۇز مىڭنان اسپايتىن، ديحاندار قوعامى تىكەلەي باسشىلىق ەتە الاتىن بۇقارا سانى دا ءبىر مىليوننان كوپ اسپايتىن، اۋىل-قىستاقتاردا ەشقانداي كۇرەس جوق بولاتىن، سوندىقتان ءارقايسى سالالاردان ديحاندار قوعامىنا ەشقانداي سىن دا بولماعان. ديحاندار قوعامىنىڭ مۇشەلەرى جول باستاۋ، بارلاۋ، جۇك تاسۋ جۇمىستارىن ىستەسىپ بەرگەندىكتەن، سولتۇستىككە جورىق ارمياسىنىڭ جۇڭگۋاندارى ولاردى ماقتاپ تا قويادى ەكەن. 10ـايدان بيىل 1ـايعا دەيىنگى ۋاقىت ەكىنشى مەزگىل، ياعني گىمىڭ مەزگىلى بولعان. بۇل مەزگىلدە ديحاندار قوعامىنىڭ مۇشەلەرى قاۋىرت كوبەيىپ 2 مىليونعا جەتكەن، ول تىكەلەي باسشىلىق ەتە الاتىن بۇقارا كوبەيىپ 10 مىليونعا جەتكەن. ديحاندار ديحاندار قوعامىنا كىرۋدە، كوبىنەسە، ٴۇي باسى بىردەن ادام جازدىرعان، سوندىقتان قوعام مۇشەلەرى 2 مىليون بولسا، بۇقارا شامامەن 10 مىليون بولعان. حۋنانداعى بارلىق ديحاننىڭ جارتىسىنا جۋىعى ۇيىمداسقان. مىسالى، شياڭتان، شياڭشياڭ، ليۋياڭ، چاڭشا، ليلىڭ، نيڭشياڭ، پيڭجياڭ، شياڭيىن، حىڭشان، حىڭياڭ، لىيياڭ، چىنشيان، انحۋا اۋداندارىنىڭ ديحاندارى تۇگەل دەرلىك ديحاندار قوعامىنا ۇيىمداسقان جانە ديحاندار قوعامىنىڭ باسشىلىعىندا بولعان. ديحاندار كەڭ كولەمدى ۇيىمعا يە بولىسىمەن-اق قوزعالا باستاعان، سونىمەن 4 اي ىشىندە اۋىل-قىستاقتا بۇرىن بولىپ كورمەگەن ۇلى گىمىڭ جارىققا شىققان.

تۋحاۋ - ليەشىندەردىڭ قۇلاتىلۋى، بارلىق بيلىكتىڭ ديحاندار قوعامىنا ٴوتۋى

ديحاندارديڭ شابۋىلى تۋحاۋ - ليەشىندەردى، جۇگەنسىز ديجۋلاردى باستى نىسانا ەتكەن، سونىمەن بىرگە ٴتۇرلى رۋلىق يدەيالاردى جانە تۇزىمدەردى، قالالارداعى قياناتشى - پاراقور ٴمانساپتىلاردى، اۋىل - قىستاقتارداعى جامان ادەتتەردى شارپىعان. بۇل شابۋىلدىڭ ەكپىنى نوسەرلى داۋىل ٴتارىزدى بولىپ، وعان بويسۇنعاندار امان قالعان، قايشى كەلگەندەر كۇيرەگەن. وسىنىڭ ناتيجەسىندە فەودال - ديجۋلاردىڭ مىڭداعان جىلدان بەرگى ەرەكشە ۇقىقتارىنىڭ كۇل - تالقانى شىققان. ديجۋلاردىڭ ابىرويى مەن ايبىنىنىڭ كۇلى كوككە ۇشقان. ديجۋلاردىڭ بيلىگى قۇلاتىلعەننەن - اق ديحاندار قوعامى بىردەن - ٴبىر بيلىك ورگانىنا اينالىپ، ادامداردىڭ «بارلىق بيلىك ديحاندار قوعامىنا بەرىلسىن» دەگەنى شىن مانىندە ورىندالعان. ٴتىپتى ەرلى - زايىپتىلار اراسىنداعى ۇرىس - قاعىس سياقتى ۇساق - تۇيەك ىستەردە ديحاندار قوعامىندا شەشىلەتىن بولعان. ٴارقانداي ٴىس ديحاندار قوعامىنىڭ ادامىنسىز شەشىلمەيتىن بولعان. ديحاندار قوعامى اۋىل - قىستاقتا بارلىق ىسكە بيلىك جۇرگىزەتىن، ٴتىپتى «ايتقانى ىستەيتىن» بولعان. بوگدەلەر تەك ديحاندار قوعامى جاقسى دەيتىن، جامان دەۋگە باتىلدىق ەتە المايتىن بولعان. ال تۋحاۋ - ليەشىندەر، جۇگەنسىز ديجۋلار ٴسوز سويلەۋ ۇقىعىنان مۇلدە ماحرۇم ەتىلگەن، ولاردىڭ قاي - قايسىسى دا ٴلام دەپ اۋىز اشا المايتىن بولعان.

ديحاندار قوعامىنىڭ ايىنسىنان ۇرەيلەنگەن تۋحاۋ ـ ليەشىنـدەردىڭ ٴبىرىنشى دارەجەلىلەرى شاڭحايعا، ەكىنشى دارەجەلىلەرى حانكوۋعا، ٴۇشىنشى دارەجەلىلەرى چاڭشاعا، ٴتورتىنشى دارەجەلىلەرى اۋدان-دىق قالالارعا قاشىپ كەتـكەن، تۋحاۋ ـ ليەشىنـدەردىڭ بەسىنـشى دارەجەلىلەرى جانە ودان تومەنگى كۇشىكتەرى اۋىل ـ قىستاقـتاردا قالىپ، ديحاندار قوعامىنا تىزە بۇككەن.

ۇساق ليەشىندەر: «مەن 10 كۋايچيان بەرەيىن، ديحاندار قوعا-مىنا كىرگىزە رۇقسات ەتىڭىزدەر»، ــ دەيدى ەكەن.

وعان ديحانـدار: «ە! سەنىڭ ارام اقـشاڭـنىڭ كىمگە كەرەگى بار!» ــ دەپ جاۋاپ بەرەدى ەكەن.

ٴبىرقىدىرۋ ورتا جانە ۇساق ديـحاندار، باي ديحانـدار، ٴتىپـتى ورتا ديحاندار دا بۇرىن ديحاندار قوعامىنا قارسى شىققان بولـسا، ەندى ديحانـدار قوعامـىنا كىرۋگە زار بولـىپ ٴجۇر ەكەن. مەن بارعان جەرلەرىمـنەن بىلعي وسىنداي ادامـداردى كەزدەستىردىم، ولار ماعان: «ۆيلـكەدەن كەلـگەن ۋيـيۋان، بىزگە كەپىل بولسا-ڭىزشى!» ــ دەپ ٴوتىنىش ەتتى.

چيڭ حاندىعى تۇسىندا جەر ـ جەردە حالىق ساناعىن الۋ داپتەرى رەسمي داپـتەر، ايىرىم داپـتەر دەپ ەكى تۇرگە بولىنەدى ەكەن، جاقسى ادامدار رەسمي داپتەرگە، ال ۇرى ـ قاراقـشىلار جانە سول سياقتى جامان ادامدار ايىرىم داپتەرگە تىزىمـدەلەدى ەكەن. قازىر كەيبىر جەرلەردەگى ديحاندار ٴدال سونى قولدانىپ، بۇرىن ديحاندار قوعامىنا قارسى شىققاندارتى «بۇلار ايىرىم داپتەرگە تىزىمدەلسىن!» دەپ قورقىتاتىن بولىپتى.

الگى ادامدار ايىرىم داپـتەرگە تىزىمـدەلىپ قالـۋدان قورقىپ،

ديحانىدار قوعامىنا كىرۋدىڭ ٴتۇرلى شارالارىن ىزدەستىرىپ ٴجۇرىپتى، ولاردىڭ بارلىق ەسى-دەرتى ٴوز اتتارىن ديحاندار قوعامىنىڭ داپتەرىنە جازدىرىپ الىپ، جاي تابۋ عانا بولعان. ٴبىراق ولار ديحاندار قوعامىنىڭ قاتتى تويتارىسىنا ۇشىراپ وتىرعان، سوندىقتان ولار ۇنەمى ۇرەيلەنىپ جۇرگەن؛ ديحاندار قوعامىنان قاعىلىپ قالماندىقتارىن باسپاناسىز قالعانداي كورەدى ەكەن، بۇل اۋىل-قىستاق تىلىندە «پاناسىز» دەپ اتالعان. قىسقاسى، بۇدان 4 اي بۇرىن ادەتتەگى ادامدار كوزگە ىلمەيتىن «ديحانىدار قوعامى» قازىر ەڭ داڭقتى نارسەگە اينالىپتى. بۇرىن شىنشىلەر بيلىگىنە باس يگەن ادامدار ەندى ديحانىدار بيلىگىنە باس يۋدە. بىلتىر 10-ايدان بۇرىنعى ۋاقىت پەن 10-ايدان كەيىنگى ۋاقىتتىڭ ٴبىر-بىرىنە ۇقسامايتىن ەكى دۇنيە ەكەندىگىن مويىندامايتىن بىردە-ٴبىر ادام جوق.

«وتە جامان بولدى» مەن «وتە جاقسى بولدى»

ديحاندار اۋىل-قىستاقتاردا كوتەرىلىس جاساپ، شىنشىلەردىڭ ٴتاتتى ۇيقىسىن بۇزىپتى. اۋىل-قىستاقتارداعى حابار قالالارعا جەتىسىمەن-اق قالالارداعى شىنشىلەر ۋ-شۋ بولىپتى. مەن چاڭشاعا العاش بارعانىمدا، ٴار سالاداعى ادامدارمەن كەزدەستىم، كوپتەگەن كۇڭكىل سوزدەر ەستىدىم. قوعامنىڭ ورتا جانە ودان جوعارى قاتتامداعىلارىنان باستاپ گوميندالڭ وڭشىلدارىنا دەيىنگى ادامنىڭ ٴبارى بىردەي «وتە جامان بولدى» دەسكەن. ٴتىپتى وتە گۇميڭشىل دەلىنىپ جۇرگەن ادامدار دا «وتە جامان بولدى» دەۋشى-

لەردىڭ بۇكىل قالانى قاپتاعان داقپىرت سوزدەرىنىڭ قىسىمىنا ۇشىراعاندىقتان، كوزىن جۇمىپ اۋىل - قىستاق احۋالىن كوز الدىنا كەلتىرىسىمەن - اق سۇلكىنى تۇسىپ، «جامان بولدى» دەگەن ٴسوزدى تەرىسكە شىعارۋعا شاراسىز قالعان. ٴتىپتى وتە العاباسار ادامداردىڭ وزدەرى دە: «بۇل جامان بولعانىمەن، كىمىڭ بارىسىندا بولاتىن ٴىس» دەگەنىنەن ارى بارا الماعان. قىسقاسىن ايتقاندا، قانداي ادام بولسا دا، «جامان بولدى» دەگەن ٴسوزدى مۇلدە تەرىسكە شىعارا الماعان. ال ٴىس جۇزىندە شى، جوعارىدا ايتىلعانداي، قالىڭ ديحاندار بۇقاراسى قوزعالىپ، وزدەرىنىڭ تاريحي مىندەتىن ورىنداۋعا كىرىسكەن، اۋىل - قىستاقتارداعى دەموكراتيالىق كۇشتەر قوزعالىپ، اۋىل - قىستاقتارداعى فەودالدىق كۇشتەردى اۋدارۋعا كىرىسكەن. زۇڭفالىق - فەودالدىق سياسىتاعى تۋحاۋ - ليەشىندەر، جۇگەنسىز ديجۋ تابى — مىڭداعان جىل بويى ٴومىر ٴسۇرىپ كەلگەن جەكە وكتەمدىك سايا سيدىڭ نەگىزى، جيانگەرلەردىڭ، جۇنفالاردىڭ جانە قياناتشى - پاراقور ٴمانسا پتىلاردىڭ ىرگە تاسى. بۇل فەودالدىق كۇشتەردى اۋدارىپ تاستاۋ — گومين گىميگىنىڭ ناعىز نىساناسى. سۇن جۇڭشان مىرزا گومين گىميگى جولىندا 40 جىل كۇش جۇمساپ ورىنداماقشى بولعان، ٴبىراق ورىنداي الماعان ىستەردى ديحاندار بىرنەشە ايدا - اق ورىنداپ بولعان. بۇل — 40 جىل، ٴتىپتى بىرنەشە مىڭ جىل بويى جۇزەگە اسىپ كورمەگەن عاجايىپ زور ٴىس. بۇل وتە جاقسى. مۇندا «جامان بولدى» دەيتىن ەشتەڭە جوق، بۇل «وتە جامان بولدى» دەيتىن ٴىس ٴتىپتى دە ەمەس. «وتە جامان بولدى» دەۋ ديجۋلار مۇددەسى جاعىندا تۇرىپ، ديحانداردىڭ قوزعالىسىنا سوققى بەرۋ ٴنازارياسى ەكەندىگى

اپ-ايقىن، ديجۋ تابىنىڭ فەودالدىق ەسكى ٴتارتىبىن ساقتاپ قالىپ، دەموكراتيالىق جاڭا تارتىپتەردىڭ ورناتىلۋىنا كەدەرگىلىك جاساۋدى كوزدەۋ ٴنازارياسى ەكەندىگى اپ-ايقىن، فانگمىنگدىڭ ٴنازاريا ەكەندىگى اپ-ايقىن. ٴاربىر گىمىنگشىل جولداس ولارعا ىلەسىپ الباتى سويلەمەۋ كەرەك. ەگەر ٴسىز گىمىنگدىڭ كوزقاراسىن بەرىك ورناتقان ادام بولساڭىز، ونىڭ ۇستىنە اۋىل-قىستاقتا بارىپ، ونداعى احۋالداردى ٴبىر رەت كورگەن بولساڭىز، ارينە، بۇرىن بولىپ كورمەگەن قۋانىشقا بولەنگەن بولار ەدىڭىز. سان ميليونداعان قۇلدار — ديحاندار ول جەرلەردە وزدەرىنىڭ قانىشەر قاس جاۋلارىن اۋدارىپ تاستاۋدا. ديحانداردىڭ ىستەگەن ٴىسى ابدەن دۇرىس، ولاردىڭ ٴىسى وتە جاقسى بولدى! «وتە جاقسى بولدى» دەۋ — ديحانداردىڭ جانە باسقا گىمىنگشىلدەردىڭ ٴنازارياسى. بارلىق گىمىنگشىل جولداستار گومىن گىمىنگىنىڭ اۋىل-قىستاقتاردا زور ٴبىر وزگەرىس بولۋىن قاجەت ەتىپ وتىرعاندىعىن بىلۋگە ٴتيىس. وسىنداي وزگەرىس بولماعاندىقتان شينحاي گىمىنگى[3] جەڭىلىسكە ۇشىراعان بولاتىن. قازىر وسىنداي وزگەرىس بولىپ وتىر، بۇل — گىمىنگدى ورىنداۋدىڭ ماڭىزدى ينسۋى. بارلىق گىمىنگشىل جولداستار بۇل وزگەرىستى قولداۋ كەرەك، ويتپەگەندە فانگمىنگدىڭ مايدانىنا ٴوتىپ كەتەدى.

«شەكتەن شىققاندىق» دەيتىن ماسەلە

ەندى ٴبىر ٴبولىم ادامدار: «ديحاندار قوعامىن قۇرۋعا بولادى، ٴبىراق قازىر ديحاندار قوعامىنىڭ ارەكەتى تىم شەكتەن شىعىپ

كەتتى»، ـــ دەسەدى. بۇل ـــ ارالىقتاعىلاردىڭ داقىبىرت سوزدەرى. ال ءىس جۇزىندە قالاي بولدى؟ راس، دىيحاندار اۋىل ـ قىستاقتاردا ءبىراز «بىلىقپالىق» ىستەپ جىبەردى. دىيحاندار قوعامى ەڭ جوعارى بىيلىك ورنى بولىپ الىپ، دىيحاندار ءسويلەۋىنە رۇقسات ەتپەگەن، دىيحاندار بەدەلىنەن جۇرداي ەتىلگەن. مۇنىڭ ءوزى دىيحانداردى الىپ سوعىپ تەپكىلەگەنىمەن بىردەي. «سەنى ءايىرىم داپتەرگە تىزىمدەيمىز!» دەپ تۇحاۋ ـ لىيەشىندەرگە ايىپ سالىپ، سالىق تاپسىرتقان، ولاردىڭ جىياۋزىلارىن قىيراتقان. دىيحاندار قوعامىنا قارسى شىققان تۇحاۋ ـ لىيەشىندەردىڭ ۇيلەرىنە ادامدار توپ ـ توبىمەن باسا ـ كوكتەپ كىرىپ، شوشقالارىن سويىپ، استىقتارىن الىپ شىعىپ جەگەن. تۇحاۋ ـ لىيەشىندەردىڭ قىزدارى مەن كەلىندەرىنىڭ اسەم توسەكتەرىنە شىعىپ الىپ اۋناعان. قىمىس ەتسە بولعانى، تۇحاۋ ـ لىيەشىندەردى تارپا باسسالىپ باستارىنا شوشاق قالپاق كىيگىزىپ، اۋىل ارالاتىپ ماسقارا قىلعان، ولارعا: «لىيەشىن! ەندى ءبىزدى تانىپ قوي!» ـــ دەپ وينىنا كەلگەنىن ىستەگەن، بارلىق ءىس بۇرىنعىنىڭ كەرىسىنشە بولىپ، اۋىل ـ قىستاقتاردا ءبىر ءتۇرلى ۇرەيلى قۇبىلىس پايدا بولعان. كەيبىرەۋلەردىڭ «شەكتەن شىققاندىق»، «قىيسىقتى تۇزەتەم دەپ ارتىق يگەندىك»، «تىم ورىنسىزدىق» دەپ جۇرگەنى، مىنە، وسىلار. بۇلاردىڭ داقىبىرت سوزدەرى دە سىرتتاي قاراعاندا ورىندى بولعانىمەن، شىنىندا، قاتە. بىرىنشىدەن، جوعارىدا ايتىلعان ىستەردىڭ تۇلعۇنا تۇحاۋ ـ لىيەشىندەردىڭ، جۇگەنسىز دىيجۇلاردىڭ وزدەرى سەبەپشى بولعان. تۇحاۋ ـ لىيەشىندەر، جۇگەنسىز دىيجۇلار ەجەلدەن بەرى كۇشتەرىنە سۇيەنىپ زورلىق ـ زومبىلىق ىستەپ، دىيحانداردى اياق استى ەتكەندىكتەن،

ديحاندار وسىنداي قاتتى قارسىلىق كورسەتىپ وتىر. تۋحاۋ - ليەشىن-
دەردىڭ، جۇگەنسىز ديحۋلاردىڭ جاۋىزدىعى قاي جەردە شەكتەن
اسقان بولسا، سول جەردە قارسىلىق ەڭ كۇشتى، بىلىقپالىق ەڭ
زور بولۋدا. ديحانداردىڭ كوزى استە جازا تايمايدى. كىم جامان،
كىم جامان ەمەس، كىم اسا جاۋىز، كىم ونشا جاۋىز ەمەس، كىمگە
اۋىر جازا بەرۋ كەرەك، كىمگە جەڭىل جازا بەرۋ كەرەك ەكەندىگىن
ديحاندار وتە ايقىن ەسەپتەگەن، بەرىلگەن جازانىڭ قىلمىسىنا ساي
كەلمەگەندەرى وتە از. ەكىنشىدەن، گىمىڭ قوناق شاقىرىپ قوناقاسى
بەرۋ ەمەس، ماقالا جازۋ ەمەس، سۋرەت سىزۋ - كەستە تىگۋ ەمەس،
گىمىڭ ونداي اسەم، ونداي بايسالدى، سىپايى، ونداي مەيىرىمدى،
ادەپتى، تەجەمدى، كىشىپەيىل بولا المايدى. گىمىڭ دەگەنىمىز
زورلىقتى قيمىل، ءبىر تاپتىڭ ەندى ءبىر تاپتى اۋدارىپ تاستاۋداعى
سۇراپىل قيمىلى. اۋىل - قىستاق گىمىگى — ديحاندار تابى فەودال -
ديحۋ تابىنىڭ بيلىگىن اۋدارىپ تاستايتىن گىمىڭ. ديحاندار اسا
زور كۇش جۇمسامايىنشا، مىڭداعان جىل بويى تەرەڭ تامىر تارتقان
ديحۋ بيلىگىن استە اۋدارىپ تاستاي المايدى. اۋىل - قىستاقتا
زور گىمىگدىڭ ورلەۋ بولۋعا ءتيىس، سوندا عانا مىڭداعان، 10 مىڭ-
داعان بۇقاراني قوزعاپ، زور كۇش قالىپتاستىرۋعا بولادى.
جوعارىدا ايتىلعان «شەكتەن شىققاندىق» دەگەن ارەكەتتەردى اۋىل -
قىستاقتاعى زور گىمىگدىڭ ورلەۋدىڭ ەكپىنىمەن قوزعالعان ديحان-
داردىڭ كۇشى تۋدىردى. بۇل ارەكەتتەر ديحاندار قوزعالىسىنىڭ
ەكىنشى مەزگىلىندە (گىمىڭ مەزگىلىندە) تۇتەنشە قاجەتتى. ەكىنشى
مەزگىلدە ديحانداردىڭ جۇەدۇيىلى بيلىگىن ورناتۋ كەرەك. ادام-
داردىڭ ديحاندار قوعامىنا جامان نيەتپەن سىن ايتۋىنا جول بەرمەۋ

كەرەك. شنشىلەر بىلىگىن تۇگەلىدەي اۋدارۋ، شنشىلەردى الىپ سوعۇ، ٴتىپتى تەپكىلەۋ كەرەك. «شەكتەن شىققاندىق» دەيتىن بارلىق ارەكەتتەر ەكىنشى مەزگىلدە گىمىگىدىڭ ماگىنزعا يە. تۋراسىن ايتقاندا، ٴاربىر اۋىل ـ قىستاقتا ٴبىر مەزەت ۇرەيلى قۇبىلىس تۋدىرۋ كەرەك، مۇنسىز اۋىل ـ قىستاقتاعى فانگىمىگشىلدەردىڭ ارەكەتتەرىن جانشىتاۋ استە مۇمكىن ەمەس، شنشىلەر بىلىگىن قۇلاتۋ استە مۇمكىن ەمەس. قيسىقتى تۇزەتۋ ٴۇشىن قالىپتان اسىرا ٴيۋ كەرەك، قالىپتان اسىرا يەمەيىنشە تۇزەتۋگە بولمايدى④. ارالىقتاعىلاردىڭ داقىبىرت سوزدەرى، كورىنىستە، الدىڭعىلاردىكىنەن باسقاشا بولعانمەن، ٴبىراق، ٴمانى جاعىنان، الدىڭعىلاردىكىمەن ٴبىر كوزقاراستان شىققان، بۇل دا ەرەكشە ۇقىقتى تاپتىڭ مۇددەسىن قورعايتىن ديجۋلار ٴنازارياسى بولىپ تابىلادى. مۇنداي ٴنازاريا ديحانىدار قوزعالىسىنىڭ ورىستەۋىنە كەدەرگى بولادى، ونىڭ ناتيجەسى گىمىگدى بۇلدىرەدى، ٴبىز وعان باتىل قارسى شىقپاي تۇرا المايمىز.

«سودىرلار قوزعالىسى»

گومىندالڭ وگشىلدارى: «ديحانىدار قوزعالىسى ـــ سودىرلار قوزعالىسى، جالىقاۋ ديحانىدار قوزعالىسى»، ـــ دەيدى. مۇنداي داقىبىرت سوزدەر چاڭشادا ەداۋىر كوپ تارالعان. مەن اۋىل ـ قىستاقتا بارعانىمدا شنشىلەردىڭ: «ديحاندار قوعامىن قۇرۋعا بولادى، ٴبىراق قازىر جۇمىس ىستەپ وتىرعاندار جارامسىز، ولاردى اۋىستىرۋ كەرەك!» ـــ دەگەن سوزدەرىن ەستىدىم، مۇنداي سوزدەر وگشىلدارىدىڭ سوزدەرىمەن ٴبىر ماعنادا، بۇلاردىڭ ٴبارى ديحاندار قوزعا-

لىسىن ۇيىمداستىرۋعا بولادى (ديحاندار قوزعالىسى باستالىپ كەتكەندىكتەن، جۇرگىزۋگە بولمايدى دەپ ايتۋعا ەشكىمنىڭ باتىلى بارمايدى)، ءبىراق قازىر ديحاندار قوزعالىسىن ۇيىمداستىرۋشىلار جارامسىز دەسەدى، اسىرەسە تومەن دارەجەلى ديحاندار قوعامىن باسقارۋشىلاردى جەك كورەدى، ولاردى «سودىرلار» دەيدى. قىسقاسى، بۇرىن شىنشىلەر كوزگە ىلمەگەندەر، شىنشىلەردىڭ اياق استىندا تەپكى كورگەندەر، قوعامنان ورىن تيمەگەندەر، سويلەۋ ۇقىعى بولماعاندار قازىر بىردەن ەڭسە كوتەردى. ەڭسەسىن كوتەرۋمەن بىرگە بيلىكتى دە قولىنا الدى. ولار اۋىلدىق ديحاندار قوعامىندا (ديحاندار قوعامىنىڭ ەڭ تومەن دارەجەلىسى) قوجا بولدى، اۋىلدىق ديحاندار قوعامى ولاردىڭ قولىندا وتە ايبىندى نارسەگە اينالدى. ولار وزدەرىنىڭ كۇس باسقان سوم جۇدىرىقتارىن شىنشىلەردىڭ باستارىنا ويناتتى. ولار ليەشىندەردى ارقانمەن بايلاپ، باستارىنا شوشاق قالپاق كيگىزىپ، اۋىل ارالاتىپ ماسقارا قىلعان (بۇل شياڭتان، شياڭشياڭ اۋداندارىندا قىستاق ارالاتىپ ماسقارا قىلۋ، ال ليليڭ اۋدانىندا اتىز ارالاتىپ ماسقارا قىلۋ دەپ اتالادى). ولاردىڭ راقىمسىز، قاتتى جازعىرعان ۇندەرى شىنشىلەردىڭ قۇلاعىنا ءار كۇنى ەستىلىپ تۇرادى. ولار جارلىق شاشىپ، بۇيرىق ءتۇسىرىپ، بارلىق ىسكە قولباسشىلىق ىستەۋدە. ولار بارلىق ادامنان جوعارى ورىندا تۇر — بۇرىن ولار بارلىق ادامنان تومەن تۇراتىن، سوندىقتان بۇرىنعىنىڭ كەرىسىنشە بولدى دەلىنىپ ءجۇر.

گىمىڭ شيانفىڭى

ٴبىر ٴىس نەمەسە ٴبىر ادام جونىندە ٴبىر-بىرىنە قاراما-قارسى ەكى ٴتۇرلى كوزقاراس بولسا، ونىدا ٴبىر-بىرىنە قاراما-قارسى ەكى ٴتۇرلى باعا كەلىپ شىعادى. بۇعان «وتە جامان بولدى» مەن «وتە جاقسى بولدى»، «سودىرلار» مەن «گىمىڭ شيانفىڭى» دەگەندەر مىسال بولا الادى.

جوعارىدا ديحانداردىڭ ۇزاق جىلداردان بەرى جۇزەگە اسپاي كەلگەن گىمىڭدىڭ ٴىستى جۇزەگە اسىرعاندىعىن، ديحانداردىڭ گومين گىمىڭىنىڭ ماڭىزدى جۇمىستارىن ىستەگەندىگىن ايتتىم. ٴبىراق بۇل گىمىڭدىڭ ٴبىرى ٴىستى، گىمىڭدىڭ ماڭىزدى جۇمىستى ديحانداردىڭ ٴبارى ىستەدى مە؟ جوق. ديحاندار باي ديحان، ورتا ديحان، كەدەي ديحان دەگەن ٴۇش تۇرگە بولىنەدى. بۇل ۇشەۋىنىڭ كۇي-جايى ۇقساس بولماعاندىقتان، گىمىڭ جونىندەگى كوزقاراستارى دا تۇرلىشە بولادى. ٴبىرىنشى مەزگىلدە باي ديحاندار: جياڭشيدە قاتتى جەڭىلىس بولىپتى، جياڭ جيەشى اياعىنان جارالانىپ[5]، ايرپىلانمەن گۋاڭدۇڭعا[6] قايتىپ كەتىپتى؛ ۋ پيفۋ[7] يۋەجوۋ قالاسىن قايتا باسىپ الىپتى؛ ديحاندار قوعامى، ٴسوز جوق، كوپ ٴومىر سۇرە المايدى، سانمينجۋيي[8] دە ورگە باسپايدى، ويتكەنى بۇرىن وسىنداي ٴىس بولىپ كورگەن ەمەس دەگەن سوزدەردى ەستىگەن. اۋىلدىق ديحاندار قوعامىنىڭ ٴىس باسقارۋشىلارى (بۇلاردىڭ كوبى «سودىرلار» دەلىنەتىندەر) ديحاندار قوعامىنىڭ ٴتىزىم داپتەرىن الىپ، باي ديحانداردىڭ اۋلاسىنا

بارىپ، ولارعا: «ديحاندار قوعامىنا كىرىگىزدەر»، — دەگەن. باي ديحاندار نە دەپ جاۋاپ بەرگەن؟ باي ديحانداردىڭ پوزيتسياسى ءبىراز تاۋىرلەۋ: «ديحاندار قوعامى دەيسىزدەر مە؟ مەن وندااعان جىلدان بەرى وسىندا جاساپ كەلەمىن، سول وندااعان جىلدان بەرى ەگىن سالىپ كەلەمىن. ديحاندار قوعامى دەگەندى كورگەنىم جوق، سوندا دا كۇنەلتىپ كەلدىم. مەن سىزدەرگە مۇنداي ىسپەن اينا- لىسپاعاندارىڭىز ابزال دەپ ماسلىحات بەرەمىن!» — دەپ جاۋاپ بەرگەن. ال باي ديحانداردىڭ پوزيتسياسى ناشارلارى: «ديحاندار قوعامى دەپ جۇرگەندەرىڭ نە، ول باس كەسەرلەردىڭ قوعامى، ءبىرەۋدى كۇيدىرمەگىدەر!» — دەگەن. تاگقالارلىعى سول، ديحاندار قوعامى كوپ ايلار بويى تابان تىرەپ تۇرا الۋدىڭ ۇستىنە، شىنشى- لەرگە قارسى شىعۋعا دا باتىلى بارعان. ماگايداعى شىنشىلەر اپيىن تارتاتىن اسپاپتارىن تاپسىرماعاندىعى ءۇشىن، ديحاندار قوعامى ولاردى ۇستاپ الىپ، اۋىل ارالاتىپ ماسقارا قىلعان. ءتيپتى اۋدان- دىق قالالاردا ءبىرى شىنشىلەردى، مىسالى، شياگتان اۋدانىنداعى يان رۇگچيۋدى، نيگشىياڭ اۋدانىنداعى ياڭ جىزىنى ولتىرگەن. وكتابىر گىميگىن اتاپ ءوتۋ زور جيىنىندا، انگليياعا قارسى زور جيىندا، سولتۇستىككە جورىقتىڭ جەڭىسىن جاپپاي قۇتتىقتاۋدا ءاربىر اۋىلدان سان مىڭداعان ديحاندار قولدارىنا ۇلكەندى - كىشىلى جالاۋلار، ايكەشتەر، جوتۋلار كوتەرىپ شىعىپ، لەك - لەك بولىپ، ساپ تۇزەپ ەرەۋىل جاساعان. وسى كەزدە عانا باي ديحاندار ابىرجي باستاعان. سولتۇستىككە جورىقتىڭ جەڭىسىن جاپپاي قۇتتىقتاۋدا، ولار، جيۋجياڭ قالاسى دا النىپتى، جياڭ جيەشىنىڭ اياعى جارالانىپتى، ۋ پيىفۋ اقىرى جەڭىلىپتى دەگەندى ەستىپتى.

ونىڭ ۇستىنە «سانىمىنجۋيي جاساسىن»، «ديحاندار قوعامى جاساسىن»، «ديحاندار جاساسىن» دەگەن سياقتى ايقىن جازىلعان «قىزىلدى-جاسىلدى قۇلاقتاندىرۋلار»دى (جازبا ۇرانداردى) كورگەن. سونىمەن باي ديحاندار: «ديحاندار جاساسىن دەگەنى نەسى، مۇنداي ادامدار دا جاساسىنعا ٴبىلىنىپ پە؟» — دەپ قاتتى ساسقان. دەمەك، ديحاندار قوعامىنىڭ ايبىنى ارتقان. ديحاندار قوعامىنىڭ ادامدارى باي ديحاندارعا: «سەندەردى ايىرىم داپتەرگە تىزىمدەيمىز!» دەيتىن نەمەسە «ەندى ٴبىر اي وتسە ديحاندار قوعامىنا كىرەتىندەر 10 كۋايچيانان اقشا تولەيتىن بولادى!» دەيتىن بولىپتى، وسىنداي جاعدايدا عانا باي ديحاندار بىرتىندەپ ديحاندار قوعامىنا كىرە باستاپتى⑤، كەيبىرەۋلەرى قوعامعا كىرۋ ٴۇشىن 5 ماۋچيان نەمەسە ٴبىر كۋايچيان تولەپتى (ٴاسىلى نەبارى 100 جارماق تولەۋگە ٴتيىستى ەدى)، كەيبىرەۋلەرى اراعا كىسى سالىپ ٴجۇرىپ، ديحاندار قوعامىنا كىرۋگە ازەر رۇقسات الىپتى. ديحاندار قوعامىنا كۇنى بۇگىنگە دەيىن كىرمەي جۇرگەن كەيبىر توڭمويىندار دا بار ەكەن. باي ديحاندار ديحاندار قوعامىنا كىرۋدە، كوبىنەسە، ۇيىندەگى 60 — 70 جاستاعى شالدارىنىڭ اتتارىن جازدىرىپتى، ويتكەنى ولار «اسكەرىلىككە ۇستالۋ»دان قورقادى ەكەن. ولار ديحاندار قوعامىنا كىرىپ العانىنان كەيىن دە ديحاندار قوعامىنىڭ ىسىنە قىزۋ قاتىناسپايدى ەكەن. ولار باستان-اياق كەرەناۋلىق پوزيتسيادا بولعان.

ورتا ديحاندار شى؟ ولار سولقىلداقتىق پوزيتسيادا بولعان. ولار كىمىگىنەن وزدەرىنە پالەندەي ۇلكەن پايدا كەلمەيدى دەپ ويلايدى. ولاردىڭ قازانىندا تاماعى پىسۋلى تۇرادى، ەشكىم ٴتۇن جارىمىندا ەسىگىن قاعىپ، قارىزىڭدى قايتار دەمەيدى. ولاردا بۇرىن

وسىنداي ٴىس بولىپ كورگەن ەمەس دەگەن داۋلىلەرىنە نەگىز-
دەلىپ، وگاشادا قاباعىن ٴتۇيىپ: «ديحاندار قوعامى شىنىمەن-اق
باياندى بولا الار ما؟» «سانىمىنجۋىي شىنىمەن-اق ورگە باسار ما
ەكەن؟» — دەگەن ويىعا شومادى دا، «ولاي بولا قويماس!» دەيتىن
قورتىندىعا كەلەدى. ولار، مۇنىڭ ٴبارىن قۇدايدىڭ بۇيرىعىنا
بايلانىستى دەپ قاراپ: «ديحاندار قوعامى قۇرىلىپ جاتىر، كىم
ٴبىلسىن، ونى قۇداي ٴجون كورەر مە؟» — دەيدى. ٴبىرىنشى
مەزگىلدە ديحاندار قوعامىنىڭ ادامدارى ٴتىزىم داپتەرىن الىپ،
ورتا ديحانداردىڭ ۇيلەرىنە بارىپ، ولارعا: «ديحاندار قوعامىنا
كىرىڭىزدەر!» — دەگەندە، ورتا ديحاندار: «اسقىپا گدار!» — دەپ
جاۋاپ بەرگەن. ال ەكىنشى مەزگىلدە، ديحاندار قوعامىنىڭ كۇشى
مەيلىنشە ۇلعايعان كەزدە عانا ورتا ديحاندار ديحاندار قوعامىنا
كىرە باستاعان. ولاردىڭ ديحاندار قوعامىنداعى ىقپالى باي ديحان-
داردىكىنەن ٴتاۋىر بولعان، دەگەنمەن ٴالى دە ونشالىقتى بەلسەندى
ەمەس، ولار ٴالى دە بايقاپ كورمەكشى. ديحاندار قوعامى ورتا
ديحانداردى ديحاندار قوعامىنا تارتۋى، ولارعا ٴتۇسىندىرۋ قىزمەتىن
كوبىرەك ىستەۋى ابدەن قاجەتتى.

اۋىل-قىستاقتاردا ەجەلدەن-اق قاجىرلىلىقپەن كۇرەس جۇرگى-
زىپ كەلگەن باستى كۇش كەدەي ديحاندار بولىپ تابىلادى. قۇپيا
مەزگىلدەن جاريا مەزگىلگە دەيىنگى ۋاقىتتىڭ ٴون بويىندا كەدەي
ديحاندار بەلسەندى كۇرەس جۇرگىزىپ وتىرعان. ولار كۇگچاندانگ-
نىڭ باسشىلىعىنا قاتتى بويسۇنادى. ولار — تۋحاۋ-ليەشىندەردىڭ
قاس جاۋى، ولار تۋحاۋ-ليەشىندەردىڭ قامالىنا تيىستەي دە
ىركىلمەستەن شابۋىل جاساعان. ولار باي ديحاندارعا: «ٴبىز

ديحاندار قوعامىنا الدەقاشان كىردىڭ، سەندەر نەعىپ ىركىلىپ تۇرسىڭدار؟» — دەگەندە، باي ديحاندار ىسقىلداپ: «سەندەردىڭ ايادايى ۇيلەرىڭ، الاقانداي جەرلەرىڭ جوق، ديحاندار قوعامىنا كىرمەيى قايتەكسىڭدەر!» — دەپتى. شىنىندا دا، كەدەيى ديحاندار-دىڭ ايىرىلىپ قالام دەپ الاڭدايتىن ەشنارسەسى جوق. شىنىندا دا، ولاردىڭ كوپشىلىگىنىڭ «ايادايى ۇيلەرى، الاقانداي جەر-لەرى جوق»، ولار ديحاندار قوعامىنا كىرمەيى قايتىسىن؟ چاڭشادا جۇرگىزىلگەن تەكسەرۋگە قاراعاندا، اۋىل-قىستاق جان سانىنىڭ كەدەيى ديحاندار 70 پىروتسەنتىن، ورتا ديحاندار 20 پىروتسەنتىن، ديحۋلار مەن باي ديحاندار 10 پىروتسەنتىن ۇستاعان. الى 70 پىروت-سەنتىن ۇستايتىن كەدەيى ديحانداردىڭ ٴوزى دە تاقىر كەدەيى، جارلى دەپ ەكىگە بولىنەدى. مۇلدە كاسىپسىز، ياعني جەرى دە جوق، قورى دا جوق، كۇنەلتەرلىك ەشقانداي سۇيەنىشى دە جوق، شەتكە شىعىپ اسكەر بولۋعا، ياكي شەتكە شىعىپ جۇمىس ىستەۋگە، نەمەسە تەنتىرەپ ٴجۇرىپ قايىر تىلەۋگە ٴماجبۇر بولعانداردىڭ بار-لىعى «تاقىر كەدەيلەر»[10]، بۇلار 20 پىروتسەنتتى ۇستايدى. جارتىلاي كاسىپسىز، ياعني ازىراق جەرى بار نەمەسە ازىراق قورى بار، ٴبىراق تاپقانى ٴىشىپ-جەۋىنە جەتپەيتىن، جىل بويى بەينەت شەگىپ، ٴومىرى ۋايىممەن وتەتىندەر، مىسالى، قولونەر جۇمىسشى-لارىنىڭ، جەر مايلاپ الاتىن ديحانداردىڭ (جەر مايلاپ الاتىن اۋقاتتى ديحاندار بۇعان كىرمەيدى)، جارتىلاي جەر مايلاپ الاتىن ديحانداردىڭ بارلىعى «جارلىلار»[11]، بۇلار 50 پىروتسەنتتى ۇستايدى. وسى ەكى ٴتۇرلى كەدەيى ديحانداردىڭ قالىڭ بۇقاراسى قوسىلىپ، اۋىل-قىستاقتارداعى جان سانىنىڭ 70 پىروتسەنتىن ۇستايدى،

بۋلار ــ دىحاندار قوعامىنىڭ ارقاۋى، فەودالدىق كۋشتەردى جويىۋ-دىڭ شيانفىگى، ۇزاق جىلداردان بەرى جۇزەگە اسپاعان گىمىڭدىڭ ۇلى ٴىستى ورىنداۋدىڭ باس قاھارمانى. كەدەي دىحان تابى بولماسا (شىنشىلەردىڭ سوزىمەن ايتقاندا، «سودىرلار» بولماسا)، اۋىل-قىستاقتاردا قازىرگىدەي گىمىڭدىك جاعدايدى جارىققا شىعارۋعا استە بولمايدى، تۋحاۋ-ليەشىندەردى جويىۋعا، دەموكراتيالىق گىمىڭدى ورىنداۋعا استە بولمايدى. كەدەي دىحاندار وتە گىمىڭ-شىل بولعاندىقتان، ولار دىحاندار قوعامىندا باسشىلىق ۇقىقتى قولىنا الدى. ەلڭ تومەن دارەجەلى دىحاندار قوعامىنىڭ بارلىق ۋيىيۋانجاڭ-دارى مەن ۋيىيۋاندارى ٴبىرىنشى جانە ەكىنشى مەزگىلدەردە تۇگەل دەرلىك كەدەي دىحانداردان بولدى (حىڭشان اۋدانىندا اۋىلدىق دىحاندار قوعامىنىڭ قىزمەتكەرلەرى اراسىندا تاقىر كەدەيلەر جىگى 50 پىروتسەنت، جارلىلار جىگى 40 پىروتسەنت، كەدەي زيالىلار 10 پىروتسەنت بولدى). كەدەي دىحانداردىڭ مۇنداي باسشىلىعى توتەنشە قاجەتتى. كەدەي دىحاندار بولمايىنشا گىمىڭ دە بولماي-دى. ولاردى مويىنداماۋ گىمىڭدى مويىنداماعاندىق. ولارعا سوققى بەرۋ گىمىڭگە سوققى بەرگەندىك. ولاردىڭ گىمىڭدىك جالپى بەتالىسىندا ەشقانداي قاتەلىك جوق. ولار تۋحاۋ-ليەشىندەردىڭ ابىرويىن توكتى. ولار ۇلكەندى-كىشىلى تۋحاۋ-ليەشىندەردى الىپ سوقتى جانە تەپكىلەدى. كەدەي دىحانداردىڭ گىمىڭ مەز-گىلىندەگى «شەكتەن شىققاندىق» دەلىنگەن كوپتەگەن ارەكەتتەرى، شىنىندا، گىمىڭ ٴۇشىن قاجەتتى. حۋنانداعى كەيبىر اۋدانداردىڭ اۋداندىق ۇكىمەتى، اۋداندىق داڭبۋى⑫ جانە اۋداندىق دىحاندار قوعامى ٴبىرقىدىرۋ قاتە شارالار قولدانعان، ٴتىپتى ولاردىڭ كەي-

بىرەۋلەرى ديجۋلاردىڭ ٴوتىنىشى بويىنشا اسكەر جىبەرىپ، تومەن
دارەجەلى ديحاندار قوعامىنىڭ قىزمەتكەرلەرىن قولعا العان.
حىڭشان جانە شياڭشياڭ اۋداندارىنىڭ تۇرمەلەرىنە اۋىلدىق ديحان-
دار قوعامىنىڭ ٴبىرسىپىرا ۋيىيۋانجاڭدارى مەن ۋيىيۋاندارى
قامالعان. بۇل بارىپ تۇرعان زور قاتەلىك، ول كەرتارتپاشىلاردىڭ
ايباتىن ارتتىرا ٴتۇستى. بۇل ٴىستىڭ قاتە بولعان-بولماعاندىعىن
ديحاندار قوعامىنىڭ ۋيىيۋانجاڭدارى مەن ۋيىيۋاندارى قولعا
الىنعاندا، جەرگىلىكتى جۇگەنسىز ديجۋلاردىڭ مەيلىنشە ماسايراعان-
دىعىنا، كەرتارتپا اۋانىڭ قويۋلانا تۇسكەندىگىنە قاراپ-اق بىلۋگە
بولادى. ٴبىز «سودىرلار قوزعالىسى»، «جالقاۋ ديحاندار قوزعالىسى»
دەيتىن فانگىمىڭدىڭ داقپىرت سوزدەرگە قارسى تۇرۋىمىز، اسىرەسە
تۋحاۋ-ليەشىندەردىڭ كەدەي ديحان تاپىنا سوققى بەرۋىنە كومەگى
تيەتىن قاتە ارەكەتتەر ىستەپ قويماۋعا نازار اۋدارۋىمىز كەرەك.
ٴىس جۇزىندە، كەدەي ديحانداردان شىققان باسشىلاردىڭ كەيبى-
رەۋلەرى بۇرىن، شىنىندا، كەمشىلىك وتكىزگەن بولسا دا، ٴبىراق
قازىر ولاردىڭ كوپشىلىگى تۇزەلدى. ولاردىڭ وزدەرى قۇمار
ويىندارىنا تىيىم سالۋ ٴۇشىن، ۇرى-قاراقشىلاردى جويۋ ٴۇشىن كۇش
سالۋدا. ديحاندار قوعامىنىڭ كۇشەيۋىنە بايلانىستى جەر-جەردە
قۇمار ويىندارىنا تىيىم سالىنعان، ۇرى-قاراقشىلاردىڭ قاراسى
ۇشكەن. كەيبىر جەرلەردە، شىنىندا دا، جولدا جاتقاندى ەشكىم
المايتىن، تۇندە ەسىك بەكىتىلمەيتىن بولعان. حىڭشان اۋدانىن
تەكسەرۋگە قاراعاندا، كەدەي ديحانداردان شىققان باسشىلاردىڭ
85 پروتسەنتى وتە جاقسى، وتە قابىلەتتى، وتە بەلسەندى ەكەن.
تەك 15 پروتسەنتى عانا ٴالى دە كەيبىر ناشار ادەتتەردەن ارىلىپ

كەتە قويماپتى. بۇلاردى «ازساندى ناشار ەلەمەنتتەر» دەۋگە انا بولادى، تۋحاۋ-ليەشندەردىڭ سوزىنە ىلەسىپ، ولاردى تۇگەلىمەن «سودىرلار» دەپ الباتى ياناتتاۋعا استە بولمايدى. وسى «ازساندى ناشار ەلەمەنتتەر»دىڭ ماسەلەسىن شەشۋ ٴۇشىن دە تەك ديحاندار قوعامىندا تارتىپتەردى رەتتەۋ ۇرانى استىندا، بۇقاراعا ۇگىت جۇرگىزىپ، «ناشار ەلەمەنتتەر»دىڭ وزدەرىنە دە تاربيە بەرىپ، ديحاندار قوعامىنىڭ ٴتارتىبىن جاقسىلاۋ كەرەك، بەتالدى اسكەر شىعارىپ ادام ۇستاپ، كەدەي ديحان تابىنىڭ بەدەلىنە نۇقسان جەتكىزۋگە، تۋحاۋ-ليەشندەردىڭ ايارىن ارتتىرۋعا استە بولمايدى. بۇل — توتەنشە نازار اۋدارارلىق ٴىس.

14 ٴىرى ٴىس

ديحاندار قوعامىن جازعىراتىن كەي ادامدار، ديحاندار قوعامى كوپ جامان ىستەر ىستەدى دەسەدى. مەن جوعارىدا ديحانداردىڭ تۋحاۋ-ليەشندەرگە سوققى بەرۋى بۇكىلدەي كەمىگەندىك ارەكەت ەكەنىن، مۇندا جازعىرارلىقتاي دانەڭە جوق ەكەنىن كورسەتتىم. ٴبىراق ديحانداردىڭ ىستەگەن ىستەرى وتە كوپ، ادامداردىڭ جازعىرۋىنا جاۋاپ بەرۋ ٴۇشىن، ٴبىز ديحانداردىڭ بارلىق ارەكەتتەرىن ٴبىر رەت مۇقيات تەكسەرىپ، ولاردىڭ ىستەگەن ىستەرىنىڭ، زاتىندا، قانداي ەكەنىنە ٴبىر-بىرلەپ كوز جىبەرۋگە ٴتيىسپىز. مەن ديحانداردىڭ بىرنەشە ايدان بەرگى ارەكەتتەرىن تۇرگە ٴبولىپ جيناقتادىم، ديحاندار ديحاندار قوعامىنىڭ باسشىلىعىندا جيىنى 14 ٴىرى ٴىس ىستەپتى، ولار مىنالار:

ٴبىرىنشى ديحانداردى ديحاندار قوعامىنا ۇيىمداستىرعان

بۇل — ديحاندار ىستەگەن ٴبىرىنشى ٴىرى ٴىس. شياڭتان، شياڭشياڭ، حىڭشان سياقتى اۋداندارىدا ديحاندار تۇگەل دەرلىك ۇيىمداسقان، ىبىردە-ٴبىر «قالتارىستا» اتتانىسقا كەلمەي قالعان ديحان جوق دەرلىك، بۇل — ٴبىرىنشى دارەجەلىسى. كەيبىر اۋداندارىدا، مىسالى، يىياڭ، حۋارۇڭ اۋداندارىندا ديحانداردىڭ دەنى ۇيىمداسقان، از بولەگى ٴالى ۇيىمداسپاعان، بۇل — ەكىنشى دارەجەلىسى. كەيبىر اۋداندارىدا، مىسالى، چىڭبۋ، لىڭلىڭ اۋداندارىندا ديحانداردىڭ از بولەگى ۇيىمداسقان، دەنى ٴالى ۇيىمداسپاعان، بۇل — ٴۇشىنشى دارەجەلىسى. باتىس حۋنان ٴوڭىرى يۋان زۋميڭنىڭ[13] ىقپالىندا بولعاندىقتان، ول جەرگە ديحاندار قوعامىنىڭ ۇگىتى جەتپەگەن، ٴبىرسىپىرا اۋداندارىدا ديحاندار الىگە دەيىن مۇلدە ۇيىمداسپاعان، بۇل — ٴتورتىنشى دارەجەلىسى. جالپى العاندا، ۇيىمداسۋ جۇمىسى چاڭشانى ورتالىق ەتكەن ورتا حۋنانداعى اۋداندارىدا مەيلىنشە دامىعان، وڭتۇستىك حۋنانداعى اۋداندارىدا ەكىنشى ورىندا تۇرادى، ال باتىس حۋناندا ەندى عانا باستالدى. ولكەلىك ديحاندار قوعامىنىڭ وتكەن جىلدىڭ 11-ايىنداعى تۇگجىينە قاراعاندا، بۇكىل ولكەدەگى 75 اۋداننىڭ 37 سىندە ديحاندار ۇيىمدارى قۇرىلىپ، ونىڭ مۇشەلەرىنىڭ سانى ٴبىر ميليون 367 مىڭ 727 ادامعا جەتكەن. بۇلاردىڭ شامامەن ٴبىر ميليونى بىلتىر 10-، 11-ايلاردا ديحاندار قوعامىنىڭ كۇشى مەيلىنشە ۇلعايىعان مەزگىلدە ۇيىمداسقان، ال 9-ايعا دەيىن نەبارى 3-4 ٴجۇز مىڭ

ادام بولعان. سودان بەرى تاعى دا ەكى اي — 12-اي، 1-اي ٴوتتى، ديحاندار قوزعالىسى قارىشتاپ داموۋدا. 1-ايدىڭ سوڭىنا دەيىن ديحاندار قوعامى مۇشەلەرىنىڭ سانى كەمىندە 2 ميليونعا جەتكەن. ديحاندار قوعامىنا كىرۋدە، كوبىنەسە، ٴبىر ۇيدەن ٴبىر عانا ادام تىزىمدەتكەندىكتەن، ورتا ەسەپپەن ٴار ۇيدە بەستەن ادام بار دەپ ەسەپتەگەندە، بۇقارا شامامەن 10 ميليون بولادى. مۇنداي تاڭقالارلىق دارەجەدە تەز قارقىنمەن داموۋ بارلىق تۋحاۋ-ليەشىندەر مەن قياناتشى-پاراقور ٴامانساپتىلاردىڭ وقشاۋ قالۋىنا، قوعامنىڭ تاڭقالارلىق دارەجەدە بۇرىنعى جانە كەيىنگى دەپ ەكى دۇنيەگە بولىنۋىنە، اۋىل-قىستاقتاردا ۇلى گەميگىنىڭ جارىققا شىعۋىنا سەبەپ بولدى. بۇل — ديحانداردىڭ ديحاندار قوعامىنىڭ باسشىلىعىندا ىستەگەن ٴبىرىنشى ٴىرى ٴىسى.

ەكىنشى ديجۋلارعا ساياسي جاقتان سوققى بەرگەن

ديحانداردىڭ ٴوز ۇيىمى بولعانىنان كەيىنگى ٴبىرىنشى ارەكەتى، ساياسي جاقتان ديجۋ تابىنىڭ، اسىرەسە تۋحاۋ-ليەشىندەردىڭ ساعىن سىندىرۋ، ياعني اۋىل-قىستاقتارداعى قوعامدىق ورنىنان ديجۋلاردىڭ بيلىگىن قۇلاتىپ، ديحانداردىڭ بيلىگىن ورناتۋ بولعان. بۇل اسا كەلەلى، اسا ماڭىزدى كۇرەس بولىپ تابىلادى. بۇل كۇرەس — ەكىنشى مەزگىلدەگى، ياعني گەميگىڭ مەزگىلىندەگى وزەكتى كۇرەس. بۇل كۇرەس جەڭىسكە جەتپەي تۇرىپ، جەر مايى مەن ٴوسىمدى ازايتۋ، جەردى جانە باسقا دا ٴوندىرىس قۇرال-جابدىقتارىن تالاپ ەتۋ سياقتى ىقتىسادي كۇرەستەردىڭ جەڭىسكە جەتۋى استە مۇمكىن ەمەس. حۋناننىڭ ٴبىرسىپىرا جەرىندە، مىسالى،

شياڭشياڭ، حىڭشان، شياڭتان اۋدانىدارىندا دىيحۇلاردىڭ بيلىگى تۇگەل قۇلاتىلىپ، ءبىر عانا ديحانداردىڭ بيلىگى قالىپتاسقان، مۇندا ماسەلە جوق. ءبىراق ليليڭ سىقلدى اۋدانداردىڭ ءبىر ءبولىم جەر-لەرىندە (مسالى، ليليڭنىڭ باتىس جانە وڭتۇستىك رايونداردا)، كورىنىستە، دىيحۇلار بيلىگى ديحاندار بيلىگىنەن تومەن تۇرسادا، ءىس جۇزىندە، ساياسي كۇرەس قاتاڭ جۇرگىزىلمەگەندىكتەن دىيحۇلار بيلىگى ديحاندار بيلىگىمەن ءالى دە استىرتىن قارسىلاسۋدا. بۇل جەرلەردە ديحاندار ساياسي جاقتان جەڭىسكە جەتتى دەپ ايتۋعا بولمايدى، دىيحۇلار بيلىگى ديحاندار تارابىنان ءبىر جولاتا قۇلاتىل-مانعا دەيىن ساياسي كۇرەستى كۇشەيتە ءتۇسۋ كەرەك. ديحانداردىڭ دىيحۇلارعا ساياسي جاقتان سوققى بەرۋ ادىستەرى، جيناقتاپ ايتقاندا، تومەندەگىدەي:

ەسەپ الۋ. تۇحاۋ-لىەشىندەر جەرگىلىكتى الەۋمەتتىڭ اقشانى باسقارعاندا، ولاردىڭ كوبى قىمقىرىپ وتىرعان، ەسەپ-حيسابى انىق بولماعان. بۇل رەت ديحاندار ەسەپ الۋ جولىمەن كوپتەگەن تۇحاۋ-لىەشىندەردى قۇلاتقان. ءبىرسىپىرا جەر ەسەپ الۋ ۋبيۋاى-حۇيىلارىن ۇيىمداستىرىپ، ارناۋلى تۇردە تۇحاۋ-لىەشىندەردەن ەسەپ العان، مۇنداي ورگانداردى كورگەندە تۇحاۋ-لىەشىندەردىڭ ۇرەيى ۇشادى ەكەن. مۇنداي ەسەپ الۋ قوزعالىسى ديحاندار قوزعالىسى كوتەرىلگەن اۋداندارداعى مەيلىنشە جالپىلاسقان، ونىڭ ماڭىزى اقشانى قايتارتۋدا عانا ەمەس، تۇحاۋ-لىەشىندەردىڭ قىلمىستارىن جاريالاپ، ولاردىڭ ساياسي ورنى مەن قوعامدىق ورنىن جوياتىندىعىندا.

پالى سالۋ. ەسەپ الۋ ناتيجەسىندە ولاردىڭ قيانات جاساعان-

دىعى، ئەمەسە وتكەندە ديحانداردى سۇلىكتەي سورعان قىلمىستارى، ئەمەسە قازىردىڭ وزىندە ديحاندار قوعامىن ´بۇلىدىرۋ ارەكەتىندە بولعاندىعى، ئەمەسە قۇمار ويىنىنا سالىنعان تيىمعا قايشىلىق ىستەگەندىگى، ئەمەسە اپيىن تارتاتىن اسپاپتارىن تاپسىرماعاندىعى ´مالىم بولعان. وسى قىلمىستار بويىنشا، ديحاندار پالەن تۋحاۋعا مۇنشا پالى سالىنسىن، تۋگەن ليەشىنگە مۇنشا پالى سالىنسىن دەپ قارار شىعارعان، سالىنىعان پالى بىرنەشە 10 يۇاننان بىرنەشە مىڭ يۇانعا جەتكەن. ديحاندار پالى سالعان ادامداردىڭ، ارينە، ابىرويى توگىلگەن.

اقشا جيناۋ. دۇنيەقور مەيىرىمسىز ديجۋلاردان اقشا جيناپ الىنىپ، بۇل اقشا جارلىلاردى قۇتقارۋعا، كوپەراتىپ قۇرۋعا، ديحاندارعا اقشا قارىز بەرۋ ورىندارىن قۇرۋعا ئەمەسە باسقاداي ىستەرگە جۇمسالعان. اقشا جيناۋ دا جازالىڭ ´بىر ´تۇرى، ´بىراق ول پالى سالۋدان جەڭىلىرەك. ديجۋلاردىڭ باسىما پالە كەلىپ قالماسىن دەپ ديحاندار قوعامىنا وزدىگىنەن اقشا تاپسىرعاندارى دا از ەمەس ەكەن.

جەڭىل تەرگەۋ. ديحاندار قوعامىنا بۇلىنشىلىك جاسايتىن ´سوز-ارەكەتى بار، ´بىراق قىلمىسى جەڭىلىرەك بولعان ادامداردىڭ ۇيلەرىنە جۇرت توپ-توبىمەن باسا-كوكتەپ كىرىپ، ولارعا جەڭىل-جەلپى تەرگەۋ جۇرگىزگەن. ناتيجەدە ولاردىڭ كوبى يۇدان بىلايعى جەردە ديحاندار قوعامىنىڭ بەدەلىنە نۇقسان جەتكىزەتىن ´سوز-ارەكەتتەرىن توقتاتاتىندىقتارىن ´بىلدىرىپ «´تىل حات» بەرگەن.

ۇلكەن ەرەۋىل جاساۋ. ديحاندار قوعامىمەن وشەسكەن تۋحاۋ-ليەشىندەرگە قارسى قالىڭ جۇرتتى باستاپ ەرەۋىل جاساعان، ولاردىڭ ۇيلەرىنە بارىپ تاماقتانعان، شوشقالارىن سويىپ، استىق-

تارىن الىپ شىعىپ جەگەن، مۇنداي ىستەر از ەمەس. تاياۋدا شياڭتان اۋدانىنىڭ ماجياحى اۋىلىندا، بۇقارادان 15 مىڭ ادامدى باستاپ بارىپ، 6 لەشىندى 4 كۇن سۇراققا تارتۋ، 130 دان استام شۋشقاسىن سويۋ ءىسى بولعان. ەرەۋىل كوبىنەسە پالى سالۋمەن تىنىپ وتىرعان.

شوشاق قالپاق كيگىزىپ، اۋىل ارالاتىپ ماسقارا قىلۋ. بۇل ءىس جەر-جەردە وتە كوپ ىستەلگەن. تۋحاۋ-لەشىندەردىڭ باسىنا قاعازدان جاسالعان شوشاق قالپاق كيگىزىپ، قالپاققا پالەن تۋحاۋ نەمەسە تۇگەن لەشىن دەپ جازىپ قويادى ەكەن. ولاردى بايلاپ جەتەلەپ الىپ قالىڭ ادام الدى-ارتىن وراپ جۇرەدى ەكەن. دابىل قاعىپ، جالاۋ كوتەرىپ ادامداردىڭ نازارىن اۋدارۋ ىستەرى دە بولعان ەكەن. مۇنداي جازا تۋحاۋ-لەشىندەردىڭ زارە-قۇتىن ۇشىرادى ەكەن. ءبىر رەت شوشاق قالپاق كيگەندەرى، سودان باستاپ ابىرويى توگىلىپ، ادام ساناتىنان شىعادى ەكەن. سوندىقتان، اقشا-لىلارى شوشاق قالپاق كيۋدەن كورى، كوبىنەسە، پالى اقشا تولەۋگە رازى بولادى ەكەن. ءبىراق ديحاندار كونبەي تۇرىپ العاندا قالپاق، ءباربىر، كيگىزىلەدى ەكەن. اۋىلدىق ديحاندار قوعامىنىڭ ءبىرى قاتتى شەبەرلىك ىستەپتى، ءبىر لەشىندى ۇستاپ اكەلىپتى دە، وعان بۇگىن ساعان شوشاق قالپاق كيگىزىلەدى دەپتى. سونىمەن لەشىن ءولىپ-ءتۇسى قالماي ۇرەيلەنىپتى. ءبىراق ديحاندار قوعامى بۇگىن وعان شوشاق قالپاق كيگىزبەيىك دەپ قارار شىعارعان. ويتكەنى بۇگىن قالپاق كيگىزىلسە، بۇل لەشىن قىلمىسىنان قورىقپاي، سازارىپ تۇرىپ الار، ونانda مۇنى قويا بەرە تۇرىپ، بىرنەشە كۇننەن كەيىن كيگىزەلىك دەسكەن. سونىمەن الگى لەشىن قاي

كۇنى شوشاق قالپاق كيەتىنىن بىلمەي، ۇيىندە كۇن سايىن الاڭداپ، جاتسا ـ تۇرسا تىنىشتىق تاپپاپتى.

اۋدانىدىق تۇرمەگە جاپتىرۋ. بۇل ــ شوشاق قالپاق كيگىزۋدەن دە اۋىر جازا. تۇحاۋ ـ ليەشىندەردى ۇستاپ، شيان جامبىلىنىڭ تۇرمەسىنە اپارىپ جاپتىرعان جانە ولارعا جازا بەرۋدى شيانجاڭعا تاپسىرعان. قازىر تۇرمەگە ادام جاپتىرۋ بۇرىنىمدان باسقاشا، بۇرىن شىنشىلەر ديحانداردى جاپتىرىپ تاستايتىن بولسا، قازىر ديحاندار شىنشىلەردى جاپتىرىپ تاستايدى ەكەن.

قۋىپ جىبەرۋ. تۇحاۋ ـ ليەشىندەردىڭ اراسىنداعى قىلمىسى ايگىلى بولعانداردىن ديحاندار قۋىپ جىبەرمەكشى ەمەس، قايتا تۇتقىنداماقشى نەمەسە ولتىرمەكشى بولعان. تۇحاۋ ـ ليەشىندەر تۇتقىنعا الىنۋدان، ولتىرىلۋدەن قورقىپ، باسقا جاققا قاشىپ كەتكەن. ديحاندار قوزعالىسى ورىستەگەن اۋدانداردا باستى تۇحاۋ ـ ليەشىندەر تۇگەل دەرلىك قاشىپ كەتكەن، ناتيجەدە مۇنىڭ ٴوزى قۋىپ جىبەرۋمەن بىردەي بولعان. ولاردىڭ ٴبىرىنشى دارەجەلىلەرى شاڭحايعا، ەكىنشى دارەجەلىلەرى حانكوۋعا، ٴۇشىنشى دارەجەلە-لەرى چاڭشاعا، ٴتورتىنشى دارەجەلىلەرى اۋداندىق قالالارعا قاشىپ بارعان. بۇل قاشقان تۇحاۋ ـ ليەشىندەردىڭ شاڭحايعا بارعاندارى بارىنشا الاڭسىز بولعان. حانكوۋعا قاشىپ بارعاندارى، مىسالى، حۋارۇڭ اۋدانىنان بارعان ٴۇش ليەشىن ۇستالىپ، جەرىنە قايتا-رىلعان. چاڭشاعا قاشىپ بارعاندارى اۋدانداردان ولكە ورتالىعىنا كەلىپ وقىپ جاتقان وقۋشىلاردىڭ ۇستاپ الۋىنان قاشان دا قاتتى ۇرەيلەنەدى ەكەن، مەن چاڭشادا ەكەۋىنىڭ ۇستالعانىن ٴوز كوزىمە-مەن كوردىم. اۋداندىق قالالارعا قاشىپ بارعاندارىنىڭ تولىمدىلىعى

ٴتورتىنشى دارەجەلى عانا ەكەن، ول ارادا ديحانداردىڭ كوز-
قۇلاعى ٴتىپتى كوپ بولعاندىقتان، ولاردى وڭاي سەزىپ الادى ەكەن.
حۋنان ٴوكىمەتى مالياسىنىڭ قيىنشىلىقتا قالعاندىعىن ماليە داڭجۋيلەرى
ديحانداردىڭ بايلاردى قۋىپ جىبەرىپ اقشا توپتاۋعا قولايسىزدىق
تۋدىرعاندىعىنان كورگەن، مۇنىڭ ٴوزىنەن دە تۋحاۋ-ليەشىندەردىڭ
اۋىل-قىستاقتا سىيماعاندىعىن كورۋگە بولادى.

اتۋ. بۇل، ٴسوز جوق، ەڭ ٴىرى تۋحاۋ-ليەشىنگە قولدانىلعان،
مۇنى ديحاندار ٴار سالاداعى حالىق بۇقاراسىمەن بىرگە ىستەگەن.
مىسالى، نيڭشياڭ اۋدانىنداعى ياڭ جىزىنى، يۋەياڭ اۋدانىنداعى
جوۋ جياگاندى، حۋارۇڭ اۋدانىنداعى فۋ داۋناندى، سۇن بوجۋلاردى
ديحاندار مەن ٴار سالاداعى حالىق ٴوكىمەتكە قۋزاۋ سالىپ اتقىزعان.
ال شياڭتان اۋدانىنداعى يان رۇڭچيۋدى ديحاندار مەن ٴار سالاداعى
حالىق شيانجاڭدى زورلىقپەن كوندىرە وتىرىپ، تۇرمەدەن الىپ
شىعىپ، ديحاندار ٴوز قولدارىمەن اتقان. نيڭشياڭ اۋدانىنداعى
ليۋ جاۋدى ديحاندار تىكەلەي ۇرىپ ولتىرگەن. ليليڭ اۋدانىنداعى
پىڭ جىفان، يىياڭ اۋدانىنداعى جوۋ تيانجۋە، ساۋ يۇن «تۋحاۋ-
ليەشىندەردى تەرگەيتىن ەرەكشە فاتيڭ» تاراپىنان ولىمگە ٴوكىم
ەتىلۋى الدىندا تۇر. مۇنداي ٴىرى ليەشىندەردىڭ، ٴىرى تۋحاۋلاردىڭ
بىرەۋىن اتۋ بۇكىل اۋداندى ٴدۇر سىلكىنتكەن، مۇنىڭ ٴوزى فەودال-
دىقتىڭ قالدىق زارداپتارىن جويۋدا زور ٴونىم بەرگەن. وسىنداي
ٴىرى تۋحاۋ-ليەشىندەردىڭ ٴار اۋداندا، كوپ دەگەندە بىرنەشە
10 ى، از دەگەندە بىرنەشەۋى بار، ٴار اۋداندا قىلمىسى اسا
اۋىرلارىنان كەمىندە بىرنەشەۋىن ولىمگە ٴوكىم ەتۋ عانا كەرتارتپا-
شىلاردى جانىشتاۋدىڭ ٴونىمدى ٴادىسى. تۋحاۋ-ليەشىندەر

داۋرەنىدەپ تۇرعان كەزدە، ديحانداردى ٴولتىرۋ ولار ٴۇشىن ەشتەڭەگە تۇرمايتىن ەدى. چاڭشا اۋدانىنىڭ شينكاڭ جيڭىنداعى تۋانفاڭجۇيدىڭ جۇيجاڭى حى مايچۋان تۋانفاڭجۇيدى باسقارعانىنان بەرگى 10 جىل ىشىندە، كەدەي ديحانداردان مىڭعا جۋىق ادامدى ٴوز قولىمەن ولتىرگەن، مۇنىسىنا «باندىلاردى ٴولتىرۋ» دەپ سىپايىلاپ ات قويعان. مەنىڭ تۋعان جەرىم شياڭتان اۋدانىنىڭ يىنتيان جيڭىندا تۋانفاڭجۇيدىڭ جۇيجاڭدارى — تاڭ جۇنيان مەن لى شۋلين، مينگونىڭ 2 - جىلىنان بەرگى 14 جىل ىشىندە، 50 نەشە ادامدى ولتىرگەن، 4 ادامدى ترىدەي كومگەن. ولتىرىلگەن 50 نەشە ادامنىڭ ىشىندە، ەڭ الدىمەن ولتىرىلگەن ەكى ادام ەشبىر جازىقسىز جوق قايىرشىلار ەدى. تاڭ جۇنيان: «ٴىستى وسى ەكى قايىرشىنى ولتىرۋدەن باستايمىز!» — دەپتى، سونىمەن الگى ەكى قايىرشى ومىرمەن قوشتاسىپتى. بۇرىن تۋحاۋ - ليەشىندەردىڭ راقىمسىزدىعى، تۋحاۋ - ليەشىندەردىڭ اۋىل - قىستاقتا تۋدىرعان اق تەرروردى وسىنداي ەكەن، ال قازىر ديحاندار قوزعالىپ، تۋحاۋ - ليەشىندەر-دىڭ بىرنەشەۋىن اتىپ، قانىمىشىلدەردى جانىشتاۋدا بولماشى عانا تەررورلىق قۇبىلىس تۋدىرعان ەكەن، مۇنى ورىنسىز دەۋگە نەندەي نەگىز بار؟

ٴۇشىنشى ديحۋلارعا ىقتىسادي جاقتان سوققى بەرگەن

كۇرىشتى سىرتقا شىعارۋعا، كۇرىشتىڭ باعاسىن كوتەرۋگە، كۇرىشتى باسىپ قويۋعا رۇقسات ەتپەۋ. مۇنىڭ ٴوزى سوڭعى ايلاردان بەرى حۋنان ديحاندارىنىڭ ىقتىسادي كۇرەسىندەگى

ٴبىرى ٴىس بولىپ وتىر. بىلتىر 10 ـ ايدان قازىرگە دەيىن، كەدەي
ديحاندار ديحۋلار مەن باي ديحانداردىڭ كۇرىسىن سىرتقا شىعارتى-
پاي توسىپ قويمان، سونداي-اق كۇرىستىڭ باعاسىن كوتەرۋلەرىنە
جانە كۇرىستى باسىپ قويۋلارىنا تيىم سالىمان. ناتيجەدە كەدەي
ديحانداردىڭ ماقساتى تولىق ورىندالىپ، كۇرىستى سىرتقا شىعارۋ
قاتتى توسىپ تاستالىمان، كۇرىستىڭ باعاسى قاۋىرت تۇسىرىلگەن،
كۇرىستى باسىپ قويۋشىلىق قۇرتىلمان.

جەر مايىن جانە جەر كەپىلدىگىن ارتتىرۋعا رۇقسات ەتپەۋ، جەر
مايىن ازايتۋدى جانە جەر كەپىلدىگىن ازايتۋدى ۇگىتتەۋ. بىلتىر 7 ـ،
8 ـ ايلاردا، ديحاندار قوعامىنىڭ كۇشى ٴالى ٴالسىز كەزدە، ديحۋلار
بۇرىنعىسىنشا قاناۋدى كۇشەيتۋدىڭ ەسكى دەرەجەلەرى بويىنشا،
جەر مايىلاپ الۋشى ديحاندارعا جەر مايى مەن جەر كەپىلدىگىن
ٴسوزسىز ارتتىراتىندىقتارىن ٴۇستى ـ ۇستىنە حابارلاعان. ٴبىراق
10 ـ ايما جەتكەندە، ديحاندار قوعامىنىڭ كۇشى قارىستاپ ارتىپ،
جەر مايىن جانە جەر كەپىلدىگىن ارتتىرۋعا ٴبىر اۋىزدان قارسى
تۇرعاندىقتان، ديحۋلار جەر مايىن جانە جەر كەپىلدىگىن ارتتىرۋ
دەگەن سوزدەردى ەكىنشى اۋىزعا الۋعا باتا الماعان. ال 11 ـ ايدان
كەيىن، ديحانداردىڭ كۇشى ديحۋلاردىڭ كۇشىن باسىپ ٴتۇسىپتى
دە، ديحاندار جەر مايىن جانە جەر كەپىلدىگىن ازايتۋدى ونان ٴارى
ۇگىتتەيتىن بولىپتى. ديحاندار: امال قانشا، بىلتىر كۇزدە جەر مايىن
تاپسىراردا ديحاندار قوعامى كۇشسىز بولىدى عوي، ايتپەگەندە
بىلتىر كۇزدە-اق جەر مايى ازايتىلاتىن ەدى، ــ دەيدى. بيىل كۇزدە
جەر مايىن ازايتۋ تۋرالى ديحاندار كەڭىنەن ۇگىت جۇرگىزىپ جاتىر،
ديحۋلار دا جەر مايىن ازايتۋدىڭ شارالارىن سۇراستىرۋدا. جەر

كەپىلدىگىن ازايتۋعا كەلسەك، بۇل حىڭشان قاتارلى اۋدانداردا قازىردىڭ وزىندە-اق جۇرگىزىلىپ جاتىر.

مايعا بەرىلگەن جەردى قايتارىپ الۋعا رۇقسات ەتپەۋ. بىلتىر 7-، 8-ايلاردا ديحجۋلاردىڭ مايعا بەرگەن جەرىن قايتارىپ الىپ، باسقالارعا مايعا بەرۋ ىستەرى كوپ بولعان ەكەن. 10-ايدان كەيىن مايعا بەرگەن جەمىن قايتارىپ الۋعا ەشقايسىسى باتا الماپتى. قازىر مايعا بەرىلگەن جەمدى قايتارىپ الىپ باسقاعا مايعا بەرۋ تۋرالى ٴسوز اشۋدىڭ مۇلدە قاجەتى قالماپتى، تەك مايعا بەرىلگەن جەردى قايتارىپ الىپ، ٴوزى ەگۋ جونىندە عانا ازىن-اۋلاق ماسەلە بار كورىنەدى. كەيبىر جەرلەردە ديحجۋلار مايعا بەرگەن جەرىن قايتارىپ الىپ، وزدەرى ەگەتىن بولعاندا، ديحاندار وعان دا رۇقسات ەتپەگەن. كەيبىر جەرلەردە ديحجۋلار ٴوزى ەگەتىن بولعاندا، ولاردىڭ مايعا بەرگەن جەرىن قايتارىپ الۋىنا جول بەرىلگەن، ٴبىراق، سونىمەن بىرگە، جەر مايلاپ الۋشى ديحانداردىڭ جۇمىسسىز قالۋ ماسەلەسى دە تۋىلعان. بۇل ماسەلەنى شەشۋدىڭ ٴبىر كەلكى شاراسى ٴالى جوق.

ٴوسىمدى ازايتۋ. انحۋا اۋدانىندا ٴوسىم جاپپاي ازايتىلعان، باسقا اۋداندار دا ٴوسىمدى ازايتۋ ٴىسى بولعان. ديحاندار قوعامىنىڭ كۇشى ۇلعايعان جەرلەردە ديحجۋلار «مۇلىك ورتاقتىعى»نان قورقىپ، بۇكىلدەي «قارىز بەرۋدى دوعارعان»، اۋىل-قىستاق-تاردا وسىمگە قارىز بەرۋ ٴىسى جوقتىڭ قاسى. قازىرگى ايتىلىپ وتىرعان ٴوسىمدى ازايتۋ تەك كونە قارىزبەن عانا شەكتەلەدى. كونە قارىزدىڭ ٴوسىمىن ازايتۋمەن عانا تىنباي، ٴتىپتى قارىز يەسىنىڭ قارىزعا بەرگەن نەگىزگى سوماسىن قىساپ الۋىنا دا جول

بەرىلمەگەن. كەدەي دىيحاندار: «ۇقاسى جوق، جىل اياقتاپ قالدى، كەلەسى جىلى الارسىڭ!» — دەسكەن.

ٴتورتىنشى تۇحاۋ - لىيەشىندەردىڭ فەودالدىق ۇستەمدىگىن اۋدارعان — دۇ - تۇاندارى[14] جويعان

ەسكىشە دۇ - تۇاندىق (رايوندىق، اۋىلدىق) اكىميات ورگاندارى، ۇتە - موتە بۇلاردىڭ دۇ دارەجەلىسى، ياعنى اۋدانعا جەتەعابىلدارى تۇگەل دەرلىك تۇحاۋ - لىيەشىندەردىڭ شەڭگەلىندە ەدى. «دۇ» دىڭ قاراۋىندا 10 مىڭنان 50 - 60 مىڭعا دەيىن ادام بار ەدى جانە دەربەس قارۋلى كۇشى، مىسالى، تۇانفاڭجۇيى بار ەدى، دەربەس ماليا - باجى الۋ ۇقىعى، مىسالى، مۇ سالىعى سالۋ[15]، تاعى باسقا ۇقىقتارى بار ەدى، دەربەس سىفا ۇقىعى، مىسالى، دىيحانداردى ٴوز بەتىنشە تۇتقىنداۋ، قاماۋ، تەرگەۋ، جازالاۋ ۇقىقتارى بار ەدى. مۇنداي ورگانداردا عى لىيەشىندەر ٴتىپتى اۋىلدىڭ ۋاڭى بولىپ الاتىن. دىيحاندار ۇكىمەتتى، مىسالى، زۇڭتۇڭدى، دۇجۇندى[16]، شىيانجاڭدى ونشا ەلەپ - ەسكەرمەيتىن، ۇسى اۋىل ۋاڭدارىن عانا ناعىز «ۇلىعىمىز» دەپ ەسەپتەيتىن، ولار مىڭق ەتسە بولعانى، دىيحاندار مۇنى تۇتەنشە كوڭىل بولەرلىك ٴجايت دەپ بىلەتىن. بۇل جولى اۋىل - قىستاقتاردا بولعان كوتەرىلىس ناتىيجەسىندە دىيجۇ تابىنىڭ ساعى جاپپاي سىنىپ، تۇحاۋ - لىيەشىندەردىڭ قولىنداعى اۋىلدىق اكىميات ورگاندارى دا، ارىنە، ۇسىعان بايلانىستى قۇلاپتى. دۇزۇڭدار مەن تۇانزۇڭدار بوي كورسەتۇگە باتىلى بارماي قورعالاپ قالعان، جەرگىلىكتى ىستەردىڭ ٴبارىن دىيحاندار قوعامىنىڭ باسقارۋىنا يتەرە سالعان. ولار:

«مۇنداي ىستەرمەن جۇمىسىمىز جوق!» ــــ دەپ قۇتىلعان.

ديحاندار ٴوزارا اڭگىمەدە دۋزۋڭدار مەن تۋانزۋڭداردى ٴسوز ەتە قالعاندا، ىزالانىپ:

«قويشى، سول نەمەلەردى، ولاردىڭ ٴىسى ٴبىتتى!» ــــ دەسەتىن بولعان.

«ٴىسى ٴبىتتى» دەگەن ٴسوز، شىنىندا، كىمىلىڭ داۋىلى سوعىپ وتكەن جەرلەردەگى ەسكىشە اۋىلدىق اكىميات ورگاندارىنىڭ حالىن سۋرەتتەپ بەرەدى.

بەسىنشى ديحۋلاردىڭ قارۋلى كۇشىن اۋدارىپ تاستاپ، ديحانداردىڭ قارۋلى كۇشىن ورناتقان

حۋناندىعى ديحۋ تابىنىڭ قارۋلى كۇشى ورتا حۋناندا ازىراق، باتىس حۋنان مەن وڭتۇستىك حۋناندا كوبىرەك. ورتا ەسەپپەن اۋدان باسىنا 600 مىلتىقتان ەسەپتەگەندە 75 اۋداندا جيىنى 45 مىڭ مىلتىق بولادى، ٴىس جۇزىندە مۇنان دا كوبىرەك بولۋى مۇمكىن. ديحاندار قوزعالىسى دامىعان ٴوڭىر بولىپ وتىرعان ورتا حۋنان مەن وڭتۇستىك حۋناندا ديحانداردىڭ اتتانىسقا كەلۋ جاعدايى مەيلىنشە كۇشەيگەندىكتەن، ولارعا ديحۋ تابى توتەپ بەرە الماعان، ولاردىڭ قارۋلى كۇشتەرىنىڭ دەنى ديحاندار قوعامىنا تىزە بۇگىپ، ديحانداردىڭ مۇددەسى جاقتا تۇرعان، مىسالى، نيڭشياڭ، پيڭجياڭ، ليۋياڭ، چاڭشا، ليليڭ، شياڭتان، شياڭشياڭ، انحۋا، حىڭشان، حىڭياڭ اۋداندارىندا وسىلاي بولعان. شاعىن بولەگى بەيتاراپ ورنىندا تۇرعانىمەن، ٴبىراق تىزە بۇگۋگە بەيىم، مىسالى، باۋچيىڭ

سقىلىدى اۋدانىداردا سولاي بولعان. ەندى ٴبىر شاعىن بولەگى دىيحانداردىڭ قوعامىمەن جاۋلاسۋ ورنىندا تۇر، مىسالى، يىجاڭ، لىنۋۋ، جىياحىي اۋدانىدارىندا سولاي بولعان، ٴبىراق قازىرگى كەزدە دىيحاندار بۇلارعا سوققى بەرىپ وتىر، تاياۋدا ۋاقىت ىشىندە بۇلاردىڭ كۇشتەرىن جويىۋى مۇمكىن. سونىمەن كەرتارتپا دىيحانداردىڭ قولىنان تارتىپ الىنعان قارۋلى كۇش تۇگەلىمەن «ىيحوتۋان تۇراقتى دۇيى»نە⑫ وزگەرتىلىپ، جاڭا اۋىل - قىستاقتىڭ ٴوزىن ٴوزى باسقارۋ ورگاندارىنىڭ — دىيحاندار اكىمياتىنىڭ اۋىل - قىستاقتىڭ ٴوزىن ٴوزى باسقارۋ ورگاندارىنىڭ باسقارۋىنا وتكىزىلگەن. مۇنداي ەسكى فورماداعى قارۋلى كۇشتەردى تارتىپ الۋ — دىيحانداردىڭ قارۋلى كۇشتەرىن قۇرۋدىڭ ٴبىر جاعى. دىيحانداردىڭ قارۋلى كۇشتەرىن قۇرۋدىڭ تاعى ٴبىر جاڭا جاعى بار، ول دىيحاندار قوعامىنىڭ سويىلاۋ دۇيى بولىپ تابىلادى. سويىلاۋ — ۇزىن ساپتى، ەكى ٴجۇزدى نايزا، مۇنان شياڭشياڭ اۋدانىنىڭ وزىندە عانا 100 مىڭى بار. باسقا اۋدانداردا، مىسالى، شياڭتان، حىڭشان، لىيلىڭ، چاڭشا اۋدانىدارىندا 70 - 80 مىڭنان، 50 - 60 مىڭنان، 30 - 40 مىڭنان بار. جالپى العاندا، دىيحاندار قوزعالىسى بولىپ وتىرعان اۋداندار سويىلاۋ دۇيى تەز قارقىنمەن داموۋدا. مۇنداي سويىلاۋلى دىيحاندار «ىيحوتۋان تۇراقسىز دۇيى»نە اينالادى. مۇنداي قالىڭ سويىلاۋلى كۇشتەر جوعارىدا ايتىلعان ەسكى فورماداعى قارۋلى كۇشتەردەن كوپ، بارلىق تۇحاۋ - ليەشىندەر كورگەن جەر - دەن - اق قالتىراپ كەتەتىن ٴبىر ٴتۇرلى جاڭا شىققان قارۋلى كۇشتەر بولىپ تابىلادى. حۋناندعى گمىنداڭ داڭجۇيلەر مۇنداي قارۋلى كۇشتەردى 75 اۋداندعى 20 مىليوننان استام دىيحاندار اراسىندا شىن

ماننده جالپىلاستىرۋعا ٴتيىس، جاس جانه ورتا جاستاعى ديحاندار-
دىڭ ٴبارىن بىردەن سوبياۋمەن قارۋلاندىرۋ كەرەك، مۇنى ادام
قورقاتىن نارسە دەپ شەكتەمەۋ كەرەك. ەگەر مۇنداي سوبياۋ دۇيە-
نەن ۇرەيى ۇشاتىنندار بولسا، ولار ناعىز قويان جۇرەكتىڭ ٴوزى!
مۇنداي سوبياۋ دۇيسنەن تەك تۋحاۋ-ليەشىندەر عانا قورقادى،
گىمىڭشىلدەر استە قورىقپاۋعا ٴتيىس.

التىنشى شيانجالڭ لاۋيەلەر مەن جامبىل شابار-
ماندارىنىڭ اكمياتىن قۇلاتقان

اۋدانىنىڭ ساياسىن ديحاندار قوزعالماندا عانا تازارتۋعا بولادى،
بۇل گۋاڭدۇڭ ولكەسىنىڭ حايفىڭ اۋدانىندا دالەلدەندى. بۇل
جولى حۋناندا ٴتيپتى تولىق دالەلدەندى. تۋحاۋ-ليەشىندەر
بيلىكتى شەگگەلىنە السىپ العان اۋداندااردا، مەيلى كىم شيانجالڭ بول-
سىن، ٴبارى دەرلىكتەي قيانااتشى-پاراقور ٴمانساپتى بولعان. ديحان-
دار قوزعالعان اۋداندااردا مەيلى كىم شيانجالڭ بولسىن، ٴبارى دە
ۇكمەتتى پاك ۇستاعان. مەن ارالاعان اۋداندااردا شيانجاڭدار
ٴبىر ىسكە تاپ بولا قالسا الدىمەن ديحاندار قوعامىنان ماسليحات
سۇرايدى ەكەن. ديحانداردىڭ كۇشى مەيلىنشە ۇلعايعان اۋداندااردا،
ديحاندار قوعامىنىڭ ٴسوزى «ٴوتىمدى ەكەن». ديحاندار قوعامى
تۋحاۋ-ليەشىندەردى تاڭەرتەڭ ۇستاۋ كەرەك دەسە، شيانجاڭنىڭ
ونى تۇسكە قالدىرۋعا ٴداتى شىدامايدى ەكەن، تۇستە ۇستاۋ كەرەك
دەسە، كەشكە قالدىرۋعا ٴداتى شىدامايدى ەكەن. ديحانداردىڭ
بيلىگى اۋىل-قىستاقتا الماش ۇدەي باستاعان كەزدە، شيانجالڭ
مەن تۋحاۋ-ليەشىندەر استاسىپ، بىرىگىپ ديحاندارعا قارسى

شعمپتى. ديحانداردىڭ بيلىگى كۇشەيىپ ديجۇلاردىڭ بيلىگمەن تەگەلگەن كەزدە، شيانجاگدار ديجۇلارعا دا، ديحاندارعا دا سەلقوس پوزيتسيا قولدانمان، ديحاندار قوعامىنىڭ ٴسوزىنىڭ كەيىرەۋىن قابىلداعان، كەيىرەۋىنەن باس تارتقان. ديجۇلار بيلىگى ديحاندار بيلىگى تاراپىنان بۇكىلدەي جويىلعان كەزدە عانا، جوعارىدا ايتىلعانداي، ديحاندار قوعامىنىڭ ٴسوزى ٴوتىمدى بولعان. قازىر شياڭشياڭ، شياڭتان، ليلىڭ، حىڭشان اۋداندارىنداعى اۋدان ساياسىنىڭ احۋالى مىناداي:

(1) بارلىق ٴىس شيانجاگدار مەن گمىڭدىڭ بۇقارالىق ۇيىمدارىنىڭ بىرلەسكەن ماجىلىسىندە شەشىلەتىن بولعان. مۇنداي ماجىلىستەر شيانجاڭ تاراپىنان شاقىرىلىپ، اۋداندىق مەكەمەدە اشىلعان. مۇنداي ماجىلىستەر كەي اۋداندا «ۇكىمەت ورنى مەن الەۋمەتتىك ۇيىمداردىڭ باس قوسقان ٴماجىلىسى» دەپ اتالعان، ال كەي اۋداندا «اۋدان ىستەرى ٴماجىلىسى» دەپ اتالعان. بۇعان شيانجاگداردان تىس، اۋداندىق ديحاندار قوعامىنىڭ، اۋداندىق باس جۇمىسشىلار ۇيىمىنىڭ، اۋداندىق ساۋداگەرلەر قوعامىنىڭ، اۋداندىق ايەلدەر بىرلەستىگىنىڭ، اۋداندىق وقىتۋشى ـ قىزمەتكەرلەر بىرلەستىگىنىڭ، اۋداندىق وقۋشىلار بىرلەستىگىنىڭ، سونداي ـ اق گومينداڭنىڭ اۋداندىق داڭبۋىنىڭ[18] وكىلدەرى قاتىناسقان. مۇنداي ماجىلىستەردە بۇقارالىق ۇيىمداردىڭ پىكىرلەرى شيانجاڭعا ىقپال جاساعان، شيانجاڭ ىلعي سولاردىڭ سوزىنەن شىقپايتىن بولعان. سوندىقتان، حۋناندا دەموكراتيالىق ۋەيۋانىدىق تۇزىمدەگى اۋدان ساياسي ۇيىمىن قولدانۋدا، ارينە، ماسەلە بولماعان. قازىرگى اۋداندىق ۇكىمەتتەر فورماسى جاعىنان العاندا دا، ٴمانى جاعىنان العاندا دا

ەداۋىر دەموكراتيالانىپ وتىر. مۇنداي جاعدايعا جەتۋ سوگىي 2ـ3 ايدان بەرى بولعان ءىس، ياعني ديحاندار تۇس ـ تۇستان قوزعالىپ، تۋحاۋ ـ ليەشنىندەردىڭ بيلىگىن قۇلاتقانىنان كەيىن بولعان ءىس. شيانجاڭدار بۇرىنعى سۇيەنىشتەرىنىڭ قۇلاعانىن كورىپ، ءمانساپتى بولۋ ءۇشىن باسقا سۇيەنىشتەر ىزدەۋگە تۋرا كەلگەندىكتەن عانا بۇقارالىق ۇيىمدارعا جاعىمپازدانا باستاعان، سونىمەن جوعارىدا ايتىلعان جاعداي تۋىلعان.

(2) تەرگەۋشىلەر قارايتىن انىزى قالماعان. حۋناننىڭ سىفالىق ءتۇزىمى ءالى دە شيانجاڭدار سىفا جۇمىسىن قوسىمشا اتقارۋ، تەرگەۋشىلەر شيانجاڭداردىڭ انىزىلەرى قاراپ شىعۋىنا كومەكتەسۋ بولىپ وتىر. شيانجاڭدار جانە ولاردىڭ كومەكشىلەرى بايۋ ءۇشىن بۇكىلدەي سالىق سالۋ، استىق باجى الۋ، اسكەري سايىسقا ۇستاۋ جانە اقى ـ تالاپ داۋى مەن قىلمىستى ىستەر داۋىن باسقارۋدا اقتى قارا قىلىپ قورقىتۋ جولىمەن بىرەر نارسە الۋ سىقىلدى بىرنەشە ءتۇرلى امالدارىنا سۇيەنەتىن، وتە ـ موتە كەيىنگى بىرەۋىن بايۋدىڭ ۇدايىلىق سەنىمدى قايناري ەتەتىن. بىرنەشە ايدان بەرى تۋحاۋ ـ ليەشنىندەر قۇلاتىلىپ، داۋ ـ شارلاردى كاسىپ ەتىپ الۋشىلار جوعالعان. ديحانداردىڭ ۇلكەندى ـ كىشىلى جۇمىستارىنىڭ ءبارى دە ءار دارەجەلى ديحاندار قوعامىندا باسقارىلاتىن بولىپتى. سونىدىقتان، اۋدانىدىق مەكەمەنىڭ تەرگەۋشىلەرىنە ىستەرلىك ءىس ءتىپتى قالماپتى. شياڭشياڭ اۋدانىنىڭ تەرگەۋشىسى ماعان بىلاي دەدى: «ديحاندار قوعامى قۇرىلماعا دەيىن اۋداندىق مەكەمەگە اقى ـ تالاپ داۋى مەن قىلمىستى ىستەر داۋى جونىنەن كۇنىنە ورتا ەسەپپەن 60 ارىز ءتۇسۋشى ەدى؛ ديحاندار قوعامى قۇرىلمانىنان كەيىن كۇنىنە

ورتا ەسەپپەن نەبارى 4 ـ 5 ارىز عانا تۇسەتىن بولدى.» سونىمەن شيانجاڭدارىدىڭ جانە ولاردىڭ كومەكشىلەرىنىڭ قالتاسىنا ەشنارسە تۇسپەيتىن بولعان.

(3) جيگبيدۇيلەر، ساقشىلار جانە شابارماندار جاماندىق ىستەۋ-دەن مۇلدە تيىلىپتى، اۋىلدارعا بارىپ قورقىتىپ ٴبىر نارسە الۋعا باتا المايتىن بولىپتى. بۇرىن اۋىل - قىستاق ادامدارى قالا ادام-دارىنان قورقاتىن، قازىر قالا ادامدارى اۋىل - قىستاق ادامدارىنان قورقاتىن بولىپتى. وتە - موتە اۋدانىندىق ۇكىمەت اسىراپ وتىرعان ساقشى، جيگبيدۇي، شابارمان سىقىلدى جەكسۇرىن يتتەر اۋىل - قىستاققا بارۋدان قورقاتىن بولىپتى، بارا قالعان كۇندەدە قورقىپ ٴبىر نارسە الۋعا باتا المايدى ەكەن. ولار ديحانداردىڭ سوبياۋىن كورگەندە قالتىراپ كەتەتىن بولعان.

جەتىنشى ستاڭداردىڭ، رۋ باسىلارىنىڭ رۋلىق بيلىگىنەن جانە چىڭحۋاڭمياۋۋاڭىنىڭ، جەر پۇساسىنىڭ ٴدىني بيلىگىنەن ەرلەر بيلىگىنە دەيىنگىسىنىڭ ٴبارىن قۇلاتقان

جۇڭگودا ەرلەر ادەتتە ٴۇش ٴتۇرلى جۇيەدەگى بيلىكتىڭ ۇكىمىندە بولادى، بۇلار: (1) مەملەكەتتەن، ولكەدەن، اۋداننان اۋىلعا دەيىنگى مەملەكەتتىك جۇيە (ساياسي بيلىك)؛ (2) رۋلىق ستاڭنان، ۇساق رۋلىق ستاڭنان وتاعاسىعا دەيىنگى رۋلىق جۇيە (رۋلىق بيلىك)؛ (3) يانلوتيانزىدان، چىڭحۋاڭمياۋۋاڭنان جەر پۇساسىنا دەيىنگى اقىرەت جۇيەسى، سونداي - اق يۇيحۋاڭ قۇدايى-نان ٴتۇرلى اۋليە - پەرىشتەلەرگە دەيىنگى قۇدايلار جۇيەسى —

جيىپ ايتقاندا، ارۋاقتار جۇيەسى (ٴدىني بيلىك) بولىپ تابىلادى. ال ايەلدەر جوعارىدا ايتىلعان ٴۇش ٴتۇرلى بيلىكتىڭ ۇكىمىندە بولۋدىڭ سىرتىندا، ەرلەردىڭ ۇكىمىندە (ەرلەر بيلىگىندە) بولادى. وسى ٴتورت ٴتۇرلى بيلىك ــ ساياسي بيلىك، رۋلىق بيلىك، ٴدىني بيلىك، ەرلەر بيلىگى بۇكىل فەودالدىق ـ زۇڭگالىق يدەياعا جانە تۇزىمگە وكىلدىك ەتەدى، بۇل جۇڭگو حالقىنىڭ، اسىرەسە ديحاندارى شىرماپ تۇرعان اسا ۇلكەن ٴتورت بۇعاۋ بولىپ تابىلادى. ديحانداردىڭ اۋىل ـ قىستاقتاردا ديحۋ اكىمياتىن قالاي اۋدارعانىن جوعارىدا ايتىلدى. ديحۋ اكىمياتى ــ بارلىق بيلىكتىڭ تىرەگى. ديحۋ اكىمياتى قۇلاتىلىسىمەن ـ اق وعان ىلەسە رۋلىق بيلىك، ٴدىني بيلىك، ەرلەر بيلىگى تۇگەلدەي شايقالا باستادى. ديحاندار قوعامىنىڭ كۇشى ۇلعايعان جەرلەردە رۋ باسىلار جانە ستاڭ اقشالارىن باسقارۋشىلار سول رۋدىڭ ۇرپاقتارىن ەندىگارى ەزە المايتىن، ستاڭ اقشاسىن ەندىگارى قىمقىرا المايتىن بولدى. رۋ باسىلاردىڭ جانە اقشا باسقارۋشىلاردىڭ بۇزاقىلارى تۋحاۋ ـ ليەشىندەر قاتارىندا قۇلاتىلعان. بۇرىنعى كەزدە ستاڭداردا قولدانىلعان «دۇرە سوعۋ»، «سۋعا تۇنشىقتىرىپ ٴولتىرۋ»، «تىرىدەي كومۋ» سىقىلدى جان تۇرشىگەرلىك ٴتان جازاسى مەن ٴولىم جازاسى ەكىنشى قايتىپ قولدانىلمايتىن بولدى. ايەلدەر مەن كەدەيلەر ستاڭدارداعى قوناقاسىلارعا كىرە المايتىن ەسكى سالت تا بۇزىلدى. حىڭشان اۋدانىنىڭ بايگو دەگەن جەرىندەگى ايەلدەر توپ ـ توپ بولىپ ستاڭدارعا باسىپ كىرىپ، داستارقان شەتىنە وتىرا قالىپ تاعامعا قول قويعان، رۋدىڭ مارتەبەلى لاۋيەلەرىنىڭ ولاردىڭ ىرقىنا كونۋدەن باسقا امالى قالماعان. ەندى ٴبىر جەردە، كەدەي ديحانداردىڭ

ستاڭداردا عى قوناقاسىما كىرۋىنە تيىم سالىنعاندىقتان، ٴبىر توپ
كەدەي ديحان بۇزىپ ـ جارىپ كىرىپ، داستارقانداعىنى قي سىپىرا
ٴىشىپ ـ جەگەن ەكەن، مۇنى كورگەن تۋحاۋ ـ ليەشىندەر ـــ ۋزىن
شاپاندى مىرزالار قورىققاندارىنان زىتىپ بەرىپتى. ديحاندار قوزع-
عالىسىنىڭ ورىستەۋىنە بايلانىستى ٴدىني بيلىك تە جاپپاي شايقال-
مان. ٴبىرسىپىرا جەردە ديحاندار قوعامى بۇتحانالاردى يەمدەنىپ
ديحاندار قوعامىنىڭ كەڭسەسى ەتىپ العان. بارلىق جەردەگى
ديحاندار قوعامى بۇتحانانىڭ مۇلكىن ديحاندار مەكتەبىن سالۋعا
جۇمساۋدى، ديحاندار قوعامىنىڭ قاراجاتى ەتۋدى قۋاتتاعان،
ونى «قۇراپاتتىقتان كىرگەن الەۋمەتتىك اقشا»دەپ اتاعان. ليليڭ
اۋدانىندا قۇراپاتتىققا تيىم سالۋ، بۇتتى شاعۋ ٴىسى ەداۋىر ەتەك
العان. بۇل اۋدانىنىڭ سولتۇستىك رايونداردىندا ٴۇي بۇتتارىن
(توردەگى قۇداي) كوتەرىپ ٴجۇرىپ شياڭ كۇيدىرۋگە ديحاندار
تيىم سالعان. لۋكوۋ رايونىنىڭ فۋبوليڭ دەگەن جەرىندەگى بۇت-
حانادا ٴبىرسىپىرا بۇتتار بولعان ەكەن، گوميندالڭىنىڭ رايوندىق
داڭبۋىن قۇرۋدا ٴۇي جەتىسپەي قالعاندىقتان ۇلكەندى ـ كىشىلى
بۇتتاردى ٴبىر بۇرىشقا ٴۇيىپ قويعاندا دا ديحانداردان بوتەن
ٴسوز شىقپاپتى. وسىدان بىلايعى جەردە ادام ولسە ارۋاققا سىيىنۋ،
ٴدىني مۇراسىمدار وتكىزۋ، ارۋاققا ارناپ شىراق جاعۋ ىستەرى
اناعۇرلىم ازايعان. بۇل ىسكە ديحاندار قوعامىنىڭ ۋيىۋانجاڭى
سۇن شياۋشان باستاماشى بولعاندىقتان، سول جەردەگى ٴدىني
ادامدار سۇن شياۋشانعا قاتتى وشىگىپتى. سولتۇستىك 3 ـ رايونىنىڭ
لۇڭفىڭ ـ ان دەگەن جەرىندە ديحاندار مەن باستاۋىش مەكتەپ
وقىتۋشىلارى اعاش بۇتتاردى جارىپ وتقا جاعىپ، ەت پىسىرىپ

جەپتى. وكتۇستىك رايونىنىڭ دۇڭشيۇ دەگەن عىبادا تحاناسىنداعى 30 نەشە بۇتتى وقۋشىلار مەن ديحاندار جابىلىپ ورتەپ جىبەرىپتى، تەك «باۋ گۇلڭ لاۋيە» دەگەن ەكى كىشكەنە بۇتتى عانا ءبىر قارت ديحان: «كۇناكار بولماڭدار!» — دەپ تارتىپ اكەتىپتى. ديحاندار كۇشى ۇستەم بولىپ وتىرعان جەرلەردە قارت ديحاندار مەن ايەلدەر عانا قۇدايعا سەنەدى ەكەن، جاس جانە ورتا جاستاعى ديحاندار سەنبەيدى ەكەن. ديحاندار قوعامىندا جاس جانە ورتا جاستاعى ديحاندار بىلىك باسىندا بولعاندىقتان، ءدىني بيلىكتى اۋدارىپ تاستاۋ، قۇراپاتتىقتى جويۋ بارلىق جەردە جۇرگىزىلىپ جاتىر ەكەن. ەرلەر بيلىگىنە كەلسەك، بۇل نارسە ەجەلدەن كەدەي ديحاندار اراسىندا ءبىرشاما ءالسىز ەدى، ويتكەنى ىقتىسادي جاقتا، اۋقاتتى تاپتىڭ ايەلدەرىنە قاراعاندا كەدەي ديحان ايەلدەرى ەڭبەككە كوپ قاتىناساتىن بولعاندىقتان، بۇلاردىڭ اراسىندا ءۇي شارۋاسى جونىندەگى سويلەۋ ۇقىعى، ءتىپتى بيلىكتى قولىنا الماندارى ءبىر-شاما كوبىرەك ەدى. تاياۋ جىلداردان بەرى اۋىل-قىستاق ىقتىسادي بارعان سايىن كۇيزەلىپ بارا جاتقاندىقتان، ەرلەردىڭ ايەل-دەردى باعىندىرىپ ۇستايتىن نەگىزگى شارتتارى دا بۇزىلعان. تاياۋدا ديحاندار قوزعالىسى كوتەرىلۋىنە بايلانىستى، ءبىرسىپىرا جەرلەردە ايەلدەر اۋىل-قىستاق ايەلدەر بىرلەستىگىن ۇيىمداس-تىرىپتى، ايەلدەردىڭ ەڭسە كوتەرۋىنە وراي تۋىپتى، سونىمەن ەرلەر بيلىگى كۇننەن-كۇنگە شايقالۋدا. قىسقاسى، بارلىق فەودال-دىق-زۇڭفالىق يدەيا مەن ءتۇزىم ديحاندار بيلىگىنىڭ وسۋىنە بايلانىستى تۇگەلدەي شايقالۋدا ەكەن. ايتكەنمەن قازىرگى كەزدە ديحانداردىڭ كۇش-قايراتى ديحانداردىڭ ساياسي بيلىگىن تالقان-

داۋعا شوعىرلانىپ وتىر ەكەن. ال دىيجۋلاردىڭ ساياسي بىيلىگى تالقاندالىپ بولعان جەرلەردە، دىيحاندار رۋلاستىق، ءدىني جوسىق، ەر ـ ايەل قارىسىم ـ قاتىناسى سىندى ءۇش تۇيىنگە شابۋىل جاساي باستاعان. ءبىراق بۇل شابۋىلدىڭ ء«الى «باستالۋى» عانا، بۇل ۇشەۋىن بۇكىلدەي قۇلاتۋ، دىيحانداردىڭ ەكونوميكالىق كۇرەسى بۇكىلدەي جەڭىسكە جەتكەننەن كەيىن عانا ىسكە اسادى. سوندىقتان، قازىر ءبىز دىيحانداردىڭ بار كۇشىمەن ساياسي كۇرەس جۇرگىزۋىنە باسشىلىق ەتىپ، دىيجۋلاردىڭ بىيلىگىن ءۇزىلدى ـ كەسىلدى اۋدارىپ تاستاۋعا ءتيىسپىز. سونىمەن بىرگە ەكونوميكالىق كۇرەستى دە دەرەۋ باستاپ، كەدەي دىيحانداردىڭ جەر ماسەلەسىن، تاعى باسقا ەكونوميكالىق ماسەلەسىن تۇبىرىنەن شەشۋگە ءتيىسپىز. ال ەندى رۋشىلدىقتىڭ، قۇراپاتتىق كوزقاراستىڭ جانە ەر ـ ايەل اراسىنداعى دۇرىس بولماعان قارىم ـ قاتىناستىڭ بۇزىلۋىنا كەلسەك، بۇل دا ساياسي كۇرەس پەن ەكونوميكالىق كۇرەستىڭ جەڭىسىنەن كەيىنگى تابيعي ناتيجە بولماق. ەگەر ءبىز بۇل ناراسەلەردى بۇزۋعا شامادان تىس كۇش جۇمساپ، دورەكىلىكپەن، زورلانا كىرىسەتىن بولساق، وندا، ءسوز جوق، تۋحاۋ ـ ليەشىندەر مۇنى سىلتاۋ ەتىپ، «دىيحاندار قوعامى اتا ـ بابانى قۇرمەتتەمەيدى»، «دىيحاندار قوعامى قۇدايدى قورلاپ، ءدىندى جويادى»، «دىيحاندار قوعامى ايەل ورتاقتىعىن قۋاتتايدى» دەگەن سىقىلدى قانىكىمىگىندىك ۇگىت ۇرانداردىن كوتەرىپ شىعىپ، دىيحاندار قوزعالىسىن بۇلدىرەدى. حۋنان ولكەسىنىڭ شياڭشياڭ اۋدانىندا، حۋبىي ولكەسىنىڭ ياڭشىن اۋدانىندا تاياۋدا دىيحانداردىڭ بۇتتاردى شاعۋعا قارسى تۇرعاندىعىن دىيجۋلاردىڭ پايدالانىپ كەتكەندىگى مۇنىڭ دالەلى بولادى. بۇتتاردى

ديحاندار ورناتقان، ۋاقتى كەلگەندە ديحاندار ٴوز قولدارىمەن بۇل بۇتتاردى لاقتىرىپ تاستايدى، باسقالاردىڭ ولار ٴۇشىن بۇتتاردى مەزگىلسىز الىپ تاستاۋىنىڭ قاجەتى جوق. گۇڭچاندا گىنىڭ بۇل نارسەلەر جونىندەگى ۇگىت ساياساتى: «سادا عىڭ دى كەزەن، ٴبىراق جەبە گىدى اتپا»[19] بولۋعا ٴتيىس. بۇتتاردى ديحانداردىڭ وزدەرى لاقتىرىپ تاستاسىن، كۇيەۋى ولگەننەن كەيىن ادالدىق ٴبىلدىرىپ قۇربان بولعان ايەلدەر اتىنا سالىنعان ستاگدارى جانە كۇيەۋىنىڭ ورنىن ساقتاپ وتىرىپ قالعان جەسىر ايەلدەر اتىنا سالىنعان ەسكەرتكىش قاقپالاردى ديحانـدار وزدەرى بۇزسىن، باسقالاردىڭ ولار ٴۇشىن الىپ تاستاۋى دۇرىس ەمەس.

مەن دە اۋىل ـ قىستاقتاردا ديحانـدارعا قۇراپاتتىقتان ارىلۋ جونىندە ۇگىت ايتتىم. مەن بىلاي دەدىم:

«ادامدار تالايلى بولامىز دەپ سەگىز ٴارىپتى بالعا سەنەدى، زيراتى جاقسى جەردەن تاگدالسا ارۋاقتار قولدايدى دەپ سەنەدى. بيىل بىرنەشە اي ىشىندە عانا تۋحاۋ ـ ليەشىندەر، قياناتشى ـ پاراقور ٴمانساپتىلار تەگىس قۇلاتىلدى. بۇل بىرنەشە ايدان بۇرىن تۋحاۋ ـ ليەشىندەر، قياناتشى ـ پاراقور ٴمانساپتىلار تالايلى بولىپ، ولاردى ارۋاقتار قولداعان بولسا، ەندى وسى بىرنەشە ايدان بەرى اياق استىنان ولار تالايسىز بولىپ، ارۋاقتار ولاردى قولداماي قويدى ما؟ سىزدەردىڭ ديحاندار قوعامدارىڭىزدى تۋحاۋ ـ ليەشىندەر ماسقارالاپ: «جارايدى ـ اق، بۇگىنگى كۇن ۋىيۋاندار دۇنيەسى بولدى، قاراشى، دارەتكە بارساڭ دا ۋىيۋانعا كەزدەسىپ قالاسىڭ» ـــ دەپ ٴجۇر. دۇرىس ايتادى، قالادا دا، قىستاقتا دا، جۇمىسشىلار ۇيىمىندا دا، ديحانـدار قوعامىندا دا، گوميندانگدا دا، گۇڭچانـداگدا دا

اتقارۋ ۋىيىۋانىدارى بار، شىنىندا، ۋىيىۋاندار دۇنىيەسى. ٴبىراق بۇل دا سەگىز ٴارىپتى بالدان جانە ارۋاقتاردىڭ قولداۋىنان بولىپ وتىر ما؟ جارايدى-اق! اۋىل-قىستاقتارداعى تاقىر كەدەيلەردىڭ دە سەگىز ٴارىپتى بالدان كەنەت تالايى بولىپ قالعان ەكەن عوي! ولاردى دا ارۋاقتار كەنەت قولداعان ەكەن عوي! ٴتاڭىرى دەيسىز بە؟ وعان سىيىنۋعا بولادى. ٴبىراق دىيحانىدار قوعامىنسىز، تەك گۋانشىڭ دىيجۇن، گۋاتىيىن داشىلارمەن عانا تۋحاۋ-لىيەشىندەردى قۇلاتۋعا بولار ما ەدى؟ ول دىيجۇن، داشىلاردىڭ وزدەرى دە سورلى، نەشە 100 جىل سىينىپ كەلگەندە، سىزدەرگە بىردە-ٴبىر تۋحاۋ-لىيەشىنىدى قۇلاتىپ بەرمەدى! قازىر سىزدەر جەر مايىن ازايتقالى وتىرسىزدار، ايتىڭىزدارشى، بۇل ٴىستى نە ستەمەكشىسىزدەر، قۇدايعا سەنەسىزدەر مە الدە دىيحاندار قوعامىنا سەنەسىزدەر مە؟»

مەن وسى ٴسوزدى ايتقاندا دىيحاندار دۋ كۇلدى.

سەگىزىنشى سايَاسي وُگىتتى جالپىلاستىرعان

زاڭ-سايَاسي مەكتەبىنەن 10 مىڭدى اسقان كۇندە دە، ٴدال قازىرگى دىيحاندار قوعامى جۇرگىزىپ وتىرعان سايَاسي تاربيە جۇمىسىنداي، سايَاسي تاربيەنى شەت-شالعاي جەرلەردەگى ەر-ايەل، كارى-جاستارعا دەيىن وسىنشاما قىسقا ۋاقىت ىشىندە جالپىلاستىرۋ مۇمكىن بولار ما ەدى؟ مەنىڭشە، مۇمكىن بولماس ەدى. جىيانگەرلىك جوعالسىن، جۇنفالار جوعالسىن، قىياناتشى-پاراقور ٴمانساپتىلار جوعالسىن، تۋحاۋ-لىيەشىندەر جوعالسىن دەگەن سايَاسي ۇراندار، شىنىندا، قاناتسىز-اق ۇشىپ ٴجۇر، اۋىل-قىستاقتارداعى سان-ساناقسىز جاستاردىڭ، ورتا جاستاعىلاردىڭ، قارتتاردىڭ، بالالار-

دىڭ، ايەلدەردىڭ اراسىنا ۇشىپ بارىپ، ولاردىڭ وي-ساناسىنا ۇيالاپ، ولاردىڭ وي-ساناسىنان اۋىزدارى ارقىلى قايتادان اتىلىپ شىعۋدا. مىسالى ويناپ جۇرگەن ٴبىر توپ بالانى الايىق، ەگەر ٴسىز ٴبىر بالانىڭ ەكىنشى ٴبىر بالاعا كوزىن الايتىپ، جەر تەپكىلەپ، قولىن سىلتەپ تەبىنىپ تۇرعانىن كورە قالساڭىز، بىلە-شالا: «جيانگەرلىك جوعالسىن!» — دەگەن وكتەم داۋىستى ەستيسىز.

شياڭتان وڭىرىندەگى بالالار سيىر باعىپ ٴجۇرىپ، سوعىسىپ ويناپ كەتسە، ٴبىرى تاڭ شىڭچيى، ەندى ٴبىرى يەكايشيىن[20] بولادى ەكەن، ٴبىر ازدان سوڭ ٴبىرى جەڭىلىپ، ەكىنشىسى ونى قۋالايدى ەكەن، قۋالاۋشى تاڭ شىڭچيى، قۋالانۋشى يەكايشيىن بولادى ەكەن. «جوعالسىن بەلدى جيانگەرلەر...» دەگەن ولەڭدى قالاداعى بالالاردىڭ تۇگەل دەرلىك بىلەتىنى تۇسىنىكتى، ٴتىپتى اۋىل-قىستاق بالالارىنىڭ دا كوبى بىلەدى ەكەن.

سۇن جۇڭشان مىرزانىڭ وسيەتىن اۋىل-قىستاقتاعى ديحاندار دا كەيبىرەۋى جاتقا بىلەتىن بولىپتى. ولار سول وسيەتتەن «بوستاندىق»، «تەڭدىك»، «سانمينجۋيي»، «تەڭسىز شارت» دەگەن اتاۋلاردى الىپ، ٴوز تۇرمىستارىندا كەلىسىن-كەلمەسىن قولدانا بەرەدى ەكەن. شىنىشى ٴپىشىندى ٴبىر ادام جول-جونەكەي ٴبىر ديحانعا كەزدەسىپ قالىپتى، شىنىشى كەردىيىپ جول بەرمەگەن ەكەن، الگى ديحان سىزا بولىپ: «وي، تۋحاۋ-لىيەشىن! سانمينجۋيدى بىلەسىڭ بە؟» — دەپتى. چاڭشا قالاسىنىڭ ماڭىنداعى ٴسايىشى ديحاندار قالاعا ٴساي ساتا بارعاندا ۇنەمى ساقشىلاردىڭ قورلاۋىنا ۇشىرايتىن. قازىر ديحاندار قارۋ تاۋىپ الدى، بۇل قارۋ — سانمينجۋيي. ساقشى ٴساي ساتا كەلگەن ديحانداردى ۇرىپ، بالاعاتتاعاندا،

دىحاندار جالما ـ جان سانمىنجۋىيدى كولدەنەڭ تارتىپ قارسىلا ـ سادى ەكەن، ساقشىلار اۋىز اشا المايدى ەكەن. شياڭتان اۋدانىنىڭ ٴبىر رايوندىق دىحاندار قوعامى ٴبىر جۇمىس جونىنەن اۋىلدىق دىحاندار قوعامىمەن كەلىسە الماي قالعاندا، الگى اۋىلدىق دىحاندار قوعامىنىڭ ۋىيىۋانجاڭى: «رايوندىق دىحاندار قوعامىنىڭ تەڭسىز شارتىنا قارسى تۇرايىق!» ـــ دەپ جار سالىپتى.

سايا‌سي ۇكىمەتتىڭ اۋىل ـ قىستاقتا جالپىلاستىرىلۋى بۇكىلدەي گۇڭچاندانىڭ مەن دىحاندار قوعامىنىڭ سىڭىرگەن ەڭبەگى. تىم قارا ـ پايىم جازبا ۇراندار، سۋرەتتەر، لەكسيالار دىحانداردىڭ ٴاربىرىسىن بەينە سايا‌سي مەكتەپتە وقىپ شىققانداي ەتىپ، اسا مول ٴاسەرى تەز ٴونىم بەرىپ وتىر. اۋىل ـ قىستاقتا ىستەپ جۇرگەن جولداستاردىڭ بايانداما‌لارىنا قاراعاندا، انگلياعا قارسى ەرەۋىل جاساۋ، وكتابىر كىمىگىن اتاپ ٴوتۋ جانە سولتۇستىككە جورىقتىڭ جەڭىسىن جاپپاي قۇتتىقتاۋ سىندى ٴۇش رەتكى ٴىرى بۇقارالىق جيىندا سايا‌سي ۇگىت ويداعىداي، جاپپاي جۇرگىزىلگەن. بۇل جيىنداردا دىحاندار قوعامى بار جەرلەر سايا‌سي ۇگىتتى جاپپاي ورىستەتىپ، بۇكىل اۋىل ـ قىستاقتى ارەكەتكە كەلتىرگەن، مۇنىڭ ٴونىمى اسا زور بولعان. بۇدان بىلايعى جەردە كوڭىل بولۋگە تاتىمتى سول، ٴار ـ تۇرلى ورايىدان پايدالانا وتىرىپ، جوعارىدا ايتىلعان قاراپايىم ۇرانداردىڭ مازمۇنىن بىرتە ـ بىرتە تولىقتىرۋ، ماعىناسىن بىرتە ـ بىرتە ايقىنداي ٴتۇسۋ كەرەك.

تومىزىنشى دىحاندار تىيىم سالعان ىستەر

گۇڭچاندانىڭ باسشىلىعىندا دىحاندار قوعامى اۋىل ـ قىستاقتاردا

بيلىك ورناتقان، سونىمەن ديحانـدار وزدەرى ۇناتپايـتىن ىستەرگە تيىم سالعان نەمەسە شەك قويعان. قاتاڭ تيىم سالىنعانـدارى پاي، قۇمار ويىنى، اپيىن.

پاي: ديحاندار قوعامىـنىڭ كۇشى ۇلعايعان جەرلەردە ماجـياڭ، گۋپاي، قارتا ويىندارىنا تۇگەلدەي تيىم سالىنعان.

شياڭشياڭ اۋدانىنىڭ 14 ـ دۋىندا رايوندىق ديـحاندار قوعامـى ەكى شارباق ماجياڭدى ورتەپ جىبەرگەن.

اۋىل ـ قىستاقـتارعا بارا قالساڭىز پاي ويىـندارىنىڭ قانـدايىن بولسا دا ويناپ جاتقاندارىن كورمەيسىز، تيىم سالۋعا قايشى كەلۋشى ـ لەرگە تاباندا جازا بەرىلەدى، تيتتەي دە بەتكە قاراۋ بولمايدى.

قۇمار ويىنى: بۇرىنعى «قۇمارشىلار» وزدەرى ەندى قۇمار ويناۋعا تيىم سالاتىن بولعان، ديحاندار قوعامىنىڭ كۇشى ۇلعايعان جەرلەردە قۇمار ويىنى دا پاي ويىنى سياقتى مۇلدە قۇرتىلعان.

اپيىن: بۇعان توتەنشە قاتاڭ تيىم سالىنعان. ديحاندار قوعامـى اپيىن تارتاتىن اسپاپتارىن تاپسىرۋ تۋرالى بۇيـرىق تۇسىرگەنـدە تاپسىـرمايمىز دەپ تيتتەي دە بولسا قارسىلىق جاساۋعا ەشكىمـنىڭ باتىلى بارماعان. ليليڭ اۋدانىنـدا ٴبىر لـيەشىن اپيىن تارتاتىـن اسـپابىن تاپسىرماعاندا، ونى ۇستاپ الىپ، اۋىل ارالاتىپ ماسقارا قىلعان.

ديحانداردىڭ بۇل «قۇرالسىزداندىرۋ ناۋقانى» ٴوزىنىڭ ٴدۇمپۋى جاعىنان سولـتۇستىككە جورىق ارمياسىنىڭ ۋپيفۋ مەن سۇن چۋانـ ـ فاڭ[21] ارمياسىن قۇرالسىزداندىرۋىنان كەم سوقپاعان. گىميڭجۇنىڭ ٴبىرسىپىرا جۇنگۋاندارىنىڭ سەميالارىنداعى اپيىنعا ابدەن قۇنىعىپ العان، «قۇرال»عا انا سۇيەنىپ جان ساقتاپ كەلگەن مارتەبەلى

كاريالار دا «جاساسىندار» (لىەشىندەر دىيحانداردى كەلەمەجەپ وسىلاي اتاعان) جاعىنان قۇرالسىزداندىرىلعان. «جاساسىندار» اپيىن دىگۋگە، اپيىن تارتۋعا تىيىم سالىپ قانا قويماي، ٴتىپتى ونى تاسۋعا دا تىيىم سالعان. گۇيجوۋ ولكەسىنەن باۋچيڭ، شياڭشياڭ، يۋشيان، لىيلىڭ اۋداندارى ارقىلى جياڭشي ولكەسىنە تاسىلعان اپيىنداردىڭ جولدان توسىپ الىنىپ ورتەپ جىبەرىلگەندەرى دە از ەمەس. مۇنداي ىستەۋ مەن ۇكىمەتتىڭ مالياسى اراسىندا قاقتىعىس تۋىلعان. ناتيجەدە ولكەلىك دىيحاندار قوعامى سولتۇستىككە جورىق ارمياسىنىڭ قاراجاتىنا ٴمان بەرىپ، تومەن دارەجەلى دىيحاندار قوعامىنا «اپيىن تاسۋعا تىيىم سالۋ ۋاقىتشا كەشەۋىلدەتىلسىن» دەپ بۇيرىق تۇسىرگەن. ٴبىراق دىيحاندار بۇعان قاتتى رەنجىگەن.

بۇل ۇشەۋىنەن باسقا، دىيحانداردىڭ تىيىم سالىمان نەمەسە شەك قويعان نارسەلەرى دە تولىپ جاتىر، جىناقتاپ كەلگەندە، ولار مىنالار:

حۋاگۋ. بۇل — تياتىردىڭ شاعىن ٴبىر ٴتۇرى، كوپ جەرلەردە مۇنى ويناۋعا تىيىم سالىنعان.

جياۋزى. كوپتەگەن اۋداندار دا جياۋزىنى قيراتۋ ىستەرى بولعان، بۇل ٴىس شياڭشياڭ اۋدانىندا وتە-موتە ٴورىس العان. دىيحاندار جياۋزىعا وتىرۋشىلارعا قاتتى ۋشىگىپ، قاشان دا جياۋزىنى قيراتىپ تاستاعىسى كەلىپ جۇرگەن، ٴبىراق دىيحاندار قوعامى دىيحانداردى توسقان. دىيحاندار قوعامىن باسقارۋشىلار دىيحاندارعا: «سىزدەر جياۋزىلاردى قيراتساڭىزدار بايلار ٴۇشىن اقشا ۇنەمدەگەن بولاسىز-دار، جياۋزى كوتەرۋشىلەر جۇمىسسىز قالادى، بۇل وزدەرىڭىزگە زيان ەمەس پە؟» — دەگەن. دىيحاندار مۇنى ٴتۇسىنىپ، جاڭا ٴادىس تاپقان، ياعني جياۋزى كوتەرۋشىلەردىڭ اقىسىن مەيلىنشە ارتتىرىپ،

وسى ارقىلى بايلاردىڭ سازايىن تارتقىزعان.

اراق تارتۋ جانە قانت قايناتۋ. كۇرىستەن اراق تارتۋعا جانە قانت قايناتۋعا جاپپاي تىيىم سالىنعان، اراق تارتۋشىلار مەن قانت قايناتۋشىلار بۇعان زار يلەپ جۇرگەن. حەڭشان اۋدانىنىڭ فۋتيانپۋ دەگەن جەرىندە اراق تارتۋعا تىيىم سالىنباعان، ٴبىراق اراق باعاسى وتە تومەن بەلگىلەنگەندىكتەن، اراق دۇكەندەرى پايدا تابا الماي اراق تارتۋدى قويۋعا ٴماجبۇر بولعان.

شوشقا. ٴۇي باسى اسىرايتىن شوشقانىڭ سانى تەجەلگەن، ويتكەنى شوشقا كۇرىش جەيدى.

تاۋىق ـ ۇيرەك. شياڭشياڭ اۋدانىندا تاۋىق ـ ۇيرەك اسىراۋعا تىيىم سالىنعان، ٴبىراق بۇعان ايەلدەر قارسى شىققان. حەڭشان اۋدانىنىڭ ياڭتاڭ دەگەن جەرىندە ٴۇي باسىنا نەبارى ۇشتەن، فۋتيانپۋ دەگەن جەرىندە نەبارى بەستەن عانا اسىراۋعا رۇقسات ەتىلگەن. ٴبىرقىدىرۋ جەرلەردە ۇيرەك اسىراۋعا مۇلدە تىيىم سالىنعان، ويتكەنى تاۋىققا قاراعاندا ۇيرەك ونان ٴارى پايداسىز، ول كۇرىش جەۋمەن عانا تىنبايدى، كۇرىش مايسالارىن دا جاپىرىپ تاستايدى.

قوناقاسى. اسپا ـ توك قوناقاسى بەرۋگە جاپپاي تىيىم سالىنعان. شياڭتان اۋدانىنىڭ شاۋشان دەگەن جەرىندە قوناققا تەك تاۋىق، بالىق، شوشقا ەتتەرىنەن عانا تاعام ازىرلەۋ قاۋلى ەتىلگەن. سۇڭزىندان، حايدايدان، فىنتياۋزىندان ٴساي ازىرلەۋگە تىيىم سالىنعان. ال حەڭشان اۋدانىندا 8 ٴتۇرلى ٴساي تارتۋ، بۇدان ٴبىردى دە ارتتىرماۋ قاۋلى ەتىلگەن. ليليڭ اۋدانىنىڭ شىعىس 3 ـ رايونىندا قوناقاسىندا تەك 5 ٴتۇرلى ٴساي تارتۋعا، سولتۇستىك 2 ـ رايونىندا

3 ٴتۇرلى ەتتى ٴساي، 3 ٴتۇرلى ەتسىز ٴساي تارتۋعا رۇقسات
ەتىلگەن، باتىس 3-رايونىندا كوكتەم مەيرامىندا قوناق شاقىرۋعا
تيىم سالىنعان. شياڭشياڭ اۋدانىندا «دانگاۋ قوناقاسىنا»— جاي
قوناقاسىعا دا تيىم سالىنعان. شياڭشياڭ اۋدانىنىڭ 2-دۋىندا ٴبىر
ٴۇي كەلىن تۇسىرگەندە دانگاۋ قوناقاسى وتكىزگەن ەكەن، ديحاندار
ونى تيىم سالۋ جونىندەگى بۇيرىققا بويسۇنبادى دەپ، توپتالىپ
ۇيىنە باسا-كوكتەپ كىرىپ داستارقانىنىڭ ويران بوتقاسىن شىعا-
رىپتى. شياڭشياڭ اۋدانىنىڭ جيامو جىڭىندا ٴتاتتى-ٴدامدى تاعام-
داردى ىشپەۋ، اتا-بابالارىنىڭ ٴنازىر-شىراعىن جەمىسپەن عانا
وتكىزۋ جولعا قويىلعان.

سيىر. بۇل — ديحانداردىڭ گاۋھارى. «سيىر سويعان ادام
ماقشاردا سيىرعا اينالادى» دەگەن ٴسوز ٴتىپتى ٴدىني ناقىلعا اينالىپ
كەتكەن، سوندىقتان سيىر سويىلمايتىن بولعان. ديحاندار قولىندا
بيلىك جوق كەزدە، سيىر سويۋعا تەك ٴدىني كوزقاراس ارقىلى عانا
قارسى شىعاتىن، ولاردا بۇعان تيىم سالاتىن كۇش بولماعان.
ديحاندار قوعامى قۇرىلعاننان كەيىن ولاردىڭ بيلىگى سيىردى باسقا-
رۋعا دەيىن جەتىپ، قالالاردا سيىر سويۋعا تيىم سالىنعان. شياڭتان
اۋدانىنىڭ قالاسىندا بۇرىن سيىر ەتىن ساتاتىن 6 دۇكەن بار ەكەن،
قازىر ونىڭ بەسەۋى جابىلىپ قالعان. بىرىندە اۋرۋ جانە جۇمىسقا
جارامسىز سيىرلار سويىلادى ەكەن. حىڭشان اۋدانى بويىنشا سيىر
سويۋعا مۇلدە تيىم سالىنعان. ٴبىر ديحاننىڭ سيىرىنىڭ اياعى سىنىپ
قالعان ەكەن، ونى ديحاندار قوعامىنىڭ رۇقساتىن العاننان
كەيىن عانا سويا العان. جۋجوۋ قالالىق ساۋداگەرلەر قوعامى
بەيباستاقتىق ىستەپ ٴبىر سيىردى سويىپ تاستاعاندا، ديحاندار قالاعا

كەلىپ ساۋداگەرلەر قوعامىن تەرگەگەن، سونىمەن ساۋداگەرلەر قوعامى اقشالاي ايىپ تارتۋدان تىس، پوجاگىزى اتىپ كەشىرىم سۇراعان.

قاگمباستىق تۇرمىس. ليليك اۋدانىندا كوكتەم مەيرامىندا ولەڭ ايتىپ تىلەمشىلىك ىستەۋگە، جەر تاگىرىنە جالبارىنۋعا، شىلدىرماق شالىپ ولەڭ ايتىپ قايىر ـ ساداقا سۇراۋعا تيىم سالۋ قاۋلى ەتىلگەن. بارلىق اۋداندار بويىنشا العانىدا كەيبىرەۋلەرىنىدە بۇل ىستەرگە تيىم سالىنعان، كەيبىرەۋلەرىنىدە ونىمەن شۇعىلدانانىن ادام قالماي وزدىگىنەن جوعالعان. ٴبىر ٴتۇرلى «زورلىقشىل قايىرشى»لار بولىپ، ولار «لاعىپ جۇرگەنىدەر» دەپ تە اتالۋشى ەدى، ولار جايشىلىقتا توتەنشە جاۋىز ەدى، قازىر ولار دا ديحانىدار قوعامىنا باعىنۋعا ٴماجبۇر بولعان. شياگىتان اۋدانىنىڭ شاۋشان دەگەن جەرىندە جاۋىن ٴتاگىرى بۇتحاناسى بار ەدى، لاعىپ جۇرگەنىدەر ادەتتە وعان توپتالىپ الاتىن، ولار ەشكىمنەن قورىقپايتىن، ديحاندار قوعامى قۇرىلعان سوڭ ولار اقىرىن تايىپ بەرىپتى. وسى اۋدانىڭ حۋتي اۋىلىنداعى ديحاندار قوعامى لاعىپ جۇرگەندەردەن ۇشەۋىن ۇستاپ الىپ توپىراق تاسىتقان، قۇمدانعا وت جاقتىرعان. ايتشىلاي- تىن ناشار سالتتارعا دا تيىم سالۋ قاۋلى ەتىلگەن.

بۇدان تىس، جەر ـ جەردە بۇيرىق ارقىلى تيىم سالىنعان ۇساق ىستەر دە وتە كوپ، مىسالى، ليليك اۋدانىندا ٴۇي بۇتتارىن كوتەرىپ ٴجۇرىپ شياڭ كۇيدىرىپ كوشە اينالۋعا تيىم سالىنعان، ٴتاتتى تاعامدار، جەمىستەر ساتىپ الىپ سيعا تارتۋعا تيىم سالىنعان، جۇگيۋان مەيرامىندا قاعاز كيىمدەر ورتەۋگە تيىم سالىنعان، كوكتەم مەيرامىندا قۇراپاتتىق سوزدەر جازىلعان قاعازدار جاپسىرۋعا تيىم

سالىنىعان. شياڭشياڭ اۋدانىنىڭ گۋشۋي دەگەن جەرىندە قورقور تارتۋعا دا تيىم سالىنعان. سول اۋدانىنىڭ 2 ـ دۋىندا پوجاڭزى جانە قارامىلتىق اتۋعا تيىم سالىنعان، پوجاڭزى اتقانداردا ئبىر يۋان 20 فىن، قارامىلتىق اتقاندارعا 2 يۋان 40 فىن پالى سالىناتىن بولعان. 7 ـ دۋى مەن 20 ـ دۋىندا ئدىنى مۇراسىمدار وتكىزۋگە تيىم سالىنعان. 18 ـ دۋىندا اقتىق سالۋعا تيىم سالىنعان. مۇنداي ىستەردى ايتىپ تاۋسۋعا بولمايدى، بۇلاردىڭ ئبارى ديحاندار تيىم سالعان ىستەر دەپ اتالعان.

بۇل تيىمداردا منىداي ەكى ئتۇرلى ماڭىزدى ئمان قامتىلعان: ئبىرىنشىسى، قوعامداعى جامان ادەتتەرگە قارسىلىق جاسالعان، مىسالى، پايعا، قۇمار ويناۋعا، اپيىنعا، تاعى سول سياقتىلارعا تيىم سالىنعان. بۇل نارسەلەر ديحۋ تابىنىڭ پاسىق ساياسي جاعدايىندا پايدا بولعان، ديحۋلار بيلىگى قۇلاتىلىسىمەن ـ اق بۇل نارسەلەر دە بۇكىلدەي الاستالىپ كەتەدى. ەكىنشىسى، قالا ساۋداگەرلەرىنىڭ قاناۋىنان وزدەرىن قورعاعان، مىسالى، اسپا ـ توك قوناقاسى بەرۋگە تيىم سالىنعان، ئتاتتى تاعامدار، جەمىستەر ساتىپ الىپ سيعا تارتۋعا، تاعى سول سياقتىلارعا تيىم سالىنعان. ونەركاسىپ بۇيىم ـ دارى توتەنشە قىمبات، اۋىل شارۋاشىلىق ونىمدەرى توتەنشە ارزان، ديحاندار مەيلىنشە كەدەي بولعاندىقتان، ساۋداگەرلەردەن قاتتى قانالعاندىقتان، ۇنەمشىل بولۋدى دارىپتەۋ ارقىلى وزدەرىن قورعاۋعا ئماجبۇر بولعان. ال جوعارىدا ايتقانىمىزداي ديحانداردىڭ كۇرىشتى سىرتقا شعارۋعا جول بەرمەگەندىگىنە كەلسەك، كەدەي ديحان ـ داردىڭ ئوز استىعى تاپشى بولعاندىقتان بازاردان ساتىپ الۋىنا تۋرا كەلگەن، سوندىقتان، استىق باعاسىنىڭ وسۋىنە جول بەرمەگەن.

وسىنىڭ ٴباري ديحاندارديڭ ونەركاسىپ بۇيىمدارىنان جانە قالا مەن اۋىل ـ قىستاق ساۋداسىنان باس تارتىپ، شىمىس مادەنيەتتى مۇراتى[22] دەگەندەي جولىما قويعاندىعىنان بولىپ وتىرعان جوق، قايتا بۇعان ديحانداردىڭ كەدەيلىگى جانە قالا مەن اۋىل ـ قىستاق اراسىنداعى قايشىلىق سەبەپ بولىپ وتىر. ديحاندار وزدەرىن نقتيسادي جاقتان قورعاۋ ٴۇشىن، كوپەراتيپ ۇيىمداستىرىپ، زاتتاردى بىرگە ساتىپ الۋدى جانە بىرگە تۇتىنۋدى جولىما قويۋ كەرەك. سونداي-اق ۇكىمەت تە جاردەم بەرىپ، ديحاندار قوعامىنىڭ امانات ـ قارىز (قارىز اقشا بەرۋ) كوپەراتيپتەرىن ۇيىمداستىرۋىنا مۇمكىندىك تۋدىرۋ قاجەت. وسىلاي بولعاندا، ديحاندار، ارينە، استىق باعاسىن تەجەۋدىڭ ٴادىسى رەتىندە كۇرىشتىڭ سىرتقا شىعۋىن توسۋدى قاجەت ەتپەيتىن بولار ەدى، سونداي ـ اق ٴوز شارۋاشىلىعىن قورعاۋدىڭ ٴادىسى رەتىندە كەيبىر ونەركاسىپ بۇيىمدارىنىڭ اۋىل ـ قىستاققا كىرۋىنەن باس تارتپاعان بولار ەدى.

ونىنشى باندىلاردى الاستاعان

يۇي ۋاڭ مەن تاڭ ۋاڭ، ۋىن ۋاڭ مەن ۋۋ ۋاڭنان باستاپ چيڭ حاندىعىنىڭ پاتشالارى مەن مينگونىڭ زۇڭتۇڭدارىنا دەيىنگى حاندىقتاردىڭ بىردە ـ ٴبىر بيلەپ ـ توستەۋشىسى، مەنىڭشە، ۇرى ـ باندىلاردى الاستاۋدا قازىرگى ديحاندار قوعامىنداي قۇدىرەتتى بولعان ەمەس. ديحاندار قوعامىنىڭ كۇشى ۇلعايعان جەرلەردە ۇرى ـ باندىلاردىڭ ٴىز ـ توزى دا قالماعان. عاجابى سول، كوپ جەرلەردە ٴتىپتى ٴساي ـ ٴپاي ۇرلايتىن كىشى ـ گىرىم ۇرىلار دا قالماعان. كەيبىر جەرلەردە كىشى ـ گىرىم ۇرىلار ٴالى دە بار. ال

باندىلارعا كەلسەك، مەن ارالاعان اۋداندارداعى بارىندا، ٴتىپتى بۇرىن باندىلار كوپ شىققان جەرلەردە دە ولار تۇگەل قۇرتىلعان. مۇنىڭ سەبەبى: ٴبىرىنشى، ديحاندار قوعامىنىڭ مۇشەلەرى وي مەن قىرعا تۇگەل تارالعان، اتتان شىقسا ـ اق سوبىياۋ، سويىل ۇستاعان قالىڭ قول دايىن تۇراتىندىقتان باندىلار كىرەرگە تەسىك تاپپاعان. ەكىنشى، ديحاندار قوزعالىسى كوتەرىلگەن سوڭ كۇرىش باعاسى ارزانداعان، بىلتىر كوكتەمدە ٴبىر دان كۇرىش 6 يۋان بولعان بولسا، ال قىستا نەبارى 2 يۋان بولعان، حالىقتىڭ ازىق ـ تۇلىك ماسەلەسىندەگى قيىنشىلىعى بۇرىنعىداي اۋىر بولماعان. ٴۇشىنشى، حۇيدانىڭ㉓ مۇشەلەرى ديحاندار قوعامىنا كىرىپ، ديحاندار قوعامىندا اشىق ـ جاريا جولدارمەن ەرلىك كورسەتىپ شەرىن تاراتقان. «شان، تاڭ، شياڭ، شۇي»㉔ سىقىلدى قۇپيا ۇيىمداردىڭ ٴومىر ٴسۇرۋىنىڭ قاجەتى قالماعان. ديحاندار وزدەرىن ەزگەن تۇحاۋ ـ ليەشىندەردىڭ شوشقالارى مەن قويلارىن سويىپ جەپ، ولارعا اۋىر سالىق، اۋىر پايدا سالىپ، ابدەن كەگىن العان. ٴتورتىنشى، ارميالار قاۋىرت اسكەر العاندا «اۋسارلار»دىڭ كوبى اسكەرلىككە الىنعان. سوندىقتان، ديحاندار قوزعالىسى كوتەرىلىسىمەن ـ اق باندىلار اپاتى مۇلدە قۇرتىلعان. بۇل جونىندە شىنشىلەر مەن بايلار جاعى دا ديحاندار قوعامىنا تىلەكتەستىك بىلدىرگەن. ولار: «ديحاندار قوعامى ما؟ ار ـ ۇجدانىمەن ايتقاندا، ونىڭ ازىن ـ اۋلاق جاقسىلىعى دا بار»، ـــ دەسەدى.

پايىعا، قۇمار ويىناۋعا، اپيىنعا تيىم سالۋدا جانە باندىلاردى الاستاۋدا ديحاندار قوعامى جالپى جۇرتتىڭ تىلەكتەستىگىنە يە بولعان.

ون ٴبىرىنشى اۋىر المان ـ سالىقتاردى كوۋشىنەن قالدىرعان

بۇكىل ەل بىرلىككە كەلمەيىنشە، جيانگەرلىك پەن جۇنفالىق كۇشتەر قۇلاتىلمايىنشا، ديحاندار ۇكىمەتكە تولەيتىن باجى مەن سالىقتىڭ ٴزىل باتپان اۋىرتپالىعىنان، انىعىراق ايتقاندا، گىميڭ-جۇنىنىڭ اسكەري قاراجاتىنىڭ اۋىرتپالىعىنان ٴالى قۇتىلا المايدى. ٴبىراق اۋىل اكىمياتى تۋحاۋ ـ ليەشىندەردىڭ شەڭگەلىندە تۇرعان كەزدە ديحاندارعا سالىناتىن اۋىر المان ـ سالىقتار، ايتالىق، مۇ سالىمى سالىۋ سياقتىلار ديحاندار قوزعالىسىنىڭ ٴورىس الۋىنا جانە تۋحاۋ ـ ليەشىندەردىڭ قۇلاۋىنا بايلانىستى جويىلعان، كەمىندە جەڭىلدەگەن. بۇل دا ديحاندار قوعامىنىڭ ىسكىرگەن ەڭبەكتەرىنىڭ ٴبىرى بولىپ سانالادى.

ون ەكىنشى مادەنيەت قوزعالىسى

جۇڭگودا ەجەلدەن بەرى تەك ديەجۋلاردىڭ عانا مادەنيەتى بولدى دا، ديحانداردىڭ مادەنيەتى بولمادى. ٴبىراق ديەجۋلاردىڭ مادەنيەتىن ديحاندار جاساعان، ويتكەنى ديەجۋلاردىڭ مادەنيەتىن جاساعان نارسە باسقا ەمەس، ديحانداردان سورىپ الىنعان قان مەن تەر. جۇڭگو حالقىنىڭ 90 پىروتسەنتى مادەنيەت پەن وقۋ ـ اعارتۋدان قۇرالاقان قالىپ كەلدى، مۇنىڭ ىشىندە ەڭ كوبى ــ ديحاندار. اۋىل ـ قىستاقتا ديەجۋلاردىڭ كۇشى جويىلىسىمەن ـ اق ديحاندار- دىڭ مادەنيەت قوزعالىسى باستالىمان. قاراڭعىزدارشى، ديحاندار بۇرىن مەكتەپتى قاتتى جەك كورگەن بولسا، ال بۇگىن سونشاما

ىنتامەن كەشكى كۋرسىلەر اشىپ وتىر. «شەتەلشە مەكتەپتەر»دى ديحاندار ەجەلدەن جاقتىرمايتىن. مەن بۇرىن وقىپ ۇجۇرىپ اۋىلعا ورالعان كەزىمدە ديحانداردىڭ «شەتەلشە مەكتەپتەر»گە قارسى شىققانىن كورەتىنمىن، سوندا مەن دە «شەتەلشە مەكتەپ وقۋشىلارى» مەن «شەتەلشە مەكتەپ وقىتۋشىلارى»ن جاقتاپ شەتەلشە مەكتەپتىڭ مۇددەسى جاعىندا تۇراتىنمىن، ديحانداردىڭ مۇنىسى ونشا دۇرىس ەمەستەي سەزىلەتىن. مينگونىڭ 14-جىلى اۋىلدا جارتى جىل تۇردىم، بۇل كەزدە مەن گۇڭچانداڭ مۇشەسى ەدىم، مەن ماركسىستىك كوزقاراسقا يە بولعان ەدىم، سودان كەيىن عانا وزىمدىكىنىڭ قاتە ەكەنىن، ديحانداردىڭ داۋلىيى دۇرىس ەكەنىن ۇعىندىم. اۋىل-قىستاقتارداعى باستاۋىش مەكتەپتەردىڭ وقۋلىقتارىندا بۇكىلدەي قالالارداعى نارسەلەر جونىندە ايتىلاتىن، ول اۋىل-قىستاقتىڭ قاجەتىنە ۇيلەسپەيتىن. باستاۋىش مەكتەپ وقىتۋشىلارىنىڭ ديحاندارعا مامىلە جاساۋداعى پوزيتسياسى دا تۇتەنشە ناشار بولاتىن، ولار ديحاندارعا كومەكشى بولعانى سول، كەرىسىنشە، ديحاندار جەك كورەتىن ادامدارعا اينالعان. سوندىقتان ديحاندار ەسكىشە جەكەلىك مەكتەپتەردى (ولار مۇنى «جۇڭگوشا مەكتەپ» دەپ اتايتىن) ۇناتاتىن، ال جاڭاشا مەكتەپتەردى (ولار مۇنى «شەتەلشە مەكتەپ» دەپ اتايتىن) ۇناتپايتىن؛ ەسكىشە جەكەلىك مەكتەپ وقىتۋشىلارىن ۇناتاتىن دا، جاڭاشا باستاۋىش مەكتەپ وقىتۋشىلارىن ۇناتپايتىن. قازىرگى كەزدە ديحاندار وزدەرىنىڭ كەشكى كۋرسىلەرىن كەڭىنەن اشىپ، ولاردى ديحاندار مەكتەبى دەپ اتاعان. كەيبىر جەرلەردە مۇنداي مەكتەپتەر قازىردىڭ وزىندە اشىلىپ وتىر، كەيبىر جەرلەردە اشۋعا دايىندىق كورىلىپ جاتىر، ورتا ەسەپپەن

ٴار اۋىلعا ٴبىر مەكتەپتەن تۋرا كەلەدى. ديحاندار مۇنداي مەكتەپ-
تەردى اشۋعا توتەنشە ىنتالى بولىپ وتىر، ولار تەك وسىنداي
مەكتەپتەردى عانا ناعىز ٴوز مەكتەبىمىز دەپ سانايدى. كەشكى
كۋرسىلەرگە كەرەكتى قاراجاتتاردى قۇرابي جولىمەن جينالعان
الەۋمەتتىك اقشادان، ستاگدارلىڭ الەۋمەتتىك اقشاسىنان جانە
باسقادا بەكەر ساقتالىپ تۇرعان الەۋمەتتىك اقشالار مەن الەۋمەتتىك
مۇلىكتەر ەسەبىنەن شەشكەن. بۇل الەۋمەتتىك اقشالاردى اۋداندىق
وقۋ-اعارتۋ مەكەمەلەرى حالىقتىق مەكتەپتەر، ياعني ديحانداردىڭ
قاجەتىنە ۇيلەسپەيتىن «شەتەلشە مەكتەپتەر» اشۋعا جۇمساماقشى
بولعاندا، ديحاندار ونى ديحاندار مەكتەبىن اشۋعا جۇمساماقشى
بولعان ەكەن، تالاس ناتيجەسىندە اقشانى ەكى جاق ٴبولىپ الىپتى،
كەيبىر جەرلەردە ٴبارىن ديحاندار الىپتى. ديحاندار قوزعالىسىنىڭ
داموۋى ناتيجەسىندە ديحانداردىڭ مادەنيەت دارەجەسى تەز وسكەن.
جوۋىق ارادا بۇكىل ولكەنىڭ اۋىل-قىستاقتارىندا بىرنەشە 10 مىڭ
مەكتەپ جارىققا شىققالى تۇر، بۇل زيالىلاردىڭ جانە «اعارتۋ
قايراتكەرلەرى» دەلىنەتىندەردىڭ وقۋ-اعارتۋدى جالپىلاستىرۋ دەپ
داۋرىعىپ، اياعىندا قۇر ٴسوز بولىپ قالا بەرەتىن بوس مىلجىڭگى
ەمەس.

ون ٴۇشىنشى كوپەراتيپتىك قوزعالىس

كوپەراتيپتەرگە، وتە-موتە تۇتىنۋ كوپەراتيبى، ساۋدا كوپەرا-
تيبى، امانات-قارىز كوپەراتيبى سىندى ٴۇش ٴتۇرلى كوپەراتيپكە
ديحاندار، شىنىندا، مۇقتاج بولىپ وتىر. ديحاندار نارسە ساتىپ
الاندا ساۋداگەرلەردىڭ قاناۋىنا ۇشىرايدى، اۋىل شارۋاشىلىق

ونىمدەرىن ساتقاندا دا ساۋداگەرلەرگە جەم بولادى، اقشا نەمەسە كۇرىش قارىز العاندا، ۇسىمقورلاردىڭ قاتال قاناۋىنا تاپ بولادى، ولار وسى ۇش ماسەلەنى شەشۋگە وتە دىلگەر بولىپ وتىر. بىلتىر قىستا چاڭجياڭ بويىندا سوعىس بولىپ ساۋدا قاتناسى ۇزىلىپ، حۋنان ولكەسىندە تۇزدىڭ باعاسى قىمباتتاپ كەتكەندە، ديحاندار- دىڭ تۇز قاجەتىن شەشۋ ۇشىن كوپەراتىپ ۇيىمداستىرعاندارى وتە كوپ بولىپتى. ديحانلار «قارىز بەرۋدى دوعارعان»دىقتان ديحانداردىڭ اقشا قارىز الۋعا بولا «قارىز بەرۋ ورىندارى»ن ۇيىمداستىرۋعا تالپىنعاندارى دا كوپ بولىپتى. مۇنداعى ۇلكەن ماسەلە — تولىق، رەسمي ۇيىمدىق ەرەجە جوق بولىپ وتىرعاندىعى. جەر-جەردە ديحاندار وزدىكتەرىنەن ۇيىمداستىرعان كوپەراتىپتەر، كوبىنەسە، كوپەراتىپ پرينسيپىنە سايكەس كەلمەيدى ەكەن، سون- دىقتان ديحاندار قىزمەتىمەن شۇعىلدانىپ جۇرگەن جولداستار شىنىمەن «جاڭچىلدىك» تالاپ ەتىپ وتىر. ەگەر لايىقتى جەتەكشىلىك ەتىلسە، كوپەراتىپتىڭ قوزعالىسى ديحاندار قوعامىنىڭ دامۋىنا بايلانىستى بارلىق جەردە ۇرىس الادى.

ون ۇتورتىنشى جولدار مەن توسپالار جاساعان

بۇل دا ديحاندار قوعامىنىڭ سىڭىرگەن ەڭبەگى. ديحاندار قوعامى قۇرىلعانعا دەيىن اۋىل-قىستاقتىڭ جولدارى وتە ناشار ەدى. اقشا بولماعاندىقتان جولدى جوندەۋ مۇمكىن بولمادى، اقشالىلاردىڭ اقشا شىعارعىسى كەلمەدى، سونىمەن جولدار بۇزىلىپ جاتا بەردى. ۇسال-ۇپال جوندەلگەندەرى دە قايىرىمدىلىققا ارنالعان ىس رەتىندە «ول دۇنيە ۇشىن ساۋاپ ىزدەيتىن» ادامداردان قايىر-

ساداقا جيناۋ ٴتاسىلى ارقىلى ٴاري تار، ٴاري ناشار ەتىپ جوندەلە-
تىن. ديحاندار قوعامى قۇرىلعانىنان كەيىن بۇيرىق شىعارىپ جولداردى
جاعدايىنا قاراي دارەجەگە ايىرىپ، كەڭ - تارلىعىن 3 چى، 5 چى،
7 چى، ٴبىر جالڭ ەتىپ بەلگىلەپ، جول جاعاسىنداعى ديجۋلارعا
تۇس - تۇسىنداعى جولداردى جاساۋدى قاتتى تاپسىرعان. بۇيرىق
شىققان سوڭ وعان بويسۇنباۋعا كىمنىڭ باتىلى بارسىن؟ كوپ
وتپەي - اق كوپتەگەن جاتتىق جولدار پايدا بولىپتى. بۇل جولدار
قايىرىمدىلىق ٴىسى رەتىندە ەمەس، زورلاۋ ارقىلى جوندەتىلىپتى،
ٴبىراق وسى ازىن - اۋلاق زورلاۋ، شىنىن ايتقاندا، جامان بولماپتى.
توسپالار دا وسىلايشا جاسالىپتى. مەيىرىمسىز ديجۋلار قاشان دا
جەر مايلاپ الۋشى ديحانداردان بىردەڭە الۋدى كوزدەيتىن، ٴبىراق
ازىن - اۋلاق تيىن - تەبەن شىعارىپ توسپالاردى جوندەۋگە باسپاي-
تىن، سونىمەن توسپالاردى تاندىرعا اينالدىرىپ، جەر مايلاپ الۋشى
ديحانداردى اشتان ولتىرەتىن، ولار تەك جەر مايىن الۋدى عانا
بىلەتىن ەدى. ديحاندار قوعامى قۇرىلعانىنان كەيىن بەتى - ٴجۇزىڭ
دەمەي، ديجۋلاردى توسپالاردى جوندەۋگە زورلاپ بۇيىرىقتار
شىعاراتىن بولىپتى. ديجۋلار جوندەمەسە ديحاندار قوعامى ولارعا
سىپايىلىقپەن عانا: «جارايدى! جوندەمەسەڭدەر كۇرىش شىعارىڭ-
دار، ٴاربىر جۇمىس كۇنى ٴۇشىن ٴبىر اعاش كۇرىش!» — دەيدى
ەكەن. ديجۋلار ٴبىر جۇمىس كۇنى ٴۇشىن ٴبىر اعاش كۇرىش
شىعارۋدى اۋىر كورىپ، دەرەۋ وزدەرى جوندەيدى ەكەن. سونىمەن
ٴبىرقىدىرۋ ناشار توسپالار جاقسى توسپالارعا اينالىپتى.

جوعارىداعى 14 ٴىستى ديحاندار قوعامىنىڭ باسشىلى-
عىندا ىستەگەن. وقىرماندار ويلاپ كورىڭىزدەرشى، نەگىزگى رۋحى

جاعنان ايتقاندا، گمیگدىك ماگنزى جاعنان ايتقاندا، بۇلاردىڭ قايىسى جامان ەكەن؟ بۇل ستەردى جامان دەۋشلەر، مەنىڭشە، تەك تۇحاۋ ـ ليەشندەر! ەڭ تاگدانارلمى سول، نانچاڭ جاقتان ㉕ كەلگەن حابارعا قاراعاندا، جياڭ جيەشى، جاڭ جيگجياڭ㉖ مىرزالار ـ دىڭ پكىرىنشە، حۋنان ديحاندارىنىڭ قيمىلى تىم ورىنسىز بولعان ـ مىس. حۋناندا عى وڭشىلداردىڭ باسشىسى ليۋ يۇەجى㉗ سىقىلدىلار جياڭ جيەشى، جاڭ جيگجياگداردەن پكىرلەس بولا وتىرىپ: «مۇنىڭ ٴوزى بارىپ تۇرعان قىزىلداسۋ!» ــ دەسكەن. مەنىڭشە، ەگەر وسى ازىن ـ اۋلاق قىزىلداسۋ بولماسا، ول قايتىپ گومين گميڭ بولسىن! ولار سوزىندە ۇنەمى «حالىق بۇقاراسىن وياتۋ» دەسەدى، ال حالىق بۇقاراسى ويانسا ونان ولەردەي قورقادى، يە گۇگنىڭ ايداعاردى جاقسى كورۋسەن㉘ مۇنىڭ قانداي پارقى بولسىن!

ەسكەرتۋلەر

① حۋنان سول كەزدە بۇكىل ەلىمىزدەگى ديحاندار قوزعالىسىنىڭ ورتالىعى بولاتىن.

② جاۋ حىڭتي ــ بەيياڭ جۇنفالارىنىڭ سول كەزدە حۋناندى بيلەگەن دايىنى ەدى. 1926 ـ جىلى سولتۇستىككە جورىق ارمياسى ونىڭ ۇستەمدىگىن قۇلاتتى.

③ شينحاي گميڭى ــ 1911 ـ جىلى چيڭ حاندىعىنىڭ جەكە وكتەمدىك ٴتۇزىمىن اۋدارىپ تاستاعان گميڭ. سول جىلى 10 ـ ايدىڭ 10 ـ كۇنى جاڭا ارميانىڭ ٴبىر بولەگى سول كەزدەگى بۇرجۋازيا مەن ۇساق بۇرجۋازيانىڭ گميڭدىك ۇيىمدارىنىڭ قوزعاۋىمەن ۇچاڭ

قالاسىنىدا كوتەرىلىسى جاسادى، بۇدان كەيىن ٴاربىر ولىكەدە دە ارت-ارتىنان كوتەرىلىستەر بولدى، چيڭ حاندىعىنىڭ ۇستەمدىگى وتە تەز ارادا كۇيرەدى. 1912-جىلى 1-ايدىڭ 1-كۇنى نانجيڭدە جۇڭحۋا مينگونىڭ ۋاقىتشا ۇكىمەتى قۇرىلىپ، سۇن جۇڭشان ۋاقىتشا دازۇڭتۇڭ بولىپ سايلاندى. بۇل جولعى گىمىڭ بۋرجۋازيانىڭ ديحاندارمەن، جۇمىسشىلارمەن جانە قالا ۇساق بۋرجۋازياسىمەن وداقتاسۋى ارقاسىندا جەڭىسكە جەتتى. الايدا بۇل جولعى گىمىڭ گىميڭگە باسشىلىق ەتۋشى توپتىڭ ىمىراشىلدىعى سالدارىنان ديحاندارعا ناعىز پايدا كەلتىرمەدى، سونداي-اق جيانگەرلىكتىڭ جانە فەودالدىق كۇشتەردىڭ قىسىمىنا جول بەردى، سول سەبەپتى اكسميات بەيياڭ جۇنفاسى يۋان شكايدىڭ قولىنا ٴوتىپ، گىمىڭ جەڭىلىسكە ۇشىرادى.

④ «قيسىقتى تۇزەتۋ ٴۇشىن قالىپتان اسىرا يگەندىك» — بۇل چيڭيۋي، مۇنىڭ ەجەلگى ٴمانىسى قاتەلىكتى تۇزەتۋدە ٴتيىستى شەگىنەن اسىپ كەتتى دەگەن ٴسوز. ٴبىراق بۇرىنعى ۋاقىتتاردا كەيبىرەۋلەر ۇنەمى وسى ٴسوز ارقىلى ادامداردىڭ قيمىلىن شەكتەيتىن، ادامداردىڭ ەسكى ٴتارتىپ-قاعيدالاردى تۇگەلدەي قيراتۋىنا جول بەرمەي، تەك ەسكى ٴتارتىپ-قاعيدالارعا تۇزەتۋ ەنگىزۋ كولەمىندە عانا ارەكەت جاساۋىن تالاپ ەتەتىن. ەسكى ٴتارتىپ-قاعيدالارعا تۇزەتۋ ەنگىزۋ كولەمىندەگى ارەكەتتى «قالىپ»قا ۇيلەسىمدى دەپ اتايتىن، ەگەر ەسكى ٴتارتىپ-قاعيدالاردى تۇگەلدەي قيراتاتىن بولسا، ونى «قالىپتان اسىپ كەتكەندىك» دەپ اتايتىن. بۇل دا ناق گايلياڭجۋيشىلدەردىڭ جانە گىميڭدىك قاتارداعى جيحۇيجۋيشىلدەردىڭ ٴنازارياسى. ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل ارادا گايلياڭجۋيشىلدەردىڭ مۇنداي ٴنازارياسىنا تويتارىس بەرىپ وتىر. «قيسىقتى تۇزەتۋ ٴۇشىن قالىپتان اسىرا ٴيۋ كەرەك، قالىپتان اسىرا يمەيىنشە تۇزەتۋگە بولمايدى» دەگەننىڭ ٴمانىسى ەسكى فەودالدىق تارتىپتەردى اياقتاتۋ ٴۇشىن تۇزەتۋ-وڭدەۋ ٴادىسىن قولدانباي، بۇقارالىق گىميڭدىك ٴادىستى قولدانۋ كەرەك دەگەن ٴسوز.

⑤ 1926 ـ جىلدىڭ قىسى مەن 1927 ـ جىلدىڭ كوكتەمىندە سولتۇس ـ
تىككە جورىق ارمياسى چاڭجياڭ القابىنا جەتكەن كەزدە، جياڭ جيەشى ـ
نىڭ فانگمىيگدىڭ بەت ـ بەينەسى ءالى تولىق اشكەرەلەنبەگەن ەدى،
ديحانـدار بۇقاراسى ونى گىميگشىل دەپ سانايتىن. ال ديـجۇلار مەن
باي ديحاندار ونى جاقتىرماي، سولتۇستىككە جورىق ارمياسى جەڭىلىسكە
ۇشىراپتى، جياڭ جيەشى اياعىنان جارالانىپتى دەگەن وسەك تاراتـقان
ەدى. جياڭ جيەشى 1927 ـ جىلى 4 ـ ايدىڭ 12 ـ كۇنى شاڭحايدا جانە
باسقا جەرلەردە فانگمىيگدىڭ جىگبيان جاساپ، جۇمىسشىلاردى قىرعىنداۋ ـ
عا، ديحانداردى جانشتاۋعا، گۇڭچانداڭعا سوققى بەرۋگە كىرىسكەنەن
كەيىن عانا ونىڭ فانگمىيگدىڭ بەت ـ بەيـنەسى تولىق اشكەرەلەندى.
سول كەزدەن باستاپ ديـجۇلار مەن باي ديحانـدار ونى قورعايـتىن
پوزيتسيادا بولدى.

⑥ گۋاڭدۇڭ ولكەسى ءبىرىنشى شكى گىميگدىڭ سوعىس داۋىرىندە
توڭعىش گىميگدىڭ گىنجۇيدي بولاتىن.

⑦ ۋ پيفۋ ــ بىيياڭ جۇنفالارىنىڭ اتىشۋلى وكىلدەرىنىڭ ءبىرى،
ول دا 1923 ـ جىلى پارا بەرۋ جولىمەن زۇڭتۇڭدىققا سايلانعان اتىشۋلى
ساۋ كۇن سياقتى، بىيياڭ جۇنفالارىنىڭ جىلي توبىنا جاتادى، ول ساۋ
كۇنـدى وسى توپتىڭ باسشىلىعىـنا كوتەردى، سول زامانـدا ەكەۋى
«ساۋ ـ ۋ» دەپ ءبىر اتپەن اتالـدى. ۋ پيفۋ 1920 ـ جىـلى انحۇي تو ـ
بىنداعى جۇنـفا دۋان چيرۇيـدى سوعىسىپ جەڭگەنەن كەيىن، بىيياڭ
جۇنفالارى ۇكىمەتىنىڭ ساياسي ىستەرىن ءوز شەڭگەلىنە الىپ، انگليا،
امەريكا جيانگەرلەرىنىڭ دايلىيرىنى بولدى دا، 1923 ـ جىلى 2 ـ ايدىڭ
7 ـ كۇنى بىيجيڭ ــ حانكوۋ تەمىر جولىنىڭ جۇمىس تاستاعان جۇمىسشى ـ
لارىن قاتتى قىرعىنـدادى. ۋ پيفۋ 1924 ـ جىلى جاڭ زولينمەن بولعان
سوعىستا (جۇرت مۇنى «جىلي ـ فىڭتيان سوعىسى» دەيدى) جەڭىلىسكە
ۇشىراپ، بىيجيڭ اكىمياتىنان ايىرىلدى. ءبىراق 1926 ـ جىلى جاپونيا
مەن انگليا جيانگەرلەرىنىڭ قۇتىرتۋى ارقىلى ول جاڭ زولينمەن

بىرىكتى، سونىمەن قايتا باس كوتەردى. 1926 ـ جىلى سولتۇستىككە جورىق ارمياسىنىڭ گۋاڭدۇڭنان جورىققا اتتانعانىندا ەڭ الدىمەن توپ ـ تۇرا كەلىپ جومالتقان جاۋى ۋ پەيفۋ بولدى.

⑧ سانمينجۋيي ـــ سۇن جۇڭشاننىڭ جۇڭگونىڭ بۋرجۋازيالىق ـ دەموكراتيالىق گەميڭىنە ۇسىنعان ۇلت ماسەلەسى، حالىق ۇقىعى ماسە ـ لەسى، حالىق تۇرمىسى ماسەلەسى جونىندەگى ٴپرينسيپى مەن گاڭلىگى. 1924 ـ جىلى سۇن جۇڭشان «گومينداڭنىڭ ٴبىرىنشى رەتكى بۇكىل مەم ـ لەكەتتىك قۇرىلتايىنىڭ شۋانياني»ندا سانمينجۋيگە قايتادان تۇسىنىك بەرىپ، ۇلت مۇراتىن جيانگەرلىككە قارسى تۇرۋ دەپ ٴتۇسىندىردى، سونداي ـ اق جۇمىسشىلار مەن ديحاندار قوزعالىسىن بەلسەنە قولداي ـ تىندىعىن ٴبىلدىردى، وسىمەن بايلانىستى ەسكى سانمينجۋيي داميىپ، روسسيامەن بىرلەسۋ، گۇڭچانداڭمەن بىرلەسۋ جانە ديحاندار مەن جۇمىسشىلارعا كومەكتەسۋ سىندى ٴۇش ٴىرى ساياساتتى جاڭا سانمين ـ جۋيگە ايناldى. ٴۇش ٴىرى ساياساتتى جاڭا سانمينجۋيي ٴبىرىنشى ىشكى گەميڭدىك سوعىس داۋىرىندە گۇڭچانداڭ مەن گومينداڭنىڭ ىستەس بولۋىنا ساياسي نەگىز بولدى. وسى تاڭدامالى شىعارمالاردىڭ 2 ـ تومىنداعى «جاڭا دەموكراتيزم جونىندە»نىڭ 10 ـ بولىمىنەن پاي ـ دالانىڭىز.

⑨ باي ديحانداردىڭ ديحاندار قوعامىنا كىرۋىنە جول بەرىلمەۋى ٴتيىس ەدى. 1927 ـ جىلدارى كەزىندە ديحاندار بۇقاراسى مۇنى ٴالى بىلمەيتىن.

⑩ ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل ارادا ايتقان «تاقىر كەدەيلەر» جالدامالى ديحانداردى (اۋىل ـ قىستاق پرولەتارلارىن) جانە اۋىل ـ قىستاقتارداعى قاڭعىباس پرولەتارلاردى قامتيدى.

⑪ اۋىل ـ قىستاقتىڭ جارتىلاي پرولەتارلارى ايتىلىپ وتىر.

⑫ سول كەزدەگى گومينداڭنىڭ اۋداندىق داڭبۋلارى ايتىلىپ وتىر.

⑬ يۇان زۇميڭ ـــ سول كەزدە باتىس حۇنانىدى بيلەگەن گۇيجوۋـ
لىق جۇنعا.

⑭ حۇنانىڭ دۇي رايونعا، تۇانى اۋىلعا تەڭ. ەسكىشە دۇ جانە
تۇان سىندى اۋىلىدىق اكىميات ورگاندارى ديحۇلاردىڭ ديحانداردى
ۇستەمدىك جۇرگىزۋدەگى قۇرالى بولدى. دۇ مەن تۇانىنىڭ جاۋاپتى
ادامدارى «دۇزۇڭ»، «تۇانزۇڭ» دەپ اتالدى.

⑮ سول كەزدەگى تۇحاۋـ ليەشىندەر اكىمياتىنىڭ بۇرىنان كەلە
جاتقان جەر باجىنى الۋدان تىس، تاعى دا ديحانداردى راقىمسىز
قاناپ، جەردىڭ مۇ باسىنا قاراي سالعان سالىعى ايتىلىپ وتىر.

⑯ دۇجۇن ـــ بيياڭ جۇنعا ۇستەمدىگىنىڭ ءاربىر ولكەگە قويعان
اسكەري باستىقتارىنىڭ اتاعى. دۇجۇندەر ءبىس جۇزىندە بۇكىل ولكەنىڭ
اسكەري، ساياسي ءبىرى ۇقىقتارىن شەڭگەلىنە العان ءبىر ولكە كولەمىنـ
دە دۇسايلىق جۇرگىزۋشىلەر ەدى. ولار جيانگەرلەرمەن استاسىپ جەرـ
گىلىكتى فەودالدىق ـ اسكەري گىجۇي جۇرگىزدى.

⑰ ايحۇتۇان تۇراقتى دۇيى ـــ سول كەزدەگى اۋىل ـ قىستاقتاردا
بولعان قارۋلى ۇيىمداردىڭ ءبىر ءتۇرى. ايحۇ دەگەن ءسوز ءۇي باسى
دەرلىك ادام قاتناسقان دەگەن ماعىنانى بىلدىرەدى. 1927 ـ جىلى
گىميڭ جەڭىلىسكە ۇشىراعاننان كەيىن كوپتەگەن جەرلەردەگى «ايحۇـ
تۇان»دى ديحۇلار تارتىپ الىپ، فانگىميگىدىڭ قارۋلى ۇيىمدارعا
اينالدىردى.

⑱ سول كەزدە ۇحانداعى گومينداڭ جۇڭياڭىنىڭ باسشىلىعىندا
بولعان جەر ـ جەردەگى گومينداڭنىڭ اۋداندىق داڭبۇلارىنىڭ كوبى
سۇن جۇڭشانىڭ روسسيامەن بىرلەسۋ، گۇڭچانداڭمەن بىرلەسۋ جانە
ديحاندار مەن جۇمىسشىلارعا كومەكتەسۋ سىندى ءۇش ءىرى ساياساتىن
اتقاراتىن ۇيىمدارعا، سونداي ـ اق كومۇنيستەردىڭ، گومينداڭنىڭ
سولشىل مۇشەلەرىنىڭ جانە باسقادا گىميگشىلدەردىڭ گىميگدىك وداعىنا
جاتاتىن ەدى.

⑲ بۇل ٴسوز «مىڭزى» دەگەن كىتاپتان الىندى، جالپى ماعىناسى باسقالارعا ساداق اتۋدى ۇيرەتۋگە شەبەر ادام ساداقتى شىرەپ تارتسا دا، ٴبىراق جەبەسىن جىبەرمەي وقتالىپ تۇرادى دەگەن ٴسوز. بۇل ارادا: كوممۋنيستەر ديحانداردى ساياسي جاقتان تولىق ويانۋعا باستاۋ كەرەك، سونان سوڭ قۇراپاتتىقتى جانە باسقا دا دۇرىس بولماعان عۇرىپ-ادەتتەردى ديحانداردىڭ ەرىكتى تۇردە، وزدىگىنەن جويۋلارىن كۇتە تۇرۋعا، ديحاندار ٴۇشىن ٴبىز جويىپ بەرەمىز دەپ وزدەرى جارلىق شاشپاۋعا ٴتيىس دەگەن ماعىنادا ٴتامسىل رەتىندە الىنىپ وتىر.

⑳ تاڭ شىڭجى — سول كەزدە گۋميڭ جاقتا تۇرىپ، سولتۇستىكتە جورىق سوعىسىنا قاتىناسقان جياڭجۇن. يەكايشين — سول كەزدە بەيياڭ جۇنفالارى جاعىندا تۇرىپ، گۋميڭگە قارسى شىققان جياڭجۇن.

㉑ سۇن چۋانفاڭ — سول كەزدە جاڭجياڭنىڭ وڭتۇستىگىندەگى 5 ولكەنى بيلەگەن جۇنفا، شاڭحاي جۇمىسشىلارىنىڭ كوتەرىلىسىن جانىشتاعان جەندەت. ونىڭ ارمياسىنىڭ نەگىزگى كۇشى 1926 - جىلدىڭ قىسىندا جياڭشي ولكەسىنىڭ نانچاڭ مەن جيۋجياڭ دەگەن جەرلەرىندە سولتۇستىككە جورىق ارمياسى تاراپىنان تالقاندالدى.

㉒ شىعىس مادەنيەتى مۇراتى — شىعىستىڭ مەشەۋ اۋىل شارۋاشىلىق ٴوندىرىسىن جانە فەودالدىق مادەنيەتىن ساقتاپ قالۋمەن عانا قاناعاتتانباتىن، تاياۋ زامان عىلىمىن جانە مادەنيەتىن شەتكە قاعاتىن ٴبىر ٴتۇرلى كەرتارتپا يدەيا.

㉓ «جۇڭگو قوعامىنداعى تاپتاردى تالداۋ» دەگەن شىعارمانىڭ⑮ ەسكەرتۋىنەن پايدالانىڭىز.

㉔ شان، تاڭ. شيالڭ، شۇي — ەرتەدەگى قۇپيا زيىمداردىڭ كەيبىر توپتارىنىڭ اتتارى.

㉕ سولتۇستىككە جورىق ارمياسى 1926 - جىلى 11 - ايدا نانچاڭدى قالاسىن الدى، جياڭ جيەشي ورايدان پايدالانىپ وسى جەرگە ٴوزىنىڭ ىڭگىسىلىكبۋىن قۇردى دا، گوميندانڭ وڭشىلدارىن جانە بەيياڭ

جۇنفالارىنىڭ ٴبىر ٴبولىم جىڭكىلارىن جيناپ، جيانگەرلەرمەن استاسا
وتىرىپ، فانگىميڭدىك قاستاندىق ازىرلەدى، ٴسويتىپ، سول كەزدەگى
گىميڭدىك ۋحانعا قارسى شىقتى. اقىر اياعىندا جياڭ جيەشى 1927 ـ جىلى
4 ـ ايدىڭ 12 ـ كۇنى شاڭحايدا گىميڭگە وپاسىزدىق ىستەگەن، زور
قىرعىنشىلىق جۇرگىزگەن جىڭبياندى قوزعادى.

㉖ جياڭ جيڭجياڭ ـــ سول كەزدەگى گومينداڭ وڭشىلدارى اتامان‐
دارىنىڭ ٴبىرى، جياڭ جيەشىگە اقىل قوسىپ وتىراتىن ادام.

㉗ ليۋ يۇەجى ـــ حۋناندا سول كەزدە گۇڭچانداڭعا قارسى ۇيىم‐
داستىرىلعان باستى توپ ـــ «زوشى»نىڭ اتامانى.

㉘ يە گۇڭنىڭ ايداعاردى جاقسى كورۋى ـــ حان اندىعى
داۋىرىندە لۋشياڭ جازعان «شينشۇي» دەگەن كىتاپتاعى ٴبىر اڭگىمە.
وندا بىلاي دەلىنەدى: «يە گۇڭ زىڭعاۋ ايداعاردى جاقسى كورىپ،
قارۋ ـ جاراعىنا دا، قۇرال ـ جابدىعىنا دا جانە ٴۇي ٴىشىنىڭ بارىنە دە
ايداعار سۋرەتىن سىزىپ، ورنەكتەپ قويادى ەكەن. مۇنى ايداعار
ەستىپ اسپاننان جەرگە ٴتۇسىپ، يە گۇڭنىڭ ٴۇيىنىڭ تەرەزەسىنەن
سىعالاپ تۇرىپ قۇيرىعىن ەسىكتەن ەنگىزىپتى. يە گۇڭ مۇنى كورىس‐
مەن ـ اق ەس ـ اقىلىنان ايرىلىپ، جيعان ـ تەرگەنىن تاستاي قاشىپتى.
مۇنان يە گۇڭنىڭ ايداعاردى ەمەس، تەك ايداعارعا ۇقسايتىن الدە
نەنى جاقسى كورەتىندىگى ٴمالىم بولىپتى.» ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل
ارادا مۇنى جياڭ جيەشى تەكتەستەردىڭ ٴسوز جۇزىندە گىميڭ تۋرالى
داۋرىعاتىندىعىنا، ٴىس جۇزىندە گىميڭنەن قورقاتىندىعىنا، گىميڭگە
قارسى تۇراتىندىعىنا ٴتامسىل رەتىندە ايتىپ وتىر.

ەكىنشى ىشكى گمىڭدىك
سوعىس ٴداۋىرى

جۇڭگودا قىزىل اكىميات نەلىكتەن ءومىر سۇرە الادى؟*

(1928 - جىلى 10 - ايدىڭ 5 - كۇنى)

1. ىشكى ساياسي احۋال

قازىرگى گومينداڭ جاڭا جۇڭفالارىنىڭ ۇستەمدىگى ٴالى دە قالا-
لارداعى مايباندار تابى مەن اۋىل-قىستاقتارداعى تۋحاۋ-ليەشىندەر
تابىنىڭ ۇستەمدىگى بولىپ، سىرتقى جاقتا جيانگەرلىككە تىزە
بۇگۋدە، ىشكى جاقتا ەسكى جۇڭفالاردىڭ ورنىن جاڭا جۇڭفالارعا
باسقىزۋدا، جۇمىسشى تابى مەن ديحاندار تابىن ىقتىسادي جاقتان
قاناۋىن جانە ساياسي جاقتان ەزىپ-جانشۋىن بۇرىنعىدان ٴارى
ۇدەتە تۇسۋدە. گۋاڭدۇڭنان باستالعان بۋرجۋازيالىق-دەموكراتيا-
لىق گىميڭ جول ورتاعا كەلگەندە، مايباندار تابى مەن تۋحاۋ-
ليەشىندەر تابىنىڭ باسشىلىق ۇقىقتى تارتىپ الۋىمەن دەرەۋ

فانگمينگدىڭ جولعا بۇرىلىپ كەتتى، بۇكىل ەلدەگى جۇمىسشى، ديحان، قاراپايىم حالىق، ٴتىپتى بۋرجۋازيادا[1] بۇرىنعىسىنشا فانگمينگدىڭ بيلەپ-توستەۋ استىندا قالىپ، ساياسي، ەقتيسادي جاقتاردا تيتتەي دە ازاتتىققا يە بولا المادى.

گوميندانگنىڭ جاڭا جۇنفالارى — جياڭ جيەشى توبى، گۋاڭشي توبى، فىڭ يۇيشياڭ توبى، يان شيشان توبى سىندى ٴتورت توپ[2] اراسىندا، بيجيڭ مەن تيانجين الىنۋدان بۇرىن، جاڭ زولينگە[3] قارسى ۋاقىتشا ىنتىماقتىلىق بار ەدى. بيجيڭ مەن تيانجين الىنعاننان كەيىن، بۇل ىنتىماقتىلىق دەرەۋ بۇزىلىپ، ٴتورت توپتىڭ اراسىنداعى شيەلەنىسكەن كۇرەس جاعدايىنا اينالدى، ونىڭ ۇستىنە جياڭ جيەشى توبى مەن گۋاڭشي توبى اراسىندا سوعىس ازىرلەنۋدە. جۇڭگوداعى ٴارقايسى توپ جۇنفالار اراسىنداعى قايشىلىقتار مەن كۇرەستەر جيانگەر مەملەكەتتەر اراسىنداعى قايشىلىقتار مەن كۇرەستەردى ساۋلەلەندىرۋدە. سوندىقتان تەك ٴارقايسى جيانگەرلەردىڭ جۇڭگونى بولشەكتەۋ جاعدايى ٴومىر سۇرەدى ەكەن، ٴارقايسى توپ جۇنفالار قايتكەنمەن دە ىمىرالاسا المايدى، ىمىرالاسۋدىڭ ٴبارى ۋاقىتتىق قانا بولادى. بۇگىنگى ۋاقىتتىق ىمىرالاسۋ ەرتەڭگى، اناعۇرلىم ۇلكەن سوعىستى ازىرلەيدى.

جۇڭگو بۋرجۋازيالىق-دەموكراتيالىق گەمينگگە وتە مۇقتاج، بۇل گەمينگدى پرولەتارياتتىڭ باسشىلىعىندا عانا ورىنداۋعا بولادى.

* بۇل — ماۋ زىدۇڭ جولداس حۋنان-جياڭشي شەكارا رايونىنىڭ 2-رەتكى پارتيا قۇرىلتايى ٴۇشىن جازعان قارارلاردىڭ ٴبىر بولەگى، بۇرىنعى تاقىرىبى «ساياسي ماسەلەلەر جانە شەكارا رايون پارتيا ۇيىمىنىڭ مىندەتتەرى» بولاتىن.

گۋاڭدۇڭنان باستالىپ چاڭجياڭعا قاراي دامىعان 1926 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى گىمىڭدە پرولەتاريات ٴوزىنىڭ باسشىلىق ۇقىعىن تاباندىلىقپەن جۇرگىزبەگەندىكتەن، مايباندار تابى مەن تۋحاۋ ـ ليەشىندەر تابى باسشىلىقتى تارتىپ الىپ، گىمىڭنىڭ ورنىنا فانگىمىڭدى قويدى. سونىمەن بۋرجۋازيالىق ـ دەموكراتيالىق گىمىڭ ۋاقىتشا جەڭىلىسكە ۇشىرادى. جۇڭگو پرولەتارياتى مەن ديحانداري بۇل رەتكى جەڭىلىستە اسا ۇلكەن سوققىعا ۇشىرادى، جۇڭگو بۋرجۋا-زياسى دا (مايباندار تابى مەن تۋحاۋ ـ ليەشىندەر تابى ەمەس) سوققىعا ۇشىرادى. ٴبىراق سوڭعى بىرنەشە ايدان بەرى جۇمىسشى تابى مەن ديحاندار تابى گۇڭچاندانگىنىڭ باسشىلىعىندا ۇيىمداسا وتىرىپ جۇرگىزگەن قالالارداعى جۇمىس تاستاۋلار مەن اۋىل-قىستاقتارداعى قوزعالاڭدار وڭتۇستىك پەن سولتۇستىكتىڭ جەر-جەرىندە ەتەك الدى. جۇنفالار ارمياسىنىڭ اسكەرلەرى اراسىندا اش ـ جالاڭاشتىقتىڭ سالدارىنان اسا ۇلكەن تولقۋ بولىپ الىپ تۇر. سونىمەن بىرگە بۋرجۋازيا دا ۋاڭ جيڭۋي ـ چىن گۇڭبو توبىنىڭ جەلىكتىرۋىمەن، تەڭىز جانە چاڭجياڭ جاعالاۋىنداعى جەرلەردە ەداۋىر كەڭ كولەمدى گايليانگجۋپيلىك قوزعالىستى④ ورىستەتۋدە. مۇنداي قوزعالىستىڭ دامۋى ـــ جاڭا فاكت.

جۇڭگونىڭ دەموكراتيالىق گىمىڭنىڭ مازمۇنى، ينتەرناتسيونال-دىڭ جانە جۇڭگيا گىمىڭ نۇسقاۋلارىنا ساي، جيانگەرلەردىڭ جانە ولاردىڭ قۇرالى بولعان جۇنفالاردىڭ جۇڭگوداعى ۇستەمدىگىن قۇلاتىپ تاستاپ، ۇلتتىق گىمىڭدى ورىنداۋدى، سونداي ـ اق جەر گىمىڭىن جۇزەگە اسىرىپ، تۋحاۋ ـ ليەشىندەر تابىنىڭ ديحاندارعا جۇرگىزىپ وتىرعان فەودالدىق قاناۋىن جويۋدى ٴوز ىشىنە الادى.

مۇنداي گىمىڭدىڭ ٴىس جۇزىندىك قوزعالىس 1928 ـ جىلى 5 ـ ايداعى جىنان قاندى وقيعاسىنان⑤ كەيىن كۇنەن ـ كۇنگە داميپ كەلەدى.

2. جۇڭگودا قىزىل اكىمياتتىڭ⑥ پايدا بولۋىنىڭ جانە ٴومىر ٴسۇرۋىنىڭ سەبەپتەرى

ٴبىر ەلدە، ٴتورت توڭىرەگىن اق اكىميات قورشاپ وتىرعان ارالىقتا، ٴبىر نەمەسە بىرنەشە شاعىن قىزىل اكىميات رايونداردىڭ ۇزاق ۋاقىت ٴومىر ٴسۇرۋى دۇنيە ٴجۇزى ەلدەرىندە ەشقاشان دا بولماعان ٴىس. مۇنداي عاجايىپ ٴىستىڭ پايدا بولۋىنىڭ وزىندىك سەبەپتەرى بار. ال ونىڭ ٴومىر ٴسۇرىپ تۇرۋى مەن دامۋىنىڭ دا، ٴسوز جوق، وزىنە لايىق شارتتارى بار. بىرىنشىدەن، ونىڭ ٴار- قانداي جيانگەر مەملەكەتتەردە پايدا بولۋى مۇمكىن ەمەس، سونداي-اق ٴارقانداي جيانگەرلەر تىكەلەي بيلەپ-توستەپ وتىرعان وتار ەلدەردە دە⑦ پايدا بولۋى مۇمكىن ەمەس، ول جيانگەرلەر جاناما بيلەپ-توستەپ وتىرعان، ەكونوميكاسى مەشەۋ، جارتىلاي وتار جۇڭگودا عانا ٴسوزسىز پايدا بولادى. ويتكەنى مۇنداي عاجايىپ قۇبىلىس ٴسوزسىز ەكىنشى ٴبىر عاجايىپ قۇبىلىسقا، اتاپ ايتقاندا، اق اكىمياتتار اراسىنداعى سوعىستارعا قوسارلانا پايدا بولادى. جيانگەرلەر جانە ەل ىشىندەگى مايباندار تابى مەن ۋحاۋ-ليەشىن- دەر تابى قولداپ وتىرعان ٴارقايسى توپ جاڭا، ەسكى جۇنفالار

مينگونىڭ ءبىرىنشى جىلىنان بەرى ءبىرى مەن ءبىرى تىنىم الماي تولاسسىز سوعىسىپ كەلەدى، بۇل ــ جارتىلاي وتار جۇڭگونىڭ ەرەكشەلىكتەرىنىڭ ءبىرى. بۇكىل دۇنيە جۇزىندەگى جيانگەر مەملەكەتتەردىڭ بىردە ـ بىرىندە مۇنداي قۇبىلىس جوق بولىپ قانا قويماي؛ جيانگەرلەر تىكەلەي بيلەپ ـ توستەپ وتىرعان وتار ەلدەردىڭ دە بىردە ـ بىرىندە مۇنداي قۇبىلىس جوق، تەك جيانگەرلەر جاناما بيلەپ ـ توستەپ وتىرعان جۇڭگودا ــ وسى مەملەكەتتە عانا مۇنداي قۇبىلىس بار. مۇنداي قۇبىلىستىڭ تۋىلۋىنىڭ ەكى ءتۇرلى سەبەبى بار، ياعني جەرگىلىكتى اۋىل شارۋاشىلىق ىقتىسادى (ءبىرتۇتاس كاپيتاليستىك ىقتىسات ەمەس) جانە جيانگەرلەردىڭ ىقپال كولەمدەرىنە ءبولىپ الۋ نەگىزىندەگى بولشەكتەۋ، قاناۋ ساياساتى. اق اكىمياتتار اراسىنداعى ۇزاق ۋاقىتتىق بولىنۋشىلىك پەن سوعىستار ءبىر ءتۇرلى شارت ـ جاعداي تۋدىردى دا، بۇل كوممۋنيستىك پارتيا باسشىلىق ەتكەن ءبىر نەمەسە بىرنەشە شاعىن قىزىل رايوننىڭ ءتورت توڭىرەگىن اق اكىميات قورشاپ تۇرعان ارالىقتا پايدا بولۋىنا جانە شىدامدىلىق كورسەتىپ تۇرا الۋىنا مۇمكىندىك بەردى. حۋنان ـ جياڭشي شەكارا رايونىنداعى گىجۋي ــ وسى كوپتەگەن شاعىن رايونداردىڭ ءبىرى. كەيبىر جولداستار قيىن ـ قىستاۋ جانە قاتەرلى كەزدەردە، كوبىنەسە، وسىنداي قىزىل اكىمياتتىڭ ءومىر ءسۇرە الۋىنان كۇماندانادى، سونىمەن تورىعۋشىلىق پيعىلىنا سالىنادى. بۇعان مۇنداي قىزىل اكىمياتتىڭ پايدا بولۋى جانە ءومىر ءسۇرۋى جونىندە دۇرىس تۇسىنىك تاپپاعاندىق سەبەپ بولادى. ءبىز تەك جۇڭگودا اق اكىمياتتىڭ بولىنۋشىلىگى مەن سوعىستارى ۇزدىكسىز بولىپ تۇراتىندىعىن بىلسەك بولعانى، قىزىل اكىمياتتىڭ پايدا

بولۋى، ٴومىر ٴسۇرۋى جانە كۇنەن-كۇنگە داموۋى جونىندە كۇمان-
دانىپ بولامىز. ەكىنشىدەن، جۇڭگودا قىزىل اكىميات الدىمەن
پايدا بولعان جانە ۇزاق ۋاقىت ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرعان جەرلەر
دەموكراتيالىق كىمىڭنىڭ ىقپالى تيمەگەن جەرلەر ەمەس، مىسالى،
سىچۋان، گۇيجوۋ، يۇننان ولكەلەرى جانە سولتۇستىك جاقتاعى
باسقا دا ولكەلەر ەمەس، قايتا 1926 ــ 1927-جىلدارداعى بۋرجۋا-
زيالىق-دەموكراتيالىق كىمىڭ بارىسىندا جۇمىسشى-ديحان-اس-
كەرلەر بۇقاراسى جاپپاي كوتەرىلگەن جەرلەر، مىسالى، حۋنان،
گۋاڭدۇڭ، حۋبەي، جياڭشي سياقتى ولكەلەر. بۇل ولكەلەردىڭ
كوپتەگەن جەرىندە جۇمىسشىلار ۇيىمى مەن ديحاندار قوعامىنىڭ اسا
كەڭ كولەمدى ۇيىمدارى تەگىندە بولعان، جۇمىسشى تابى مەن ديحان-
دار تابىنىڭ ديجۋ تابى مەن تۋحاۋ-ليەشىندەر تابىنا قارسى جانە
بۋرجۋازياعا قارسى كوپتەگەن ىقتىسادي، ساياسي كۇرەستەرى بولىپ
وتكەن. سوندىقتان، گۋاڭجوۋدا قالالىق حالىق اكىمياتى ٴۇش كۇن
ٴومىر سۇرگەن، ال حايفىڭ، لۋفىڭ اۋداندارى، شىعىس حۋنان،
وڭتۇستىك حۋنان، حۋنان-جياڭشي شەكارا رايونى، حۋبەيداعى
حۋاڭ-ان قاتارلى جەرلەردىڭ بارىندە دە ديحانداردىڭ كىمجۇي-
لەرى[8] بولعان ەدى. قازىرگى قىزىل ارمياعا كەلسەك، ول دا
دەموكراتيالىق ساياسي تاربيە العان جانە جۇمىسشى-ديحان
بۇقاراسىنىڭ ىقپالىن قابىلداعان گومين كىمىڭجۇنىنەن ٴبولىنىپ
شىققان بولاتىن. دەموكراتيالىق ساياسي تاربيەنى مۇلدە الماعان،
جۇمىسشى-ديحانداردىڭ ىقپالىن مۇلدە قابىلداماعان اسكەري
بولىمدەردەن، ايتالىق، يان شيشان مەن جاڭ زولىنىڭ اسكەري
بولىمدەرىنەن قازىرگى كەزدە قىزىل ارمياني قۇرىپ شىعۋعا بولاتىن

قۇرامداردى اجىراتىپ الۋ استە مۇمكىن ەمەس. ۇشىنشىدەن، جەرگىلىكتى حالىقتىق شاعىن اكىمياتتىڭ ۇزاق ۋاقىت ٴومىر ٴسۇرۋى- ٴومىر سۇرە الماۋى بۇكىل ەلدەگى گىمينداڭ جاعدايىنىڭ ىلگەرى قاراي دامۋ- داماماۋى سىندى شارت- جاعداي بەلگىلەيدى. بۇكىل ەلدەگى گىمينداڭ جاعداي ىلگەرى قاراي داميدى ەكەن، وندا شاعىن قىزىل رايونداردىڭ ۇزاق ۋاقىت ٴومىر ٴسۇرۋى كۇمانسىز بولىپ قانا قويماي، سونىمەن بىرگە ول، ٴسوز جوق، بۇكىل ەلدەگى اكىمياتتى قولعا الۋعا كوپتەگەن كۇشتەردىڭ ٴبىرى بولادى. بۇكىل ەلدەگى گىمينداڭ جاعداي ۇزدىكسىز ىلگەرى قاراي داماماي، ٴبىرشاما ۇزاق ۋاقىت توقىراپ قالاتىن بولسا، وندا شاعىن قىزىل رايونداردىڭ ۇزاق ۋاقىت ٴومىر ٴسۇرۋى مۇمكىن ەمەس. قازىر جوڭگونىڭ گىمينداڭ جاعدايى ەل ىشىندەگى مايباندار تاپ پەن تۋحاۋ- ليەشىندەر تابىنىڭ جانە حالىقارالىق بۋرجۋازيانىڭ ۇزدىك- سىز بولىنىپ ىدىراۋى مەن سوعىستارىنا بايلانىستى ۇزدىكسىز تۇردە ىلگەرى قاراي دامۋدا. سوندىقتان، شاعىن قىزىل رايونداردىڭ ۇزاق ۋاقىت ٴومىر ٴسۇرۋى كۇمانسىز بولىپ قانا قويماي، سونىمەن بىرگە بۇل قىزىل رايوندار ۇزدىكسىز داميىپ، بۇكىل ەلدەگى اكىمياتتى قولعا الۋعا كۇن سايىن جاقىنداي تۇسەدى. تورتىنشىدەن، ەداۋىر قۋاتتى رەسمي قىزىل ارميانىڭ ٴومىر ٴسۇرۋى قىزىل اكىمياتتىڭ ٴومىر سۇرۋىنىڭ قاجەتتى شارتى بولىپ تابىلادى. ەگەر جەرگىلىكتى سيپاتتاعى چىۋيدۇيلەر[5] عانا بولىپ، رەسمي قىزىل ارميا بولماسا، وندا ايحۋتۋانىدارعا عانا توتەپ بەرۋگە بولادى دا، رەسمي اق اسكەري بولىمدەرگە توتەپ بەرۋگە بولمايدى. سوندىقتان تاماشا جۇمىسشى- ديحان بۇقاراسى بولعانىمەن،

ەداۋىر قۋاتتى رەسمي قارۋلى كۇشتەر بولماسا، وندا گىجۇيلىك جاعداي جاساۋعا استە بولمايدى، ۇزاق ۋاقىتتىق جانە كۇننەن-كۇنگە دامىتىن گىجۇيلىك جاعداي جاساۋعا ٴتىپتى دە بولمايدى. سوندىقتان «جۇمىسشى-ديحان قارۋلى گىجۇيى» يدەياسى گۇڭچاندىڭ جانە گىجۇيلىك جەرلەردەگى جۇمىسشى-ديحان بۇقاراسى تولىق ازىرلەۋگە ٴتيىستى ماڭىزدى يدەيا بولىپ تابىلادى. بەسىنشىدەن، قىزىل اكىمياتتىڭ ۇزاق ۋاقىت ٴومىر ٴسۇرۋى مەن داموۋى جوعارىدا باياندالعان شارتتاردان تىس، تاعى ٴبىر ماڭىزدى شارتتىڭ بولۋىن، ياعني گۇڭچاندىڭ ۇيىمدارىنىڭ قۋاتتى بولۋىن جانە ونىڭ ساياساتىنىڭ قاتە بولماۋىن قاجەت ەتەدى.

3. حۋنان-جياڭشي شەكارا رايونىنىڭ گىجۇيلەنۋى جانە اۋگۇست جەڭىلىسى

جۇنفالار اراسىنداعى بولىنۋشىلىك پەن سوعىستار اق اكىمياتتىڭ ۇستەمدىك كۇشىن السىرەتتى. سول سەبەپتى، جەرگىلىكتى شاعىن قىزىل اكىمياتتار وسى ورايدا تۋدى. ٴبىراق جۇنفالار اراسىنداعى سوعىس كۇن سايىن تولاسسىز بولىپ وتىرعان جوق. ٴبىر ولكەدەگى نەمەسە بىرنەشە ولكەدەگى اق اكىمياتتار ۋاقىتشا تۇراقتاعان كەزدە، سول ولكەدەگى ۇستەم تاپتار نەمەسە بىرنەشە ولكەدەگى ۇستەم تاپتار ٴسوزسىز بىرلەسە وتىرىپ، وسى قىزىل اكىمياتتى جويۋعا كۇش-قۋاتىن سارقا جۇمسايدى. قىزىل اكىمياتتى قۇرۋعا جانە بەرىك

ساقتاۋعا قاجەتتى ٴتۇرلى شارتتار ازىرلەنە قويماعان جەرلەردە، ونىڭ جاۋ جاعىنان اۋدارىلۋ حاۋپى تۋىلادى. بيلمى جىلدىڭ 4-ايىنان بۇرىنعى ورايدا ورناعان ٴبىرسىپىرا قىزىل اكسياتتار-دىڭ، مىسالى، گۋاڭجوۋ قالاسى، حايفىڭ، لۋفىڭ اۋداندارى، حۋنان-جياڭشي شەكارا رايونى، وڭتۇستىك حۋنان، ليليڭ، حۋاڭ-ان وڭىرلەرى سىقىلدى جەرلەردەگى قىزىل اكسياتتاردىڭ ٴبارىنىڭ ىلگەرىندى-كەيىندى اق اكسياتتار جاعىنان ويراندالۋىن-داعى داۋلى، مىنە، وسى. 4-ايدان كەيىن حۋنان-جياڭشي شەكارا رايونىنىڭ گىجۋيلەنۋى ٴدال وڭتۇستىكتەگى بيلەپ-توستەۋ-شى كۇشتەردىڭ ۋاقىتشا تۇراقتاعان كەزىنە تۋرا كەلدى، حۋنان، جياڭشي ولكەلەرىنەن «شابۋىل جاساپ جويۋ»عا جىبەرىلگەن اسكەري بولىمدەردىڭ كۇشى قاي-قاي كەزدىڭ بارىندە 8-9 تۋانىنان جوعارى بولدى، كويەيگەندە 18 تۋانعا جەتتى. الايدا ٴبىز 4 تۋانعا تولمايتىن اسكەر كۇشىمەن جاۋعا قارسى 4 اي بويى كۇرەس جۇرگىزىپ، گىجۋيلىك رايونداردى كۇننەن-كۇنگە كەڭەيتتىك، جەر گىميڭىن كۇننەن-كۇنگە تەرەڭدەتتىك، حالىقتىق اكسيات ۇيىمدارىن كۇننەن-كۇنگە ٴورىس الدىردىق، قىزىل ارميا مەن چىۋيدۇيدى كۇننەن-كۇنگە ۇلايتتىق، بۇعان حۋنان-جياڭشي شەكارا رايونىنداعى گۇڭچاندانڭ ۇيىمدارى (جەرگىلىكتى پارتيا ۇيىمدارى مەن ارمياداعى پارتيا ۇيىمدارى) ساياساتىنىڭ دۇرىستىعى سەبەپ بولدى. ول كەزدە پارتيا ەرەكشە ۋيىۋانحۋيى مەن پارتيا جۇن ۋيىۋانحۋيىنىڭ ساياساتى: جاۋمەن باتىل كۇرەسۋ، لوشياۋشان تاۋ سىلەمىنىڭ[10] ورتا بولەگىندە اكسيات قۇرۋ، قاشقىندىققا قارسى تۇرۋ؛ گىجۋيلىك رايونداردىڭ جەر گىميڭىن تەرەڭدەتە جۇرگىزۋ؛

ارمىياداعى پارتىيا ۇيىمدارى جەرگىلىكتى پارتىيا ۇيىمدارىنىڭ
داۋىنا كومەكتەسۋ، جىڭگۇي اسكەري بولىمدەر جەرگىلىكتى قارۋلى
كۇشتەردىڭ داۋىنا كومەكتەسۋ؛ قىزىل ارمىيانىڭ اسكەر كۇشىن
توپتاپ، ورايى كەلگەندە قارسى الداعى جاۋعا تۇتەپ بەرۋ،
اسكەر كۇشىن ٴبولىپ جىبەرۋگە قارسى تۇرىپ، جاۋدىڭ جەكە-
جەكە تالقانداۋىنان ساقتانۋ؛ گىجۇيلىك رايونداردى ۇلعايتۋدا
تولقىن فورماسىندا ىلگەريلەۋ ساياساتىن قولدانۋ، باسا-كوكتەپ
ىلگەريلەۋ ساياساتىنا قارسى تۇرۋ بولدى. وسى سىلۋەلەردىڭ
ۇيلەسىمدى بولعاندىعى، ونىڭ ۇستىنە جەر جاعدايىنىڭ كۇرەسكە
ٴتيىمدى بولعاندىعى، حۋنان، جياڭشي ولكەلەرىنەن شابۋىل جاساپ
كەلە جاتقان اسكەري بولىمدەردىڭ ٴبىر اۋىزدى بولماعاندىعى
سەبەپتى عانا، 4-ايدان 7-ايعا دەيىنگى 4 اي ىشىندە ٴار جولى
جەڭىستەرگە جەتىپ وتىردىق. جاۋ بىزدەن بىرنەشە ەسە كوپ
بولسا دا، بۇل گىجۇيدى تالقاندامادى، بىلاي تۇرسىن، ٴتىپتى
بۇل گىجۇيدىڭ كۇننەن-كۇنگە كەڭەيۋىن دە توسا المادى، بۇل
گىجۇيدىڭ حۋنان، جياڭشي ولكەلەرىنە ىقپالى كۇن سايىن كەڭە-
يۋدە. اۋگۇست جەڭىلىسىنىڭ سەبەبى بۇكىلدەي مىنادا، ٴبىر ٴبولىم
جولداستار ٴدال سول مەزگىلدىڭ ٴوزى بيلەپ-توستەۋشى تاپتار
ۋاقتشا تۇراقتاعان مەزگىل ەكەنىندىگىن تۇسىنبەەي، كەرىسىنشە،
بيلەپ-توستەۋشى تاپتار ساياسي جاقتان بۇزىلىسقان كەزدە قولدانى-
لاتىن جانلۇەنى قولدانىپ، اسكەر كۇشىن بولە وتىرىپ باسا-كوكتەپ
ىلگەريلەدى دە، شەكارا رايونىدى دا، وڭتۇستىك حۋنانىدى دا
جەڭىلىسكە ۇشىراتتى. حۋنان شىڭۋىيىنىڭ وكىلى دۋ شيۋجيڭ
جولداس سول كەزدەگى جاعدايدى تەكسەرىپ كورمەي، پارتىيا

ەرەكشە ۋىيىۋانحوُينىڭ، پارتيا جوُن ۋىيىۋانحوُينىڭ جانە يوُگشىن شيانۋيىنىڭ بىرلەسكەن ٴماجىلىسىنىڭ قارارىمەن ەسەپتەسپەي، حۋنان شىگۋيىنىڭ بۇيرىعىن فورمالدى تۇردە اتقارۋدى عانا ٴبىلىپ، قىزىل ارميا 29 - تۋانىنىڭ كوُرەستەن جالتارىپ ٴوز مەكەنىنە قايتۋ پىكىرىن قوستادى، ونىڭ قاتەلىگى، شىنىندا، توتەنشە ۇلكەن. مۇنداي جەڭىلىس جاعدايى، 9 - ايدان كەيىن پارتيا ەرەكشە ۋىيىۋانحوُيى مەن پارتيا جوُن ۋىيىۋانحوُينىڭ قاتەلىكتەردى تۇزەتۋ شارالارىن قولدانۋى ناتيجەسىندە وڭالدى.

4. حۋنان - جياڭشي شەكارا رايونىنىڭ گىجوُلىك جاعدايىنىڭ حۋنان، حۋبەي، جياڭشي ولكەلەرىندە ۇستاعان ورنى

حۋنان - جياڭشي شەكارا رايونىندا نىگىزگى ورتالىق ەتكەن جۇمىسشى - ديحان قارۋلى گىجوُينىڭ ماڭىزى استە شەكارا رايونداعى بىرنەشە اۋدانمەن شەكتەلمەيدى، بۇل گىجوُي حۋنان، حۋبەي، جياڭشي ولكەلەرىندەگى جۇمىسشى - ديحانداردىڭ قوزعالاڭ جاساپ، وسى ٴۇش ولكە اكىمياتىن تارتىپ الۋى بارىسىندا اسا ۇلكەن ماڭىز الادى. شەكارا رايونداعى جەر گىمىڭگى مەن حالىقتىق اكىمياتىنىڭ ىقپالىن حۋنان، جياڭشي ولكەلەرىنىڭ سوناۋ ورتا جانە سولتۇستىك بولەكتەرىنە، ٴتىپتى حۋبەي ولكەسىنە دەيىن جەتكىزۋ؛ قىزىل ارميانى كوُرەس بارىسىندا كوُن سايىن ٴوزىنىڭ سانىن ارتتىرىپ جانە ساپاسىن جوعارىلاتىپ، كەلەشەكتە ٴۇش ولكەدە

جالپى قوزعالاڭ بولعان كەزدە ٴوزىنىڭ قاجەتتى مىندەتىن اتقارا
الاتىن ەتۋ؛ ٴار اۋداندىعى جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشتەردى، ياعني
چۋىيدۋيلەر مەن جۇمىسشى- ديحان قوزعالاڭشى دۇيلەرىن ٴوزىنىڭ
سانىن ارتتىرىپ، ساپاسىن جوعارىلاتىپ، قازىرگى كەزدە ايحۋتۋان-
مەن جانە شاعىن اسكەري بولىمدەرمەن سوعىسا الاتىن، كەلەشەكتە
بۇكىل شەكارا رايون اكىمياتىن قورعاي الاتىن ەتۋ؛ جەرگىلىكتى
قىزمەتكەرلەردى قىزىل ارمياداعى قىزمەتكەرلەردىڭ كومەگىنە يەك
سۇيەپ الۋدى بىرتە- بىرتە ازايتىپ، بۇكىلدەي ٴوز الدىنا قىزمەت
ىستەي الاتىن ەتۋ، شەكارا رايون قىزمەتىنە شەكارا رايون قىزمەت-
كەرلەرىن قويۋ، قىزىل ارمياني جانە كەڭەيتىلگەن گىنجۇيلىڭ
رايونىندى قىزمەتكەرلەرمەن ونان ٴارى قامداي الاتىن بولۋ —
وسىلاردىڭ ٴبارى شەكارا رايون پارتيا ۇيىمىنىڭ حۋنان، حۋبي،
جياڭشي ولكەلەرىندە قوزعالاڭدى دامىتۋداعى مەيلىنشە ماڭىزدى
مىندەتتەرى بولىپ تابىلادى.

5. ىقتىسادي ماسەلە

اق كۇشتەردىڭ ٴتورت توڭىرەكتەن قورشاۋىندا تۇرعاندا، ارمياعا
جانە حالىققا قاجەتتى كۇندەلىكتى تۇتىنۋ بۇيىمدارى مەن ناق
اقشانىڭ كەمشىل بولىپ ۋتىرعاندىعى اسا ۇلكەن ماسەلەگە اينالدى.
ٴبىر جىلدان بەرى شەكارا رايون اكىمياتى گىنجۇيلەگەن جەرلەردە،
جاۋدىڭ قاتاڭ قىڭسولاۋى سەبەپتى، تۇز، كەزدەمە، ٴدارى ماتە-
ريالدارى سىقىلدى كۇندەلىكتى قاجەتتى بۇيىمدار ۇنەمى توتەنشە
كەمشىل جانە توتەنشە قىمبات بولىپ كەلەدى، سوندىقتان جۇمىسشى،

ديحان، ۇساق بۋرجۋازيا[11] بۇقاراسى مەن قىزىل ارميا اسكەرلەرى
بۇقاراسىنىڭ تۇرمىسىندا بەيقام بولا الماۋشىلىق تۋدى، كەيدە
ٴتىپتى شەگىنە جەتتى. قىزىل ارمياعا ٴبىر جاعىنان سوعىس جۇرگە-
زۋگە، ەندى ٴبىر جاعىنان ازىق-تۇلىك ازىرلەپ الۋعا تۋرا
كەلەدى. نىشەر استىقتان تىس، كۇنىنە تاماق قاراجاتى ٴۇشىن
5 فىننان بەرۋگە دە اقشا جەتپەي وتىر، تاماقتا كەنەۋ بولماعان
سولىق اۋرۋلار كوبەيىپ بارادى، دوحتىرحانالاردا جاتقان جارالى
اسكەرلەردىڭ حالى ٴتىپتى مۇشكىل. مۇنداي قيىنشىلىقتاردان،
بۇكىل ەلدە جالپى اكىمياتتى قولعا العانعا دەيىن، ارينە، قۇتىلۋعا
بولمايدى، ٴبىراق مۇنداي قيىنشىلىقتاردى ٴبىرشاما شەشىپ،
تۇرمىستى ٴبىرشاما جاقسارتۋ، اسىرەسە قىزىل ارميانىڭ ازىق-
تۇلىگىن ٴبىرشاما تولىقتىرا ٴتۇسۋ توتەنشە قاجەت. شەكارا رايون
پارتيا ۇيىمى ەگەر ىقتىسادي ماسەلە جونىندە بىرەر لايىقتى شارا
تابا الماسا، جاۋ كۇشىنىڭ تۇراقتىلىعى ٴالى دە ٴبىرشاما ۇزاق
مەرزىمگە سوزىلاتىن جاعدايدا، گىنجۇيلەر اسا ۇلكەن قيىنشىلىقتارعا
كەزدەسەدى. بۇل ىقتىسادي ماسەلەنى لايىقتى شەشۋ، شىنىندا،
ٴاربىر پارتيا مۇشەسىنىڭ نازار اۋدارۋىنا تاتىيدى.

6. اسكەري گىنجۇيدى ماسەلەسى

شەكارا رايون پارتيا ۇيىمىنىڭ تاعى ٴبىر مىندەتى بار، ول —
ۋۇجيڭ[12] مەن جيۋلۇڭ سىندى ەكى اسكەري گىنجۇيدىدى نىعايتۋ.
يۇڭشين، ليڭشيان، نيڭگاڭ، سۋيچۋان اۋداندارىنىڭ تۇيىسكەن
جەرىندەگى ۋۇجيڭ تاۋلى رايونى جانە يۇڭشين، نيڭگاڭ، چاليڭ،

ليانحۋا اۋداندارىنىڭ تۇيىلسكەن وڭىرىندەگى جيۋلۇڭشان تاۋلى
رايونى ــ جەر جاعدايى تاماشا وسى ەكى جەر، اسىرەسە، ٴارى بۇ-
قارانىڭ قولداۋىنا يە بولعان، ٴارى جەر جاعدايى بەكىنىسكە توتەنشە
ىڭعايلى ۋۇجيڭ قازىرگى كەزدە شەكارا رايوندا ماڭىزدى اسكەري
گىنجۇيدي بولىپ قانا قويماي، حۋنان، حۋبەي، جياڭشي ولكەلە-
رىندە قوزعالاڭ دامىتىن كەلەشەكتە دە ماڭىزدى اسكەري گىنجۇيدي
بولا بەرمەك. بۇل گىنجۇيدىلەردى نىعايتۋدىڭ ٴادىسى: ٴبىرىنشى،
تولىق اسكەري بەكىنىستەر جاساۋ؛ ەكىنشى، جەتكىلىكتى ازىق-
تۇلىك دايىنداۋ؛ ٴۇشىنشى، ٴبىرشاما جاقسى قىزىل ارميا دوحتىرحا-
نالارىن قۇرۋ. وسى ٴۇش ٴىستى شىن مانىندە جاقسى ىستەۋگە
شەكارا رايون پارتيا ۇيىمى كۇش سالۋعا ٴتيىس.

ەسكەرتۋلەر

① ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل ارادا ۇلتتىق بۋرجۋازيانى ايتىپ
وتىر. ماۋ زىدۇڭ جولداس 1935 ـ جىلى 12 ـ ايدا جازعان «جاپون
جيانگەرلىگىنە قارسى تۇرۋدىڭ سىلۇەسى تۋرالى» جانە 1939 ـ جىلى
12 ـ ايدا جازعان «جۇڭگو گىميڭى جانە جۇڭگو كۇڭچانداڭى» دەگەن
شىعارمالارىندا مايىان ٴبىرى بۋرجۋازيا مەن ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ پارقىن
ەگجەي ـ تەگجەيلى تۇسىندىرگەن بولاتىن.
② ٴتورت توپ ــ جياڭ جيەشى توبى، گۋاڭشي جۇنفالارى ــ لي
زۇڭرىن ـ باي چۇڭشي توبى، فىڭ يۇيشياڭ توبى، سانشي جۇنفاسى ــ
يان شيشان توبى بىرلەسىپ جاڭ زولينگە قارسى سوعىس جۇرگىزىپ،
1928 ـ جىلى 6 ـ ايدا بيجيڭ مەن تيانجيندى باسىپ الدى.
③ جاڭ زولين ــ فىڭتيان توبىنداعى جۇنفالاردىڭ باستىعى.

1924 ـ جىلى جىلي توبى مەن فىڭتيان توبى اراسىنداعى ەكىنشى رەتكى سوعىستا ۋ پيىفۋ جەڭىلگەنىنەن كەيىن، جاڭ زولين سولتۇستىكتە اسا ىقپالدى جۇنفاعا اينالدى. ول 1926 ـ جىلى ۋ پيىفۋمەن بىرلەسىپ بيجيڭدى باسىپ الدى. 1928 ـ جىلى 6 ـ ايدا بيجيڭنەن دۇڭبيعا شەگىنىپ بارا جاتقانىندا، ونى تەگىنىنەن قۇرال رەتىندە پايدالانىپ كەلە جاتقان جاپون جيانگەرلەرى جولدا پارتىتانىپ ٴولتىردى.

④ 1928 ـ جىلى 5 ـ ايدىڭ 3 ـ كۇنى جاپون قاراقشىلارى جينان قالاسىن باسىپ العانان جانە جياڭ جيەشى اشىقتان ـ اشىق، ارسىزدىق ستەپ جاپون باسقىنشىلارىمەن ىمىرالاسقانىنان كەيىن، 1927 ـ جىلداعى فانگىميڭدىڭ جىڭبيانىدى قولداعان ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ ٴبىر بولەگى ٴوز مۇددەسىنە بولا جياڭ جيەشى اكىمياتىنا قارسى، اكىميات سىرتىندا فاندۇيپاي بولىپ بىرتە ـ بىرتە قالىپتاسا باستادى. سول كەزدە ۋاڭ جيڭۋي، چىن گۇڭبو سياقتىلاردىڭ وسى ورايشىل فانگىميڭدىڭ ساياسي توبىنداعىلار سول ارەكەت بارىسىندا قيمىل جاساپ، گوميندانىڭ ىشىندەگى «وزگەرتىپ قۇرۋشىلار توبى» دەيتىندى قالىپتاستىردى.

⑤ 1928 ـ جىلى جياڭ جيەشى انگليا، امەريكا جيانگەرلىگىنىڭ قولداۋىمەن سولتۇستىككە اتتانىپ، جاڭ زولينگە شابۋىل جاسادى. جاپون جيانگەرلىگى انگليا مەن امەريكانىڭ ىقپالى كۇشتەرىنىڭ سولتۇستىككە قاراي ورىستەۋىن توسۋ ٴۇشىن اسكەر شىعارىپ شاندۇڭ ولكەسىنىڭ ورتالىعى جينان قالاسىن باسىپ الدى، تيانجين ـــ پۋكوۋ تەمىر جول قاتىناسىن ٴۇزىپ تاستادى. 5 ـ ايدىڭ 3 ـ كۇنى جاپونيا شاپقىنشى اسكەرلەرى جينان قالاسىندا كوپتەگەن جۇڭگولىقتاردى قىردى. بۇل قىرعىنداۋ «جينان قاندى وقيعاسى» دەپ اتالدى.

⑥ جۇڭگو قىزىل اكىمياتى ۇيىمدىق فورماسى جاعىنان سوۆەتتىك اكىمياتقا ۇقساتقىرايدى. سوۆەت، ياعني وكىلدەر كەڭەسى ـــ روسسيانىڭ جۇمىسشى تابى 1905 ـ جىلعى گىمىڭ كەزىندە جاساعان ٴبىر ٴتۇرلى ساياسي ٴتۇزىم. لەنين مەن ستالين ماركسيزم ٴنازارياسىن

نەگىزگە الىپ، سوۋەتتىڭ رەسپۇبلىكا كاپىتالىزىمنەن سوتسيالىزىمگە جەتۇدەگى وتپەلى داۋىردە ەڭ لايىقتى قوعامدىق ـ ساياسي ۇيىمدىق فورما دەگەن قورتىندىعا كەلدى. 1917 ـ جىلعى روسسيا وكتابىر سوتسيالىستىك گىميڭى لەنيندىك ـ ستالىندىك بولشەۋيكتەر پارتياسىنىڭ باسشىلىعىندا، تۇڭعىش رەت دۇنيە جۇزىندە وسىنداي پرولەتاريات ديكتاتۇراسىندىق، سوتسيالىستىك سوۋەتتىك رەسپۇبلىكانى جۇزەگە اسىردى. جۇڭگودا 1927 ـ جىلى گىميڭ جەڭىلىسكە ۇشىراعاننان كەيىن، جۇڭگو گۇڭچاندانداگى ماۋزەدۇڭ جولداستىڭ باسشىلىعىندا جەتەكشىلىك ەتكەن جەر ـ جەردەگى حالىقتىق گىميڭدىك كوتەرىلىستەر وكىلدەر كەڭەسىن حالىقتىق اكىمياتتىڭ فورماسى ەتتى. ٴبىراق جۇڭگو گىميڭىنىڭ بۇل كەزەڭىندە مۇنداي اكىمياتتىڭ سىپاتى پرولەتاريات باسشىلىق ەتەتىن، جيانگەرلىككە، فەودالىزىمگە قارسى تۇراتىن، جاڭا دەموكراتيالىق گىميڭگە ٴتان حالىق دەموكراتياسى ديكتاتۇراسى بولدى، بۇل سوۋەت وداعىنىڭ پرولەتاريات ديكتاتۇراسىندىق اكىميا ـ تىنان سىپاتى جاعىنان پارىقتى ەدى.

⑦ دۇنيە جۇزىلىك ەكىنشى سوعىس كەزىندە، بۇرىن انگليا، امەريكا،فرانسيا، گوللانديا جيانگەرلەرى بيلەپ ـ توستەگەن شعىستاعى ٴبىرسىپىرا وتار ەلدەردى جاپون جيانگەرلەرى باسىپ الدى، ول ەلدەردەگى جۇمىسشى، ديحان، قالا ۇساق بۇرجۋازيا بۇقاراسى جانە ۇلتتىق بۇرجۋازدار گۇڭچانداگىنىڭ باسشىلىعىندا، انگليا،امەريكا،فرانسيا، گوللانديا جيانگەرلەرى مەن جاپون جيانگەرلەرى اراسىنداعى قايشىلىق ـ تاردان پايدالانىپ، فاشيستىك شاپقىنشىلىققا قارسى كەڭ بىرلىكساپ ۇيىمداستىردى، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى گىنجۇيديلەر قۇردى، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ماشاقاتتى پارتيزاندىق سوعىس جۇرگىزدى، ...ونىمەن دۇنيە جۇزىلىك ەكىنشى سوعىستان بۇرىنعى ساياسي احۋال وزگەرە باستادى. دۇنيە جۇزىلىك ەكىنشى سوعىس اياقتاپ، جاپون جيانگەرلەرى قۋالانىسىمەن، امەريكا، انگليا، فرانسيا، گوللانديا جيان ـ

گەرلەرى بۇرىنعى وتارلارىنداعى ۇستەمدىگىن جۇرگىزە بەرۋدى كوز-
دەدى، ٴبىراق وتار ەلدەردەگى حالىقتار جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى
سوعىستا ەداۋىر قۋاتتى قارۋلى كۇشتەردى شىنىقتىرىپ شىعاردى، ولار
باياعىسىنشا تۇرمىس كەشىرۋدى قالامادى؛ ونىڭ ۇستىنە سوۆەت وداعى-
نىڭ قۋاتتى بولعاندىعى، امەريكادان باسقا بارلىق جيانگەر مەملەكەت-
تەردىڭ سوعىستا نە اۋدارىلعاندىعى، نە السىرەگەندىگى، وتە-موتە
جۇڭگو گومينداڭ جەڭىسىنىڭ جيانگەرلىك شەپتى جۇڭگودا قيراتقاندىعى
سەبەپتى دۇنيە ٴجۇزى بويىنشا بۇكىل جيانگەرلىك تۇزىمىندە اسا زور
شايقالىس پايدا بولدى. ٴسويتىپ، شىعىستاعى وتار ەلدەردىڭ، كەمىندە
كەيبىر وتار ەلدەردىڭ حالىقتارى دا جۇڭگوداعىداي ۇلكەندى-كىشىلى
گومينداڭ گىنجۇيدىلەردى جانە گومينداڭ اكىمياتتاردى ۇزاق ۋاقىت
ساقتاپ تۇرا الۋ مۇمكىندىگىنە يە بولدى، اۋىل-قىستاق ارقىلى قالا-
لاردى قورشاۋعا الاتىن گومينداڭ سوعىستى ۇزاق ۋاقىت تابانداپ
جۇرگىزۋ مۇمكىندىگىنە يە بولدى، سونىمەن بىرگە وسى ارقىلى بىرتە-
بىرتە ىلگەرىلەپ قالالاردى الۋ جانە سول وتار ەلدە بۇكىل ەل
كولەمىندىك جەڭىسكە قول جەتكىزۋ مۇمكىندىگىنە يە بولدى. وسىنداي
جاڭا احۋالدارعا ساي ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ جيانگەرلىك تىكەلەي
بيلەپ-توستەگەن وتارلار جاعدايىنداعى بۇل ماسەلە جونىندە
1928-جىلى جاساعان بايىمداۋىندا وزگەرىستەر بولدى.

⑧ بۇل ارادا 1927-جىلى جياڭ جيەشى مەن ۋاڭ جيڭۋي بىرىنەن
سوڭ ٴبىرى گومينگە وپاسىزدىق ىستەگەنىنەن كەيىن، جەر-جەردەگى
حالىقتىڭ گۋاڭجوۋ ىنداعىنىڭ باسشىلىعىندا فانگومينداڭ كۇشتەرگە قارسى
تۇگەلدىي رەت قوزعاعان قارسى سوققى ارەكەتى ايتىلىپ وتىر. گۋاڭجوۋ
قالاسىندا 1927-جىلى 12-ايدىڭ 11-كۇنى جۇمىسشىلار مەن گومينشىل
اسكەرلەر بىرىگىپ كوتەرىلىس جاساپ، حالىقتىق اكىميات قۇرىپ،
جيانگەرلەردىڭ تىكەلەي كومەگىنە سۇيەنگەن فانگومينداڭ اسكەرى
بولىمدەرگە قارسى سۇراپىل ۇرىس جۇرگىزدى، ٴبىراق كۇش جاعىنداعى

پارتىقتىڭ تىم زور بولغاندىغىنان، ول جولغى حالىقتىق كوتەرىلىس جەڭىلىسكە ۇشرادى. گۋاڭدۇڭ ولكەسىنىڭ شىمىس جاق تەڭىز جاعالا-ۋىنداعى حايفىڭ، لۇفىڭ قاتارلى جەرلەردەگى دىيحانلار 1923-جىلدان 1925-جىلعا دەيىن، گۇڭچانداڭ مۇشەسى پىڭ باي جولداسىنىڭ باسشىلىعىندا قۋاتتى قوزعالىس قالىپتاستىرىپ، گۋاڭجوۋ قالاسىنداعى گومىن گىمىڭجۇنىڭ ەكى رەت شىعىسقا جورىق جاساپ چىن جيۇڭمىڭنىڭ فانگىمىڭدىك توبىن جەڭىپ شىعۋىنا اسا زور كومەك بەردى. 1927-جىلى 4-ايدىڭ 12-كۇنى جياڭ جيەشى گىمىڭگە قارسى شىققاننان كەيىن، بۇل جەرلەردەگى دىيحانلار 4-ايدا، 9-ايدا، 10-ايدا ىلگەرىندى-كەيىندى ءۇش رەت كوتەرىلىس جاساپ، حايفىڭ، لۇفىڭ وڭىرلەرىندە گىمىڭدىك اكىميات قۇرىپ، ونى 1928-جىلى 4-ايعا دەيىن ساقتادى.
حۋنان ولكەسىنىڭ شىعىس بولەگىندە كوتەرىلىس جاساعان دىيحانلار 1927-جىلى 9-ايدا ليۋياڭ، پيڭجياڭ، ليىلىڭ، جۋجوۋ وڭىرلەرىن باسىپ الدى. سونىمەن ءبىر ۋاقىتتا، حۋبي ولكەسىنىڭ شىعىس-سولتۇستىك بولەگىندەگى شياۋگان، ماچىڭ، حۋاڭ-ان سىقىلدى جەرلەردە 10 مىڭداعان دىيحانلار قارۋلى كوتەرىلىس جاساپ، حۋاڭ-ان اۋداندىنىڭ ورتالىعىن 30 نەشە كۇن ۇستاپ تۇردى. حۋنان ولكەسىنىڭ وڭتۇستىك بولەگىندەگى يىجاڭ، چىنجوۋ، لىيياڭ، يۇڭشىڭ، زىشىڭ اۋداندارىندا كوتەرىلىس جاساعان دىيحانلار 1928-جىلى 1-ايدا گىمىڭدىك اكىميات قۇرىپ، ونى 3 اي ساقتاپ تۇرعان بولاتىن.

⑨ چۋيىدۇي — گىمىڭدىك گىنجۇيدىيىلەردەگى وندىرىستەن قول ۇزبەيتىن بۇقارالىق قارۋلى ۇيىم.

⑩ لوشياۋشان تاۋ سىلەمى — جياڭشي ولكەسى مەن حۋنان ولكەسىنىڭ شەكاراسىنداعى ۇلكەن تاۋ سىلەمى، جيڭگاڭشان تاۋى لوشياۋشان تاۋ سىلەمىنىڭ ورتا بولەگىندە.

⑪ ماۋ زېدۇڭ جولداس بۇل ارادا ۇساق بۋرجۋازيا دەپ دىيحاندارداn باسقا قولونەرشىلەردى، ۇساق ساۋداگەرلەردى، ءتۇرلى ەركىن

كاسىپتەگىسلەردى جانە ۇساق بۋرجۋازيادان شىققان زيالىلاردى ايتىپ وتىر. جوڭگودا مۇنداي قوعامدىق قۇرامدار، كوبىنەسە، قالا ـ جىڭدارداا بولادى، ٴبىراق اۋىل ـ قىستاقتاردا دا ەداۋىر سانىن ۇستايدى. «جوڭگو قوعامىنداعى تاپتاردى تالداۋ» دەگەن شىعارمادان پايدالانىڭىز.

⑫ ۋۇجياڭ تاۋلى رايونى دەپ جياڭشي ولكەسىنىڭ باتىس بولەگىندەگى يۇڭشين، نيڭگاڭ، سۇيچۋان اۋداندارى مەن حۋنان ولكەسىنىڭ شىعىس بولەگىندەگى ليڭشيان اۋدانىنىڭ اراسىنا ورنالاسقان جيڭگاڭشان تاۋى ايتىلىپ وتىر. ويتكەنى جيڭگاڭشاندا داجياڭ، شياۋجياڭ، شاڭجياڭ، جوڭجياڭ، شياجياڭ دەيتىن جەرلەر بار.

جيڭگاڭشانداعى كۇرەس*

(1928 ـ جىلى 11 ـ ايدىڭ 25 ـ كۇنى)

حۋنان ـ جياڭشي شەكارا رايونىنىڭ گىنجۇيلەنۋى جانە اۋگۇست جەڭىلىسى

ٴبىر ەلدە، ٴتورت توگىرەگىن اق اكىمييات قورشاپ وتىرعان ارالىقتا ٴبىر نەمەسە بىرنەشە شاعىن قىزىل اكىمييات رايوندارىنىڭ ۇزدىكسىز ٴومىر ٴسۇرۋى قازىرگى دۇنيە جۇزىندە جۇڭگودا عانا بولىپ وتىرعان ٴىس. ٴبىزدىڭ تالداۋىمىزشا، ونىڭ پايدا بولۋ سەبەپتەرىنىڭ ٴبىرى جۇڭگودا مايباندار تابى مەن تۇحاۋ ـ ليەشىندەر تابى اراسىندا ۇز ـ دىكسىز بولىنۋشىلىك پەن سوعىستار بولىپ جاتقاندىعىندا. مايباندار تابى مەن تۇحاۋ ـ ليەشىندەر تابى اراسىندا بولىنۋشىلىك پەن سوعىستار ۇزدىكسىز بولا بەرسە، جۇمىسشى ـ ديحان قارۋلى گىنجۇيى دە ۇزدىكسىز ٴومىر سۇرە الادى جانە دامي الادى. مۇنان تىس، جۇمىسشى ـ ديحان قارۋلى گىنجۇيىنىڭ ٴومىر ٴسۇرۋى مەن دامۋى

مىنا شارتتاردى دا ازىرلەۋدى قاجەت ەتەدى: (1) تاماشا بۇقارا بولۋ؛ (2) تاماشا پارتيا ۇيىمدارى بولۋ؛ (3) ەداۋىر قۋاتتى قىزىل ارميا بولۋ؛ (4) سوعىس جۇرگىزۋگە قولايلى جەر ٴتۇزىلىسى بولۋ؛ (5) جەتكىلىكتى ازىق-تۇلىكپەن قامدايتىن ىقتىسادي قۋات بولۋ.

بيلەپ-توستەۋشى تاپتار اكىمياتى ۋاقىتشا تۇراقتاعان كەزدە جانە بۇزىلىسقان كەزدە گىنجۇيلىك رايوندار ٴتورت توڭىرەگىن قورشاعان ۇستەم تاپتارعا تۇرلىشە جانلۋە قولدانۋعا ٴتيىس. بيلەپ-توستەۋشى تاپتار ىشكى جاقتان بۇزىلىسقان كەزدە، مىسالى، حۋنان، حۋبەي ولكەلەرىندە لي زۇڭرىن مەن تاڭ شىڭجى سوعىسى تۇسىنداعىداي كەزدە[1]، گۋاڭدۇڭ ولكەسىندە جاڭ فاكۇي مەن لي جيشىن سوعىسى تۇسىنداعىداي كەزدە[2]، ٴبىزدىڭ جانلۋەمىز ٴبىرشاما باسا-كوكتەپ ىلگەرىلەۋ بەرۋ، گىنجۇيلىك جەرلەردى اسكەري كۇشپەن دامىتۋدى ٴبىرشاما كەڭىنەن جۇرگىزۋ بولادى. دەگەنمەن، اق تەررورلىق كەلە قالعان كەزدە ابىرجىماي، بەرىك تۇرۋ ٴۇشىن ورتالىق رايونىڭ بەرىك نەگىزىن قالاۋعا كوڭىل ٴبولۋ دە بۇرىنعىسىنشا قاجەت بولادى. بيلەپ-توستەۋشى تاپتاردىڭ اكىمياتى ٴبىرشاما تۇراقتاعان كەزدە، مىسالى، بيىلعى 4-ايدان كەيىن وڭتۇستىكتەگى ولكەلەردە بولعانىنداي كەزدە، ٴبىزدىڭ جانلۋەمىز بىرتىندەپ ىلگەرىلەۋ بولۋعا ٴتيىس. بۇل كەزدە اسكەري ىستەردە اسكەر كۇشىن ٴبولىپ، باسا-كوكتەپ ىلگەرىلەۋ بەرۋدەن قاتتى ساقتانۋ قاجەت، جەرگىلىكتى جۇمىستار جاعىندا (جەر ٴبولۋ، اكىميات

* بۇل — ماۋ زىدۇڭ جولداس جۇڭگۇڭ جۇڭياڭعا جازعان بايانداما.

ورناتۋ، پارتيانى وركەندەتۋ، جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشتەردى ۇيىم-
داستىرۋ) ادام كۇشىن بىتىراتىپ جىبەرۋدەن جانە ورتالىق رايوندا
بەرىك نەگىز ورناتىۋعا نازار اۋدارماۋدان قاتتى ساقتانۋ كەرەك.
جەر-جەردە تولىپ جاتقان شاعىن قىزىل رايونداردىڭ جەڭىلىسكە
ۇشىراۋى نە كىگۋان جاقتا شارت ازىرلەنبەگەندىكتەن، نە جۋگۋان
جاقتا سىلۋەدە قاتەلىك بولعاندىقتان تۋدى. ال سىلۋەدە قاتەلىكتىڭ
بولۋى بۇكىلدەگي بيلەپ-توستەۋشى تاپتار اكىمياتىنىڭ ۋاقىتشا
تۇراقتاعان كەزى مەن بۇزىلىسقان كەزى سىندى ٴبىر-بىرىنە
ۇقسامايتىن ەكى ٴتۇرلى كەزدى ايقىن ايىرا بىلمەگەندىكتەن بولدى.
كەيبىر جولداستار بيلەپ-توستەۋشى تاپتار اكىمياتى ۋاقىتشا
تۇراقتاعان كەزدە دە جاۋ جاقتا ايحۋتۋاننان باسقا دا رەسمي ارمياني
توپتاپ شابۋىل جاساۋ سىندى ٴىس بولاتىندىعىن مۇلدە بىلمەيتىن-
دەي، اسكەر كۇشىن ٴبولىپ، باسا-كوكتەپ ىلگەرىلەۋدى قۋاتتادى،
ٴتىپتى كەڭ-بايتاق جەرلەردى جۋبيدۇيمەن عانا قورعاۋدى قۋات-
تادى. جەرگىلىكتى قىزمەت جاعىندا ورتالىق رايونداردىڭ بەرىك
نەگىزىن قالاپ الۋعا مۇلدە كوڭىل بولمەي، جۋگۋاندىق كۇشتەردىڭ
مۇمكىندىگىمەن ەسەپتەسپەي، شەكسىز كەڭەيتە بەرۋدى عانا كوز-
دەدي. ەگەر بىرەۋ ادامنىڭ اسكەري جاقتا بىرتە-بىرتە كەڭەيتۋ
ساياساتىن قولدانۋدى قۋاتتاپ، جەرگىلىكتى قىزمەتتەر جاعىندا كۇش-
تەردى توپتاي وتىرىپ ورتالىق رايونىنىڭ بەرىك نەگىزىن قالاپ
الۋدى قۋاتتاپ، وسىلار ارقىلى ٴوزىن جەڭىلمەس ورىنعا شىعارۋعا
ۇمتىلعانىن اڭعارسا، مۇنى «باۋشوۋجۋيي» دەپ اتاستى. ولاردىڭ
بۇل قاتە پىكىرلەرى بيىل 8-ايدا حۋنان-جياڭشي شەكارا رايونىن-
داعى جەڭىلىستىڭ جانە سول كەزدەگى قىزىل ارميا 4-جۇنىنىڭ

ۆكتۇستىك حۋنانداعى جەڭىلىستىڭ ٴتۇبىرلى سەبەبى بولىپ ەسەپتەلەدى.

حۋنان-جياڭشي شەكارا رايونىنداعى قىزمەتتەر بىلتىر 10-ايدا باستالدى. العاشىندا بارلىق اۋداندا پارتيا ۇيىمدارى مۇلدە بولمادى، جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشتەردەن تەك يۋان ۋىنساي مەن ۋاڭ زونىڭ 60 تان ناشار مىلتىعى بار بولىمدەرى عانا جيڭگاڭشان ماڭىندا تۇردى، يۇڭشين، ليانحۋا، چاليڭ، ليڭشيان اۋداندارىنداعى ديحاندار زىۋيجۇندەرىنىڭ بارلىق مىلتىعىن تۋحاۋ-ليەشىندەر تارتىپ العان، بۇقارانىڭ كۇمىلدىك ىنتاسى تويتارىلعان ەدى. بيىل 2-ايعا جەتكەندە نيڭگاڭ، يۇڭشين، چاليڭ، سۇيچۋان اۋداندارىندا تۇڭەلدەي پارتيانىڭ شيانۋيلارى قۇرىلدى، ليڭشيان اۋدانىندا ەرەكشە چۇيۋي قۇرىلدى، ليانحۋا اۋدانىندا دا پارتيا ۇيىمدارى قۇرىلا باستاپ، ۋان-ان شيانۋيىمەن بايلانىس جاسادى. ليڭشياننان باسقا بارلىق اۋدانداردا ازداپ جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشتەر بولىپ وتىر. نيڭگاڭ، چاليڭ، سۇيچۋان، يۇڭشين اۋداندارىندا، وتە-موتە سۇيچۋان، يۇڭشين اۋداندارىندا تۋحاۋ-ليەشىندەردى قۇلاتاتىن، بۇقارانى جۇمىلدىراتىن پارتيزاندىق قوزعالاڭدار تالاي رەت جاسالدى، ناتيجەلەرى دە جاقسى بولدى. بۇل كەزدە جەر كۇمىڭگى ٴالى تەرەڭدەي قويماعان ەدى. اكىميات ورگانى جۇمىسشى-ديحان-اسكەرلەر ۇكىمەتى دەپ اتالدى. ارميادا اسكەرلەر ۋيييۋانحۇيى[3] ۇيىمداستىرىلدى. اسكەري بولىمدەر ٴبولىنىپ ارەكەت جاساعان كەزدە، ارەكەت ۋيييۋانحۇيى ۇيىمداستىرىلىپ، قولباسشىلىق ەتىلدى. بۇل كەزدە پارتيانىڭ جوعارى دارەجەلى جەتەكشى ورگانى كۇزگى جيىن-تەرىن كەزىندەگى كوتەرىلىس

مەزگىلىنىدە حۋنان شىگۋيى تاعايىنىداعان پارتيا الدىگى شەپ ۋىيىۋانحۇيى (شۋجيى ماۋ زىدۇڭ) ەدى. 3 ـ ايدىڭ باس كەزىندە، پارتيا الدىگى شەپ ۋىيىۋانحۇيى وگتۇستىك حۋنانداعى پارتيا ەرەكشە ۋىيىۋانحۇيىنىڭ تالابى بويىنشا كۇشىنەن قالدىرىلىپ، پارتيا شى ۋىيىۋانحۇيى بولىپ وزگەرتىلىپ قۇرىلدى (حى تيگيىڭ شۋجي بولدى)، سونىمەن ول ارمياداعى پارتيا ۇيىمدارىن عانا باسقاراتىن ورگانعا اينالدى دا، جەرگىلىكتى پارتيا ۇيىمدارىن باس-قارمايتىن بولدى. ونىڭ ۇستىنە وسى ۋاقىتتا ماۋ زىدۇڭ اسكەري ٴبولىمى وگتۇستىك حۋنانداعى پارتيا ەرەكشە ۋىيىۋانحۇيىنىڭ تالابى بويىنشا وگتۇستىك حۋنانعا جوتكەلگەندىكتەن، شەكارا رايوندى جاۋ ٴبىر ايدان استام ۋاقىت باسىپ جاتتى. 3 ـ ايدىڭ اياق شەنىندە وگتۇستىك حۋناندا جەگىلىسكە ۇشىرادىق، 4 ـ ايدا جۋ دى اسكەري ٴبولىمى مەن ماۋ زىدۇڭ اسكەري ٴبولىمى، سونداي-اق وگتۇستىك حۋنانداعى ديحاندار ارمياسى نيگگاڭ اۋدانىنا شەگىنىپ، شەكارا رايوندى قايتادان گىجۇيلەي باستادى.

4 ـ ايدان كەيىن حۋنان ـ جياگشي شەكارا رايونىنىڭ گىجۇيلەنۋى ٴدال وگتۇستىكتەگى بيلەپ ـ توستەۋشى كۇشتەردىڭ ۋاقىتشا تۇراق-تاعان كەزىنە تۋرا كەلدى، حۋنان، جياگشي ولكەلەرىنەن «شابۋىل جاساپ جويۋ»عا جىبەرىلگەن كەرتارتپا ارميا، از بولعاندا، 8 ـ 9 تۋان بولدى، كوپ بولعان كەزدە 18 تۋانعا جەتتى. الايدا ٴبىز 4 تۋانعا تولمايتىن اسكەر كۇشىمەن جاۋعا قارسى 4 اي بويى كۇرەس جۇر-گىزىپ، گىجۇيلىك رايونداردى كۇننەن ـ كۇنگە كەگەيتتىك، جەر گىميگىن كۇننەن ـ كۇنگە تەرەڭدەتتىك، حالىقتىق اكىمياتتاردى كۇننەن ـ كۇنگە ٴورىس الدىردىق، قىزىل ارميا مەن چۋيىدۇيدى

كۇنمەن ـ كۇنگە ۇلعايتتىق، بۇعان شەكارا رايونىنداعى پارتيا ۇيىمـ
دارى (جەرگىلىكتى پارتيا ۇيىمدارى مەن ارمياداعى پارتيا ۇيىمـ
دارى) ساياساتىنىڭ دۇرىستىعى سەبەپ بولدى. ول كەزدە شەكارا
رايون پارتيا ەرەكشە ۋيبيۋانىحۋيى (ماۋ زىدۇڭ شۋجي ەدى) مەن
پارتيا جۇن ۋيبيۋانىحۋيىنىڭ (چىن يي شۋجي ەدى) ساياساتى:
جاۋمەن باتىل كۇرەسۋ، لوشياۋشان تاۋ سىلەمىنىڭ ورتا بولەگىندە
اكىميات قۇرۋ، قاشقىندىققا قارسى تۇرۋ؛ گىنجۇيىلىك رايونداعى
جەر كەمىستىن تەرەڭدەتە جۇرگىزۋ؛ ارمياداعى پارتيا ۇيىمدارى
جەرگىلىكتى پارتيا ۇيىمدارىنىڭ دامۋىنا كومەكتەسۋ، ارميالىق
قارۋلى كۇشتەر جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشتەردىڭ دامۋىنا كومەكتەسۋ؛ بيلەپ ـ توستەۋشى كۇش ٴبىرشاما كۇشتى بولىپ وتىرعان
حۋناندا قورعانىس جاساۋ، بيلەپ ـ توستەۋشى كۇش ٴبىرشاما ٴالسىز
بولىپ وتىرعان جياڭشيدە شابۋىل جاساۋ؛ يۇڭشين اۋدانىن زور
كۇشپەن باسقارىپ، بۇقارانىڭ گىنجۇيىن جارىققا شىعارۋ، ۇزاق
ۋاقىتتىق كۇرەس ورنالاستىرۋ؛ قىزىل ارميانىڭ اسكەر كۇشىن
توپتاپ، ورايى كەلگەندە قارسى الداعى جاۋعا سوققى بەرۋ،
اسكەر كۇشىن ٴبولىپ جىبەرۋگە قارسى تۇرىپ، جاۋدىڭ جەكە ـ
جەكە تالقانداۋىنان ساقتانۋ؛ گىنجۇيىلىك رايوندى كەڭەيتۋدە
تولقىن فورماسىندا ىلگەرىلەۋ ساياساتىن قولدانۋ، باسا ـ كوكتەپ
ىلگەرىلەۋ ساياساتىنا قارسى تۇرۋ بولدى. وسى سىلۋەلەردىڭ
ۇيلەسىمدى بولعاندىعى، ونىڭ ۇستىنە شەكارا رايون جەر جاعدايىـ
نىڭ كۇرەسكە ٴتيىمدى بولعاندىعى، حۋنان، جياڭشي ولكەلەرىنەن
شابۋىل جاساپ كەلە جاتقان اسكەري بولىمدەردىڭ ٴبىر اۋىزدى
بولماعاندىعى سەبەپتى عانا، 4 ـ ايدان 7 ـ ايعا دەيىنگى 4 اي

ىشىندە ٴار جولى اسكەري جاقتا جەڭىستەرگە جەتىپ وتىردىق جانە بۇقارانىڭ گىجۋىن داماتىپ وتىردىق. جاۋ بىزدەن بىرنەشە ەسە كوپ بولسا دا، بۇل گىجۋىدى تالقانداي الماعانى بىلاي تۇرسىن، ٴتىپتى بۇل گىجۋىدىڭ دامۋىن دا توسا المادى. بۇل گىجۋىدىڭ حۋنان، جياڭشي ولكەلەرىنە ىقپالى كۇن سايىن كەڭەيۋدە. اۋگۋست جەڭىلىسىنىڭ سەبەبى بۇكىلدەي مىنادا، ٴبىر ٴبولىم جولداستار ٴدال سول مەزگىلدىڭ ٴوزى بيلەپ-توستەۋشى تاپتار ۋاقىتشا تۇراقتاعان مەزگىل ەكەندىگىن تۇسىنبەي، كەرىسىنشە، بيلەپ-توس- تەۋشى تاپتار بۇزىلىسقان كەزدە قولدانىلاتىن ساياساتتى قولدانىپ، اسكەر كۇشىن بولە وتىرىپ وڭتۇستىك حۋنانعا قاراي باسا-كوكتەپ ىلگەرىلەدى دە، شەكارا رايونىندى دا، وڭتۇستىك حۋناندى دا جەڭىلىسكە ۇشىراتتى. حۋنان شىڭۋيىنىڭ وكىلى دۋ شيۋجيڭ جانە حۋنان شىڭۋيى تاعايىنداعان شەكارا رايون پارتيا ەرەكشە ۋيۋيانحۋيىنىڭ شۋجيى ياڭ كايميڭ باسقاشا پىكىردە تابان تىرەپ تۇرعان ماۋ زىدۇڭنىڭ، ۋان شيشانىڭ، تاعى باسقالاردىڭ الىستاعى يۇڭشين اۋدانىندا بولىپ وتىرعان كەزىن پايدالانىپ، سول كەزدەگى جاعدايدى تەكسەرىپ كورمەي، پارتيا جۇن ۋيۋيانحۋيىنىڭ، پارتيا ەرەكشە ۋيۋيانحۋيىنىڭ، يۇڭشين شيانۋيىنىڭ بىرلەسكەن ٴماجىلى- سىنىڭ حۋنان شىڭۋيىنىڭ قۋاتتاماسىنا قوسىلماۋ جونىندەگى قارا- رىمەن ەسەپتەسپەي، حۋنان شىڭۋيىنىڭ وڭتۇستىك حۋنانعا بارۋ تۋرالى بۇيرىعىن فورمالدى تۇردە اتقارۋدى عانا ٴبىلىپ، قىزىل ارميا 29-تۋانىنىڭ (ييجاڭ اۋدانىنىڭ ديحاندارىنان قۇرالعان) كۇرەستەن جالتارىپ، ٴوز مەكەنىنە قايتۋ نىسايىن قوستادى، سونىمەن شەكارا رايوندى دا، وڭتۇستىك حۋناندى دا جەڭىلىسكە ۇشىراتتى.

اسىلىندە 7-ايدىڭ ورتا شەنىندە، حۋناندامى جاۋدىڭ ۋۇ شاڭ قولباسشىلىق ەتكەن 8-جۇنى نيڭگاڭ اۋدانىنا باسا-كوكتەپ كىرگەن، سونان سوڭ يۇڭشين اۋدانىنا كىرگەن ەدى، ٴبىراق سوعىسۋ ماقساتىنا جەتە المادى دا (ٴبىزدىڭ ارمىيامىز جالعىز اياق جولمەن بارىپ سوققى بەرمەكشى بولسا دا، جاۋعا كەزدەسە المادى)، ٴبىز جاقتاعى بۇقارادان قورقىپ اسىپ-ساسىپ ليانحۋا اۋدانى ارقىلى چاليڭ اۋدانىنا شەگىندى. بۇل كەزدە قىزىل ارمىيانىڭ قالىڭ قولى نيڭگاڭ اۋدانىنان ليڭشيان، چاليڭ اۋداندارىنا شابۋىل جاساپ جاتقان، سونداي-اق ليڭشيان اۋدانىندا ٴوز جوسپارىن وزگەرتىپ وكتۇستىك حۋنانعا بەت المان ەدى، ٴبىراق جياڭشي ولكەسىندەگى جاۋدىڭ ۋاڭ جۇن جانە جين حانديڭ قولباسشىلىق ەتكەن 3-جۇنىنىڭ 5 تۋانى، حۋ ۋىندوۋ قولباسشىلىق ەتكەن 6-جۇنىنىڭ 6 تۋانى بىرلەسىپ تاعى دا يۇڭشين اۋدانىنا شابۋىل جاسادى. بۇل كەزدە يۇڭشين اۋدانىندا ٴبىزدىڭ ارمىيامىزدىڭ تەك ٴبىر عانا تۋانى بار ەدى، بۇل تۋان قالىڭ بۇقارانىڭ قورعاۋى ارقاسىندا تۇس-تۇستان پارتيزاندىق جولمەن سوققى بەرۋ ٴتاسىلىن قولدانىپ، جاۋدىڭ وسى 11 تۋان اسكەري ٴبولىمىن يۇڭشين اۋدانىنىڭ اۋداندىق قالاسىنا 30 لي كەلەتىن جەردە 25 كۇن بويى جىبەرمەي ۇستاپ تۇردى. ەڭ اقىرىندا جاۋدىڭ سۇراپىل شابۋىلى سالدارىنان عانا يۇڭشين اۋدانى قولدان كەتتى، وسىنىڭ ىزىنشە، ليانحۋا، نيڭگاڭ اۋداندارى دا قولدان كەتتى. بۇل كەزدە جياڭشي ولكەسىندەگى جاۋدىڭ ىشكى جاعىندا تۇتقيلدان جانجال تۋىلىپ، حۋ ۋىندوۋ قولباسشىلىق ەتكەن 6-جۇن اسىپ-ساسىپ كەيىن شەگىندى، سونان سوڭ ۋاڭ جۇن قولباسشىلىق ەتكەن 3-جۇنىمەن جاڭشۋ

دەگەن جەردە سوعىستى. جاۋ ارمياسىنىڭ جياگشي ولكەسىندە قالىعان 5 تىۋانى دا اسىپ ـ ساسىپ شەگىنىپ، يۇگشين اۋدانىنىڭ اۋداندىق قالاسىنا كەلدى. ەگەر ءبىزدىڭ قالىڭ قولىمىز وكتۇستىك حۋنانعا كەتىپ قالماي، وسى جاۋدى تالقاندااعان بولسا، گىجۇيلىڭ رايوندى جي ـ ان، ان ـ فۋ، پيگشياڭ اۋداندارىنا دەيىن كەڭەيتىپ، پيگجياڭ، ليۇياڭ اۋداندارىمەن تۇتاستىرىپ جىبەرۋ ابدەن مۇمكىن ەدى. قالىڭ قولىمىز بۇل ارادا بولمادى، ونىڭ ۇستىنە ءبىزدىڭ وسى ءبىر تۋان اسكەرىمىز ابدەن شارشادى، سونىمەن اسكەري ءبولىمىمىزدىڭ ءبىر ءبولىمىن يۇان ۋنساي اسكەري بولىمىمەن جانە ۋاڭ زو اسكەري بولىمىمەن بىرگە جيگگاگشانىدى ساقتاۋعا قالدىرۋ، ال مەنىڭ اسكەرلەرىدىڭ ءبىر ءبولىمىن باستاپ گۇيدۇڭ اۋدانى جاققا بارىپ قالىڭ قولدى قايتارىپ اكەلۋىم قاۋلى ەتىلدى. بۇل كەزدە قالىڭ قول وكتۇستىك حۋناننان گۇيدۇڭ اۋدانىنا شەگىنگەن ەكەن، 8 ـ ايدىڭ 23 ـ كۇنى ءبىز ولارمەن گۇيدۇڭ اۋدانىندا كەزدەستىك.

قىزىل ارميانىڭ قالىڭ قولى 7 ـ ايدىڭ ورتا شەنىندە ەندى عانا ليگشيان اۋدانىنا جەتكەن كەزدە، 29 ـ تۋاننىڭ جۇنگۋانداري مەن جاۋىنگەرلەرى ساياسي جاقتان سولقىلداقتىقتا سالىنىپ، ءوز مەكەنى وكتۇستىك حۋنانعا قايتۋدى كوكسەپ تۇرعاندىقتان، بىرىققا كونبەدي؛ 28 ـ تۋان وكتۇستىك حۋنانعا بارۋعا قارسى تۇرىپ، وكتۇستىك جياگشيگە بارۋدى كوكسەدي، ءبىراق بۇلاردىڭ دا يۇگشين اۋدانىنا قايتقىسى كەلمەدي. دۋ شيۋجيڭ 29 ـ تۋاننىڭ قاتە پىكىرلەرىن قوستاعاندىقتان، ءتىپتى پارتيا جۇن ۋيبيۋانحۋيى دا ولاردى توسا المادى، ءسويتىپ، قالىڭ قول 7 ـ ايدىڭ 17 ـ كۇنى

لىگشىيان اۋدانىنان اتتانىپ چىنجوۋ اۋدانىنا قاراي ىلگەرىلەدى. 7 ـ ايدىڭ 24 ـ كۇنى چىنجوۋ اۋدانىندا جاۋدىڭ فان شىشىڭ اسكەري بولىمدەرىمەن سوعىسىپ، باستاپىتا جەڭىسكە جەتىپ، كەيىن كەلە جەڭىلىپ شەگىنىپ شىقتى. مۇنان سوڭ 29 ـ تۇۋان ٴوز بەتىمەن ارەكەت جاساپ، ٴوز مەكەنى يىجاڭ اۋدانىنا كەتتى، ناتيجەدە ٴبىر ٴبولىمى لوچاڭ اۋدانىندا باندى حۋ فىڭجاڭ تاراپىنان جويىلدى، ٴبىر ٴبولىمى چىنجوۋ، يىجاڭ اۋداندارىنىڭ جەر ـ جەرىنە تاراپ كەتتى، اقىرى نە بولعانى بەلگىسىز، ولاردان سول كۇنى جىيىپ الىنعانداري جۇزدەن اسپادى. باقىتقا جاراي، نەگىزگى كۇش بولعان 28 ـ تۇۋان ونشا زور شىعىنعا ۇشىراماعان، ٴسويتىپ، 8 ـ ايدىڭ 18 ـ كۇنى گۋيدۇڭ اۋدانىن الدى. 23 ـ كۇنى جيڭگاڭشانىنان كەلگەن اسكەري بولىمدەرمەن قوسىلدى دا، چۇڭيي، شاڭيۋ اۋدانىدارى ارقىلى قايتادان جيڭگاڭشانعا كەلۋدى قارار قىلدى. چۇڭيىگە كەلگەن كەزدە، يىڭجاڭ يۇان چۇڭچۇان ٴبىر جاياۋ اسكەر لىيانىن، ٴبىر زەڭبىرەكشى اسكەر لىيانىن باستاپ وپاسىزدىق جاساپ كەتىپ قالدى، قۋىپ بارىپ بۇل ەكى لىياندى قايتارعان بولساق تا، ٴبىراق تۋانجاڭ ۋاڭ ءارجو قۇربان بولدى. 8 ـ ايدىڭ 30 ـ كۇنى جاۋدىڭ حۋناندىعى ارمياسىنىڭ ٴبىر بولەگى جانە جياڭشيدەگى ارمياسىنىڭ ٴبىر بولەگى ٴبىزدىڭ ارمىيامىز ٴالى كەلىپ ۇلگىرمەگەن ورايدى پايدالانىپ جيڭگاڭشانعا شابۋىل جاسادى. ٴبىزدىڭ وسى اراني ساقتاپ تۇرعان ٴبىر يىڭعا جەتپەيتىن اسكەرىمىز بەكىنىس تيىمدىلىگىن پايدالانا وتىرىپ قارسىلىق جاساپ، جاۋدى قىيراتتى دا، بۇل گىنجۇيدىدى امان ساقتاپ قالدى.

بۇل رەتكى جەڭىلىستىڭ سەبەپتەرى مىنالار: (1) ٴبىر ٴبولىم

جۇنگۋاندار مەن جاۋنىگەرلەر سولقىلداقتىقا سالىنىپ، ئۇي ئىشىن ساعىنىپ، جاۋنىگەرلىك كۇش-قۋاتىنان ايىرىلىدى؛ ئبىر ئبولىم جۇنگۋاندار مەن جاۋنىگەرلەر وگتۇستىك حۋنانعا بارۋدى قالامادى، ولاردا بەلسەندىلىك كەم بولىدى. (2) شىلىگگىر نىستىقتا الىسقا جورىق جاساپ اسكەرلەر شارشادى. (3) اسكەري بولىمدەرىمىز باسا-كوكتەپ بىلگەرىلەپ ليگشيان اۋدانىنان جۇزدەگەن لي الىسقا كەتىپ قالىپ، شەكارا رايونمەن بولعان بايلانىسىن ئۇزىپ الدى دا، وقشاۋ قالعان اسكەري بولىمگە اينالىدى. (4) وگتۇستىك حۋناندا بۇقارا اتتانىسقا كەلتىرىلمەدى، جالاڭ اسكەري تاۋەكەلشىلدىك قانا بولدى. (5) جاۋ احۋالى ايقىن ۇعىنىلمادى. (6) دايىندىق ويدا-عىداي بولمادى، جۇنگۋاندار مەن جاۋنىگەرلەر سوعىس جۇرگىزۋدىڭ ماڭىزىن تۇسىنبەدى.

گىجۇيلىك رايونىنىڭ قازىرگى جاعدايى

بىيىل 4-ايدان بەرى قىزىل رايوندار بىرتە-بىرتە كەڭەيدى. 6-ايدىڭ 23-كۇنى لۇكيۋانكوۋدا (يۇگشين اۋدانى مەن نيڭگاڭ اۋدانىنىڭ شەكاراسى) بولعان سوعىستا، جياگشيدەگى جاۋ ئتورتىنشى رەت تالقاندالعانىنان كەيىن، ئبىزدىڭ رايونىمىز نيڭگاڭ، يۇگشين، ليانحۋا اۋداندارىنىڭ بۇكىل ئوڭىرىن، جي-ان، انفۋ اۋداندارىنىڭ شاعىن بولەگىن، سۇيچۋان اۋدانىنىڭ سولتۇستىك بولەگىن، ليگشيان اۋدانىنىڭ شىعىس-وگتۇستىك بولەگىن قامتىدى، مۇنىڭ ئوزى شەكارا رايونىنىڭ بارىنشا داۋىرلەگەن مەزگىلى بولدى. قىزىل رايون-داردا جەردىڭ دەنى ئبولىندى، از بولەگى بولىنۋدە: رايوندىق،

اۋىلدىق اكىمياتتار جاپپاي ورنادى. نيڭگاڭ، يۇڭشين، ليانحۋا، سۇيچۋان اۋداندارىندا تۇگەلدەي اۋداندىق ۇكىمەتتەر جارىققا شىقتى جانە شەكارا رايون ۇكىمەتى قۇرىلدى. اۋىلدار مەن قىستاقتاردا جۇمىسشى-ديحان قوزعالىستار دۇيى جاپپاي ۇيىمداستىرىلدى، رايوندار مەن اۋداندار دا چۋىيدۇيلەر بولدى. 7-ايدا جياڭشيدەگى جاۋ شابۋىل جاسادى، 8-ايدا حۋنان مەن جياڭشيدەگى جاۋ بىرىگىپ جيڭگاڭشانعا شابۋىل جاسادى، سونىمەن شەكارا رايونداعى اۋداندارىڭ اۋداندىق قالالارى جانە جازىق جەرلەرىڭ ٴبارى جاۋ جاعىنان باسىپ الىندى. قاراقشىنىڭ قولشوقپارى بولىپ وتىرعان باۋ-اندۇي مەن ايحۋتۋانداردىڭ زۇلىمدىعى شەكتەن استى، اق تەررورلىق قالالار مەن قىستاقتاردى قاپتادى. پارتيا ۇيىمدارى مەن اكىميات ۇيىمدارىنىڭ دەنى مەرت بولدى. باي ديحاندار جانە پارتيا ىشىندەگى ورايشىلدار بىرىنەن سوڭ ٴبىرى وپاسىزدىق جاسادى. 8-ايدىڭ 30-كۇنى جيڭگاڭشاندا بولعان سوعىستا حۋناندىعى جاۋ ليڭشيان اۋدانىنا شەگىنە باستادى، جياڭشيدەگى جاۋ اۋداندىق قالالاردى جانە اۋىل-قىستاقتىڭ كوپشىلىگىن بۇرىنعىسىنشا باسىپ جاتتى. ٴبىراق جاۋ تاۋلى رايونداردى — نيڭگاڭ اۋدانىنىڭ باتىس-سولتۇستىك ەكى رايونىن، يۇڭشين اۋدانىنىڭ سولتۇستىگىندەگى تيانلۇڭ رايونىن، باتىسىنداعى شياۋشيجياڭ رايونىن، وڭتۇستىگىندەگى ۋانيانشان رايونىن، ليانحۋا اۋدانىنىڭ شاڭشي رايونىن، سۇيچۋان اۋدانىنىڭ جيڭگاڭشان رايونىن، ليڭشيان اۋدانىنىڭ چيڭشىگاڭ جانە دايۋان رايوندارىن تارتىپ الۋعا باستان-اياق شاراسىز بولدى. 7-، 8-ايلاردا قىزىل ارميانىڭ ٴبىر تۋانى اۋداندارداعى چۋىيدۇيلەرگە تىزە قوسا وتىرىپ، الدەنەشە ون رەت

ۇلكەنىدى ـ كىشىلى سوعىس جۇرگىزدى، مۇنىدا 30 ملىتىمىنان عانا
ايىرىلىپ، ەلڭ اقىردا تاۋلى رايونعا شەگىندى.

ٴبىزدىڭ اسكەري بولىمدەرىمىز چۇگيي، شاگيۋ اۋداندارى ارقىلى جيڭگاڭشانعا قايتىپ كەلە جاتقان كەزدە، وڭتۇستىك جياڭشيدەگى جاۋ ارمياسىنان ليۋ شيي قولباسشىلىعىنداعى 7 ـ دۋيزيانىڭ اسكەري بولىمدەرىمىزدى سۇيچۋان اۋدانىنا دەيىن قۋالاپ كەلدى. 9 ـ ايدىڭ 13 ـ كۇنى ٴبىزدىڭ اسكەري بولىمدەرىمىز ليۋ شيي اسكەري ٴبولىمىن جەڭىپ، جۇزدەگەن ملتىق ولجاعا ٴتۇسىرىپ، سۇيچۋان اۋدانىن الدى. 9 ـ ايدىڭ 26 ـ كۇنى جيڭگاڭشانعا قايتىپ كەلدى. 10 ـ ايدىڭ 1 ـ كۇنى جاۋدىڭ شيۋڭ شىحۇي قولباسشىلىعىنداعى اسكەري ٴبولىمىنىڭ جۋ حۇنيۋان لۇيىمەن نيڭگاڭ اۋدانىندا سوعىسىپ جەڭىسكە جەتتى، بۇكىل نيڭگاڭ اۋدانىن قايتارىپ الدى. بۇل كەزدە حۋناندا عى جاۋ ارمياسىنىڭ گۇيدۇڭ اۋدانىندا تۇرعان يان جۇگرۋ اسكەري بولىمىنەن 126 ادام ٴبىزدىڭ ارمياىمىزعا جاقتا ٴوتتى، بۇلار ارناۋلى يىلڭ بولىپ ۇيىمداستىرىلدى، بي جانيۇن يىڭجاڭ بولدى. 11 ـ ايدىڭ 9 ـ كۇنى ٴبىزدىڭ اسكەري بولىمدەرىمىز تاعى دا نيڭگاڭ اۋدانىنىڭ اۋدانىدىق قالاسىندا جانە لۇڭيۋانكوۋدا جۋ حۇنيۋان لۇيىنىڭ ٴبىر تۋانىن تالقاندادى. ەرتەگىندە يۇڭشين اۋدانىن الدى دا، بىلە ـ شالا نيڭگاڭ اۋدانىنا شەگىندى. قازىر ٴبىزدىڭ رايونىمىز وڭتۇستىكتە سۇيچۋان اۋدانىنداعى جيڭگاڭشان تاۋىنىڭ وڭتۇستىك ەتەگىنەن باستاپ سولتۇستىكتە ليانحۋا اۋدانىنىڭ شەكاراسىنا دەيىن سوزىلعان، بۇكىل نيڭگاڭ اۋدانىن، سۇيچۋان، نيڭشيان، يۇڭشين اۋداندارىنىڭ ٴبىر بولەگىن قامتىعان، وڭتۇستىكتەن سولتۇستىككە قاراي ۇزىننان ۇزاق سوزىلىپ

جاتقان تۇتاس تۇلعا بولىپ وتىر. ال لىيانحۋا اۋدانىنىڭ شاگشى رايونى، يۇگشين اۋدانىنىڭ تيانلۇڭ رايونى، ۋاننيانشان رايونى وسى ٴبىرتۇتاس تۇلعامەن ونشاما تۇتاسقان ەمەس. جاۋ ٴبىزدىڭ گىنجۇيديلەرىمىزدى اسكەري شابۋىلمەن جانە ەكونوميكالىق قىسىممەن جويىپ جىبەرۋگە تىرىسۋدا، ٴبىز جاۋ شابۋىلىن تالقانداۋعا ازىرلەنىپ جاتىرمىز.

اسكەري ىستەر ماسەلەسى

شەكارا رايونداعى كۇرەس بۇكىلدەي اسكەري كۇرەس بولعاندىقتان، پارتيا مەن بۇقارا جاپپاي اسكەريلەنۋگە تۋرا كەلدى. جاۋعا قالاي توتەپ بەرۋ، سوعىستى قالاي جۇرگىزۋ كۇندەلىكتى ومىردەگى وزەكتى ماسەلە بولىپ وتىر. گىنجۇي بولۋ ٴۇشىن قارۋلى كۇش بولۋ كەرەك. قاي جەردە قارۋلانۋ بولماسا، نەمەسە قارۋلانۋ جەتكىلىكتى بولماسا، ياكي جاۋعا توتەپ بەرۋ سىلتۇەسى قاتە بولسا، سول جەردى دەرەۋ جاۋ تارتىپ الادى. مۇنداي كۇرەس كۇن سايىن شيەلەنىسە تۇسسە، ماسەلە دە توتەنشە كۇردەلىلەنەدى جانە اسقىنادى.

شەكارا رايونداعى قىزىل ارميانىڭ قاينارى مىنالار: (1) يە تيڭ مەن حى لۇڭنىڭ چاۋجوۋدان جانە شانتوۋدان كەلگەن كونە اسكەري بولىمدەرى④؛ (2) بۇرىنعى ۋچاڭ گومين جىڭفۋسىنىڭ قورعاۋشى تۋانى⑤؛ (3) پىڭجياڭ، لىۋياڭ اۋداندارىنىڭ ديحاندارى⑥؛ (4) ۆگتۇستىڭ حۋنان ديحاندارى⑦ جانە شۇيكوۋشان جۇمىسشىلارى⑧؛ (5) شۇي كىشياڭنىڭ، تاڭ شىڭجىنىڭ، باي چۇڭشيدىڭ، جۋ پيدىنىڭ، ۋۇ شاگىنىڭ جانە شيۇڭ شىحۇيدىڭ اسكەري

بولىمدەرىنەن تۇتقىنعا تۇسكەن اسكەرلەر؛ (6) شەكارا رايونداعى اۋدانــداردىڭ ديحانداري. ٴبىراق ٴبىر جىــلدان استام ۋاقــتقا سوزىــلعان سوعىس ناتيجەســىندە يە تيىڭ مەن جى لۇگــىنىڭ كونە اسكەري بولىمدەرىنىڭ، قورعاۋشى تۋانىنىڭ، سونداي-اق پيگجياڭ، لــيۋياڭ اۋدانــدارىنان كەلگەن ديحانداردىڭ ۇشتەن ٴبىر بولەگى عانا قالدى. وگتۇستىك حۋنان ديحاندارىنان دا جارالانعاندار مەن ولگەنــدەر كوپ. سوندىــقتان، الدىــگعى ٴتورت تۇردەگىسى كۇنى بۇگــىنگە دەيــىن قىزىل ارميا 4-جۇنىــنىڭ تايانىشى بولىپ كەلە جاتسا دا، سوگعى ەكــى تۇردەگىسىنەن الدەقايدا از. سوگــعى ەكى تۇردەگىســىنىڭ اراســىندا دا جاۋ ارمياسىنان تۇتــقىنعا تۇسكەندەر كوپ، ەگەر ارمــيا بۇلارمەن تولىــقتىرىلــماعان بولسا، وندا اسكەر ماسەلەسى ۇلكەن ماسەلە بولاتىن ەدي. سونىڭ وزىندە دە اسكەر- دىڭ كوبەيــۋى مەن ملتىــقتىڭ كوبەيۋى، ٴبارىبىــر، ٴبىر-بىرىنە ساي كەلمەيدى، ملىــتىق شىعىنعا وگاي ۇشىرامايدى، ال اسكەرلەر جارالانۋ، ٴولۋ، اۋرۋعا شالدىعۋ، قاشىپ كەتۋ ارقىلى شىعىنعا وگاي ۇشىراپ تۇرادى. حۋنان شىگۋىيى بىزگە انيۋان جۇمىسشىلارىنان⑨ جىــبەرۋگە ماقۇل بولعان ەدي، ۆىسىــنىڭ ىسىكە اسۋىــن نىتىعا كۇتۋدەمىز.

قىزىل ارميا قۇرامىنىڭ ٴبىر بولەگى — جۇمىســشىلار، ديحاندار، ٴبىر بولەگى — قاگىعباس پىرولەتارلار. قاگىعباستار قۇرامىنىڭ تىم كوپ بولۋى، ارينە، جاقــسى ەمەس. ٴبىراق كۇنىــدە ۇرىــس بولىپ تۇرعان سوڭ جارالانۋ دا، ٴولۋ دە كوپ بولىپ تۇرادى، قاگىعباستار قۇراماعــالاردا جاۋىنگەرلىــك كۇش-قۋات بار، قاگىعــباستاردى تاۋىپ قاتاردى تولىقتىرا الۋدىڭ ٴوزى دە وگايعا تۇسپەگەن بولار

ەدى، مۇنداي احۋالدا بىردەن ـ ءبىر شارا ــ ساياسي ءتالىم ـ تاربيەنى كۇشەيتۋ.

قىزىل ارميا جاۋىنگەرلەرىنىڭ كوبى جالدامالى اسكەري بولىمدەردەن كەلگەندەر، ءبىراق قىزىل ارمياعا كەلە سالا ـ اق ولاردىڭ سيپاتى وزگەردى. بارىنەن بۇرىن قىزىل ارميادا جالدامالىق ءتۇزىمىنىڭ بولماۋى اسكەرلەردە باسقالار ءۇشىن ەمەس، ءوزى ءۇشىن جانە حالىق ءۇشىن سوعىسۋ سەزىمىن تۋعىزدى. قىزىل ارميادا كۇنى بۇگىنگە دەيىن پالەندەيىر رەسمي ايلىق ءتۇزىمى جوق، ولارعا تەك استىق بەرىلەدى جانە ماي، تۇز، وتىن، ءشاي اقشاسى، سونداي ـ اق ۇساق ـ تۇيەككە جۇمسالاتىن قاراجات ءۇشىن ازداپ اقشا عانا بەرىلەدى. قىزىل ارميانىڭ جۇنگۋاندارى مەن جاۋىنگەر- لەرى اراسىنداعى شەكارا رايونىنىڭ ءوز ادامدارىنا تۇگەلىمەن جەر ءبولىپ بەرىلدى، مەكەنى الىستاعى ادامدارعا عانا جەر ءبولىپ بەرۋ ءتىم قيىن بولىپ وتىر.

ساياسي تاربيە ارقىلى قىزىل ارميا جاۋىنگەرلەرىنىڭ ءبارى تاپتىق ساناعا يە بولدى، ءبارى دە جەر ءبولۋ، اكىميات قۇرۋ جانە جۇمىسشى ـ ديحانداردى قارۋلاندىرۋ جونىندە ساۋاتتى بولدى، ءبارى دە ءوزى ءۇشىن جانە جۇمىسشى تابى مەن ديحاندار تابى ءۇشىن سوعىس جۇرگىزەتىندىگىن ءبىلدى. سوندىقتان، ولار قيىن ـ قىستاۋ ۇرىستاردا قىنجىلمادى. لياندارda، پىگدارda، تۋاندارda اسكەرلەر ۋەيۋانحۋيى بار، بۇلار اسكەرلەردىڭ مۇددەسىنە وكىلدىك ەتەدى، سونداي ـ اق ساياسي قىزمەت جانە بۇقارالىق قىزمەت ىستەيدى.

پارتيا وكىلى ءتۇزىمى⑩ كۇشىنەن قالدىرۋعا بولمايتىندىعىن

تاجريبەلەر دالەلدەدى. پارتيا جىبۋى لياندااردا قۇرىلاتىندىقتان، وتەـموتە ليان دارەجەلى اسكەري بولىمدەردە پارتيا وكىلىنىڭ بولۋى ٴتيپتى ماڭىزدى. ول اسكەرلەر ۋىيىۋانحۇيىنىڭ ساياسي ٴتالىم ـ تاربيە جۇرگىزۋىنە قۇزاۋشىلىق ەتەدى، بۇقارالىق قوزعالىس قىزمەتتەرىنە جەتەكشىلىك ەتەدى، سونىمەن قاتار پارتيا جىبۋىنىڭ شۋجيلىگىن وتەيدى. فاكت مىنانى دالەلدەدى، قايسى ليان پارتيا وكىلى جاقسىراق بولسا، سول ليان ٴبىرشاما ٴمىنسىز بولادى، ال ليانجاڭدارىنىڭ ساياسي جاقتان مۇنداي زور رول اتقارۋى وڭاي ەمەس. تومەن دارەجەلى كادىرلاردا ولەتىندەر جانە جارالانىتىندار وتە كوپ بولىپ تۇراتىندىقتان، جاۋ ارمياسىنان تۇتقىنعا تۇسكەن اسكەرلەردى كوپ رەتتەردە ۇزاق وتپەي ـ اق ليانجاڭ، پايجاڭ ەتىپ قويۋعا تۋرا كەلەدى؛ بيىل 2 ـ ، 3 ـ ايلاردا تۇتقىنعا تۇسـ كەن اسكەرلەردەن قازىر يڭجاڭ بولعاندار بار. سىرتتاي قاراي، قىزىل ارميا بولعان سوڭ پارتيا وكىلى بولماسا دا بولا بەرەتىن ٴتارىزدى دەۋ ـــ بارىپ تۇرعان سوراقىلىق. 28 ـ تۋان وڭتۇستىك حۋناندا تۇرعان كەزدە پارتيا وكىلىن كۇشىنەن قالدىرعان بولاتىن، كەيىن قايتادان قالپىنا كەلتىردى. پارتيا وكىلى دەگەن ات جىداۋـ يۋان دەگەن اتقا وزگەرتىلسە، گوميىنداڭنىڭ جىداۋيۋان دەگەن سوزىمەن شاتاسادى ەكەن دە، تۇتقىنعا تۇسكەن اسكەرلەر ونى جەك كورەدى ەكەن. ونىڭ ۇستىنە بىرەر ەسىمنىڭ وزگەرتىلۋى ٴتۇزىمنىڭ مانىنە قاتىسسىز. سوندىقتان ٴبىز وزگەرتىپەۋدى ۇيعاردىق. پارتيا وكىلدەرىنەن جارالانىتىندار، ولەتىندەر وتە كوپ بولىپ تۇرادى، بۇلاردىڭ ورنىن ٴوزىمىز كۇرسى اشىپ تاربيەلەپ تولىقتىرۋدان تىس، جۇڭگياڭنىڭ جانە ەكى شىڭۋيدىڭ پارتيا وكىلىنە تولىمدى

جولداستاردان كەمىندە 30 ادام جىبەرۋىن ۇمىت ەتەمىز.

ادەتتەگى اسكەر جارتى جىل نەمەسە بىر جىل تالىم ـ تاربيە العان سوڭ عانا سوعىس جۇرگىزە الادى، ال بىزدىڭ اسكەرلەردىمىز كەشە ارميا قاتارىنا كىرسە، بۇگىن سوعىس جۇرگىزۋىنە تۋرا كەلەدى، قىسقاسى، تالىم ـ تاربيە الا المايدى. اسكەري تەحنيكاسى تىم ناشار، سوعىس جۇرگىزۋدە باتىرلىقتا عانا سۇيەنەدى. ۇزاق ۋاقىت دەم الدىرىپ، تالىم ـ تاربيە بەرۋگە مۇمكىندىك جوق، تەك امالىن تاۋىپ كەيبىر ۇرىستاردان شەتتەي تۇرىپ، تالىم ـ تاربيە جۇرگىزۋ ۇشىن ۋاقىت تابۋ مۇمكىن بولا ما، جوق پا، قاراپ كورەمىز. تومەن دارەجەلى جۇنگۋاندار جەتىسپەۋ ۇشىن قازىر 150 ادامدىق جياۋداۋدۇي قۇردىق، ۇدايى ۇسىلاي ىستەي بەرمەكشىمىز. جۇڭگياڭ مەن ەكى شىڭۋيدىڭ ليانجاڭ، پايجاڭ جانە مۇنان جوعارى دارەجەلى جۇنگۋانداردان كوبىرەك جىبەرۋىن ۇمىت ەتەمىز.

حۋنان شىڭۋيى بىزدەن اسكەرلەردىڭ زاتتىق تۇرمىسىنا كوڭىل بولۋدى، بولاردىڭ تۇرمىسىن كەمىندە قاراپايىم جۇمىسشىلار مەن ديحانداردىڭ تۇرمىسىنان جاقسىراق ەتۋدى تالاپ ەتكەن ەدى. قازىر احۋال ونىڭ كەرىسىنشە بولىپ وتىر، استىقتى قوسپاعاندا، ادام باسىنا كۇنىنە ماي، تۇز، وتىن جانە ساي ۇشىن تەك 5 فىنىنان كۇمىس اقشا بەرىلىپ وتىر، وسىنىڭ وزىن دە ۇزبەي بەرىپ تۇرۋ قيىنعا سوعاتىن تارىزدى. تەك ماي، تۇز، وتىن جانە ساي ۇشىن عانا ايىنا 10 مىڭ يۋاننان استام كۇمىس اقشا قاجەت، مۇنى بۇكىلدەي تۋحاۋلارعا سوققى بەرۋ جولىمەن شەشىپ كەلگەن ەدىك[11]. ەندى بۇكىل جۇندەگى 5 مىڭ ادامنىڭ قىستىق كيىمىند

كەلسەك، ماقتا بار، كەزدەمە ٴالى جەتكىلىكسىز. سۋىق ٴتۇستى، كوپتەگەن اسكەرلەر الىگە دەيىن جالاڭ كيىمدەرىن قاباتتاپ كيىپ ٴجۇر. ٴبىر ٴتاۋىرى، جاپا-ماشاقاتقا كونىگىپ قالدىق. ونىڭ ۇستىنە، كىم بولسا دا ۇقساس جاپا-ماشاقات تارتىپ وتىر، جۇنجاڭنان اسپازعا دەيىنگىلەرگە، استىقتى قوسپاعاندا، بارىنە بىردەي تاماق قاراجاتى ٴۇشىن 5 فىننان اقشا بەرىلەدى. ۇساق-تۇيەككە جۇمسالاتىن قاراجات ٴۇشىن 20 فىننان بولسا، بارىنە 20 فىننان، 40 فىننان بولسا، بارىنە 40 فىننان اقشا تاراتىلادى⑫. سوندىقتان اسكەرلەر ەشكىمگە دە رەنجىمەيدى.

ٴبىر رەت سوعىس بولسا، ٴبىر توپ اسكەر جارالانادى. تاماقتىڭ كەنەۋسىز بولعاندىعى، سۋىق ٴوتۋ، تاعى باسقا سەبەپتەردىڭ بولۋى سالدارىنان جۇنگۋاندار مەن جاۋىنگەرلەردە اۋرۋعا شالدىققاندار وتە كوپ. دوحتىرحانالار تاۋعا ورنالاسقان، بۇلار اۋرۋدى جۇڭىي، شيىي ادىستەرىمەن ەمدەيدى، دوحتىرلار دا، دارىلەر دە جەتكىلىكسىز. قازىر دوحتىرحانالاردا 800 دەن استام ادام جاتىر. حۋنان شىڭگۋىيى ٴداري جىبەرمەكشى بولعان ەدى، كۇنى بۇگىنگە دەيىن كەلگەن جوق. حۇڭياڭنىڭ جانە ەكى شىڭگۋيدىڭ بىرنەشە شيىي دوحتىرىن، ٴبىراز يوت تابلەتكالارىن جىبەرۋىن ٴۇمىت ەتەمىز.

قىزىل ارميانىڭ زاتتىق تۇرمىسى سونشاما ناشار، ۇرىستار سونشاما كوپ بولا تۇرسا دا، ولاردىڭ توزىمدىلىك كورسەتە الۋىنا پارتيانىڭ رولى بولعاندىعىنىڭ سىرتىندا، ارميا ىشىندە دەموكراتيانىڭ جۇزەگە اسىرىلۋى سەبەپ بولدى. جۇنگۋاندار جاۋىنگەرلەردى ۇرمايدى، جۇنگۋاندار مەن جاۋىنگەرلەردىڭ قامدالۋى تەڭ، اسكەرلەردە جيىن اشۋ، ٴسوز سويلەۋ بوستاندىعى بار، ۇساق-

تۇيەك ادەپ ـ قاعيدالار كۇشىنەن قالدىرىلدى، ىقتيسادي ىستەر اشىق ۇستالدى. اسكەرلەر تاماقتى وزدەرى باسقارىپ، كۇندەلىكتى ماي، تۇز، وتىن جانە ٴساي قاراجاتى ٴۇشىن بەرىلگەن 5 فىن اقشادان ازداپ ۇنەمدەپ، ونى ۇساق ـ تۇيەك قاراجاتى ٴۇشىن ۇستاۋدا، بۇل «تاماقتان ۇنەمدەلگەن اقشا» دەپ اتالۋدا، مۇنان ادام باسىنا كۇنىنە شامامەن 60 ـ 70 جارماقتان تيەدى. بۇل شارالارعا اسكەرلەر ابدەن رازى. اسىرەسە جاڭادان تۇتقىنعا تۇسكەن اسكەرلەر گوميندان ارمياسى مەن ٴبىزدىڭ ارميامىزدىڭ ەكى دۇنيە ەكەنىن سەزىنۋدە. ولار قىزىل ارميانىڭ زاتتىق تۇرمىسى اق ارميانىكىنە جەتپەيتىندىگىن سەزىنسە دە، ٴبىراق رۋحي جاقتان ازات بولدى. كەشە جاۋ ارمياسىندا باتىرلىق كورسەتپەگەن ٴبىر اسكەردىڭ بۇگىن قىزىل ارميادا تۇتەنىشە باتىرلىق كورسەتۋىنىڭ سەبەبى ــ دەموكراتيانىڭ اسەرى. قىزىل ارميا بەينە ٴبىر مەش، تۇتقىنعا تۇسكەن اسكەرلەر مۇندا كەلە ـ اق دەرەۋ بالقىپ كەتەدى. جۇڭگودا حالىق قانا دەموكراتياعا مۇقتاج بولىپ قويماي، ارميا دا دەموكراتياعا مۇقتاج. ارميا ىشىندەگى دەموكراتيالىق ٴتۇزىم فەودالدىق جالدامالى ارميا ٴتۇزىمىن قيراتۋدىڭ ماڭىزدى قارۋى بولماق⑬.

پارتيا ۇيىمدارى قازىر ليان جيبۋى، يىڭ ۋيىۋانحۇيى، تۋان ۋيىۋانحۇيى، جۇن ۋيىۋانحۇيى بولىپ ٴتورت دارەجەگە بولىنەدى. لياندا جيبۋ، باندا شياۋزۋ بار. قىزىل ارميانىڭ تۇز ـ تۇز بولىپ بىتىراپ كەتپەي، جاپا ـ ماشاقاتتى سوعىستار جۇرگىزە الۋىنداعى ماڭىزدى سەبەپتەردىڭ ٴبىرى ــ «جيبۋلار لياندا قۇرىلعان». بۇدان 2 جىل بۇرىن، ٴبىزدىڭ گوميندان ارمياسى ىشىندەگى ۇيىمدارىمىز

اسكەرلەردى مۇلدە ۇزىنە قاراتا الماعان ەدى، يە تيگىنىڭ اسكەري
بولىمىندە دە[14] ٴار تۋاندا بىردەن عانا جىبۋ بار ەدى، سوندىقتان
اۋىر سىنعا توتەپ بەرە المادى. قازىر قىزىل ارميادا پارتيا مۇشە-
لەرى مەن پارتيادا جوقتاردىڭ سالىستىرماسى شامامەن ٴبىر مەن
ٴۇشتىڭ قاتىناسىنداي، ياعني ورتا ەسەپپەن ٴتورت ادام اراسىندا
ٴبىر پارتيا مۇشەسى بار. پارتيا مۇشەلەرى مەن پارتيادا جوقتاردىڭ
سانىن بارابار ەتۋ ماقساتىنا جەتىسۋ ٴۇشىن[15]، سوعىسقا قاتىناسىپ
وتىرعان اسكەرلەر اراسىندا پارتيا مۇشەلەرىنىڭ سانىن ٴوسىرۋ
تۋرالى تاياۋدا قارار قابىلداندى. قازىر ليان جىبۋلارىندا جاقسى
شۋجيلەر از، مۇنى تولىقتىرۋ ٴۇشىن جۇگياڭنىڭ جەر-جەردەن سول
جەردە تۇراقتاپ ىستەۋىنە مۇمكىندىك بولماي وتىرعان بەلسەندى-
لەردەن كوبىرەك جىبەرۋىن وتىنەمىز. وڭتۇستىك حۋنانان كەلگەن
قىزمەتكەرلەردىڭ ٴبارى دەرلىك ارميادا پارتيا قىزمەتىن ىستەپ
جاتىر. ٴبىراق 8-ايدا ٴبىراز ادامدارىمىز وڭتۇستىك حۋناندا
قالىپ كەتتى، سوندىقتان قازىر ادام اجىراتۋ مۇمكىن بولماي
وتىر.

جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشتەردەن چۋيىدۋي جانە جۇمىسشى-
ديحان قوزعالاڭشىلار دۋيى بار. قوزعالاڭشىلار دۋيى سوبياۋ جانە
الڭ مىلتىقتارىمەن قارۋلانعان، اۋىلداردى بىرلىك ەتكەن، اۋىل
باس سايىن ٴبىر دۋي بار، ادام سانىنىڭ سالىستىرماسى اۋىلدىڭ
ۇلكەن-كىشىلىگىنە قاراي بولىپ وتىرادى. ولاردىڭ مىندەتى —
فانگميڭدى جانىشتاۋ، اۋىلدىق اكىمياتتى قورعاۋ، جاۋ كەلە قالسا
قىزىل ارمياعا نەمەسە چۋيىدۋيگە كومەكتەسىپ سوعىس جۇرگىزۋ.
قوزعالاڭشىلار دۋيى ١ دەگەندە يۇڭشين اۋدانىندا قۇرىلدى، اسلىندە

قۇپيا ەدى، بۇكىل اۋداندى تارتىپ العاننان كەيىن اشقعا شىقتى. بۇل ٴتۇزىم قازىر شەكارا رايونداعى اۋدانداردا جۇرگىزىلۋدە، اتى وزگەرتىلگەن جوق. چۋيدۇيدىڭ قارۋى نەگىزىنەن بەساتار، سونداي-اق توعىزاتار، ٴبىر اتار ملتىقتارى دا بار. اۋدانداعى ملتىقتىڭ سانى مىناداي: نيڭگاڭ اۋدانىندا 140، يۇڭشىن اۋدانىندا 220، ليانحۋا اۋدانىندا 43، چالىڭ اۋدانىندا 50، ليڭشيان اۋدانىندا 90، سۇيچۋان اۋدانىندا 130، ۋان-ان اۋدانىندا 10، جيىنى 683. مۇنىڭ كوبىن قىزىل ارميا بەرگەن، ٴبىراز بولەگىن وزدەرى جاۋدان تارتىپ العان. اۋدانداراداعى چۋيدۇيلەردىڭ كوبى تۇحاۋ-ليەشىندەردىڭ باۋ-اندۋيمەن، ايحۋتۋانىمەن ۇنەمى سوعىسىپ تۇرادى، جاۋىنگەرلىك كۇشى كۇن سايىن ارتۋدا. 21-ماي وقيعاسىنان[16] بۇرىن، اۋدانداردا ديحانداردىڭ زىۋيجۇندەرى بار ەدى. ملتىقتىڭ سانى: يۇشيان اۋدانىندا 300، چالىڭ اۋدانىندا 300، ليڭشيان اۋدانىندا 60، سۇيچۋان اۋدانىندا 50، يۇڭشىن اۋدانىندا 80، ليانحۋا اۋدانىندا 60، نيڭگاڭ اۋدانىندا (يۋان ۋىنساي بولىمىندە) 60، جيڭگاڭشاندا (ۋاڭ زو بولىمىندە) 60، جيىنى 970 ەدى. 21-ماي وقيعاسىنان كەيىن، يۋان ۋىنساي ٴبولىمى مەن ۋاڭ زو ٴبولىمىنىڭ شىعىنعا ۇشىراماعانىن ەسەپكە الماعاندا، سۇيچۋان اۋدانىندا نەبارى 6 ملتىق، ليانحۋا اۋدانىندا ٴبىر ملتىق ساقتاپ قالىندى، قالعان ملتىق تۇگەلىمەن تۇحاۋ-ليەشىندەردىڭ قولىنا ٴتۇسىپ كەتتى. ديحاندار زىۋيجۇندەرىندە ٴوز قولىنداعى ملتىقتى ۇستاپ تۇرارلىق قابىلەت بولمادى، بۇل — جيحۇيجۇيلىك لۋشياننىڭ زاردابى. اۋدانداعى چۋيدۇيلەردىڭ ملتىعى قازىر دە وتە جەتكىلىكسىز، تۇحاۋ-ليەشىندەردىكىندەي

كوپ ەمەس، قىزىل ارميا قارۋ-جاراق جاعىنان چۋبيدۇيلەرگە
ۇزدىكسىز كومەك بەرىپ وتىرۋعا ٴتيىس. قىزىل ارميانىڭ جاۋىن-
گەرلىك كۇشىن تومەندەتپەۋ شارتى استىندا حالىقتىڭ قارۋلانۋىنا
مۇمكىندىكتىڭ بارىنشا كومەكتەسۋ قاجەت. ٴبىزدىڭ بەلگىلەۋىمىز
بويىنشا قىزىل ارميانىڭ ٴاربىر يىگى ٴتورت لياندىق ٴتۇزىمدى
قولدانادى، ٴاربىر لياندا 75 ملتىق بولادى، وعان ارناۋلى لياندى،
جيگۋانچيالۇ لياننىن، پايجيپاۋ لياننىن، تۋانبۋدى جانە ٴۇش يىڭبۋدى
قوسقاندا، ٴاربىر تۋاندا ٴبىر مىڭ 75 ملتىق بولادى. سوعىستاردا
ولجا الىنعان مىلتىقتارمەن مۇمكىندىگىنشە جەرگىلىكتى جەرلەر قارۋ-
لاندىرىلادى. چۋبيدۇيدىڭ جىجۇيگۋاندىعىن اۋداندار جاعىنان
جىبەرىلىپ، قىزىل ارميا جاعىنان قۇرىلعان جياۋداۋدۇيدە ٴتالىم-
تاربيە العان ادامدار وتەيدى. قىزىل ارميانىڭ الىستان كەلگەن
ادامدارى جەرگىلىكتى جەرلەرگە دۇيجاڭدىقتا تاعايىنداپ جىبەرۋىن
بىرتە-بىرتە ازايتۋ كەرەك. جۇ پيدى دە ٴوزىنىڭ باۋ-اندۇيلەرى
مەن ايجۇتۋاندارىن قارۋلاندىرىپ جاتىر، شەكارا رايونداعى
اۋداندار دا تۋحاۋ-ليەشىندەردىڭ قارۋلى كۇشتەرىنىڭ سانى
مەن سوعىستىق قۋاتى ەداۋىر كۇشتى بولىپ وتىر. قىزىل جەرگىلىكتى
قارۋلى كۇشتەرىمىزدى ۇلعايتا بەرۋدى ٴبىر مينۋت بولسا دا كەشەۋىل-
دەتۋگە استە بولمايدى.

قىزىل ارميا كۇشتى توپتاۋدى ٴپرينسيپ ەتەدى، ال چۋبيدۇي
كۇشتى بىتىراتۋدى ٴپرينسيپ ەتەدى. كەرتارتپا اكىميات ۋاقىتشا
تۇراقتاعان كەزدە، جاۋ قىرۋار اسكەري كۇش توپتاي ٴتىرىپ قىزىل
ارمياعا شابۋىل جاساي الاتىن بولعاندىقتان، قىزىل ارميا ٴۇشىن
كۇشتى بىتىراتىپ جىبەرۋ ٴتيىمسىز بولادى. ٴبىزدىڭ تاجىريبەمىز،

اسكەر كۇشىن ٴبولىپ جىبەرگەندە ٴار رەتتە دەرلىك جەڭىلىسكە ۇشىراپ وتىراتىندىعىمىزدى، اسكەر كۇشىن توپتاپ كۇشى بىزدەن از، نەمەسە بىزگە تەڭ، ياكي بىزدىكىنەن ٴسال كوبىرەك بولعان جاۋعا سوققى بەرگەندە ىلعي جەڭىسكە جەتىپ وتىراتىندىعىمىزدى كورسەتتى. جۇڭگياڭنىڭ نۇسقاۋى بويىنشا ٴبىز كەڭەيتەتىن پارتيزان رايونداری ۇزىننان جانە كولدەنەڭىنەن بىرنەشە مىڭ لي كەلەدى، بۇل ەرەپايسىز كەڭ بولىپ كەتكەن، ٴسىرا، بۇل ٴبىزدىڭ كۇشىمىزدى شامادان تىس جوعارى مولشەرلەگەندىكتەن بولسا كەرەك. چۇۋيدۇيلەر ٴۇشىن كۇشتى بىتىراتىپ جىبەرۋ ٴتيىمدى، قازىر اۋدانداردىعى چۇۋيدۇيلەر كۇشتى بىتىراتىپ سوعىس جۇرگىزۋ ٴادىسىن قولدانىپ وتىر.

جاۋ ارمياسىنا ۇگىت جۇرگىزۋدىڭ ەڭ ٴونىمدى ٴادىسى — تۇتقىنعا تۇسكەندەردى قويا بەرۋ جانە جارالانعاندارىن ەمدەۋ. جاۋ ارمياسىنىڭ اسكەرلەرى مەن يىڭجاڭ، ليانجاڭ، پايجاڭدارى بىزگە تۇتقىنعا تۇسە سالىسىمەن-اق بۇلاردىڭ اراسىندا ۇگىت قىزمەتىن جۇرگىزدىك، بۇلاردى قالىسى كەلەتىندەر جانە كەتكىسى كەلەتىندەر دەپ ەكىگە ٴبولىپ، كەتكىسى كەلەتىندەردى جول قاراجاتىن بەرىپ قويا بەردىك. ٴسويتىپ، جاۋدىڭ «گۇڭچاندار باندىلارى كورىنگەن ادامدى ولتىرەدى» دەيتىن الداMشىلىعى تاباندا بىت-شىت بولدى. ياڭ چىشىڭنىڭ «9-شى 10 كۇندىك جۇرنالى» ٴبىزدىڭ بۇل ٴادىسىمىزدى «نەتكەن ۋلى ٴتاسىل» دەپ قۋسالاندى. قىزىل ارميا جاۋىنگەرلەرى قولعا تۇسكەن تۇتقىنداردى كۇتۋدە جانە شىعارىپ سالۋدا تولەنىشە قىزۋ ىقىلاس ٴبىلدىردى، تۇتقىنعا تۇسكەن اسكەرلەر دە ٴار رەتكى «جاڭا باۋىرلاستاردى شىعارىپ سالۋ زور

جيسنى»نىدا سوزگە شىمىپ بىزگە قىزۋ الىس ايتتى. جاۋ جاقتىڭ جارالانعان اسكەرلەرىن ەمدەۋ ءىسىمىز دە اسا زور ءونىم بەردى. لي ۋىنبين سياقتى زەردەلى جاۋلار دا جۋنقتان بەرى ءبىزدىڭ امالسىزدى ەلىكتەدى دە، تۇتقىنداردى ولتىرمەيتىن، تۇتقىنعا تۇسكەن جارالى اسكەرلەردى ەمدەيتىن بولدى. ءبىراق سونان بىلايعى سوعىس كەزىندە دە ءبىزدىڭ ادامدارىمىز، ءبارىبىر، ءبىلتىمىن كوتەرىپ قايتىپ كەلدى، مۇنداي ءىس ەكى رەت بولدى. بۇدان ءتىس قاعاز جۇزىندەگى ۋگىتتى، ماسەلەن، ۇران جازۋ سىقىلدى ءىستى دە كۇشتىڭ جەتىسىنشە ىستەپ وتىرمىز. بارعان جەرىمىزدىڭ بارىندە تامدارعا تولتىرا ۇران جازىپ تۇردىق. ءبىراق بىزدە سۋرەت سالا-تىن شەبەرلەر تاپشى، جۇڭياگىنىڭ جانە ەكى شىڭۋيدىڭ مۇنداي شەبەرلەردەن بىرنەشەۋىن جىبەرۋىن سۇرايمىز.

اسكەري گىنجۇيديلەر: ءبىرىنشى گىنجۇيدي — جيڭگاڭشان تاۋى، بۇل تاۋ نيڭگاڭ، ليڭشيان، سۇيچۋان جانە يۇڭشين اۋداندارىنىڭ تۇيىلىسكەن ورنىندا. ونىڭ سولتۇستىك جاق ەتەگىندە نيڭگاڭ اۋدانىنىڭ ماۋپيڭ دەگەن جەرى بار، وڭتۇستىك جاق ەتەگىندە سۇيچۋان اۋدانىنىڭ حۋاڭ-اۋ دەگەن جەرى بار، بۇل ەكەۋىنىڭ ارالىعى 90 لي كەلەدى. شىعىس جاق ەتەگىندە يۇڭشين اۋدانىنىڭ ناشان دەگەن جەرى، باتىس جاق ەتەگىندە ليڭشيان اۋدانىنىڭ شۇيكوۋ دەگەن جەرى بار، بۇل ەكەۋىنىڭ اراسى 80 لي كەلەدى. بۇل گىنجۇيدىڭ ءتورت اينالاسى ناشاننان باستاپ لۇڭيۋانكوۋدى (بۇلار يۇڭشين اۋدانىندا)، شينچىڭدى، ماۋپيڭدى، دالۇڭدى (بۇلار نيڭگاڭ اۋدانىندا)، شىدۋدى، شۇيكوۋدى، شياسۇندى (بۇلار ليڭ-شيان اۋدانىندا)، يڭپانشۇيدى، دايجياپۋدى، دافىندى، دۇيزى-

چياندى، حۋاڭ-اۋدى، ۋۋدوۋجياڭدى، چى-اۋدى (بۇلار سۇيچۋان اۋداندارىندا) باسىپ ٶتىپ ايىنالىپ ناشانعا كەلگەنشە جيىنى 550 لي كەلەدى. تاۋدا داجيڭ، شياۋجيڭ، شاڭجيڭ، جۇڭجيڭ، شياجيڭ، سىپيڭ، شياجۋاڭ، شيڭجوۋ، ساۋپيڭ، باينيجۋ، لوفۋ دەگەن جەرلەر بار، وسىنىڭ ٴبارى تەگىس سۋارمالى ەگىستىك ٴارى قىستاق، بۇل ٶڭىر بۇرىن باندىلاردىڭ، قاشىپ-پىسىپ جۇرگەن اسكەرلەردىڭ ۇياسى بولاتىن، ال قازىر ٴبىزدىڭ كىنجۇيدىيمىز بولىپ وتىر. ٴبىراق بۇل جەرلەردە حالىق سانى 2 مىڭعا، استىق ٶنىمى 10 مىڭ دانگە جەتپەيدى، ارميانىڭ ازىق-تۇلىگى بۇكىلدەي نيڭگاڭ، يۇڭشين، سۇيچۋان اۋداندارىنان اكەلىنەدى. تاۋداعى ەبدەيلى جەرلەردىڭ بارىندە بەكىنىس جاسالدى. دوحتىرحانالار، كيىم-كەشەك كارحانالارى، قارۋ-جاراق باسقارمالارى، تۋانداردىڭ قورعانىس-بايلانىس باسقارمالارى تۇگەل وسى ارادا. قازىر نيڭگاڭ اۋدانىنان تاۋعا استىق تاسىنىپ جاتىر. ەگەر ازىق-تۇلىك جەتكىلىكتى بولسا، جاۋ بۇل ارانى ماڭايلاي المايدى. ەكىنشى كىنجۇيدي — نيڭگاڭ، يۇڭشين، ليانحۋا، چاليڭ اۋداندارىنىڭ تۇيىلىسكەن ٶڭىرىندەگى جيۋلۇڭشان تاۋى، بۇل ماڭىزدىلىعى جاعىنان جيڭگاڭشانعا جەتپەسە دە، ٴتورت اۋدانداعى جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشتەردىڭ ەڭ سوڭعى كىنجۇيدىيى، مۇندا دا بەكىنىستەر جاسالعان. ٴتورت توڭىرەگىن اق اكىمىيات قورشاعان قىزىل كىنجۇيلەردىڭ تاۋلارداعى ٴتيىمدى جەرلەردى پايدالانۋى ابدەن قاجەتتى.

جەر ماسەلەسى

شەكارا رايونىنىڭ جەر جاعدايى: تۇتاس العاندا، جەردىڭ

60 پىروتسەنتتەن استامى دىيجۋلاردىڭ قولىندا، 40 پىروتسەنتتەن ازىراعى دىيحانداردىڭ قولىندا. جياڭشي ولكەسى جاقتا سوۆيەتتىك اۋدانىنىڭ جەرلەرى بارىنشا شوعىرلانعان، شامامەن 80 پىروتسەنتى دىيجۋلاردىڭ قولىندا. ونان قالسا يۋگشين اۋدانى، مۇندا جەردىڭ شامامەن 70 پىروتسەنتى دىيجۋلاردىڭ قولىندا. ۋان-ان، نىيڭگاڭ، ليانحۋا اۋداندارىندا ٴوز جەرىن ٴوزى وڭدەيتىن دىيحاندار ٴبىرشاما كوپ، سونىڭ وزىندە دە دىيجۋلاردىڭ قولىنداعى جەر كوبىرەك بولىپ وتىر، ولاردىكى شامامەن 60 پىروتسەنت، دىيحانداردىكى نەبارى 40 پىروتسەنت. حۋنان ولكەسى جاقتا چاليڭ، ليڭشيان اۋداندارىنداعى جەردىڭ شامامەن 70 پىروتسەنتى دىيجۋلاردىڭ قولىندا.

ارالىق تاپتار ماسەلەسى: جەر جاعدايى جوعارىداعىداي بولىپ وتىرعان احۋالدا، بارلىق جەردى مۇسادىرالاپ، قايتادان ٴبولۋدى[17] ادامداردىڭ باسىم كوپشىلىگى قولدايدى. ٴبىراق اۋىل-قىستاقتا ادامدار جالپى ٴۇش تاپقا، ياعني ٴىرى، ورتا دىيجۋلار تابىنا، ۇساق دىيجۋلار مەن باي دىيحاندار سىندى ارالىق تاپتارعا، ورتا دىيحان، كەدەي دىيحان تابىنا بولىنەدى. باي دىيحاندار كوبىنەسە ۇساق دىيجۋلارمەن مۇددەلەس بولىپ وتىرادى. باي دىيحانداردىڭ جەرلەرى جالپى جەر مولشەرىندە از بولعانىمەن، ٴبىراق ۇساق دىيجۋلاردىڭ جەرىن قوسا ەسەپتەگەندە ەداۋىر كوپ. بۇكىل ەلدەگى احۋال دا، بالكىم، مۇنان ونشا پارىقتى بولماسا كەرەك. شەكارا رايوندا جەرلەردى بۇكىلدەي مۇسادىرالاۋ، ٴبىر جولاتا ٴبولۋ ساياساتى قولدانىلدى؛ سوندىقتان قىزىل رايونداردا تۋحاۋ-ليەشىندەر تابى مەن ارالىق تاپتار ۇقساس سوققى جەدى. سايا-

سات، مىنە، وسى، ءبىراق بۇل ءۇش جۇزىندە اتقارۋ بارىسىندا
ارالىق تاپتاردىڭ كەدەرگىسىنە قاتتى ۇشىرادى. گىمىڭنىڭ الاشقى
كەزىندە، ارالىق تاپتار كورىنىستە كەدەي ديحانىدار تابىنا باس
يگەنسىپ، ءۇش جۇزىندە وزدەرىنىڭ بۇرىنعى قوعامدىق ورنى مەن
رۋشىلدىعىن پايدالانا وتىرىپ، كەدەي ديحانداردى ۇرەيلەندىردى،
جەردى ءبولۋ ۋاقتىن كەشەۋىلدەتتى. ال كەشەۋىلدەتۋگە شاراسىز
قالعان كەزدە، جەرلەرىنىڭ شىن سانىن جاسىردى نەمەسە قۇنارلى
جەرلەردى وزدەرىنە قالدىرىپ، قۇنارسىز جەرلەردى باسقالارعا
بەردى. بۇل كەزدە كەدەي ديحاندار ۇزاق ۋاقىت بويىنا اياق
استى ەتىلگەندىكتىڭ جانە گىمىڭ جەڭىسىنە كەپىلدىك جوق دەپ
سەزىنگەندىكتىڭ سالدارىنان بىلمي ارالىق تاپتاردىڭ پىكىرلەرىن
قابىلداۋمەن بولدى دا، بەلسەنە قيمىلداۋعا باتا المادى. گىمىڭ
ورلەۋى تۋعانىنان كەيىن عانا، ايتالىق، تۇتاس ءبىر اۋداندا،
ءتىپتى بىرنەشە اۋداندا اكىميات جەڭىپ السىنعانىنان، كەرتارتپا
ارميا بىرنەشە رەت جەڭىلگەنىنەن جانە قىزىل ارميا ءوزىنىڭ قۋدە-
رەتىن بىرنەشە رەت كورسەتكەنىنەن كەيىن عانا اۋىل-قىستاقتا
ارالىق تاپتارعا قارسى بەلسەندى قيمىل تۋادى. ماسەلەن، يۇڭشين
اۋدانىنىڭ وڭتۇستىك ءوڭىرى — ارالىق تاپتارعا جاتاتىنىدار ەڭ
كوپ جەر، مۇندا جەردى ءبولۋدى كەشەۋىلدەتۋ جانە جەر جاسىرۋ
ارەكەتى دە تىم اۋىر. 6-ايدىڭ 23-كۇنى لۇڭيۋانكوۋدا قىزىل
ارميا زور جەڭىسكە جەتتى، ونىڭ ۇستىنە رايوندىق ۇكىمەت جەر
ءبولۋدى كەشىكتىرگەن بىرنەشە ادامعا شارا قولدانىدى، سونان
سوڭ عانا بۇل ارادا جەردى ءبولۋ شىنداپ جۇرگىزىلدى. ءبىراق
مەيلى قايسى اۋداندا بولسىن، فەودالدىق-رۋلىق ۇيىم توتەنشە

جالپىلاسقان، كوبىنەسە بۇكىل ٴبىر قىستاق ٴبىر فاميلىيادا نەمەسە بىرنەشە قىستاق ٴبىر فاميلىيادا بولىپ شىعادى، سوندىقتان ٴبىر-شاما ۇزاق ۋاقىت جۇمىساماينشا، قىستاقتاردا تاپىقا ايىرۋدى ورىن-داپ شىعۋعا بولمايدى، رۋشىلدىقتى جەڭۋگە بولمايدى.

اق تەروورلىق تۇسىنداعى ارالىق تاپتاردىڭ وپاسىزدىعى: گىميڭ ورلەگەن كەزدە ارالىق تاپتار سوقىقعا ۇشىرايدى، اق تەروورلىق كەلسىمەن-اق تاباندا وپاسىزدىق جاسايدى. كەرتارتپا ارميانى باستاپ ٴجۇرىپ يۇگشىن، نيگگالڭ اۋداندارىنداعى گىميگشىل ديحانداردىڭ ۇيلەرىن ورتەگەندەر وسى ەكى اۋدانداعى ۇساق ديجۋلار مەن باي ديحاندار. بۇلار كەرتارتپاشىلاردىڭ نۇسقاۋى بويىنشا ۇيلەرگە ٴورت قويىۋعا جانە ادام ۇستاۋعا توتەنشە مىقتى. قىزىل ارميا نيگگالڭ، شينچىلڭ، گۋچىلڭ جانە لۇگشى وگىرلەرىنە قايتا ورالعان كەزدە، بىرنەشە مىڭ ديحان كەرتارتپاشىلاردىڭ گۇگچانداڭ سەندەردى قىرادى دەگەن ۇگىتىنە سەنىپ، كەرتارتپاشى-لارعا ىلەسىپ يۇگشىن اۋدانىنا بوسىپ كەتكەن ەدى. ٴبىزدىڭ «وپاسىزدىق جاساعان ديحاندار ولتىرىلمەيدى»، «وپاسىزدىق جاساعان ديحانداردىڭ قايتا كەلىپ استىعىن جيىپ الۋى قارسى المنادي» دەگەن ۇگىتىمىزدەن كەيىن عانا كەيبىر ديحاندار بىرتە-بىرتە قايتىپ كەلدى.

بۇكىل ەلدە گىميڭ تولقىنى باسەڭدەگەن كەزدە، گىجۇيلىڭ رايونداراداعى ەڭ قيىن ماسەلە ارالىق تاپتاردى ۇستاپ تۇرا الماۋ بولدى. ارالىق تاپتاردىڭ وپاسىزدىق جاساۋىنا ولاردىڭ گىميگنىڭ شامادان تىس قاتتى سوققىسىنا ۇشىراعاندىعى باستى سەبەپ بولدى. ٴبىراق بۇكىل ەلدە گىميڭ ورلەگەن كەزدە، كەدەي ديحاندار تابى

سەنىمى ارتىپ، قايراتتانادى، ارالىق تاپتار ۇرەيلەنىپ، لاڭ سالۋعا باتىلدىق ەتپەيدى. لي زۇڭرىن مەن تاڭ شىڭجى سوعىسى حۋنانىما قاراي ورشىگەن كەزدە، چاليڭ اۋدانىنداعى ۇساق ديجۋلار ديحان- داردان جاراسۋدى تالاپ ەتكەن، كەيبىرەۋلەرى ديحاندارعا شوشقا ەتىن شاعاندىقتا بەرگەن (بۇل كەزدە قىزىل ارميا چاليڭ اۋدانىنان شەگىنىپ، سۇيچۋان اۋدانىنا قاراي بەت العان ەدى). لي زۇڭرىن مەن تاڭ شىڭجى سوعىسى اياقتاپ سالىسىمەن-اق، مۇنداي ىستەر دە تىندىم بولدى. قازىر — بۇكىل ەلدە فانگىميڭ ٴورشىپ وتىرعان مەزگىل، سوققى جەگەن ارالىق تاپتار اق رايونداردا تۇگەل دەرلىك تۋحاۋ-ليەشىندەر تابىنا قوسىلىپ كەتتى، كەدەي ديحاندار تابى وقشاۋ قالدى. بۇل، شىنىندا، تەرەڭ ماسەلە[18].

كۇندەلىكتى تۇرمىس قىسىمىنىڭ ارالىق تاپتاردىڭ وڭشىلدىق جاعىنا تيىسكىزگەن ىقپالى: ٴبىر-بىرىنە قاراما-قارسى تۇرعان قىزىل رايوندار مەن اق رايوندار ٴبىر-بىرىنە جاۋ ەكى ەل ٴتارىزدى بولىپ وتىر. جاۋدىڭ قاتتى قىسپاۋى جانە ٴبىزدىڭ ۇساق بۋرجۋازيا ماسەلەسىن شەشۋىمىزدىڭ لايىقتى بولماۋى سەبەپ سالدارىنان، وسى ەكى رايون اراسىندا ساۋدا تۇگەل دەرلىك ٴۇزىلدى دە، تۇز، كەزدەمە، ٴدارى ماتەريالدارى سىقىلدى كۇندە- لىكتى تۇتىنۋ بۇيىمدارى ازايدى ٴارى قىمباتتادى، اعاش ماتەريال- دارى، شاي جانە ماي سىقىلدى اۋىل شارۋاشىلىق ونىمدەرىن سىرتقا شىعارۋ مۇمكىن بولماي، ديحانداردىڭ اقشا كىرىسى ٴۇزىلىپ قالدى، مۇنىڭ ٴوزى جاي حالىققا ىقپال جاسادى. كەدەي ديحاندار تابى بۇل اۋىرتپالىققا ەداۋىر توزە الادى، ورتاشا تاپتار توزە الما- عان كەزدە، تۋحاۋ-ليەشىندەر تابىنا تىزە بۇگەدى. جۇڭگوداعى

تۇحاۋ-ليەشىندەر مەن جۇنىفالار اراسىنداعى بولىنۋشىلىك پەن سوعىستار ۇزدىكسىز جۇرگىزىلمەسە، بۇكىل ەلدە گىمىلك جاعدايى العا قاراپ داميماسا، وندا شاعىن-شاعىن وگىرلەر بولىپ وتىرعان قىزىل گىمجۇيلەر ىقتىسادي جاقتان وراسان زور قىسىمعا ۇشىرايدى، گىمجۇيىلەردىڭ ۇزاق ۇمىر سۇرۋى ماسەلەگە اينالادى. ويتكەنى مۇنداي ىقتىسادي قىسىمعا ورتاشا تاپتاردىڭ توزە المايتىندىعى بىلاي تۇرسىن، جۇمىسشى، كەدەي ديحان جانە قىزىل ارميا دا توزە الماي قالاتىن ۋاقىتتاردىڭ بولۋى مۇمكىن. يۇگشين، نيڭگاڭ اۋداندارىندا تۇز جوق، كەزدەمە مەن ٴدارى ماتەريالدارى بۇكىلدەي تۇگەپ كەتتى، باسقا زاتتار تۋرالى ٴسوز اشۋدىڭ ٴتىپتى قاجەتى جوق. ال قازىر ساتىپ الۋعا تۇز بار، ٴبىراق وتە قىمبات. كەزدەمە مەن ٴدارى ماتەريالدارى الىگە دەيىن جوق. نيڭگاڭ اۋدانىندا، يۇگشين اۋدانىنىڭ باتىس بولەگىندە، سۇيچۋان اۋدانىنىڭ سولتۇستىك بولەگىندە (بۇلار قازىر گىمجۇيلىك جەرلەر) ەڭ كوپ وندىرىلەتىن اعاش ماتەريالدار جانە شاي مەن ماي ٴالى شەتكە شىعارىلماي وتىر⑲.

جەر ٴبولۋدىڭ ولشەمى: جەر بولۋدە اۋىل بىرلىك ەتىلەدى. تاۋ كوپ، ەگىستىك جەر از وگىرلەردە، ماسەلەن، يۇگشين اۋدانىنىڭ شياۋجياڭ رايونىندا جەردى 3-4 اۋىلدى ٴبىر بىرلىك ەتىپ بولگەندەر دە بار، ٴبىراق وتە از. بارلىق اۋىل-قىستاقتاردا جەر ەر-ايەل، كارى-جاس دەمەي جاپپاي تەڭ ٴبولىندى. قازىر جۇگياڭ بەلگىلەگەن شارا بويىنشا، ەڭبەككۇش ولشەم ەتىلەتىن بولدى دا، ەڭبەك ەتە المايتىندارعا قاراعاندا ەڭبەك ەتە الاتىندارعا جەر ٴبىر ەسە كوپ ٴبولىنىپ بەرىلدى⑳.

ٴوز جەرىن ٴوزى وگەدەيتىن ديحاندارعا جول بەرۋ ماسەلەسى:

بۇل ٴالى تولىق تالقىلانعان جوق. ٴوز جەرىن ٴوزى وڭدەيتىن ديحاندار اراسىنداعى باي ديحاندار وزدەرى تالاپ قويىپ وندىرگىش كۇشتەردىڭ ولشەم ەتىلۋىن، ياعني ادام كۇشى مەن كاپيتالى (اۋىل شارۋاشىلىق قۇرال - سايمانداری، تاعى وسىندايلار) كوپتەرگە جەردىڭ كوپ ٴبولىنىپ بەرىلۋىن كوكسەۋدە. باي ديحاندار تەڭ ٴبولۋ مەن ەگبەككۇشىنە قاراي ٴبولۋ ادىستەرىنىڭ ەكەۋىن دە وزدەرى ٴۇشىن ٴتيىمسىز دەپ سەزىنىپ وتىر. ولار ادام كۇشى جاعىنان كوبىرەك كۇش جۇمساساق، ونىڭ ۇستىنە كاپيتال كۇشىن قوسساق، كوبىرەك پايدا الامىز دەپ ويلايدى. ەگەر جاي ادامدارمەن بىردەي ٴبولىنىپ، ولاردىڭ ەرەكشە تىرىسشاڭدىعى مەن باسى ارتىق كاپيتالى ەلەۋسىز قالدىرىلسا (ەسەپكە الىنباسا)، ولاردىڭ بۇعان كونگىسى جوق. مۇندا دا جۇڭگيانىڭ بەلگىلەگەن شارا بويىنشا اتقارىپ وتىرمىز. ٴبىراق بۇل ماسەلەنى ٴالى دە تالقىلاۋعا تۋرا كەلەدى، قورتىندى شىعارعانىنان كەيىن باياندايمىز.

جەر باجىسى: نيڭگاڭ اۋدانىندا 20 پىروتسەنت الىنىپ وتىر، بۇل جۇڭگيانىڭ بەلگىلەگەن شارادا كورسەتىلگەندەگىدەن 5 پىروتسەنت ارتىق. باجى جيىلىپ جاتقان قازىرگى كەزدە مۇنى وزگەرتە قويۋ ىڭعايسىز، كەلەر جىلى كەمەيتەمىز. بۇدان تىس، سۇيچۋان، لينگشيان، يۇڭشين اۋداندارىنىڭ گىجۇيلىك رايونعا كىرەتىن بولەكتەرى تۇگەلىمەن تاۋلى جەر بولعاندىقتان ديحاندار تىم كۇيزەلىڭكى، باجى جيۋعا قولايسىز. ۇكىمەت پەن چۋيدۇيلەردىڭ قاراجاتى اق رايونداعى تۋحاۋلارعا سوققى بەرۋ جولىمەن شەشىلىپ وتىر، قىزىل ارميانىڭ قامدالۋىنا كەلسەك، كۇرىشتى ۋاقىتشا نيڭگاڭ اۋدانىندا جيىلعان جەر باجىسىنان الىپ تۇرۋعا بولادى، اقشانى ٴالى

دە بۋكلــدەي تــۋحاۋلارعا سوقــقى بەرۋ جولىمەن شەشىــپ تۇرۋعا تۋرا كەلەدى. 10 ـ ايدا سۋيچۋان اۋدانىنداعى پارتيزاندىق ارەكەت بارىسىندا 10 مىڭ يۋاننان استام اقشا قۇرادىق، مۇنى ٴبىر مەزگىل جۇمساپ تۇرۋىمىزعا بولادى، تاۋسىلعان سوڭ تاعى كورەرمىز.

اكىميات ماسەلەسى

اۋدان، رايون، اۋىل دارەجەلــى حالىقــتىق اكىمياتــتار جاپپاي ۋيىمــداستىرىلــدى، ٴبىراق اتــى زاتــىنا ساي ەمەس. ٴبىرسىــپىرا جەرلەردە جۇمىسشى ـ ديحان ـ اسكەرلەر وكىلدەرى كەڭەسى جوق. اۋىل، رايون دارەجەلى، ٴتىپتى اۋدان دارەجەلى ۇكىمەتتەردىڭ اتقارۋ ۋيىۋانحۇيلارى تۇگەلىمەن بۇقارالىق جينالىستاردا سايلاندى. دۇرمەكپەن وتكىزىلگەن بۇقارالىق جينالىستاردا ماسەلەلەردى تالقىلاۋعا، بۇقارانى سياسي ٴتالىم ـ تاربيە الۋ ورايىــنا يە ەتــۋگە بولمايدى، ونىڭ ۇستىنە مۇنــداي جينالــىستاردى زيالــىلار نەمەسە ورايشىلدار وڭاي عانا شەڭــگەلىنە الىپ الادى. كەيــبىر جەرلەردە وكىلــدەر كەڭەسى بولعانــىمەن، بۇل دا تەك اتــقارۋ ۋيىۋانحۇيىن سايلايتىن ۋاقىتتىق ورگان رەتىندە قارالىپ وتىر؛ سايلاۋ اياقتاعاننان كەيىــن بيلــىك ۋيىۋانــحۇيعا وتەدى دە، وكىلــدەر كەڭەسى اۋىزعا الىنبايتىن بولادى. اتى زاتــىنا ساي جۇمىسشى ـ ديحان ـ اسكەرلەر وكىلدەرى كەڭەسى ۇيــمى جوق ەمەس، ٴبىراق تىم از. بۇل وكىلــدەر كەڭەسى سىنــدى جاڭا سياسي ٴتۇزىم جونىنــدەگى ۇگىت پەن تاربــيەنىڭ جەتكىلىكســىزدىگى سەبەبىنەن بولىــپ وتىر. فەودالدىق زامانــداعى دۋسايىلىق وكتەمــدىك سىندى جامان ادەت بۇقارانىڭ، ٴتىپــتى ادەتــتەگى پارتيا مۇشەلەرىــنىڭ وي ـ ساناسىنا

ابدەن ۇيالاپ الىعان، ونى بىردەن تازالاپ جىبەرۋگە بولمايدى، مۇنىداي ادامدار ٴىستىڭ وگايىنا جۇگىرەدى، اۋىرەشىلىگى بار دەموكراتيالىق ٴتۇزىمدى جاقتىرمايدى. دەموكراتيالىق ورتالىقتاندىرۋ ٴتۇزىمىنىڭ ونىمدىلىگىن كىمىگىدىك كۇرەستەردە، ٴسوز جوق، ايقىن كورسەتىپ، ونىڭ بۇقارانىڭ كۇش-قۋاتىن ويداعىداي جۇملدىرا الاتىندىعىن جانە كۇرەسكە بارىنشا ٴتيىمدى ەكەندىگىن بۇقاراعا تۇسىندىرگەندە، ونى بۇقارالىق ۇيىمداردا جاپپاي ٴارى شىن مانىندە قولدانۋعا بولادى. ٴبىز ٴار دارەجەلى وكىلدەر كەڭەسىنىڭ تولىق ۇيىمدىق زاڭدارىن جاساپ (جۇڭگيا‌كەڭەسىنىڭ داڭاگىنا سايكەس)، بۇرىنعى قاتەلىكتەردى بىرتە-بىرتە تۇزەتىپ جاتىرمىز. قىزىل ارمياداعى ٴار دارەجەلى اسكەرلەر وكىلدەرى كەڭەسى دە قازىر تۇراقتاندىرىلىپ قۇرىلۋدا، اسكەرلەر ۋيبيۋانحۇيى عانا بولىپ، اسكەرلەر وكىلدەرى كەڭەسى بولماعان بۇرىنعى قاتەلىك تۇزەتىلۋدە.

قازىر حالىقتىڭ «جۇمىسشى-ديحان-اسكەرلەر ۇكىمەتى» دەپ جاپپاي تانىپ وتىرعانى ۋيبيۋانحۇي، ويتكەنى ولار وكىلدەر كەڭەسىنىڭ بيلىگىن ٴالى بىلمەيدى، ۋيبيۋانحۇيدى عانا ناعىز بيلىك ورنى دەپ سانايدى. قۇرىلتايىدى سۇيەنىش ەتپەگەن اتقارۋ ۋيبيۋانحۇيلارىنىڭ ٴىس باسقارۋدا، ەكىنىڭ بىرىندە، بۇقارانىڭ پىكىرلەرىنەن قول ٴۇزۋى، جەردى مۇسادىرالاۋدا جانە بولۋدە ٴارى-ٴسارى بولۋى، ىسىرالاسۋى، اقشانى بەيبەرەكەت ۇستاۋى جانە وعان قيانات جاساۋى، اقتار كۇشىنەن قورقىپ تاسالانۋى نەمەسە كۇرەستە تابانىدى بولماۋى بارلىق جەردە كەزدەسىپ تۇرادى. ۋيبيۋانحۇي دا جالپى جينالىستى وتە از اشادى، ٴىس شىعا

قالسا چاڭۋيحۇي ٴوزى عانا شەشىم ەتەدى. رايوندىق، اۋىلدىق ۇكىمەتتەردە چاڭۋيحۇي جينالىستارى دا از اشىلادى، ٴىس شىعا قالسا جۋشي، ميشۋ، ماليا جۇمىسىن باسقارۋشى نەمەسە چۋيدۇي-دىڭ دۇيجاڭى (قوزعالاڭشىلار دۇيىنىڭ دۇيجاڭى) الدى-الدىنا باسقارىپ، شەشىم ەتەدى، بۇل ٴتورت ادام ۇنەمى ۋيۋانحۇيدا تۇرادى. سوندىقتان، دەموكراتيالىق ورتالىقتاندىرۋدى ۇكىمەت قىزمەتتەرىندە قولدانۋ دا داعدىعا اينالمادى.

الماشقى كەزدەگى ۇكىمەت ۋيۋانحۇيلارىندا، وتە-موتە اۋىلدىق ۇكىمەتتەردە ىستەۋگە ۇساق ديحانلار مەن باي ديحاندار ۇرىنىپ كوردى. ولار قىزىل بەلگى تاعىپ الىپ، وتە ىنتالى بولعانىپ، ايلاكەرلىكپەن ۇكىمەت ۋيۋانحۇيىنا ەنىپ الدى، بارلىق ٴىستى ٴوز شەڭگەلىنە الىپ، كەدەي ديحانىنان قاتناسقان ۋيۋاندارد تەك قوسالقى ورىنعا ٴتۇسىرىپ قويدى. كۇرەس بارىسىندا ولاردىڭ جالمان بەينەسى اشىلىپ، كەدەي ديحاندار تابى اتتانىسقا كەلگەنەن كەيىن عانا ولاردى قۋىپ شىعۋعا مۇمكىندىك تۋىلدى. مۇنداي ٴجايت جاپپاي بولماسا دا، ٴبىراق كوپ جەرلەردە بايقالدى.

پارتيانىڭ بۇقارا اراسىندا اسا ۇلكەن بەدەلى بار، ال ۇكىمەتتىڭ بەدەلى ودان كوپ تومەن. بۇعان پارتيانىڭ كوپتەگەن ىستەرگە قولايلىلىق تۋدىرۋدى كوزدەپ، ونى ٴوزى تىكەلەي ىستەۋى، اكىميات ورگاندارىن ٴبىر جاققا قايىرىپ قويۋى سەبەپ بولدى. مۇنداي جايتتەر وتە كوپ. كەي جەرلەردە اكىميات ورگاندارىندا داڭزۋ ۇيىمدارى جوق، كەي جەرلەردە بولعانىمەن، ولاردى ىسكە سالۋ جەتكىلىكتى ەمەس. بۇدان بىلايعى جەردە پارتيا ۇكىمەتكە باسشىلىق ەتۋ مىندەتىن اتقارۋ قاجەت؛ پارتيانىڭ قۋاتتامالارى

مەن شارالارى ۇگىتتەلۋدەن تىس، ۇكىمەت ۇيىمدارى ارقىلى اتقارىلۋ قاجەت. ۇكىمەتكە تىكە بۇيىرىق تۇسىرەتىن گومىنداڭدىق قاتە تاسىلدەن اۋلاق بولعان ٴجون.

پارتيا ۇيىمدارى ماسەلەسى

جيحۇيجۋيىمەن كۇرەسۋدىڭ بارىسى: 21 - ماي وقيعاسىنان بۇرىن جانە كەيىن، شەكارا رايون اۋداندارىنداعى پارتيا ۇيىمدارىن جيحۇيجۋيىشىلدەر شەڭگەلىنە الىپ الدى دەۋگە بولادى. فانگىميڭ تۋىلعان كەزدە، وعان قارسى باتىل كۇرەس جۇرگىزۋ وتە از بولدى. بىلتىر 10 - ايدا قىزىل ارميا (جۇمىسشى - ديحان گىمىڭدىك ارمياسى 1 - جۇن 1 - شىسىنىڭ 1 - تۋانى) شەكارا رايون اۋداندارىنا كەلگەن كەزدە، بۇل ارادا حاۋىپ - قاتەردەن تاسالانىپ جۇرگەن بىرنەشە پارتيا مۇشەسى عانا قالعان ەدى، پارتيا ۇيىمدارى بۇكىلدەي جاۋ تاراپىنان تالقاندالعان ەدى. بىلتىرعى 11 - ايدان بيىلعى 4 - ايعا دەيىنگى مەزگىل پارتيا ۇيىمدارىن قايتا قۇرۋ مەزگىلى بولدى، 5 - ايدان كەيىنگى مەزگىل كەڭىنەن دامىتۋ مەزگىلى بولدى. ٴبىر جىلدان بەرى پارتيا ىشىندە جيحۇيجۋيىلىك قۇبىلىس بۇرىنعىسىنشا بارلىق جەردە بايقالىپ كەلدى، ٴبىر ٴبولىم پارتيا مۇشەسى، كۇرەسۋ نيەتى بولماعاندىقتان، جاۋ كەلە قالعاندا تاۋ شاتقالدارىنا كىرىپ تاسالانىپ الدى، مۇنىسىن «توسقاۋىلدا تۇرۋ» دەپ اتادى. ٴبىر ٴبولىم پارتيا مۇشەسى توتەنشە بەلسەندى بولدى، ٴبىراق كوزسىزدىكپەن قوزعالاڭ كوتەرۋگە بوي ۇرىپ وتىردى. وسىنىڭ ٴبارى — ۇساق بۋرجۋازيالىق يدەيانىڭ كورىنىستەرى. مۇنداي ٴجايت ۇزاق ۋاقىتتىق كۇرەستىڭ شىنىقتىرۋى جانە پارتيا ىشىندەگى

تاربيە ارقىلى بىرتە ـ بىرتە ازايۋدا. سونىمەن قاتار مۇنداي ۇساق
بۋرجۋازيالىق يدەيا قىزىل ارميادا دا ٴۇمىر ٴسۇرىپ وتىر. جاۋ كەلە
قالعاندا، ولەرمەندىك ىستەۋدى قۋاتتاۋشىلىق، يا بولماسا قاشىپ
كەتەمىز دەۋشىلىك بولدى. بۇل ەكى ٴتۇرلى يدەيا سوعىس جۇر ـ
گىزۋدى تالقىلاعان كەزدە، كوبىنەسە، ٴبىر ادامنىڭ اۋزىنان
شىعىپ وتىردى. مۇنداي يدەيا پارتيا ىشىندە ۇزاق ۋاقىت بويىنا
كۇرەس جۇرگىزۋ ارقىلى جانە كىنگۋان فاكتىلەردەن ساباق الۋ، ماسە ـ
لەن، ولەرمەندىك ىستەگەندە شىعىندا ۇشىراۋ، قاشقاندا جەڭىلىسكە
تاپ بولۋ ارقىلى عانا بىرتە ـ بىرتە وزگەردى.

جەرلەستىلدىك: شەكارا رايون ىقتىسادى اۋىل شارۋاشىلىق
ىقتىسادى بولىپ تابىلادى، كەيبىر جەرلەر الىگە دەيىن كەلى ـ
كەلىساپ داۋىرىندە توقىراپ تۇرىپ قالعان (تاۋلى جەرلەردىڭ
كوبىندە كۇرىشتى كەلى ـ كەلىساپپەن اقتايدى، جازىق جەرلەردە
ٴبىرسىپىرا قول تيىرمەن بار). قوعامدىق ۇيىم جاپپاي ٴبىر فاميليا ـ
نى بىرلىك ەتكەن رۋلىق ۇيىم بولىپ وتىر. پارتيانىڭ اۋىل ـ
قىستاقتارداعى ۇيىمدارىنا كەلسەك، قونىستانۋ جاعدايىنا بايلانىستى
ٴبىرسىپىرا قىستاقتاردا ٴبىر فاميلياداعى پارتيا مۇشەلەرى ٴبىر جىبۋ
بولىپتى، جىبۋ جينالىسى ٴتىپتى رۋلىق جينالىسقا اينالۋعا دەيىن
بارعان. مۇنداي جاعدايدا «جاۋىنگەر بولشەۆيكتىك پارتيا» قۇرۋ،
شىنىندا، قيىنعا سوعادى. كۇكچاندانىڭ ٴۇشىن مەملەكەت جانە ولكە
شەكارالارى جوق دەگەن ٴسوزدى ولار ونشا تۇسىنبەيدى، اۋداندىق،
رايوندىق، اۋىلدىق شەكارالار جوق دەگەن ٴسوزدى دە ولار ونشا
تۇسىنبەيدى. اۋداندار اراسىندا جەرلەستىلدىك وتە اۋىر، ٴبىر
اۋدانداعى رايوندار، ٴتىپتى قىستاقتار اراسىندا دا جەرلەستىلدىك

تەرەڭ ورىن العان. مۇنداي جەرلەسشىلدىكتى وزگەرتۋدە، داۋلى ايتۋ، مىقتاعاندا، ماردىمسىز عانا ناتيجە بەرەدى، كوبىنەسە اق كۇشتەردىڭ جەرلەسشىلدىككە جاتپايتىن ەزگىسى جاعدايىندا جاقسى ناتيجەگە جەتۋگە بولادى. ماسەلەن، فانگميڭشىلدەردىڭ ەكى ولكە بويىنشا «بىرىگىپ جويۋ» جۇرگىزۋى حالىقتىڭ كۇرەس بارىسىندا مۇددەلەس بولۋىنا مۇمكىندىك تۋعىزدى، سونىڭ ناتيجەسىندە عانا ولارداعى جەرلەسشىلدىكتى بىرتە-بىرتە السىرەتۋعا مۇمكىندىك بولدى. وسىنداي تولىپ جاتقان ساباقتار ارقىلى جەرلەسشىلدىك ازايدى.

جەرگىلىكتىلەر مەن كەلىمسەكتەر ماسەلەسى: شەكارا رايون اۋداندارىندا تاعى ءبىر توتەنشە ءىس بار، بۇل — جەرگىلىكتىلەر مەن كەلىمسەكتەر اراسىنداعى شەك. جەرگىلىكتى تۇرعىندار مەن مۇنان بىرنەشە 100 جىل بۇرىن سولتۇستىكتەن كوشىپ كەلگەن كەلىمسەكتەر اراسىندا ۇلكەن شەك ساقتالىپ وتىر، تاريح بويىنشا كەلە جاتقان اراز-اشىلىق تا ەرەسەن كۇشتى، كەي كەزدەرى قاتتى كۇرەس بولادى. مۇنداي كەلىمسەكتەر فۋجيان-گۋاڭدۇڭ شەكارا-سىنان باستاپ، حۋنان، جياڭشي ولكەلەرىنىڭ شەكاراسىن بويلاي وڭتۇستىك حۋبەيگە دەيىن تارالعان، شامامەن بىرنەشە مىليون ادام. كەلىمسەكتەر تاۋلى جەرلەردى يەلەگەن، ولار جازىق جەر-لەردى يەلەگەن جەرگىلىكتىلەردىڭ ەزگىسىنە ۇشىراپ وتىرادى، ولاردا اۋەلدەن-اق ساياسي ۇقىق جوق. الدىڭعى جىلعى جانە بىلتىرعى گومين گىميڭدى كەلىمسەكتەر باس كوتەرىپ شىعۋىمىز ءۇشىن كۇن تۋدى دەپ قارسى العان بولاتىن. ويدا جوقتا بۇل گىميڭ جەڭىلىسكە تاپ بولدى دا، كەلىمسەكتەر بۇرىنعىسىنشا جەر-

گىلىكتىلەردىڭ ەزگىسىنە ۇشىراپ قالا بەردى. ءبىزدىڭ رايونىمىز
ىشىندەگى نيڭگاڭ، سۇيچۋان، ليڭشيان، چاليڭ اۋداندارىندا
جەرگىلىكتىلەرمەن كەلىمسەكتەر ماسەلەسى بار، ال نيڭگاڭ اۋدانىندا
بۇل ماسەلە ءتىپتى اۋىر. الدىڭعى جىلدان بىلتىرعا دەيىنگى ۋاقىت
ىشىندە نيڭگاڭ اۋدانىنداعى جەرگىلىكتىلەر اراسىنان شىققان
گوميڭشىلدەر كەلىمسەكتەرمەن بىرىگە وتىرىپ، گۇڭچانداڭنىڭ
باسشىلىعىندا جەرگىلىكتى تۋحاۋ- ليەشىندەر اكىمياتىن قۇلاتىپ،
بۇكىل اۋداندى قولىنا العان ەدى. بىلتىر 6- ايدا جياڭشي ولكە-
سىندەگى جۋ پيدى ۇكىمەتى گوميڭگە قارسى شىعىپ، 9-ايدا تۋحاۋ-
ليەشىندەر جۋ پيدى اسكەري ءبولىمىن باستاپ كەلىپ نيڭگاڭ
اۋدانىندا «شابۋىل جاساپ جويۋ» جۇرگىزدى دە، جەرگىلىكتى حالىق
پەن كەلىمسەك حالىق اراسىنداعى كۇرەستى قايتادان قوزدىردى.
جەرگىلىكتىلەر مەن كەلىمسەكتەر اراسىنداعى مۇنداي شەك، داۋلى
تۇرعىسىنان العاندا، قانالعان جۇمىسشى تابى مەن ديحاندار تابىنىڭ
ىشكى جاعىنا اكەلىنبەۋگە، اسىرەسە گۇڭچانداڭنىڭ ىشكى جاعىنا
اكەلىنبەۋگە ءتيىس ەدى. ءبىراق كوپ جىلدار بويىنا كەلە جاتقان
ادەتتەر سالدارىنان مۇنداي شەك ءىس جۇزىندە ءالى ورىن الىپ
وتىر. ماسەلەن، شەكارا رايونىندا بولعان اۋگۇست جەڭىلىسىنەن
كەيىن، جەرگىلىكتى تۋحاۋ- ليەشىندەر كەرتارتپا ارميانى باستاپ
نيڭگاڭ اۋدانىنا قايتا ورالىپ، كەلىمسەكتەر جەرگىلىكتىلەردى
قىرماقشى بولىپ ءجۇر دەگەن ۇگىت تاراتتى، سونىمەن جەرگى-
لىكتى ديحانداردىڭ كوبى وپاسىزدىق جاساپ اق بەلگى تاعىپ
الىپ، اق اسكەرلەردى باستاپ ۇيلەرگە ءورت قويدى،
تاۋلاردى ءتىنتتى. 10-، 11-ايلاردا قىزىل ارميا اق ارميانى

جەڭگەننەن كەيىن، جەرگىلىكتى ديحانــدار كەرتارتپاشىلارعا ەرىپ
قاشىپ كەتتى، ال كەلىمسەك ديحاندار جەرگىلىكتى ديحانداردىڭ
مال-مۇلكىن مۇسادىرالادى. مۇنداي احۋال پارتيا ىشىندە دە بەينە-
لەنىپ، ورىنسىز كۇرەستەر ۇنەمى بولىپ تۇردى. ٴبىزدىڭ بۇعان
قولدانعان شارامىز مىناداي بولدى: ٴبىر جاعىنان، «وپاسىزدىق
جاساعان ديحاندار ولتىرىلمەيدى»، «وپاسىزدىق جاساعان ديحاندار
قايتىپ كەلسە، جۇرتپەن تەڭ جەر الادى» دەپ ۇگىت ايتىپ،
ولاردىڭ تۇحاۋ-ليەشىندەر ىقپالىنان ارىلۋىنا جانە مەكەنىنە الاڭسىز
قايتىپ كەلۋىنە مۇمكىندىك تۋعىزۋ؛ ەندى ٴبىر جاعىنان، اۋداندىق
ۇكىمەت كەلىمسەك ديحاندارعا وزدەرى مۇسادىرالاپ العان مال-
مۇلىكتەردى يەلەرىنە قايتارىپ بەرۋدى تاپسىرۋ، سونداي-اق
جەرگىلىكتى ديحانداردىڭ قورعالاتىندىعى تۋرالى قۇلاقتاندىرۋ
شىعارۋ. پارتيا ىشىندە تاربيەنى كۇشەيتىپ، پارتيا مۇشەلەرىنىڭ
ەكى بولەگىن بىرلىك-ىنتىماققا كەلتىرۋ.

ورايشىلداردىڭ وپاسىزدىعى: گىمىڭ ورلەپ تۇرعان كەزدە
(6-ايدا) تولىپ جاتقان ورايشىلدار پارتياعا اشىق تۇردە مۇشە قابىل-
داۋ ورايىن پايدالانىپ، پارتياعا كوز بوياپ كىرىپ الدى، شەكارا
رايونداعى پارتيا مۇشەلەرىنىڭ سانى ىلەزدە ٴوسىپ 10 مىڭنان
اسىپ كەتتى. جىبۋدىڭ جانە چۇيۋيدىڭ جاۋاپتى ادامدارىنىڭ
كوبى پارتيانىڭ جاڭا مۇشەلەرىنەن بولدى دا، پارتيا ىشىندەگى
تاربيەنى جاقسى جولعا قويۋعا مۇمكىندىك بولمادى. اق تەرور
كەلىسىمەن-اق ورايشىلدار وپاسىزدىق جاسادى، كەرتارتپاشىلاردى
باستاپ ٴجۇرىپ جولداستاردى ۇستادى. اق رايونداعى پارتيا
ۇيىمدارىنىڭ دەنى مەرت بولدى. 9-ايدان كەيىن پارتيادا تازالاۋ

جۇمىسى قاتاڭ جۇرگىزىلىپ، پارتيا مۇشەلەرىنىڭ قۇرامىنا قاتتى
شەك قويىلدى. يۇڭشين، نيڭگاڭ اۋداندارىنداعى پارتيا ۇيىمدارى
تۇگەل تاراتىلىپ، پارتيا مۇشەلەرى قايتادان تىزىمگە الىندى.
پارتيا مۇشەلەرىنىڭ سانى ەداۋىر ازايدى، ال جاۋىنگەرلىك كۇشى
ارتتى. بۇرىن پارتيا ۇيىمدارى بۇكىلدەي اشكەرە ەدى، 9-ايدان
كەيىن قۇپيا ۇيىمدار قۇرىلىپ، كەرتارتپاشىلار كەلە قالعاندا دا
قيمىل جاساي الۋعا ازىرلىك كورىلدى. سونىمەن قاتار اق رايون-
دارعا تۇس-تۇستان كىرىپ، جاۋ لاگەرىندە قيمىل جاسالدى. ٴبىراق
سول ماڭداعى قالالاردا الىگە دەيىن پارتيانىڭ نەگىزى جوق.
مۇنىڭ سەبەبى، بىرىنشىدەن، قالالاردا جاۋ كۇشى مىقتى بولدى،
ەكىنشىدەن، ٴبىزدىڭ ارميامىز بۇل قالالاردى العاندا بۋرجۋازيانىڭ
مۇددەسىنە وتە زيان جەتكىزدى، سونىمەن ول جەرلەردە پارتيا
مۇشەلەرىنىڭ تابان تىرەپ تۇرۋى قيىنعا سوقتى. قازىر قاتەلىكتەردى
تۇزەتىپ جاتىرمىز، قالالاردا ٴوز ۇيىمدارىمىزدى قۇرۋعا كۇش سالىپ
جاتىرمىز، ٴبىراق مۇنىڭ ناتيجەسى ونشالىقتى كورىنە قويعان جوق.

پارتيانىڭ باسشى ورگاندارى: جيڭ گاڭشانجۋيى جيڭ ۋىيۋان-
جۋيى دەپ اتالاتىن بولدى. جيڭۋان جوعارعىسى جۇيۋي، جۇيۋي-
دان جوعارعىسى شيانۋي بولدى. ەرەكشە احۋالعا بولا جۇيۋي مەن
شيانۋي اراسىندا ەرەكشە جۇيۋي ۇيىمداستىرىلعان جەرلەر دە بار،
ماسەلەن، يۇڭشين اۋدانىنىڭ سولتۇستىگىندەگى ەرەكشە رايون مەن
شىعىس-وڭتۇستىگىندەگى ەرەكشە رايون. شەكارا رايوندا نيڭگاڭ،
يۇڭشين، ليانحۋا، سۇيچۋان جانە لينگشيان شيانۋيلەرى سىندى جيىنى
بەس شيانۋي بار. چاليڭ اۋدانىندا اسلىندە شيانۋي بار ەدى،
قىزمەتتى جۇرگىزە الماعاندىقتان، بىلتىر قىستا جانە بيىل كوكتەمدە

قۇرىلعان ۇيىمداردىڭ ٴبىرسىپىراسى اق كۇشتەر تاراپىنان قۇلاتىل-
دى، جارتى جىلدان بەرى تەك نىگىزگى جانە ىۇگشىن اۋداندارى
ماڭىنداعى تاۋلى جەرلەردە عانا قىزمەت جۇرگىزە الدى، سول
سەبەپتى بۇل شياڭ‌ۇسي ورەكشە جۇيەۋيما وزگەرتىلدى. يۇشيان،
انرىن اۋداندارىنا چاليڭ اۋدانى ارقىلى بارۋعا تۋرا كەلەدى، ول
جەرلەرگە ادام جىبەرىلگەن ەدى، ەشبىر ناتيجە شىعارا الماي قايتا
ورالدى. ۋان-ان شياڭ‌ۋيي 1-ايدا سۇيچۋان اۋدانىندا بىزبەن
ٴبىر رەت بىرلەسكەن ٴماجىلىس اشقان ەدى، جارتى جىلدان استام
ۋاقىت بويىنا اق كۇشتەر ەكى ارانى ٴبولىپ تاستادى، 9-ايدا
قىزىل ارميا پارتيزاندىق ارەكەتتەرمەن ۋان-انعا كەلگەندە عانا
تاعى ٴبىر رەت باس قوستىق. گىميڭشىل ديحانداردان 80 ادام بىز-
بەن بىرگە جيڭگاڭشانعا كەلدى، ولاردان ۋان-ان چۋيدۇيى
ۇيىمداستىرىلدى. انفۋ اۋدانىندا پارتيا ۇيىمدارى جوق. جي-ان
اۋدانى ىۇگشىن اۋدانىنا كورشىلەس جاتسا دا، جي-ان شياڭ‌ۋيي
بىزبەن نەبارى ەكى-اق رەت كەزدەستى، ەشبىر كومەك كورسەت-
پەدى، بۇل — تاڭقالارلىق ٴىس. گۋيدۇڭ اۋدانىنىڭ شاتيان
وڭىرىندە 3-ايدا جانە 8-ايدا ەكى رەت جەر ٴبولىندى، پارتيا
ۇيىمدارى قۇرىلدى، بۇل ۇيىمدار لۇگشيدەگى شي بىردۇڭ دەگەن
جەردى ورتالىق ەتكەن وگتۇستىك حۋنان پارتيا ورەكشە ۋيىۋان-
حۋيىنىڭ قاراۋىندا بولدى. ٴاربىر اۋداندىعى شياڭ‌ۋيىلاردان
جوعارى تۇراتىن حۋنان-جياڭشي شەكارا رايون پارتيا ورەكشە
ۋيىۋانحۋيى بار. 5-ايدىڭ 20-كۇنى شەكارا رايونىنىڭ 1-رەتكى
پارتيا قۇرىلتايى نيڭگاڭ اۋدانىنىڭ ماۋپيڭ دەگەن جەرىندە شاقى-
رىلدى، ٴبىرىنشى كەزەكتى پارتيا ورەكشە ۋيىۋانحۋيىنىڭ ۋيىۋان-

دىمىنا 23 ادام سايلاندى، ماۋ زىدوڭ شۋجي بولدى. 7 ـ ايدا حۋنان شىڭۋيى ياڭ كايميڭدى جىبەردى، ياڭ كايميڭ دايىلي شۋجي بولدى. 9 ـ ايىدا ياڭ كايميڭ اۋىرىپ قالىپ، تان جىنلين دايىلي شۋجي بولدى. 8 ـ ايدا قىزىل ارميانىڭ قالىڭ قولى وڭتۇستىك حۋنانعا ٴجۇرىپ كەتىپ، اق كۇشتەر شەكارا رايونعا قاتتى قىسىم جاساعاندا، ٴبىز يۇڭشين اۋدانىندا ٴبىر رەت توتەنشە ٴماجىلىس اشتىق. 10 ـ ايدا قىزىل ارميا نيڭگاڭ اۋدانىنا قايتا ورالعانان كەيىن ماۋپيڭدە شەكارا رايونىنىڭ 2 ـ رەتكى پارتيا قۇرىلتايى شاقىرىلدى. قۇرىلتاي 10 ـ ايدىڭ 14 ـ كۇنىنەن باستاپ ٴۇش كۇن اشىلىپ، «ساياسي ماسەلەلەر جانە شەكارا رايون پارتيا ۇيىمىنىڭ مىندەتتەرى» قاتارلى قارارلار قابىلدادى، تان جىنلين، جۋ دى، چىن يي، لۇڭ چاۋچيڭ، جۋ چاڭجيە، ليۋ تيانچيان، يۋان پانجۋ، تان سىسۇڭ، تان بيڭ، لي شيفي، سۇڭ ييۋە، يۋان ۋىنساي، ۋاڭ زونۇڭ، چىن جىڭرىن، ماۋ زىدوڭ، ۋان شيشيان، ۋاڭ زو، ياڭ كايميڭ، حى تيڭيىڭ ــ 19 ادام ەكىنشى كەزەكتى پارتيا ەرەكشە ۋيىيۋانحۇيىنىڭ ۋيىيۋاندىعىنا سايلاندى. 5 ادام چاڭۋيى بولدى، تان جىنلين (جۇمىسشى) شۋجي، چىن جىڭرىن (زيالى) فۋشۋجي بولدى. 11 ـ ايدىڭ 14 ـ كۇنى قىزىل ارميا 4 ـ جۇنىنىڭ 6 ـ رەتكى پارتيا قۇرىلتايى شاقىرىلدى، 23 ادام سايلانىپ، پارتيا جۇن ۋيىيۋانحۇيى ۇيىمداستىرىلدى، 5 ادام چاڭۋيى، جۋ دى شۋجي بولدى. پارتيا ەرەكشە ۋيىيۋانحۇيى مەن پارتيا جۇن ۋيىيۋانحۇيى پارتيا الدىڭعى شەپ ۋيىيۋانحۇيىنىڭ قاراۋىندا بولدى. پارتيا الدىڭعى شەپ ۋيىيۋانحۇيى 11 ـ ايدىڭ 6 ـ كۇنى قايتا ۇيىمداستىرىلدى، ول جۇڭياڭنىڭ ۇيعارۋى بويىنشا ماۋ زىدوڭ، جۋ دى، جەرگىلىكتى پارتيا

ۇيىمىنىڭ شۋجىيى (تان جىنلين)، جۇمىسشىلاردان ٴبىر جولداس (سۇڭ چياۋشىڭ)، ديحاندارداn ٴبىر جولداس (ماۋكۋېن) سياقتى 5 ادامىنان قۇرالدى، ماۋزېدۇڭ شۋجي بولدى. پارتيا الدىڭعى شەپ ۋېيۋانحۇيىندا ازىرگە ميشۋچۋ، ۇگىت ٴبولىمى، ۇيىمداستىرۋ ٴبولىمى جانە جۇمىسشى ـ قىزمەتكەرلەر قوزعالىسى ۋېيۋانحۇيى، اسكەري ۋېيۋانحۇي قۇرىلدى. پارتيا الدىڭعى شەپ ۋېيۋانحۇيى جەرگىلىكتى پارتيا ۇيىمدارىن باسقارىپ وتىردى. پارتيا ەرەكشە ۋېيۋانحۇيىنىڭ بولۋى ٴالى دە قاجەتتى، ويتكەنى پارتيا الدىڭعى شەپ ۋېيۋانحۇيىنىڭ كەيدە ارمياەن بىرگە بولىپ جۇمىس ىستەۋىنە تۋرا كەلەدى. ٴبىز پرولەتارياتتىڭ يدەياسىنىڭ باسشىلىعى ماسەلەسىن توتەنشە ماڭىزدى ماسەلە دەپ سەزدىك. شەكارا رايون اۋدانىنداعى پارتيا ۇيىمدارى تۇگەل دەرلىك ديحانداردان قۇرالعان، ەگەر بۇلارعا پرولەتارلىق يدەيا ارقىلى باسشىلىق ەتىلمەسە، قاتەلىككە قاراي بەت الۋى مۇمكىن. اۋداندىق قالالاردا جانە ٴىرى قالا ـ جىڭداردا جۇمىسشى ـ قىزمەتكەرلەر قوزعالىسىنا بارىنشا نازار اۋدارۋدان تىس، اكىميات ورگاندارىندا جۇمىسشىلاردىڭ وكىلدەرىن كوبەيتۋ كەرەك. پارتيانىڭ ٴار دارەجەلى باسشى ورگاندارىندا دا جۇمىسشىلار مەن كەدەي ديحاندار قۇرامىن كوبەيتۋ كەرەك.

گىمىڭنىڭ سىياتى ماسەلەسى

ٴبىز كومۋنيستىك ينتەرناتسيونالدىڭ جۇڭگو ماسەلەسى جونىندەگى قارارىنا تولىق قوسىلامىز. جۇڭگو قازىرگى ۋاقىتتا، شىنىندا، ٴالى دە بۋرجۋازيالىق ـ دەموكراتيالىق گىمىڭ كەزەڭىندە تۇر. جۇڭگونىڭ ٴوزىندى ـ كەسىلدى دەموكراتيالىق گىمىڭ گاڭلىڭى

سىرتقى جاقتا، جيانگەرلىكتى قۇلاتىپ، ٴۇزىلدى ـ كەسىلدى ۇلت ازاتتىعىنا جەتسۋدى؛ ىشكى جاقتا، مايباندار تابىنىڭ قالالارداعى كۇشىن الاستاۋدى، جەر گىميڭىن ورىنداپ، اۋىل ـ قىستاقتارداعى فەودالدىق قاتىناستاردى جويۋدى، جۇنفالىق ۇكىمەتتى قۇلاتۋدى قامتيدى. وسىنداي دەموكراتيالىق گىميڭدى ٴسوزسىز باستان كەشىرۋ كەرەك، سوندا عانا سوتسياليزىمگە ٴوتۋدىڭ شىنايى نەگىزىن قالاۋعا بولادى. ٴبىز ٴبىر جىلدان بەرى جەر ـ جەردە اينالا سوعىس جاساپ ٴجۇرىپ، بۇكىل ەل بويىنشا گىميڭ تاسقىنىنىڭ باسەڭدەگەنىن ابدەن سەزدىك. ٴبىر جاعىنان، ازعانتاي ٴارى شاعىن عانا جەردە قىزىل اكىميات بار، ەندى ٴبىر جاعىنان، بۇكىل مەملەكەت حالقىندا ٴالى دە ادەتتەگى دەموكراتيا بولماي وتىر، جۇمىسشىلار مەن ديحاندار، ٴتىپتى دەموكراتياشىل بۋرجۋازيادا تەگىس ٴسوز جانە جيىن اشۋ ۇقىعى جوق، گۇڭچانداڭعا كىرۋدىڭ ٴوزى ەڭ ۇلكەن قىلمىس بولىپ ەسەپتەلەدى. قىزىل ارميا بارعان جەردىڭ بارىندە بۇقارا سالقىن راي ٴبىلدىردى، ۇگىت ـ ناسيحاتتان كەيىن عانا اقىرىن ـ اقىرىن ويياندى. جاۋ ارمياسىمەن سوعىسقاندا، اسكەري بولىمدەردىڭ قاي ـ قايسىسىنىڭ دا قاتتى سوعىس جۇرگىزۋىنە تۋرا كەلدى، جاۋ ارمياسىنىڭ ىشكى جاعىندا ٴبىز جاققا ٴوتۋ جانە قوزعالاڭ كوتەرۋ ىستەرى بولمادى. 21 ـ ماي وقيعاسىنان كەيىن «بۇلىكشىلەر»دى ەڭ كوپ قابىلداعان 6 ـ جۇندە دە جاعداي وسىنداي بولدى. ٴبىز قاتتى جالعىزدىق كورىپ وتىرمىز، مۇنداي تۇرمىستىڭ اياقتالۋىن ىنتىزار بولىپ كۇتىپ وتىرمىز. بۇكىل ەل كولەمىندە دۋماندى دا تاسقىندى گىميڭگە كوشۋ ٴۇشىن قالا ۇساق بۋرجۋازياسىن قامتيتىن ساياسي، ىقتىسادي جاقتارداعى دەموكراتيالىق كۇرەستى باستاۋدىڭ

ٴوزى ٴسوزسىز باسىپ وتەتىن جول.

ۇساق بۋرجۋازيا جونىندەگى ساياساتتى ٴبىز بىسل 2-ايما دەيىن ٴبىرشاما جاقسى اتقاردىق. 3-ايدا وكتۋستىك جۋنان پارتيا ەرەكشە ۋيىيۋانجۇيىنىڭ وكىلى نيڭگاڭ اۋدانىنا كەلىپ، ٴبىزگە تىم وڭشىل بولىپ كەتىپسىڭدەر، ورتەۋ جانە ٴولتىرۋ تىم از بولىپتى، «ۇساق بۋرجۋازيانى پرولەتارلارعا اينالدىرۋ، ونان سوڭ ولى گەمىڭ جاساۋعا ماجبۇرلەۋ» دەگەن ساياساتتى اتقارماپسىڭدار دەپ سىن ايتتى، سونىمەن پارتيا الدىڭعى شەپ ۋيىيۋانجۇيىنىڭ بۇرىنعى باسشىلارى ورنىنان اۋىستىرىلدى، ساياسات بىردەن وزگەرتىلدى. 4-ايدا بۇكىل ارميا شەكارا رايونعا كەلگەننەن كەيىن ورتەۋ جانە ٴولتىرۋ بۇرىنعىسىنداي كوپ بولماعانىمەن، ٴبىراق قالالاردا ورتاشا ساۋداگەرلەردى مۇسادىرالاۋ، اۋىل-قىستاقتارداعى ۇساق ديجۋلارعا جانە باي ديحاندارعا اقشالاي الىمان سالۋ جۇمىسى مەيلىنشە قاتتى جۇرگىزىلدى. وكتۋستىك جۋنان پارتيا ەرەكشە ۋيىيۋانجۇيى ورتاعا قويىلعان «بارلىق زاۋوتتار جۇمىسشىلارعا بەرىلسىن» دەگەن ۇران دا جاپپاي ۇگىتتەلدى. ۇساق بۋرجۋازياعا سوققى بولىپ تيەتىن مۇنداي اسىرە سولشىلدىق ساياسات ۇساق بۋرجۋازيانىڭ كوپشىلىگىن تۋحاۋ-ليەشىندەر جاققا وتكىزىپ جىبەردى، ولىڭ سالدارىنان ولار اق بەلگى تاعىپ بىزگە قارسى تۇردى. تاياۋدان بەرى بۇل ساياسات بىرتە-بىرتە وزگەرتىلىپ، احۋال بىرتىندەپ وڭالۋدا. وتە-موتە سۇيچۋان اۋدانىندا جاقسى ناتيجەگە قول جەتتى، اۋداندىق قالاداعى جانە قالا-جىڭدارداعى ساۋداگەرلەر بىزدەن قاشقالاقتامايتىن، ٴبىرسىپىراسى قىزىل ارميانى ماقتايتىن بولدى. ساۋلىنشۇي دەگەن جەردە جارمەڭكە بولعان كۇنى

(ٴار ٴۇش كۇنــدە، ٴتۇس مەزگىــلىندە ٴبىر رەت جارمەنــكە بولىپ تۇرادى) 20 ملڭ ادام كەلدى، بۇرىن مۇنداي بولماعان. بۇل ٴىس ٴبىزدىڭ ساياساتىمىزدىڭ دۇرىــس ەكەنىن دالەلــدەدى. تۋحاۋـ لىەشىندەردىڭ حالىقلا سالعان باجىسى مەن المان ـ سالىمى توتەنشە اۋىر ەدى، سۇيــچۋان اۋدانىنــداعى جىــيگۋــيتۋان㉑ حۋاڭ ـ اۋدان ساۋلىنشۇيگە دەيىنگى 70 لي كەلەتىن ارالىقتا 5 ورىندا باجى الاتىن، اۋىل شارۋاشىلىق ونىمدەرىنىڭ ٴارقانــدايىنان باجى الماي قويمايـ تىن. ٴبىز جىــگۋيتۋاندى قيراتىــپ، بۇل باجىــلاردى كۇشىنەن قالدىردىق، سونىــمەن ديحانــدار جانە ورتاشا، ۇساق ساۋداگەرلەر تۇگەلىمەن ٴبىزدى قولدادى.

جۇڭگيادڭ بىزگە ۇساق بۋرجۋازيانىڭ مۇددەسىن قامتىمان ساياسي گاگليىڭ جاريالاۋدى تاپسىردى، جەر ـ جەردىڭ تۇگەل باسشىلىقا الۋى ٴۇشىن، ٴبىز جۇڭگيادنان جۇمىسشىلار مۇددەسىن، جەر گىميگىن جانە ۇلــت ازاتــتىعىن قامــتىمان تۇتاس دەموكراتيالىق گىميگىنىڭ ساياسي گاگليىگىن جاساۋدى وتىنەمىز.

اۋىل شارۋاشىلىعى باستى نىقتىسات بولىــپ وتىرعان جۇڭگوداعى گىميگىنىڭ ٴبىر ەرەكشەلىگى ــ قوزعالاڭدى اسكەري كۇشپەن دامىتۋ. ٴبىز جۇڭگيادنىڭ اسكەري قوزعالىــسپەن شۇعىلــدانۋعا كوپ كۇش جۇمساۋىن ۇسىنىس ەتەمىز.

گىمجۇيلىڭ رايوندار ماسەلەسى

گۋاڭدۇڭ ولكەسىنىڭ سولتۇستىك بولەگــىنەن حۋنان، جياڭشي ولكەلەرىــنىڭ شەكارالارىن بويلاي حۋبەي ولكەســىنىڭ وڭتۇستىك بولەگىنە دەيىن سوزىــلىپ جاتــقان جەرلەردىڭ ٴبارى لوشياۋشان

تاۋ سىلەمى رايونىنا جاتادى. تۇتاس لوشياۋشان تاۋ سىلەمىندە ٴبىز باسپاعان جەر جوق؛ بارلىق بولەكتەرىن سالىستىرعاندا لوشياۋشان تاۋسىلەمىنىڭ نيڭگاڭ اۋدانىن ورتالىق ەتكەن ورتا بولەگى ٴبىزدىڭ اسكەري گىجۋي ەتۋىمىز ۇشىن ابدەن ٴتيىمدى. سولتۇستىك بولەگى جەر ٴتۇزىلىسى جاعىنان شابۋىل جاساۋداda، قورعانۋدادا ورتا بولەگىنە جەتپەيدى، سونداي-اق ٴىرى ساياسي ورتالىقتارعا تىم جاقىن، ەگەر جاۋشانى نەمەسە ۋحاندى تەز تارتىپ الۋ جوسپارى بولماسا، وندا اسكەر كۇشتەرىمىزدىڭ دەنىن ليۋياڭ، ليلىڭ، پيڭشياڭ، تۇڭگۋ وڭىرلەرىنە قويۋ قاتتى حاۋىپتى. وڭتۇستىك بولەگى جەر ٴتۇزىلىسى جاعىنان سولتۇستىك بولەگىنەن جاقسى بولعانىمەن، ٴبىراق بۇقارالىق نەگىزى جاعىنان ورتا بولەگىنە جەتپەيدى، ساياسي جاقتان الەماندا حۋنان، جياڭشي ولكەلەرىنە جاسايتىن ىقپالى دا ونشالىقتى ەمەس، ٴبىزدىڭ ٴاربىر قيمىلىمىز ارقىلى ەكى ولكەنىڭ ورتا بولەگى مەن سولتۇستىك بولەگىنە ىقپال جاسايتىن ورتا بولەككە جەتپەيدى. ورتا بولەكتىڭ ارتىقشىلىقتارى: (1) ٴبىر جىلدان استام ۋاقىت بويىنا قىزمەت ەتۋ ارقىلى ازىرلەگەن بۇقارالىق نەگىز بار. (2) پارتيا ۇيىمدارىنىڭ ەداۋىر نەگىزى بار. (3) ٴبىر جىلدان استام ۋاقىت جۇمساۋ ارقىلى مول كۇرەس تاجىريبەسى بار جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشتەر جارىققا شىعارىلدى، بۇعان مەيلىنشە قيىندىقپەن قول جەتتى؛ وسى جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشكە قىزىل ارميا 4-جۇنىنىڭ كۇشى قوسىلسا، ونى ٴارقانداي جاۋ جويا المايدى. (4) تاماشا اسكەري گىنجۇيدي — جيڭگاڭشان بار، ال جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشتەردىڭ گىنجۇيدىلەرى بارلىق اۋداندا بار. (5) ەكى ولكەگە ىقپال جاسايدى، ونىڭ ۇستىنە ەكى ولكەنىڭ

ورتا بولەگى مەن سولتۇستىك بولەگىنە ىقپال جاساي الادى، تەك ٴبىر ولكەگە، ونىڭ ۇستىنە وسى ٴبىر ولكەنىڭ وڭتۇستىك بولەگىنە جانە شالىعاي وڭىرلەرىنە عانا ىقپال جاساي الاتىن وڭتۇستىك حۋنان جانە وڭتۇستىك جياڭشي سىقىلدى جەرلەرمەن سالىستىرعاندا، ول ساياسي ماڭىزى جاعىنان كوپ وزگەشە. ورتا بولەكتىڭ كەمشىلىگى سول، ونىڭ گىجۋيلەنگەنىنە ۇزاق ۋاقىت بولعاندىقتان، اتىراپىندا «قورشاپ جويۋ» ارمياسى كوپ، وندا ىقتىسادي ماسەلە، اسىرەسە ناق اقشا ماسەلەسى توتەنشە قيىن.

حۋنان شىڭۋيى بۇل ارانىڭ قيمىل جوسپارى جونىندەگى ٴوز قۋاتتاماسىن 6-،7-ايلارداعى بىرنەشە اپتا ىشىندە ٴۇش رەت وزگەرتتى. ٴبىرىنشى رەت يۋان دىشىڭ كەلىپ، لوشياۋشان تاۋ سىلەمىنىڭ ورتا بولەگىندە اكىميات قۇرۋ جوسپارىن قۋپتادى. ەكىنشى رەت دۋ شيۋجيڭ مەن ياڭ كايميڭ كەلىپ، قىزىل ارميانىڭ تيتەي دە ٴارى-ٴسارى بولماي، وڭتۇستىك حۋنانعا قاراپ كەگەيۋىن، چۋيدۇي-مەن بىرگە شەكارا رايوندى قورعاۋ ٴۇشىن تەك مىلتىقتى 200 اسكەر قالدىرىلۋىن قۋاتتادى، سونداي-اق مۇنى «مۇلدە دۇرىس» باعىت دەدى. ٴۇشىنشى رەت تاعى دا يۋان دىشىڭ كەلدى، ارادا 10 كۇن وتپەگەن ەدى، بۇل جولعى حاتتا بىزگە كوپ يانات ايتىلعان، بۇدان تىس، قىزىل ارميانى شىعىس حۋنانعا اتتاندىرۋ قۋاتتالعان، بۇل دا «مۇلدە دۇرىس» باعىت دەلىنگەن، ونىڭ ۇستىنە تاعى دا بىزگە «تيتەي دە ٴارى-ٴسارى بولماۋ» تالابى قويىلعان. ٴبىز مىنە وسىنداي قاتىپ-سەمگەن نۇسقاۋلاردى قابىلدادىق، بويسۇنباساق قارسى شىققانداي بولامىز، بويسۇنايىق دەسەك، جەڭىلىسكە ۇشىراۋىمىز ابدەن ايقىن، نە قىلارىمىزدى بىلمەي ابدەن باسىمىز قاتتى.

ەكىنشى رەت حات كەلگەندە پارتيا جۇڭ ۋيييۋانحۋيى، پارتيا ەرەكشە
ۋيييۋانحۋيى جانە يۇڭشين شياڭۋيى بىرلەسكەن ٴماجىلىس اشىپ،
وڭتۇستىك حۋنانعا اتتانۋدى قاتەرلى ساپار دەپ ساناپ، شىڭۋيى-
دىڭ پىكىرلەرىن اتقارماۋدى ۇيعاردى. ارادا بىرنەشە كۇن وتكەن-
نەن كەيىن، دۋ شيۋجيڭ مەن ياڭ كايمىڭ شىڭۋيىدىڭ پىكىرلەرىنە
قاسارىسا جارماستى دا، 29 - تۋاندىعىلاردىڭ ەل - جۇرتىن ساعىنۋ
نىسايىن پايدالانا وتىرىپ، قىزىل ارميانى باستاپ شىعىپ چىنجوۋعا
شابۋىل جاسادى، سونىڭ سالدارىنان شەكارا رايون دا، قىزىل
ارميا دا جەڭىلىسكە ۇشىرادى. سان جاعىنان العاندا، قىزىل ارميانىڭ
شامامەن جارتىسى شىعىن بولدى؛ ال شەكارا رايوندا ورتەلگەن
ۇيلەر مەن ولتىرىلگەن ادامنىڭ ەسەبى جوق، اۋداندار ارت-ارتىنان
قولدان كەتتى، كۇنى بۇگىنگە دەيىن تولىق قايتارىلىپ الىنبادى.
شىعىس حۋنانعا اتتانۋعا كەلسەك، حۋنان، حۋبىي، جياڭشي ولكە-
لەرىندەگى تۋحاۋ - ليەشىندەر اكىمياتىندا ٴالى بولىنۋشىلىك
بولماي تۇرىپ، قىزىل ارميانىڭ نەگىزگى كۇشىن اتتاندىرۋ مۇلدە
ورىنسىز ەدى. 7 - ايدا وڭتۇستىك حۋنانعا اتتانباعان بولساق،
شەكارا رايونداعى اۋگۇست جەڭىلىسىنەن ساقتانىپ قانا قويماي،
وتىڭ ۇستىنە گوميندا ڭنىڭ 6 - جۇنى مەن ۋاڭ جۇن ارمياسى
اراسىندا جياڭشي ولكەسىنىڭ جاڭشۋ دەگەن جەرىندە سوعىس بولىپ
جاتقان ورايدان پايدالانا وتىرىپ، يۇڭشين اۋدانىنداعى جاۋ ارميا-
سىن تالقانداپ، جي - ان جانە انفۋ اۋداندارىن الاتىن ەدىك،
الدىڭعى بولىمدەرىمىز پيڭشياڭ اۋدانىنا جەتىپ، لوشياۋشان تاۋىنىڭ
سولتۇستىك بولەگىندەگى قىزىل ارميانىڭ 5 - جۇنىمەن بايلانىس
جاساعان بولار ەدى. وسى كەزدىڭ وزىندە دە نيڭگاڭ اۋدانىن

دابنيىڭ ەتە وتىرىپ، شەمس حۋنانعا پارتيزان بولىمدەرىن عانا اتتاندىرۋ قاجەت ەدى. تۇحاۋ-ليەشىندەر اراسىندا سوعىس باستال-ماعاندىقتان، حۋنان ولكەسىنىڭ شەكاراسىنداعى پيڭشياڭ، چاليڭ جانە يۋشيان اۋداندارىندا جاۋدىڭ قالىڭ قولى جاتقاندىقتان، نەگىزگى كۇشىمىز سولتۇستىككە اتتانىپ كەتسە، جاۋدىڭ ورايىندى پايدالانا قوياتىندىعى ءسوزسىز ەدى. جۇڭياڭ بىزگە شەمس حۋنانعا نەمەسە وڭتۇستىك حۋنانعا اتتانۋ تۋرالى ويلاپ كورۋدى تاپسىردى، ءبىراق مۇنىڭ ءار ەكەۋىن اتقارۋدا قاتتى حاۋىپتى، شەمس حۋنانعا اتتانۋ ۇسىنىسى جۇزەگە اسىرىلماعان بولسا دا، وڭتۇستىك حۋنانعا اتتانۋدىڭ ناتيجەسىن تاجىريبە دالەلدەدى. بۇل اششى تاجىريبە ءاردايىم ەستە ساقتاۋىمىزعا تاتيدى.

قازىر — تۇحاۋ-ليەشىندەر تابىنىڭ ۇستەمدىگىندە ءالى بولىنۋ-شىلىك تۇماعان مەزگىل، شەكارا رايوندى قورشاي وتىرىپ، «شابۋىل جاساپ جويۋ» جۇرگىزىپ وتىرعان جاۋ ارمياسى ءالى دە بولسا 10 نەشە تۇاننان اسادى. سولاي بولا تۇرسا دا، ەگەر ءبىز ناق اقشا ماسەلەسىن شەشۋدىڭ جولىن ۇزدىكسىز تاۋىپ وتىرا الساق (ازىق-تۇلىك، كيىم-كەشەك ەندى ەلەۋلى ماسەلە بولۋدان قالدى)، شە-كارا رايونداعى نەگىزگە سۇيەنە وتىرىپ، وسىنشالىقتى جاۋعا، ءتىپتى بۇدان دا كوپ جاۋعا توتەپ بەرۋدىڭ امالىن تابا الامىز. شەكارا رايونعا كەلسەك، قىزىل ارميا كەتە قالسا، شەكارا رايونىنىڭ 8-اي-داعى سياقتى اياق استى ەتىلۋى دەرەۋ قايتالانادى. چۋيىدۋي بۇكىلدەي جويىلىپ كەتپەگەن كۇندە دە، پارتيا مەن بۇقارانىڭ نەگىزى وراسان زور ويرانشىلىققا ۇشىرايدى، تاۋداعى گەنجۇيلەردىڭ امان ساقتاپ قالۋعا بولاتىندارىن ەسەپكە الماعاندا، جازىقتاردا

8 ـ ،9 ـ ايلارداعى سياقتى تۇگەلـدەي قۇپيا جاعدايعا كوشۋگە تۋرا كەلەدى. قىزىل ارميا كەتىپ قالماسا، قازىرگى نەگىزدە تۇس ـ تۇسقا بىرتە ـ بىرتە كەڭەيۋگە بولادى، مۇنىڭ بولاشاعىنان ۇمىت زور. قىزىل ارمياعا كەلسەك، مۇنى ۇلعايتۋ ماقساتىنا جەتۋ ۇشىن تەك بۇقارالىق نەگىزى بار جيڭگاڭشان ماڭىندا، ياعني نيڭگاڭ، يۇڭشين، ليڭشيان جانە سۇيچۋان اۋداندارىندا، حۋنان جانە جياڭشي ولكە- لەرىنىڭ جاۋلارىنىڭ مۇددە بىرلىگى جوقتىعىن، ۇز كۇشىن تۇس ـ تۇستان قورعانۋعا جۇمساپ، شوعىرلاندىرۋعا امالسىز بولىپ وتىرعان جاعدايىن پايدالانا وتىرىپ، جاۋمەن ۇزاق ۋاقىت كۇرە- سۋگە تۋرا كەلەدى. دۇرىس تاكتيكا قولدانۋعا، سوعىسپاساق قوي مەيلى، سوعىسادى ەكەنبىز ۇسوزسىز جەڭىسكە جەتۋگە، ۇسوزسىز تۇتقىن تۇسىرۋگە، ۇسوزسىز ولجا الۋعا ۇتىسىمىز، وسىلاي ىستەگەندە قىزىل ارميانى بىرتە ـ بىرتە ۇلعايتۋعا بولادى. شەكارا رايونىنداعى بۇقارانىڭ 4 ـ ايدان 7 ـ ايعا دەيىنگى ارالىقتا بولعان ازىرلىگى جونىنەن العاندا، قىزىل ارميانىڭ قالىڭ قولى وڭتۇستىك حۋنانعا اتتانىپ كەتكەن بولسا، 8 ـ اي ىشىندە قىزىل ارميانىڭ ۇلعايتىلۋى ۇشۇباسىز ەدى. ۇبىر رەت قاتەلەسكەن بولسا دا، قىزىل ارميا جەر جاعدايى ۇتيىمدى بولعان جانە حالىقپەن تاتۋ ـ ۇتاتتى تۇراتىن شەكارا رايونعا قايتا ورالدى، ونىڭ بولاشاعى ۇالى دە جامان بولا قويماس دەگەن ۇمىت بار. قىزىل ارميا شەكارا رايونىندا ـــ وسى جەردە كۇرەس جاساۋعا بەل بايلاۋ، توزىمدىلىكپەن سوعىس جۇرگىزەتىن ەرلىك جىگەر كورسەتۋ قاجەت، سوندا عانا قارۋ- جاراقتارىن مولايتىپ، تاماشا جاۋىنگەرلەر شىنىقتىرىپ شىعارا الادى. شەكارا رايونىندا قىزىل تۋ تىگىلگەنىنە ۇبىر جىل بولدى، بۇل، ۇبىر

جاعىنان، حۋنان، حۋبي، جياڭشي ولكەلەرىندەگى، ٴتىپتى بۇكىل ەلدەگى تۋحاۋ ـ ليەشىندەر تابىنىڭ وشيەندىلىگىن تۋعىزعان بولسا، ەندى ٴبىر جاعىنان، سول ماڭداعى ولكەلەردىڭ جۇمىسشى ـ ديحان ـ اسكەرلەر بۇقاراسىنىڭ ٴۇمىتىن بىرتە ـ بىرتە تۋعىزدى. اسكەرلەرگە كەلسەك، جۇنفالارىنىڭ شەكارا رايونىندا «باندىسىلاردى جويىۋ»دى كەلەلى ٴىس دەپ قاراپ، «باندىلاردى جويامىز دەپ ٴبىر جىل ٴوتتى، شىعىنعا تالاي مىليون اقشا كەتتى» (لۋ ديپيڭ)، «سايلاۋلى قولى، كەزەۋلى قارۋى بار» (ۋاڭ جۇن) دەگەندەرى جاۋ ارمياسىنداعى اسكەرلەردىڭ جانە تۇيىقتا تىرەلگەن تومەن دارەجەلى جۇنگۋاندار-داردىڭ نازارىن بىزگە بىرتە ـ بىرتە اۋدارۋدا، بۇلاردان ٴوز ەركىمەن ٴبىز جاققا ٴوتىپ كەلەتىندەر كۇن ساين كوبەيەدى، بۇل قىزىل ارمىيانىڭ مولىعۋى ٴۇشىن تاعى دا ٴبىر قاينار بولماق. ونىڭ ۇستىنە شەكارا رايونىندا قىزىل تۋدىڭ باستان ـ اياق جىعىلماي تۇرۋى گۇڭچاندانگىنىڭ كۇش ـ قۋاتىن كورسەتىپ قانا قويماي، سونىمەن قاتار بيلەپ ـ توستەۋشى تاپتاردىڭ كۇيرەگەندىگىن دە كورسەتتى، مۇنىڭ ٴوزى بۇكىل ەلدە ساياسي جاقتان اسا زور ماڭىز الادى. سوندىقتان ٴبىز لوشياۋشان تاۋ سىلەمىنىڭ ورتا بولەگىندە اكىميات قۇرىلۋىن جانە مۇنىڭ ۇلعايتىلۋىن ٴارقاشان توتەنشە قاجەتتى ٴارى توتەنشە دۇرىس دەپ سانايمىز.

ەسكەرتۋلەر

① بۇل سوعىس 1927 ـ جىلى 10 ـ ايدا بولدى.

② بۇل سوعىس 1927 ـ جىلى 11 ـ، 12 ـ ايلاردا بولدى.

③ قىزىل ارمياداعى اسكەرلەر وكىلدەرى كەڭەسى مەن اسكەرلەر ۋىيبۋانحۋيى ٴتۇزىمى كەيىن كەلە كۇشىنەن قالدىرىلدى. 1947 ـ جىلى كادىرلار باسشىلىعىنداعى اسكەرىلەر كەڭەسى مەن اسكەرلەر ۋىيبۋان-حۋيى ٴتۇزىمى تاعى دا قولدانىلدى.

④ بۇل ارادا 1927 ـ جىلى 8 ـ ايدىڭ 1 ـ كۇنى نانچاڭدا كوتەرىلىس جاساعان يە تيڭ، حى لۇڭ جولداستاردىڭ كونە اسكەري بولىمدەرى ايتىلىپ وتىر (يە تيڭنىڭ اسكەري ٴبولىمى جونىندە وسى شىعارمانىڭ ⑭ ەسكەرتۋىنە قاراڭىز). بۇل اسكەري بولىمدەر چاۋجوۋ جانە شانتوۋ اۋدانىدارىنا جاساعان جورىقتا جەڭىلىسكە ۇشىراعانىنان كەيىن، ولاردىڭ ٴبىر بولەگى جۋدى، لين بياۋ، چىن يي جولداستاردىڭ باسشىلىعىندا گۋاڭدۇڭنان شەگىنىپ شىعىپ، جياڭشي ارقىلى حۋنانىنىڭ وڭتۇستىك بولەگىنە بارىپ پارتيزاندىق سوعىس جۇرگىزدى. 1928 ـ جىلى 4 ـ ايدا جيڭگاڭشانعا بارىپ، ماۋ زىدۇڭ جولداسقا قوسىلدى.

⑤ 1927 ـ جىلعى گىميڭ داۋىرىندەگى ۋچاڭ گومين جىڭفۋ-ىنىڭ قورعاۋشىلار تۋانى، مۇنىڭ كادىرلارىنىڭ كوبى كوڭچاندانىڭ مۇشەسى بولاتىن. ۋاڭ جيڭۋي، تاعى باسقالار گىميڭگە وپاسىزدىق جاساعانىنان كەيىن، وسى قورعاۋشىلار تۋانى نانچاڭداعى كوتەرىلىسكە ارمياعا قوسىلماقشى بولىپ، 7 ـ ايدىڭ اياق شەنىندە ۋچاڭنان شىعىپ كەتتى. ولار جول ـ جونەكەي نانچاڭداعى كوتەرىلىسشى ارميانىڭ وڭتۇستىككە اتتانىپ كەتكەنىن ەستىپ شيۋشۇي اۋدانىنا بارىپ، پيڭجياڭ، ليۋياڭ وڭىرلەرىندەگى ديحاندار ارمياسىنا قوسىلدى.

⑥ 1927 ـ جىلى كوكتەمدە حۋنان ولكەسىنىڭ پيڭجياڭ، ليۋياڭ وڭىرلەرىندە ەداۋىر كۇشتى، ديحاندار قارۋلى كۇشى قالىپتاستى. 5 ـ ايدىڭ 21 ـ كۇنى شۇي كىشياڭ چاڭشادا فانگىمىڭدىك وقيعا («21 ـ ماي وقيعاسى») تۋعىزىپ، گىميڭشىل بۇقارانى قىرعىنداەدى. 5 ـ ايدىڭ 31 ـ كۇنى پيڭجياڭ، ليۋياڭ وڭىرلەرىندەگى ديحاندار ارمياسى فانگىمىڭگە قايتارما سوققى بەرۋدى كوزدەپ، چاڭشاعا قاراي

ىلگەرىلەدى؛ ٴبىراق جيحۇيجۋيشىل چىن دۋشيۋدىڭ بوگەت جاساۋى سالدارىنان، ولار قايتادان شەگىندى. ديحاندار قوسىنىنىڭ ٴبىر بولەگى دەرەۋ دۋليتۋان بولىپ ۇيىمداسىپ، پارتيزاندىق سوعىس جۇرگىزدى. 8 ـ ايدىڭ 1 ـ كۇنگى نانچاڭ كوتەرىلىسىنەن كەيىن، پيڭجياڭ، ليۋياڭ وڭىرلەرىندەگى ديحاندار ارمياسى شيۋشۋي، تۇڭگۋ، پيڭجياڭ، ليۋياڭ وڭىرلەرىندە ۇچاڭ گومين جىڭفۋىنىڭ بۇرىنعى قورعاۋشىلار تۋاتىنا قوسىلىپ، پيڭشياڭ كومىر كەن جۇمىسشىلارىنىڭ قارۋلى كۇشىمەن تىزە قوسا وتىرىپ، كۇزگى جيىن ـ تەرىن كەزىندەگى كوتەرىلىستى باستادى. كوتەرىلىسشى اسكەري ٴبولىم 10 ـ ايدا ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ باستاۋىمەن جيڭگاڭشانعا كەلدى.

⑦ 1928 ـ جىلدىڭ باس كەزىندە، جۋ دى جولداس وڭتۇستىك حۋناندا گىميڭدىڭ پارتيزاندىق سوعىس جۇرگىزدى، ديحاندار قوزعالىسىنىڭ بۇرىننان نەگىزى بار يىجاڭ، چىنجوۋ، لىيياڭ، يۇڭشياڭ، زىشيڭ اۋداندارىندا بۇل كەزدە ديحاندار ارمياسى ۇيىمداستىرىلدى. كەيىن كەلە جۋ دى جولداس وسى ديحاندار ارمياسىن باستاپ جيڭگاڭشانعا كەلىپ، ماۋ زىدۇڭ جولداسقا قوسىلدى.

⑧ حۋنان ولكەسىنىڭ چاڭنيڭ اۋدانىنداعى شۇيكوۋشان — قورعاسىن شىعاتىن ماڭىزدى جەر. مۇنداعى كەن جۇمىسشىلارى 1922 ـ جىلدىڭ وزىندە ـ اق، گۇڭچانداڭنىڭ باسشىلىعىندا جۇمىسشىلار ۇيىمىن ۇيىمداستىرىپ، فانگىميڭگە قارسى كوپ جىل بويى كۇرەس جۇرگىزگەن بولاتىن. 1927 ـ جىلى كۇزگى جيىن ـ تەرىن كەزىندەگى كوتەرىلىستەن كەيىن ٴبىرسىپىرا جۇمىسشىلار قىزىل ارميا قاتارىنا قوسىلدى.

⑨ انيۋان كومىر كەنى — جانيەپيڭ گۇڭسىنىڭ ٴبىر بولەگى، جياڭشي ولكەسىنىڭ پيڭشياڭ اۋدانىندا. سول كەزدە وسى كەندە 12 مىڭ جۇمىسشى بار ەدى. 1921 ـ جىلدان باستاپ جۇڭگو گۇڭچانداڭىنىڭ حۋنان شىڭۋيى انيۋانعا قىزمەت ىستەۋگە ادام جىبەرىپ، وندا پارتيانىڭ جانە جۇمىسشىلار ۇيىمىنىڭ ۇيىمدارىن قۇردى.

⑩ قىزىل ارمىياداعى پارتيا وكىلى 1929 ـ جىلدان باستاپ جىگجى ۋىيىۋان دەپ اتالاتىن بولدى، ليانىنىڭ جىگجى ۋىيىۋانى 1931 ـ جىلدان باستاپ جىگجى جىداۋىۋان دەپ اتالاتىن بولدى.

⑪ «تۇماۋلارعا سوقتى بەرۋ» ارقىلى پالى سالۋ جولىمەن اسكەري قاراجات دايارلاۋ تەك ۋاقىتشا جانە ٴىشىنارا قولدانىلعان شارا بولاتىن. ارميا مولايىپ، جەر كەڭەيگەننەن كەيىن اسكەري قاراجاتتى باجى الۋ جولىمەن دايارلاۋ قاجەت ٴارى مۇمكىن بولدى.

⑫ بۇل شارا قىزىل ارميادا ۇزاق ۋاقىت بويىنا جۇرگىزىلدى، ول كەزدە وسىلاي ىستەۋ قاجەت ەدى، كەيىن كەلە دارەجەسىنە قاراي قامداۋعا وزگەرتىلىپ، بۇرىنعىدان ٴبىراز پارىقتاندىرىلدى.

⑬ ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل ارادا گىميگىدىڭ ارميانىڭ ىشكى جاعىندا بەلگىلى دەموكراتيالىق تۇرمىس بولۋىنىڭ قاجەت ەكەنىن ەرەكشە باسا كورسەتتى، بۇعان ول كەزدە قىزىل ارميانىڭ جاڭادان قۇرىلعاندىعى، دەموكراتيا دارىپتەلمەسە، ارميا قاتارىنا جاڭادان كىرگەن ديحانداردىڭ جانە اق ارميادان تۇتقىنعا تۇسكەن اسكەرلەر- دىڭ گىميگىدىك بەلسەندىلىگىنە تولىق دەم بەرىلمەيتىندىگى، كەرتارتپا ارميا تاراپىنان كادىرلار اراسىنا تارالعان جۇنفاجۋيلىك ادەتتەر تولىق قۇرتىلمايتىندىعى سەبەپ بولعان ەدى. ارينە، اسكەري بولىمدەردىڭ ىشكى جاعىنداعى دەموكراتيالىق تۇرمىس اسكەري ٴتارتىپ جول بەر- گەن كولەمدە بولۋعا، ٴتارتىپتى السىرەتۋ ٴۇشىن ەمەس، قايتا ٴتارتىپتى كۇشەيتۋ ٴۇشىن بولۋعا ٴتيىس ەدى، سوندىقتان، اسكەري بولىمدەردە قاجەتتى دەموكراتيانى دارىپتەگەن كەزدە، اسىرە دەموكراتيانى تالاپ ەتەتىن تارتىپسىزدىك قۇبىلىستارعا دا قارسى تۇرۋ قاجەت بولدى. ال مۇنداي قۇبىلىستار قىزىل ارميادا العاشقى كەزدە ٴبىر مەزگىل اۋىر بولدى. ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ ارمياداعى اسىرە دەموكراتياعا قارسى جۇرگىزگەن كۇرەسى جونىندە «پارتيا ىشىندەگى قاتە يدەيالاردى تۇزەتۋ تۋرالى» دەگەن شىعارماعا قاراڭىز.

⑭ 1926 ـ جىلى سولتۇستىككە جورىق كەزىندە، يە تيلڭ جولداستىڭ اسكەري ٴبولىمى گوۆڭچاندالڭ مۇشەلەرىن تسرەك ەتكەن دۆليتۋان ەدى، ول سولتۇستىككە جورىق كەزىندە ايگىلى جاۋىنگەر ٴبولىم بولدى. گمىيگدىڭ ارميا ۆچاگدى العانان كەيىن، بۇل تۋان كەگەيىپ 24 ـ شى بولدى، نانچاڭ كوتەرىلىسىنەن كەيىن قاعى دا كەگەيىپ 11 ـ جۇن بولدى.

⑮ ٴىس جۇزىندە قىزىل ارمياداعى پارتيا مۇشەلەرىنىڭ سانى بۇكىل ارميانىڭ شامامەن ۆشتەن ٴبىر بولەگىن ۆستاسا جاقى بولاتىن ەدى، كەيىن كەلە قىزىل ارميا مەن حالىق ازاتتىق ارمياسىندا نەگىزىنەن العاندا وسىنداي بولدى.

⑯ 1927 ـ جىلى 5 ـ ايدىڭ 21 ـ كۇنى، جيالڭ جيەشىنىڭ، ۆالڭ جيگۆيدىڭ ايتاقتاۋىمەن گوميداگىنىڭ حۋنان ولكەسىندەگى فانگميگ ـ شىل جۇنگۋانداري شۋي كىشيالڭ مەن حي جيان چاگشا قالاسىندا حۋنان ولكەلىك جۇمىسشىلار ۆيىمىنا، ولكەلىك ديحاندار قوعامىنا جانە بارلىق گمىيگدىڭ ۆيىمدارعا قورشاپ شابۋىل جاسادى دا، كوممۋنيستەردى، گمىيگشىل جۇمىسشى ـ ديحان بۇقاراسىن تۇتقىندادى ٴارى قىردى. بۇل «21 ـ ماي وقيعاسى» دەپ اتالدى. بۇل وقيعا ۆالڭ جيگۆي باستاعان ۆحانداعى گوميندالڭ فانگميگشىلدەرى مەن جيالڭ جيەشى باستاعان نانجيگدەگى فانگميگشىلدەردىڭ اشىقتان ـ اشىق توعىسۋىنىڭ ايقىن بەلگىسى ەدى.

⑰ 1928 ـ جىلى حۋنان ـ جياگشي شەكارا رايونى بەلگىلەگەن جەر زاگىنىڭ ٴبىر تارماعى. ماۋ زىدۇڭ جولداس كەيىن كەلە بىلاي دەپ كورسەتتى: ديجۋلاردىڭ عانا جەرىن مۇسادىرالاۋمەن تىنباي، بارلىق جەردى مۇسادىرالاپ الۋ ٴبىر ٴتۇرلى قاتەلىك، بۇل قاتەلىك سول كەزدە جەر ٴۇشىن بولعان كۇرەس تاجىريبەلەرىنىڭ جەتكىلىكسىزدىگى سالدارىنان تۋدى. 1929 ـ جىلى 4 ـ ايدا شيگگو اۋدانىنىڭ جەر زاگىندا «بارلىق جەردى مۇسادىرالاۋ» «الەۋمەتتىك جەرلەردى جانە ديجۋ

تابىنىڭ جەرلەرىن مۇسادىرالاۋعا وزگەرتىلدى.

⑱ اۋىل - قىستاقتارداعى ارالىق تاپتاردى ٴوز جاعىمىزعا تارتۋ- دىڭ ماڭىزدىلىعىن ەسكەرە وتىرىپ، ماۋ زەدۇڭ جولداس ارالىق تاپتارعا شامادان تىس اۋىر سوققى بەرەتىن قاتە ساياساتتى دەرەۋ تۇزەتتى. ماۋ زەدۇڭ جولداستىڭ ارالىق تاپتارعا باعىتتالعان ساياسات جونىندەگى قۋاتتامالارى تۋرالى وسى شىعارماعا قاراڭىز. بۇدان تىس، 1928 - جىلى 11 - ايداعى قىزىل ارميا 4 - جۇنىنىڭ 6 - رەتكى پارتيا قۇرىلتايىنىڭ تي - انىنا (مۇندا «بەتالدى ورتەۋگە جانە بەتالدى ولتىرۋگە تيىم سالۋ»، «ورتاشا، ۇساق ساۋداگەرلەردىڭ مۇددەسىن قورعاۋ» دەگەن تارماقتار بار)، قىزىل ارميا 4 - جۇنىنىڭ 1929 - جىلى 1 - ايداعى ۇلاقتاندىرۋىنا (مۇندا «قالاداعى ساۋداگەرلەر ۇساق - تۇيەك اۋقاتىمەن شۇعىلدانا بەرسىن، تەك بىزگە بويسۇنسا بولعانى، ولارعا تيىسپەيمىز» دەگەن سوزدەر بار) جانە شيگۋ اۋدانىنىڭ 1929 - جىلى 4-ايداعى جەر زاڭىنا (وسى شىعارمانىڭ ⑰ ەسكەرتۋى)، ت.ب. قاراڭىز.

⑲ مۇنداي جاعدايدى گىميڭدىڭ سوعىستىڭ داۋىنا، گىنجۇيدىلەر- دىڭ كەگەيۋىنە جانە گىميڭدىڭ ۇكىمەتتىڭ ونەركاسىپ پەن ساۋدانى قورعاۋ ساياساتىنا ساي وزگەرتۋگە بولاتىن ەدى، كەيىن كەلە وزگەر- تىلدى دە. بۇل ارالداعى نەگىزگى ٴتۇيىن — ۇلتتىق ونەركاسىپ پەن ساۋدانى باتىل قورعاۋ، اسىرە سولشىل ساياساتقا قارسى تۇرۋ.

⑳ ەگبەككۇشتەرىن ولشەم ەتىپ جەر ٴبولۋ ٴادىسى ۇيلەسىمدى ەمەس. ٴىس جۇزىندە قىزىل رايونداردا ۇزاق ۋاقىت بويىنا جان سانىنا قاراي تەڭ ٴبولۋ ٴپرينسيپ ەتىلدى.

㉑ جيڭۋيتۋان — فانگىميڭدىك جەرگىلىكتى قارۋلى كۇش.

پارتيا ىشىندەگى قاتە يدەيالاردى تۇزەتۋ تۋرالى*

(1929 ـ جىل 12 ـ اي)

قىزىل ارميا 4 ـ جۇنىندەگى كۇڭچاندانىڭ ۇيمى ىشىندە پرولە ـ تارياتقا جات ٴتۇرلى يدەيالار ٴومىر سۇرۋدە، بۇلار پارتيانىڭ دۇرىس لۋشيانىن اتقارۋعا توتەنشە زور كەدەرگى بولىپ وتىر. ەگەر بۇل يدەيالار تۇبەگەيلى تۇزەتىلمەسە، وندا قىزىل ارميا 4 ـ جۇنى جۇڭگونىڭ ۇلى رەۆوليۋتسيالىق كۇرەسى جۇكتەگەن مىندەتتى، ٴسوز جوق، وتەي المايدى. 4 ـ جۇنىنىڭ پارتيا ۇيىمىنداعى ٴتۇرلى ـ ٴتۇرلى بۇرىس يدەيالاردىڭ قاينارى، ارينە، پارتيانىڭ ۇيىمدىق نەگىزىنىڭ اسا زور بولەگى ديحانداردان جانە باسقا ۇساق بۇرجۋا ـ زيادان شىققان قۇرامداردان قۇرالعاندىعى؛ ٴبىراق پارتيانىڭ باسشى ورگاندارىنىڭ وسى بۇرىس يدەيالارعا باعىتتاعان ٴبىر اۋىزدى، باتىل كۇرەسىنىڭ كەمشىل بولعاندىعى دا، پارتيا مۇشەلە ـ رىنە باعىتتاعان دۇرىس لۋشياندىق تاربيەسىنىڭ كەمشىل بولعان ـ

دىعى دا وسى بۇرىس يدەيالاردىڭ ٴومىر ٴسۇرۋى مەن ٴورشۋىنىڭ باستى سەبەبى بولىپ تابىلادى. قۇرىلتاي جۇڭگياڭنان 9-ايدا كەلگەن حاتتاعى رۋحىنا نەگىزدەلە وتىرىپ، 4-جۇننىڭ پارتيا ۇيىمىنداعى پرولەتارياتقا جات تۇرلىشە يدەيالاردىڭ بەينەلەرىن، قايىنارلارىن جانە ولاردى تۇزەتۋ ادىستەرىن كورسەتىپ وتەدى، جولداستاردى اتتانىسقا كەلىپ، ونداي يدەيالاردى تۇبەگەيلى الاستاۋعا شاقىرادى.

جالاڭ اسكەري كوزقاراس تۋرالى

جالاڭ اسكەري كوزقاراس قىزىل ارمياداعى ٴبىر ٴبولىم جولداستار اراسىندا مەيلىنشە ٴورشىدى. ونىڭ بەينەلەرى مىنالار:

(1) اسكەري ىستەر مەن ساياسىدى ٴبىر-بىرىنە قاراما-قارسى دەپ تانىپ، اسكەري ىستەردىڭ ساياسي مىندەتتەردى ورىنداۋداعى

* بۇل — ماۋ زىدۇڭ جولداس قىزىل ارميا 4-جۇنىنىڭ 9-رەتكى پارتيا قۇرىلتايى ٴۇشىن جازعان قارار. جۇڭگونىڭ حالىقتىق ارمياسىنىڭ قۇرىلۋى ماشاقاتتى جولداردى باسىپ ٴوتتى. جۇڭگو قىزىل ارمياسى (جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس داۋىرىندەگى 8-ارميا مەن جاڭا 4-ارميا، قازىرگى حالىق ازاتتىق ارمياسى) 1927-جىلى 8-ايدىڭ 1-كۇنى نانچاڭ كوتەرىلىسى كەزىندە قۇرىلعانىنان 1929-جىلى 12-ايعا دەيىن 2 جىلدان استام ۋاقىتتى باسىنان كەشىردى. بۇل مەزگىلدە قىزىل ارمياداعى گۇڭچاندىڭ ۇيىمدارى ٴتۇرلى قاتە يدەيالارعا قارسى كۇرەس جۇرگىزىپ، ٴبىرسىپىرا تارىبەلەر ۇيرەندى، ەداۋىر مول تاجىريبەلەر توپتادى. ماۋ زىدۇڭ جولداس جازعان بۇل قارار وسى تاجىريبەلەردىڭ قورىتىندىسى. بۇل قارار

قۇرالداردىڭ ٴبىرى عانا ەكەندىگىن مويىنداماۋ. ٴتىپتى: «اسكەري ىستەر جاقسى بولسا، ساياسيدىڭ دا جاقسى بولاتىنى تابيعي، اسكەري ىستەر جاقسى بولماسا، ساياسي دا جاقسى بولا المايدى» دەپ جۇرگەندەر دە بار، بۇلار تاعى ٴبىر ادىم ىلگەرىلەي ٴتۇسىپ، اسكەري ىستەر ساياسيعا باسشىلىق ەتۋگە ٴتيىس دەپ ەسەپتەيدى.

(2) قىزىل ارميانىڭ مىندەتىن دە اق ارميانىڭ مىندەتى سياقتى جالاڭ ۇرىس جۇرگىزۋ عانا دەپ ەسەپتەۋ. جۇڭگو قىزىل ارمياسىنىڭ گىمىڭىنىڭ ساياسي مىندەتتەرىن اتقاراتىن قارۋلى توپ ەكەندىگىن بىلمەۋ. اسىرەسە قازىرگى كەزدە، قىزىل ارميا استە جالاڭ ۇرىس جۇرگىزەتىن ارميا ەمەس، ول ۇرىس جۇرگىزىپ جاۋدىڭ اسكەري كۇشتەرىن جويۋدان تىس، بۇقاراعا ۇگىت ايتۋ، بۇقارانى ۇيىمداستىرۋ، بۇقارانى قارۋلاندىرۋ، بۇقارانىڭ گىمىڭدىك اكىميات قۇرۋىنا كومەكتەسۋ، ٴتىپتى گوڭچاندىڭ ۇيىمدارىن قۇرۋ سىقىلدى كەلەلى مىندەتتەردى دە ۇستىنە العان. قىزىل ارميانىڭ

قىزىل ارميانى بۇكىلدەي ماركسيزم-لەنينيزم نەگىزىنە قۇرۋعا، ەسكىشە ارميانىڭ بارلىق ىقپالدارىن تۇگەلدەي الاستاۋعا مۇمكىندىك بەردى. بۇل قارارداعى قىزىل ارميانىڭ 4-جۇنى عانا اتقارۋمەن تىنباي، كەيىن كەلە قىزىل ارميانىڭ باسقا بولىمدەرى دە ىلگەرىلى-كەيىندى وسى قارار بويىنشا ٴىس جۇرگىزدى، سويتىپ، بۇكىل جۇڭگو قىزىل ارمياسى تۇگەلىمەن ناعىز حالىقتىق ارمياعا اينالدىرىلدى. 20 نەشە جىلدان بەرى جۇڭگونىڭ حالىقتىق ارمياسىنداعى پارتيالىق قىزمەت پەن ساياسي قىزمەتتەردە كەلەڭ كولەمدى دامۋلار جانە جاساmpازدىقتار بولدى، ارميانىڭ قازىرگى بەت-بەينەسى وتكەندەگىسىنەن اناعۇرلىم باسقاشا، ٴبىراق نەگىزگى لۋشيانى ٴالى دە وسى قارارداعى لۋشيان.

ۇرىس جۇرگىزۋى جالاڭ ۇرىس جۇرگىزۋ ٴۇشىن ۇرىس جۇرگىزۋ ەمەس، قايتا بۇقاراعا ۇگىت ايتۋ، بۇقارانى ۇيىمداستىرۋ، بۇقارانى قارۋلاندىرۋ جانە بۇقارانىڭ ٴقىمىگىندىك اكىميات قۇرۋىنا كومەكتەسۋ ٴۇشىن ۇرىس جۇرگىزۋ بولىپ تابىلادى، بۇقارانى ۇگىتتەۋ، ۇيىمداستىرۋ، قارۋلاندىرۋ جانە ٴقىمىگىندىك اكىميات قۇرۋ سىقىلدى نىسانادان قول ۇزگەندە ۇرىس جۇرگىزۋدىڭ ماڭىزى جويىلادى، قىزىل ارميانىڭ ٴومىر ٴسۇرۋىنىڭ ماڭىزى دا جويىلادى.

(3) سوندىقتان، ۇيىمدىق جاقتا، قىزىل ارميانىڭ ساياسي قىزمەت ورگاندارىن اسكەري قىزمەت ورگاندارىنا باعىنىشتى ەتىپ، «سىلىڭبۋ ارميادان تىس ىستەردى دە باسقارسىن» دەگەن ۇراندى ورتاعا قويۋ. ەگەر مۇنداي يدەيا ٴورشىتىن بولسا، بەينە گومينداڭ ارمياسىنىڭ جۇنفاجۋيىلىك جولىعا ٴتۇسىپ كەتكەنى سياقتى، بۇقارادان قول ٴۇزۋ، ارميا ارقىلى اكىمياتتى تىزگىندەۋ، پرولەتاريات باسشىلىعىنان ايىرىلۋ جولىنا ٴتۇسىپ كەتۋ حاۋپى تۋىلادى.

(4) سونىمەن بىرگە، ۇگىت قىزمەتى جاعىندا، ۇگىت دۇيىنىڭ ماڭىزدىلىعىنا نەمقۇرايدى قاراۋ. بۇقارانى ۇيىمداستىرۋ جاعىندا، ارميادا اسكەرلەر ۋىيۋانحۋيىن ۇيىمداستىرۋعا جانە جەرگىلىكتى جەرلەردە جۇمىسشى-ديحان بۇقاراسىن ۇيىمداستىرۋعا نەمقۇرايدى قاراۋ. ناتيجەدە، ۇگىت جانە ۇيىمداستىرۋ قىزمەتتەرى كۇشىنەن قالۋ كۇيىنە ٴتۇسىپ قالدى.

(5) سوعىستا جەڭسە داندايسۋ، جەڭىلسە ەڭسەسى ٴتۇسۋ.

(6) بىنۋيجۋيىلىك، بارلىق ىستە 4-جۇنىڭ عانا قامىن ويلاۋشىلىق، جەرگىلىكتى بۇقارانى قارۋلاندىرۋ قىزىل ارميانىڭ ماڭىزدى مىندەتتەرىنىڭ ٴبىرى ەكەنىن بىلمەۋشىلىك. مۇنىڭ ٴوزى ٴبىر

تۇرلى ۇلكەيتىلگەن شاعىن تونپشىلدىق بولىپ تابىلادى.

(7) ازسانـدى جولداستار 4 ـ جۇنمەن ــ وسى شاعىن مۇحيتـپەن عانا شەكـتەلىپ، وسىدان باسقا كىمىگىدىڭ كۇش جوق دەپ ەسەپـ تەيدى. سول سەبەپتى، ولاردا ناقتى كۇشتى ساقتاپ قالۋ، كۇرەستەن قاشقالاقـتاۋ يـدەياسى تۋتەنشە كۇشتى. بۇل ــ جيحۇيجۇيلىكـتىڭ قالدىعى.

(8) جۇگۇاندىق جانە كىگۇانـدىق شارت ـ جاعدايـلارمەن ەسەپـ تەسپەي، كىميگدە ۇشقالاقتىق ىستەپ، نازىك تە كۇردەلى بۇقارالىق قىزمەتتى قاجىرلىلىقپەن ىستەۋدى قالاماي، ۇلكەن ىسپەن اينالىسۋدى ويلاپ، بوس قيالعا سالىنۋ. بۇل ــ ۇرىنشاقتىقتىڭ قالدىعى[1].

جالاڭ اسكەري كوزقاراستىڭ قاينارى:

(1) ساياسي ساۋيانىڭ تومەندىگى. وسىنىڭ سەبەبىنەن ارميا ـ داعى ساياسي باسشىلىقتىڭ رولىن تۇسىنبەۋ، قىزىـل ارمـيانىڭ اق ارميادان مۇلدە باسقاشا ەكەندىگىن تۇسىنبەۋ.

(2) جالدامالى ارميالىق يدەيا. ءار رەتكى سوعىستا تۇتقىندالعان اسـكەرلەر وتە كوپ بولىـپ، مۇنـداي ەلەمەنتتەر قـىزىل ارمياعا ەنگەندە، كۇشتى جالدامالى ارمـيالىق يدەيانى الا كىرگەندىكتەن، جالاڭ اسكەري كوزقاراس تومەنگى قاتتام نەگىزىنە يە بولدى.

(3) جوعارىداعى ەكى سەبەپتىڭ بولۋىنا بايلانىستى، ءوزىنشى سەبەپ، ياعني اسكەري كۇشكە شامادان تىس سەنىپ كەتىپ، حالىق بۇقاراسىنىڭ كۇشىنە سەنبەۋ سەبەبى تۋىلدى.

(4) پارتيانىڭ اسكەري قىزمەتـتەرگە بارىنشا نازار اۋدارماعانـ دىعى مەن ونى بەلسەنە تالقىلاماعاندىعى دا ءبىر ءبولىم جولداستاردا جالاڭ اسكەري كوزقاراستىڭ قالىپتاسۋىنا سەبەپ بولدى.

تۇزەتۋ ادىستەرى:

(1) تاربيە ارقىلى پارتيا ىشىندە ساياسي ٴساۋيانى جوعارىلاتۋ، جالاڭ اسكەري كوزقاراستىڭ ٴنازارياليق قايناردى ارىلتۋ، قىزىل ارميا مەن اق ارميانىڭ ٴتۇپ ايىرماشىلىعىن ايقىن ٴتۇسىنۋ. سونىمەن بىرگە، جيحۇيجۋيىلىك پەن ۇرىنشاقتىقتىڭ قالدىقتارىن دا ارىلتىپ، 4 ـ جۇندەگى بىنۋيجۋيىلىكتى جويۋ.

(2) جۇنگۋاندار مەن جاۋىنگەرلەرگە بەرىلەتىن ساياسي تاربيەنى كۇشەيتۋ، اسىرەسە قىزىل ارميا قاتارىنداعى بۇرىنعى تۇتقىندارعا بەرىلەتىن تاربيەنى كۇشەيتۋ. سونىمەن بىرگە مۇمكىندىكتىڭ بارىنشا جەرگىلىكتى اكىميات ورگاندارى كۇرەس تاجىريبەسى بار جۇمىسشىلار مەن ديحانداردى ىرىكتەپ الىپ، قىزىل ارمياعا قاتىستىرۋ، وسى ارقىلى جالاڭ اسكەري كوزقاراستىڭ قايناردى ۇيىمدىق جاقتان السىرەتۋ، ٴتىپتى جويۋ.

(3) جەرگىلىكتى پارتيا ۇيىمدارىن قىزىل ارمياداعى پارتيا ۇيىمدارىنا سىن ايتۋعا جانە بۇقارالىق اكىميات ورگاندارىن قىزىل ارمياعا سىن ايتۋعا جۇمىلدىرىپ، قىزىل ارمياداعى پارتيا ۇيىمدارىنا، قىزىل ارميانىڭ جۇنگۋاندارى مەن جاۋىنگەرلەرىنە ىقپال جاساۋ.

(4) پارتيا اسكەري قىزمەتتەرگە بارىنشا نازار اۋدارۋ جانە ونى بەلسەنە تالقىلاۋ. بارلىق قىزمەتتى پارتيا تالقىلاعانىنان جانە ول جونىندە قارار شىعارعانىنان كەيىن، بۇقارا ارقىلى اتقارۋ.

(5) قىزىل ارميانىڭ ٴتارتىپ، ەرەجەلەرىن جاساپ، قىزىل ارميانىڭ مىندەتتەرىن، اسكەري قىزمەت جۇيەسىنىڭ ساياسي قىزمەت جۇيەسىمەن قارىم ـ قاتىناسىن، قىزىل ارميانىڭ حالىق بۇقاراسىمەن

قارىم-قاتناسىن، اسكەرلەر ۋىيىۋانحۇيىنىڭ ۇقىقتارىن جانە ولاردىڭ اسكەري-سايامسي ورگانىدارمەن قارىم-قاتىناسىن ايقىن بەلگىلەۋ.

اسىرە دەموكراتيالاندىرۋ تۋرالى

قىزىل ارميانىڭ 4-جۇنى جۇگياگىنىڭ نۇسقاۋىن العانان كەيىن، وندا اسىرە دەموكراتيالاندىرۋ قۇبىلىسى ەداۋىر ازايدى. مىسالى، پارتيا قارارلارىنىڭ اتقارىلۋىنا ءبىرشاما مۇمكىندىك تۋىلدى؛ قىزىل ارميادا «تومەننەن جوعارىعا قاراي دەموكراتيالىق ورتالىقتاندىرۋ ءتۇزىمى»، «الدىمەن تومەندە تالقىلاپ، سونان سوڭ جوعارىدا قارار شىعارۋ» دەيتىندەردى جۇزەگە اسىرۋدى تالاپ ەتۋ سىقىلدى قاتە قۋاتتامالاردى ەندى ەشكىم دە ورتاعا قويمايتىن بولدى. ءبىراق، ءىس جۇزىندە، مۇنداي ازايۋلار ءبىر مەزەتتىك جانە كورىنىستەگى قۇبىلىس قانا، اسىرە دەموكراتيالاندىرۋ يدەياسىنىڭ ارىلا قويعاندىعى ەمەس. مۇنىڭ ءمانىسى اسىرە دەموكراتيالاندىرۋ-دىڭ تامىرى ءبىرسىپىرا جولداستاردىڭ يدەياسىندا ءالى دە تەرەڭ ورىن الىپ وتىر دەگەن ءسوز. مىسالى، قارارلاردى اتقارۋدا ءتۇرلى-ءتۇرلى سىلە-ساپا پوزيتسيالاردىڭ بەينەلەنۋى وسىنىڭ دالەلى.

تۇزەتۋ ادىستەرى:

(1) اسىرە دەموكراتيالاندىرۋدىڭ تامىرىن ءنازاريا جاقتان قۇرتۋ. الدىمەن، اسىرە دەموكراتيالاندىرۋدىڭ حاۋىپى — پارتيا ۇيىمدارىن زيانعا ۇشىراتىپ، ءتىپتى تۇگەلدەي بۇزىپ، پارتيانىڭ جاۋىنگەرلىك قۋاتىن السىرەتىپ، ءتىپتى بۇكىلدەي مەرت قىلىپ، پارتيانى كۇرەس مىندەتتەرىن وتەي المايتىن ەتۋ ەكەندىگىن،

وسىدان بارىپ گىمىڭدىڭ جەڭىلىسكە ۇشىراۋ ٴجايتىنىڭ تۋىلاتىندى-
عىن كورسەتىپ ٴوتۋ كەرەك. سونان سوڭ، اسىرە دەموكراتيالاندى-
رۋدىڭ قاينارى ۇساق بۋرجۋازيانىڭ باس-باسىنا كەتۋشىلىگى مەن
بىتىراڭقىلىعىندا ەكەندىگىن كورسەتىپ ٴوتۋ كەرەك. مۇنداي باس-
باسىنا كەتۋشىلىك پەن بىتىراڭقىلىق پارتيا ىشىنە اكەلىنسە، سایاسي
جانە ۇيىمدىق جاقتاعى اسىرە دەموكراتيالاندىرۋ يدەياسىنا اينالا-
دى. مۇنداي يدەيا پرولەتارياتتىڭ كۇرەس مىندەتتەرىمەن مۇلدە
وتاسا المايدى.

(2) ۇيىمدىق جاقتا، ورتالىقتاندىرىلعان جەتەكشىلىك استىنداعى
دەموكراتيالىق تۇرمىستى قاتاڭ جولعا قويۋ. مۇنىڭ لۋشيانى:

1 - پارتيانىڭ باسشى ورگاندارى دۇرىس جەتەكشىلىك لۋشيانىنا
يە بولۋ، ىسكە كەزىگە قالعاندا شارا تابا ٴبىلۋ، ٴسويتىپ، باسشىلىق
ورتالىعىن ورناتۋ.

2 - جوعارى دارەجەلى ورگاندار تومەن دارەجەلى ورگانداردىڭ
احۋالى مەن بۇقارانىڭ تۇرمىس احۋالىن ۇعىپ وتىرۋدى دۇرىس
جەتەكشىلىك ەتۋدىڭ كىگۋاندىق نەگىزى ەتۋ.

3 - پارتيانىڭ ٴار دارەجەلى ورگاندارى ماسەلەلەردى شەشۋدە
تىم بەتالدى كەتپەۋ. قارار قابىلدانادى ەكەن، ونى باتىل اتقارۋ.

4 - جوعارى دارەجەلى ورگانداردىڭ قارارلارىنىڭ ماڭىزدى راق
بولعاندارىن تومەن دارەجەلى ورگاندارعا جانە پارتيا مۇشەلەرى
جۇرتشىلىعىنا دەرەۋ جەتكىزۋ. مۇنىڭ ٴادىسى — بەلسەندىلەر
ٴماجىلىسىن اشىپ نەمەسە جىبۋ، ٴتىپتى زۇڭدۇي بويىنشا پارتيا
مۇشەلەرى جينالىسىن اشىپ (شارت-جاعدايدىڭ مۇمكىندىگىنە
قاراۋ كەرەك)، ادام جىبەرىپ بايانداما بەرگىزۋ.

5ـپارتيانىڭ تومەن دارەجەلى ورگاندارى جانە پارتيا مۇشەلەرى جۇرتشىلىعى جوعارى دارەجەلى ورگانداردىڭ نۇسقاۋلارىن مۇقيات تالقىلاۋ ارقىلى بۇل نۇسقاۋلاردىڭ ماڭىزىن جەرىنە جەتە ۇعىنۋ جانە ولاردى اتقارۋ ادىستەرىن بەلگىلەۋ.

ۇيىمسىزدىق كوزقاراس تۋرالى

4 ـ جۇنىڭ پارتيا ۇيىمىندا ءومىر ءسۇرىپ وتىرعان ۇيىمسىزدىق كوزقاراستىڭ بەينەلەرى تومەندەگىدەي:

ا) ازشىلىق كوپشىلىككە بويسۇنباۋ. مىسالى، ازشىلىق ءوز ۇسىنىستارى قابىلدانباسا، پارتيانىڭ قارارلارىن ادالدىقپەن اتقارمايدى.

تۇزەتۋ ادىستەرى:

(1) ءماجىلىس اشقان كەزدە قاتناسۋشىلاردىڭ بارلىعىنىڭ پىكىر ايتۋىنا تولىق مۇمكىندىك بەرۋ. تالاس ماسەلەلەردە ىمىراشىلدىق جانە ۇستىرتتىك ىستەمەي، دۇرىس پەن بۇرىستى انىقتاۋ كەرەك. ءبىر جولدىڭ ۆزىندە شەشىلمەسە، ەكىنشى رەت تاعى دا تالقىلاپ (قىزمەتكە كەدەرگىلىك جاساماۋ شارتىمەن) ايقىن قورتىندىعا كەلۋ كەرەك.

(2) پارتيالىق تارتىپتەردىڭ ءبىرى — ازشىلىق كوپشىلىككە بويسۇنۋ. ازشىلىق ءوز پىكىرى قابىلدانباعانىنان كەيىن دە، كوپشىلىك ماقۇلداعان قارارلاردى قولداۋعا ءتيىس. قاجەت تابىلعاندا ءوز پىكىرلەرىن تاعى دا كەيىنگى ءماجىلىستىڭ تالقىسىنا قويۋىنا بولادى، ءبىراق ءىس ـ ارەكەتتە ءارقانداي قارسىلىق بەينەدە بولۋعا بولمايدى.

ب) ۇيىمسىزدىق سىن:

(1) پارتيا ىشىندەگى سىن — پارتيا ۇيىمىن كۇشەيتەتىن، پارتيانىڭ جاۋىنگەرلىك قۋاتىن ارتتىراتىن قارۋ. ءبىراق قىزىل ارميادا پارتيا ۇيىمدارىندا سىننىڭ كەيبىرەۋى بۇلاي بولماي، جەكە ادامعا شابۋىل جاساۋ قارۋىنا اينالدى. ناتيجەدە جەكە ادامدى ىستەن شىعارۋمەن عانا تىنباي، پارتيا ۇيىمىن دا ىستەن شىعاردى. بۇل — ۇساق بۋرجۋازيالىق گىرىنجۋيىلىكتىڭ بەينەسى. تۇزەتۋ ءادىسى — سىننىڭ ماقساتى پارتيانىڭ جاۋىنگەرلىك قۋاتىن ارتتىرىپ، تاپتىق كۇرەستىڭ جەڭىسىنە قول جەتكىزۋ ەكەندىگىن، سىندى جەكە ادامدارعا شابۋىل جاساۋدىڭ قۇرالى رەتىندە پايدالانۋعا بولمايتىندىعىن پارتيا مۇشەلەرىنە ۇعىندىرۋ.

(2) ءبىرسىپىرا پارتيا مۇشەسى پارتيا ىشىندە سىن ايتپاي، پارتيا سىرتىندا سىن ايتادى. مۇنىڭ سەبەبى، ادەتتەگى پارتيا مۇشەلەرىنىڭ پارتيا ۇيىمىنىڭ (ءماجىلىستىڭ جانە باسقالاردىڭ) ماڭىزىن ءالى تۇسىنبەي، سىننىڭ ۇيىم ىشىندە بولۋى مەن ۇيىم سىرتىندا بولۋىنىڭ پالەندەي پارقى جوق دەپ ساناياتىندىعىنان بولىپ وتىر. تۇزەتۋ ءادىسى — پارتيا مۇشەلەرىن پارتيا ۇيىمدارىنىڭ ماڭىزىن تۇسىنۋگە، داۋ-ىلار نەمەسە جولداستار جونىندە ايتاتىن سىنى بولسا پارتيا ماجىلىسىندە ايتۋ كەرەك ەكەندىگىن تۇسىنۋگە تاربيەلەۋ.

جۋەدۇيلى تەڭگەرمەشىلدىك تۋرالى

قىزىل ارميادا جۋەدۇيلى تەڭگەرمەشىلدىك ءبىر مەزگىل مەيلىنشە ورشىگەن ەدى. مىسالى، جارالى اسكەرلەرگە قاراجات تاراتقاندا،

جەڭىل جارالىلار مەن اۋىر جارالىلاردى پارىقتاۋعا قارسى شىعىپ، تەپە-تەڭ تاراتىپ بەرۋدى تالاپ ەتۋ. جۇڭگۋانداردىڭ اتقا ٴمىنۋىن قىزمەتتىڭ قاجەتى ٴۇشىن دەپ قاراماي، تەگىسىز ٴتۇزىم دەپ قاراۋ. كەرەك-جاراق بولىنگەندە جۋەدۇيلى تەڭگەرمەشىلدىكتى تالاپ ەتىپ، ەرەكشە احۋالداعىلارعا كوبىرەك ٴبولىپ بەرۋگە رازى بولماۋ. كۇرەس تاسۋدا ەرەسەك ادام نەمەسە جاس بالا ەكەندىگىنە، الۋەتتى-الۋەتسىزدىگىنە قاراماي، تەڭ كوتەرۋدى تالاپ ەتۋ. تۇراتىن ۇيلەردى تەڭ ٴبولۋدى تالاپ ەتىپ، سىلىڭبۇ ۇلكەنىرەك ۇيگە ورنالاسسا، وعان دا ٴتىل تيگىزۋ. جۇمىستا بۇيرىعاندا مىندەتتى تەڭ تاپسىرۋدى تالاپ ەتىپ، جۇمىستى انتەك كوبىرەك ىستەگىسى كەلمەۋ. ٴتىپتى زۋزا بىرەۋ، جارالى اسكەر ەكەۋ بولعان احۋالدا ەكەۋى دە قالىپ قالۋعا رازى بولۋ، بىرەۋىنىڭ الىپ كەتىلۋىنە رازى بولماۋ. مۇنىڭ ٴبارى قىزىل ارميانىڭ جۇڭگۋاندارى مەن جاۋىنگەرلەرى اراسىندا جۋەدۇيلى تەڭگەرمەشىلدىكتىڭ ٴالى اسا اۋىر دارەجەدە ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرعاندىعىن دالەلدەيدى.

جۋەدۇيلى تەڭگەرمەشىلدىك قاينارى جاعىنان ساياسي جاقتاعى اسىرە دەموكراتيالاندىرۋعا ۇقساس، بۇل دا قولونەركاسىبى مەن ۇساق ديحان شارۋاشىلىعىنىڭ تۋىندىسى، الايدا بۇلاردىڭ ٴبىرى ساياسي تۇرمىس جاقتان بايقالسا، ەندى ٴبىرى زاتتىق تۇرمىس جاقتان بايقالاتىندىعى عانا.

تۇزەتۋ ٴادىسى: جۋەدۇيلى تەڭگەرمەشىلدىكتىڭ كاپيتاليزم ٴالى جويىلماعان داۋىردە، تەك ۇساق مەنشىكتى ديحانداردىڭ قۇرعاق قيالى ەكەندىگىن، ٴتىپتى سوتسياليزم داۋىرىندە دە، زاتتىق ٴبولىستىڭ «ٴار كىم قابىلەتىنە قاراي ىستەپ، ەڭبەگىنە قاراي اقى

الۋ» پرينسيپىنە جانە قىزمەتتىڭ قاجەتىنە قاراي بولاتىندىعىن،
جۇەدۇينى تەگەرمەشىلدىك دەيتىنىڭ استە بولمايتىندىعىن كورسە-
تىپ ٴوتۋ كەرەك. قىزىل ارميادايى ادامدارعا زاتتىق ٴبولىستىڭ
نەگىزىنەن تەڭ بولۋىن، مىسالى، جۇنگۋاندار مەن جاۋىنگەرلەردىڭ
ايلىعى تەڭ بولۋىن جۇزەگە اسىرۋ كەرەك، ويتكەنى بۇل قازىرگى
كۇرەس جاعدايى ٴۇشىن قاجەتتى. ٴبىراق بارلىق سەبەپتەرمەن
ەسەپتەسپەيتىن جۇەدۇيلى تەگەرمەشىلدىككە قارسى تۇرۋ كەرەك،
ويتكەنى مۇنىڭ ٴوزى كۇرەس ٴۇشىن قاجەتتى ەمەس، ٴدال مۇنىڭ
كەرىسىنشە، كۇرەسكە كەدەرگى بولادى.

جۋگۋانجۋيي تۋرالى

جۋگۋانجۋيي كەيبىر پارتيا مۇشەلەرى اراسىندا اۋىر دارەجەدە
ٴومىر ٴسۇرىپ وتىر، بۇل ساياسي جاعدايعا تالداۋ جاساۋعا دا جانە
قىزمەتكە جەتەكشىلىك ەتۋگە دە مەيلىنشە پايداسىز. ويتكەنى سايا‌سي
جاعدايعا جۋگۋانجۋيىلىكپەن تالداۋ جاساعاندا جانە قىزمەتكە جۋ-
گۋانجۋيىلىكپەن جەتەكشىلىك ىستەگەندە، مۇنان شىعاتىن ٴسوزسىز
ناتيجە، نە جيحۇيجۋيي، نە ۇرىنشاقتىق بولادى. ال پارتيا ىشىندەگى
جۋگۋانجۋيىلىك سىندار، دالەلسىز الباتى سويلەۋ نەمەسە ٴوزارا
اڭدىسۋ، ەكىنىڭ بىرىندە، پارتيا ىشىندە ٴپرينسيپسىز تالاس-
تارتىستار تۋدىرادى، پارتيا ۇيىمدارىن بۇلدىرەدى.

پارتيا ىشىندەگى سىن ماسەلەسى تۋرالى توقتالا كەتەرلىك تاعى
ٴبىر ٴجايت بار، ول — كەيبىر جولداستاردىڭ سىن ايتقاندا، ۇلكەن
جاقتا نازار اۋدارماي، كىشكەنە جاقتا عانا نازار اۋداراتىندىعى. ولار

سىنىنىڭ باستى مىندەتى ساياسي جاقتاعى قاتەلىكتەرمەن ۇيىمدىق جاقتاعى قاتەلىكتەردى كورسەتىپ بەرۋ ەكەندىگىن تۇسىنبەيدى. جەكە ادامداردىڭ كەمشىلىكتەرىنە كەلسەك، ەگەر ول ساياسي جانە ۇيىمدىق جاقتاعى قاتەلىكتەرمەن بايلانىستى بولماسا، باستىرمالاتىپ ورتاعا قويىپ، جولداستاردى ساستىرۋدىڭ قاجەتى جوق. ونىڭ ۇستىنە، مۇنداي سىن ٴورشىپ كەتەتىن بولسا، پارتيا ىشىندە ادامداردىڭ ەسى- دەرتى بۇكىلدەي كىشكەنە كەمشىلىكتەر جاعىنا اۋىپ كەتەدى دە، ادامدار ۇساق- تۇيەكتىڭ بارىنەن ساقتانىش تاقۋا- لارعا اينالىپ قالادى، پارتيانىڭ ساياسي مىندەتىن ۇمىتادى، مۇنىڭ ٴوزى اسا ۇلكەن حاۋىپ.

تۇزەتۋ ٴادىسى: باستىسى، پارتيا مۇشەلەرىنە تاربيە بەرىپ، ولاردىڭ يدەياسىن جانە پارتيا ىشىندەگى تۇرمىستى ساياسيلاندىرۋ، علميلاندىرۋ. بۇل ماقساتقا جەتۋ ٴۇشىن: (1) پارتيا مۇشەلەرىن ساياسي جاعدايعا تالداۋ جاساۋدا جانە تاپتىق كۇشتەردى مولشەر- لەۋدە، جۋگۋانجۋيىلىكپەن تالداۋ جاساۋ جانە جۋگۋانجۋيىلىكپەن مولشەرلەۋ ٴادىسىنىڭ ورنىنا ماركسيستىك- لەنينيدىك ٴادىستى قولدا- نۋعا تاربيەلەۋ كەرەك. (2) پارتيا مۇشەلەرىن الەۋمەتتىك تەكسەرىستى تەكسەرۋگە جانە زەرتتەۋگە نازار اۋداراتىن، وسى ارقىلى كۇرەس سىلۋەسى مەن قىزمەت ٴادىسىن بەلگىلەيتىن ەتۋ، جولداستارعا ٴسىز جۇزىندىك احۋالدى تەكسەرۋدەن قول ۇزگەندە بوس قيالشىلدىق- تىڭ جانە ۇرىنشاقتىقتىڭ تۇڭعيىعىنا باتاتىندىعىن بىلگىزۋ كەرەك. (3) پارتيا ىشىندە سىن جۇرگىزگەندە، جۋگۋاندىقپەن تۇجىرىم جاساۋ- دان جانە سىندى تۇرپايىلاندىرۋدان ساقتانۋ كەرەك، سويلەگەندە دالەل كەلتىرۋ، سىن ايتقاندا ساياسيعا نازار اۋدارۋ كەرەك.

گىرىنجۋيي تۋرالى

قىزىل ارميادانى پارتيا ۇيىمى ىشىندە گىرىنجۋيىلىك چيگشياڭ-ىنىڭ تومەندەگىدەي بەينەلەرى بار:

(1) كەڭ الىۋشىلىق. پارتيا ىشىندە اسكەر جولداستاردىڭ سىنىنا ۇشىراسا، پارتيا سىرتىندا ورايىن تاۋىپ، ولاردان كەڭ الادى، ۇرۋ-ياناتتاۋ — كەڭ الۋدىڭ ٴبىر ٴتۇرلى ٴتاسىلى. پارتيا ىشىندە دە كەڭ الۋ مۇمكىندىگىن قاراستىرادى؛ سەن بۇل رەتكى ماجىلىستە وڭى ٴسوز ەتەتىن بولساڭ، ول كەلەسى جولعى ماجىلىستە ٴبىر ٴمىن تاۋىپ سەنەن كەڭ الادى. مۇنداي كەڭ الۋشىلىق بۇكىل-دەي جەكەلىك كوزقاراستى نەگىزگە الادى، تاپتىق مۇددە مەن بۇكىل پارتيالىق مۇددەنىڭ بار ەكەندىگىن بىلمەيدى. ونىڭ نىسا-ناسى — جاۋ تاپتار ەمەس، ٴوز قاتارىمىزداعى باسقا جەكە ادامدار. بۇل — ۇيىمدى السىرەتەتىن، جاۋىنگەرلىك قۋاتتى السىرەتەتىن ٴبىر ٴتۇرلى شىرىتكىش.

(2) شاعىن توپشىلدىق. بۇل — ٴوزىنىڭ شاعىن توبىنىڭ مۇد-دەسىنە عانا نازار اۋدارىپ، جالپىنىڭ مۇددەسىنە نازار اۋدارمايدى، كورىنىستە جەكە باسى ٴۇشىن بولىپ كورىنبەسە دە، ٴىس جۇزىندە وندا بارىپ تۇرعان تار ٴورىستى گىرىنجۋيىلىك قامتىلىپ جاتادى، بۇل دا مەيلىنشە ٴشىرىتۋ جانە ارانى اشۋ رولىن اتقارادى. قىزىل ارميادا تەگىنىنەن شاعىن توپشىلدىق نىسايى ورشىگەن بولاتىن، سىن ارقىلى قازىر جاعداي جاقسارىپ قالدى، الايدا ونىڭ قالدىعى ٴالى ٴومىر سۇرۋدە، مۇنى تىرىسىپ جويۋ قاجەت.

(3) جالدامالى يدەيا. پارتيانىڭ دا، قىزىل ارميانىڭ دا گـميگـ
دىڭ مىندەتتەردى اتقارۋدىڭ قۇرالى ەكەنىن، ال ٴوزى سولاردىڭ
ٴبىر مۇشەسى ەكەنىن تۇسـىنبەيـدى. ٴوزىـنىڭ گىميگىنىڭ جۇتيى
ەكەنىن تۇسىنبەيدى، ٴوزىن گىميڭ الـدىندا جاۋاپـكەر ەمەسپىن،
تەك باستىق الدىندا عانا جاۋاپكەرمىن دەپ بىلەدى. مۇنداي جال.
دانىپ گىميڭ جاسايـتىن پاسسىپ يدەيا دا گىرىنجۋيىلىكـتىڭ ٴبىر
ٴتۇرلى كورىنىسى بولىپ تابىلادى. مۇنداي جالدانىپ گىميڭ جاساۋ
يدەياسى شارتسىز تۇردە كۇش سالاتىن بەلسەندىلەردىڭ ونشالىقتى
كوبەيە الماۋىنا سەبەپ بولـىپ وتىر. جالدامالى يـدەيانى ارىلتپا-
عاندا بەلسەندىلەر مولايا المايدى، گىميگىنىڭ اۋىر جۇگى باستان-
اياق ازسانىدى ادامداردىڭ ۇستىنە تۇسەدى، بۇل كۇرەسكە ٴمەيلىنشە
ٴتيىمسىز بولادى.

(4) راقاتـقۇمارلىق. قىزىل ارمـيادا گىرىنجۋيىلىگى راقاتـقۇمار-
لىقـتان كورىنـەتىن ادامـدار از ەمەس. ولار قاشان دا اسـكەري
بولىمدەردىڭ ۇلـكەن قالالارعا بارۋـىن كوكسەيدى. ولار ۇلـكەن
قالالارعا قىزمەت ٴۇشىن ەمەس، راقاتتانۋ ٴۇشىن بارماقشى بولادى.
ولار تۇرمىس ماشاقاتتى بولعان قىزىل رايونـداردا ىستەۋدى مۇلدە
جاراتپايدى.

(5) كەرەناۋ-سەلقوستىق. ٴىس كوڭىلىنە انتەك جاقـپاي قالسا،
كەرەناۋلىققا سالىنىپ جۇمىستى اقساتۋ. مۇنىڭ سەبەبى، نەگىزىنەن،
تاربيەنىڭ كەم بولعاندىعى، الايدا بۇعان باسشىلاردىڭ ماسەلەلەر-
دى شەشۋىنىڭ، قىزمەت ٴبولۋـىنىڭ نەمەسە ٴتارتىپـتى اتقارۋىـنىڭ
ۇيلەسىمدى بولماۋى دا سەبەپ بولادى.

(6) قوسىنان كەتۋ يـدەياسى. قىزىل ارمـيادا ىستەپ جاتـقان

ادامــداردىڭ قوسىنىنان كەتــىپ، جەرگىلىكــتى ورىندارعا قىزمەتــكە اۋىسۋدى تالاپ ەتىپ جاتقانــدارى كوْن سايىن كوبەيــىپ بارادى. بۇعان دا بۇكىلدەي جەكە ادامنىڭ ٴوز باسى عانا سەبەپشى بولىپ وتىرعان جوق، بۇدان باسقا، بىرىنشىدەن، قىزىــل ارميادا زاتــتىق تۇرمىــستىڭ تىــم ناشار بولىــپ وتىــرعاندىعى؛ ەكىنــشىدەن، ۇزاق ۋاقىتتىق كۇرەستەن قاجىعاندىعى؛ ۇشىنشىدەن، باسشىلاردىڭ ماسەلەلەردى شەشۋىنىڭ، قىزمەت ٴبولۋىنىڭ نەمەسە ٴتارتىپتى اتقارۋىنىڭ ۇيلەسىمسىز بولۋى سىقىلدى ىستەر دە سەبەپشى بولىپ وتىر.

تۇزەتۋ ٴادىسى: نەگىزىنەن، تاربيەنى كۇشەيتىپ، گىرۋپپاشىلدىق يدەيانى جوق ەتۋ (مۇنى ٴتۇسىنىپ جويۋ ٴتۇزەتۋ. ونان قالا بەرسە، ماسەلەلەردى شەشۋ، قىزمەت ٴبولۋ، ٴتارتىپتى اتقارۋ ۇيلەسىمدى بولۋ كەرەك. سونــداي-اق امالىن تاۋىپ قىزىل ارميانىڭ زاتتىق تۇرمىسىن جاقسارتۋ، بارلىق مۇمكىن بولعان ورايدان پايدالانىپ ارميانى دەمالدىرۋ-رەتتەۋ، ولاردىڭ زاتتىق شارت-جاعدايلارىن جاقسارتۋ قاجەت. گىرۋپپاشىلدىقتىڭ قوعامدىق قاينارى — ۇساق بۋرجۋازيا يدەياسى مەن بۋرجۋازيا يدەياسىنىڭ پارتيا ىشىندەگى بەينەسى، تاربيە جۇرگىزگەندە مۇنى ٴتۇسىندىرۋ قاجەت.

ليۋكوۋجۋيلىك يدەيا تۋرالى

قىزىل ارميادا قاڭعىباستار قۇرامىنا جاتاتىندار اسا كوپ ساندى ۇستاعاندىقتان جانە بۇكىل ەلدە، اسىرەسە وڭتۇستىكتەگى ولكەلەردە قالىڭ قاڭعىباستار بۇقاراسى بولىپ وتىرعاندىقتان، قىزىل ارميادا ليۋكوۋجۋيلىك ساياسي يدەيا تۋىلدى. مۇنداي يدەيانىڭ

بەينەلەرى منالار: ٴبىرىنشى، ماشاقاتتى قىزمەتتەر ىستەپ گىنجۋيدي قۋرۋدى، حالىق بۋقاراسىندىق اكىميات ورناتۋدى جانە وسى ارقىلى ساياسي ىقپالدى كەڭەيتۋدى قالاماي، تەك كوشپەلى پارتيزاندىق ٴادىستى قولدانۋ ارقىلى ساياسي ىقپالدى كەڭەيتۋدى عانا ويلاۋ. ەكىنشى، قىزىل ارميانى ۇلعايتۋدا جەرگىلىكتى جۋيدۇيلەردى، جەرگىلىكتى قىزىل ارميانى ۇلعايتۋ ارقىلى نەگىزگى كۇش قىزىل ارميانى ۇلعايتۋ لۋشيانىمەن جۇرمەي، «كەز كەلگەنىن اسكەرلىككە الۋ»، «تاڭداۋسىز ـ تالعاۋسىز قابىلداي بەرۋ» لۋشيانىمەن جۇرمەك بولۋ. ٴۇشىنشى، بۇقارامەن بىرگە ماشاقاتتى كۇرەستەر جۇرگىزۋگە شىداماي، تەك ۇلكەن قالالارعا بارىپ كوپ ٴىشىپ، كوپ جەۋدى كوزدەۋ. وسى ليۋكوۋجۋيلىك يدەيانىڭ بارلىق بەينەلەرى قىزىل ارميانىڭ دۇرىس مىندەتتى اتقارۋىنا مەيلىنشە كەدەرگى بولۋدا، سوندىقتان ليۋكوۋجۋيلىك يدەيانى ارىلتۋ. شىنىندا، قىزىل ارميا-داعى پارتيا ۇيىمدارى ىشىندە يدەيالىق كۇرەستىڭ ماڭىزدى ىسا-ناسى بولىپ تابىلادى. تارىيحتاعى حۋاڭ چاۋ②، لي چۋاڭ③ سىقىلدىلاردىڭ ىستەگەنىندەي ليۋكوۋجۋيلىكتىڭ بولۋىنا بۇگىنگى جاعداي جول بەرمەيتىندىگىن ٴتۇسىنۋ قاجەت.

تۋزەتۋ ادىستەرى:

(1) تاربيەنى كۇشەيتىپ، بۇرىس يدەيالاردى سىنداپ، ليۋكوۋ-جۋيدى ارىلتۋ.

(2) قازىرگى قىزىل ارميانىڭ نەگىزگى قوسىندارى جانە تۇتقىن-داردان قابىلدانعان جاڭا اسكەرلەر اراسىندا سودىرلىق ساناعا قارسى تاربيەنى كۇشەيتۋ.

(3) كۇرەس تاجىريبەسى بار جۇمىسشى ـ ديحان بەلسەندىلەرىنىڭ

قىزىل ارميا قاتارىنا كىرۋىنە قول جەتكىزىپ، قىزىل ارمىيانىڭ قۇرامىن وزگەرتۋ.
(4) كۇرەس جۇرگىزىپ جاتقان جۇمىسشى-ديحان بۇقاراسى اراسىنان جاڭا قىزىل ارميا بولىمدەرىن قۇرىپ شىعۋ.

ۇرىنشاقتىقتىڭ قالدىقتارى تۋرالى

قىزىل ارميا داعى پارتيا ۇيىمدارىندا ۇرىنشاقتىققا قارسى كۇرەس جۇرگىزىلدى، ءبىراق بۇل ءالى دە تولىق بولماي وتىر. سول سەبەپتى، قىزىل ارميادا ۇرىنشاقتىق يدەيانىڭ قالدىقتارى ءالى دە ءومىر سۇرۋدە. مۇنىڭ بەينەلەرى مىنالار: ءبىرىنشى، جوڭعاۋاندىق جانە كىڭگۋاندىق شارت-جاعدايلارمەن ەسەپتەسپەي، ۇرىنشاقتىق ىستەۋ. ەكىنشى، قالا ساياساتىنىڭ تولىق جانە باتىل اتقارىلماۋى. ءۇشىنشى، اسكەري ءتارتىپتىڭ بوساڭسۋى، اسىرەسە سوعىستا جەڭىلگەن كەزدە. ءتورتىنشى، كەيبىر اسكەري بولىمدەردە ءۇي-جايلاردى ورتەۋ ارەكەتىنىڭ دە بولىپ وتىرعاندىعى. بەسىنشى، قاشقان اسكەرلەردى اتۋ ءتۇزىمى مەن ءتان جازاسى ءتۇزىمىنىڭ دە ۇرىنشاقتىق سيپات الىپ وتىرعاندىعى. ۇرىنشاقتىقتىڭ قوعامدىق قاينارى — سودىر پرولەتارلار يدەياسى مەن ۇساق بۋرجۋازيا يدەياسىنىڭ جيىنتىعى.
تۇزەتۋ ادىستەرى:
(1) ۇرىنشاقتىق يدەيا جاقتان ارىلتۋ.
(2) ۇرىنشاقتىق ارەكەتتەردى ءتۇزىم جاقتان جانە ساياسات جاقتان تۇزەتۋ.

ەسكەرتۋلەر

① 1927 - جىلى گمينداڭ جەڭىلىسكە ۇشىراعانىنان كەيىنگى قىسقا مەرزىمدە، گۇڭچاندانىڭ ىشىندە ٴبىر ٴتۇرلى «سول»شىل ۇرىنشاقتىق جىكشىلدىك پايدا بولدى، مۇنداي جىكشىلدىگى باسىم جولداستار جۇڭگو گمينداڭىنىڭ سىياتى «ۇزدىكسىز گمينداڭ»، جۇڭگو گمينداڭىنىڭ جاعدايى «ۇزدىكسىز ورلەۋ» دەپ ەسەپتەدى، سول سەبەپتى ٴتارتىپتى شەگىنىستەردى ۇيىمداستىرعىسى كەلمەدي، قاتە تۇردە بۇيرىقشىلدىق ٴادىسىن قولدانىپ، از ساندامى پارتيا مۇشەسى مەن از ساندامى بۇقاراعا سۇيەنىپ جەڭىسكە جەتۋدەن ٴۇمىت ۇزبەي بولماعان كوپتەگەن جەرگىلىكتى كوتەرىلىستەردى مەملەكەت بويىنشا ۇيىمداستىرماق بولدى. مۇنداي ۇرىنشاقتىق ارەكەتتەر 1927 - جىلدىڭ اياعىندا ٴورىس العان ەدى، 1928 - جىلدىڭ باسىندا بىرتىندەپ توقتادى. ٴبىراق كەيبىر پارتيا مۇشەلەرىندە مۇنداي نىساي سوندا دا ٴومىر ٴسۇرىپ وتىردى. ۇرىنشاقتىق دەگەنىمىز ماۋشيانجۋيى.

② حۋاڭ چاۋ — تاڭ حاندىعىنىڭ سوڭعى جىلدارىندا بولعان ديحاندار كوتەرىلىسىنىڭ باسشىسى، ساۋجوۋ ايماعىنداعى يۋانجۇي اۋدانىنىڭ (قازىرگى شاندۇڭ ولكەسىنىڭ حىزى اۋدانى) ادامى. جاڭا ەرانىڭ 875 - جىلى، ياعني تاڭ حاندىعى شيزۇڭ پاتشاسىنىڭ چيانفۋ 2 - جىلى حۋاڭ چاۋ توپ جيىپ، ۋاڭ شيانجى باسشىلىق ەتكەن كوتەرىلىسكە ٴۇن قوستى. ۋاڭ شيانجى ولتىرىلگەننەن كەيىن، حۋاڭ چاۋ ۋاڭ شيانجىنىڭ قالعان اسكەري بولىمدەرىن جيىپ الىپ، ٴوزىن «اسپانداعى ايعا شاپقان ۇلى جياڭجۇن» دەپ اتادى. حۋاڭ چاۋ باستاعان كوتەرىلىسشى قوسىندار ەكى رەت شاندۇڭ ولكەسىنەن اتتانىپ كوشپەلى سوعىس جۇرگىزدى. ٴبىرىنشى رەت شاندۇڭ ولكەسىنەن حىنان ولكەسىنە كەلدى،

ونان انحۇي ولكەسى مەن حۋبېي ولـكەسىنە باردى، حۋبېي ولكەسىنەن
شاندۇڭ ولكەسىنە قايتا ورالدى. ەكىنشى رەت تاعى دا شاندۇڭ ولكە-
سىنەن حىنان ولكەسىنە كەلـدى، ونان جياڭشي ولـكەسىنە سوعىـپ،
شعىس جىجياڭ ارقىلى فۋجيان ولكەسى مەن گۋاڭدۇڭ ولكەسىنە باردى،
ونان گۋاڭشي ولكەسىنە ورالىپ، حۋنان ولكەسى ارقىلى حۋبېي ولكەسىنە
باردى، ونان حۋبېيدان شعىسقا قاراي اتتانىپ، انحۇي، جىجياڭ ولكە-
لەرىنە باردى، سونان كەيىن حۋايحى وزەنىنەن ٴوتىپ، حىنان ولكەسىنە
كەلىپ، لوياڭ قالاسىن الدى، تۇڭگۋانـدى بۇزىـپ ٴوتىپ، چاڭ-ان
قالاسىن باسىپ الدى. حۋاڭ چاۋ چاڭ-ان قالاسىنا كىرگەنىنەن كەيىن
چي مەملەكەتىـن قۇرىـپ، ٴوزىن پاتشا دەپ جاريالادى. كەيىن كەنە
ىشتەي بولشەكتەنگەندىكتەن (جۋ ۋېن دەيتىن جياڭجۇنى تاڭ حاندىعىنا
تىزە بۇكتى) جانە شاتو رۋىنىڭ باستىعى لي كىيۇڭنىڭ اسكەري بولىمدە-
رىنىڭ شابۋىلىنا ۇشىراعاندىقتان حۋاڭ چاۋ چاڭ-ان قالاسىنان ايىرىلىپ
قالىپ، قايتادان حىنان ولكەسىنە كەلدى، حىنان ولكەسىنەن شاندۇڭ
ولكەسىنە قايتا ورالدى، اقىرىندا جەڭىلىسكە ۇشىراپ، ٴوزىن ٴوزى
ٴولتىردى. حۋاڭ چاۋ سوعىسى 10 جىلعا سوزىلدى، بۇل ــ جۇڭگو
تارىيحىنداعى اتاقتى ديحانـدار سوعىستارىنىڭ ٴبىرى. ەسكى بيلەپ-
توستەۋشى تاپتاردىڭ تارىيح كىتاپتارىندا: سول كەزدە «حالىقتىڭ اۋىر
الىم-سالىقتان ازاپ شەككەندەرىنىڭ ٴبارى جاپا-تارماعاي سوعان
قوسىلدى»، ــ دەلىنگەن. ٴبىراق حۋاڭ چاۋ جاي كوشپەلـى سوعىسپەن
عانا اينالىسىپ كەتىپ، ٴبىرشاما بەرىك گىنجۇيدي قۇرمادى، سوندىقتان
ول «ليۋكوۋ» دەپ اتالدى.

⑨ لي چۋاڭ، ياعني لي زىچىڭ ــ مىڭ حاندىعىنىڭ سوڭعى جىل-
دارىنداعى ديحاندار كوتەرىلىسىنىڭ باسشىسى، شانشي ولـكەسى ميجى
اۋدانىنىڭ ادامى. جاڭا ەرانىڭ 1628-جىلى، ياعني مىڭ حاندىعى
سىزۇڭ پاتشاسىنىڭ چۇڭجىن 1-جىلى شانشي ولكەسىنىڭ سولتۇستىك
بولەگىندەگى ديحانـدار كوتەرىلىس تاسقىنىن تۋدىردى. لي زىچىڭ

گاۋيىگشياگىنىڭ كوتەرىلىسشىلەر قوسىنىنا قاتناسىپ، شانشي ولكەسىنەن
حىنان ولكەسىنە باردى، ونان انحۋي ولكەسىنە ٴوتىپ، شانشي ولكەسىنە
قايتا ورالدى. 1636 ـ جىلى گاۋيىگشياڭ ولگەنىنەن كەيىن، لي زىچىڭ
چۋاڭ ۋاڭدىقتا كوتەرىلدى. لي زىچىڭنىڭ بۇقارا اراسىنداعى باستى
ۇرانى: «چۋاڭ ۋاڭدى قارسى العاندار سالىق تولەمەيدى»، ـ دەگەن
ۇران ەدى. ونىڭ قوسىنداردى باسقارۋ تارتىبىندە «ٴبىر ادامدى
ٴولتىرۋ اكەمىزدى ولتىرگەنىمەن تەڭ، ٴبىر ايەلدىڭ نامىسىنا ٴتيۋ
شەشەمىزدىڭ نامىسىنا تيگەنىمەن تەڭ» دەيتىن ۇران بار ەدى. سول
سەبەپتى، ونى قولداعان ادامدار وتە كوپ بولدى دا، ول سول
كەزدەگى ديحاندار كوتەرىلىسىنىڭ باستى اعىنىنا اينالدى. ٴبىراق ول
دا ٴبىرشاما بەرىك گىنجۇيدي قۇرماي، ىلعي كەزىپ جۇرۋمەن بولدى.
ول چۋاڭ ۋاڭدىققا كوتەرىلگەنىنەن كەيىن، اسكەري بولىمدەرىن
باستاپ سىچۋان ولكەسىنە بارىپ، ونان قايتا ورالىپ وگتۇستىك
شانشيگە كەلدى جانە حۋبي ولكەسى ارقىلى حىنان ولكەسىنە باردى،
جول ـ جونەكەي حۋبي ولكەسىنىڭ شياڭياڭ قالاسىن الدى، سونان
سوڭ حىنان ولكەسىنەن ٴوتىپ، شانشي ولكەسىنە شابۋىل جاساپ،
شي ـ ان قالاسىن باسىپ الدى، 1644 ـ جىلى سانشي ولكەسىنەن
ٴوتىپ، بەيجيڭگە باسىپ كىردى. كوپ ۇزاماي ميڭ حاندىعىنىڭ
قولباسشىسى ۋۋسانگۇيدىڭ چيڭ حاندىعى اسكەرلەرىمەن بىرىگىپ
شابۋىل جاساۋى ناتيجەسىندە جەڭىلىسكە ۇشىرادى.

ۇشقىننان جالىن قاۋلايدى*

(1930 ـ جىلى 1 ـ ايدىڭ 5 ـ كۇنى)

جاعداي جونىندەگى مولشەر جانە وسىدان تۋاتىن ٴبىزدىڭ قيمىلىمىز ماسەلەسى تۋرالى پارتيامىزداعى ٴبىر ٴبولىم جولداستاردا دۇرىس تانىم الگە دەيىن كەمشىل بولىپ وتىر. ولار گىمىڭ ورلە- ۋىنىڭ ٴسوزسىز تۋاتىندىعىنا سەنگەنىمەن، گىمىڭ ورلەۋىنىڭ تەز تۋۋ مۇمكىندىگىنە سەنبەيدى. وسى سەبەپتى ولار جياڭشي ولكەسىن الۋ جوسپارىن قۇپتامايدى، فۋجيان، گۋاڭدۇڭ، جياڭشي ولكەلەرىنىڭ ارالىعىنداعى ٴۇش شەكارا رايونداعى كوشپەلى پارتيزاندىقتى عانا قۇپتايدى، سونىمەن قابات ولاردا پارتيزان رايونداردا قىزىل اكىميات قۇرۋ دەگەن تەرەڭ وي دا جوق، سول سەبەپتى مۇنداي قىزىل اكىمياتتى نىعايتۋ جانە ۇلعايتۋ ارقىلى بۇكىل ەلدە گىمىڭ ورلەۋىن تەزدەتۋ دەگەن تەرەڭ وي دا جوق. ولار گىمىڭ ورلەۋى ٴالى الىس جاتقان كەزدە اكىميات قۇرۋ سىندى مۇنداي جاپالى قىزمەت ىستەۋ قۇر اۋرەشىلىك بولادى دەپ ساناپ، ەبدەيلىرەك

بولعان كوشپەلى پارتيزاندىق ٴتاسىل ارقىلى ساياسي ىقپالدى كەڭەيتۋدى، بۇكىل ەلدىڭ جەر-جەرىندە بۇقارانى ٴوز جاعىمىزعا تارتۋ قىزمەتى ىستەلىپ بولعان سوڭ نەمەسە بەلگىلى قادامعا دەيىن ىستەلگەن سوڭ عانا بۇكىل ەلدە قارۋلى كوتەرىلىس جاساۋدى، سول ۋاقىتتا قىزىل ارميانىڭ كۇشىن قوسا وتىرىپ، بۇكىل ەل كولەمىندىك زور كىمىڭگە اينالدىرۋدى ٴۇمىت ەتەتىن سياقتى. ولاردىڭ بۇكىل ەل كولەمىندە، جۇيەدەن بارلىق جەردە، اۋەلى بۇقارانى ٴوز جاعىمىزعا تارتىپ، ونان سوڭ اكىميات قۇرۋ سىندى مۇنداي ٴنازارياسى، جۇڭگو كىمىڭىنىڭ ناقتى جاعدايىنا ساي كەلمەيدى. ولاردىڭ بۇل ٴنازارياسىنىڭ قاينارى، كوبىنەسە، جۇڭگونىڭ كوپتەگەن جيانگەر مەملەكەتتەر ٴوزارا تالاسىپ وتىرعان جارتىلاي وتار ەل ەكەندىگىن ايقىن تانىماعاندىعىندا. ەگەر ولار جۇڭگونىڭ كوپتەگەن جيانگەر مەملەكەتتەر ٴوزارا تالاسىپ وتىرعان جارتىلاي وتار ەل ەكەندىگىن ايقىن تانىسا، وندا، بىرىنشىدەن، دۇنيە ٴجۇزى بويىنشا نە ٴۇشىن جۇڭگودا عانا بيلەپ-توستەۋشى تاپتاردىڭ ىشكى جاعىندا ۇزاق ۋاقىتتىق ٴوزارا قىرقىسۋ سىندى عاجاپ ٴىستىڭ بولىپ وتىرعاندىعىن، ونىڭ ۇستىنە قىرقىسۋدىڭ نە ٴۇشىن كۇن ساناپ شيەلەنىسىپ، كۇن ساناپ ۇلعايىپ وتىرعاندىعىن، نە ٴۇشىن ٴبىرتۇتاس اكىميات بولا المايتىن ەكەندىگىن تۇسىنەدى. ەكىنشىدەن، ديحاندار ماسەلەسىنىڭ كەلەلىلىگىن تۇسىنەدى، ٴسويتىپ، اۋىل-قىستاق كوتەرىلىسىنىڭ قازىر نە ٴۇشىن بۇكىل ەل كولەمىندە ۇسىنشالىق داmىپ وتىرعانىن دا تۇسى-

* بۇل — ماۋ زىدۇڭ جولداس سول كەزدە پارتيا ىشىندە بولعان تورىعۋ-شىلىق يدەيانى پيپان قىلۋ ٴۇشىن جازعان حات.

نەدى. ۇشىنشىدەن، جۇمىسشى-ديحان دەموكراتيالىق اكىمياتى سىندى وسى ۇرانىنىڭ دۇرىستىعىن تۇسىنەدى. تورتىنشىدەن، دۇنيە ٴجۇزى بويىنشا جۇڭگودا عانا بيلەپ-توستەۋشى تاپتاردىڭ ىشكى جاعىندا ۇزاق ۋاقىتتىق قىرقىسۋ سىندى عاجاپ ىسكە سايكەس تۋىلعان ەكىنشى ٴبىر عاجاپ ٴىستى، ياعني قىزىل ارميا مەن پارتيزان دۇيلەرىنىڭ ٴومىر ٴسۇرۋىن جانە دامۋىن، سونداي-اق قىزىل ارميا مەن پارتيزان دۇيلەرىنە قوسارلانا كەلگەن، اق اكىمياتتىڭ ٴتورت توگىرەگىندەن قورشاۋى ىشىندە ەسەيىپ كەلە جاتقان شاعىن قىزىل رايونداردىڭ ٴومىر ٴسۇرۋىن جانە دامۋىن (جۇڭگودان باسقا ەلدە مۇنداي عاجاپ ٴىس جوق) تۇسىنەدى. بەسىنشىدەن، قىزىل ارميانىڭ، پارتيزان دۇيلەرىنىڭ جانە قىزىل رايونداردىڭ قۇرىلۋى مەن دامۋى جارتىلاي وتار جۇڭگودا پرولەتاريات باسشىلىعىنداعى ديحاندار كۇرەسىنىڭ ەڭ جوعارعى فورماسى ەكەنىن دە، جارتىلاي وتار ەلدەگى ديحاندار كۇرەسى دامۋىنىڭ ٴسوزسىز ناتيجەسى ەكەنىن دە تۇسىنەدى؛ سونىمەن بىرگە بۇكىل ەلدە گىميڭ ورلەۋىن ٴسوزسىز تەزدەتەتىن ەڭ ماڭىزدى يەنسۋ ەكەنىن دە تۇسىنەدى. التىن-شىدان، جالاڭ كوشپەلى پارتيزاندىق ساياسات بۇكىل ەلدە گىميڭ ورلەۋىن تەزدەتۋ مىندەتىن ورىنداي المايتىندىعىن، ال جۋ دى-ماۋزىدۇڭشا، فاڭ جىمينشە[1] سايا ساتتىڭ — گىنجۇيديلەرى بار، جوسپارلى تۇردە اكىميات قۇراتىن، جەر گىميڭىن تەرەڭدەتە تۇسە-تىن، حالىقتىق قارۋلى كۇشتەردى ۇلعايتۋ لۋشيانىن اۋىلدىق چۋيدۇي، رايوندىق چۋيدادۇي، اۋداندىق چۋيزۇڭدۇي جانە جەرگىلىكتى قىزىل ارميا قۇرۋدان جىڭگۇي قىزىل ارميا قۇرۋعا دەيىن ٴبىرتۇتاس ٴادىس ارقىلى جۇزەگە اسىراتىن، اكىمياتتىڭ

دامۇن تولقىن فورماسىندا الىعا قاراي ۇلعايىتىپ وتىراتىن، تاعى وسىندايلاردى ىستەيتىن ساياساتتىڭ ٴشۇباسىز دۇرىس ەكەندىگىن دە تۇسىنەدى. وسىلاي ىستەۋ كەرەك، تەك سوندا عانا سوۆەت وداعىنىڭ بۇكىل دۇنيە جۇزىنە سەنىم تۋعىزىپ وتىرعانىندايى، بۇكىل ەلدىڭ گىميڭشىل بۇقاراسىنا سەنىم تۋعىزۋعا بولادى. تەك سوندا عانا كەرتارتپا ۇستەم تاپتاردى وراسان زور قيىنشىلىقتارعا ۇشىراتىپ، ولاردىڭ نەگىزىن شايقالتىپ، ولاردىڭ ىشتەي ىدىراۋىن تەزدەتۋگە بولادى. تەك سوندا عانا قىزىل ارمياني شىن مانىندە قۇرىپ، ونى بولاشاق ۇلى گىميڭنىڭ باستى قۇرالى ەتۋگە بولادى. قىسقاسى، تەك سوندا عانا گىميڭنىڭ ورلەۋىن تەزدەتۋگە بولادى.

گىميڭدە ۇشقالاقتىق اۋرۋىنا شالدىققان جولداستار گىميڭنىڭ جۇگۇۋاندىق كۇشتەرىن② ورىنسىز اسىرا باعالادى دا، فانگىميڭدىڭ كۇشتەردى قوراشسىندى. بۇل مولشەر كوبىنەسە جۇگۇۋانجۋيىلىكتى نەگىزگە العان. مۇنىڭ ٴوزى تۇبىندە، كۇمان جوق، ۇرىنشاقتىق جولعا تۇسىرەدى. ەندى ٴبىر جاقتان، ەگەر گىميڭنىڭ جۇگۇۋاندىق كۇشتەرىن قوراشسىنىپ، فانگىميڭدىڭ كۇشتەردى اسىرا باعالاسا، بۇل دا ورىنسىز مولشەر بولادى، مۇنان دا، ٴسوز جوق، ەكىنشى ٴبىر جاقتاعى ناشار ناتيجە تۋادى. سوندىقتان، جۇڭگونىڭ ساياسي جاعدايىنا تۇجىرىم جاساعاندا تومەندەگى ماڭىزدى تۇيىندەردى تانىپ الۋ قاجەت بولادى:

(1) قازىر جۇڭگو گىميڭىنىڭ جۇگۇۋاندىق كۇشتەرى ٴالسىز بولعانىمەن، ٴبىراق جۇڭگونىڭ مەشەۋ، قاۋساعان الەۋمەتتىك ەكونوميكاسىن نەگىز ەتكەن كەرتارتپا بيلەپ-توستەۋشى تاپتاردىڭ بارلىق ۇيىمدارى (اكمياتى، قارۋلى كۇشتەرى، پارتيا-

توپتارى، تاعى باسقالارى) دا ٴالسىز. بۇل ارقىلى منانى تۇسىندىرۋگە بولادى، باتىس ەۋروپا ەلدەرىندەگى قازىرگى گمينداڭنىڭ جوگۋاندىق كۇشتەرى جۇڭگو گمينداڭنىڭ قازىرگى جوگۋاندىق كۇشتەرىنەن، بالكىم، ەسەمىراق شىعار، ٴبىراق ولاردىڭ كەرتارتپا بىلەپ-توستەۋشى تاپتارىنىڭ كۇشتەرى جۇڭگونىڭ كەرتارتپا بىلەپ-توستەۋشى تاپتارىنىڭ كۇشتەرىنەن تالاي ەسە كۇشتى، سوندىقتان ول جەرلەردە گمينداڭ دەرەۋ بۇرق ەتە ٴتۇسۋى ٴالى دە مۇمكىن ەمەس. قازىر جۇڭگو گمينداڭنىڭ جوگۋاندىق كۇشتەرى ٴالسىز بولعانىمەن، ٴبىراق فانگميڭدىك كۇشتەر دە شياڭدۋيلى تۇردە ٴالسىز بولىپ وتىر، سوندىقتان جۇڭگو گمينداڭنىڭ ورلەۋگە بەت الۋى، ٴسوز جوق، باتىس ەۋروپاداعىدان تەز بولادى.

(2) 1927-جىلى گميڭ جەڭىلىسكە ۇشىراعاننان كەيىن، گمينداڭنىڭ جوگۋاندىق كۇشتەرى، شىنىندا، وتە السىرەدى. قالعان ازىن-اۋلاق كۇش، ەگەر كەيبىر قۇبىلىستار بويىنشا عانا قاراعاندا، جولداستاردا (وسىنداي كوزقاراستاعى جولداستاردا) تورىعۋ ويىن تۋعىزاتىندىعى تابيعي. ٴبىراق ٴمانى جاعىنان قاراعاندا، استە ولاي ەمەس. بۇل ارادا جۇڭگونىڭ بۇرىننان كەلە جاتقان: «ۇشقىنىنان جالىن قاۋلايدى» دەگەن ٴسوزىن كەلتىرۋگە بولادى. بۇل — قازىر كىشى-گىرىم عانا كۇش بولعانىمەن، ٴبىراق ونىڭ دامۋى وتە شاپشاڭ بولادى دەگەن ٴسوز. بۇل كۇش جۇڭگو جاعدايىندا دامۋدىڭ مۇمكىندىگىن ازىرلەپ قانا قويماي، ٴتىپتى دامۋدىڭ سوزسىزدىگىن دە ازىرلەدى، بۇل 30-ماي قوزعالىسىندا جانە ودان كەيىنگى ۇلى گميڭدىك قوزعالىستاردا تولىق دالەلدەندى. ٴبىز ٴبىر نىسكە قاراعاندا ونىڭ ٴمانىن كورۋىمىز، ال ونىڭ قۇبىلىسىن

ەسكەتەن كىرۋدىڭ باستاۋشىسى دەپ قانا ەسەپتەۋىمىز، ەسكەتەن كىرىسپەن ـ اق ونىڭ ٴمانىن ىگەرۋىمىز كەرەك، وسى عانا سەنىمدى، علمي تالداۋ جاساۋ ٴادىسى بولىپ تابىلادى.

(3) فانگمىڭدىڭ كۇشتەردى مولشەرلەۋدە دە وسىنى ايتۋ كەرەك، استە ونىڭ قۇبىلىسىنا عانا كوز جىبەرمەي، مانىسىنە كوز جىبەرۋ كەرەك. حۋنان ـ جياڭشي شەكارا رايونىن گىجۋي ەتۋدىڭ العاشقى كەزىندە، كەيبىر جولداستار سول كەزدەگى حۋنان شىڭۋيىنىڭ تەرىس مولشەرىنە شىن مانىندە سەنىپ، تاپ جاۋلارىن تۇككە تۇرعىسىز دەپ ەسەپتەدى؛ قازىرگە دەيىن كۇلكى بولىپ تارالىپ جۇرگەن، «مەيلىنشە اۋىتقۋدا»، «قورقىنىشى شەگىنە جەتتى» دەگەن ەكى اۋىز ٴسوز سول كەزدە (1928 ـ جىلدىڭ 5 ـ، 6 ـ ايلارى) حۋنان شىڭۋيىنىڭ حۋنان بيلەۋشىسى لۋ دىپىڭنىڭ[3] كۇشىن مولشەرلەي ايتقان تەڭەۋى. مۇنداي مولشەر بولىپ وتىرعاندا ساياسي جاقتا ۇرىنشاقتىق تۋىلاتىندىعى داۋسىز. الايدا سول جىلدىڭ 11 ـ ايىنان بىلتىرعى جىلدىڭ 2 ـ ايىنا دەيىنگى (جياڭ جيەشي مەن گۋاڭشي توبى اراسىنداعى سوعىس[4] باستالعانعا دەيىنگى) شاماسى 4 اي ۋاقىت ىشىندە، جاۋدىڭ ٴۇشىنشى رەتكى «بىرىگىپ جويۋ» شابۋىلى[5] جيڭگاڭشانعا تاياپ قالعان كەزدە، ٴبىر ٴبولىم جولداستار تاعى دا «قىزىل تۋدى قاشانعا دەيىن ۇستاپ تۇرۋعا بولار ەكەن» دەگەن كۇماندى ورتاعا قويدى. ٴىس جۇزىندە، بۇل كەز انگليا،امەريكا، جاپونيالاردىڭ جۇڭگوداعى كۇرەسى ابدەن اشىقتا شىققان، جياڭ جيەشي مەن گۋاڭشي توبى، فىڭ يۋيشياڭ اراسىنداعى قىرقىسۋ جاعدايى قالىپتاسقان، ٴمانى جاعىنان العاندا، فانگمىڭدىڭ تولقىن باسەڭدەي باستاعان، گمىڭدىڭ تولقىن ورلەي باستاعان كەز ەدى.

ٴبىراق ول كەزدە قىزىل ارميا مەن جەرگىلىكتى پارتيا ۇيىمدارى ىشىندە عانا ٴبىر ٴتۇرلى تورىمىۋ يدەياسى بولىپ قويىماي، ٴتىپتى جۇڭگونىڭ ٴوزى دە سول كەزدە كورىنىستەگى احۋالدارعا الدانىپ، تورىمىۋ سارىنىنا سالىنۋدان اۋلاق بولا المادى. جۇڭگونىڭ 2 - ايداعى حاتى⑥ سول كەزدە پارتيا ىشىندە بولعان تورىمىۋشىلىق تالداۋلارعا وكىلدىك ەتەتىن دالەل بولىپ تابىلادى.

(4) قازىرگى كىنگۋاندىق جاعداي تەك كوز الداعى كورىنىستەگى قۇبىلىستاردى عانا بايقاپ، ٴماندى بايقامايتىن جولداستاردى ٴالى دە وڭاي الدايدى. اسىرەسە ٴبىزدىڭ قىزىل ارميادا ىستەيتىن ادامدا- رىمىز سوعىستا جەڭىلىسكە ۇشىراعان، نەمەسە ٴتورت جاقتان بىردەي قورشاۋدا قالعان، ياكي كۇشتى جاۋ وكشەلەي قۋعان كەزدەردە، بۇكىل ەل مەن بۇكىل دۇنيە ٴجۇزىنىڭ جاعدايىنان مۇلدە ٴۇمىت قالماعانداي، گمىڭ جەڭىسىنىڭ بولاشاعى تىم كۇڭگىرتتەنىپ كەت- كەندەي-اق، مۇنداي ٴبىر مەزەتتىڭ، ەرەكشە، بولماشى جاعدايدى كوپ رەتتەردە ساناسىز تۇردە جالپىلىق ەتىپ كورسەتەدى جانە ۇلعايتىپ جىبەرەدى. كورىنىسكە عانا جارماسىپ، ٴماندى كەرەكسىز ەتەتىن مۇنداي بايقاۋ ولاردىڭ جالپى احۋالدىڭ مانىنە علىمي تالداۋ جاساماعاندىقتارىنان بولعان. ەگەر جۇڭگو گمىڭىنىڭ ورلەۋى تاياپ قالدى ما دەپ سۇراسا، بۇل جونىندە گمىڭ ورلەۋىن تۋدىراتىن ٴارتۇرلى قايشىلىقتاردىڭ شىن مانىندە الىعا قاراي داميعان-داميماعاندىعىن ەگجەي-تەگجەيلى زەرتتەگەن سوڭ عانا ٴبىر بايلام ايتۋعا بولادى. حالىقارادا جيانگەرلەردىڭ ٴوز اراسىنداعى، جيانگەرلەر مەن وتار ەلدەر اراسىنداعى، جيانگەرلەر مەن ولاردىڭ ٴوز ەلدەرىندەگى پرولەتاريات اراسىنداعى قايشى-

لىقتار دامىپ وتىر ەكەن، جيانگەرلەردىڭ جۇڭگوعا تالاسۋ قاجەتى ونان ءارى اسقىنا تۇسەدى. جيانگەرلەردىڭ جۇڭگوعا تالاسۋى اسقىنسىمەن جيانگەرلەر مەن بۇكىل جۇڭگو اراسىنداعى قايشىلىق، جيانگەرلەردىڭ ءوز اراسىنداعى قايشىلىق ءبىر ۋاقىت ىشىندە جۇڭگو جەرىندە ۇدەي تۇسەدى، سوندىقتان جۇڭگونىڭ ءارقايسى توپ كەرتارتپا بيلەپ-توستەۋشىلەرى اراسىندا كۇنەن-كۇنگە ۇلعاياتىن، كۇنەن-كۇنگە شيەلەنىسەتىن قىرقىسۋلار پايدا بولادى، جۇڭگونىڭ ءارقايسى توپ كەرتارتپا بيلەپ-توستەۋشىلەرى اراسىنداعى قايشىلىقتار كۇن ساناپ ءورشيدى. ءارقايسى توپ كەرتارتپا بيلەپ-توستەۋشىلەر اراسىنداعى قايشىلىقتارعا — جۇنفالاردىڭ قىرقىسۋلارىنا قوسارلانا المان-سالىقتار اۋىرلايدى، مۇنىڭ ءوزى المان-سالىق اۋىرتپالىعى ءتۇسىپ وتىرعان قالىڭ قاۋىم مەن كەرتارتپا بيلەپ-توستەۋشىلەر اراسىنداعى قايشىلىقتاردىڭ كۇن سايىن ءورشۋىن تەزدەتەدى. جيانگەرلىك پەن جۇڭگونىڭ ۇلتتىق ونەركاسىبى اراسىنداعى قايشىلىققا قوسارلانا جۇڭگونىڭ ۇلتتىق ونەركاسىبىنىڭ جيانگەرلەردىڭ جول بەرۋىنە قول جەتكىزە المايتىنى سىندى فاكت كەلىپ شىعادى، مۇنىڭ ءوزى جۇڭگو بۋرجۋازياسى مەن جۇڭگو جۇمىسشى تابى اراسىنداعى قايشىلىقتاردى ورشىتەدى، جۇڭگو كاپيتا-ليستەرى جۇمىسشىلاردى جانتالاسا ەزۋ ارقىلى شىعار جول ىزدەيدى، ال جۇڭگو جۇمىسشىلارى بۇعان قارسىلىق كورسەتەدى. جيانگەرلىك-تىڭ شاپقىنشىلىعى، جۇڭگو ساۋدا كاپيتالىنىڭ سۇلىكتەي سورۋى جانە ۇكىمەت المان-سالىعىنىڭ اۋىرلاۋى سەكىلدى احۋالدارعا قوسارلانا ديحان تابى مەن ديحانداردىڭ قايشىلىعى بۇرىنعىدان بەتەر ۋشىعادى، اتاپ ايتقاندا، جەر مايى جانە ءوسىم-

قورلىق ارقىلى قاناۋ بۇرىنىمدان دا اۋىرلايدى، ال ديحانىدار ديحۋلارعا بۇرىنىمدان ارمان وشىگە تۇسەدى. شەتەل بۇيىمدارىنىڭ ەزگىسى، قالىڭ جۇمىسشى- ديحان بۇقاراسىنىڭ ساتىپ الىۋ قۋاتىنىڭ سارقىلىۋى جانە ۇكىمەت الىمان- سالىعىنىڭ اۋىرلاۋى سەبەپتى، ٴوز ەلىمىزدىڭ بۇيىمدارىمەن ساۋدا جاسايتىن ساۋداگەرلەر جانە ەرىبەس ونىدىرىسشىلەر كۇن سايىن كۇيرەۋ جولىنا ٴتۇسىپ وتىر. كەرتارتپا ۇكىمەتتىڭ قاراجات جەتكىلىكسىز بولىپ وتىرعان جاعدايدا ارمياني شەكسىز مولايتۋى، وسىمەن بايلانىستى سوعىستى كۇننەن- كۇنگە كوبەيتە بەرۋى سەبەپتى اسكەرلەر جۇرتشىلىعى ۇنەمى مۇشكىل حالگە تۇسۋدە. مەملەكەت الىمان- سالىعىنىڭ اۋىرلاۋى، ديحۋلار الاتىن جەر مايى مەن ٴوسىمنىڭ اۋىرلاۋى جانە سوعىس اپاتىنىڭ كۇننەن- كۇنگە ۇلعايۋى سەبەپتى بۇكىل ەلدى شارپىعان اپات پەن باندىلار لاڭى تۋىپ، قالىڭ ديحاندار مەن قالا كەدەيلەرى كۇن كەشىرە المايتىن جولعا تۇسۋدە. مەكتەپتەردىڭ وقۋىن جۇرگىزە بەرۋگە اقشانىڭ بولماۋى سەبەپتى، مەكتەپتەردە وقىپ جاتقان وقۋشىلاردىڭ ٴبىرقىدىرۋىندا وقۋىن قالامىز با دەگەن ۋايىم تۋىلۋدا؛ ٴوندىرىستىڭ مەشەۋ بولۋى سەبەپتى، وقۋ بىتىرگەن ٴبىرسىپىرا وقۋشىلار قىزمەتكە ورنالاسا المايمىز با دەپ ۇمىتسىزدە- نۋدە. ەگەر ٴبىز وسى قايشىلىقتاردى تانىساق، جۇڭگونىڭ سونشالىق ادام ايتقىسىز اۋىر كۇندەردى باسىنان كەشىرۋ جاعدايىندا تۇرعانىن، سونشالىق بىلىققان احۋالدا تۇرعانىن بىلە الامىز. جيانگەرلەرگە قارسى، جۇنفالارعا قارسى جانە ديحۋلارعا قارسى گىمىڭ ورلەۋى نەلىكتەن بولماي قويمايتىندىعىن، ونىڭ ۇستىنە تىم تەز ارادا بولاتىندىعىن بىلە الامىز. جۇڭگونىڭ بارلىق جەرىندە قۇرعاق وتىن

قولىپ تۇر، ول تەز ارادا لاۋلاعان وتقا اينالادى. «ۇشقىننان جالىن قاۋلايدى» دەگەن ٴسوز جاعدايدىڭ دامۋىنا ٴدوپ كەلەتىن سۋرەتتەۋ بولىپ تابىلادى. كوپتەگەن جەرلەردەگى جۇمىسشىلاردىڭ جۇمىس تاستاۋىنىڭ، ديحانداردىڭ قوزعالاڭ كوتەرۋىنىڭ، اسكەرلەردىڭ بۇلىك تۋدىرۋىنىڭ، وقۋشىلاردىڭ وقۋ تاستاۋىنىڭ دامۋىنا كوز جىبەرسەك بولادى، وسى «ۇشقىن»نان «جالىن» قاۋلايتىن مەزگىلدىڭ الىس ەمەستىگى داۋسىز ەكەندىگىن بىلە الامىز.

جوعارىداعى سوزدەردىڭ جالپى مازمۇنى پارتيا الدىڭعى شەپ ۋيەيۋانحۇيىنىڭ بىلتىر 4-ايدىڭ 5-كۇنى جۇڭگياڭعا جازعان حاتىندا بار ەدى. ول حاتتا بىلاي دەلىنگەن:

«جۇڭگيانىڭ بۇل حاتىندا (1929-جىلى 2-ايدىڭ 9-كۇنگى) كەڭگۋاندىق جاعداي دا، جۇڭگۋاندىق كۇش تە تورىعۋشىلىقپەن مولشەرلەنگەن. گومينداڭنىڭ جىڭگاڭشانعا ٴۇش رەت «شابۋىل جاساپ جويۋى»دى جۇرگىزگەندىگى فانگميڭنىڭ ەڭ جوعارى ورلەۋىن كورسەتتى. ٴبىراق ول بۇدان ارى بارا المايدى، بۇدان سوڭ فانگميڭ تولقىنى بىرتە-بىرتە باسەڭدەيدى، گىميڭ تولقىنى بىرتە-بىرتە كوتەرىلەدى. پارتيانىڭ جاۋىنگەرلىك كۇشى مەن ۇيىمدىق كۇشى جۇڭگيانىڭ ايتقانىنداي دارەجەدە السىرەگەن بولسا دا، ٴبىراق فانگميڭ تولقىنى بىرتە-بىرتە باسەڭدەپ وتىرعان جاعدايدا، ٴسوز جوق، وتە تەز قالپىنا كەلەدى، پارتيا ىشىندەگى كادىرلاردىڭ پاسسيۆ پوزيتسياسى دا تەز ارادا جويىلادى. بۇقارا، ٴسوز جوق، ٴبىز جاققا وتەدى. قىرعىنداۋشىلىق⑦، ٴبارىبىر، بالىقتى تەرەڭگە قۋعاندىق بولىپ تابىلادى، گايلياڭجۋيي دە ەندىگارى بۇقارانى جۇمىلدىرا المايدى. بۇقارانىڭ گومينداڭ جونىندەگى بوس قيالى، ٴسوز جوق، تەز ارادا جويىلادى. بولاشاقتاعى جاعدايدا، ەشقانداي پارتيا-توپ بۇقارانى گوڭچانداڭنان

تارتىپ الا السمايدى. پارتيانىڭ 6 - قۇرىلتايى⑧ كورسەتكەن ساياسي
لۋشيان مەن ۇيىمدىق لۋشيان دۇرىس: گىميڭنىڭ قازىرگى كەزەڭى —
سوتسياليزم ەمەس، دەموكراتيزم، پارتيانىڭ (ەسكەرتپە: «ۇلكەن
قالالاردا‌عى» دەگەن سوزدەردى قوسۋ تيىس) قازىرگى مىندەتى — دەرەۋ
قوزعالاڭ جاساۋ ەمەس، بۇقارانى ٴوز جاعىمىزعا تارتۋ. ٴبىراق گىميڭ-
نىڭ دامۋى ەندى وتە تەز بولادى، قارۋلى قوزعالاڭدى ۇگىتتەۋدە
جانە وعان ازىرلەنۋدە اكتيپ پوزيتسيا قولدانۋ كەرەك. قاتتى بىلىقپا-
لىق بولىپ وتىرعان قازىرگى جاعدايدا، بەلسەندى ۇران مەن بەلسەندى
پوزيتسيا بولعاندا عانا بۇقاراعا باسشىلىق ەتۋگە بولادى. پارتيانىڭ
جاۋىنگەرلىك كۇشىن قالپىنا كەلتۋى دە، ٴسوز جوق، وسىنداي
بەلسەندى پوزيتسيا بولعاندا عانا مۇمكىن بولادى.... پرولەتارياتتىڭ
باسشىلىعى — گىميڭنىڭ جەڭىسكە جەتۋىنىڭ بىردەن-ٴبىر كىلتى.
پارتيانىڭ پرولەتارلىق نەگىزىن قالاۋ، ورتالىق رايونداعى ونەر-
كاسىپ تاراۋلارىندا جىبۋلار قۇرۋ — قازىرگى كەزدە پارتيانىڭ ۇيىمدىق
جاقتاعى ماڭىزدى مىندەتى; ٴبىراق، سونىمەن بىرگە، اۋىل - قىستاقتار-
داعى كۇرەستى دامىتۋ، شاعىن رايونداردا قىزىل اكىميات ورناتۋ،
قىزىل ارميانى قۇرۋ جانە ۇلعايتۋ، وتە-موتە، قالالارداعى كۇرەسكە
كومەكتەسۋدىڭ، گىميڭ تاسقىنىن ۇدەتۋدىڭ باستى شارتى. سوندىقتان،
قالالارداعى كۇرەستەن كەشۋ قاتە بولادى; ٴبىراق ديحاندار كۇشىنىڭ
دامۋىنان قورقىپ، ونىڭ جۇمىسشىلار كۇشىنەن ارتىپ كەتۋى گىميڭگە
ٴتيىمسىز بولادى دەپ قاراسا، ەگەر پارتيا مۇشەلەرى ىشىندە مۇنداي
پىكىر بولاتىن بولسا، بىزشە، بۇل دا قاتە. ويتكەنى جارتىسلاي وتار
جۇڭگونىڭ گىميڭىندە ديحاندار كۇرەسى جۇمىسشىلاردىڭ باسشىلىعىنا يە
بولا الماۋىنان عانا جەڭىلىسكە ۇشىراعان احۋال بولعان، ال ديحاندار
كۇرەسىنىڭ دامۋى جۇمىسشىلاردىڭ كۇشىنەن ارتىپ كەتىپ گىميڭنىڭ
وزىنە ٴتيىمسىزدىك جاساعان احۋال بولماعان.»

بۇل حاتتا قىزىل ارميانىڭ ارەكەت ىستەۋى جونىندەگى

ماسەلەلەرگە تومەندەگىدەي جاۋاپ قايتاردىمان:

«جۇڭگيادا قىزىل ارمىيانى ساقتاپ قالىۋ جانە بۇقارانى جۇمىلدىرۋ ماقساتىمەن بىزدەن قوسىندى شاعىن - شاعىن ەتىپ ٴبولىپ اۋىل - قىستاقتا تاراتىپ جىبەرۋدى، جۇدى مەن ماۋزېدۇڭنىڭ قوسىنىنان كەتۋىن، ٴسويتىپ، ۇلكەن نىسانانى جاسىرىپ قالۋدى تالاپ ەتىپتى. مۇنىڭ ٴوزى ٴىس جۇزىنە جاناسپايتىن وي. ليانىدى ىدەمەسە يىگىدى بىرلىك ەتە وتىرىپ جەكە - جەكە ارەكەت جاساۋدى، اۋىل - قىستاقتارعا تارالىپ كەتۋدى، پارتيزاندىق تاكتيكا ارقىلى بۇقارانى جۇمىلدىرۋدى، نىسانا بولىپ قالۋدان ساقتانۋدى ٴبىز 1927 - جىلدىڭ قىسىنان باستاپ - اق جوسپارلاعانبىز، سونىمەن بىرگە تالاي رەت اتقارىپ تا كورگەنبىز، ٴبىراق ٴبارى جەڭىلىسكە ۇشىرادى. ويتكەنى: (1) نەگىزگى كۇش قىزىل ارميادا عىلاردىڭ كوبى جەرگىلىكتى ادامدار ەمەس، ول جەرگىلىكتى ەتۋيدۇيگە ۇقسامايدى. (2) شاعىن - شاعىن بولىپ بولىنگەندە باسشىلىق مۇلتىكسىز بولا المايدى دا، مۇشكىل جاعدايلارعا تونەپ بەرۋ مۇمكىن بولماي، وڭاي جەڭىلىسكە ۇشىرايدى. (3) جاۋ جاعىنان وپ - وڭاي جەكە - جەكە تالقاندالادى. (4) جاعداي نەعۇرلىم مۇشكىل بولعان سايىن قوسىندى توپتاۋ سولعۇرلىم قاجەت، باسشىلار كۇرەستى سولعۇرلىم باتىل جۇرگىزۋ قاجەت، سوندا عانا ىشكى جاقتى ىنتىماقتاستىرىپ، جاۋعا توتەپ بەرۋگە بولادى. تەك جاقسى جاعدايدا عانا اسكەر كۇشىن ٴبولىپ پارتيزاندىق ىستەۋ ىڭعايلى كەلەدى، باسشىلار دا مۇشكىل جاعداي كەزىندەگى سياقتى قوسىننان ٴبىر مينۋت تا ايىرىلا المايتىن بولمايدى.»

بۇل سوزدەردىڭ كەمشىلىگى مىناۋ: اسكەر كۇشىن بولۋگە بولمايتىندىعى تۋرالى ايتىلعان سەبەپتەردىڭ ٴبارى دە پاسسيۆ، وتە جەتكىلىكسىز. اسكەر كۇشىن توپتاۋدىڭ اكتيۆ سەبەبى مىناداي بولۋ كەرەك: توپتاعاندا عانا ىرىرەك جاۋدى جويۋعا، قالا - جىگدارد

الۋعا بولادى. بىربىرەك جاۋدى جويىپ، قالا ـ جىڭدارىدى العاندا عانا
بۇقارانى كەڭ كولەمدە جۇملدىرۋعا، بىرنەشە اۋدان تۇتاستىرىلعان
اكىميات قۇرۋعا بولادى. وسىلاي ەتكەنىدە عانا الىس ـ جۋىقتاعىـ
لاردىڭ نازارىن اۋدارۋعا (ساياسي ىقپالدى كەڭەيتۋگە)، سوندا عانا
گىميڭ ورلەۋىن بىلگەرىلەتۋدەن ٴىس جۇزىندىك ناتيجە شىعارۋعا
بولادى. مىسالى، ٴبىز الدىڭعى جىلى قۇرعان حۋنان ـ جياڭشي
شەكارا رايون اكىمياتى، بىلتىر قۇرعان باتىس فۋجيان اكىمياتى[8]
وسىنداي اسكەر كۇشىن توپتاۋ ساياساتىنىڭ جەمىسى بولىپ تابىـ
لادى. بۇل ــ جالپى ٴپرينسيپ. ال اسكەر كۇشىن بولەتىن دە كەز
بولا ما، جوق پا؟ بۇل دا بولادى. پارتيا الدىڭعى شەپ ۋيىيۋانحۇيىـ
نىڭ جۇڭگياڭشا جازعان حاتىندا قىزىل ارمياسىنىڭ پارتيزاندىق
تاكتيكاسى تۋرالى ايتىلعان، مۇندا اسكەر كۇشىن جاقىن ارالىقتارعا
ٴبولۋ قامتىلعان بولاتىن:

«ٴبىزدىڭ 3 جىلدان بەرگى كۇرەس بارىسىندا قولعا جەتكىزگەن
تاكتيكامىز، شىنىندا، بۇرىن دا، قازىر دە، جۇڭگودا دا، شەتەلدە دە،
بولعان تاكتيكالارعا ۇقسامايدى. ٴبىزدىڭ تاكتيكامىزدى قولدانعاندا
بۇقارا كۇرەسكە كۇننەن ـ كۇنگە كەڭىنەن جۇمىلا تۇسەدى، ٴارقانداي
كۇشتى جاۋ بىزگە ەش تەگە ىستەي المايدى. ٴبىزدىڭ تاكتيكامىز ــ
پارتيزاندىق تاكتيكا. جالپىلاي ايتقاندا، ول: «اسكەر كۇشىن ٴبولىپ
بۇقارانى اتتانىسقا كەلتىرۋ، توپتاپ جاۋعا توتەپ بەرۋ.» «جاۋ شابۋىل
جاساسا شەگىنۋ، جاۋ توقتاسا مازاسىن الۋ، جاۋ شارشاسا سوققى بەرۋ، جاۋ
شەگىنسە وكشەلەي قۋۋ.» «تۇراقتى گىجوي رايونىن كەڭەيتۋدە[11] تولقىن
فورماسىندا ىلگەرىلەۋ ساياساتىن قولدانۋ. كۇشتى جاۋ وكشەلەي قۋعاندا
قۇيىن فورماسىندا شىر اينالىپ سوققى بەرۋ ساياساتىن قولدانۋ.» «وتە
قىسقا ۋاقىت ىشىندە، تاماشا ادىستەر قولدانا وتىرىپ، اسا كوپ بۇقارانى

جۇمىلدىرۋ.» مۇنداي تاكتيكا بەينە اۋ جايۋ سياقتى، ونى قالاعان كەزدە جايۋ، قالاعان كەزدە جيىپ الۋ مۇمكىن. جايۋ ارقىلى بۇقارانى ٴوز جاعىمىزعا تارتۋعا، جيىپ الۋ ارقىلى جاۋعا توتەپ بەرۋگە بولادى. 3 جىلدان بەرى وسىنداي تاكتيكا قولدانىلىپ كەلەدى.»

بۇل ارادا ايتىلىپ وتىرعان «جايۋ» اسكەر كۇشىن جاقىن ارالىقتارعا بولۋگە قاراتىلعان. مىسالى، حۋنان ـ جياڭشي شەكارا رايونىنداعى يۇڭشين اۋدانىن ٴبىرىنشى رەت الۋدا، 29 ـ تۋان مەن 31 ـ تۋان يۇڭشين وكرۋگىندە اسكەر كۇشىن ٴبولدى. مىسالى، يۇڭشين اۋدانىن ٴۇشىنشى رەت العاندا، 28 ـ تۋان انفۋ اۋدانىنىڭ شەكاراسىن، 29 ـ تۋان ليانحۋا اۋدانىنا، 31 ـ تۋان جي ـ ان اۋدانىنىڭ شەكاراسىنا اسكەر كۇشىن ٴبولدى. تاعى ٴبىر مىسال، بىلتىرعى جىلدىڭ 4 ـ ايىنان 5 ـ ايىنا دەيىن وڭتۇستىك جياڭشيدەگى اۋدانداردا اسكەر كۇشى ٴبولىندى، 7 ـ ايدا باتىس فۋجياںداعى اۋدانداردا اسكەر كۇشى ٴبولىندى. اسكەر كۇشىن الىس ارالىقتارعا بولۋگە كەلسەك، بۇل تاۋىرىرەك جاعداي جانە ٴبىرشاما كەمەلدەنگەن باسشى ورگان سىندى ەكى ٴتۇرلى شارت بولعاندا عانا مۇمكىن بولادى. ويتكەنى اسكەر كۇشىن بولۋدەگى ماقسات بۇقارانى ٴوز جاعىمىزعا ونان ٴارى تارتۋ، جەر رەفورماسىن ونان ٴارى تەرەڭدەتە ٴتۇسۋ جانە اكىمىيات قۇرۋ، قىزىل ارميا مەن جەرگىلىكتى قارۋلى كۇشتەردى ونان ٴارى ۇلعايتا بەرۋ بولىپ تابىلادى. ەگەر وسى ماقساتتارعا جەتە الماساق نەمەسە اسكەر كۇشىن ٴبولۋ سالدارىنان جەڭىلىسكە ۇشىراساق، قىزىل ارميانىڭ كۇشى السىرەسە ــ مىسالى، الدىڭعى جىلى 8 ـ ايدا حۋنان ـ جياڭشي شەكارا رايونىندا اسكەر كۇشىن ٴبولىپ چىنجوۋعا شابۋىل جاساعانداعى سياقتى ــ وندا بولعاننان بولماعاننىڭ ٴوزى جاقسى.

ەگەر جوعارىدا ايتىلعان ەكى شارت ازىرلەنگەن بولسا، وندا، ٴسوز جوق، اسكەر كۇشىن ٴبولۋ قاجەت، ويتكەنى وسى ەكى شارت بولىپ وتىرعان جاعدايدا ٴبولۋ توپتاۋدان الدەقايدا ٴتيىمدى كەلەدى.

جۇڭگياڭنىڭ 2-ايداعى حاتىنىڭ رۋحى جاقسى بولمادى، بۇل حات 4-جۇنىنىڭ پارتيا ۇيىمىنداعى ٴبىر ٴبولىم جولداستارعا ناشار ىقپال جاسادى. جۇڭگياڭ سول كەزدە تاعى ٴبىر جالپى حابارلاندىرۋ شىعارعان ەدى، وندا جياڭ جيەشى مەن گۋاڭشي توبى اراسىندا سوعىس بولۋى ەكتالاي دەلىنگەن بولاتىن. ٴبىراق وسىدان كەيىن، جۇڭگياڭنىڭ مولشەرلەرى مەن نۇسقاۋلارىنىڭ بارلىعى، جالپى العاندا، دۇرىس بولدى. مولشەرى ۇيلەسىمسىز بولعان الگى جالپى حابارلاندىرۋدى جۇڭگياڭ باسقا ٴبىر جالپى حابارلاندىرۋ شىعارىپ تۇزەتتى. قىزىل ارمياعا جىبەرىلگەن بۇل حاتقا تۇزەتۋ جاسالماعان بولسا دا، ٴبىراق سوڭعى نۇسقاۋلاردا ونداعىداي تورىعۋشىلىق سارىن بولمادى، قىزىل ارميانىڭ ارەكەتى جونىندەگى قۋاتتاماسى دا ٴبىزدىڭ قۋاتتامامىزبەن بىردەي بولدى. ٴبىراق جۇڭگياڭنىڭ سول حاتىنىڭ ٴبىر ٴبولىم جولداستارعا جاساعان جامان ىقپالى ٴالى دە ٴومىر ٴسۇرىپ وتىر، سوندىقتان، مەنىڭشە، وسى ماسەلە جونىندە تۇسىنىك بەرۋ قازىر دە قاجەتتى.

جياڭشي ولكەسىن ٴبىر جىلدا الۋ جونىندەگى جوسپاردى دا پارتيا الدىڭعى شەپ ۋيىيۋانحۇيى بىلتىر 4-ايدا جۇڭگياڭعا جولداعان بولاتىن، كەيىن ىۇيىدۋدا بۇل تۋرالى قاۋلى دا الىندى. سول كەزدە كورسەتىلگەن سەبەپتەر جۇڭگياڭعا جازىلعان حاتتا تومەندەگىدەي ايتىلعان ەدى:

«جياڭ جيەشى مەن گۋاڭشي توبىنىڭ اسكەري بولىمدەرى جيۋجياڭ

وڭىرىندە ٴبىر - بىرىنە جاقىنداپ كەلەدى، سوعىس بۇرىق ەتە تۇسكەلى تۇر. بۇقارالىق كۇرەستىڭ قالىپىنا كەلۋى، ونىڭ ۇستىنە كەرتارتپا بيلەپ - توستەۋشىلەردىڭ ىشكى جاعىنداعى .قايشىلىقتاردىڭ ۇلعايا ٴتۇسۋى گىمىڭ ورلەۋىنىڭ تەز ارادا تۇىلۋىنا مۇمكىندىك ايەرەدى. وسىنداي جاعدايدا قىزمەتتى ورنالاستىرۋدا، ٴبىز وڭتۇستىكتەگى ولكەلەر ىشىندە گۋاڭدۇڭ ولكەسى مەن حۋنان ولكەسىندەگى مايباندار مەن ديجۋلاردىڭ اسكەري كۇشى تىم زور ەكەندىگىن، ال حۋنان ولكەسىندە پارتيا ۇيىمىنىڭ ۇرىنشاقتىق قاتەلىگى سالدارىنان پارتيانىڭ ٴىشى - سىرتىنداعى بۇقارا تۇگەل دەرلىك بىزدەن اۋلاقتاپ كەتكەندىگىن سەزدىك. فۋجيان، جياڭشي، جەجياڭ ولكەلەرىندە باسقا ٴبىر ٴتۇرلى جاعداي قالىپتاستى. ٴبىرىنشى، بۇل ٴۇش ولكەدە جاۋدىڭ اسكەري كۇشى وتە ٴالسىز. جەجياڭدا جياڭ بوچىڭنىڭ[11] از ساندى ولكەلىك قورعاۋشى اسكەرلەرى عانا بار. فۋجياندا 5 اسكەري بولىمدە 14 تۋان بولسادا، ٴبىراق گو فىڭمىڭ لۇيى[12] تالقاندالدى: جىن گوحۇي مەن لۋ شيڭباڭ[13] اسكەري بولىمدەرى تۇگەل باندى، ولاردىڭ جاۋىنگەرلىك كۇشى تىم ناشار؛ 2 لۇي لۋجاندۇيى تەڭىز جاعالاۋىندا تۇرادى، ولار سوعىستا قاتىناسقان ەمەس، ولاردىڭ جاۋىنگەرلىك كۇشىنىڭ ونشا ەمەستىگى ٴسوزسىز؛ تەك جاڭ جىن[14] اسكەري ٴبولىمى عانا ٴايتەۋىر - ٴبۇيتىپ سوعىسا الادى، ٴبىراق فۋجيان شىڭۋيىنىڭ تالداۋىنا قاراعاندا، جاڭ جىن اسكەري ٴبولىمىنىڭ تەك 2 تۋانىنىڭ جاۋىنگەرلىك كۇشى ەمەسىراق كورىنەدى. ونىڭ ۇستىنە فۋجيان ولكەسى قازىر مۇلدە بىلىقپالىق كۇيدە، بىرلىككە كەلمەي وتىر. جياڭشي ولكەسىندەگى جۋ پيدى[15] مەن شيۇڭ شىحۇي[16] اسكدري بولىمدەرىندە جيىنى 16 تۋان بار، ولاردىڭ اسكەري كۇشى فۋجيان ولكەسى مەن جەجياڭ ولكەسىنىڭ اسكەري كۇشىنەن مىعىم، دەگەنمەن حۋنان ولكەسىندەگى اسكەري كۇشتەرمەن سالىستىرعاندا الدەقايدا ناشار. ەكىنشى، بۇل ٴۇش ولكەدە ۇرىنشاقتىق قاتەلىگى ٴبىرشاما از. جەجياڭ ولكەسىندەگى احۋالدىڭ

بىزگە ونشا تۇسىنىكتى ەمەستىگىن ەسەپكە الماعاندا، جياڭشي، فۋجيان
ولكەلەرىندە پارتيالىق جانە بۇقارالىق نەگىز حۋنان ولكەسىندەگىدەن
تاۋىرىرەك. جياڭشي ولكەسىن الىپ ايتساق، سولتۇستىك جياڭشيدەگى
دي-ان، شيۋشۋي، تۇڭگۋ اۋداندارىندا ەداۋىر نەگىز بار؛ باتىس
جياڭشيدەگى نيڭگاڭ، يۇڭشين، ليانحۋا، سۋيچۋان اۋداندارىندا پارتيا-
نىڭ جانە جۇيدۋيلەردىڭ كۇشتەرى ٴالى ٴومىر ٴسۇرىپ وتىر؛
وڭتۇستىك جياڭشيدەن ٴتيپتى زور ٴۇمىت كۇتۋگە بولادى، قىزىل
ارميانىڭ جي-ان، يۇڭفىڭ، شيڭگو اۋداندارىنداعى 2-، 4-تۋانداري
كۇن ساناپ دامىپ كەلەدى؛ قىزىل ارميانىڭ فاڭ جىمين ٴبولىمى
جويىلعان جوق. سونىمەن نانچاڭدى قورشاۋعا الۋ جاعدايى تۋدى. ٴبىز
جۇڭياڭعا مىناداي ۇسىنىس قويامىز: گوميندانڭ جۇنفالارى ۇزاق ۋاقىت
بويىنا سوعىس جۇرگىزىپ جاتقان كەزدە، ٴبىز جياڭ جيەشي توبى مەن
گۋاڭشي توبىنان جياڭشيدى الۋىمىز، سونىمەن بىرگە باتىس فۋجيان
مەن باتىس جىجياڭدى دا قوسا الۋىمىز كەرەك. وسى ٴۇش ولكەدە
قىزىل ارميانىڭ سانىن ارتتىرۋىمىز، بۇقارالىق كىجۇيلەر قۇرۋىمىز،
بۇل جوسپاردى ٴبىر جىلدا ورىنداۋىمىز قاجەت.»

جياڭشي ولكەسىن الۋ تۋرالى جوعارىدا ايتىلعان سوزدەردىڭ
تەرىس جەرى — ۋاقىتتىڭ ٴبىر جىل بولىپ بەلگىلەنگەندىگى. جياڭشي
ولكەسىن الۋعا كەلسەك، جياڭشي ولكەسىنىڭ وزىندەگى شارت-جاع-
دايلاردى بىلاي قويعاندا، بۇكىل ەلدە گىميڭ ورلەۋىنىڭ تەز ارادا
تۋىلاتىندىعى سىندى شارت-جاعدايلار دا بار. ويتكەنى ەگەر گىميڭ
ورلەۋىنىڭ تەز ارادا تۋىلاتىندىعىنا سەنبەگەندە، ٴبىر جىلدا جياڭشي
ولكەسىن الۋ دەگەن قورتىندىعا كەلۋ استە مۇمكىن ەمەس ەدي. بۇل
ۇسىنىستىڭ كەمشىلىگى — ۋاقىتتىڭ ٴبىر جىل ەتىپ بەلگىلەنگەندىگى،
سونىڭ ٴۇشىن، گىميڭ ورلەۋى تەز ارادا تۋىلادى دەگەندەگى «تەز

ارادا» دەگەن ٴسوز دە ونىڭ ىقپالىمەن ازدى-كوپتى ۇشقالاقتىق سيپات الماي قويمادى. ال جياڭشيدەگى جوڭگۋاندىق، كىڭگۋاندىق شارتتارعا كەلسەك، ولار كوڭىل بولۋگە ابدەن تاتيدى. جۇڭگيا ڭعا جازىلعان حاتتا ايتىلعان جوڭگۋاندىق شارتتاردان تىس، كىڭگۋاندىق شارتتاردان قازىر ايقىن ەتىپ كورسەتۋگە بولارلىق ٴۇش ٴتۇيىن بار: ٴبىرىنشى، جياڭشي ولكەسىنىڭ ىقتىسادى، كوبىنەسە، فەودالدىق ىقتىسات، ساۋدا بۋرجۋازياسىنىڭ كۇشى ٴبىرشاما شاعىن، ال ديجۋلار-دىڭ قارۋلى كۇشى وڭتۇستىكتەگى ولكەلەردىڭ قاي-قايسىسىنىكىنەن دە ٴالسىز. ەكىنشى، جياڭشي ولكەسىنىڭ ٴوز اسكەري بولىمدەرى جوق، بۇل ولكەنى ەجەلدەن بەرى باسقا ولكەلەردەن كەلگەن اسكەري بولىمدەر قورعاپ كەلەدى. شەت ولكەلەردەن كەلگەن اسكەري بولىمدەر «كوممۋنيستەردى جويۋ»، «باندىلاردى جويۋ» احۋالىنا قانىق ەمەس، ونىڭ ۇستىنە بۇل ٴىس ولارعا وسى ولكەنىڭ ٴوز اسكەري بولىمدەرىندەگىدەي ىنتىزار بايلانىستى بولماعاندىقتان، كوبىنەسە پەيىلسىز كەلەدى. ٴۇشىنشى، جيانگەرلىكتىڭ ىقپالىنان ٴبىرشاما شالعاي، ونى شياڭگاڭعا جاقىن جاتقان، بارلىق ٴىسى دەرلىك انگليانىڭ ىرقىندا بولىپ وتىرعان گۋاڭدۇڭ ولكەسىنە سالىستىرۋعا بولمايدى. وسى ٴۇش ٴتۇيىندى ۇقساق، ٴبىز جياڭشي اۋىل-قىستاقتارىنداعى كوتەرىلىستىڭ نە ٴۇشىن قاي-قايسى ولكەدەگىدەن دە جالپى بەتتىك بولاتىندىعىن، قىزىل ارميا مەن پارتيزان دۇيلەرىنىڭ نە ٴۇشىن قاي-قايسى ولكەدەگىدەن دە كوپ بولاتىندىعىن تۇسىندىرە الامىز.

«ارادا»دەگەن ٴسوزدى قالاي ٴتۇسىندىرۋ كەرەك، بۇل — كوپتەگەن جولداستارعا ... گىمىڭ ورلەۋى تەز ارادا تۋىلادى دەگەندەگى «تەز ارادا»دەگەن

ورتاق ماسەلە. ماركسشىلدەر بالگەرلەر ەمەس، بولاشاقتاعى داموۋ مەن وزگەرىس تۋرالى جالپى باعدار عانا ايتىپ بەرە الادى جانە ايتىپ بەرۋگە ٴتيىس، ونىڭ ساعاتىن، كۇنىن جىكتەپ تۇردە بەلگىلەۋگە ٴتيىس ەمەس جانە بەلگىلەۋ دە مۇمكىن ەمەس. ٴبىراق مەنىڭ جۇڭگو كومپارتياسىنىڭ ورلەۋى تەز ارادا تۋىلادى دەگەنىم، استە، كەيبىر جولداستاردىڭ «تۋۋ مۇمكىندىگى بار» دەگەن ٴسوزى سياقتى ارەكەتسىز ماڭىزى مۇلدە بولماعان، ۇمىتتەنگەنمەن ىسكە اسپايتىن ٴبىر ٴتۇرلى بوس قيال ەمەس. ول بەينە تەڭىز جاعاسىندا تۇرىپ قيىرعا كوز تاستاعاندا تەڭىز ايدىنىنان جەلكەن اعاشىنىڭ ۇشى كورىنىپ كەلە جاتقان كەمە، ول بەينە اسقار تاۋدىڭ شىڭىندا تۇرىپ شالعايعا كوز جىبەرگەندە شۇعىلاسىن شار تاراپقا توگە شىعىستان كوتەرىلىپ كەلە جاتقان كۇن، ول بەينە انا قۇرساعىندا تولىپ جاتقان، تەز ارادا دۇنيەگە كەلەتىن نارەستە.

ەسكەرتۋلەر

① فاڭ جىمين جولداس — جياڭشي ولكەسى يياڭ اۋدانىنىڭ ادامى، جۇڭگو كوڭچاندانىڭ 6 - كەزەكتى جۇڭياڭ ۋيييۋانحۋيىنىڭ ۋيييۋانى، جياڭشي ولكەسىنىڭ شىعىس - سولتۇستىك بولەگىندەگى قىزىل رايونى جانە قىزىل ارمياسىنىڭ 10 - جۇنىن قۇرعان ادام. 1934 - جىلى ول قىزىل ارمياسىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى الدىڭعى بولىمدەرىن باستاپ سولتۇستىككە اتتاندى. 1935 - جىلى 1 - ايدا گوميندانىڭ فانكىمىڭدىك اسكەري بولىمدەرىمەن بولعان سوعىستا جاۋ قولىنا ٴتۇستى. سول جىلى 7 - ايدا نانچاڭدا ەرلىكپەن قۇربان بولدى.

② ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل ارادا «كومپارتيانىڭ جۇڭگۋاندىق كۇش-

تەرى» دەپ ۇيىمداسقان گىميگەرلىك كوشتەردى ايتىپ وتىر.

③ لۋ دىپيىڭ — گومينداڭ جۇنفاسى، 1928 - جىلى گومينداڭ بيلە-ۋىندەگى حۋنان ولكەسىنىڭ جۋشيى بولاتىن.

④ جياڭ جيەشى مەن گۋاڭشي توبىنىڭ سوعىسى دەپ 1929 - جىل-دىڭ 3 -، 4 - ايلارىندا نانجيڭدەگى گومينداڭ جۇنفاسى جياڭ جيەشى مەن گۋاڭشي جۇنفالارى لي زۇڭرىن، باي چۇڭشي اراسىندا بولعان سوعىس ايتىلىپ وتىر.

⑤ 1928 - جىلدىڭ سوڭىنان 1929 - جىلدىڭ باس شەنىنە دەيىن حۋنان-داعى جانە جياڭشيدەگى گومينداڭ جۇنفالارىنىڭ قىزىل ارميا گىنجۇيدىنە — جيڭگاڭشانعا جاساعان ۇشىنشى رەتكى سۇعاناقتىعى ايتىلىپ وتىر.

⑥ «جۇڭگياڭنىڭ 2 - ايداعى حاتى» دەپ جۇڭگۇڭ جۇڭگياڭنىڭ 1929 - جىلى 2 - ايدىڭ 9 - كۇنى پارتيا الدىڭعى شەپ ۋيىۋانحۇيىنا جازعان حاتى ايتىلىپ وتىر. 1929 - جىلى 4 - ايدىڭ 5 - كۇنى پارتيا الدىڭعى شەپ ۋيىۋانحۇيىنىڭ جۇڭگياڭعا جازعان حاتىنان وسى شىعارماعا كەلتىرىلگەن ۇزىندىلەردە جۇڭگياڭنىڭ حاتىنىڭ مازمۇنى، كوبىنەسە، سول كەزدەگى جاعداي تۋرالى مولشەر جانە قىزىل ارميانىڭ ارەكەت سىلۇەسى جونىندەگى ماسەلەلەر قىسقاشا كورسەتىلگەن. جۇڭگياڭنىڭ بۇل حاتىندا ايتىلعان پىكىرلەر ۇيلەسىمسىز ەدى، سوندىقتان پارتيا الدىڭعى شەپ ۋيىۋانحۇيى جۇڭگياڭعا جازعان حاتىندا باسقاشا پىكىر قويدى.

⑦ فانگىميگەرلىك كوشتەردىڭ حالىقتىڭ گىميگەرلىك كوشتەرىنە توتەپ بەرۋ ۇشىن قولدانعان قاندى قىرعىنشىلىق ”تاسىلى ايتىلىپ وتىر.

⑧ «پارتيانىڭ 6 - قۇرىلتايى» — جۇڭگو گۇڭچاندانگىنىڭ 1928 - جىلى 7 - ايدا اشىلعان بۇكىل مەملەكەتتىك 6 - قۇرىلتايى. بۇل رەتكى قۇرىلتاي: 1927 - جىلى گىميڭ جەڭىلىسكە ۇشىراعانان كەيىن

جۇڭگو كوميكسنىڭ سىپاتى بۇرىنعىسىنداي جيانگەرلىككە قارسى، فەوداليزىمگە قارسى بۇرجۋازيالىق - دەموكراتيالىق كوميكس ەكەندىگىن كورسەتتى، سونىمەن بىرگە كوميكسنىڭ جاڭا ورلەۋى تۋماي قويمايتىندىعىن، ٴبىراق كوميكسنىڭ جاڭا ورلەۋى ٴالى تۋماعاندىعىن، سوندىقتان سول كەزدە كوميكس زوڭگىلۋشىلىك بۇقارانى ٴوز جاعىمىزعا تارتۋ بولاتىندىعىن كورسەتتى. 6 - قۇرىلتاي چىن دۋشيۋدىڭ 1927 - جىلعى وڭشىل تىزەبۇگۋشىلىگىنەن دەسەپ الدى، سونداي - اق 1927 - جىلى كوميكس جەڭىلىسكە ۇشىراعاننان كەيىن، 1927 - جىلدىڭ سوڭى مەن 1928 - جىلدىڭ باس كەزىندە پارتيا ىشىندە تۋىلعان «سول»شىل ۇرىنشاقتىقتى پىپان جاسادى.

⑧ 1929 - جىلى قىزىل ارميا جيڭگاڭشاننان شىعىستا — فۋجيانعا جورىق جاساپ، جاڭا كوميكدىك كىنجۋيدىلەر قۇردى، فۋجيان ولكەسىنىڭ باتىس بولەگىندەگى لۇڭيان، يۇڭديڭ، شاڭحاڭ اۋداندارىندا حالىقتىق كوميكدىك اكىميات قۇردى.

⑩ «تۇراقتى كىجۋي رايونىن كەڭەيتۋ» دەپ جۇمىستى - ديحان قىزىل ارمياسىنىڭ ٴبىرشاما بەرىك كوميكدىك كىنجۋيدىلەر قۇرۋى ايتىلىپ وتىر.

⑪ جياڭ بوچىڭ سول كەزدە گوميندانگنىڭ جىجياڭ ولكەسىندەگى باۋ - ان سىلىگى بولاتىن.

⑫ بۇل ارادا فۋجيان ولكەسىندەگى گوميندانڭ ارمياسىنىڭ گو فىڭميڭ لۇيى ايتىلىپ وتىر.

⑬ چىن گوحۇي مەن لۋ شيڭباڭ — فۋجيان ولكەسىندەگى اتىشۋلى باندىلار، ولاردىڭ اسكەري بولىمدەرىن گوميندانڭ ٴوز قاراۋىنا الىپ قايتا قۇرعان.

⑭ جاڭ جىن — گوميندانڭ ارمياسىنىڭ شىجاڭگى.

⑮ جۋ پىيدى — گوميندانڭ جۇنفاسى، سول كەزدە جياڭشي ولكەسىندە گوميندانڭ ولكەلىك ۇكىمەتىنىڭ جۋشيى بولاتىن.

⑯ شيۇڭ شىخۇي — سول كەزدە جىياگشىدە تۇراتىن گومىندالڭ ارمياسىنىڭ ھەمجاگى.

ىقتسادي قىزمەتكە نازار اۋدارۋ كەرەك*

(1933 ـ جىلى 8 ـ ايدىڭ 20 ـ كۇنى)

گىميڭدىڭ سوعىستىڭ شۇعىل داموۋى بىزدەن بۇقارانى اتتانىسقا كەلتىرىپ، ىقتسادي شەپتەگى قوزعالىستى دەرەۋ ٴورىس الدىرۋدى، قاجەتتى جانە مۇمكىن بولعان ٴارتۇرلى ىقتسادي قۇرىلىس ىستەرىن جولىما قويۋدى تالاپ ەتۋدە. نەلىكتەن؟ قازىر ٴبىزدىڭ بارلىق قىزمەتىمىز گىميڭدىڭ سوعىستىڭ جەڭىسى ٴۇشىن بولۋعا، الدىمەن جاۋدىڭ بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»ىن① تالقانداۋ سوعىسىنىڭ تۇپكىلىكتى جەڭىسى ٴۇشىن بولۋعا؛ زاتتىق جاقتاعى شارتتارعا قول جەتكىزىپ، قىزىل ارميانىڭ ازىق ـ تۇلىگىن جانە قامدالۋىن قامتاماسىز ەتۋ ٴۇشىن بولۋعا؛ حالىق بۇقاراسىنىڭ تۇرمىسىن جاقسارتىپ، وسى ارقىلى حالىق بۇقاراسىنىڭ گىميڭدىك سوعىسقا قاتىناسۋ بەلسەندىلىگىن ونان ٴارى قوزعاۋ ٴۇشىن بولۋعا؛ ىقتسادي شەپتە

قالىڭ حالىق بۇقاراسىن ۇيىمداستىرىپ جانە تاربيەلەپ، سوعىستى
بۇقارالىق جاپپاي كۇشكە يە ەتۋ ٴۇشىن بولۋعا؛ ىقتىسادي قۇرىلىس
ارقىلى جۇمىسشىلار مەن ديحانداردىڭ وداعىن نىعايتۋ، جۇمىسشىلار
مەن ديحانداردىڭ دەموكراتيالىق ديكتاتۋراسىن نىعايتۋ، پرولە-
تارياتتىڭ باسشىلىعىن كۇشەيتۋ ٴۇشىن بولۋعا ٴتيىس. بۇلار ٴۇشىن
ىقتىسادي جاقتاعى قۇرىلىس قىزمەتىن جۇرگىزۋ قاجەت بولىپ وتىر.
مۇنى ٴاربىر گەمىڭشىل قىزمەتكەر ايقىن تانىپ الۋعا ٴتيىس. بۇرىن
كەيبىر جولداستار، گەمىڭدىڭ سوعىسقا ۇلگىرە الماي جاتساق،
ىقتىسادي قۇرىلىس قىزمەتىن ىستەۋگە ۋاقىت قايدان بولسىن دەپ
قارايتىن، سونىمەن كىمدە-كىم ىقتىسادي قۇرىلىستى ٴسوز ەتسە،
ونى «وڭشىل» دەپ ياناتتايتىن. ولار، گەمىڭدىڭ سوعىس جاع-
دايىندا ىقتىسادي قۇرىلىس جۇرگىزۋدىڭ مۇمكىندىگى جوق، سوعىس
ەڭ سوڭعى جەڭىسكە جەتسىن، بەيبىت-تىنىش جاعداي ورناسىن،
سونان كەيىن عانا ىقتىسادي قۇرىلىستى جۇرگىزەمىز دەپ قارايتىن.
جولداستار، بۇل پىكىرلەر تۋرا ەمەس. مۇنداي پىكىردەگى جولداس-
تار ىقتىسادي قۇرىلىس جۇرگىزىلمەسە، گەمىڭدىك سوعىستىڭ زاتتىق
شارتىنا كەپىلدىك ەتۋگە بولمايتىندىعىن، حالىقتىڭ ۇزاق ۋاقىتتىق
سوعىستا قاجيتىندىعىن تۇسىنبەيدى. كورىپ وتىرسىزدار، جاۋ ىقتى-
سادي فىڭسو جۇرگىزۋدە، تاقىس ساۋداگەرلەر جانە كەرتارتپاشى-
لار ٴبىزدىڭ اقشا مامىلەمىزدى جانە ساۋدا ىستەرىمىزدى بۇلدىرۋدە،
قىزىل رايونىمىزدىڭ سىرتقى ساۋداسى وراسان ۇلكەن كەدەرگىگە

* بۇل — ماۋ زەدۇڭ جولداستىڭ 1933-جىلى 8-ايدا جياڭشي ولكەسىنىڭ
وڭتۇستىك بولەگىندەگى 17 اۋداننىڭ ىقتىسادي قۇرىلىس قىزمەتى
ماجىلىسىندە سويلەگەن ٴسوزى.

ۇشىراۋدا. ەگەر ٴبىز بۇل قيىنشىلىقتاردى جەڭبەسەك، مۇنىڭ گىميىڭدىڭ سوعىسقا اسا زور كەسىرى تيىمەي مە؟ تۇز وتە قىمبات، كەيدە تابىلمايدى. كۇرىش كۇز بەن قىستا ارزان بولادى دا، كوكتەم مەن جازدا وتە قىمباتتاپ كەتەدى. بۇل جايتتەر جۇمىسشىلار مەن ديحانداردىڭ تۇرمىسىنا دەرەۋ ىقپال جاساپ، ولاردىڭ تۇرمىسىن جاقسارتۋىنا مۇمكىندىك بەرمەي وتىر. بۇل جۇمىسشى-ديحان وداعى سىندى نەگىزگى ىۋشيانىعا كەسىرىن تيگىزبەي مە؟ جۇمىسشى-ديحان بۇقاراسى ەگەر ٴوز تۇرمىستارىنا نارازى بولاتىن بولسا، بۇل ٴبىزدىڭ قىزىل ارمياني ۇلعايتۋ، بۇقاراني گىميىڭدىڭ سوعىسقا قاتىناسۋعا جۇمىلدىرۋ قىزمەتىمىزگە كەسىرىن تيگىزبەي مە؟ سوندىقتان، گىميىڭدىڭ سوعىس جاعدايىندا ىقتيسادي قۇرىلىس جۇرگىزبەۋ ٴتيىس دەيتىن پىكىر مەيلىنشە قاتە. مۇنداي پىكىردەگى ادامدار دا بارلىق ٴىس سوعىسقا بويسۇنۋ كەرەك دەگەندى ٴجيى ايتادى، ولار ەگەر ىقتيسادي قۇرىلىس كۇشەنەن قالدىرىلاتىن بولسا، مۇنىڭ ٴوزى سوعىسقا بويسۇنعاندىق ەمەس، سوعىستى السىرەتكەندىك بولاتىندىعىن بىلمەيدى. تەك ىقتيسادي شەپ جاقتاعى قىزمەتتەردى ٴورىس الدىرىپ، قىزىل رايونداردىڭ ىقتيسادىن دامىتقاندا عانا، گىميىڭدىڭ سوعىستى ەداۋىر زاتتىق نەگىزگە يە ەتە الامىز، سوندا عانا اسكەري دۇشپەن جاقتاعى شابۋىلىمىزدى ويداعىداي ورىستەتىپ، جاۋدىڭ «قورشاپ جويۋ»ىنا پارمەندى تۇردە سوققى بەرە الامىز؛ سوندا عانا ٴبىز قىزىل ارمياني ۇلعايتىپ، سوعىس شەبىمىزدى ٴبىر-قانشا مىڭ لي جەرگە دەيىن سوزىپ، قىزىل ارميامىزدىڭ كەلەشەك-تەگى قولايلى شارت-جاعدايدا ەشبىر كۇدىكتەنبەستەن نانچاڭعا، جيۋجياڭعا شابۋىل جاساۋىنا مۇمكىندىك تۋدىرارلىقتاي، قىزىل

ارميامىزدىڭ ازىق - تۇلىكتى ٴوزى قاراستىراتىن ٴبىر ٴبولىم قىزمەت-
تەن قولىن بوساتىپ، جاۋمەن الاڭسىز سوعىسۋىنا مۇمكىندىك تۋدى-
رارلىقتاي كۇش - قۋاتقا يە بولا الامىز؛ سوندا عانا بىزدەگى قالىڭ
بۇقارانىڭ تۇرمىس جاعىنان ەداۋىر قاناعاتتانىپ، بۇرىنعىدان ٴارى
قۋانىشپەن قىزىل ارمياعا قاتىناسۋىنا، ٴتۇرلى گىمىڭدىك قىزمەتتەردى
اتقارۋىنا مۇمكىندىك تە جاساي الامىز. وسىلاي ىستەۋ عانا سوعىسقا
بويسۇنىماندىق دەپ اتالادى. قازىر جەر - جەردەگى گىمىڭشىل
قىزمەتكەرلەر اراسىندا ٴبىرقىدىرۋ ادامدار ىقتىسادي قۇرىلىس
قىزمەتىنىڭ گىمىڭدىك سوعىستاعى ماڭىزدىلىعىن ٴالى تۇسىنگەن
جوق، ٴبىرقىدىرۋ جەرگىلىكتى ۇكىمەتتەر ٴالى ىقتىسادي قۇرىلىس
ماسەلەسىن ٴمان بەرە تالقىلاعان جوق. جەر - جەردەگى ۇكىمەتتەر-
دىڭ حالىق شارۋاشىلىعى بۋلارىنىڭ ۇيىمى ٴالى كەمەلدەنبەدى،
كەيبىرەۋلەرىنە ٴتيىستى بۋجاڭ دا تابىلماعان، ياكي قىزمەت قابىلەتى
ناشارلاۋ ادامدارمەن عانا سان تولتىرىلعان. كوپەراتيۆتەردى دامىتۋ
ٴالى باستالۋ كەزەڭىندە عانا تۇر، استىقتى رەتكە سالۋ قىزمەتى دە
ٴبىر ٴبولىم جەرلەردە عانا ىستەلە باستادى. جەر - جەر ىقتىسادي
قۇرىلىس سىندى مىندەتتى قالىڭ بۇقاراعا ٴالى ۇگىتتەگەن جوق
(بۇل وتە شۇعىل جۇمىس ەدى)، بۇقارا اراسىندا ىقتىسادي قۇرىلىس
ٴۇشىن كۇرەسەتىن قىزۋ ىنتانى ٴالى تۋدىرعان جوق. بۇل جايتتەر-
دىڭ بارلىعى ىقتىسادي قۇرىلىستىڭ ماڭىزدىلىعىنا ەلەۋسىز قاراۋدان
تۋعان. ٴبىز جولداستاردىڭ بۇل رەتكى جىيىندا جۇرگىزگەن تالقىسى
جانە قايتىپ بارعاننان كەيىن جىيىننىڭ رۋحىن جەتكىزۋى ارقىلى،
بۇكىل ۇكىمەت قىزمەتكەرلەرى اراسىندا، قالىڭ جۇمىسشى - ديحان
بۇقاراسى اراسىندا ىقتىسادي قۇرىلىسقا دەگەن قىزۋ ىنتانى ٴسوز-

سىز جارنىقا شىعارۋىمىز كەرەك. كوپشىلىككە ەكونوميكالىق قۇرىلىستىڭ گەنەرالدىق سوعىستاعى ماڭىزدىلىعىن ٴتۇسىندىرىپ، ەكونوميكالىق قۇرىلىس جايىنان كوپ سالا تاراتۋ، كوپەراتسيالانۋ قوزعالىسىن ەتەك الدىرۋ، بارلىق جەردە ەگىستىك ساعىن، ساقتىق قور ساعىن قۇرۋ كەرەك. ٴار اۋداندا بىردەن ەگىستىك رەتكە سالۋ بولىمشەلەرىن قۇرۋ، ماڭىزدى رايوندار مەن ماڭىزدى جارمەڭكەلەردە② ەگىستىك رەتكە سالۋ تارماقتارىن قۇرۋ كەرەك. ٴبىر جاعىنان، ەگىنىمىز قىزىل رايوندار ىشىندە ەگىستىك اسا ەگىن وڭىرلاردان ەگىستىك جەتىسپەي-تىن وڭىرلارعا تاسىلاتىن بولسىن، كەيبىر جەردە ەگىستىك ٴوسىپ قالىپ، كەيبىر جەردە تابىلماي قالاتىن، كەي جەردە باعاسى تىم تومەن بولىپ، كەي جەردە باعاسى تىم جوعارى بولاتىن بولماسىن؛ ەندى ٴبىر جاعىنان، رايونىمىزدىڭ اسقان ەگىنىن جوسپارلى تۇردە (شەكسىز ەمەس) جۋكوۋ قىلىپ، تاقىس ساۋداگەرلەردىڭ ەكى ارادا قاناۋىنان ساقتانۋىمىز، قاجەتتى بۇيىمداردى اق رايونداردان ساتىپ الۋىمىز كەرەك. ٴبارىمىز كۇش سالا وتىرىپ، اۋىل شارۋاشى-لىعى مەن قولونەركاسىبى ٴوندىرىسىن دامىتۋىمىز، ەگىس سايماندارىن مول جاساپ، ىزبوشتى مول ٴوندىرىپ، كەلەسى جىلى ٴونىمدى ارتتىرۋىمىز، ۋولفروم رۋداسى، اعاش ماتەريالدارى، جاڭعاق، قاعاز، تەمەكى، كەندىر كەزدەمە، ساڭىراۋ قۇلاق، جالبىز مايى سياقتى ەرەكشە ونىمدەردىڭ وتكەندەگى ٴونىم مولشەرىن قالپىنا كەلتىرۋىمىز جانە ولاردى اق رايوندارعا كوپ شىعارۋىمىز كەرەك.

جۋكوۋ جانە جينكوۋ ساۋدالارىنىڭ مولشەرى جاعىنان قاراعاندا، ٴبىزدىڭ ەڭ مول جۋكوۋ قىلاتىنىمىز — ەگىستىك. ٴار جىلى شامامەن 3 مليون دان كۇرىش جۋكوۋ قىلامىز، دەمەك، 3 مليون ادام ورتا

ەسەپپەن ادام باسىنا ٴبىر دان كۇرىش شىعارىپ قاجەتتى بۇيىمدار ايىرباستاپ الادى، بۇل ازدىق قىلا قويماس. بۇل ساۋدانى كىمدەر ىستەپ وتىر؟ مۇنىڭ بارلىعىن ساۋداگەرلەر ىستەپ وتىر، ساۋداگەر- لەر ەكى ارادا راقىمسىز قاناۋمەن شۇعىلدانۋدا. وتكەن جىلى ۋان-ان، تايحى اۋدانىندارىنىڭ ديحاندارى ٴبىر دان كۇرىشتى ساۋداگەرلەرگە 50 فىننان ساتقان ەدى، ال ساۋداگەرلەر ونى گانجوۋعا اپارىپ ٴبىر دانىن 4 كۋايچيانىنان ساتىپ، 7 ەسە پايدا الىپ. تاعى ٴبىر مىسال، 3 ميليون ادام جىلىنا شامامەن 9 ميليون كۋايچيانىنىڭ تۇزىن ىستەتەدى، شامامەن 6 ميليون كۋايچيانىنىڭ كەزدەمەسىن كيەدى. وسى 15 ميليون يۋاندىق تۇز بەن كەزدەمەنى جينىكوۋ قىلۋ ٴىسىن بۇرىن ساۋداگەرلەر ىستەگەندىگىن ايتىپ جاتۋدىڭ قاجەتى جوق، ونىمەن ٴبىزدىڭ جۇمىسىمىز بولمادى. ساۋداگەرلەر بۇل ەكى ارادا، شىنىندا، قاتتى قاناپ وتىر. مىسالى، ساۋداگەرلەر ميشيان اۋدانىنان 7 جىڭ تۇزدى ٴبىر كۋايچيانىنان ساتىپ الىپ، ٴبىزدىڭ رايونىمىزعا اكەلىپ 12 ٴسارىسىن ٴبىر كۋايچيانىنان ساتادى. بۇل جان تۇرشىگەرلىك قاناۋ ەمەس پە؟ بۇل ٴىستى ەندى ٴوز قولىمىزعا الماي بولمايدى، بۇدان بىلاي ٴسوزسىز قولعا الۋىمىز كەرەك. ٴبىزدىڭ سىرتقى ساۋدا مەكەمەلەرىمىز بۇل جاقتا بارىنشا كۇش سالۋعا ٴتيىس.

ىقتيسادي قۇرىلىس زايومىن تاراتۋدان تۇسكەن 3 ميليون يۋان قالاي جۇمسالادى؟ ٴبىز ونى بىلايشا جۇمساماقشىمىز: ٴبىر ميليونى قىزىل ارميانىڭ سوعىس قاراجاتىنا بەرىلەدى، 2 ميليونى كوپەرا- تيپتەردىڭ، استىقتى رەتتەۋ ساۋدا مەكەمەلەرىنىڭ، سىرتقى ساۋدا مەكەمەلەرىنىڭ بىنچيان ەتۋىنە قارىز رەتىندە بەرىلەدى. مۇنىڭ

ٴبىرازى ٴوندىرىستى دامىتۋعا، كوبى چۋكوۋ، جينكوۋ ساۋدالارىن دامىتۋعا جۇمسالادى. ٴبىزدىڭ ماقساتىمىز ٴوندىرىستى دامىتۋ عانا ەمەس، سونىمەن بىرگە وندىرىلگەن بۇيىمداردى چۋكوۋ قىلىپ، لايىقتى باعادا ساتۋ ٴارى اق رايوننان ارزان باعادا تۇز، كەزدەمە ساتىپ الىپ، حالىق بۇقاراسىنا ۇلەستىرىپ بەرۋ، ٴسويتىپ، جاۋدىڭ فىكسوسىن تالقانداۋ، ساۋداگەرلەردىڭ قاناۋىن تيۋ بولىپ تابىلادى. ٴبىز حالىق ىقتىسادىن كۇننەن-كۇنگە دامىتۋىمىز، بۇقارانىڭ تۇر-مىسىن زور دارەجەدە جاقسارتۋىمىز، ماليا كىرىسىن بارىنشا ارتتىرۋى-مىز، گىمىڭدىڭ سوعىس پەن ىقتىسادي قۇرىلىستىڭ زاتتىق نەگىزىن شىنداپ ورناتۋىمىز كەرەك.

مۇنىڭ ٴوزى ۇلى مىندەت، ۇلى تاپتىق كۇرەس. ٴبىراق ٴبىز-دىڭ مىناداي سۇراق قويۋىمىزعا تۋرا كەلەدى، بۇل مىندەت سۇراپىل سوعىس جاعدايىندا ورىندالا ما؟ مەنىڭشە، ورىندالادى. ٴبىز لۇڭيانعا باراتىن تەمىر جول سالامىز دەپ وتىرعانىمىز جوق، ازىرشە گانجوۋعا باراتىن ماشينا جول سالامىز دەپ تە وتىرعانىمىز جوق. ٴبىز استىقتى تۇگەلدەي جۋانىماي ەتەمىز دەپ وتىرعانىمىز جوق، 15 مليون يۋاندىق تۇز جانە كەزدەمە ساۋداسى تۇگەلىمەن ۇكىمەت جاعىنان باسقارىلادى، ساۋداگەرلەردىڭ قول سۇعۋىنا جول بەرىل-مەيدى دەپ تە وتىرعانىمىز جوق. ٴبىز بۇلاي دەگەنىمىز جوق جانە بۇلاي ىستەگەنىمىز دە جوق. ٴبىزدىڭ ايتىپ وتىرعانىمىز جانە ىستەپ وتىرعانىمىز — اۋىل شارۋاشىلىعى مەن قولونەركاسىپ ٴوندىرىسىن دامىتۋ، استىق پەن ۆولفىروم رۋداسىن شەتكە شىعارىپ، شەتتەن تۇز بەن كەزدەمە اكەلۋ، قازىرشە 2 مليون يۋاندىق قارجىما بۇقارانىڭ جارناسىن قوسا وتىرىپ جۇمىس جۇرگىزۋ. بۇلار ىستەۋگە

ٴتىيىس بولماعان، ىستەۋ مۇمكىن بولمايتىن، قولدان كەلمەيتىن
ىستەر مە؟ بۇل ىستەردى ٴبىز ىستەي باستادىق، ٴتىپتى تابىستارعا دا
جەتتىك. بيىلعى كۇزدىك ٴونىم بىلتىرعى كۇزدىك ونىمىنەن
20 پىروتسەنتتەن 25 پىروتسەنتكە دەيىن ارتىپ، كۇزدىك ٴونىمدى
20 پىروتسەنت ارتتىرامىز دەگەن مەجەدەن اسىپ ٴتۇستى. قولونەر-
كاسىبى جاعىندا ەگىس سايماندارى جانە ىزبوش ٴوندىرىسى قالپىنا
كەلتىرىلىپ جاتىر، ۋولفىروم رۋداسى ٴوندىرىسى قالپىنا كەلتىرىلە
باستادى. تەمەكى، قاعاز جانە اعاش ماتەريالدارى ٴوندىرىسى دە
ازداپ جاندانا باستادى. استىقتى رەتكە سالۋ ىسىندە بيىل ەداۋىر
تابىستار بولدى. تۇز جىنكوۋ قىلۋدادا كەيبىر قىزمەتتەر ىستەلە
باستادى. بۇل تابىستار— ٴبىزدىڭ بولاشاقتا دامي الاتىندىعىمىزعا
بەرىك سەنىم بايلاۋىمىزدىڭ نەگىزى. كەيبىرەۋلەر ىقتىسادي قۇرى-
لىستى سوعىس اياقتاعاننان كەيىن عانا جۇرگىزۋگە بولادى، ال
قازىر جۇرگىزۋ مۇمكىن ەمەس دەيدى، مۇنىڭ ٴوزى كوپە-كورنەۋ
قاتە كوزقاراس ەمەس پە؟

دەمەك، بۇدان مىنانى دا بىلۋگە بولادى، قازىرگى كەزەڭدە، ىقتىسادي قۇرىلىس گمىڭدىڭ سوعىس سىندى وزەكتى مىندەتتى نەگىز ەتىپ جۇرگىزىلۋگە ٴتىيىس. گمىڭدىڭ سوعىس — كەزەكتەگى وزەكتى مىندەت، ىقتىسادي قۇرىلىس ىستەرى سول ٴۇشىن بولادى، سونى نەگىز ەتىپ جۇرگىزىلەدى، سوعان بويسۇنادى. ىقتىسادي قۇرىلىس كەزەكتەگى بارلىق مىندەتتىڭ وزەگى بولىپ وتىر دەپ گمىڭدىڭ سوعىسقا ەلەۋسىز قاراۋ دا، گمىڭدىڭ سوعىستان قول ۇزە وتىرىپ ىقتىسادي قۇرىلىس جۇرگىزۋ دە قاتە كوزقاراس بولىپ تابىلادى. ىشكى سوعىس اياقتاعاننان كەيىن عانا ىقتىسادي قۇرى-

لىستى بارلىق مىندەتتىڭ وزەگى دەپ ايتۋعا بولادى جانە سولاي ايتۋ كەرەك تە. ىشكى سوعىس جۇرگىزىلىپ جاتقاندا، قازىر قاجەت بولماي، كەلەشەكتە قاجەت بولاتىن، قازىرگى جاعداي مۇمكىندىك بەرمەي، كەلەشەكتەگى جاعداي عانا مۇمكىندىك بەرەتىن بەيبىت ەكونوميكالىق قۇرىلىس قىزمەتىن جۇرگىزۋگە ۇرىنۋ ءبىر ءتۇرلى بوس قيال بولىپ تابىلادى. كەزەكتەگى قىزمەتتەر سوعىس شۇعىل تالاپ ەتىپ وتىرعان قىزمەتتەر بولىپ ەسەپتەلەدى. بۇل قىزمەتتەردىڭ قاي-قايسىسى دا سوعىستان قول ۇزگەن جايشىلىقتاعى قىزمەتتەر ەمەس، قايتا سوعىس ءۇشىن بولىپ وتىرعان قىزمەتتەر. ەگەر جولداستاردا سوعىستان قول ۇزە وتىرىپ ەكونوميكالىق قۇرىلىس جۇرگىزۋ ويى بولعان بولسا، وندا ونى دەرەۋ تۇزەتۋ كەرەك.

دۇرىس باسشىلىق ءتاسىلى مەن قىزمەت ءادىسى بولماينشا، ەكونوميكالىق شەپتەگى قوزعالىستى تەز ۇرىس الدىرۋ مۇمكىن ەمەس. بۇل دا ءبىر ماڭىزدى ماسەلە، مۇنى دا وسى رەتكى ماجىلىستە شەشۋ كەرەك. ويتكەنى جولداستار قايتقان سوڭ كوپتەگەن قىزمەتتەرگە قولما-قول كىرىسەدى، ونىڭ ۇستىنە كوپتەگەن قىزمەتكەرلەرگە جەتەكشىلىك ەتىپ، ولارمەن بىرگە ىستەيدى. ىسىرەسە اۋىلدىق، قالالىق ورگانداردىعى جولداستار، سونداي-اق كوپەراتيپ، استىق مەكەمەسى، ساۋدا مەكەمەسى، نارسە ساتىپ الۋ باسقارماسى سياقتى ورگانداردىعى جولداستار بۇقارانى قولما-قول جۇمىلدىرىپ، كوپەراتيپ ۇيىمداستىراتىن، استىقتى رەتكە سالاتىن جانە تاسيتىن، چۋكوۋ، جينكوۋ ساۋداسىن باسقاراتىن ءىس جۇزىندىك قىزمەتتەردى ىستەيتىن قىزمەتكەرلەر بولىپ تابىلادى، ەگەر ولاردىڭ باسشىلىق ەتۋ ءتاسىلى دۇرىس بولماي، ولار ءار الۋان دۇرىس، ۇتىمدى قىزمەت

ٴادىسىن قولدانا الماسا، وندا قىزمەت ونىمىنە دەرەۋ ىقپال جاسا-
لادى دا، ٴار سالاداعى قىزمەتتەرىمىز قالىڭ بۇقارانىڭ قولداۋىنا
يە بولا المايدى، ورتالىق ۇكىمەتتىڭ ىقتىسادي قۇرىلىس جاقتاعى
تۇتاس جوسپارىن بيلەمى جىلدىڭ كۇزى مەن قىسىندا جانە كەلەسى
جىلدىڭ كوكتەمى مەن جازىندا ورىنداۋ مۇمكىن بولمايدى. سونىڭ
ٴۇشىن، مەن جولداستارعا تومەندەگى تۇيىندەردى كورسەتىپ وتەمىن:
ٴبىرىنشى، بۇقارانى ۇيىمدار ارقىلى جۇمىلدىرۋ. الدىمەن، ٴار دا-
رەجەلى ۇكىمەتتىڭ جۇشيتۋانىنداعى، حالىق شارۋاشىلىعى بۋى مەن
ماليا بۋىنىنداعى جولداستاردىڭ زايوم تاراتۋ، كوپەراتيپتەردى دامىتۋ،
استىقتى رەتكە سالۋ، ٴوندىرىستى وركەندەتۋ، ساۋدانى دامىتۋ قىز-
مەتتەرىن ۇنەمى جۇمىس كۇن تارتىبىنە ەنگىزىپ تالقىلاپ وتىرۋى،
قۋزاۋشىلىق ەتىپ وتىرۋى، تەكسەرىپ وتىرۋى كەرەك. ونان قالسا،
بۇقارالىق ۇيىمدارعا، كوبىنەسە جۇمىسشىلار ۇيىمى مەن كەدەي
ديحاندار ۇيىمىنا قوزعاۋ سالىپ وتىرۋ كەرەك. جۇمىسشىلار ۇيىمىن
ٴوز مۇشەلەرى بۇقاراسىن ىقتىسادي شەپكە قاتىناستىراتىن ەتۋ كەرەك.
كەدەي ديحاندار ۇيىمى — بۇقارانى كوپەراتيپتەردى دامىتۋعا،
زايوم ساتىپ الۋعا جۇمىلدىرۋدىڭ كۇشتى نەگىزى، رايوندىق
ۇكىمەتتەر مەن اۋىلدىق ۇكىمەتتەر ولارعا زور كۇشپەن باسشىلىق
ەتۋ كەرەك. ونان قالا بەرسە، قىستاقتاردى، ۇيلەردى بىرلىك
ەتكەن بۇقارالىق جيىندار ارقىلى ىقتىسادي قۇرىلىس جونىندە ۇگىت
جۇرگىزۋ، ۇگىت جۇرگىزگەندە گىميگدىڭ سوعىس پەن ىقتىسادي
قۇرىلىستىڭ قارىم-قاتىناسىن مەيلىنشە انىق ٴتۇسىندىرۋ، بۇقارانىڭ
تۇرمىسىن جاقسارتۋدى، جاۋىنگەرلىك كۇشتەردى ارتتىرۋدى
شىندىققا مەيلىنشە جاناسىمدى ەتىپ ٴتۇسىندىرۋ كەرەك. بۇقارانى

زايوم ساتىپ الۋعا، كوپەراتيپتەردى دامىتۋعا، ىستىقتى رەتكە
سالۋعا، اقشا مامىلەسىن نىعايتۋعا، ساۋدانى دامىتۋعا شاقىرىپ،
ولاردى وسى ۋراندار ٴۇشىن كۇرەسۋگە شاقىرىپ، بۇقارانىڭ ىنتالى-
لىعىن جوعارىلاتۋ كەرەك. ەگەر بۇقارا ۇيىمدار ارقىلى وسىلايشا
جۇمىلدىرىلماسا جانە بۇقاراعا وسىلايشا ۇگىت جۇرگىزىلمەسە، ياعني
ٴار دارەجەلى ۇكىمەتتىڭ جۋشيتۋاندارى، حالىق شارۋاشىلىعى
بۋلارى مەن ماليا بۋلارى ىقتىسادي قۇرىلىس قىزمەتىن مىقتى ۇستاپ
تالقىلاماسا، تەكسەرمەسە، بۇقارالىق ۇيىمدارعا قوزعاۋ سالۋعا ٴمان
بەرمەسە، بۇقارالىق جيىندار ارقىلى ۇگىت جۇرگىزۋگە كوڭىل
بولمەسە، وندا ماقساتقا جەتۋ مۇمكىن ەمەس.

ەكىنشى، بۇقارانى جۇمىلدىرۋدىڭ ٴادىسى گۋانلياۋجۋيىلىك
بولماۋعا ٴتيىس. گۋانلياۋجۋيىلىك باسشىلىق ٴادىسى ٴارقانداي
گمىسيگدىڭ قىزمەتتەردە بولماۋعا ٴتيىس، ىقتىسادي قۇرىلىس
قىزمەتىندە دە گۋانلياۋجۋيىلىك ىستەۋگە بولمايدى. گۋانلياۋجۋيى-
لىك ٴادىستى — وسى ٴبىر جيىركەنىشتى نارسەنى دارەتحاناعا تاستاۋ
كەرەك، ويتكەنى بىردە-ٴبىر جولداس ونى جاقتىرمايدى. ٴاربىر
جولداستىڭ جاقتىراتىنى بۇقارالاندىرۋ ٴادىسى بولۋعا، ياعني
ٴاربىر جۇمىسشى، ديحان جاقتىرىپ قابىلدايتىن ٴادىس بولۋعا
ٴتيىس. گۋانلياۋجۋيىدىڭ كورىنىستەرىنىڭ ٴبىر ٴتۇرى — ەلەپ-
ەسكەرمەۋ نەمەسە ۇستىرتتىكپەن جاۋاپكەرسىزدىك ىستەپ، جۇمىستى
اقساتۋشىلىق قۇبىلىسى. ٴبىز مۇنداي قۇبىلىسقا قارسى قاتال كۇرەس
جۇرگىزۋىمىز قاجەت. ەندى ٴبىر ٴتۇرى — بۇيرىقشىلدىق. بۇيرىقشىل-
دار كورىنىستە جۇمىستى اقساتپاعانداي، بەينە ىرىسىپ ىستەپ
جاتقانداي بولىپ كورىنەدى. ٴىس جۇزىندە، بۇيرىقشىلدىقپەن

كوپەراتيپتەردى دامىتقاندا تابىسقا جەتۋگە بولمايدى؛ ۋاقىتشا فورما جاعىنان دامىعانداي بولعانىمەن دە، بايانىدى بولا المايدى؛ ناتيجەدە ول كوپەراتيپتىڭ سەنىمىن كەتىرەدى، داموىنا كەدەرگى بولادى. بۇيرىقشىلدىقپەن زايوم تاراتقاندا، بۇقارانىڭ تۇسىنگەن ـ تۇسىنبەگەندىگىمەن ەسەپتەسپەي، ونشالىق كوپ ساتىپ الا الاتىن ـ الا المايتىندىعىنا قاراماي، جولسىزدىق ىستەپ، ٴوزى بەلگىلەگەن سان بويىنشا شاشادى، ناتيجەدە بۇقارا جاقتىرمايدى، زايومدى جاقسى تاراتۋعا بولمايدى. بىزگە بۇيرىقشىلدىق مۇلدە كەرەك ەمەس، بىزگە كەرەگى ـــ كۇش سالا ۇگىت جۇرگىزىپ، بۇقارانى يلاندىرۋ، ناقتى جاعدايعا، ناقتى بەينەلەنگەن بۇقارالىق نىسايعا قاراي، كوپەراتيپتەردى دامىتۋ، زايوم تاراتۋ، بارلىق ىقتىسادي جۇمىلدىرۋ قىزمەتتەرىن ىستەۋ.

ٴۇشىنشى، ىقتىسادي قۇرىلىس قوزعالىسىنىڭ ٴورىس الۋى اسا كوپ ساندىعى كادىرلاردىڭ بولۋىن قاجەت ەتەدى. بۇل وندىعان، جۇزدەگەن ادام عانا ىستەيتىن ٴىس ەمەس، قايتا بۇعان مىڭداعان، 10 مىڭداعان ادام بولۋ كەرەك، ولاردى ۇيىمداستىرىپ، تاربيەلەپ، ىقتىسادي قۇرىلىس جەڭىسىنە جىبەرۋ كەرەك. ولار ـــ ىقتىسادي شەپتەگى جەڭىسىنە جەتۋ الدىنداعى، ال قالىڭ بۇقارا ـــ جاۋىنگەرلەر. بىرەۋلەر كادىر جوق دەپ ٴاردايىم زارلانادى. جولداستار، كادىر، شىنىندا، جوق پا؟ جەر كۇرەستەرىندە، ىقتىسادي كۇرەستەردە، گىميكدىك سوعىستاردا شىنىققان بۇقارا اراسىنان سانسىز كادىرلار شىعىپ وتىرعاندا، كادىر جوق دەۋگە قايتىپ اۋىز بارادى؟ قاتە كوزقاراستار تاستالسا، كادىر دەگەنىڭ كوز الدىندا تۇر.

ٴتورتىنشى، ىقتىسادي قۇرىلىستى بۇگىنگى كۇنى سوعىستىڭ

باستى مىندەتىنەن بولە قاراۋعا بولمايتىنى بىلاي تۇرسىن، باسقا مىندەتتەردەن دە بولە قاراۋعا بولمايدى. تەك ەگىستىك جەردى تەكسەرۋ قوزعالىسىن[3] تەرەڭدەتە جۇرگىزگەندە عانا فەودالدىق، جارتىلاي فەودالدىق جەر مەنشىگىن تۇبەگەيلى جويۋعا، ديحاندار- دىڭ وندىرىستەگى بەلسەندىلىگىن ارتتىرۋعا، قالىڭ ديحانداردى ەكونوميكالىق قۇرىلىس شەبىنە تەز اتتاندىرۋعا بولادى. ەگەر ەڭبەك زاڭىن باتىل اتقارعاندا عانا، جۇمىسشىلار بۇقاراسىنىڭ تۇرمىسىن جاقسار- تۋعا، جۇمىسشىلار بۇقاراسىن ەكونوميكالىق قۇرىلىس ىستەرىنە بەلسەندى جانە تەز قاتىناستىرۋ ەتۋگە، ولاردىڭ ديحاندارعا جەتەكشىلىك ەتۋ رولىن كۇشەيتۋگە بولادى. سايلاۋ قوزعالىسىنا جانە ەگىستىك جەردى تەكسەرۋ قوزعالىسىنىڭ ەتەك الۋىنا بايلانىستى قانات جايعان اشكەرەلەۋ قوزعالىسىنا[4] دۇرىس باسشىلىق ەتكەندە عانا، ۇكىمەت ورگاندارىمىزدى كەمەلىنە كەلتىرۋگە، ۇكىمەتىمىزدىڭ كۇشىگىن ىسعا، ٴار سالاداعى قىزمەتتەرگە، ەكونوميكالىق قىزمەتتەرگە ونان ٴارى پارمەندى تۇردە باسشىلىق ەتۋىنە مۇمكىندىك تۋدىرۋعا بولادى. مادەنيەت، وقۋ-اعارتۋ قىزمەتى ارقىلى بۇقارانىڭ ساياسي جانە مادەنيەتتىك ٴساۋياسىن جوعارىلاتۋدىڭ دا حالىق شارۋاشىلىعىن دامىتۋ ٴۇشىن اسا زور ماڭىزى بار. قىزىل ارمياني ۇلعايتۋ قىزمەتىن ٴبىر كۇن دە ەلەۋسىز قالدىرۋعا بولمايتىندىعىنا كەلسەك، ونى ايتىپ وتىرۋدىڭ ٴتىپتى قاجەتى دە جوق. جۇرتقا ايان، قىزىل ارميانىڭ جەڭىسى بولماسا، ەكونوميكالىق قىسو بۇرىنعىدان ٴارى كۇشەيە تۇسە- دى. ەندى ٴبىر جاعىنان، حالىق شارۋاشىلىعى دامىتىلسا، بۇقارانىڭ تۇرمىسى جاقسارتىلسا، ونىڭ قىزىل ارمياني ۇلعايتۋ قىزمەتىنە اسا زور جاردەمى بولاتىندىعىندا، قالىڭ بۇقارانىڭ قىزۋ ىنتامەن

الدىڭعى شەپكە اتتانۋىنا مۇمكىندىك جاسايتىندىعىندا كۇمان جوق. قورىتىپ ايتقاندا، ەگەر ٴبىز جوعارىدا ايتىلعان بارلىق شارتتارعا، سونىڭ ىشىندە ەكونوميكالىق قۇرىلىس سىندى جاڭا ٴارى اسا ماڭىزدى شارتقا قول جەتكىزسەك، سونىمەن بىرگە بۇل شارتتاردىڭ بارلىعىن گومينداڭنىڭ سوعىسقا قىزمەت ەتتىرسەك، وندا گومينداڭنىڭ سوعىس جەڭىسىنىڭ بىزدىكى بولاتىندىعىندا كۇمان جوق.

ەسكەرتۋلەر

① 1930 ـ جىلدان 1934 ـ جىلعا دەيىن جياڭشي جيەشى ارمياسى جياڭشي ولكەسىنىڭ رۋيجين اۋدانىن ورتالىق ەتكەن قىزىل رايونداردى جيىنى بەس رەت كەڭ كولەمدى اسكەري شابۋىل قوزعادى، مۇنىسىن بەس رەتكى «قورشاپ جويۋ» دەپ اتادى. بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»دىڭ رەسمي باستالۋى 1933 ـ جىلدىڭ 10 ـ ايىندا بولدى، ٴبىراق بۇل رەتكى شابۋىلدى جياڭ جيەشى 1933 ـ جىلدىڭ جازىنان باستاپ ـ اق جانىن سالا ورنالاستىرعان بولاتىن.

② جارمەنكە ـــ جياڭشي ولكەسىنىڭ اۋىل ـ قىستاقتارىندا بەلگىلى مەرزىمدە بولىپ تۇراتىن ساۋدا ـ ساتىق بازارى.

③ ەگىستىك جەردى تەكسەرۋ قوزعالىسى ـــ سول كەزدە قىزىل رايوندا جەردى ٴبولىپ بولعاننان كەيىن جۇرگىزىلگەن جەردى تەكسەرىپ انىقتاۋ قوزعالىسى، ونىڭ ماقساتى جەر ٴبولۋدىڭ بۇكىلدەي لايىق بولعان ـ بولماعاندىعىن تەكسەرىپ انىقتاۋ ەدى.

④ اشكەرلەۋ قوزعالىسى ـــ دەموكراتيالىق ۇكىمەت قىزمەتكەر ـ لەرىنىڭ كەيبىر ناشار قىلىقتارىن قالىڭ حالىق بۇقاراسى تومەنىنەن جوعارىعا اشكەرلەيتىن ٴبىر ٴتۇرلى دەموكراتيالىق قوزعالىس.

اۋىل - قىستاقتاعى تاپتاردى قالاي تالداۋ كەرەك*

(1933 - جىل 10 - اي)

1. ديحجۋ

جەردى يەمدەنىپ الىپ، ٴوزى ەگىپ ەتىپ ٴونىمىن ەگىن قوسىمشا ەگىپ كىرىپ العان شۇعىلدانىپ، ديحانداردى قاناۋعا سۇيەنىپ تۇرمىس كەشىرەتىندەر ديحجۋ دەپ اتالادى. ديحجۋدىڭ قاناۋ ٴتاسىلىنىڭ باستىسى — جەر مايىن الۋ، بۇدان تىس، ول نە ۋسىمگە قارىز بەرەدى، نە ەگىنشىلىك جالداپ الادى، نە ونەركاسىپ - ساۋدامەن شۇعىلدانادى. الايدا ديحانداردى جەر مايىن الۋ جولىمەن قاناۋ — ديحجۋلار قاناۋىنىڭ باستى ٴتاسىلى. قوعامدىق جەردى باسقارۋ مەن مەكتەپ جەرلەرىنىڭ مايىن جيىپ الۋ① دا جەر مايى جولىمەن قاناۋدىڭ ٴبىر ٴتۇرى.

كەيبىر ديجۋلار ستنسا دا، ٴبىراق سىنعانىنان كەيىن دە ەگبەك ەتپەي الداۋ-ارباۋ، تارتىپ الۋ نەمەسە جاقىن دوس-جارلارىنىڭ كومەگىمەن سۇيەنۋ جولىمەن تۇرمىس كەشىرسە، تۇرمىس كۇيى ادەتتەگى ورتا ديحانداردان جوعارى بولسا، ٴبارىبىر، ديجۋ ەسەپتەلەدى.

جۇنفالار، گۋانلياۋلار، تۋحاۋلار، ليەشىندەر — ديجۋ تابىنىڭ ساياسي وكىلدەرى، ديجۋلاردىڭ ىشىندەگى توتەنشە جاۋىزدارى. باي ديحانداردىڭ اراسىندا دا كىشىرەك تۋحاۋلار مەن ليەشىندەر بولادى.

ديجۋلارعا كومەكتەسىپ جەر مايىن جيناپ بەرەتىن، شارۋاشىلىعىن باسقارىساتىن، ديجۋلارعا سۇيەنىپ ديحانداردى قاناۋدى تۇرمىس كەشىرۋدىڭ باستى قاينارى ەتەتىن، تۇرمىس كۇيى ادەتتەگى ورتا ديحانداردىكىنەن جوعارى ادامدارعا ديجۋلار قاتارىندا قاراۋ كەرەك.

ٴوسىمقورلىققا سۇيەنىپ قاناۋدى تۇرمىس كەشىرۋدىڭ باستى قاينارى ەتكەن، تۇرمىس كۇيى ادەتتەگى ورتا ديحانداردان جوعارى ادامدار ٴوسىمقورلار دەپ اتالادى، ولارعا دا ديجۋلار قاتارىندا قاراۋ كەرەك.

---

* بۇل حۇجاتتى ماۋ زىدۇڭ جولداس جەر گايگىسى قىزمەتىندە تۋىلعان اۋىتقۋشىلىقتاردى تۇزەتىپ، جەر ماسەلەسىن دۇرىس شەشۋ ٴۇشىن 1933-جىلى 10-ايدا جازعان، مۇنى سول كەزدەگى ورتالىق جۇمىسشى-ديحان دەموكراتيالىق ۇكىمەتى ماقۇلداپ، اۋىل-قىستاقتاعى تاپتاردى ايىرۋدىڭ ولشەمى ەتكەن.

2. باي ديحان

باي ديحاننىڭ، جالپى العاندا، يەمدەنگەن جەرى بولادى. الايدا وزىندە يەمدەنگەن ٴبىر ٴبولىم جەرى بولىپ، ٴبىر ٴبولىم جەردى مايلاپ الاتىنداردى دا بولادى. وزىندە مۇلدە جەرى جوق، جەردى بۇكىلدەي مايلاپ الاتىنداردى دا بولادى. باي ديحاندا، جالپى العاندا، ٴبىرشاما مول ٴوندىرىس قۇرال-سايمانداردى مەن اينالىمالى كاپيتال بولادى، وزدەرى ەگبەككە قاتىناسادى، ٴبىراق تۇرمىسىنىڭ ٴبىر ٴبولىمىن نەمەسە دەنىن ۇنەمى قاناۋعا سۇيەنۋ ارقىلى قامدايدى. باي ديحاننىڭ قاناۋ ٴتاسىلىنىڭ باستىسى جال-دامالى ەگبەكتى قاناۋ (جىلدىقشى الۋ) بولىپ تابىلادى. بۇدان تىس، نە ٴبىر ٴبولىم جەردى مايما بەرىپ جەر مايىمەن قانايدى، نە وسىمگە قارىز بەرەدى، نە ونەركاسىپ-ساۋدامەن شۇعىلدانادى. باي ديحانداردىڭ دەنى قوعامدىق جەرلەردى دە باسقارادى. كەيبىرەۋلەرىنىڭ ەداۋىر كوپ قۇنارلى جەرى بولادى، وزدەرى ەگبەك ەتەدى، بۇدان تىس، ەگبەككۇش جالداپ المايدى، ٴبىراق باسقالاي تاسىلمەن — جەر مايلاۋ، وسىمگە قارىز بەرۋ، ت. ب. تاسىلدەرمەن ديحانداردى قانايدى، وسىنداي احۋالداعىلارعا دا باي ديحاندار قاتارىندا قاراۋ كەرەك. باي ديحانداردىڭ قاناۋى ۇنەمى بولىپ وتىرادى، كوپتەگەن باي ديحانداردىڭ قاناۋدان تاپقان كىرىسى بۇكىل كىرىستەرىندە باستى ورىندا تۇرادى.

3. ورتا ديحان

ورتا ديحانىنىڭ ٴبىرسىپىراسىنىڭ يەمدەنگەن جەرى بولادى. كەيبىر ورتا ديحانىنىڭ يەمدەنگەن ٴبىر ٴبولىم عانا جەرى بولادى، ٴبىر ٴبولىم جەردى مايلاپ الادى. كەيبىر ورتا ديحانىنىڭ مۇلدە جەرى بولمايدى، جەردى بۇكىلدەي مايلاپ الادى. ورتا ديحانىنىڭ ەداۋىر قۇرال - سايمانداری بولادى. ورتا ديحان بۇكىلدەي ٴوز ەڭبەگىنە سۇيەنۋدى نەمەسە نەگىزىنەن ٴوز ەڭبەگىنە سۇيەنۋدى تۇرمىس كەشىرۋدىڭ قايناری ەتەدى. ورتا ديحان، جالپى العاندا، باسقالاردى قانامايدى، ٴبىرسىپىرا ورتا ديحان ازىن - اۋلاق جەر مايىن تاپسىرىپ، قارىز ٴوسىمىن تولەپ، باسقالاردىڭ قاناۋىنا ۇشىرايدى. ٴبىراق ورتا ديحان، جالپى العاندا، ەڭبەككۇشىن ساتپايدى. ال ٴبىر ٴبولىم ورتا ديحان (اۋقاتتى ورتا ديحان) باسقالاردى ازداپ قانايدى، ٴبىراق بۇل ۇنەمى بولمايدى جانە باستى ورىندا تۇرمايدى.

4. كەدەي ديحان

كەدەي ديحانىنىڭ كەيبىرەۋلەرىنىڭ يەمدەنگەن ٴبىر ٴبولىم جەرى جانە تولىقسىز قۇرال - سايماندارى بولادى؛ كەيبىرەۋلەرىنىڭ مۇلدە جەرى بولمايدى، تەك تولىقسىز، ازىن - اۋلاق قۇرال - سايمانى عانا بولادى. ولار، جالپى العاندا، جەردى مايلاپ الىپ ەگەدى، باسقالارعا جەر مايىن تاپسىرىپ، قارىز ٴوسىمىن تولەپ

جانە ازىراق ەگىبەككۇشىن جالداپ قانالادى.

ورتا ديحان، جالپى العاندا، ەگىبەككۇشىن ساتپايدى، ال كەدەي ديحان، جالپى العاندا، ٴبىراز ەگىبەككۇشىن ساتادى، بۇل — ورتا ديحان مەن كەدەي ديحاندى ايىرۋدىڭ باستى ولشەمى.

5. جۇمىسشى

جۇمىسشىنىڭ (جالدامالى ديحان دا وسىعان كىرەدى)، جالپى العاندا، مۇلدە جەرى جانە قۇرال ـ سايمانى بولمايدى، كەيبىر جۇمىسشىنىڭ بولماشى عانا جەرى، قۇرال ـ سايمانى بولادى. جۇمىسشى بۇكىلدەي نەمەسە نەگىزىنەن ەگىبەككۇشىن ساتىپ تۇرمىس كەشىرەدى.

ەسكەرتۋ

① جۇڭگونىڭ اۋىل ـ قىستاقتارىندا ٴبىرسىپىرا قوعامدىق جەرلەر بار ەدى. بۇلاردىڭ كەيبىرەۋلەرى ساياسي سيپاتتاعى، مىسالى، كەيبىر رايونداردىق، اۋىلدىق ۇكىمەتتەردىڭ مەنشىگىندەگى جەرلەر ەدى. كەيبىرەۋلەرى رۋلىق سيپاتتاعى، مىسالى، ٴار فاميلياداعىلار ستاگدارىنىڭ مەنشىگىندەگى جەرلەر ەدى. كەيبىرەۋلەرى ٴدىني سيپاتتاعى، مىسالى، بۇددا ٴدىنى، داۋجياۋ ٴدىنى، كاتوليك ٴدىنى جانە ٴىسلام ٴدىنى عيباداتحانالارىنىڭ مەنشىگىندەگى جەرلەر ەدى. كەيبىرەۋلەرى الەۋمەتتىك قۇتقارۋ نەمەسە الەۋمەتتىك يگىلىك سيپاتىنداعى، مىسالى، ساقتىق استىق ساگدارىنىڭ مەنشىگىندەگى نەمەسە كوپىر سالۋعا، جول جاساۋعا ارنالعان جەرلەر ەدى. كەيبىرەۋلەرى وقۋ ـ اعارتۋ سيپاتىنداعى، مىسالى، مەكتەپتەردىڭ مەنشىگىندەگى جەرلەر ەدى. بۇل جەرلەردىڭ دەنى ديحۋلار مەن باي ديحانداردىڭ شەڭگەلىندە بولدى، ديحاندار تەك ونىڭ از بولەگىن باسقارۋعا عانا ارالاسا الاتىن.

ٴبىزدىڭ ىقتىسادي ساياساتىمىز*

(1934 ـ جىلى 1 ـ ايدىڭ 23 ـ كۇنى)

بارىپ تۇرعان ارىسز گومينداڭ جۇنفالارى عانا وزدەرىنىڭ بيلەپ ـ توستەۋىندەگى رايونداردى حالىق كەدەيلەسىپ، ماليا قۇرىپ ـ ٴبىتتى دەرلىك جاعدايعا تۇسىرە تۇرا، كۇن سايىن وسەك ـ اياڭ تاراتىپ، قىزىل رايوندار ونداي ويران بولىپ كەتتى، مۇنداي ويران بولىپ كەتتى دەگەندى ايتادى. جيانگەرلەر مەن گومينداڭ ـ نىڭ ماقساتى ــ قىزىل رايونداردى ٴبۇلدىرۋ، الما باسىپ بارا جاتقان قىزىل رايونداردىڭ ىقتىسادي قۇرىلىس قىزمەتتەرىن ٴبۇلدىرۋ، ازاتتىققا قول جەتكىزگەن مليونداعان جۇمىسشى ـ ديحان بۇقارا ـ سىنىڭ يگىلىكتى ىستەرىن ٴبۇلدىرۋ. سوندىقتان، ولار قارۋلى كۇش ۇيىمداستىرىپ اسكەري جاقتان «قورشاپ جويۋ» جۇرگىزۋمەن عانا قويماي، ونىڭ ۇستىنە ىقتىسادي جاقتان مەيىرىمسىز قىسپاقتاۋ ساياساتىن جۇرگىزىپ وتىر. الايدا ٴبىز قالىڭ بۇقارا مەن قىزىل ارمياعا باسشىلىق ەتىپ، جاۋدىڭ تالاي رەتكى «قورشاپ جويۋ»ىن تالقانداپ

قانا قويىماي، ونىڭ ۇستىنە مۇمكىن جانە قاجەت بولىپ وتىرعان ىقتىسادي قۇرىلىستاردىڭ بارلىعىمەن شۇعىلدانۋ ارقىلى جاۋدىڭ ىقتىسادي فىڭسو سىندى ۇلى جوسپارىن تالقانداپ وتىرمىز. ٴبىزدىڭ بۇل شارامىز قازىردىڭ وزىندە قادام سايىن جەڭىسكە جەتىپ وتىر.

ٴبىزدىڭ ىقتىسادي ساياساتىمىزدىڭ ٴپرينسيپى — ىقتىسادي جاقتاعى مۇمكىن جانە قاجەت بولىپ وتىرعان بارلىق قۇرىلىستاردى جۇرگىزۋ، ىقتىسادي كۇشتەردى شوعىرلاندىرا وتىرىپ سوعىستى قامداۋ، سونىمەن بىرگە حالىقتىڭ تۇرمىسىن شامانىڭ جەتىسىنشە جاقسىلاۋ، جۇمىسشىلار مەن ديحانداردىڭ ىقتىسادي جاقتاعى بىر-لىگىن بەكەمدەۋ، پرولەتارياتتىڭ ديحاندارعا باسشىلىعىن قامتاما-سىز ەتۋ، مەملەكەتتىك شارۋاشىلىقتىڭ جەكەلىك شارۋاشىلىققا باسشىلىق ەتۋىنە قول جەتكىزۋ، ٴسويتىپ، بولاشاقتا سوتسياليزىمگە قاراي دامۋدىڭ العى شارتتارىن جاساۋ.

ٴبىزدىڭ ىقتىسادي قۇرىلىسىمىزدىڭ وزەگى — اۋىل شارۋاشىلىق ٴوندىرىسىن دامىتۋ، ونەركاسىپ ٴوندىرىسىن دامىتۋ، سىرتقى ساۋدانى دامىتۋ جانە كوپەراتيپتەردى دامىتۋ.

قىزىل رايونداردىڭ اۋىل شارۋاشىلىعى، ارينە، قازىر العا قاراي دامىپ وتىر. 1933-جىلدىڭ اۋىل شارۋاشىلىق ونىمدەرى، وڭتۇس-تىك جياڭشي مەن باتىس فۋجيان رايونداردا، 1932-جىلعىعا قاراعاندا 15 پروتسەنت ارتتى، ال فۋجيان-جىسجياڭ-جياڭشي

* بۇل — ماۋ زىدۇڭ جولداس 1934-جىلى 1-ايدا جياڭشي ولكەسىنىڭ رۋيجين قالاسىندا شاقىرىلعان بۇكىل مەملەكەتتىك 2-رەتكى جۇمىس-شى-ديحاندار قۇرىلتايىندا جاساعان بايانداما.

شەكارا رايونىندا 20 پىروتسەنت ارتتى. سىچۋان-شانشي شەكارا رايونىنىڭ اۋىل شارۋاشىلىعىنان ٴونىم جاقسى الىندى. قىزىل رايوندار قۇرىلعان العاشقى ٴبىر-ەكى جىلدا اۋىل شارۋاشىلىق ٴوندىرىسى كوبىنەسە تومەندەپ وتىرعان ەدى①. الايدا جەر بولىسىنەن كەيىن جەر ۇقىعىنىڭ ايقىن بەلگىلەنۋى، ونىڭ ۇستىنە ٴبىزدىڭ ٴوندىرىستى دارىپتەۋىمىز ارقىلى ديحاندار بۇقاراسىنىڭ ەڭبەكتەگى ىنتالىلىعى ارتتى، سونىمەن ٴوندىرىستىڭ قالپىنا كەلۋ جاعدايى تۋىلدى. قازىر كەيبىر جەرلەر گىمينكەنىڭ بۇرىنعى ٴوندىرىس مولشەرىن قالپىنا كەلتىرىپ قانا قويماي، ٴتىپتى ونان دا اسىرىپ جىبەردى. كەيبىر جەرلەر گىمينكەدىك كوتەرىلىستەر بارىسىندا ەگىلمەي قالعان جەرلەردى قالپىنا كەلتىرىپ قانا قويماي، ٴتىپتى تىڭ جەرلەر اشتى. كوپتەگەن جەرلەر ەڭبەك حۋجۋشىسى مەن گىڭتياندۇيلەر② ۇيىمداستىرىپ، اۋىل-قىستاقتارداعى ەڭبەككۇشتەردى رەتتەدى؛ كولىكتەردى باسقارۋ كووپەراتيپتەرىن ۇيىمداستىرىپ، ەگىس كولىكتەرىنىڭ تاپشىلىق ماسەلەسىن شەشتى. سونىمەن بىرگە، قالىڭ ايەلدەر جۇرتشىلىعى ٴوندىرىس قىزمەتىنە قاتىناستى. مۇنداي جاعدايدىڭ گومينداڭ داۋىرىندە بولۋى استه مۇمكىن ەمەس. گومينداڭ داۋىرىندە، جەر ديجۋلاردىكى بولاتىن، ديحاندار ٴوز كۇشىن جۇمساپ جەردى وڭدەۋدى قالامايتىن، سونداي-اق بۇلاي ىستەۋى مۇمكىن دە ەمەس ەدى. تەك ٴبىز جەردى ديحاندارعا ٴبولىپ بەرىپ، ديحانداردىڭ وندىرىسپەن شۇعىلدانۋىن دارىپتەگەنىمەن جانە ولاردى جىگەرلەندىرگەنىمەن كەيىن عانا ديحاندار بۇقاراسىنىڭ ەڭبەكتەگى ىنتالىلىعى تاسقىنداي ٴتۇستى، ۇلى ٴوندىرىس جەڭىسىنە قول جەتتى. بۇل ارادا مىنانى كورسەتىپ ٴوتۋ

كەرەك: قازىرگى شارت-جاعدايدا اۋىل شارۋاشىلىق ٴوندىرىسى ٴبىز-
دىڭ ەكونوميكالىق قۇرىلىس قىزمەتتەرىمىزدە ٴبىرىنشى ورىندا تۇرادى،
ونىڭ ەڭ ماڭىزدى بولىپ وتىرعان استىق ماسەلەسىن شەشۋى قاجەت
بولىپ قانا قويماي، سونىمەن بىرگە كيىم-كەشەك، قۇم شەكەر،
قاعاز سىقىلدى كۇندەلىكتى تۇتىنۋ بۇيىمدارىنىڭ شيكىزاتتارىمەن،
ياعني ماقتا، كەندىر، قانت قامىسى، بامبۋك سياقتىلارمەن قامداۋ
ماسەلەسىن شەشۋى دە قاجەتتى. ورمان ٴوسىرۋ، مال باسىن ارتتىرۋ
ىستەرى دە اۋىل شارۋاشىلىعىنىڭ ماڭىزدى بولەگى بولىپ تابىلادى.
ۇساق ديحان شارۋاشىلىعى نەگىزىندە، كەيبىر ماڭىزدى اۋىل شارۋا-
شىلىق ونىمدەرى جونىندە لايىقتى ٴوندىرىس جوسپارىن جاساۋ،
ديحانداردى مۇنداي جوسپاردىڭ ورىندالۋى جولىندا كۇش سالۋعا
جۇمىلدىرۋ — جول بەرىلەتىن ٴارى قاجەتتى ٴىس. ٴبىز بۇل
جاققا ونان ٴارى نازار اۋدارۋعا جانە كۇش سالۋعا ٴتيىسپىز. اۋىل
شارۋاشىلىق ٴوندىرىسىنىڭ قاجەتتى شارتتارى جاعىندا قيىنشىلىق
تۋدىرىپ وتىرعان ماسەلەلەردى، مىسالى، ەگىستىك ماسەلەسىن،
ەگىس كولىگى ماسەلەسىن، تىڭايتقىش ماسەلەسىن، تۇقىم ماسەلە-
سىن، سۋ قۇرىلىسى ماسەلەسىن، ت. ب. ديحانداردىڭ شەشۋىنە
پارمەندى باسشىلىق ەتۋگە ٴتيىسپىز. بۇل ارادا، ەگىستىك ٴوتەرىن
ۇيىمدى تۇردە رەتكە سالۋ جانە ايەلدەردى وندىرىسكە قاتناسۋعا
جۇمىلدىرۋ — ٴبىزدىڭ اۋىل شارۋاشىلىق ٴوندىرىسى جاعىنداعى ەڭ
نەگىزگى مىندەتىمىز. ال ەگىنشىلىكتى جەڭىل شارۋاشىلىقپەن ايىرباستاۋ
ۇيىمداستىرۋىمىز، كوكتەمگى جانە جازعى ەگىس كەزى سياقتى
ماڭىزدى ماۋسىمداردا ٴبىزدىڭ بۇكىل اۋىل-قىستاقتارداعى بۇقارانى
جۇمىلدىرۋىمىز جانە ولارعا قۇزاۋشىلىق ەتىپ وتىرۋىمىز ەگىستىك

ماسەلەسىن شەشۋدىڭ قاجەتتى ٴادىسى بولىپ تابىلادى. ديحاندار- دىڭ ٴبىرسىپىراسىندا (شامامەن 25 پىروتسەنتىندە) ەگىس كولىكتەرى جوق، بۇل دا ٴبىر ۇلكەن ماسەلە. كولىكتەردى باسقارۋ كوپەراتىپ- تەرىن ۇيىمداستىرىپ، كولىكتەرى جوق بارلىق ادامدى وزدىكتەرىنەن جارنا قوسىپ كولىك ساتىپ الىپ، ورتاق پايدالانۋعا جۇمىلدىرۋ — ٴبىز نازار اۋدارۋعا ٴتيىستى ٴىس. سۋ قۇرىلىسى — اۋىل شارۋاشىلى- عىنىڭ جان تامىرى، بۇعان دا بارىنشا نازار اۋدارۋعا ٴتيىسپىز. قازىر مەملەكەتتىك اۋىل شارۋاشىلىعى مەن كوللەكتيپتىك اۋىل شارۋاشىلىعى ماسەلەسىن العا قويۋعا بولمايتىندىعى تابيعي، الايدا اۋىل شارۋاشىلىعىنىڭ دامۋىن جەدەلدەتۋ ٴۇشىن جەر-جەردە شاعىن كولەمدى ەگىنشىلىك تاجىريبە الاڭدارىن قۇرۋ، سونداي-اق اۋىل شارۋاشىلىعىن زەرتتەيتىن مەكتەپتەردى جانە اۋىل شارۋاشىلىق ونىمدەرى كورمەلەرىن اشۋ شۇعىل قاجەت بولىپ وتىر.

جاۋدىڭ فەكسولاۋى ٴبىزدىڭ بۇيىمداردى چۋكوۋ ەتۋىمىزگە قيىنشىلىق تۋدىرۋدا. قىزىل رايونداردا ٴبىر تالاي قولونەركاسىپ ٴوندىرىسى، وتە-موتە تەمەكى، قاعاز ٴوندىرىسى سىقىلدىلار تىم قۇلدىراپ كەتتى. الايدا چۋكوۋداعى مۇنداي قيىنشىلىق مۇلدە جەڭۋگە بولمايتىن قيىنشىلىق ەمەس. ويتكەنى قالىڭ بۇقارانىڭ قاجەتى ٴبىزدىڭ وزىمىزدە دە اۋماقتى بازارلاردى جارىققا شىعارۋدا. ەڭ الدىمەن ٴوزىمىزدى قامداۋ ٴۇشىن، ونان سوڭ چۋكوۋ ەتۋىمىز ٴۇشىن دە قولونەركاسىبىن جانە كەيبىر ونەركاسىپتەردى جوسپارلى تۇردە قالپىنا كەلتىرۋىمىز جانە وركەندەتۋىمىز كەرەك. ەكى جىلدان بەرى، اسىرەسە 1933-جىلدىڭ العاشقى جارتىسىنان بەرى ٴوزىمىزدىڭ نازار اۋدارا باستاعاندىعىمىز، بۇقارالىق ٴوندىرىس

كوپەراتيپتەرىنىڭ بىرتىندەپ دامىعاندىعى سەبەپتى، ٴبىر تالاي قولونەركاسىپتەرى مەن كەيبىر ونەركاسىپتەر قازىر قالپىنا كەلە باستادى. بۇلاردىڭ ماڭىزدىلارى: تەمەكى، قاعاز، ۋولفىروم رۋداسى، جاڭىناۋ، ەگىس سايماندارى جانە تىڭايتقىش (ىزبوش، ت. ب.). سونىمەن بىرگە وزىمىزدە كەزدەمە توقۋعا، وزىمىزدە ٴدارى جاساۋعا جانە وزىمىزدە قانت وندىرۋگە قازىرگى جاعدايدا تەمقۇرايدى قاراۋعا بولمايدى. فۋجيان ـ جىجيالڭ ـ جياڭشي شەكارا رايونىن الساق، سول جەردىڭ وزىندە ەجەلدەن بولماي كەلگەن كەيبىر ونەركاسىپتەر، مىسالى، قاعاز جاساۋ، كەزدەمە توقۋ، قانت ٴوندىرۋ، ت.ب. قازىر اجەپتاۋىر دامىپ، ٴونىم بەرىپ وتىر. ولار تۇز تاپشى-لىعىن شەشۋ ٴۇشىن سوردان تۇز تۇندىردى. ونەركاسىپتى جولىما قويىۋدا لايىقتى جوسپار بولىۋ قاجەت. بىتىراندى قولونەركاسىبى نەگىزىندە ابدەن كەمەلدەنگەن جوسپاردىڭ بولۋى، ارينە، مۇمكىن ەمەس. الايدا كەيبىر نەگىزگى ىستەر ٴۇشىن، ەڭ الدىمەن مەملەكەت باسقاراتىن جانە كوپەراتيپتەر باسقاراتىن ىستەر ٴۇشىن ٴبىرشاما كە-مەلدەنگەن ٴوندىرىس جوسپارىنىڭ بولۋى ابدەن قاجەتتى. شيكىزات ٴوندىرىسىن ٴدال ەسەپتەۋ، جاۋ رايونىنداعى جانە ٴوز رايونىمىز-داعى بازارلاردى ٴدال ەسەپتەۋ ــ مەملەكەتتىك ونەركاسىپتەرىمىز بەن كوپەراتيپتىك ونەركاسىپتەرىمىزدىڭ قاي-قايسىندا بولسىن جۇمىس جۇرگىزىلە باستاعانىنان-اق نازار اۋدارۋىمىزعا ٴتيىستى ٴىس.

حالىقتىڭ ىرىقتى ساۋداسىن جوسپارلى تۇردە ۇيىمداستىرۋىمىز، سونداي-اق كەيبىر قاجەتتى شاڭىن اينالىمەن، مىسالى، شەتتەن تۇز بەن كەزدەمە كىرگىزۋ. شەتكە استىق پەن ۋولفىروم رۋداسىن

شعارۋ، سونداي-اق ىشكى جاقتا استىقتى رەتكە سالۋ ىسقىلدى ىستەرمەن مەملەكەتتىڭ تىكەلەي شۇعىلدانۋى قازىر تۇتەنىشە قاجەتتى بولىپ وتىر. بۇل قىزمەت فۋجيان-جىنجياڭ-جياڭشي شەكارا رايونىندا ەرتەرەك ىستەلدى، ال ورتالىق رايوندا 1933-جىلدىڭ كوكتەمىنەن باستالدى. ىسىرتقى ساۋدا مەكەمەسى قاتارلى ورگاندار قۇرىلعاندىقتان، بۇل قىزمەتتەردە العاشقى تابىستارعا قول جەتتى.

قازىر ٴبىزدىڭ حالىق شارۋاشىلىعىمىز مەملەكەتتىك شارۋاشىلىق، كوپەراتيۆتىك شارۋاشىلىق جانە جەكەلىك شارۋاشىلىق سىندى ٴۇش جاقتان قۇرالعان.

مەملەكەت باسقارۋىنداعى شارۋاشىلىق ىستەرى قازىرگى كەزدە مۇمكىن جانە قاجەت بولىپ وتىرعان ٴبىر ٴبولىم ىستەرمەن عانا شەكتەلەدى. مەملەكەتتىك ونەركاسىپ پەن ساۋدا دامي باستادى، ولاردىڭ بولاشاعى شەكسىز.

جەكەلىك شارۋاشىلىققا كەلسەك، تەك ول ۇكىمەت زاڭى كولەمىنەن شىقپاسا بولعانى، ٴبىز وعان تيىم سالمايمىز، قايتا ونى دارىپتەيمىز جانە وعان دەم بەرەمىز. ويتكەنى قازىر جەكەلىك شارۋاشىلىقتىڭ دامۋى مەملەكەت مۇددەسى مەن حالىق مۇددەسى ٴۇشىن قاجەت بولىپ وتىر. جەكەلىك شارۋاشىلىقتىڭ قازىرگى كەزدە جۇەدۇيلى باسىم بولىپ وتىرعاندىعىن، سونداي-اق ەداۋىر ۇزاق ۋاقىت بويىندا ٴسوزسىز باسىم بولىپ وتىراتىندىعىن ايتىپ جاتۋدىڭ قاجەتى جوق. جەكەلىك شارۋاشىلىق قازىر قىزىل رايونداردا شاعىن كولەمدى شارۋاشىلىق فورماسىن الىپ وتىر.

كوپەراتيۆتىك شارۋاشىلىق تۇتەنىشە تەز دامىپ كەلەدى. جياڭشي، فۋجيان ولكەلەرىندەگى 17 اۋداننىڭ 1933-جىلى 9-ايداعى

تۇگجىينه قاراعاندا، ولاردا ٴارتۇرلى كوپەراتيپتەن جىينى ٴبىر مىڭ
423 ى قۇرىلعان، بۇلاردىڭ جارنا سوماسى 300 مىڭ يۋاننان اسقان.
ەڭ قاۋىرت دامىعانى تۇتىنۋ كوپەراتيۆى مەن استىق كوپەراتيۆى،
ودان قالا بەرسە ٴوندىرىس كوپەراتيۆى بولعان. امانات ـ قارىز
كوپەراتيۆىنىڭ ٴىسى ەندى عانا باستالدى. كوپەراتيپتىك شارۋا-
شىلىق پەن مەملەكەتتىك شارۋاشىلىق ۇشتاسا وتىرىپ، ۇزاق ۋاقىت
بويىنا دامۋ ارقىلى ىقتىسادي جاقتا وراسان زور كۇشكە اينالادى
دا، بىرتە ـ بىرتە جەكەلىك شارۋاشىلىقتان باسىم ورىنعا وتەدى جانە
باسشىلىق ورىنعا شىعادى. سونىدىقتان، مەملەكەتتىك شارۋاشىلىقتى
مۇمكىندىكتىڭ بارىنشا دامىتۋدى جانە كوپەراتيپتىك شارۋاشىلىقتى
كەڭ كولەمدە دامىتۋدى جەكەلىك شارۋاشىلىقتىڭ دامۋىنا دەم
بەرۋمەن ٴبىر ۋاقىتتا جۇرگىزۋ كەرەك.

مەملەكەتتىك شارۋاشىلىقتى دامىتۋ جانە كوپەراتيپتىك شارۋاشى-
لىققا كومەكتەسۋ ٴۇشىن ٴبىز بۇقارانىڭ قولداۋىمەن 3 ميليون
يۋاندىق ىقتىسادي قۇرىلىس زايومىن تاراتتىق. وسىلايشا بۇقارانىڭ
كۇشىنە سۇيەنە وتىرىپ، ىقتىسادي قۇرىلىستىڭ قارجى ماسەلەسىن
شەشۋ قازىردىڭ وزىندە بىردەن ـ ٴبىر ٴارى مۇمكىندىگى بار ٴادىس
بولىپ وتىر.

حالىق شارۋاشىلىعىن دامىتۋ جولىمەن ٴوزىمىزدىڭ ماليا كىرىس-
ىمىزدى ارتتىرۋ ـــ ٴبىزدىڭ ماليا ساياساتىمىزدىڭ نەگىزگى باعىتى،
مۇنىڭ ايقىن ناتيجەسى فۋجيان ـ جەجياڭ ـ جياڭشي شەكارا رايونىندا
بايقالىپ وتىر، ورتالىق رايوندا دا بايقالا باستادى. بۇل باعىتتى
باسا ٴمان بەرىپ اتقارۋ ـــ ٴبىزدىڭ ماليا ورگاندارىمىز بەن ىقتىسادي
ورگاندارىمىزدىڭ بورىشى. بۇل ارادا مىناعان تولىق نازار اۋدارۋ

قاجەت: مەملەكەت بانكەسى قاعاز اقشا تاراتقاندا، نەگىزگى جاقتان حالىق شارۋاشىلىعىنىڭ دامۋ قاجەتىنە نەگىزدەلۋگە ٴتيىس، جالاڭ ماليا قاجەتىن ەكىنشى ورىنعا عانا قويۋعا بولادى.

ماليا شىعىسى ٴوندىرىستىڭ باعىتىنا نەگىزدەلۋگە ٴتيىس. قياناتشىلدىق پەن ىسىراپشىلدىقتىڭ وراسان زور قىلمىس ەكەندىگىن ۇكىمەت قىزمەتكەرلەرىنىڭ بارلىعىنا ٴتۇسىندىرۋ كەرەك. قياناتشىلدىق پەن ىسىراپشىلدىققا قارسى كۇرەستە ۇتكەندە كەيبىر تابىستار بولدى، بۇدان سوڭ دا كۇش سالا بەرۋ كەرەك. ٴاربىر جارماقتى ۇنەمدەپ، سوعىس جانە كىمىڭ ٴىسى ٴۇشىن ىستەتۋ، ىقتىسادي قۇرىلىسىمىز ٴۇشىن ىستەتۋ — ٴبىزدىڭ كۇايجىلىك ٴتۇزىمىمىزدىڭ ٴپرينسيپى. ٴبىزدىڭ مەملەكەت كىرىستەرىن جۇمساۋ ٴادىسىمىزدىڭ گومينداڭنىڭ ادىسىنەن قاتاڭ ايىرماشىلىعى بولۋعا ٴتيىس.

بۇكىل جۇڭگو اۋىر ىقتىسادي اپاتقا كىرىپتار بولعان، 100 مىليونداعان حالىق اشتىق پەن جالاڭاشتىقتىڭ تاقسىرەتىن تارتىپ وتىرعان كەزدە، ٴبىزدىڭ حالىق ۇكىمەتىمىز بارلىق قيىنشىلىقتارعا قاراماستان، گىمىڭدىڭ سوعىس ٴۇشىن، ۇلت مۇددەسى ٴۇشىن ىقتىسادي قۇرىلىس جۇمىسىن شىن مانىندە جۇرگىزۋدە. ٴبىز جيانگەرلەر مەن گومينداڭدى جەڭگەندە عانا، ٴبىز جوسپارلى جانە ۇيىمدى تۇردە ىقتىسادي قۇرىلىس جۇمىسىن جۇرگىزگەندە عانا بۇكىل مەملەكەت حالقىن بۇرىن بولىپ كورمەگەن وسى اپاتتان قۇتقارا الاتىندىعىمىز ابدەن تۇسىنىكتى.

ەسكەرتۆلەر

① قىزىل رايوندار قۇرىلعان العاشقى ىبىر ـ ەكى جىلدا اۋىل شارۋاشىلىق ونىدرىسى كوبىنەسە تومەندەپ وتىرعان ەدى، بۇعان نەگىزىنەن العاندا، جەر ىبولىسى كەزىندە جەر ۋقىعىنىڭ ءالى ايقىن بەلگىلەنبەگەندىگى، جاڭا ىقتىسادى تارتىپتەردىڭ ءالى ارناما تۇسىپ ـ گەندىگى، سونىمەن ديحاندارىدىڭ وندىرىستەگى ىنتاسىندا كەيبىر اۋىتقۇشىلىقتاردىڭ بولماندىعى سەبەپ بولدى.

② ەگىبەك حۇجۇشىسى مەن گىگتىياندۇي ـــ سول كەزدە قىزىل رايونىدارداعى ديحاندار ەگىبەكسىكۇشىن رەتتەي وتىرىپ وندىرىسپەن شۇعىلدانۇ ۇشىن جەكە شارۋاشىلىق نەگىزىندە قۇرعان ەگىبەكتە سەرىك ـ تەسۇ ۇيىمدارى بولاتىن. مۇنداي ەگىبەكتە سەرىكتەسۇ ۇيىمدارىنا قاتىناسۇ ەرىكتى جانە ءوزارا پايدا كەلتىرۇ نەگىزىندە بولدى: مۇندا ەگىبەككۇن ورايلاستىرىلادى، جۇمىستى از ىستەگەندەر ەسەبىنەن كوپ ىستەگەن ـ دەرگە اقى تولەنەدى. ەگىبەك حۇجۇشىسىندا مۇشەلەر ءوزارا كومەكتەـ سۇدەن تىس، قىزىل ارميا قاتارىنداعى سالاردىڭ سەميالارىنا قامقورلىق جاسالادى، پاناسىز قارتتارعا دا كومەك كورسەتىلەدى (پاناسىز قارتتارعا ەگىبەك جاعىنان كومەك كورسەتكەندەر ولاردان تەك تاماق قانا ءىشتى، اقى المادى). مۇنداي ەگىبەكتە سەرىكتەسۇ ۇيىمدارى وندىرىستە اسا زور رول اتقاردى، ولاردىڭ قولدانىعان شارالارى دا اقىلعا وتە ۇيلەسىمدى بولدى، سوندىقتان بۇل ۇيىمدارى بۇقارا قىزۇ قولداپ وتىردى. ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ «چاڭگاڭ اۋىلىن تەكسەرۇ» جانە «سايشي اۋىلىن تەكسەرۇ» دەگەن ەگىبەكتەرىندە بۇل جونىندە جازبا ەستەلىكتەر بار.

بۇقارا تۇرمسىنا قامقورلىق ستەبىك، جۇمس ادىسىنە نازار اۋدارايىق*

(1934 ـ جىلى 1 ـ ايدىڭ 27 ـ كۇنى)

جولداستار تالقىدا باسا نازار اۋدارماعان ەكى ماسەلە بار، مەنىڭشە، مۇنى ورتاعا قويىپ ايتىپ ٴوتۋ قاجەت.

ٴبىرىنشى ماسەلە ــ بۇقارانىڭ تۇرمىسى تۋرالى ماسەلە.

ٴبىزدىڭ قازىرگى وزەكتى مىندەتىمىز ــ قالىڭ بۇقارانى كەڭەس ـ ٴدىڭ سوعىسقا قاتىناسۋعا جۇمىلدىرىپ، كەڭەستىڭ سوعىس ارقىلى جيانگەرلەردى جانە گومينداڭدى جويىپ، كەڭەستى بۇكىل ەلىمىزدە ٴورىس الدىرۋ، جيانگەرلەردى جۇڭگودان قۋىپ شىعۋ. كىمدە ـ كىم وسى وزەكتى مىندەتكە جەڭىل ـ جەلپى قاراسا، ول جاقسى كەڭەستىك قىزمەتكەر ەمەس. جولداستار، ەگەر ٴبىز وسى وزەكتى مىندەتتى شىن مانىندە ايقىن تانىساق، قالاي دا كەڭەستى بۇكىل ەلىمىزدە ەتەك الدىرۋدىڭ قاجەت ەكەندىگىن تۇسىنسەك، وندا

قالىڭ بۇقارانىڭ ٴتول مۇددەسى ماسەلەسىنە، بۇقارانىڭ تۇرمىسى ماسەلەسىنە تيتىتەي دە نەمقۇرايىدى قاراي المايمىز، تيتىتەي دە جەڭىل ـ جەلپى قاراي المايمىز. ويتكەنى گىميگدىڭ سوعىس ـــ بۇقارالىق سوعىس، بۇقارانى جۇملدىرعاندا عانا سوعىس جۇرگىزۋگە بولادى، بۇقاراعا سۇيەنگەندە عانا سوعىس جۇرگىزۋگە بولادى.

ەگەر ٴبىز حالىقتى سوعىس جۇرگىزۋگە جۇملدىرۋمەن عانا بولىپ، باسقا ەشقانداي جۇمىس ىستەمەسەك، جاۋدى جەڭۋ ماقساتىنا جەتە الامىز با؟ ارينە، جەتە المايمىز. ٴبىز جەڭىسكە جەتەمىز دەسەك، ٴسوز جوق، ٴالى دە كوپ قىزمەتتەر ىستەۋگە ـــ ديحاندار-دىڭ جەر كۇرەسىنە باسشىلىق ەتىپ، ديحاندارعا جەر ٴبولىپ بەرۋگە؛ ديحانداردىڭ ەڭبەكتەگى ىنتالىلىعىن ٴوسىرىپ، اۋىل شارۋاشىلىعى ٴونىمىن ارتتىرۋعا؛ جۇمىسشىلاردىڭ مۇددەسىن قامتاماسىز ەتۋگە؛ كوپەراتسيا قۇرۋعا؛ سىرتقى ساۋدانى دامىتۋعا؛ بۇقارانىڭ كيىم ـ كەشەك ماسەلەسىن، تاماق ماسەلەسىن، تۇرار ٴۇي ماسەلەسىن، وتىن، كۇرىش، ماي، تۇز ماسەلەلەرىن، اۋرۋ ـ ناۋقاس، دەنساۋلىق ساقتاۋ ماسەلەسىن، نەكە ماسەلەسىن شەشۋگە ٴتيىسپىز. قىسقاسى، بۇقارانىڭ ٴىس جۇزىندەگى تۇرمىس ماسەلەلەرىنىڭ ٴبارى ٴبىز نازار اۋدارۋعا ٴتيىستى ماسەلەلەر بولىپ تابىلادى. ەگەر ٴبىز بۇل ماسەلەلەرگە نازار اۋدارساق، بۇل ماسەلەلەردى شەشسەك، بۇقارانىڭ قاجەتىن قاناعاتتاندىرساق، وندا ٴبىز، بۇقارا تۇرمىسىنىڭ ناعىز ۇيىمداستىرۋشىسىنا اينالامىز، بۇقارا ٴبىزدىڭ

* بۇل ـــ ماۋ زېدۇڭ جولداستىڭ 1934 ـ جىلى 1 ـ ايدا جياڭشي ولكەسىنىڭ رۋيجين قالاسىندا شاقىرىلعان بۇكىل مەملەكەتتىك 2 ـ رەتكى جۇمىسشى ـ ديحاندار قۇرىلتايىندا جاساعان قورتىندىسىنىڭ ٴبىر بولەگى.

توگىرەگىمىزگە شىن مانىندە تويىتاسىپ، ءبىزدى قىزۋ قولدايتىن بولادى. جولداستار، سوندا ءبىزدىڭ بۇقارانى ۇندەپ، گىميگىدىڭ سوعىسقا قاتىناستىرا الۋىمىز مۇمكىن بە؟ مۇمكىن، ابدەن مۇمكىن.

ءبىزدىڭ قىزمەتكەرلەرىمىز اراسىندا مىناداي جايتتار بايقالىپ كەلدى: ولار قىزىل ارميانى مولايتۋ، تاسىمال دۇيلەرىن كوبەيتۋ، جەر باجىسىن الۋ، زايوم تاراتۋ ىستەرىمەن عانا شۇعىلداندى، ال باسقا ىستەردى شى، ولاردى اۋىزعا المادى، ولارمەن جۇمىسى دا بولمادى، ءتىپتى باسقا ىستەردىڭ بارىمەن جۇمىسى بولمادى، مىسالى، بىلگەرگى ءبىر كەزدە، تيگجوۋ قالالىق ۇكىمەت قىزىل ارميانى مولايتۋ جانە تاسىمال دۇيلەرىن جۇمىلدىرۋ ىسىمەن عانا اينالىسىپ، بۇقارانىڭ تۇرمىس ماسەلەسىن تيتتەي دە ەلەپ ەسكەرمەدى. تيگجوۋ قالاسىنداعى بۇقارانىڭ تۇرمىسىنداعى ماسەلە — جاعاتىن وتىنىڭ جوقتىعى، كاپيتاليستەردىڭ تۇزدى تىعىپ تاستاۋىنان ساتىپ الارلىق تۇزدىڭ بولماي وتىرعاندىعى، بۇقارانىڭ كەيبىرەۋىندە تۇرار ۇيدىڭ جوقتىعى، ول ارادا كۇرىشتىڭ تاپشىلىعى ءارى قىمباتتىعى. مىنە بۇلار — تيگجوۋ قالاسىنداعى حالىق بۇقاراسىنىڭ ءبىزدىڭ كومەكتەسىپ شەشىپ بەرۋىمىزدى ىنتىعا كۇتىپ وتىرعان ءىس جۇزىندىك ماسەلەلەرى. ءبىراق تيگجوۋ قالالىق ۇكىمەت بۇل ماسەلەلەردى تيتتەي دە تالقىلامادى. سونىمەن، ول كەزدە تيگجوۋ قالالىق جۇمىسشى — ديحان وكىلدەرى كەڭەسى قايتا سايلانىنان كەيىن، بىرنەشە رەتكى ءماجىلىستىڭ بارىندە تەك قىزىل ارميانى مولايتۋ جانە تاسىمال دۇيلەرىن جۇمىلدىرۋ ىستەرى عانا تالقىلانىپ، بۇقارا تۇرمىسى مۇلدە ەسكەرۋسىز قالدىرىلعاندىقتان، جۇزدەن استام وكىل كەيىن كەلە ماجىلىسكە قاتىناسۋعا كوڭىلدى بولمادى، ءماجى-

لىستى دە شاقىرۋعا بولماي قالدى. قىزىل ارميانى مولايتۋ، تاسمال دۇيلەرىن جۇملىدىرۋ جۇمىسى شى، مۇنىڭ دا ناتيجەسى سونىڭ كەسىرىنەن تىم ماردىمسىز بولدى. بۇل ٴبىر ٴتۇرلى جاعداي.

جولداستار، ەكى ۇلگىلى اۋىل تۋرالى وزدەرىڭىزگە بەرىلگەن كىتاپشانى، بالكىم، كورىپ شىققان بولارسىزدار. ول ارادا احۋال باسقاشا. جياڭشيدىڭ چاڭگاڭ اۋىلىندا[1]، فۋجياننىڭ سايشي اۋىلىندا[2] قىزىل ارميا قانشالىقتى مولايعان دەسەڭىزشى! چاڭگاڭ اۋىلىندا جاس جانە ورتا جاستاعى ەر-ايەلدەردەن 100 ادامنىڭ 80 ى قىزىل ارمياعا قاتناستى، سايشي اۋىلىندا 100 ادامنىڭ 88 ى قىزىل ارمياعا قاتناستى. زايوم دا كوپ تاراتىلدى، بۇكىل چاڭگاڭ اۋىلىنداعى ٴبىر مىڭ 500 ادامعا 4 مىڭ 500 كۋايجيانىدىق زايوم تاراتىلدى. باسقا قىزمەتتەردە دە اسا زور تابىستار بولدى. مۇنىڭ سەبەبى نە؟ مۇنى بىرنەشە مىسالدىڭ ٴوزى-اق ٴتۇسىندىرىپ بەرەدى: چاڭگاڭ اۋىلىندا ٴبىر كەدەي ديحاننىڭ ٴبىر جارىم اۋىز ٴۇيى ورتەنىپ كەتىپ ەدى، اۋىلدىق ۇكىمەت بۇقارانى جۇمىلدىرىپ اقشا جيناپ، وعان كومەكتەستى. ٴۇش ادام ازىق-تۇلىكسىز قالعان ەدى، اۋىلدىق ۇكىمەت پەن كومەكتەسۋ ۇيىمى دەرەۋ كۇرىش جيناپ، ولارعا كومەكتەستى. بىلتىر جازدا قۋاڭشىلىق اپاتى بولعان ەدى، اۋىلدىق ۇكىمەت 200 ليدەن استام قاشىقتىقتاعى گۇڭلۋە اۋدانىنان[3] كۇرىش اكەلىپ بۇقارانى قۇتقاردى. سايشي اۋىلىندا دا بۇل تەكتەس قىزمەتتەر توتەنشە جاقسى ىستەلدى. مۇنداي اۋىلدىق ۇكىمەتتەر ناعىز ۇلگىلى اۋىلدىق ۇكىمەت بولىپ تابىلادى. بۇلاردىڭ باسشىلىق ٴادىسى تيڭجوۋ قالاسىنداعى گۋانلياۋجۋيىلىك باسشىلىق ادىسىنەن مۇلدە باسقاشا. ٴبىز چاڭگاڭ اۋىلىنان، سايشي اۋىلىنان ۇيرەنۋىمىز،

تيگجوۋ قالاسىنداعىداي گۋانلياۋجۋيىشىل باسشىلارعا قارسى تۇرۋىمىز كەرەك!

مەن قۇرىلتايعا مىنانى اسا ىقىلاسپەن ۇسىنامىن، ٴبىز بۇقارانىڭ تۇرمىس ماسەلەلەرىنە، جەر جانە ەڭبەك ماسەلەلەرىنەن وتىن، كۇرىش، ماي، تۇز ماسەلەلەرىنە دەيىن مىقتاپ نازار اۋدارۋعا ٴتيىسپىز. ايەلدەر جۇرتشىلىعى جەر جىرتىپ، مانا باسۋدى ۇيرەنگىسى كەلەدى، ولارعا ۇيرەتۋگە كىمدى جىبەرۋ كەرەك؟ بالالاردىڭ وقۋ وقىمىسى كەلەدى، ولارعا مەكتەپ اشىلىپ بەرىلدى مە؟ قارسىداعى اعاش كوپىر تىم كىشكەنە، جۇرگەن ادام قۇلاپ كەتۋى مۇمكىن، ونى جوندەۋ كەرەك پە، جوق پا؟ كوپتەگەن ادامدار ٴارتۇرلى اۋرۋدان ازاپ تارتۋدا، ولاردى قالاي ەمدەۋ كەرەك؟ بۇقارا تۇرمىسىنداعى وسى ماسەلەلەردىڭ ٴبارىن دە ٴوز جۇمىسىمىزدىڭ كۇن تارتىبىنە ەنگىزۋگە ٴتيىسپىز. بۇل ماسەلەلەردى تالقىلاۋىمىز، بۇل ماسەلەلەر جونىندە شەشىم جاساۋىمىز، ونى اتقارۋىمىز، اتقارىلۋ ٴمان-جايىن تەكسەرىپ وتىرۋىمىز كەرەك. قالىڭ بۇقارا وزدەرىنىڭ مۇددەلەرىنە ٴبىزدىڭ وكىلدىك ەتۋشىلەر ەكەندىگىمىزدى، وزدەرىمەن تىنىستاس ەكەندىگىمىزدى تۇسىنەتىن بولسىن. وسى ىستەردى نەگىزگە الا وتىرىپ، ولار ٴبىز العا قويعان بۇرىنعىدان دا زور مىندەتتەردى — گىمينداڭ سوعىستىڭ مىندەتتەرىن تۇسىنەتىن، گىمينداڭ قولداعىتىن، گىمينداڭ بۇكىل ەلىمىزدە ٴورىس الدىراتىن، ٴبىزدىڭ ساياسي ۇندەۋلەرىمىزدى قابىلداپ، گىمينىڭ جەڭىسى ٴۇشىن اقىرىنا دەيىن كۇرەسەتىن بولسىن. چاگگالڭ اۋىلىنداعى بۇقارا: «گۇگچاندالڭ، شىنىندا، جاقسى ەكەن، بارلىق ىستە ٴبىزدىڭ قامىمىزدى ويلايدى»، — دەيدى. چاگگالڭ اۋىلىنىڭ ونەگەلى قىزمەت-

كەرلەرىنىڭ، چاڭگاڭ اۋىلىنىڭ قۇرمەتتى قىزمەتكەرلەرىنىڭ داڭقى
ارتا بەرسىن! ولار قالىڭ بۇقارانىڭ شىن جۇرەك، ادال نيەتپەن
بىلدىرگەن سۇيىسپەنشىلىگىنە بولەندى، ولاردىڭ سوعىسقا جۇمىلدىرۋ
جونىندەگى ۇندەۋىن قالىڭ بۇقارا قولداپ-قۋاتتادى. بۇقارانىڭ
قولداپ-قۋاتتاۋىنا بولەنگىلەرىڭىز كەلە مە؟ بۇقاراعا بار كۇشىن
سوعىس شەبىنە جۇمساتقىلارىڭىز كەلە مە؟ ەندەشە، بۇقارامەن بىرگە
بولۋ، بۇقارانىڭ بەلسەندىلىگىن قوزعاۋ، بۇقارانىڭ مۇڭ-مۇقتاجىنا
كوڭىل ٴبولۋ، شىن جۇرەك، ادال نيەتپەن بۇقارانىڭ قامىن جەۋ،
بۇقارانىڭ ٴوندىرىس جانە تۇرمىس ماسەلەلەرىن، تۇز ماسەلەسىن،
كۇرىش ماسەلەسىن، تۇرار ٴۇي ماسەلەسىن، كيىم-كەشەك ماسە-
لەسىن، ايەلدەردىڭ بوسانۋ ماسەلەسىن،— بۇقارانىڭ بارلىق
ماسەلەلەرىن شەشىپ بەرۋ كەرەك. ٴبىز وسىلاي ىستەسەك، قالىڭ
بۇقارا ٴبىزدى ٴسوزسىز قولدايتىن، گىميڭدى وزدەرىنىڭ جانىنداي
كورەتىن، گىميڭدى وزدەرىنىڭ شەكسىز داڭقتى تۋى دەپ قارايتىن
بولادى. گومينداڭ كەلىپ قىزىل رايونعا شابۋىل جاسايتىن بولسا،
قالىڭ بۇقارا باسىن ٴباي تىگە وتىرىپ، گومينداڭعا قارسى شەشۋشى
شايقاستار جۇرگىزەتىن بولادى. مۇندا كۇمان جوق؛ جاۋدىڭ
ٴبىرىنشى، ەكىنشى، ٴۇشىنشى، ٴتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»
لارى، شىنىندا، ٴبىزدىڭ تاراپىمىزدان تالقاندالدى ەمەس پە؟

گومينداڭ قازىر ٴوزىنىڭ قامالشىلدىق ساياساتىن[4] جۇرگىزىپ،
ٴوزىنىڭ تاسباقا قابىرشقتارىن قاۋىرت جاساپ، مۇنى ٴوزىنىڭ
قۇرىش قورعانى ەسەپتەپ وتىر. جولداستار، بۇل شىنىمەن-اق
قۇرىش قورعان با؟ مۇلدە ولاي ەمەس! كوز جىبەرىڭىزدەرشى، نەشە
مىڭ جىلدان بەرى فەودال-پاتشالاردىڭ سالعان جامبىلى مەن

سارايلارى وسال ما ەدى؟ بۇقارا قوزعالىپ ەدى، ٴبارى ٴبىر-بىر-
لەپ قۇلاپ كەتتى. روسسيا پاتشاسى دۇنيە جۇزىندەگى ەڭ جاۋىز
بيلەۋشىلەردىڭ ٴبىرى ەدى؛ پرولەتاريات پەن ديحاندار كىمىڭگى
كوتەرىلگەن كەزدە بۇل پاتشا امان قالدى ما؟ جوق. قۇرىش قورعان
شى؟ قۇلادى. جولداستار، ناعىز قۇرىش قورعان دەگەن نە؟ ول —
بۇقارا، كىمىڭدى شىن جۇرەك، ادال نيەتپەن قولداپ وتىرعان
مىليونداعان، 10 مىليونداعان بۇقارا. بۇل — ناعىز قۇرىش قورعان،
ونى ەشقانداي كۇش بۇزا المايدى. بۇزۋى مۇلدە مۇمكىن ەمەس.
فانگمىڭ ٴبىزدى تالقانداي المايدى، ٴبىز فانگمىڭدى تالقان-
دايمىز. كىمىڭدىڭ ۇكىمەتىنىڭ توڭىرەگىنە مىليونداعان، 10 مىليون-
داعان بۇقارانى توپتاستىرىپ، كىمىڭدىڭ سوعىسىمىزدى ٴورىس
الدىراتىن بولساق، ٴبىز بارلىق فانگمىڭدى جويا الامىز، بۇكىل
جۇڭگونى تارتىپ الا الامىز.

ەكىنشى ماسەلە — جۇمىس ٴادىسى تۋرالى ماسەلە.

ٴبىز — كىمىڭدىڭ سوعىسىنىڭ باسشىلارىمىز، ۇيىمداستىرۋشى-
لارىمىز، سونداي-اق ٴبىز بۇقارا تۇرمىسىنىڭ دا باسشىلارىمىز جانە
ۇيىمداستىرۋشىلارىمىز. كىمىڭدىڭ سوعىستى ۇيىمداستىرۋ، بۇقارا-
نىڭ تۇرمىسىن جاقسارتۋ — بۇل ٴبىزدىڭ ەكى ٴىرى مىندەتىمىز.
بۇل ارادا جۇمىس ٴادىسى ماسەلەسى ٴبىزدىڭ الدىمىزعا ەلەۋلى
ماسەلە بولىپ قويىلىپ وتىر. ٴبىز مىندەتتى العا قويۋمەن تىنباي،
ونىڭ ۇستىنە مىندەتتى ورىنداۋدىڭ ٴادىسى ماسەلەسىن دە شەشۋگە
ٴتيىسپىز. ٴبىزدىڭ مىندەتىمىز — وزەننەن ٴوتۋ دەلىك، ٴبىراق
كوپىر بولماسا نەمەسە قايىق بولماسا وزەننەن ٴوتۋ مۇمكىن ەمەس.
كوپىر نەمەسە قايىق ماسەلەسى شەشىلمەسە، وزەننەن وتەمىن دەۋ

بوس ٴسوز بولىپ قالادى. ٴادىس ماسەلەسى شەشىلمەسە، مىندەت
تە بەتالدى ايتىلعان ٴسوز بولىپ شىعادى. قىزىل ارميانى مولايتۋدا
باسشىلىقتا نازار اۋدارىلماسا، قىزىل ارميانى مولايتۋدىڭ ادىسىنە
ٴمان بەرىلمەسە، وندا قىزىل ارميانى مولايتۋ مىڭ رەت ايتىلعان-
مەن ناتيجەدە، ٴبارىبىر، ىسكە اسپايدى. باسقا جۇمىستاردىڭ،
ايتالىق، ەگىستىك جەردى تەكسەرۋ جۇمىسىنىڭ، ىقتىسادي قۇرىلىس
جۇمىسىنىڭ، مادەنيەت، وقۋ-اعارتۋ جۇمىسىنىڭ، جاڭا رايونىدار
مەن شەكارا رايونىدار جۇمىسىنىڭ بارىندە، ەگەر مىندەتتى عانا
الىعا قويىپ، ونى اتقارعان كەزدەگى جۇمىس ادىسىنە نازار اۋدار-
ماساق، گۋانلياۋجۋيىلىك جۇمىس ادىسىنە قارسى تۇرىپ، ٴىس
جۇزىندىك ناقتى جۇمىس ٴادىسىن قولدانباساق، بۇيرىقشىلدىق
جۇمىس ٴادىسىن لاقتىرىپ تاستاپ، سابىرلىلىقپەن يلاندىراتىن
جۇمىس ٴادىسىن قولدانباساق، وندا ەشقانىداي مىندەتتى دە ورىن-
داۋعا بولمايدى.

شيڭگو اۋدانىنداعى جولداستار قىزمەتتە ماڭىداي الدى ۇلگى
جاسادى، بۇلار ۇلگىلى قىزمەتكەرلەر دەپ مادافتاۋىمىزعا تاتيدى.
سول سىقىلدى، شىمىس-سولتۇستىك جياڭشيدەگى جولداستار دا
تاماشا جاسامپازدىق كورسەتتى، ولار دا ۇلگىلى قىزمەتكەرلەر. شيڭگو
اۋدانىنداعى جانە شىمىس-سولتۇستىك جياڭشيدەگى جولداستاردى
مىسالعا الاتىن بولساق، ولار بۇقارانىڭ تۇرمىسىن گىميڭدىڭ سوعىس-
پەن ۇشتاستىردى، ولار گىميڭدىك جۇمىس ٴادىسى ماسەلەسىن
گىميڭدىك جۇمىس مىندەتى ماسەلەسىمەن قاتار شەشتى، ولار بۇل
جەرلەردە جۇمىستى تىڭعىلىقتى ىستەپ وتىر، ولار ماسەلەلەردى
مۇقيات شەشىپ وتىر، ولار گىميڭ الدىندا ٴوز جاۋاپكەرشىلىكتەرىن

شىن مانىنىدە وتەپ وتىر، ولار — گىمىڭدىڭ سوعىستىڭ تاماشا ۇيىمداستىرۋشىلارى جانە باسشىلارى، سونداي-اق بۇقارا تۇرمىسىنىڭ دا تاماشا ۇيىمداستىرۋشىلارى جانە باسشىلارى. باسقا جەرلەردەگى، مىسالى، فۋجيان ولكەسىنىڭ شاڭحاڭ، چاڭتيڭ، يۇڭدىڭ اۋداندارىنىڭ كەيبىر جەرلەرىندەگى، وڭتۇستىك جياڭشيدىڭ شيجياڭ سىقىلدى جەرلەرىندەگى، حۋنان-جياڭشي شەكارا رايونىنىڭ چالىڭ، يۇڭشين، جي-ان اۋداندارىنىڭ كەيبىر جەرلەرىندەگى، حۋنان-حۋبەي-جياڭشي شەكارا رايونىنداعى ياڭشين اۋدانىنىڭ كەيبىر جەرلەرىندەگى جانە جياڭشي ولكەسىنىڭ باسقا دا كوپتەگەن اۋداندارىنىڭ رايون-اۋىلدارىنداعى، ونىڭ ۇستىنە توتە قاراستى رۇيجين اۋدانىنداعى، — وسى جەرلەردەگى جولداستاردىڭ ٴبارى العاباسارلىقپەن قىزمەت ىستەپ وتىر، بۇلار دا ٴبىزدىڭ ماداقتاۋىمىزعا تاتيدى.

ٴبىز باسشىلىق ەتىپ وتىرعان جەرلەردىڭ بارىندە كوپتەگەن بەلسەندى كادرلار، بۇقارا اراسىنان شىققان جاقسى جولداستار بار ەكەندىگى كۇمانسىز. ول جولداستارعا مىناداي ٴبىر جاۋاپكەرشىلىك جۇكتەلۋدە، ياعني ولار جۇمىسى ٴالسىز بولىپ وتىرعان جەرلەرگە كومەكتەسۋگە، جۇمىس ىستەۋگە ٴالى شەبەر بولا الماي وتىرعان جولداستاردىڭ جۇمىستى جاقسى ىستەۋلەرىنە كومەكتەسۋگە ٴتيىس. ٴبىز ۇلى گىمىڭدىڭ سوعىس جاعدايىندا تۇرمىز، ٴبىز جاۋدىڭ كەڭ كولەمدى «قورشاپ جويۋ»ىن تالقانداۋعا، گىمىڭدى بۇكىل ەلىمىزدە ٴورىس الدىرۋعا ٴتيىسپىز. بۇكىل گىمىڭشىل قىزمەتكەرلەرگە اسا زور جاۋاپكەرشىلىك جۇكتەلىپ وتىر. قۇرىلتايدان كەيىن، ٴبىز، ٴسوز جوق، ناقتى شارالاردى قولدانا وتىرىپ، قىزمەتىمىزدى

جاقسارتۋعا ٴتيىسپىز، الما كەتكەن جەرلەر ونان ٴارى الما باسۋعا، ارتتا قالعان جەرلەر الما كەتكەن جەرلەردى قۋىپ جەتۋگە ٴتيىس. مىڭداعان چاڭگاڭ اۋىلىن، ونداعان شيڭگو اۋدانىن جارىققا شىعارۋ كەرەك. مىنە بۇلار ٴبىزدىڭ بەرىك جەندىيىمىز بولادى. ٴبىز وسى جەندىيگە ورنىعىپ الاتىن بولساق، وندا ٴبىز وسى جەندىيدەن اتتانا وتىرىپ، جاۋدىڭ «قورشاپ جويۋ»ىن تالقانداپ، جيانگەرلىكتىڭ جانە گوميندا ڭنىڭ بۇكىل ەلىمىزدەگى ۇستەمدىگىن جويا الامىز.

ەسكەرتۋلەر

① چاڭگاڭ اۋىلى — جياڭشي ولكەسىنىڭ شيڭگو اۋدانىنداعى ٴبىر اۋىل.

② سايشي اۋىلى — فۋجيان ولكەسىنىڭ شاڭحاڭ اۋدانىنداعى ٴبىر اۋىل.

③ گۇڭلۇە اۋدانى — سول كەزدەگى جياڭشي قىزىل رايونىنىڭ ٴبىر اۋدانى، ول جي - ان اۋدانىنىڭ شىعىس - وڭتۇستىگىندەگى دۇڭگۇ جەگىن ورتالىق ەتكەن. قىزىل ارميا 3 - جۇنىنىڭ جۇنجاڭى حۋاڭ گۇڭلۇە جولداس 1931 - جىلى 10 - ايدا وسى جەردە قۇربان بولعان ەدى، سوندىقتان بۇل اۋدان ونى ەستە ساقتاۋ ٴۇشىن قۇرىلىپ، ونىڭ اتىمەن اتالدى.

④ 1933 - جىلى 7 - ايدا جياڭشيدىڭ لۋشان تاۋىندا اشىلعان اسكەري ماجىلىستە جياڭ جيەشى قىزىل رايونىڭ اينالاسىنا باۋتايلار جاساپ، ونى بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»دىڭ جاڭا اسكەري سىلۋەسى ەتۋ جونىندە قارار قابىلدادى. توڭجيگە قاراعاندا، 1934 - جىلى 1 - ايدىڭ سوڭىنا دەيىن، جياڭشيدە جيىنى 2 مىڭ 900 باۋتاي جاسالعان. كەيىن كەلە جاپون شاپقىنشىلارى جۇڭگودا 8 - ارميامەن جانە جاڭا

4 ـ ارميامەن سوعىسقاندا، ولار دا جيالڭ جيەشىنىڭ ۋسىنداي قامالشىلدىق ساياساتىن قولداندى. ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ حالىقتىق سوعىس جونىندەگى جانلۋەسىنە نەگىزدەلگەندە، مۇنداي فانگىميىڭدىك قامالشىلدىق ساياساتتى تالقانداۋ جانە جەڭىپ شىعۋ ابدەن مۇمكىن، مۇنى تاريحي فاكتىلەر تولىق دالەلدەدى.

جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى تۇرۋدىڭ سىلۇەسى تۋرالى*

(1935 ـ جىلى 12 ـ ايدىڭ 27 ـ كۇنى)

قازىرگى، ساياسي جاعدايدىڭ ەرەكشەلىگى

جولداستار! قازىرگى ساياسي جاعدايدا اسا زور وزگەرىستەر بولدى. وسى وزگەرگەن جاعدايعا نەگىزدەلىپ، پارتيامىز ٴوزىنىڭ مىندەتتەرىن بەلگىلەدى.

قازىرگى جاعداي قانداي؟

قازىرگى جاعدايدىڭ نەگىزگى ەرەكشەلىگى ــ جاپون جيانگەر-لىگىنىڭ جۇڭگونى ٴوزىنىڭ وتارىنا اينالدىرماق بولىپ وتىرعاندىعى.

جۇرتقا ٴمالىم، 100 جىلعا جۋىق ۋاقىتتان بەرى جۇڭگو بىرنەشە جيانگەر مەملەكەتتىڭ ورتاق بيلەۋىندەگى جارتىلاي وتار مەملەكەت بولىپ كەلەدى. جۇڭگو حالقىنىڭ جيانگەرلىككە قارسى كۇرەسىنە

جانە جيانگەر مەملەكەتتەردىڭ ٴوز اراسىنداعى كۇرەسكە بايلانىستى، جۇڭگو جارتىلاي تاۋەلسىزدىڭ ورنىندى ساقتاپ كەلەدى. دۇنيە جۇزىلىك ٴبىرىنشى سوعىس جاپون جيانگەرلىگىنىڭ جۇڭگونى ٴبىر مەزەت جەكە يەمدەنىپ الۋىنا وراي تۋعىزىپ بەردى. ٴبىراق جۇڭگو حالقىنىڭ جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى كۇرەسى، سونداي-اق باسقا جيانگەر مەملەكەتتەردىڭ ارالاسۋى سول كەزدەگى وتاندى ساۋدالاۋشىلاردىڭ اتامانى يۋان شىكاي① قول قويعان، جاپونياعا باس ٴيىپ، تىزە بۇگەتىن 21 تارماقتى شارتتى② كۇشىنەن قالدىرماي قويمادى. 1922-جىلى امەريكا شاقىرعان 9 مەملەكەتتىڭ ۆاشينگتون ٴماجىلىسى شارت③ جاساپ، جۇڭگونى بىرنەشە جيانگەر مەملەكەت بىرگە بيلەيتىن جاعدايدى قايتادان قالپىنا كەلتىردى. ٴبىراق ارادا كوپ وتپەي-اق بۇل احۋالدا تاعى دا وزگەرىس بولدى. 1931-جىلى 9-ايدىڭ 18-كۇنگى وقيعا④ جۇڭگونىڭ جاپون جيانگەرلىگىنىڭ وتارىنا اينالۋ كەزەڭىنىڭ باستالۋى بولدى.

---

* بۇل ـــ ماۋ زىدۇڭ جولداس سولتۇستىك شانشيدەگى ۋاياۋباۋ دەگەن جەردە پارتيا بەلسەندىلەرىنىڭ ماجىلىسىندە جاساعان بايانداما. ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ بۇل باياندامادىسى جۇڭگو كوڭگۇلى حۇڭياڭ جۇڭگو ورتالىق كوميتەتىنىڭ 1935-جىلى 12-ايدا وتكىزىلگەن ۋاياۋباۋ ماجىلىسىنەن كەيىن جاسالعان بولاتىن. جۇڭگجۇيدىڭ بۇل رەتكى ٴماجىلىسى پارتيا ىشىندە ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرعان، جۇڭگونىڭ ۇلتتىق بۋرجۋازياسىنىڭ جۇڭگو جۇمىسشىلارىمەن، ديحاندارىمەن بىرلەسە وتىرىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋى مۇمكىن ەمەس دەپ ەسەپتەيتىن قاتە كوزقاراستى سىنداعان، ۇلتتىق بىرلىكساپ قۇرۋ ساياساتىن بەلگىلەگەن توتەنشە ماڭىزدى جۇڭگيالىق ٴماجىلىسى بولدى. ماۋ زىدۇڭ جولداس

جاپون جيانگەرلەرىنىڭ شاپقىنشىلىق جاساۋ كولەمىنىڭ ۋاقتىشا دۇگىبىي ٴتورت ولكەمەن[5] عانا شەكتەلۋى، ادامداردا جاپون جيانگەرلەرىنىڭ ەندىگارى ىلگەرىلەي قويۋى ناعايىبىل كورىنەدى دەگەن سەزىم تۋدىردى. ال بۇگىنگى احۋال باسقاشا بولىپ وتىر، جاپون جيانگەرلەرى جۇڭگونىڭ ىشكى بولەگىنە قاراي ىلگەرىلەي بەرەتىندىكتەرىن، بۇكىل جۇڭگونى باسىپ الماقشى بولىپ وتىرعاندىقتارىن ايقىن كورسەتتى. قازىر جاپون جيانگەرلىگى بۇكىل جۇڭگونى بىرنەشە جيانگەر مەملەكەتتىڭ تۇگەل ۇلەسى بار جارتىلاي وتارلىق كۇيدەن جاپونيا جەكە يەمدەنەتىن وتارلىق كۇيگە ايىنالدىرماقشى. جۋىرداعى شىعىس حىبىي وقيعاسى[6] مەن ۋايجياۋلىق كەلىسسوز[7] وسى بەتالىستى ايقىن اڭعارتىپ، بۇكىل ەل حالقىنىڭ ومىرىنە حاۋىپ ٴتوندىردى. مۇنداي احۋال جۇڭگونىڭ بارلىق تاپتارى مەن بارلىق سايازسي توپتارىنىڭ الدىنا «قالاي ەتۋ كەرەك» دەگەن ماسەلە قويدى. قارسى تۇرۋ كەرەك پە؟ الدە تىزە بۇگۋ

بۇل ارادا جۇڭگيانگىنىڭ قارارىنا نەگىزدەلە وتىرىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ شارتى استىندا ۇلتتىق بۇرجۋازيامەن قايتادان بىرلىكساپ قۇرۋدىڭ مۇمكىندىگىن جانە ماڭىزدىلىعىن جەتە ٴتۇسىندىردى، گوڭچاندانىڭ مەن قىزىل ارميانىڭ وسى بىرلىكساپتاعى شەشۋشى ماڭىزى بار باسشىلىق رولىن باسا كورسەتتى، جۇڭگو گۇميڭدىنىڭ ۇزاق ۋاقىتتىلىعىن كورسەتتى، وتكەندە پارتيا ىشىندە ۇزاق ۋاقىت بويىنا ٴومىر سۇرگەن تار ٴورىستى گۋانمىنجۋيىلىك پەن گۇميڭدەگى ۇشقالاقتىق اۋرۋىن پىپان قىلدى، — بۇل ەكەۋى ەكىنشى ىشكى گۇميڭدىك سوعىس داۋىرىندە پارتيا مەن قىزىل ارميانىڭ اۋىر ساتسىزدىكتەرگە ۇشىراۋىنىڭ نەگىزگى سەبەپتەرى ەدى. سونىمەن

كەرەك پە؟ نەمەسە ەكى ارادا ٴارى-ٴسارى بولىپ تۇرۋ كەرەك پە؟

ەندى جۇڭگوداعى ٴتۇرلى تاپتاردىڭ وسى ماسەلەگە قالاي جاۋاپ بەرەتىندىگىنە قاراپ كورەلىك.

جۇڭگو جۇمىسشىلارى مەن ديحاندارى قارسى تۇرۋدى تالاپ ەتەدى. 1924 - جىلدان 1927 - جىلعا دەيىنگى گىميڭ، 1927 - جىلدان قازىرگە دەيىنگى جەر گىميگى، 1931 - جىلعى 18 - سەنتيابر وقيعاسىنان بەرگى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تولقىن جۇڭگو جۇمىسشى تابى مەن ديحاندار تابى جۇڭگو گىميگىنىڭ ەڭ تاباندى كۇشى ەكەندىگىن دالەلدەدى.

جۇڭگو ۇساق بۋرجۋازياسى دا قارسى تۇرۋدى تالاپ ەتەدى. وقۋشى جاستار مەن قالا ۇساق بۋرجۋازياسى قازىردىڭ وزىندە-اق جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى كەڭ كولەمدى قوزعالىس[6] باستاپ وتىر ەمەس پە؟ جۇڭگونىڭ وسى ۇساق بۋرجۋازيا قۇرامىنداعىلارى 1924 - جىلدان 1927 - جىلعا دەيىنگى گىميڭگە قاتىناسقان ەدى.

قابات، ماۋ زەدۇڭ جولداس پارتيانىڭ 1927 - جىلى چىن دۋشيۋ وڭشىل جيحۇيجۋيىنىڭ گىميڭدى جەڭىلىسكە ۇشىراتقانىنى سىندى تاريحي ساباقتا نازار اۋدارۋعا شاقىردى، جياڭ جيەشىنىڭ گىميڭدىك كۇشتەردى، ٴسوز جوق، بۇلدىرۋگە بەت الاتىندىعىن اتاپ كورسەتتى، ٴسويتىپ، پارتيامىزدىڭ كەيىنگى كەزدەگى جاڭا جاعدايدا سەرگەك بولا الۋىن، جياڭ جيەشىنىڭ ايتىپ تاۋسىقسىز الداعىشىلىعى مەن تولىپ جاتقان قارۋلى تۇتقيىل شابۋىلى جاعدايىندا گىميڭدىك كۇشتەردى شىعىنعا ۇشىراتپاۋىن قامتاماسىز ەتتى. داڭ جۇڭياڭ جىڭجىجۇيىنىڭ 1935 - جىلى 1 - ايدا گۇيجوۋ ولكەسىنىڭ زۇنيي قالاسىندا شاقىرىلعان كەڭەيتىلگەن ٴماجىلىسى جۇڭياڭنىڭ ماۋ زەدۇڭ

دىحانـدار سەكىلـدى ولاردىڭ دا جيانـگەرلىكپەن مۇلـدە وتاسا المايتىن ۇساق وندىرىستىڭ ىقتىسادي ورنى بار. جيانگەرلەر جانە جۇڭگوداعى فانگىميگـدىڭ كۇشـتەر ولارعا اۋىر زيان كەلـتىردى، ولاردىڭ اراسىنداعى كوپ ادامدى جۇمىسسىز قالۋ، كۇيزەلۋ نەمەسە جارتىلاي كۇيزەلۋ كۇيىنە ٴتۇسىردى. وتانى جويىلعان قۇلعا اينالاتىن-دىقتارىنا كوزدەرى جەتىپ وتىرعاندا، ەنـدى ولاردىڭ قارسى تۇرۋدان باسقا شىعار جولى جوق.

ال ماسەلە ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ، مايـباندار تابىنىڭ، ديحۋ تابىنىڭ الدىنا قويىلعاندا، گومينداڭىنىڭ الدىنا قويىلعاندا، ولار قايتىپ وتىر؟

ٴبىرى تۋحاۋلار، ٴبىرى ليەشىنـدەر، ٴبىرى جۇنفالار، ٴبىرى گۋان-لياۋلار مەن ٴبىرى مايـباندار الـدەقاشان بايلامـعا كەلىپ بولعان. ولار بۇرىن: گىميڭ (قانداي گىميڭ بولسا دا) قالاي دا جيانگەر-لىكتەن جامان دەگەن ەدى، قازىر دە سولاي دەسىپ وتىر. ولار

جولداس باستاعان جاقا باسشىلىعىن ورناتتى، بۇرىنعى «سول»شىل جيحۇيجۋيلىك باسشىلىقتى وزگەرتتى. ٴبىراق ول ٴماجىلىس قىزىل ارميانىڭ ۇزاق ساپارى ۇستىندە شاقىرىلعان ەدى، سوندىقتان تەك سول كەزدەگى كەزەك كۇتتىرمەيتىن اسكەري ماسەلەلەر جونىندە جانە جۇڭيالڭ شۋجيچۋى مەن جۇڭيالڭ گىميگـدىڭ اسكەري ىستەر ۋيبۋانحۇيـىنىڭ ۇيىمدىق ماسەلەلەرى جونىندە عانا قارار شىعارا الدى. قىزىل ارميا ۇزاق ساپار ارقىلى سولتۇستىك شانشيگە جەتكەن-نەن كەيىن عانا داڭ جۇڭيالڭ ساياسي سىلۋە جاقتاعى ماسەلەلەردى جۇيەلى تۇردە تۇسىندىرۋگە مۇمكىندىك الدى. ساياسي سىلۋە جاقتاعى مۇنداي ماسەلەلەرگە ماۋ زىدۇڭ جولـداستىڭ وسى باياندامـاسىندا مەيلىنشە تولىق تالداۋ جاسالدى.

وتاندى ساۋدالاۋشىلار لاگەرى بولىپ ۇيىمداستى، ولاردىڭ الدىندا پالەندەيبىر وتانى جويىلعان قۇلعا اينالۋ-اينالماۋ ماسەلەسى تۇرعان جوق، ولار ۇلتتىق شەكارانى قايىرىپ قويدى، ولاردىڭ مۇددەسى جيانگەرلىكتىڭ مۇددەسىنەن ايىرىلمايدى، ولاردىڭ باس اتامانى — جياڭ جيەشى[9]. وتاندى ساۋدالاۋشىلاردىڭ بۇل لاگەرى جۇڭگو حالقىنىڭ قاس جاۋى بولىپ تابىلادى. ەگەر وسى ٴبىر توپ وتاندى ساۋدالاۋشىلار بولماسا، جاپون جيانگەرلىگىنىڭ وسىنشالىق دارەجەدە ەسىرىپ كەتۋى مۇمكىن ەمەس ەدى. بۇلار — جيانگەرلىكتىڭ يتارشىلارى.

ۇلتتىق بۋرجۋازيا ماسەلەسى — كۇردەلى ماسەلە. بۇل تاپ 1924-جىلدان 1927-جىلعا دەيىنگى گمينداڭمەن قاتىناسقان، ال كەيىن كەلە وسى گمينداڭنىڭ وت-جالىنىنان زارەسى ۇشىپ، حالىقتىڭ جاۋى جاققا، ياعني جياڭ جيەشى توبى جاققا ٴوتىپ كەتتى. ماسەلە مىنادا، بۇگىنگى احۋالدا ۇلتتىق بۋرجۋازيادا وزگەرىس بولۋ مۇمكىندىگى بار ما؟ ٴبىز مۇنداي مۇمكىندىك بار دەپ ەسەپتەيمىز. مۇنىڭ سەبەبى، ۇلتتىق بۋرجۋازيا ديحۋ تابىمەن، مايىباندار تابىمەن ٴبىر نارسە ەمەس، ولاردىڭ اراسىندا پارىق بار. ۇلتتىق بۋرجۋازيادا ديحۋ تابىنداعىداي فەودالدىق سيپات كوپ ەمەس، مايىباندار تابىنداعىداي مايىباندىق سيپات كوپ ەمەس. ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ ىشكى جاعىندا شەتەل كاپيتالىمەن جانە ٴوز ەلىمىزدەگى جەرمەن قارىم-قاتىناسى ٴبىرشاما كوپ ٴبىر ٴبولىم ادام بار، بۇلار — ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ وڭ قاناتى، ٴبىز ولاردىڭ وزگەرۋ مۇمكىندىگى جونىندە قازىرشە ەشتەڭە جاساپ وتىرمايمىز. قازىرشە ماسەلە ونىڭ ونداي قارىم-قاتىناستارى جوق نەمەسە ونداي قارىم-قاتىناستارى

ازىـراق بولەگى تۋرالى بولىپ وتىر. ٴبىز: وتارلىققا ٴتۇسۋ حاۋپى ٴتونـىـپ وتىرعان جاگـا جاعدايـدا، ۇلتتىق بۋرجـۋازيانىڭ وسى بولەگىنىڭ پوزيتسياسىندا وزگەرىس بولۋى مۇمكىن دەپ سانايمىز. بۇل وزگەرىستىڭ ەرەكـشەلىگى ــ ولاردىڭ سولقىلـداقتىعى. ولار، ٴبىر جاعىنان، جيانگەرلىكتى جەك كورەدى، ەنـدى ٴبىر جاعىنان، گىميگىنىڭ دايەكتىلىگىنەن قورقادى، ولار وسى ەكى ارالىقتا اۋىتقىپ جۇرەدى. مۇنىڭ ٴوزى 1924 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى گىميڭ داۋىـرىنـدە ولاردىڭ نە ٴۇشىن گىميگـگە قاتىناسـقانىـن، ال سول ٴداۋىردىڭ سوڭـىنى كەزىنـدە نە ٴۇشىن جيالڭ جيەشى جاقـقا ٴوتىپ كەتكەنىن تۇسىنـدىرەدى. قازىرگى مەزگىلـدىڭ 1927 ـ جىلى جيالڭ جيەشى گىميگگە وپاسىزدىق جاساعان مەزگىلدەن نەندەي ايىرماشـلىعى بار؟ ول كەزدەگى جۇگـگو جارتىـلاي وتار ەدى، ال قازىـر وتارلىقـقا بەت الىپ بارادى. 9 جىلـدان بەرى ۇلتـتىق بۋرجۋازيا ٴوزىنىڭ وداقتاسىنان ــ جۇمىسشى تابىنان بەزىپ، ديجۋ تابىمەن، مايبىاندار تابىمەن دوس بولىپ، نە مارقادام تاپتى؟ تۋك تە مارقادام تاپقان جوق، تاپقانـدارى تەك ۇلتتىق ونەركاسىـپ پەن ساۋدانىڭ كۇيـرەۋ نەمەسە جارتىـلاي كۇيرەۋ حالـىنە تۇسكەنـدىگى بولدى. وسىنداي احۋالـدارعا بايلانىـستى، ٴبىز ۇلتـتىق بۋرجـۋازيانىڭ پـوزيتسياسىـندا بۇگىنـگى جاعدايـدا وزگەرىس بولـۋ مۇمكىندىگى بار دەپ ەسەپتەيـمىز. وزگەرىستىڭ دارەجەسى قانـداي بولادى؟ ونىڭ جالـپى ەرەكـشەلىگى ــ سولقىلداقـتىق. ٴبىراق كۇرەسـتىڭ بەلگىـلى كەزەڭىنـدە ولاردىڭ ٴبىر بولەگىـنىڭ (سول قاناتىنىڭ) كۇرەسـكە قاتىناسۋ مۇمكىنـدىگى بار. ال ەنـدى ٴبىر بولەگىـنىڭ سولقىلداقتىقتان بەيتاراپ پوزيتسيا ۇستاۋعا كوشۋ مۇمكىندىگى بار.

ساي تيڭكاي قاتارلى ادامدار باسشىلىق ەتكەن 19 ـ ارميا[10] قايسى تاپتىڭ مۇددەسىنە وكىلدىك ەتەدى؟ ولار ۇلتتىق بۋرجۋازياعا، ۇساق بۋرجۋازيانىڭ جوعارى قاتتامىنا، اۋىل ـ قىستاقتاعى باي ديحاندار مەن ۇساق ديحانشىلارعا وكىلدىك ەتەدى. ساي تيڭكايلار قىزىل ارميامەن ولەردەي سوعىساتىن با ەدى؟ ٴبىراق كەيىن كەلە جاپون باسقىنشىلارىنا جانە جياڭ جيەشىگە قارسى تۇرۋ جونىندە قىزىل ارميامەن وداق تا قۇردى. ولار جياڭشي ولكەسىندە قىزىل ارمياعا شابۋىل جاسادى؛ ال شاڭحايعا كەلگەن سوڭ جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى تۇردى؛ فۋجيان ولكەسىنە كەلگەن سوڭ قىزىل ارميامەن بىتىم جاساسىپ، جياڭ جيەشىگە وق اتتى. مەيلى ساي تيڭكاي ـ لاردىڭ بولاشاقتاعى ٴىسى قالاي بولسا سولاي بولسىن، مەيلى سول كەزدەگى فۋجيان حالىق ۇكىمەتى بۇرىنعى سارىنعا قانشالىقتى جارماسىپ الىپ، بۇقارانى كۇرەسكە جۇمىلدىرماعان بولسىن، ٴبىراق ولاردىڭ تەگىندە قىزىل ارمياعا باعىتتاعان وق كۇشىن بۇرىپ جاپون جيانگەرلىگى مەن جياڭ جيەشىگە باعىتتاعاندىعىن گىمىڭگە پايدالى ارەكەت دەمەي بولمايدى. بۇل ـــ گوميندان لاگەرىنىڭ بۇزىلعاندىعى. 18 ـ سەنتيابر وقيعاسىنان كەيىنگى جاعداي گوميندان لاگەرىنەن وسىنداي ٴبىر بولەك ادام ٴبولىپ شىعارا العان ەكەن، ەندەشە، بۇگىنگى جاعداي نە ٴۇشىن گوميندانىڭ بولشەكتەنۋىن تۋدىرا المايدى؟ پارتيامىز ىشىندە مىناداي كوزقاراستا بولىپ وتىر ـ عان ادامداردىڭ ٴدۇرىس ەمەس، ولار، بۇكىل ديحۋ تابى مەن بۋرجۋازيانىڭ لاگەرى بىرلىككە كەلگەن، بەرىك، ەشقانداي احۋالدا دا وندا وزگەرىس تۋعىزۋ مۇمكىن ەمەس دەيدى. ولار بۇگىنگى اۋىر جاعدايدى تۇسىنبەۋمەن عانا قويماي، ونىڭ ۇستىنە

تاریحتی دا ۇمتىپ وتىر.

ەندی تاریحقا ازىراق توقتالىپ وتەيىن. 1926 ـ جىلى جانە 1927 ـ جىلى گمیگدىڭ ارمیا ۋحانعا قاراي ىلگەرىلەگەندە، ٴتىپتى شابۋىل جاساپ ۋحانعا، حىنانعا جەتكەن كەزدە تاڭ شىگجی مەن فىڭ يۇيشياگىنىڭ⑪ گمیگگە قاتىناسۋ ٴىسی بولدی. فىڭ يۇيشياڭ 1933 ـ جىلی چاحاردا گۇگچانداگمەن ٴبىر مەزەت ىستەستىك جاساپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسی وداقتاس ارمیا قۇرعان ەدی.

تاعی ٴبىر ايقىن مىسال، كەزىندە 19 ـ ارمیامەن بىرىگىپ جیاگشي ولكەسىندەگی قىزىل ارمیاعا شابۋىل جاساعان 26 ـ ارمیا 1931 ـ جىلی 12 ـ ايدا نیگدۇ كوتەرىلىسىن⑫ جاساپ، قىزىل ارمیاعا اينالىپ كەتكەن ەمەس پە ەدی؟ نیگدۇ كوتەرىلىسىنىڭ باسشىلاری جاۋ بولىپ، دۇڭ جىنتاڭ جانە باسقالار تاباندی گمیگشىل جولداستار بولىپ شىقتی.

ما جانشانىڭ دۇگبىي ٴۇش ولكەدە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسی جۇرگىزگەن ارەكەتی⑬ دە بيلەپ ـ توستەۋشىلەر لاگەرىندەگی بولشەكتەنۋ بولىپ تابىلادی.

وسی مىسالداردىڭ ٴباری مىنانی ايقىن كورسەتەدی: جاپونيا بومبىسىنىڭ ٴدۇمپۋی بۇكىل ەلدی شارپىپ وتىرعان كەزدە، كۇرەس ٴوزىنىڭ ادەتتەگی قالپىن وزگەرتىپ، ەكپىندی بەتالىسپەن كەڭەت العا ىلگەرىلەگەن كەزدە جاۋ لاگەرىندە بۇزىلىس بولادی.

جولداستار، ەندی ٴبىز ماسەلەنىڭ ەكىنشی جاعىنا كوشەلىك.

ەگەر بىرەۋ جۇگگو ۇلتتىق بۋرجۋازياسىنىڭ ساياسي جانە ىقتىسادي جاقتاردا اعی السىزدىگی سىندی ٴتۇيىندی كورسەتۋ ارقىلی ٴبىزدىڭ كوزقاراسىمىزعا قارسی تۇرىپ، جۇگگو ۇلتتىق بۋرجۋازياسی

جاڭگا جاعدايدا تۇرعانىمەن دە، پوزيتسياسىن وزگەرتۋ مۇمكىندىگى جوق دەپ ەسەپتەيتىن بولسا، بۇل دۇرىس پا؟ مەنىڭشە، بۇل دا دۇرىس ەمەس. ەگەر پوزيتسياسىن وزگەرتە الماۋسىنىڭ سەبەبى ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ الىسزدىگى بولىپ وتىرسا، وندا 1924 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىن ول نە ۇشىن ۇزىنىڭ ادەتتەگى قالپىن وزگەرتىپ، سولقىلداقتىقتا سالىنىپ قانا قويماي، ئتىپتى گىمىڭگە قاتىناستى؟ ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ الىسزدىگى ۇزىنىڭ انا قۇرساعىنان الا كەلگەن ەسكى اۋرۋى ەمەي، كەيىن كەلە جابىسقان جاڭگا اۋرۋ ما ەكەن؟ ول بۇگىن عانا ئالسىز بولىپ، ول كەزدە ئالسىز ەمەس پە ەكەن؟ جارتىلاي وتار ەلدەردىڭ ساياسي مەن ەكونوميكاسىنىڭ باستى ەرەكشەلىكتەرىنىڭ ئبىرى ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ السىزدىگى بولىپ تابىلادى. ئدال وسىلاي بولعاندىقتان، جيانگەرلەردىڭ ولاردى باسىنۋعا باتىلى بارىپ وتىر، ال مۇنىڭ ئوزى ولاردىڭ جيانگەرلەردى جەك كورۋ ەرەكشەلىگىن بەلگىلەگەن. سونداي ـ اق ئدال وسىلاي بولعاندىقتان، جيانگەرلەر، ديجۋ تابى مەن مايباندار تابى ئمورتى كەلگەندە بەلگىلى پارانى شىرعا ەتە وتىرىپ، ولاردى وپ ـ وڭاي وزدەرىنە تارتىپ الا الادى، ال، بۇل دا ولاردىڭ گىمىڭگە دايەكسىزدىگىن بەلگىلەگەن. ارينە، ئبىز مۇنى بەكەرگە شعارماۋىمىز بىلاي تۇرسىن، ئتىپتى بۇكىلدەي موينىدايمىز. ئبىراق بۇگىنگى احۋالدا ولاردىڭ ديجۋ تابىنان جانە مايباندار تابىنان ەشقانداي پارقى جوق دەۋگە قالاي دا بولمايدى.

سونىدىقتان ئبىز مىنانى باسا كورسەتەمىز: گومينداڭ لاگەرىندە ۇلتتىق داعدارىس قاتتى اسقىنعان كەزدە بۇزىلىس بولادى. بۇل بۇزىلىس ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ سولقىلداقتىعىنان بەينەلەنىپ وتىر،

جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدا ٴبىر مەزەت اتى شىققان فىڭ
يۋيشياڭ، ساي تيڭكاي، ما جانشان قاتارلى ادامداردان بەينەلەنىپ
وتىر. مۇنداي احۋال، نەگىزىنەن العاندا، فانگميڭگە ٴتيىمسىز،
گميڭگە ٴتيىمدى. جۇڭگو ساياسىنىڭ جانە ىقتىسادىنىڭ ٴبىر كەلكى
بولماۋى، سونداي-اق وسىدان تۋعان گميڭ داموۋىنىڭ ٴبىر كەلكى
بولماۋى بۇل بۇزىلىستىڭ مۇمكىندىگىن ارتتىرا ٴتۇستى.

جولداستار! بۇل ماسەلەنىڭ ۇنامدى جاعى تۋرالى ايتىلىپ
بولدى. ەندى ونىڭ ۇنامسىز جاعىنا، ياعني ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ
كەيبىر ەلەمەنتتەرىنىڭ كوپ رەتتەردە بۇقارانى الداعىش كەلەتىن-
دىگى ماسەلەسىنە توقتالىپ وتەيىن. نەلىكتەن بولاي؟ ويتكەنى
ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ اراسىندا حالىقتىق گميڭ ٴىسىن شىن مانىندە
قولدايتىن ادامداردان تىس، ٴبىر مەزگىل گميڭشىل نەمەسە جارتىلاي
گميڭشىل بەينەسىندە كورىنە الاتىن ٴبىرسىپىرا ادام بار، سوندىق-
تان ولار بۇقارانى الدايتىن تولىمدىلىقتى دا ازىرلەپ، وزدەرىنىڭ
دايەكسىزدىگىن جانە ايلاكەرلىك جالعان بەينەسىن بۇقارا وڭاي
تۇسىنە المايتىن ەتەدى. مۇنىڭ ٴوزى گۇڭچانداڭىنىڭ ٴوز وداق-
تاسىن سىنداۋ، جالعان گميڭدى اشكەرەلەۋ، باسشىلىق ۇقىقتا
قول جەتكىزۋ جاۋاپكەرشىلىگىن ارتتىرا تۇسەدى. ەگەر ٴبىز ۇلتتىق
بۋرجۋازيانىڭ كۇشتى سىلكىنىس بارىسىندا اۋىتقۋ جانە گميڭگە
قاتىناسۋ مۇمكىندىگىن موينداماي‌تىن بولساق، مۇنىڭ ٴوزى پارتيامىز-
دىڭ باسشىلىق ۇقىقتا قول جەتكىزۋ مىندەتىن كۇشىنەن قالدىرعانى-
دىق، كەمىندە جەڭىلدەتكەندىك بولار ەدى. ويتكەنى ەگەر ۇلتتىق
بۋرجۋازيا ديجۋلارمەن مايباندارعا ۇقساپ، وتاندى ساۋدالاۋشىلار-
دىڭ جيركەنىشتى بەينەسىمەن ورتاعا شىقسا، وندا باسشىلىق ۇقىقتا

قول جەتكىزۋ مىندەتىن كۇشىنەن قالدىرۋعا، كەمىندە جەڭىلدەتۋگە تۋرا كەلەر ەدى.

جۇڭگوداعى دىيجۋلار مەن بۋرجۋازيانىڭ كۇشتى سىلكىنىس بارىسىنداعى كۇيىنە تۇتاس تالداۋ جاساعان كەزدە، مىنا ءبىر جاقتى دا، ياعني دىيجۋ تابى مەن مايباندار تابى لاگەرىنىڭ ءوزى تولىق بىرلىككە كەلمەگەندىگىن دە كورسەتۋ قاجەت. مۇنى جارتىلاي وتارلىق جاعداي، اتاپ ايتقاندا، كوپتەگەن جيانگەرلەردىڭ جۇڭگوعا تالاسۋ جاعدايى تۋدىرعان. كۇرەس جاپون جيانگەرلىگىنە باعىتتالعان كەزدە، امەريكا نىڭ، ءتىپتى انگليانىڭ يتارشىلارى ءوز قوجايىندارىنىڭ نۇسقاۋىنىڭ ءزىلسىز نەمەسە ءزىلدى بولۋىنا قاراي، جاپون جيانگەرلەرىمەن جانە ولاردىڭ يتارشىلارىمەن جاسىرىن كۇرەسۋگە، ءتىپتى اشىق كۇرەسۋگە دەيىن بارۋى مۇمكىن. مۇنداي ءيت تالاستارى بۇرىن كوپ بولعان، ءبىز ونى ءسوز ەتىپ وتىرمايمىز. بۇگىن تەك جياڭ جيەشى تاراپىنان قاماقتا السىنعان گومينداڭ جىڭكىسى حۋ حانميننىڭ⑭ دە ءبىز العا قويعان جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋدىڭ التى تارماقتى ڭاڭلىگى سىندى حۇجاتقا⑮ جۋىردا قول قويعاندىعى تۋرالى عانا ايتامىز. حۋ حانمين سۇيەنگەن گۋاڭدۇڭ ـ گۋاڭشي توبىنداعى جۇنفالار⑯ دا «قولدان كەتكەن جەرلەردى قايتارىپ الۋ» جانە «جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ مەن باندىلاردى جويۋعا⑰ بىردەي ءمان بەرۋ» (جياڭ جيەشىنىكى «اۋەلى باندىلاردى جويۋ، ونان سوڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ») دەگەن الدامشىلىق ۇران استىندا جياڭ جيەشىگە قاراما ـ قارسى بولدى. قاراڭىزدارشى، عاجاپ ەمەس پە؟ تۇك تە عاجاپ ەمەس، بۇل تەك توبەت پەن كۇشىك، توق ءيت

پەن اش ٴيت ارالارىنداعى توتەنشە قىزىق تالاس، ۇلكەن دە ەمەس، كىشى دە ەمەس ساعىلاۋ، جانعا باتىپ مازالاي بەرەتىن قايشىلىق. ٴبىراق بۇل تالاس، بۇل ساعىلاۋ، بۇل قايشىلىق كەمىگىشىل حالىقتا پايدالى. ٴبىز جاۋ لاگەرىندەگى بارلىق تالاستى، ساعىلاۋدى، قايشىلىقتى تۇگەلىمەن تۇيىناپ، قازىرگى باستى جاۋعا قارسى تۇرۋ ٴۇشىن پايدالانۋىمىز كەرەك.

وسى تاپسىرىق قارىم-قاتىناس ماسەلەلەرىن جيناقتاپ ايتقاندا، بىلاي بولىپ شىعادى: جاپون جيانگەرلىگىنىڭ جۇڭگونىڭ ىشكى بولەگىنە باسىپ كىرۋى سىنىپتىق تۇپكىلىكتى وزگەرىس نەگىزىندە جۇڭگوداعى تاپتار اراسىنداعى قارىم-قاتىناس وزگەردى، ۇلتتىق گىمىڭ لاگەرىنىڭ كۇشى ۇلعايدى، ۇلتتىق فانگىمىڭ لاگەرىنىڭ كۇشى السىرەدى.

ەندى جۇڭگونىڭ ۇلتتىق گىمىڭ لاگەرىندەگى جاعدايعا توقتالىپ وتەلىك.

ەڭ اۋەلى، قىزىل ارميانىڭ جاعدايىنا توقتالايىق. جولداستار، سىزدەرگە ٴمالىم، ٴبىر جارىم جىلعا جۋىق ۋاقىتتان بەرى، جۇڭگونىڭ نەگىزگى كۇش قىزىل ارمياسىنىڭ ٴۇش بولەگى جىلجىپ ۇلكەن جوتكەلۋمەن بولىپ كەلەدى. بىلتىر 8-ايدا رين بيشى جولداس[18] قاتارلىلار باستاعان 6-جۇنتۋان حې لۇڭ جولداس تۇرعان جەرگە قاراي جوتكەلە باستاعانان كەيىن-اق[19]، 10-ايدا ٴبىز جوتكەلە باستادىق[20]. بيىل 3-ايدا قىزىل ارميانىڭ سىچۋان-شانشي شەكارا رايونىنداعى بولەگى دە جوتكەلە باستادى[21]. قىزىل ارميانىڭ بۇل ٴۇش بولەگى بۇرىنعى جىندىلەرىن تاستاپ، جاڭا رايونداردا جوتكە- لىپ باردى. بۇل ۇلكەن جوتكەلۋ بايىرعى رايونداردى پارتيزاندىق

رايونداردا اينالدىردى. جوتكەلۋ بارىسىندا قىزىل ارميانىڭ ٴوزى دە زور دارەجەدە السىرەدى. ەگەر ٴبىز تۇتاس جاعدايدىڭ ۆسى ٴبىر جاعىن الىپ قارايتىن بولساق، جاۋ ۋاقىتشا، ٴبىز ۋاقىتشا، ٴبىز ۋاقىتشا، ٴبىزدى جەڭىلىسكە ۇشىرادىق. بۇلاي دەۋ دۇرىس پا؟ مەنىڭشە، دۇرىس، ويتكەنى بۇل — فاكت. ٴبىراق بىرەۋلەر (مىسالى، جاڭ گوتاۋ[22]): جۇڭگيانىڭ قىزىل ارمياسى[23] جەڭىلدى، — دەيدى. بۇل ٴسوز دۇرىس پا؟ دۇرىس ەمەس. ويتكەنى بۇل فاكت ەمەس. ماركسشىلدەر ماسەلەگە قاراعاندا، ٴىشىنارالىقتى كورۋمەن عانا تىنبايدى، تۇتاس تۇلعانى دا كورۋ كەرەك. قۇدىقتا جاتقان باقا: «اسپاننىڭ كەڭدىگى قۇدىقتىڭ اۋزىنداي-اق»، — دەيدى ەكەن. بۇل دۇرىس ەمەس، ويتكەنى اسپاننىڭ كەڭدىگى قۇدىقتىڭ اۋزىنداي عانا ەمەس قوي. ەگەر ول: «اسپاننىڭ بەلگىلى ٴبىر بولەگىنىڭ كەڭدىگى قۇدىقتىڭ اۋزىنداي-اق»، — دەيتىن بولسا، بۇل دۇرىس بولار ەدى، ويتكەنى بۇل فاكتىگە ۇيلەسىمدى كەلەدى. ٴبىز بىلاي دەيمىز، قىزىل ارميا ٴبىر جاعىنان (بۇرىنعى جىندىلەرىن ساقتاۋ جاعىنان) الىپ ايتقاندا، جەڭىلىسكە ۇشىرادى، ەندى ٴبىر جاعىنان (ۇزاق ساپار جوسپارىن ورىنداۋ جاعىنان) الىپ ايتقاندا، جەڭىسكە شىقتى. جاۋ ٴبىر جاعىنان (ارميامىزدىڭ بۇرىنعى جىندىلەرىن باسىپ الۋ جاعىنان) الىپ ايتقاندا، جەڭىپ شىقتى، ەندى ٴبىر جاعىنان («قورشاپ جويۋ»، «قۋالاپ ٴجۇرىپ جويۋ» جوسپارىن جۇزەگە اسىرۋ جاعىنان) الىپ ايتقاندا، جەڭىلدى. وسىلاي دەۋ عانا ۇيلەسىمدى بولادى، ويتكەنى ٴبىز ۇزاق ساپاردى ورىندادىق.

ۇزاق ساپار تۋرالى ٴسوز بولعاندا، ونىڭ نەندەي ماڭىزى بار؟

دەگەن سۇراق قويىلۋى مۇمكىن. ٴبىز بىلاي دەيمىز، ۇزاق ساپار تارىيحتا ٴبىرىنشى رەت بولدى، ۇزاق ساپار جارناما بولدى، ۇزاق ساپار ۇگىت دۇيى بولدى، ۇزاق ساپار تۇقىم سەبەتىن ماشينا بولدى. جەر مەن كوك جارالعانان بەرى، سوناۋ الميساقتان بەرى، تارىيحتا بىزدىكىندەي ۇزاق ساپار بولعان با ەدى؟ 12 اي ۋاقىت ىشىندە، كۇنىنە ونداعان ايىرپلان اسپاننان بارلاۋ جۇرگىزىپ جانە بومبلاپ تۇرعان، جەردە 100 مىڭداعان قالىڭ اسكەر قورشاۋعا العان، ۇكىمەلەي قۋالاعان، توسقاۋىل جاساعان، جول بويى ايتىپ تاۋسىلمايتىن جاپا ـ ماشاقاتتار مەن قاتەرلى كەدەرگىلەر بولعان جاعدايدا، ٴبىز ٴار ادامىنىڭ ەكى اياعىن ىسكە سالىپ، 20 مىڭ لىدەن استام ۇزاق جول ٴجۇرىپ، 11 ولكەنى شيرلاي باسىپ وتتىك. ايتىڭىزدارشى، تارىيحتا بىزدىكىندەي ۇزاق ساپار بولعان با ەدى؟ بولماعان، ەشقاشان دا بولماعان. ۇزاق ساپار ٴارى جارناما بولدى. ول قىزىل ارميانىڭ قاھارمان، ازاتتىق ارميا ەكەندىگىن، جيانگەرلەردىڭ جانە ولاردىڭ يتارشىلارى جياڭ جيەشى سياقتىلاردىڭ تۇككە دە جارامايتىندىعىن بۇكىل جەر جۇزىنە ايگىلەدى. ۇزاق ساپار جيانگەرلەر مەن جياڭ جيەشىنىڭ قورشاۋىنىڭ، ۇكىمەلەي قۋالاۋىنىڭ جانە توسقاۋىلىنىڭ كۇيرەگەندىگىن ايگىلەدى. ۇزاق ساپار ٴارى ۇگىت دۇيى بولدى. ول 11 ولكەنىڭ 200 ميليون شاماسىنداعى حالقىنا قىزىل ارميانىڭ جولى عانا ولاردى ازات ەتەتىن جول ەكەندىگىن جاريالادى. وسى ساپار بولماعان بولسا، سونشاما قالىڭ بۇقارا دۇنيەدە قىزىل ارميا بار ەكەندىگى سىندى ۇلكەن اقيقاتتى وسىنشالىق تەز تۇسىنە الار ما ەدى؟ ۇزاق ساپار ٴارى تۇقىم سەبەتىن ماشينا بولدى. ول 11 ولكەگە قىرۋار تۇقىم سەپتى، بۇل تۇقىم

كوكتەپ كەلەدى، جاپىراق جايىپ كەلەدى، گۇل اشىپ كەلەدى، ٴتۇيىن تاستاپ كەلەدى، بولاشاقتا ٴونىم بەرەدى. قورىتىپ ايتقاندا، ۇزاق ساپار ٴبىزدىڭ جەڭىسكە جەتۋىمىزبەن، جاۋدىڭ جەڭىلىسكە ۇشىراۋىمەن اياقتالدى. ۇزاق ساپاردى جەڭىسكە جەتكىزگەن كىم؟ گۇڭچانداڭ. گۇڭچانداڭ بولماعان بولسا، مۇنداي ۇزاق ساپاردى ويعا الۋ مۇمكىن بولماس ەدى. جۇڭگو گۇڭچانداڭى، ونىڭ باسشى ورگانى، ونىڭ كادرلارى، ونىڭ مۇشەلەرى ەشقانداي جاپا-ماشا-قاتتان قورىقپايدى. كىمدە-كىم ٴبىزدىڭ گىمىڭدىڭ سوعىسقا باس-شىلىق ەتۋ قابىلەتىمىزدەن ٴشۇبالانسا، ول جيحۇيجۇيىدىڭ باتپاعىنا باتادى. ۇزاق ساپار اياقتالىسىمەن-اق جاڭا جاعداي تۋا باستادى. جىلوجىن شايقاسىندا جۇڭياڭ قىزىل ارمياسى شيبىي قىزىل ارميا بولىمىمەن تۋىسقاندىق ىنتىماق جاساپ، وتاندى ساۋدالاۋشى جياڭ جيەشىنىڭ شانشي-گانسۋ شەكارا رايونىنا باعىتتاعان «قور-شاپ جويۋ»ىن[24] تاس-تالقان ەتتى، بۇل داڭ جۇڭياڭىنىڭ بۇكىل مەملەكەتتىك گىمىڭ دابىنىڭ شيبىيما ورناتۋ مىندەتى ٴۇشىن ىرگە تاس قالاۋ مۇراسىمى بولدى.

نەگىزگى كۇش قىزىل ارميانىڭ جاعدايى وسىنداي، ال وڭتۇستىك ولكەلەردەگى پارتيزاندىق سوعىس قالاي بولىپ وتىر؟ وڭتۇستىكتەگى پارتيزاندىق سوعىس كەيبىر ساتسىزدىكتەرگە ۇشىرادى، ٴبىراق جويىلىپ كەتكەن جوق. ونىڭ ٴبىرسىپىراسى قالپىنا كەلۋدە، ٴوسىپ-جەتىلۋدە جانە داموۋدا[25].

گومينداڭ بيلەپ-توستەپ وتىرعان رايونداردا، جۇمىسشىلاردىڭ كۇرەسى زاۋوت ىشىنەن زاۋوت سىرتىنا قاراي، ىقتىسادي كۇرەستەن ساياسي كۇرەسكە قاراي داموۋدا. جۇمىسشى تابىنىڭ جاپون باسقىن-

شىلارىنا قارسى جانە وتانىدى ساۋدالاۋشىلارعا قارسى قاھارماندىق كۇرەسى قاۋىرت ازىرلەنىپ جاتىر، تىگىمايىنا قاراعاندا، بۇرىق ەتە تۇسەتىن كەز الىس ەمەس.

ديحانداردىڭ كۇرەسى توقتاپ كورگەن ەمەس. سىرتقى اپاتتىڭ، ىشكى اۋىرتپالىقتىڭ، ونىڭ ۇستىنە جاراتىلىستىق اپاتتىڭ تۇرالاتۋى سالدارىنان، ديحاندار پارتيزاندىق سوعىستى، حالىق كوتەرىلىسىن، اشارشىلىققا قارسى كوتەرىلىستى، ت.ب. فورماداعى كۇرەستەردى كەڭ كولەمدە قوزعاپ وتىردى. دۇڭبيداعى جانە شەمىس حىبيداعى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى پارتيزاندىق سوعىس⑳ جاپون جيانگەرلىگىنىڭ شابۋىلىنا جاۋاپ بەرۋدە.

وقۋشىلار قوزعالىسى بارىنشا دامىدى، بولاشاقتا، ءسوز جوق، ونان ءارى دامي تۇسەدى. ءبىراق وقۋشىلار قوزعالىسى جۇمىسشىلاردىڭ، ديحانداردىڭ جانە اسكەرلەردىڭ كۇرەسىمەن ۇشتاسقاندا عانا بايانىدى بولا الادى، وتانىدى ساۋدالاۋشىلاردىڭ اسكەري حالەت بۇيىرىمىن، ساقشىلاردىڭ، تىڭشىلاردىڭ، مەكتەپتەردەگى سوتقارلاردىڭ، فاشيستەردىڭ ءبۇلدىرۋىن جانە قىرعىنداۋ ساياساتىن تالقانداي الادى.

ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ، اۋىل-قىستاقتارداعى باي ديحانداردىڭ جانە ۇساق ديجۋلاردىڭ سولقىلداقتىعى، سونىداي-اق جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى كۇرەسكە قاتىناسۋ مۇمكىندىگى تۋرالى جوعارىدا ايتىلدى.

از ۇلتتار، اسىرەسە ىشكى موڭعۇلداعى موڭعۇل ۇلتى، جاپون جيانگەرلىگىنىڭ تىكەلەي حاۋىپ توندىرۋىمەن كۇرەسكە اتتانۋدا. بولاشاقتا بۇل كۇرەس حۋابەي حالقىنىڭ كۇرەسىمەن جانە قىزىل

ارميانىڭ شيبيداعى ارەكەتىمەن توعىساتىن بولادى.

وسىنىڭ ٴبارى گىميڭ اۋقىمى ٴتىسىنارالىق سيپاتتان بۇكىل مەملەكەتتىك سيپاتقا كوشكەنىدىگىن، ٴبىر كەلىكسىزدىك كۇيدەن بىرتە-بىرتە بەلگىلى ٴبىر كەلىكتىك كۇيگە كوشكەنىدىگىن ايقىن كورسەتەدى. قازىرگى كەز — ۇلى وزگەرىس قارساڭى. پارتيانىڭ مىندەتى قىزىل ارميانىڭ ارەكەتىن بۇكىل ەلدەگى جۇمىسشىلاردىڭ، ديحانداردىڭ، وقۋشىلاردىڭ، ۇساق بۋرجۋازيانىڭ، ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ ٴىس-ارەكەتتەرىمەن توعىستىرا وتىرىپ، بىرلىككە كەلگەن ۇلتتىق-گىميڭدىك سايقا اينالدىرۋ بولىپ تابىلادى.

ۇلتتىق بىرلىكساپ

فاڭگىميڭ جاق پەن گىميڭ جاقتىڭ جاعدايىن بايقاعانىمىز كەيىن، ٴبىز پارتيانىڭ ساياسي مىندەتىن وڭاي تۇسىندىرە الامىز.

پارتيانىڭ نەگىزگى ساياسي مىندەتى نە؟ بۇل باسقا ەمەس، كەڭ ۇلتتىق-گىميڭدىك بىرلىكساپ قۇرۋ بولىپ تابىلادى.

گىميڭنىڭ جاعدايى وزگەرگەن كەزدە، گىميڭنىڭ ساياساتى دە، گىميڭنىڭ باسشىلىق ٴتاسىلى دە سوعان ساي وزگەرتىلۋگە ٴتيىس. جاپون جيانگەرلىگىنىڭ جانە وتاندى ساتقىنداردىڭ مىندەتى — جۇڭگونى وتارعا اينالدىرۋ؛ ٴبىزدىڭ مىندەتىمىز — جۇڭگونى تاۋەلسىز، ەركىن جانە ليگى تۇتاس مەملەكەتكە اينالدىرۋ.

جۇڭگونىڭ تاۋەلسىزدىگى مەن ەركىندىگىن جۇزەگە اسىرۋ — ۇلى مىندەت. بۇل ٴۇشىن شەتەل جيانگەرلىگىنە جانە ٴوز ەلىمىزدەگى

فانگمىيڭدىڭ كۇشتەرگە قارسى سوعىس جۇرگىزۋ قاجەت بولادى. جاپون جيانگەرلىگى جاۋىزدىقپەن باسا-كوكتەپ كىرۋگە بەل بايلادى. ەل ىشىندەگى تۇحاۋ-ليەشىندەر تابىنىڭ جانە مايباندار تابىنىڭ فانگمىيڭدىڭ كۇشتەرى قازىر حالىقتىڭ گمىيڭدىڭ كۇشتەرىنەن ٴالى دە باسىم بولىپ وتىر. جاپون جيانگەرلىگىن جانە جۇڭگوداعى فانگمىيڭدىڭ كۇشتەردى جويۋ ٴبىر-ەكى كۇنىنىڭ ىشىندە ورىندالاتىن ٴىس ەمەس، ۇزاق ۋاقىت جۇمساۋعا ازىرلەنۋگە تۇرا كەلەدى؛ ازىن-اۋلاق كۇشپەن ورىندالا قوياتىن ٴىس ەمەس، جويىقىن كۇش توپتاۋعا تۇرا كەلەدى. جۇڭگوداعى جانە دۇنيە جۇزىندەگى فانگمىيڭدىڭ كۇشتەر بۇرىنعىسىنان اناعۇرلىم السىرەدى، جۇڭگوداعى جانە دۇنيە جۇزىندەگى گمىيڭدىڭ كۇشتەر بۇرىنعىسىنان اناعۇرلىم ارتتى. بۇل — دۇرىس مولشەر، بۇل — ٴبىر جاقتاعى مولشەر. ٴبىراق، سونىمەن قابات، ٴبىز مىنانى دا ايتۋعا ٴتيىسپىز، قازىر جۇڭگوداعى جانە دۇنيە جۇزىندەگى فانگمىيڭدىڭ كۇشتەر ٴالى دە بولسا گمىيڭدىڭ كۇشتەردەن ۋاقىتشا زور بولىپ وتىر. بۇل دا دۇرىس مولشەر، بۇل — تاعى ٴبىر جاقتاعى مولشەر. جۇڭگونىڭ ساياسي، ىقتىسادي دامۋىنىڭ ٴبىر كەلكى بولماۋىنان گمىيڭ دامۋىنىڭ ٴبىركەلكى بولماۋى تۋعان. گمىيڭ قاشان دا بولسىن فانگمىيڭدىڭ كۇشتەر السىزدەۋ جەرلەردە الدىمەن باستالادى، الدىمەن دامىيدى، الدىمەن جەڭىسكە جەتەدى؛ ال فانگمىيڭدىڭ كۇشتەر مىعىم جەرلەردە گمىيڭ باستالا قويمايدى نەمەسە دامۋى ٴتىم باياۋ بولادى. مۇنىڭ ٴوزى جۇڭگو گمىيڭى وتكەن ۇزاق ۋاقىت ىشىندە تاپ بولعان جاعداي. بولاشاقتا، كەيبىر كەزەڭدەردە، گمىيڭنىڭ جالپى جاعدايى اناعۇرلىم دامىيتىندىعىن، ٴبىراق ٴبىر

كەلـكـسىزدىك كۇيىنىڭ بولىپ ۇنىراتىنـدىعىن شامالاۋعا بولادى. ٴبىر كەلكسىزدىك كۇيدى نەگىزگى جاقتان ٴبىر كەلكىلىك كۇيـگە ايىنالدىرۋ ٴۇشىن ۇزاق ۋاقىتتى باستان كەشىرۋگە، قىـرۋار كۇش جۇمساۋعا، پارتيانىڭ سىلۋەلىك لۋشيانىنىڭ دۇرىستىعىنا سۇيەنۋگە تۋرا كەلەدى. ەگەر سوۆەت وداعى گۇڭچاندانگى باسشىلىق ەتكەن گىمىگىدىك سوعىس[27] 3 جىلدا اياقتالـدى دەلىنەتىن بولسا، وندا جۇڭگو گۇڭچاندانگى باسشىلىق ەتكەن گىمىگدىك سوعىسقا وتـكەندە ۇزاق ۋاقىت جۇمسالدى، ال نشكى-سىرتقى فانگىمىگدىك كۇشتەردى ٴبىر جولاتا، جەرىـنە جەتە قۇرتۋ ٴۇشىن ٴبىز تاعى دا ٴتيىسـتى ۋاقىت جۇمساۋعا ازىرلەنۋىمىز قاجەت، وتكەندەگى سياقتى شامادان تىس ۇشقالاقتىق ىستەۋ جارامايدى. سونىـمەن قابات تاماشا گىمىگـ دىـك سىـلۋەنى العا قويىۋعا تۋرا كەلەدى، وتكەنـدەگى سياقـتى بىلىمى تار شەڭبەردە ايـنالسوقتاپ ٴجۇرىپ، ۇلـكەن ٴىس ىستەۋ مۇمكىن ەمەس. بۇل جۇڭگونىڭ ىستەرىن تەك سىـلبىرلىقـپەن عانا ىستەۋگە تـۋرا كەلەدى دەگەن ٴسوز ەمەس، جۇڭـگونىڭ ىستەرىن ەكپىندىلىكپەن ىستەۋ كەرەك، مەملەكەتـتىڭ جويىلۋ حاۋپـى بىزدە ٴبىر مينۋت تا بوساڭسۋدىڭ بولۋىنا جول بەرمەيـدى. بۇدان بىلاي گىمىگىنىڭ دامۋ قارقىنى دا، ٴسوز جوق، بۇرىنعىسىنان الدەقايدا تەز بولادى، ويتكەنى جۇڭگونىڭ جانە دۇنيە ٴجۇزىنىڭ جاعدايى سوعىس پەن گىمىگىنىڭ جاڭا داۋىرىنە ەنگەلى تۇر. وسىـلاي بولعانىنىڭ وزىندە دە جۇڭگونىڭ گىمىگىدىك سوعىسى ۇزاققا سوزىلاتىن سوعىس بولادى، جيانگەرلىكتىڭ كۇشى جانە گىمىگ دامۋىنىڭ ٴبىر كەلكى بولماۋى ونىڭ وسىنداي ۇزاققا سوزىلاتىندىعىن بەلـگىلەگەن. ٴبىز بىلاي دەيمىز، جاعـدايدىڭ ەرەكشەلىگى — ۇلتتىق گىمىگدە جاڭا

ورلەۋدىڭ تۋعاندىعى، جۇڭگونىڭ بۇكىل مەملەكەتتىك جاڭا، زور گىمىڭ قارساڭىندا تۇرعاندىعى، بۇل — قازىرگى گىمىڭ جاعدايىنىڭ ەرەكشەلىگى. بۇل — فاكت، بۇل — ٴبىر جاقتاعى فاكت. ەندى ٴبىز تاعى دا بىلاي دەيمىز، جيانگەرلىك ٴالى دە بولسا مىعىم كۇش، گىمىڭدىك كۇشتەردىڭ ٴبىر كەلكىسىزدىك كۇيى — ەلەۋلى ولقىلىق، جاۋدى جويۋ ٴۇشىن ۇزاققا سوزىلاتىن سوعىس جۇرگىزۋگە ازىرلەنۋ كەرەك، بۇل — قازىرگى گىمىڭ جاعدايىنىڭ تاعى ٴبىر ەرەكشەلىگى. بۇل دا فاكت، بۇل — تاعى ٴبىر جاقتاعى فاكت. وسى ەكى ٴتۇرلى ەرەكشەلىك، وسى ەكى ٴتۇرلى فاكت قاتارىنان كەلىپ ٴبىزدى تاربيەلەيدى، بىزدەن جاعدايعا ۇيلەسۋدى، سىلۋەنى وزگەرتۋدى، قوسىنداردى جوتكەپ ٴجۇرىپ، ۇرىس جۇرگىزۋ تاسىلدەرىن وزگەرتۋدى تالاپ ەتەدى. قازىرگى جاعداي بىزدەن گۋانمىنجۋيىلىكتى باتىرلىقپەن لاقتىرىپ تاستاۋدى، كەڭ بىرلىكساپ قولدانۋدى، ماۋشيانجۋيىلىكتەن ساقتانۋدى تالاپ ەتەدى. شەشۋشى سوعىس جۇرگىزۋ ورايى كەلمەي تۇرىپ، شەشۋشى سوعىس جۇرگىزەتىن كۇش بولماي تۇرىپ اۋسارلىقپەن شەشۋشى سوعىس جۇرگىزۋگە بولمايدى.

بۇل ارادا گۋانمىنجۋيىلىك پەن ماۋشيانجۋيىلىكتىڭ قارىم-قاتىناسىنا توقتالمايمىز، ماۋشيانجۋيىلىكتىڭ بولاشاقتاعى جالپى جاعدايدىڭ داموۋى بارىسىندا تۋدىرۋى مۇمكىن بولعان حاۋپىنە دە توقتالمايمىز، بۇعان الداعى جەردە توقتالساق تا كەشىككەن بولمايمىز. بۇل ارادا تەك بىرلىكساپتىق سىلۋە مەن گۋانمىنجۋيىلىك سىلۋەنىڭ ٴبىر-بىرىنە قاراما-قارسى ەكى ٴتۇرلى سىلۋە ەكەندىگىنە عانا توقتالامىز.

ٴبىرى مول كۇش جيىپ، جاۋدى قورشاۋعا الىپ جويۋدى كوز-
دەيدى.

ەندى ٴبىرى جەكە-دارا كۇشكە عانا سۇيەنىپ، كۇشتى جاۋعا
قارسى يكەمسىز سوعىس جۇرگىزبەك بولادى.

ٴبىرى بىلاي دەيدى، ەگەر جاپون جيانگەرلىگىنىڭ جۇڭگونى
وتارعا اينالدىرۋ ارەكەتىنىڭ جۇڭگوداعى گىميڭدىڭ شەپ پەن
فانگىميڭدىڭ شەپتى وزگەرتە الاتىندىعى جەتكىلىكتى مولشەرلەنبەسە،
وندا كەڭ ۇلتتىق-گىميڭدىڭ بىرلىكساپ ۇيىمداستىرۋدىڭ مۇمكىن-
دىگىن جەتكىلىكتى مولشەرلەۋگە بولمايدى. ەگەر جاپونياداعى
فانگىميڭدىڭ كۇشتەردىڭ، جۇڭگوداعى فانگىميڭدىڭ كۇشتەردىڭ
جانە جۇڭگوداعى گىميڭدىڭ كۇشتەردىڭ — وسى جاقتاردىڭ كۇش-
تىلىگى مەن السىزدىگى جەتكىلىكتى مولشەرلەنبەسە، وندا كەڭ
ۇلتتىق-گىميڭدىڭ بىرلىكساپ ۇيىمداستىرۋدىڭ قاجەتتىلىگىن
جەتكىلىكتى مولشەرلەۋگە بولمايدى؛ باتىل شارالار قولدانۋ ارقىلى
گۋانمىنجۋيىدى تالقانداۋعا بولمايدى؛ بىرلىكساپ سىندى قارۋ
ارقىلى ميليونداعان بۇقاراني جانە مۇمكىندىگى بار بارلىق گىميڭدىڭ
دوس ارمياني ۇيىمداستىرا، توپتاستىرا وتىرىپ، جاپون جيانگەرلىگى
جانە ونىڭ جۇڭگوداعى يتارشىلارى بولىپ وتىرعان وتاندى ساۋ-
دالاۋشىلار سىندى ەڭ نەگىزگى نىساناعا شابۋىل جاساپ الا باسۋعا
بولمايدى؛ ٴوزىمىزدىڭ سىلۋەلىك قارۋىمىز ارقىلى قازىرگى ەڭ
نەگىزگى نىساناعا وق اتا المايتىن بولامىز، قايتا نىساناني كوبەيتىپ
الامىزدا، اتقان وعىمىز نەگىزگى جاۋعا دارىماي، ەكىنشى ورىندا
تۇراتىن جاۋلارعا، ٴتىپتى وداقتاستارىمىزعا دارىتىن بولادى. بۇل
جاۋدى ايىرا الماۋ جانە وق-ٴدارىنى ىسىراپ ەتۋ دەپ اتالادى.

بۇلاي ەتكەنــدە جاۋدى تار، وقشاۋ جىندىــگە قۇسپ تىمۇ مۇمكىن بولمايدى. بۇلاي ەتكەنــدە جاۋ لاگەرىنــدەگى ٴماجبۇرى جۇرگەن ادامداردى، بۇرىن جاۋ بولسا دا بۇگىن دوس بولۋى مۇمكىن بولعان ادامداردى جاۋ لاگەرىنەن جانە جاۋ شەبىنەن ٴوزىمىز جاقتا تارتۋ مۇمكىن بولمايدى. بۇلاي ەتۋ ٴبىز جۇزىندە جاۋعا كومەكتەسكەندىك بولادى دا، كىمىڭدى توقىراتادى، وقشاۋ قالدىرادى، تارايتادى، باسەڭدەتەدى، ٴتىپتى جەڭىلۋ جولىنا تۇسىرەدى.

ەندى ٴبىرى بىلاي دەيدى، بۇل سىنداردىڭ ٴبارى دۇرىس ەمەس. كىمىڭنىڭ كۇشتەرى تاپ ـ تازا بولۋ كەرەك، كىمىڭنىڭ جولى ٴتۇپ ـ ٴتۇزۋ بولۋ كەرەك. قاسيەتتى كىتاپتا جازىلمان نارسە عانا دۇرىس. ۇلتتىق بۇرجۋازيا تۇگەلدەي، ماڭگى قانكىمىڭشىل بولىپ قالا بەرەدى. باي ديحاندارعا ٴبىر قادام دا جول بەرۋگە بولمايدى. سارى ٴتۇستى جۇمىسشىلار ۇيىمدارىنا كەلسەك، ولارمەن جان ايامايى كۇرەسۋدەن باسقا جول جوق. ەگەر ساي تيڭكايمەن قول الىسۋعا تۋرا كەلسە، وندا قول الىسقان ٴساتتىڭ وزىندە ـ اق ونى قانكىمىڭشىلدىڭ دەپ سىباپ الۋ كەرەك. ەت جەمەيتىن مىسىق بولا ما، كىمىڭگە قارسى شىقپايتىن جۇنفا بولا ما؟ زيالىلاردىڭ كىمىڭشىلدىگى ٴۇش ـ اق كۇندىك، ولاردى قابىلداۋ حاۋىپتى. دەمەك، قورىتىندى مىناۋ: گۋانمىنجۋيي ـــ بىردەن ـ ٴبىر قاباۋ، بىرلىكساپ ـــ جيحۇيجۋيىلىك سىلۇە.

جولداستار، بىرلىكساپتىڭ داۋلىمى مەن گۋانمىنجۋيىدىڭ داۋليە- ىنىڭ، تەگى، قايسىسى دۇرىس؟ ماركسيزم ـ لەنينيزم، تەگى، قايسىسىن قۇپتايدى؟ مەن بىلاي دەپ باتىل جاۋاپ بەرەمىن: بىرلىك- ساپتى قۇپتايدى، گۋانمىنجۋيىگە قارسى تۇرادى. ادامدار اراسىندا

ٴۇش جاسار بالالاردا بار، ٴۇش جاسار بالانىڭ دا ٴبىرقىدىرۋ داۋلىيى دۇرىس بولادى، ٴبىراق ولارعا الەمدەگى جانە مەملەكەتتەگى ۇلكەن ىستەردى باسقارتۋعا بولمايدى، ويتكەنى ولار الەمنىڭ جانە مەملەكەتتىڭ داۋلىلەرىن ٴالى تۇسىنبەيدى. ماركسيزىم-لەنينيزىم كىمىڭدىڭ قاتارداعى بالالىق اۋرۋعا قارسى تۇرادى. گۋانمىنجۋيلىك ىسلۇەدە قاسارىسىپ تۇرعان ادامداردىڭ ۋاتتايتىنى — بالالىق اۋرۋ. كىمىڭنىڭ جولى، دۇنيەدەگى بارلىق زاتتاردىڭ ارەكەتتەنۋ جولى سياقتى، قاشان دا ٴتۇپ-ٴتۇزۋ بولمايدى، بۇراڭ بولادى. دۇنيەدەگى بارلىق زاتتاردىڭ وزگەرۋى مۇمكىن بولاتىنى سياقتى، كىمىڭدىڭ شەپ پەن فانكىمىڭدىڭ شەپتىڭ دە وزگەرۋى مۇمكىن. جاپون جيانگەرلىگىنىڭ بۇكىل جۇڭگونى ٴوز وتارىنا ايالدىرۋعا بەل بايلاعاندىعى، سونداي-اق جۇڭگو كىمىڭىنىڭ قازىرگى كۇشىندە ٴالى دە ەلەۋلى الىزدىك بولىپ وتىرعاندىعى، — وسى ەكىنشى ەكى فاكتى پارتيانىڭ جاڭا ىسلۇەسىنىڭ، ياعني كەڭ بىرلىكساپتىڭ شىعار جەرى بولىپ تابىلادى. ملليونداعان بۇقارانى ۇيىمداستىرىپ، ايبىندى كىمىڭدىڭ ارمياني اتتانىسقا كەلتىرۋ — بۇگىنگى كىمىڭنىڭ فانكىمىڭگە شابۋىل جاساۋى ٴۇشىن قاجەتتى. وسىنداي كۇش بولعاندا عانا جاپون جيانگەرلىگىن جانە وتاندى ساۋدالاۋشى ساتقىنداردى قۇلاتۋعا بولادى، بۇل — جالپىعا ايان اقيقات. سوندىقتان، بىرلىكساپتىق ىسلۇە عانا ماركستىك-لەنيندىك ىسلۇە بولىپ تابىلادى. ال گۋانمىنجۋيلىك ىسلۇە وقشاۋ قالدىراتىن ىسلۇە بولىپ تابىلادى. «بالىقتى تەرەڭگە، تورعايدى توعايعا قۋىپتى» دەگەندەي، گۋانمىنجۋيي «ملليونداعان بۇقارا» مەن «ايبىندى كىمىڭدىك ارميا»نى جاۋ جاققا قۋىپ جىبەرەدى، جاۋدان

المىس الۋمەن عانا تىنادى. گۋانمىنـجۋيي، ءبىس جۇزىندە، جاپون جيانـگەرلىگىنىڭ جانە وتاندى ساۋدالاۋشى ساتقىنـداردىڭ ادال مالايى. گۋانمىنجۋييدىڭ «تاپ ـ تازا» جانە «ءتۇپ ـ ءتۇزۋ» دەلىنەـ تىندەرى ماركسيزم ـ لەنينيزم اۋىزعا قاعاتىن، ال جاپون جيانگەرـ لىگى ماداقتايتىن نارسەلەر بولىپ تابىلادى. بىزگە، ءسوز جوق، گۋانمىنـجۋيي كەرەك ەمەس، بىزگە جاپـون جيانـگەرلىـگىنە جانە وتاندى ساۋدالاۋشى ساتقىندارعا اجال تونديرەتىن ۇلتتىق ـ كىميگـ دىڭ بىرلىكساپ كەرەك.

حالىق رەسپۋبليكاسى[28]

ەگەر ءبىزدىڭ بۇرىنعى ۇكىمەتىمىز جۇمىسشى، ديحان جانە قالا ۇساق بۋرجۋازياسى وداعىنىـدىق ۇكـىمەت دەلىـنەتىن بولسا، وندا قازىردەن باستاپ ول جۇمىسشىلاردى، ديحانداردى جانە قالا ۇساق بۋرجۋازياسىن قامتۋدان سىرت، باسقا تاپتاردىڭ اراسىنداعى ۇلتتىق گىميگگە قاتىناسـۋدى قالايتىن بارلىق ەلەمەنتتـەردى دە قامتيـتىن ۇكىمەت بولىپ وزگەرتىلۋگە ءتيىس.

قازىرگى كەزدە بۇل ۇكىمەتتـىڭ نەگـىزگى مىنـدەتى ــ جاپون جيانگەرلىگىنىڭ جۇڭگونى جۇتـۋىنا قارسى تۇرۋ. بۇل ۇكىمەتتـىڭ قۇرامىنىڭ كولەم جاعىنان كەڭ بولاتىنى سونشالىـق، وعان ۇلتتىق گىميگگە عانا ىنتالى، ال جەر گىميـگىنە ىنتاسىز بولـىپ وتىرعان ادامداردىڭ قاتىناسۋىنا بولادى، ءتىپـتى ەۆروپاداعى، امەريكاداعى جيانگەرلەرمەن بايلانىسى بار، ەۆروپاداعى، امەريكاداعى جيانگەرـ لەرگە قارسى تۇرا المايتىن، دەگەنمەن جاپون جيانگەرلىگىنە جانە

ونىڭ يتارشىلارىنا قارسى تۇرا الاتىن ادامدارىنىڭ دا، تەك وزدەرى قالاسا بولعانى، قاتىناسۋىنا بولادى. سوندىقتان، بۇل ۇكىمەتتىڭ گاڭلىگى جاپون جيانگەرلىگىنە جانە ونىڭ يتارشىلارىنا قارسى تۇرۋ سىندى نەگىزگى مىندەتكە ۇيلەسۋدى ٴپرينسيپ ەتۋى جانە وسىمان نەگىزدەلە وتىرىپ، ٴبىزدىڭ بۇرىنعى ساياساتتارىمىزعا لايىقتى وزگەرىستەر ەنگىزىلۋى قاجەت.

قازىرگى كەزدە گىميىڭ جاقتىڭ ەرەكشەلىگى — شىنىققان گۇڭ-چانداڭىنىڭ بولىپ وتىرعاندىعى، سونداي-اق، شىنىققان قىزىل ارميانىڭ بولىپ وتىرعاندىعى. بۇل — توتەنشە ماڭىزدى ٴىس. ەگەر قازىرگى كەزدە شىنىققان گۇڭچانداڭ مەن قىزىل ارميا بولماسا، وندا اسا زور قيىنشىلىق تۋىلىمان بولار ەدى. نەلىكتەن؟ ويتكەنى جۇڭگودا وتاندى ساۋداتلاۋشى ساتقىندار ەداۋىر كوپ بولىپ وتىر، سونىمەن بىرگە ولاردىڭ كۇشى بار، ولار، ٴسوز جوق، الۋان ٴتۇرلى ايلا-شارعىلار تاۋىپ وسى بىرلىكساپتى بۇزۋعا، قوقانلوقى جاساۋ، شىرعالاپ وزىنە تارتۋ تاسىلدەرى ارقىلى اراعا ىرتكى سالۋعا، وزدەرىنە قاراعاندا شاعىن، وتاندى ساۋداتلاۋشىلاردان ٴبولىنىپ، بىزبەن بىرلەسە وتىرىپ جاپون باسقىنشىلارىمەن سوعىسۋدى قالايتىن كۇشتەرگە اسكەر كۇشىمەن قاتتى قىسىم جاساپ، بۇلاردى جەكە-جەكە تالقانداۋعا ۇرىنادى. ەگەر جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇكىمەت پەن جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ارميادا گۇڭچانداڭ جانە قىزىل ارميا سىندى ماڭىزدى يىنسۋ بولماعان بولسا، مۇنداي جاعدايدان اۋلاق بولۋ قيىنعا سوعادى. 1927-جىلى گىميىڭنىڭ جەڭىلىسكە ۇشىراۋىنىڭ باستى سەبەبى گۇڭچانداڭ ىشىندە جيحۋيجۋيىلىك لۋشياننىڭ ورىن العاندىعى، ٴوز قاتارىمىزدى (جۇمىسشى-ديحان

قوزعالىسىن جانە گۇڭچاڭداڭ باسشىلىعىنداعى ارمياسى) ۇلعايتۋعا تىرىسپاي، تەك ۋاقىتتىق وداقتاسقا ــ گوميندانگما عانا يەك سۇيەل-گەندىگى بولدى. وسىنىڭ سالدارىنان جيانگەرلەردىڭ بۇيرىمى بويىنشا ولاردىڭ يتارشىلارى تۋجاۋ-ليەشىندەر تابى مەن مايبانىدار تابى تۇس-تۇستان قولدارىن سوزىپ اۋەلى جياڭسيدەگى، ونان سوڭ ۋاڭ جيڭۋيدى وزدەرى جاققا تارتىپ الىپ، گىميڭدى جەڭى-لىسكە ۇشىراتتى. ول كەزدە گىميڭدىڭ بىرلىكساپتا نەگىزگى تىرەك بولمادى، قۇدىرەتتى، گىميڭدىڭ قارۋلى كۇش بولمادى، جان-جاقتان بۇلىكتەر تۋىپ تۇردى، سوندىقتان گۇڭچاڭداعىنىڭ جالعىز ٴوزى سوعىس جۇرگىزۋىنە تۋرا كەلدى. ول جيانگەرلىكتىڭ جانە جۇڭگوداعى فانگىميڭنىڭ جەكە-جەكە تالقانداۋ سىلۋەسىن تەجەۋگە دارمەنسىز بولدى. ول كەزدە جي لۇڭ مەن يە تيڭنىڭ اسكەري ٴبولىمى بولعانىمەن، ٴبىراق ول ساياسي جاقتان بەرىك اسكەري ٴبولىم ەمەس ەدى، پارتيادا وعان باسشىلىق ەتە بىلمەدى، بۇل اسكەري ٴبولىم اقىرى جەڭىلدى. مۇنىڭ ٴوزى گىميڭنىڭ ۇيتقى كۇشتەرىنىڭ تاپشى بولۋى گىميڭدى جەڭىلىسكە ۇشىراتاتىن-دىعى سىندى قاندى ساباق بولىپ تابىلادى. بۇگىن بۇل ىستە وزگەرىس تۋدى، قازىردىڭ وزىندە قۇدىرەتتى گۇڭچاڭداڭ مەن قۇدىرەتتى قىزىل ارميا بار، ونىڭ ۇستىنە قىزىل ارميانىڭ گىنجۇي-ديلەرى بار. گۇڭچاڭداڭ مەن قىزىل ارميا قازىرگى كەزدە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتى باستاپ ورتاعا قويۋشى بولىپ قانا قويماي، سونىمەن بىرگە بولاشاقتاعى جاپون باسقىنشى-لارىنا قارسى ۇكىمەت پەن جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ارميادا دا، ٴسوز جوق، قۇدىرەتتى تىرەك بولادى، سونىمەن جاپون جيانگەر-

لەرىنىڭ جانە جياڭ جيەشىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپقا قولدانىپ وتىرعان ٴبۇلدىرۋ ساياساتى ەڭ سوڭعى ماقساتىنا جەتە المايدى. كۇمان جوق، جاپون جيانگەرلەرى مەن جياڭ جيەشى قوقانلوقى جاساۋ، شىرعالاپ وزىنە تارتۋ تاسىلدەرىن جان-جاقتىلى قولدانادى، ٴبىز قاتتى ساق بولۋىمىز كەرەك.

البەتتە، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتىڭ كەڭ قاتارىنداعى ٴاربىر ٴبولىمىنىڭ گۇڭچاندانگ مەن قىزىل ارمياداي بەرىك بولۋىن ٴبىز ٴۇمىت ەتە المايمىز. ولاردىڭ ارەكەتى بارىسىندا، كەيبىر بۇزىق ەلەمەنتتەر جاۋدىڭ ىقپالىنا ۇشىراۋ سالدارىنان بىرلىكساپتان شىعىپ كەتۋ ىستەرى بولىپ تۇرادى. ٴبىراق ٴبىز بۇلاردىڭ شىعىپ كەتۋىنەن قورىقپايمىز. كەيبىر بۇزىق ادامدار جاۋدىڭ ىقپالىنا ۇشىراپ شىعىپ كەتسە، ال كەيبىر جاقسى ادامدار ٴبىزدىڭ ىقپالىمىز ارقىلى كىرىپ جاتادى. تەك گۇڭچانداڭ مەن قىزىل ارميا ٴومىر سۇرەدى ەكەن، دامىيدى ەكەن، وندا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ تا، ٴسوز جوق، ٴومىر سۇرەدى، دامىيدى. بۇل — گۇڭچانداڭ مەن قىزىل ارميانىڭ ۇلتتىق بىرلىكساپتاعى باسشىلىق رولى. كوممۋنيستەر ەندى جاس بالا ەمەس، ولار وزدەرىن ۇستاي بىلەدى، سونداي-اق وداقتاستارىمەن شىعىسا بىلەدى. جاپون جيانگەرلەرى مەن جياڭ جيەشى سان قيلى تاسىلدەرى ارقىلى گىميڭدىڭ قاتارىنا توتەپ بەرە الادى ەكەن، گۇڭچانداڭ دا سان قيلى تاسىلدەرى ارقىلى قانگىميڭدىڭ قاتارىنا توتەپ بەرە الادى. ولار ٴبىزدىڭ قاتارىمىزداعى بۇزىق ەلەمەنتتەردى وزدەرى جاققا شىعارىپ اكەتە الادى ەكەن، ٴبىز دە، ارينە، ولاردىڭ قاتارىنداعى «بۇزىق ەلەمەنتتەر»دى (ٴبىز ٴۇشىن جاقسى ەلەمەنتتەردى) ٴوزىمىز

جاقعا شعارىپ الا الامىز. ەگەر ٴبىز ولاردىڭ قاتارىنان كوبىرەك ادامدى ٴوزىمىز جاقعا شعارىپ الا الساق، وندا جاۋدىڭ قاتارى تارايادى، ٴبىزدىڭ قاتارىمىز كەڭەيەدى. قىسقاسى، قازىر ەكى نەگىزگى كۇش ٴبىر ـ بىرىمەن كۇرەسىپ جاتىر، بارلىق ارالىق كۇشتەر نە انا جاققا، نە مىنا جاققا شىعادى، بۇل ــ بۇلجىماس داۋلي. ال جاپون جيانگەرلەرىنىڭ جۇڭگونى جويۋ ساياساتى مەن جياڭ جيەشىنىڭ جۇڭگونى ساۋدالاۋ ساياساتى كوپتەگەن كۇشتەردى ٴبىز جاققا وتكىزبەي قويمايدى، بۇل كۇشتەر نە گۇڭچاندانگعا جانە قىزىل ارمىيا قاتارىنا تىكەلەي قاتىناسادى، نە گۇڭچانداڭمەن جانە قىزىل ارمىيامەن بىرىككەن شەپ قۇرادى. ٴبىزدىڭ سىلۋەمىز گۋانـمىنجۋيىلىك بولماسا بولعانى، بۇل ماقساتقا جەتۋگە بولادى.

نە ٴۇشىن جۇمىسشى ـ ديحان رەسپۋبليكاسىن حالىق رەسپۋبليكاسى ەتىپ وزگەرتۋ كەرەك؟

ٴبىزدىڭ ۇكىمەتىمىز جۇمىسشى ـ ديحانداردىعانا وكىلدىك ەتىپ قويماي، ۇلتتىڭ ۇستىنە ۇلتقا دا وكىلدىك ەتەدى. بۇل ٴمان جۇمىسشى ـ ديحان دەموكراتيالىق رەسپۋبليكاسى ۇرانىندا بۇرىننان قامتىلعان بولاتىن، ويتكەنى جۇمىسشىلار مەن ديحاندار بۇكىل ۇلت جان سانىنىڭ 80 ـ 90 پىروتسەنتىن ۇستايدى. پارتيامىزدىڭ بۇكىل مەملەكەتتىك 6 ـ قۇرىلتايى بەلگىلەگەن ون تارماقتى ساياسي گاڭلىڭ㉘ جۇمىسشى ـ ديحانداردىڭ عانا مۇددەسىنە وكىلدىك ەتىپ قويماي، سونىمەن بىرگە ۇلتتىڭ دا مۇددەسىنە وكىلدىك ەتەدى. ٴبىراق قازىرگى احۋال ٴبىزدى بۇل ۇرانىدى وزگەرتۋگە، حالىق رەسپۋبليكاسى ەتىپ وزگەرتۋگە ماجبۇرلەپ وتىر. مۇنىڭ سەبەبى، جاپونيانىڭ شاپقىنشىلىق جاساۋى جۇڭگوداعى تاپتىق قارىم ـ قاتـ

ناستاردا وزگەرىس تۋعىزدى، ۇساق بۋرجۋازيانىڭ عانا ەمەس، سونىمەن بىرگە ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ دا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى كۇرەسكە قاتىناسۋ مۇمكىندىگى تۋىلدى.

حالىق رەسپۋبليكاسى جاۋ تاپتاردىڭ مۇددەسىنە وكىلدىك ەتپەيدى، مۇندا داۋ جوق. كەرىسىنشە، حالىق رەسپۋبليكاسى جيانگەرلەردىڭ يتارشىلارى — تۋحاۋ ـ ليەشىنىدەر تابى مەن مايباندار تابىنا قاراما ـ قارسى ورنىندا تۇرادى، ول بۇل قۇرامداعىلاردى حالىق قاتارىنا جاتقىزبايدى. بۇل بەينە جيالى جيەشىنىڭ «جۇڭحۋا مينگو گومين جىڭفۋى»نىڭ ەلدىڭ ءىرى بايلارعا عانا وكىلدىك ەتىپ، لاۋبايشيڭگە وكىلدىك ەتپەگەندىگىمەن، لاۋبايشيڭدى «گومين» دەلىنەتىندەر قاتارىنا قويمايتىندىعىمەن بىردەي ءىس. جۇڭگونىڭ جان سانىنىڭ 80 ـ 90 پىروتسەنتى جۇمىسشىلار مەن ديحاندار، سوندىقتان حالىق رەسپۋبليكاسى ەڭ اۋەلى جۇمىسشىلار مەن ديحانداردىڭ مۇددەسىنە وكىلدىك ەتۋگە ءتيىس. حالىق رەسپۋبليكاسى جيانگەرلەردىڭ ەزگىسىن جويىپ، جۇڭگونى ەركىندى، تاۋەلسىز ەتەدى، ديجۋلاردىڭ ەزگىسىن جويىپ، جۇڭگونى جارتىلاي فەودالدىق تۇزىمىنەن قۇتقارادى، بۇل ىستەر جۇمىسشى ـ ديحاندارعا عانا تيىمدىلىك اپەرىپ قويماي، باسقا حالىققا دا تيىمدىلىك اپەرەدى. جۇمىسشى ـ ديحانداردىڭ جانە باسقا حالىقتىڭ تۇتاس مۇددەسىن جيناقتايتىن بولساق، ول جۇڭحۋا ۇلتىنىڭ مۇددەسى بولىپ شىعادى. مايباندار تابى مەن ديجۋ تابى دا جۇڭگو تۋپىراعىندا تۇرعانىمەن، ءبىراق ولار ۇلت مۇددەسىمەن ەسەپتەسپەيدى، ولاردىڭ مۇددەسى كوپ ساندى ادامداردىڭ مۇددەسىمەن قاقتىعىسىپ وتىرادى. ءبىز وسى از ساندى ادامنان عانا ىرگەمىزدى اۋلاقتا سالامىز،

وسى از ساندى ادامەن عانا قاتىسماىمىز، سوندىقتان ٴبىز ٴوزىمىزدى بۇكىل ۇلتتىڭ وكىلىمىز دەپ اتاۋعا ۇقىقتىمىز.

جۇمىسشى تابىنىڭ مۇددەسى مەن ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ مۇددە-سىندە دە قاتىسى بار. ۇلتتىق كىمىگدى ٴورىس الدىرۋدا ۇلتتىق كىمىگىنىڭ شيانفىگدۇيىنە ساياسي جاقتان، ەكونوميكالىق جاقتان ۇقىق بەرىلمەي تۇرىپ، جۇمىسشى تابىن جيانگەرلەرگە جانە ولاردىڭ يتارشىلارى بولىپ وتىرعان وتاندى ساۋدالاۋشىلارعا تۇتەپ بەرە الاتىن كۇشكە يە ەتپەي تۇرىپ، تابىسقا جەتۋ مۇمكىن ەمەس. ٴبىراق ەگەر ۇلتتىق بۋرجۋازيا جيانگەرلەرگە قارسى بىرلىكساپقا قاتىناساتىن بولسا، وندا جۇمىسشى تابى مەن ۇلتتىق بۋرجۋازيا اراسىندا ورتاق پايدا-زيان قاتىناسى تۋادى. حالىق رەسپۋبليكاسى بۋرجۋازيالىق-دەموكراتيالىق كىميگ داۋىرىندە جيانگەرلىك، فەودالدىق بولماعان جەكە مەنشىكتى كۇشەيتە قالدىرمايدى، ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ ونەر-كاسىبى مەن ساۋداسىن مۇسادىرالامايدى، قايتا مۇنداي ونەركاسىپ پەن ساۋدانىڭ دامۋىنا دەم بەرىپ وتىرادى. ٴارقانداي ۇلتتىق كاپيتاليست تەك جيانگەرلەردى جانە جۇگگوداعى وتاندى ساۋدا-لاۋشىلاردى قولداماسا بولعانى، ٴبىز ونى قورعايمىز. دەموكراتيالىق كىميگ كەزەڭىندە ەگبەك پەن كاپيتال اراسىنداعى كۇرەس شەكتى بولادى. حالىق رەسپۋبليكاسىنىڭ ەگبەك زاڭى جۇمىسشىلاردىڭ مۇددەسىن قورعايدى، سويتسەدە ۇلتتىق كاپيتاليستەردىڭ بايۋىنا قارسى تۇرمايدى، ۇلتتىق ونەركاسىپ پەن ساۋدانىڭ دامۋىنا قارسى تۇرمايدى، ويتكەنى مۇنداي دامۋ جيانگەرلىككە پايداسىز، ال جۇگگو حالقىنا پايدالى. بۇدان مىنانى بىلۋگە بولادى، حالىق رەسپۋبليكاسى جيانگەرلىككە قارسى، فەودالدىق كۇشتەرگە قارسى ٴار جىكتەگى

حالىقتاردىڭ مۇددەسىنە وكىلدىك ەتەدى. حالىق رەسپۋبليكاسىندىق ۇكىمەت جۇمىسشى-ديحانداردى جۇتىپ ەتەدى، سونىمەن قاتار جيانگەرلىككە قارسى، فەودالدىق كۇشتەرگە قارسى باسقا تاپتاردى قامتيدى.

بۇل ادامداردى حالىق رەسپۋبليكاسىندىق ۇكىمەتكە قاتىناستىرۋ حاۋىپتى بولماي ما؟ حاۋىپتى بولمايدى. جۇمىسشىلار مەن ديحاندار — بۇل رەسپۋبليكانىڭ نەگىزگى بۇقاراسى. قالا ۇساق بۋرجۋازياسىنا، زيالىلارعا، سونداي-اق جيانگەرلىككە قارسى تۇرۋ، فەوداليزىمگە قارسى تۇرۋ گاڭليگىن قولدايتىن باسقادا ەلەمەنتتەرگە حالىق رەسپۋبليكاسى ۇكىمەتىندە ٴسوز سويلەۋ، جۇمىس ىستەۋ ۇقىمىن بەرۋ، سايلاۋ جانە سايلانۋ ۇقىعىن بەرۋ نەگىزگى بۇقارا بولىپ تابىلاتىن جۇمىسشى-ديحانداردىڭ مۇددەسىنە قايشى كەلمەيدى. ٴبىزدىڭ گاڭليگىمىزدىڭ ماڭىزدى بولەگى نەگىزگى بۇقارا بولىپ تابىلاتىن جۇمىسشى-ديحانداردىڭ مۇددەسىن قورعاۋ بولۋعا ٴتيىس. نەگىزگى بۇقارا بولىپ تابىلاتىن جۇمىسشى-ديحان وكىلدەرىنىڭ حالىق رەسپۋبليكاسى ۇكىمەتىندە كوپشىلىك ساندى ۇستاۋى، گوڭ-چانداڭنىڭ وسى ۇكىمەتتەگى باسشىلىعى مەن ٴىس-ارەكەتى وسىنداي ادامداردىڭ قاتىناسۋىنىڭ حاۋىپتى بولمايتىندىعىن قامتاماسىز ەتەدى. جۇڭگو ٴىمىيىڭى قازىرگى كەزەڭدە پرولەتارلىق-سوتسياليستىك سياساتتاعى ٴىمىڭ ەمەس، ٴالى دە بۋرجۋازيالىق-دەموكراتيالىق سياساتتاعى ٴىمىڭ، بۇل توتەنشە ايقىن. تەك فانگىمىڭشىل تروتسكيشىلدەر[30] عانا: جۇڭگودا بۋرجۋازيالىق-دەموكراتيالىق ٴىمىڭ ورىندالىپ بولدى، ەندى ٴىمىڭ جاسالسا، ول سوتسياليستىك ٴىمىڭ عانا بولادى، — دەپ بىلشىلدايدى. 1924-جىلدان

1927 ـ جىلعا دەيىنگى گىمىڭ بۋرجۋازيالىق ـ دەموكراتيالىق سىياتـ
تاعى گىمىڭ ەدى، بۇل گىمىڭ ورىندالمادى، جەڭىلىسكە ۇشىرادى.
1927 ـ جىلدان قازىرگە دەيىن، ءبىز باسشىلىق ەتىپ كەلە جاتقان
جەر گىمىگى دە بۋرجۋازيالىق ـ دەموكراتيالىق سىياتتاعى گىمىڭ،
ويتكەنى بۇل گىمىڭنىڭ مىندەتى ــ كاپيتاليزىمگە قارسى تۇرۋ ەمەس،
جيانگەرلىككە قارسى تۇرۋ، فەوداليزىمگە قارسى تۇرۋ. بۇدان
بىلايعى گىمىڭ دە ەداۋىر ۇزاق ۋاقىتقا دەيىن وسىلاي بولادى.

گىمىڭنىڭ قوزعاۋشى كۇشى، نەگىزگى جاقتان، ءالى دە جۇمىس-
شىلار، ديحاندار جانە قالا ۇساق بۋرجۋازياسى، ەندى بۇعان
ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ قوسىلۋى مۇمكىن.

گىمىڭنىڭ بۇرىلىس جاساۋى ــ بولاشاقتاعى ءىس. بولاشاقتا
دەموكراتيالىق گىمىڭ، ءسوز جوق، بۇرىلىس جاساپ، سوتسياليس-
تىك گىمىڭگە ۇلاسادى. بۇرىلىس جاساۋدىڭ قاشان بولاتىندىعى
بۇرىلىس جاساۋ شارتىنىڭ ازىرلەنىپ ـ ازىرلەنبەگەندىگىن ولشەم
ەتۋگە ءتيىس، مۇنىڭ ۋاقىتى ەداۋىر ۇزاق بولۋى مۇمكىن. ساياسي
جاقتا، ەكونوميكالىق جاقتا بولۋعا ءتيىستى بارلىق شارت ازىرلەنگەن
كەزگە جەتپەي تۇرىپ، بۇرىلىس جاساۋ بۇكىل ەلدەگى ەڭ كوپ
ساندى حالىققا پايداسىز ەمەس، پايدالى بولاتىن كەزگە جەتپەي
تۇرىپ بۇرىلىس جاساۋ تۋرالى جەڭىلتەكتىكپەن سويلەمەۋ قاجەت.
مۇنان كۇماندانىپ، قىسقا عانا ۋاقىت ىشىندە بۇرىلىس جاساۋدى
ءۇمىت ەتۋ ــ وتكەندە كەيبىر جولداستاردىڭ دەموكراتيالىق گىمىڭ
باستى ولكەلەردە جەڭىسكە جەتە باستاعان كۇن گىمىڭ بۇرىلىس
جاساي باستاعان كەز بولادى دەگەنى دۇرىس بولماعانىنداي ــ
دۇرىس ەمەس. ويتكەنى ولار جۇڭگونىڭ ساياسي، ەكونوميكالىق

جاقتاردا قانداي احۋالداعى مەملەكەت ەكەندىگىن اڭعارمادى، ولار جۇڭگودا دەموكراتيالىق گىميڭدى ساياسي جاقتان، ەكونوميكالىق جاقتان ورىنداۋدىڭ روسسىياداعىدان قاراعاندا الدەقايدا قيىن بولاتىندىعىن، انىعىراق ايتقاندا كوپ ۋاقىت جانە كوپ جۇمىس جۇمساۋعا تۋرا كەلەتىندىگىن بىلمەيدى.

حالىقارالىق جاردەم

ەڭ سوڭىندا جۇڭگو گىميڭىنىڭ ەندى دۇنيە جۇزىلىك گىميڭىنىڭ ءبىر قۇرامدى بولىگى رەتىندە ازىراق توقتالۋعا تۋرا كەلەدى.

جيانگەرلىك دەگەن قۇبىلىس دۇنيەگە كەلگەننەن كەيىن، دۇنيەدەگى ىستەردىڭ ءبىر-بىرىمەن شاتىسىپ كەتكەنى سونشالىق، ءتىپتى ولاردى ءبىر-بىرىنەن ايىرىپ جىبەرۋ دە مۇمكىن بولماي قالدى. ءبىز جۇڭگوۋا ۇلتىندا ءوز جاۋلارىنا قارسى قاندى سوعىستى ەڭ سوڭىنا دەيىن جۇرگىزەرلىك جىگەر بار، ءوز كۇشىنە سۇيەنىپ ءومىر ءسۇرۋ نەگىزىندە قولدان كەتكەن جەرلەردى قايتارىپ الارلىق سەنىم بار، دۇنيە جۇزىندەگى ۇلتتار قاتارىندا ەگەمەندى تۇرا الارلىق قابىلەت بار. ءبىراق بۇل بىزگە حالىقارالىق جاردەمنىڭ قاجەتى جوق دەگەن ءسوز ەمەس؛ ولاي ەمەس، حالىقارالىق جاردەم قازىرگى زامانداعى بارلىق مەملەكەتتىڭ، بارلىق ۇلتتىڭ گىميڭدىك كۇرەسى ءۇشىن قاجەتتى. بۇرىنعىلار: «چۇنچيۋ داۋىرىندە ادىلەتتى سوعىستار بولمادى»[31]،— دەگەن ەكەن. بۇگىنگى جيانگەرلىك سوعىس ونان بەتەر ادىلەتسىز سوعىس، تەك ەزىلگەن ۇلتتار مەن ەزىلگەن تاپتاردىڭ سوعىسى عانا ادىلەتتى سوعىس.

بۇكىل دۇنيە جۇزىندە حالىق قوزعالىپ ەرۋشىلەرگە قارسى جۇرگىز-
گەن سوعىستاردىڭ بارلىعى ادىلەتتى سوعىس. روسسيانىڭ فەۆرال
كوتەرىلىسى مەن وكتيابر كوتەرىلىسى ــ ادىلەتتى سوعىس. دۇنيە جۇزىلىك
ٴبىرىنشى سوعىستان كەيىن ەۆروپا ەلدەرىندەگى حالىقتار جاساعان
كوتەرىلىس ــ ادىلەتتى سوعىس. جۇڭگونىڭ اپيىنعا قارسى سوعىسى[32]،
تايپيڭ تيانگو سوعىسى[33]، ييحەتۋان سوعىسى[34]، شينحاي كوتەرىلىس
سوعىسى[35]، 1926 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى سولتۇستىككە
جورىق سوعىسى، 1927 ـ جىلدان قازىرگە دەيىنگى جەر كوتەرىلىس
سوعىسى، قازىرگى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس پەن وتاندى
ساۋداداۋشىلاردى جازالاۋ جورىعى سوعىسى تۇگەلدەي ادىلەتتى
سوعىس. قازىرگى كەزدە بۇكىل جۇڭگو بويىنشا كوتەرىلىپ وتىرعان
جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تولقىن مەن بۇكىل دۇنيە ٴجۇزى
بويىنشا كوتەرىلىپ وتىرعان فاشيزىمگە قارسى تولقىندا ادىلەتتى
سوعىس بۇكىل جۇڭگوعا، بۇكىل دۇنيە جۇزىنە جايىلادى. ادىلەتتى
سوعىستاردىڭ ٴبارى ٴبىر ـ بىرىنە جاردەم بەرىپ وتىرادى، ادىلەت-
سىز سوعىستاردىڭ بارلىعىن ادىلەتتى سوعىسقا اينالدىرۋ كەرەك،
بۇل ــ لەنيندىك لۋشيان[36]. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ٴبىزدىڭ
سوعىسىمىز دۇنيە جۇزىندەگى حالىقتاردىڭ جاردەمىنە، ەڭ الدىمەن
سوۆەت وداعى حالقىنىڭ جاردەمىنە مۇقتاج، ولار دا، ٴسوز جوق،
بىزگە جاردەم بەرەدى، ويتكەنى ٴبىز قۋانىشتا دا، قايعىدا دا ولارمەن
بىرگەمىز. وتكەن ٴبىر مەزگىلدە، جۇڭگونىڭ كوتەرىلىستىڭ كۇشتەرى
مەن حالىقارالىق كوتەرىلىستىڭ كۇشتەر جياعى جيەشى تاراپىنان ٴبولىنىپ
تاستالعان ەدى، وسى جاعىنان العاندا، ٴبىز جالعىز ەدىك. قازىر
بۇل جاعداي وزگەردى، بىزگە پايدالى بولىپ وزگەردى. بۇل

جاعداي الداعى جەردە دە پايدالى جاقىقا قاراي وزگەرە بەرەدى.
ٴبىز ەندىگى جەردە جالعىز بولمايمىز. مۇنىڭ ٴوزى جۇڭگونىڭ
جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىسىنىڭ جانە جۇڭگو گىمىڭنىڭ
جەڭىسكە جەتۋىندەگى قاجەتتى شارت بولىپ تابىلادى.

ەسكەرتۋلەر

① يۋان شىكاي — چيڭ حاندىعىنىڭ سوڭعى جىلدارىنداعى بىيىلىك جۇڭفالارىنىڭ اتامانى. 1911 - جىلعى گىمىڭ چيڭ حاندىعىن قۇلاتقاننان كەيىن، يۋان شىكاي فانگىمىڭدىك قارۋلى كۇشكە جانە جيانگەرلەردىڭ قولداۋ - قۋاتتاۋىنا سۇيەنە وتىرىپ، سونداي - اق سول كەزدە گىمىڭگە باسشىلىق ەتكەن بۇرجۋازيانىڭ ىمىراشىلدىعىن پايدالانىپ، زۇڭتۇڭدىق ورىندى تارتىپ الىدى دا، ٴبىرى ديجۋ تابى مەن ٴبىرى مايياندار تابىنا وكىلدىك ەتەتىن تۇڭعىش بىيىلىك جۇڭفالار ۇكىمەتىن ۇيىمداستىردى. 1915 - جىلى ول پاتشا بولعىسى كەلىپ، جاپون جيانگەرلىگىنىڭ قولداپ - قۋاتتاۋىنا يە بولۋ ٴۇشىن جاپونيانىڭ بۇكىل جۇڭگونى جەكە بيلەۋدى كوزدەگەن 21 تارماقتى تالابىن مويىندادى. سول جىلى 12 - ايدا يۋنان ولكەسىندە يۋان شىكايدىڭ ٴوزىن پاتشا دەپ جاريالاۋىنا قارسى كوتەرىلىس تۋىپ، دەرەۋ جەر - جەردىڭ قولداۋىنا يە بولدى. يۋان شىكاي 1916 - جىلى 6 - ايدا بيجيڭدە ٴولدى.

② 1915 - جىلى 1 - ايدىڭ 18 - كۇنى جاپون جيانگەرلىگى جۇڭگونىڭ يۋان شىكاي ۇكىمەتىنە 21 تارماقتى تالاپ قويدى، 5 - ايدىڭ 7 - كۇنى ەڭ سوڭعى تۇڭعىيە تاپسىرىپ، 48 ساعات ىشىندە جاۋاپ بەرۋدى تالاپ ەتتى. بۇل تالاپتىڭ تولىق تەكستى 5 بولىمنەن قۇرالعان: الدىڭعى ٴتورت بولىمىندە گەرمانيانىڭ شاندۇڭ ولكەسىندە تارتىپ العان ۇقىقتارىن جاپونياعا وتكىزىپ بەرۋ، ونىڭ ۇستىنە

جاپونياعا شاندۇڭ ولكەسىندە جاڭا ۇقىقتار بەرۋ، وڭتۇستىك مانجۋريا
مەن شىعىس موڭعۇلدا جەردى زۋجيەگە الۋ ۇقىعىن نەمەسە جەر مەنشىك-
تەنۋ ۇقىعىن، قونىستانۋ ۇقىعىن، ونەركاسىپپەن جانە ساۋدامەن شۇعىلدانۋ
ۇقىعىن، تەمىر جولدار سالۋ، كەن اشۋ ىستەرىن جەكە يەمدەنۋ ۇقىعىن
بەرۋ، حانيەپيڭ گۇڭسىسىن جۇڭگو-جاپونيانىڭ بىرگە باسقارۋىنا
وتكىزۋ، تەڭىز جاعالاۋلارىنداعى گاڭكوۋلارىن، شىعاناقتارىن، ارال-
داردى ەشقاشاندا ٴۇشىنشى ٴبىر ەلگە بەرمەۋ سىقىلدى تارماقتار
قامتىلعان؛ بەسىنشى بولىمگە ەنگىزىلگەن تارماقتاردا جۇڭگونى بيلەپ-
توستەۋدىڭ ساياسي، ماليا، ساقشى جانە اسكەري جاقتارداعى زور
ۇقىقتارىن شەڭگەلىنە الۋ تالاپ ەتىلگەن، سونىمەن بىرگە حۋبەي،
جياڭشي جانە گۋاڭدۇڭ ارالىقتارىندا ماڭىزدى تەمىر جولدار سالۋ ۇقىعىن
الۋ كوزدەلگەن. يۋان شىكاي بەسىنشى ٴبولىم تۋرالى «كەيىن كەڭەس-
سەلىك» دەپ مالىمدەگەنىنەن تىس، قالعانىنىڭ ٴبارىن مويىندادى.
ٴبىراق جۇڭگو حالقى ٴبىر اۋىزدان قارسى تۇرعاندىقتان جاپونيانىڭ
تالابى جۇزەگە اسپادى.

③ 1921-جىلى 11-ايدا امەريكا ۇكىمەتى جۇڭگو، انگليا، فرانس-
سيا، يتاليا، بەلگيا، گوللانديا، پورتۋگاليا، جاپونيا وكىلدەرىن
شاقىرىپ، بۇعان امەريكانىڭ ٴوزى قوسىلىپ، جيىنى 9 مەملەكەتتىڭ
ۋاشينگتون ٴماجىلىسىن اشتى. بۇل ٴماجىلىس امەريكا مەن جاپونيانىڭ
قيىر شىعىستا قوجا بولۋ ۇقىعىنا تالاسۋ ٴماجىلىسى بولدى. كەلەسى جىلى
2-ايدىڭ 6-كۇنى امەريكانىڭ «جۇڭگودا ٴار ەل تەڭ ورايدا يە
بولۋ» جانە «جۇڭگونىڭ قاقپاسىن اشىق ۇستاۋ» دەگەن پىكىرى بويىنشا
9 مەملەكەت شارتى جاسالدى. 9 مەملەكەت شارتىنىڭ رولىسى بەلدى
جيانگەر ەلدەر جۇڭگونى ورتاق بيلەۋ، سونىمەن بىرگە، ٴىس جۇزىندە،
امەريكا جيانگەرلىگىنىڭ جۇڭگونى جەكە يەمدەنۋ ٴۇشىن ازىرلىك جاساۋ
جاعدايىن قالىپتاستىرۋ ارقىلى جاپونيانىڭ جۇڭگونى جەكە يەمدەنۋ
جوسپارىن تالقانداۋ بولدى.

④ 1931 - جىلى 9 - ايدىڭ 18 - كۇنى جاپونىيانىڭ جۇڭگونىڭ
دۇڭبېي وڭىرىندە تۇرعان «گۋاندۇڭ ارمياسى» دەيتىنى شىياڭدى
كەنەت باسىپ الدى. بۇل كەزدە جۇڭگونىڭ شىياڭدا جانە دۇڭبېيدىڭ
جەر - جەرىندە تۇراتىن ارمياسى (دۇڭبېي ارمياسى) جياڭ جيەشىنىڭ
«مۇلدە قارسى تۇرماۋ» دەگەن بۇيرىعىن قابىلداپ، شانحاي - گۋاننىڭ
وڭتۇستىگىنە دەيىن شەگىندى دە، جاپون ارمياسىنىڭ لياۋنيڭ، جيلين،
حيلۇڭجياڭ ولكەلەرىن تەز ارادا باسىپ الۋىنا مۇمكىندىك بەردى.
جۇڭگو حالقى جاپون قاراقشىلارىنىڭ بۇل جولعى شاپقىنشىلىق ارەكە-
تىن ادەتتە «18 - سەنتيابىر وقيعاسى» دەپ اتايدى.

⑤ دۇڭبېي ٴتورت ولكە دەپ جۇڭگونىڭ شىعىس - سولتۇستىك
بولەگىندەگى سول كەزدەگى لياۋنيڭ، جيلين، حيلۇڭجياڭ، رىحى
ولكەلەرى، ياعني قازىرگى لياۋنيڭ، جيلين، حيلۇڭجياڭ ولكەلەرى،
سونداي - اق حىبېي ولكەسىنىڭ شىعىس - سولتۇستىك بولەگىندەگى ۇلى
قورعاننىڭ سولتۇستىگى مەن شىكى موڭعۇل اپتونومىيالى رايونىنىڭ
شىعىس بولەگىندەگى جەرلەر ايتىلىپ وتىر. 18 - سەنتيابىر وقيعاسىنان
كەيىن، جاپون شاپقىنشى ارمياسى الدىمەن لياۋنيڭ، جيلين، حيلۇڭجياڭ
ولكەلەرىن باسىپ الدى، 1933 - جىلى رىحى ولكەسىن دە جاۋلاپ الدى.

⑥ 1935 - جىلى 11 - ايدىڭ 25 - كۇنى گومينداڭ ساتقىنى يىن
رۇگىڭ جاپونيانىڭ ايتاقتاۋىمەن حىبېي ولكەسىنىڭ شىعىس بولەگىن-
دەگى 22 اۋداندا قۋىرشاق اكىميات قۇرىپ، ونى «شىعىس حىبېي
گۇڭچانداڭنان قورعانۋ اپتونومىيالى ۇكىمەتى» دەپ اتادى. بۇل
«شىعىس حىبېي وقيعاسى» دەپ اتالادى.

⑦ ۋايجياۋلىق كەلىسسوز دەپ سول كەزدە جياڭ جيەشى ۇكىمەتى-
نىڭ جاپونيا ۇكىمەتىمەن «گۋاڭتيانىڭ ٴۇش ٴپرينسيپى» جونىندە
جۇرگىزگەن كەلىسسوزى ايتىلىپ وتىر. «گۋاڭتيانىڭ ٴۇش ٴپرينسي-
پى» — سول كەزدەگى جاپونيا سىرتقى ىستەر شياڭى گۋاڭتيان حۇڭبي
ورتاعا قويعان «جۇڭگو جونىندەگى ٴۇش ٴپرينسيپ»، ونىڭ مازمۇنى:

1-جوڭگو جاپونيانى قاقپايلايتىن قيمىلداردىڭ بارلىعىن كۇشپەن قالدىرۋ؛ 2-جوڭگو-جاپونيا-«مانجوۋگو» ىقتىسادي ىنتەستىگىن ورناتۋ؛ 3-جوڭگو-جاپونيا بىرىگىپ گوڭچانداڭنان قورعانۋ. 1936-جىلى 1-ايدىڭ 21-كۇنى گۋاڭتيان حۇڭيي جاپونيا يىحۋيىندا ٴسوز سويلەپ، «جوڭگو ۇكىمەتى ديگونىز ورتاعا قويعان ٴۇش ٴپرين-سيپتى مويىندادى» دەپ جاريالادى.

⑧ 1935-جىلى بۇكىل ەل حالقىنىڭ وتانشىلدىق قوزعالىسىندا جاڭا ورلەۋ باستالدى. بەيجيڭ وقۋشىلارى جوڭگو گوڭچانداڭىنىڭ باسشىلىعىندا، ەڭ الدىمەن 12-ايدىڭ 9-كۇنى وتانشىلدىق ەرەۋىل وتكىزىپ، «ىشكى سوعىستى توقتاتىپ، بىرىگىپ سىرتقى جاۋعا قارسى تۇرايىق»، «جاپون جيھانگەرلىگى جوعالسىن» دەگەن ۇراندار كوتەر-دى. بۇل قوزعالىس گوميندالڭ ۇكىمەتىنىڭ جاپون قاراقشىلارىمەن وداق جاساسا وتىرىپ، ۇزاق ۋاقىت بويىنا جۇرگىزىپ كەلگەن تەرورلىق ۇستەمدىگىن تالقانداپ، تەز ارادا-اق بۇكىل ەل حالقىنىڭ قولداۋىنا يە بولدى. جۇرت مۇنى «9-دەكابىر قوزعالىسى»دەپ اتايدى. وسىدان بۇكىل ەلدەگى تاپتار قاتىناسىندا جاڭا وزگەرىس وتە ايقىن كورىندى، جوڭگو گوڭچانداڭى العا قويعان جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ بارلىق وتانشىلدار بىردەي اشكەرە قۋاتتايتىن مەملەكەتتىك ٴىرى ىسكە اينالدى. جياڭ جيەشى ۇكىمەتىنىڭ وتاندى ساتۋ سايا-ساتى اسا زور دارەجەدە وقشاۋلاندىرىلدى.

⑨ ماۋ زىدۇڭ جولداس وسى بايانداماني جاساعان كەزدە، جياڭ جيەشى ٴوزىنىڭ دۇڭبيدى ساۋدالاۋ سايقالدىعىمەن اينالىسىپ جاتقان ٴارى حۋابيدى ساتقالى تۇرعان، سونداي-اق قىزىل ارميامەن ورشە-لەنە سوعىسىپ وتىرعان بولاتىن. وسى سەبەپتى، جوڭگو گوڭچانداڭى جياڭ جيەشىنىڭ ــوسى سانقيلىعىنىڭ شىن كەسپىرىن مۇمكىندىكتىڭ بارىنشا اشكەرەلەۋگە ٴتيىس ەدى؛ سوندىقتان دا جوڭگو گوڭچانداڭى بۇل كەزدە العا قويعان جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ

جياڭ جيەشىنى ٴالى قامتىماعان بولاتىن. دەگەنمەن، ماۋ زىدۇڭ جولداس ٴوزىنىڭ وسى باياندامasىندا، جيانگەرلەر اراسىنداعى قايشىلىق جۇڭگو-نىڭ ديجۋ تابى مەن مايبانىدار تابى لاگەرىندە جىكتەلىس تۋدىرۋى مۇمكىن ەكەندىگىن ايتتى. كەيىن كەلە جاپون جيانگەرلىگىنىڭ حۋابەي-دەگى شابۋىلى انگلىيا، امەريكا جيانگەرلەرىنىڭ مۇددەسىمەن اۋىر دارەجەدە قاقتىعىسقاندىقتان، جۇڭگو گۇڭچانداڭى: انگلىيا، امەريكا جيانگەرلەرىنىڭ مۇددەسىمەن تىعىز بايلانىستى بولىپ وتىرعان جياڭ جيەشى توبى ٴوز قوجايىندارىنىڭ ٴامىرى بويىنشا جاپونياعا ۇستاعان پوزيتسياسىن وزگەرتۋى مۇمكىن دەپ ەسەپتەدى دە، جياڭ جيەشىنى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا ماجبۇرلەۋ ساياساتىن قولداندى. 1936-جىلى 5-ايدا قىزىل ارميا شانشيدەن سولتۇستىك شانشيگە قايتىپ كەلىسىمەن-اق نانجيڭ گوميندانىڭ ۇكىمەتىنەن ىشكى سوعىستى توقتاتىپ، بىرىگىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى تىكەلەي تالاپ ەتتى. سول جىلى 8-ايدا جۇڭگو گۇڭچانداڭ جۇڭياڭى گومينداڭ جۇڭياڭىنا تاعى دا حات جولداپ، ەكى پارتيا بىرىگىپ جاپون باسقىن-شىلارىنا قارسى تۇراتىن بىرلىكساپ ۇيىمداستىرۋدى جانە وكىل تاعايىنداپ كەلىسسوز جۇرگىزۋدى تالاپ ەتتى. ٴبىراق جياڭ جيەشى گۇڭچانداڭنىڭ قۋاتتاماسىنان بۇرىنعىسىنشا باس تارتتى. جياڭ جيەشى 1936-جىلى 12-ايدا گوميندانىڭ ىشكى جاعىنداعى، گۇڭچانداڭمەن بىرلەسىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى قۋاتتايتىن اسكەريلەر تارابىنان شي-اندا تۇتقىنعا الىنعان كەزدە عانا گۇڭچانداڭنىڭ ىشكى سوعىستى توقتاتىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا ازىرلەنۋ جونىندەگى تالابىن ٴماجبۇري قابىلدادى.

⑩ ساي تينگكاي سول كەزدە گوميندانىڭ 19-ارمياسىنىڭ جۇنجاڭى جانە وسى ارميانىڭ فۋزۇڭجىحۋيى بولاتىن، ول چىن ميڭشۋ، جياڭ گۋاڭناي قاتارلىلاردا وسى ارميانىڭ جاۋاپتى ادامى ەدى. 19-ارميا اسلىندە جياڭشيدە قىزىل ارميامەن سوعىسقان ەدى، 18-سەنتابىر

وقيعاسىنان كەيىن شاڭحايعا جوتكەلدى. شاڭحاي حالقىنىڭ جانە بۇكىل ەل حالىقىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سول كەزدەگى تولقىنى 19 - ارمياعا اسا زور ىقپال جاسادى. 1932 - جىلى 1 - ايدىڭ 28 - كۇنى تۇندە، جاپونيا تەڭىز ارمياسىنىڭ لۋجاندۇيى شاڭحايعا شابۋىل جاساعاندا، 19 - ارميا شاڭحاي حالقىمەن بىرلەسە وتىرىپ قارسى سوعىس جۇرگىزدى. ٴبىراق بۇل سوعىس كەيىن كەلە جياڭ جيەشى مەن ۋاڭ جيڭۋيدىڭ ساتقىندىعى سالدارىنان جەڭىلىسكە ۇشىرادى. بۇدان سوڭ قىزىل ارميامەن سوعىستىرۋ ٴۇشىن جياڭ جيەشى 19 - ارميانى تاعى دا فۋجيانعا جوتكەدى. بۇل كەزدە 19 - ارميانىڭ باسشىلارى قىزىل ارميامەن سوعىسۋدىڭ بولاشاعى جوق ەكەنىن ٴبىرتىندەپ تۇسىنە باستاعان ەدى. 1933 - جىلى 11 - ايدا 19 - ارميانىڭ جياڭگليگىدەرى گوميندالڭ ىشىندەگى لي جيشىن قاتارلىلاردىڭ ٴبىر ٴبولىم كۇشىمەن بىرلەسىپ، جياڭ جيەشىمەن بۇزىلىسقاندىقتارىن اشىق جاريالادى. ولار فۋجيان ولكەسىندە «جۇڭحۋا رەسپۋبليكاسىنىڭ حالىقتىق گىميگىدىك ۇكىمەتى»ن قۇردى جانە جاپون باسقىنشىلارىنا، جياڭ جيەشىگە قارسى تۇرۋ تۋرالى قىزىل ارميامەن كەلىسىم جاسادى. 19 - ارميا جانە فۋجيان حالىق ۇكىمەتى جياڭ جيەشىنىڭ اسكەري كۇشپەن قىسىم جاساۋى سالداრىنان جەڭىلىسكە ۇشىرادى. ودان سوڭ ساي تيڭكاي جانە باسقالار گۇڭچاڭداگىمەن ىستەستىك جاساۋ مايدانىنا بىرتە - بىرتە ٴوتتى.

⑪ 1926 - جىلى 9 - ايدا سولتۇستىككە جورىق جاساعان گىميگىدىك ارميا شابۋىل جاساپ ۋحانعا جەتكەن كەزدە، فىڭ يۇيشياڭ ٴوزىنىڭ اسكەري ٴبولىمىن باستاپ، بىيياڭ جۇنفالارى جۇيەسىنەن اجىرالعاندىعىن سۇيىيۇان ولكەسىندە (قازىر ىشكى موڭعۇل اپتونوميالى رايونىنا قارايدى) جاريالادى دا، گىميگىگە قاتىناستى. 1927 - جىلدىڭ باس كەزىندە ونىڭ اسكەري ٴبولىمى شانشيدەن اتتانىپ، سولتۇستىككە جورىق ارمياسىمەن بىرگە حىنان ولكەسىنە شابۋىل جاسادى. 1927 - جىلى جياڭ جيەشى مەن ۋاڭ جيڭۋي وپاسىزدىق جاساعانىنان كەيىن، فىڭ يۇيشياڭ

دا گۋاڭچجاڭداعى قارسى ارەكەتتەرگە قاتىناستى. ٴبىراق ونىمەن جياڭ
جيەشى توبى اراسىندا مۇددە قاقتىعىسى ۋنەمى بولىپ وتىردى. 18 - سەن-
تابىر وقيعاسىنان كەيىن، ول جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى
قۋپتادى، 1933 - جىلى 5 - ايدا گۋاڭچجاڭداعى ىستەستىك جاساپ،
جاڭجياكوۋدا حالىق بۇقاراسىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى وداقتاس
ارمياسىن ۇيىمداستىردى. جياڭ جيەشى كۇشتەرىنىڭ جانە جاپونيا
شاپقىنشى ارمياسىنىڭ قات - قابات قىسىم جاساۋى سالدارىنان جاپون
باسقىنشىلارىنا قارسى بۇل جولعى كوتەرىلىس 8 - ايدا جەڭىلىسكە ۇشى-
رادى. فىڭ يۇيشياڭ ٴوز ٴومىرىنىڭ سوڭعى كەزىندە گۋاڭچجاڭداعىمەن
ىستەستىك جاساۋ مايدانىن ۇزدىكسىز قولدادى.

⑫ گوميندانىڭ 26 - ارمياسىن جياڭ جيەشى قىزىل ارمياعا شابۋىل
جاساتتىرۋ ٴۇشىن جياڭشيگە جىبەرگەن بولاتىن. 1931 - جىلى 12 - ايدا
بۇل ارميانىڭ 10 مىڭنان استام ادامى جاۋ بوشىڭ، دۇڭ جىنتاڭ
جولداستاردىڭ باسشىلىعىندا، جۇڭگو گۋڭچاندانىڭ جاپون باسقىنشى-
لارىنا قارسى تۇرۋ ۇرانىنا ٴۇن قوسىپ، جياڭشي ولكەسىنىڭ نيڭدۋ
اۋدانىندا كوتەرىلىس جاساپ، قىزىل ارمياعا قوسىلدى.

⑬ ما جانشان ٴاسلى گوميندان دۇڭبەي ارمياسىنىڭ جۇنگۋانى
ەدى، ونىڭ اسكەري ٴبولىمى حيلۇڭجياڭدا تۇراتىن. 18 - سەنتابىر
وقيعاسىنان كەيىن جاپونيا شاپقىنشى ارمياسى لياۋنيڭنەن حيلۇڭجياڭعا
قاراي جىلجىعاندا وسى اسكەري ٴبولىم قارسىلىق كورسەتتى.

⑭ حۋ حانمين — گوميندانىڭ اتاقتى جىڭكىسى، كەزىندە سۇن
جۇڭشاننىڭ جۇڭگو گۋڭچاندانىمەن ىستەستىك جاساۋ ساياساتىنا قارسى
تۇرعان ەدى، ول 1927 - جىلى جياڭ جيەشى قوزعاعان «12 - اپرەل»
فانگمىڭگىدىك جىڭبيانىن جوسپارلاۋشىلاردىڭ ٴبىرى ەدى. كەيىن
جياڭ جيەشىمەن ۇقىق تالاسقاندىقتان، جياڭ جيەشى تارايىنان قاماقتا
الىندى. ول 18 - سەنتابىر وقيعاسىنان كەيىن بوساتىلىپ، نانجيڭنەن
گۋاڭجوۋعا باردى دا، گۋاڭدۇڭ - گۋاڭشي توبىنداعى جۇنفالىق كۇش-

تەردى جەلىكتىرىپ، بۇلار مەن نانجيڭ جيالۋ جيەشى ۇكىمەتى اراسىندا
ۇزاق ۋاقىتقا سوزىلعان قاراما ـ قارسىلىق جاعداي قالىپتاستىردى.

⑮ «جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋدىڭ
التى تارماقتى گاڭلىگى»، ياعني «جۇڭحۋا حالقىنىڭ جاپون جيانگەرلىگىنە
قارسى سوعىس جۇرگىزۋىنىڭ نەگىزگى گاڭلىگى» جۇڭگو گۇڭچاندانگى
تاراپىنان 1934 ـ جىلى ورتاعا قويىلىپ، سۇڭ چيڭلىڭ قاتارلىلاردىڭ
اتىنان جاريالانعان بولاتىن. گاڭلىك تومەندەگى تارماقتاردى قامتىدى:
(1) بۇكىل تەڭىز، قۇرلىق جانە اۋە ارمياسىن جاپون باسقىنشىلارىنا
قارسى سوعىسقا جاپپاي جۇمىلدىرۋ؛ (2) بۇكىل حالىقتى جاپپاي جۇمىل-
دىرۋ؛ (3) بۇكىل حالىقتى جاپپاي قارۋلاندىرۋ؛ (4) جاپون باسقىنشى-
لارىنا قارسى سوعىستىڭ قاراجاتىن شەشۋ ٴۇشىن جاپون جيانگەرلىگىنىڭ
جۇڭگودا عى مال ـ مۇلىكتەرىن جانە وتاندى ساۋدالاۋشىلاردىڭ مال ـ
مۇلىكنەرىن مۇسادىرالاۋ؛ (5) جۇمىسشىلاردىڭ، ديحانداردىڭ، اسكەر-
لەردىڭ، زيالىلاردىڭ جانە ساۋدا ـ ونەركاسىپشىلەردىڭ وكىلدەرى
سايلاعان بۇكىل جۇڭگونىڭ ۇلتتىق قارۋلى ٴوزىن ٴوزى قورعاۋ
ۋيليۋانحۇيىن قۇرۋ؛ (6) جاپون جيانگەرلىگىنىڭ بارلىق جاۋلارىمەن
بىرلەسىپ، ولاردى دوس ارميا ەتۋ، جاقسى نيەتپەن بەيتاراپ بولىپ
وتىرعان بارلىق مەملەكەتتەرمەن دوستىق قارىم ـ قاتىناس ورناتۋ.

⑯ گۋاڭدۇڭ ـ گۋاڭشي توبىنداعى جۇنفالار دەپ گۋاڭدۇڭ
توبىنداعى چىن جيتاڭ، گۋاڭشي توبىنداعى لي زۇڭرىن، باي چۇڭشي
جانە باسقالار ايتىلىپ وتىر.

⑰ جيالۋ جيەشى باندىلارى گمينگشىل حالىقتى «باندى» دەپ
اتادى دا، وزدەرىنىڭ ارميا ارقىلى گمينگشىل حالىققا شابۋىل جاساۋ
جانە گمينگشىل حالىقتى قىرۋ ارەكەتتەرىن «باندىلاردى جويۋ» دەپ
اتادى.

⑱ رىن بيشى جولداس ـــ جۇڭگو گۇڭچاندانگىنىڭ ەڭ العاشقى
مۇشەلەرىنىڭ جانە ۇيىمداستىرۋشىلارىنىڭ ٴبىرى. ول جۇڭگو گۇڭچاند-

داڭىنىڭ 1927 ـ جىلعى بۇكىل مەملەكەتتىك 5 ـ قۇرىلتايىنان كەيىن، پارتيانىڭ ٴار رەتىكى قۇرىلتايىندا جۇڭيانىڭ ۋىيىۋانسدىقعا سايلانىپ وتىردى، 1931 ـ جىلى پارتيانىڭ 6 ـ كەزەكتى جۇڭيانىڭ ۋىيىۋانحۇيىنىڭ ٴتورتىنشى جالپى ماجىلىسىندە جۇڭيانىڭ جىڭجىجۇيىنىڭ ۋىيىۋانى بولىپ سايلاندى. 1933 ـ جىلى حۇنان ـ جياڭشي شەكارا رايون شىڭۋيىنىڭ شۋجيى جانە قىزىل ارميا 6 ـ جۇنتۋانىنىڭ جىڭجى ۋىيىۋانى بولدى. قىزىل ارميانىڭ 6 ـ جۇنتۋانى مەن 2 ـ جۇنتۋانى بىرىكتىرىلگەن سوڭ 2 ـ جانە 6 ـ جۇنتۋانىنان قۇرالعان 2 ـ فاڭميانجۇنىنىڭ جىڭجى ۋىيىۋانى بولدى. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستىڭ باستاپقى كەزىندە 8 ـ ارميا باس ساياسي بۇلىمىنىڭ جۇرنىي بولدى. 1940 ـ جىلى جۇڭگوڭ جۇڭيانىڭ شۋجيچۋىنىڭ قىزمەتىنە قاتىناستى. 1945 ـ جىلى پارتيانىڭ 7 ـ كەزەكتى جۇڭيانىڭ ۋىيىۋانحۇيىنىڭ ٴبىرىنشى جالپى ماجىلىسىندە جۇڭيانىڭ جىڭجىجۇيىنىڭ ۋىيىۋانى جانە جۇڭيانىڭ شۋجيچۋىنىڭ شۋجيى بولىپ سايلاندى. 1950 ـ جىلى 10 ـ ايدىڭ 27 ـ كۇنى بەيجيڭدە قايتىس بولدى.

⑲ جۇڭگو جۇمىسشى ـ ديحان قىزىل ارمياسىنىڭ 6 ـ جۇنتۋانى ٴاسلى حۇنان ـ جياڭشي شەكارا رايون گىنجۇيدىيىندە تۇراتىن، 1934 ـ جىلى 8 ـ ايدا ول جۇڭگوڭ جۇڭياڭىنىڭ بۇيرىعى بويىنشا قورشاۋدى بۇزىپ جوتكەلە باستادى. سول جىلى 10 ـ ايدا گۇيجوۋ ولكەسىنىڭ شىعىس بولەگىندە حى لۇڭ جولداس باستاعان قىزىل ارميانىڭ 2 ـ جۇنتۋانىمەن قوسىلىپ، قىزىل ارميانىڭ 2 ـ فاڭميانجۇنى بولىپ قۇرىلدى دا، حۇنان ـ حۇبىي ـ سىچۋان ـ گۇيجوۋ گىميىڭدىك گىنجۇيدىيىن قۇردى.

⑳ 1934 ـ جىلى 10 ـ ايدا جۇڭگو جۇمىسشى ـ ديحان قىزىل ارمياسىنىڭ 1 ـ، 3 ـ، 5 ـ جۇنتۋاندارى (ياعني قىزىل ارميانىڭ 1 ـ فاڭميانجۇنى، جۇڭيانىڭ قىزىل ارمياسى دەپ تە اتالادى) فۋجيان ولكەسىنىڭ باتىس بولەگىندەگى چاڭتيڭ، نىڭحۋا دەگەن جەرلەردەن جانە جياڭشي ولكەسىنىڭ وڭتۇستىك بولەگىندەگى رۇيجين، يۇيدۋ دەگەن

جەرلەردەن اتـتانىپ، جانلۋەلىك ۋلكەن جوتكەلۋ باسـتادى. قىزىل ارميا فۋجيـان، جياڭشـي، گۋاڭدۋڭ، حۋنان، گـۋاڭشي، گۋيـجوۋ، سىچۋان، يۋنـنان، شيكاڭ (قازىر مۋنىڭ ٴبىر بولەگى سىچۋان ولكەسىنە، ەندى ٴبىر بولەگى شيـزاڭ اپتونومـيالى رايونـىنا قارايـدى)، گانسۋ، شانـشي ولـكەلەرىن باسىپ، جىل بويى قار جامىلىپ جاتاتىن اسـقار تاۋلاردان اسـىپ، جان باسپاعان سازدى دالالاردان ٴوتتى، نە ٴبىر قيـندىقتاردى باسـىنان كەشـىرىپ، جاۋدىڭ سان رەتـكى قورشاۋىـن، وكـشەلەي قۋالاۋىـن، توسـقاۋىـلىن تالقانـداي ٴجۇرىـپ، 25 مىڭ لي (12 مىڭ 500 كيلومەتر) جولدى ۋزدىكسىز جورىقپەن باسىپ ٴوتىپ، اقىرى 1935 - جىلى 10 - ايـدا شانشيدىڭ سولتۇسـتىك بولەگىنـدەگى گىميڭدىك گىنجۋيديگە جەڭىسپەن جەتتى.

㉑ سىچۋان - شانـشي شەكارا رايونىنداعى قىزىـل ارميا ـــ جۇڭگو جۇمىسشى - ديحان قىـزىل ارمياسـىنىڭ 4 - فاڭمـيانجۇنى. 1935 - جىلى 3 - ايـدا 4 - فاڭميانـجۇن سـىچۋان - شانـشي شەكارا رايون گىنجۋدي - ديىنەن شىعـىپ، سىچۋان - شيـكاڭ ولـكەلەرىنىڭ شەكاراسـىنا قاراي جوتكەلدى. سول جىلى 6 - ايدا سىچۋان ولكەسىنىڭ باتىس بولەگىندەگى ماۋگۇڭ دەگەن جەردە قىزىل ارميانىڭ 1 - فاڭميانجۇنـىمەن قوسىلىپ، سول جانە ولڭ باعىتـتارداعى ارميا بولـىپ ۋيىمداسىپ، سولتۇستـىككە اتتاندى. سول جىلى 9 - ايدا سۇڭپان اۋدانىنىڭ ماڭىنداعى ماۋ - ىرگاي رايونىنا جەتكەنـىنەن كەيىن، 4 - فاڭميانجۇندە قـىزمەت ىستەيتىن جاڭ گوتاۋ جۇڭگوڭ جۇڭياڭىنىڭ بۇيرىعىنا قايشىلىق جاساپ، سول باعىتتاعى ارميانى ٴوز بەتىمەن وڭتۇستىككە باستاپ، قىزىل ارميانى بولشەكتەدى. 1936 - جىلى 6 - ايـدا حۋنان - حۋبەي - سىچۋان - گۋيجوۋ شەكارا رايو - نىندا قورشاۋدى بۇزىپ شىعىپ، حۋنان، گۋيجوۋ، يۋنـنان ولكەلەرىن باسىپ ٴوتىپ، شيكاڭ ولكەسىنىڭ گانزى دەگەن جەرىنە كەلگەن قىزىل ارميانىڭ 2 - فاڭميانجۇنى 4 - فاڭميانجۇنـىمەن قوسىلـدى. وسى كەزدە 4 - فاڭميانجۇندەگى جولـداستار جاڭ گوتاۋدىڭ ەركىنە كونبەي، 2 -

فاڭمياندجۋنمەن بىرگە سولتۇستىككە جوتىكەلدى. سول جىلى 10 ـ ايدا 2 ـ فاڭمياندجۋن تۇگەلدەي جانە 4 ـ فاڭمياندجۋننىڭ ٴبىر بولەگى سولـ تۇستىك شانشيگە جەتىپ، قىزىل ارميانىڭ 1 ـ فاڭمياندجۋنىمەن جەتكىستى تۇردە تابىستى.

㉒ جاڭ گوتاۋ ـــ جۇڭگو كوميكسىنىڭ ساتقىنى. جاس كەزىندە ورايشىلدىق ىستەپ كوميككە قاتىناسىپ، جۇڭگو كوڭچاندانگىنا كىرىپ العان. ول پارتيا ىشىندە اسا كوپ قاتەلىكتەر وتكىزىپ، وراسان ۇلكەن قىلمىس ىستەدى. ونىڭ ەلەۋلىلەرى مىنالار: 1935 ـ جىلى قىزىل ارميانىڭ سولتۇستىككە اتتانۋىنا قارسى شىقتى، قىزىل ارميانى سىچۋان مەن شيكاڭ ارالىعىنداعى از ۇلتتار رايونىنا شەگىنىدىرۋ ىسىندى جەڭىلىمپازدىقتى جانە جۇيشياۋجۇيىلىكتى قۋاتتادى، سونىمەن قابات پارتياعا قارسى، جۇڭگياڭعا قارسى اشىقتان ـ اشىق وپاسىزدىق ارەكەت ىستەپ، ٴوز الدىنا زاڭسىز جۇڭگياڭ قۇردى، پارتيانىڭ جانە قىزىل ارميانىڭ بىرلىگىن بۇزدى، قىزىل ارميانىڭ 4 ـ فاڭمياندجۋنىن وتە اۋىر زيانعا ۇشىراتتى. قىزىل ارميانىڭ 4 ـ فاڭمياندجۋنى جانە ونىڭ قالىڭ كادىرلارى ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ جانە داڭ جۇڭگياڭىنىڭ سابىرلىلىقپەن تاربيە بەرۋىنىڭ ارقاسىندا داڭ جۇڭگياڭىنىڭ دۇرىس باسشىلىعى استىنا تەز ورالدى جانە كەيىنگى كۇرەستەردە داڭقتى رول اتقاردى؛ ٴبىراق جاڭ گوتاۋدىڭ ٴوز باسى تۇزەلۋدەن كەتىپ، 1938 ـ جىلدىڭ كوكتەمىندە جالعىز ٴوزى شانشي ـ گانسۋ ـ نيڭشيا شەكارا رايونىنان قاشىپ شىقتى دا، گوميندانگـ نىڭ ىشپيوندىق توبىنا قوسىلدى.

㉓ جۇڭگياڭ قىزىل ارمياسى دەپ اسلىندە جياڭشي، فۋجيان رايوندارىندا دامىپ، جۇڭگوڭ جۇڭگياڭى تىكەلەي باسشىلىق ەتكەن قىزىل ارميا، ياعني قىزىل ارميانىڭ 1 ـ فاڭمياندجۋنى ايتىلىپ وتىر.

㉔ 1935 ـ جىلى 7 ـ ايدا گوميندانىڭ ارمياسى شانشي ـ گانسۋ گىميڭدىڭ گىنجۇيدىيىنە باعىنىتاعان ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»ىن باستادى. قىزىل ارميانىڭ سولتۇستىك شانشيدەگى 26 ـ جۇنى الدىمەن

شىعىس شەپىنە جاۋدىڭ 2 لۇپىن تالقانداپ، ونداعى جاۋدى حۋاڭحە-نىڭ شىعىس جاعىنا قۋىپ تاستادى. سول جىلى 9-ايدا قىزىل ارميانىڭ ٴاسىلى حۋبەي-حىنان-انحۋي گىنجۇيدىنىندە تۇرعان 25-جۇنى وڭتۇستىك شانشي جانە شىعىس گانسۋ ارقىلى سولتۇستىك شانشيگە كەلدى دە، سولتۇستىك شانشيدەگى قىزىل ارمياعا قوسىلىپ، قىزىل ارميانىڭ 15-جۇنتۋانى بولىپ قۇرىلدى. قىزىل ارميانىڭ 15-جۇنتۋانى گانچۋان اۋدانىنىڭ لاۋشان دەگەن جەرىندە بولعان شايقاستا جاۋ ارمياسى 110-شىسىنىڭ دەنىن جويدى، شىجاڭىن ٴولتىردى، ارادا كوپ وتپەي تاعى دا جاۋ ارمياسى 107-شىسىنىڭ 4 يىڭىن گانچۋان اۋدا-نىنىڭ يۇيلينچياۋ دەگەن جەرىندە جويدى. سونىمەن جاۋ ٴوز شابۋىلىن قايتا ۇيىمداستىردى دا، دۇڭ ينگبين (دۇڭبەي ارمياسى جۇنجاڭدارىنىڭ ٴبىرى) 5 شىنى باستاپ ەكى باعىتپەن شابۋىل جاسادى، شىعىس جاقتاعى ٴبىر شىسى لوچۋان، فۋشيان جولىمەن سولتۇستىككە بەت الدى، باتىس جاقتاعى 4 شىسى گانسۋ ولكەسىنىڭ چيڭيالى، حىشۇي اۋداندارى-نان جولعا شىعىپ، حۋلۋحى وزەنىن جاعالاپ، سولتۇستىك شانشيدەگى فۋشيان اۋدانى جاققا قاراي ىلگەرىلەدى. سول جىلى 10-ايدا جۇڭيالى قىزىل ارمياسى سولتۇستىك شانشيگە باردى. 11-ايدا جۇڭيالى قىزىل ارمياسى قىزىل ارميانىڭ 15-جۇنتۋانىمەن بىرىگە وتىرىپ، فۋشيان اۋدانىنىڭ باتىس-وڭتۇستىگىندەگى جىلوچىن دەگەن جەردە جاۋ ارمياسىنىڭ 109-شىسىن جويدى جانە قۋا سوققى بەرۋ بارىسىندا حيشۇيسى دەگەن جەردە جاۋ ارمياسى 106-شىسىنىڭ ٴبىر تۋانىن جويدى. ٴسويتىپ، جاۋدىڭ شانشي-گانسۋ گىنجۇيدىنە باعىتتاعان ۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»ى ٴبىر جولا تالقاندالدى.

㉕ 1934-جىلدان 1935-جىلعا دەيىنگى ارالىقتا جۇڭگونىڭ وڭتۇستىك بولەگىندەگى قىزىل ارميانىڭ نەگىزگى كۇشى جوتكەلگەن كەزدە، ٴبىر ٴبولىم پارتيزان بولىمدەرى قالدىرىلعان ەدى. بۇل پارتيزان بولىمدەرى 8 ولكەنىڭ 14 رايونىندا پارتيزاندىق سوعىستى تاباندىلىق-

پەن جۇرگىزدى. بۇل رايوندار مىنالار: وڭتۇستىك جىجيالڭ رايونى، سولتۇستىك فۋجيان رايونى، شىعىس فۋجيان رايونى، وڭتۇستىك فۋجيان رايونى، باتىس فۋجيان رايونى. شىعىس - سولتۇستىك جياڭشي رايونى، فۋجيان - جياڭشي شەكارا رايونى، گۋاڭدۇڭ - جياڭشي شەكارا رايونى، وڭتۇستىك حۋنان رايونى، حۋنان - جياڭشي شەكارا رايونى، حۋنان - حۋبەي - جياڭشي شەكارا رايونى، حۋبەي - حەنان - انحۋي شەكارا رايونى، وڭتۇستىك حەناندامى تۇڭبايشان رايونى جانە گۋاڭدۇڭ ولكەسىندەگى حاينانداۋ رايونى.

㉖ 1931 - جىلى جاپون جيانگەرلىگى دۇڭبەيدى باسىپ العانان كەيىن، جۇڭگو گۇڭچانداڭى حالىقتى قارۋلانىپ قارسىلىق كورسەتۋگە شاقىرىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى پارتيزان دۇيلەرىن جانە دۇڭبەي حالىقتىق گىمىڭدىك ارمياسىن ۇيىمداستىردى، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ءتۇرلى فورماداعى ەرىكتى ارمياعا جاردەم بەردى. 1934 - جىلدان كەيىن، دۇڭبەيداعى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى اسكەري بولىمدەردىڭ بارلىعى جۇڭگو گۇڭچانداڭىنىڭ باسشىلىعىندا بىرلىككە كەلگەن دۇڭبەي جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى بىرلەسكەن ارميا بولىپ قۇرىلدى دا، اتاقتى گۇڭچانداڭ مۇشەسى ياڭ جيڭيۋيدى زۇڭجىحۋي ەتىپ، دۇڭبەيداعى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى پارتيزاندىق سوعىستى ۇزاق ۋاقىت بويىنا تابانداىلىقپەن جۇرگىزدى. شىعىس حىبەيداعى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى پارتيزاندىق سوعىس دەپ 1935 - جىلى 5 - ايدا حىبەي ولكەسىنىڭ شىعىس بولەگىندە بولعان ديحاندارىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى كوتەرىلىسى ايتىلىپ وتىر.

㉗ سوۆەت وداعى گۇڭچانداڭى باسشىلىق ەتكەن گىمىڭدىك سوعىس دەپ 1918 - جىلدان 1920 - جىلعا دەيىن سوۆەت وداعى حالقىنىڭ انگليا، امەريكا، فرانسيا، جاپونيا، پولشا قاتارلى جيانگەر مەملەكەتتەردىڭ قارۋلى كيلىگۋىنە قارسى تۇرۋ جانە اق گۋاردياشىلاردىڭ بۇلىگىن باسۋ جولىندا جۇرگىزگەن سوعىسى ايتىلىپ وتىر.

㉘ ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل ارادا العا قويعان حالىق رەسپۋب-
ليكاسىنىڭ اكىميات سياپاتى جانە ونىڭ ٴارتۇرلى ساياساتتارى جاپون
باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس مەزگىلىندە گۇڭچاندالار باسشىلىعىنداعى
حالىقتىق ازات رايونداردا تولىق جۇزەگە استى. وسى سەبەپتى،
گۇڭچاندار جاۋ ارتقى شەبىندەگى مايداندارda حالىقتىڭ جاپون قاراق-
شىلارىنا قارسى جەڭىستى سوعىس جۇرگىزۋىنە باسشىلىق ەتە الدى.
جاپونيا تىزە بۇككەننەن كەيىن باستالعان ٴۇشىنشى ىشكى گىمينداڭ
سوعىستا، سوعىستىڭ دامي تۇسۋىنە بايلانىستى، حالىقتىق ازات رايوندار
بىرتىندەپ بۇكىل جۇڭگوعا كەڭەيدى، ٴسويتىپ، بىرلىككە كەلگەن
جۇڭحۋا حالىق رەسپۋبليكاسى جارىققا شىقتى. ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ
حالىق رەسپۋبليكاسى جونىندەگى مۇراتى بۇكىل ەل كولەمىندە جۇزەگە
استى.

㉙ 1928 ـ جىلى 7 ـ ايدا وتكىزىلگەن جۇڭگو گۇڭچاندار پارتياسىنىڭ
بۇكىل مەملەكەتتىك 6 ـ قۇرىلتايى تومەندەگى ون تارماقتى ساياسي
گاڭلىڭدى بەلگىلەدى: 1 ـ جيانگەرلىكتىڭ ۇستەمدىگىن قۇلاتۋ؛ 2 ـ شەت-
ەل كاپيتالىنىڭ كارحانالارى مەن بانكىلەرىن مۇسادىرالاۋ؛ 3 ـ جۇڭ-
گونى بىرلىككە كەلتىرۋ، ۇلتتاردىڭ ٴوز تاعدىرىن ٴوزى بەلگىلەۋ
ۇقىعىن مويىنداۋ؛ 4 ـ جۇنفالىق گوميندالڭ ۇكىمەتىن قۇلاتۋ؛ 5 ـ جۇمى-
شى ـ ديحان ـ اسكەرلەر وكىلدەرى كەڭەسىنىڭ ۇكىمەت قۇرۋ؛
6 ـ سەگىز ساعاتتىق جۇمىس ٴتۇزىمىن جۇرگىزۋ، جالاقىنى ارتتىرۋ،
جۇمىسسىزدارعا كومەك بەرۋ جانە الەۋمەتتىك ساقتاندىرۋ جۇمى-
سىن جۇرگىزۋ، ت.ب؛ 7 ـ ديجۋلاردىڭ بارلىق جەرىن مۇسادىرالاپ،
ەگىستىك جەرلەردى ديحاندارعا بەرۋ؛ 8 ـ اسكەرلەردىڭ تۇرمىس
كۇيىن جاقسارتۋ، اسكەرلەردىڭ دە ۇلەسىنە جەر ٴبولىپ، ونى ٴۇي
ىشىنە بەرۋ جانە ولاردىڭ ۇيىندەگىلەرىن جۇمىسقا ورنالاستىرۋ؛ 9 ـ
اۋىر الىم ـ سالىق اتاۋلىنى كۇشىنەن قالدىرىپ، بىرلىككە كەلگەن،
كىرىسىنە قاراي ارتىپ وتىراتىن باجىنى جۇزەگە اسىرۋ؛ 10 ـ دۇنيە

ٴجوزى پرولەتارياتىمەن جانە سوۆەت وداعىمەن بىرلەسۋ.

[40] تروتسكيشىلدەر اسلىندە روسسيا جۇمىسشىلار قوزعالىسىندا لەنينيزمگە قارسى توپ ەدى، كەيىن قۇلدىراپ مۇلدە گەمىڭگە قارسى باندىلارعا اينالدى. بۇل ساتقىن توپتىڭ ازعىنداۋ بارىسى جونىندە ستالين جولداس 1937 - جىلى سوۆەت وداعى گوڭچانداعى جۇڭياڭ ۋيبيۋانحۇيىنىڭ جالپى ماجىلىسىندە جاساعان باياندامىسىندا تومەندەگى-دەي تۇسىنىك بەرگەن بولاتىن: «وتكەندە، وسىدان 7-8 جىل بۇرىن، تروتسكيزم جۇمىسشى تابى ىشىندەگى وسىنداي ساياسي توپتاردىڭ ٴبىرى ەدى، شىنىندا، لەنينيزمگە قارسى، سول سەبەپتى مەيلىنشە قاتە ساياسي توپ ەدى، ٴبىراق سول كەزدە ول قالاي دەگەنمەن دە ساياسي توپ بولاتىن.... قازىرگى تروتسكيزم جۇمىسشى تابىنداعى ساياسي توپ ەمەس، ٴپرينسيپسىز جانە مۇراتسىز زيانكەستەر، بۇلدىرگىشتەر، تىڭشىلار، ىشپيوندار، كىسى ولتىرگىش باندىلار، شەتەلدىڭ تىڭشىلىق ورگانىنا جالدانىپ ارەكەت جاسايتىن، جۇمىسشى تابىنىڭ قاس جاۋى بولعان باندىلار.» 1927 - جىلى جۇڭگو گەمىڭى جەڭىلىسكە ۇشىراعاننان كەيىن، جۇڭگودا دا از ساندى تروتسكيشىلدەر شىقتى، ولار چين دۋشيۋ سەكىلدى ساتقىندارمەن بىرلەسىپ، 1929 - جىلى فانگەمىڭدىك شاعىن ۇيىم بولىپ قالىپتاستى دا، گوميندالڭ بۋرجۋازيالىق - دەموكراتيالىق گەمىڭدى الدەقاشان ورىندادى دەگەن سەكىلدى فانگەمىڭدىك ۇگىت تاراتىپ، بۇكىلدەي جيانگەرلىكتىڭ جانە گوميندالڭنىڭ حالىققا قارسى جيىركەنىشتى قۇرالى بولدى. جۇڭگوداعى تروتسكيشىلدەر گوميندالڭنىڭ تىڭشىلىق ورگاندارىنا اشكەرە قاتىناستى. 18 - سەنتيابر وقيعاسىنان كەيىن، ولار تروتسكيشىل باندىلاردىڭ «جاپونيا ديگوسىنىڭ جۇڭگونى باسىپ الۋىنا بوگەت جاساماۋ» دەگەن ٴامىرىن قابىلدادى دا، جاپونيا-نىڭ تىڭشىلىق ورگاندارىمەن ىستەستىك جاساپ، جاپون قاراقشىلارىنان قاراجات الىپ، جاپون شاپقىنشىلارىنا ٴتيىمدى ٴارتۇرلى ارەكەتتەر-مەن شۇعىلداندى.

㉛ «چۇنچيۋ داۋىرىندە ادىلەتتى سوعىستار بولمادى» دەگەن ٴسوز تۋرالى «مەڭزى» دەگەن كىتاپقا قاراڭىز. چۇنچيۋ داۋىرىندە (جاڭا ەرادان 722 — 481 جىلدار بۇرىن)، جۇڭگودا كوپتەگەن فەودال بەكتەر ٴوزارا ۇقىق تالاسۋ سوعىسىن تولاسسىز جۇرگىزدى، سوندىقتان مەڭزى وسى ٴسوزدى ايتقان ەدى.

㉜ 1840 ـ جىلدان 1842 ـ جىلعا دەيىن، جۇڭگولىقتار اپيىن ساۋداسىنا قارسى تۇرعاندىقتان، انگليا ساۋدا ٴىسىن قورعاۋدى سىلتاۋ ەتىپ اسكەر جىبەرىپ، جۇڭگوعا شاپقىنشىلىق جاسادى، جۇڭگو ارمياسى لين زىشۋيدىڭ باسشىلىعىندا قارسى سوعىس جۇرگىزدى. سول كەزدە گۋاڭجوۋ حالقى وزدىگىنەن «پيڭيڭتۋان» ۇيىمداستىرىپ، انگليا شاپقىنشىلارىنا قاتتى سوققى بەردى.

㉝ تايپيڭ تيانگو سوعىسى — 19 ـ عاسىردىڭ ورتا شەنىندە چيڭ حاندىعىنىڭ فەودالدىق وكتەمدىگىنە جانە ۇلتتىق ەزگىگە قارسى تۇلعان ديحانداردىڭ رەۆوليۋتسيالىق سوعىسى. 1851 ـ جىلى 1 ـ ايدا حۇڭ شيۋچۋان، ياڭ شيۋچيڭدەر گۋاڭشي ولكەسىنىڭ گۇيپيڭ اۋدانىنداعى جينتيان قىستاعىندا كوتەرىلىس جاساپ، «تايپيڭ تيانگو»نىڭ قۇرىلعاندىعىن جاريالادى. تايپيڭ ارمياسى 1852 ـ جىلى گۋاڭشي ولكەسىنەن اتتانىپ، حۋنان، حۋبەي، جياڭشي، انحۋي ولكەلەرىن باسىپ ٴوتىپ، 1853 ـ جىلى نانجيڭدى الدى. سونان سوڭ نانجيڭنەن ٴبىر ٴبولىم اسكەر كۇشىن سولتۇستىككە اتتاندىرىپ، تيانجين ماڭىنا دەيىن سوعىسىپ باردى. ٴبىراق تايپيڭ ارمياسى وزدەرى قاراتىپ العان جەرلەردە بەرىك گىنجۇيدى قۇرمادى، ونىڭ ۇستىنە نانجيڭدى استانا قىلىپ تۇرعاننان كەيىن، ونىڭ باسشى توبى ساياسي جاقتان، اسكەري جاقتان كوپتەگەن قاتەلىكتەر وتكىزدى، وسى سەبەپتى چيڭ حاندىعىنىڭ قانىكمىڭدىك ارمياسى مەن انگليا، امەريكا،فرانسيا شاپقىنشىلارىنىڭ بىرىككەن شابۋىلىنا توتەپ بەرە المادى دا، 1864 ـ جىلى جەڭىلدى.

㉞ يىحىتۋان سوغىسى ــ 1900 ــ يىلى جۇڭگو نىڭ سولتۇستىك بولە ـ گىندەگى دىحاندار مەن قولونەرشىلەر بۇقاراسى تاڭىرشىلدىك مۇراتىمەن جاسىرىن توپ قۇرۋ فورماسىن قولدانىپ، جيانگەرلىككە قارۋلى كۇشپەن قارسى تۇرعان كەلڭ كولەمدى زىغالىق قوزعالىس. 8 جيانگەر مەملەكەت ـ تىڭ بىرىككەن قارۋلى كۇشتەرى بېيجيڭ مەن تيانجيندى باسىپ العاننان كەيىن، بۇل قوزعالىستى بارىپ تۇرمان جىرتقىشتىقپەن جانىشتادى.

㉟ «حۋنان دىحانـدار قوزعالىسىن زەرتتەۋدەن باياندامانىڭ ⓐ ەسكەرتۋىنە قاراڭىز.

㊱ لەنين. «پىرولەتاريات گىمىگىنىڭ اسكەري ىستەر گاڭلىكى» دەگەن شىعارمادان جانە «سوۋەت وداعى كوممۋنىستىك (بولشەۋيكتەر پارتياسـى) تارىيحى قىسـقاشا كۇرسى»نىڭ 6 ـ تاراۋ، 3 ـ بولـىمىنەن پايدالانىڭىز.

جۇڭگو گمیڭدنك سوعسنڭ جانلۇولك ماسەلەسى*

(1936 - جل 12 - اي)

ٴبرنشى تاراۋ
سوعستى قالاي زەرتتەۋ كەرەك

ٴبرنشى ٴبولم سوعس زاڭى دامپ ورتادى

سوعستنڭ زاڭى — بۇل، سوعسقا جەتەكشلك ەتەتن ٴارقانداي ادام زەرتتەمەي بولمايتن جانە يگەرمەي بولمايتن ماسەلە.

گمیڭدنك سوعستنڭ زاڭى — بۇل، گمیڭدنك سوعسقا جەتەكشلك ەتەتن ٴارقانداي ادام زەرتتەمەي بولمايتن جانە يگەرمەي بولمايتن ماسەلە.

جۇڭگو گمیڭدنك سوعسسنڭ زاڭى — بۇل، جۇڭگونڭ

گىميڭدىڭ سوعىسىنا جەتەكشىلىك ەتەتىن ٴارقانداي ادام زەرتتەمەي بولمايتىن جانە يگەرمەي بولمايتىن ماسەلە.

ٴبىز قازىر سوعىس جۇرگىزىپ وتىرمىز، ٴبىزدىڭ سوعىسىمىز — گىميڭدىڭ سوعىس، ٴبىزدىڭ گىميڭدىڭ سوعىسىمىز جۇڭگودا — وسى ٴبىر جارتىلاي وتار، جارتىلاي فەودالدىق مەملەكەتتە جۇرگىزىلۋدە. سونىڭ ٴۇشىن، ٴبىز ادەتتەگى سوعىستىڭ زاڭىن زەرتتەپ قانا قويماي، ەرەكشە بولىپ وتىرعان گىميڭدىڭ سوعىستىڭ زاڭىن دا زەرتتەۋگە ٴتيىسپىز، ونىڭ ۇستىنە ونان ٴارى ەرەكشە بولىپ وتىرعان جۇڭگو گىميڭدىڭ سوعىسىنىڭ زاڭىن زەرتتەۋگە ٴتيىسپىز.

جۇرتقا ايان، مەيلى قانداي دا ٴبىر ٴىستى ىستەگەندە سول ٴىستىڭ ٴمان-جايىن، سيپاتىن، ونىڭ وزىنەن باسقا ىستەرمەن قارىم-قاتىناسىن تۇسىنبەي تۇرىپ، ونىڭ زاڭىن بىلۋگە بولمايدى، ونى قالاي ىستەۋدى بىلۋگە بولمايدى، ونى جاقسى ىستەۋگە بولمايدى.

* ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ بۇل شىعارماسى ەكىنشى ىشكى گىميڭدىڭ سوعىستىڭ تاجىريبەلەرىن قورتىندىلاۋ ٴۇشىن جازىلعان، سول كەزدە سولتۇستىك شانشيدە قۇرىلعان قىزىل ارميا داشۇەسىندە لەكسيا ەتىلىپ وقىلعان بولاتىن. اپتوردىڭ ايتۋىنشا، بۇل كىتاپتىڭ بەس تاراۋى عانا جازىلىپ بىتكەن، جانلۋەلىك شابۋىل، ساياسي قىزمەت جانە باسقا ماسەلەلەر شي-ان وقيعاسىنىڭ تۋىلۋىنا بايلانىستى جازۋعا ۋاقىت بولماي توقتاپ قالعان. بۇل شىعارما — ەكىنشى ىشكى گىميڭدىك سوعىس داۋىرىندە اسكەري ماسەلە جاعىندا پارتيا ىشىندە بولعان زور ايتىستىڭ ناتيجەسى، ٴبىر لۋشيانىڭ ەكىنشى ٴبىر لۋشيانا قارسى پىكىرىن بىلدىرەدى. لۋشيان ۇستىندەگى وسى ايتىس جونىندە

سوعىس ــ جەكە مەنشىكتى مۇلىك جانە تاپ پايدا بولىسىمەن ـ اق باستالىعان، تاپ پەن تاپ، ۇلت پەن ۇلت، مەملەكەت پەن مەملەكەت، ساياسي توپ پەن ساياسي توپ اراسىنداعى، بەلگىلى دامۋ كەزەڭىندەگى قايشىلىقتاردى شەشۋ ٴۇشىن قولدانىلاتىن ەڭ جوعارعى كۇرەس فورماسى. سوعىستىڭ جاعدايىن، سيپاتىن، ونىڭ وزىنەن باسقا نستەرمەن قارىم ـ قاتىناسىن تۇسىنبەي تۇرىپ، سوعىستىڭ زاڭدارىن بىلۋگە بولمايدى، سوعىسقا قالاي جەتەكشىلىك ەتۋدى بىلۋگە بولمايدى، سوعىستا جەڭىپ شىعۋعا بولمايدى.

گمىگدىڭ سوعىس ــ گمىگدىڭ تاپتىق سوعىس پەن گمىگدىڭ ۇلتتىق سوعىس، ادەتتەگى سوعىستاردا بولاتىن احۋال مەن سيپاتقا يە بولۋدان تىس، وزىندىك ەرەكشە احۋال مەن سيپاتقا دا يە. سونىڭ ٴۇشىن، ادەتتەگى سوعىستىڭ زاڭدارىنا يە بولۋدان تىس، وزىندىك كەيبىر ەرەكشە زاڭدارعا دا يە. وسى ەرەكشە احۋالدار مەن سيپاتتاردى تۇسىنبەي تۇرىپ، ونىڭ ەرەكشە زاڭىن تۇسىنبەي تۇرىپ گمىگدىڭ سوعىسقا جەتەكشىلىك ەتۋگە بولمايدى، گمىگ-

1935 ـ جىلى 1 ـ ايدا داڭ جۇگياگىنىڭ زۇنيي ٴماجىلىسى قورتىندى جاساپ، ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ پىكىرىن دايەكتىلەندىردى، قاتە لۋشيانىنىڭ پىكىرىن تەرىسكە شىعاردى. 1935 ـ جىلى 10 ـ ايدا جۇڭيالڭ سولتۇستىك شانشيگە كوشىپ بارعانىنان كەيىن، ماۋ زىدۇڭ جولداس 12 ـ ايدا «جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى تۇرۋدىڭ سىلۋەسى تۋرالى» دەگەن تاقىرىپتا لەكسيا وقىپ، پارتيانىڭ ەكىنشى ىشكى گمىگدىك سوعىس داۋىرىندەگى ساياسي لۋشيانى جاعىنداعى ماسەلەلەردى جۇيەلى تۇردە شەشتى. ەكىنشى جىلى، ياعني 1936 ـ جىلى ماۋ زىدۇڭ جولداس جانە وسى كىتاپتى جازىپ، جۇڭگو گمىگدىك سوعىسىنىڭ جانلۋەسى جاعىنا قاتىسى بار ماسەلەلەردى جۇيەلى تۇردە ٴتۇسىندىردى.

دىڭ سوعىستا جەڭىپ شىعۋعا بولمايدى.

جۇڭگو گىمىڭدىڭ سوعىسى ــ مەيلى ىشكى سوعىس نەمەسە ۇلتتىق سوعىس بولسىن، جۇڭگونىڭ ەرەكشە جاعدايىندا جۇرگىزىلىپ وتىر، ادەتتەگى سوعىسقا جانە ادەتتەگى گىمىڭدىڭ سوعىسقا قاراعاندا، ونىڭ وزىندىك ەرەكشە احۋالى جانە ەرەكشە سيپاتى بار. سونىڭ ٴۇشىن، وندا ادەتتەگى سوعىس پەن ادەتتەگى گىمىڭدىڭ سوعىسىنىڭ زاڭدارى بولۋدان تىس، وزىندىك كەيبىر ەرەكشە زاڭدار دا بار. ەگەر وسلاردى تۇسىنبەگەندە، جۇڭگو گىمىڭدىڭ سوعىسىندا جەڭىپ شىعۋعا بولمايدى.

سوندىقتان، ٴبىز ادەتتەگى سوعىستىڭ زاڭىن زەرتتەۋگە ٴتيىسپىز؛ گىمىڭدىڭ سوعىستىڭ زاڭىن دا زەرتتەۋگە ٴتيىسپىز؛ ەڭ سوڭىندا ٴبىز جۇڭگو گىمىڭدىڭ سوعىسىنىڭ زاڭىن دا زەرتتەۋگە ٴتيىسپىز.

ٴبىر ٴتۇرلى ادامدار بار، ولاردىڭ پىكىرى دۇرىس ەمەس، ٴبىز مۇندا ي پىكىرلەرگە الدەقاشان تويتارىس بەرگەن بولاتىنبىز: ولار: ادەتتەگى سوعىستىڭ زاڭىن زەرتتەۋ عانا جەتكىلىكتى، ناقتىلاپ ايتقاندا، جۇڭگونىڭ كەرتارتپا ۇكىمەتى نەمەسە جۇڭگونىڭ كەرتارتپا اسكەري مەكتەپتەرى باسىپ شىعارعان اسكەري ىستەر تىاۋليگدەرى بويىنشا ىستەۋ عانا جەتكىلىكتى، ــ دەيدى. ولار مىنانى بىلمەيدى: بۇل تىاۋليگدەر ــ ادەتتەگى سوعىستىڭ عانا زاڭدارى، ونىڭ ۇستىنە تۇگەلدەي شەتەلدەن كوشىرىپ الىنعان نارسەلەر، ەگەر ٴبىز ولاردى بۇلجىتپاي سول قالپىندا كوشىرىپ قولدانساق، فورماسى مەن مازمۇنىن تيتتەي دە وزگەرتپەسەك، بۇل، ٴسوز جوق، ەتىككە قاراپ اياقتى جونعاندىق بولادى، سوعىستا جەڭىلىسكە ۇشىراتادى. ولار: وتكەندە قان توگۋ ارقىلى قول جەتكىزگەن

نارسەلەر نەءۇشىن كەرەكسىز بولادى؟ — دەگەنىدى نەگىز ەتەدى. ولار مىنانى بىلمەيدى: وتكەندە قان توگۋ ارقىلى قول جەتكەن تاجىريبەلەردى، ارينە، قادىر تۇتۋىمىز كەرەك، ءبىراق ءوزىمىزدىڭ قان توگۋ ارقىلى قول جەتكىزگەن تاجىريبەلەرىمىزدى دە قادىر تۇتۋىمىز كەرەك.

تاعى ءبىر ءتۇرلى ادامدار بار، ولاردىڭ پىكىرى دە دۇرىس ەمەس، ءبىز مۇنداي پىكىرلەرگە دە الدەقاشان تويتارىس بەرگەن بولاتىنبىز؛ ولار: روسسيا گميڭدىڭ سوعىسىنىڭ تاجىريبەلەرىن زەرتتەۋدىڭ ءوزى جەتكىلىكتى، ناقتىلاپ ايتقاندا، سوۆەت وداعى ىشكى سوعىسىنىڭ جەتەكشى زاڭى مەن سوۆەت وداعىنىڭ اسكەري ورگاندارى جاريالاعان اسكەري ىستەر تىياۋلىگدەرى بويىنشا ىستەۋ عانا جەتكىلىكتى، — دەيدى. ولار مىنانى بىلمەيدى: سوۆەت وداعىنىڭ زاڭدارى مەن تياۋلىگدەرى سوۆەت وداعى ىشكى سوعىسىنىڭ جانە سوۆەت وداعى قىزىل ارمياسىنىڭ ەرەكشەلىكتەرىن قامتيدى، ەگەر ءبىز ولاردى بۇلجىتپاي سول قالپىندا كوشىرىپ قولدانساق، ەشقانداي وزگەرىستىڭ بولۋىنا جول بەرمەسەك، وندا بۇل دا ەتىككە قاراپ اياقتى جونعاندىق بولادى، سوعىستا جەڭىلىسكە ۇشىراتادى. ولار مۇندا: سوۆەت وداعىنىڭ سوعىسى — گميڭدىك سوعىس، ءبىزدىڭ سوعىسىمىز دا گميڭدىك سوعىس، ونىڭ بەر جاعىندا، سوۆەت وداعى جەڭىسكە جەتتى، ەندەشە، بۇل تاجىريبەلەردىڭ ءبىرىن الىپ، ءبىرىن تاستايمىز دەۋدىڭ نە ورنى بار؟ دەگەنىدى نەگىز ەتەدى. ولار مىنانى بىلمەيدى: ءبىز سوۆەت وداعىنىڭ سوعىس تاجىريبەلەرىن، ارينە، توتەنشە قادىر تۇتۋىمىز قاجەت، ويتكەنى ول — ەڭ تاياۋ زامانعى گميڭدىك سوعىستىڭ

تاجىريبەلەرى، لەنيننىڭ، ستاليننىڭ جەتەكشىلىگىندە قولعا كەلگەن
تاجىريبەلەر؛ ٴبىراق ٴبىز جۇڭگو گىمىڭىنىڭ سوعىسىنىڭ تاجىريبەلە-
رىن دە قادىر تۇتۋىمىز قاجەت، ويتكەنى جۇڭگو گىمىڭى مەن جۇڭگو
قىزىل ارمياسىنىڭ دا تولىپ جاتقان ەرەكشە احۋالدارى بار.

ەندى ٴبىر ٴتۇرلى ادامدار بار، ولاردىڭ پىكىرى دە دۇرىس
ەمەس، ٴبىز مۇنداي پىكىرلەرگە دە الدەقاشان تويتارىس بەرگەن
بولاتىنبىز؛ ولار: 1926 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى سولتۇستىككە
جورىق سوعىسىنىڭ تاجىريبەلەرى وتە تاماشا، ٴبىز ونى ۇيرەنۋگە
ٴتيىسپىز، ناقتىلاپ ايتقاندا، سولتۇستىككە جورىق سوعىسىنىڭ بوگەل-
مەي ىلگەرىلەۋىن جانە ۇلكەن قالالاردى تارتىپ الۋىن ۇيرەنۋگە
ٴتيىسپىز، ــ دەيدى. ولار مىنانى بىلمەيدى: سولتۇستىككە جورىق
سوعىسىنىڭ تاجىريبەلەرى ۇيرەنۋگە تاتيدى، ٴبىراق ونى سول
قالپىندا كوشىرىپ قولدانۋعا بولمايدى، ويتكەنى ٴبىزدىڭ قازىرگى
سوعىسىمىزدىڭ احۋالى وزگەردى. ٴبىز سولتۇستىككە جورىق سوعى-
سىنىڭ قازىرگى احۋالدا قولدانۋعا ۇيلەسىمدى نارسەلەرىن عانا
قولدانۋعا ٴتيىسپىز، ٴوز نارسەلەرىمىزدى قازىرگى احۋال بويىنشا
بەلگىلەۋگە ٴتيىسپىز.

بۇدان مىنانى كورۋگە بولادى، سوعىس احۋالدارىنىڭ ٴتۇرلىشە
بولۋى سوعىستىڭ جەتەكشى زاڭىنىڭ ٴتۇرلىشە بولۋىن بەلگىلەي-
دى، ۋاقىت، ورىن جانە سيپات ايىرماشىلىعى بولادى. ۋاقىت
شارتىنان ايتقاندا، سوعىس جانە سوعىستىڭ جەتەكشى زاڭى
دامىپ وتىرادى، ٴاربىر تاريحي كەزەڭنىڭ وزىنە ٴتان ەرەكشە-
لىكتەرى بولادى، وسى سەبەپتى سوعىس زاڭدارىنىڭ دا وزىنە
ٴتان ەرەكشەلىكتەرى بولادى، ونى ٴتۇرلىشە كەزەڭدەردە قاتىپ-

سەمگەن تۇردە كوشىرىپ قولدانۋعا بولمايدى. سوعىستىڭ سيپاتى جاعىنان العاندا، گىمىڭدىڭ سوعىس پەن فانگىمىڭدىڭ سوعىستىڭ ٴبىر-بىرىنە ۇقسامايتىن وزىنە ٴتان ەرەكشەلىكتەرى بولادى، وسى سەبەپتى سوعىس زاڭدارىنىڭ دا وزىنە ٴتان ەرەكشەلىكتەرى بولادى، ولاردى قاتىپ-سەمگەن تۇردە ٴبىرىنىڭ ورنىنا ٴبىرىن كوشىرىپ قولدانۋعا بولمايدى. ورىن شارتىنان العاندا، ٴاربىر مەملەكەت پەن ٴاربىر ۇلتتىڭ، اسىرەسە ۇلكەن مەملەكەت پەن ۇلكەن ۇلتتىڭ وزىنە ٴتان ەرەكشەلىكتەرى بولادى، وسى سەبەپتى سوعىس زاڭدارىنىڭ دا وزىنە ٴتان ەرەكشەلىكتەرى بولادى، بۇلاردى دا قاتىپ-سەمگەن تۇردە كوشىرىپ قولدانۋعا بولمايدى. ٴبىز تۇرلىشە تاريحي كەزەڭدەردەگى، تۇرلىشە سيپاتتاعى، تۇرلىشە ورىنداردا عى، ٴتۇرلى ۇلتتار اراسىنداعى سوعىستاردىڭ جەتەكشى زاڭىن زەرتتەگەندە، ولاردىڭ ەرەكشەلىكتەرىنە كوز جەبەرۋگە، ولاردىڭ دامۋلارىنا كوز جەبەرۋگە، سوعىس ماسەلەسىندەگى جيشيەلۋنگە قارسى تۇرۋعا ٴتيىسپىز.

مۇنىمەن عانا تىنبايدى. ٴبىر جىحۇيىۋان جونىنەن ايتقاندا، ول العاشىندا شاعىن بيگتۋانىعا قولباسشىلىق ەتە ٴبىلىپ، كەيىن ٴىرى بيگتۋانىعا دا قولباسشىلىق ەتە الاتىن بولسا، بۇل ونىڭ العا باسقاندىعى، وسكەندىگى بولىپ تابىلادى. ٴبىر جەردە سوعىس جۇرگىزۋمەن ٴبىرسىپىرا جەردە سوعىس جۇرگىزۋ دە ٴبىر-بىرىنە ۇقسامايدى. العاشىندا ٴمالىم ٴبىر تانىس جەردە سوعىس جۇرگىزە ٴبىلىپ، كەيىن ٴبىرسىپىرا جەردە دە سوعىس جۇرگىزە الاتىن بولسا، ٴمالىم ٴبىر جىحۇيىۋان جونىنەن ايتقاندا، بۇل دا العا باسقاندىق، وسكەندىك بولىپ ەسەپتەلەدى. جاۋ مەن ٴبىزدىڭ —

ەكى جاقتىڭ تەحنيكاسىنىڭ، تاكتيكاسىنىڭ، جانلۋەسىنىڭ دامىپ
تۇرۋىنا بايلانىستى، ٴبىر سوعىستىڭ ٴار كەزەڭىندەگى احۋالى دا
تۇرلىشە بولادى. تومەنگى كەزەڭدە قولباسشىلىق ەتە ٴبىلىپ،
جوعارعى كەزەڭگە جەتكەندە دە قولباسشىلىق ەتە ٴبىلۋدىڭ ٴوزى،
ٴبىر جەحۋيىۋان جونىنەن العاندا، اناعۇرلىم العا باسقاندىق جانە
ۇسكەندىك بولادى. بەلگىلى بىڭتۋانعا، بەلگىلى جەرگە جانە
سوعىس دامۋىنىڭ بەلگىلى كەزەڭىنە عانا ۇيلەسۋ العا باسپاعاندىق
جانە وسپەگەندىك دەپ اتالادى. ٴبىر ٴتۇرلى ادامدار بار، ولار
ٴبىر عانا جاقتاعى ارتىقشىلىعىن مىسە تۇتىپ، مارديمىسىز تۇسىنىكتە
بولىپ ونان ٴارى العا باسپايدى، ولاردىڭ گىمىڭگە بەلگىلى جەردە،
بەلگىلى ۋاقىتتا ازىن-اۋلاق رولى بولعانىمەن، ٴبىراق ۇلكەن رولى
بولمايدى. ٴبىز ۇلكەن رولى بار سوعىس جەتەكشىلەرى بولۋدى
تالاپ ەتەمىز. بارلىق سوعىستىڭ جەتەكشى زاڭى تاريحتىڭ دامۋى
بويىنشا دامىدى، سوعىستىڭ دامۋى بويىنشا دامىدى؛ ٴبىر قالىپتان
وزگەرمەيتىن نارسە جوق.

ەكىنشى ٴبولىم سوعىستىڭ ماقساتى— سوعىستى جويۋ

سوعىستى — ادامزات ٴبىرىن ٴبىرى قىراتىن وسى قۇبىجىقتى
ادامزات قوعامىنىڭ دامۋى تۇبىندە جويادى، ٴتىپتى تاياۋ بولاشاقتا
جويادى. ٴبىراق ونى جويۋدىڭ تەك ٴبىر عانا ٴادىسى بار، ول —
سوعىسقا سوعىسپەن قارسى تۇرۋ، فانگەميڭدىك سوعىسقا گەميڭدىك
سوعىسپەن قارسى تۇرۋ، ۇلتتىق فانگەميڭدىك سوعىسقا ۇلتتىق
گەميڭدىك سوعىسپەن قارسى تۇرۋ، تاپتىق فانگەميڭدىك سوعىسقا

تاپتىق گىميگدىڭ سوعىسىپەن قارسى تۇرۋ. تارىيحتاعى سوعىستار ادىلەتتى جانە ادىلەتسىز بولىپ ەكى تۇرگە بولىنەدى. ٴبىز ادىلەتتى سوعىستى قولداپ، ادىلەتسىز سوعىسقا قارسى تۇرامىز. فانگىميگدىڭ سوعىستاردىڭ ٴبارى ــ ادىلەتسىز سوعىس، گىميگدىڭ سوعىستاردىڭ ٴبارى ــ ادىلەتتى سوعىس. ادامزات ومىرىندەگى سوعىس ٴداۋىرىن ٴبىز ٴوز قولىمىزبەن اياقتاتاتىن بولامىز، ٴبىز جۇرگىزىپ وتىرعان سوعىس، كۇمان جوق، ەڭ سوڭعى سوعىستىڭ ٴبىر بولەگىنە جاتادى. الايدا ٴبىزدىڭ الدىمىزدا تۇرعان سوعىس تا، كۇمان جوق، ەڭ ۇلكەن، ەڭ سۇراپىل سوعىستاردىڭ ٴبىر بولەگى بولىپ ەسەپتەلەدى. ەڭ ۇلكەن جانە ەڭ سۇراپىل، ادىلەتسىز فانگىميگدىڭ سوعىس ٴبىزدىڭ باسىمىزعا ٴتونىپ تۇر، ەگەر ٴبىز ادىلەتتى سوعىس تۋىن كوتەرمەسەك، ادامزاتتىڭ كوپشىلىگى ويران-شىلىققا ۇشىرايدى. ادامزاتتىڭ ادىلەتتى سوعىس تۋى ــ ادامزاتتى قۇتقاراتىن تۋ، جۇڭگونىڭ ادىلەتتى سوعىس تۋى ــ جۇڭگونى قۇتقاراتىن تۋ. ادامزاتتىڭ كوپشىلىگى جانە جۇڭگولىقتاردىڭ كوپشىلىگى جۇرگىزىپ وتىرعان سوعىس، كۇمان جوق، ادىلەتتى سوعىس، ادامزاتتى قۇتقاراتىن، جۇڭگونى قۇتقاراتىن ەڭ قاسيەتتى، داڭقتى ٴىس، بۇكىل دۇنيە ٴجۇزى تارىيحىن جاڭا داۋىرگە ۇلاستىراتىن كوپىر. ادامزات قوعامى ىلگەرى باسىپ تاپ جويىلعان، مەملەكەت جويىلعان داۋىرگە جەتكەندە، ەشقانداي دا سوعىس بولمايدى، فانگىميگدىڭ سوعىس بولمايدى، گىميگدىڭ سوعىس تا بولمايدى، ادىلەتسىز سوعىس بولمايدى، ادىلەتتى سوعىس تا بول-مايدى، بۇل ادامزاتتىڭ ماڭگى بەيبىتشىلىك ٴداۋىرى بولادى. ٴبىز گىميگدىڭ سوعىستاردىڭ زاڭىن زەرتتەگەندە، بارلىق سوعىستى

جويۋعا ۇمتىلعان تىلەگىمىزدى نەگىزگە الامىز، ءبىز كوممۋنيستەردى بارلىق قاناۋشى تاپتاردان پارىقتاندىراتىن شەك، مىنە، وسى.

ۇشىنشى ءبولىم جانلۇەلىك ماسەلە ـ سوعىستىڭ ءبۇتىن جاعدايىنىڭ زاڭىن زەرتتەيتىن نارسە

سوعىس بولادى ەكەن، سوعىستىڭ ءبىر ءبۇتىن جاعدايى بولادى. دۇنيە ءجۇزى سوعىستىڭ ءبىر ءبۇتىن جاعدايى بولۋى مۇمكىن، ءبىر ەل سوعىستىڭ ءبىر ءبۇتىن جاعدايى بولۋى مۇمكىن، دەربەس ءبىر پارتيزان رايونى دا، ءىرى ءارى دەربەس ءبىر سوعىس جۇرگىزۋ باعىتى دا سوعىستىڭ ءبىر ءبۇتىن جاعدايى بولۋى مۇمكىن. ءتۇرلى جاقتارعا جانە ءتۇرلى كەزەڭدەرگە ءمان بەرۋ سىپاتىن العاننىڭ ءبارى سوعىستىڭ ءبۇتىن جاعدايىنا جاتادى.

ءبۇتىن جاعدايلىق سىپات العان سوعىستىڭ جەتەكشى زاڭىن زەرتتەۋ ـ جانلۇە ءىلىمىنىڭ مىندەتى. ءىشىنارالىق سىپات العان سوعىستىڭ جەتەكشى زاڭىن زەرتتەۋ ـ شايقاس ءىلىمىنىڭ جانە تاكتيكا ءىلىمىنىڭ مىندەتى.

شايقاس جىحۇيىۋاندارىنان جانە تاكتيكا جىحۇيىۋاندارىنان بەلگىلى دارەجەدە، جانلۇە جاقتاعى زاڭدى ءتۇسىنۋدى تالاپ ەتۋ نەلىكتەن قاجەت بولادى؟ ويتكەنى ءبۇتىن جاعدايلىق نارسەنى ۇعىنعاندا، ءىشىنارالىق نارسەنى ونان ءارى جاقسى پايدالانۋعا بولادى، ويتكەنى ءىشىنارالىق سىپاتتاعى نارسە ءبۇتىن جاعدايلىق نارسەگە باعىنىشتى بولىپ وتىرادى. جانلۇەلىك جەڭىستى تاكتيكالىق جەڭىس بەلگىلەيدى دەيتىن پىكىر قاتە، ويتكەنى مۇنداي پىكىر دەگى

ادامدار سوعىستا جەڭۋ مەن جەڭىلۋدەگى باستى جانە ماڭداي الدى ماسەلە ٴبۇتىن جاعدايعا، ٴتۇرلى كەزەڭدەرگە جاقسى ٴمان بەرۋ نەمەسە جاقسى ٴمان بەرمەۋ ەكەنىن كورمەيدى. ەگەر ٴبۇتىن جاعـدايعا جانە ٴتۇرلى كەزەڭدەرگە ٴمان بەرۋدە ەلەۋلى كەمشىلىك ياكي قاتەلىك بولسا، وندا سوعىس، ٴسوز جوق، جەڭىلىسكە ۇشىرايـدى. «ٴبىر ٴجۇرىستى ابايسىز جۇرسەڭ، بۇكىل ويىندا ۇتىلاسىڭ» دەگەندە، ٴسوز ٴىشىنارالىق سيپات العان، ياعني ٴبۇتىن جاعداي جونىندە شەشۋشى ماڭىزى بولماعان ٴجۇرىس تۋرالى ەمەس، قايتا ٴبۇتىن جاعدايلىق سيپات العان، ياعني ٴبۇتىن جاعداي ٴۇشىن شەشۋشى ماڭىزى بولعان ٴجۇرىس تۋرالى بولىپ وتىر. شاحمات ويىنىندا وسىلاي بولادى، سوعىستا دا وسىلاي بولادى.

دەگەنمەن ٴبۇتىن جاعدايلىق سيپات العان نارسە ٴىشىنارالىقتان وقشاۋلانىپ، دەربەس بولا المايدى، ٴبۇتىن جاعداي ٴوزىنىڭ ٴىشىنارالىقتارىنان قۇرالادى. كەي كەزدەرى كەيبىر ٴىشىنارالىقتاردىڭ ٴبۇلىنۋى نەمەسە جەڭىلىسكە ۇشىراۋى ٴبۇتىن جاعدايعا ەلەۋلى اسەر ەتپەۋى مۇمكىن، بۇعان سول ٴىشىنارالىقتاردىڭ ٴبۇتىن جاعداي ٴۇشىن شەشۋشى ماڭىزى بار نارسە بولماعاندىعى سەبەپ بولادى. سوعىستا كەيبىر تاكتيكا جاقتاعى نەمەسە شايقاس جاقتاعى جەڭىلىستەر ياكي ساتسىزدىكتەر كوپ رەتتەردە سوعىستىڭ ٴبۇتىن جاعدايىنىڭ ناشارلاۋىنا اكەپ سوقپايدى، بۇعان بۇل جەڭىلىستەردىڭ شەشۋشى ماڭىز المايتىن نارسەلەر ەكەنى سەبەپ بولادى. ٴبىراق سوعىستىڭ ٴبۇتىن جاعدايىن قۇرايتىن كوپشىلىك شايقاستار جەڭىلىسكە ۇشىراسا نەمەسە شەشۋشى ماڭىز الاتىن بەلگىلى ٴبىر-ەكى شايقاستا جەڭىلىس بولسا، ٴبۇتىن جاعدايدا دەرەۋ

وزگەرىسسىز تۋادى. بۇل ارادا ايتىلعان كوپشىلىك شايقاستار مەن
بەلگىلى ٴبىر ـ ەكى شايقاس تۇگەلىمەن شەشۋشى نارسەلەر. سوعىس
تاريحىندا سوعىس سايىن ىلمي جەڭىسكە جەتكەنىمەن كەيىن، ٴبىر
سوعىستا جەڭىلىسكە ۇشىراۋ سالدارىنان بۇكىل جەڭىس سەلگە كەتۋ
ٴىسى بولعان، تالاي سوعىستا جەڭىلگەنىمەن كەيىن، ٴبىر سوعىستا
جەڭىسكە جەتۋ ارقاسىندا جاڭا جاعداي جارىققا شىعۋ ٴىسى دە
بولعان. بۇل ارادا ايتىلعان «سوعىس سايىن ىلمي جەڭىسكە جەتۋ»،
«تالاي سوعىستا جەڭىلۋ» ٴىشىنارالىق سيپات العان، ٴبۇتىن جاعداي
ٴۇشىن شەشۋشى رول اتقارمايتىن نارسەلەر. بۇل ارادا ايتىلعان
«ٴبىر سوعىستا جەڭىلىسكە ۇشىراۋ»، «ٴبىر سوعىستا جەڭىسكە جەتۋ»
تۇگەلىمەن شەشۋشى نارسەلەر. وسىنىڭ ٴبارى ٴبۇتىن جاعدايعا
ٴمان بەرۋدىڭ ماڭىزدىلىعىن كورسەتەدى. ٴبۇتىن جاعدايعا قولباس-
شىلىق ەتەتىن ادام ٴۇشىن ەڭ كەرەگى — ٴوز نازارىن سوعىستىڭ
ٴبۇتىن جاعدايىنا ٴمان بەرۋ جاعىنا اۋدارۋ. مۇنىڭ ٴوزى، نەگىزىنەن
العاندا، احۋالعا قاراي وتىرىپ، اسكەري بولىمدەر مەن بيكتۋانداردى
ۇيىمداستىرۋ ماسەلەسىنە ٴمان بەرۋ، ەكى شايقاس اراسىنداعى
قارىم ـ قاتىناس ماسەلەسىنە ٴمان بەرۋ، سوعىس كەزەڭدەرى اراسىن-
داعى قارىم ـ قاتىناس ماسەلەسىنە ٴمان بەرۋ، ٴوزىمىز جاقتىڭ
بۇكىل ارەكەتى مەن جاۋ جاقتىڭ بۇكىل ارەكەتى اراسىنداعى
قارىم ـ قاتىناس ماسەلەسىنە ٴمان بەرۋ دەگەن ٴسوز، وسىنىڭ ٴبارى
قاتتى كۇش جۇمسالاتىن جەرلەر، ەگەر بۇلار ٴبىر جاقتا قالىپ
قويىپ، ەكىنشى ورىندا تۇراتىن ماسەلەلەرمەن عانا اينالىسىپ
كەتىلسە، وندا زيان تارتۋدان اۋلاق بولۋ قيىن.

ٴبۇتىن جاعداي مەن ٴىشىنارالىقتىڭ قارىم ـ قاتىناسىنا كەلسەك،

جانلۋە مەن شايقاستىڭ قارىم - قاتىناسى وسىلاي بولىپ قانا قويماي، شايقاس پەن تاكتيكانىڭ قارىم - قاتىناسى دا وسىلاي بولادى. بۇعان شىنىڭ ارەكەتى مەن تۋان - يىڭدەر ارەكەتىنىڭ قارىم - قاتىناسى، ليانىنىڭ ارەكەتى مەن پاي - باندار ارەكەتىنىڭ قارىم - قاتىناسى ناق مىسال بولادى. ٴارقانداي باسشى ٴوزىنىڭ بار نازارىن باسقا ماسەلەگە نەمەسە ارەكەتكە اۋدارماي، ٴوزى قولباسشىلىق ەتىپ وتىرعان ٴبۇتىن جاعداي ٴۇشىن ەڭ كەلەلى، ەڭ شەشۋشى ماڭىزى بار ماسەلەگە نەمەسە ارەكەتكە اۋدارۋ قاجەت.

كەلەلى، شەشۋشى ماڭىزى بار دەگەندەردى جالپى نەمەسە ابستراكت احۋالعا قاراپ بەلگىلەۋگە بولمايدى، ناقتى احۋالعا قاراي وتىرىپ بەلگىلەۋ ٴتيىس. سوعىس بولىپ جاتقان كەزدە تۇتقيىل سوققى بەرۋ بەتالىسى مەن تۇتقيىل سوققى بەرۋ ٴتۇيىنىن تاڭداپ الۋدى سول كەزدەگى جاۋ احۋالىنا، جەر جاعدايىنا جانە ٴوز اسكەر كۇشىنىڭ احۋالىنا قاراي وتىرىپ بەلگىلەۋ قاجەت. ازىق - تۇلىك مول جەرلەردە جاۋىنگەرلەردىڭ ٴىشىپ - جەمىن اسىپا - توك قىلىپ جىبەرمەۋگە، ازىق - تۇلىك جەتكىلىكسىز جەرلەردە جاۋىنگەرلەردى اشىقتىرىپ الماۋعا كوڭىل ٴبولۋ قاجەت. اق رايوندا ٴبىر عانا حاباردىڭ اشكەرەلەنۋىمەن - اق الداعى جەردە بولاتىن ۇرىستىڭ جەڭىلىسكە ۇشىراۋى مۇمكىن؛ ال قىزىل رايوندا حاباردىڭ اشكەرەلەنۋ ماسەلەسى، كوپ رەتتەردە، ەڭ ماڭىزدى ماسەلە بولا بەرمەيدى. كەيبىر شايقاستارعا جوعارى دارەجەلى جىحۋيۋاندىردىڭ وزدەرى قاتىناسۋ قاجەت، ال كەيبىرەۋلەرىندە مۇنىڭ قاجەتى جوق. ٴبىر اسكەري مەكتەپتە ەڭ ماڭىزدى ماسەلە — شياۋجاڭدى، وقىتۋشىلاردى ىرىكتەپ الۋ جانە ٴتالىم - تاربيەنىڭ

باعىتىن بەلگىلەۋ. ٴبىر بۇقارالىق جىنالىستا، باستىسى، بۇقارانى جىنالىسقا قاتىناسۋعا جۇمىلدىرۋعا جانە ۇيلەسىمدى ۇراندار كوتەرۋگە نازار اۋدارۋ قاجەت، تاعىسىن-تاعىلار. قىسقاسى، ٴبىر عانا ٴپرينسيپ بار، ول — ٴبۇتىن جاعدايعا قاتىستى ماڭىزدى بۋىندارعا نازار اۋدارۋ.

سوعىستاعى ٴبۇتىن جاعدايىنىڭ جەتەكشى زاڭىن زەيىن قويىپ، وي جۇگىرتكەندە عانا ۇيرەنۋگە بولادى. ويتكەنى مۇنداي ٴبۇتىن جاعدايلىق سيپات العان نارسە كوزگە كورىنبەيدى، ونى زەيىن قويىپ، وي جۇگىرتكەندە عانا ۇعىنۋعا بولادى، زەيىن قويىپ، وي جۇگىرتپەگەندە ۇعىنۋعا بولمايدى. ٴبىراق ٴبۇتىن جاعداي ٴىشىنارالىقتان قۇرالادى، ٴىشىنارالىق تاجىريبەلەرى بار ادام، شايقاس پەن تاكتيكادان تاجىريبەلەرى بار ادام زەيىن قويىپ، وي جۇگىرتە بىلسە، اناعۇرلىم جوعارى دارەجەلى نارسەلەردى ۇعىنا الادى. جالپى ماسەلەسى، ماسەلەن، جاۋ مەن ٴوزى اراسىنداعى قارىم-قاتىناسقا ٴمان بەرۋ، ٴارقايسى شايقاستار اراسىنداعى نەمەسە ۇرىستىڭ ٴارقايسى كەزەڭدەرى اراسىنداعى قارىم-قاتىناسقا ٴمان بەرۋ، ٴبۇتىن جاعدايعا قاتىستى (شەشۋشى ماڭىزى بار) بەلگىلى سالالارعا ٴمان بەرۋ، جالپى احۋالداعى ەرەكشەلىككە ٴمان بەرۋ، الدىڭعى شەپ پەن ارتقى شەپ اراسىنداعى قارىم-قاتىناسقا ٴمان بەرۋ، شىعىن مەن تولىقتىرۋعا، سوعىس مەن دەم الۋعا، توپتاۋ مەن بولۋگە، شابۋىل جاساۋ مەن قورعانىس جاساۋعا، ىلگەرىلەۋ مەن شەگىنۋگە، تاسالانۋ مەن اشىققا شىعۋعا، نەگىزگى شابۋىل جاعى مەن قوسالقى شابۋىل جاعىنا، تۇتقيىل سوققى بەرۋ جاعى مەن قىسپاققا الۋ جاعىنا، ورتالىقتاندىرىلعان قولباسشىلىق ەتۋ مەن

بىتىراندى قولباسشىلىق ەتۋگە، ۇزاققا سوزىلاتىن سوعىس پەن تەز شەشۋشى سوعىسقا، جىلجىمالى سوعىس پەن ۇيىندۇگىدىق سوعىسقا، ٴوز ارميامىز بەن دوس ارمياعا، مىنا تۇردەگى اسكەري بولىمدەر مەن انا تۇردەگى اسكەري بولىمدەرگە، جوعارى دارەجە مەن تومەن دارەجەگە، كادىرلار مەن اسكەرلەرگە، كونە اسكەرلەر مەن جاڭا اسكەرلەرگە، جوعارى دارەجەلى كادىرلار مەن تومەن دارەجەلى كادىرلارعا، كونە كادىرلار مەن جاڭا كادىرلارعا، قىزىل رايون مەن اق رايونعا، كونە رايون مەن جاڭا رايونعا، ورتالىق رايون مەن شەت-جاعا رايونعا، ىستىق كۇن مەن سۋىق كۇنگە، جەڭىستى سوعىس پەن جەڭىلىستى سوعىسقا، ٴىرى بىگىتۋاندار مەن شاعىن بىگىتۋاندارعا، جىڭگوي ارميا مەن پارتيزان دۇيلەرىنە، جاۋدى جويۋ مەن بۇقارانى ٴوز جاعىمىزعا تارتۋعا، قىزىل ارميانى ۇلعايتۋ مەن قىزىل ارميانى نىعايتۋعا، اسكەري قىزمەت پەن ساياسي قىزمەتكە، بۇرىنعى مىندەتتەر مەن قازىرگى مىندەتتەرگە، قازىرگى مىندەتتەر مەن بولاشاقتاعى مىندەتتەرگە، مىناداي احۋال تۇسىنداعى مىندەتتەر مەن اناداي احۋال تۇسىنداعى مىندەتتەرگە، تۇراقتى سوعىس شەپتەرى مەن تۇراقسىز سوعىس شەپتەرىنە، ىشكى سوعىس پەن ۇلتتىق سوعىسقا، مىنا ٴبىر تاريحي كەزەڭ مەن انا ٴبىر تاريحي كەزەڭگە، تاعى وسىنداي ماسەلەلەردىڭ ايىرماشىلىعى مەن بايلانىستا ٴمان بەرۋ دەگەنىمىزدىڭ ٴبارى كوزگە كورىنبەيتىن نارسەلەر، دەگەنمەن زەيىن قويىپ، وي جۇگىرتكەندە، ونىڭ ٴبارىن تۇسىنۋگە بولادى، ٴبارىن يگەرۋگە بولادى جانە ٴبارىن جەتىك بىلۋگە بولادى. مۇنىڭ ٴمانىسى سوعىستىڭ نەمەسە ۇرىستىڭ بارلىق ماڭىزدى ماسە-لەلەرىن ٴبىرشاما جوعارى پرينسيپكە كوتەرە وتىرىپ شەشۋگە

بولادى دەگەن ٴسوز. بۇل ماقساتقا جەتۋدىڭ ٴوزى جانلۇە ماسە-
لەسىن زەرتتەۋ مىندەتى بولىپ ەسەپتەلەدى.

ٴتورتىنشى ٴبولىم ماڭىزدى ماسەلە ۇيرەنە بىلۋدە

قىزىل ارميانى نە ٴۇشىن ۇيىمداستىرامىز؟ ويتكەنى ونىمەن جاۋدى جەڭەمىز. سوعىس زاڭدارىن نە ٴۇشىن ۇيرەنەمىز؟ ويتكەنى بۇل زاڭداردى سوعىستا قولدانامىز.

ۇيرەنۋ وڭاي ٴىس ەمەس، ۇيرەنگەندى قولدانا ٴبىلۋ ودان دا قيىن. سوعىس ٴىلىمىن ساباقحانالاردا نەمەسە كىتاپتاردا كوپتەگەن ادامداردىڭ ٴبارى بىردەي مۇلتىكسىز بايانداسا دا، سوعىستا كەلگەندە جەڭۋ، جەڭىلۋ دەيتىن ايىرماشىلىقتار بولادى. مۇنى سوعىس تاريحى جانە ٴوزىمىزدىڭ سوعىستىق ٴومىرىمىز دالەلدەپ وتىر.

ەندەشە، مۇنىڭ كىلتى نەدە؟

ٴبىز ٴىس جۇزىندە ۇداي جەڭىسكە جەتىپ وتىراتىن جياڭجۇن بولۋدى تالاپ ەتە المايمىز، مۇنداي جياڭجۇن ەجەلدەن-اق تىم از كەزدەسىپ كەلەدى. ٴبىز سوعىس بارىسىندا، جالپى العاندا، جەڭىسكە جەتىپ وتىراتىن ەر جۇرەك ٴارى پاراساتتى جياڭجۇن بولۋدى — پاراساتى مەن ەرلىگى ساي جياڭجۇن بولۋدى تالاپ ەتەمىز. پاراساتتىلىق پەن ەرلىكتىڭ ساي بولۋىنا جەتۋ ٴۇشىن ۇيرەنۋگە ٴتيىستى ٴبىر ٴتۇرلى ٴادىس بار، ۇيرەنگەن كەزدە وسى ٴادىستى قولدانۋ كەرەك، ۇيرەنگەندى ىستەتكەن كەزدە دە وسى ٴادىستى قولدانۋ كەرەك.

بۇل قانداي ٴادىس؟ بۇل — جاۋ جاقتىڭ دا، ٴوز جاعىمىزدىڭ دا احۋالدارىن قانىق ٴبىلۋ، ولاردىڭ قيمىلدارىنىڭ زاڭدارىن

تاۋسىپ شىعۋ، سونىمەن بىرگە وسى ازاتتىقتى ٴوز قىمىلىمىزعا پايدالانۋ.

كوپتەگەن ەلدەردە جاريالانعان اسكەري تياۋليگىدەردىڭ بارلىعىندا «ٴپرينتسيپتى احۋالعا قاراي وتىرىپ يكەمدى قولدانۋ»دىڭ قاجەتتىلىگى كورسەتىلگەن، سوعىستا جەڭىلگەن كەزدەردە ونى شەشىم ەتۋ ادىستەرى دە كورسەتىلگەن. الدىڭعىسى جىحۋيۋانىڭ ٴپرينتسيپتى ٴولى قولدانىپ، جۇڭگۋاندىق قاتەلىككە كىرىپتار بولماۋى كەرەك ەكەندىگىن بىلدىرەدى؛ سوڭعىسى جىحۋيۋان جۇڭگۋاندىقپەن قاتەلىك وتكىزگەن كەزدە نەمەسە كىڭگۋاندىق احۋالدا كۇتىلمەگەن جانە توتەپ بەرۋگە بولمايتىن وزگەرىس بولا قالعان كەزدە، جىحۋيۋانىڭ قالاي شەشىم ەتۋى كەرەك ەكەندىگىن ايتادى.

نە سەبەپتى جۇڭگۋاندىق جاقتان قاتەلىك تۋىلادى؟ بۇل سوعىستى نەمەسە ۇرىستى ورنالاستىرۋدىڭ جانە قولباسشىلىقتىڭ سول كەزدىڭ، سول جەردىڭ احۋالىنا سايكەس كەلمەۋىنەن، جۇڭگۋاندىق جەتەكشىلىك پەن كىڭگۋاندىق شىنايى احۋالدىڭ سايكەس كەلمەۋىنەن، دالمە-ٴدال شىقپاۋىنان نەمەسە، باسقاشا ايتقاندا، جۇڭگۋان مەن كىڭگۋان اراسىنداعى قايشىلىقتىڭ شەشىلمەۋىنەن بولادى. ٴار-قانداي ىستە ادامداردىڭ مۇنداي احۋالداردان قۇتىلۋى قيىن، ٴىس باسقارۋدى كەيبىرەۋلەر ٴبىرشاما بىلەدى، كەيبىرەۋلەر ونشا بىلمەيدى، ايىرما وسى عانا. جۇمىستا ٴبىرشاما ىسكەرلىك تالاپ ەتىلەدى، اسكەري ىستەردە كوبىرەك جەڭىپ وتىرۋ تالاپ ەتىلەدى، كەرىسىنشە ايتقاندا، جەڭىلىستەردىڭ ازىراق بولۋى تالاپ ەتىلەدى. مۇنىڭ كىلتى جۇڭگۋان مەن كىڭگۋاندى ٴبىر-بىرىمەن ايتارلىقتاي سايكەستىرۋدە.

تاكتيكادان مىسال كەلتىرەيىك. شابۋىل جاسالاتىن ورىن جاۋ
جىنديىنىڭ ٴالسىز ٴبىر قاناتىنان تاڭدالسا، بۇل ارا جاۋدىڭ تاق
ٴالسىز جەرى بولسا، ۇسىعان بايلانىستى تۇتقيىل سوققى ٴساتتى
بولىپ شىقسا، بۇل جۇڭگۋان مەن كىگۋانىڭ ٴوزارا سايكەس كەل-
گەندىگى، سونداي-اق جىحۋيىۋانىنىڭ بارلاۋى، تۇجىرىمى مەن
شەشىمى جاۋدىڭ جانە ونىڭ ورنالاسۋىنىڭ شىنايى احۋالىمەن
سايكەس كەلگەندىگى دەپ اتالادى. ەگەر شابۋىل جاسالاتىن ورىن
جاۋدىڭ ەكىنشى ٴبىر قاناتىنان نەمەسە ورتالىعىنان تاڭدالسا،
ناتيجەدە شابۋىل جاۋدىڭ ەڭ كۇشتى جەرىنە ٴدوپ كەلىپ، شابۋىل
ٴساتسىز بولىپ شىقسا، بۇل سايكەس كەلمەگەندىك دەپ اتالادى.
شابۋىلعا ٴوتۋ ۋاقتى ۇيلەسىمدى بولسا، زاپاستاعى قوسىندار ٴدال
ۋاعىندا پايدالانىلسا جانە ٴار الۋان ۇرىستىق تاسىلدەر مەن ۇرىس-
تىق قيمىلدار بىزگە ٴتيىمدى، جاۋعا ٴتيىمسىز بولسا، بۇل بۇكىل
ۇرىس بارىسىندا جۇڭگۋاندىق قولباسشىلىق پەن كىگۋاندىق احۋال-
دىڭ ٴوزارا تولىق سايكەس كەلگەندىگى بولىپ تابىلادى. تولىق
سايكەس كەلەتىن ٴىس سوعىستا نەمەسە ۇرىستا وتە سيرەك كەزدە-
سەدى، مۇنىڭ ٴوزى سوعىسىپ جاتقان نەمەسە ۇرىسىپ جاتقان
ەكى جاق تىرىسقان جانە قارۋلانعان ٴتىرى ادامدار بولعاندىقتان،
ونىڭ ۇستىنە قۇپيالىقتارىن ٴبىر-بىرىنەن جاسىراتىندىقتان بولادى،
بۇل قوزعالماي تۇراتىن زاتتاردى نەمەسە كۇندەلىكتى جۇمىستاردى
باسقارۋدان زور دارەجەدە پارىقتى بولادى. دەگەنمەن قولباسشىلىق،
جالپى العاندا، احۋالعا ۇيلەسىپ كەلەتىن بولسا، ياعني ونىڭ
شەشۋشى ماڭىزى بار بولەگى احۋالعا ۇيلەسىپ كەلەتىن بولسا،
مۇنىڭ ٴوزى جەڭىستىڭ نەگىزى بولادى.

جىحۋيىۋانىداردىڭ دۋرىس ورنالاستىرۋلارىنىڭ قايىنارى — دۋرىس شەشىم، دۋرىس شەشىمنىڭ قايىنارى — دۋرىس تۇجىرىم، دۋرىس تۇجىرىمنىڭ قايىنارى — جان-جاقتىلى ٴارى قاجەتتى بارلاۋ جانە ٴار الۋان بارلاۋ ماتەريالدارىنا بايلانىستىرا وتىرىپ وي جۇگىرتۋ. جىحۋيىۋاندار مۇمكىن جانە قاجەت بولعان بارلىق بارلاۋ تاسىلدەرىن قولدانا وتىرىپ، بارلاۋ ارقىلى جاۋ جاقتىڭ احۋالىنان الىنعان ٴار الۋان ماتەريالدارعا قاۋىزىن تاستاپ ٴدانىن الۋ، جالعانىن تاستاپ اقيقاتىن ساقتاۋ، ٴبىرىنشى جاقتان ەكىنشى جاققا ٴوتۋ، سىرتقى جاقتان ىشكى جاققا ٴوتۋ جولىمەن وي جۇگىرتەدى، ونان سوڭ وعان ٴوز جاعىنىڭ احۋالىن قوسىپ، ەكى جاقتىڭ سالىستىرماسىن جانە ٴوزارا قاتىناسىن زەرتتەيدى، وسىدان بارىپ تۇجىرىمعا كەلەدى، شەشىمىن تياناقتاندىرادى، جوسپارىن جاسايدى، — مىنە بۇل اسكەري ماماندارىدىڭ ٴاربىر جانلۇەلىك، شايقاستىق نەمەسە ۇرىستىق جوسپارلاردى جاساۋدان بۇرىن ىلگەرى احۋالدى تانۋىنىڭ بۇكىل بارىسى. شالاعاي اسكەري ماماندار بۇلاي ىستەمەيدى، اسكەري ىستەر جوسپارىن ٴوزىنىڭ تىلەگى نەگىزىنە قۇرادى، مۇنداي جوسپار قۇر قيال بولىپ شىعادى، شىندىققا سايكەسپەيدى. جالاڭ قىزۋلىلىعىنا عانا سۇيەنەتىن ولاق اسكەري ماماندارىدىڭ جاۋدىڭ الداۋىنا ۇشىراۋدان، جاۋدىڭ كورىنىستەگى نەمەسە ٴبىرجاقتىلى احۋالدارىنا الدانىپ كەتۋدەن، ٴوزىنىڭ قول استىنداعىلارىنىڭ جاۋاپكەرسىزدىك ىستەپ جانە ەسىنارسەگە كوزى جەتپەي تۇرىپ ۇسىنعان ۇسىنىستارىنا بەرىلىپ كەتۋدەن سىرت قالا المايتىندىعىنىڭ، وسىنىڭ سالدارىنان، ٴسوز جوق، جارعا سوعىلاتىندىعىنىڭ سەبەبى، ولاردىڭ ٴارقانداي ٴبىر اسكەري جوسپاردى قاجەتتى بارلاۋ

نەگىزىنە، جاۋ جاقتىڭ جانە ٴوز جاعىنىڭ احۋالدارىن، بۇلاردىڭ ٴوزارا قاتىناسىن مۇقىيات ويلانۋ نەگىزىنە قۇرۋ قاجەت ەكەندىگىن تۇسىنبەيتىندىگىندە نەمەسە ونى ٴتۇسىنۋدى قالامايتىندىعىندا.

احۋالدى تانۋ بارىسى اسكەري ستەر جوسپارىن جاساۋدان بۇرىن عانا ەمەس، اسكەري ستەر جوسپارىن جاساعاننان كەيىن دە ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرادى. بەلگىلى بىر جوسپاردى اتقارعان كەزدە، ونى اتقارۋعا كىرىسكەننەن باستاپ، سوعىس اياقتاعانعا دەيىنگى ۋاقىتتىڭ ٴوزى دە احۋالدى تانۋ بارىسى، ياعني جوسپاردى جۇزەگە اسىرۋ بارىسى بولىپ ەسەپتەلەدى. وسى كەزدە ٴبىرىنشى بارىستاعى نارسەلەردىڭ شىنايى احۋالعا سايكەس كەلگەن-كەلمەگەندىگىن قايتادان تەكسەرىپ ٴوتۋ قاجەت بولادى. ەگەر جوسپار احۋالعا سايكەس كەلمەسە نەمەسە تولىق سايكەس كەلمەسە، جاڭا تانىم بويىنشا جاڭا تۇجىرىم جاساۋ، جاڭا شەشىم جاساۋ، بۇرىن جاسالعان جوسپاردى وزگەرتىپ، ونى جاڭا احۋالعا ۇيلەستىرۋ قاجەت. ٴىشىنارا وزگەرتۋ ٴىسى ٴار رەتكى سوعىستا دەرلىك بولىپ وتىرادى، بۇكىلدەي وزگەرتۋ ٴىسى دە اندا-ساندا كەزدەسەدى. ولاقتار وزگەرتۋدى بىلمەيدى نەمەسە وزگەرتۋدى قالامايدى، ۇرىنشاقتىقپەن ستەي بەرۋدى عانا بىلەدى، ناتيجەدە تاعى دا جارعا سوعىلۋدان اۋلاق بولا المايدى.

جوعارىدا ايتقاندارىمىز — جانلۇەلىك قيمىل نەمەسە شايقاستىق جانە ۇرىستىق قيمىل. تاجىريبەسى كوپ اسكەري ادام بولىپ، ەگەر ول ۇقىپتىلىقپەن ۇيرەنەتىن بولسا، ٴوز اسكەري بولىمدەرىنىڭ (جىجۋيۋاندار، جاۋىنگەرلەر، قارۋ-جاراق، ازىق-تۇلىك، ت.ب. جانە بۇلاردىڭ جيىنتىعى) جاي-جاپسارىن ابدەن بىلەدى، سون-

داي-اق جاۋ اسكەري بولىمدەرىنىڭ (جوعارىداعى سياقتى، جىحۋيىۋاندار، جاۋىنگەرلەر، قارۋ-جاراق، ازىق-تۇلىك، ت.ب. جانە بۇلاردىڭ جيىنتىعى) جاي-جاپسارىن دا ابدەن بىلەدى، سوعىسقا قاتىسى بار باسقا دا بارلىق شارت-جاعدايلاردى، مىسالى، ساياسي، ىقتىسادي، جاعراپيالىق، كليماتتىق جاعدايلاردى، ت.ب. ابدەن بىلەدى، مۇنداي اسكەري ادام سوعىسقا نەمەسە ۇرىسقا جەتەكشىلىك ەتسە ٴبىرشاما سەنىمدى بولادى، ٴبىرشاما جەڭىستى سوعىستار جۇرگىزە الادى. مۇنىڭ ٴوزى ۇزاق ۋاقىت بويىنا جاۋ جاقتىڭ دا، ٴوز جاعىنىڭ دا احۋالدارىن تانىپ، قيمىل زاڭدارىن تاۋىپ، جۇڭگۋان مەن كىگۋان اراسىنداعى قايشىلىقتاردى شەشكەن-دىكتىڭ ناتيجەسى. مۇنداي تانىم بارىسى توتەنشە ماڭىزدى، مۇنداي ۇزاق ۋاقىتتىق تاجىريبە بولمايىنشا، بۇكىل سوعىستىڭ زاڭدارىن ۇعىنۋ جانە يگەرۋ قيىن. ناعىز ىسكەر جوعارى دارەجەلى جىحۋيىۋان بولۋ ۇيادان جاڭا ۇشقان جاس تۇلەكتەردىڭ نەمەسە اسكەري ىستەردى تەك قاعاز جۇزىندە عانا ايتا بىلەتىن ادامداردىڭ قولىنان كەلمەيدى، سوعىس بارىسىندا ۇيرەنۋ كەرەك، وعان سوندا عانا قول جەتكىزۋگە بولادى.

پرينسيپتىك سيپات العان اسكەري ىستەر زاڭدارىنىڭ نەمەسە اسكەري ىستەر ٴنازاريالارىنىڭ بارلىعى بۇرىنعى ادامداردىڭ نەمەسە بۇگىنگى ادامداردىڭ وتكەندەگى سوعىس تاجىريبەلەرى جونىندە جاساعان قورتىندىلارى. وتكەندەگى سوعىستاردىڭ بىزگە قالدىرعان قاندى ساباقتارىن باسا ٴمان بەرە وتىرىپ ۇيرەنۋ كەرەك. بۇل — ٴبىر ٴىس. ٴبىراق تاعى ٴبىر ٴىس بار، ياعني ٴوز تاجىريبەمىزدە وسى قورتىندىلاردى سىنان وتكىزىپ، ونداعى كەرەككە جارايتىن

نارسەلەردى قابىلداۋ، كەرەككە جاراماي‌تىن نارسەلەردى قابىلداماۋ، ۇزىمىزگە ٴتان نارسەلەردى كوبەيتۋ. مۇنىڭ كەيىنگىسى تۇتەنشە ماڭىزدى، بۇلاي ىستەمەيىنشە، ٴبىز سوعىستا جەتەكشىلىك ىستەي المايمىز.

كىتاپ وقۋ — ۇيرەنۋ، ۇيرەنگەندى ىستەتۋ دە ۇيرەنۋ، ونىڭ ۇستىنە، ٴتىپتى ماڭىزدى ۇيرەنۋ. سوعىستان سوعىستى ۇيرەنۋ — بۇل ٴبىزدىڭ باستى ٴادىسىمىز. مەكتەپكە ٴتۇسىپ وقۋىنا ۋاقىت بولماعان ادامدار دا سوعىستى ۇيرەنە الادى، ياعني سوعىس بارىسىندا ۇيرەنەدى. گىمىڭدىك سوعىستىڭ ٴوزى بۇقارالىق ٴىس، بۇل قاشان دا الدىمەن ۇيرەنىپ الىپ، ونان سوڭ ىستەيتىن ٴىس ەمەس، الدىمەن ىستەپ، ونان سوڭ ۇيرەنەتىن ٴىس، ىستەۋدىڭ ٴوزى ۇيرەنۋ. «لاۋبايشىڭ»نەن اسكەري ادام بولۋعا دەيىن بەلگىلى ارالىق بولادى، ٴبىراق بۇل ارالىق ۇلى قورعان ەمەس، تەز ارادا-اق جويىلىپ كەتۋى مۇمكىن، گىمىڭ جاساۋ، سوعىس جۇرگىزۋ — وسى ارالىقتى جويۋدىڭ ٴادىسى. ۇيرەنۋ جانە ىستەتۋ وڭاي ەمەس دەگەنىمىز جەتە ۇيرەنىپ، مۇلتىكسىز ىستەتە ٴبىلۋ وڭاي ەمەس دەگەن ٴسوز. لاۋبايشىڭنىڭ تەز ارادا اسكەري ادامعا اينالۋى مۇمكىن دەگەنىمىز بۇل ىسكە كىرىسۋ ونشا قيىن ەمەس دەگەن ٴسوز. بۇل ەكەۋىن جيناقتاپ كەلگەندە، جۇڭگونىڭ بۇرىننان كەلە جاتقان: «قيىن ٴىس جوق جاھاندا، ىقىلاس قويعان ادامعا»، — دەگەن سوزىنە تۋرا كەلەدى. ىسكە كىرىسۋ قيىن ەمەس ەكەن، ەندەشە، ونى جەتە مەڭگەرۋگە دە بولادى، تەك ىقىلاس قويسا، ۇيرەنە بىلسە بولعانى.

اسكەري ىستەردىڭ زاڭدارى دا باسقا زاتتاردىڭ زاڭدارى سياقتى، كىڭگۋاندىق شىندىقتىڭ① ٴبىزدىڭ ساناميزداعى بەينەسى،

ٴبىزدىڭ سانامىزدان باسقالاردىڭ بارلىعى كىگۋاندىق شىندىقتا جاتاتىن نارسەلەر. سوندىقتان، ۇيرەنۋ مەن تانىمنىڭ دۇيشياگى ەكى جاقتى دا ــ جاۋدى دا، ٴوزىمىزدى دە قامتيدى، بۇل ەكى جاق تا زەرتتەۋ دۇيشياگى ەتىلىپ قارالۋعا ٴتيىس، تەك ٴبىزدىڭ سانامىز (وي ـ پىكىرىمىز) عانا زەرتتەۋشى جۋتي بولىپ ەسەپتەلەدى. ٴبىر ٴتۇرلى ادامدار بار، ولار ٴوزىن ايقىن بىلەدى، وزگەنى ايقىن بىلمەيدى، تاعى ٴبىر ٴتۇرلى ادامدار بار، ولار وزگەنى ايقىن بىلەدى، ٴوزىن ايقىن بىلمەيدى، بۇلاردىڭ قاي ـ قايسىسى دا سو- عىستىڭ زاڭدارىن ۇيرەنۋ جانە ىستەتۋ ماسەلەلەرىن شەشە المايدى. جۇڭگونىڭ ەرتەدەگى ٴىرى اسكەري ىستەر عالىمى سۇن ۋۇزىنىڭ② كىتابىنداعى «وزگەنى دە، ٴوزىڭدى دە بىلسەڭ، سوعىستا جەڭىلمەي- تىن بولاسىڭ» دەگەن ٴسوز ەكى كەزەڭدى دە ــ ۇيرەنۋدى دە، ىستەتۋدى دە قامتيدى، كىگۋاندىق شىندىقتىڭ دامۋ زاڭدارىن تانۋدى جانە وسى زاڭدار بويىنشا ٴوز قيمىلىن بەلگىلەپ، الدىنداعى جاۋدى جەڭۋدى قامتيدى؛ ٴبىز بۇل سوزگە ەلەۋسىز قاراماۋعا ٴتيىسپىز.

سوعىس ــ ۇلت پەن ۇلت، مەملەكەت پەن مەملەكەت، تاپ پەن تاپ، ساياسي توپ پەن ساياسي توپ اراسىنداعى ٴوزارا كۇرەستىڭ ەڭ جوعارعى فورماسى؛ سوعىس جونىندەگى بارلىق زاڭدارى سوعىس جۇرگىزىپ وتىرعان ۇلتتار، مەملەكەتتەر، تاپتار، ساياسي توپتار وزدەرىنىڭ جەڭىسكە قول جەتكىزۋى ٴۇشىن ىستەتەدى. سوعىستىڭ جەڭىسى مەن جەڭىلىسىن كوبىنەسە سوعىسىپ جاتقان ەكى جاقتىڭ اسكەري، ساياسي، ىقتىسادي جانە جاراتىلىستىق شارت ـ جاعدايلارى بەلگىلەيدى، مۇندا داۋ جوق. ٴبىراق بۇل عانا ەمەس، سوعىسىپ جاتقان ەكى جاقتىڭ جۇگۋاندىق جەتەكشى-

لىك قابىلەتى دە بەلگىلەيدى. اسكەري ماماندارىنىڭ زاتتىق
شارت ـ جاعدايلار جار بەرەتىن كولەمنەن اسىپ، سوعىس جەڭىسىنە
قول جەتكىزۋى مۇمكىن ەمەس، ٴبىراق اسكەري ماماندارىنىڭ زاتتىق
شارت ـ جاعدايلار جار بەرەتىن كولەمدە سوعىس جەڭىسىنە قول
جەتكىزۋى مۇمكىن ٴارى قاجەتتى دە. اسكەري ماماندار قيمىلىنىڭ
ساحناسى كىگۋاندىق ـ زاتتىق شارت ـ جاعداي ۇستىنە قۇرىلادى،
ال اسكەري ماماندار وسى ساحناعا سۇيەنە وتىرىپ، تولىپ جاتقان
كورنەكتى دە ايبىندى ويىنداردى كورسەتە الادى. سوندىقتان،
قىزىل ارميامىزدىڭ جەتەكشىلەرى ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرعان كىگۋان ـ
دىق ـ زاتتىق نەگىزدە، ياعني اسكەري، ساياسي، ىقتىسادي،
جاراتىلىستىق شارت ـ جاعدايلار نەگىزىندە ٴوزىمىزدىڭ كۇش ـ
قۋاتىمىزدى ٴوسىرۋ، بۇكىل ارمياعا جەتەكشىلىك ەتۋ ارقىلى ۇلت
جانە تاپ جاۋلارىن جەڭۋگە، قازىرگى سۇم دۇنيەنى وزگەرتۋگە
ٴتيىس. بۇل ارادا ٴوزىمىزدىڭ جۋگۋاندىق جەتەكشىلىك قابىلەتى ـ
مىزدى ىستەتۋىمىزگە تۋرا كەلەدى جانە ىستەتۋىمىز قاجەت تە.
ٴبىز قىزىل ارمياداعى قانداي دا ٴبىر جىحۋيۋاننىڭ بەتالدى
سوقتىساتىن ولاقتار بولۋىنا جول بەرمەيمىز؛ ٴبىز قىزىل ارمياداعى
ٴاربىر جىحۋيۋاننىڭ ەر جۇرەك ٴارى پاراساتتى قاھارمان بولۋىن،
ولاردا بارلىقتى باسىپ تۇسەتىن ەرلىك، جىگەر عانا بولماي، ونىڭ
ۇستىنە بۇكىل سوعىستاعى وزگەرىستەر مەن دامۋدى مەڭگەرىپ وتىرا ـ
تىن قابىلەت تە بولۋىن دارىپتەۋگە ٴتيىسپىز. جىحۋيۋاندار سوعىس
مۇحيتىندا جۇزگەندە، وزدەرىن سۋعا باتىرىپ جىبەرمەي، قايتا
وزدەرىن تاباندىلىقپەن جانە ٴادىس ـ امالدارمەن ەكىنشى جاعاعا
الىپ شىعاتىن بولۋعا ٴتيىس. سوعىستا جەتەكشىلىك ەتۋ زاڭى —

سوعىس مۇحيتىندا ٴجۇزۋ وىەرى.
جوعارىداعىلار — ٴبىزدىڭ ٴادىسىمىز.

ەكىنشى تاراۋ

جۇڭگو گوڭچانداڭى جانە جۇڭگو گميڭدىڭ سوعىسى

1924 ـ جىلدان باستالعان جۇڭگو گميڭدىڭ سوعىسى ەكى كەزەڭدى، ياعني 1924 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى كەزەڭ مەن 1927 ـ جىلدان 1936 ـ جىلعا دەيىنگى كەزەڭدى باسىپ ٴوتتى؛ بۇدان بىلايعىسى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق گميڭدىك سوعىس كەزەڭى بولادى. بۇل ٴۇش كەزەڭدەگى گميڭدىك سوعىس جۇڭگو پرولەتارياتىنىڭ جانە ونىڭ ساياسي پارتياسى جۇڭگو گوڭچانداڭىنىڭ باسشىلىعىندا بولىدى جانە بولادى. جۇڭگو گميڭ- دىك سوعىسىنىڭ باستى جاۋى — جيانگەرلىك جانە فەودالدىق كۇشتەر. جۇڭگو بۋرجۋازياسى بەلگىلى تاريحي كەزەڭدە گميڭدىك سوعىسقا قاتىناسۋى مۇمكىن بولعانىمەن، ٴبىراق ٴوزىنىڭ باس پايداشىلدىعىنا جانە ساياسي جاقتا، ىقتىسادي جاقتا دەربەستىگىنىڭ جوقتىعىنا بايلانىستى، جۇڭگو گميڭدىك سوعىسىنىڭ تۇبەگەيلى جەڭىسكە جەتۋ جولىنا تۇسۋىنە باسشىلىق ەتۋدى قالامايدى جانە باسشىلىق تا ەتە المايدى. جۇڭگونىڭ ديحاندار بۇقاراسى مەن قالا ۇساق بۋرجۋازيا بۇقاراسى گميڭدىك سوعىسقا بەلسەنە قاتىنا- سۋدى قالايدى، سوعىستى تۇبەگەيلى جەڭىسكە جەتكىزۋدى دە

قالايدى. ولار ـــ گمينداڭنىڭ سولشىلىنىڭ نەگىزگى كۇشى؛ دەگەنمەن
ۇساق وندىرىسشىلدىڭ ەرەكشەلىگى ولاردىڭ ساياسي كورەگەندىگىن
شەكتەپ وتىرادى (بۇقارانىڭ جۇمىسسىز قالعان ٴبىر بولىمىندە
ۇكىمەتسىزدىك يدەيا بولادى)، سوندىقتان ولار سولشىلدىڭ دۇرىس
باسشىلارى بولا المايدى. سونىڭ ٴۇشىن، پرولەتاريات ساياسي
ساحناعا شىعىپ وتىرعان زاماندا، جۇڭگو گمينداڭنىڭ سولشىلىنا
باسشىلىق ەتۋ مىندەتى جۇڭگو گۇڭچانداڭىنىڭ ۇستىنە جۇكتەلمەي
قويمايدى. مۇنداي كەزدە، ٴارقانداي گمينداڭنىڭ سولشىل ەگەر
پرولەتارياتتىڭ جانە گۇڭچانداڭىنىڭ باسشىلىعىنا يە بولماسا
نەمەسە قايشىلىق جاساسا، ول سولشىل، ٴسوز جوق، جەڭىلىسكە
ۇشىرايدى. ويتكەنى جارتىلاي وتار جۇڭگونىڭ قوعامدىق جىكتەرى
مەن ساياسي توپتارىندا، پرولەتاريات پەن گۇڭچانداڭ عانا تار
ورىستىلىكتەن جانە باس پايداشىلدىقتان مۇلدە اۋلاق، ساياسي
جاقتان اسقان كورەگەن، اسقان ۇيىمشىل، ونىڭ ۇستىنە دۇنيە
جۇزىندەگى العاباسار پرولەتارياتتىڭ جانە ونىڭ ساياسي پارتيا-
سىنىڭ تاجىريبەلەرىن ىقىلاسپەن قابىلداپ، ٴوز ىسىندە پايدالانا
الادى. سونىڭ ٴۇشىن، پرولەتاريات پەن گۇڭچانداڭ عانا ديحان-
دارعا، قالا ۇساق بۋرجۋازياسىنا جانە بۋرجۋازياعا باسشىلىق ەتىپ،
ديحاندار مەن ۇساق بۋرجۋازيانىڭ تار ورىستىلىگىن جەڭە الادى،
جۇمىسسىز قالعان بۇقارانىڭ بۇلدىرگىشتىك سىپاتىن جەڭە الادى،
سونىمەن بىرگە بۋرجۋازيانىڭ سولقىلداقتىعى مەن دايەكسىزدىگىن
دە جەڭىپ (ەگەر گۇڭچانداڭىنىڭ ساياساتى قاتە بولماسا)، گمينداڭدى
جانە سولشىلى جەڭىس جولىنا تۇسىرە الادى.

1924 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى گمينداڭنىڭ سولشىل،

نەگىزىنەن العاندا، حالىقارالىق پرولەتارياتتىڭ، جۇڭگو پرولەتا-
رياتىنىڭ جانە ولاردىڭ ساياسي پارتيالارىنىڭ جۇڭگونىڭ ۇلتتىق
بۋرجۋازياسىنا جانە ونىڭ ساياسي پارتياسىنا ساياسي ىقپال جاساۋى،
ولارمەن ساياسي ىستەستىك جاساۋى نەگىزىندە جۇرگىزىلدى. الايدا
گمينڭ مەن سوعىستىڭ قىسىلتاياڭ كەزەڭىندە، ەڭ الدىمەن ٴىرى
بۋرجۋازيا وپاسىزدىق جاساعاندىقتان، سونىمەن قابات گميڭدىڭ
قاتارداعى جىيحۇيجۋيىشىلدەر گمينگكە باسشىلىق ەتۋ ۇقىعىنان
ۋزدىكتەرىنەن بەزگەندىكتەن، بۇل جولعى گميڭدىك سوعىس
جەڭىلىسكە ۇشىرادى.

1927 ـ جىلدان قازىرگە دەيىنگى جەر گمينگى سوعىسى جاڭا
احۋالدا جۇرگىزىلىپ كەلەدى. بۇل سوعىستىڭ جاۋى جيانگەرلىك
قانا ەمەس، ٴىرى بۋرجۋازيا مەن ٴىرى ديجۋلار وداعى دا بولىپ
وتىر. ال ۇلتتىق بۋرجۋازيا ٴىرى بۋرجۋازيانىڭ قۇيرىعى بولىپ
كەتتى. بۇل گميڭدىك سوعىسقا باسشىلىق ەتەتىن تەك گۇڭچانداڭ
عانا، گۇڭچانداڭ گميڭدىك سوعىسقا جەكەدۇيلى باسشىلىق ۇقىعىن
قازىردىڭ وزىندە ـ اق قالىپتاستىردى. گۇڭچانداڭنىڭ مۇنداي
جەكەدۇيلى باسشىلىق ۇقىعى گميڭدىك سوعىستى سوڭىنا دەيىن
جۇرگىزۋدىڭ ەڭ باستى شارتى بولىپ تابىلادى. گۇڭچانداڭنىڭ
مۇنداي جەكەدۇيلى باسشىلىعى بولمايىنشا، گميڭدىك سوعىستا
مۇنداي تاباندىلىقتىڭ بولا الۋىن ويعا كەلتىرۋدە مۇمكىن ەمەس.

جۇڭگو گۇڭچانداڭى جۇڭگونىڭ گميڭدىك سوعىسىنا ەرلىكپەن،
تاباندىلىقپەن باسشىلىق ەتتى، 15 جىلعا سوزىلعان ۇزاق ۋاقىت
بويىندا③، بۇكىل ەل حالقى الدىندا ٴوزىنىڭ حالىقتىڭ دوسى
ەكەندىگىن كورسەتتى، حالىقتىڭ مۇددەسىن قورعاۋ ٴۇشىن، حالىق-

تىڭ بوستاندىعى مەن ازاتتىعى ءۇشىن ءار كۇنى گىمىگدىڭ سوعىستىڭ ەڭ الدىڭعى قاتارىندا تۇردى.

جۇڭگو گوڭچاندانداعى ءوز باسىنان كەشىرگەن جاپا ـ ماشاقاتتى كۇرەستەرى ارقىلى، بىرنەشە 100 مىڭ ەر جۇرەك پارتيا مۇشەلەرىنىڭ جانە بىرنەشە 10 مىڭ ەر جۇرەك كادىرلارىنىڭ قان توگىپ، قۇربان بولۋى ارقىلى بۇكىل ۇلتتىڭ بىرنەشە 100 مليون حالقى اراسىندا ۇلى تاربيەلىك رول اتقاردى. جۇڭگو گوڭچاندانىڭ گىمىگدىك كۇرەستەردەگى ۇلى تاريحي جەتىستىكتەرى بۇگىنگى تاگدا ۇلت جاۋى باسىپ كىرگەن قىسىلتاياڭ كەزەڭدە تۇرعان جۇڭگونى جويىلۋدان قۇتقارىپ، امان ساقتاپ قالۋ ـــ ءومىر ءسۇرۋ شارتىمەن قامتاماسىز ەتتى، بۇل شارت ـــ كوپشىلىك حالىق سەنگەن، حالىق ۇزاق ۋاقىت سىناپ وتىرىپ، تاڭداپ العان ساياسي باسشىنىڭ بولىپ وتىرعاندىعى. قازىر گوڭچانداڭىنىڭ ايتقان ءسوزىن، باسقا ءارقانداي ساياسي پارتيانىڭ سوزىنە قاراعاندا، حالىق وڭاي قابىلدايدى. جۇڭگو گوڭچانداڭىنىڭ وتكەن 15 جىلدىق جاپا ـ ماشاقاتتى كۇرەستەرى بولماعان بولسا، مەملەكەتتىڭ جويىلۋى سىندى جاڭا حاۋىپتەن امان قالۋ مۇمكىن بولماس ەدى.

جۇڭگو گوڭچانداعى گىمىگدىك سوعىستا، چىن دۋشيۋ④ وڭشىل جيحۇيجۋيى مەن لي ليسان «سول»شىل جيحۇيجۋيى⑤ سىندى ەكى قاتەلىكتى وتكىزۋدەن تىس، مىناداي ەكى قاتەلىكتى دە وتكىزدى: مۇنىڭ ءبىرى، 1931 ـ جىلدان 1934 ـ جىلعا دەيىنگى «سول»شىل جيحۇيجۋيى⑥، بۇل قاتەلىك جەر گىمىگى سوعىسىن توتەنشە اۋىر زيانعا ۇشىراتتى، ناتيجەدە بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدا جاۋدى جەڭۋ مۇمكىن بولمادى، كەرىسىنشە،

گىنجۇيدىلەر قولدان كەتتى، قىزىل ارميا السىرەدى. بۇل قاتەلىك 1935 ـ جىلى 1 ـ ايدا وتكىزىلگەن جۇڭگىياڭ جىڭجىجۇيىنىڭ كەڭەيتىلـ گەن زۇنيي ماجىلىسىندە تۇزەتىلدى. ەندى ءبىرى، 1935 ـ جىلدان 1936 ـ جىلعا دەيىنگى جاڭ گوتاۋ وگشىل جيحۇيجۇيىي⑦، بۇل قاتەلىك پارتيا مەن قىزىل ارميانىڭ ءتارتىبىن بۇزۋعا دەيىن ءورشىپ، قىزىل ارميانىڭ ءبىر ءبولىم نەگىزگى كۇشىن اۋىر زيانعا ۇشىراتتى؛ دەگەنمەن، جۇڭگياڭىنىڭ دۇرىس باسشىلىعىنا، قىزىل ارميادىعى پارتيا مۇشەلەرىنىڭ جانە جىحۇيىيۋاندار مەن جاۋىنگەرلەردىڭ ويانۋىنا بايلانىستى، اقىرى بۇل قاتەلىك تە تۇزەتىلدى. وسى قاتەلىكتەر ءبىزدىڭ پارتيامىزعا، ءبىزدىڭ گىميگىمىز بەن سوعىسىمىزعا، ارينە، ءتيىمسىز بولدى، دەگەنمەن، اقىرى ءبىز ولاردى جويدىق، ءبىزدىڭ پارتيامىز بەن ءبىزدىڭ قىزىل ارميامىز وسى قاتەلىكتەردى جويۋ بارىسىندا بۇرىنعىدان دا قۇدىرەتتى بولىپ شىنىعا ءتۇستى.

جۇڭگو گۇڭچاڭداگى ايىندى، داڭقتى، جەڭىستى گىميگىدىڭ سوعىسقا باسشىلىق ەتتى جانە باسشىلىق ەتە بەرەدى. بۇل سوعىس جۇڭگونى ازات ەتۋدىڭ تۋى بولىپ قانا قويماي، سونىمەن بىرگە حالىقارالىق گىميگىدىڭ ماڭىزعا يە. دۇنيە جۇزىندەگى گىميگىشىل حالىقتاردىڭ كوزى بىزدە. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق گىميگىدىڭ سوعىستىڭ جاڭا كەزەڭىندە، ءبىز جۇڭگو گىميگىن جەڭىسكە باستايمىز، سونداي ـ اق شىعىستاعى جانە دۇنيە جۇزىندەگى گىميگىگە تەرەڭ ىقپال جاسايتىن بولامىز. وتكەندەگى گىميگىدىڭ سوعىستار بىزگە ماركستىك دۇرىس ساياسي لۋشيان قاجەت بولىپ قانا قويماي، سونىمەن بىرگە ماركستىك دۇرىس اسكەري

لۋشيان دا قاجەت بولاتىندىمن دالەلدەدى. 15 جىلدىق گىميڭ مەن سوعىس وسىنداي ساياسي جانە اسكەري لۋشياندى شىڭداپ شعاردى. سوعىستىڭ بۇدان بىلايعى جاڭا كەزەڭى مۇنداي لۋشياندى جاڭا جاعدايلارعا ساي بۇرىنعىدان ٴارى دامىتاتىندىعىنا، تولىقتىراتىندىعىنا جانە بايىتاتىندىعىنا، ۇلت جاۋىن جەڭۋ ماقساتىنا جەتكىزەتىندىگىنە ٴبىز سەنەمىز. تاريح بىزگە مىنانى ٴتۇسىندىردى، دۇرىس ساياسي لۋشيان مەن دۇرىس اسكەري لۋشيان ٴوز-وزىنەن بەيبىت جولمەن تۋمايدى جانە دامىمايدى، قايتا كۇرەستە تۋادى جانە داميدى. ول ٴبىر جاقتان، «سول»شىل جىحۇيجۇييمەن كۇرەسەدى، ەندى ٴبىر جاقتان، وڭشىل جىحۇيجۇييمەن دە كۇرەسەدى. گىميڭگە جانە گىميڭدىك سوعىسقا زيان جەتكىزەتىن وسىنداي زالالدى جىڭشىلداردىڭ كۇرەسپەيىنشە جانە ولاردى تۇبەگەيلى جويمايىنشا، دۇرىس لۋشياننىڭ ورناتىلۋى، گىميڭدىك سوعىستىڭ جەڭىسكە جەتۋى مۇمكىن ەمەس. مەنىڭ وسى كىتاپشادا قاتە جاقتاعى پىكىرلەرگە كوبىرەك توقتالۋىم مىنە وسى ماقسات ٴۇشىن بولىپ وتىر.

ٴۇشىنشى تاراۋ

جۇڭگو گىميڭدىك سوعىسىنىڭ ەرەكشەلىكتەرى

ٴبىرىنشى ٴبولىم بۇل ماسەلەنىڭ ماڭىزدىلىعى

جۇڭگو گىميڭدىك سوعىسىنىڭ وزىنە ٴتان ەرەكشەلىكتەرى بار

ەكەنىن مويىندامايتىن، بىلمەيتىن نەمەسە بىلگىسى كەلمەيتىن ادامدار قىزىل ارميانىڭ گومينداڭ ارمياسىنا قارسى سوعىسىن ادەتتەگى سوعىستارمەن ۇقساس نەمەسە سوۆەت وداعىنىڭ ىشكى سوعىسىمەن ۇقساس دەپ قارايدى. لەنين مەن ستالين باسشىلىق ەتكەن سوۆەت وداعى ىشكى سوعىسىنىڭ تاجىريبەسى دۇنيە جۇزىلىك ماڭىزعا يە. بارلىق كۇڭچاندىڭ، سونداي-اق جۇڭگو كۇڭچانداڭى دا وسى تاجىريبەنى جانە لەنين مەن ستاليننىڭ وسى تاجىريبە جونىندەگى ٴناظاريالىق قورتىندىلارىن قىبىلاناما ەتەدى. ٴبىراق بۇل ٴوز شارت-جاعدايىمىزدا وسى تاجىريبەنى جىشيەلى تۇردە قولدانۋعا ٴتيىسپىز دەگەن ٴسوز ەمەس. جۇڭگو گىميگدىڭ سوعىسىنىڭ كوپ جاقتاردا سوۆەت وداعىنىڭ ىشكى سوعىسىنا ۇقسامايتىن وزىندىك ەرەكشەلىكتەرى بار. مۇنداي ەرەكشەلىكتەرمەن ەسەپتەسپەۋ نەمەسە مۇنداي ەرەكشەلىكتەردى مويىنداماۋ، ارينە، قاتە. بۇل ٴبىزدىڭ 10 جىلدىق سوعىسىمىز بارىسىندا تولىق دالەلدەندى.

ٴبىزدىڭ جاۋلارىمىز دا وسى تەكتەس قاتەلىك وتكىزگەن بولاتىن. ولار قىزىل ارمياعا قارسى سوعىس جۇرگىزۋ ٴۇشىن باسقا سوعىستارداعىدان وزگەشە جانلۇە جانە تاكتيكا بولۋ قاجەت ەكەندىگىن مويىندامادى. ولار ٴار جاقتاعى باسىمدىلىقتارىنا ارقالانىپ، ٴبىزدى بويلارىنا توعىتپاي، وزدەرىنىڭ ەسكىلىكتى سوعىس ادىسىنە جارماسىپ الدى. بۇل ــ 1933-جىلى جاۋدىڭ ٴتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»ى كەزىندەگى جانە ودان بۇرىنعى احۋال، سونىڭ ناتيجەسىندە ولار تالاي رەت جەڭىلىسكە ۇشىرادى. گومينداڭ ارمياسى ىشىندە وسى ماسەلە جونىندە ەڭ الدىمەن جاڭا پىكىر ايتقان ادام گومينداڭنىڭ كەرتارتپا جياڭجۇنى ليۋ ۋييۋان، ونان

كەيىن داي يۋە بولدى. ەڭ سوڭىندا ولاردىڭ پىكىرى جياڭ جيەشى جاعىنان قابىلداندى. بۇل جياڭ جيەشىنىڭ لۋشان جۇنگۋاندار ٴتالىم - تاربيە كۋرسىنىڭ⑧ جانە بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» بارىسىندا جۇرگىزگەن كەرتارتپا، جاڭا اسكەري ٴپرينسيپىنىڭ⑨ تۋىلۋ بارىسى بولىپ تابىلادى.

دەگەنمەن جاۋ ٴوزىنىڭ اسكەري ٴپرينسيپىن قىزىل ارمياعا قارسى سوعىس جۇرگىزۋ احۋالىنا سايكەستەپ وزگەرتكەن كەزدە، ٴبىزدىڭ قاتارىمىزدان «كونە سارىن»عا قايتا ورالاتىن ادامدار شىقتى. ولار ادەتتەگى احۋال جاقتا ورالۋدى قۋاتتاپ، ەرەكشە احۋالدىڭ قاندايىن بولسا دا تۇسىنۋدەن باس تارتتى، قىزىل ارميانىڭ قاندى سوعىس تاريحىنىڭ تاجىريبەلەرىنەن باس تارتتى، جيانگەرلىكتىڭ جانە گوميندانگتىڭ كۇشىن كوزگە ىلمەدى، گوميندانڭ ارمياسىنىڭ كۇشىن كوزگە ىلمەدى، جاۋ قولدانىپ وتىرعان كەرتارتپا، جاڭا پرينسيپتەردى كورە تۇرا كورمەسكە سالدى. ناتيجەدە، شانشي - گانسۋ شەكارا رايونىنان باسقا بارلىق گەميگدىڭ گىنجۇيديلەر قولدان كەتتى، قىزىل ارميانىڭ ادام سانى 300 مىڭنان بىرنەشە 10 مىڭعا ٴتۇسىپ قالدى، جۇڭگو كۇڭچاندانىڭ مۇشەلەرىنىڭ سانى 300 مىڭنان بىرنەشە 10 مىڭعا ٴتۇسىپ قالدى، گوميندانڭ رايونىنداعى پارتيا ۇيىمدارى تۇگەل دەرلىك مەرت بولدى. قىسقاسى، ٴبىر رەت اسا اۋىر تاريحي جازاعا ۇشىراۋ بولدى. ولار وزدەرىن ماركسىزىم-لەنينشىلدەرمىز دەپ اتادى، شىنىندا، ماركسيزىم-لەنينيزىمدى تيتتەي دە ۇيرەنبەگەن. لەنين: ماركسيزىمنىڭ ناعىز ٴمانى، ماركسيزىمنىڭ جان جۇيەسى — ناقتى جاعدايلارعا ناقتى تالداۋ جاساۋ⑩، — دەگەن ەدى. ٴبىزدىڭ الگى جولداستارىمىز ٴدال وسىنى ۇمىتقان.

بۇدان مىنانى بىلۋگە بولادى، جۇڭگو گٸميڭدىڭ سوعىسىنىڭ ەرەكشەلىكتەرىن تۇسىنبەي تۇرىپ، جۇڭگو گٸميڭدىڭ سوعىسىنا جەتەكشىلىك ەتۋگە بولمايدى، جۇڭگو گٸميڭدىڭ سوعىسىن جەڭىس جولىنا باستاۋعا بولمايدى.

ەكىنشى ٴبولىم جۇڭگو گٸميڭدىڭ سوعىسىنىڭ ەرەكشەلىكتەرى قايسىلار

ەندەشە، جۇڭگو گٸميڭدىڭ سوعىسىنىڭ ەرەكشەلىكتەرى قايسىلار؟

مەنىڭشە، ونىڭ باستى ٴتورت ەرەكشەلىگى بار.

ٴبىرىنشى ەرەكشەلىگى ــ جۇڭگونىڭ ساياسي جانە ەكونوميكالىق دامۋى ٴبىر كەلكى بولماعان جارتىلاي وتار ٴىرى ەل بولعاندىعى، ونىڭ ۇستىنە 1924 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى گٸميڭدى باسىنان كەشىرگەندىگى.

بۇل ەرەكشەلىك جۇڭگو گٸميڭدىڭ سوعىسىنىڭ دامۋ جانە جەڭىسكە جەتۋ مۇمكىندىگى بار ەكەنىن كورسەتەدى. 1927 ـ جىلدىڭ قىسىنان 1928 ـ جىلدىڭ كوكتەمىنە دەيىن، جۇڭگونىڭ پارتيزاندىق سوعىسىنىڭ باستالعانىنا كوپ وتپەي ـ اق، حۋنان، جياڭشي ولكەلەرىنىڭ شەكارا رايونىنداعى ــ جيڭگاڭشانداعى جولداستاردىڭ كەيبىرەۋلەرى «قىزىل تۋدى قاشانعا دەيىن ۇستاپ تۇرۋعا بولار ەكەن» دەگەن سۇراۋ قويعان كەزدە، ٴبىز وسى مۇمكىندىكتى كورسەتكەن ەدىك (حۋنان ـ جياڭشي شەكارا رايونىنىڭ ٴبىرىنشى رەتكى پارتيا قۇرىلتايىندا⑪). ويتكەنى بۇل ەڭ نەگىزگى ماسەلە بولاتىن، جۇڭگو گٸميڭدىڭ گىنجۇيدىلەرى مەن جۇڭگو قىزىل

ارمياسى ٴومىر سۇرە الا ما، جوق پا، دامي الا ما، جوق پا دەگەن
ماسەلەگە جاۋاپ بەرمەيىنشە، ٴبىز ٴبىر قادام دا العا باسا المايتىن
بولار ەدىك. 1928 ـ جىلى جۇڭگو گۇڭچانداڭىنىڭ بۇكىل مەملەكەت-
تىك 6 ـ قۇرىلتايى بۇل ماسەلەگە تاعى ٴبىر رەت جاۋاپ بەردى.
جۇڭگونىڭ كىميگىدىك قوزعالىسى وسىدان باستاپ دۇرىس ٴنازاريا-
لىق نەگىزگە يە بولدى.

ەندى وسى ماسەلەنى جەكە ـ جەكە قاراپ كورەيىك:

جۇڭگونىڭ ساياسي، ىقتيسادي داموۋى ٴبىر كەلكى ەمەس —
ٴالسىز كاپيتاليستىك شارۋاشىلىق پەن اۋىر دارەجەدەگى جارتىلاي
فەودالدىق شارۋاشىلىق قاتار ٴومىر ٴسۇرىپ وتىر، تاياۋ زامانعى
ٴبىرسىپىرا ونەركاسىپ ـ ساۋدا قالالارى مەن توقىراۋ كۇيىندەگى
ۇلان ـ بايتاق اۋىل ـ قىستاقتار قاتار ٴومىر ٴسۇرىپ وتىر، بىرنەشە
مىليون ونەركاسىپ جۇمىسشىسى مەن ەسكى ٴتۇزىم بيلەۋىندەگى
الدەنەشە 100 مىليون ديحان جانە قولونەركاسىپ جۇمىسشىسى قاتار
ٴومىر ٴسۇرىپ وتىر، ورتالىق ۇكىمەتتى باسقاراتىن ٴىرى جۇنفالار
مەن ولكەلەردى باسقاراتىن ۇساق جۇنفالار قاتار ٴومىر ٴسۇرىپ
وتىر، كەرتارتپا ارميا ىشىندە جياڭ جيەشىگە باعىنىشتى جۇڭياڭجۇن
دەيتىن مەن ولكەلەردەگى جۇنفالارعا باعىنىشتى قۇراما ارميا دەيتىن
ەكى ارميا قاتار ٴومىر ٴسۇرىپ وتىر، ٴبىرسىپىرا تەمىر جول، سۋ
جولى جانە ماشينا جولى مەن جالپىلاستان جالعىز اياق جول، جۇرۋگە دە قيىن
جولدارى، جالعىز اياق سوقپاقتار، ٴتىپتى جاياۋ جۇرۋگە دە قيىن
جول سوراپتارى قاتار ٴومىر ٴسۇرىپ وتىر.

جۇڭگو جارتىلاي وتار مەملەكەت — جيانگەرلەر اراسىندا بىرلىك-
تىڭ بولماۋى جۇڭگونىڭ بيلەپ ـ توستەۋشى توپتارى اراسىندا دا

بىرلىكتىنىڭ بولماۋىنا نقپال جاسادى. بىرنەشە مەملەكەت بيلەگەن جارتىلاي وتار مەملەكەت ٴبىر مەملەكەت بيلەگەن وتاردان پارىقتى بولادى.

جۇڭگو ٴىرى ەل ـــ «شىعىستا ٴتۇن بولسا، باتىستا كۇن تۇرار، وڭتۇستىگى مۇنارتسا، سولتۇستىگى تاعى بار»، كەڭ ايىنالۋعا ورىن جوق دەپ قامىعۋ ٴجون ەمەس.

جۇڭگو ٴبىر رەتكى ۇلى گمىيگدى باسىنان كەشىردى ـــ قىزىل ارميانىڭ ۇرىعىن ازىرلەدى، قىزىل ارميانىڭ باسشىسىن، ياعني كۇڭچاندانگدى ازىرلەدى ٴارى ٴبىر رەتكى گمىيگگە قاتىناسقان حالىق بۇقاراسىن ازىرلەدى.

سوندىقتان ٴبىز بىلاي دەيمىز، جۇڭگو ـــ ٴبىر رەتكى گمىيگدى باسىنان كەشىرگەن، ساياسي جانە ىقتىسادي دامۋى ٴبىر كەلكى بولماعان، جارتىلاي وتار ٴىرى ەل، بۇل ـــ جۇڭگو گمىيگدىڭ سوعىسىنىڭ ٴبىرىنشى ەرەكشەلىگى. بۇل ەرەكشەلىك ٴبىزدىڭ ساياسي جاقتاعى جانلۋەمىز بەن تاكتيكامىزدى نەگىزىنەن بەلگىلەپ قانا قويماي، سونىمەن بىرگە ٴبىزدىڭ اسكەري جاقتاعى جانلۋەمىز بەن تاكتيكامىزدى دا نەگىزىنەن بەلگىلەيدى.

ەكىنشى ەرەكشەلىگى ـــ جاۋدىڭ كۇشتىلىگى.

قىزىل ارميانىڭ جاۋى بولىپ وتىرعان گومينداڭنىڭ احۋالى قانداي؟ ول ـــ اكىمياتتى تارتىپ العان، ونىڭ ۇستىنە ٴوز اكىمياتىن شياگدۇيلى تۇردە ورنىقتىرىپ العان پارتيا. ول دۇنيە جۇزىندەگى باستى فانگمىيگدىڭ مەملەكەتتەردىڭ جاردەمىن الىپ وتىر. ول ٴوزىنىڭ ارمياسىن قايتا قۇردى ـــ جۇڭگونىڭ ٴار قانداي ٴبىر تاريحي داۋىردەگى ارمياسىنا ۇقسامايتىن، دۇنيە جۇزىندەگى

وسىزامانعى مەملەكەتتەردىڭ ارمياسىنا، جالپى العاندا، ۇقسايتىن، قارۋ-جاراق جانە باسقا سوعىستىق زاتتارمەن قامدالۋى قىزىل ارميادان الدەقايدا مىعىم، سونداي-اق اسكەر سانىنىڭ كوپتىگى جاعىنان جۇڭگونىڭ ٴارقانداي ٴبىر تاريحي داۋىردەگى ارمياسىنان اسىپ تۇسەتىن، دۇنيە جۇزىندەگى ٴارقانداي ٴبىر مەملەكەتتىڭ تۇراقتى ارمياسىنان اسىپ تۇسەتىن ەتىپ قايتا قۇردى. ونىڭ ارمياسىن قىزىل ارميامەن سالىستىرعاندا، شىنىندا، جەر مەن كوكتەي پارىق بار. ول بۇكىل جۇڭگونىڭ ساياسي، ىقتىسادي، قاتىناس، مادەنيەت تۇيىندەرىن نەمەسە جان تامىرلارىن شەڭگەلىنە الىپ وتىر، ونىڭ اكىمياتى — بۇكىل مەملەكەتتىك اكىميات.

جۇڭگو قىزىل ارمياسى وسىنداي كۇشتى جاۋ الدىندا تۇر. بۇل — جۇڭگو كىمىڭدىك سوعىسىنىڭ ەكىنشى ەرەكشەلىگى. بۇل ەرەكشەلىك قىزىل ارميا جۇرگىزەتىن سوعىستى ادەتتەگى سوعىستاردان، سونداي-اق سوۆەت وداعىنىڭ ىشكى سوعىسىنان، سولتۇستىكتە جورىق سوعىسىنان ٴبىرسىپىرا جاقتان پارىقتاندىرماي قويمادى.

ۇشىنشى ەرەكشەلىگى — قىزىل ارميانىڭ السىزدىگى.

جۇڭگو قىزىل ارمياسى ٴبىرىنشى ۇلى كىمىڭ جەڭىلىسكە ۇشىراعانان كەيىن، پارتيزان دۇيلەرىنەن تۋىلا باستادى. ول قازىر جۇڭگوداعى كەرتارتپالىق داۋىردە عانا ەمەس، دۇنيە جۇزىندەگى كەرتارتپالىق، كاپيتاليستىك مەملەكەتتەر ساياسي جاقتا، ىقتىسادي جاقتا ٴبىرشاما تۇراقتاعان داۋىردە تۇر.

ٴبىزدىڭ اكىمياتىمىز — بىتىراڭقى ٴارى وقشاۋ تاۋلى وڭىرلەردەگى نەمەسە شالعاي جەرلەردەگى اكىميات، ەشقانداي سىرتقى

جاردەم جوق. گىميڭدىڭ گىنجوٚيدىلەردىڭ ىقتىسادي شارت ـ جاعدايلارى مەن مادەنيەتتىڭ شارت ـ جاعدايلارى گوميندالڭ رايونىنداعىمەن سالىستىرعاندا ارتتا بولىپ وتىر. گىميڭدىڭ گىنجوٚيدىلەردە اۋىل ـ قىستاقتار مەن كىشكەنە قالالار عانا بار. ونىڭ رايوندارى باستابىندا توتەنشە شاعىن بولدى، كەيىن دە ونشالىق ۇلكەيە قويمادى. ونىڭ ۇستىنە گىنجوٚيدىلەر تۇراقتى ەمەس؛ قىزىل ارميانىڭ شىن مانىندە نىعايعان گىنجوٚيدىلەرى جوق.

قىزىل ارميانىڭ سانى از، قىزىل ارميانىڭ قارۋ ـ جاراقتارى ناشار، قىزىل ارميانىڭ ازىق ـ تۇلىك، كيىم ـ كەشەك، ت. ب. زاتتارمەن قامدالۋى توتەنشە قيىن.

بۇل ەرەكشەلىك الدىڭعى ەرەكشەلىكپەن وتكىر سالىستىرما بولادى. قىزىل ارميانىڭ جانلوٚەسى مەن تاكتيكاسى وسى وتكىر سالىستىرما نەگىزىندە تۋدى.

ٴتورتىنشى ەرەكشەلىگى ــ گوٚڭچانداڭنىڭ باسشىلىعى جانە جەر گىميڭى.

بۇل ەرەكشەلىك ــ ٴبىرىنشى ەرەكشەلىكتىڭ ٴسوزسىز ناتيجەسى. بۇل ەرەكشەلىك ەكى جاقتاعى احۋالدى تۋدىردى. ٴبىر جاقتان، جوٚڭگو گىميڭدىڭ سوعىسى جوٚڭگوداعى جانە كاپيتاليزىم دۇنيەسىندەگى كەرتارتپالىق داۋىردە تۇرسا دا جەڭىسكە جەتە الادى، ويتكەنى ونان گوٚڭچانداڭنىڭ باسشىلىعى جانە ديحانداردىڭ جاردەمى بولىپ وتىر. گىنجوٚيدىلەر شاعىن بولعانىمەن دە، ساياسي جاقتان اسا زور كۇش ـ قۋاتقا يە، ول وتە زور گوميندالڭ اكىمياتىنا قاراما ـ قارسى مىزعىماي تۇر، گوميندالڭنىڭ شابۋىل جاساۋىنا اسكەري جاقتان قاتتى قيىنشىلىق تۋدىرۋدا، ويتكەنى ٴبىز ديحانداردىڭ

جاردەمىنە يە بولىپ وتىرمىز. قىزىل ارميا شاعىن بولعانىمەن، قۇدىرەتتى جاۋىنگەرلىك كۇشكە يە، ويتكەنى گۇڭچانداڭ باسشىلىعىنداعى قىزىل ارميا قۇرامىنداعىلار جەر گىمىگىنەن تۋعان، ولار ٴوز مۇددەلەرى ٴۇشىن كۇرەسەدى، ونىڭ ۇستىنە جىحۇيىۋانىدار مەن جاۋىنگەرلەر اراسىندا ساياسي جاقتا ٴبىر اۋىزدىلىق بار.

ەندى ٴبىر جاقتان، گومىنداڭمەن وتكىر سالىستىرما بولدى. گومينداڭ جەر گىمىگىنە قارسى تۇرادى، سونىڭ ٴۇشىن ديحاندار-دىڭ جاردەمىنەن جۇرداي. اسكەرى كوپ بولعانىمەن، اسكەرلەر بۇقاراسىن جانە ۇساق وندىرىسشىلەردەن شىققان تولىپ جاتقان تومەن دارەجەلى كادىرلارىن گومينداڭ ٴۇشىن سانالى تۇردە جانقيارلىق كورسەتەتىن ەتە المايدى. جۇنگۋانىدارى مەن اسكەر-لەرى اراسىندا ساياسي جاقتا الاۋىزدىق بار. مۇنىڭ ٴوزى ونىڭ جاۋىنگەرلىك كۇشىن كەمەيتتى.

ٴۇشىنشى ٴبولىم بۇدان ٴبىزدىڭ جانلۇەمىز بەن تاكتيكامىز تۋادى

ٴبىر رەتكى ۇلى گىمىگىدى باسىنان كەشىرگەن، ساياسي، ىقتى-سادي جاقتاردا داموۋى ٴبىر كەلكى بولماعان جارتىلاي وتار ٴىرى ەل، كۇشتى جاۋ، ٴالسىز قىزىل ارميا، جەر گىمىگى — بۇلار جۇڭگو گىمىگىنىڭ سوعىسىنىڭ باستى ٴتورت ەرەكشەلىگى. بۇل ەرەكشە-لىكتەر جۇڭگو گىمىگىنىڭ سوعىسىنىڭ جەتەكشى لۋشيانىن جانە ونىڭ ٴبىرسىپىرا جانلۇەلىك، تاكتيكالىق پرينسيپتەرىن بەلگىلەدى. ٴبىرىنشى ەرەكشەلىك پەن ٴتورتىنشى ەرەكشەلىك جۇڭگو قىزىل ارمياسىنىڭ داموۋى مۇمكىن ەكەندىگىن جانە ٴوزىنىڭ جاۋىن جەڭۋى

مۇمكىن ەكەندىگىن بەلگىلەدى. ەكىنشى ەرەكشەلىك پەن ٴۇشىنشى ەرەكشەلىك جۇڭگو قىزىل ارمياسىنىڭ وتە تەز داموۋى مۇمكىن ەمەس ەكەندىگىن جانە ٴوزىنىڭ جاۋىن وتە تەز جەڭۋى مۇمكىن ەمەس ەكەندىگىن بەلگىلەدى، ياعني سوعىستىڭ ۇزاققا سوزىلاتىندىعىن، ونىڭ ۇستىنە ويداعىداي جۇرگىزىلمەسە جەڭىلىسكە ۇشىراۋى دا مۇمكىن ەكەندىگىن بەلگىلەدى.

مىنە بۇل جۇڭگو گەمىڭدىك سوعىسىنىڭ ەكى جاعى بولىپ تابىلادى. بۇل ەكى جاق قاتار ٴومىر ٴسۇرىپ وتىر، اتاپ ايتقاندا، قولايلى شارت-جاعداي دا بار، قيىن شارت-جاعداي دا بار. مۇنىڭ ٴوزى جۇڭگو گەمىڭدىك سوعىسىنىڭ ٴتۇبىرلى زاڭى، تولىپ جاتقان زاڭدار وسى ٴتۇبىرلى زاڭنان تۋعان. ٴبىزدىڭ 10 جىلدىق سوعىس تاريحىمىز بۇل زاڭنىڭ دۇرىستىعىن دالەلدەيدى. كىمدە-كىم وسى ٴتۇبىرلى سيپات العان زاڭدى كوزى باقىرايىپ تۇرىپ كورمەسە، ول جۇڭگونىڭ گەمىڭدىك سوعىسىنا جەتەكشىلىك ەتە المايدى، قىزىل ارميانى سوعىستا جەڭىپ شىعاتىن ەتە المايدى.

وتە ايقىن، جانلۋەلىك بەتالىستى دۇرىس بەلگىلەپ، شابۋىل جاساعان كەزدە ماۋشيانجۋيىگە قارسى تۇرۋ، قورعانىس جاساعان كەزدە باۋشوۋجۋيىگە قارسى تۇرۋ، جوتكەلگەن كەزدە قاشقىندىققا قارسى تۇرۋ؛ قىزىل ارميانىڭ پارتيزاندىلىعىنا قارسى تۇرۋ، سونداي-اق قىزىل ارميانىڭ پارتيزاندىق سيپاتىن دا مويىنداۋ؛ شايقاستىق ۇزاققا سوزىلاتىن سوعىسقا جانە جانلۋەلىك تەز شەشۋشى سوعىسقا قارسى تۇرىپ، جانلۋەلىك ۇزاققا سوزىلاتىن سوعىستى جانە شايقاستىق تەز شەشۋشى سوعىستى مويىنداۋ؛ تۇراقتى سوعىس شەبىنە جانە جىندىلىك سوعىسقا قارسى تۇرىپ، تۇراقتى ەمەس

سوعىس شەبىن جانە يۇنىدۇگىدىق سوعىستى موينىداۋ؛ كۇيرەتىۋ سوعىسىنا قارسى تۇرىپ، جويىمپاز سوعىستى موينداۋ؛ جانلۇەلىك بەتالىستاعى قوس جۇدىرىقشىلدىقتا قارسى تۇرىپ، ٴبىر جۇدىرىقشىل- دىقتى موينداۋ؛ ارتقى شەپ ورگانىدارىن كەگەيتىۋ تۇزىمىنە قارسى تۇرىپ، ارتىقى شەپ ورگاندارىن ىقشامىداۋ ٴتۇزىمىن موينىداۋ؛ جۇەدۇيلى ورتالىقتانىدىرىلعان قولباسشىلىققا قارسى تۇرىپ، شياگ- دۇيلى ورتالىقتاندىرىلعان قولباسشىلىقتى موينداۋ؛ جالاڭ اسكەري كوزقاراسقا جانە ليۋكوۋجۋيىگە[12] قارسى تۇرىپ، قىزىل ارميانىڭ جۇڭگو كىميگىنىڭ ۇگىتشىسى جانە ۇيىمداستىرۋشىسى ەكەنىدىگىن موينىداۋ؛ باندىلىققا[13] قارسى تۇرىپ، قاتاڭ ساياسي ٴتارتىپتى موينىداۋ؛ جۇنفاجۋيىگە قارسى تۇرىپ، شەكتى دەموكراتىيالىق تۇرمىستى جانە بەدەلىدى اسكەري ٴتارتىپتى موينىداۋ؛ دۇرىس بولماعان زۇڭپايجۋيىلىك كادىرلار ساياساتىنا قارسى تۇرىپ، دۇرىس كادىرلار ساياساتىن موينداۋ؛ وقشاۋلانۋ ساياساتىنا قارسى تۇرىپ، مۇمكىن بولعان بارلىق وداقتاستاردى ٴوز جاعىمىزعا تارتۋدى موين- داۋ؛ ەڭ سوڭىندا، قىزىل ارميانى ەسكى كەزەڭدە توقىراتىپ قويۋعا قارسى تۇرىپ، قىزىل ارميانىڭ جاڭا كەزەڭگە داموۋىنا قول جەتكىزۋ — وسى پرينسيپتىك ماسەلەلەردىڭ بارلىعى دۇرىس شەشۋدى تالاپ ەتەدى. ٴبىز ەندى ايتىلماق بولىپ وتىرعان جانلۇە ماسەلەسىندە، جۇڭگو كىميگىدىڭ سوعىسىنداعى 10 جىلدىق قاندى سوعىس تارىيحىنىڭ تاجىريبەلەرىنە نەگىزدەلە وتىرىپ، وسى ماسەلە- لەردى تاپتىشتەي ٴتۇسىندىرىپ وتەمىز.

ٴتورتىنشى تاراۋ

«قورشاپ جويۋ» جانە «قورشاپ جويۋ» عا قارسى تۇرۋ — جۇڭگو ىشكى سوعىسىنىڭ باستى فورماسى

10 جىلـدان بەرى، پارتيزانـدىق سوعىس باستالـعان كۇنـنەن باستاپ ٴارقانـداي ٴبىر دەربەس قـىزىل پارتيـزان دۇيـى نەمەسە قىزىل ارميا جانە ٴارقانداي ٴبىر گـميگـدىڭ گىنـجۇيدي جاۋدىڭ «قورشاپ جويـۋ»ىنا ۇنەمى ۇشىراپ وتىردى. ٴبىزدىڭ جاۋلارىـمىز قىزىل ارميانى قۇبىجىق نارسە رەتىندە كورىپ، كوزگە شالىقسا ـ اق ۇستاپ الۋ ويىندا بولدى. جاۋ ٴاردايىم قىزىل ارميانىڭ ىزىن سوڭىنا ٴتۇستى، ٴتىپتى ىلمي ونى قورشاپ الىپ وتىردى. بۇل فورما وتكەن 10 جىل ىشىندە وزگەرمەدى، ەگەر ىشكى سوعىستىڭ ورنىن ۇلتتىق سوعىس الماعان بولسا، وندا جاۋ ٴالسىز، قىزىل ارميا قۇدىرەتـتى بولىپ وزگەرگەنگە دەيىن، بۇل فورما دا وزگەرمەگەن بولار ەدى.

قىزىل ارميا ٴوز ارەكەتتەرىندە «قورشاپ جويـۋ»عا قارسى تۇرۋ فورماسىن قولداندى. جەڭىس دەگەندە، نەگىزىنەن، «قورشاپ جويۋ» عا قارسى تۇرۋدىڭ جەڭىسى، اتاپ ايتقاندا، جانلۇە مەن شايقاستىڭ جەڭىسى ايتىلادى. ٴبىر رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ ٴوزى ٴبىر شايقاس بولىپ ەسەپتەلەدى دە، كوبىـنەسە ۇلكەندى ـ كـىشىلى بىرنەشەلەگەن، ٴتىپتى ونـداعان ۇرىـستاردان قۇرالادى. ٴبىر رەتـكى «قورشاپ جويۋ»دى نەگىزىنەن تالقانـداعانعا دەيىن،

تولىپ جاتقان ۇرىستاردا جەڭىسكە جەتكەن كۇندە دە، ونى جانىلۋە جاقتان نەمەسە تۇتاس شايقاس جاقتان جەڭىسكە جەتكەندىك دەپ ايتۋعا بولمايدى. قىزىل ارميانىڭ 10 جىلدىق سوعىس تاريحى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ تاريحى بولىپ تابىلادى.

جاۋدىڭ «قورشاپ جويۋ»ىندا جانە قىزىل ارميانىڭ «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋىندا شابۋىل جاساۋ مەن قورعانىس جاساۋ سىندى ەكى ٴتۇرلى ۇرىس فورماسى الما-كەزەك قولدانىلدى، بۇل بۇرىن دا، قازىر دە، جۇڭگودا دا، شەتەلدە دە بولعان سوعىستاردان باسقاشا بولعان جوق. ٴبىراق جۇڭگو ىشكى سوعىسىنىڭ ەرەكشەلىگى وسى ەكى فورمانىڭ ۇزاق ۋاقىت بويىنا قايتالانىپ وتىرعاندىعى بولدى. ٴار رەتكى «قورشاپ جويۋ»دا جاۋ قىزىل ارميانىڭ قورعانىس جاساۋىنا شابۋىل جاساۋ ارقىلى قارسى تۇرسا، قىزىل ارميا جاۋدىڭ شابۋىل جاساۋىنا قورعانىس جاساۋ ارقىلى قارسى تۇرىپ وتىردى، بۇل — «قورشاپ جويۋ»عا قارسى شايقاستىڭ ٴبىرىنشى كەزەڭى. جاۋ قىزىل ارميانىڭ شابۋىل جاساۋىنا قورعانىس جاساۋ ارقىلى قارسى تۇرسا، قىزىل ارميا جاۋدىڭ قورعانىس جاساۋىنا شابۋىل جاساۋ ارقىلى قارسى تۇرىپ وتىردى، بۇل — «قورشاپ جويۋ»عا قارسى شايقاستىڭ ەكىنشى كەزەڭى. «قورشاپ جويۋ» اتاۋلىنىڭ قاندايى بولسا دا وسى ەكى كەزەڭدى قامتيدى، ٴتىپتى بۇل ەكەۋى ۇزاق ۋاقىت بويىنا قايتالانىپ وتىرادى.

ۇزاق ۋاقىت بويىنا قايتالانىپ وتىرادى دەگەندە سوعىس پەن ۇرىس فورماسىنىڭ قايتالاناتىندىعى ايتىلادى. بۇل — فاكت، مۇنى ٴارقانداي ادام ٴبىر قاراعاننان-اق بىلە الادى. «قورشاپ جويۋ» جانە «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ — سوعىس فورماسىنىڭ قايتالانىپ

وتىرۋى. جاۋ ٴبىزدىڭ قورعانىس جاساۋىمىزعا ٴوزىنىڭ شابۋىل جاساۋىن قارسى قويعان، ٴبىز جاۋدىڭ شابۋىل جاساۋىنا ٴوزىمىزدىڭ قورعانىس جاساۋىمىزدى قارسى قويعان ٴبىرىنشى كەزەڭ مەن جاۋ ٴبىزدىڭ شابۋىل جاساۋىمىزعا ٴوزىنىڭ قورعانىس جاساۋىن قارسى قويعان، ٴبىز جاۋدىڭ قورعانىس جاساۋىنا ٴوزىمىزدىڭ شابۋىل جاساۋىمىزدى قارسى قويعان ەكىنشى كەزەڭ ٴار رەتكى «قورشاپ جويۋ» بارىسىنداعى ۇرىس فورمالارىنىڭ قايتالانىپ وتىرعاندىعى بولىپ تابىلادى.

سوعىس پەن ۇرىستىڭ مازمۇنىنا كەلسەك، بۇل جاي عانا قايتالا-نىپ وتىرمايدى، قايتا ٴار رەتكىسى ٴبىر-بىرىنەن وزگەشە بولادى. بۇل دا فاكت، مۇنى دا ٴارقانداي ادام ٴبىر قاراعانىنان-اق بىلە الادى. بۇل اراداعى زاڭدىلىق مىناۋ، «قورشاپ جويۋ»دىڭ جانە «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ كولەمى بارعان سايىن كەڭەيە بەرەدى، احۋال بارعان سايىن كۇردەلى بولىپ وتىرادى، ۇرىس بارعان سايىن شيەلەنىسە تۇسەدى.

دەگەنىمەن مۇندا ورلەۋ مەن باسەڭدەۋ بولماي قويمايدى. بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»دان كەيىن، قىزىل ارميانىڭ مەيلىنشە السىرەۋى، وڭتۇستىكتەگى گىنجۇيديلەردىڭ تۇگەل قولدان كەتىپ، قىزىل ارميانىڭ باتىس-سولتۇستىككە جوتكەلىپ بارىپ شىكى جاۋعا حاۋىپ-قاتەر توندىرۋدە وڭتۇستىكتەگىدەي ەڭ ماڭىزدى ورنىندا تۇرا الماعاندىعى سەبەپتى، «قورشاپ جويۋ»دىڭ كولەمى ٴبىرشاما تارايدى، احۋال ٴبىرشاما جەڭىلدەيدى، ۇرىس ٴبىرشاما باسەڭدەيدى.

قىزىل ارميانىڭ جەڭىلىسى دەگەن نە؟ جانلۇە جاعىنان العاندا،

«قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ مۇلدە تابىسسىز بولىپ شىعۋى عانا جەڭىلىس دەپ اتالادى، سونىڭ ىزىندە دە ٴىشىنارا جانە ۋاقىتشا عانا جەڭىلىس دەپ اتالادى. ويتكەنى ىشكى سوعىستاعى تۇپكىلىكتى جەڭىلىس دەپ بۇكىل قىزىل ارميانىڭ تىپ-تيپىل جويىلۋىن ايتۋعا بولار ەدى، ٴبىراق مۇنداي فاكت جوق. كەڭ-بايتاق گىنجۇيدىلەردىڭ قولدان كەتۋى جانە قىزىل ارميانىڭ جوتكەلۋى ۋاقىتشا ٴارى ٴىشىنارا جەڭىلىس بولىپ تابىلادى، مۇنداي ٴىشىنارا جەڭىلىس پارتيانىڭ، ارميانىڭ جانە گىنجۇيدىلەردىڭ 90 پىروتسەنتىن قامتىعانىمەن دە، ماڭگىلىك جانە بۇكىلدەي جەڭىلىس بولا المايدى. مۇنداي فاكتىنى ٴبىز قورعانىس جاساۋدىڭ جالعاسى دەپ اتايمىز، ال جاۋدىڭ ىقشەلەي قۋىپ سوققى بەرۋىن شابۋىل جاساۋىنىڭ جالعاسى دەپ اتايمىز. مۇنىڭ ٴمانىسى «قورشاپ جويۋ»دا جانە «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كۇرەسىندە، ٴبىز قورعانىس جاساۋدان شابۋىل جاساۋعا وتە المادىق، كەرىسىنشە، جاۋدىڭ شابۋىل جاساۋى ٴبىزدىڭ قورعانىس جاساۋىمىزدى تالقانداپ كەتتى دە، ٴبىزدىڭ قورعانىس جاساۋىمىز شەگىنىس جاساۋعا وزگەردى، جاۋدىڭ شابۋىل جاساۋى ىقشەلەي قۋىپ سوققى بەرۋگە وزگەردى دەگەن ٴسوز. ٴبىراق قىزىل ارميا جاڭا رايونعا جەتكەن كەزدە، ماسەلەن، ٴبىز جياڭشي سىقىلدى جەرلەردەن شانشيگە جوتكەلىپ كەلگەنىمىزدە «قورشاپ جويۋ» تاعى دا قايتالاندى. سوندىقتان ٴبىز قىزىل ارميانىڭ جانتالۋەلىك شەگىنىس جاساۋىن (ۇزاق ساپاردى) قىزىل ارميانىڭ جانتالۋەلىك قورعانىس جاساۋىنىڭ جالعاسى، جاۋدىڭ جانتالۋەلىك ىقشەلەي قۋىپ سوققى بەرۋىن جاۋدىڭ جانتالۋەلىك شابۋىل جاساۋىنىڭ جالعاسى دەيمىز.

جۇڭگو ىشكى سوعىسىنىڭ نەگىزگى ۇرىس فورماسى، بۇرىن دا، قازىر دە، جۇڭگودا دا، شەتەلدە دە بولعان ٴارقانداي سوعىستاعى سياقتى، تەك شابۋىل جاساۋ مەن قورعانىس جاساۋ سىندى ەكى ٴتۇرلى بولىپ كەلدى. جۇڭگو ىشكى سوعىسىنىڭ ەرەكشەلىگى — «قورشاپ جويۋ»دىڭ جانە «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ ۇزاق ۋاقىت قايتالانىپ وتىرعاندىعى جانە شابۋىل جاساۋ مەن قورعانىس جاساۋ سىندى ەكى ٴتۇرلى ۇرىس فورماسىنىڭ ۇزاق ۋاقىت قايتالانىپ وتىرعاندىعى، سونىمەن قاتار ونىڭ ٴبىر رەتكى 10 مىڭ كيلومەتردەن استام جولدى باسىپ وتكەن ۇلى جانلۋەلىك جوتكەلۋدى (ۇزاق ساپاردى)⑭ ٴوز ىشىنە العاندىعى.

جاۋدىڭ جەڭىلىسى دەگەنىمىز دە وسىنداي. ولاردىڭ جانلۋەلىك جەڭىلىسى مىناۋ، ولاردىڭ «قورشاپ جويۋ»ى ٴبىزدىڭ تاراپىمىزدان تالقاندالادى، ٴبىزدىڭ قورعانىس جاساۋىمىز شابۋىل جاساۋعا اينالادى، جاۋ قورعانىس جاساۋ ورنىنا تۇسەدى، قايتادان كۇش ۇيىمداستىرعاندا عانا تاعى ٴبىر رەت «قورشاپ جويۋ»دى جارىققا شىعارا الادى. جاۋدا بىزدەگى سياقتى 10 مىڭ كيلومەتردەن استام جولدى باسىپ وتكەن جانلۋەلىك جوتكەلۋ احۋالى بولعان جوق، بۇعان ولاردىڭ بۇكىل ەل بويىنشا بيلەپ-توستەۋشى بولىپ وتىرعاندىعى ٴارى بىزدەن الدەقايدا كۇشتى بولىپ وتىرعاندىعى سەبەپ بولدى. ٴبىراق ىشىنارا جوتكەلۋلەر دە بولدى. بىرنەشە گەنجۇيديدە قىزىل ارميا قورشاي شابۋىل جاساعان اق جۇيدياندارداعى جاۋلار قورشاۋدى بۇزىپ ٴوتىپ، اق رايونداردا شەگىنىپ، قايتادان شابۋىل جاساۋدى ۇيىمداستىرعان ىستەر دە بولدى. ەگەر ىشكى سوعىس ۇزاققا سوزىلىپ، قىزىل ارميا جەڭىسىنىڭ كولەمى ونان ٴارى ۇلعا-

ياتىن بولسا، مۇنداي ىستەردىڭ كوبەيە بەرۋى مۇمكىن. ٴبىراق ولاردىڭ ناتيجەسىن قىزىل ارميانىكىمەن سالىستىرۋعا بولمايدى، ويتكەنى ولارعا حالىق جاردەمدەسپەيدى، جۇنگۋاندارى مەن اسكەرلەرى اراسىندا دا ٴبىر اۋىزدىلىق جوق. ەگەر ولار دا قىزىل ارميانىڭ ۇزاق ارالىقتا جوتكەلگەنىن ەلىكتەيتىن بولسا، ونىدا ٴسوزسىز جويىلادى.

1930 - جىلعى ليسان لۋشيانى مەزگىلىندە لي ليسان جولداس جۇڭگو ىشكى سوعىسىنىڭ ۇزاققا سوزىلاتىندىعىن ۇقپادى، سونىڭ ٴۇشىن جۇڭگو ىشكى سوعىسىنىڭ داموۋىندا «قورشاپ جويۋ»، تالقان-داۋ، تاعى دا «قورشاپ جويۋ»، تاعى دا تالقانداۋ سىندى ۇزاق ۋاقىت بويىنا قايتالانىپ وتىراتىن زاڭدىلىقتى كورە المادى (ول كەزدە حۋنان - جياڭشي شەكارا رايونىندا ٴۇش رەت «قورشاپ جويۋ»، فۋجيان ولكەسىندە ەكى رەت «قورشاپ جويۋ» بولعان ەدى)، سونىڭ ٴۇشىن، قىزىل ارميا ٴالى بوعاناسى قاتىپاعان داۋىردە تۇرعان كەزدە، ۋحانعا شابۋىل جاساۋ تۋرالى قىزىل ارمياعا بۇيرىق ٴتۇسىرىپ، بۇكىل ەل بويىنشا قارۋلى كوتەرىلىس جاساۋ تۋرالى بۇيرىق ٴتۇسىرىپ، كومىڭدى بۇكىل ەل كولەمىندە تەز جەڭىسكە جەتكىزۋگە ۇرىندى. ٴسويتىپ، «سول»شىل جىيحۇيجۋيىلىك قاتەلىگىن وتكىزدى.

1931 - جىلدان 1934 - جىلعا دەيىنگى «سول»شىل جىيحۇيجۋيي دە «قورشاپ جويۋ»دىڭ قايتالانۋ زاڭىنا سەنبەدى. حۋبي - حىنان - انحۋي شەكارا رايون گىنجۇيدىيىندە «قوسالقى اسكەر»[15] دەگەن ٴسوز پايدا بولا قالدى، ونداعى كەيبىر باسشى جولداستار ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» جەڭىلىسكە ۇشىراعاننان كەيىنگى گومينداڭ تەك قوسالقى اسكەر حالىنە ٴتۇستى، قىزىل ارمياعا شابۋىل جاساۋ

ٴۇشىن جىيانگەرلەردىڭ ۆزدەرى اتىقا ٴمىنىپ نەگىزگى كۇش ارميا بولۋىنا تۋرا كەلەدى دەپ سانادى. وسى مولشەر نەگىزىندەگى جان- لۇەلىك باعىت قىزىل ارميانىڭ ۋحانعا شابۋىل جاساۋى بولدى. مۇنىڭ ٴوزى جياڭشي ولكەسىندەگى كەيبىر جولداستاردىڭ قىزىل ارميانى نانچاڭعا شابۋىل جاساۋعا ۇندەگەندىگى، گىنجۇيديلەردى ٴبىرتۇتاس ەتىپ بىرىكتىرۋ قىزمەتىن جۇرگىزۋگە قارسى تۇرعاندىعى، جاۋدى شىرعالاپ ىشكەرى كىرگىزىپ الىپ سوعىس جۇرگىزۋگە قارسى تۇرعاندىعى، ٴبىر ولكەدە جەڭىسكە جەتۋدى ولكە ورتالىعىن جانە ورتالىق قالالاردى تارتىپ الۋ نەگىزىنە قويعاندىعى، سونداي- اق «بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدى گىمىڭدىڭ جول مەن وتارشىلدىق جول اراسىنداعى شەشۋشى سوعىس» دەپ ساناعاندىعى، تاعى وسى سىقىلدى ىستەرمەن ٴپرينسيپ جاعىنان ٴبىر. مىنە وسى «سول»شىل جىيحۇيجۋيي حۋبىي- حىنان- انحۇي شەكارا رايونىنىڭ ٴتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى، جياڭشي ورتالىق رايونىنىڭ بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى كۇرەستەرىندەگى قاتە لۋشيانىنىڭ ۇرىعىن شاشىپ، جاۋدىڭ قاتتى «قورشاپ جويۋ»ى الدىندا قىزىل ارميانى دارمەنسىز كۇيگە تۇسۋگە ٴماجبۇر ەتتى، جۇڭگو گىمىڭىنە اسا زور زيان كەلتىردى.

«قورشاپ جويۋ»دىڭ قايتالانىپ وتىرۋىن مويىندامايتىن، «سول» شىل جىيحۇيجۋييمەن تىكەلەي بايلانىسىپ جاتاتىن، قىزىل ارميا قورعانىس جاساۋ ٴتاسىلىن مۇلدە قولدانباۋعا ٴتيىس دەپ سانايتىن پىكىر دە مۇلدە تەرىس پىكىر.

گىمىڭ جانە گىمىڭدىك سوعىس شابۋىل جاساۋ ارقىلى بولادى— بۇلاي دەۋدىڭ، ارينە، ۆزىنە ٴتان دۇرىستىعى بار. گىمىڭ جانە

گىمىڭدىڭ سوعىس پايدا بولۋدان دامۋعا، كىشكەنەدەن ۇلكەنگە، اكىمياتسىز بولماۋدان اكىمياتتى تارتىپ الۋعا، قىزىل ارمياسى بولماۋ-دان قىزىل ارمياني قۇرعانعا، گىمىڭدىڭ گىنجۇيدىي بولماۋدان گىمىڭدىڭ گىنجۇيدى قۇرعانعا دەيىن قالاي دا شابۋىل جاساۋمەن بارادى، مۇندا كەرباقپالىقتا سالىنۋعا بولمايدى، باۋشۋجۋيلىڭ چيڭشياڭعا قارسى تۇرۋ ´تيىس.

گىمىڭ جانە گىمىڭدىڭ سوعىس شابۋىل جاساۋ ارقىلى بولادى، ´بىراق مۇندا قورعانىس جاساۋ دا، شەگىنىس جاساۋ دا بولىپ وتىرادى — وسىلاي دەۋ عانا بۇكىلدەي دۇرىس. شابۋىل جاساۋ ´ۇشىن قورعانىس جاساۋ، العا باسۋ ´ۇشىن ارتقا شەگىنۋ، قارسى الدىنان شىعۋ ´ۇشىن بۇيىردەن وراپ ´جۇرۋ، تۋتە جولمەن ´جۇرۋ ´ۇشىن بۇرالڭ جولمەن ´جۇرۋ — سان قيلى زاتتاردىڭ دامۋى بارىسىندا بولماي قويمايتىن قۇبىلىس، ال اسكەري قوزعالىستا ´تىپتى دە وسىلاي بولادى.

جوعارىدا ايانىلعان ەكى تۇجىرىمنىڭ الدىڭعىسىن، ساياسي جاقتان العاندا، دۇرىس دەۋگە بولادى، ال اسكەري ىسكە كوشىرىپ كەلگەندە دۇرىس بولماي شىعادى. ساياسي جاقتان دا ول تەك بەلگىلى احۋال جونىنەن العاندا (گىمىڭ ىلگەرىلەگەن كەزدە) دۇرىس بولادى دا، ەكىنشى ´بىر ´تۇرلى احۋالعا كوشىرىپ كەلگەندە (گىمىڭ شەگىنگەن كەزدە: بۇكىلدەي شەگىنگەندە، ايتالىق، روسسيانىڭ 1906 ـ جىلعىسىنداي⑯، جۇڭگونىڭ 1927 ـ جىل-عىسىنداي؛ ىشىنارا شەگىنگەندە، ايتالىق، روسسيانىڭ 1918 ـ جىلعى بىرەست شارتى⑰ كەزىندەگىسىندەي) دۇرىس بولماي شىعادى. تەك سوڭعى تۇجىرىم عانا بۇكىلدەي دۇرىس اقيقات. 1931 ـ جىلدان

1934 ـ جىلعا دەيىنگى «سول»شىل جىحۇيجۇيىدىڭ اسكەري قورعا ـ نىسى جاساۋ ٴتاسىلىن قولدانۋعا جىبىسىيەلى تۇردە قارسى تۇرۋى بارىپ تۇرعان بالالىق قىلىق قانا.

«قورشاپ جويۋ»دىڭ قايتالانىپ وتىرۋ فورماسى قاشان اياق ـ تايدى؟ مەنىڭ قاراۋىمشا، ەگەر ىشكى سوعىس سوزىلا بەرسە، وندا جاۋ مەن ٴبىزدىڭ ارامىزداعى كۇشتىلىك ـ السىزدىك سالىستىرماسىندا ٴتۇبىرلى وزگەرىس تۋعان كەزدە اياقتايدى. ەگەر قىزىل ارميا ٴوز جاۋىنا قاراعاندا اناعۇرلىم كۇشتى بولىپ وزگەرە قالسا، وندا بۇل قايتالانۋ اياقتايدى. ول كەزدە ٴبىز جاۋدى قورشاپ جويۋعا وتەمىز، ال جاۋ قورشاپ جويۋعا قارسى تۇرۋعا ۇرىنادى، ٴبىراق جاۋدىڭ «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدا قىزىل ارميانىكىندەي ورنىعا يە بولۋىنا ساياسي جانە اسكەري شارت ـ جاعدايلار جول بەرمەيدى. ول كەزدە «قورشاپ جويۋ»دىڭ قايتالانۋ فورماسى بۇكىلدەي اياقتايدى دەپ ايتپاساق تا، ٴبىراق، جالپى العاندا، اياقتايدى دەپ كەسىپ ايتۋعا بولادى.

بەسىنشى تاراۋ

جانلۇەلىك قورعانىس

بۇل تاقىرىپتا تومەندەگى ماسەلەلەردى تۇسىندىرمەكشىمىن: (1) اكتيپ قورعانىس جانە پاسسيپ قورعانىس؛ (2) «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ ازىرلىگى؛ (3) جانلۇەلىك شەگىنىس؛ (4) جانلۇەلىك قارسى شابۋىل؛ (5) قارسى شابۋىلدى باستاۋ

ماسەلەسى؛ (6) اسكەر كۇشىن تولىقتاۋ ماسەلەسى؛ (7) يۇندۇگدىق سوعىس؛ (8) تەز شەشۋشى سوعىس؛ (9) جويىمپاز سوعىس.

ءبىرىنشى ءبولىم اكتيپ قورعانىس جانە پاسسيپ قورعانىس

ءسوزدى نە ءۇشىن قورعانىستان باستايمىز؟ جۇڭگونىڭ 1924 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى ءبىرىنشى رەتكى ۇلتتىق بىرلىكسابى جەڭىلىسكە ۇشىراعانىنان كەيىن، گىمىڭ اسا تەرەڭ جانە اسا سۇراپىل تاپتىق سوعىسقا اينالدى. جاۋ بۇكىل ەلدى بيلەپ ـ توستەۋشى بولىپ وتىر، بىزدە شاعىن عانا اسكەري ءبولىم بار، سوندىقتان، ءبىز اۋەل باستان ـ اق جاۋدىڭ «قورشاپ جويۋ»ىنا قارسى كۇرەس جۇرگىزىپ كەلەمىز. ءبىزدىڭ شابۋىلىمىز «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋمەن تىعىز بايلانىستى، ءبىزدىڭ دامۋ تاعدىرىمىز بۇكىلدەي «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداي الۋ ـ الماۋىمىزعا بايلانىستى. «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋ بارىسى كوبىنەسە اينالما ـ بۇرالڭ بولادى، ءتۇپ ـ ءتۇزۋ بولمايدى. ماڭداي الدى جانە ەلەۋلى ماسەلە ـــ كۇشتى قالاي ساقتاپ قالۋ، وراي كۇتىپ جاۋدى قالاي تالقانداۋ. سوندىقتان، جانلۇەلىك قورعانىس ماسەلەسى قىزىل ارميانىڭ سوعىس جۇرگىزۋىندە ەڭ كۇردەلى جانە ەڭ ماڭىزدى ماسەلە بولىپ وتىر.

ءبىزدىڭ 10 جىلدىق سوعىسىمىزدا جانلۇەلىك قورعانىس ماسەلەسى جونىندە كوبىنەسە ەكى ءتۇرلى اۋىتقۋشىلىق ورىن الىپ كەلدى، ءبىرى ـــ جاۋدى ەلەمەۋ، ەندى ءبىرى ـــ جاۋدان قورقۋ.

جاۋدى ەلەمەۋ سالدارىنان تالاي پارتيزان دۇيلەرى جەڭىلىسكە ۇشىرادى، قىزىل ارميا جاۋدىڭ بىرنەشە رەتكى «قورشاپ جويۋ»ىن

تالقانداي المادى.

گمىڭدىڭ پارتيزان دۇيلەرىنىڭ العاشقى كەزىندە، ولاردىڭ باسشىلارى جاۋدىڭ جاعدايى مەن وزدەرىنىڭ جاعدايىن كوپ رەتتەردە دۇرىس اڭعارمادى. ولار وزدەرىنىڭ ٴبىر جەردە تۇتقيىلـدان قارۋلى كوتەرىلىس جاساپ جەڭىسكە جەتكەندىگىمەن نەمەسە اق ارميانىڭ ىشكى جاعىنان بۇلىك تۋعاندىعىمەن جاعدايدىڭ ٴبىر مەزەت وتە ٴساتتى بولعاندىعىن كوردى نەمەسە جاعداي اۋىر بولا تۇرسادا، ونى كورمەدى، سوندىقتان كوپ رەتتەردە جاۋدى ەلەمەدى. ەندى ٴبىر جاعىنان، وزدەرىنىڭ السىزدىكتەرىن دە (تاجىريبەنىڭ جوقتىعىن، كۇش ـ قۋاتىنىڭ السىزدىگىن) تۇسىنبەدى. جاۋدىڭ كۇشتىلىگى، ٴبىزدىڭ السىزدىگىمىز اسىلىندە كىگۋان تۇردە ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرعان قۇبىلىس ەدى، ٴبىراق ادامدار مۇنى ويىنا الىپ كەلمەدى، تەك شابۋىل جاساۋعا عانا ٴمان بەرىپ، قورعانىس جاساۋعا جانە شەگىنىس جاساۋعا ٴمان بەرمەدى دە، وزدەرىن روۋحي جاقتا قورعانىس جاساۋ قارۋىنان ماحرۇم ەتتى، سونىمەن وزدەرىنىڭ ارەكەتتەرىن قاتە نىسانىعا باعىتتادى. تولىپ جاتقان پارتيزان دۇيلەرى وسىنىڭ سالدارىنان جەڭىلىسكە ۇشىرادى.

وسىنداي سەبەپتەردىڭ سالدارىنان قىزىل ارميانىڭ «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداي الماعاندىعىنا مىسال رەتىندە 1928 ـ جىلى گۋاڭدۇڭ ولكەسىنىڭ حايفىڭ ـ لۋفىڭ رايونىنداعى قىزىل ارميانىڭ جەڭىلىسكە ۇشىراعانىن[18]، سونداي ـ اق 1932 ـ جىلى حۋبەي ـ حىنان ـ انحۇي شەكارا رايونىنداعى قىزىل ارميانىڭ گومينداڭدى قوسالقى اسكەر دەپ اتايتىن ٴسوزدىڭ جەتەگىمەن ٴتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدا ٴوزىنىڭ ورامدىلىق قابىلەتىنەن

ايىرىلعاندىعىن فاكتى ەتىپ كورسەتۋگە بولادى.

جاۋدان قورقۋ سالدارىنان ساتىسىزدىكتەرگە ۇشىراعاندىقتىڭ مىسالدارى وتە كوپ.

جاۋدى ەلەمەۋدىڭ كەرىسىنشە، كەي ادامدار جاۋدى تىم مىعىم كورىپ، وزدەرىن تىم قوراش كوردى، وسىنىڭ سالدارىنان قاجەتسىز بولعان شەگىنىس باعىتىن قولدانىپ، بۇلار دا رۋحي جاقتان وزدەرىن قورعانىس جاساۋ قارۋىنان ماحرۇم ەتتى. اقىر اياعىندا، نە پارتيزان دۇيىلەرى جەڭىلىسكە ۇشىرادى، نە قىزىل ارميانىڭ بەلگىلى شايقاستارى جەڭىلىسكە ۇشىرادى، نە گىنجۇيدىلەر قولدان كەتتى.

گىنجۇيدىلەردىڭ قولدان كەتۋىنىڭ ەڭ ايقىن مىسالى بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ بارىسىندا جياڭشي ورتالىق گىنجۇيدىنىڭ قولدان كەتۋى بولدى. مۇنداعى قاتەلىك وڭشىلدىق كوزقاراستان تۋدى. باسشىلار جاۋدان ولەردەي قورىقتى، ىلعي قورعانىس شارالارىن قولدانىپ، قادام سايىن قورعانىس جاساۋمەن عانا بولىپ وتىردى، اسىلىندە ٴتيىمدى بولعان، جاۋ ارتقى شەبىنە بارىپ سوققى بەرەتىن شابۋىلدى جۇرگىزۋگە باتا المادى، سونداي-اق جۇرەكتىلىكپەن، ىركىلمەي جاۋدى ىشرعالاپ ىشكەرى كىرگىزىپ، ٴبىر اراعا توپتالىپ تۇرىپ جويۋعا دا باتا المادى، ناتيجەدە بۇكىل گىنجۇيدي قولدان كەتىپ، قىزىل ارميانىڭ 12 مىڭ كيلومەتىردەن استام ۇزاق ساپار شەگۋىنە تۋرا كەلدى. الايدا بۇل قاتەلىككە كوبىنەسە جاۋدى ەلەمەيتىن «سول»شىلدىق قاتەلىگى مۇرىندىق بولىپ وتىردى. 1932 ـ جىلعى ورتالىق قالالارعا شابۋىل جاساۋ سىندى اسكەري ماۋشيانجۋيىلىك تۇپ ـ تۋرا كەيىنگى كەزدەگى جاۋدىڭ بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»ىنا توتەپ بەرۋ بارىسىندا پاسسىپ

قورعانىس لۋشيانىنىڭ قولدانىلۋىنا نەگىز بولدى.

جاۋدان قورقۋدىڭ شەگىنە جەتكەندىگىنىڭ مىسالى — شەگىنىپاز «جالڭ گوتاۋ لۋشيانى». قىزىل ارميا 4-فاگميانجۋنى باتىس باعىتتاعى جۋنىنىڭ حۋاڭحىنىڭ باتىسىنداعى جەڭىلىسى⑱ وسى لۋشيانىنىڭ ٴبىر جولاتا كۇيرەگەندىگى بولدى.

اكتيۆ قورعانىستىڭ ٴوزى شابۋىلدىق قورعانىس دەپ تە، شەشۋشى سوعىستىق قورعانىس دەپ تە اتالادى. پاسسيۆ قورعانىستىڭ ٴوزى قورعانۋ ٴۇشىن عانا بولاتىن قورعانىس دەپ تە، جالاڭ قورعانىس دەپ تە اتالادى. پاسسيۆ قورعانىس — ٴىس جۇزىندە جالعان قورعانىس، تەك اكتيۆ قورعانىس قانا ناعىز قورعانىس، قارسى شابۋىل جانە شابۋىل ٴۇشىن بولاتىن قورعانىس. مەنىڭ بىلۋىمشە، ٴارقانداي ٴبىر قۇندى اسكەري كىتاپتىڭ، ٴارقانداي ٴبىر زەرەگىرەك اسكەري ماماننىڭ مەيلى ەرتەدەگى زاماندا جانە قازىرگى زاماندا بولسىن، مەيلى جۇڭگودا جانە شەتەلدەردە بولسىن، مەيلى جانلۇەدە جانە تاكتيكادا بولسىن، — پاسسيۆ قورعانىسقا قارسى تۇرماعانى جوق. تەك ەڭ اقىماق نەمەسە ەڭ ەسەرسوق قانا پاسسيۆ قورعانىستى قاباۋ رەتىندە كوككە كوتەرەدى. ال دۇنيەدە وسىنداي سيەن اينالساتىن ادامدار بار. بۇل — سوعىستاعى اعاتتىق، باۋشوۋ-جۋيىدىڭ اسكەري ستەردەگى كورىنىسى، ٴبىز بۇعان باتىل قارسى تۇرۋعا ٴتيىسپىز.

سوڭعى كەزدە باس كوتەرىپ شىققان جانە تىم تەز دامىعان جياڭگەر مەملەكەتتەردىڭ، ايتالىق، گەرمانيا مەن جاپونيانىڭ اسكەري ماماندارى جانلۇەلىك شابۋىلدىڭ پايداسىن ورشەلەنە ۋاعىزداپ، جانلۇەلىك قورعانىسقا قارسى تۇردى. مۇنداي يدەيا

جۇڭگونىڭ گىمىڭدىڭ سوعىستى مۇلدە جاناسپايدى. گەرمانيا جانە
جاپونيا جيانگەرلەرىنىڭ اسكەري ماماندارى: قورعانىستىڭ ۇلكەن
ٴبىر السىزدىگى مىنادا، ول ادامداردىڭ شىكى سەزىمىن سەرپىلتپەي-
دى، كەرىسىنشە، ادامداردىڭ شىكى سەزىمىندە سولقىلداقتىق
تۋدىرادى، — دەپ كورسەتەدى. بۇل ٴسوز تاپتىق قايشىلىقتارى
ابدەن اسقىنعان، سوعىستىڭ مۇددەسى تەك كەرتارتپا ۇستەم جىك-
تەرگە عانا، ٴتىپتى اكىميات باسىنداعى كەرتارتپا ساياسي توپتارعا
عانا ٴتان بولىپ وتىرعان مەملەكەتتەرگە باعىتتالىپ ايتىلعان. ٴبىز-
دىڭ احۋالىمىز باسقاشا. گىمىڭدىڭ گىنجۇيدىلەردى قورعاۋ جانە
جۇڭگونى قورعاۋ ۇرانى استىندا، ٴبىز حالىقتىڭ باسىم كوپشىلىگىمەن
ىنتىماقتاسىپ، ٴبارىمىز ٴبىر نيەتتە بولىپ سوعىس جۇرگىزە الامىز،
ويتكەنى ٴبىز ەزىلۋشىلەرمىز جانە شابۋىلعا ۇشىراۋشىلارمىز.
سوۆەت وداعىنىڭ شىكى سوعىسى داۋىرىندە قىزىل ارميادا قورعا-
نىس فورماسى ارقىلى جاۋدى جەڭىپ شىقتى. ولاردىڭ سوعىسى
جيانگەر ەلدەر اق گۋارديياشىلار شابۋىلىن ۇيىمداستىرىپ وتىرعان
كەزدە سوۆەتتەردى قورعاۋ ۇرانىمەن جۇرگىزىلىپ قانا قويماي،
ولاردىڭ اسكەري جۇمىلدىرۋى دا وكتيابر كوتەرىلىسىن ازىرلەۋ
داۋىرىندە استانانى قورعاۋ ۇرانىمەن جۇرگىزىلدى. ادىلەتتى
سوعىسقا جاتاتىن بارلىق قورعانىس سوعىستارى ساياسي جاقتاعى
جات ەلەمەنتتەردى بەيقامداندىرۋ رولىن اتقارىپ قانا قويماي،
ونىڭ ۇستىنە حالىق بۇقاراسىنىڭ ارتتا قالعان بولەگىن دە سوعىسقا
قاتىناسۋعا جۇمىلدىرادى.

ماركسىستىڭ قارۋلى كوتەرىلىس باستالعانىنان كەيىن شابۋىلدى ٴبىر
مينۋت تا كىدىرتپەۋ كەرەك[20] دەگەن ٴسوزىنىڭ ٴمانىسى جاۋدىڭ

ازىرلىكسىز وتىرعاندىمىن پايدالانىپ تۇتقيـل كوتەرىـلىس جاساعان بۇقارا كەرتارتـپا بيلەپ ـ توستەۋشىلەردىڭ ٴوز اكىمـياتىن ساقتاپ قالۋىنا نەمەسە ٴوز اكىمياتىن قالپـىنا كەلتىرۋىـنە وراي بەرمەۋگە، وسى قاس قاعىم ۋاقىتتى پايدالانا وتىرىپ، ەل ىشىندەگى كەرتارتپا بيلەپ ـ توستەۋشى كۇشتەردى ەس جيۋعا مۇرسا بەرمەي سوققىلاۋعا، قول جەتـكەن جەڭىـستەرگە قاناعاتـتانىپ، جاۋدى ەلەمەي، جاۋعا باعىتتالعان شابۋىلـدى بوساڭسىتىپ نەمەسە قورىـنىپ العا باسپاي، جاۋدى جويۋ ورايـىنان ايىرىلىپ قالىپ، گـميڭدى جەڭىلىسكە ۇشىـ راتپاۋعا ٴتـيىس دەگەن ٴسوز. بۇل دۇرىـس. الايـدا، بۇدان جاۋ جاق پەن ٴوزىـمىز جاق اسكەري دۇيـكاڭدا تۇرعان، ونىڭ ۇستىنە جاۋ باسىـم بولىپ وتىـرعان، جاۋدىڭ قىـسىمىنا ۇشـىراپ وتىـرعان كەزدە دە گـميڭشىلدەر قورعانىـس ٴتاسىلىن قولـدانباۋعا ٴتـيىس دەگەن ۇعىم تۋمايـدى. ەگەر كىمدە ـ كىم ولاي ويلاسا، ول بارىپ تۇرعان اقىماق.

ٴبىزدىڭ بۇرىنـعى سوعىـستارىمىز، تۇتاس العانـدا، گومينداڭعا جاسالعان شابۋىل بولدى، الايدا اسكەري جاقتا «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋ فورماسى قولدانىلدى.

اسكەري جاقتان العانـدا، ٴبىزدىڭ سوعىسىمىزدا قورعانىس پەن شابۋىل الما ـ كەزەك قولدانىلىپ وتىردى. ٴسوز ٴبىز تۋرالى بولسا، شابۋىل قورعانىستان كەيىن بولىپ وتىرادى دەۋگە دە نەمەسە شابۋىل قورعانىـستان بۇرىن بولـىپ وتىرادى دەۋگە دە بولادى، ويتـكەنى ىستىڭ ٴتۇيىنى «قورشاپ جويۋ»دى تالـقانداۋدا. «قورشاپ جويۋ» دى تالقانداۋدان بۇرىن قورعانىس بولادى، «قورشاپ جويۋ» تالقان ـ دالىسىمەن ـ اق شابۋىل باستالادى، بۇل ٴبىر ىستىڭ ەكى كەزەڭى

عانا. ال جاۋدىڭ ٴبىر رەتكى «قورشاپ جويۋ»ى ونىڭ تاعى ٴبىر رەتكى «قورشاپ جويۋ»ىمەن تۇتاسىپ جاتادى. بۇل ەكى كەزەڭنىڭ ىشىندە قورعانىس كەزەگى شابۋىل كەزەگىنە قاراعاندا اناعۇرلىم كۇردەلى، اناعۇرلىم ماڭىزدى بولادى. بۇل كەزەڭ «قورشاپ جويۋ»دى قالاي تالقانداۋدىڭ ٴبىرسىپىرا ماسەلەلەرىن قامتيدى. نەگىزگى ٴپرينسيپ ــ اكتيۆ قورعانىستى مويىنداپ، پاسسيۆ قورعانىستقا قارسى تۇرۋ.

ىشكى سوعىس جونىنەن العاندا، ەگەر قىزىل ارميانىڭ كۇش - قۋاتى جاۋدىكىنەن اسىپ تۇسسە، وندا، جالپى العاندا، جانلۇەلىك قورعانىستىڭ قاجەتى بولمايدى. ول كەزدەگى باعىت ــ جانلۇەلىك شابۋىل عانا بولادى. مۇنداي وزگەرىس جاۋدىڭ كۇشى مەن ٴبىزدىڭ كۇشىمىز اراسىنداعى جالپى وزگەرىسكە بايلانىستى. ول كەزگە جەتكەندە، قالعان قورعانىس ٴتاسىلى ٴىشىنارا نارسە عانا بولىپ شىعادى.

ەكىنشى ٴبولىم «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ ازىرلىگى

جاۋدىڭ جوسپارلى تۇردە جۇرگىزىپ وتىرعان «قورشاپ جويۋ»ى جونىندە، ەگەر ٴبىز قاجەتتى جانە تولىق ازىرلىك جاساماساق، ٴسوزسىز بيىدۇڭ ورنىعا تۇسەمىز. سوعىسقا اسىپ - ساسىپ كىرىسكەندە، جەڭىسكە جەتۋگە سەنىم بولمايدى. سوندىقتان، جاۋ «قورشاپ جويۋ»عا ازىرلەنىپ جاتقان كەزدە، ٴبىزدىڭ دە «قورشاپ جويۋ»عا قارسى ازىرلەنۋىمىز، شىنىندا، بۇكىلدەي قاجەتتى. ٴبىزدىڭ قاتارىمىزدا پايدا بولعان، ازىرلەنۋگە قارسى تۇرۋ پىكىرلەرى ــ بالالىق

ٴارى كۇلكىلى بولار.

بۇل ارادا ۇلى تالاس-تارتىس تۋدىراتىن ٴبىر قيىن ماسەلە بار. بۇل قاشان ٴوز شابۋىلىمىزدى اياقتاتىپ، «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ ازىرلىك كەزەڭىنە وتەمىز؟ دەگەن ماسەلە. ٴبىز جەڭىستى شابۋىل جاساپ جاتقان، جاۋ قورعانىس ورنىندا تۇرعان كەزدە، جاۋدىڭ «قورشاپ جويۋ» ازىرلىگى قۇپيا جۇرگىزىلەتىندىكتەن، ولاردىڭ شابۋىلدى قاشان باستايتىندىعىن ٴبىلۋ ٴبىز ٴۇشىن قيىن بولادى. ٴبىز «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ ازىرلىك قىزمەتىن ەرتە باستاپ جىبەرسەك، شابۋىل جاساۋدان الاتىن پايدانى ازايتا تۇسۋدەن اۋلاق بولا المايمىز، ٴتىپتى كەيدە قىزىل ارمياعا جانە حالىققا ٴبىرسىپىرا ناشار ىقپال جاسايمىز. ويتكەنى ازىرلىك كەزەڭىندەگى باستى قادام — شەگىنۋگە اسكەري جاقتان ازىرلەنۋ جانە شەگىنۋگە ازىرلەنۋ ٴۇشىن بولاتىن سايباسي جاقتاعى جۇمىلدىرۋ. كەيدە ازىرلىك تىم ەرتە جاسالسا، مۇنىڭ ٴوزى جاۋدى كۇتىپ وتىرۋعا اينالىپ قالادى؛ ۇزاق كۇتكەندە جاۋ كەلە قويماسا، ٴوز شابۋىلىمىزدى قايتا قوزعاۋعا ٴماجبۇر بولامىز. كەي كەزدەرى قايتا قوزعاعان شابۋىلىمىزدىڭ باستالۋى ٴدال جاۋ شابۋىلىنىڭ باستالۋىنا تۋرا كەلىپ قالادى دا، ٴوزىمىز قيىن حالگە ٴتۇسىپ قالامىز. سوندىقتان ازىرلىكتى باستاۋ ۋاقىتىن تاڭداپ الۋ ماڭىزدى ماسەلە بولادى. مۇنداي ۋاقىتتى كەسەتىپ بەلگىلەۋدە جاۋ جاق پەن ٴوزىمىز جاقتىڭ احۋالدارىن جانە وسى ەكى جاق اراسىنداعى قارىم-قاتىناستاردى كوزدە ۇستاۋ قاجەت. جاۋدىڭ احۋالىن ۇعىنۋ ٴۇشىن، جاۋ جاقتىڭ سايباسي، اسكەري، ماليا احۋالىنان جانە قوعامدىق جۇرتشىلىق پىكىرى سىقىلدى جاقتاردان ماتەريال جيۋ

كەرەك. بۇل ماتەريالدارعا تالداۋ جاساعان كەزدە جاۋدىڭ بۇكىل كۇشىن جەتكىلىكتى دارەجەدە مولشەرلەۋ كەرەك، جاۋدىڭ بۇرىنعى جەڭىلىس دارەجەسىن اسىرەلەپ كورسەتۋگە بولمايدى، الايدا جاۋدىڭ ىشكى قايشىلىقتارىن، ماليا قيىنشىلىعىن، بۇرىنعى جەڭىلىسىنىڭ ىقپالىن، تاعى وسىندايلارىن مولشەرلەمەۋگە دە استە بولمايدى. ءوز جاعىمىزعا كەلسەك، بۇرىنعى جەڭىستىڭ دارەجەسىن اسىرەلەپ كورسەتۋگە بولمايدى، الايدا بۇرىنعى جەڭىستىڭ ىقپالىن جەتكىلىكتى دارەجەدە مولشەرلەمەۋگە دە استە بولمايدى.

ءىراق ازىرلىكتى باستاۋ ورايى ماسەلەسىنە كەلسەك، جالپى العاندا، ونى كەشەۋىلدەتىپ باستاۋدان گورى ەرتە باستاعان ءجون. ويتكەنى سوعىسىنىڭ زيانى الدىڭعىسىنىكىنەن ازىراق بولادى، ال مۇنىڭ پايداسى سول، ساقتىقتا قورلىق جوق دەگەندەي، بۇكىلدەي جەڭىپاز ورىندا تۇرۋعا بولادى.

ازىرلىك كەزەڭىندەگى باستى ماسەلە — قىزىل ارميانىڭ شەگىنۋىنە ازىرلىك كورۋ، ساياسي جۇمىلدىرۋ، جاڭا اسكەر الۋ، ماليا جانە ازىق - تۇلىك دايارلاۋ، ساياسي جات ەلەمەنتتەردى ءبىر جايلى ەتۋ، تاعى باسقالار.

قىزىل ارميانىڭ شەگىنۋىنە ازىرلىك كورۋ دەگەنىمىز قىزىل ارميانى شەگىنۋگە ءتيىمسىز بولعان نىساناعا قاراي جىبەرمەۋ، تىم شالعايعا شابۋىل جاساتتىرماۋ جانە قىزىل ارميانى ادەتتەن تىس شارشاتىپ - شالدىقتىرماۋ قاجەت دەگەن ءسوز. مۇنىڭ ءوزى جاۋ كەڭ كولەمدە شابۋىل جاسايتىن قارساڭدا نەگىزگى كۇش قىزىل ارميانىڭ قاجەتتى ورنالاستىرىلۋى بولىپ ەسەپتەلەدى. بۇل كەزدە قىزىل ارميانىڭ نازارى، نەگىزىنەن، سوعىس مايدانىن اشۋ، زاتتىق

كەرەك ـ جاراقتار جيناۋ، ٴوزىن ۇلعايتۋ جانە ٴوزىن تاربيەلەۋ جوسپارى جاعىنا اۋدارىلۋى قاجەت.

سايا سي جۇملدىرۋ ـــ «قورشاپ جويۋ»عا قارسى كۇرەستە ٴبىرىنشى ماڭىزدى ماسەلە. مۇنىڭ ٴمانىسى قىزىل ارميا قۇرامىنداعىلارعا جانە گىنجۇيدىلەردەگى حالىققا جاۋ شابۋىلىنىڭ سوزسىزدىگى مەن شۇعىلدىعى، جاۋ شابۋىلىنىڭ حالىققا تيگىزەتىن زاردابىنىڭ اۋىرلىعى تۋرالى؛ سونىمەن قاتار، جاۋدىڭ السىزدىكتەرى، قىزىل ارميانىڭ قولايلى شارت ـ جاعدايلارى، ٴبىزدىڭ ٴسوزسىز جەڭىپ شىعۋعا دەگەن تىلەگىمىز، قىزمەتىمىزدىڭ بەتالىسى، تاعى وسىندايلار تۋرالى ايقىن، باتىل ٴارى تولىق تۇسىنىك بەرۋ قاجەت دەگەن ٴسوز. قىزىل ارميانى جانە حالىقتى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ، گىنجۇيدىلەردى قورعاۋ جولىندا جاپپاي كۇرەس جۇرگىزۋگە شاقىرۋ قاجەت. اسكەري قۇپيالىقتان سىرت، سايا سي جۇملدىرۋدى اشكەرە جۇرگىزۋ، ٴتىپتى مۇنى گىميىڭ مۇددەسىن قورعاۋ مۇمكىندىگى بار ٴاربىر ادامعا دەيىن جالپىلاستىرۋ ٴۇشىن تىرىسۋ كەرەك. ماڭىزدى ٴتۇيىن ـــ كادىرلاردى يلاندىرۋ.

جاڭا اسكەر الۋدا مىنا ەكى جاقتى ەسكە الۋ قاجەت: ٴبىر جاعىنان، حالىقتىڭ سايا سي سانالىلىق دارەجەسىن جانە ادام سانى احۋالىن ەسكە الۋ؛ ەندى ٴبىر جاعىنان، قىزىل ارميانىڭ سول كەزدەگى احۋالىن جانە «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇتاس شايقاستا قىزىل ارميانىڭ ىقتيمالى بولعان شىعىندالۋ دارەجەسىن ەسكە الۋ قاجەت.

ماليا جانە ازىق ـ تۇلىك ماسەلەسىنىڭ «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدا اسا زور ماڭىز الاتىندىعىن ايتىپ وتىرۋدىڭ قاجەتى جوق.

«قورشاپ جويۋ» ۋاقتىسىنداعى ۇزاققا سوزىلعان ىسكە الۋ مۇمكىندىگىن ەسكە الۋ كەرەك. بۇل ارادا، نەگىزىنەن، قىزىل ارميانىڭ، ونان قالسا، كىمىگىرىك گىنجۇيدىلەردەگى حالىقتىڭ «قورشاپ جويۋ»عا قارسى بۇكىل كۇرەس بارىسىنداعى زاتتىق قاجەتتەرىن ەڭ تومەن دارەجە بويىنشا ەسەپتەۋ قاجەت.

سايىسي جات ەلەمەنتتەرگە مامىلە جاساۋدا ولارعا ساق بولماي بولمايدى؛ الايدا ولار بۇلىك تۋدىرادى دەپ شامادان تىس ۇرەيلەنىپ، شەكتەن تىس ساقتىق تاسىلدەرىن قولدانۋعا دا بولمايدى. ديحانداردىڭ، ساۋداگەرلەردىڭ، باي ديحانداردىڭ ٴبىر-بىرىنەن پارىقتاۋ ٴتيىس، كوبىنەسە، ولارعا سايىسي جاقتان تۇسىنىك بەرىپ، ولاردىڭ بەيتاراپ بولۋىنا قول جەتكىزۋ، سونداي-اق ولاردى باقىلاپ وتىرۋعا بۇقارانى ۇيىمداستىرۋ قاجەت. ەڭ از ساندى، ەڭ حاۋىپتى بولىپ وتىرعان ەلەمەنتتەرگە عانا قاتاڭ شارا، مىسالى، تۇتقىنعا الۋ سياقتى شارا قولدانۋعا بولادى.

«قورشاپ جويۋ»عا قارسى كۇرەس جەڭىسىنىڭ دارەجەسى ىزىرلىك كەزەگىندەگى مىندەتتەردىڭ ورىندالۋ دارەجەسىمەن تىعىز بايلانىستى بولىپ وتىرادى. جاۋدى ەلەمەۋ سالدارىنان تۋاتىن ىزىرلىكتى بوساڭسىتۋدىڭ، جاۋ شابۋىلىنان قورقۋ سالدارىنان تۋاتىن ابىرجىپ شاراسىز قالۋدىڭ ٴبارى — باتىل قارسى تۇرۋعا ٴتيىستى ناشار جيگىشياگدار. ٴبىز قىزۋ جىگەرلى ٴارى سالماقتى بولۋعا، قىزمەتتى جەدەل ٴارى ٴتارتىپتى ىستەۋگە ٴتيىسپىز.

ٴۇشىنشى ٴبولىم جانلۋەلىك شەگىنىس

جانلۋەلىك شەگىنىس، كۇشى ٴالسىز ارميا كۇشى مىعىم ارميانىڭ

شابۋىلى الدىندا تۇرعاندا، ونىڭ شابۋىلىن تەز تالقانداۋعا بولمايـ تىندىعىن كوزدە ۇستاي وتىرىپ، اسكەري كۇشتى ساقتاپ قالۋ، وراي كۇتىپ جاۋدى تالقانداۋ ۇشىن قولدانىلاتىن جوسپارلى جانلۇەلىك شارا بولىپ تابىلادى. ٴبىراق اسكەري ماۋشيانجۋيىشىلدەر بۇل شاراعا قاسارىسا قارسى تۇرادى، ولار «جاۋدى مەملەكەت قاقپاسىنىڭ سىرتىنان توسۋ» دەيتىندى قۋاتتايدى.

جۇرتقا ايان، ەكى چۋانباشى سايىسقا تۇسسە، اقىلدى چۋانباشى كوپ رەتتەردە شەگىنىپ جول بەرەدى، ال اقىماق چۋانباشى ايقۇـ لاقتانىپ، ادەگەننەن ـ اق بار ونەرىن شىعارادى، اقىر اياعىندا، كوپ رەتتەردە شەگىنىپ جول بەرۋشى جەڭەدى.

«شۇيحۋجۋان» رومانىنداعى حۇڭ جياۋتوۋ چاي جيننىڭ ۇيىندە لين چۇڭمەن سايىسقا تۇسپەكشى بولىپ، «كەل»، «كەل»، «كەل» دەپ داۋىستاپ ۇمتىلادى، باستابىندا شەگىنىپ جول بەرگەن لين چۇڭ ارتىنان حۇڭ جياۋتوۋدىڭ وسال جەرىن بايقاپ الىپ، ونى ٴبىر تەۋىپ ۇشىرىپ جىبەرەدى㉑.

چۇنچيۋ داۋىرىندە لۋ بەكتىگى مەن چي بەكتىگى㉒ اراسىندا سوعىس بولادى، لۋ بەكتىگىنىڭ بەگى جۋاڭ گۇڭ العاشىندا چي بەكتىگى اسكەرلەرىنىڭ شارشاپ ـ شالدىعۋىن كۇتپەي ـ اق سوعىسقا شىقپاقشى بولادى، كەيىن كەلە ساۋ گۇي توقتاتىپ قويادى، بۇلار «جاۋ تيتىقتاعاندا سوققىلاۋ» باعىتىن قولدانىپ، چي بەكتىگىنىڭ اسكەرىن جەڭەدى دە، جۇڭگونىڭ سوعىس تارىيحىندا ٴا‌لسىز ارميانىڭ كۇشتى ارميانى جەڭۋىنىڭ ايگىلى ۇلگىسىن جاراتادى. قاراڭىز، تارىيحشى زو چيۋمىڭ㉓ بىلاي دەپ باياندايدى:

«كوكتەم، چي بەكتىگىنىڭ اسكەرلەرى بىزگە شابۋىل جاسادى.

جۇاڭ گۇڭ سوعىسۋعا بەكىدى. ساۋ گۋي وعان جولىعۋدى وتىنەدى. ساۋ گۋيدىڭ جەرلەستەرى وعان: اقىلىن ٴمانىساپتىلار تاپپاي ما، نەسىنە ارالاساسىز؟ ــ دەيدى. ساۋ گۋي ولارعا: ٴمانىساپتىلار اقىلسىز كەلەدى، السقا كوز جىبەرە المايدى، ــ دەيدى. سونىمەن ول جۇاڭ گۇڭنىڭ الدىنا بارادى، ونان: نەمەنەمەن سوعىسپاقشىسىز؟ ــ دەپ سۇرايدى. جۇاڭ گۇڭ: كيىم ــ كەشەك پەن ازىق ــ تۇلىكتىڭ يگىلىگىن جالعىز ٴوزىم عانا كورگەن ەمەسپىن، قاشان دا باسقالارمەن تەڭ كورگەنىمىن، ــ دەيدى. ساۋ گۋي: ماردىمسىز راقىم ــ شاپاعاتپەن ەشتەڭە وندىرە المايسىز، حالىق سىزگە ىلەسپەيدى، ــ دەيدى. جۇاڭ گۇڭ: ٴتىرى مال، قاس تاسى، تورعىن ــ تورقالاردى قۇداي جولىنا اتادىم، ونى الدامادىم، وعان قاشان دا ادال بولدىم، ــ دەيدى. ساۋ گۋي: بولماشى ادالدىق تۇككە تۇرمايدى، قۇداي ٴسىزدى جارىلقامايدى، ــ دەيدى. جۇاڭ گۇڭ: حالىقتىڭ ۇلكەندى ــ كىشىلى داۋ ــ شارلارىنىڭ ٴمانىن جەتە اڭعارا الماسام دا، وعان ٴارقاشان ٴادىل ۇكىم ايتىپ وتىردىم، ــ دەيدى. ساۋ گۋي: بۇل ــ ٴوز بورىشىڭىزدى ادالدىقپەن وتەگەندىگىڭىز. وسى ادالدىقپەن سوعىسقا شىعۋعا بولادى، ــ دەيدى. سوعىسقا شىعاردا بىرگە بارۋدى وتىنەدى. جۇاڭ گۇڭ ونى ارباسىنا وتىرعىزىپ سوعىسقا اپارادى. سوعىس چاڭشو دەگەن جەردە بولادى. جۇاڭ گۇڭ شابۋىلعا ٴوتۋ ٴۇشىن بارابان سوقپاق بولعانىندا، ساۋ گۋي: قازىرشە بولمايدى، ــ دەپ توقتاتادى. چي بەكتىگى جاق ٴۇش رەت باراباي سوعادى. ساۋ گۋي: ەندى باراباي سوعۋعا بولادى، ــ دەيدى. ناتيجەدە چي بەكتىگىنىڭ اسكەرلەرى جەڭىلىس تابادى. جۇاڭ گۇڭ ونى وكشەلەي قۋماقشى بولادى. ساۋ گۋي: قازىرشە قۋۋعا بولمايدى، ــ دەيدى. ول جاۋ اربالارىنىڭ ىزدەرىنە قارايدى، سونان سوڭ اربانىڭ الدىڭعى تۇسىنا شىعىپ تۇرىپ چي اسكەرلەرىنە كوز جىبەرەدى دە: ەندى قۋۋعا بولادى، ــ دەيدى. سونان سوڭ چي بەكتىگىنىڭ اسكەرلەرىن قۋۋ باستالادى. جەڭىسكە جەتكەنەن كەيىن جۇاڭ گۇڭ ساۋ گۋيدەن مۇنىڭ سەبەپتەرىن

سۇرايدى. ساۋ گۇي وعان بىلاي دەپ جاۋاپ بەرگەن ەكەن: سوعىستىڭ ٴوزى ەرلىكپەن بولاتىن ٴىس. ەرلىك جىگەر بارابان ٴبىرىنشى رەت سوعىلعاندا اسادى، بارابان ەكىنشى رەت سوعىلعاندا باسەڭدەيدى. بارابان ٴۇشىنشى رەت سوعىلعاندا تاۋسىلادى. ولاردىڭ ەرلىك جىگەرى تاۋسىلىپ، ٴبىزدىڭ ەرلىك جىگەرىمىز اسقاندىعى ٴۇشىن ولاردى جەڭدىك. ۇلكەن بەكتىكپەن سوعىسقاندا ونىڭ كۇشىن مولشەرلەپ ٴبىلۋ قيىن بولادى، مەن ونىڭ جاسىرىپ قويعان اسكەرلەرى بار ما ەكەن دەپ تىكسىندىم. مەن ولاردىڭ اربالارىنىڭ ىزدەرىنە قاراسام اربا ىزدەرى تۇس-تۇسقا كەتكەن ەكەن، تۋلارىنا قاراسام، تۋلارى جىعىلعان ەكەن، قۋالايىق دەگەنىم سول ەدى.»

ول كەزدەگى احۋالعا العاندا بەكتىكتىڭ كۇشتى بەكتىككە قارسىلىق جاساۋى ەدى. جوعارىداعى ۇزىندىدە سوعىس الدىنداعى ساياسي ازىرلىك — حالىق سەنىمىنە قول جەتكىزۋ كورسەتىلگەن، قارسى شابۋىلعا وتۋگە ٴتيىمدى جىندي — چاڭشو دەگەن جەر بايان-دالعان، قارسى شابۋىل باستاۋعا ٴتيىمدى ۋاقىت — جاۋدىڭ ەرلىك جىگەرى تاۋسىلىپ، وزدەرىنىڭ ەرلىك جىگەرى اسقان ۋاقىت بايانداعان، ودان كەيىن قۋىپ سوققى بەرۋدىڭ باستالۋ ۋاقىتى — اربا ىزدەرى تۇس-تۇسقا كەتكەن، تۋلارى جىعىلعان ۋاقىت بايانداعان. مۇنىڭ ٴوزى ٴبىر شايقاس بولماسا دا، مۇندا جانلۇەلىك قورعانىس ٴپرينسيپى ٴسوز ەتىلگەن. جۇڭگونىڭ سوعىس تاريحىندا وسى پرينسيپكە سايكەس سوعىس جۇرگىزىپ جەڭىسكە جەتۋدىڭ مىسالدارى توتەنشە كوپ. چۋ بەكتىگى مەن حان بەكتىگىنىڭ چىڭگاۋ سوعىسى[24]، ۋاڭ ماڭ مەن ليۋشيۋدىڭ كۇنياڭ سوعىسى[25]، يۋان شاۋ مەن ساۋ ساۋدىڭ گۋاندۋ سوعىسى[26]، ۋۇ بەكتىگى مەن ۋىي بەكتىگىنىڭ چىبي سوعىسى[27]، ۋۇ بەكتىگى مەن شۋ بەكتىگىنىڭ ييليڭ سوعىسى[28]،

چين بەكتىگى مەن جين بەكتىگىنىڭ فيشۋي سوعىسى[29] سىقىلدى اتاقتى ٴىرى سوعىستاردىڭ بارىندە ەكى جاقتىڭ كۇشتىلىگى مەن السىزدىگى ۇقساس بولماعان، ٴالسىز جاق الدىمەن ٴبىر قادام جول بەرىپ، ونان سوڭ ىرىقتىلىقتى قولعا الىپ جەڭىپ شىعىپ وتىرعان.

ٴبىزدىڭ سوعىسىمىز 1927 ـ جىلى كۇزدە باستالدى، ول كەزدە ەشقانداي تاجىريبەمىز جوق ەدى. نانچاڭ كوتەرىلىسى[30]، گۋاڭجوۋ كوتەرىلىسى[31] جەڭىلىس تاپتى، كۇزگى جيىن ـ تەرىن كەزىنىندەگى كوتەرىلىسكە[32] قاتىناسقان حۋنان ـ حۋبەي ـ جياڭشي شەكارا رايونىنداعى قىزىل ارميا دا سوعىستا بىرنەشە رەت جەڭىلىپ، حۋنان ـ جياڭشي شەكاراسىنداعى جيڭگاڭشان رايونىنا جوتكەلدى. كەلەسى جىلى 4 ـ ايدا، نانچاڭ كوتەرىلىسى جەڭىلىسكە ۇشىراعاننان كەيىن، امان قالعان اسكەري بولىمدەر دە وڭتۇستىك حۋنان ارقىلى جيڭگاڭشانعا كەلدى. دەگەنمەن، 1928 ـ جىلدىڭ 5 ـ ايىنان باستاپ سول كەزدەگى احۋالعا ۇيلەسەتىن، قاراپايىم سيپات العان پارتيزاندىق سوعىستىڭ نەگىزگى ٴپرينسيپى جارىققا شىقتى، مۇنىڭ ٴوزى «جاۋ شابۋىل جاساسا شەگىنۋ، جاۋ توقتاسا مازاسىن الۋ، جاۋ شارشاسا سوققى بەرۋ، جاۋ شەگىنسە وكشەلەي قۋۋ» دەگەن 16 ٴسوز بولىپ شىعادى. وسى 16 ٴسوزدى اسكەري ٴپرينسيپتى ليسان لۋشيانىنا دەيىنگى جۇڭيانىڭ ورتالىق كوميتەتى مويىنداعان بولاتىن. كەيىن كەلە ٴبىزدىڭ سوعىس جۇرگىزۋ ٴپرينسيپىمىز ونان ٴارى دامي ٴتۇستى. جياڭشي گىنجۇيدىڭ ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىنىندە «جاۋدى ٴىشىن الاپ ىشكەرى كىرگىزۋ» باعىتى ورتاعا قويىلدى، ٴتيىپتى قولدانىلىپ تابىستى بولدى. جاۋدىڭ ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»ىن جەڭگەن كەزدە، قىزىل ارميانىڭ سوعىس

جۇرگىزۋدەگى تۇتاس ٴپرىنسىپى قالىپتاستى. بۇل كەز اسكەري ٴپرىنسىپتىڭ جاڭا دامۋ كەزەڭى بولدى، مازمۇنى مىقتاپ بايىدى، تۇرلەرىندە دە كوپ وزگەرىستەر بولدى، باستىسى، بۇرىنعى قارا-پايىمدىلىق كولەمىنەن شىعىپ كەتتى، ٴبىراق نەگىزگى ٴپرىنسىپ، ٴبارىبىر، سول 16 ٴسوز بولىپ قالا بەردى. بۇل 16 ٴسوز «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ نەگىزگى ٴپرىنسىپىن قامتيدى، جانلۇەلىك قورعانىس پەن جانلۇەلىك شابۋىل سىندى ەكى كەزەڭدى قامتيدى، قورعانىس كەزىندە ٴاري جانلۇەلىك شەگىنىس پەن جانلۇەلىك قارسى شابۋىل سىندى ەكى كەزەڭدى قامتيدى. سوڭعى نارسەلەر وسى ٴپرىنسىپتىڭ داموى عانا.

الايدا 1932 ـ جىلدىڭ 1 ـ ايىنان باستاپ، پارتيانىڭ «ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» تالقاندالعانان كەيىن الدىمەن ٴبىر ولكەدە نەمەسە بىرنەشە ولكەدە جەڭىسكە قول جەتكىزۋ» دەگەن ورەسكەل پرينسىپتىك قاتەلىكتى قامتىعان قارارى جاريالانعانان كەيىن، «سول»شىل جيحۇيجۇيشىلدەر دۇرىس پرينسىپكە قارسى كۇرەس جۇرگىزدى، اقىر اياعىندا، ٴبىرتۇتاس دۇرىس ٴپرىنسىپ كۇشىنەن قالدىرىلىپ، مۇنىڭ كەرىسىنشە، باسقا ٴبىرتۇتاس «جاڭا ٴپرىنسىپ» نەمەسە «جىڭگۇيلىك ٴپرىنسىپ» ورناتىلدى. وسىدان كەيىن بۇرىنعى نارسەلەردى جىڭگۇيلىك نارسە دەپ اتاۋعا بولمادى، ول نارسەلەر تەرىسكە شىعارىلۋعا ٴتيىستى «پارتيزانشىلدىق» بولىپ قالدى. «پارتيزانشىلدىق»قا قارسى تۇرۋ اۋاسى تابان 3 جىل ۇستەم ورىندا بولدى. مۇنىڭ ٴبىرىنشى كەزەڭى اسكەري ماۋشيانجۇيىلىك بولسا، ەكىنشى كەزەڭى اسكەري باۋشوۋجۇيىلىككە كوشتى، اقىر اياعىندا، ٴۇشىنشى كەزەڭى قاشقىندىقqا اينالدى. داڭ جۇڭگيانىڭ 1935 ـ جىلى

1 ـ ايدا گۋيجوۋ ولكەسىنىڭ زۋنيي قالاسىندا جىڭجىجۋيدىڭ كەڭەيـ
تىلگەن ٴماجىلىسىن شاقىرعان كەزدە عانا بۇل قاتە لۋشيان كۋيرەپ،
بۇرىنعى لۋشيانىڭ دۇرىستىعى قايتادان مويىندالدى. بۇل قانشاما
قىمباتقا ٴتۇستى دەسەڭىزشى!

«پارتيزانشىلدىق» قا ورشەلەنە قارسى تۇرعان جولداستار: جاۋدى
شىرعالاپ ىشكەرى كىرگىزۋ دۇرىس ەمەس، كوپ جەرلەردى تاستاپ
شىقتىق. بۇرىن سوعىستاردا جەڭىسكە جەتكەن بولساق تا، قازىرگى
جاعداي بۇرىنعىدان باسقاشا بولىپ وتىر ەمەس پە؟ ونىڭ ۇستىنە
جەردى تاستاپ شىقپاساق ٴارى جاۋدى جەڭە السا‌ق، بۇل ٴتىپتى
جاقسى ەمەس پە؟ جاۋ رايوندارىندا نەمەسە ٴبىزدىڭ رايونىمىز
بەن جاۋ رايونى تۇيىسكەن جەرلەردە جاۋدى جەڭىپ شىقساق،
بۇل ونان دا جاقسى ەمەس پە؟ بۇرىنعى نارسەلەردىڭ ەشقانداي
جەڭگۋيلىك سيپاتى بولمادى، ولار پارتيزان دۇيلەرى قولدانعان
شارا عانا بولدى. قازىر ٴبىزدىڭ مەملەكەتىمىز قۇرىلدى، ٴبىزدىڭ
قىزىل ارمىيامىز جەڭگۋيلەندى. ٴبىزدىڭ جياڭ جيەشىگە قارسى
جۇرگىزىپ وتىرعان سوعىسىمىز ــ مەملەكەت پەن مەملەكەت اراسىنـ
داعى سوعىس، ٴبىر ارميا مەن ٴبىر ارميا اراسىنداعى سوعىس.
تاريحتى قايتالاماۋ قاجەت، «پارتيزانشىلدىق» دەگەن نارسە
بۇكىلدەي لاقتىرىپ تاستالۋعا ٴتيىس، جاڭا ٴپرينسيپ ــ «بۇكىلدەي
ماركسيزمدىك» ٴپرينسيپ، بۇرىنعى نارسەلەردى پارتيزان دۇيلەرى
تاۋدا جارىققا شىعارعان، ال تاۋدا ماركسيزم جوق، ــ دەستى. بۇ-
لاردىڭ جاڭا ٴپرينسيپى جوعارىدا ايتىلعانداردىڭ كەرىسىنشە:
«بىرمەن ونعا قارسى تۇرۋ، ونىمەن جۇزگە قارسى تۇرۋ، جەڭگەرلى
ٴارى باتىل بولۋ، جەڭىستى پايدالانا وتىرىپ تۇرە قۋۋ»، «بۇكىل

شەپ بوينشا شابۋىلما ٴوتۋ»، «ورتالىق قالالاردى تارتىپ الۋ»، «قوس جۇدىرىقپەن ۇرۋ». جاۋ شابۋىل جاساعانـدا، بۇعان توتەپ بەرۋ شاراسى ــ «جاۋدى مەملەكەت قاقپاسىنىڭ سىرتىنان توسۋ»، «الدىن الا ىرىقتىلىقتى قولعا الۋ»، «ىدىس ـ اياقتى شاقتىرماۋ»، «سۇيەمىدەي جەردى دە قولـدان بەرمەۋ»، «اسكەردى الىتى باعىتقا ٴبولۋ»؛ «گـميگدىك جول مەن وتارشىلدىق جول اراسىنـداعى شەشۋشى سوعىس»؛ جاقىنىنان تاپ بەرىپ، تۇتقيىل سوققى بەرۋ، قامالشىلدىق سوعىسى، شىعىنداتۋ سوعىسى، «ۇزاققا سوزىلاتىن سوع- عىس»؛ كەڭ ـ بايتاق ارتقى شەپشىلدىك، جۇەدۇيلى ورتالىقتاندى- رىلمان قولباسشىلىق؛ ەڭ سوڭىندا، كەڭ كولەمدە كوشۋ بولـدى. كـمدە ـ كـم بۇلاردى مويىنـداماسا، وعان جازا بەرىلدى، ونىڭ ۇستىنە وعان جيحۇيجۇيىشىل دەپ ات قويىلىپ، ايدار تاعىلـدى، تاعى سول سىقىلدىلار.

كۇمان جوق، بۇل ٴنازاريالار مەن ٴامالياتتار بۇكىلىدەي قاتە ەدى. بۇل ــ جۇڭگوانجۇييلىك. مۇنىڭ ٴوزى جاعداي ٴتيىمدى بولا قالـعان كەزدە، ۇساق بۋرجۋازيانىڭ گـميگدەگى قىزبالىعى جانە گميگدەگى ۇشقالاقتىق اۋرۋى بولىپ بەينەلەنەدى؛ جاعداي قيىن بولا قالعان كەزدە، احۋالدىڭ وزگەرىسىنە قاراي، الدىمەن ولەر- مەندىككە، ونان سوڭ باۋشۋجۋيىلىككە، اقىرىندا قاشقىندىققا اينالا- دى. مۇنىڭ ٴوزى ولاقتار مەن وراشولاقتاردىڭ ٴنازارياسى جانە ٴامالياتى، ماركسيزىمنىڭ جۇرناعى دا جوق نارسە، ماركسيزمگە قارسى نارسە.

بۇل ارادا تەك جانلۇەلىك شەگىنىستى عانا ٴسوز ەتەتىن بولساق، بۇل جياڭشيدە «جاۋدى شىرعالاپ ىشكەرى كىرگىزۋ» دەپ، سىچۋاندا

«جىندىدى تاراىتۋ» دەپ اتالادى. مۇنىڭ ٴالسىز ارميا كۇشتى ارمياـ
مەن سوعىس جۇرگىزگەندە سوعىستىڭ العاشقى كەزەڭىندە قولدانىـ
لۋعا ٴتيىستى باعىت ەكەنىن بۇرىنعى اسكەري ٴنازارياشىلار مەن
ٴامالياتشىلاردىڭ دا مويىنداماعاندارى جوق. شەتەلدىڭ ٴبىر
اسكەري مامان: «جانلۇەلىك قورعانىس سوعىستارىندا، كوبىنەسە،
ەڭ اۋەلى ٴتيىمسىز شەشۋشى سوعىستاردان اۋلاق بولىپ، ٴتيىمدى
جاعداي تۋعانىنان كەيىن عانا شەشۋشى سوعىسقا كىرىسۋ قاجەت»، —
دەگەن بولاتىن. بۇل — ابدەن دۇرىس، ٴبىز بۇعان ەشقانداي ٴسوز
قوسپايدىق.

جانلۇەلىك شەگىنىستەگى ماقسات — اسكەري كۇشتى ساقتاپ قالۋ،
قارسى شابۋىلعا ازىرلەنۋ. شەگىنىستىڭ قاجەت بولاتىن سەبەبى
مىنادا، كۇشتى جاۋدىڭ شابۋىلىنا تاپ بولىپ وتىرعاندا، ەگەر ٴبىر
قادام شەگىنىس جاسالماسا، وندا اسكەري كۇشتى امان ساقتاپ
قالۋعا ٴسوزسىز حاۋىپ تونەدى. ٴبىراق بۇرىن كوپتەگەن ادامدار
شەگىنىسكە قاسارىسا قارسى تۇرىپ، شەگىنىستى «جيحۋيجۋيلىك
جالاڭ قورعانىس لۋشيانى» دەپ سانادى. ٴبىزدىڭ تاريحىمىز
مۇنداي قارسى تۇرۋدىڭ بۇكىلدەي قاتە ەكەنىن دالەلدەدى.

قارسى شابۋىلعا ازىرلەنۋدە بىزگە ٴتيىمدى، جاۋعا ٴتيىمسىز
بولعان ٴبىرسىپىرا شارتتاردى تاڭداپ الىپ ٴارى جارىققا شىعارىپ،
جاۋدىڭ كۇشى مەن ٴوزىمىزدىڭ كۇشىمىز سالىستىرماسىندا وزگەرىس
تۋعىزۋىمىز، سونان سوڭ قارسى شابۋىل كەزەڭىنە ٴوتۋىمىز قاجەت.

ٴبىزدىڭ بۇرىنعى احۋالىمىزدان ايتقاندا، جالپى العاندا، شەگىنۋ
كەزەڭىندە تومەندەگى شارتتاردىڭ كەمىندە ەكىدەن استامىنا قول
جەتكىزۋ كەرەك، سوندا عانا بىزگە ٴتيىمدى، جاۋعا ٴتيىمسىز

بولعان بولادى، سوندا عانا قارسى شابۋىلعا ويداعىداي وتە الاتىن بولامىز. بۇل شارتتار مىنالار:

(1) قىزىل ارمياعا بەلسەنە جاردەم بەرەتىن حالىق؛

(2) سوعىس جۇرگىزۋگە ٴتيىمدى جىندى؛

(3) قىزىل ارميانىڭ نەگىزگى كۇشتەرىنىڭ بۇكىلدەي شوعىرلاندىرىلۋى؛

(4) جاۋدىڭ ٴالسىز جەرلەرىن تابا ٴبىلۋ؛

(5) جاۋدى تيتىقتاتىپ، ونىڭ سۇلكىنىن ٴتۇسىرۋ؛

(6) جاۋدى جاڭىلدىرۋ.

حالىق دەگەن بۇل شارت — قىزىل ارميا ٴۇشىن ەڭ ماڭىزدى شارت. مۇنىڭ ٴوزى گىنجۇيىديلىك شارت. سوندىاي-اق وسى شارتتىڭ بولعاندىعىنان، ٴتورتىنشى، بەسىنشى، التىنشى شارتتاردى دا وڭاي جارىققا شىعارۋعا نەمەسە وڭاي تابۋعا بولادى. سوندىقتان جاۋ قىزىل ارمياعا كەڭ كولەمدە شابۋىل جاساعان كەزدە، قىزىل ارميا ىلعي اق رايونداردان گىنجۇيديلەرگە شەگىنەدى، ويتكەنى گىنجۇيديلەردەگى حالىق قىزىل ارميانىڭ اق ارمياعا قارسى تۇرۋىنا اسقان بەلسەندىلىكپەن جاردەم بەرەدى. گىنجۇيديلەردىڭ شەت-جاعا رايوندارى مەن ورتالىق رايوندارىنىڭ دا پارقى بار؛ حاباردى قىگسولاۋ، بارلاۋ جۇرگىزۋ، تاسىمال، سوعىسقا قاتىناسۋ سياقتى ىستەردە ورتالىق رايون حالىقى شەت-جاعا رايون حالىقىنان كورى تاۋىرلەۋ بولادى. سوندىقتان بۇرىن جياڭشيدە ٴبىرىنشى، ەكىنشى جانە ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»لارعا قارسى تۇرعان كەزدە، «شەگىنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنى» حالىق دەگەن شارت ەڭ جاقسى نەمەسە ٴبىرشاما جاقسى بولىپ وتىرعان رايونداردان تاڭداپ الىنعان ەدى. گىنجۇي-

دىلەردىڭ وسى ەرەكشەلىگى ارقاسىندا قىزىل ارميانىڭ سوعىستىدا جايشىلىقتاعى سوعىستارعا قاراعاندا وتە زور وزگەرىس تۋدى، بۇل دا كەيىن كەلە جاۋدى قامالشىلدىقتى قولدانۋعا ٴماجبۇر ەتكەن باستى سەبەپ بولدى.

شەگىنگەن ارميا ٴوزى ٴجون كورگەن ٴتيىمدى جىندىدى تاڭداپ الىپ، شابۋىل جاساۋشى ارميانى ٴوزى تۇرعان شەگەر ىشىنە كىرۋگە ٴماجبۇر ەتە الادى، مۇنىڭ ٴوزى ىشكى شەپتە سوعىس جۇرگىزۋدىڭ تاماشا ٴبىر شارتى. ٴالسىز ارميا كۇشتى ارميانى جەڭەمىن دەسە، جىندى دەگەن وسى شارتقا ٴمان بەرمەي تۇرا المايدى. دەگەنمەن، وسى شارتتىڭ عانا بولۋى جەتكىلىكسىز، بۇعان باسقا شارتتاردى ۇشتاستىرۋ دا تالاپ ەتىلەدى. بارىنەن بۇرىن حالىق دەگەن شارت بولۋ قاجەت. ونان قالسا، جاۋدىڭ وڭاي سوققىلاۋعا بولاتىندارىن، ماسەلەن، تيتىقتاعاندارىن، نەمەسە جاڭىلىسقاندارىن، نەمەسە بەلگىلى باعىتپەن ىلگەرىلەپ كەلە جاتقان جاۋدىڭ جاۋىنگەرلىك كۇشى ٴبىرشاما جەتكىلىكسىز بولعاندارىن تاڭداپ الا ٴبىلۋ تالاپ ەتىلەدى. بۇل شارتتار ازىرلەنبەگەندە، تاماشا جىندى بولعانىمەن دە، ونىمەن ەسەپتەسپي جاتىپاي، ٴوزى ٴجون كورگەن شارتتاردى ازىرلەۋ ماقساتىمەن ۇزدىكسىز شەگىنۋگە تۋرا كەلەدى. اق رايونداردا تاماشا جىندىلەر جوق ەمەس، ٴبىراق حالىق دەگەن تاماشا شارت جوق. ەگەر تاعى باسقا شارتتار دا ٴالى جارىقتا شىعارىلماعان نەمەسە تابىلماعان بولسا، وندا قىزىل ارميا گىنجۇيدىلەرگە شەگىنۋگە ٴماجبۇر بولادى. گىنجۇيدىلەردىڭ شەت ـ جاعا رايوندار مەن ورتالىق رايونداردان پارقى دا، جالپى العاندا، وسىنداي.

جەرگىلىكتى اسكەري بولىمدەردى جانە قىسپاقتا الۋشى اسكەر

كۇشتەرىن قوسپاعاندا، بارلىق ەكپىندى اسكەر كۇشتەرى تۇگەلىمەن توپتالۋدى ٴپرينسيپ ەتەدى. ٴبىز جانلۋە جاقتان قورعانىس جاساۋعا كوشكەن جاۋعا شابۋىل جاساعان كەزدە، قىزىل ارميا كوپ رەتتەردە بولىنەدى. جاۋ بىزگە كەڭ كولەمدە شابۋىل جاساي قالسا، قىزىل ارميا «ورتالىققا ۇمتىلعان شەگىنىس» دەيتىندى جۇرگىزەدى. شەگىنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنى كوپ رەتتەردە گىنجۇيديلەردىڭ ورتا بولەگىنەن تاڭدالىپ الىنادى؛ ٴبىراق كەي كەزدەرى الدىڭعى بولەگىنەن دە تاڭدالىپ الىنادى، كەي كەزدەرى ارتقى بولەگىنەن تاڭدالىپ الىنادى، بۇل احۋالعا قاراي بەلگىلەنەدى. ورتالىققا ۇمتىلعان مۇنداي شەگىنۋ قىزىل ارميانىڭ بارلىق نەگىزگى كۇشتەرىن تۇگەلىمەن شوعىرلاندىرۋعا مۇمكىندىك بەرەدى.

ٴالسىز ارميانىڭ كۇشتى ارمياعا قارسى سوعىس جۇرگىزۋىندەگى تاعى ٴبىر قاجەتتى شارت — جاۋدىڭ ٴالسىز بولىمدەرىن تاڭداپ الىپ سوققى بەرۋ. الايدا جاۋ شابۋىلىن باستاعان كەزدە، ٴبىز ونىڭ ٴار باعىتتا ٴبولىنىپ ىلگەرىلەپ كەلە جاتقان ارمياسىنىڭ قايسى بولىمدەرىنىڭ ەڭ كۇشتى، قايسى بولىمدەرىنىڭ كۇشتىرەك، قايسى بولىمدەرىنىڭ ەڭ ٴالسىز، قايسى بولىمدەرىنىڭ السىزىرەك ەكەنىن كوپ رەتتەردە بىلە المايمىز، بۇل ٴۇشىن بارلاۋ بارىسى قاجەت بولادى. كوپ رەتتەردە ٴبىرقىدىرۋ ۋاقىت جۇمساۋعا تۋرا كەلەدى، سوندا عانا بۇل ماقساتقا جەتۋگە بولادى. بۇل دا جانلۋەلىك شەگىنىستىڭ قاجەت بولاتىندىعىنىڭ ٴبىر سەبەبى.

شابۋىل جاساعان جاۋ ەگەر سانى جاعىنان كۇشى جاعىنان ٴبىزدىڭ ارميامىزدان الدەقايدا اسىپ كەتسە، ال ٴبىزدىڭ كۇشتىلىك جەنە السىزدىك سالىستىرماسىندا وزگەرىس جاساي الماساق، وندا

بەينە ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» كەزىندە جياڭ جيەشىنىڭ ٴمالىم ٴبىر لۋي سانىمۋجاڭىنىڭ «سەمىزدەرىمىزدى سۇيرەپ ٴجۇرىپ ارىقتاتتى، ارىقتارىمىزدى سۇيرەپ ٴجۇرىپ ٴولتىردى» دەگەنىندەي، سونداي-اق «قورشاپ جويۋ» ارمياسىنىڭ باتىس باعىتتاعى زۇڭسى-لىڭى چىن ميڭشۋدىڭ «مەملەكەت ارمياسىنا بارلىق جەردە قاراڭعى، قىزىل ارمياعا بارلىق جەردە جارىق» دەگەنىندەي، تەك جاۋدىڭ گىنجۋيديلەرگە ىشكەرىلەي ەنىپ، گىنجۋيديلەردەن سازايىن تارتۋىن كۇتە تۇرۋ كەرەك، سوندا عانا ماقساتقا جەتۋگە بولادى. مۇنداي كەزدە جاۋ ارمياسى قانشالىقتى كۇشتى بولسا دا ، مىقتاپ السىرەيدى؛ اسكەرلەرى تيتىقتايدى، ولاردىڭ سۇلكىنى تۇسەدى، تولىپ جاتقان السىزدىكتەرى اشكەرەلەنەدى. قىزىل ارميا ٴالسىز بولعانىمەن، كۇش-قۋات جينايدى، تىنىعىپ الادى دا ، تيتىقتاعان جاۋعا سوققى بەرەدى. بۇل كەزدە ەكى جاقتىڭ كۇش سالىستىرماسى كوپ رەتتەردە بەلگىلى دارەجەدەگى تەپە-تەڭدىككە جەتە الادى نەمەسە جاۋ ارمياسىنىڭ جوعارعى باسىمدىلىعى شاعىندىلى باسىمدىلىققا وزگەرەدى، ٴبىزدىڭ ارميامىزدىڭ جوعارعى السىزدىگى شاعىندىلى السىزدىككە وزگەرەدى، ٴتىپتى جاۋ ارمياسى ٴبىزدىڭ ارميامىزدان وسال بولاتىن، ال مۇنىڭ كەرىسىنشە، ٴبىزدىڭ ارميامىز جاۋ ارمياسىنان باسىم كەلەتىن ىستەر دە بولادى. جياڭشيدە ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرعان كەزدە، قىزىل ارميا ٴبىر ٴتۇرلى شەگىنە جەتكەن شەگىنىس جاسادى (قىزىل ارميا گىنجۋيديدىڭ ارتقى بولەگىنە توپتالدى)، دەگەنمەن بۇلاي ەتپەيىنشە جاۋدى جەڭە المايتىن ەدى، ويتكەنى ول كەزدە «قورشاپ جويۋ» ارمياسى قىزىل ارميادان 10 ەسەدەن استام ارتىق ەدى. سۇنزىنىڭ «جاۋ

ارىنداپ كەلە جاتقان كەزدە تايساي تۇر، السىرەپ بەتى قايتقان كەزدە سوققى بەرە دەگەن ٴسوزى جاۋدى تيتىقتاتىپ، ونىڭ سۇلكە-سىن تۇسىرۋگە، وسى ارقىلى باسىمدىلىعىن جويىۋعا مەگزەي ايتىلعان.

شەگىنۋدەگى ەڭ سوڭعى ٴبىر تالاپ — جاۋدى جاڭىلدىرۋ جانە ونىڭ جاڭىلىسىن تابا ٴبىلۋ. مىنانى ٴبىلۋ قاجەت، جاۋ ارمياسىنىڭ ٴارقانداي زەردەلى جىحۇيىيۋانىنىڭ ەداۋىر ۇزاق ۋاقىتقا دەيىن تيتەي دە جاڭىلماۋى مۇمكىن ەمەس، سوندىقتان ٴبىز ٴۇشىن جاۋدىڭ جارىقشاقتارىن پايدالانۋ مۇمكىندىگى قاشاندا بولىپ تۇرادى. ٴوزىمىزدىڭ دە كەيدە قاتەلىك جىبەرەتىنىمىز، كەيدە جاۋ پايدالاناتىن جارىقشاق قالدىراتىنىمىز سياقتى، جاۋدا قاتەلىك جىبەرەدى. ونىڭ ۇستىنە ٴوزىمىزدىڭ «كورىنىس بەرۋ» (شىعىستان كورىنىس بەرىپ، باتىستان سوققىلاۋ، ياعني شىعىستان دىبىس بەرىپ، باتىستان سوققىلاۋ) دەگەنىندەي، جاۋ ارمياسىنىڭ جاڭىلىسىن قولدان جاساۋىمىزعا دا بولادى. وسىلاي ەتۋ ٴۇشىن شەگىنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنىن بەلگىلىبىر رايونمەن شەكتەپ قويىۋعا بولمايدى. كەيدە شەگىنىپ بەلگىلى رايونعا كەلگەنىمىزدە پايدالانا قويارلىق جارىقشاق بولماسا، جاۋدا ٴبىز پايدالانارلىق «جارىقشاق» پايدا بولۋىن كۇتە تۇرۋ ماقساتىمەن تاعى دا بىرنەشە ادىم شەگىنبەي بولمايدى.

شەگىنۋدە تالاپ ەتىلەتىن ٴتيىمدى شارتتار، جالپى العاندا، جوعارىدا باياندالعاندار. ٴبىراق بۇدان وسى شارتتار تولىق ازىر-لەنگەندە عانا قارسى شابۋىلعا وتۋگە بولادى دەگەن ۇعىم تۋمايدى. بۇل شارتتاردىڭ ٴبارىن ٴبىر ۋاقىت ىشىندە ازىرلەۋ مۇمكىن ەمەس، ٴتىپتى قاجەتسىز دە. دەگەنمەن جاۋدىڭ قازىرگى جاعدايىنا قاراي وتىرىپ، بىرنەشە قاجەتتى شارتقا قول جەتكىزۋ — ىشكى شەپتە ٴالسىز

كۇشپەن كۇشتى جاۋعا قارسى سوعىس جۇرگىزىپ وتىرعان ارميا كوڭىل بولۋعا ٴتيىستى ٴىس، بۇعان قارسى پىكىرلەر دۇرىس ەمەس.

شەگىنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنى، زاتىندا، قاي جەر بولاتىندىعىن بەلگىلەۋدە تۇتاس جاعدايدى شىعار جەر ەتۋ قاجەت. ٴىشىنارا جاعدايدان قاراعاندا، ٴبىزدىڭ قارسى شابۋىلعا وتۋىمىزگە ٴتيىمدى بولعانىمەن، سونىمەن قاتار، جالپى جاعدايدان قاراعاندا، بۇل ٴبىز ٴۇشىن ٴتيىمسىز بولسا، وسىعان قاراي وتىرىپ شەگىنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنىن بەلگىلەۋ دۇرىس بولمايدى. ويتكەنى قارسى شابۋىلدى باستاۋدا كەيىن بولاتىن وزگەرىستەردى ەسەپكە الۋ قاجەت، ال ٴبىزدىڭ قارسى شابۋىلىمىز قاشاندا ٴىشىنارالىقتان باستالادى. كەيدە شەگىنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنىن گىنجۇيدىلەردىڭ الدىڭعى بولەگىنەن تاڭداپ الۋ قاجەت، ماسەلەن، جياڭشيدە ەكىنشى رەتكى، ٴتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»لارعا قارسى تۇرۋ، شانشي - گانسۋدا ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندەگى سياقتى. كەيدە گىنجۇيدىلەردىڭ ورتا بولەگىنەن تاڭداپ الۋ قاجەت، ماسەلەن، جياڭشيدە ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندەگى سياقتى. كەيدە گىنجۇيدىلەردىڭ ارتقى بولەگىنەن تاڭداپ الۋ قاجەت، ماسەلەن، جياڭشيدە ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندەگى سياقتى. وسىنىڭ ٴبارى ٴىشىنارا جاعدايدى تۇتاس جاعدايعا بايلانىستىرۋ جولىمەن بەلگىلە- نەدى. جياڭشيدە بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرعاندا، ٴبىزدىڭ ارميامىز شەگىنۋگە مۇلدە ٴمان بەرمەدى، بۇعان ٴىشىنارا جاعدايعا دا، تۇتاس جاعدايعا دا كوڭىل بولمەگەندىگى سەبەپ بولدى، شىنىندا، مۇنىڭ ٴوزى بارىپ تۇرعان ولاقتىق.

جاعدايدى شارتتار تۋعىزادى؛ ٴىشىنارا جاعداي مەن تۇتاس جاع-
دايدىڭ بايلانىسىن بايقاعاندا، سول كەزدە جاۋ جاق پەن ٴوزىمىز
جاقتا ازىرلەنگەن شارتتاردىڭ ٴىشىنارالىق جانە جالپىلىق جاعىنان
بەينەلەنۋىنىڭ قارسى شابۋىلدى باستاۋىمىزعا بەلگىلى دارەجەدە
ٴتيىمدى بولاتىن-بولمايتىندىعىنا قاراۋ كەرەك.

شەگىنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنىن گىنجۇيديلەردە، جالپى العاندا،
الدىڭعى بولەك، ورتا بولەك جانە ارتقى بولەك دەپ ٴۇش تۇرگە
بولۋگە بولادى. ال مۇنىڭ ٴوزى اق رايونداردا سوعىس جۇرگى-
زۋدەن مۇلدە باس تارتقاندىق بولىپ شىعا ما؟ جوق. ٴبىزدىڭ
اق رايونداردا سوعىس جۇرگىزۋدەن باس تارتۋىمىز تەك جاۋ
ارمياسىنىڭ كەڭ كولەمدى «قورشاپ جويۋ»ىنا توتەپ بەرۋ
كەزىندەگى باس تارتۋدى عانا كورسەتەدى. جاۋ مەن ٴبىزدىڭ
ارامىزدا كۇشتىلىك-السىزدىك جاعىندا ۇلكەن الشاقتىق بولىپ
وتىرعاندا، ٴبىز اسكەري كۇشىمىزدى ساقتاپ قالىپ، وراي
كۇتىپ جاۋدى تالقانداۋ ٴپرينسيپى استىندا عانا گىنجۇيديلەرگە
شەگىنۋدى قۋاتتايمىز، جاۋدى شىرعالاپ ىشكەرى كىرگىزۋدى
قۋاتتايمىز، ويتكەنى تەك وسىلاي ىستەگەندە عانا قارسى شابۋىل
ٴۇشىن ٴتيىمدى شارت-جاعدايلار جاساۋعا نەمەسە تابۋعا بولادى.
ەگەر احۋال ونشالىقتى اۋىر بولماسا، نەمەسە احۋالدىڭ اۋىرلىعى
ٴتىپتى قىزىل ارمياني گىنجۇيديلەردە دە قارسى شابۋىل باستاۋعا
لاجسىز قالدىرسا، نەمەسە قارسى شابۋىلعا ٴوتۋ ٴۇشىن ٴتيىمسىز
بولىپ، جاعدايدى وزگەرتۋگە بولا تاعى دا شەگىنۋگە تۋرا كەلسە،
وندا شەگىنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنىن اق رايونىنان تاڭداپ الۋدى دا
مويىنداۋ قاجەت، ەڭ بولماعاندا ٴنازارىيا جاعىنان مويىنداۋ قاجەت،

ٴبىزدىڭ بۇرىن بۇل جونىندەگى تاجىريبەلەرىمىز وتە از بولىپ وتىرسادا.

اق رايونداردا شەكنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنىن، جالپى العاندا، ٴۇش تۇرگە بولۋگە بولادى: ٴبىرىنشىسى، گىنجۇيدىلەردىڭ الدىڭعى جاعىندا، ەكىنشىسى، گىنجۇيدىلەردىڭ ٴبۇيىر جاعىندا، ٴۇشىنشىسى، گىنجۇيدىلەردىڭ ارتقى جاعىندا. ٴبىرىنشى تۇردەگى اقىرعى تۇيىندە، ماسەلەن، جياڭشيدە ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندەگىدەي، ەگەر قىزىل ارميادا ىشكى جاقتان بىرلىككە كەلمەۋ جانە جەرگىلىكتى پارتيا ۇيىمدارىندا ٴبولىنۋ بولماعان بولسا، ياعني ليسان لۋشياني مەن AB ۇيىمى[33] سىندى ەكى قيىن ماسەلە ٴومىر سۇرمەگەن بولسا، وندا جي-ان، نانفىڭ، جاڭشۋ ارالىقتارىندا اسكەر كۇشتەرىن توپتاپ قارسى شابۋىلعا ٴوتۋدى ويعا الۋعا بولاتىن ەدى. ويتكەنى ول كەزدە گانجياڭ، فۋشۇي وزەندەرىنىڭ ارالىعىندا[34] ىلگەرىلەپ كەلە جاتقان جاۋدىڭ اسكەري كۇشى قىزىل ارميانىڭ كۇشىنەن ونشا باسىم ەمەس (40 مىڭعا قارسى 100 مىڭ) ەدى. حالىق دەگەن شارت گىنجۇيدىلەردەگىگە جەتپەسە دە، ٴبىراق جىندى دەگەن شارت بار ەدى، ٴتىپتى جاۋدىڭ باعىتتارعا ٴبولىنىپ ىلگەرىلەپ كەلە جاتقان ۋاقىتىنان پايدالانا وتىرىپ، ونى جەكە-جەكە تالقانداۋعا بولاتىن ەدى. ەكىنشى تۇردەگى اقىرعى تۇيىندە، ماسەلەن، جياڭشيدە ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندەگىدەي، ەگەر سول كەزدەگى جاۋ شابۋىلىنىڭ كولەمى ونشالىقتى كەڭ بولماعان بولسا، ال جاۋدىڭ ٴبىر باعىتتاعى كۇشى فۋجيان، جياڭشي ولكەلەرىنىڭ شەكاراسىنداعى جيانىڭ، ليچۋان، تايىنىڭ جاقتاردان ىلگەرىلەگەن

بولسا، ونىڭ ۇستىنە وسى ٴبىر باعىتتاعى كۇشى ٴبىزدىڭ شابۋىل جاساۋىمىزعا ٴدوپ كەلگەن بولسا، وندا قىزىل ارميانىڭ فۋجيان ولكەسىنىڭ باتىسىنداعى اق رايونعا تويتالىسىپ، الدىمەن وسى ارا-داعى جاۋدى تالقانداۋىمىز دا ويعا الۋعا بولاتىن ەدى، مىڭداعان لي جولدى ايانالىپ ٴجۇرىپ، رۋيجين اۋدانىنان شيڭگو اۋدانىنا بارۋدىڭ قاجەتى بولماس ەدى. ٴۇشىنشى تۇردەگى اقىرعى تۇيىندە، ماسەلەن، جياڭشيدە ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندەگىدەي، ەگەر جاۋدىڭ نەگىزگى كۇشى باتىسقا قاراي ەمەس، وڭتۇستىككە قاراي ىلگەرىلەگەن بولسا، وندا ٴبىز، بالكىم، حۋيچاڭ، شۇنۋ، انيۋان رايونداردىنا دەيىن (ول جەرلەر اق رايون) شەگىنۋگە ٴماجبۇر بولىپ، جاۋدى ونان ٴارى وڭتۇستىككە قاراي جىلجىتقان بولار ەدىك، ونان سوڭ قىزىل ارميا وڭتۇستىكتەن سولتۇستىككە قاراي گىنجۋيدىڭ ىشكى جاعىنا شابۋىل جاساعان بولار ەدى، بۇل كەزدە سولتۇستىكتەگى گىنجۋيدىڭ ىشكى جاعىنداعى جاۋ ارمياسى ونشا كوپ بولماس ەدى. ٴبىراق جوعارىداعى تۇسىندىرۋلەردىڭ ٴبارى بولجال، تاجىريبە جوق، ولاردى جالپى ٴپرينسيپ رەتىندە كورمەي، ەرەكشە نارسە رەتىندە كورگەن ٴجون. جاۋ كەڭ كولەمدى «قورشاپ جويۋ» جۇرگىزگەن كەزدە، ٴبىز ٴۇشىن جالپى ٴپرين-سىپ — جاۋدى شىعالاپ ىشكەرى كىرگىزۋ، گىنجۋيدىلەرگە شەگىنە وتىرىپ سوعىس جۇرگىزۋ، ويتكەنى بۇل — ٴبىزدىڭ جاۋ شابۋىلىن ەڭ سەنىمدى تۇردە تالقانداۋىمىزعا مۇمكىندىك بەرەتىن شارا.

«جاۋدى مەملەكەت قاقپاسىنىڭ سىرتىنان توسۋ»دى قۋاتتايتىن ادامدار جانلۇەلىك شەگىنىسكە قارسى تۇرادى، مۇندا ولار شەگىنۋ جەردەن ايىرادى، حالىققا زيان كەلتىرەدى («ىدىس-اياق شاعىلا-

دى»)، سىرتقا دا جامان نىپال جاسايدى دەپ سەبەپ كورسەتەدى. بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە، ولار: ءبىز ءبىر قادام شەگىنسەك، جاۋ قامالدارىن ءبىر قادام العا جىلجىتادى، گىنجۋيديلەر كۇن سايىن تارايىپ، ولاردى قالپىنا كەلتىرۋگە شاراسىز قالامىز؛ ەگەر جاۋدى شىرعالاپ شەكەرى كىرگىزۋ بۇرىن كەرەككە جاراعان ەدى دەلىنسە، وندا قامالشىلدىق نەگىزىندەگى بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» دا كەرەككە جارامايدى؛ بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا توتەپ بەرۋدە تەك اسكەر كۇشىن ءبولىپ قارسىلىق كورسەتۋ جانە جاقىننان تاپ بەرىپ، تۇتقيىل سوققى بەرۋ ادىسىن عانا قولدانۋعا بولادى، — دەستى.

بۇل پىكىرلەرگە جاۋاپ قايتارۋ وڭاي، ءبىزدىڭ تاريحىمىز جاۋاپ بەرىپ بولعان. جەردەن ايىرىلۋ ماسەلەسىنە كەلسەك، كوبىنەسە، مىناداي ءجايت بولىپ وتىرادى، تەك ايىرىلۋ بولعاندا عانا، ايىرىلماۋعا بولادى، مۇنىڭ ءوزى «الامىن دەسەڭ الدىمەن بەر» دەگەن ءپرينسيپ. ەگەر ءبىزدىڭ ايىرىلاتىنىمىز — جەر، ال قول جەتكىزەتىنىمىز — جاۋدى جەڭۋ، ونىڭ ۇستىنە جەردى قايتارىپ الۋ، ءتىپتى جەردى كەڭەيتە ءتۇسۋ بولسا، بۇل — پايدالى اۋقات. بازارداعى ساۋدادا، ساتىپ الۋشى ەگەر اقشاسىن قولىنان شىعارماسا، مال الا المايدى؛ ساتۋشى دا مالىن قولىنان شىعارماسا، اقشا الا المايدى. گىميڭدىڭ قوزعالىس تۋدىراتىن ايىرىلۋ دەگەنىمىز — ءبۇلدىرۋ، ال ونىڭ قول جەتكىزەتىنى — وزات قۇرىلىس. ۇيقتاۋ مەن دەم الۋ ۋاقىتتان ايىرادى، ءبىراق مۇنىڭ ەسەسىنە ەرتەڭگى قىزمەت ءۇشىن كۇش-قۋات جينالادى. ەگەر ءبىر اقىماق بۇل داۋلىدى بىلمەي، ۇيقتاۋدان باس تارتسا، ول كەلەسى كۇنى مەڭ-

زەك بولىپ وتىرادى، مۇنىڭ ٴوزى زياندى اۋقات. جاۋدىڭ بەسىنشى رەتكى «قوورشاپ جويۋ»ى كەزىندە تارتقان زيانىمىز ٴدال وسى سەبەپتەن بولدى. ٴبىر بولەك جەردەن ايىرىلمىز كەلمەي، اقىر اياعىندا بارلىق جەردەن ايىرىلدىق. ابيسسينيا دا يكەمسىز سوعىس جۇرگىزىپ، اقىر اياعىندا بۇكىل ەلىنەن ايىرىلعان ەدى، ابيسسينيانىڭ جەڭىلىسكە ۇشىراۋىنىڭ سەبەپتەرى وسى عانا بولماسا دا.

حالىقعا زيان كەلتىرەدى دەگەن ماسەلەدە دە داۋلى وسىنداي. حالىقتىڭ ٴبىر بولەگىنىڭ ٴۇي ىشىندە ىدىس-اياق ٴبىر مەزەت شاعىلماسا، وندا بۇكىل حالىقتىڭ ىدىس-اياعى ۇزاق ۋاقىتتىق شاعىلاتىن بولادى. ٴبىر مەزەتتىك ناشار سايىسي ىقپالدان قورىقىقاندا، ونىڭ ورنىنا ۇزاق ۋاقىتتىق ناشار ىقپال تۋىلادى. وكتيابىر گكميگىنەن كەيىن، روسسيا بولشەۋيكتەرى ەگەر «سولشىل كوممۋنيزىمشىلدەر»دىڭ پىكىرى بويىنشا، گەرمانيامەن ٴبىتىم جاساسۋدان باس تارتقان بولسا، جاڭا عانا دۇنيەگە كەلگەن سوۆەت اكىمياتىنا مەرت بولۋ حاۋپى تونگەن بولار ەدى[35].

بىلاي قاراعاندا بەينە گكميگكدىك بولىپ كورىنگەن مۇنداي «سول»شىل پىكىر ۇساق بۋرجۋازيا زيالىلارىنىڭ گكميگكدەگى ۇشقالاقتىق اۋرۋىنان تۋىلادى، سونىمەن قاتار ۇساق وندىرىسشىلەر بولىپ تابىلاتىن ديحانداردىڭ ٴىشىنارا كەرباقپالىعىنان دا تۋىلادى. ولار ماسەلەگە قاراۋدا ٴبىر عانا ٴىشىنارالىقتى نەگىزگە الادى، ٴبۇتىن جاعدايعا جان-جاقتى قاراۋعا قابىلەتسىز، بۇگىنگى مۇددەمەن ەرتەڭگى مۇددەنى ٴوزارا بايلانىستىرۋدى، ٴىشىنارا مۇددەمەن جالپىلىق مۇددەنى ٴوزارا بايلانىستىرۋدى قالامايدى، ٴىشىنارا،

ٴبىر مەزەتتىڭ نارسەگە ولەردەي جارماسىپ الادى. راس، سول كەزدەگى ناقتى احۋالدان قاراعاندا، سول كەزدەگى ٴبۇتىن جاعداي مەن تۇتاس مەزگىل ٴۇشىن پايدالى بولىپ وتىرعان، وتە-موتە شەشۋشى ماڭىز الىپ وتىرعان بارلىق ٴىسىنارا جانە ٴبىر مەزەتتىڭ نارسەلەردى وتكىزىپ جىبەرمەي مىقتى ۇستاۋ قاجەت، ويتپەگەندە، ٴبىز ٴوز بەتىمەن كەتۋشىلەرگە نەمەسە ٴوز ىرقىمەن كەتۋشىلەرگە اينالامىز. شەگىنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنى بولۋ قاجەتتىلىگىنىڭ داۋلىي، مىنە، وسىندا. الايدا مۇندا ۇساق وندىرىسشىلەردىڭ اياعىنىڭ استىنان ارعىنى كورمەيتىندىگىنە سۇيەنۋگە استە بولمايدى، ٴبىز بولشەۆيكتىڭ زەرەكتىكتى ۇيرەنۋگە ٴتيىسپىز. كورۋ قابىلەتىمىز جەتكىلىكسىز بولسا، ٴدۇربى مەن ميكروسكوپتىڭ كومەگىنە سۇيەنۋىمىز كەرەك. ماركسىزمنىڭ ٴادىس ـ ساياسي جانە اسكەري جاقتاعى ٴدۇربى مەن ميكروسكوپ.

ارينە، جانلۇەلىك شەگىنىستە قيىنشىلىق بولادى. شەگىنۋدى باستاۋ ورايىن تاڭداپ الۋ، شەگىنۋدىڭ اقىرعى ٴتۇيىنىن تاڭداپ الۋ، كادىرلار مەن حالىقتى ساياسي جاقتان يلاندىرۋ ـ وسىنىڭ ٴبارى قيىن ماسەلەلەر، ٴبارىن دە شەشۋ قاجەت.

شەگىنۋدى باستاۋ ورايىن تاڭداپ الۋ ماسەلەسىنىڭ اسا زور ماڭىزى بار. ٴبىزدىڭ جياڭشيدە ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندەگى شەگىنىسىمىز ەگەر ٴدال سول ورايدا بولماعان بولسا، ايتالىق، تاعى دا كەشىككەن بولسا، وندا، ەڭ كەمىندە، ٴبىزدىڭ جەڭىسىمىزدىڭ دارەجەسىنە ىقپال جاسالعان بولار ەدى. تىم بۇرىن شەگىنۋ دە، تىم كەشىگىپ شەگىنۋ دە، ارينە، زياندى. دەگەنىمەن، جالپى العاندا، تىم بۇرىن شەگىنۋگە قاراعاندا تىم

كەشىگىپ شەگىنۋدىڭ كەلتىرەتىن زيانى زور بولادى. دەركەزىندە شەگىنۋ ٴوزىمىزدىڭ بۇكىلدەي جەڭۋگە ورىندا تۇرۋىمىزعا مۇمكىندىك بەرەدى، مۇنىڭ ٴوزى شەگىنۋدىڭ اقىرعى تۇيىنىنە جەتكەنەن كەيىن، ارميانى رەتتەۋ جانە ابدەن تىنىعىپ الىپ، تيتىقتاعان جاۋعا سوققى بەرۋ ارقىلى قارسى شابۋىلعا كوشۋگە بارىنشا زور ىقپال جاسايدى. جياڭشيدە جاۋدىڭ ٴبىرىنشى رەتكى، ەكىنشى رەتكى، ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»لارىن تالقانداۋ شايقاستارىندا جاۋعا قىسىلىپ-قىمتىرىلماي توتەپ بەردىك. تەك ٴۇشىنشى رەتكى شايقاستا عانا، ەكىنشى رەتكى شايقاستا سونشاما قاتتى جەڭىلىسكە ۇشىراعان جاۋ ويدا جوق جەردە ٴوزىنىڭ جاڭا شابۋىلىن سونشاما تەز ۇيىمداستىرعاندىقتان (ٴبىز 1931-جىلى 5-ايدىڭ 29-كۇنى ەكىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى سوعىستى اياقتاتقان ەدىك، 7-ايدىڭ 1-كۇنى جياڭ جيەشى ٴوزىنىڭ ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»ىن باستادى)، قىزىل ارميا اينالىس جول باسىپ اسىعىس توپتالدى، سونىمەن قاتتى شارشادى. بۇل ورايدى قالاي تاڭداپ الۋدا، جوعارىدا ايتىلعان ازىرلىك كەزەڭىنىڭ باستالۋ ورايىن تاڭداپ الۋدا قولدانىلعان ٴادىسىمىز سياقتى، بۇكىلدەي قاجەتتى ماتەريالدار جيناۋعا سۇيەنە وتىرىپ جانە جاۋ جاعى مەن ٴوز جاعىمىزدىڭ جالپى جاعدايىنا قاراي وتىرىپ تۇجىرىم جاسادىق.

جاۋلۇەلىك شەگىنىستە، كادىرلار مەن حالىقتىڭ ٴالى تاجىريبەسى جوق بولىپ وتىرعان كەزدە، اسكەري ىستەردەگى باسشىلىقتىڭ بەدەلى جانلۇەلىك شەگىنىستىڭ شەشۋشى ۇقىمىن از ادامنىڭ، ٴتىپتى ٴبىر ادامنىڭ قولىنا شوعىرلاندىرىپ، كادىرلاردى يلاندىرار-

لىق دارەجەگە ئالى جەتپەگەن كەزدە، كادىرلار مەن حالىقتى يالاندىرۋ ماسەلەسى توتەنشە قيىن ماسەلە بولادى. كادىرلاردىڭ تاجىريبەسى جوق بولىپ، جانلۇەلىك شەگىنىسكە سەنبەگەنىدىكتەن، ئبىرىنشى رەتكى، ئتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»لارعا قارسى تۇرۋدىڭ الماشقى كەزدەرىندە، بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ تۇتاس مەزگىلىندە بۇل ماسەلەدە ۇلكەن قيىنشىلىقتار كەزدەستى. ئبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە، ليسان لۇشيانىنىڭ نقپالى سالدارىنان كادىرلاردىڭ پىكىرى، وزدەرى يالاندىرىلمانىما دەيىن، شەگىنۋ ەمەس، شابۋىل جاساۋ بولدى. ئتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە، اسكەري ماۋشيانجۇيىلىكتىڭ نقپالى سالدارىنان كادىرلار ازىرلىككە قارسى پىكىردە بولدى. بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» عا قارسى تۇرۋ كەزىندە، كادىرلاردىڭ پىكىرى الماشىندا اسكەري ماۋشيانجۇيىلىكتى جالعاستىرا وتىرىپ، جاۋدى شىرعالاپ ىشكەرى كىرگىزۋگە قارسى تۇرۋ كوزقاراسى تۇرىندە بايقالدى، كەيىن كەلە اسكەري باۋشوۋجۇيىلىككە اينالدى. جاڭگوتاۋ لۇشيانى زاڭزۇ جانە حۇيزۋ[36] رايونىدارىندا گىنجۇيدىيلەر قۇرۋشىمىزعا بولمايتىنىدىعىنا سەنبەدى، تۇمسمى تاسقا تيگەننەن كەيىن بارىپ سەندى، بۇل دا ناقتى مىسال. تاجىريبە كادىرلار ئۇشىن قاجەتتى، جەڭىلىس، شىنىندا، جەڭىستىڭ اناسى. دەگەنمەن، باسقالاردىڭ تاجىريبەلەرىن كىشىپەيىلدىلىكپەن قابىلداۋ دا قاجەتتى، ەگەر بارلىق ئىس ئوز تاجىريبەمىزدەن وتۋگە ئتيىس، ولاي بولماسا، ئوز پىكىرىمىزدە تابان تىرەپ تۇرامىز، باسقالاردىڭ پىكىرىن قابىلدامايمىز دەلىنسە، بۇل بارىپ تۇرعان «تار ئورىستى تاجىريبەشىلدىك» بولادى. ئبىز

سوعىستا وندايلاردىڭ زاردابىن از تارتقان جوقپىز.

تاجىريبەسىزدىكتىڭ سالدارىنان حالىقتىڭ جانلۇەلىك شەگىنىس-
تىڭ قاجەتتىلىگىنە سەنبەۋى جياگىشيدە ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ
جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە شەگىنە جەتتى. ول كەزدە جي-ان،
شيڭگو، يۇگفىڭ سىقىلدى اۋدانداردىڭ جەرگىلىكتى پارتيا ۇيىم-
دارى مەن حالىق بۇقاراسىنىڭ قىزىل ارميانىڭ شەگىنۋىنە قارسى
تۇرماعاندارى بولمادى. ٴبىراق ولار سول جولى تاجىريبە الغانىنان
كەيىن، سونان بىلايعى جەردە بولعان بىرنەشە رەتكى «قورشاپ
جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە، وندايى ماسەلە مۇلدە بولمادى.
گىنجۇيديلەردىڭ قولدان كەتۋى، حالىقتىڭ جاپا شەگۋى ۋاقىتتىق
قانا ٴىس ەكەنىنە جۇرتتىڭ كوزى جەتتى، قىزىل ارميانىڭ «قور-
شاپ جويۋ»دى تالقانداي الاتىندىعىنا جۇرت سەنىم بايلادى.
الايدا حالىقتىڭ سەنۋى مەن سەنبەۋى كادىرلاردىڭ سەنۋى مەن
سەنبەۋىنە تىعىز بايلانىستى بولىپ وتىرادى، سوندىقتان باستى جانە
ٴبىرىنشى مىندەت — كادىرلاردى يلاندىرۋ.

جانلۇەلىك شەگىنىستىڭ بۇكىل رولى — قارسى شابۋىلعا وتۋدە،
جانلۇەلىك شەگىنىس تەك جانلۇەلىك قورعانىستىڭ ٴبىرىنشى
كەزەڭى عانا. بۇكىل جانلۇەنىڭ شەشۋشى ٴتۇيىنى جانلۇەلىك
شەگىنىستەن كەيىن عانا تۋاتىن قارسى شابۋىل كەزەڭىندە جەڭىسكە
جەتە الۋ - جەتە الماۋدا.

ٴتورتىنشى ٴبولىم جانلۇەلىك قارسى شابۋىل

جۇەدۇيلى باسىم بولىپ وتىرعان جاۋدىڭ شابۋىلىن جەڭۋ
جانلۇەلىك شەگىنىس كەزەڭىندە جارىقتا شىققان، بىزگە ٴتيىمدى،

جاۋعا ٴتيىمسىز بولعان، جاۋ شابۋىل باستاعان كەزدەگىمەن سالىس-
تىرعانىندا وزگەرگەن جاعدايعا بايلانىستى بولادى، ال مۇنداي
جاعدايدى ٴتۇرلى شارتتار تۋعىزادى. مۇنى جوعارىدا ايتىپ وتتىك.

ايتكەنمەن بىزگە ٴتيىمدى، جاۋعا ٴتيىمسىز شارت پەن جاعداي-
دىڭ بولىپ وتىرۋى جاۋدى جەڭىلىسكە ۇشىراتقاندىق بولىپ
ەسەپتەلە قويمايدى. مۇنداي شارت پەن جاعداي جەڭۋ مەن جەڭ-
ىلۋدى بەلگىلەيتىن مۇمكىندىكتى ازىرلەيدى، دەگەنمەن بۇل ٴالى
جەڭۋ مەن جەڭىلۋدىڭ رياليدىمى ەمەس، ەكى ارميانىڭ جەڭۋ-
جەڭىلۋى ٴالى ٴىس جۇزىندە كورىلە قويمايدى. بۇل جەڭۋ مەن
جەڭىلۋدىڭ ٴىس جۇزىندە كورىلۋى ەكى ارميانىڭ شەشۋشى سوعى-
سىنا بايلانىستى. تەك شەشۋشى سوعىس قانا ەكى ارميا اراسىنداعى
كىم جەڭىپ، كىم جەڭىلەدى ماسەلەسىن شەشە الادى. مۇنىڭ ٴوزى
جانلۋەلىك قارسى شابۋىل كەزەڭىنىڭ تۇتاس مىندەتى بولىپ
تابىلادى. قارسى شابۋىل — ۇزاق بارىس، قورعانۋ سوعىسىنىڭ ەڭ
تاماشا، ەڭ جاندى كەزەگى، سونداي-اق قورعانۋ سوعىسىنىڭ ەڭ
سوڭعى كەزەگى. اكتيپ قورعانىس دەگەندە، كوبىنەسە، وسىنداي
شەشۋشى سوعىس سيپاتىن العان جانلۋەلىك قارسى شابۋىل ايتىلادى.

شارت پەن جاعداي جانلۋەلىك شەگىنىس كەزەڭىندە ازىرلەنىپ
قانا قويماي، قارسى شابۋىل كەزەڭىندە دە ۇزدىكسىز ازىرلەنىپ
وتىرادى. بۇل كەزدەگى شارت پەن جاعداي الدىڭعى كەزەڭدەگى
شارتپەن جانە جاعدايمەن تۇگەلدەي ۇقساس فورمادا جانە ۇقساس
سيپاتتا بولمايدى.

ۇقساس فورمادا، ۇقساس سيپاتتا بولۋى مۇمكىن، ايتالىق، وسى
مەزگىلدە جاۋ ارمياسىنىڭ ونان ٴارى تيتىقتاۋى مەن ادامدارىنىڭ

ازايۋى الدىڭعى كەزەڭدەگى تيتىقتاۋى مەن ادامدارىنىڭ ازايۋىنىڭ جالعاسى عانا بولادى.

ٴبىراق بۇكىلدەي جاڭا شارت پەن جاعداي دا ٴسوزسىز تۋادى. ايتالىق، جاۋ ارمياسى سوعىستا ٴبىر نەمەسە بىرنەشە رەت جەڭىلگەن بولسا، بۇل كەزدە بىزگە ٴتيىمدى، جاۋعا ٴتيىمسىز بولىپ وتىرعان شارت ـ جاعداي جاۋ ارمياسىنىڭ تيتىقتاۋىمەن، تاعى باسقالارمەن عانا شەكتەلمەيدى، ونىڭ ۇستىنە جاۋ ارمياسىنىڭ سوعىستا جەڭىلۋى سىندى جاڭا شارت ـ جاعداي دا قوسىلادى. جاعدايدا دا جاڭا وزگەرىس تۋادى. جاۋ ارمياسى جوتكەلۋدە الاساپىراندىققا تۇسەدى، قيمىلىندا جاڭىلادى، ەكى ارميانىڭ باسىمدىلىق ـ وسالدىق جاعدايى دا بۇرىنعىسىنان باسقاشا بولادى.

ەگەر ٴبىر نەمەسە بىرنەشە جەڭىلىس جاۋ ارمياسىندا ەمەس، قايتا ٴبىزدىڭ ارميامىزدا بولسا، وندا شارت پەن جاعدايدىڭ پايدالى بولۋ ـ بولماۋى دا كەرى جاققا وزگەرەدى. دەمەك، جاۋعا ٴتيىمسىز بولعاندارى ازايادى دا، بىزگە ٴتيىمسىز بولعاندارى تۋا باستايدى، ٴتىپتى ۇلعايا تۇسەدى. بۇل دا الدىڭعىعا ۇقسامايتىن بۇكىلدەي جاڭا نارسە.

مەيلى قايسى جاقتىڭ جەڭىلىسى بولسا دا، بۇل جەڭىلۋشى جاقتىڭ ٴبىر ٴتۇرلى جاڭا تىرىسشاڭدىعىن، ياعني ٴحاۋىپتى جاعدايدان قۇتىلۋ جولىنداعى تىرىسشاڭدىعىن تىكە جانە تەز تۋعىزادى، وسىدان بارىپ جەڭىلۋشى جاق ٴوزىن وسىنداي تىڭنان پايدا بولعان، وزىنە ٴتيىمسىز، جاۋىنا ٴتيىمدى بولىپ وتىرعان شارت پەن جاعدايدان قۇتىلارىپ، وزىنە ٴتيىمدى، جاۋىنا ٴتيىمسىز بولىپ وتىرعان شارت پەن جاعدايدى تىڭنان تۋعىزىپ، قارسى جاققا قىسىم

جاسايتىن بولادى.

جەڭۋشى جاقتىڭ تىرىسشاڭدىعى مۇنىڭ كەرىسىنشە بولادى، ول ٴوزىنىڭ جەڭىسىن دامىتىپ، جاۋدى بۇرىنعىدان دا زور زيانعا ۇشىراتۋعا تىرىسادى، وسى ارقىلى وزىنە ٴتيىمدى شارت پەن جاعدايدى ارتتىرۋعا نەمەسە دامىتۋعا ۇمتىلادى، سونداي-اق قارسى جاقتىڭ ٴتيىمسىز شارت پەن حاۋىپتى جاعدايدان قۇتىلۋ نيەتىن جۇزەگە اسىرۋىنا جول بەرمەۋگە ۇمتىلادى.

سوندىقتان، مەيلى قاي جاقتان السىپ ايتقاندا دا، شەشۋشى سوعىس كەزەڭىندەگى كۇرەس بۇكىل سوعىس نەمەسە بۇكىل شايقاس بارىسىنداعى اسا شيەلەنىستى، اسا كۇردەلى، اسا قۇبىلمالى، سونداي-اق اسا قيىن، اسا ماشاقاتتى، قولباسشىلىق ەتۋ جاعىنان العاندا، اسا قيىن مەزگىل بولادى.

قارسى شابۋىل كەزەڭىندە ماسەلە وتە كوپ بولادى، ونىڭ باستىلارى: قارسى شابۋىلدى باستاۋ ماسەلەسى، اسكەر كۇشىن توپتاۋ ماسەلەسى، يۇندۇڭدىق سوعىس ماسەلەسى، تەز شەشۋشى سوعىس ماسەلەسى، جويىسپاز سوعىس ماسەلەسى، تاعى سول سىقىلدىلار.

بۇل ماسەلەلەردەگى ٴپرينسيپ، مەيلى قارسى شابۋىل جونىنەن العاندا بولسىن نەمەسە شابۋىل جونىنەن العاندا بولسىن، — نەگىزگى سيپاتى جاعىنان پارىقتالمايدى. وسى ماعىنادا العاندا، قارسى شابۋىلدى شابۋىل دەۋگە بولادى.

دەگەنمەن قارسى شابۋىل شابۋىلدىڭ ٴدال ٴوزى ەمەس. قارسى شابۋىل ٴپرينسيپى جاۋ شابۋىل جاساعان كەزدە قولدانىلادى. شابۋىل ٴپرينسيپى جاۋ قورعانىس جاساعان كەزدە قولدانىلادى.

وسى ماعنادا العاندا، بۇلاردىڭ اراسىندا ٴبىرسىپىرا پارىق تا بار.
وسى سەبەپتى بۇل ارادا ٴسوزدى قايتالاماۋ ٴۇشىن، سوعىس جۇرگىزۋدەگى ٴبىرسىپىرا ماسەلەلەردى جانلۇەلىك قورعانىستىڭ قارسى شابۋىل تاراۋىندا تۇگەل ٴسوز ەتىپ، ال جانلۇەلىك شابۋىل تاراۋىندا باسقا ماسەلەلەردى ٴسوز ەتكەن بولساق تا، ٴبىراق ولاردى قولدانعان كەزىمىزدە، ولاردىڭ ۇقساس جاقتارىنا دا، پارىقتى جاقتارىنا دا ەلەۋسىز قاراۋىمىزعا بولمايدى.

بەسىنشى ٴبولىم قارسى شابۋىلدى باستاۋ ماسەلەسى

قارسى شابۋىلدى باستاۋ ماسەلەسى «باستاپقى سوعىس» نەمەسە «كىرىسپە سوعىس» دەگەن ماسەلە بولىپ تابىلادى.
بۋرجۋازيانىڭ كوپتەگەن اسكەري ماماندارى باستاپقى سوعىس جۇرگىزۋدە ساق بولۋدى، جانلۇەلىك قورعانىستا بولسىن نەمەسە جانلۇەلىك شابۋىلدا بولسىن وسلاي ەتۋدى، وتە-موتە قورعانىستا وسلاي ەتۋدى قۋاتتايدى. مۇنى ٴبىز دە وتكەندە كەلەلى ماسەلە ەتىپ قويعان بولاتىنبىز. جياڭشيدە جاۋدىڭ ٴبىرىنشى رەتتەن بەسىنشى رەتكە دەيىنگى «قورشاپ جويۋ»لارىنا قارسى جۇرگىزىلگەن سوعىس بىزگە مول تاجىريبەلەر بەردى، وسى تاجىريبەلەردى زەرتتەپ كورۋ پايداسىز بولمايدى.
ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» كەزىندە، جاۋ 100 مىڭداي ادامەن سولتۇستىكتەن وڭتۇستىككە بەت الىپ، جي-ان، جيانىڭ شەپتەرىنەن 8 زۇڭدۇيگە ٴبولىنىپ، قىزىل ارميانىڭ گىنجۇيديىنە شابۋىل جاسادى. ول كەزدە قىزىل ارميا شامامەن 40 مىڭ ادام بولىپ، جياڭشي ولكەسىنىڭ نيڭدۋ اۋدانىنداعى حۋاڭپي، شياۋبۋ

رايونداردىنا توپتالعان ەدى.

ول كەزدەگى احۋال مىناداي بولاتىن: (1) «شابىۋىل جاساپ جويۋ» ارمياسى 100 مىڭ ادامنان ارتىپايتىن، ونىڭ ۇستىنە ولار جياڭ جيەشىنىڭ ٴوز مەنشىگىندەگى اسكەري بولىمدەر ەمەس ەدى، جالپى جاعداي ونشالىق اۋىر ەمەس بولاتىن. (2) جاۋ ارمياسىنىڭ لو لين شىسى جي-اندى قورعاپ، گانجياڭ وزەنىنىڭ باتىسىندا تۇردى. (3) جاۋ ارمياسىنىڭ 3 شىسى — گۇڭ بيڭفان، جاڭ حۇيزان، تان داۋ يۇان شىلارى جي-ان اۋدانىنىڭ شىعىس-وڭتۇستىگىندەگى، نيڭدۋ اۋدانىنىڭ باتىس-سولتۇستىگىندەگى فۋتيان، دۇڭگۋ، لۇڭگاڭ، يۇانتوۋ وڭىرلەرىن باسىپ الدى. جاڭ حۇيزان شىسىنىڭ نەگىزگى كۇشى لۇڭگاڭدا، تان داۋيۇان شىسىنىڭ نەگىزگى كۇشى يۇانتوۋدا بولدى. فۋتيان، دۇڭگۋ وڭىرلەرىندەگى حالىق A B ۇيىمىنىڭ الداۋىنا ٴتۇسىپ، ٴبىر مەزگىل قىزىل ارمياعا نانباعاندىقتان جانە قىزىل ارمياعا قاراما-قارسى بولعاندىقتان، بۇل جەرلەردى سوعىس مايدانى ەتۋ ۇيلەسىمسىز بولدى. (4) جاۋ ارمياسىنىڭ ليۋ حەديڭ شىسى شالعايدا — فۋجيان اق رايونىنداعى جيانىنيڭ اۋدانىندا تۇردى، ونىڭ جياڭشي ولكەسىنە ٴوتۋى ناعايىل بولدى. (5) جاۋ ارمياسىنىڭ 2 شىسى — ماۋ بيڭۋىن، شۇي كىشياڭ شىلارى گۋاڭچاڭ اۋدانى مەن نيڭدۋ اۋدانى ارالىعىنداعى توۋپي، لوكوۋ، دۇڭشاۋ وڭىرلەرىنە دەيىن باردى. توۋپي اق رايون ەدى دە، لوكوۋ پارتيزان رايونى بولاتىن، ال دۇڭشاۋدا A B ۇيىمى بار ەدى، حابار وڭاي پاش بولىپ قالاتىن. سونىمەن بىرگە، ماۋ بيڭ-ۋىن، شۇي كىشياڭ بولىمدەرىنە سوققى بەرىپ، ونان سوڭ باتىسقا شابۋىل جاساعاندا باتىستاعى 3 شىنىڭ — جاڭ حۇيزان، تان داۋ-

يۇان، گۇلڭ بيگفان شىلارىنىڭ تويتالىپ الۋى مۇمكىن بولعاندىقتان شەشۋشى جەڭىسكە جەتۋ وگايعا تۇسپەيتىن، ماسەلەنى ءبىر جولا تا شەشۋ مۇمكىن ەمەس ەدى. (6) جاڭ حۇيزان، تان داۋيۋان شىلارى «قورشاپ جويۋ»دىڭ نەگىزگى كۇش ارمياسى، بۇلار «قورشاپ جويۋ» ارمياسىنىڭ زۇڭگىلىگى، جياڭشي ولكەسىنىڭ جۋشيى لۋ دىپيڭنىڭ مەڭشىگەندەگى اسكەري ءبولىم بولاتىن، ونىڭ بەر جاعىندا جاڭ حۇيزان الدىڭعى شەپتىڭ زۇڭجىحۇيى ەدى. وسى 2 شى جويىلاتىن بولسا، «قورشاپ جويۋ» نەگىزىنەن تالقاندالعان بولار ەدى. 2 شىنىڭ ءارقايسىسىندا 14 مىڭ شاماسىندا ادام بولىدى، ونىڭ ۇستىنە جاڭ حۇيزان شىسى ەكى جەرگە ءبولىنىپ ورنالاستىرىلدى، ءبىز ءبىر جولى ءبىر شىعا شابۋىل جاساساق مۇلدە باسىم بولاتىن ەدىڭ. (7) جاڭ حۇيزان، تان داۋيۋان شىلارىنىڭ نەگىزگى كۇشتەرى تۇرعان لۇڭگاڭ، يۋانتوۋ وڭىرلەرى ءبىز تويتالعان جەرگە تاياۋ ەدى، ونىڭ ۇستىنە حالىق دەگەن شارت جاقسى بولعاندىقتان جاۋعا تاسالانا وتىرىپ جاقىنداي ءتۇسۋ مۇمكىن ەدى. (8) لۇڭگاڭدا تاماشا جىنىدي بار بولاتىن. يۋانتوۋعا شابۋىل جاساۋ نىڭعايسىز ەدى. جاۋ ەگەر شياۋبۋدا بىزگە شابۋىل جاسايتىن بولسا، مۇندا دا تاماشا جىنىدي بار بولاتىن. (9) ءبىز لۇڭگاڭ جاقتا ەڭ كوپ اسكەر كۇشىمىزدى تويتاي الاتىن ەدىڭ. لۇڭگاڭنىڭ باتىس - وڭتۇستىگىندە ونداعان لي قاشىقتىقتاعى شيڭگو اۋدانىندا ءبىزدىڭ مىڭنان استام ادامى بار دۋليشىمىز بولدى، جاۋدىڭ تۋ سىرتىنا اينالىپ وتۋگە دە بولاتىن ەدى. (10) ءبىزدىڭ ارميامىز ورتادان جارىپ ءوتىپ جاۋ شەبىندە ساڭىلاۋ اشاتىن بولسا، جاۋدىڭ شىعىس جانە باتىس جاقتاعى زۇڭدۇيلەرى ءبىر - بىرىنەن قاشىق ەكى توپقا ءبولىنىپ تاستالاتىن

ەدى. جوعارىداعى سەبەپتەرگە بايلانىستى، ٴبىز ٴبىرىنشى ۇرىستى
باستاۋدى ۇيىمداردىق جانە جاڭ حۋيزانىنىڭ نەگىزگى كۇشى ەسەپتە-
لەتىن 2 لۇيى مەن ٴبىر شىبۋىن تالقانداپ، شىجاڭمەن قوسا 9 مىڭ
ادامىن تۇگەل تۇتقىنعا الدىق، بىردە-ٴبىرى قۇتىلا العان جوق.
ٴبىزدىڭ ٴبىر جولعى سوعىستاعى جەڭىسىمىزدەن زارەسى ۇشقان
تان داۋيۋان شىسى دۇڭشاۋ جاققا، شۋي كىشياڭ شىسى تۋۋپي جاققا
قاراي قاشىپ كەتتى. ٴبىزدىڭ ارميامىز تاعى دا تان داۋيۋان
شىسىنا قۋا سوققى بەرىپ، ونىڭ تەڭ جارىسىن جويدى. 5 كۇن
ىشىندە (1930-جىلى 12-ايدىڭ 27-كۇنىنەن 1931-جىلى
1-ايدىڭ 1-كۇنىنە دەيىن) ەكى رەت سوعىس بولدى، سونىمەن
فۋتيانداعى، دۇڭگۋداعى، تۋۋپيدەگى جاۋ سوققىعا ۇشىراۋدان
قورقىپ جاپپا-تارماعاي شەگىندى دە، ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ
جويۋ» اياقتالدى.

ەكىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» كەزىندەگى احۋال مىناداي
بولاتىن: (1) «شابۋىل جاساپ جويۋ» ارمياسى 200 مىڭ ادام ەدى،
حى يىڭچين زۇڭسىلىك بولىپ نانچاڭدا تۇردى. (2) ٴبىرىنشى
رەتكى «قورشاپ جويۋ» كەزىندەگى سياقتى، بۇلار دا تۇگەلىمەن
جياڭ جيەشىنىڭ ٴوز مەنشىگىندەگى اسكەري بولىمدەر ەمەس ەدى.
ساي تيڭكايدىڭ 19-ارمياسى، سۇن ليانجۇڭنىڭ 26-ارمياسى،
جۋ شاۋلياڭنىڭ 8-ارمياسى ەڭ كۇشتى نەمەسە كۇشتىرەك بولاتىن،
باسقالارى السىزىرەك ەدى. (3) A B ۇيىمى الاستالىپ، گىنجۇيدىلەر-
دەگى حالىق جاپپاي قىزىل ارميانى قولدادى. (4) ۋاڭ جينيۇيدىڭ
5-ارمياسى سولتۇستىكتەن جاڭادان كەلگەندىكتەن قورقاقتىق
كورسەتتى، ونىڭ سول قاناتىنداعى گو حۋازۇڭ، حاۋ مىڭلىڭ

شىلارى دا، جالپى العاندا، سوعان ۇقساس بولىدى. (5) ٴبىزدىڭ ارميامىز فۋتيانىنان شابۋىل باستاپ، شىمىسقا قاراي جاپپاي ىلگەرىلەگەن ەدى، فۋجيان ـ جياڭشي شەكاراسىنداعى جيانىنىڭ، ليچۋان، تاينىڭ ۋگىرلەرىنىڭ گىنجۇيديىدى كەڭەيتۋگە، زاتتىق كەرەك ـ جاراق جيىپ الىپ، كەلەسى جولعى «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋعا قولايلىلىق جاساۋعا بولاتىن ەدى. ەگەر شىعىستان باتىسقا قاراي شابۋىل جاسايتىن بولساق، وندا گانجياڭ وزەنىمەن شەكتەلەتىن ەدىك تە، سوعىس اياقتاعان سوڭ ونان ٴارى ورىستەۋىمىزگە جەر بولماي قالاتىن ەدى. ەگەر سوعىستىپ بولعان سوڭ شىعىسقا جوتكەلەمىز دەسەك، وندا دا قوسىندى شارشاتىپ، ۋاقىتتى زايا كەتىرگەن بولار ەدىك. (6) ارميامىزدىڭ ادام سانى وتكەن جولعى شايقاس كەزىندەگىدەن ٴسال ازايعان بولسادا (30 مىڭنان استام ادام قالعان ەدى)، ٴبىراق 4 اي تىنىعىپ، كۇش ـ قۋات جيىپ العان بولاتىن. جوعارىداعى سەبەپتەرگە بايلانىستى، فۋتيان رايونىنداعى ۋاڭ جينيۋي، گۇڭ بيڭفان بولىمدەرىمەن (جيىنى 11 تۋان) ٴبىرىنشى سوعىستى جۇرگىزۋدى ۇيعاردىق. ولاردى جەڭىپ شىققانىنان كەيىن، ىلە ـ شالا گو حۋازۇڭ، سۇن ليانجۇڭ، جۋ شاۋلياڭ، ليۋ حىديڭ بولىمدەرىمەن سوعىستىق. 15 كۇن ىشىندە (1931 ـ جىلى 5 ـ ايدىڭ 16 ـ كۇنىنەن 30 ـ كۇنىنە دەيىن) 700 لي جول باسىپ، بەس رەت سوعىس جۇرگىزىپ، 20 مىڭنان استام مىلتىق ولجا الىپ، «قورشاپ جويۋ»دى كەلىستىرىپ وتىرىپ تالقانداديق. ۋاڭ جينيۋي ٴبولىمى شابۋىل جاساعان كەزدە، ٴبىز ەكى جاۋدىڭ ـــ ساي تيڭكاي ٴبولىمى مەن گو حۋازۇڭ ٴبولىمىنىڭ ارالىعىندا بولدىق، گو حۋازۇڭنان ونشاقتى لي الىستا، ساي تيڭكايدان 40 ليدەن استام الىستا جۇر-

دىڭ، كەيبىر ەۋلەر ءبىزدى «تۇيىقتا قىرەلدى» دەسكەن ەدى، ءبىراق اقىرى شىعىپ كەتتىڭ. بۇعان گىنجۇيدىيلەردىڭ شارت ـ جاعدايى، ونىڭ ۇستىنە جاۋ ارمياسى بولىمدەرىنىڭ بىرلىككە كەلمەگەندىگى باستى سەبەپ بولدى. گو حۋازۇڭ شىسى جەڭىلگەننەن كەيىن، حاۋ مىڭلىڭ شىسى ءتۇن قاتىپ ىۇگىنگما قاشىپ، امان قالدى.

ءۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» كەزىندەگى احۋال مىناداي بولاتىن: (1) جياڭ جيەشى ءوزى ورتاعا شىعىپ ىزۇگىسلىڭ بولدى، قاراماعىندا ءۇش باعىت ـــ سول، وڭ جانە ورتا باعىت زۇگىسلىگى-دەرى بولدى. ورتا باعىتتىڭ زۇگىسلىگى حى يىڭچين بولدى، ول جياڭ جيەشىمەن بىرگە نانچاڭدا تۇردى؛ وڭ باعىتتىڭ زۇگىسلىگى چىن مىڭشۋ بولدى، ول جي-اندا تۇردى؛ سول باعىتتىڭ زۇگىسلىگى جۋ شاۋليالڭ بولدى، ول نانفىڭدا تۇردى. (2) «شابۋىل جاساپ جويۋ» ارمياسى 300 مىڭ ادام ەدى. نەگىزگى كۇش ارمياسى جياڭ جيەشىنىڭ ءوز مەنشىگىندەگى 5 شى ـــ چىن چىڭ، لو جويىڭ، جاۋ گۋانتاۋ، ۋىي ليحۋاڭ، جياڭ ديگۋىن شىلارى ەدى، بۇل شىلاردىڭ ءارقايسىسىندا 9 تۋان، جيىنى شامامەن 100 مىڭ ادام بار بولاتىن. ەكىنشى ورىندا تۇراتىنى 3 شى ـــ جياڭ گۋاڭنايى، ساي تيڭكايى، حان دىچين شىلارى بولىپ، بۇلاردا 40 مىڭ ادام بار ەدى. ونان قالسا، سۇن ليانجۇڭ ءبولىمى بولىپ، وندا 20 مىڭ ادام بار ەدى. قالعاندارى جياڭ جيەشىنىڭ ءوز مەنشىگىندەگىلەر ەمەس ەدى، بۇلار السىزىرەك بولاتىن. (3) «شابۋىل جاساپ جويۋ» جانلۇەسى «بوگەلمەي ىلگەرىلەۋ» بولدى دا، ەكىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»داعى «قادام سايىن بەكىنىس سالۋ»دان اناعۇرلىم باسقاشا بولدى، جاۋ قىزىل ارميانى گانجياڭ وزەنىندە قىسپاققا الۋ

ارقىلى جويىپ جىبەرۋدى كوزدەەدى. (4) ەكىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» اياقتاعانىنان ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» باستالعانعا دەيىنگى ارالىقتا ٴبىر-اق اي ۋاقىت ٴوتتى. قىزىل ارميا جاپالى سوعىستاردان سوڭ تىنىعا المادى، ٴوزىن تولىقتىرا دا المادى (30 مىڭ ادام شاماسىندا بولدى)، ونىڭ ٴۇستىنە مىڭداعان لي جول باسىپ وڭتۇستىك جياڭشي گىنجۇيدىڭ باتىس بولەگىندەگى شيڭگو اۋدا-نىنا كەلىپ توپتالعان ەدى، بۇل كەزدە جاۋ بىرنەشە باعىتقا ٴبولىنىپ توپ-توپ باسىپ كەلىپ قالعان بولاتىن. جوعارىدا باياندالعان احۋالدا، ٴبىزدىڭ بەلگىلەگەن ٴبىرىنشى باعىتىمىز—شيڭگو اۋدانىنان شىعىپ ۋان-اندى باسىپ، فۋتيان بەكىنىسىن بۇزىپ ٴوتۋ، ونان سوڭ باتىستان شىعىسقا قاراي بەت الىپ، جاۋ ارتقى شەبىندەگى بايلانىس جولدارىن كەسىپ ٴوتۋ، ٴسوي-تىپ، جاۋدىڭ نەگىزگى كۇشتەرىن وڭتۇستىك جياڭشي گىنجۇيدىنە كىرگىزىپ، جارامسىز كۇيگە ٴتۇسىرۋ بولدى، مۇنى سوعىس جۇرگىزۋدىڭ ٴبىرىنشى كەزەگى ەتىپ بەلگى-لەدىك. جاۋ قايتا بۇرىلىپ سولتۇستىككە بەت السا، ٴسوز جوق، قاتتى قالجىراپ ەدى دە، ساڭلاۋدان پايدالانىپ شابۋىل جاساۋ مۇمكىن بولار ەدى، بۇل ەكىنشى كەزەڭ بولار ەدى. بۇل باعىتتىڭ وزەگى — جاۋدىڭ نەگىزگى كۇشىنە كەزدەسۋدەن ساقتانىپ، ونىڭ ٴالسىز بولىمدەرىنە شابۋىل جاساۋ ەدى. ٴبىراق ارميامىز فۋتيانعا قاراي ىلگەرىلەپ بارا جاتقاندا جاۋ مۇنى سەزىپ قالدى دا، چين چىڭ، لو جويىڭ شىلارى قۋىپ كەلدى. سونىمەن ٴبىز جوسپار-ىمىزدى وزگەرتىپ شيڭگونىڭ باتىس بولەگىندەگى گاۋشيڭشۇي بازارىنا قايتا كەلۋگە ٴماجبۇر بولدىق، بۇل كەزدە تەك وسى بازاردا جانە ونىڭ ماڭىنداعى بىرنەشە 10 شارشى لي كەلەتىن جەرلەردە

عانا ٴبىزدىڭ ارمىيامىزدىڭ توپتالۋىنا مۇمكىندىك بار ەدى. توپتالىپ
العانىمىزعا ٴبىر كۇن وتكەن سوڭ، شىعىس جاقتا قاراي ــ شيگو
اۋدانىنىڭ شىعىس بولەگىندەگى ليانتاڭعا، يۇڭفىڭ اۋدانىنىڭ
وڭتۇستىك بولەگىندەگى لياڭسۇنعا، نىڭدۋ اۋدانىنىڭ سولتۇستىك
بولەگىندەگى حۋاڭپيگە قاراي شۇعىل ىلگەرىلەۋدى ۇيعاردىق.
ٴبىرىنشى كۇنى تۇندەلەتىپ جياڭ ديڭۋىن شىسى مەن جياڭ گۋاڭناي،
ساي تيڭكاي، حان دىچيين اسكەري بولىمدەرى اراسىنداعى 40 لي
كەلەتىن بوس وڭىردەن وتىپ تە، ليانتاڭعا باردىق. ەكىنشى كۇنى
شاڭگۋان يۇنشياڭ اسكەري ٴبولىمىنىڭ (شاڭگۋان يۇنشياڭ ٴوزىنىڭ
ٴبىر شىنا جانە حاۋ مىڭليڭ شىنا قولباسشىلىق ەتەتىن) الدىڭعى
شولعىنشىلارىمەن ۇشىراستىق. ٴۇشىنشى كۇنى شاڭگۋان يۇنشياڭ
شىنا شابۋىل جاسادىق، بۇل ٴبىرىنشى سوعىس بولدى، ٴتورتىنشى
كۇنى حاۋ مىڭليڭ شىنا شابۋىل جاسادىق، بۇل ەكىنشى سوعىس
بولدى، بۇدان سوڭ 3 كۇن جول ٴجۇرىپ حۋاڭپيگە باردىق تا،
ماۋ بيڭۋىن شىنا شابۋىل جاسادىق، بۇل ٴۇشىنشى سوعىس بولدى.
ٴۇش رەتكى سوعىستا تۇگەلدەي جەڭىسكە جەتىپ، 10 مىڭنان استام
مىلتىق ولجا الدىق. بۇل كەزدە باتىسقا، وڭتۇستىككە جونەلتىلگەن
جاۋ ارمياسىنىڭ نەگىزگى كۇشتەرىنىڭ ٴبارى شىعىسقا بۇرىلدى دا،
بار نازارىن حۋاڭپيگە اۋداردى، وڭمەڭدەي تەڭ ىلگەرىلەپ، بىز-
بەن سوعىسپاق بولدى، تىمىز ٴىرى ۇلكەن قورشاۋ قالپىن جاساي
وتىرىپ، ٴبىزدىڭ ارمىيامىزعا جاقىنداپ كەلە جاتتى. ٴبىزدىڭ
ارمىيامىز جياڭ گۋاڭناي، ساي تيڭكاي، حان دىچيين اسكەري بولىم-
دەرى مەن چىن چىڭ، لو جويىڭ اسكەري بولىمدەرى اراسىنداعى
20 لي كەلەتىن بوس وڭىردەن ۇلكەن تاۋ ىشىمەن جاسىرىن ٴوتىپ،

شىعىستان باتىسقا ورالىپ شيگگو اۋدانىنىڭ جەرىنە كەلىپ توپتالدى. جاۋ مۇنى سەزىپ، قايتا باتىسقا ىلگەرىلەگەنگە دەيىن، ٴبىز جارتى اي تىنىمسىز الدىق، ال جاۋ اشتىقتان، شارشاۋدان سۇلىكتى ٴتۇسىپ، دارمەنسىزدەنىپ دە، شەگىنۋگە بەكىندى. ٴبىز تاعى دا ولاردىڭ شەگىنۋىنەن پايدالانىپ جياڭ گۋاگىناي، ساي تيڭكاي، جياڭ ديگۋىن، حان دىچين اسكەري بولىمدەرىنە شابۋىل جاساپ، جياڭ ديگۋىننىڭ ٴبىر لۇيىن، حان دىچيننىڭ ٴبىر شىسىن جويدىق، جياڭ گۋاگناي، ساي تيڭكاي شىلارىمەن سوعىستا تىرەسىپ قالعاندىعىمىزدان، ولاردىڭ قاشىپ كەتۋىنە جول بەردىك.

ٴتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» كەزىندەگى احۋال مىناداي بولاتىن: جاۋ ٴۇش باعىتقا ٴبولىنىپ گۋاڭچاڭعا قاراي ىلگەرىلەدى، نەگىزگى كۇشى شىعىس باعىتتا بولدى، باتىس باعىتتاعى 2 شىسى ٴبىزدىڭ الدىمىزدان شىعا كەلدى، ونىڭ ۇستىنە ٴبىز توپتالعان جەرگە باسىپ كەلىپ قالدى. سونىڭ ٴۇشىن، ٴبىز الدىمەن ييحۋاڭ-نىڭ وڭتۇستىگىندەگى رايوندا جاۋدىڭ باتىس باعىتتاعىسىنا شابۋىل جاساپ، ٴبىر جولدىڭ وزىندە-اق 2 شىنى — لي ميڭ، چىن شىجي شىلارىن جويا الدىق. جاۋ سول باعىتتان 2 شى ٴبولىپ شىعارىپ، ورتا باعىتىنا ۇشتاسا وتىرىپ ونان ٴارى ىلگەرىلەدى، ٴبىز ييحۋاڭ-نىڭ وڭتۇستىگىندەگى رايوندا ونىڭ تاعى ٴبىر شىسىن جويا الدىق. ەكى رەتكى شايقاستا 10 مىڭنان استام مىلتىق ولجا الدىق، سونىمەن بۇل رەتكى «قورشاپ جويۋ» بۇكىلدەي تالقاندالدى.

بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»دا جاۋ قامالشىلدىق جاڭا جانلۋە بويىنشا ىلگەرىلەپ، الدىمەن ليچۋاندى باسىپ الدى. ال ٴبىز ليچۋاندى قايتارىپ الۋدى، جاۋدى گىنجۇيديدىڭ سىرتىنان توسۋدى

كوزدەپ، جاۋدىڭ لىچۋاننىڭ سولتۇستىگىندەگى بەرىك جىندىي ٴارى اق رايون بولىپ ەسەپتەلەتىن شياۋشىعا شابۋىل جاسادىق. بۇل سوعىستا جەڭىسكە جەتە الماي تاعى دا لىچۋاننىڭ شىعىس وڭتۇستىگىندەگى زىشىچياۋعا شابۋىل جاسادىق، بۇل دا جاۋدىڭ بەرىك جىندىي ٴارى اق رايون ەدى، مۇندادا جەڭىسكە جەتە المادىق. بۇدان سوڭ جاۋدىڭ نەگىزگى كۇشتەرى مەن قامالدارى اراسىندا سوعىس جۇرگىزەمىز دەپ ىنالىپ ٴجۇرىپ، مۇلدە بىيدۇڭ ورنىعا تۇستىك. بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى سوعىس ٴبىر جىلعا سوزىلدى، بىزدە ىرىقتىلىق پەن يكەمدىلىك مۇلدە بولمادى. اقىرى جياڭشي گىنجۇيدىنەن شەگىنۋگە ٴماجبۇر بولدىق.

جوعارىدا باياندالعان ٴبىرىنشى رەتتەن بەسىنشى رەتكە دەيىنگى «قورشاپ جويۋ»لارعا قارسى تۇرۋ مەزگىلدەرىندەگى ارمىيامىزدىڭ سوعىس جۇرگىزۋ تاجىريبەلەرى مىنانى دالەلدەدى، قورعانىس ورنىندا تۇرعان قىزىل ارمىيانىڭ كۇشتى «شابۋىل جاساپ جويۋ» ارمىياسىن تالقانداۋىندا قارسى شابۋىلدىڭ ٴبىرىنشى ۇرىسى تۋتەنشە زور ماڭىز الادى. ٴبىرىنشى ۇرىستىڭ جەڭىسكە جەتۋى نەمەسە جەڭىلىسكە ۇشىراۋى ٴبۇتىن جاعدايعا اسا زور ىقپال جاسايدى، ٴتىپتى ەڭ سوڭعى ٴبىر ۇرىسقا دەيىن ىقپال جاسايدى. سونىڭ ٴۇشىن، تومەندەگىدەي قورتىندى شىعادى:

ٴبىرىنشى، العاشقى سوعىستا جەڭىپ شىعۋ كەرەك. جاۋ احۋالى، جەر جاعدايى، حالىق، ت.ب. شارتتار تۇگەلىمەن بىزگە ٴتيىمدى، جاۋعا ٴتيىمسىز ەكەنىنە شىن مانىندە كوز جەتكەنىنەن كەيىن عانا ىسكە كىرىسۋ قاجەت. بۇلاي بولماعاندا، شەگىنسەك شەگىنەيىك، سالماقتىلىقپەن وراي كۇتەيىك. وراي قاشان دا كەلەدى، جەڭىل-

تەكتىكپەن سۋعسقا شىعۋعا بولمايدى. ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە، اۋەلى تان داۋىۋان بولىمىنە شابۋىل جاساماق بولعان ەدىك، ٴبىراق جاۋ جەر ٴتۇزىلىسى قولايلى بولعان يۋانتۋۋ جىندىنەن تاپجىلماعاندىعى سەبەپتى عانا، ارمياىمىز ەكى رەت ىلگەرىلەپ بارسادا، ەكى رەتىندە دە سابىر ـ تاعاتپەن ارتقا شەگىندى، ٴبىرتەشە كۇنىنەن سوڭ شابۋىل جاساۋعا ىڭعايلى بولعان جاڭ حۇيزان ٴبولىمىن تاۋىپ الدى. ەكىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە، ارمياىمىز ىلگەرىلەپ دۇڭگۋعا باردى، بۇل ارادا ۋاڭ جينيۋي ٴبولىمىنىڭ فۋتياندىعى بەرىك جىندىنەن شىعۋىن كۇتكەندىگى سەبەپتى عانا، اشكەرەلەنىپ قالۋ حاۋپىنە قاراماي جانە ۇشقالاقتىقپەن تەز شابۋىل جاساۋ ۇسىنىستارىنىڭ بارىنەن باس تارتىپ، جاۋدى قىسپاققا الدى دا، 25 كۇن بويى توسىپ، اقىرىندا تالاپتى ورىندادى. ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدا، سونشاما قيىن ـ قىستاۋ جاعداي بولىپ وتىرعان، ارمياىمىزعا مىڭداعان لي جول باسىپ قايتا ورالۋعا تۋرا كەلگەن، ونىڭ ۇستىنە جاۋ ٴبىزدىڭ ٴوزىمىزدىڭ وكپە تۇسىنا جانە تۋ سىرتىنا اينالىپ بارىپ سوقتىعۋ بەرۋ جوسپارىمىزدى ٴبىلىپ قويعان بولسادا، ٴبىراق ٴبىز سوندادا سابىر ـ تاعاتپەن قايتا ورالىپ، جوسپارىمىزدى ارادان جارىپ وتۋگە وزگەرتىپ، اقىرى ليانتاڭدا ٴبىرىنشى سوعىستى جاقسى جۇرگىزدىك. ٴتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە، نانفىڭعا شابۋىل جاساپ، ونى الا الماعانىمىزدان كەيىن، شەگىنۋ شاراسىن باتىل قولدانىپ، اقىرى جاۋدىڭ وڭ قاناتىنا وتىپ تە، دۇڭشاۋ رايونىنا توپتالىپ، يىحۋاڭنىڭ وڭتۇستىگىندە ٴىرى جەڭىستى سوعىس باستادىق. تەك بەسىنشى

رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە عانا، باستاپقى سوعىستىڭ ماڭىزىنىڭ زور ەكەندىگىن مۇلدە بىلمەي، ليچۋان قالاسىنىڭ قولدان كەتۋىنەن ۇرەيلەنىپ، جاعدايدى جاقسارتۋ ماقساتىمەن سولتۇستىككە بارىپ جاۋدىڭ ۇستىنەن ٴتۇسىپ قالدىق، شۇنكوۋدا كۇتىپ العان جەردەن بولعان كەزدەسۋ سوعىسىنىڭ جەڭىسىنە جەتكەننەن (جاۋدىڭ ٴبىر ديۆيزياسىن جويعاننان) كەيىن، بۇل سوعىستى ٴبىرىنشى سوعىس دەپ ەسەپتەمەي، بۇل سوعىس ٴسوزسىز تۋراسىندا تۋدىرعان وزگەرىستەردى كورمەي، جەڭىسكە جەتۋ ناعايىل بولىپ وتىرسا دا، شياۋشىعا اتتانا جاۋدىڭ جايىنا جەتەلەنىپ كەتتىك. ٴسويتىپ، العاشقى قادامنان باستاپ ـ اق جۇدىرىقتى كەرى تارتىپ ۇرۋعا ايىرىلىپ قالدىق، بۇل، شىنىندا دا، بارىپ تۇرعان دورەكى، بارىپ تۇرعان ناشار ۇرىس ٴادىسى ەدى.

ەكىنشى، باستاپقى سوعىس جوسپارى تۇتاس شايقاستىق جوسپاردىڭ ورگانيكالىق باستاماسى بولۋى قاجەت. تۇتاس شايقاستىق جاقسى جوسپار بولمايىنشا، ٴبىرىنشى سوعىستىڭ شىن مانىندە ٴساتتى جۇرگىزىلۋى استە مۇمكىن ەمەس. مۇنىڭ ٴوزى، باستاپقى سوعىستا جەڭىستى سوعىس جۇرگىزىلگەن كۇندە دە، ەگەر بۇل سوعىس تۇتاس شايقاسقا پايداسىز بولىپ قانا قويماي، ٴتىپتى زيياندى بولسا، وندا بۇل سوعىس جەڭىسكە جەتكەنىمەن، ٴبارىبىر، جەڭىلىسكە ۇشىراعان بولىپ ەسەپتەلەدى (مىسالى، بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» كەزىندەگى شۇنكوۋ ۇرىسى) دەگەن ٴسوز. سونىڭ ٴۇشىن ٴبىرىنشى سوعىستى جۇرگىزۋدەن بۇرىن، ەكىنشى، ٴۇشىنشى، ٴتورتىنشى، ٴتىپتى ەڭ سوڭعى سوعىستىڭ، جالپى العاندا، قالاي جۇرگىزىلەتىندىگىن، ٴبىز ٴار سوعىستا جەڭىپ وتىرساق، جاۋ ارمياسىنىڭ ٴبۇتىن جاعدا-

ىندا قانداي وزگەرىستەر بولاتىندىعىن، ال ەگەر جەڭىلىپ قالساق، تاعى دا قانداي وزگەرىستەر بولاتىندىعىن ويلاپ قويۋ قاجەت. ناتيجەنىڭ بۇكىلدەي ٴبىزدىڭ كۇتكەنىمىزدەي بولىپ شىعۋى ناعايىل بولسا دا، ٴتىپتى مۇلدە ولاي بولىپ شىقپاسا دا، ٴبىراق ەكى جاقتىڭ ٴبۇتىن جاعدايىنا نەگىزدەلە وتىرىپ، ولاردى زەيىن سالا، مۇقيات وي جۇگىرتىپ ٴتۇسىنۇ قاجەت. ٴبۇتىن جاعدايدى ەسەپكە الماعاندا شاحماتتا ٴبىر ٴجۇرىستى دە، شىنىندا، ۇتىمدى جۇرۋگە بولمايدى.

ٴۇشىنشى، كەلەسى جانلۇەلىك كەزەڭدە قالاي ىستەۋدى دە ويلانۋ قاجەت. ەگەر قارسى شابۋىلعا ٴمان بەرىلىپ، قارسى شابۋىل جەڭىسكە جەتكەنەن سوڭعى نەمەسە قارسى شابۋىل الدا-جالدا جەڭىلىسكە ۇشىراعاننان سوڭعى ىستەردىڭ قالاي ىستەلە-تىندىگىنە ٴمان بەرىلمەسە، وندا بۇل دا جانلۇەلىك جەتەكشىنىڭ ٴوز مىندەتىن تولىق وتەي الماعاندىعى بولادى. جانلۇەلىك جەتەكشى جانلۇەلىك كەزەڭدە تۇرعان كەزدە الداعى جەردە بولاتىن كوپتەگەن كەزەڭدەردى ەسەپكە الۋ، ەڭ بولماعاندا، كەلەسى ٴبىر كەزەڭدى ەسەپكە الۋ ٴتيىس. الداعى وزگەرىستەر بولجاۋعا قيىن بولعانىمەن، قانشالىق الىسقا قاراعان سايىن سونشالىق بۇلدىر كورىنەتىن بولعانىمەن، ٴبىراق جالپى ەسەپ جاساۋ مۇمكىن، بولاشاقتى مولشەرلەۋ قاجەتتى. ٴبىر قادام العا اتتاسا سول قادامدى عانا كورەتىن جەتەكشىلىك ٴتاسىلى ساياسيعا ٴتيىمسىز، سوعىسقا دا ٴتيىمسىز بولادى. ٴبىر قادام العا اتتاعاندا سول قادامداعى ناقتى وزگەرىستەرگە كوز جىبەرۋ، وسىعان نەگىزدەلىپ ٴوزىنىڭ جانلۇەلىك جانە شايقاستىق جوسپارىنا وزگەرىس ەنگىزۋ نەمەسە ونى دامىتۋ

قاجەت، ولاي ىستەمەگەنىدە تاۋەكەلشىلدىكپەن كيمەلەۋ قاتەلىگى تۋىلادى. دەگەنمەن تۇتاس جانلۇەلىك كەزەڭدى، ٴتىپتى بىرنەشە جانلۇەلىك كەزەڭدى قامتيتىن، جالپى العاندا، پىسۋى جەتكەن، ۇزاق ۋاقىتتىق باعىت كەم بولسا استە بولمايدى. ولاي ىستەمەگەندە، ەكى ۇداي بولىپ، قيىن حالگە ٴتۇسۋ قاتەلىگى وتىلەدى، بۇل ٴىس جۇزىندە جاۋدىڭ جانلۇەلىك تالابىنا ۇيلەسىپ، ٴوزىمىزدى بيدۇڭ ورنىعا تۇسىرگەندىك بولادى. جاۋ تۇكشۋايىۋىندا بەلگىلى جانلۇەلىك كورەگەندىك بار ەكەندىگىن ٴبىلۋ قاجەت. ٴبىز ٴوزىمىزدى جاۋدان ٴبىر دارەجە جوعارى ەتىپ شىنىقتىرعاندا عانا جانلۇەلىك جەڭىستىڭ مۇمكىندىگىنە يە بولامىز. جاۋدىڭ بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» مەزگىلىندەگى «سول»شىل جيحۇيجۋيىلىك لۋشيانىنىڭ جانە جاڭ گوتاۋ لۋشيانىنىڭ جانلۇەلىك جەتەكشىلىگىنىڭ قاتە بولۋى، كوبىنەسە، وسى ٴتۇيىندى ورىنداماعاندىقتان بولدى. قىسقاسى، شەگىنۋ كەزەگى كەزىندە قارسى شابۋىل كەزەگىن ەسەپكە الۋ قاجەت، قارسى شابۋىل كەزەگى كەزىندە شابۋىل كەزەگىن ەسەپكە الۋ قاجەت، سونداي-اق شابۋىل كەزەگى كەزىندە شەگىنۋ كەزەگىن ەسەپكە الۋ قاجەت. مۇنداي ەسەپ بولماي، كوز الداعى پايدا-زيانمەن شىرمالىپ قالۋ جەڭىلىس جولى بولىپ تابىلادى.

العاشقى سوعىستا جەڭىپ شىعۋ كەرەك؛ تۇتاس شايقاستىق جوسپارعا ٴمان بەرۋ قاجەت؛ كەلەسى جانلۇەلىك كەزەڭگە ٴمان بەرۋ قاجەت: بۇلار — قارسى شابۋىل باستاعاندا، ياعني ٴبىرىنشى سوعىستى جۇرگىزگەندە ۇمىتۋعا بولمايتىن ٴۇش ٴپرينسيپ.

التىنشى ٴبولىم اسكەر كۇشىن توپتاۋ ماسەلەسى

اسكەر كۇشىن توپتاۋ بىلاي قاراعاندا وڭاي بولعانىمەن، ونى ىسكە اسىرۋ ەداۋىر قيىن. كوپپەن ازدى جەڭۋ تاماشا ٴادىس ەكەنى بارلىق ادامعا ايان، ٴبىراق كوپتەگەن ادامدار وسىلاي ىستەي الماي، كەرىسىنشە، كوپ رەتتەردە، اسكەر كۇشىن بىتىراتىپ الادى، بۇعان جەتەكشىدە جانلۋەلىك وي بولىماي، ونىڭ كۇردەلى جاعدايعا الدانىپ قالۋى، وسىدان بارىپ جاعدايدىڭ بيلەۋىندە قالۋى، ىرىقتىلىق قابىلەتىنەن ايىرىلىپ، ەپتەپ-سەپتەپ امالداۋ ٴادىسىن قولدانۋى سەبەپ بولادى.

مەيلى قانشاما كۇردەلى، اۋىر، مۇشكىل جاعدايدا تۇرعاندا بولسىن، اسكەري جەتەكشىگە ەڭ الدىمەن قاجەت بولاتىنى — ٴوزىنىڭ كۇشىن دەربەس، ٴوز-وزىنە قوجا بولا وتىرىپ ۇيىمداستىرۋ جانە ىستەتۋ. جاۋدىڭ ماجبۇرلەۋىمەن بيدۇڭ ورنىنا ٴتۇسۋ ٴىسى ٴاردايىم بولىپ وتىرادى، مۇنداي جاعدايدا، ماڭىزدىسى، جۋدۇگدىق ورنىندى تەز قالپىنا كەلتىرۋ. ەگەر مۇنداي ورنىندى قالپىنا كەلتىرە الماعاندا، الداعى ىستەردە جەڭىلىس قانا بولادى.

جۋدۇگدىق ورىن قۇر قيال ەمەس، قايتا ناقتى، زاتتىق بولادى. بۇل ارادا، ەڭ ماڭىزدىسى — مەيلىنشە مول ٴارى بەلسەندى ارميانى ساقتاپ قالۋ، توپتاۋ.

قورعانىس سوعىسى ٴاسىلى بيدۇڭ ورنىنا وڭاي تۇسەدى، قورعانىس سوعىسى جۋدۇگدىق ۇقىقتى شابۋىل سوعىسىنداي تولىق ٴورىس الدىرا المايدى. ٴبىراق قورعانىس سوعىسى — بيدۇگدىق فورما ىشىندە جۋدۇگدىق مازمۇنعا يە بولا الاتىن، فورما جاقتاعى

بىيدۇگدىق كەزەڭىنەن فورما جاقتاعى، مازمۇن جاقتاعى جۋدۇگدىق كەزەڭگە كوشە الاتىن سوعىس. بۇكىلدەي جوسپارلى بولاتىن جانلۇەلىك شەگىنىس فورما جاقتا لاجىسىزدان جارىقشا شىعادى، مازمۇن جاقتا اسكەري كۇشتى ساقتاي وتىرىپ، ورايى كەلگەندە جاۋدى تالقانداۋ، جاۋدى شىرعالاپ ىشكەرى كىرگىزىپ، قارسى شابۋىلعا ازىرلەنۋ بولادى. شەگىنۋگە كونبەي، سوعىسقا اسىپ-ساسىپ كىرىسۋ (مىسالى، شياۋشى ۇرىسى) كورىنىستە جۋدۇگدىققا كۇش سالا تالاسۋ سياقتى بولعانىمەن، ىس جۇزىندە بىيدۇگدىق بولىپ شىعادى. جانلۇەلىك قارسى شابۋىل مازمۇن جاقتا جۋدۇگدى بولىپ قانا قويماي، فورما جاقتا دا شەگىنۋ كەزىندەگى بىيدۇگدىق كۇيدەن ارىلادى. جاۋ ارمياسى جونىنەن ايتقاندا، قارسى شابۋىل ٴبىزدىڭ ارميامىزدىڭ ونى جۋدۇگدىق ۇقىپتان بەزۋگە ماجبۇرلەۋى، سونىمەن بىرگە ونى بىيدۇڭ ورنىعا تۇسىرۋگە تىرىسۋى بولادى.

بۇل ماقساتقا تولىق جەتۋدە اسكەر كۇشىن توپتاۋ، يۇندۇگدىق سوعىس، تەز شەشۋشى سوعىس، جويىمپاز سوعىس — مۇنىڭ ٴبارى قاجەتتى شارتتار. ال اسكەر كۇشىن توپتاۋ — ماڭداي الدى جانە باستى شارت.

اسكەر كۇشىن توپتاۋدىڭ قاجەت بولاتىن سەبەبى، ول جاۋ مەن ٴبىزدىڭ ارامىزداعى جاعدايدى وزگەرتۋ ٴۇشىن بولادى. ٴبىرىنشى، ىلگەرىلەۋ جانە شەگىنۋ جاعدايىن وزگەرتۋ ٴۇشىن بولادى. وتكەندە جاۋ ىلگەرىلەپ، ٴبىز شەگىندىك، ال ەندى ٴبىز ٴوزىمىز ىلگەرىلەپ، جاۋدى شەگىندىرۋ ماقساتىنا جەتۋگە ۇمتىلىپ وتىرمىز. اسكەر كۇشىن توپتاي وتىرىپ ٴبىر ۇرىستا جەڭىسكە جەتسەك، بۇل ماقساتقا سول ۇرىستىڭ وزىندە-اق جەتكەن بولامىز،

تۇتاس شايقاستا دا ىقپال جاسايمىز.

ەكىنشى، شابۋىل جاساۋ جانە قورعانىس جاساۋ جاعدايىن وزگەرتۋ ٴۇشىن بولادى. شەگىنگەنىندە ەڭ اقىرعى تۇيىنگە دەيىن شەگىنۋ قورعانىس سوعىسىندا، ەگىزىنەن العاندا، پاسسىپ كەزەڭگە، ياعني «قورعانىس» كەزەڭىنە جاتادى. ال قارسى شابۋىل اكتىپ كەزەڭگە، ياعني «شابۋىل» كەزەڭىنە جاتادى. قارسى شابۋىل تۇتاس جانلۇەلىك قورعانىستا قورعانۋ سيپاتىنان اۋلاق بولا الماعانىمەن، ٴبىراق شەگىنۋمەن سالىستىرعاندا، فورما جاعىندا عانا ەمەس، مازمۇن جاعىندا دا وزگەرگەن نارسە بولىپ ەسەپتەلەدى. قارسى شابۋىل — جانلۇەلىك قورعانىس پەن جانلۇەلىك شابۋىل اراسىنداعى وتپەلى نارسە، ول جانلۇەلىك شابۋىلدىڭ قارساڭى سيپاتىن الادى، اسكەر كۇشىن توپتاۋ وسى ماقساتقا جەتۋ ٴۇشىن بولادى.

ٴۇشىنشى، ىشكى شەپ پەن سىرتقى شەپ جاعدايىن وزگەرتۋ ٴۇشىن بولادى. جانلۇەلىك جاقتا ىشكى شەپتە سوعىس جۇرگىزىپ وتىرعان ارميا، اسىرەسە «قورشاپ جويۋ»عا تاپ بولىپ وتىرعان قىزىل ارميا تولىپ جاتقان تيىمسىزدىكتەرگە ۇشىراپ وتىرادى. ٴبىراق شايقاستاردا ىدەمەسە ۇرىستاردا ونى وزگەرتۋىمىزگە بولادى جانە وزگەرتۋ ابدەن ٴتيىستى. جاۋ ارمياسىنىڭ ٴبىزدىڭ ارميامىزعا قاراتقان كولەمدى «قورشاپ جويۋ»ىن ٴبىزدىڭ ارميامىزدىڭ جاۋ ارمياسىنا قاراتقان تولىپ جاتقان جەكە، شاعىن قورشاپ جويۋىنا اينالدىرۋعا بولادى. جاۋ ارمياسىنىڭ ٴبىزدىڭ ارميامىزعا جانلۇەلىك جاقتان بولىنە ىلگەرىلەپ، بىرىگىپ سوققى بەرۋىن ٴبىزدىڭ ارميامىزدىڭ جاۋ ارمياسىنا شايقاستىق ىەمەسە ۇرىستىق جاقتان بولىنە ىلگەرىلەپ، بىرىگىپ سوققى بەرۋىنە اينالدىرۋعا بولادى.

جاۋ ارمياسىنىڭ جانلۇەلىك جاقتان ٴبىزدىڭ ارميامىزدان باسىم-
دىلىعىن ٴبىزدىڭ ارميامىزدىڭ شايقاستىق نەمەسە ۇرىستىق جاقتان
جاۋ ارمياسىنان باسىمدىلىعىنا ايىنالدىرۋعا بولادى. جانلۇەلىك
جاقتان كۇشتىلىك ورنىندا تۇرعان جاۋ ارمياسىن شايقاستىق نەمەسە
ۇرىستىق جاقتان السىزدىك ورنىنا تۇسىرۋگە بولادى. سونىمەن
قابات، ٴوزىمىزدىڭ جانلۇەلىك جاقتاعى السىزدىك ورنىمىزدى
شايقاستىق نەمەسە ۇرىستىق جاقتاعى كۇشتىلىك ورنىنا ايىنالدىرۋى-
مىزعا بولادى. ىشكى شەپ سوعىسىنداعى سىرتقى شەپ سوعىسى،
«قورشاپ جويۋ» ىشىندەگى قورشاپ جويۋ، قىڭسولاۋ ىشىندەگى
قىڭسولاۋ، قورعانىس ىشىندەگى شابۋىل، وسالدىق ىشىندەگى باسىم-
دىلىق، السىزدىك ىشىندەگى كۇشتىلىك، تيىمسىزدىك ىشىندەگى
تيىمدىلىك، بيىدۇڭدىق ىشىندەگى جۋدۇڭدىق دەگەن، مىنە، وسى.
جانلۇەلىك قورعانىس بارىسىندا جەڭىسكە قول جەتكىزۋ، نەگىزىنەن
العاندا، اسكەر كۇشىن توپتاۋ سىندى ٴبىر جۇرىسكە بايلانىستى.

جۇڭگو قىزىل ارمياسىنىڭ سوعىس تاريحىندا، بۇل ماسەلە كوپ
رەتتەردە ەلەۋلى تالاس-تارتىسقا ايىنالعان ماسەلە بولىپ كەلەدى.
1930-جىلى 10-ايدىڭ 4-كۇنگى جي-ان شايقاسىندا، اسكەر
كۇشىنىڭ تولىق توپتالۋىن كۇتپەي-اق ىلگەرىلەگەن جانە شابۋىل
جاساعان ەدىك، ٴبىر ٴتاۋىرى جاۋ (دىڭ يىڭ شىسى) ٴوزى قاشىپ
كەتتى، ٴبىزدىڭ شابۋىلىمىزدىڭ ٴوزى ناتيجە بەرمەدى.

1932-جىلدان باستاپ، «بۇكىل شەپ بويىنشا شابۋىلعا ٴوتۋ»
دەيتىن ۇران پايدا بولدى دا، گىنجۇيدىڭ ٴتورت جاعىنان —
شىعىسىنان، باتىسىنان، وڭتۇستىگىنەن جانە سولتۇستىگىنەن بىردەي
شابۋىلعا ٴوتۋ تالاپ ەتىلدى. بۇل جانلۇەلىك قورعانىس كەزىندە

دۇرىس بولماۋى بىلاي تۇرسىن، ٴتىپتى جانلۋلىك شابۋىل كەزىندە دە دۇرىس بولمايتىن ەدى. جاۋدىڭ كۇشى مەن ٴبىزدىڭ كۇشىمىز اراسىنداعى سالىستىرمانىڭ تۇتاس جاعدايىندا تۇبەگەيلى وزگەرىستەر بولماي وتىرعان كەزدە، جانلۋدە نەمەسە تاكتيكادا بولسىن، قورعانىس جانە شابۋىل، قىسپاققا الۋ جانە تۇتقيىل سوققى سىندى ەكى جاق بولادى، «بۇكىل شەپ بويىنشا شابۋىلعا ٴوتۋ» دەيتىنى ٴىس جۇزىندە نەكەن-ساياق ۇشىرايدى. بۇكىل شەپ بويىنشا شابۋىلعا ٴوتۋ ۇرانى اسكەري ماۋشيانجۋيىلىكپەن قوسارلانا كەلگەن اسكەري تەڭگەرمەشىلدىك بولىپ تابىلادى.

اسكەري تەڭگەرمەشىلدەر 1933-جىلى «قوس جۇدىرىقپەن ۇرۋ» دەيتىندى كوتەرىپ شىعىپ، قىزىل ارميانىڭ نەگىزگى كۇشتەرىن ەكىگە ٴبولدى دە، ەكى جانلۋلىك باعىتتا ٴبىر ۋاقىت ىشىندە جەڭىسكە جەتۋدى كوزدەدى. ناتيجەدە ٴبىر جۇدىرىق بوسقا قوسىلماي قالدى دا، ەندى ٴبىر جۇدىرىق ۇرا-ۇرا ابدەن قالجىرادى، ونىڭ ۇستىنە سول كەزدە قول جەتۋ مۇمكىن بولعان ەڭ ٴىرى جەڭىسكە قول جەتپەدى. مەنىڭ پىكىرىمشە، كۇشتى جاۋ ارمياسى ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرعان شارت-جاعدايدا، وزىمىزدە قانشا ارميا بولسا دا مەيلى، ٴبىر ۋاقىت ىشىندە ولاردى ىستەتۋدىڭ باستى باعىتى ەكەۋ بولماي، بىرەۋ-اق بولۋعا ٴتيىس. مەن سوعىس جۇرگىزۋ باعىتىنىڭ ەكەۋ نەمەسە ودان دا كوپ بولۋىنا قارسى ەمەسپىن، ٴبىراق باستى باعىتىس ٴبىر ۋاقىت ىشىندە بىرەۋ-اق بولۋعا ٴتيىس. جۇڭگو قىزىل ارمياسى ٴۇشىنشى ارميا كۇيىندە ىشكى سوعىس مايدانىنا شىقتى، ول كۇشتى جاۋدى ارت-ارتىنان جەڭىپ دۇنيەنى ٴدۇر سىلكىندىرگەن سوعىس ناتيجەلەرىن، كوبىنەسە، اسكەر كۇشىن توپتاپ

ىستەتۋ ارقىلى قولعا كەلتىردى. مەيلى قانداي دا ٴبىر ٴىرى جەڭىستى سوعىس بولسىن وسىنى دالەلدەيدى. «بىرمەن ونعا قارسى تۇرۋ، ونمەن جۇزگە قارسى تۇرۋ» ــ جانىلۋەلىك ٴسوز، ول تۇتاس سوعىسقا، جاۋدىڭ كۇشى مەن ٴبىزدىڭ كۇشىمىزدىڭ تۇتاس سالىستىرماسىنا بايلانىستى ايتىلعان؛ وسى ماعىنادا العاندا، ٴبىز، شىنىندا دا، سولاي ىستەدىك. ول شايقاس پەن تاكتيكاعا بايلانىستى ايتىلعان ەمەس؛ وسى ماعىنادا العاندا، ٴبىز اسىلا ولاي ىستەمەۋگە ٴتيىسپىز. ٴبىز قارسى شابۋىلدا نەمەسە شابۋىلدا بولسىن ٴاردايىم كوپ كۇشتى توپتاپ جاۋدىڭ ٴبىر بولەگىنە شابۋىل جاسايمىز. 1931 ـ جىلى 1 ـ ايدا جياڭشي ولكەسىنىڭ نىڭدۋ اۋدانىنداعى دۇڭشاۋ رايونىندا تان داۋيۇان بولىمىنە شابۋىل جاساۋ سوعىسىندا، 1931 ـ جىلى 8 ـ ايدا جياڭشي ولكەسىنىڭ شيڭگو اۋدانىنداعى گاۋشيڭشۇي رايونىندا 19 ـ ارمياعا شابۋىل جاساۋ سوعىسىندا، 1932 ـ جىلى 7 ـ ايدا گۋاڭدۇڭ ولكەسىنىڭ نانشيۇڭ اۋدانىنداعى شۇيكوۋشۇي رايونىندا چىن جيتاڭ بولىمىنە شابۋىل جاساۋ سوعىسىندا، 1934 ـ جىلى 3 ـ ايدا جياڭشي ولكەسىنىڭ ليچۋان اۋدانىنداعى تۋانسۇن رايونىندا چىن چىڭ بولىمىنە شابۋىل جاساۋ سوعىسىندا، ــ وسىلاردىڭ بارىندە، اسكەر كۇشىن توپتاماۋدىڭ زاردابىن تارتتىق. مىسالى، شۇيكوۋشۇي مەن تۋانسۇنداعى سوعىستى ٴاسىلى ادەتتە جەڭىستى سوعىس دەپ ەسەپتەمەۋگە، ٴتىپتى ٴىرى جەڭىستى سوعىس دەپ ەسەپتەۋگە بولاتىن ەدى (الدىڭعىسىندا چىن جيتاڭنىڭ 20 تۋانى كۇيرەتىلدى، سوڭعىسىندا چىن چىڭنىڭ 12 تۋانى كۇيرەتىلدى)، ٴبىراق ٴبىز مۇنداي جەڭىستى سوعىستى ەشقاشان دا قۋپتاعان ەمەسپىز، بەلگىلى ماعىنادا العاندا، مۇنى ٴتىپتى جەڭىـ

لىستى سوعىس دەۋگە دە بولادى، ويتكەنى ولجا تۇسپەسە نەمەسە تۇسكەن ولجا شىعىنىنان ارتپاسا، بىزشە، مۇنىڭ ماڭىزى تىم مار- دىمسىز بولادى. ٴبىزدىڭ جانلۇەمىز ـــ «بىرمەن ونعا قارسى تۇرۋ»، ٴبىزدىڭ تاكتيكامىز ـــ «ونىمەن بىرگە قارسى تۇرۋ»، بۇل ـــ ٴبىز- دىڭ جاۋدى جەڭۋدەگى نەگىزگى زاڭدارىمىزدىڭ ٴبىرى.

اسكەري تەڭگەرمەشىلدىك 1934 ـ جىلعى بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە ٴورشىپ شەگىنە جەتتى. «اسكەردى الىپ باعىتقا ٴبولۋ»، «بۇكىل شەپ بويىنشا قارسىلىق كورسەتۋ» ارقىلى جاۋدى جەڭۋگە بولادى دەپ ەسەپتەلدى، ناتيجەدە جاۋدان جەڭىلدىك، بۇعان جەردەن ايىرىلىپ قالار ما ەكەنبىز دەپ قورقۋ سەبەپ بولدى. نەگىزگى كۇشتەردى ٴبىر بەتالىسقا توپتاپ، باسقا بەتالىستاردا قىسپاققا الۋشى كۇشتەر قالدىرعاندا، جەردەن ايىرىلىپ قالۋدان، البەتتە، ساقتانۋعا بولمايدى. ٴبىراق بۇل ۋاقىتشا، ٴىشىنارا ايىرىلۋ، ونىڭ ەسەسىنە تۇتقيىل سوققى بەرۋ بەتالىسىندا جەڭىسكە جەتۋگە بولادى. تۇتقيىل سوققى بەرۋ بەتال- سىندا جەڭىسكە جەتكەنىنەن سوڭ، قىسپاققا الۋ بەتالىسىنداعى ايىرىلعان جەرلەردى قايتارىپ الۋعا بولادى. جاۋدىڭ ٴبىرىنشى، ەكىنشى، ٴۇشىنشى جانە ٴتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»لارىنىڭ ٴبارى ٴبىزدى جەردەن ايىردى، اسىرەسە جاۋدىڭ ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»ى كەزىندە جياڭشيدەگى قىزىل ارميا گىنجۇيدىنەن تۇگەل دەرلىك ايىرىلدىق، ٴبىراق ناتيجەدە ٴبىز جەرلەرىمىزدى قايتارىپ الىپ قانا قويماي، ٴتىپتى ونان ٴارى كەڭەيتتىك.

گىنجۇيدىلەردەگى حالىقتىڭ كۇش ـ قۋاتىن كورمەۋ سالدارىنان قىزىل ارميانىڭ گىنجۇيدىلەردەن الىسقا كەتۋىنەن قورقۋ سىندى قاتە

ويلار ءُجيى ـ ءُجيى تۋىلىپ وتىردى. بۇل ويلار 1932 ـ جىلى جياڭشي
ولكەسىندەگى قىزىل ارميا السقا اتتانىپ، فۋجيان ولكەسىندەگى
جاڭجوۋ قالاسىنا شابۋىل جاساعان كەزدە، 1933 ـ جىلى ءتورتىنشى
رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى شايقاس جەڭىسكە جەتكەنەن
كەيىن، قىزىل ارميا بۇرىلىپ فۋجيان ولكەسىنە شابۋىل جاساعان
كەزدە تۋىلعان بولاتىن. الدىڭعىسىندا تۇتاس گىنجۇيديدي باسىپ
النارما ەكەن دەپ، سوڭعىسىندا گىنجۇيديدىڭ ءبىر بولەگى باسىپ
النارما ەكەن دەپ قورقىپ، اسكەر كۇشىن تورپتاۋعا قارسى تۇرىپ،
اسكەر كۇشىن ءبولىپ گىنجۇيديدى ۇستاپ تۇرۋ قۋاتتالدى، ناتيجەدە
ەكەۋىنىڭ دە دۇرىس ەمەستىگى دالەلدەندى. جاۋدىڭ قاراۋىنشا،
ءبىر جاقتان، گىنجۇيدي ولاردىڭ ملگەرىلەۋىنە حاۋىپ تۋدىرادى،
ەندى ءبىر جاقتان، شابۋىل جاساي وتىرىپ اق رايوندارعا بارعان
قىزىل ارميا ولارعا باستى حاۋىپ بولادى. جاۋ ارمياسىنىڭ نازارى
قاشان دا نەگىزگى كۇش قىزىل ارميا تۇرعان جەرلەرگە اۋادى،
نەگىزگى كۇش قىزىل ارمياعا نازار اۋدارماي، گىنجۇيديلەرمەن
عانا اينالىسۋ ءىسى وتە از ۇشىرايدى. قىزىل ارميا قورعانىستا
تۇرعان كەزدە دە جاۋدىڭ نازارى قىزىل ارمياعا شوعىرلانادى.
گىنجۇيديلەردى تارايتۋ جوسپارى — جاۋدىڭ تۇتاس جوسپارىنىڭ
ءبىر بولەگى; ءبىراق، ەگەر قىزىل ارميا ءوزىنىڭ نەگىزگى كۇشتەـ
رىن تورپتاي وتىرىپ، ءبىر باعىتتاعى جاۋدى جوياتىن بولسا، وندا
جاۋ ارمياسىنىڭ تۇڭشۋايبۋى ءوزىنىڭ نازارىن جانە اسكەري كۇشىن
قىزىل ارمياعا بۇرىنعىدان ءارى قاراتپاي تۇرا المايدى. سوندىقتان،
جاۋدىڭ گىنجۇيديلەردى تارايتۋ جوسپارىن دا تالقانداۋعا بولادى.
«قامالشىلدىق نەگىزىندەگى بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»

مەزگىلىندە، اسكەر كۇشىن توپتاۋ وتىرىپ سوعىس جۇرگىزە المايمىز، تەك اسكەر كۇشىن ءبولىپ قورعانىس جاساپ، جاقىننان تاپ بەرىپ، تۇتقيىل سوققى بەرۋمەن عانا شۇعىلدانا الامىز» دەۋ دە دۇرىس ەمەس. جاۋدىڭ 4 ـ 5 لي جەردە ءبىر ىلگەرىلەۋ، 9 ـ 10 لي جەردە ءبىر جىلجۋ سىندى قامالشىلدىق سوعىس ءادىسى بۇكىلدەي قىزىل ارميانىڭ قادام سايىن قورعانىس جاساۋى ناتيجەسىندە تۋعان. ەگەر ءبىزدىڭ ارميامىز ىشكى شەپتە قادام سايىن قورعانىس جاساۋ سىندى سوعىس ادىسىنەن بەزسە، ونىڭ ۇستىنە قاجەت تابىلعان جانە مۇمكىن بولعان كەزدە جاۋدىڭ ىشكى شەبىنە بەت الىپ شابۋىل جاساسا، وندا جاعدايدىڭ باسقاشا بولاتىندىعى داۋسىز. اسكەر كۇشىن توپتاۋ زاڭى ـــ قامالشىلدىقتى جەڭۋ قۇرالىنىڭ ناق ءوزى.

ءبىز قۋاتتاپ وتىرعان اسكەر كۇشىن توپتاۋ حالىقتىق پارتيزاندىق سوعىستان بەزۋدى قامتىمايدى. ليسان لۋشيانى شاعىن پارتيزاندىق سوعىستاردى كۇشىنەن قالدىرىپ، «ءبىر مىلتىقتى بولسا دا قىزىل ارميانىڭ قولىنا توپتاۋ» دى قۋاتتاعان ەدى، مۇنىڭ دۇرىس ەمەس ەكەندىگى الدەقاشان دالەلدەندى. تۇتاس گىمىڭدىك سوعىس تۇرعىسىنان قاراعاندا، حالىقتىق پارتيزاندىق سوعىس پەن نەگىزگى كۇش قىزىل ارميا ءوزارا وڭ، سول قول، نەگىزگى كۇش قىزىل ارميا عانا بولىپ، حالىقتىق پارتيزاندىق سوعىس بولماسا، ول جالعىز قول جياڭجۇن سياقتى بولادى. گىنجۇيدىلەردەگى حالىق دەگەن شارت، ناقتىلاپ ايتقاندا، وتە ـ موتە سوعىس جۇرگىزۋ جونىنەن العاندا، قارۋلانعان حالىقتىڭ بولىپ وتىرعاندىعى. جاۋدىڭ قورقىنىشتى ساناپ وتىرعانى دا، كوبىنەسە، وسى.

قىزىل ارميانىڭ بولىمدەرىن ەكىنشى ورىندا تۇراتىن سوعىس

جۇرگىزۋ بەتالىستارىنا ورنالاستىرۋ دا قاجەتتى، ٴبارىن تۇگەل توپتاي بەرۋ قاجەتسىز. ٴبىز قۋاتتاپ وتىرعان اسكەر كۇشىن توپتاۋ سوعىس مايدانىندا سوعىس جۇرگىزۋدىڭ جۇەدۇيلى نەمەسە شياڭ- دۇيلى باسىمدىلىعىن قامتاماسىز ەتۋ ٴپرينسيپى نەگىزىنە قۇرىلعان. كۇشتى جاۋعا قارسى سوعىس جۇرگىزگەندە نەمەسە ماڭىزدى سوعىس مايدانىندا سوعىس جۇرگىزگەندە جۇەدۇيلى باسىم اسكەر كۇشىن ىسكە قوسۋ ٴتيىس؛ مىسالى، 1930 ـ جىلى 12 ـ ايدىڭ 30 ـ كۇنى ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى جۇرگىزىلگەن ٴبىرىنشى سوعىستا 40 مىڭ ادام توپتالىپ، جاڭ حۇيزانىڭ 9 مىڭ ادامىنا شابۋىل جاساعانىمىز سياقتى. ٴالسىز جاۋعا قارسى سوعىس جۇر- گىزگەندە نەمەسە ونشاما ماڭىزدى بولماعان سوعىس مايدانىندا سوعىس جۇرگىزگەندە، شياڭدۇيلى باسىم اسكەر كۇشىن ىسكە قوسۋدىڭ ٴوزى-اق جەتكىلىكتى: مىسالى، 1931 ـ جىلى 5 ـ ايدىڭ 29 ـ كۇنى ەكىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» عا قارسى جۇرگىزىلگەن ەڭ سوڭعى ۇرىستا، جيانىڭدەگى 7 مىڭ ادامى بار ليۋ حەدىڭ شىنىنا شابۋىل جاساعاندا قىزىل ارميانىڭ نەبارى 10 مىڭنان استام ادامدى سوعىسقا قاتىناستىرعاندىعى سياقتى.

بۇل ٴار جولى باسىم اسكەر كۇشى بولۋ كەرەك دەگەن ٴسوز ەمەس. بەلگىلى جاعدايدا، شياڭدۇيلى وسال نەمەسە جۇەدۇيلى وسال اسكەر كۇشىمەن دە سوعىس مايدانىنا شىعۋعا بولادى. شياڭ- دۇيلى وسالدىقتا، مىسالى، بەلگىلى ٴبىر رايوندا قىزىل ارميانىڭ ونشا ۇلكەن بولماعان ٴبولىمى عانا بولعاندا (اسكەر بولا تۇرىپ توپتاماعاندىق ەمەس)، بەلگىلى باسىم جاۋدىڭ شابۋىلىن تالقانداۋ ٴۇشىن، حالىق، جەر جاعدايى نەمەسە اۋا رايى، ت. ب. شارت-

جاعدايلار بىزگە زور جاردەم بەرە الاتىن بولسا، پارتيزان دۇيلەرد-
مەن نەمەسە شاعىن بولىمدەرمەن جاۋدى قارسى الدىنان جانە ءبىر
قاناتىنان قىسىپاقا الۋ، قىزىل ارميا بار كۇشىن توپتاي وتىرىپ،
ەكىنشى قاناتىنىڭ ءبىر بولەگىنەن تۇتقيىل شابۋىل جاساۋ، ارينە،
قاجەتتى، سونداي-اق مۇندا جەڭىسكە جەتۋگە دە بولادى. ءبىز
جاۋدىڭ ءبىر قاناتىنىڭ ءبىر بولەگىنە كەنەت شابۋىل جاساعان
كەزدە، اسكەر كۇشىنىڭ سالىستىرماسىندا باسىمدىلىقپەن وسالدىقا
توتەپ بەرۋ، كوپپەن ازدى جەڭۋ ءپرينسيپى ۇيلەسىمدى بولا
بەرەدى. جەكەدۇيلى وسالدىقتا تۇرعاندا، مىسالى، پارتيزان دۇيلەرى
اق ارميانىڭ قالىڭ قولىنا كەنەت شابۋىل جاساعاندا، ونىڭ شاعىن
ءبىر بولەگىنە عانا كەنەت شابۋىل جاسايدى، مۇندا دا جوعارىدا
باياندالعان ءپرينسيپتى قولدانۋ ۇيلەسىمدى بولادى.

زور اسكەري ءبولىمدى ءبىر سوعىس مايدانىندا سوعىس جۇرگە-
زۋگە توپتاعاندا، ول جەر جاعدايى، جول، ازىق-تۇلىك، تۇراتىن
ورىن، ت. ب. جاقتاردا شەكتەۋگە ۇشىرايدى دەگەن سوزگە دە
احۋالعا ساي پارىقتى قاراۋ قاجەت. بۇل شەكتەۋلەر قىزىل ارميا مەن
اق ارميا ءۇشىن دارەجە جاقتان پارىقتى كەلەدى، ويتكەنى اق ارمياعا
قاراعاندا قىزىل ارميا اناعۇرلىم زور قيىنشىلىقتارعا توزە الادى.

ءبىز ازبەن كوپتى جەڭەمىز — بۇكىل جۇڭگو بيلەپ-توستەۋشى-
لەرىنە ءبىز وسىلاي دەيمىز. ءبىز ءارى كوپپەن ازدى جەڭەمىز —
سوعىس مايدانىندا سوعىس جۇرگىزىپ جاتقان ءاربىر ءتۇسىنارا جاۋعا
ءبىز وسىلاي دەيمىز. بۇل ءىس ەندى پالەندەي قۇپيا ەمەس، جاۋ،
جالپى العاندا، ءبىزدىڭ مىنەزىمىزگە قانىق بولىپ وتىر. ءبىراق
جاۋ ءبىزدىڭ جەڭىپ شىعۋىمىزعا بوگەت بولا المايدى، وزدەرىنىڭ

زيان تارتۋسنان دا اۋلاق بولا المايدى، ويتكەنى ٴبىزدىڭ قاي ۋاقىتتا، قاي جەردە وسىلاي ىستەيتىندىگىمىزدى ولار بىلمەيدى. مۇندا ٴبىز قۇپيالىقتى ساقتايمىز. قىزىل ارميانىڭ سوعىسى، جالپى العاندا، توسىننان شابۋىل بولىپ تابىلادى.

جەتىنشى ٴبولىم يۇندۇڭدىق سوعىس

يۇندۇڭدىق سوعىس پا الدە جىندىلىك سوعىس پا؟ ٴبىزدىڭ جاۋابىمىز: يۇندۇڭدىق سوعىس. قالىڭ اسكەر كۇشى بولماعان، تولىقتىرىپ تۇراتىن وق - ٴدارى بولماعان، ٴاربىر گىنجۇيديدە سوعىس جۇرگىزىپ جاتقان ٴبىر عانا قىزىل ارميا بولعان شارت - جاعدايدا، جىندىلىك سوعىس بىزگە، نەگىزىنەن العاندا، قاجەتسىز. جىندىلىك سوعىستى، ٴبىز ٴۇشىن العاندا، قورعانىس كەزىندە مۇلدە قولدانۋعا بولمايتىندىعى بىلاي تۇرسىن، ٴتىپتى شابۋىل كەزىندە دە قولدانۋعا بولمايدى.

جاۋدىڭ كۇشتىلىگى جانە قىزىل ارميانىڭ تەحنيكالىق جاقتاعى السىزدىگى سالدارىنان قىزىل ارميانىڭ سوعىس جۇرگىزۋىندە تۋىلعان ەلەۋلى ەرەكشەلىكتىڭ ٴبىرى — ونىڭ تۇراقتى سوعىس شەبىنىڭ جوقتىعى.

قىزىل ارميانىڭ سوعىس شەبى قىزىل ارميانىڭ سوعىس جۇرگىزۋ باعىتىنا بويسۇنادى. سوعىس جۇرگىزۋ باعىتىنىڭ تۇراقتى بولماۋى سوعىس شەبىنىڭ تۇراقتى بولماۋىنا ىقپال جاسايدى. ۇلكەن باعىت ٴبىر مەزگىل ىشىندە وزگەرمەگەنىمەن، ٴبىراق ۇلكەن باعىت ىشىندەگى كىشى باعىتتار ٴاردايىم وزگەرىپ وتىرادى، ٴبىر باعىتتا شەكتەۋگە ۇشىراعاندا، ەندى ٴبىر باعىتقا

كوشۋگە تۋرا كەلەدى. ٴبىر مەزگىلدەن كەيىن ۇلكەن بەتالىس تا شەكتەۋگە ۇشىرايتىن بولسا، ٴتىپتى وسى ۇلكەن بەتالىستى دا وزگەرتۋگە تۋرا كەلەدى.

گىمىڭدىك ىشكى سوعىس داۋىرىندە، سوعىس شەبى تۇراقتى بولمايدى، سوۆەت وداعىندا دا وسىنداي جاعداي بولعان ەدى. سوۆەت وداعى ارمياسىنىڭ ٴبىزدىڭ ارميامىزعا ۇقسامايتىن جەرى مىنادا، ونىڭ سوعىس شەبىنىڭ تۇراقسىزدىق دارەجەسى ٴبىزدىڭكىن-دەي اۋىر ەمەس بولاتىن. بارلىق سوعىستاردا جۇەدۇيلى تۇراقتى سوعىس شەبىنىڭ بولۋى مۇمكىن ەمەس، جەڭىس پەن جەڭىلىس، ىلگەرىلەۋ مەن شەگىنۋ سىندى وزگەرىس مۇنداي بولۋىنا جول بەرمەيدى. ٴبىراق شياڭدۇيلى تۇراقتى سوعىس شەبى، ەكىنىڭ بىرىندە، ادەتتەگى سوعىستاردا بايقالىپ وتىرادى. مۇنداي احۋال، جاۋ مەن ٴبىزدىڭ ارامىزداعى كۇشتىلىك-السىزدىك ايىرماشىلىعى قازىرگى كەزەڭدەگى جۇڭگو قىزىل ارمياسىنىكىنە ۇقسايتىن ارميادا عانا بولمايدى.

سوعىس شەبىنىڭ تۇراقتى بولماۋى گىنجۇيديلەر ليڭتۇيىنىڭ تۇراقتى بولماۋىنا ىقپال جاسايدى. كەيدە ۇلكەيىپ، كەيدە كىشى-رەيۋ، كەيدە تارايىپ، كەيدە كەڭەيۋ ۇنەمى بولىپ تۇرادى، ٴبىر جەر قولعا كەلسە، ەندى ٴبىر جەر قولدان كەتۋ دە ۇنەمى بولىپ تۇرادى. ليڭتۋدىڭ مۇنداي تۇراقسىزدىعى بۇكىلدەي سوعىستىڭ تۇراقسىزدىعىنان كەلىپ شىعادى.

سوعىستىڭ جانە ليڭتۋدىڭ تۇراقسىزدىعى گىنجۇيديلەردەگى ٴارتۇرلى قۇرىلىس قىزمەتتەرىندە تۇراقسىزدىقتىڭ تۋىلۋىنا دا ىقپال جاسايدى. بىرنەشە جىلدىق قۇرىلىس جوسپارىن ويعا الۋ مۇمكىن

ەمەس. جوسپاردا وزگەرىستىڭ ٴجيى-ٴجيى بولىپ تۇراتىندىعى
ٴبىز ٴۇشىن ادەتتەگى ٴىس.

مۇنداي ەرەكشەلىكتى ويىنداۋ بىزگە پايدالى. وسى ەرەكشە-
لىكتى نەگىزگە الا وتىرىپ، ٴوزىمىزدىڭ كۇندەلىكتى جۇمىستارىمىزدى
بەلگىلەۋىمىز، شابۋىلى بار، شەگىنۋى جوق سوعىس جونىندە بوس
قيالعا سالىنباۋىمىز، ليكتۋدىڭ جانە اسكەري ارتقى شەپتىڭ ۋاقىت-
تىق تۇراقسىزدىعىنان شوشىپ كەتپەۋىمىز، ۇزاق ۋاقىتتىق ناقتى
جوسپار جاساۋدى كوزدەمەۋىمىز كەرەك. ٴوزىمىزدىڭ ويىمىزدى،
قىزمەتىمىزدى احۋالعا ۇيلەستىرىپ، وتىرۋعا دا ٴازىر تۇرۋىمىز، جول
جۇرۋگە دە ٴازىر تۇرۋىمىز، ازىق دوربامىزدى جانىنان تاستاماۋىمىز
كەرەك. تەك قازىرگى تۇراقسىز تۇرمىس بارىسىندا كۇش سالعاندا
عانا بولاشاقتاعى ٴبىرشاما تۇراقتىلىققا قول جەتكىزۋگە، ەڭ سوڭعى
تۇراقتىلىققا قول جەتكىزۋگە بولادى.

بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە ۇستەم
بولعان «جىڭگۇيلىك سوعىس» دەيتىن جانلۇەلىك باعىت مۇنداي
تۇراقسىزدىقتى جوققا شىعاردى، «پارتيزانشىلدىق» دەيتىنگە قارسى
تۇردى. تۇراقسىزدىققا قارسى تۇرعان جولداستار ٴىرى مەملەكەتتىڭ
بيلەۋشىسى بەينەسىندە ەنىپ ٴىس جۇرگىزبەك بولدى، ناتيجەدە
توتەنشە زور تۇراقسىزدىققا — 25 مىڭ ليلىك ۇزاق ساپارعا قول
جەتكىزدى.

ٴبىزدىڭ جۇمىسشى-ديحان دەموكراتيالىق رەسپۋبليكامىز —
مەملەكەت، ٴبىراق بۇگىنگى تاڭدا ٴالى تولىق ٴبىر مەملەكەت ەمەس.
بۇگىنگى تاڭدا ٴبىز ٴالى ىشكى سوعىستىڭ جانلۇەلىك قورعانىس
داۋىرىندە تۇرمىز، ٴبىزدىڭ اكىمياتىمىز تولىق مەملەكەت شىڭتايىنا

جەتۋدەن ٴالى دە وتە قاشىق جاتىر، ٴبىزدىڭ ارمىيامىزدىڭ سانى جانە تەحنيكاسى جاۋدىكىمەن سالىستىرعاندا الدەقايدا تومەن، ٴبىزدىڭ لىگىتۋىمىز ٴالى دە وتە شاعىن، ٴبىزدىڭ جاۋلارىمىز ساعات، مينۋت سايىن ٴبىزدى جويىپ شەر-قۇمارىنان شىعۋدى ويلايدى. ٴبىز ٴوز باعىتىمىزدى وسىعان قاراي بەلگىلەيمىز، پارتيزاندىق شىلدىقتا جالپىلاما قارسى تۇرماي، قايتا قىزىل ارميانىڭ پارتيزاندىق سيپاتىن اداليدىقپەن مويىندايمىز. بۇل اراداا ۇيالۋدىڭ قاجەتى جوق. كەرىسىنشە، پارتيزاندىق سيپات ٴبىزدىڭ ەرەكشەلىگىمىزدىڭ ناق ٴوزى، ٴبىزدىڭ ارتىقشىلىعىمىزدىڭ ناق ٴوزى، ٴبىزدىڭ جاۋدى جەڭۋ قۇرالىمىزدىڭ ناق ٴوزى. ٴبىز پارتيزاندىق سيپاتتى تاستاۋعا ازىرلەنۋىمىز ٴتيىس، ٴبىراق بۇگىنگى تاڭدا تاستاۋعا بولمايدى. پارتيزاندىق سيپات بولاشاقتا، ٴسوز جوق، ۇياتتى جانە تاستاۋعا ٴتيىستى نارسەگە اينالادى، ٴبىراق بۇگىنگى تاڭدا ول باعالى جانە تاباندىلىقپەن جۇرگىزە بەرۋگە ٴتيىستى نارسە بولىپ تابىلادى.

«جەڭۋ مۇمكىن بولسا شابۋىل جاساۋ، جەڭۋ مۇمكىن بولماسا كەتىپ قالۋ» — بۇل ٴبىزدىڭ بۇگىنگى يۇندۇگدىق سوعىسىمىزدىڭ جالپىعا تۇسىنىكتى تىلمەن ٴتۇسىندىرىلۋى. اسپان استىندا شابۋىل جاساۋدى عانا مويىنداپ، كەتىپ قالۋدى مويىندامايتىن اسكەري مامان جوق، ٴبىراق ولار مويىندايتىن كەتىپ قالۋ بىزدىكىندەي كەرەمەت ەمەس. بىزدە جول جۇرەتىن ۋاقىت ادەتتە سوعىس جۇرگىزەتىن ۋاقىتتان كوپ، ورتا ەسەپپەن ٴار ايدا ٴبىر رەت ۇلكەنىرەك سوعىس جۇرگىزسەك جاقسى بولعانى. «كەتىپ قالۋ»لاردىڭ بارلىعى «شابۋىل جاساۋ» ٴۇشىن بولادى، ٴبىزدىڭ بارلىق جانلۋەلىك جانە سايقاستىق باعىتتارىمىز «شابۋىل جاساۋ» سىندى نەگىزگى تۇيىنگە

قۇرىلادى. ٴبىراق ٴبىزدىڭ ەلدىمىزدە شابۋىل جاساۋعا قىينشىلىق تۋدىراتىن بىرنەشە ٴتۇرلى احۋال بار: ٴبىرىنشى، قارسى ەلدىڭ جاۋ كوپ بولسا شابۋىل جاساۋ قىينعا سوعادى؛ ەكىنشى، قارسى ەلدىڭ جاۋ كوپ بولماعانىمەن، ول ٴوزىنە قاناتتاس جاتقان جاۋمەن توتەنشە تەز ٴۇشتاسىپ وتىرعان بولسا، كەيدە بۇعان شابۋىل جاساۋ دا قىينعا سوعادى؛ ٴۇشىنشى، جالپى ەلاندا، وقشاۋ قالماعان، توتەنشە بەرىك جەندىلەرگە يە بولىپ وتىرعان جاۋعا شابۋىل جاساۋ قىينعا سوعادى؛ ٴتورتىنشى، شابۋىل جاسالعانىمەن، ۇرىستى شەشە الماعان كەزدە شابۋىلدى ونان ٴارى جالعاستىرا بەرۋ قىينعا سوعادى. جوعارىداعىداي ۋاقىتتاردا ٴبىز كەتىپ قالۋعا ٴازىر تۇرامىز. مۇنداي كەتىپ قالۋلارعا جول بەرىلەدى، بۇل قاجەتتى. ويتكەنى ٴبىزدىڭ قاجەتتى كەتىپ قالۋدى مويىنداۋىمىز ەڭ اۋەلى قاجەتتى شابۋىل جاساۋدى مويىنداۋ شارتى نەگىزىندە بولادى. قىزىل ارميانىڭ يۇندۇگىدىق سوعىسىنىڭ نەگىزگى ەرەكشەلىگى، مىنە، وسىندا.

نەگىزىنەن يۇندۇگىدىق سوعىس دەۋ قاجەتتى جانە مۇمكىن بولعان جەندىلىك سوعىستان باس تارتۋ دەگەن ٴسوز ەمەس. جانلۇەلىك قورعانىس كەزىندە ٴوزىمىز قىسپاققا العان جاقتارداعى كەيبىر تىرەكتى ورىنداردى بەرىك ساقتاۋدا، جانلۇەلىك شابۋىل كەزىندە وقشاۋلانىپ، جاردەمسىز قالعان جاۋعا تاپ بولعاندا جەندىلىك سوعىس جۇرگىزۋ ارقىلى توتەپ بەرۋدى مويىنداۋ قاجەت. وسىنداي جەندىلىك سوعىستار جۇرگىزۋ ارقىلى جاۋدى جەڭۋ تاجىريبەلەرى بىزدە از بولعان جوق؛ كوپتەگەن قالالاردى، قامالداردى، بەكىنىستەردى ٴبىز شابۋىلمەن الدىق، جاۋدىڭ بەلگىلى دارەجەدەگى دالا سوعىسى جەندىلەرىن تالقاندادىق. الداعى جەردە وسى جاقتاعى

تىرىسشاڭدىقتى ارتىسرا ٴتۇسىپ، وسى جاقتاعى السىزدىكتەرىمىزدى جويا بەرۋىمىز كەرەك. ٴبىز جاعداي قاجەت ەتكەن، ونىڭ ۇستىنە جول بەرگەن جىنديلىك شابۋىل مەن جىنديلىك قورعانىستى دارىپ-تەۋگە ابدەن ٴتيىستىمىز. ٴبىز تەك بۇگىنگى تاڭدا ادەتتەگى جىنديلىك سوعىستى قولدانۋعا نەمەسە جىنديلىك سوعىستى يۇندۇڭ-دىق سوعىسپەن بىردەي كورۋگە قارسى تۇرامىز، مىنە بۇلارعا جول بەرۋگە بولمايدى.

قىزىل ارميانىڭ پارتيزاندىق سيپاتىندا، تۇراقتى سوعىس شەپتەرىنىڭ جوقتىعىندا، گىنجۋيديلەردىڭ تۇراقسىزدىعىندا، گىنجۋيديلەردەگى قۇرىلىس قىزمەتىنىڭ تۇراقسىزدىعىندا 10 جىلدىق سوعىس بارىسىندا تيىتەي دە وزگەرىس بولمادى ما؟ وزگەرىس بولدى. جيڭگاڭشان مەزگىلىنەن باستاپ جياڭشيدە ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ قارساڭىندا دەيىنگى ارالىق ٴبىرىنشى كەزەڭ بولدى، بۇل كەزەڭدە پارتيزاندىق سيپات جانە تۇراقسىزدىق اسا كۇشتى بولدى، قىزىل ارميا ٴالى بالالىق داۋىرىندە بولاتىن، گىنجۋيديلەر ٴالى پارتيزان رايوندارى ەدى. ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدان باستاپ ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرعانعا دەيىنگى ارالىق ەكىنشى كەزەڭ بولدى، بۇل كەزەڭدە پارتيزاندىق سيپات پەن تۇراقسىزدىق ٴبىر تالاي ازايدى، فاڭجيانجۇندەر قۇرىلدى، بىرنەشە ميليون ادامى بار گىنجۋيديلەر بولدى. ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋدىڭ سوڭعى كەزىنەن باستاپ بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرعانعا دەيىنگى ارالىق ٴۇشىنشى كەزەڭ بولدى، پارتيزاندىق سيپات پەن تۇراقسىزدىق ونان ٴارى ازايدى. ورتالىق

ۇكىمەت جانە گىمىڭدىڭ اسكەري ىستەر ۋىيىۋانحۋيى قۇرىلدى. ۇزاق ساپار ٴتورتىنشى كەزەڭ بولدى. شاعىن پارتيزاندىق پەن شاعىن تۇراقسىزدىقتى قاتە تۇردە تەرىسكە شىعارۋ سالدارىنان ۇلكەن پارتيزاندىق پەن ۇلكەن تۇراقسىزدىق تۋىلدى. ال قازىر ـــ بەسىنشى كەزەڭ. بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»دى جەڭە الماۋ جانە ۇلكەن تۇراقسىزدىق بولۋ سالدارىنان قىزىل ارميا جانە گىنجۇيدىلەر اناعۇرلىم ازايدى، ٴبىراق سونىڭ ۆزىندە دە ٴبىز باتىس ـ سولتۇستىكتە تابان تىرەپ تۇرا الدىق، شانشي ـ گانسۋ ـ نيڭشيا شەكارا رايون گىنجۇيدىيىن نىعايتتىق جانە دامىتتىق. قىزىل ارميانىڭ نەگىزگى كۇشى بولعان ٴۇش فاڭميانجۇنگە ٴبىرتۇتاس قولباسشىلىق ەتىلىپ وتىر، مۇنداي ٴىس بۇدان بۇرىن بولماعان.

جانلۇەلىك سيپاتى بويىنشا ايتقاندا، جيڭگاڭشان مەزگىلىنەن باستاپ ٴتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ مەزگىلىنە دەيىنگى ارالىقتى ٴبىرىنشى كەزەڭ، بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ مەزگىلىن ەكىنشى كەزەڭ، ۇزاق ساپاردان قازىرگە دەيىنگى ارالىقتى ٴۇشىنشى كەزەڭ دەۋگە دە بولادى. بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە، بىرەۋلەر بۇرىنعان دۇرىس بولىپ كەلە جاتقان باعىتتى قاتە تۇردە تەرىسكە شىعارعان ەدى، ٴبىز بۇگىن ەندى ۆلاردىڭ بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندەگى قاتە باعىتىن دۇرىس تۇردە تەرىسكە شىعارىپ، بۇرىنعى دۇرىس باعىتتى قالپىنا كەلتىرىدىك. ٴبىراق بۇل بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندەگىنىڭ بارلىعىن تەرىسكە شىعارعاندىق ەمەس، سونداي-اق بۇرىنعىنىڭ بارلىعىن قالپىنا كەلتىرگەندىك تە ەمەس. قالپىنا

كەلتىرىلگەنى ــ بۇرىنعى جاقسى نارسەلەر، تەرىسكە شىعارىلمانى ــ بەسىنــشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىنــدەگى قاتە نارسەلەر.

پارتيزانشىلدىقتىڭ ەكى جاعى بار. ٴبىر جاعى ــ جىڭگۇيلىك سيپاتتىڭ بولماۋى، ياعني ورتالىقتانباۋ، بىرلىككە كەلمەۋ، ٴتارتىپ قاتاڭ بولماۋ، قىزمەت ٴادىسى قاراپايىم بولۋ، تاعى باسقالار. بۇل نارسەلەر قىزىل ارميانىڭ بالالىق ٴداۋىرىنىڭ ونىمى كەلگەن، ال كەيبىرەۋلەرى سول كەزدە قاجەتتى دە ەدى. ٴبىراق قىزىل ارميانىڭ جوعارعى كەزەڭىنە جەتكەن كەزدە، ول نارسەلەردى بىرتە ـ بىرتە، سانالى تۇردە تاستاپ، قىزىل ارميانى بۇرىنعىدان دا ورتالىقتاندىرۋ، بۇرىنعىدان دا بىرلىككە كەلتىرۋ، بۇرىنعىدان دا ٴتارتىپتى ەتۋ، قىزمەتتى بۇرىنعىدان دا مۇقيات ىستەۋ، ياعني قىزىل ارميانى بۇرىنعىدان دا جىڭگۇيلىك سيپاتتى ەتۋ قاجەت. سوعىسقا قولباسشىلىق ەتۋ جاعىندا دا جوعارعى كەزەڭدە قاجەتتى بولمايتىن پارتيزاندىق سيپاتتى بىرتە ـ بىرتە، سانالى تۇردە ازايتۋ قاجەت. بۇل جاقتا العا باسۋدان باس تارتىپ، ەسكى كەزەڭدە قاسارىسىپ تۇرىپ الۋعا جول بەرىلمەيدى، بۇل زياندى، كەڭ كولەمدە سوعىس جۇرگىزۋگە ٴتيىمسىز.

ەندى ٴبىر جاعى ــ بۇندۇگىدىق سوعىس باعىتى، قازىر ٴالى دە بولسا قاجەت بولىپ وتىرعان جانلۋەلىك جانە شايقاستىق سوعىستىڭ پارتيزاندىق سيپاتى، گىنجۇيديلەردىڭ بولماي قويمايتىن تۇراقسىزدىعى، گىنجۇيديلەردەگى قۇرىلىس جوسپارىنىڭ يكەمدى وزگەرگىشتىگى، قىزىل ارميا قۇرىلىسىندا جاعدايعا ۇيلەسپەيتىن جىڭگۇيلەندىرۋدىڭ كەرەكسىز بولىپ وتىرعاندىعى. بۇل جاقتا

تاريحي فاكتىلەردەن كوز جۇمۋعا، كەرەكتى نارسەلەردى ساقتاپ قالۋعا قارسى شىعۋعا، قازىرگى كەزەڭنەن الباتى الشاقتاۋعا، قول جەتپەيتىن، قازىرگى كەزدە رىيالدىق ماڭىزى بولماي وتىرعان «جاڭا كەزەڭ» دەلىنەتىنگە كوزسىزدىكپەن ۇمتىلۋعا ــ بۇلارعا دا جول بەرىلمەيدى، بۇلار زىياندى، قازىرگى كەزدە سوعىس جۇرگىزۋگە ٴتيىمسىز.

ٴبىز قازىر قىزىل ارمىيانىڭ تەحنىكالىق جانە ۇيىمدىق جاقتاعى كەلەسى جاڭا كەزەڭى قارساڭىندا تۇرمىز. ٴبىز جاڭا كەزەڭگە كوشۋگە ازىرلىك جاساۋعا ٴتيىسپىز. مۇنداي ازىرلىكتى جاساماۋ دۇرىس بولمايدى، كەلەشەكتەگى سوعىستارعا ٴتيىمسىز بولادى. كەلەشەكتە، قىزىل ارمىيانىڭ تەحنىكالىق جانە ۇيىمدىق شارتتارى وزگەرگەندە، قىزىل ارمىيانىڭ قۇرىلىسى جاڭا كەزەڭگە وتكەندە، قىزىل ارمىيانىڭ سوعىس جۇرگىزۋ بەتالىستارى مەن سوعىس شەپتەرىنىڭ ٴبىرشاما تۇراقتىلىعى جارىقqا شىعادى؛ جىلدىلىك سوعىس كوبەيە تۇسەدى؛ سوعىستىڭ تۇراقسىزدىعى، لىكتۇ مەن قۇرىلىستىڭ تۇراقسىزدىعى اناعۇرلىم ازايادى، ەڭ سوڭىندا جويىلاتىن بولادى؛ قازىر ٴبىزدى شەكتەپ وتىرعان نارسەلەر ــ باسىم جاۋ جانە ول ۇستاپ وتىرعان بەرىك جىلدىلەر ٴبىزدى شەكتەۋدەن قالادى.

ٴبىز قازىر، ٴبىر جاعىنان، «سول»شىل جىيحۇيجۇيي ۇستەمدىك ەتكەن مەزگىلدەگى قاتە ادىستەرگە قارسى تۇرامىز، ەندى ٴبىر جاعىنان، قىزىل ارمىيانىڭ بالالىق داۋىرىنە ٴتان بولعان، ال قازىرگى كەزدە قاجەتى بولماعان ٴبىرنەسىپىرا جىڭگۇيسىزدىكتەردىڭ قالپىنا كەلتىرىلۋىنە دە قارسى تۇرامىز. ٴبىراق ٴبىز قىزىل ارمىيانىڭ جەڭىستى سوعىستار جۇرگىزۋدە ەجەلدەن قولدانىپ كەلگەن ٴبىر-

سىپىرا باعالى ارميا قۇرۇۋ پرينسيپتەرى مەن جانلۋەلىك، تاكتيكالىق پرينسيپتەرىن باتىل تۇردە قالپىنا كەلتىرۋىمىز كەرەك. بۇگىنگى تاڭدا جاۋدى جەڭۋگە قول جەتكىزۋ، سونىمەن بىرگە بولاشاقتا جاڭا كەزەڭگە وتۋگە ازىرلەنۋ ٴۇشىن، ٴبىز وتكەندەگى تاڭداۋلى نارسەلەردىڭ بارلىعىن قورتىندىلاپ، جۇيەلى، اناعۇرلىم دامىتىلعان، اناعۇرلىم بايىتىلعان اسكەري لۋشيانعا اينالدىرۋىمىز كەرەك.

يۇندۇڭدىق سوعىستىڭ جۇرگىزىلۋى جاعىندا ماسەلە وتە كوپ، مىسالى، بارلاۋ، تۇجىرىم جاساۋ، شەشىم جاساۋ، ۇرىستى ورنالاستىرۋ، قولباسشىلىق ەتۋ، تاسالانۋ، توپتالۋ، ىلگەرىلەۋ، سەپ جايۋ، شابۋىل جاساۋ، وكشەلەي قۋىپ سوققى بەرۋ، كەنەت شابۋىل جاساۋ، جىندي-لىك شابۋىل، جىنديلىك قورعانىس، كەزدەسۋ سوعىسى، شەگىنۋ، تۇنگى سوعىس، ەرەكشە ۇرىس، كۇشتىنىمەن تايسالماي تۇرىپ، السىزىنە شابۋىل جاساۋ، قالانى قورشاپ الىپ، كومەككە كەلە جاتقان جاۋعا شابۋىل جاساۋ، جالعان شابۋىل، اۋە شابۋىلىنان قورعانۋ، بىرنەشە جاۋدىڭ ارالىعىندا تۇرۋ، جاۋدىڭ كۇشتى بولىمە-دەرىنەن اينالىپ ٴوتىپ، باسقا بولىمدەرىمەن سوعىسۋ، تولاسسىز سوعىس جۇرگىزۋ، ارتقى شەپسىز سوعىس جۇرگىزۋ، كۇش توپتاۋ قاجەتتىلىگى، تاعى-تاعىلار. بۇل ماسەلەلەر قىزىل ارميانىڭ سوعىس تاريحىندا ٴوزىنىڭ تولىپ جاتقان ەرەكشەلىكتەرىن كورسەتتى، بۇلار شايقاس عىلىمىندا جۇيەلى تۇردە باياندالۋى، قورتىندىلانۋى كەرەك، مەن بۇل ارادا وعان توقتالىپ وتىرمايمىن.

سەگىزىنشى ٴبولىم تەز شەشۋشى سوعىس

جانلۋەلىك ۇزاققا سوزىلاتىن سوعىس، شايقاستىق جانە ۇرىستىق

تەز شەشۋشى سوعىس — ٴبىر ٴىستىڭ ەكى جاعى، ىشكى سوعىستىڭ تەڭ ٴمان بەرىلەتىن ەكى ٴپىرىنسيپى، بۇلاردى جيانگەرلىككە قارسى سوعىستا دا قولدانۋعا بولادى.

كەرتارتپا كۇشتەردىڭ مىعىم بولۋى سەبەپتى گىميڭدىڭ كۇشتەر بىرتە - بىرتە وسەدى، مۇنىڭ ٴوزى سوعىستىڭ ۇزاققا سوزىلاتىندى-عىن بەلگىلەگەن. بۇل جاقتا ۇشقالاقتىق ىستەۋ زيانعا ۇشىراتادى، بۇل جاقتا «تەز شەشۋ»دى دارىپتەۋ دۇرىس بولمايدى. 10 جىل بويىنا گىميڭدىڭ سوعىس جۇرگىزۋ باسقا مەملەكەتتەرگە عاجايىپ بولىپ كورىنۋى مۇمكىن، ال ٴبىز ٴۇشىن بۇل بەيىنە باگۋلىڭ ماقالانىڭ تاقىرىبىنا كىرىسۋ، تاقىرىبىن ٴتۇسىندىرۋ جانە قىسقاشا مازمۇنى[37] دەگەن بولىمدەرىن عانا جازعاندىق، ونىڭ كوپتەگەن قىزىقتى بولىمدەرى ٴالى الدا. بۇدان بىلايعى دامۋ بارلىق ىشكى - سىرتقى شارت - جاعدايلاردىڭ ىقپالى ناتيجەسىندە، ٴسوز جوق، بۇرىنعىعا قاراعاندا اناعۇرلىم تەز قارقىنمەن جوعارىلاۋ مۇمكىن-دىگىنە يە بولادى. ويتكەنى حالىقارالىق جاعداي مەن ىشكى جاعدايدا وزگەرىس بولدى، ٴتىپتى بۇرىنعىدان دا زور وزگەرىس بولادى، بۇرىنعىداي باياۋ دامۋ، جالعىز سوعىس جۇرگىزۋ جاعدايىنان ارىلدىق دەۋىمىزگە بولادى. ٴبىراق ەرتەڭ - اق تابىسقا جەتۋ مۇمكىن دەپ ويلاماۋ ٴتيىس. «الدىمەن جاۋدى جويىپ، ونان سوڭ تاگەر-تەڭگى استى ٴىشۋ» دەگەن جىگەر جاقسى، «الدىمەن جاۋدى جويىپ، ونان سوڭ تاگەرتەڭگى استى ٴىشۋ» دەگەن ناقتى جوسپار جاقسى ەمەس. ويتكەنى جۇڭگوداعى كەرتارتپا كۇشتەردى ٴبىر-سىپىرا جيانگەرلەر قولداپ وتىر، ەل ىشىندەگى گىميڭدىڭ كۇشتەر ىشكى - سىرتقى جاۋلاردىڭ نەگىزگى جىندىسىن جارىپ وتە الارلىق

دارەجەدە توپتاسقانىعا دەيىن، حالىقارالىق گىمىڭدىڭ كۇشتەر حالىقارالىق كەرتارتپا كۇشتەردىڭ كوپ بولەگىن تالقاندااعانعا جانە قىسپاققا الىنعا دەيىن، ٴبىزدىڭ گىمىڭدىڭ سوعىسىمىز بۇرىنعىسىنشا ۇزاققا سوزىلا بەرەدى. وسى ٴتۇيىن نەگىزگە الىنا وتىرىپ ٴبىزدىڭ ۇزاق ۋاقىت بويىنا سوعىس جۇرگىزۋ سىندى جانلۇەلىك باعىتىمىز بەلگىلەنەدى، بۇل جانلۇەلىك جەتەكشىلىكتىڭ ماڭىزدى باعىتاردىنىڭ ٴبىرى بولادى.

شايقاس جانە ۇرىس پرينسيپتەرى مۇنىڭ كەرىسىنشە، ياعني ۇزاققا سوزۋ ەمەس، تەز شەشۋ بولادى. شايقاس پەن ۇرىس جاۋ-تارىندا تەز شەشۋگە قول جەتكىزۋ بۇرىن دا، قازىر دە، جۇڭگودا دا، شەتەلدە دە ۇقساس بولىپ كەلەدى. سوعىس ماسەلەسىندە، بۇرىن دا، قازىر دە، جۇڭگودا دا، شەتەلدە دە تەز شەشۋدى تالاپ ەتىپەۋ بولعان ەمەس، ارتىقشا ۇزاققا سوزۋ ٴاردايىم ٴتيىمسىز دەپ ەسەپ-تەلىپ كەلدى. تەك جۇڭگوداعى سوعىسقا عانا اسا زور سابىرلىلىقپەن مامىلە جاساماي بولمايدى، ۇزاققا سوزىلاتىن سوعىسپەن مامىلە جاساماي بولمايدى. بىرەۋلەر ليسان لۋشياني مەزگىلىندە ٴبىزدىڭ ٴادىسىمىزدى «چۋانباشى تاكتيكاسى» (ولاي دا، بۇلاي دا سوعىسقان-نان كەيىن عانا ۇلكەن قالالاردى الۋعا بولادى دەيدى دەمەكشى) دەپ مازاق ەتكەن، ٴبىزدى شاشتارى اعارعان سوڭ عانا گىمىڭ جەڭىسىن كورمەك دەپ مازاق ەتكەن ەدى. ۇشقالاقتىق اۋرۋىن كورسەتەتىن مۇنداي نىسايدىڭ دۇرىس ەمەس ەكەندىگى الدەقاشان دالەلدەندى. ٴبىراق، ەگەر ولاردىڭ سىن پىكىرى جانلۇە ماسەلەسىنە قاراتىلماي، شايقاس جانە ۇرىس ماسەلەسىنە قاراتىلسا، وندا ول تۋتەنىشە دۇرىس بولار ەدى. بۇلاي بولاتىن سەبەبى: ٴبىرىنشى،

قىزىل ارمىيادا قارۋ-جاراقتىڭ، اسىرەسە وق-ٴدارىنىڭ كەلەر قايناارى جوق؛ ەكىنشى، اق ارمىيانىڭ تولىپ جاتقان اسكەري بولىمدەرى بار، ال قىزىل ارمىيا ٴبىر عانا اسكەري ٴبولىم، ٴبىر رەتكى «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋ ٴۇشىن تەز جانە ۇزدىكسىز تۇردە سوعىس جۇرگىزۋگە ازىرلەنۋ قاجەت بولادى؛ ٴۇشىنشى، اق ارمىيانىڭ ٴار ٴبولىمى ٴبولىنىپ ىلگەرىلەيتىن بولعانىمەن، ٴبىراق كوبىنىڭ اراسى ٴبىرشاما جاقىن بولادى، ولاردىڭ اراسىنداعى ٴبىرەۋىنە شابۋىل جاساعاندا، ەگەر ۇرىس تەز شەشىلمەسە، قالعان بولىمدەرى كەلىپ قالادى. وسى سەبەپتەرگە بايلانىستى، تەز شەشۋشى سوعىس جۇرگىزبەي بولمايدى. ٴبىز ٴۇشىن ٴبىر ۇرىستى بىرنەشە ساعاتتا، ٴبىر كۇندە نەمەسە ەكى كۇندە اياقتاۋ ادەتتەگى ٴىس. تەك «قالانى قورشاپ الىپ، كومەككە كەلە جاتقان جاۋعا شابۋىل جاساۋ» باعىتى استىندا، ماقسات قورشاۋداعى جاۋعا شابۋىل جاساۋ ەمەس، كومەككە كەلە جاتقان جاۋعا شابۋىل جاساۋ بولادى، قورشاۋداعى جاۋعا شابۋىل جاساۋدى ەداۋىر ۇزاققا سوزۋعا ازىرلەنۋ قاجەت بولادى، ٴبىراق كومەككە كەلە جاتقان جاۋمەن بولعان سوعىستى سوندا دا تەز شەشۋ كەرەك. جانلۇەلىك قورعانىس كەزىندە قىسپاققا العان جاقتارداعى جۇيدىياندارى بەرىك ۇستاپ تۇرۋدا، جانلۇەلىك شابۋىل كەزىندە وقشاۋلانىپ جاردەمسىز قالعان جاۋعا شابۋىل جاساۋدا، گىنىجۇيدىلەردەگى اق جۇيدىياندارى جويۋدا — مىنە وسى كەزدەردە دە شايقاستا نەمەسە ۇرىستا ٴاردايىم ۇزاققا سوزۋ باعىتى قولدانىلادى. دەگەنمەن ۇزاققا سوزىلاتىن بۇل سوعىستار نەگىزگى كۇش قىزىل ارمىيانىڭ تەز شەشۋشى سوعىسىنا تەك كومەگىن تيگىزەدى، بوگەت جاسامايدى.

تەز شەشۋشى سوعىس قالاي ىستەگىسى كەلسە سولاي ىستەۋ ارقىلى تابىسقا جەتەتىن ٴىس ەمەس، بۇل ٴۇشىن تاعى كوپتەگەن ناقتى شارتتار بولۋ قاجەت. باستى شارتتار — ازىرلىك تولىق بولۋ، ورايىدان ايىرىلىپ قالماۋ، باسىم اسكەر كۇشىن توپتاۋ، قورشاۋ جانە اينالىپ ٴجۇرۋ تاكتيكاسى، جاقسى جەندي بولۋ، ارەكەت ۇستىندەگى جاۋعا سوقىقى بەرۋ نەمەسە ورنالاسىپ السىعان، ٴبىراق جەندىيى ٴالى بەرىك ەمەس جاۋعا سوقىقى بەرۋ. وسى شارتتاردى ازىرلەمەي تۇرىپ، شايقاستا نەمەسە ۇرىستا تەز شەشۋگە ۇمتىلۋعا بولمايدى.

ٴبىر رەتكى «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋ ٴبىر ٴىرى شايقاس بولىپ ەسەپتەلەدى، مۇندا دا ۇزاققا سوزۋ ٴپرينسيپى ەمەس، تەز شەشۋ ٴپرينسيپى قولدانىلۋ ۇيلەسىمدى بولادى. ويتكەنى گٸنجۋي-دىيلەرىنىڭ ادام كۇشى، ماليا كۇشى، اسكەري كۇشى، تاعى باسقا شارتتارى ۇزاققا سوزۋعا جول بەرمەيدى.

ٴبىراق ادەتتەگى تەز شەشۋ ٴپرينسيپى نەگىزىندە، ورىنسىز ۇشقالاقتىققا قارسى تۇرۋ قاجەتتى. گٸميگٸدٸك گٸنجۋيدەگى ەڭ جوعارعى اسكەري-ساياسي باسشى ورگانىنىڭ گٸنجۋيدىڭ وسى شارتتارىن مولشەرلەپ، جاۋ جاقتىڭ احۋالىن مولشەرلەپ، جاۋدىڭ ايباتىنان شوشىپ كەتپەيدى، توزۋگە بولاتىن قيىنشىلىقتارعا تاپ بولعاندا رۋحسىزدانباي، كەيبىر ساتسىزدىككە تاپ بولعاندا تورىقپاي، ٴتيىستى سابىرلىلىق جانە شىدامدىلىق كورسەتۋى ابدەن قاجەتتى. جياڭشيدە ٴبىرىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋعا، باستاپقى سوعىستان اياقتالعانعا دەيىن ٴبىر-اق اپتا ۋاقىت كەتتى، ەكىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋعا

جارتى ـ اق اي ۋاقىت كەتتى، ٴۇشىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋدا 3 ايعا دەيىن شىدامدىلىق كورسەتتىك؛ ٴتورتىنشى رەتكى-سىنە 3 اپتا ۋاقىت كەتتى، بەسىنشى رەتكىسىندە تابان ٴبىر جىل شىدامدىلىق كورسەتتىك. ٴبىراق بەسىنشى رەتتە «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداي الماي، قورشاۋدى بۇزىپ شىعۋعا ٴماجبۇر بولعان كەزدە، ورنىمىز اسىعىستىق بولدى. احۋالعا قاراعاندا، تاعى دا 2 ـ 3 اي شىدامدىلىق كورسەتىپ، ارميانى دەم الدىرۋ ـ رەتتەۋ مۇمكىن ەدى. ەگەر ولاي ىستەلگەن بولسا، سونداي ـ اق قورشاۋدى بۇزىپ شىققاننان كەيىنگى باسشىلىق ٴسال ٴزەرەكتىك ىستەگەن بولسا، احۋال زور دارەجەدە باسقاشا بولعان بولار ەدى.

ولاي بولعانىمەن دە ٴبىز ايتىپ وتكەن بۇكىل شايقاس ۋاقتىن قىسقارتۋعا تىرىسۋ ٴپرينسيپى سوندا دا بۇزىلمايدى. شايقاستىق جانە ۇرىستىق جوسپارلاردا اسكەر كۇشىن توپتاۋ جانە يۇندۇگدىق سوعىس سياقتى شارتتارعا قول جەتكىزۋگە كۇش سالۋدا، ىشكى شەپتە (گىنجۇيدىلەردە) جاۋدىڭ جاندى كۇشىن بەلگىلى ۋاقىت ىشىندە جويۋدان، «قورشاپ جويۋ»دى تەز شەشۋدەن تىس، «قورشاپ جويۋ» دى ىشكى شەپتە شەشۋگە لاج جوق ەكەندىگى دالەلدەنگەن كەزدە، قىزىل ارميانىڭ نەگىزگى كۇشىن جاۋدىڭ قورشاي شابۋىل جاساۋ شەبىن بۇزۋعا جۇمساپ، ٴوزىمىزدىڭ سىرتقى شەبىمىزگە، ياعني جاۋدىڭ ىشكى شەبىنە ٴوتىپ بۇل ماسەلەنى شەشۋىمىز ٴتيىس. قامالشىلدىق ٴورشىپ وتىرعان بۇگىنگى كۇنى بۇل ٴتاسىل سوعىس جۇرگىزۋدىڭ ۇدايىلىق تاسىلىنە اينالاتىن بولادى. بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ باستالىپ 2 اي وتكەننەن كەيىن، فۋجيان وقيعاسى تۋىلعان كەزدە، قىزىل ارميانىڭ نەگىزگى كۇش-

تەرى، كۇمان جوق، جىنجياڭ ولكەسىن ورتالىق ەتكەن جياڭسۋ-
جىنجياڭ-انحۋي-جياڭشي رايونىنا جارىپ كىرىپ، حاڭجوۋ، سۋجوۋ،
نانجيڭ، ۋۋحۋ، نانچاڭ، فۋجوۋ ارالىقتارىندا بەلسەنە ارەكەت
جاساپ، جانلۇەلىك قورعانىستى جانلۇەلىك شابۋىلعا اينالدىرۋعا،
جاۋدىڭ باستى ماڭىزدى جەرلەرىنە حاۋىپ تونديرۋگە، قامالسىز
ۇلان-بايتاق وڭىرلەردە سوعىس جۇرگىزۋ ۇشىن ۇمتىلۋعا ٴتيىس
ەدى. وسى ٴادىستى قولدانعاندا جياڭشي ولكەسىنىڭ وڭتۇستىك
بولەگىندەگى جانە فۋجيان ولكەسىنىڭ باتىس بولەگىندەگى رايون-
دارعا شابۋىل جاساعان جاۋدى ٴوزىنىڭ باستى ماڭىزدى جەرلەرىنە
جاردەم بەرۋ ۇشىن قايتۋعا ماجبۇرلەپ، ونىڭ جياڭشي گىنجۇيدىڭە
جاساعان شابۋىلىن تالقانداۋ، سونداي-اق فۋجيان حالىق ۇكىمەتىنە
جاردەمدەسۋ مۇمكىن ەدى، — بۇل ٴادىس وعان، ٴسوز جوق،
جاردەم بەرە الاتىن ەدى. وسى شارا قولدانىلماعاندىقتان، بەسىنشى
رەتكى «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋ مۇمكىن بولمادى، فۋجيان
حالىق ۇكىمەتى دە قۇلادى. سوعىستىڭ جۇرگىزىلگەنىنە ٴبىر جىل
بولعان كەزدە، جىنجياڭعا بارۋ ٴتيىمسىز بولعانىمەن، ٴبىراق باسقا
ٴبىر بەتالىسقا قاراي جانلۇەلىك شابۋىلعا وتۋگە، ياعني نەگىزگى
كۇشپەن حۋنان ولكەسىنە قاراي ىلگەرىلەۋگە، حۋنان ولكەسىن باسىپ
ٴوتىپ گۇيجوۋ ولكەسىنە قاراي ىلگەرىلەمەي، حۋنان ولكەسىنىڭ
ورتا بولەگىنە قاراي ىلگەرىلەپ، جياڭشي ولكەسىندەگى جاۋدى
حۋنان ولكەسىنە كەلتىرىپ السىپ قۇرتۋعا بولاتىن ەدى. بۇل شارا دا
قولدانىلماعاندىقتان، بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋ
ۇمىتى ٴبىرجولاتا ٴۇزىلدى، ۇزاق ساپار جولى عانا قالدى.

توعىزىنشى ٴبولىم جويىمپاز سوعىس

«شىعىن تارتىسىپ بايقاسۋ» قۋاتتاماسى، جۇڭگو قىزىل ارمياسى جونىنەن ايتقاندا، جاعدايعا ۇيلەسىمسىز. «بايلىق سالىستىرۋ»دا لۇكۋاڭ مەن لۇكۋاڭ سالىستىرماي، قايىرشى مەن لۇكۋاڭ سالىستىرسا، ارينە، كۇلكىلى بولار ەدى. بارلىق نارسەنى دەرلىك جاۋ جاقتان الىپ كەلە جاتقان قىزىل ارميا جونىنەن العاندا، نەگىزگى باعىت ــ جويىمپاز سوعىس جۇرگىزۋ. جاۋدىڭ جاندى كۇشتەرىن جويعاندا عانا «قورشاپ جويۋ»دى تالقانداۋعا جانە كەمىگەندىڭ گىنجۇيدىلەردى دامىتۋعا بولادى. جاۋدى ٴولتىرۋ ـ جارالاۋ جاۋدى جويۋدىڭ ٴتاسىلى رەتىندە قولدانىلادى، بۇلاي بولماسا ونىڭ ماعىنىسى بولمايدى. جاۋدى ٴولتىرۋ ـ جارالاۋدا ٴوزىمىز دە شىعىن تارتامىز، سونداي ـ اق جاۋدى جويۋمەن ٴوزىمىزدى تولىقتىرامىز، ٴسويتىپ، ارميامىزدا بولعان شىعىننىڭ ورنىن تولتىرىپ قانا قويماي، ونىڭ ۇستىنە ارميامىزدىڭ كۇشىن ارتتىرامىز. كۇيرەتۋ سوعىسى، كۇشى مىقتى جاۋ جونىنەن العاندا، جەڭۋ مەن جەڭىلۋدى نەگىزگى جاقتان بەلگىلەيتىن نارسە ەمەس. ال جويىمپاز سوعىس قانداي جاۋعا بولسادا دەرەۋ ۇلكەن ىقپال جاسايدى. ادام جونىنەن ايتقاندا، ونىڭ 10 ساۋساعىن بىردەي جارالاعانان كورى ٴبىر ساۋساعىن ٴۇزىپ تاستاعان ابزال؛ جاۋ جونىنەن ايتقاندا، ونىڭ 10 شىعىن كۇيرەتۋدەن كورى ٴبىر شىعىن جويىپ جىبەرۋ ابزال.

ٴبىرىنشى، ەكىنشى، ٴۇشىنشى جانە ٴتورتىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ»لارعا قولدانىلعان باعىتىمىز جويىمپاز سوعىس بولدى. ٴار جولى جويىلعان جاۋ بۇكىل جاۋدىڭ ٴبىر بولەگى عانا بولدى، دەگەنمەن

«قورشاپ جويۋ»لار تالقانـدالىپ وتىرىلدى. بەسىنشى رەتكى «قور-
شاپ جويۋ»عا قارسى تۇرۋ كەزىندە كەرىسىنشە باعىت قولدانىلدى،
بۇل ءىس جۇزىندە جاۋدىڭ ءوز ماقساتىنا جەتۋىنە كومەكتەسكەندىك
بولدى.

جويىمپاز سوعىس باسىم اسكەر كۇشىن توپتاۋمەن، قورشاۋ جانە
ايىنالىپ ءجۇرۋ تاكتيكاسىن قولـدانۋمەن ءبىر ماعـنادا. سوگىلارى
بولماسا الدىڭعىسى دا بولمايـدى. حالىقتىڭ قولداپ-قۋاتـتاۋى،
تاماشا جەندى، شابۋىل جاساۋعا ىڭعايلى جاۋ، ويدا جوقتا ءتيىسۋ،
تاعى باسقا شارتـتاردىڭ ءبارى جويۋ ماقساتىنا جەتۋدە كەم بولسا
بولمايتىن شارتتار.

كۇيرەتۋدىڭ ماڭىزى بار، ءتيپتى جاۋدىڭ قاشىپ كەتۋىنە جول
بەرۋدىڭ دە ماڭىزى بار، بۇل تەك بۇكىل ۇرىس بارىسىندا نەمەسە
بۇكىل شايـقاس بارىسـىندا ارميامىـزدىڭ نەگـىزگى كۇشـتەرىنىڭ
ايقىن بەلگىلـەپ العان جاۋىـنا قارسى جويىمپاز سىياتتى سوعـىس
جۇرگىزۋىنە بايلانىستى ايتىلىعان، بۇلاي بولماسا ونىڭ ەشقانـداي
ماڭىزى بولماس ەدى. بۇل ءاري ايىرىلىپ قالۋدىڭ قولعا كەلتىرۋ
ءۇشىن ماڭىزى بار ەكەنىن بىلدىرەتىن ءجايت.

ءبىز اسـكەري ونەركاسىپ قۇرۋدا، وعان يەك سۇيەۋشىلىكـتىڭ
ورشۋىنە مۇمكىندىك بەرمەۋىمىز قاجەت. ءبىزدىڭ نەگىزگى باعىتى-
مىز — جيانگەرلەردىڭ جانە ەل ىشىندەگى جاۋدىڭ اسكەري ونەر-
كاسىبىنە سۇيەنۋ. لوندوننىڭ جانە حانياڭنىڭ اسكەري زاۋوتتارىندا
ءبىزدىڭ اقـىمىز بار، سونـداي-اق ولاردىڭ ونىمدەرى جاۋدىڭ
تاسىمال دۇيلەرى ارقىلى بىزگە جەتكىزىلىپ تۇرادى. بۇل — قالجىڭ
ەمەس، اقيقات.

ەسكەرتۋلەر

① «شىندىق» (实际 — شىجي) — بۇل ۇعىم حانزۋشادا ەكى ٴتۇرلى ماعىنانى قامتيدى: ٴبىرى — شىنايى احۋال، ەندى ٴبىرى — ادامداردىڭ ٴىس - ارەكەتى (ادامدار ايتىپ جۇرگەن ٴاماليات). ماۋ زىدۇڭ جولداس ٴوز شىعارمالارىندا بۇل ۇعىمدى ۇنەمى وسى ەكى ماعىنادا قولدانادى.

② سۇن ۋۋزى، ياعني سۇن ۋۋ جاڭا ەرادان 5 عاسىر بۇرىن جاساعان جۇڭگونىڭ اتاقتى اسكەري ستەر عالىمى، ونىڭ 13 تاراۋعا بولىنگەن «سۇنزى» اتتى كىتابى بار. بۇل ارادا الىنعان ٴۇزىندى جونىندە «سۇنزى»، 3-توم، «شابۋىلعا ازىرلەنۋ» دەگەن تاراۋىنا قاراڭىز.

③ جۇڭگو گۇڭچانداڭى 1921-جىلى 7-ايدا قۇرىلعان بولاتىن، 1936-جىلى ماۋ زىدۇڭ جولداس وسى ماقالانى جازعان كەزدە ونىڭ قۇرىلعانىنا تۇپ-تۋرا 15 جىل تولعان ەدى.

④ چىن دۋشيۋ تەگىندە بيىجىڭ داشۋەنىڭ جياۋشوۋى بولعان، ونىڭ «شينچىڭنيان» جۋرنالىن شىعارۋمەن اتى شىققان. چىن دۋشيۋ — جۇڭگو گۇڭچانداڭىن قۇرۋشىلاردىڭ ٴبىرى، ول 4-ماي قوزعالىسى داۋىرىندە اتاعى شىققاندىعى جانە پارتيانىڭ العاش قۇرىلعان كەزدە بالالىق شاقتا بولعاندىعى سەبەپتى پارتيانىڭ زۇڭشۋجيى بولعان. 1924-جىلدان 1927-جىلعا دەيىنگى گىميىڭنىڭ ەڭ سوڭعى ٴبىر كەزىندە پارتيا ىشىندە چىن دۋشيۋ وكىلدىك ەتكەن وڭشىل يدەيا تىزەبۇگۋشىلىك لۋشيانىن قالىپتاستىردى. سول كەزدەگى «تىزەبۇككىشتەر ديحاندار بۇقاراسىنا، قالا ۇساق بۋرجۋازياسى مەن ورتا بۋرجۋازياعا باسشىلىق ەتۋ ۇقىعىنان وزدىگىنەن بەزىپ، وتە-موتە قارۋلى كۇشكە باسشىلىق ەتۋ ۇقىعىنان بەزىپ، سول جولعى گىميىڭدى جەڭىلىسكە ۇشىراتتى» (ماۋ زىدۇڭ: «قازىرگى جاعداي جانە ٴبىزدىڭ مىندەتىمىز»). 1927-جىلى گىميىڭ جەڭىلىسكە ۇشىراعانان كەيىن، چىن دۋشيۋ مەن

باسقادا ات توبەلىندەي تىزەبۇككىشتەر گومينداڭ بولاشاعىنان تورىعىپ، كۇدەر ٴۇزىپ چۇيشياۋجۇيىشىلدەرگە اينالدى، تروتسكيشىلدىڭ كەرتارتپا مايداندى قولداندى جانە تروتسكيشىل ٴۇيىمى ۇيىمداستىرىپ، پارتيانى ٴسوزىن ۇيىم قۇردى، سونىمەن 1929 ـ جىلى 11 ـ ايدا پارتيادان قۋىلدى. چىن دۋشيۋ 1942 ـ جىلى ٴولدى. چىن دۋشيۋ وگىشىل جيحۇيجۇيىسى تۋرالى «جۇڭگو قوعامىنداعى تاپتاردى تالداۋ»، «حۋنان ديحاندار قوزعالىسىن زەرتتەۋدەن باياندامانى» دەگەن شىعارمالاردىڭ تاقىرىبىنا بەرىلگەن تۇسىندىرمەدەن، وسى تاڭدامالى شىعارمالاردىڭ 2 ـ تومىنداعى «گۇڭچاندانگىرىن» جۇرنالىنىڭ شىعۋى بايلانىسىمەن» دەگەن شىعارمادان پايدالانىڭىز.

⑤ لي ليسان «سول» شىل جيحۇيجۇيىسى دەپ 1930 ـ جىلى 6 ـ ايدان كەيىن شامامەن 4 اي اتقارىلعان، جۇڭگو گۇڭچانداگى جۇڭگياڭنىڭ سول كەزدەگى باستى باسشىسى لي ليسان جولداس وكىلدىك ەتكەن «سول»شىل جيحۇيجۇيىلىك لۋشيان ايتىلىپ وتىر، بۇل ادەتتە «ليسان لۋشيانى» دەپ اتالادى. ليسان لۋشيانىنىڭ ەرەكشەلىگى سول، ول پارتيانىڭ بۇكىل مەملەكەتتىك 6 ـ قۇرىلتايىنىڭ باعىتىنا قايشى كەلدى، گومينداڭنىڭ بۇقارانىڭ كۇشىن ازىرلەۋگە مۇقتاج ەكەندىگىن جانە گومينداڭنىڭ داموۋى ٴبىر كەلكى بولمايتىندىعىن مويىندامادى، ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ ۇزاق ۋاقىت بويىنا باستى نازاردى اۋىل ـ قىستاق گىنجۇيدىلەرىن قۇرۋعا اۋدارۋ، اۋىل ـ قىستاق ارقىلى قالالاردى قورشاۋعا الۋ، گىنجۇيدىلەر ارقىلى بۇكىل مەملەكەت بويىنشا گومينداڭ ورلەۋىنە قوزعاۋشىلىق ەتۋ يدەياسىن «ۇشىنا شىققان قاتەلىك»، «ديحاندار ساناسىنا ٴتان جەرشىلدىك كوزقاراس پەن كەرباقپالىق كوزقاراس»دەپ ەسەپ ـ تەپ، بۇكىل مەملەكەتتىڭ بارلىق جەرىندە دەرەۋ كوتەرىلىس ازىرلەۋدى قۋاتتادى. لي ليسان جولداس وسى قاتە لۋشيانىن باسشىلىققا الا وتىرىپ، بۇكىل مەملەكەتتىڭ ورتالىق قالالارىندا دەرەۋ قارۋلى كوتەرىلىس ۇيىمداستىرۋدى كوزدەگەن تاۋەكەلشىلدىك جوسپارىن جاساپ شىقتى.

ليسان لۋشيانى، سونىمەن قابات، دۇنيە ٴجۇزى گەمىڭىنىڭ ٴبىر كەلكى
بولمايتىندىعىن مويىنداماي، جۇڭگو گەمىڭىنىڭ جاپپاي بۇرق ەتۋى،
ٴسوز جوق، دۇنيە ٴجۇزى گەمىڭىنىڭ جاپپاي بۇرق ەتۋىن تۋدىرادى، ال
جۇڭگو گەمىڭى دە دۇنيە جۇزىلىك گەمىڭ جاپپاي بۇرق ەتكەندە عانا
جەڭىسكە جەتەدى دەپ تانىدى؛ جۇڭگونىڭ بۋرجۋازيالىق ـ دەموكرا-
تيالىق گەمىڭىنىڭ ۇزاق ۋاقىتتىلىعىن دا مويىنداماي، جەڭىستىڭ الدىمەن
ٴبىر ولكەدە نەمەسە بىرنەشە ولكەدە باستالۋى سوتسياليزمگە بۇرىلىس
جاساۋدىڭ باستالۋى بولادى دەپ تانىدى جانە وسىلارعا بايلانىستى
جاعدايعا ۇيلەسپەيتىن بىرنەشە «سول»شىل تاۋەكەلشىلدىك ساياساتتى
بەلگىلەدى. ماۋ زەدۇڭ جولداس بۇل قاتە لۋشيانعا قارسى تۇردى،
بۇكىل پارتياداعى قالىڭ كادىرلار مەن پارتيا مۇشەلەرى دە بۇل لۋ-
شياندى تۇزەتۋدى تالاپ ەتتى. لي ليسان جولداستىڭ ٴوزى 1930 ـ جىلى
9 ـ ايدا پارتيانىڭ 6 ـ كەزەكتى جۇڭياڭ ۋيبيۋانحۋيىنىڭ ٴۇشىنشى
جالپى ماجىلىسىندە سول كەزدە كورسەتىلگەن قاتەلىكتەرىن مويىندادى،
ول سونان سوڭ جۇڭياڭداعى باسشىلىق ورنىنان اۋىستى. ليسان جولداس
ۇزاق ۋاقىت بويىنا ٴوزىنىڭ قاتە كوزقاراستارىن تۇزەتكەندىكتەن،
پارتيانىڭ بۇكىل مەملەكەتتىك 7 ـ قۇرىلتايى ونى تاعى دا جۇڭياڭ
ۋيبيۋاندىققا سايلادى.

⑧ 1930 ـ جىلى 9 ـ ايداعى پارتيانىڭ 6 ـ كەزەكتى جۇڭياڭ
ۋيبيۋانحۋيىنىڭ ٴۇشىنشى جالپى ٴماجىلىسى جانە ودان كەيىنگى ٴبىر
مەزگىل ىشىندە بولعان داڭ جۇڭياڭ ليسان لۋشيانىنىڭ جۇرگىزىلۋىن
توقتاتۋدا بەلسەندى رولى بار تولىپ جاتقان شارالار قولداندى. ٴبىراق،
6 ـ كەزەكتى جۇڭياڭ ۋيبيۋانحۋيدىڭ ٴۇشىنشى جالپى ماجىلىسىنەن كەيىن
پارتيا ىشىندە ٴىس جۇزىندىك گەمىڭدىك كۇرەس تاجىريبەسى جوق ٴبىر
ٴبولىم جولداستار چىن شاۋيۋي (ۋاڭ مىڭ)، چين باڭشيان (بوگۋ)
جولداستاردىڭ باستاۋىمەن جۇڭياڭنىڭ شارالارىنا قارسىلىق كورسەتتى-
لەر سول كەزدە جاريالانعان «ەكى لۋشيان»، ياعني «جۇڭگو گوڭچاڭ-

داگىن ونان ٴارى بولشەۆيكتەندىرۋ جولىندا كۇرەسەيىك» دەگەن كىتاپشاسىندا سول كەزدەگى پارتيا ىشىندەگى باستى حاۋىپ «سول» شىل جيحۋيجۋيى ەمەس، قايتا «وڭشىل جيحۋيجۋيى» دەپ توتەنشە باسا دارىپتەپ، ليسان لۋشيانىن «وڭ» دەپ «سىناۋدى» ٴوز ارەكەتتەرىنىڭ كاپيتالى ەتتى. ولار ليسان لۋشيانىن، باسقادا «سول»شىل يدەيا-لار مەن «سول»شىل ساياساتتاردى جاڭا شيگتايدا جالعاستىرۋدىڭ، قالپىنا كەلتىرۋدىڭ نەمەسە ٴورشىتۋدىڭ جاڭا ساياسي گاگلىگىن ورتاعا قويىپ، مۇنى ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ دۇرىس لۋشيانىنا قاراما-قارسى قويدى. ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ «جۇڭگو گمينگدىڭ سوعىسىنىڭ جانلۋە-لىك ماسەلەسى» دەگەن كىتابى كوبىنەسە وسى جاڭا «سول»شىل جيحۋيجۋيلىك لۋشيانىنىڭ اسكەري ىستەر جاعىندا وتكىزگەن قاتەلىك-تەرىن ىپپان قىلۋ ٴۇشىن جازىلعان. بۇل جاڭا «سول»شىل قاتە لۋشيانىڭ پارتيا ىشىندەگى ۇستەمدىگى 1931-جىلى 1-ايداعى پارتيا-نىڭ 6-كەزەكتى جۇڭيانىڭ ۋييۋانحۋيىنىڭ ٴتورتىنشى جالپى ماجىلىسىنەن باستالىپ، داڭ جۇڭياڭىنىڭ 1935-جىلى 1-ايداعى گۇيجوۋ ولكەسىنىڭ زۇنيي قالاسىندا شاقىرعان جىڭجيجۋي ٴماجىلىسى وسى قاتە لۋشيانىڭ باسشىلىعىن اياقتاتىپ، ماۋ زىدۇڭ جولداس باستاعان جۇڭياڭىنىڭ جاڭا باسشىلىعى جۇرگىزىلە باستاعانعا دەيىن سوزىلدى. بۇل جولعى «سول» شىل قاتە لۋشيانىڭ پارتيا ىشىندە ۇستەم بولعان ۋاقتى توتەنشە ۇزاق (4 جىل) بولدى، پارتيا مەن گمينگكە جەتكىزگەن زيانى توتەنشە زور بولدى، مۇنىڭ زاردابى جۇڭگو گۇڭچاندانگى ۇيىمدارىن، جۇڭگو قىزىل ارمياسىن جانە قىزىل ارميا گىنجۇيديلەرىن 90 پروتسەنت شاماسىندا زيانعا ۇشىراتتى، گمينگدىڭ گىنجۇيديلەردەگى 10 مليونداعان حالىقتى گوميندانىڭ تەپكىسىنە ٴتۇسىرىپ، جۇڭگو گمينگىنىڭ ىلگەرىلەۋىن كەشە-ۋىلدەتتى. بۇل «سول»شىل لۋشيان قاتەلىگىن وتكىزگەن جولداستاردىڭ باسىم كوپشىلىگى ۇزاق ۋاقىتتىق ٴامالىيات بارىسىندا وزدەرىنىڭ قاتە-لىكتەرىن تانىدى جانە تۇزەتتى، سونىمەن بىرگە پارتياعا جانە حالىققا

پايدالى كوپتەگەن قىزمەتتەر ىستەدى. بۇل جولداستار باسقا كوپشىلىك جولداستارمەن بىرگە، ورتاق ساياسي تانىم نەگىزىندە، ماۋزىدۇڭ جولداستىڭ باسشىلىعىندا ۇزارا ىنتىماقتاستى.

⑦ «جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى تۇرۋدىڭ ستراتەگيالىق ماسەلەلەرى»نىڭ ⑳، ㉑ ەسكەرتۋلەرىنەن پايدالانىڭىز.

⑧ لۋشان جۇنگۋاندار ۇالىم ـ تاربيە كۇرسى ــ جياڭ جيەشىنىڭ گوميندانداعى قارسى اسكەري كادرلار تاربيەلەيتىن ۇيىمى، ول 1933 ـ جىلى 7 ـ ايدا جياڭشي ولكەسىنىڭ جيۋجياڭ اۋدانىنداعى لۋشان تاۋىندا اشىلعان بولاتىن. بۇل كۇرسى جياڭ جيەشى ارمياسىنىڭ جۇن-گۋاندارىن كەزەكپەن جىبەرىپ الىپ، گەرمانيانىڭ، يتاليانىڭ جانە امەريكانىڭ اسكەري جياۋگۋاندارى ارقىلى ولارعا فاشيستىك اسكەري جانە ساياسي تاربيە بەرەتىن.

⑨ بۇل ارادا بەسىنشى رەتكى «قورشاپ جويۋ» كەزىندەگى جاڭا اسكەري ۇپرينسيپ دەپ، كوبىنەسە، جياڭ جيەشى باندىلارىنىڭ پاۋتاي قورعان سالعىزىپ، قادام سايىن بەكىنىس سالۋ سىندى «قامالشىلدىق ساياساتى» ايتىلىپ وتىر.

⑩ «لەنين شىعارمالارى» 25 ـ توم، «كوممۋنيزم» دەگەن شىعارماعا قاراڭىز. لەنين وندا ۆەنگريا گوميندانگىنىڭ مۇشەسى بيلاكۋندى سىنداي كەلىپ: «ول ماركسيزمنىڭ ناعىز مانىسىنە، جان جۇيەسىنە: ناقتى جاعدايلارعا ناقتى تالداۋ جاساۋعا سوقپاي وتەدى»، ــ دەدى.

⑪ حۋنان ـ جياڭشي شەكارا رايونىنىڭ 1 ـ رەتكى پارتيا قۇرىلتايى دەپ 1928 ـ جىلى 5 ـ ايدىڭ 20 ـ كۇنى حۋنان ـ جياڭشي شەكارا رايونىن-داعى گوميندانداعى ۇيىمىنىڭ نيڭگاڭ اۋدانىنىڭ ماۋپيڭ دەگەن جەرىندە شاقىرىلعان 1 ـ قۇرىلتايى ايتىلىپ وتىر.

⑫ «پارتيا ىشىندەگى قاتە يدەيالاردى تۇزەتۋ تۋرالى»نىڭ ②، ③ ەسكەرتۋلەرىنە قاراڭىز.

⑬ «باندىلىق» دەپ ۇتارتىپسىز، ۇيىمسىز، ايقىن ساياسي نىساناسى

جوق تالان ـ تاراجىلىق جۇرگىزەتىن ارەكەت ايتىلىپ وتىر.

⑭ قىزىل ارميانىڭ جياڭشي ولكەسىنەن سولتۇستىك شانشيگە بارۋداعى 25 مىڭ لي‌لىك ۇزاق ساپارى ايتىلىپ وتىر. «جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى تۇرۋدىڭ ستراتەگيا ماسەلەسى تۋرالى» نىڭ ⑳ ەسكەرتۋىنە قاراڭىز.

⑮ «قوسالقى اسكەر» ــ نەگىزگى كۇش ەمەس، ارميانىڭ ٴبىر جاق قاناتىندا ارەكەت جاساۋدى ۇستىنە العان بولەگى.

⑯ روسسيادا 1905 ـ جىلعى دەكابىر كوتەرىلىسى جەڭىلىسكە ۇشىراعانان كەيىن، گىميڭنىڭ ورلەۋ داۋىرىنەن بىرتە ـ بىرتە باسەڭدەۋ داۋىرىنە كوشكەندىگى ايتىلىپ وتىر. «سوۆەت وداعى كوممۋنيستىك (بولشەۆيكتەر پارتياسى) تاريحى قىسقاشا كۋرسى» نىڭ 3 ـ تاراۋ، 5 ـ ،6 ـ بولىمدەرىنەن پايدالانىڭىز.

⑰ بىرەست شارتى ــ سوۆەتتىك روسسيانىڭ 1918 ـ جىلى 3 ـ ايدا گەرمانيامەن جاساسقان ٴبىتىم شارتى. بۇل سول كەزدە جاۋدىڭ كۇشى گىميڭدىك كۇشتەن ەلەۋلى دارەجەدە اسىپ ٴتۇسىپ وتىرعان احۋالدا، ەندى عانا قۇرىلعان، ٴوز ارمياسى جوق سوۆەتتىك رەسپۋبليكانى گەرمانيا جيانگەرلىگىنىڭ سوققىسىنا ۇشىراتپاۋ ٴۇشىن جاسالعان ۋاقىتتىق شەگىنىس ەدى. بۇل ٴبىتىم شارتىنىڭ جاسالۋى سوۆەتتىك رەسپۋبليكانىڭ ۋاقىتتى ۇتا وتىرىپ پرولەتاريات اكىمياتىن نىعايتۋىنا، شارۋاشىلىقتى رەتتەۋىنە، قىزىل ارميا قۇرۋىنا مۇمكىندىك بەردى؛ پرولەتارياتتىڭ ديحاندارعا بولعان باسشىلىعىن ساقتاۋىنا، كۇش توپتاۋىنا، ٴسويتىپ، 1918 ـ جىلدان 1920 ـ جىلعا دەيىن اق گۋاردياشىلاردى جانە انگليا،امەريكا، فرانسيا، جاپونيا، پولشا قارۋلى كيلىگۋشىلەرىن تالقانداۋىنا مۇمكىندىك بەردى.

⑱ 1927 ـ جىلى 10 ـ ايدىڭ 30 ـ كۇنى گۋاڭدۇڭ ولكەسىنىڭ حايفىڭ، لۋفىڭ اۋداندارىنداعى ديحاندار جۇڭگو كوممۋنيستىك پارتياسىنىڭ باسشىلىعىندا ٴۇشىنشى رەت كوتەرىلىس جاساپ، حايفىڭ، لۋفىڭ

اۋداندارىن جانە بۇلاردىڭ ماڭىنداعى رايونداردى باسىپ الىپ، قىزىل ارمىيا ۇيىمداستىردى، جۇمىسشى ـ ديحان دەموكراتىيالىق اكىمياتىن قۇردى. كەيىن كەلە جاۋعا ەلەۋسىز قاراۋ قاتەلىگى ۋتكىزىلگەندىكتەن جەڭىلىسكە ۇشىرادى.

⑲ 1936 ـ جىلى كۇزدە قىزىل ارمىيانىڭ 4 ـ فاڭمىيانجۇنى مەن قىزىل ارمىيانىڭ 2 ـ فاڭمىيانجۇنى قوسىلىپ، شيكاڭ ولكەسىنىڭ شىعىس ـ سولتۇستىگىنەن اتتانىپ، سولتۇستىككە جوتكەلدى. بۇل كەزدە جاڭ گوتاۋ بۇرىنعىسىنشا پارتياعا قاسارىسا قارسى تۇردى، ۋزىنىڭ بۇرىننان كەلە جاتقان شەگىنۋشىلدىگى مەن جۇيشياۋجۇيىن قاسارىسا جۇرگىزدى. سول جىلى 10 ـ ايدا قىزىل ارمىيانىڭ 2 ـ ، 4 ـ فاڭمىيانجۇندەرى گانسۋ ولكەسىنە جەتكەنىنەن كەيىن، جاڭ گوتاۋدىڭ بۇيرىعى بويىنشا قىزىل ارمىيانىڭ 4 ـ فاڭمىيانجۇنى الدىڭعى بولىمىندەگى 20 مىڭنان استام ادام باتىس باعىت ارمياسى بولىپ ۇيىمداسىپ، حۋاڭحىدان ۋتىپ چيڭحاي ولكەسىنىڭ باتىسىنا قاراي ىلگەرىلەدى. باتىس باعىت ارمياسى 1936 ـ جىلى 12 ـ ايدا سوعىستا سوققىعا ۇشىراپ نەگىزگى جاقتان جەڭىلدى، 1937 ـ جىلى 3 ـ ايدا تۇگەلدەي جەڭىلدى.

⑳ ماركستىڭ پاريج كۇگمىسى تۋرالى كۇگەلماننا جازعان حاتىنا قاراڭىز.

㉑ «شۇيحۇجۋان» ـــ جۇڭگونىڭ ديحاندار سوعىسى سۋرەتتەلگەن اتاقتى رومان، اڭىزدارعا قاراعاندا مۇنى جاڭا ەرانىڭ 14 ـ عاسىرىندا، يۋان حاندىعىنىڭ سوڭعى كەزى مەن ميڭ حاندىعىنىڭ باس كەزىندە جاساعان شى ناي ـ ان دەگەن ادام جازعان. لين چۇن مەن چاي جين ـــ وسى رومانىنىڭ قاھارمان كەيىپكەرلەرى. حۇڭ جياۋتوۋ چاي جيننىڭ ۇيىندە تۇراتىن جۋانباشى ۇستازى.

㉒ لۋ بەكتىگى مەن چي بەكتىگى ـــ جۇڭگونىڭ چۇنچيۋ دا ـ ۋىرىندەگى (جاڭا ەرادان 722 ـــ 481 جىلدار بۇرىن) ەكى فەودالدىق بەكتىك. چي بەكتىگى ىرى ەل بولاتىن، ونىڭ ورنى قازىرگى شاندۇڭ

ولكەسىنىڭ ورتا بولەگىندە ەدى؛ ال لۇ بەكتىگى كىشىرەك ەل بولاتىن، ونىڭ ورنى قازىرگى شاندۇڭ ولكەسىنىڭ وڭتۇستىگىندە ەدى. لۇ جۋاڭ-گۇڭ جاڭا ەرادان 693 ــ 662 جىلدار بۇرىن لۇ بەكتىگىنىڭ بەگى بولعان.

㉓ زو چيۇميڭ ــ جۇڭگونىڭ جوۋ حاندىعى كەزىندەگى ايگىلى جىلناماسى «زوجۋان»نىڭ اۆتورى. بۇل شىعارمادا ٴوزىندى ەتىلىپ الىنعان سوزدەردى «زوجۋان»نىڭ جۋاڭگۇڭنىڭ 10 - جىلى دەگەن بولىمىنە قاراڭىز.

㉔ چىڭگاۋ ــ ەرتەدەگى قالا، قازىرگى حىنان ولكەسىندەگى چىڭگاۋ اۋدانىنىڭ باتىس - سولتۇستىگىندە بولعان، ەرتە زاماندا اسكەري جاقتا ماڭىزدى جەر ەدى. جاڭا ەرادان 203 جىل بۇرىن حان بەكتىگىنىڭ بەگى ليۋ باڭ مەن چۋ بەكتىگىنىڭ بەگى شياڭ يۇي وسى ارادا سوعىسقان. سول كەزدە شياڭ يۇي شىڭيالڭ مەن چىڭگاۋدى ارت-ارتىنان الىپ، ليۋ باڭدى ويسىراتا جەڭەدى. ٴبىراق كەيىن ليۋ باڭ چۋ بەكتىگىنىڭ اسكەرلەرى سىشۇي وزەنىنەن ٴوتىپ جاتقان ورايدى پايدالانىپ، چۋ بەكتىگىنىڭ ارمياسىن تالقانداپ، چىڭگاۋدى قايتارىپ الادى.

㉕ كۇنياڭ ــ ەرتەدەگى قالا، قازىرگى حىنان ولكەسىنىڭ يەشيان اۋدانىندا بولعان. جاڭا ەرانىڭ 23 - جىلى، ليۋ شيۋ (شىعىس حان حاندىعىنىڭ پاتشاسى گۋاڭ ۋۇدي) وسى جەردە ۋاڭ ماڭنىڭ اسكەرلەرىن تالقاندايدى. بۇل جولعى سوعىستا ەكى جاقتىڭ اسكەري كۇشتەرى كۇشتىلىك - السىزدىك جاعىنان زور پارىقتى بولادى؛ ليۋ شيۋدە نەبارى 8 ـ 9 مىڭ ادام بولادى دا، ۋاڭ ماڭدا 400 مىڭنان استام ادام بولادى. ٴبىراق ليۋ شيۋ ۋاڭ ماڭنىڭ جياڭجۇندەرى ــ ۋاڭ شۇن مەن ۋاڭ ييدىڭ جاۋدى ەلەمەي جايباراقاتتىق ىستەۋىنەن پايدالانىپ، ٴوزىنىڭ تاڭداۋلى 3 مىڭ اسكەرىمەن ۋاڭ ماڭ اسكەرلەرىنىڭ بەرىك بەكىنىسىن جارىپ وتەدى، وسى جەڭىسىنەن پايدالانا وتىرىپ شابۋىل جاساپ، جاۋ اسكەرلەرىنىڭ تاس - تالقانىن شىعارادى.

㉖ گۋاندۋ — قازىرگى حەنان ولكەسىندەگى جۇڭمۋ اۋدانىنىڭ شىعىس - سولتۇستىگىندە. جاڭا ەرانىڭ 200 - جىلى ساۋ ساۋ اسكەرلەرى مەن يۋان شاۋ اسكەرلەرى وسى ارادا سوعىسقان. سول كەزدە يۋان شاۋدا 100 مىڭ اسكەر بولادى، ال ساۋ ساۋدىڭ اسكەرلەرى از بولادى جانە ازىق - تۇلىگى تاۋسىلىپ قالادى. ٴبىراق ساۋ ساۋ يۋان شاۋ اسكەر- لەرىنىڭ جاۋدى مەلەمەي ازىرلىكسىز جاتقاندىعىنان پايدالانىپ، از اسكەرمەن تۇتقيىلدان شابۋىل جاساپ، يۋان شاۋ اسكەرلەرىنىڭ اسكەري كەرەك - جاراقتارىن ورتەپ جىبەرەدى. يۋان شاۋ اسكەرلەرى الاساپىراندىقتا تۇسكەندە ساۋ ساۋ اسكەرلەرى شابۋىل جاسايدى دا، يۋان شاۋ اسكەرلەرىنىڭ نەگىزگى كۇشتەرىن جويادى.

㉗ ۋۇ بەكتىگى دەپ سۇن چۋان جاق، ۋبي بەكتىگى دەپ ساۋ ساۋ جاق ايتىلىپ وتىر. چىبي — حۋبەي ولكەسىندەگى جيايۋي اۋدانىنىڭ شىعىس - سولتۇستىگىن كەسىپ وتەتىن چاڭجياڭنىڭ وڭتۇستىك جاعاسىن- دا. جاڭا ەرانىڭ 208 - جىلى ساۋ ساۋ 500 مىڭنان استام اسكەر باستاپ بارىپ، مۇنى 800 مىڭ اسكەر دەپ قاۋەسەت تاراتىپ، سۇن چۋانعا شابۋىل جاسايدى. سۇن چۋان ساۋ ساۋدىڭ جاۋى ليۋ بيمەن بىرلەسىپ 30 مىڭ اسكەر اتتاندىرادى دا، ساۋ ساۋ اسكەرلەرىندە جۇقپالى اۋرۋدىڭ تارالۋىنان، ونىڭ ۇستىنە ولاردىڭ سۋدا سوعىسۋعا داعدىلانباعاندىعىنان پايدالانىپ، ساۋ ساۋدىڭ سوعىس كەمەلەرىن ورتەپ جىبەرىپ، ساۋ ساۋ اسكەرلەرىن تالقاندايدى.

㉘ ييلىڭ — قازىرگى حۋبەي ولكەسىندەگى ييچاڭ اۋدانىنىڭ شىعىسىندا. جاڭا ەرانىڭ 222 - جىلى ۋۇ بەكتىگىنىڭ قولباسشىسى لۋ شۇن وسى ارادا شۋ حان بەكتىگىنىڭ قولباسشىسى ليۋ بيدى ويسىراتا جەڭەدى. بۇل جولعى سوعىس باستالعان كەزدە، ليۋ بي اسكەرلەرى سوعىس سايىن جەڭىپ، ىلگەرىلەپ ييلىڭگە كەلەدى دە، ۋۇ بەكتىگىنىڭ جەرىنە 5 - 6 ٴجۇز لي ىشكەرىلەپ كىرەدى. لۋ شۇن 7 - 8 اي بويىنا سوعىسپاي جۇرگىزبەي، ليۋ بيدىڭ «اسكەرلەرى شارشاپ - شالدىعىپ،

رۋحسىزدانعان، قايتا قالپىنا كەلۋى مۇمكىن بولماعان» كۇيگە ٴتۇسۋىن توسادى، سونان سوڭ جەل جاقتان ٴورت قويىسىپ، شۋ بەكىتىگىنىڭ اسكەرلەرىن تالقاندايدى.

㉙ جاڭا ەرانىڭ 383 ـ جىلى شىعىس جين بەكىتىگىنىڭ جياڭجۇنى شيە شۋان چين بەكىتىگىنىڭ بيلەۋشىسى فۋجياندى انحۋي ولكەسىنىڭ فيشۋي وزەنى بويىندا جەڭەدى. سول كەزدە فۋجيانىنىڭ 600 مىڭنان استام جاياۋ اسكەرى، 270 مىڭ اتتى اسكەرى، 30 مىڭنان استام قورعاۋشى اتتى اسكەرى بار ەدى، ال شىعىس جين بەكىتىگىندە نەبارى 80 مىڭ ادامدىق سۋ ـ قۇرلىق اسكەرى بار بولاتىن. ەكى جاقتىڭ اسكەرى فيشۋي وزەنىنىڭ ەكى جاعاسىندا قاراما ـ قارسى تۇرعان كەزدە، جين اسكەرلەرىنىڭ قولباسشىلارى جاۋ اسكەرلەرىنىڭ اسقاق-تاۋىنان، ٴور كوكىرەكتىگىنەن پايدالانىپ، جين اسكەرلەرىنىڭ سۋدان ٴوتىپ سوعىس جۇرگىزۋى ٴۇشىن فيشۋي وزەنىنىڭ سولتۇستىگىندەگى چين اسكەرلەرىنەن ٴبىر بولەك سوعىس مايدانىن بوساتىپ بەرۋدى تالاپ ەتەدى. چين اسكەري ٴبولىمى بۇعان ماقۇل بولادى، ٴبىراق شەگىنى-سىمەن اسكەرلەرىن توقتاتا المايدى، جين اسكەرلەرى وسى ورايدان پايدالانىپ سۋدان ٴوتىپ شابۋىل جاساپ، چين اسكەرلەرىن جەڭەدى.

㉚ 1927 ـ جىلى 8 ـ ايدىڭ 1 ـ كۇنى جوڭگو كوڭچاندانگى جياڭ جيەشى مەن ۋاڭ جيڭۋيدىڭ فانىگىمىگىنە قارسى تۇرۋ ٴۇشىن، 1924 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى گوميڭ ٴىسىن جالعاستىرا بەرۋ ٴۇشىن، جياڭشي ولكەسىنىڭ ورتالىعى نانچاڭدا اتاقتى كوتەرىلىسكە باسشىلىق ەتتى. بۇل كوتەرىلىسكە 30 مىڭنان استام ادامى بار قارۋلى اسكەري ٴبولىم قاتىناستى، ونىڭ باسشىلارى جوۋ ىنلاي، جۋ دى، حى لۇڭ، يە تيڭ قاتارلى جولداستار بولدى. كوتەرىلىسشى ارميا 8 ـ ايدىڭ 5 ـ كۇنى ٴوزىنىڭ بۇرىنعى جوسپارى بويىنشا نانچاڭنان شەگىنىپ، گۋاڭدۇڭ ولكەسىنىڭ چاۋجوۋ، شانتوۋ دەگەن جەرلەرىنە جەتكەندە ساتسىزدىككە ۇشىرادى. كوتەرىلىسشى ارميانىڭ ٴبىر بولەگى، كەيىن

كەلە، جۋ دى، چىن يي، لين بياۋ قاتارلى جولداستاردىڭ باستاۋىمەن سوعىسا وتىرىپ جيڭگاڭشانعا بارىپ، ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ باسشىلى- عىنداعى جۇمىسشى - ديحان گىمينگدىڭ ارمياسى 1 - جۇتىنىڭ 1 - شىنىنا قوسىلدى.

㉛ «جۇڭگودا قىزىل اكىميات نەلىكتەن ءومىر سۇرە الادى؟» ىنىڭ⑧ ەسكەرتۋىنە قاراڭىز.

㉜ 1927 - جىلى 9 - ايدا حۋنان - جياڭشي شەكارا رايونىنىڭ شيۋشۋي، پيڭشياڭ، پيڭجياڭ، ليۋياڭ اۋداندارىنداعى حالىقتىق قارۋلى كۇشتەر ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ باسشىلىعىندا اتاقتى كۇزگى جيىن - تەرىن كەزىندەگى كوتەرىلىستى قوزعاپ، جۇمىسشى - ديحان گىمينگدىڭ ارمياسى 1 - جۇتىنىڭ 1 - شىنىن قۇردى. ماۋ زىدۇڭ جولداس وسى اسكەري ءبولىمدى باستاپ جيڭگاڭشانعا بارىپ، ول ارادا حۋنان - جياڭشي شەكارا رايون گىمينگدىڭ گىنجۇيدىسىن قۇردى.

㉝ A B ۇيىمى — سول كەزدە گوميندانگىنىڭ قىزىل رايوندارعا جاسىرىپ قويعان قانگىمينگدىڭ تىڭشىلىق ۇيىمى. A B ءىنگىلىزشە Anti – Bolshevik (بولشەۆيكتەرگە قارسى تۇرۋ) دەگەن ءسوزدىڭ قىسقارتىلىپ جازىلۋى.

㉞ جياڭشي ولكەسىنىڭ ورتا بولەگىندەگى گانجياڭ وزەنى مەن شىعىس بولەگىندەگى فۋشۋي وزەنى ارالىعىنداعى رايوندار ايتىلىپ وتىر.

㉟ لەنيننىڭ «دەرەۋ جەكە كەلىسسوز جۇرگىزۋ جانە جەر ءبولىپ بەرۋ ءبىتىمىن جاساۋ ماسەلەسى جونىندە تيگالڭ»، «عاجايىپ جانە سۇم- دىق»، «ەلەۋلى ساباق جانە ەلەۋلى جاۋاپكەرشىلىك»، «سوعىس پەن بەيبىتشىلىك ماسەلەسى جونىندە باياندامالار» ت. ب. ەڭبەكتەرىنەن جانە «سوۆەت وداعى كومپارتياسى (بولشەۆيكتەر پارتياسى) تاريحى قىسقاشا كۋرسى»نىڭ 7 - تاراۋ، 7 - بولىمىنەن پايدالانىڭىز.

㊱ بۇل ارادا زاڭگۇلار دەپ شيكاڭ، گانسۋ، چيڭحاي ولكەلە-

رىندەگى زاڭزۋلار ايتىلىپ وتىر، حۇيزۋلار دەپ گانسۋ، چيڭحاي، شينجياڭ ولكەلەرىندەگى حۇيزۋلار ايتىلىپ وتىر.

⑰ باگۋ ادەبيەتى — 15 — 19 - عاسىرلاردا جۇڭگونىڭ فەودالدىق پاتشالىقتارىنىڭ ەمتيحان الۋ تۇزىمىندە بەلگىلەنگەن ماقالا جازۋدىڭ ٴبىر ٴتۇرلى ەرەكشە ۇلگىسى. باگۋ ادەبيەتىندىك ٴاربىر ماقالا تاقىرىپقا كىرىسۋ، تاقىرىپتى ٴتۇسىندىرۋ، قىسقاشا مازمۇنى، باياندالۋ، العاشقى ٴبولىم، ورتا ٴبولىم، سوڭعى ٴبولىم، قورتىندى ٴبولىم سياقتى سەگىز بولىمنەن قۇرالادى. «تاقىرىپقا كىرىسۋ» ەكى سويلەمنەن قۇرالىپ، تاقىرىپتىڭ نەگىزگى ماڭىزىن تۇسىندىرەدى. «تاقىرىپتى ٴتۇسىندىرۋ» ٴۇش نەمەسە ٴتورت سويلەمنەن قۇرالىپ، تاقىرىپتىڭ مازمۇنىن تۇسىندىرەدى. «قىسقاشا مازمۇنى»ندا بۇكىل شىعارما قىسقاشا باياندالادى، بۇل تالقىنىڭ باستالعاندىعى بولادى. «باياندالۋ» قىسقاشا مازمۇن بەلگىلەنگەننەن كەيىنگى باياندالۋ ٴبولىمى بولادى. العاشقى ٴبولىم، ورتا ٴبولىم، سوڭعى ٴبولىم، قورتىندى ٴبولىم — وسى ٴتورت ٴبولىم عانا رەسمي تالقى بولىپ ەسەپتەلەدى، ورتا ٴبولىم — بۇكىل ماقالانىڭ وزەگى بولادى. بۇل ٴتورت ٴبولىمنىڭ ٴارقايسىندا ٴبىر-بىرىنە سالىستىرىلاتىن ەكى بولەك، جيىنى سەگىز بولەك بولاتىندىقتان، ول باگۋ ادەبيەتى دەپ اتالادى، سەگىز سالىستىرما دەپ تە اتالادى. ماۋزىدۇڭ جولداس بۇل ارادا باگۋ ادەبيەتىنىڭ جازىلۋىندا ٴبىر بولىمنەن ەندى ٴبىر بولىمگە ۇلاساتىن ورىستەۋ بارىسىن گەمىڭ دامۋىنىڭ ٴارتۇرلى كەزەڭىنە ٴتامسىل ەتىپ ايتىپ وتىر. ٴبىراق ادەتتەگى احۋالداردا، ماۋزىدۇڭ جولداس باگۋ ادەبيەتىن جياۋتياۋجۇيىگە ٴتامسىل ەتىپ قولداناتى جانە ول ارقىلى جياۋتياۋجۇيىدى سىقاق ەتەدى.

جياڭ جيەشىنىڭ مالىمدەمەسى جونىندە مالىمدەمە

(1936 ـ جىلى 12 ـ ايدىڭ 28 ـ كۇنى)

جياڭ جيەشى مىرزا شي ـ اندا جاڭ شۋەلياڭ، ياڭ حۋچىڭ جياڭ-
جۇندەردىڭ جانە باتىس-سولتۇستىك حالقىنىڭ جاپون باسقىنشىلا-
رىنا قارسى تۇرۋ تالاپتارىن قابىل الىپ، ەڭ الدىمەن، ىشكى سوعىس
جۇرگىزىپ جاتقان ارمياسىنا شانشي، گانسۋ ولكەلەرىنەن شەگىنىپ
شىعۋعا بۇيرىق بەردى، مۇنىڭ ٴوزى جياڭ جيەشى مىرزانىڭ 10 جىل
بويىنا جۇرگىزىپ كەلگەن قاتە ساياساتىندا بۇرىلىس جاساعاندى-
عىنىڭ باستاماسى بولىپ تابىلادى[1]. مۇنىڭ ٴوزى ىشكى سوعىسقا
قولباسشىلىق ىستەگەن، بولشەكتەۋشىلىك تۋدىرعان جانە وسى جولعى
وقيعادا جياڭ جيەشى مىرزانى ولتىرمەكشى بولعان جاپون جيانگەر-
لىگىنىڭ جانە جۇڭگوداعى جازالاۋ جورىعىن قۋاتتاۋشىلاردىڭ[2]
قاسكۇنەمدىگىنە سوققى بولىپ ٴتيدى. جاپون جيانگەرلىگىنىڭ جانە
جۇڭگوداعى جازالاۋ جورىعىن قۋاتتاۋشىلاردىڭ ٴۇمىتى سەلگە

كەتكەندىگى ايقىن بايقالىپ وتىر. جياڭ جيەشى مىرزانىڭ مۇنداي ويانۋ بەيىندەسىن گومينداڭنىڭ ٴوزى 10 جىل بويىنا جۇرگىزىپ كەلگەن قاتە ساياساتىن اياقتاتۋعا رازى بولعاندىعىنىڭ بەينەسى دەپ قاراۋعا بولادى.

جياڭ جيەشى مىرزا 12-ايدىڭ 26-كۇنى لوياڭدا ٴبىر مالىمدەمە، ياعني «جاڭ شۇەلياڭ مەن ياڭ حۋچيڭگە ناسيحات» دەيتىنىن جاريالادى، مازمۇنى كۇڭگىرت ٴارى شىرما-شاتۋ بۇل مالىمدەمە، شىنىندا، جۇڭگونىڭ ساياسي حۇجاتتارى ىشىندە قىزىق ٴبىر حۇجات بولدى. جياڭ جيەشى مىرزا بۇل جولعى وقيعادان تەرەڭ ساباق الىپ، گومينداڭنىڭ جاڭا ٴومىرىن ورناتۋ جولىندا تىرىسىپ، ٴوزىنىڭ سىرتقا قاراتا ىمىرالاسۋ، ىشكە قاراتا اسكەر كۇشىن جۇمساۋ، حالىققا قاراتا ەزۋ سىندى ٴداستۇرلى قاتە ساياساتىن اياقتاتىپ، گومينداڭدى حالىق تىلەگىنە قايشى كەلمەيتىن ورىنعا باستاعىسى كەلسە، وندا ول، ساياسي جاقتان وتكەندەگىسىنە قاتتى وكىنىپ، بولاشاعىنا جول اشاتىن اناعۇرلىم جاقسىراق حۇجات پەن ماقالا جازىپ، ٴوزىنىڭ ادال نيەتىن كورسەتۋگە ٴتيىستى ەدى. 12-ايدىڭ 26-كۇنگى مالىمدەمە جۇڭگونىڭ قالىڭ حالىق بۇقاراسىنىڭ تالابىن قاناعاتتاندىرا المايدى.

جياڭ جيەشى مىرزانىڭ مالىمدەمەسىندەگى ٴبىر ٴۇزىندى، ياعني «سوزىمە وپا قىلىپ، ٴىس-ارەكەتىمدە ناتيجە كورسەتەمىن» دەگەن ٴۇزىندى ماداقتاۋعا تاتيدى. مۇنىڭ ٴمانىسى شي-اندا جاڭ شۇەلياڭ، ياڭ حۋچيڭدار ورتاعا قويعان شارتتارعا قول قويماعانىممەن دە، ٴبىراق مەملەكەتكە، ۇلتقا پايدالى بولعان سول تالاپتاردى قابىل الۋعا رازىمىن، قول قويماعاندىعىما بولا سوزىمنەن قايتپايمىن دەگەن

ٴسوز. ٴبىز ەندى جياڭ جيەشى مىرزانىڭ اسكەرلەرىن شەگىندىرىپ اكەتكەنىنەن كەيىن، ٴوز سوزىندە شىن مانىندە تۇراتىن-تۇرمايتىندى-مىنا، ٴوزى ۋادە قىلعان شارتتاردى ورىندايتىن-ورىندامايتىندىعىنا قاراپ كورەمىز. بۇل شارتتار: (1) گومينداڭ مەن گومين جىڭفۋدى قايتا ۇيىمداستىرىپ، جاپونشىلداردى قۋىپ شىعۋ، وعان جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇراتىنداردى قاتىناستىرۋ؛ (2) شاڭحايداعى وتانشىل باسشىلاردى[3] بوساتۋ، بارلىق ساياسي تۇتقىنداردى بوساتۋ، حالىقتىڭ بوستاندىق ۇقىعىن قامتاماسىز ەتۋ؛ (3) «گۇڭچاندانداگدى جويۋ» ساياساتىنىڭ اتقارىلۋىن توقتاتىپ، قىزىل ارميامەن بىرلەسىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ؛ (4) پارتيالاردىڭ، توپتاردىڭ، ٴار سالاداعىلاردىڭ جانە اسكەري بولىمدەردىڭ وتاندى قۇتقارۋ كەڭەسىن شاقىرىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى جويىلۋدان قۇتقارۋدىڭ باعىتىن بەلگىلەۋ؛ (5) جۇڭگونىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋىنا تىلەكتەس مەملەكەتتەرمەن ىنتىماقتاس قارىم-قاتىناس ورناتۋ؛ (6) وتاندى قۇتقارۋدىڭ باسقا دا ناقتى شارالارى. بۇل شارتتاردىڭ ىسكە اسىرىلۋى ٴۇشىن، ەڭ اۋەلى ايتقان سوزىندە شىن مانىندە تۇرۋعا جانە ازىن-اۋلاق قايرات-جىگەر كورسەتۋگە تۋرا كەلەدى. مۇنى ٴبىز جياڭ جيەشى مىرزانىڭ بۇدان بىلايعى جەردەگى ٴىس-ارەكەتىنەن قاراستىرامىز.

دەگەنمەن، جياڭ جيەشى مىرزانىڭ مالىمدەمەسىندە شي-ان وقيعاسى «كەرتارتپاشىلار»دىڭ قورشاۋى سالدارىنان بولدى دەگەن ٴسوز دە بار. امال قانشا، جياڭ جيەشى مىرزا «كەرتارتپاشىلار» دەپ، تەگى، كىمدەردى ايتىپ وتىرعاندىعىن تۇسىندىرمەدى، جياڭ جيەشى مىرزانىڭ سوزدىگىندەگى «كەرتارتپاشىلار» دەگەن ٴسوزدىڭ

قالاي تۇسىندىرىلەتىندىگىن دە بىلۋگە بولمايدى. ال شي-ان وقيعاسى، شىنىندا، مىناداي بىرنەشە ٴتۇرلى كۇشتىڭ ىقپالىمەن تۋىلعان ەدى: (1) جاڭ شۇەلياڭ، ياڭ حۋچىڭگداردىڭ اسكەري بولىمدەرى مەن باتىس-سولتۇستىكتەگى گىميڭشىل حالىقتىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى كەك تولقىنىنىڭ ورلەۋى؛ (2) بۇكىل ەل حالقىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى كەك تولقىنىنىڭ ورلەۋى؛ (3) گومينداڭنىڭ سولشىل كۇشتەرىنىڭ داموۋى؛ (4) ٴاربىر ولكەدەگى ناقتى كۇشى بار توپتاردىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋدى تالاپ قىلۋى؛ (5) گۇڭچانداڭنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتى قۋاتتاۋى؛ (6) دۇنيە جۇزىلىك بەيبىتشىلىك شەبىنىڭ داموۋى. بۇلاردىڭ بارلىعى بۇركەمەلەۋگە بولمايتىن فاكتىلەر. جياڭ جيەشى مىرزا ايتقان «كەرتارتپاشىلار» باسقا ەمەس، ٴدال وسى كۇشتەر، بۇل كۇشتەردى جۇرت گىميڭشىلدەر دەپ اتاپ وتىرسا، جياڭ جيەشى مىرزا «كەرتارتپاشىلار» دەپ اتاپ وتىر. جياڭ جيەشى مىرزا شي-اندا جاپون باسقىنشىلارىنا شىنىمەن قارسى تۇرامىن دەگەنىنەن كەيىن شي-اننان شىعا سالا گىميڭدىڭ كۇشتەرگە ورشەلەنە شابۋىل جاساماۋ كەرەك ەدى، ويتكەنى ايتقان سوزىندە تۇرۋ ماسەلەسى جياڭ جيەشى مىرزانىڭ جانە ونىڭ توبىنىڭ ساياسي ومىرىنە قاتىستى، ونىڭ ۇستىنە ٴىس جۇزىندىك ساياسي جولىندا، جياڭ جيەشى مىرزانىڭ جانە ونىڭ توبىنىڭ الدىندا ٴوسىپ كەلە جاتقان ٴارى وزدەرى ٴۇشىن ٴتيىمسىز بولىپ وتىرعان ٴبىر ٴتۇرلى كۇش، ياعني شي-ان وقيعاسىندا جياڭ جيەشى مىرزانى ولتىرمەكشى بولعان جازالاۋ جورىعىن قۋاتتاۋشىلار دەلىنەتىندەر كەسە-كولدەنەڭ تۇر. سوندىقتان، ٴبىز جياڭ جيەشى مىرزاعا

ٴوزىنىڭ ساياسي سوزدىگىنە وزگەرىس ەنگىزىپ، «كەرتارتپاشىلار» دەگەن ٴسوزدى گىمينگشىلدەر دەپ وزگەرتۋگە كەگەس بەرەمىز، اتىن زاتىنا ساي ەتىپ وزگەرتۋ ورىندىراق بولادى.

جياڭ جيەشى مىرزا مىنانى ەستە ۇستاۋعا ٴتيىس، ونىڭ شي-انىان امان-ەسەن كەتە الۋىنا شي-ان وقيعاسىنىڭ باسشىلارى جاڭ شۇەليانڭ، ياڭ حۋچىڭ جياڭگجۇندەر سەبەپكەر بولۋدان تىس، گۇڭچاندانگنىڭ جاراستىرۋىنىڭ، شىنىندا، پارمەندى اسەرى بولدى. گۇڭچانداڭ شي-ان وقيعاسىن بەيبىت جولمەن شەشۋدى قۋاتتاعاندا جانە بۇل ٴۇشىن ٴتۇرلى تىرىسشاڭدىق كورسەتكەندە تۇگەلدەي ۇلت تاعدىرىن كوزدە ۇستاعان ەدى. ٴمۇبادا، ىشكى سوعىس كەگەيتىلىپ، جاڭ شۇەلياڭ مەن ياڭ حۋچىڭ جياڭ جيەشى مىرزانى ۇزاق ۋاقىت قاماپ قويىمان بولسا، وندا وقيعانىڭ داموۋى بوستان-بوسقا جاپون جيانگەرلىگىنە جانە جۇڭگوداعى جازالاۋ جورىعىن قۋاتتاۋشىلارعا پايدالى بولعان بولار ەدى. مۇنداي احۋالدا، گۇڭچانداڭ جاپون جيانگەرلىگىنىڭ جانە جۇڭگوداعى جازالاۋ جورىعىن قۋاتتاۋشىلار بولىپ وتىرعان ۋاڭ جيڭۋي④، حى يىڭچين⑤ قاتارلىلاردىڭ قاسكۇنەمدىگىن باتىل اشكەرەلەپ، بۇل جولعى وقيعانى بەيبىت جولمەن شەشۋدى باتىل قۋاتتادى، مۇنى جاڭ شۇەلياڭ، ياڭ حۋچىڭ جياڭگجۇندەردىڭ جانە سۇڭ زىۋىن مىرزا⑥ قاتارلى گومينداڭدىقتاردىڭ قۋاتتاماسىمەن ٴبىر جەردەن شىققاندىق دەۋگە بولادى. بۇل — بۇكىل ەل حالقىنىڭ قۋاتتاماسى، ويتكەنى قازىرگى ىشكى سوعىستى حالىق وتە جەك كورەدى.

جياڭ جيەشى مىرزا شي-اندا قويىلعان شارتتاردى قابىل العاندىقتان، ونىڭ بوستاندىعى قالپىنا كەلتىرىلدى. ەندىگى ماسەلە

جياڭجيەشى مىرزانىڭ «سوزىمە وپا قىلىپ، ٴىس-ارەكەتىمدە ناتيجە كورسەتەمىن» دەگەن ۋادەسىن بۇلجىتپاي ورىنداپ، وتاندى جويىلۋدان قۇتقارۋدىڭ بارلىق شارتتارىن شىن مانىندە ىسكە اسىرۋ-اسىرماۋىندا بولىپ وتىر. بۇكىل ەل حالقى جياڭجيەشى مىرزانىڭ ەندىگارى ٴارى-ٴسارى بولۋىنىڭ جانە بۇلتاقتا سالۋىنىڭ قانداينا بولسا دا جول بەرمەيدى. جياڭجيەشى مىرزا ەگەر جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ ماسەلەسىندە دەل-سال بولىپ، ٴوز ۋادەسىن ىسكە اسىرۋدى كەشەۋىلدەتەتىن بولسا، وندا بۇكىل ەل حالقىنىڭ كىمىڭدىك تولقىنى، ٴسوز جوق، جياڭجيەشى مىرزانى باتىرىپ اكەتەدى. «سەنىمى جوق ادامدى ادام دەۋگە بولا ما» دەگەن ٴسوز بار، جياڭجيەشى مىرزا جانە ونىڭ توبى بۇعان مۇقيات كوڭىل بولۋگە ٴتيىس.

جياڭجيەشى مىرزا ەگەر گومينداڭنىڭ 10 جىل بويىنا جۇرگىزىپ كەلگەن كەرتارتپا ساياساتى سىندى كىرىن تازارتىپ، ٴوزىنىڭ سىرتقا قاراتا جول بەرۋ، ىشكە قاراتا ىسكەر كۇشىن جۇمساۋ، حالىققا قاراتا ەزۋ سىندى نەگىزگى قاتەلىكتەرىن ٴۇزىلدى-كەسىلدى تۇزەتىپ، پارتيالارمەن، توپتارمەن بىرلەسە وتىرىپ ٴبىر اۋىزدىلىقپەن جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ شەبىنە دەرەۋ اتتاناتىن، وتاندى قۇتقارۋ-دىڭ شارالارىن ىسكەري جاقتان، ساياسي جاقتان ٴىس جۇزىندە قولداناتىن بولسا، وندا گۇڭچانداڭ، ارينە، ونى قولدايدى. گۇڭ-چانداڭ سوناۋ 8-ايدىڭ 25-كۇنى گومينداڭعا جولداعان حاتىندا مۇنداي قولداۋ تۋرالى جياڭجيەشى مىرزا مەن گومينداڭعا ۋادە بەرگەن بولاتىن⑦. گۇڭچانداڭنىڭ «سوزىنە وپا قىلىپ، ٴىس-ارە-كەتىندە ناتيجە كورسەتەتىن» دىگەن 15 جىلدان بەرى بۇكىل ەل

حالقى مويىنداپ كەلەدى. بۇكىل ەل حالقىنىڭ گۇڭچانداڭنىڭ ٴسوزى مەن ىسىنە دەگەن سەنىمى، شىنىندا، ەل ىشىندەگى ٴارقانداي پارتيا-توپتاردىڭ ٴسوزى مەن ىسىنە دەگەن سەنىمىنەن اسىپ تۇسەدى.

ەسكەرتۋلەر

① جاڭ شۇەلياڭ باستاعان گومينداڭ دۇڭبەي ارمياسى مەن ياڭ حۋچيڭ باستاعان گومينداڭ 17-ارمياسى جۇڭگو قىزىل ارمياسىنىڭ جانە حالىقتىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى قوزعالىسىنىڭ ىقپالىمەن، جۇڭگو گۇڭچانداڭنىڭ العا قويعان جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىك-سەپتى قۇپتادى دا، جياڭ جيەشىدەن گۇڭچانداڭمەن بىرلەسىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى تالاپ ەتتى. جياڭ جيەشى بۇدان باس تارتتى، ونىڭ ۇستىنە بۇرىنعىدان ٴارى كەرى باعىپ، «گۇڭچانداڭدى جويۋ»دىڭ اسكەري ازىرلىك ىستەرىن بەلسەنە ورنالاستىردى، سونداي-اق شي-اندا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى شىققان جاستاردى قىرعىندادى. سوندىقتان جاڭ شۇەلياڭ مەن ياڭ حۋچيڭ بىرىگىپ ارەكەت جاساپ جياڭ جيەشىنى تۇتقىندادى. بۇل — 1936-جىلعى 12-ايدىڭ 12-كۇنگى ايگىلى شي-ان وقيعاسى. سول كەزدە جياڭ جيەشى گۇڭچانداڭمەن بىرلەسىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ شارتىن ەرىكسىز قابىلدادى، سونىمەن بوساتىلىپ نانجيڭگە قايتتى.

② شي-ان وقيعاسى كەزىندە نانجيڭ گومينداڭ ۇكىمەتىنىڭ ىشكى جاعىندا جاڭ شۇەلياڭ مەن ياڭ حۋچيڭعا قارسى «جازالاۋ جورىمى»ن جاساۋدى قۋاتتاعان، جياڭ جيەشىمەن ۇقىق تالاسقان ٴبىر ٴبولىم جاپونشىلدار ايتىلىپ وتىر، بۇلارعا ۋاڭ جيڭۋي، حى يڭچيندەر باسشىلىق ەتكەن ەدى، ولار شي-ان وقيعاسىن سىلتاۋ ەتە وتىرىپ، ٴىرى

كولەمدى ىشكى سوعىس قوزعاپ، جاپون قاراقشىلارىنىڭ شابۋىل جاسا-
ۋىنا تيىمدىلىك تۋدىرماقشى جانە ورايدان پايدالانىپ جياڭ جيەشىنىڭ
ۋستەمدىك ورنىن تارتىپ الماقشى بولدى.

③ شاڭحايداعى وتانشىل باسشىلار دەپ شاڭحايدا جاپون باسقىنشى-
لارىنا قارسى جۇرگىزىلگەن وتانشىلدىق قوزعالىستىڭ جەتى باسشىسى،
ياعني شىن جۇنرۋ، جاڭ نايچي، زوۋ تاۋفىن، لي گۇڭپۋ، شا چيانلي، شى
لياڭ، ۋاڭ زاۋشى ايتىلىپ وتىر. ولار 1936-جىلى 11-ايدا جياڭ
جيەشى ۇكىمەتى جاعىنان تۇتقىندالىپ، 1937-جىلى 7-ايدا بوساتىلدى.

④ ۋاڭ جيڭۋي سول كەزدە گوميندالڭ ىشىندەگى جاپونشىلداردىڭ
باسشىسى بولاتىن. ول 1931-جىلدان باستاپ، جاپون جيانگەرلىگىنىڭ
شاپقىنشىلىعى جونىندە ىمىرالاسۋدى قۋاتتاپ كەلدى. 1938-جىلى
12-ايدا چۇڭچيڭنەن كەتىپ، اشىقتان-اشىق جاپون قاراقشىلارىنا تىزە
بۇكتى دە، ناتجيڭ قۋىرشاق ۇكىمەتىن ۇيىمداستىردى.

⑤ حى يىڭچيين — گوميندالڭ جۇنفاسى، گوميندالڭ ىشىندەگى تاعى
ٴبىر توپ جاپونشىلداردىڭ باستىعى، شي-ان وقيعاسى بارىسىندا، ول
ىشكى سوعىس قوزعاۋعا جانىن سالا ازىرلىك جاساپ، گوميندالڭ ارمياسىن
لۇڭ-حاي تەمىر جولىن بويلاي شانشيگە شابۋىل جاساۋعا ورنالاستىرعان
جانە شي-اندى بومبىلاپ جياڭ جيەشىنى ٴولتىرۋدى جوسپارلاعان،
ٴسويتىپ، جياڭ جيەشىنىڭ ورنىن باسپاقشى بولعان.

⑥ سۇڭ زىۋىن — امەريكاشىل ەلەمەنت. سول كەزدە امەريكا
جيانگەرلىگى مەن جاپون جيانگەرلىگى اراسىندا قيىر شىعىستا قوجا بولۋعا
تالاسۋ قايشىلىعى بولعاندىقتان، ول دا امەريكا جيانگەرلىگىنىڭ مۇددە-
سىنە بولا شي-ان وقيعاسىن بەيبىت جولمەن شەشۋدى قۋاتتادى.

⑦ بۇل حاتتا گوميندالڭنىڭ كەرتارتپا ۇستەمدىگى جانە سول
كەزدەگى گوميندالڭ جۇڭياڭىنىڭ ەكىنشى جالپى ٴماجىلىسى قاتاڭ پىپان
قىلىنعان، سونىمەن قاتار جۇڭگو گۇڭچاندالڭىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا
قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ قۇرۋ جانە گوميندالڭ-گۇڭچاندالڭ ىستەستىگىن

قايتادان ورناتۋعا ازىرلىك كورۋ جونىندەگى ساياساتى تۇسىندىرىلگەن بولاتىن. بۇل حاتتىڭ نەگىزگى بولەگى مىناۋ: «پارتياعىز جۇڭگيانىڭ ٴكىنشى جالپى ٴماجىلىسىنىڭ «ورتالىقتاندىرۋ، بىرلىككە كەلتىرۋ» دەگەن ٴسوزى، شىنىندا، ماسەلەنى شاتاستىرعاندىق. مىنانى ٴبىلۋ كەرەك، 10 جىلدان بەرگى ىشكى سوعىس جانە بىرلىككە كەلمەۋشىلىك بۇكىلدەي پارتياعىزدىڭ، پارتياعىز ۇكىمەتىنىڭ جيانگەرلىككە ارقا سۇيەۋ سىندى مەملەكەتتى ويرانداۋ ساياساتى سالدارىنان، وتە-موتە «18-سەنتيابر» دەن بەرى جۇرگىزىپ كەلگەن قارسىلاسپاۋ ساياساتى سالدارىنان تۋدى. پارتياعىزدىڭ جانە پارتياعىز ۇكىمەتىنىڭ «سىرتقى جاۋعا قارسى تۇرۋ ٴۇشىن الدىمەن ىشكى جاقتى تىنىشتاندىرىپ الۋ كەرەك» دەگەن ۇرانى استىندا، جىل سايىن تولاسسىز ىشكى سوعىس جۇرگىزدىڭىزدەر، قىزىل ارمياعا سانسىز رەت قورشاي شابۋىل جاسادىڭىزدار، بۇكىل ەل حالقىنىڭ وتانشىلدىق قوزعالىسى مەن دەموكراتيالىق قوزعالىسىن كۇشتەرىڭىزدى سارقا جۇمساي وتىرىپ جانشىتادىڭىزدار. ٴتىپتى كۇنى بۇگىنگە دەيىن دۇڭبەي مەن حۋابيدى تاستاپ قويىپ، ونىمەن جۇمىستارىڭىز بولماي وتىر، جاپون جيانگەرلىگىنىڭ جۇڭگونىڭ قاس جاۋى ەكەنىن ۇمىتىپ، بارلىق كۇشتەرىڭىزدى جۇمساپ قىزىل ارمياعا قارسى تۇردىڭىزدار جانە پارتياعىزدىڭ ٴوز لاگەرى ىشىندەگى تالاس-تارتىستان ايىلىسىپ كەتتىڭىزدەر، قىزىل ارميانىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ ٴۇشىن باراتىن جولدارىن بارلىق كۇشتەرىڭىزبەن بوگەدىڭىزدەر، قىزىل ارميانىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋداعى ارتقى شەبىنە بۇلىك سالدىڭىزدار، بۇكىل ەل حالقىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ تالابىن ەلەڭ قىلماي كورمەدىڭىزدەر، بۇكىل ەل حالقىن بوستاندىق ۇقىعىنان ماحرۇم ەتتىڭىزدەر. وتاندى ٴسۇيۋ قىلمىس بولىپ ەسەپتەلدى، جازىقسىز قاماۋلار بۇكىل ەل بويىنشا ەتەك الدى؛ وتاندى ساۋدالاۋ سيلانارلىق ٴىس بولىپ ەسەپتەلدى، ساتقىندار الىمەن اسىپ ماسايراپ كەتتى. وسىنداي قاتە ساياسات جۇرگىزە وتىرىپ، ورتالىقتان-

دىرۋ مەن بىرلىككە كەلتىرۋگە ۇمتىلۋ، شىنىندا، تومايدان بالىق ىزدەۋ-دىڭ ٴدال ٴوزى، بۇدان مۇلدە كەرىسىنشە ناتيجە شىعادى. ٴبىز ەندى ٴسىز مىرزالارعا مىنانى ەسكەرتەمىز، ەگەر سىزدەر وزدەرىڭىزدىڭ قاتە باعىتتارىڭىزدى تۇبىرىنەن وزگەرتپەيتىن بولساڭىزدار، ەگەر جاپون جيانگەرلىگىنە وشىكپەي، بۇرىنعىلارىڭىزشا ٴوز تۇسقاندارىڭىزعا وشىگە-تىن بولساڭىزدار، وندا سىزدەر قانشاما زورلانعاندارىڭىزبەن دە قازىرگى قالىپتى ساقتاپ قالا المايسىزدار، ورتالىقتاندىرۋ، بىرلىككە كەلتىرۋ، سونداي-اق «وسىزامانعى مەملەكەت» دەلىنەتىن سوزدەر بارىپ تۇرعان بوس ىلجىڭ بولىپ شىعادى. قازىر بۇكىل ەل حالقىنا قاجەت بولىپ وتىرعانى، شەتەلگە جاعىمپازدانىپ، حالىقتى ويراندايتىن ورتالىقتان-دىرۋ مەن بىرلىككە كەلتىرۋ ەمەس، قايتا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقاراتىن ورتالىقتاندىرۋ مەن بىرلىككە كەلتىرۋ. قازىر بۇكىل ەل حالقى وتاندى، حالىقتى شىن مانىندە قۇتقاراتىن ۇكىمەتتى، ناعىز دەموكراتيالىق رەسپۋبليكانى قىزۋ تالاپ ەتىپ وتىر. بۇكىل ەل حالقى حالىق مۇددەسىن كوزدەيتىن دەموكراتيالىق رەسپۋبليكالىق ۇكىمەتتى تالاپ ەتۋدە. بۇل ۇكىمەتتىڭ باستى گاڭگىلىگى مىناداي بولۋ كەرەك: ٴبىرىنشى، سىرتقى شاپقىنشىلىققا قارسىلىق كورسەتە الاتىن بولۋ. ەكىنشى، حالىققا دەموكراتيالىق ۇقىق بەرە الاتىن بولۋ. ٴۇشىن-شى، حالىق شارۋاشىلىعىن دامىتىپ، حالىق تۇرمىسىنداعى اۋىرتپالىقتى جەڭىلدەتە الاتىن، ٴتىپتى جويا الاتىن بولۋ. ەگەر «وسىزامانعى مەملە-كەت» ٴسوزى ەتىلەتىن بولسا، وندا وسى گاڭگىلىڭ عانا وتار، جارتىلاي وتار جۇڭگو قازىرگى كەزدە شىنايى تالاپ ەتىپ وتىرعان گاڭگىلىڭ بولىپ تابىلادى. بۇكىل ەل حالقى قازىر وسى نىسانانى ىسكە اسىرۋ جولىندا قىزۋ ۇمتىپەن جانە بەرىك سەنىممەن كۇرەس جۇرگىزۋدە. ال پارتياڭىزدىڭ جانە پارتياڭىز ۇكىمەتىنىڭ ساياساتى بۇكىل ەل حالقى-نىڭ بۇل ۇمتىنە مۇلدە قايشى بولىپ وتىر، مۇنىمەن حالىقتىڭ سەنىمىنە يە بولۋ اسىتە مۇمكىن ەمەس. جۇڭگو كۇڭچانداڭى مەن جۇڭگو قىزىل

ارمياسى مىنانى ەرەكشە سالتاناتپەن جاريالايدى: ٴبىز بۇكىل جۇڭگو
بويىنشا بىرلىككە كەلگەن دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا قۇرۋدى قولداي-
مىز، جالپىعا بىردەي سايلاۋ ۇقىعىنا ساي سايلانعان گوحۋي شاقىرۋدى
قولدايمىز، بۇكىل ەل حالقىنىڭ جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى
ارمىيالاردىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋ
قۇرىلتايىن قورعايمىز، بۇكىل مەملەكەت بويىنشا بىرلىككە كەلگەن
مەملەكەت قورعانىسىندىق ۇكىمەتتى قورعايمىز. ٴبىز مىنانى جاريالايمىز:
بۇكىل جۇڭگو بويىنشا بىرلىككە كەلگەن دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا
قۇرىلعان كەزدە، قىزىل رايوندار بۇكىل جۇڭگو بويىنشا بىرلىككە كەل-
گەن دەموكراتيالىق رەسپۋبليكانىڭ قۇرامداس بولەگى بولادى دا،
قىزىل رايونداردىڭ حالقىنىڭ وكىلدەرى بۇكىل جۇڭگو بويىنشا شاقى-
رىلاتىن گوحۋيعا قاتىناسادى، سونداي-اق قىزىل رايونداردا بۇكىل
جۇڭگوداعىداي ۇقساس دەموكراتيالىق ٴتۇزىم جولعا قويىلادى. ٴبىز
پارتيامىز جۇڭياڭنىڭ ەكىنشى جالپى ٴماجىلىسى ۇيىمداستىرۋدى ۇيعار-
عان مەملەكەت قورعانىسىندىق كەڭەس، سونداي-اق پارتيامىز بەن
پارتيامىز ۇكىمەتى شاقىرىپ وتىرعان گومين داڭۋي ورتالىقتاندىرۋ،
بىرلىككە كەلتىرۋ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى جويى-
لۋدان قۇتقارۋ مىندەتىن ورىنداي المايدى دەپ تانيمىز. پارتيامىز جۇڭ-
ياڭنىڭ ەكىنشى جالپى ٴماجىلىسى قابىلداعان مەملەكەت قورعانىسىندىق
كەڭەستىڭ تياۋليەنە قاراعاندا، مەملەكەت قورعانىسىندىق كەڭەستىڭ
ۇيىمى پارتيامىزدىڭ جانە پارتيامىز ۇكىمەتىنىڭ اكىمىيات باسىندا وتىر-
عان از ساندى مانساپتىلارىمەن عانا شەكتەلگەن؛ مەملەكەت قورعانىسىن-
دىق كەڭەستىڭ مىندەتى پارتيامىز ۇكىمەتىنىڭ ماسليحات بەرۋ ورگانى
عانا بولىپ قالعان. مۇنداي كەڭەستىڭ ەشقانداي تابىسقا جەتە المايتىن-
دىعى جانە حالىقتىڭ ەشقانداي سەنىمىنە يە بولا المايتىندىعى اپ-ايقىن.
ال ٴسىز مىرزالار شاقىرعالى وتىرعان گومين داڭۋي دا، پارتيامىز ۇكى-
مەتى قابىلداعان «جۇڭحۋا مينگو شيانفاسىنىڭ جوباسى»، مەن «گومين

داحۋيدىڭ ۋيىمدىق زاڭى جانە وكىلدەرىن سايلاۋ زاڭى» بويىنشا قارا-
عاندا، ەشقانداي تابىستى بولا المايدى جانە حالىقتىڭ سەنىمىنە يە بولا
المايدى، ويتكەنى، مۇنداي گومين داحۋي پارتياڭىز بەن پارتياڭىز
ۋكىمەتىنىڭ از ساندى ادامداردىڭ شەڭگەلىنە الىپ وتىرعان ورگان
عانا، وسى ادامداردىڭ قولجاۋلىعى جانە اشەكەي بۇيىمى عانا. مۇن-
داي مەملەكەت قۇرىلىسىندىق كەڭەس پەن گومين داحۋيدىڭ ٴبىزدىڭ
پارتيامىز قاتىستىرماي وتىرعان جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى
قۇتقارۋدىڭ بۇكىل مەملەكەتتىك قۇرىلتايىنا (ياعني مەملەكەت قۇرىلى-
سىندىق كەڭەسكە)، جۇڭحۋا دەموكراتيالىق رەسپۋبليكاسىنا جانە ونىڭ
ۇكىمەتىنە ەش ۇقسايتىن جەرى جوق. بىزشە، جاپون باسقىنشىلارىنا
قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقاراتىن مەملەكەت قۇرىلىسىندىق كەڭەس
پارتيالاردىڭ، توپتاردىڭ، ٴار سالاداعىلاردىڭ، قارۋلى بولىمدەردىڭ
وكىلدەرىن قاتىناستىرا وتىرىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ،
وتاندى قۇتقارۋدىڭ كەلەلى شارالارىن شىن مانىندە بەلگىلەي الاتىن
بيلىك ورگانى بولىپ قۇرىلۋى جانە وسى كەڭەستەن بۇكىل ەل بويىنشا
بىرلىككە كەلگەن مەملەكەت قۇرىلىسىندىق ۇكىمەت جارىققا شىعۋى
كەرەك. ال گومين داحۋي دا بۇكىل ەل حالقىنىڭ جاپپاي سايلاۋىمەن
جارىققا شىققان گوحۋي بولۋعا، جۇڭحۋا دەموكراتيالىق رەسپۋبليكاسى-
نىڭ ەڭ جوعارى بيلىك ورگانى بولۋعا ٴتيىس. وسىنداي مەملەكەت
قۇرىلىسىندىق كەڭەس پەن بۇكىل مەملەكەتتىك گوحۋيدى عانا بۇكىل
ەل حالقى قارسى الادى، قولدايدى جانە وعان قاتىناسادى، سوندا عانا
وتاندى قۇتقارۋ، حالىقتى قۇتقارۋ سىندى ۇلى ٴىستى مىزعىماس بەرىك
نەگىزگە قويۋعا بولادى. ايتپەگەندە قولاقا جاعىمدى اتاۋلاردىڭ
قانداي بولسا دا ٴبىر جۇرنىندىك ىستەرگە مۇلدە سەپتىگىن تيگىزە
المايدى، ولاردى بۇكىل ەل حالقى مۇلدە قولداپتامايدى. پارتياڭىز بەن
پارتياڭىز ۇكىمەتى شاقىرعان ٴتۇرلى ماجىلىستەردىڭ جەڭىلىسكە ۇشىراپ
كەلگەندىگى مۇنىڭ ەڭ جاقسى دالەلى. پارتياڭىز جۇڭگيانىڭ ەكىنشى

جالپى ٴماجىلىسىنىڭ شۋانيانىندا تاعى دا بىلاي دەلىنگەن: «حاۋىپ ـ قاتەر مەن بوگەتتەردىڭ بولاتىندىعى ٴبىز ٴۇشىن كۇتىلمەگەن ٴىس ەمەس ەدى، مەملەكەت ٴىسىنىڭ قيىندىعىنا بولا، وتەۋگە ٴتيىستى جاۋاپ ـ كەرشىلىگىمىزدى ەشقاشان بوساڭسىتپايمىز.» «پارتيامىز مەملەكەتتىڭ كۇلدەنۋىنە نەمەسە جويىلۋىنا قاتىستى ىستەردە، ٴسوز جوق، ٴوزىنىڭ بارلىق اقىل ـ ويى مەن كۇش ـ قۋاتىن باستان ـ اياق دايەكتى جۇمسايدى.» راس، پارتيامىز ــــ جۇڭگو توپىراعىنىڭ ەڭ زور بولەگىندە ۇستەمدىك جۇرگىزىپ وتىرعان ساياسي پارتيا، بۇرىن ىستەلگەن بارلىق ىستەردىڭ ساياسي جاۋاپكەرشىلىگىن پارتيامىز ٴوز ۇستىنە الماسا بولمايدى. ٴبىر پارتيا ديكتاتۋراسىندىق گوميندالڭ ۇكىمەتى جاعدايىندا، گوميندالڭ ٴوز جاۋاپكەرشىلىگىنەن ەشقاشان قاشىپ قۇتىلا المايدى. وتە ـ موتە 18 ـ سەنتيابىر وقيعاسىنان بەرى، پارتيامىز بۇكىل ەل حالقىنىڭ ەركىنە قايشىلىق ىستەپ، بۇكىل ۇلتتىڭ مۇددەسىنە قايشىلىق ىستەپ، مۇلدە قاتە ساياسات اتقارىپ كەلدى، اقىر اياعىندا جۇڭگونىڭ جارتىسىنا تاياۋىنان ايىرىلدى، بۇل جاۋاپكەرشىلىكتى باسقا ەشقانداي ادامعا تاڭۋعا استە بولمايدى. ٴبىزدىڭ قاراۋىمىزشا جانە بۇكىل ەل حالقىنىڭ قاراۋىنشا، جۇڭگونىڭ جارتىسىنىڭ قولدان كەتۋىنە پارتيامىز سەبەپشى بولعان سوڭ، ليگنتۋى مەن جۇچۋانىن قالپىنا كەلتىرۋ جاۋاپكەرشىلىگىن دە پارتيامىزعا جۇكتەمەي استە بولمايدى. سونىمەن قاتار، پارتيامىزداعى ٴبىرسىپىرا ۇجداندى ادامدار دا، قازىر مەملەكەتتىڭ جويىلۋ حاۋپىن جانە حالىق ەركىنە قايشىلىق ىستەۋگە بولمايتىندىعىن شىن سەزىپ، جاڭا بۇرىلىس جاساي باستادى، ٴوز پارتياسى ىشىندەگى پارتيا مەن مەملە ـ كەتكە كەسىرىن تيگىزىپ وتىرعان ەلەمەنتتەرگە كەكتەنە، نارازى بولا باستادى. جۇڭگو گۇڭچانداڭى بۇل جاڭا بۇرىلىسقا بۇكىلدەي تىلەكتەس ـ تىك بىلدىرەدى، جۇڭگو گوميندالڭىنىڭ بۇل وتانشىل، ۇجداندى مۇشەلە ـ رىنىڭ جىگەرى مەن ويانۋىن قىزۋ قارسى الادى، ولاردىڭ ۇلتقا تونگەن حاۋىپ الدىندا، جانقيارلىقپەن كۇرەسكىسى كەلەتىن جانە ەرلىكپەن

جاڭالىق جاراتقىسى كەلەتىن رۋحسىن قىزۋ قارسى الادى. بىزگە ايان،
پارتياگىزدىڭ جۇڭگياگى مەن ولكەلىك داگىبۇلارىندا، ورتالىق ۇكىمەت
پەن ولكەلىك ۇكىمەتتەردە، وقۋ-اعارتۋ سالاسىندا، عىلىم سالاسىندا،
كوركەمونەر سالاسىندا، احبارات سالاسىندا، ساۋدا-ونەركاسىپ سالا-
سىندا، ايەلدەر اراسىندا، ءدىن سالاسىندا، دارىگەرلىك سالاسىندا،
ساقشى سالاسىندا، ءارتۇرلى بۇقارالىق ۇيىمداردا، وتە-موتە قالىڭ
ارمىيادا، گومينداڭنىڭ جاڭا جانە كونە مۇشەلەرى مەن ءار دارەجەلى
باسشىلارى اراسىندا، شىنىندا، ويانعان جانە وتاندى سۇيەتىن ادامدار
وتە كوپ، ونىڭ ۇستىنە، مۇنداي ادامدار كۇننەن-كۇنگە كوبەيىپ
كەلەدى. بۇل — توتەنشە قۋانارلىق ءجايت. جۇڭگو گۇڭچاندانگى وسى
گومينداڭ مۇشەلەرىمەن قول ۇستاسا وتىرىپ، بەرىك ۇلتتىق بىرلىكساپ
ۇيىمداستىرىپ، بۇكىل ۇلتتىڭ قاس جاۋى — جاپون جيانگەرلىگىنە
قارسى تۇرۋعا قاي-قاشان دايىن. ءبىز بۇل گومينداڭ مۇشەلەرىنىڭ
گومينداڭ ىشىندە ءبىر ءتۇرلى ۇستەم كۇش بولىپ تەز قالىپتاسىپ، ۇلت
مۇددەسىمەن ەسەپتەسپەيتىن، ءىس جۇزىندە جاپون جيانگەرلىگىنىڭ
دايىلىرىندەرىنە اينالىپ كەتكەن، ءىس جۇزىندە جاپونشىل ساتقىندارعا
اينالىپ كەتكەن ەڭ بۇزىق، ەڭ ارسىز گومينداڭ مۇشەلەرىن — سۇن
جۇڭشان مىرزانى قورلاعان گومينداڭ مۇشەلەرىن باسىپ تۇسە الۋىن،
سۇن جۇڭشان مىرزانىڭ گىميڭدىڭ سانمينجۇيىنىڭ رۋحىن قالپىنا
كەلتىرە الۋىن، سۇن جۇڭشان مىرزانىڭ روسسيامەن بىرلەسۋ، گۇڭچان-
داگىمەن بىرلەسۋ جانە ديحاندار مەن جۇمىسشىلارعا كومەكتەسۋ سىندى
ءۇش ءىرى ساياساتىن قايتادان جاندانديرا الۋىن، وزدەرىنىڭ «اقىل-
ويى مەن كۇش-قۋاتى» ارقىلى گىميڭدىك سانمينجۇيى مەن ءۇش ءىرى
ساياساتتى «باستان-اياق دايەكتىلەندىرە الۋى»ن، سۇن جۇڭشان مىر-
زانىڭ گىميڭدىك وسيەتىن «باستان-اياق دايەكتىلەندىرە الۋى»ن
ءۇمىت ەتەمىز. ءبىز ولاردىڭ بۇكىل ەلدەگى پارتيالاردىڭ، توپتاردىڭ،
ءار سالاداعىلاردىڭ وتانشىل باسشىلارىمەن جانە وتانشىل حالىقپەن بىرگە

بولا وتىرىپ، سۇن جۇڭشان مىرزانىڭ گىمىنگدىك ىسىنە مۇراگەرلىك ەتۋ جاۋاپكەرشىلىگىن باتىلدىقپەن ٴوز ۋستىلەرىنە الۋىن، باتىل تۇردە جاپون جيانگەرلىگىن قۋىپ شىعىپ، جۇڭگونى حاۋىپتەن قۇتقارۋ جولىندا كۇرەسۋىن، بۇكىل ەل حالقىنىڭ دەموكراتيالىق ۇقىعى جولىندا كۇرەسۋىن، جۇڭگونىڭ حالىق شارۋاشىلىعىن دامىتىپ، ەلڭ كوپشىلىك حالىقتى اۋىر ازاپتان قۇتقارۋ جولىندا كۇرەسۋىن، جۇڭحۋا دەموكراتيالىق رەسپۋبليكاسىن جانە ونىڭ دەموكراتيالىق گوحۋيى مەن دەموكراتيالىق ۇكىمەتىن ىسكە اسىرۋ جولىندا كۇرەسۋىن ٴۇمىت ەتەمىز. جۇڭگو گۇڭچاندانگى جۇڭگو گوميندانگىنىڭ بارلىق مۇشەلەرىنە مىنانى جاريالايدى: ەگەر سىزدەر شىنداپ وسىلاي ىستەيتىن بولساڭىزدار، ٴبىز سىزدەردى باتىل قولدايمىز، ٴبىز سىزدەرمەن جۇڭگونىڭ 1924 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى ۇلى گىمينگى داۋىرىندە ەكى پارتيانىڭ ۇلتتىق ەزگىگە جانە فەودالدىق ەزگىگە قارسى قۇرعان ۇلى بىرلىكتابىنداي بەرىك گىمينگدىك بىرلىكساپ قۇرۋدى قالايمىز، ويتكەنى بۇل ـــ بۇگىنگى كۇنى وتاندى جويىلۋدان قۇتقارىپ، امان ساقتاپ قالۋدىڭ بىردەن ـ ٴبىر دۇرىس جولى.»

جۇڭگو گۇڭچانداڭنڭ جاپون باسقنشلارنا قارسى سوعس داۋرندەگى مندەتى*

(1937 - جلى 5 - ايدڭ 3 - كۇنى)

ۇلتتق قايشلق پەن شكى قايشلقتڭ قازرگى دامۋ كەزەڭى

(1) جۇڭگو مەن جاپونيا اراسنداعى قايشلق باستى قايشلققا اينالاندىعى، شكى قايشلق ەكنشى ورنعا جانە باعننشتى ورنعا تۇسكەندگى سەبەپتى حالقارالق قارم-قاتناستار مەن شكى تاپتق قارم-قاتناستاردا تۋلعان وزگەرستەر قازرگى جاعدايدڭ جاڭا دامۋ كەزەڭىن قالپتاستردى.

(2) جۇڭگو كوپتەن بەرى ەكى ٴتۇرلى ۋشققان، نەگزگى قايشلق شندە — جيانگەرلك پەن جۇڭگو اراسنداعى قايشلق،

فەودالىدىق ٴتۇزىم مەن حالىق بۇقاراسى اراسىنداعى قايشىلىق ىشىندە بولىپ كەلدى. 1927 ـ جىلى گومينداڭ وكىلدىك ەتكەن بۋرجۋازيا گىمىڭگە وپاسىزدىق جاساپ، ۇلت مۇددەسىن جيانگەرلىككە ساتىپ، جۇمىسشى ـ ديحان اكىمياتى مەن گومينداڭ اكىمياتى اراسىندا شيەلەنىسكەن قاراما ـ قارسىلىق بولعان، سونداي ـ اق ۇلتتىق جانە دەموكراتيالىق گىمىڭ مىندەتتەرىن جۇڭگو كۇڭچاندا ـ داڭى جەكە ٴوزى ۇستىنە الاي بولمايتىن جاعدايدى تۋدىردى.

(3) 1931 ـ جىلعى 18 ـ سەنتابىر وقيعاسىنان، اسىرەسە 1935 ـ جىل ـ ى حۋابەي وقيعاسىنان[1] بەرگى جاعداي بۇل قايشىلىقتاردا مىناداي وزگەرىستەر تۋدىردى:

١) جالپى جيانگەرلىك پەن جۇڭگو اراسىنداعى قايشىلىق جاپون جيانگەرلىگى مەن جۇڭگو اراسىنداعى توتەنشە كوزگە تۇسەتىن، توتەنشە شيەلەنىسكەن قايشىلىققا اينالدى. جاپون جيانگەرلىگى جۇڭگونى بۇكىلدەي باعىندىرۋ ساياساتىن جۇرگىزدى. سونىڭ ٴۇشىن، باسقا بىرنەشە جيانگەرلەر مەن جۇڭگو اراسىنداعى قايشىلىق ەكىنشى ورىنعا ٴتۇسىپ قالدى، ال بۇل جيانگەرلەر مەن جاپون جيانگەرى اراسىنداعى قايشىلىقتىڭ جارىقشاقتارى ۇلعايا ٴتۇستى. سونىڭ ٴۇشىن، جۇڭگو كۇڭچانداڭى مەن جۇڭگو حالقىنىڭ الدىنا جۇڭگونىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكسابىن دۇنيە جۇزىلىك بەيبىتشىلىك شەبىمەن ۇشتاستىرۋ مىندەتى قويىلدى. مۇنىڭ ٴمانىسى ـــ جۇڭگو تەك جۇڭگو حالقىنىڭ باستان ـ اياق جاقسى

* بۇل ـــ ماۋ زىدۇڭ جولداس جۇڭگو كۇڭچانداڭىنىڭ 1937 ـ جىلى 5 ـ ايدا يان ـ ئاندا شاقىرىلعان بۇكىل مەملەكەتتىك وكىلدەر ماجىلى ـ سىندە جاساعان بايانداما.

دوسى بولىپ كەلە جاتقان سوۆەت وداعىمەن عانا بىرلەسۋگە ٴتيىس بولىپ قويماي، ونىڭ ۇستىنە مۇمكىندىككە قاراي، قازىرگى كەزدە بەيبىتشىلىكتى ساقتاپ جاڭا شاپقىنشىلىق سوعىسقا قارسى تۇرۋدى قالايتىن جيانگەر مەملەكەتتەرمەن دە بىرىگىپ جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى تۇرۋ قارىم-قاتىناسىن ورناتۋعا ٴتيىس دەگەن ٴسوز. ٴبىزدىڭ بىرلىكسابىمىز بارلىق جيانگەرلەرگە ٴبىر ۋاقىتتا قارسى تۇرۋدى ەمەس، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى ماقسات ەتۋگە ٴتيىس.

ب) جۇڭگو مەن جاپونيا اراسىنداعى قايشىلىق ىشكى تاپتىق قارىم-قاتىناستى وزگەرتتى، بۋرجۋازيانى، ٴتىپتى جۇنفالاردى ٴومىر مەن ٴولىم ماسەلەسىنە كىرىپتار ەتتى، ولاردىڭ جانە ولاردىڭ ساياسي پارتيالارىنىڭ ىشكى بولەگىندە ساياسي پوزيتسيانى وزگەرتۋ بارىسىن بىرتىندەپ تۋدىردى. مۇنىڭ ٴوزى جۇڭگو گۇڭچاندا گى مەن جۇڭگو حالقىنىڭ الدىنا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ قۇرۋ مىندەتىن قويدى. ٴبىزدىڭ بىرلىكسابىمىز — بۋرجۋازيانى قامتيتىن جانە وتاندى قورعاۋدى قۇپتايتىن بارلىق ادامدى قامتيتىن، مەملەكەت بويىنشا بىرلىككە كەلە وتىرىپ، سىرتقى جاۋعا قارسى تۇراتىن بىرلىكساپ. بۇل مىندەتتى ورىنداۋ قاجەت بولىپ قانا قويماي، ونىڭ ۇستىنە ورىنداۋ مۇمكىن دە.

س) جۇڭگو مەن جاپونيا اراسىنداعى قايشىلىق بۇكىل ەلدەگى حالىق بۇقاراسىنىڭ (پرولەتارياتتىڭ، ديحانداردىڭ، قالا ۇساق بۋرجۋازياسىنىڭ) احۋالى مەن گۇڭچاندا گىنىڭ ساياساتىن وزگەرتتى. حالىق ونان ٴارى كەڭ كولەمدە اتتانىسقا كەلىپ، وتاندى جويىلۋدان قۇتقارۋ جولىندا كۇرەسۋدە. گۇڭچاندا گىڭ «18 - سەنتيابىر» دەن كەيىن ٴۇش شارت (كىمىكىمدىڭ گىنجۇيديلەرگە شابۋىل جاساۋ-

دى توقتاتۋ، حالىقتىڭ بوستانىدىق ۇقىعىن قامتاماسىز ەتۋ، حالىقتى
قارۋلاندىرۋ) نەگىزىندە گوميندانىڭ بىزبەن ىستەس بولىپ، جاپون
باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى قالايتىن بولەگىمەن جاپون باسقىنشى-
لارىنا قارسى تۇرۋ جونىندە كەلىسىم جاساۋ سايساتىن دامىتىپ،
ونى بۇكىل ۇلتتىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى بىرلىككە ىبىن قۇرۋ
سايساتىنا اينالدىردى. بۇدان پارتيامىزدىڭ 1935 ـ جىلعى اۋگۇست
شۋانىيانى[2]، دەكابىر قارارى[3]، 1936 ـ جىلى 5 ـ ايدا «جىيالى
جيەشىگە قارسى تۇرۋ» ۇرانىنان كەشكەندىگى[4]، 8 ـ ايدا گوميندانعا
جولداعان حاتى[5]، 9 ـ ايداعى دەموكراتىيالىق رەسپۋبليكا جونىن-
دەگى قارارى[6]، 12 ـ ايدا شي ـ ان وقيعاسىن بەيبىت جولمەن
شەشۋدە بەرىك تۇرعانىدىعى، 1937 ـ جىلى 2 ـ ايدا گوميندانىڭ
جۇڭياگىنىڭ ٴۇشىنشى جالپى ماجىلىسىنە جولداعان دىيانباۋى[7]،
تاعى باسقا شارالارى تۋدى.

د) جيانگەرلەردىڭ ىقپال كولەمى ەتۋ سايساتىنا جانە جۇڭگو-
نىڭ جارتىلاي وتارلىق ىقتىسادي حالىنە بايلانىستى تۋعان جۇڭگو-
داعى جۇنىفالىق گىجۇيلەر مەن جۇنىفالىق ىشكى سوعىستاردا دا،
جۇڭگو مەن جاپونيا اراسىنداعى قايشىلىق الدىندا وزگەرىستەر
بولدى. جاپون جيانگەرلىگى جۇڭگونى جەكە ٴوزى باسىپ الۋىنا
قولايلىلىق تۋدىرۋ ٴۇشىن، بۇل گىجۇيلەر مەن ىشكى سوعىستاردى
قولداپ ـ قۋاتتاپ وتىر. باسقا دا كەيبىر جيانگەرلەر ٴوز مۇددەلەرىنە
بولا جۇڭگونىڭ بىرلىگى مەن بەيبىتشىلىگىن ۋاقىتشا قولداپ ـ
قۋاتتاپ وتىر. ال جۇڭگو گۇڭچاندانگى مەن جۇڭگو حالقى ىشكى
سوعىسقا، بولىنشەكتەۋگە بار كۇشىن سالا قارسى تۇرىپ، بەيبىتشىلىككە
جانە بىرلىككە ۇمتىلۋدا.

ى) جۇڭگو مەن جاپونيا اراسىنداعى ۇلتتىق قايشىلىقتىڭ دامۋى ساياسي سالىماعى جاعىنان، ەل ىشىندەگى تاپتار اراسىنداعى قايشىلىقتار مەن ساياسي توپتار اراسىنداعى قايشىلىقتاردىڭ ورنىن تومەندەتىپ، ولاردى ەكىنشى ورىندا تۇراتىن، باعىنىشتى نارسەگە اينالدىردى. دەگەنمەن ەل ىشىندەگى تاپتار اراسىنداعى قايشىلىقتار مەن ساياسي توپتار اراسىنداعى قايشىلىقتاردىڭ ٴوزى بۇرىنعىسىنشا ٴومىر ٴسۇرىپ وتىر، ولار ازايعان دا جوق نەمەسە جويىلعان دا جوق. جۇڭگو مەن جاپونيا اراسىنداعى قايشىلىقتان تىس، جۇڭگو مەن وزگە جيانگەر مەملەكەتتەر اراسىنداعى قايشىلىقتار دا سولاي بولىپ وتىر. سونىڭ ٴۇشىن، جۇڭگو گۇڭچانداڭى مەن جۇڭگو حالقىنىڭ الدىنا مىناداي مىندەت قويىلدى: ەل ىشىندەگى جانە حالىقارالىق قازىر رەتتەۋ مۇمكىن ٴارى قاجەت بولىپ وتىرعان قايشىلىقتاردى ۇيلەسىمدى رەتتەپ، ونى ىنتىماقتاسا وتىرىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ سىندى باس مىندەتكە ۇيلەستىرۋ. بۇدان جۇڭگو گۇڭچانداڭىنىڭ بەيبىتشىلىك پەن بىرلىكتى، دەموكراتيالىق ساياسىدى، تۇرمىستى جاقسارتۋدى جانە جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى تۇراتىن شەتەلدەرمەن كەلىسسوزدەر جۇرگىزۋدى تالاپ ەتۋ سەكىلدى ٴارتۇرلى باعىتتارى تۋدى.

(4) جۇڭگو گىمينگى جاڭا ٴداۋىرىنىڭ 1935 ـ جىلى 12 ـ ايدىڭ 9 ـ كۇنى باستالعان ٴبىرىنشى كەزەڭى گومينداڭ جۇڭياڭىنىڭ 1937 ـ جىلى 2 ـ ايدا وتكىزىلگەن ٴۇشىنشى جالپى ٴماجىلىسى كەزىندە اياقتالدى. بۇل كەزەڭدە مىناداي ەلەۋلى وقيعالار بولدى: وقۋشىلاردىڭ، مادەنيەت سالاسىنداعىلاردىڭ، جۇرتشىلىق پىكىرى سالاسىنداعىلاردىڭ وتاندى جويىلۋدان قۇتقارۋ قوزعالىستارى، قىزىل

ارميانىڭ باتىس-سولتۇستىككە ەنۋى، گۇڭچانداڭىنىڭ جاپون
باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ ساياساتى جونىندەگى ۇگىت
جانە ۇيىمداستىرۋ جۇمىستارى، شاڭحايدا جانە چيڭداۋدا بولعان
جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى جۇمىس تاستاۋلار[8]، انگليانىڭ جا-
پونياعا قاراتقان ساياساتىنىڭ ٴبىرشاما قاتايۋعا بەت الۋى[9]،
گۋاڭدۇڭ-گۋاڭشي وقيعاسى[10]، سۋيۋان سوعىسى جانە سۋيۋان
سوعىسىنا كومەك بەرۋ قوزعالىسى[11]، نانجيڭنىڭ جۇڭگو-جاپون
كەلىسسوزىندە ٴبىرشاما قاتاڭ پوزيتسيا ۇستاۋى[12]، شي-ان وقيعاسى،
ەڭ سوڭىندا نانجيڭ گومينداڭ جۇڭياڭىنىڭ ٴۇشىنشى جالپى
ٴماجىلىسى[13]. بۇل وقيعالاردىڭ ٴبارى جۇڭگو مەن جاپونيا اراسىن-
داعى قاراما-قارسىلىق سىندى نەگىزگى قايشىلىق توڭىرەگىندە
بولدى، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ ورناتۋ
سىندى تاريحي تالاپتىڭ تىكەلەي توڭىرەگىندە بولدى. گىميڭنىڭ
وسى كەزەڭدەگى نەگىزگى مىندەتى — بىرلىك-ىنتىماقتا كەلە
وتىرىپ، بىرىگىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ ٴۇشىن ەل
ىشىندە بەيبىتشىلىككە قول جەتكىزۋ، ىشكى قارۋلى قاقتىعىستاردى
توقتاتۋ بولدى. گۇڭچانداڭ بۇل كەزەڭدە «ىشكى سوعىستى توقتا-
تىپ، بىرىگىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ» ۇرانىن الما
قويدى، بۇل ۇران نەگىزگى جاقتان ىسكە استى، مۇنىڭ ٴوزى
جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتى ناقتى ۇيىمداس-
تىرۋدىڭ ٴبىرىنشى قاجەتتى شارتىن ازىرلەدى.

(5) گومينداڭ جۇڭياڭىنىڭ ٴۇشىنشى جالپى ٴماجىلىسى ٴوزىنىڭ
ىشكى بولەگىندە جاپونشىلداردىڭ بولۋى سالدارىنان، ٴوز ساياسا-
تىندا ايقىن ٴالى ٴوزىلدى-كەسىلدى بۇرىلىس جاسالعاندىعىن

كورسەتپەدى، ماسەلەلەردى ناقتى شەشپەدى. دەگەنمەن حالىقتىڭ قىسمى مەن گومينداڭنىڭ ىشكى بولەگىندەگى وزگەرىستەرگە بايلانىستى، گومينداڭ ءوزىنىڭ وتكەن 10 جىلعا سوزىلعان قاتە ساياساتىندا بۇرىلىس جاساۋعا كىرىسپەي تۇرا المادى، ياعني ىشكى سوعىس، دۋشارلىق جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرماۋ ساياساتىنان بەيبىتشىلىك، دەموكراتيا جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ جاعىنا بۇرىلىس جاساپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ ساياساتىن قابىلداي باستادى، بۇل باستاپقى بۇرىلىس گومينداڭ جۇڭياڭىنىڭ ءۇشىنشى جالپى ماجىلىسىندە بەينەلەندى. بۇدان بىلايعى جەردە گومينداڭنىڭ ءوز ساياساتىندا ءۇزىلدى-كەسىلدى بۇرىلىس جاساۋى تالاپ ەتىلەدى. بۇل ءۇشىن بىزگە جانە بۇكىل ەل حالقىنا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ جانە دەموكراتيالىق قوزعالىستاردى مىقتاپ داميتۋ، گومينداڭعا ونان ءارى سىن ايتۋ، تۇرتكى بولۋ، قوزعاۋشىلىق ەتۋ، گومينداڭ ىشىندەگى بەيبىتشىلىكتى، دەموكراتيانى جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى قۋاتتايتىن ەلەمەنتتەرمەن ىنتىماقتاسۋ، ءارى-ءسارى بولىپ وتىرعان سولقىلداق ەلەمەنتتەرگە تۇرتكى بولۋ، جاپونشىل ەلەمەنتتەردى ىعىستىرىپ تاستاۋ قاجەت بولادى، سوندا عانا ماقساتقا جەتۋگە بولادى.

(6) قازىرگى كەزەڭ — جاڭا ءداۋىردىڭ ەكىنشى كەزەڭى. الدىڭعى كەزەڭ دە، وسى كەزەڭ دە — جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى بۇكىل مەملەكەتتىك سيپات الا قارۋلى سوعىسقا قادام قويىلعان وتپەلى كەزەڭ. ەگەر الدىڭعى كەزەڭنىڭ مىندەتى كوبىنەسە بەيبىتشىلىككە قول جەتكىزۋ بولعان بولسا، بۇل كەزەڭنىڭ مىندەتى

كوبىنەسە دەموكراتياعا قول جەتكىزۋ بولادى. مىنانى ٴبىلۋ ٴتيىس، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ناعىز ٴارى بەرىك ۇلتتىق بىرلىكساپ قۇرۋ ٴۇشىن، ارينە، ەل ىشىندە بەيبىتشىلىك بولماسا بولمايدى، ەل ىشىندە دەموكراتيا بولماسا دا بولمايدى. سوندىقتان دەموكرا-تياعا قول جەتكىزۋ ــ قازىرگى دامۋ كەزەڭىندەگى ٴىمىڭدىك مىن-دەتتىڭ وزەكتى ٴتۇيىنى. دەموكراتياعا قول جەتكىزۋ مىندەتىنىڭ ماڭىزدىلىعىن ايقىن كورمەي، دەموكراتياعا قول جەتكىزۋ جولىنداعى تىرىسشاڭدىقتى تومەندەتسەك، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ناعىز ٴارى بەرىك ۇلتتىق بىرلىكساپتىڭ قۇرىلۋىنا جەتە المايمىز.

دەموكراتيا مەن بوستاندىق ٴۇشىن كۇرەس

(7) جاپون جيانگەرلىگى جۇڭگونىڭ ىشكى بولەگىنە شاپقىن-شىلىق جاساۋعا جەدەل ازىرلەنۋدە. گيتلەردىڭ، مۋسسولينيدىڭ باتىستا جەدەل ازىرلەپ جاتقان قاراقشىلىق سوعىستارىنا ٴۇن قوسىپ، جاپونيا شىعىستا ٴوزى ايقىن بەلگىلەگەن تاسىلدەرى نەگىزىندە جۇڭگونى ٴبىر سوقىمەن قۇرتۋدىڭ شارتتارىن بارلىق كۇشىن جۇمساپ ازىرلەۋدە ــ ٴوز ەلىندە اسكەري، ساياسي، ەكونوما-دي، يدەيالىق شارتتار، حالىقارادا ۋايىمسىزدىق شارتتار ازىرلەۋدە، جۇڭگودا جاپونشىل كۇشتەردى سۇيەمەلدەۋدە. جاپونيانىڭ «جۇڭگو-جاپون ىنتىماقتاستىعى» دەيتىندى ۇگىتتەۋى جانە كەيبىر ۋايىمسىزدىق تاسىلدەرىن جۇمسارتۋى ٴدال ونىڭ سوعىس قارساڭىن-داعى شاپقىنشىلىق ساياساتىنىڭ تاكتيكا جاقتاعى قاجەتىنەن تۋىپ وتىر. جۇڭگو ٴوزىنىڭ ٴومىرىن نە ٴولىمىن بەلگىلەيتىن كەزەڭگە

جاقىنىداپ كەلەدى، جۇڭگونىڭ وتاندى جويىلۋدان قۇتقارۋ ـ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ سوعىسىنا وتە تەز قارقىنمەن ازىرلەنۋ كەرەك. ءبىز ازىرلەنۋگە قارسى ەمەسپىز، ءبىراق ازىرلىك جاساۋدى ۋاقىتقا سوزۋ ءنازارياسىنا قارسىمىز، ءمانساپتىلاردىڭ تاماعىن تويعىزىپ الىپ ساۋىق ـ سايراندا سالىنۋى، كۇن وتكىزۋمەن بولۋى سياقتى وتاندى جويىلۋعا اپارىپ سوقتىراتىن قىلىقتارعا قارسىمىز، بۇلاردىڭ ءبارى، ءىس جۇزىندە، جاۋعا كومەكتەسكەندىك بولادى، بۇلاردى تەز ءارى تىپ ـ تيىپىل الاستاپ تاستاۋ كەرەك.

(8) ساياسي، اسكەري، ىقتىسادي، وقۋ ـ اعارتۋ جاقتارداعى مەملەكەت قورعانىسىندىق ازىرلىكتەردىڭ ءبارى وتاندى جويىلۋدان قۇتقارۋ ـ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ سوعىسىنىڭ قاجەتتى شارتتارى بولىپ تابىلادى، ولاردى ءبىر مينۋت تا كەشەۋىلدەتۋگە بولمايدى. ال ساياسي جاقتاعى دەموكراتيا مەن بوستاندىقتا قول جەتكىزۋ ـــ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستىڭ جەڭىسىن قامتاماسىز ەتۋدىڭ وزەكتى ءتۇيىنى. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس بۇكىل ەلدە بەيبىتشىلىك پەن ىنتىماقتىلىقتىڭ بولۋىن قاجەت ەتەدى، دەموكراتيا مەن بوستاندىق بولماسا، قول جەتكەن بەيبىتشىلىكتى باياندى ەتۋگە بولمايدى، ىشكى ىنتىماقتىلىقتى كۇشەيتۋگە بولمايدى. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس حالىقتى اتتانىسقا كەلتىرۋدى قاجەت ەتەدى، دەموكراتيا مەن بوستاندىق بولماسا اتتانىسقا كەلتىرۋگە بولمايدى. بەرىك بەيبىتشىلىك پەن ىنتىماقتىلىق بولماسا، حالىق اتتانىسقا كەلتىرىلمەسە، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس تۇبىندە ابيسسينيانىڭ جەڭىلگەنى سياقتى جەڭىلىسكە ۇشىرايدى. ابيسسينيا كوبىنەسە فەودالدىق ءتۇزىمنىڭ

ۇستەمدىگىندە بولعاندىعى، ىشكى ىنتىماقتىلىقتى نىعايتا الماعاندىعى، حالىقتىڭ بەلسەندىلىگىن قوزعاي الماعاندىعى سالدارىنان جەڭىلدى. جۇڭگودا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ناعىز ءارى بەرىك ۇلتتىق بىرلىكساپ قۇرۋ جانە ونىڭ مىندەتتەرىن ورىنداۋ ۇشىن دەموكراتيا بولماسا بولمايدى.

(9) جۇڭگودا مىناداي ەكى جاقتاعى دەموكراتيالىق گايكىنى دەرەۋ جۇرگىزىلە باستاۋ كەرەك. ءبىرىنشى جاقتان، ساياسي ءتۇزىم جاقتا گومينداڭنىڭ ءبىر پارتيالىق، ءبىر تاپتىق كەرتارتپا دۋسايلىق اكىميات تۇزىمىن پارتيا-توپتاردىڭ، تاپتاردىڭ ىنتىماقتاسۋعا نەگىزدەلگەن دەموكراتيالىق اكىميات تۇزىمىنە وزگەرتۋ. بۇل جاقتا ءۇستى گومين داحۋيدى سايلاۋ جانە شاقىرۋ جاقتارىندا دەموكراتياعا قايشى كەلەتىن شارالاردى وزگەرتۋدەن، دەموكراتيالىق سايلاۋ جۇرگىزۋدەن جانە قۇرىلتايدىڭ ەركىن اشىلۋىن قامتاماسىز ەتۋدەن باستاپ، ناعىز دەموكراتيالىق شيانفا جاساۋعا، ناعىز دەموكراتيالىق گوحۋي شاقىرۋعا، ناعىز دەموكراتيالىق ۇكىمەت سايلاۋعا، ناعىز دەموكراتيالىق ساياسات اتقارۋعا دەيىن جۇرگىزۋ كەرەك. وسىلاي ەتكەندە عانا ىشكى بەيبىتشىلىكتى شىنداپ نىعايتىپ، ىشكى قارۋلى جاۋلاسۋدى توقتاتىپ، ىشكى ىنتىماقتىلىقتى كۇشەيتىپ، مەملەكەت بويىنشا بىرلىككە كەلە وتىرىپ سىرتقى جاۋعا قارسى تۇرۋعا بولادى. مىناداي احۋالدىڭ تۋىلۋى، ياعني ءبىز گايكىنى ورىنداپ بولعانشا جاپون جيانگەرلىگىنىڭ شابۋىلى باستالىپ قالۋى مۇمكىن. سوندىقتان، ءارقاشان جاپون جيانگەرلىگىنىڭ شابۋىلىنا قارسى تۇرا الاتىن جانە ونى جەرىنە جەتە جەڭە الاتىن بولۋ ۇشىن ءبىز گايكىنى تەز جۇرگىزۋگە جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس بارىسىندا

گايگىنى ٴۇزىلدى ـ كەسىلدى جۇرگىزۋ دارەجەسىنە جەتۋگە ٴازىر تۇرۋعا ٴتيىسپىز. بۇكىل ەل حالقى جانە پارتيا ـ توپتارداعى وتانشىل ەلەمەنتتەر گومين داڭيعا، شيانفا جاساۋ ماسەلەسىنە بۇرىنعىداي سەلقوس قاراۋدى قويىپ، بارلىق كۇشىن مەملەكەت قورعانىسىندىق ماڭىز الىپ وتىرعان ٴبىر ناقتى گومين داڭي قوزعالىسى مەن شيانفا قوزعالىسىنا شوعىرلاندىرۋى، اكىميات باسىندا وتىرعان گوميداڭدى قاتاڭ پىپان قىلىپ، گوميداڭىنىڭ ٴبىر پارتيالىق، ٴبىر تاپتىق دۋسايلىقتان كەشىپ، حالىق پىكىرىن اتقارۋىنا قوزعاۋشى جانە قوزاۋشى بولۋى كەرەك. ۇستىمىزدەگى جىلدىڭ بىرنەشە ايى ىشىندە بۇكىل ەلدە كەڭ دەموكراتيالىق قوزعالىستى ٴورىس الدىرۋ كەرەك، بۇل قوزعالىستىڭ قازىرگى نىساناسى گومين داڭي مەن شيانفانى دەموكراتيالاندىرۋدى ورىنداۋ بولۋعا ٴتيىس. ەكىنشى جاق- تان، حالىقتا ٴسوز سويلەۋ، جيىن اشۋ، ۇيىمدارعا ۇيىمىسۋ بوستاندىقتارى بولۋ. بۇل بوستاندىقتار بولماسا، ساياسي ٴتۇزىم جاقتاعى دەموك- راتيالىق گايگىنى جۇزەگە اسىرۋعا بولمايدى، حالىقتى اتتانىسقا كەل- تىرىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىسقا قاتىناستىرۋعا بولمايدى، وتاندى قورعاۋدىڭ، قولدان كەتكەن جەرلەردى قايتارىپ الۋدىڭ جەڭىستەرىن قولعا كەلتىرۋگە بولمايدى. الداعى بىرنەشە اي ىشىندە بۇكىل ەل حالقىنىڭ دەموكراتيالىق قوزعالىسى بۇل مىندەتتىڭ بەلگىلى دارەجەدە ەڭ تومەن شەكتە ورىندالۋىنا، سونىڭ ىشىندە ساياسي تۇتقىنداردىڭ بوساتىلۋىنا، پارتيا ـ توپتاردىڭ ٴىس- ارەكەتىنە تيىم سالۋدى كۇشىنەن قالدىرۋعا، تاعى وسىندايلارعا قول جەتكىزەتىن بولۋ كەرەك. ساياسي تۇزىمگە دەموكراتيالىق گايگى جاساۋ جانە حالىقتىڭ بوستاندىق ۇقىعى — جاپون باسقىنشىلارىنا

قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ گاڭلىگىنىڭ ماڭىزدى بولەگى، سونىمەن بىرگە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ناعىز ءارى بەرىك ۇلتتىق بىرلىكساپ قۇرۋدىڭ دا قاجەتتى شارتى.

(10) ءبىزدىڭ جاۋلارىمىز — جاپون جيانگەرلىگى، جۇڭگوداعى ساتقىندار، جاپونشىلدار، تروتسكيشىلدەر جۇڭگونىڭ بەيبىتشىلىگى مەن بىرلىگىنىڭ، دەموكراتيا مەن بوستاندىقتىڭ جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستىڭ ءاربىر قادامىن بار كۇشىن جۇمساپ بۇلدىرۋدە. ءبىز بۇرىن بەيبىتشىلىك پەن بىرلىككە قول جەتكىزۋ ءۇشىن كۇش سالعان كەزىمىزدە ولار بار كۇشىن سالا ىشكى سوعىس قوزعاعان جانە بولشەكتەۋ جۇرگىزگەن ەدى. ءبىز قازىر، الداعى جۇڭىق ۋاقىتتا دەموكراتيا مەن بوستاندىق ءۇشىن كۇش سالىپ وتىرعان جانە كۇش سالاتىن كەزدە ولاردىڭ ءبۇلدىرۋ ارەكەتىن جۇرگىزە بەرەتىندىگى كۇمانسىز. ولاردىڭ باس نىساناسى — جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قورعاۋ سوعىسىنىڭ مىندەتىن ورىنداۋىمىزعا مۇمكىندىك بەرمەي، وزدەرىنىڭ جۇڭگونى جويۋدى كوزدەگەن شاپقىنشىلىق جوسپارىن جۇزەگە اسىرۋ. بۇدان بىلاي دەموكراتيا مەن بوستاندىققا قول جەتكىزۋ جولىنداعى كۇرەستەردە گوميندالڭ توگمويىندارىنا جانە حالىق اراسىنداعى مەشەۋ ەلەمەنتتەرگە ۇگىت - ناسيحات، سىن ايتۋ جۇمىستارىن كۇش سالا جۇرگىزىپ قانا قويماي، سونىمەن بىرگە، جاپون جيانگەرلىگىنىڭ جانە ونىڭ جۇڭگوعا شاپقىنشىلىق جاساۋداعى يتارشىسى بولىپ وتىرعان جاپونشىلداردىڭ، تروتسكيشىلدەردىڭ قاسكۇنەمدىكتەرىن دە مۇمكىندىكتىڭ بارىنشا اشكەرەلەۋ جانە وعان قارسى باتىل كۇرەس جۇرگىزۋ كەرەك.

(11) بەيبىتشىلىك پەن دەموكراتيا ۇشىن جانە جاپون باسقىن-شىلارىنا قارسى سوعىس جۇرگىزۋ ۇشىن، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ قۇرۋ ۇشىن جوڭگو گوڭچاڭداڭى گومىنداڭ جۇڭياڭىنىڭ ۇشىنشى جالپى ماجىلىسىنە جولداعان ديانباۋىندا ولارعا تومەندەگىدەي ۇتورت جاقتان كەپىلدىك بەردى: 1) گوڭچاڭداڭ باسشىلىعىنداعى شانشي-گانسۋ-نيڭشيا گەميڭدىك گىنىجۇيدي ۇكىمەتىنىڭ اتىن جوڭحۋا مينگو ەرەكشە رايون ۇكىمەتى دەپ وزگەرتىپ، قىزىل ارميانىڭ اتىن گومين گەميڭجۇن دەپ وزگەرتىپ ولاردى نانجيڭ ورتالىق ۇكىمەتى مەن اسكەري ىستەر ۋيۋانحۇ-يىنىڭ جەتەكشىلىگىندە بولاتىن ەتۋ؛ 2) ەرەكشە رايون ۇكىمەتىنىڭ قاراۋىنداعى جەرلەردە دايەكتى دەموكراتيالىق تۇزىمدى جۇزەگە اسىرۋ؛ 3) گومينداڭدى قارۋلى كۇشپەن قۇلاتۋ باعىتىن جۇرگىزۋدى توقتاتۋ؛ 4) ديجۋلاردىڭ جەرىن مۇسادىرالاۋدى توقتاتۋ. مۇنداي كەپىلدىكتەر بەرۋ ءارى قاجەت، ءارى وعان جول بەرىلەدى. ويتكەنى وسلاي ەتكەندە عانا ۇلتتىق قايشىلىق پەن ىشكى قايشى-لىقتىڭ ساياسي سالماعى جاعىنداعى وزگەرىستەرىنە نەگىزدەلە وتىرىپ، ەل ىشىندەگى ەكى اكمىيات جاۋلاسىپ وتىرعان احۋالدى وزگەرتىپ، بىرلىك-ىنتىماقتا كەلە وتىرىپ، بىرىگىپ جاۋعا قارسى تۇرۋعا بولادى. بۇل — ءبىر ءتۇرلى ءپرينسيپتى، شارتتى جول بەرۋ، مۇنداي جول بەرۋ بۇكىل ۇلت قاجەت ەتىپ وتىرعان بەيبىت-شىلىككە، دەموكراتياعا جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا قول جەتكىزۋ ۇشىن بولادى. دەگەنمەن جول بەرۋدىڭ شەگى بار. ەرەكشە رايون مەن قىزىل ارميادا گوڭچاڭداڭىنىڭ باسشى-لىعىن ساقتاۋ، گومينداڭ مەن گوڭچاڭداڭىنىڭ قارىم-قاتىناسىندا

گوڭچانداڭنىڭ دەربەستىگىن جانە سىن ايتۋ ەركىندىگىن ساقتاۋ ــ بۇلار جول بەرۋدىڭ شەگى، بۇل شەكتەن شىعۋعا جول بەرىلمەيدى. جول بەرۋ ەكى پارتيياعا بىردەي: گومينداڭ ىشكى سوعىس، دۋسايلىق جانە سىرتقى جاۋعا قارسى تۇرماۋ ساياساتىن تاستايدى، گوڭچانداڭ ەكى اكىميات جاۋلاساتىن ساياساتىن تاستايدى. ٴبىز سوعىستىڭ ەسەبىنەن الدىڭعى قول جەتكىزىپ، گومينداڭمەن قايتا ىنتىماقتاستىق ورناتىپ، وتانىمىزدى جويىلۋدان قۇتقارۋ جولىندا كۇرەسەمىز. ەگەر بۇل گوڭچانداڭنىڭ تىزە بۇككەندىگى دەلىنەتىن بولسا، وندا بۇل تەك A Q شىلدىنىڭ[14] جانە ارام نيەتپەن جابىلعان جالا بولىپ تابىلادى.

(12) گوڭچانداڭ سانمينجۋيىدى ماقۇلداي ما؟ ٴبىز: ماقۇلدايدى[15] دەپ جاۋاپ بەرەمىز. سانمينجۋيىدىڭ وزىنىڭ تاريحي وزگەرىستەرى بولدى. سۇن جۇڭشان مىرزانىڭ كەمىڭدىك سانمينجۋيى سۇن جۇڭشان مىرزا گوڭچانداڭمەن ىنتىماقتاس بولا وتىرىپ تاباندىلىقپەن اتقارعاندىقتان حالىقتىڭ سەنىمىنە بولەنىپ، 1924 ـ جىلدان 1927 ـ جىلعا دەيىنگى جەڭىستىڭ، كەمىڭنىڭ تۋىنا اينالدى. ٴبىراق 1927 ـ جىلى گومينداڭ گوڭچانداڭدى قاقپايلاپ (پارتييانى تازالاۋ قوزعالىسى[16] جانە گوڭچانداڭعا قارسى سوعىس)، كەرىسىنشە ساياسات قولداندى دا، كەمىڭدى جەڭىلىسكە اكەپ سوقتىردى، ۇلتتى حاۋىپتى ورىنعا ٴتۇسىردى، سونىمەن سانمينجۋيى دە حالىقتىڭ سەنىمىنەن ايرىلدى. قازىر ۇلتتىق داعدارىس تىتەڭىسە اۋىر بولىپ وتىر، گومينداڭ ەندى بۇرىنعىداي ۇستەمدىك جۇرگىزە المايتىن بولدى، سول سەبەپتى بۇكىل ەل حالقى جانە گومينداڭداعى وتانشىل ەلەمەنتتەر ەكى پارتييانىڭ ىنتىماقتاستىق ورناتۋىن

تاعى دا شۇعىل تالاپ ەتىپ وتىر. سوندىقتان، سانىمىنجۋيىدىڭ
رۋحىن قايتا قالپىنا كەلتىرۋ، سىرتقى جاقتا تاۋەلسىزدىك پەن ازات-
تىققا جەتىسكىزەتىن ۇلتتىق مۇرات، ىشكى جاقتا دەموكراتيا مەن
بوستاندىقتى جۇزەگە اسىراتىن حالىق ۇقىمى مۇراتى جانە حالىقتىڭ
باقىتتى بولۋىن ىلگەرى باستىراتىن حالىق تۇرمىسى مۇراتى نەگىزىندە
ەكى پارتيانىڭ قايتا ىستەستىك ورناتۋى جانە حالىققا باسشىلىق ەتە
وتىرىپ، ونى تاباندىلىقپەن جۇزەگە اسىرۋى جۇڭگو ٴىسىمىنىڭ
تاريحي تالابىنا ابدەن ساي كەلەدى، ٴاربىر گوڭچاندالڭ مۇشەسى
مۇنى ايقىن تانۋعا ٴتيىس. كوممۋنيستەر وزدەرىنىڭ سوتسياليزم
جانە كوممۋنيزم سىندى مۇراتتارىنان استە بەزبەيدى، ولار بۋرجۋا-
زيالىق-دەموكراتيالىق ٴىسىمىڭ كەزەڭى ارقىلى سوتسياليزم جانە
كوممۋنيزم كەزەڭىنە جەتەدى. جۇڭگو گوڭچانداڭىنىڭ ٴوزىنىڭ
سایاسي-ىقتىسادي گاڭلىڭى بار. ونىڭ ەڭ جوعارعى گاڭلىڭى —
سوتسياليزم مەن كوممۋنيزم، مۇنىڭ سانىمىنجۋيىدەن ايىرماشىلىعى
بار. گوڭچانداڭىنىڭ دەموكراتيالىق ٴىسىمىڭ كەزىندەگى گاڭلىڭى
دە ەل ىشىندەگى ٴارقانداي پارتيا-توپتاردىكىنەن دايەكتى. الايدا
گوڭچانداڭىنىڭ دەموكراتيالىق ٴىسىمىڭ گاڭلىڭى گومينداڭىنىڭ
ٴبىرىنشى رەتكى بۇكىل مەملەكەتتىك قۇرىلتايىندا جاريالانعان
سانىمىنجۋيىلىك گاڭلىگىمەن نەگىزگى جاقتان قاقتىعىسپايدى. سونىڭ
ٴۇشىن، ٴبىز سانىمىنجۋيىدەن باس تارتۋدى بىلاي قويىپ، ونىڭ
ۇستىنە، سانىمىنجۋيىدى تاباندىلىقپەن جۇزەگە اسىرۋدى قالايمىز،
ونىڭ ۇستىنە گومينداڭىنىڭ سانىمىنجۋيىدى بىزبەن بىرگە جۇزەگە
اسىرۋىن تالاپ ەتەمىز، ونىڭ ۇستىنە بۇكىل ەلىمىزدەگى حالىقتى
سانىمىنجۋيىدى جۇزەگە اسىرۋعا شاقىرامىز. ٴبىز بىلاي دەپ سانای-

مىز: گوڭچاندالڭ، گومىندالڭ جانە بۇكىل ەل حالقى ۇلت تاۋەلسىز-
دىگى، حالىق ۇقىعى بوستاندىعى، حالىق تۇرمىسىنىڭ باقىتتى بولۋى
سىندى ٴۇش ۇلى نىسانا ٴۇشىن بەرەكە-بىرلىكپەن كۇرەسۋگە ٴتيىس.

(13) ٴبىزدىڭ بۇرىنعى جۇمىسشى-دىحان دەموكراتيالىق رەس-
پۋبليكاسى ۇرانىمىز قاتە بولدى ما؟ قاتە بولعان جوق. بۋرجۋازيا،
اسىرەسە ٴىرى بۋرجۋازيا گمينداڭنەن شەگىنگەن ەكەن، ونىڭ ۇستىنە
جيانگەرلىك پەن فەودالدىق كۇشتەر جاعىنا ٴوتىپ، حالىقتىڭ
جاۋىنا اينالعان ەكەن، ەندەشە، گمينداڭنىڭ قوزعاۋشى كۇشتەرىنەن
تەك پرولەتاريات، ديحاندار جانە قالا ۇساق بۋرجۋازياسى عانا
قالعان بولادى؛ گمينداڭنىڭ ساياسي پارتيالاردان تەك گۇڭچاندالڭ
عانا قالعان بولادى؛ گمينداڭدى ۇيىمداستىرۋ مىندەتى بىردەن-ٴبىر
گمينداڭنىڭ ساياسي پارتيا بولىپ تابىلاتىن گۇڭچاندالڭنىڭ ۇستىنە
جۇكتەلمەي قويمايدى. تەك گۇڭچاندالڭ عانا گمينڭ تۋىن ۇزدىكسىز
جوعارى ۇستاپ كەلدى، گمينداڭنىڭ ٴداستۇردى ساقتاپ وتىردى،
جۇمىسشى-ديحان دەموكراتيالىق رەسپۋبليكاسى ۇرانىن الما قويدى،
سونىمەن بىرگە وسى ۇران ٴۇشىن تالاي جىل بويىنا جاپا-ماشاقاتپەن
كۇرەس جۇرگىزدى. جۇمىسشى-ديحان دەموكراتيالىق رەسپۋبلي-
كاسى ۇرانى بۋرجۋازيالىق-دەموكراتيالىق گمينڭنىڭ مىندەتىنە
قايشى كەلمەيدى، قايتا بۋرجۋازيالىق-دەموكراتيالىق گمينڭنىڭ
مىندەتىن باتىل اتقارادى. ٴبىز جۇزىندىك كۇرەستەردە ٴبىزدىڭ
بۇل مىندەتكە ساي كەلمەگەن بىردە-ٴبىر ساياساتىمىز بولعان جوق.
ديحۋلاردىڭ جەرىن مۇسادىرالاۋدى، 8 ساعاتتىق جۇمىس ٴتۇزىمىن
جۇرگىزۋدى قامتىعان ٴبىزدىڭ ساياساتىمىز كاپيتاليزم فانچۋۋىن-
داعى جەكە مەنشىكتىك ٴتۇزىم شەگىنەن شىعىپ كەتكەن جوق،

سوتسيالىزىمدى جۇزەگە اسىرعان جوق. جاڭا، دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا قانداي قۇرامداردى قامتيدى؟ ول پرولەتارياتتى، ديحانداردى، قالا ۇساق بۋرجۋازياسىن، بۋرجۋازيانى، سونداي-اق ۇلتتىق جانە دەموكراتيالىق گىمىڭدى قۇپتايتىن ەل ىشىندەگى بارلىق ەلەمەنتتەردى قامتيدى، ول وسى تاپتاردىڭ ۇلتتىق جانە دەموكراتيالىق گىمىڭدەگى وداعى بولىپ تابىلادى. مۇنداعى ەرەكشەلىك — ونىڭ بۋرجۋازيانى قامتىعاندىعى، بۇعان بۇگىنگى جاعدايدا بۋرجۋازيادا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىسقا قايتالاي قاتىناسۋ مۇمكىندىگىنىڭ بار ەكەندىگى سەبەپ بولدى، سوندىقتان جۇڭگو گىمىڭىنىڭ الدا باسۋىنا ٴتيىمدى بولۋ ٴۇشىن پرولەتارياتتىڭ ساياسي پارتياسى ولاردان ٴوزىن اۋلاق ۇستاماي، قايتا ولاردى ٴوز جاعىنا تارتىپ، ولارمەن بىرگە بولا وتىرىپ كۇرەس جۇرگىزۋ وداعىن قالپىنا كەلتىرۋگە ٴتيىس. ىشكى قارۋلى قاقتىعىستى توقتاتۋ ٴۇشىن، گوڭچاندارىڭ ديحانداردىڭ جەرىن زورلىق كۇشپەن مۇسادىرالاۋ ساياساتىن جۇرگىزۋدى توقتاتىپ، جەر ماسەلەسىن جاڭا، دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا قۇرۋ بارىسىندا زاڭ شىعارۋ جولىمەن جانە باسقاداي ۇيلەسىمدى ادىستەرمەن شەشۋدى قالايدى. جۇڭگو جەرى جاپوندىقتارعا تيە مە الدە جۇڭگولىقتارعا تيە مە، بۇل — الدىمەن شەشىلۋگە ٴتيىستى ماسەلە. ديحانداردىڭ جەر ماسەلەسى جۇڭگونى قورعاۋ سىندى زور الەمى شارت نەگىزىندە شەشىلەدى ەكەن، ەندەشە، زورلىق كۇشپەن مۇسادىرالاۋ ادىسىنەن جاڭا، ۇيلەسىمدى ادىسكە كوشۋ ابدەن قاجەتتى.

جۇمىسشى-ديحان دەموكراتيالىق رەسپۋبليكاسى ۇرانىنىڭ وتكەندە الغا قويىلۋى دا، قازىرگى كۇندە تاستالۋى دا دۇرىس.

(14) ۇلتتىق بىرلىكساپ قۇرىپ، بىرىگىپ جاۋعا قارسى تۇرۋ ۇشىن ەل ىشىندەگى كەيبىر قايشىلىقتاردى ۇيلەسىمدى شەشۋ كەرەك، مۇنداعى ٴپرينسيپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتى السىرەتۋ جانە تارايتۋ ەمەس، قايتا ونى كۇشەيتۋگە جانە كەڭەيتۋگە كومەكتەسۋ بولۋعا ٴتيىس. دەموكراتيالىق گىمىڭ كەزەڭىندە ەل ىشىندەگى تاپتار اراسىنداعى، پارتيا-توپتار اراسىنداعى، ساياسي توپتار اراسىنداعى قايشىلىقتار مەن كۇرەستەردەن ساقتانۋعا بولمايدى، دەگەنمەن ىنتىماقتاسا وتىرىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا ٴتيىمسىز كۇرەستەردى (ىشكى سوعىس، پارتيا-توپتاردىڭ جاۋلاسۋى، جەرلەردىڭ گىجۋي ەتىلۋى، ٴبىر جاقتاعى فەودالدىق ساياسي ەزگى مەن ىقتيسادي ەزگى، ەندى ٴبىر جاقتاعى قوزعالاڭ تۋدىرۋ ساياساتى جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا ٴتيىمسىز، شەكتەن اسقان ىقتيسادي تالاپتار، تاعى باسقالار) توقتاتۋعا، ال ىنتىماقتاسا وتىرىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا ٴتيىمدى كۇرەستەردى (سىن بوستاندىعى، پارتيا-توپتاردىڭ دەربەستىگى، حالىقتىڭ ساياسي شارت-جاعدايلارىنىڭ، ىقتيسادي شارت-جاعدايلارىنىڭ جاقسارتىلۋى، تاعى باسقالار) جۇرگىزە بەرۋگە بولادى جانە سولاي ەتۋ ٴتيىس.

(15) جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ پەن بىرلىككە كەلگەن دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا ۇشىن كۇرەسۋ سىندى جالپى مىندەت نەگىزىندە قىزىل ارميانىڭ جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى گىنجۇيدىلەردىڭ مىندەتى مىنالار: 1) قىزىل ارمياتى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستىڭ احۋالىنا ۇيلەستىرىپ، دەرەۋ گومين گىميڭجۇن ەتىپ قايتا قۇرۋ، سونداي-اق اسكەري، ساياسي

جانە مادەنيەتتىڭ تاربيەنى ٴبىر قادام جوعارىلاتىپ، جاپون باسقىن-
شىلارىنا قارسى سوعىستىڭ ۇلگىلى بيكىتۋانىن جارىققا شىعارۋ. 2)
گىنجوٴيديلەردى بوٴكىل ەلدىڭ قوٴرامداس بولەگىنە اينالدىرىپ،
جاڭا جاعدايداعى دەموكراتيالىق ٴتوٴزىمدى جوٴزەگە اسىرۋ، باۋ-ان
بوٴدوٴيلەرىن قايتا قوٴرۋ، ساتقىندار مەن بوٴلىنشىلدىك توٴدىرۋشىلاردى
الاستاۋ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى توٴرۋدىڭ جانە دەموكراتيانى
جوٴزەگە اسىرۋدىڭ ۇلگىلى رايونىن جارىققا شىعارۋ. 3) بوٴل رايوندا
قاجەتتى ىقتيسادي قوٴرىلىستاردى جوٴرگىزىپ، حالىقتىڭ توٴرمىس
كوٴيىن جاقسارتۋ. 4) قاجەتتى مادەنيەت قوٴرىلىستارىن جوٴرگىزۋ.

ٴبىزدىڭ باسشىلىق ەتۋ جاۋاپكەرشىلىگىمىز

(16) بەلگىلى تاريحي جاعدايدا جيانگەرلىككە قارسى توٴرۋعا،
فەودالدىق توٴزىمگە قارسى توٴرۋعا قاتىناسا الاتىن جوٴڭگو بۋرجۋازيا-
سى، ٴوزىنىڭ ىقتيسادي جاقتاعى، ساياسي جاقتاعى السىزدىكتەرىنە
بايلانىستى، ەكىنشى ٴبىر ٴتوٴرلى تاريحي جاعدايدا اۋىتقيدى،
ازعىندايدى، بوٴل زاڭ جوٴڭگو تاريحىندا دالەلدەنەدى. سونىڭ
ٴۇشىن، جوٴڭگونىڭ جيانگەرلىككە قارسى، فەوداليزىمگە قارسى
بۋرجۋازيالىق-دەموكراتيالىق گىميڭنىڭ مىندەتىن بۋرجۋازيانىڭ
باسشىلىعى ارقىلى ورىنداۋعا بولمايتىندىعىنا، قايتا پرولەتارياتتىڭ
باسشىلىعى ارقىلى عانا ورىنداۋعا بولاتىندىعىنا تاريح الدەقاشان
كەسىم ايتتى. ونىڭ بەر جاعىندا، پرولەتارياتتىڭ دەموكراتيالىق
گىميڭدەگى تاباندىلىعى مەن دايەكتىلىگىن تولىق كورسەتكەندە عانا
بۋرجۋازيانىڭ تۋما تۇراقسىزدىعى مەن دايەكسىزدىگىن جەڭىپ،

گومىنداڭدى تۇسىنىك بولىپ قالۋدان ساقتاپ قالۋعا بولادى. پرولەتارياتتى بۋرجۋازياعا ەرەتىن ەتۋ كەرەك پە الدە بۋرجۋازيانى پرولەتارياتقا ەرەتىن ەتۋ كەرەك پە؟ جۇڭگو گومىندانى باسشىلىق ەتۋ جاۋاپكەرشىلىگى سىندى بۇل ماسەلە—گومىنداڭ جەڭۋ-جەڭىلۋىنىڭ كىلتى. 1924-جىلدان 1927-جىلعا دەيىنگى تاجىريبەلەر بۋرجۋازيا پرولەتارياتتىڭ ساياسي باسشىلىعىنا ىلەسكەن كەزدە گومينداڭنىڭ قانشالىقتى ۆيداعداي ىلگەرىلەگەندىگىن؛ ال پرولەتاريات (كوم-ۇنيستىك پارتيا) سايا سي جاقتان بۋرجۋازيانىڭ قۇيرىعىنا اينالعان كەزدە⑰ گومينداڭنىڭ قانشالىقتى جەڭىلىسكە ۇشىراعاندىعىن ايقىن كورسەتتى. مۇنداي تارىيح قايتالانباۋعا ٴتيىس. قازىرگى احۋالدان ايتقاندا، پرولەتارياتتىڭ جانە ونىڭ ساياسي پارتياسىنىڭ سايا سي باسشىلىعىنان قول ۇزگەندە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتى قۇرۋعا بولمايدى، بەيبىتشىلىك، دەموكراتيا، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس جۇرگىزۋ ماقساتتارىن جۇزەگە اسىرۋعا بولمايدى، وتاندى قورعاۋعا بولمايدى، بىرلىككە كەلگەن دەموك-راتيالىق رەسپۋبليكا قۇرۋعا بولمايدى. بۇگىنگى تاڭدا گوميندانىڭ وكىلدىك ەتكەن بۋرجۋازيا ٴالى دە تولىپ جاتقان بىيدۇڭگىدىق، كەرىباقپالىق سيپات الىپ وتىر، ونىڭ كومىنداڭ باستاپ الىعا قويعان جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتى قابىلداۋعا ۇزاق ۋاقىت بويىنا باتىلى بارماۋى مۇنىڭ دالەلى بولىپ تابىلادى. بۇل احۋال پرولەتارياتتىڭ جانە ونىڭ سايا سي پارتياسىنىڭ سايا سي باسشىلىق ەتۋ جاۋاپكەرشىلىگىن اۋىرلاتا ٴتۇستى. جاپون باسقىنشى-لارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋدىڭ ۇكىماندىق بولۋ مىندەتىن ٴوز ۇستىنە الۋدان كومىنداڭ باس تارتپايدى جانە باس

تارتۋعا جول بەرىلمەيدى.

(17) پرولەتاريات ٴوزىنىڭ بۇكىل ەلدەگى گەمىگەدىنىڭ تاپتارعا دەگەن ساياسي باسشىلىعىن ٴوز ساياسي پارتياسى ارقىلى قالاي جۇزەگە اسىرادى؟ بىرىنشىدەن، تاريحي داموۋدىڭ بارىسىنا ساي نەگىزگى ساياسي ۇرانداردى العا قويادى جانە بۇل ۇرانداردى جۇزەگە اسىرۋ ٴۇشىن ٴاربىر داموۋ كەزەڭى مەن ٴاربىر ەلەۋلى وقيعا تۋرالى جۇمىلدىرۋ ۇراندارىن الىعا قويادى. ماسەلەن، ٴبىز بۇكىل ەل حالقىنىڭ ٴبىر اۋىزدى قيمىلىنىڭ ناقتى نىساناسى رەتىندە «جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ» جانە «بىرلىككە كەلگەن دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا» دەگەن نەگىزگى ۇرانداردى العا قويدىق، سونداي-اق «ىشكى سوعىستى توقتاتۋ»، «دەموكرا-تياعا قول جەتكىزۋ»، «جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستى جۇزەگە اسىرۋ» ۇراندارىن العا قويدىق، مۇنداي ناقتى نىسانا بولماينشا، ساياسي باسشىلىق تۋرالى ٴسوز بولۋى دا مۇمكىن ەمەس. ەكىنشىدەن، وسى ناقتى نىسانا بويىنشا بۇكىل ەل ارەكەتكە كەلگەن كەزدە پرولەتاريات، اسىرەسە ونىڭ شيانفىڭدۇيى — گۇڭچاندانگ ٴوزىنىڭ شەكسىز بەلسەندىلىگى مەن ادالدىعىن كورسەتىپ، وسى ناقتى نىسانالاردى جۇزەگە اسىرۋدىڭ ۇلگىسى بولۋعا ٴتيىس. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتىڭ جانە دەموكرا-تيالىق رەسپۋبليكانىڭ بارلىق مىندەتتەرى ٴۇشىن كۇرەسكەن كەزدە گۇڭچاندانگ مۇشەلەرى بارىنشا كورەگەندىك ىستەۋى، بارىنشا جانقيارلىق رۋحتا بولۋى، بارىنشا تاباندىلىق كورسەتۋى، سونداي-اق احۋالدى ىقىلاسپەن ۇعىنا الاتىن، بۇقارانىڭ كوپشىلىگىنە سۇ-يەنە الاتىن، بۇقارانىڭ قولداۋىنا يە بولا الاتىن بولۋى ٴتيىس.

ۇشىنشىدەن، ايقىن بەلگىلەنگەن ساياسي نىساناداں كوز جازباۋ ٴپرينسيپى نەگىزىندە وداقتاستارمەن ۇيلەسىمدى قارىم - قاتىناس ورناتادى، بۇل وداقتى دامىتادى جانە نىعايتادى. تورتىنشىدەن، گۇڭچانداڭ قاتارىنىڭ داموۋى، يدەيالىق بىرلىگى، ٴتارتىبىنىڭ قاتاڭدىعى. گۇڭچانداڭنىڭ بۇكىل ەل حالقىنا ساياسي باسشىلىعى جوعارىدا باياندالعان شارتتاردى اتقارۋ ارقىلى جۇزەگە اسىرىلادى. بۇل شارتتار — ونىڭ ساياسي باسشىلىعىن قامتاماسىز ەتۋدىڭ نەگىزى، سونداي-اق گىميڭدى وداقتاستاردىڭ تۇرلاۋسىزدىعى سالدارىنان ٴبولدىرىپ المای، ٴبىر جولاتا جەڭىسكە جەتكىزۋدىڭ دە نەگىزى.

(18) بەيبىتشىلىك ىسكە اسىرىلعانىنان جانە ەكى پارتيا ىنتەمىستىگى ورناتىلعاننان كەيىن، بۇرىن ەكى اكىميات جاۋلاسۋ لۋشيانى تۇسىنداعى كۇرەس تاسىلىنە، ۇيىمداستىرۋ تاسىلىنە، جۇمىس تاسىلىنە وزگەرىستەر ەنگىزىلۋگە ٴتيىس. بۇل وزگەرىستەر، نەگىزىنەن العاندا، كۇرەستىڭ قارۋلى تۇرىنەن بەيبىت تۇرىنە، قۇپيا تۇرىنەن جاريا تۇرىنە كوشۋ بولادى. مۇنداي بۇرىلىس جاساۋ وڭاي ەمەس، بۇل ٴۇشىن قايتادان ۇيرەنۋگە تۋرا كەلەدى. كادرلاردى قايتادان تاربيەلەۋ باستى ٴتۇيىن بولادى.

(19) دەموكراتيالىق رەسپۋبليكانىڭ سيپاتى مەن بولاشاعى تۋرالى ماسەلەنى ٴبىرسىپىرا جولداستار ورتاعا قويادى. ٴبىزدىڭ جاۋابىمىز مىناداي: ول ٴوزىنىڭ تاپتىق سيپاتى جاعىنان بارلىق گىميڭدىك تاپتاردىڭ وداعى، ال ونىڭ بولاشاعى سوتسياليزىمگە قاراي بەت الۋ بولۋى مۇمكىن. ٴبىزدىڭ دەموكراتيالىق رەسپۋبلي-كامىز جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق سوعىس مىندەتىن ورىنداۋ

بارىسىندا قۇرىلادى، پىرولەتارياتتىڭ باسشىلىعىندا قۇرىلادى، حالىقارالىق جاڭا جاعدايدا (سوۆەت وداعىندا سوتسياليزىم جەڭىسكە جەتكەن جاعدايدا، دۇنيە جۇزىلىك گىمىڭ جاڭا داۋىرگە اياق باسقان قارساڭدا) قۇرىلادى. سونىڭ ۇشىن، الەۋمەتتىك ىقتىسادي شارتتار بويىنشا ول ٴالى دە بۋرجۋازيالىق - دەموكراتيالىق سياسي تاعى مەملەكەت بولسا دا، ٴبىراق ناقتى سايasi شارتتار بويىنشا ول جۇمىسشى، ديحان، ۇساق بۋرجۋازيا جانە بۋرجۋازيا وداعىندىق مەملەكەت بولۋعا، ادەتتەگى بۋرجۋازيالىق رەسپۋبليكادان پارىقتى بولۋعا ٴتيىس. سوندىقتان، ونىڭ بولاشاعىنىڭ ٴالى دە كاپيتاليزىم جاققا قاراي بەت الۋ ىقتيمالى بولا تۇرسا دا، ٴبىراق، سونىمەن بىرگە، سوتسياليزىم جاققا بۇرىلۋ ىقتيمالى دا بار، جۇڭگو پىرولەتارياتىنىڭ ساياسي پارتياسى وسى سوڭعى بولاشاققا قول جەتكىزۋ ۇشىن كۇش سالۋعا ٴتيىس.

(20) گۋانمىنجۋيىگە جانە ماۋشيانجۋيىگە قارسى كۇرەس جۇرگىزۋ، سونداي - اق قۇيىرىقشىلدىققا دا قارسى كۇرەس جۇرگىزۋ پارتيا مىندەتتەرىن اتقارۋدىڭ قاجەتتى شارتى بولىپ تابىلادى. بۇقارالىق قوزعالىستار بارىسىندا پارتيامىزدا اۋىر گۋانمىنجۋيىلىك، تاكاپپار جىكشىلدىك جانە ماۋشيانجۋيىلىك چيگىشياڭ كوپتەن بەرى بولىپ كەلدى، مۇنىڭ ٴوزى پارتيانىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ قۇرۋىنا، كوپشىلىك بۇقارانى ٴوز جاعىنا تارتۋىنا كەسە - كولدەنەڭ بولاتىن جامان چيگىشياڭ. ٴاربىر ناقتى قىزمەتتە بۇل چيگىشياڭدى الاستاپ وتىرۋ ابدەن قاجەت. ٴبىزدىڭ تالابىمىز — كوپشىلىككە سۇيەنۋ، ٴبۇتىن جاعدايمەن ەسەپتەسىپ وتىرۋ. چىن دۇشپان قۇيىرىقشىلدىعىنىڭ قايتا تۋۋىنا

جول بەرۋگە بولمايدى، ول — بۋرجۋازيالىق گايلياگجۋييدىڭ پرولەتارىيات قاتارىنداعى بەينەسى. پارتيانىڭ مايدانىن تومەندەتۋ، پارتيانىڭ بەت - بەينەسىن كۇڭگىرتتەندىرۋ، جۇمىسشى - ديحان مۇددەسىن قۇربان ەتۋ جولىمەن بۋرجۋازيالىق گايلياگجۋييدىڭ تالابىنا ۇيلەسۋ كەرەكتىگى، ءسوز جوق، جەڭىلىسكە اپارىپ سوقتىرادى. ءبىزدىڭ تالابىمىز — باتىل كەرەكتىڭ ساياسات جۇرگىزىپ، بۋرجۋازيالىق - دەموكراتيالىق كەرەكتىڭ تۇبەگەيلى جەڭىسىنە قول جەتكىزۋ. جوعارىدا باياندالعان ناشار چيگشياگدارىدى جويۋ ماقساتىنا جەتۋ ءۇشىن بۇكىل پارتيادا ماركسىستىك - لەنيندىك ءنازاريالىق ءساۋيانى ءوسىرۋ ايدەن قاجەتتى، ويتكەنى وسىنداي ءنازاريا عانا جۇڭگو كەرەكىن جەڭىسكە باستايتىن قىبلاناما بولىپ تابىلادى.

ەسكەرتۋلەر

① «حۋابي وقيعاسى» دەپ 1935 - جىلى جاپون قاراقشىلارىنىڭ حۋابيعا شابۋىل جاساعاندىعى، جياڭ جيەشي باستاعان گوميندان ۇكىمەتى حۋابيدا جۋچۋاننان ايىرىلىپ، ەلدىڭ ارىنا كىر كەلتىرگەندىگى سىقىلدى ءبىر قاتار وقيعالار ايتىلىپ وتىر. سول جىلى 5 - ايدا جاپون قاراقشىلارى گوميندان ۇكىمەتىنەن حۋابيعا ۇستەمدىك جۇرگىزۋ ۇقىعىن تالاپ ەتتى، 6 - ايدا گوميندان ۇكىمەتىنىڭ حۋابيداعى وكىلى حى يىڭچين جاپون قاراقشىلارىنىڭ حۋابيدا تۇراتىن ارمياسىنىڭ سىلىڭگۋانى ميجين ميجيلاڭمەن كەلىسىم جاساسىپ، بۇل تالاپتى قابىلدادى، بۇل «حى يىڭچين - ميجين ميجيلاڭ كەلىسىمى» دەپ اتالدى. وسى كەلىسىمنىڭ سالدارىنان جۇڭگو حىبي مەن چاحارداعى (قازىر سانشي، حىبي ولكەلەرى مەن ىشكى موڭعۇل اپتونوميالى رايونىنا قوسىلدى)

جۇجۋانسىنىڭ دەنسەن ايىرىلدى. 10 ـ ايدا جاپون قاراقشىلارىنىڭ قۋتىرتۋىمەن ساتقىندار حىبەي ولكەسىنىڭ شياڭحە اۋدانىندا قوزعالاڭ كوتەرىپ، اۋداندىق قالانى باسىپ الدى. 11 ـ ايدا تاعى دا جاپون قاراقشىلارىنىڭ قۋتىرتۋىمەن ساتقىندار «حۋابەي بەس ولكەنىڭ اۆتونوميا قوزعالىسى» دەيتىندى جۇرگىزدى جانە شىعىس حىبەيدا ساتقىنداردىڭ «گوڭچاڭداعىنان قورعانۋ اۆتونوميالى ۇكىمەتى»ن قۇردى. گوميندان ۇكىمەتى سۇڭ جىيۋان سياقتىلاردى جىبەرىپ، «حىبەي ـ چاحار اكىمشىلىك ىستەر ۋىيۋانحۇيى»ن قۇردى دا، جاپون قاراقشىلارىنىڭ «حۋابەي اكىمياتىن ەرەكشەلەندىرۋ» جونىندەگى تالابىنا ۇيلەستى.

② جۇڭگو كوممۋنيستىك پارتياسىنىڭ 1935 ـ جىلى 8 ـ ايدىڭ 1 ـ كۇنى جاريالاعان شۋانيانى ايتىلىپ وتىر. ونىڭ باستى تۇيىندەرى مىناداي: «وتانىمىزدى جويىپ، تۇقىمىمىزدى قۇرتاتىن زور اپات قاس پەن كىرپىك اراسىندا تۇرعان قازىرگى كەزدە، گوڭچاندىق بارلىق تۇتقانداردا تاعى ءبىر رەت بىلاي دەپ ۇندەۋ شىعارادى: پارتيا ـ توپتار اراسىندا ساياسي كوزقاراستار مەن پايدا ـ زياتداردىڭ قانداي دا ءبىر ۇقساماستىقتارى بۇرىن بولعاندىعىنا جانە قازىر بولىپ وتىرعاندىعىنا قاراماستان، ءار سالاداعى تۇتقاندار اراسىندا پىكىر جاقتان نەمەسە مۇددە جاقتان قانداي دا ءبىر ايىرماشىلىقتاردىڭ بولۋىنا قاراماستان، ءتۇرلى ارميالار اراسىندا قانداي دا ءبىر جاۋلاسۋ ارەكەتتەرىنىڭ بۇرىن بولعاندىعىنا جانە قازىر بولىپ وتىرعاندىعىنا قاراماستان، بارلىعىمىزدا «تۇتقاندار ءوزارا جاڭجالداسسا دا، سىرتتان بولاتىن شابۋىلشىلىققا بىرىگىپ قارسى تۇرادى» دەگەن ادال سەزىم بولۋعا ءتيىس، ەڭ الدىمەن ءبارىمىز ىشكى سوعىستى توقتاتىپ، مەملەكەتتىڭ بارلىق كۇشىن (ادام كۇشىن، زات كۇشىن، ماليا كۇشىن، قارۋ كۇشىن، تاعى باسقالار) توپتاي وتىرىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋ سىندى قاسيەتتى ءىس ءۇشىن كۇرەسۋىمىز كەرەك. گوڭچاندىق تاعى دا ەرەكشە سالتاناتپەن بىلاي دەپ مالىمدەيدى: تەك گوميندان

ارمياسى قىزىل ارمياعا شابۋىل جاساۋ ارەكەتىن توقتاتسا، ٴارقانداي ٴبىر اسكەري ٴبولىم جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس جۇرگىزسە بولعانى، وندا ولار مەن قىزىل ارميا اراسىندا قانداي دا ٴبىر وشپەندى-لىكتەردىڭ بۇرىن بولعاندىعىنا جانە قازىر بولىپ وتىرعاندىعىنا قارا-ماستان، ولار مەن قىزىل ارميا اراسىندا ىشكى ماسەلەلەردە ٴارقانداي الاۋىزدىقتاردىڭ بولىپ وتىرعاندىعىنا قاراماستان، قىزىل ارميا ولارمەن جاۋلاسۋ ارەكەتىن دەرەۋ توقتاتىپ قانا قويماي، ونىڭ ۇستىنە ولارمەن بەرىك قول ۇستاسىپ، بىرىگىپ وتاندى قۇتقارۋدى قالايدى.» «گۇڭ-چانداڭ وسىنداي مەملەكەت قورعانىسىندىق ۇكىمەت قۇرۋدىڭ باستا-ماشىسى بولۋدى قالايدى، گۇڭچانداڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋ ىسىنە قاتىناسۋدى قالايتىن جۇڭگوداعى بارلىق پارتيا-توپتارمەن، قوعامدىق ۇيىمدارمەن(جۇمىسشىلار ۇيىمى، ديحاندار قوعامى، وقۋشىلار ۇيىمى، ساۋداگەرلەر قوعامى، وقۋ-اعارتۋشىلار قوعامى، احباراتشىلار بىرلەستىگى، وقىتۋشى-قىزمەتكەرلەر بىرلەستىگى، جەرلەستەر ۇيىمى، جىڭگۇڭتاڭ، ۇلتتىق قارۋلى ٴوزىن ٴوزى قورعاۋ قوعامى، جاپون جيانىگەرلىگىنە قارسى تۇرۋ قوعامى، وتاندى قۇتقارۋ قوعامى، تاعى باسقالار)، اتاقتى عالىمدارمەن، ساياسي قايراتكەرلەر-مەن، سونداي-اق بارلىق جەرگىلىكتى اسكەري-اكىمشىلىك ورگاندار-مەن بىرىگىپ، مەملەكەت قورعانىسىندىق ۇكىمەت قۇرۋ ماسەلەسى تۋرالى دەرەۋ كەلىسسوز جۇرگىزۋدى قالايدى. كەلىسسوز ناتيجەسىندە قۇرىلعان مەملەكەت قورعانىسىندىق ۇكىمەت وتاندى جويىلۋدان قۇتقارىپ، امان ساقتاپ قالۋدىڭ ۋاقىتشا باسشى ورگانى بولۋعا ٴتيىس. بۇل مەملەكەت قورعانىسىندىق ۇكىمەت جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋدىڭ ٴار الۋان ماسەلەلەرىن نەعۇرلىم ناقتى تالقىلاۋ ٴۇشىن، لاجىن تاۋىپ، جالپى تۋىسقاندارعا شىن مانىندە وكىلدىك ەتەتىن وكىلدەر (جۇمىسشىلاردىڭ، ديحانداردىڭ، اسكەريلەردىڭ، ۇكىمەت قىزمەتكەرلەرىنىڭ، ساۋدا-ونەركاسىپشىلەردىڭ، زيالىلاردىڭ، جاپون

باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتانىدى قۇتقارۋدى قالايتىن بارلىق پارتيا ـ توپتار مەن ۇيىمداردىڭ، سونداي ـ اق شەتەلدەردەگى جياۋمىن تۇسقانداردىڭ جانە جوڭگوداعى بارلىق ۇلتتاردىڭ دەموكراتيا شارتى نەگىزىندە سايلانعان وكىلدەرى) كەڭەسىن شاقىرۋعا ءتيىس. گوڭچانداڭ مۇنداي جالپى حالىقتىق وكىلدەر كەڭەسىنىڭ شاقىرىلۋىن كۇشىنىڭ بارىنشا ءسوزسىز قولداپ ـ قۋاتتايدى جانە بۇل كەڭەستىڭ قارارلارىن ءسوزسىز اتقارادى.» «جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى بىرلەسكەن ارميا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى قالايتىن بارلىق اسكەري بولىمدەردەن بىرىكتىرىلىپ قۇرىلۋعا ءتيىس. مەملەكەت قورعانىسىندىق ۇكىمەتتىڭ باسشىلىعىندا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى بىرلەسكەن ارميانىڭ ءبىرتۇتاس زۇڭگىسليگبۋى قۇرىلۋ كەرەك. بۇل زۇڭگىسليگبۋ نە ءارقايسى ارميالاردىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى جاڭگۇاندارى مەن جاۋىنگەرلەرى سايلاعان وكىلدەردەن قۇرىلاما، نە باسقا جولدارمەن قۇرىلاما، بۇل دا بارلىق جاقتىڭ وكىلدەرى مەن جالپى حالىقتىڭ ورتاق ەركىنە سايكەس بەلگىلەنۋگە ءتيىس. قىزىل ارميا بۇل بىرلەسكەن ارمياعا ءسوزسىز ءبىرىنشى بولىپ كىرىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋ سىندى قاسيەتتى بورىشىن وتەيدى. مەملەكەت قورعانىسىندىق ۇكىمەتتىڭ مەملەكەت قورعانىسى سىندى اۋىر مىندەتتى شىنداپ ءوز ۇستىنە الا الۋى ءۇشىن، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى بىرلەسكەن ارميانىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ سىندى اۋىر مىندەتتى شىنداپ وتەي الۋى ءۇشىن گوڭچانداڭ بارلىق تۇسقاندارعا بىلاي دەپ ۇندەۋ جاريالايدى: اقشاسى بارلار اقشا شىعارسىن، قارۋى بارلار قارۋ شىعارسىن، استىعى بارلار استىق شىعارسىن، كۇشى بارلار كۇشىن شىعارسىن، ونەرى بارلار ونەرىن تارتۋ ەتسىن، ءسويتىپ، بارلىق تۇسقاندارىمىز جاپپاي اتتانىسقا كەلەتىن بولسىن، بارلىق ەسكى ـ جاڭا تۇرپاتتاعى قارۋلارمەن مىليونداعان حالىق بۇقاراسى قارۋلاناتىن بولسىن.»

④ 1935 ـ جىلى 12 ـ ايدىڭ 25 ـ كۇنى جۇڭگۇڭ جۇڭياڭنىڭ
سولتۇستىك شانشيدەگى ۋاياۋباۋ دەگەن جەردە وتكىزىلگەن جىڭجيجۇي
ٴماجىلىسى ماقۇلداعان «قازىرگى ساياسي جاعداي جانە پارتيانىڭ
مىندەتى تۋرالى قارار» ايتىلىپ وتىر. بۇل قااراردا سول كەزدەگى
جۇڭگونىڭ ىشكى ـ سىرتقى جاعدايلارىنا، تاپتار اراسىنداعى وزگە ـ
رىستەرگە تولىق تالداۋلار جاسالدى جانە پارتيا ساياساتى بەلگىلەندى.
تومەندەگىلەر وسى قارارداڭ ٴبىر بولەگى: «جاپون جيانگەرلىگىنىڭ
جۇڭگونى جۇتۋ ارەكەتى بۇكىل جۇڭگونى جانە بۇكىل دۇنيەنى ٴدۇر
سىلكىندىرگەندىگىن بىزگە قازىرگى جاعداي كورسەتىپ وتىر. جۇڭگونىڭ
ساياسي ومىرىندەگى تاپتار، جىكتەر، ساياسي پارتيالار، سونداي ـ اق
قارۋلى كۇشتەر ٴوز ارالارىنداعى قارىم ـ قاتىناستاردى قايتا وزگەرتتى
جانە وزگەرتۋدە. ۇلتتىق ـ گىمينداڭ شەپ پەن ۇلتتىق ـ فانگيميندىك
شەپ قايتا ۇيىمداستىرىلۋدا. سونىڭ ٴۇشىن، پارتيانىڭ سىلۋەلىك لۋ ـ
شيانى ــ بۇكىل جۇڭگونىڭ، بۇكىل ۇلتتىڭ بارلىق گىميندىك كۇشتەرىن
اتتانىسقا كەلتىرىپ، ىنتىماقتاستىرا جانە ۇيىمداستىرا وتىرىپ، قازىرگى
باستى جاۋعا ــ جاپون جيانگەرلىگىنە جانە وتاندى ساۋدالاۋشىلاردىڭ
اتامانى جياڭ جيەشىگە قارسى تۇرۋ. قانداي ادام، قانداي توپ،
قانداي قارۋلى قوسىن، قانداي تاپ بولسىن، تەك ولار جاپون جيان ـ
گەرلىگى مەن وتاندى ساۋدالاۋشى جياڭ جيەشىگە قارسى تۇرادى ەكەن،
ٴبارى دە بىرلەسە وتىرىپ قاسيەتتى ۇلتتىق ـ گىميندىك سوعىستى
ٴورىس الدىرىپ، جاپون جيانگەرلىگىن جۇڭگودان قۋىپ شىعىپ،
جاپون جيانگەرلىگىنىڭ يتارشىلارىنىڭ جۇڭگوداعى ۇستەمدىگىن قۇلا ـ
تىپ، جۇڭحۋا ۇلتىنىڭ تۇبەگەيلى ازاتتىعىنا قول جەتكىزۋگە، جۇڭگو ـ
نىڭ تاۋەلسىزدىگىن، ليكتۇنىڭ تۇتاستىعىن ساقتاۋعا ٴتيىس. اسا كەڭ
كولەمدى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ (تومەنگى
قاتتامداعىلار مەن جوعارعى قاتتامداعىلاردى قامتىعان) بولعاندا عانا
جاپون جيانگەرلىگى مەن ونىڭ يتارشىسى جياڭ جيەشىنى جەڭۋگە

بولادى. ارينە، ٴتۇرلى ادامداردىڭ، ٴتۇرلى قوعامدىق ۇيىمداردىڭ، ٴتۇرلى قوعامدىق تاپتار مەن جىكتەردىڭ، ٴتۇرلى قارۋلى قوسىنداردىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق كۇرەسكە قاتىناسۋدا وزىندىك تۇرلە-شە نيەتى جانە مايدانى بولادى. كەيبىرەۋلەرى وزدەرىنىڭ بايىرعى ورىندارىن ساقتاپ قالۋدى كوزدەيدى، كەيبىرەۋلەرى قوزعالىسقا باسشىلىق ەتۋ ۇقىعىن قولعا الىپ، قوزعالىستى وزدەرى جول بەرەتىن كولەمنەن اسىرىپ جىبەرمەۋدى كوزدەيدى، كەيبىرەۋلەرى شىنىندا جۇڭحۋا ۇلتىنىڭ تۇبەگەيلى ازاتتىعىن كوزدەيدى. ولاردىڭ نيەتى مەن مايدانى تۇرلىشە بولعاندىقتان، كەيبىرەۋلەرى كۇرەس باستالىسىمەن-اق اۋىتقىپ، وپاسىزدىق جاسايدى، كەيبىرەۋلەرى جول ورتادا كەرە-ناۋلىققا سالىنادى نەمەسە ساپتان شەگىنىپ شىعادى، كەيبىرەۋلەرى اقىرىنا دەيىن كۇرەسۋدى قالايدى. الايدا ٴبىزدىڭ مىندەتىمىز — جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ىنتىماقتاسۋعا بولاتىن بارلىق نەگىزگى كۇشتەرمەن عانا ىنتىماقتاسىپ قويماي، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ىنتىماقتاسۋعا بولاتىن بارلىق وداقتاستارمەن دە ىنتىماقتاسۋ، بۇكىل ەل حالقىن كۇشى بارلار كۇش شىعاراتىن، اقشاسى بارلار اقشا شىعاراتىن، قارۋى بارلار قارۋ شىعاراتىن، ٴبىلىمى بارلار ٴبىلىم شىعاراتىن ەتۋ، وتاندى سۇيەتىن جۇڭگولىقتاردىڭ بىردە-ٴبىرىن جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى شەپتىڭ سىرتىندا قالدىرماۋ. بۇل — پارتيانىڭ اسا كەلەڭ كولەمدى ۇلتتىق بىرلىكساپ ساياساتىنىڭ ژۇڭلۋشيانى. تەك وسى لۋشيان بويىنشا ستەگەندە عانا ٴبىز بۇكىل ەل حالقىنىڭ كۇشىن اتتانىسقا كەلتىرە وتىرىپ، بۇكىل ەل حالقىنىڭ قاس جاۋىنا: جاپون جيانگەرلىگى مەن وتاندى ساۋدالاۋشى جيانگ جيەشىگە توتەپ بەرە الامىز. جۇڭگونىڭ جۇمىسشى تابى مەن ديحاندارى بۇرىنعىسىنشا جۇڭگو گەمىڭىنىڭ نەگىزگى قوزعاۋشى كۇشى بولا بەرەدى. ۇساق بۇرجۋازيانىڭ قالىڭ بۇقاراسى، گەمىڭشىل زيالىلار — ۇلتتىق گەمىڭدەگى ەڭ سەنىمدى وداقتاستار. جۇمىسشىلاردىڭ، ديحانداردىڭ، ۇساق بۇرجۋازيانىڭ بەرىك وداعى —

جاپون جيانگەرلىگىن جانە وتاندى ساۋدالاۋشى ساتقىنداردى جەڭۋدەگى
نەگىزگى كۇش. ۇلتتىق بۋرجۋازيانىڭ، جۇنفالاردىڭ ٴبىر بولەگى،
جەرگىلىكتى مەن قىزىل اكىمياتتى قانشالىقتى قۋاتتامايتىنىنا قاراماستان،
جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى، وتاندى ساۋدالاۋشى ساتقىندارعا قارسى
كۇرەسكە تىلەكتەستىك بىلدىرسە، نەمەسە بىزگى نيەتپەن بەيتاراپ
تۇرسا، ياكي بۇل كۇرەسكە تىكەلەي قاتىناسسا، وندا بۇل جاپون باس-
قىنشىلارىنا قارسى شەپتىڭ كەڭەيۋىنە پايدالى بولادى. ويتكەنى بۇل
ولاردى جالپى فانگىميڭداڭ كۇشتەن قول ٴۇزدىرىپ، جالپى گىميڭداڭ
كۇشتى ۇلعايتادى. بۇل ماقساتقا جەتۋ ٴۇشىن پارتيا ٴارالۋان ۇيلەسىم-
دى ادىستەر مەن تاسىلدەردى قولدانىپ، وسى كۇشتەردى جاپون
باسقىنشىلارىنا قارسى شەپكە تارتۋعا ٴتيىس. ول-ول ما، ديڭجۋ تابى
مەن مايباندار تابى لاگەرىندە دە تولىق بىرلىك بولماي وتىر، جۇڭگو
بۇرىن ٴبىرسىپىرا جيانگەرلەردىڭ ٴوزارا تالاسىندا قالۋى سالدارىنان
جۇڭگودا ٴار ەل جيانگەرلەرىنە باعىنىشتى بولعان، ٴوزارا تالاسىپ
وتىراتىن ساتقىندار توبى تۋدى، بۇلاردىڭ اراسىندا قايشىلىقتار مەن
قاقتىعىستار بولىپ وتىر، مۇندا دا پارتيا ٴبىرسىپىرا ادىستەردى قولدانا
وتىرىپ، كەيبىر فانگىميڭداڭ كۇشتەردى ۋاقىتشا بولسا دا جاپون
باسقىنشىلارىنا قارسى شەپكە اكتىپ قارسى تۇرمايتىن جاعدايعا ٴتۇسىرۋ
ٴتيىس. جاپون جيانگەرلىگىنەن باسقا جيانگەرلەرگە باعىنتالعان سىلۋە دە
وسىنداي بولادى. پارتيا بۇكىل جۇڭگو حالقىنىڭ كۇشىن بۇكىل جۇڭگو
حالقىنىڭ قاس جاۋىنا قارسى تۇرۋعا جۇمىلدىرعان، تويتاستىرعان جانە
ۇيىمداستىرعان كەزدە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى بىرلىكساپ ىشىندەگى
اۋىتقۋشىلىق، ىمىراشىلدىق، تىزەبۇگۋشىلىك جانە وپاسىزدىق جىكشىلدىك
اناۋلىنىڭ بارىمەن تابانىدى تۇردە باتىل كۇرەسۋگە ٴتيىس. جۇڭگو
حالقىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى قوزعالىسىن بۇلدىرۋشىلەردىڭ
ٴبارى وتاندى ساۋدالاۋشى ساتقىندار بولىپ تابىلادى، كوپ بولىپ
ولارعا قارسى تۇرۋ كەرەك. گۇڭچاندىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى،

وتانىدى ساۋدالاۋشى ساتقىندارعا قارسى ٴوزىنىڭ دايەكتى، دۇرىس ٴسوزى مەن ارەكەتى ارقىلى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى شەپتەگى باسشىلىق ۇقىعىن قولعا الۋعا ٴتيىس. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى قوزعالىس گوڭچانداڭىنىڭ باسشىلىعىندا عانا تۇبەگەيلى جەڭىسكە جەتە الادى. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس جۇرگىزىپ جاتقان قالىڭ بۇقارانىڭ تەگىزگى مۇددەسىنە بايلانىستى تالاپتارىن (ديحانداردىڭ جەر تالابىن، جۇمىسشىلاردىڭ، اسكەرلەردىڭ، كەدەيلەردىڭ، زيالىلاردىڭ تۇرمىس كۇيىن جاقسارتۋ تالاپتارىن) قاناعاتتاندىرۋ كەرەك. ولاردىڭ تالاپتارىن قاناعاتتاندىرعاندا عانا بۇرىنعىدان دا كوپ بۇقارانى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى جىندىگە بارۋ ٴۇشىن جۇمىلدىرۋعا بولادى، سوندا عانا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى قوزعالىستى باياندى ەتۋگە بولادى، قوزعالىستى تۇبەگەيلى جەڭىسكە جەتكىزۋگە بولادى. تەك وسىلاي ىستەگەندە عانا پارتيانىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستاعى باسشىلىق ۇقىعىنا قول جەتكىزۋگە بولادى.» «جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى تۇرۋدىڭ سىلۋەسى تۋرالى» دەگەن شىعارمادان پايدالانىڭىز.

④ 1936 ـ جىلى 5 ـ ايدىڭ 5 ـ كۇنى قىزىل ارميانىڭ نانجيڭ ۇكىمەتىنەن سوعىستى توقتاتىپ، بىتىمگە كەلۋدى جانە بىرىگىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى تالاپ ەتكەن جالپى ديانباۋىنان پايدالانىڭىز. ديانباۋدىڭ تولىق تەكستى مىناداي: «نانجيڭ گومين جىڭفۋىنىڭ اسكەري ىستەر ۋيۋانحۋيىنا، بارلىق تەڭىز، قۇرلىق، اۋە ارميالارىنا، ەلىمىزدەگى پارتيالارعا، توپتارعا، قوعامدىق ۇيىمدارعا، گازەتحانالارعا، وتانى جويىلعان قۇلعا اينالعىسى كەلمەيتىن بارلىق تۋىسقاندارعا: جۇڭگو قىزىل ارمياسىنىڭ گىميڭدىك اسكەري ىستەر ۋيۋانحۋيى ۇيىمداستىرعان جۇڭگو حالىق قىزىل ارمياسىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى شيانفىڭجۇنى حۋاڭحىدان ٴوتىپ، شىعىسقا جورىق جاساعانىنان بەرى بارعان جەرىنىڭ بارىندە جەڭىسكە جەتىپ، بۇكىل

ەل حالقىنىڭ قولداۋىنا يە بولدى. الايدا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى شيانفىڭجۇن داتۇڭ — پۋجوۋ تەمىر جولىن الىپ، شىعىستا حىبي ولكەسىنە بارىپ جاپون جيانگەرلەرىمەن تىكەلەي سوعىسۋعا بەلسەنە ازىرلەنىپ جاتقان كەزدە، جيالۋ جيەشى سانشي ولكەسىنە 10 شىدان استام اسكەر كۇشىن كىرگىزىپ، يان شيشانمەن بىرلەسە وتىرىپ، قىزىل ارميانىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا بارا تىن جولىن بوگەدى، سونداي - اق جالڭ شۋەليانڭ مەن يانڭ حۋچىڭعا جانە سولتۇستىك شانشيدەگى اسكەري بولىمدەرىنە شانشي - گانسۋ قىزىل رايونىنا باسىپ كىرىپ، ٴبىزدىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ارتىقى شەبىمىزگە لاڭ سالۋعا بۇيرىق بەردى. جۇڭگو حالىق قىزىل ارمياسىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى شيانفىڭجۇنى اسلىندە بۇكىل كۇشىن توپتاپ، وزدەرىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا بارا جاتقان جولدارىن بوگەگەن جيالڭ جيەشىنىڭ اسكەري بولىمدەرىن جويىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تىكەلەي سوعىس جۇرگىزۋ ماقساتىنا جەتۋگە ٴتيىس ەدى. الايدا قىزىل ارميانىڭ گىميڭدىڭ اسكەري ىستەر ۋىيىۋانحۇيى قايتا - قايتا ويلانا كەلىپ، بىلاي دەپ تاپتى: ەل باسىنا اۋىر كۇن تۋىپ وتىرعان قازىرگى كەزدە ەكى جاق سوعىسسا، مەيلى كىم جەڭسىن، كىم جەڭىلسىن، مۇنىڭ ٴبارى جۇڭگونىڭ مەملەكەت قورعانىسىندىق كۇشىن زيانعا ۇشىراتادى، ال بۇل جاپون جيانگەرلىگىن قۋانتادى. ونىڭ بەر جاعىندا جيالڭ جيەشى مەن يان شيشانىڭ اسكەري بولىمدەرىندە ىشكى سوعىستى توقتاتىپ، بىرىگىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى قالايتىن وتانشىل اسكەريلەر از ەمەس، ولاردىڭ قازىرگى كەزدە جيالڭ جيەشى مەن يان شيشانىڭ بۇيرىعىن قابىل الىپ، قىزىل ارميانىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا بارا جاتقان جولدارىن بوگەگەندىگى، شىنىندا، ولاردىڭ وزدەرىنىڭ ۇجدانىنا قايشى كەلەتىن ٴىس. سوندىقتان، قىزىل ارميانىڭ گىميڭدىڭ اسكەري ىستەر ۋىيىۋانحۇيى مەملەكەتتىڭ قورعانىس كۇشىن ساقتاپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستى جەدەل جۇرگىزۋگە

تيمدىلىك جاساۋ ٴۇشىن، وتانداستارعا ۇدايى جارىالاپ كەلگەن،
ىشكى سوعىستى توقتاتىپ، بىرىگىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ
قۋاتتاماسىن باتىل ىسكە اسىرۋ ٴۇشىن، جياڭ جيەشىنىڭ جانە ونىڭ
قول استىنداعى وتانشىل اسكەريلەردىڭ ٴبىر جولاتا ويانۋىنا جەڭىل-
دىكتەر تۋدىرۋ ٴۇشىن، سانشي ولكەسىندە ٴبىرسىپىرا جەڭىستەرگە جەتىپ
وتىرعاندىعىنا قاراماي، حالقىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى شيانفىڭ-
جۇنىن حۋاڭحىسىنىڭ باتىس جاعالاۋىنا شەگىندىرىپ اكەتتى. وسى
ارەكەتى ارقىلى نانجيڭ ۇكىمەتىنە، بۇكىل ەلدەگى تەڭىز، قۇرلىق،
اۋە ارميالارىنا، بۇكىل ەل حالقىنا ادال نيەتىن ٴبىلدىردى، ٴبىز
جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى قىزىل ارمياعا شابۋىل جاساپ وتىرعان
بارلىق قارۋلى قوسىندارمەن ٴبىر اي ىشىندە سوعىستى توقتاتىپ
بىتىمگە كەلۋدى، ٴسويتىپ، سوعىستى توقتاتا وتىرىپ، جاپون باسقىن-
شىلارىنا قارسى تۇرۋ ماقساتىنا جەتۋدى قالايمىز. قىزىل ارميانىڭ
گىميڭدىك اسكەري ىستەر ۋييۋانحۋيى نانجيڭ ۇكىمەتىنىڭ قۇرامىن-
داعى مىرزالارعا مىنانى ەرەكشە باياندىلىقپەن ۇسىنادى: وتانىمىز
جويىلىپ، تۇقىمىمىز قۇرىعالى تۇرعان قىسىلتاياڭ كەزەڭدە رايلارىڭىز-
دان تەز قايتىپ، «تۇسقاندار ٴوزارا جاڭجالداسسا دا، سىرتتان بولاتىن
شاپقىنشىلىققا بىرىگىپ قارسى تۇرادى» دەگەن رۋح بويىنشا بۇكىل
مەملەكەت كولەمىندە، الدىمەن شانشي، گانسۋ، سانشي ولكەلەرىندە
ىشكى سوعىستى توقتاتۋلارىڭىز كەرەك، ەكى جاق وكىل جىبەرىپ،
جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى جويىلۋدان قۇتقارۋدىڭ
ناقتى شارالارى جايلى كەڭەسۋ كەرەك. بۇل ٴبىز مىرزالار ٴۇشىن
باقىت بولىپ قانا قويماي، شىنىندا، ۇلت پەن مەملەكەت ٴۇشىن دە
باقىت. ەگەر ىستەرىڭىزدى جيماي، اداسقان كۇيى كەتە بەرسە،
وتاندى ساۋدالاۋشى ساتقىن بولا بەرگىلەرىڭىز كەلسە، وندا سىزدەر-
دىڭ ۇستەمدىكتەرىڭىز، ٴسوز جوق، ٴبىر جولاتا كۇيرەيدى، ٴسوز جوق،
بۇكىل ەل حالقى جاعىنان لاقتىرىلىپ تاستالادى جانە قيراتىلادى.

«كوپتىڭ كارىنە جولىققان اۋىرماي ولەدى» دەگەن ٴسوز بار. «جەندەت قاندى قانىجارىن تاستاسا تابانىدا اۋليە بولادى» دەگەن ٴسوز دە بار. ٴبىز وسىنىڭ بارىنە سىزدەر تەرەڭ وي جىبەرسە ەكەن دەيمىز. قىزىل ارميانىڭ گىميڭدىڭ اسكەري ستەر ۋىيىۋانجۇيى بۇكىل ەلدەگى وتانىنان ايىرىلعان قۇل بولىۋدى قالامايتىن قوعامدىق ۇيىمدارى، پارتيا - توپتارى، حالىقتى ٴبىزدىڭ سوعىستى توقتاتىپ، بىتىمگە كەلىۋ، بىرىگىپ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ ۇسىنىستارىمىزدى قولداۋعا، ىشكى سوعىستى توقتاتۋدى تەزدەتۋ قوعامدارىن ۇيىمداستىرىپ، وكىلدەر جىبەرىپ، ەكى جاقتىڭ سوعىس وتىن توقتاتۋعا، بۇل قۋاتتامانىڭ تولىق ىسكە اسىرىلۋىنا قۋزاۋشىلىق ەتۋگە جانە ونى باقىلاپ وتىرۋعا شاقىرادى.»

⑤ «جياڭ جيەشىنىڭ مالىمدەمەسى جونىندە مالىمدەمە»نىڭ ⑦ ەسكەرتۋىنە قاراڭىز.

⑥ 1935 - جىلى 12 - ايدا جۇڭگوڭ جۇڭياڭ جىڭجىجۇيىنىڭ ٴماجىلىسى ماقۇلداعان «قازىرگى ساياسي جاعداي جانە پارتيانىڭ مىندەتى تۋرالى قارار»دا جانە ماۋ زېدۇڭ جولداستىڭ «جاپون جيانىگەرلىگىنە قارسى تۇرۋدىڭ سىلۇەسى تۋرالى» دەگەن بايانداماسىندا حالىق رەسپۋبليكاسى ۇرانى العا قويىلدى. كەيىن، جاعدايدىڭ قاجەتىنە نەگىزدەلە وتىرىپ، پارتيامىز جياڭ جيەشىنى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا ماجبۇرلەۋ ساياساتىن قولداندى، حالىق رەسپۋبليكاسى ۇرانىنىڭ جياڭ جيەشى توبى جاعىنان قابىلدانىلمايتىندىعىن ەسەپتەسىپ، 1936 - جىلى 8 - ايدا گومينداڭعا جولداعان حاتىندا ونى دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا ۇرانىنا وزگەرتىپ قولداندى. سونىڭ ىزىنشە تاعى سول جىلى 9 - ايدا داڭ جۇڭياڭ شىعارعان «جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى جويىلۋدان قۇتقارۋ قوزعالىسىنىڭ جاڭا جاعدايى جانە دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا تۋرالى قارار»دا دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا ۇرانى ناقتى ٴتۇسىندىرىلدى. بۇل ەكى ۇران فورما جاعىنان

تۇرلىشە بولعانىمەن، ٴماني جاعىنان بىردەي ەدى. تومەندە داڭ جۇڭ-
ياڭنىڭ 1936-جىلدىڭ 9-ايىنداعى قارارىنىڭ دەموكراتيالىق
رەسپۋبليكا ماسەلەسى جونىندەگى ەكى ٴبولىمى كەلتىرىلىپ وتىر:
«جۇڭگيالىق قازىرگى جاعدايدا دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا قۇرۋ ۇرانىن
العا قويۋ قاجەت دەپ سانايدى، ويتكەنى بۇل — جاپون باسقىنشىلارىنا
قارسى بارلىق كۇشپەن ىنتىماقتاسا وتىرىپ، جۇڭگو ليگتۋىنىڭ تۇتاستى-
عىن قامتاماسىز ەتۋدىڭ جانە جۇڭگو حالقىنىڭ وتانى جويىلىپ، تۇقىمى
قۇريتىن اۋىر اپاتقا ۇشىراۋىنىڭ الدىن الۋدىڭ ەڭ تاماشا ٴادىسى،
سونداي-اق قالىڭ حالىقتىڭ دەموكراتيا تالابىنان تۋعان، اسا
ۇيلەسىمدى بىرلىكساپتىق ۇران. دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا ٴبىر
بولەك ليگتۋداعى جۇمىسشى-ديحان دەموكراتياسىنىڭ ديكتاتۋراسى
تۇزىمىنە قاراعاندا، جەر كولەمى جاعىنان العاندا، اناعۇرلىم
جالپىلاسقان دەموكراتيا، بۇكىل جۇڭگونىڭ نەگىزگى رايونىنداعى
گوميندالڭنىڭ ٴبىر پارتيالىق ديكتاتۋراسىنا قاراعاندا اناعۇرلىم العاباسار
ساياسي ٴتۇزىم، سوندىقتان ول جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستىڭ
جاپپاي باستالۋىن جانە تۇبەگەيلى جەڭىسىن بۇرىنعىدان ٴارى قامتاما-
سىز ەتە الادى. سونىمەن بىرگە، دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا بۇكىل
جۇڭگونىڭ اسا قالىڭ حالىق بۇقاراسىن ساياسي ومىرگە قاتىناستىرىپ،
ولاردىڭ سانالىلىق دارەجەسى مەن ۇيىمدىق كۇشىن ارتتىرىپ قانا
قويماي، ونىڭ ۇستىنە جۇڭگو پرولەتارياتى مەن ونىڭ باسشىسى
گۇڭچانداڭدى بولاشاقتاعى سوتسياليزمنىڭ جەڭىسى ٴۇشىن كۇرەستە
ەركىن قيمىل جاساۋ ساحناسىمەن دە قامدايدى. سوندىقتان، جۇڭگو
گۇڭچانداڭى دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا قوزعالىسىن بەلسەنە قولدايدى-
تىندىعىن جاريالايدى. سونىمەن بىرگە، دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا
جۇڭگو بويىنشا قۇرىلىپ، جالپىعا بىردەي سايلاۋ نەگىزىندەگى گوحۇي
شاقىرىلعان كەزدە قىزىل رايوندار ونىڭ قۇرامداس ٴبىر بولەگى
بولادى، قىزىل رايون حالقى وكىل سايلاپ گوحۇيعا قاتىناستىرادى جانە

قىزىل رايوندا دا سونداي دەموكراتيالىق ٴتۇزىمدى ورناتادى دەپ جاريالايدى.» «جۇڭگيانىڭ مانانى باسا كورسەتەدى: بۇكىل جۇڭگو حالقىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى جويىلۋدان قۇتقارۋ قوزعالىسىن ۇزدىكسىز ٴورىس الدىرعاندا، پارتيالاردىڭ، توپتاردىڭ، ٴار سالاداعىلاردىڭ، ارميالاردىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكسابىن كەڭەيتكەندە، جۇڭگو گوڭچانداڭىنىڭ ۇلتتىق بىرلىكسابىنداعى ساياسي باسشىلىق رولىن كۇشەيتكەندە، قىزىل اكىميات پەن قىزىل ارميانى بارىنشا نىعايتقاندا، جۇڭچۋانان ايىرىپ، وتانىنىڭ ارىنا كىر كەلتىرەتىن، ۇلتتىق بىرلىكساپتىڭ كۇشىن السىرەتەتىن بارلىق ٴسوز-ارەكەتكە قارسى تاباندىلىقپەن كۇرەس جۇرگىزگەندە عانا، ٴبىز گوميندانڭ نانجيڭ ۇكىمەتىن جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ جولىنا اياق باسۋعا قوزعاي الامىز، سوندا عانا دەموكراتيالىق رەسپۋبليكانىڭ جۇزەگە اسىرىلۋىنا العى شارت ازىرلەي الامىز. قاجىرلىلىقپەن جۇرگىزىلەتىن، ۇزاققا سوزىلاتىن كۇرەس بولماينشا، بۇكىل جۇڭگو حالقى اتتانىسقا كەلتىرىلمەيىنشە جانە گىمىڭ ورلەۋى بولماينشا دەموكراتيالىق رەسپۋبليكانىڭ جۇزەگە اسىرىلۋى مۇمكىن ەمەس. جۇڭگو گوڭچانداڭى دەموكراتيالىق رەسپۋبليكا ٴۇشىن كۇرەسۋ بارىسىندا بۇل دەموكراتيالىق رەسپۋبليكانىڭ پارتيامىز العا قويعان جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋدىڭ ون تارماقتى گاڭلىگىن جۇزەگە اسىرۋدان باستاپ جۇڭگونىڭ بۋرجۋازيالىق-دەموكراتيالىق گىمىڭىنىڭ نەگىزگى مىندەتتەرىن تولىق ورىنداۋعا دەيىن جەتۋىنە مۇمكىندىك جاساۋعا ٴتيىس.»

⑦ بۇل ديانباۋ 1937-جىلى 2-ايدىڭ 10-كۇنى جولدانعان بولاتىن، ونىڭ تەكستى تومەندەگىدەي: «جۇڭگو گوميندانڭ جۇڭگياگىنىڭ ٴۇشىنشى جالپى ماجىلىسىنە قاتىناسۋشى مىرزالارعا: شي-ان وقيعاسىنىڭ بەيبىت جولمەن شەشىلگەندىگىنە بۇكىل ەل قۋانىشتى ٴبىلدىردى، وسىدان باستاپ بەيبىتشىلىك، بىرلىك، ىنتىماق، سىرتتان بولاتىن شابۋىلشىلىققا قارسى تۇرۋ باعىتىن جۇزەگە اسىرۋدىڭ مۇمكىندىگى

تىۋدى، بۇل، شىنىندا، مە‌ملە‌كە‌ت پە‌ن ۇلت ٴۇشىن باقىت. جاپون قاراقشىلارى الاسۇرىپ وتىرعان، جۇڭحۋا ۇلتىنىڭ تاعدىرى قىل ۇستىندە تۇرعان وسى ٴبىر كە‌زدە پارتيامىز پارتياگىز جۇڭگياگىنىڭ ٴۇشىنشى جالپى ماجىلىسىنە‌ن وسى باعىتقا نە‌گىزدە‌لە وتىرىپ، تومە‌ندە‌گىلە‌ردى مە‌ملە‌كە‌ت ساياساتى ە‌تىپ بە‌لگىلە‌ۋدى قاتتى ٴۇمىت ە‌تە‌دى: (1) بارلىق ىشكى سوعىستى توقتاتىپ، مە‌ملە‌كە‌تتىڭ كۇشىن توپتاپ، بىرىگىپ سىرتقى جاۋعا قارسى تۇرۋ؛ (2) ٴسوز سويلە‌ۋ، جيىن اشۋ، ۇيىمدارعا ۇيىسۋ بوستاندىعىن قامتاماسىز ە‌تۋ، بارلىق ساياسي تۇتقىنداردى بوساتۋ؛ (3) پارتيالاردىڭ، توپتاردىڭ، ٴار سالاداعىلاردىڭ، ارميالاردىڭ وكىلدە‌ر ٴماجىلىسىن شاقىرىپ، بۇكىل ە‌لدىڭ تاڭداۋلى ادامدارىن توپتاپ، بىرىگىپ وتاندى قۇتقارۋ؛ (4) جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستىڭ بارلىق ازىرلىك جۇمىستارىن تە‌ز ورىنداۋ؛ (5) حالىقتىڭ تۇرمىسىن جاقسارتۋ. ە‌گە‌ر پارتياگىز جۇڭگياگىنىڭ ٴۇشىنشى جالپى ٴماجىلىسى بۇلاردى مە‌ملە‌كە‌ت ساياساتى ە‌تىپ ٴۇزىلدى-كە‌سىلدى بە‌لگىلە‌ي الاتىن بولسا، وندا پارتيامىز ىنتىماقتاسا وتىرىپ سىرتتان بولاتىن شاپقىنشىلىققا قارسى تۇرۋعا دە‌گە‌ن ادال نيە‌تىن ٴبىلدىرۋ ٴۇشىن پارتياگىز جۇڭگياگىنىڭ ٴۇشىنشى جالپى ماجىلىسىنە مىناداي كە‌پىلدىكتە‌ر بە‌رە‌دى: (1) گومين جىڭفۋدى قۇلاتاتىن قارۋلى قوزعالاڭ باعىتىن جۇرگىزۋدى بۇكىل ە‌ل كولە‌مىندە توقتاتۋ؛ (2) جۇمىسشى-ديحان دە‌موكراتيالىق ۇكىمە‌تىنىڭ اتىن جۇڭحۋا مينگو ە‌رە‌كشە رايون ۇكىمە‌تى دە‌پ وزگە‌رتىپ، قىزىل ارميانىڭ اتىن گومين گىميڭجۇن دە‌پ وزگە‌رتىپ، ولاردى نانجيڭ ورتالىق ۇكىمە‌تى مە‌ن اسكە‌ري ىستە‌ر ۋيۋانحۇيىنىڭ تىكە‌لە‌ي جە‌تە‌كشىلىگىندە بولاتىن ە‌تۋ؛ (3) ە‌رە‌كشە رايون ۇكىمە‌تىنىڭ قاراۋىنداعى جە‌رلە‌ردە جالپىعا بىردە‌ي سايلاۋ نە‌گىزىندە‌گى دايە‌كتى دە‌موكراتيالىق ٴتۇزىمدى جۇزە‌گە اسىرۋ؛ (4) ديجۋلاردىڭ جە‌رىن مۇسادىرالاۋ ساياساتىن اتقارۋدى توقتاتىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتىڭ ورتاق گاڭلىگىن باتىل اتقارۋ.»

⑧ 1936-جىلى 11-، 12-ايلاردا شاڭحايداعى جاپونيا ءجىپ ءيىرۋ زاۋوتتىنان جانە جۇڭگو ءجىپ ءيىرۋ زاۋوتتىنان بولىپ جيىنى 26 زاۋوتتىڭ 45 مىڭنان استام جۇمىسشىسى كەڭ كولەمدە جۇمىس تاستادى. 12-ايدا چيڭداۋداعى جاپونيا ءجىپ ءيىرۋ زاۋوتتارىنىڭ جۇمىسشىلارى دا شاڭحاي جۇمىسشىلارىنا ۇن قوسىپ، جاپپاي جۇمىس تاستادى. شاڭحاي جۇمىسشىلارى جەڭىسكە جەتتى، 11-ايدان باستاپ جالاقى 5 پىروتسەنت ارتتىرىلدى، زاۋوت يەلەرىنىڭ جۇمىسشىلاردى جۇمىستان سەبەپسىز بوساتۋىنا جول بەرىلمەيتىن بولدى، ولار جۇمىسشىلاردى ۇرىپ-ياناتتاي المايتىن بولدى. چيڭداۋ جۇمىسشىلارى جاپونيا تەڭىز ارمياسى لۇچاڭدۋىنىڭ جانىشتاۋىنا ۇشىرادى.

⑨ 1933-جىلى جاپون قاراقشىلارى شانحايگۋاندى باسىپ الىپ، حۋابىيعا كىرگەننەن كەيىن، اسىرەسە 1935-جىلعى «حى يىڭچين-ميجين ميجىلاڭ كەلىسىمى»نەن كەيىن انگليا، امەريكا جيانگەرلەرىنىڭ حۋابىي مەن حۋاجۇڭداعى مۇددەسى جاپون جيانگەرلىگىنىڭ سوققىسىنا تىكەلەي ۇشىرادى، سوندىقتان انگليا مەن امەريكا جاپونيا جونىندەگى پوزيتسياسىن وزگەرتە باستادى جانە جياڭ جيەشى ۇكىمەتىنىڭ جاپونياعا باعىتتالعان ساياساتىنا ىقپال جاسادى. 1936-جىلعى شي-ان وقيعاسى كەزىندە انگليا ءوزىنىڭ جۇڭگوداعى مۇددەسىنە ءتيىمسىز بولعان جاپونيانىڭ تالاپتارىنان جياڭ جيەشىنىڭ باس تارتۋىن قۋاتتايتىندىعىن ءبىلدىردى، ءتىپتى جياڭ جيەشى ۇكىمەتى جۇڭگو حالقىن بيلەپ تۇرا الارلىقتاي بولادى ەكەن، جاپونيانىڭ شاپقىنشىلىق ساياساتىنا سوققى بەرۋ ءۇشىن «گۇڭچاندانگمەن بەلگىلى فورمادا بىرلەسۋ»گە بولاتىندىعىن ءبىلدىردى.

⑩ گۋاڭشي جۇنفالارى لي زۇڭرىن، باي چۇڭشي، گۋاڭدۇڭ جۇنفاسى چىن جيتاڭ سياقتىلار 1936-جىلى 6-ايدا «جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋ» ۇرانىن جەلەۋ ەتىپ، بىرلەسىپ جياڭ جيەشىگە قارسى شىقتى. سول جىلى 8-ايدا بۇل وقيعانى جياڭ

جيەشى جىلى تۋدىرۋ، الداپ - ارباۋ تاسىلدەرىن قولدانۋ ارقىلى بىت - شىت ەتتى.

⑪ 1936 - جىلى 8 - ايدا جاپونيا ارمياسى مەن قۋىرشاق ارميا سۋيۋان ولكەسىنە سوعاناقتىق جاساي باستادى. 11 - ايدا سۋيۋاندا تۇرعان جۇڭگو ارمياسى قارسىلىق كورسەتتى دە، بۇكىل ەل حالقى سۋيۋان سوعىسىنا كومەكتەسۋ قوزعالىسىن جۇرگىزدى.

⑫ 1935 - جىلعى «حي يىڭچين - ۋمەيجين ميەجىلالىق كەلىسىمى»نەن كەيىن جۇڭگو حالقىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ تولقىنىنىڭ قىسىمىمەن، انگليا، امەريكا جيانگەرلەرىنىڭ جاپونيا جونىندەگى ساياساتىنىڭ ٴبىرشاما قاتالدىق بولۋىنىڭ ىقپالىمەن نانجيڭ گوميندالىق ۇكىمەتى جاپونياعا ٴبىرشاما قاتالدىق پوزيتسيا ۇستادى. 1936 - جىلدىڭ 9 - ايىنان 12 - ايىنا دەيىنگى كەلىسوزدە گوميندالىق ۇكىمەتىنىڭ كەشەۋىلدەتۋ ٴادىسىن قولدانۋى سالدارىنان كەلىسوز ناتيجەسىز توقتاپ قالدى.

⑬ شي - ان وقيعاسى بەيبىت جولمەن شەشىلگەننەن كەيىن، 1937 - جىلى 2 - ايدىڭ 15 - كۇنى گوميندالىق جۇڭگيانگىنىڭ نانجيڭدە وتكىزگەن ٴماجىلىسى ايتىلىپ وتىر.

⑭ A Q — جۇڭگونىڭ ۇلى جازۋشىسى لۋشۇنىڭ «A Q دىڭ ٴومىر بايانى» دەگەن اتاقتى اڭگىمەسىندەگى باس كەيىپكەر. لۋشۇن وسى كەيىپكەر ارقىلى ٴوزىن ٴوزى جۇباتۋ تاسىلىنە داعدىلانعان، قانداي جاعدايدا بولسا دا ٴوزىن جەڭىمپاز، ياعني «رۋحي جاقتان جەڭىمپاز» دەپ ساناۋشىنىڭ تيپىن سۋرەتتەيدى.

⑮ بۇل ارادا سۇن جۇڭشاننىڭ سانمينجۋيى دەپ ونىڭ دۇنيەگە كوزقاراسى نەمەسە ٴنازارياليق تيىسى ەمەس، قايتا ۇلت، حالىق ۇقىعى، حالىق تۇرمىسى سىندى ٴۇش ماسەلە جونىندە ول العا قويعان ٴپرينسيپ پەن ٴگاڭگىلىك ايتىلىپ وتىر. كوممۋنيستەر بۋرجۋازيالىق - دەموكراتيالىق گىمىڭ كەزەڭىندە سۇن جۇڭشان ٴگاڭگىلىگىنىڭ نەگىزگى

جاعىن قۋىتادى جانە ونىمەن ىستەستىك جاسادى، ءبىراق ول وكىلدىك ەتكەن دۇنيەگە بۋرجۋازيالىق جانە ۇساق بۋرجۋازيالىق كوزقاراستى نەمەسە ءنازاريالىق تيشيدى قۋىتامادى. دۇنيەگە كوزقاراس نەمەسە ءنازاريالىق تيشي جاعىنان العاندا، ۇلت ماسەلەسى نەمەسە تاعى باسقا ماسەلەلەر جونىندەگى ءنازاريالىق كوزقاراس جاعىنان العاندا، جۇڭگو پرولەتارياتىنىڭ شيانفىڭدۇيى بولىپ وتىرعان كوممۋنيستەر سۋن جۇڭشاننان مۇلدە باسقاشا بولدى. ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ «جاڭا دەموكراتيزم جونىندە» دەگەن ەڭبەگىنەن پايدالانىڭىز.

⑯ 1924 ـ جىلى سۋن جۇڭشان تاراپىنان قايتا قۇرىلعان گوميندالڭ بارلىق تاپتىڭ گىميڭدىك وداعىنا اينالدى، سول كەزدە جۇڭگو كوممۋنيستەرى وزدەرىنىڭ جەكە تولىمدىلىعىمەن گوميندالڭعا كىردى. گوميندالڭ 1927 ـ جىلى گىميڭگە وپاسىزدىق جاساعانان كەيىن، بۇكىل ەلدىڭ بارلىق جەرىندە گۇڭچاندالڭ مۇشەلەرىن جانە گوميندالڭ ىشىندەگى سۋن جۇڭشاننىڭ ءۇش ءىرى ساياساتىن شىن مانىندە قولداپ ـ قۋاتتاعان ءبىرسىپىرا سولشىلداردى قىردى، گوميندالڭ مۇنىسىن «پارتيانى تازالاۋ قوزعالىسى» دەپ اتادى. سونان باستاپ گوميندالڭ ءىرى ديجۋ ـ لارمەن ءىرى بۋرجۋازيانىڭ فانگىميڭدىك ساياسي پارتياسىنا اينالدى.

⑰ بۇل ارادا 1927 ـ جىلدىڭ العاشقى جارتىسىندا دالڭ جۇڭگياڭ ـ نىڭ جيحۇيجۇيىلىك باسشىلىعى تۋعىزعان احۋال ايتىلىپ وتىر.

مىليونداعان بۇقارانى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپقا قاتىناستىرۋ جولىندا كۇرەسەيىك*

(1937 - جىلى 5 - ايدىڭ 7 - كۇنى)

جولداستار! مەنىڭ بايانداماما — «جۇڭگو كوممۋنيستىك پارتياسىنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس داۋىرىندەگى مىندەتى»نە وسى بىرنەشە كۇنگى تالقى ارقىلى، ٴبىرشامارا جولداستار ايتقان باسقاشا پىكىرلەردى قوسپاعاندا، كوپشىلىك تۇگەل قوستايتىندىقتارىن ٴبىلدىردى. ولاردىڭ بۇل باسقاشا پىكىرلەرى ەداۋىر ماڭىزدى بولعاندىقتان، مەن قورىتىندىمدا ەڭ الدىمەن وسى پىكىرلەردى تالقىلاپ، سونان سوڭ باسقا ماسەلەلەرگە كوشەمىن.

بەيبىتشىلىك ماسەلەسى

ٴبىزدىڭ پارتيامىزدىڭ ەل ىشىندەگى بەيبىتشىلىك جولىندا

كۇرەسسپ كەلە جاتقانىنا 2 جىلداي ۋاقىت بولىپ قالدى. گومينداڭ جۇڭگياڭىنىڭ ٴۇشىنشى جالپى ماجىلىسىنەن كەيىن ٴبىز بەيبىتشىلىك قولعا كەلدى، «بەيبىتشىلىككە قول جەتكىزۋ» كەزەڭى ٴوتىپ كەتتى، جاڭا مىندەت ــ «بەيبىتشىلىكتى نىعايتۋ» دەگەن ەدىك، مۇنىڭ «دەموكراتياعا قول جەتكىزۋ» مەن ٴوزارا بايلانىستى ەكەنىن ــ بەيبىتشىلىك دەموكراتياعا قول جەتكىزۋ ارقىلى نىعاياتىندىعىن كورسەتىپ وتكەن ەدىك. ٴبىزدىڭ بۇل پىكىرىمىز، بىرنەشە جولداستىڭ ايتۋىنشا، تابان تىرەپ تۇرا المايتىن كورىنەدى. ولاردىڭ قورتىندىسى مۇنىڭ كەرىسىنشە بولعان نەمەسە ەكى ارادا قالعان تۇرلاۋسىز قورتىندى بولىپ تابىلادى. ويتكەنى ولار بىلاي دەيدى: «جاپونيا شەگىندى①، نانجيڭ بۇرىنعىدان بەتەر سولقىلداقتىققا سالىندى، ۇلتتىق قايشىلىق باسەڭدەپ، ىشكى قايشىلىق ورشۋدە.» مۇنداي ولشەر بويىنشا بولعاندا، ارينە، جاڭا كەزەڭ مەن جاڭا مىندەت دەگەن جوق بولىپ شىعادى، احۋال كونە كەزەڭگە قايتادى نەمەسە ونان بەتەر ناشارلايدى. مۇنداي پىكىرلەر، مەنىڭشە، دۇرىس ەمەس.

ٴبىزدىڭ بەيبىتشىلىك قولعا كەلدى دەگەنىمىز بەيبىتشىلىك نىعايدى دەگەن ٴسوز ەمەس، كەرىسىنشە، ٴبىز ونى نىعايعان جوق دەپ وتىرمىز. بەيبىتشىلىكتىڭ نىعايۋى مەن بەيبىتشىلىكتىڭ نىعايۋى ەكى باسقا ٴىس. تارىيحتىڭ ۋاقىتشا ارتقا قايتۋى مۇمكىن، بەيبىتشىلىكتە بوگەتتەردىڭ بولۋى مۇمكىن، مۇنىڭ سەبەبى ــ

* بۇل ــ ماۋ زىدۇڭ جولداس جۇڭگو گۇڭچاندانگىنىڭ 1937 ـ جىلى 5 ـ ايدا شاقىرىلعان بۇكىل مەملەكەتتىك وكىلدەر ماجىلىسىندە جاساعان قورتىندى.

جاپون جيانگەرلىگى مەن ساتقىنداردىڭ جانە جاپونشىلداردىڭ ٴومىر ٴسۇرۋىن وتىرعاندىعى. ايتكەنمەن شي-ان وقيعاسىنان كەيىن بەيبىتشىلىكتىڭ ىسكە اسقاندىعى فاكت، بۇل احۋالدىڭ قالىپتاسۋىنا كوپ جاقتار (جاپونيانىڭ شابۋىل جاساۋداعى نەگىزگى باعىتى، سوۆەت وداعى مەن انگليا،امەريكا، فرانسيالاردىڭ بەيبىتشىلىكتى قولداپ-قۋاتتاۋى، جۇڭگو حالقىنىڭ ماجبۇرلەۋى، گوميندانگنىڭ شي-ان وقيعاسىنداعى بەيبىتشىلىك باعىتى جانە ەكى اكىمياتتىڭ جاۋلاسۋىن توقتاتۋ ساياساتى، بۋرجۋازيانىڭ بولشەكتەنۋى، گوميندانگنىڭ بولشەكتەنۋى، تاعى باسقالار) سەبەپ بولدى، بۇل جيانگ جيەشى جالعىز ٴوزى بەلگىلەي سالاتىن جانە اۋدارىپ تاستاي سالاتىن نارسە ەمەس. بەيبىتشىلىكتى اۋدارىپ تاستاۋ ٴۇشىن، وعان كوپ جاقتارداعى كۇشتەرگە قارسى سوعىس جۇرگىزۋگە تۋرا كەلەدى، ونىڭ ۇستىنە جاپون جيانگەرلىگى مەن جاپونشىلدارى جاعاتتىناۋعا تۋرا كەلەدى، سويتكەندە عانا ول ويلاعانىنا جەتە الادى. جاپون جيانگەرلىگى مەن جاپونشىلداردىڭ جۇڭگونى ىشكى سوعىستى جالعاستىرا بەرەتىن ەتۋدى ٴالى دە كوزدەپ وتىرعاندىعى داۋسىز. بەيبىتشىلىكتىڭ تىمايىماي وتىرۋىنىڭ سەبەبى ٴدال وسىندا. مۇنداي احۋالدا، ٴبىزدىڭ قورتىندىمىز «ىشكى سوعىستى توقتاتۋ» نەمەسە «بەيبىتشىلىككە قول جەتكىزۋ» دەگەن كونە ۇرانعا ورالۋ ەمەس، قايتا ونان ٴارى ىلگەرىلەي ٴتۇسىپ، «دەموكراتياعا قول جەتكىزۋ» دەگەن جاڭا ۇراندى كوتەرۋ بولىپ تابىلادى، تەك وسىلاي ەتكەندە عانا بەيبىتشىلىكتى تىعايتۋعا بولادى، سونداي-اق تەك وسىلاي ەتكەندە عانا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستى جۇزەگە اسىرۋعا بولادى. «بەي-

بىتشىلىكتى نىعايتۋ»، «دەموكراتياعا قول جەتكىزۋ»، «جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستى جۇزەگە اسىرۋ» دەگەن — ۇشەۋى ٴبىر تۇلعا بولعان ۇراندى نەلىكتەن ورتاعا قويامىز؟ كىمىڭىزدىڭ تەگەرشىگى وناں ٴارى ىلگەرىلەتە ٴتۇسۋ ٴۇشىن، احۋالدىڭ ٴوزى ٴبىزدىڭ وناں ٴارى ىلگەرىلەي تۇسۋىمىزگە جول بەرگەندىگى ٴۇشىن ورتاعا قويىپ وتىرمىز. ەگەر جاڭا كەزەڭ مەن جاڭا مىندەت تەرىسكە شىعارىلسا، گومينداڭىنىڭ «بۇرىنعى جاساي باستاعانى» تەرىسكە شىعارىلسا، ونىڭ ۇستىنە، لوگيكالىق قورتىندىدا ٴبىر جارىم جىلدان بەرى بەيبىتشىلىككە قول جەتكىزۋ جولىندا كۇرەسىپ كەلگەن ٴتۇرلى توپتاعى كۇشتەردىڭ تىرىسشاڭدىقتارىنىڭ بارلىق تابىستارى تەرىسكە شىعارىلاتىن بولسا، وندا مۇنىڭ ٴوزى ٴبىزدىڭ كونە ورنىمىزدا تابانداپ تۇرىپ قالعاندىعىمىز، ٴبىر قادام دا العا باسپاعاندىعىمىز بولىپ شىعادى.

بۇل جولداستار نەلىكتەن ونداي ورىنسىز مولشەرلەر جاسايدى؟ مۇنىڭ سەبەبى، ولار قازىرگى اۋقىمعا كوز جىبەرگەندە ٴتۇبىرلى ٴتۇيىندى نەگىزگە الماي، ٴبىرسىپىرا ٴىشىنارا جانە ٴبىر مەزەتتىك قۇبىلىستاردى (زوتىڭ ۋايجياۋى، سۋجوۋ تەرگەۋى②، جۇمىس تاستاۋدىڭ جانىشتالۋى، دۇڭبي ارمياسىنىڭ شىعىسقا جوتكەلۋى③، ياڭ حۋچىڭنىڭ شەتەلگە كەتۋى④، تاعى-تاعىلار) عانا نەگىزگە العان، سونىمەن ولاردىڭ كوز الدىندا كۇڭگىرت سۋرەت قالىپتاسقان. ٴبىز گوميندالڭ بۇرىنعى جاساي باستادى دەيمىز، ٴبىراق ٴبىز، سونىمەن بىرگە، گوميندالڭ تۇبەگەيلى بۇرىنعى جاساعان جوق دەپ تە ايتامىز. ٴبىز جانە حالىق جاڭادان نەعۇرلىم كوپ، نەعۇرلىم زور كۇش جۇمساماي تۇرىپ، گومينداڭنىڭ 10 جىل بويىنا

جۇرگىزىپ كەلگەن كەرتارتپا ساياساتى تۇبەگەيلى وزگەرىپ كەتەدى دەپ ويلاۋعا بولمايدى. «سول»شىل دەپ اتالاتىن ءبىرقىدىرۋ ادامدار جايشىلىقتا گوميندالىڭدى قاتتى تىلدەيدى، ولار شي-ان وقيعاسى كەزىندە جياڭ جيەشىنى ءولتىرۋدى جانە «تۇڭگۋاندى جارىپ ءوتۋ»دى⑤ قۋاتتادى، ال بەيبىتشىلىك ەندى عانا ىسكە اسقان، ونىڭ ۇستىنە سۋجوۋ تەرگەۋى قاتارلى ىستەر تۋىلعان كەزدە، ولار: «جياڭ جيەشىنىڭ تاعى دا بۇلاي ىستەپ وتىرعانى نەسى؟» دەپ تاڭىرقاستى. بۇل ادامدار مىناني ءبىلۋ كەرەك: گۇڭچاندانىڭ مۇشەلەرى دە، جياڭ جيەشى دە اۋليە ەمەس، ونىڭ ۇستىنە ولار وقشاۋ جاساپ وتىرعان جەكە ادامدار دا ەمەس، قايتا بەلگىلى بىر پارتياعا، بەلگىلى بىر تاپقا ءتان ادامدار. گۇڭچاندانىڭ كۇشىنىڭ العا قاراي بىرتە-بىرتە ىلگەرىلەتۋگە قابىلەتتى، ءبىراق بۇكىل ەلدەگى جامان ىستەردى ءبىر تاڭدا-اق ادا-كۇدە الاستاپ تاستاۋعا قابىلەتتى ەمەس. جياڭ جيەشى نەمەسە گوميندانىڭ ءوزىنىڭ بۇرىلىس جاساۋىن باستادى، ءبىراق بۇكىل ەل حالقىنىڭ نەعۇرلىم زور كۇش جۇمساۋىنسىز، ولار وزدەرىنىڭ 10 جىلدىق كىر-قوقىس-تارىن استە ءبىر تاڭدا-اق جۋىپ تازارتىپ جىبەرە المايدى. ءبىز قوزعالىستىڭ باعدارى بەيبىتشىلىككە، دەموكراتياعا جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىسقا بەت الدى دەيمىز، ءبىراق بۇل ىشكى سوعىس، دۋسايلىق جانە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرماۋ سىندى كونە زاھارلاردى كۇش جۇمساماي-اق ادا-كۇدە جويىپ جىبەرۋگە بولادى دەگەن ءسوز ەمەس. كونە زاھارلاردى، كىر-قوقىستاردى، كەمىلىك بارىسىنداعى كەيبىر بوگەتتەردى، سونداي-اق ىقتيمالى بولعان ارتقا قايتۋدى تەك كۇرەس جانە كۇش جۇمساۋ ارقىلى عانا

ارىلتۋعا بولادى، ونىڭ ۇستىنە بۇل ٴۇشىن ۇزاق ۋاقىت كۇرەسۋگە جانە كۇش جۇمساۋعا تۋرا كەلەدى.

«ولاردىڭ دەسى-دەرتى ٴبىزدى ٴبۇلدىرۋ.» يا، ولار قاشان دا ٴبىزدى بۇلدىرۋگە تىرىسىپ باعادى، مەن بۇل ماسەلەردىڭ دۇرىستىعىن ابدەن مويىندايمىن، وسىلايشا ماسەلەرلەي بىلمەۋدىڭ ٴوزى ۇيىقتاپ قالۋمەن تەڭ. ايتكەنىمەن، ماسەلە ٴبۇلدىرۋدىڭ فورماسىندا وزگەرىس بولعان-بولماعاندىعىندا. مەنىڭشە، وزگەرىس بولدى. سوعىس جانە قىرعىنداۋ ساياساتىنان گايليا گىدىق جانە الدامشىلىق ساياساتىنا وزگەرۋ، قاتاڭ ساياساتتان جۇمساق ساياساتقا وزگەرۋ، اسكەري ساياساتتان ساياسي ساياساتقا وزگەرۋ بولدى. نەلىكتەن مۇنداي وزگەرىس بولدى؟ ٴبىزدىڭ بۋرجۋازيادان وداقتاس ىزدەگەنىمىز سياقتى، بۋرجۋازيا مەن گومينداڭ دا جاپون جيانگەرلىگىنىڭ الدىندا، پرولەتارياتتان ۋاقىتشا وداقتاس ىزدەمەي تۇرا المادى. ماسەلەگە كوز جىبەرگەندە وسى ٴتۇيىندى نەگىزگە الۋ كەرەك. حالىقارالىق جاقتا، فرانسيا ۇكىمەتىنىڭ سوۆەت وداعىنا ٴوش بولۋدان سوۆەت وداعىمەن بىرلەسۋگە⑥ وزگەرگەندىگىنىڭ داۋلىي دە وسىنداي. ٴبىزدىڭ ەل ىشىندەگى مىندەتىمىز دە اسكەري جاقتان ساياسي جاققا وزگەردى. ٴبىز قاستۇنەمدىك جانە قۋلىق-سۇمدىق جاساۋعا مۇقتاج ەمەسپىز، ٴبىزدىڭ ماقساتىمىز — بۋرجۋا-زيانىڭ جانە گومينداڭنىڭ ىشىندەگى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا تىلەكتەس بولىپ وتىرعان بارلىق ادامدارمەن ىنتىماقتاسىپ، بىرىگىپ جاپون جيانگەرلىگىن جەڭىپ شىعۋ.

دەموكراتيا ماسەلەسى

«دەموكراتيانى دارىپتەۋ قاتە، تەك جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى عانا دارىپتەۋ كەرەك؛ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تىكەلەي قيمىل بولماي تۇرىپ، دەموكراتيالىق قوزعالىس تا بولا المايدى؛ كوپشىلىك ادامدار دەموكراتيانى ەمەس، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى عانا تالاپ ەتىپ وتىر، تاعى دا ءبىر «9 ـ دەكابىر» بولسا، دۇرىس بولار ەدى.»

مەن ەڭ اۋەلى مىناداي بىرنەشە سۇراق قويايىن: وتكەن كەزەڭدە (1935 ـ جىلعى 9 ـ دەكابىر قوزعالىسىنان 1937 ـ جىلى گوميندانڭ جۇڭياڭىنىڭ 2 ـ ايداعى ءۇشىنشى جالپى ماجىلىسىنە دەيىن)، كوپشىلىك ادامدار جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى عانا تالاپ ەتىپ، بەيبىتشىلىكتى تالاپ ەتپەدى دەۋگە بولا ما؟ وتكەندە بەيبىتشىلىكتى دارىپتەگەنىمىز قاتە بولدى ما؟ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تىكەلەي قيمىل بولماي تۇرىپ، بەيبىتشىلىك قوزعالىسى بولماي ما (شي ـ ان وقيعاسى مەن گوميندانڭ جۇڭياڭىنىڭ ءۇشىنشى جالپى ءماجىلىسى ءدال سۇيىۋاندا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس اياقتاعاننان كەيىن بولدى، قازىر سۇيىۋاندا جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس تا جوق، «9 ـ دەكابىر» دە جوق)؟ جۇرتقا ايان: جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ ءۇشىن بەيبىتشىلىك كەرەك، بەيبىتشىلىك بولماي تۇرىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋعا بولمايدى، بەيبىتشىلىك ــ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدىڭ شارتى. الدىڭعى كەزەڭدە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى

تىكەلەي، جاناماللاي جۇرگىزىلگەن قيملداردىڭ («9 ـ دەكابىر»دەن باستاپ گوميندالڭ جۇڭياگىنىڭ ۇشىنشى جالپى ماجىلىسىنە دەيىن) ىبارى دە بەيبىتشىلىككە قول جەتكىزۋ توگىرەگىندە بولدى، بەيبىت ـ شىلىك ـ الدىڭعى كەزەڭنىڭ وزەكتى ىتۇيىنى، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى قوزعالىستىڭ الدىڭعى كەزەڭدەگى ەڭ ىماندى نارسەسى.

جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ مىندەتى جونىنەن الغاندا، دەموكراتيا دا جاڭا كەزەڭدەگى ەڭ ىماندى نارسە، دەموكراتيا ۇشىن دەۋ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ ۇشىن دەگەن ىسوز. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ مەن بەيبىتشىلىك، دەموكراتيا مەن بەيبىتشىلىك ىبىرىن ىبىرى شارت ەتەتىنى سياقتى، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ مەن دەموكراتيا دا ىبىرىن ىبىرى شارت ەتەدى. دەموكراتيا ـ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدىڭ كەپىلى، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ دەموكراتيالىق قوزعا ـ لىستىڭ داموۋى ۇشىن ىتيىمدى شارت ازىرلەپ بەرە الادى.

ىبىز جاڭا كەزەڭدە جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تولىپ جاتقان تىكەلەي جانە جاناماللاي كۇرەستەردىڭ بولۋىن ۇمىت ەتەمىز، مۇنداي كۇرەستەر بولادى دا، بۇلار جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىستى ىلگەرىلەتە تۇسەدى، دەموكراتيالىق قوزعالىسقا دا ۇلكەن سەپتىك تيگىزەدى. الايدا تاريح بىزگە جۇكتەپ وتىرعان گىميگىدىڭ مىندەت، وزەكتى جانە ىماندى نارسە ـ دەموكراتياعا قول جەتكىزۋ. «دەموكراتيا»، «دەموكراتيا» دەي بەرۋ قاتە مە؟ مەنىڭشە، قاتە ەمەس.

«جاپونيا شەگىندى، انگليا مەن جاپونيا ىمىرالاسۋعا بەت الدى، نانجيڭ بۇرىنعىدان بەتەر سولقىلداقتىقتا سالىندى.» مۇنىڭ ىوزى

تارىيحتىڭ دامۋ زاڭىن تۇسىنبەۋدەن تۋعان ورىنسىز ۋايىم. جاپونيا ەگەر ٴوز ەلى ىشىندەگى كىمىڭ سەبەبىنەن ٴبىر جولاتا شەگىنەتىن بولسا، مۇنىڭ جۇڭگو كىمىگىنە سەپتىگى تيگەن بولار ەدى، ٴبىز ۇمىت ەتىپ وتىرعان نارسە بولار ەدى، دۇنيە جۇزىلىك شاپقىنشى شەپتىڭ كۇيرەۋىنىڭ باستالۋى بولار ەدى، مۇندا ۋايىمعا سالىناتىن نە تۇر؟ ٴبىراق، سايىپ كەلگەندە، جاعداي ٴالى وسىلاي بولماي وتىر؛ زوتىڭ ۋايىجياۋى — زور سوعىستىڭ ازىرلىگى، زور سوعىس ٴبىزدىڭ قارسى الدىمىزدا تۇر. انگليانىڭ سولقىلداقتىق ساياساتى ناتيجەسىز بولىپ شىعۋمەن عانا تىنادى، مۇنى انگليا مەن جاپونيانىڭ ٴبىر-بىرىنە ۇقسامايتىن پايدا-زيانى بەلگىلەگەن. ەگەر نانجيڭ ۇزاق ۋاقىت بويىنا سولقىلداقتىققا سالىناتىن بولسا، وندا ول بۇكىل ەل حالقىنىڭ جاۋىنا اينالادى، بۇعان نانجيڭنىڭ مۇددەسى دە جول بەرمەيدى. ٴبىر مەزەتتىك شەگىنۋ قۇبىلىسى جالپى تاريح زاڭىنىڭ ورنىن باسا المايدى. سونىڭ ٴۇشىن جاڭا كەزەڭدى تەرىسكە شىعارۋعا بولمايدى، دەموكراتيا مىندەتىنىڭ ورتاعا قويىلۋىن دا تەرىسكە شىعارۋعا بولمايدى. ونىڭ ۇستىنە، قانداي احۋالدا دا دەموكراتيا ۇرانى ۇيلەسىمدى بولىپ وتىرادى، دەموكراتيا جۇڭگولىقتار ٴۇشىن ارتىق ەمەس، قايتا كەم بولىپ وتىر، بۇل كىمگە بولسا دا ايان. سونىڭ وزىندە دە، جاڭا كەزەڭدى اتاپ كورسەتۋ مەن دەموكراتيا مىندەتىن ورتاعا قويۋ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىسقا ٴبىر قادام جاقىنداسا ٴتۇسۋ بولىپ تابىلاتىندىعىن ٴىس جۇزىندىك احۋال ايقىن كورسەتتى. ۋاقىت العا قاراي ىلگەرىلەدى، ونى ارتقا سۇيرەمەۋ كەرەك.

«گومين داحۋي نەلىكتەن دارىپتەلەدى؟» ويتكەنى ول — ٴبۇتىن

ومىرگە قاتىستى بولۋى ىقتيمال نارسە، ويتكەنى ول — كەرتارتپا دۋسايلىقتان دەموكراتياعا ٴوتۋدىڭ كوپىرى، ويتكەنى ول — مەملەكەت قورعانىسىندىق سيپات الىپ وتىر، ويتكەنى ول — زاڭدى نارسە. شىعىس ءحىبيدى جانە سولتۇستىك چاحاردى قايتارىپ الۋ، كونتراباندالىققا قارسى تۇرۋ، «ىقتيسادي ىنتەىستىك»كە قارسى تۇرۋ سياقتىلاردىڭ ٴبارى، جولداستاردىڭ ورتاعا قويعانىنداي، وتە دۇرىس، ٴبىراق بۇلار دەموكراتيا مىندەتىنە جانە گومين داڭيعا تيتتەي دە قايشى كەلمەيدى، ەكەۋى ٴبىرىن ٴبىرى تولىقتايدى، دەگەنىمەن وزەكتى نارسە — گومين داڭي مەن حالىق بوستاندىعى.

جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى كۇندەلىكتى كۇرەس پەن حالىق تۇرمىسى جولىنداعى كۇندەلىكتى كۇرەس دەموكراتيالىق قوزعالىسقا ۇشتاسۋ كەرەك، بۇل بۇكىلدەي دۇرىس، مۇندا ەشقانداي تالاس-تارتىس جوق. ٴبىراق قازىرگى كەزەڭدە وزەكتى جانە ٴماندى نارسە — دەموكراتيا مەن بوستاندىق.

گەميڭنىڭ بولاشاعى ماسەلەسى

ٴبىرنەشە جولداس وسى ماسەلەنى كوتەردى، مەن بۇعان قىسقاعانا جاۋاپ بەرەمىن.

ەگەر ماقالا ەكى بولىمنەن — الدىڭعى ٴبولىم مەن سوڭعى بولىمنەن قۇرالاتىن بولسا، تەك الدىڭعى ٴبولىمى جازىلىپ بىتكەننەن كەيىن عانا سوڭعى ٴبولىمىن جازىپ بىتىرۋگە بولادى. دەموكراتيالىق گەميڭگە تاباندى تۇردە باسشىلىق ەتۋ — سوتسياليزم جەڭىسىنە قول

جەتكىزۋدىڭ شارتى. ٴبىز سوتسياليزم ٴۇشىن كۇرەسىپ جاتىرمىز، بۇل — ٴبىزدىڭ گىميڭدىك سانمينجۋيىشىلدەردىڭ قانداينا بولسادا ۇقسامايتىن جەرىمىز. قازىرگى تىرىسشاڭدىق بولاشاقتاعى ۇلى نىساناعا جەتۋ ٴۇشىن بولىپ وتىر، بۇل ۇلى نىسانادان ايىرىلعاندار گۇڭچانداڭ مۇشەسى بولىپ ەسەپتەلمەيدى. الايدا بۇگىنگى تىرىسشاڭدىقتى بوساڭسىتىپ قويعاندار دا گۇڭچانداڭ مۇشەسى بولىپ ەسەپتەلمەيدى.

ٴبىز — گىميڭنىڭ بۇرىلىس جاساۋ ٴنازارياسىن⑦ جاقتاۋشىلارمىز، ٴبىز دەموكراتيالىق گىميڭنىڭ سوتسياليستىك باعىتقا قاراي بۇرىلىس جاساۋىن قۋاتتايمىز. دەموكراتيالىق گىميڭدە بىرنەشە داموۋ كەزەڭى بولادى، بۇلار دەموكراتيالىق رەسپۋبلىكا ۇرانى استىندا بولادى. بۋرجۋازيانىڭ باسىمدىلىعىنان پرولەتارياتتىڭ باسىمدىلىعىنا ٴوتۋ — ۇزاق ٴبىر كۇرەس بارىسى، باسشىلىق ۇقىعىنا قول جەتكىزۋ بارىسى، ول گۇڭچانداڭنىڭ پرولەتارياتتىڭ سانالىلىق دارەجەسى مەن ۇيىمشىلدىق دارەجەسىن وسىرۋىنە، ديحانداردىڭ، قالا ۇساق بۋرجۋازياسىنىڭ سانالىلىق دارەجەسى مەن ۇيىمشىلدىق دارەجەسىن وسىرۋىنە سۇيەنەدى.

پرولەتارياتتىڭ بەرىك وداقتاسى — ديحاندار، ونان قالسا، قالا ۇساق بۋرجۋازياسى. بىزبەن باسشىلىق ۇقىقتا تالاسۋشى — بۋرجۋازيا. بۋرجۋازيانىڭ سولقىلداقتىعى مەن دايەكسىزدىگىن جويۋدا بۇقارانىڭ كۇشىنە جانە دۇرىس ساياساتقا سۇيەنۋ كەرەك، ويتپەگەندە بۋرجۋازيا پرولەتارياتتى جەڭەدى.

قان توگىلمەيتىن بۇرىلىس — ٴبىز ٴۇمىت ەتىپ وتىرعان بۇرىلىس، ٴبىز وعان جەتۋ جولىندا كۇش جۇمساۋعا ٴتيىسپىز، ال مۇنىڭ ناتي-

جەسى بۇقارا كۇش ـ قۇاتىنىڭ قانداي بولۇۋنا قاراي بەلگىلەنەدى.
ٴبىز ــ گىمىڭنىڭ بۇرىلىس جاساۋ ٴنازارىياسىن جاقتاۋشىلارمىز، تروتسكيشىلدىنىڭ «ۇزدىكسىز گىمىڭ» ٴنازارىياسىن جاقتاۋشىلار[3] ەمەسپىز. ٴبىز دەموكراتىيالىق رەسپۋبلىكانىڭ بارلىق قاجەتتى كەزەڭدەرىن باسىپ وتە وتىرىپ سوتسياليزىمگە جەتۋدى قۋاتتايمىز. ٴبىز قۇيرىقشىلدىقا قارسى تۇرامىز، ٴبىراق ماۋشيانجۇيىگە دە، ۇشقالاقتىق اۋرۋىنا دا قارسى تۇرامىز.
بۇرجۋازيانىڭ گىمىڭگە قاتىناسۋىنىڭ ۋاقىتتىق بولاتىندىعى سەبەپتى، بۇرجۋازيانى كەرەك ەتپەۋ، بۇرجۋازيانىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇبەمەن بىرلەسۋدى (جارتىلاي وتار ەلدە) تىزەبۇگۋشىلىك دەۋ ــ تروتسكيشىلدىك پىكىر، ٴبىز بۇعان قوسىلا المايمىز. بۇگىنگى كۇندە بۇرجۋازيانىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇبەمەن بىرلەسۋ ــ سوتسياليزىمگە بارۋدا ٴسوزسىز وتەتىن كوپىر.

كادىرلار ماسەلەسى

ۇلى گىمىڭگە جەتەكشىلىك ەتۋدە ۇلى پارتيا بولۋ كەرەك، كوپتەگەن ەڭ جاقسى كادىرلار بولۋ كەرەك. 450 مىليون حالقى بار جۇڭگودا، تارىيحتا بولماعان ۇلى گىمىڭدى جۇرگىزۋدە، ەگەر باسشىلىق ەتۋشىلەر تار ٴورىستى شاعىن توپ قانا بولىپ قالسا، بۇل بولمايدى، پارتيا ىشىندە ۇساقشىل، جالپى جاعدايدى تانىمايتىن، الىسقا كوز جىبەرە بىلمەيتىن قابىلەتسىز باسشىلار مەن كادىرلار عانا بولاتىن بولسا، بۇل دا بولمايدى. جۇڭگو گۇڭچاندانگى كوپتەن بەرى ـ اق ۇلى ساياسي پارتيا ەدى، كەرتارتپالىق داۋىردە زيانعا

ۇشىراعانىمەن، ول ٴالى دە ۇلى ساياسي پارتيا بولىپ وتىر، وندا كوپتەگەن جاقسى باسشىلار مەن جاقسى كادىرلار بار، ٴبىراق بۇلار ٴالى جەتكىلىكسىز دىك ەتەدى. ٴبىزدىڭ پارتيا ۇيىمدارىمىز بۇكىل ەل كولەمىندە داموۋ كەرەك، سانالى تۇردە 10 مىڭداعان كادىر جەتىستىرۋ كەرەك، بۇقارانىڭ بىرنەشە جۇزدەگەن ەڭ جاقسى باسشىلارى بولۋ كەرەك. بۇل كادىرلار مەن باسشىلار ماركسيزىم-لەنينيزىمدى بىلەتىن، ساياسي جاقتان كورەگەن، ىسكەر-قابىلەتتى، جانقيارلىق رۋحقا باي، ماسەلەنى دەربەس شەشە الاتىن، قيىن جاعدايدا اۋىتقىمايتىن، ۇلتقا، تاپقا، پارتياعا ادال قىزمەت ىستەيتىن بولۋ كەرەك. پارتيا وسى ادامدارعا سۇيەنە وتىرىپ، پارتيا مۇشەلەرىمەن جانە بۇقارامەن بايلانىس جاسايدى، وسى ادامداردىڭ بۇقاراعا ىستەگەن بەرىك باسشىلىعىنا سۇيەنە وتىرىپ، جاۋدى جەڭۋ ماقساتىنا جەتەدى. بۇل ادامدار باس پايداشىلدىققا سالىنباۋ، جەكە قاھارماندىققا جانە ٴوزىن كورسەتۋشىلىككە سالىنباۋ، جالقاۋلىقتان، بويكۇيەزدىكتەن اۋلاق بولۋ، تاكاپپار جىكشىلدىكتەن اۋلاق بولۋ كەرەك، ولار قالتقىسىز، ۇلتتىق، تاپتىق قاھارمان بولۋ كەرەك، بۇلار — كوگچاندىڭ مۇشەلەرىندە، پارتيا كادىرلارىندا، پارتيا باسشىلارىندا بولۋعا ٴتيىستى مىنەز بەن ٴستىل. ٴبىزدىڭ قازا تاپقان 10 مىڭداعان پارتيا مۇشەلەرىمىز، مىڭداعان كادىرلارىمىز جانە ونداعان ەڭ جاقسى باسشىلارىمىز بىزگە قالدىرعان رۋحتىڭ ٴوزى دە وسى نارسەلەر. ٴبىز، ٴسوز جوق، بۇل نارسەلەردى ۇيرەنىپ، ٴوزىمىزدى اناعۇرلىم جاقسىراق وزگەرتۋگە، ٴوزىمىزدى اناعۇرلىم جوعارى كىمىڭدىك ٴساۋياعا كوتەرۋگە ٴتيىسپىز. ٴبىراق بۇل دا جەتكىلىكسىزدىك ەتەدى، بۇكىل پارتيا كولەمىنەن، بۇكىل ەل

كولەمىنەن كوپتەگەن جاڭا كادىرلار مەن جاڭا باسشىلاردى تابۋدى ٴبىر مىندەت رەتىندە كورىپ ورىنداۋىمىز كەرەك. ستاليننىڭ «كادىرلار بارلىق ٴىستىڭ تەتىگىن شەشەدى»⑨ دەگەنىندەي، ٴبىزدىڭ گىمىگىمىز دە كادىرعا سۇيەنەدى.

پارتيا ىشىندەگى دەموكراتيا ماسەلەسى

وسى ماقساتقا جەتۋ ٴۇشىن پارتيا ىشىندەگى دەموكراتيا قاجەتتى. پارتيانىڭ قۋاتتى بولۋى ٴۇشىن پارتيانىڭ دەموكراتيالىق ورتالىقتاندىرۋ ٴتۇزىمىن جۇزەگە اسىرۋ ارقىلى بۇكىل پارتيانىڭ بەلسەندىلىگىن جۇمىلدىرۋ كەرەك. كەرتارتپالىق داۋىردە جانە ىشكى سوعىس داۋىرىندە ورتالىقتاندىرۋ ٴتۇزىمى كوبىرەك بەينەلەندى. جاڭا داۋىردە ورتالىقتاندىرۋ ٴتۇزىمى دەموكراتيالىق تۇزىمەن تىعىز بايلانىسۋعا ٴتيىس. دەموكراتيالىق ٴتۇزىمدى جۇزەگە اسىرۋ ارقىلى بۇكىل پارتيانىڭ بەلسەندىلىگىن ٴوسىرۋ كەرەك. بۇكىل پارتيانىڭ بەلسەندىلىگىن ٴوسىرۋ ارقىلى قىرۋار كادىرلاردى شىنىقتىرىپ شىعارۋ، جىكشىلدىك يدەيانىڭ سارقىنشاقتارىن قۇرتۋ، بۇكىل پارتيانى بولاتتاي بەرىك ىنتىماقتاستىرۋ كەرەك.

جينالىستىڭ ىنتىماقتىلىعى جانە بۇكىل پارتيانىڭ ىنتىماقتىلىعى

جينالىستا ساياسي ماسەلەلەر جونىندەگى تۇرلىشە پىكىرلەر ٴتۇ-

سىندىرۋ ارقىلى بىرلىككە كەلدى؛ جۇڭگيادىڭ لۋشيانى مەن ٴىشىنارا جولداستاردىڭ باسشىلىعىنداعى شەگىنۋ لۋشيانى اراسىنداعى بۇرىنعى الاۋىزدىق تا شەشىلدى[10]، مۇنىڭ ٴوزى ٴبىزدىڭ پارتيامىزدىڭ مەيلىنشە بەرىك ىنتىماقتاسىپ وتىرعاندىعىن كورسەتەدى. بۇل ىنتىماقتىلىق — قازىرگى ۇلتتىق جانە دەموكراتيالىق ٴىسىمىزدىڭ ەڭ ماڭىزدى نەگىزى؛ ويتكەنى گوڭچانداڭىزدىڭ ىنتىماقتىلىعى ارقىلى عانا بۇكىل تاپتىڭ، بۇكىل ۇلتتىڭ ىنتىماقتىلىعىنا جەتۋگە بولادى، بۇكىل تاپتىڭ، بۇكىل ۇلتتىڭ ىنتىماقتىلىعى ارقىلى عانا جاۋدى جەڭىپ شىعۋعا، ۇلتتىق جانە دەموكراتيالىق ٴىستى ورىنداۋعا بولادى.

مىليونداعان بۇقارانى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپقا قاتىناستىرۋ جولىندا كۇرەسەيىك

ٴبىزدىڭ دۇرىس ساياسي باعىتىمىز جانە بەرىك ىنتىماقتىلىعىمىز مىليونداعان بۇقارانى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپقا قاتىناستىرۋ ماقساتى ٴۇشىن بولىپ وتىر. پرولەتاريات، ديحاندار، قالا ۇساق بۋرجۋازياسى سىندى قالىڭ بۇقارا اراسىندا ٴبىزدىڭ ۇگىت ـ ناسيحات جانە ۇيىمداستىرۋ قىزمەتتەرىن جۇرگىزۋدى ىمىزگە تۋرا كەلەدى. بۋرجۋازيانىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇبىنىڭ بىزبەن وداق قۇرۋى ٴۇشىن دە ٴبىزدىڭ ونان ٴارى جۇمىس جۇرگىزۋىمىزگە تۋرا كەلەدى. پارتيانىڭ باعىتىن بۇقارانىڭ باعىتىنا اينالدىرۋ ٴۇشىن ٴبىزدىڭ ٴالى دە ۇزاق ۋاقىت بويىنا تاباندى

بولىپ، قايسىپاي-قايتپاي، اسقان قاجىرلىلىق كورسەتىپ، اۋىرە-سارساڭنان قورىقپاي، سابىرلىلىقپەن كۇش سالۋىمىزعا تۋرا كەلەدى. مۇنداي كۇش سالۋسىز ەشقانداي ءىس تابىستى بولمايدى. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتىڭ ۇيىمداستىرىلۋى، نىعايتىلۋى جانە ونىڭ مىندەتتەرىنىڭ ورىندالۋى، دەموكراتيالىق رەسپۋبلىكانىڭ جۇڭگودا ىسكە اسىرىلۋى بۇقارانى ءوز جاعىمىزعا تارتۋ جولىنداعى وسى ءبىر كۇش سالۋدان تيىتتەي دە قول ۇزە المايدى، ەگەر ءبىز وسىنداي كۇش سالۋ ارقىلى ميليونداعان بۇقارانى ءوز باسشىلىعىمىزعا قاراتىپ الساق، ونداعى ءبىزدىڭ مىندەتتەرىمىزدى تەز ورىنداي الامىز. ءبىز كۇش جۇمساۋ ارقىلى جاپون جيانگەرلەرىن ءسوزسىز جويامىز، تولىق ۇلت ازاتتىعى مەن قوعام ازاتتىعىن ءسوزسىز ىسكە اسىرامىز.

ەسكەرتۋلەر

① شي-ان وقيعاسىنان كەيىن جاپون جيانگەرلەرى گوميندانڭ داڭجۇيىن سول كەزدە جۇڭگودا ىسكە اسىرىلا باستاعان ىشكى بەيبىتشىلىكتى جانە بىرتىندەپ قالىپتاسىپ كەلە جاتقان جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپتى بۇلدىرۋگە قۇزاي ءتۇسۋ ءۇشىن، كورىنىستە ۋاقىتشا جايدارى پوزيتسيا قولداندى. 1936-جىلى 12-ايدا جانە 1937-جىلى 3-ايدا جاپون قاراقشىلارى قۋىرشاق ىشكى موڭعۇل اپتونوميالى ۇكىمەتىن ايتاقتاپ، ۆان نانجيڭ گوميندانڭ ۇكىمەتىن قولدايمىز دەگىزىپ ەكى رەت جالپى ديانباۋ تاراتقىزدى. جاپونيانىڭ سىرتقى ىستەر شياڭى زوتىڭ ءتىپتى ورتاعا شىعىپ جياڭ جيەشىنى ءوز جاعىنا تارتىپ، جاپونيانىڭ جۇڭگومەن بولعان بۇرىنعى قارىم-قاتىناسىن

وزگەرتەمىز، جۇڭگونىڭ بىرلىككە كەلۋىنە جانە گۇلدەنۋىنە كومەكتە-
سەمىز دەپ مايموڭكەلەدى. ەكىنشى جاقتان، جاپونيا تاعى دا سايفا —
ىريۋي چيانىسى قاتارلى ادامداردان قۇرالعان «ەكونوميكالىق زەرتتەۋ
ۇيىرمەسى» دەيتىندى جۇڭگوعا جىبەرىپ، جۇڭگونىڭ «وسىزامانعى مەمە-
لەكەت ۇيىمىن قۇرۋ»ىنا كومەكتەسەمىز دەپ مايموڭكەلەدى. «زوتىنىڭ
ۋايجياۋى» جانە جاپون جيانگەرلىگىنىڭ مۇنداي جالعان بەينەسىنە
الدانعان كەيبىر ادامدار ايتقان «جاپونيا شەگىندى» دەگەن سوزدەر
مىنە وسى ءبىرتۇتاس شاپقىنشىلىق قاسكۇنەمدىكتى كورسەتەدى.

② 1936-جىلى 11-ايدا گوميندالڭ ۇكىمەتى سول كەزدە شاڭحايدا
جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرىپ، وتاندى قۇتقارۋ قوزعالىسىنا باسشى-
لىق ەتكەن باسشىلاردان شىن جۇنرۋ قاتارلى 7 ادامدى ۇستادى،
1937-جىلى 4-ايدا گوميندالڭنىڭ سۋجوۋداعى جوعارى فايۋانىنىڭ
جيانچاگۋانى شىن جۇنرۋلاردىڭ ۇستىنەن «شاعىم» ايتتى. گوميندالڭ
داڭجۇيى بارلىق وتانشىلدىق قوزعالىستاردى «مينگوعا زيانكەستىك
ىستەدى» دەپ اتايتىن كادىمگى كەرتارتپالىق اۋەنىنە تاعى دا باسىپ،
شىن جۇنرۋلارعا دا «مينگوعا زيانكەستىك ىستەدى» دەگەن «قىلمىس»
تاڭدى.

③ شي-ان وقيعاسىنان بۇرىن دۇڭبەي ارمياسى شانشي-گانسۋ
شەكاراسىندا تۇراتىن، ولار سولتۇستىك شانشيدەگى قىزىل ارميامەن
تىكەلەي بايلانىس جاسايتىن، سوندىقتان قىزىل ارميادان ۇلكەن اسەر
الىپ، اقىر اياعىندا شي-ان وقيعاسىن تۋعىزدى. 1937-جىلى 3-ايدا
گوميندالڭ كەرتارتپاشىلارى قىزىل ارميا مەن دۇڭبەي ارمياسىنىڭ
قارىم-قاتىناسىن ءۇزۋ جانە وراي ەدان پايدالانىپ دۇڭبەي ارمياسىن
ىشكى جاقتان بولشەكتەۋ ءۇشىن، دۇڭبەي ارمياسىنا شىعىسقا جوتكەلىپ
حىنان مەن انحۋي ولكەلەرىنە بارۋ تۋرالى قاتال بۇيرىق بەردى.

④ ياڭ حۋچىڭ شي-ان وقيعاسىن قوزعاعان باتىس-سولتۇستىك-
تەگى اسكەري باسشىلاردىڭ ءبىرى ەدى، ونىڭ ەسىمى جاڭ شۇەلياڭمەن

تەڭ اتالىپ جۇرەتىن، سول كەزدە ولار «جاڭ - ياڭ» دەپ تە اتالاتىن. جاڭ شۋەلياڭ جياڭ جيەشىنى بوساتقانىنان كەيىن، ونى نانجيڭگە اپارىپ سالعان جولىندا ۇستاپ قالىندى. 1937 - جىلى 4 - ايدا ياڭ حۋچىڭ دا گومينداڭ كەرتارتپاشىلارىنىڭ قىسىممەن قىزمەتىن تاستاپ شەتەلگە شىعىپ كەتتى. جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس باستالعاننان كەيىن ياڭ حۋچىڭ ەلگە قايتا ورالىپ، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋ جۇمىسىنا قاتىناسپاق بولعان ەدى، ول دا جياڭ جيەشى تارابىنان ۇزاق ۋاقىت قاماۋدا ۇستالدى، اقىرى 1949 - جىلى 9 - ايدا حالىق ازاتتىق ارمياسى چۇڭچيڭگە تاياپ قالعان كەزدە، تۇتقىندار لاگەرىندە ٴولتىرىلدى.

⑤ تۇڭگۋان — شانشي، حىنان، سانشي ولكەلەرىنىڭ تۇيىسكەن جەرىندەگى ماڭىزدى اسكەري ورىن. شي - ان وقيعاسى كەزىندە گومينداڭنىڭ اسكەري بولىمدەرى كوبىنەسە تۇڭگۋاننىڭ شىعىس جاعىندا تۇرعان ەدى، سول شاقتا «سول»شىل دەپ اتالاتىن كەيبىرەۋلەر (جاڭ گوتاۋ دا سولاردىڭ ٴبىرى) «تۇڭگۋاندى جارىپ ٴوتۋ»دى، ياعني گومينداڭنىڭ اسكەري بولىمدەرىنە شابۋىل جاساۋدى قۋاتتادى. بۇل قۋاتتاما داڭ جۇڭيانىڭ شي - ان وقيعاسىن بەيبىت جولمەن شەشۋ باعىتىنا قاراما - قارسى ەدى.

⑥ فرانسيا جيانگەرلىگى روسسيا وكتيابر رەۆوليۋتسياسىنان كەيىن، سوۆەت وداعىنا وشپەندىلىك ساياساتىن ۇزاق ۋاقىت بويىنا جۇرگىزىپ كەلدى. وكتيابر رەۆوليۋتسياسىنان كەيىن كوپ وتپەي - اق، فرانسيا ۇكىمەتى 14 مەملەكەتتىڭ 1918 - جىلدان 1920 - جىلعا دەيىن سوۆەت وداعىنا جاساعان قارۋلى كيلىگۋىنە بەلسەنە قاتىناستى، سونداي - اق بۇل جولعى كيلىگۋ جەڭىلىسكە ۇشىراعاننان كەيىن دە، سوۆەت وداعىن وقشاۋ قالدىرۋ سىندى كەرتارتپا ساياساتىن ۇزدىكسىز جۇرگىزدى. سونان 1935 - جىلدىڭ 5 - ايىنا كەلگەندە، سوۆەت وداعى بەيبىت ۋايجياۋدىڭ فرانسيا حالقى اراسىنداعى ىقپالى، فاشيستىك گەرمانيانىڭ فران-

سياعا تونىدىرگەن حاۋىپ ـ قاتەرى ناتيـجەسىندە عانا فرانـسيا سوۆەت وداعىمەن ٴوزارا كومەكتەسۋ كەلىـسىمىن جاساستى. ٴبىراق فرانسيانىڭ كەرتارتپا ۇكىمەتى كەيىنگى جەردە بۇل شارتتى ادالدىقپەن اتقارمادى.

⑦ ماركس، ەنگەلس. «گوٴگچاندالڭ شۋانيانى»نىڭ 4ـ بولىمىنەن، لەنين. «شىحۋي ـ مينىجۋداڭنىڭ دەموكراتيالىق گىميگىدەگى ەكى سىلۇەسى»نىڭ 12 ـ ، 13 ـ بولىمدەرىنەن، «سوۆەت وداعى گوٴگچانداڭى (بولشەۆيكتەر پارتياسى) تاريحى قىسقاشا كۋرسى»نىڭ 3 ـ تاراۋ. 3 ـ بولىمىنەن پايدالانىڭىز.

⑧ ستالين. «لەنينيزم نەگىزدەرى تۋرالى»نىڭ 3 ـ بولىمىنەن، «وكتابىر گىميگى مەن روسسيا كوممۋنيستەرىنىڭ سىلۇەسى»نىڭ 2 ـ بولىمىنەن، «لەنينيزم ماسەلەلەرى تۋرالى»نىڭ 3ـ بولىمىنەن پايدالانىڭىز.

⑨ 1935 ـ جىلى 5 ـ ايدا ستاليننىڭ قىزىل ارميا شۋەيۋانى وقۋشىلارىنىڭ وقۋ ٴبىتىرۋ مۇراسىمىندا سويلەگەن سوزىنە قاراڭىز. ٴتۇپ نۇسقادا بىلاي دەلىنگەن: «ادامدار، كادىرلار ـــ دۇنيە جۇزىندەگى بار باعالى كاپيتالداردىڭ ىشىندەگى ەڭ باعالىسى، ەڭ شەشۋشى ماڭىزى بار كاپيتال. مىنانى ٴتۇسىنۋ كەرەك: ٴبىزدىڭ قازىرگى جاعدايىمىزدا "كادىرلار بارلىق ٴىستىڭ تەتىگىن شەشەدى".»

⑩ 1935 ـ جىلدان 1936 ـ جىلعا دەيىن داڭ جۇڭيالڭ لۋشيانى مەن جاڭ گوتاۋدىڭ شەگىنۋ لۋشيانى اراسىندا بولعان الاۋىزدىق ايتىلىپ وتىر. «جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى تۇرۋدىڭ سىلۇەسى تۋرالى»نىڭ [22] ەسكەرتۋىنەن پايدالانىڭىز. ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل ارادا «الاۋىزدىق... شەشىلدى» دەگەندە، قىزىل ارميانىڭ 4 ـ فاڭميانجۇنىنىڭ جۇڭيالڭ قىزىل ارمياسىنا قوسىلۋىن ايتىپ وتىر. ال كەيىنگى جەردە جاڭ گوتاۋدىڭ پارتياعا اشىقتان ـ اشىق وپاسىزدىق ىستەپ، ازعىنداپ فاڭمىيگىشىل بولىپ كەتۋىنە كەلسەك، بۇل ـــ باسشىلىق لۋشيانى جاعىنداعى ماسەلە ەمەس، تەك جەكە ادامنىڭ وپاسىزدىق ارەكەتى عانا.

ٴاماليات جونىندە*

تانىم مەن ٴاماليااتتىڭ قاتناسى — ٴبىلۋ مەن ىستەۋدىڭ قاتناسى تۋرالى

(1937 - جىل 7 - اي)

ماركسكە دەيىنگى ۇيىۋۇلۇن تانىم ماسەلەسىن ادامنىڭ قوعامدىق سيپاتىنان، ادامنىڭ تاريحي دامۋىنان قول ۇزە وتىرىپ زەرتتەدى، سوندىقتان تانىمنىڭ قوعامدىق ٴامالياتقا باعىنىشتىلىق قاتىناسىن، ياعني تانىمنىڭ ٴوندىرىس پەن تاپتىق كۇرەسكە باعىنىشتىلىق قاتناسىن تۇسىنە المادى.

ماركسشىلدەر، الدىمەن، ادامزاتتىڭ ٴوندىرىستىك ارەكەتى — ەڭ نەگىزگى ٴامالياتتىق ارەكەت، باسقا بارلىق ارەكەتتى بەلگىلەيتىن نارسە دەپ قارايدى. ادامنىڭ تانىمى، كوبىنەسە، ماتەريالدىق ٴوندىرىستىك ارەكەتكە باعىنىشتى بولا وتىرىپ، تابيعاتتىڭ قۇبىلىسىن، تابيعاتتىڭ سىر - سيپاتىن، تابيعاتتىڭ زاڭدىلىعىن، ادامنىڭ تابيعاتپەن قاتناسىن بىرتىندەپ ٴتۇسىنۋ ارقىلى قالىپتاسادى؛ سونىمەن

قاتار ۆندىرىستىك ارەكەت ارقىلى ادام مەن ادام اراسىنداعى بەلگىلى ٴوزارا قاتىناستاردى دا تۇرلىشە دارەجەدە بىرتىندەپ تانۋ ارقىلى قالىپتاسادى. ۆندىرىستىك ارەكەتتەن قول ۇزگەندە بۇل بىلىمدەردى الۋ مۇمكىن ەمەس. تاپسىز قوعامدا ٴاربىر ادام قوعام-نىڭ ٴبىر مۇشەسى رەتىندە قوعامنىڭ باسقا مۇشەلەرىمەن سەلبەسىپ، بەلگىلى ۆندىرىستىك قاتىناس ورناتىپ، ۆندىرىستىك ارەكەتپەن شۇعىلدانىپ، ادامزاتتىڭ ماتەريالدىق تۇرمىس ماسەلەسىن شەشىپ وتىرادى. ال تۇرلىشە تاپتىق قوعامدا تۇرلىشە تاپتارعا جاتاتىن قوعام مۇشەلەرى دە تۇرلىشە تاسىلدەرمەن بەلگىلى ۆندىرىستىك قاتىناس ورناتىپ، ۆندىرىستىك ارەكەتپەن شۇعىلدانىپ، ادامزاتتىڭ ماتەريالدىق تۇرمىس ماسەلەسىن شەشىپ وتىرادى. مۇنداي ۆندىرىستىك ارەكەت — ادام تانىمى دامۋىنىڭ نەگىزگى قاينارى.

ادامنىڭ قوعامدىق ٴامالياتى ۆندىرىستىك ارەكەتپەن — ٴبىر عانا

* ٴبىزدىڭ پارتيامىزدا ٴبىر ٴبولىم جياۋتياۋجۋيىشىل جولداستار ۇزاق ۋاقىت بويىنا جۇڭگو گەميڭىنىڭ تاجىريبەسىنەن باس تارتىپ، «ماركسيزم — جياۋتياۋ ەمەس، ٴىس - ارەكەتتىڭ قىبلاناماسى» دەگەن اقيقاتتى مويىنداماي، ماركسيزم كىتاپتارىنان تالعاۋسىز - تالداۋسىز الىنعان جەكە ٴسوز - سويلەمدەر ارقىلى جۇرتتى ۇرەيلەندىرۋمەن عانا بولدى. تاجىريبەشىلدىككە سالىنعان تاعى ٴبىر ٴبولىم جولداستار ۇزاق ۋاقىت بويىنا جەكە باستارىنىڭ مارداىمسىز تاجىريبەلەرىنە جابىسىپ الىپ، ٴنازاريانىڭ گەميگەدىك ٴامالياتتاعى ماڭىزدىلىعىن تۇسىنبەدى، گەميڭنىڭ ٴبۇتىن جاعدايىن كورمەدى، قىزمەتتى جاپا شەگىپ ىستە-سەدە، كوزسىزدىكپەن ىستەدى. بۇل ەكى ٴتۇرلى جولداستاردىڭ قاتە يدەيالارى، اسىرەسە جياۋتياۋجۋيلىك يدەيا 1931 — 1934 - جىلدارى جۇڭگو گەميڭىن اسا ۇلكەن زيانعا ۇشىراتتى، ال جياۋتياۋجۋيە-

فورمامەن شەكتەلىپ قالمايدى، ونىڭ تاپتىق كوٴرەس، ساياسي ٴومىر، عىلىم جانە كوركەمونەر ارەكەتتەرى سياقتى الۋان ٴتۇرلى باسقا دا فورمالارى بولادى، قىسقاسى، قوعامداعى ٴىس جوٴزىندىك ٴومىردىڭ بارلىق سالاسىنا قوعامدىق ادامدار قاتىناسىپ وتىرادى. سوندىقتان، ادامنىڭ تانىمى ادام مەن ادامنىڭ ٴارتۇرلى قارىم-قاتىناسىن ماتەريالدىق تۇرمىستان عانا ەمەس، ساياسي ومىردەن دە، مادەني ومىردەن دە (ماتەريالدىق تۇرمىسپەن تىعىز بايلانىستى) تۇرلىشە دارەجەدە ٴبىلۋ ارقىلى قالىپتاسادى. ولاردىڭ ىشىندە اسىرەسە تۇرلىشە فورماداعى تاپتىق كوٴرەس ادام تانىمىنىڭ داموۋىنا تەرەڭ ىقپال جاسايدى. تاپتىق قوعامدا ٴاربىر ادام بەلگىلى تاپتىق ورىندا تۇرىپ ٴومىر سۇرەدى، ٴارتۇرلى يدەيالاردىڭ تاپتىق تاڭبا باسىلماۋى مايتىنى بولمايدى.

ماركسشىلدەر ادامزات قوعامىنىڭ وندىرىستىك ارەكەتى بىردەن-بىرگە، تومەنگى ساتىدان جوعارعى ساتىعا قاراي دامىپ وتىرادى،

شىلدەر ماركسيزىم تونىن جامىلىپ الىپ، كوپتەگەن جولداستاردى اداستىردى. ماۋ زىدۇڭ جولداستىڭ «ٴامالىيات جونىندە» دەگەن ەڭبەگى ماركستىك تانىم ٴنازارياسىنىڭ كوزقاراسىن قولدانا وتىرىپ، پارتيا ىشىندەگى جۇڭگۋانجۋيىلىك قاتەلىكتەردى — جياۋتياۋجۋيىلىكتى جانە تاجىريبەشىلدىكتى، اسىرەسە جياۋتياۋجۋيىلىكتى اشكەرەلەۋ ٴۇشىن جازىلعان بولاتىن. بۇل ەڭبەكتە ٴامالياتقا جەڭىل-جەلپى قارايتىن جياۋتياۋجۋيىدى — جۇڭگۋانجۋيىدى اشكەرەلەۋ باستى ٴتۇيىن ەتىلگەندىكتەن، بۇعان «ٴامالىيات جونىندە» دەپ تاقىرىپ قويىلعان. ماۋ زىدۇڭ جولداس وسى ەڭبەكتە باياندالعان كوزقاراسى نەگىزىندە يان-اندانعى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى اسكەري-ساياسي داشۋەدە لەكسيا وقىعان بولاتىن.

سونىدىقتان ادامىداردىڭ تانىمى دا ــ مەيىلى تابيعات جونىنىدە بولسىن، مەيلى قوعام جونىندە بولسىن ــ بىردەن ـ بىرگە، تومەنگى ساتىدان جوعارعى ساتىعا قاراي دامىپ وتىرادى، ياعنىي تايازدان تەرەڭدەيدى، ٴبىر جاقتىلىقتان كوپ جاقتىلىققا جەتەدى دەپ قارايدى. وتە ۇزاق تاريحي ٴداۋىر بارىسىندا جۇرت قوعام تاريحىن تەك ٴبىرجاقتىلى تۇسىنىۋمەن عانا شەكتەلىپ كەلىىگەن ەدى، بۇل، ٴبىر جاعىنان، قاناۋشى تاپتاردىڭ ٴبىرجاقتىلى كوزقاراستارى قوعامنىڭ تاريحىن ۇدايى بۇرمالاپ كەلگەندىكتەن بولسا، ەندى ٴبىر جاعىنان، ٴوندىرىس كولەمىنىڭ تار بولعاندىعى ادامداردىڭ وي ـ ٴورىسىن شەكتەپ وتىرعاندىقتان بولدى. تەك الىپ ٴوندىرىگىش كۇشپەن ــ ٴىرى ونەركاسىپپەن قوسا تاياۋ زامانعى پرولەتاريات پايدا بولعان كەزدە عانا ادامدار قوعام تاريحىنىڭ دامۋى جونىندە جان ـ جاقتىلى، تاريحي تۇسىنىك الىپ، قوعام تۋرالى تانىىمدى عىلىمعا اينالىدىرا الدى، مىنە بۇل ــ ماركسىزىمنىڭ عىلىم.

ماركسىشىلدەر تەك ادامداردىڭ قوعامدىق ٴامالياتى عانا ادامداردىڭ سىرتقى دۇنيە تۋرالى تانىمىنىڭ اقيقاتتىلىعىنىڭ ولشەمى بولا الادى دەپ قارايدى. ٴىس جۇزىندەگى احۋال مىناداي: تەك قوعامدىق ٴامالىيات بارىسىندا (ماتەريالدىق ٴوندىرىس بارىسىىندا، تاپتىق كۇرەس بارىسىندا، عىلمي تاجريبە بارىسىىندا) ادامدار ٴوز يدەيالارىندا الدىن الا ويىلاعان ناتيجەگە جەتىكەن كەزدە عانا ادامىدار تانىمىنىڭ شىندىعى دالەلدەنەدى. ادامدار قىزمەتتە تابىسقا، ياعني الدىن الا ويلاعان ناتيجەگە جەتەمىز دەسە، وزدەرىنىڭ يدەيالارىن كىگۋاندىق سىرتىقى دۇنيەنىڭ زاڭدىلىقىتارىنا ٴسوزسىز ۇيلەسىترۋ كەرەك، ەگەر ۇيلەسىترمەسە ٴامالياتتا جەڭىلىسكە ۇشىرايدى. ادامدار

جەڭىلىستى باستان كەشىرگەنىنەن كەيىن، جەڭىلىستەن ساباق الادى دا، ٴوزدەرىنىڭ ىدەياسىن تۇزەتىپ، سىرتقى دۇنيەنىڭ زاڭدىلىق- تارىنا ۇيلەسىتىرىپ، جەڭىلىستى جەڭىسكە اينالدىراتىن بولادى، «جەڭىلىس ـــ جەڭىستىڭ اناسى» جانە «ٴبىر ساتىسىزدىق ـــ ٴبىر ساباق» دەۋدىڭ ٴوزى وسى داۋلىدى كورسەتەدى. بيانجيڭدىق ۋيۋۇلۇنىنىڭ تانىم ٴنازارياسى ٴامالياتتى ٴبىرىنشى ورىنعا قويادى دا، ادامداردىڭ تانىمى ٴامالياتتان تيتتەي دە قول ۇزە المايدى دەپ قارايدى، ٴامالياتتىڭ ماڭىزدىلىعىن مويىندامايتىن جانە تانىمدى ٴامالياتتان بولە قارايتىن بارلىق قاتە ٴنازاريالاردى قاعىپ تاستاپ وتىرادى. لەنين بىلاي دەيدى: «ٴامالىيات (ٴنازاريالىق) تانىمنان جوعارى، ويتكەنى وندا تەك جالپىلىق قاسيەت قانا ەمەس، سونىمەن قاتار تىكەلەي رىيالدىق قاسيەت تە بار.»① ماركستىك فيلوسوفيا- نىڭ ـــ بيانجيڭدىق ۋيۋۇلۇنىڭ وتە ايقىن ەكى ەرەكشەلىگى بار: ٴبىرى ـــ ونىڭ تاپتىق سيپات الاتىندىعى، بيانجيڭدىق ۋيۋۇلۇنىڭ پرولەتارياتقا قىزمەت ەتەتىندىگىن اشىقتان-اشىق جارىيالايتىندىعى؛ ەندى ٴبىرى ـــ ونىڭ ٴامالياتتىق سيپات الاتىندىعى، ٴنازاريانىڭ ٴامالياتقا باعىنىشتىلىق قاتىناسىن، ٴنازاريانىڭ نەگىزى ٴامالىيات ەكەندىگىن، ال ٴنازاريانىڭ قايتا ورالىپ كەلىپ ٴامالياتقا قىزمەت ەتەتىندىگىن باسا كورسەتەتىندىگى. تانىمنىڭ نەمەسە ٴنازاريانىڭ اقيقاتتىعى ياكي اقيقات ەمەستىگى جوڭۋاندىق سەزىمىنىڭ قالاي بولۋىنا قاراي بەلگىلەنبەيدى، قايتا كىڭۋاندىق-قوعامدىق ٴامالىيات- تىڭ ناتيجەسىنىڭ قالاي بولۋىنا قاراي بەلگىلەنەدى. تەك قوعامدىق ٴامالىيات قانا اقيقاتتىڭ ولشەمى بولا الادى. ٴامالياتتىق كوزقاراس بيانجيڭدىق ۋيۋۇلۇنىڭ تانىم ٴنازارياسىنىڭ ٴبىرىنشى جانە

نەگىزگى كوزقاراسى②.

ەندەشە، ادامنىڭ تانىمى، زاتىندا، ٴامالياتتان قالاي تۋىلادى، ٴامالياتقا قالاي قىزمەت ەتەدى؟ مۇنى تەك تانىمنىڭ دامۋ بارىسىنا كوز جىبەرگەندە عانا ايقىن تۇسىنۋگە بولادى.

ٴاسىلى ادام ٴامالىيات بارىسىندا، العاشىندا بارىستاعى زاتتار-دىڭ قۇبىلىس جاقتارىن، زاتتاردىڭ جەكە جاقتارىن، زاتتاردىڭ اراسىنداعى سىرتقى بايلانىستاردى عانا كورەدى. مىسالى، تەكسەرۋ قىزمەتىمەن يان-انعا سىرتتان كەلگەن ادامدار العاشقى ٴبىر-ەكى كۇن ىشىندە يان-اننىڭ جەر جاعدايىن، كوشەلەرىن، ۇيلەرىن كورەدى، كوپتەگەن ادامدارمەن كەزدەسەدى، قوناقاسىلارعا، ساۋىق كەشتەرگە جانە بۇقارالىق جينالىستارعا قاتىناسادى، ٴتۇرلى سوزدەردى ەستيدى، ٴتۇرلى حۇجاتتاردى وقيدى، مىنە بۇلار — زاتتاردىڭ قۇبىلىستارى، زاتتاردىڭ جەكە جاقتارى جانە وسى زاتتاردىڭ سىرتقى بايلانىستارى. بۇل تانىمنىڭ سەزىمدىك ساتىسى، ياعني ٴتۇيسىنۋ جانە اسەرلەنۋ ساتىسى دەپ اتالادى. اتاپ ايتقاندا، يان-انداعى وسى ايىرىم-ايىرىم زاتتار تەكسەرۋ ۇيىرمەسىندەگى مىرزالاردىڭ سەزىم مۇشەلەرىنە اسەر ەتىپ، ولاردى تۇيسىندىرەدى، ولاردىڭ ساناسىندا ٴبىرسىپىرا اسەرلەر تۋدىرادى، سونداي-اق بۇل اسەرلەر اراسىنداعى جالپىلاما سىرتقى بايلانىستى تۋدىرادى، بۇل — تانىمنىڭ ٴبىرىنشى ساتىسى. بۇل ساتىدا ادامدار تەرەڭ ۇعىمعا يە بولا قويمايدى، لوگيكاعا ساي كەلەتىن (ياعني وي قيسى-نىنا ساي كەلەتىن) قورىتىندى جاساي المايدى.

قوعامدىق ٴامالياتتىڭ ۇلاسا بەرۋى ادامدارعا ٴامالياتتا تۇيسىن-گەن جانە اسەر العان زاتتارىن تالاي رەت قايتالاتادى، سونىمەن

ادامداردىڭ ساناسىندا تانىم بارىسىنداعى كەنەت وزگەرىس (سەكىرۋ) پايدا بولادى، ۇعىم تۋىلادى. ۇعىمنىڭ ٴوزى زاتتاردىڭ قۇبىلىستارىن، زاتتاردىڭ جەكە جاقتارىن، ولاردىڭ سىرتقى بايلا- نىستارىن عانا ەمەس، زاتتاردىڭ ٴمانىن، زاتتاردىڭ جالپى تۇلعا- سىن، زاتتاردىڭ ىشكى بايلانىستارىن يگەرەدى. ۇعىم مەن تۇيسىك سان جاعىنان عانا پارىقتالماي، ساپا جاعىنان دا پارىقتالادى. وسىلايشا ىلگەرىلەي بەرگەندە، تۇجىرىمداۋ مەن پايىمداۋ تاسىلدەرى ارقىلى لوگيكاعا ۇيلەسەتىن قورىتىندى شىعارۋعا بولادى. «ٴۇش پاتشالىق تۋرالى اڭگىمە»دەگى «قاباعىڭدى تۇيسەڭ-اق وي تۋادى» دەگەن ٴسوز، ٴبىزدىڭ ادەتتە ايتا بەرەتىن «ويلانىپ كورەيىنشى» دەيتىنىمىز ادامنىڭ ۇعىم ارقىلى تۇجىرىم جاسايتىندىعىن جانە پايىمداۋ جاسايتىندىعىن كورسەتەدى. بۇل ــ تانىمنىڭ ەكىنشى ساتىسى. سىرتتان كەلگەن تەكسەرۋ ۇيىرمەسىندەگى مىرزالار ٴار- تۇرلى ماتەريالداردى جيناپ الىپ، ونىڭ ۇستىنە وزدەرى «ويلانىپ كورگەنىنەن» كەيىن، ولار: «گوٴكچانداڭنىڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ ساياساتى دايەكتى، ادال جانە شىنايى سايا- سات ەكەن»، ــ دەگەن تۇجىرىمعا كەلە الادى. ولار وسى تۇجىرىمعا كەلگەنىنەن كەيىن، ەگەر وزدەرى دە شىنىماقتاسىپ وتاندى قۇتقارۋ ىسىنە ادال بولاتىن بولسا، وندا ونان ٴارى ىلگەرىلەي ٴتۇسىپ: «جا- پون باسقىنشىلارىنا قارسى ۇلتتىق بىرلىكساپ تابىسقا جەتەدى»، ــ دەگەن قورىتىندى جاساي الادى. ۇعىمنىڭ، تۇجىرىمداۋدىڭ جانە پايىمداۋدىڭ بۇل ساتىسى ادامداردىڭ ٴبىر زاتتى تۇتاس تانۋى بارىسىنداعى ەڭ ماڭىزدى ساتى، ياعني اقىلدىق تانىم ساتىسى بولىپ تابىلادى. تانىمنىڭ ناعىز مىندەتى ــ ٴتۇيسىنۋ ارقىلى ويلاۋعا جەتۋ،

بىرتە-بىرتە كەڭەيتۋاندىق زاتتاردىڭ ىشكى قايشىلىقتارىن تۇسىنۋگە،
ولاردىڭ زاڭدىلىقتارىن تۇسىنۋگە جانە ٴبىر بارىس پەن ەكىنشى
ٴبىر بارىستىڭ اراسىنداعى ىشكى بايلانىستاردى تۇسىنۋگە جەتۋ،
ياعني لوگيكالىق تانىمعا جەتۋ. قايتالاپ ايتقاندا، لوگيكالىق تانىم-
نىڭ سەزىمدىك تانىمنان وزگەشە بولاتىندىعى مىنادا: سەزىمدىك
تانىم زاتتاردىڭ جەكە جاقتارىنا، قۇبىلىستارىنا، سىرتقى بايلانىس-
تارىنا ٴتان نارسە، ال لوگيكالىق تانىم اناعۇرلىم ىلگەرىلەي
ٴتۇسىپ، زاتتاردىڭ جالپى تۇلعاسىنا، مانىنە، ىشكى بايلانىستارىنا
دەيىن جەتكەن نارسە، ول اينالاداعى دۇنيەنىڭ ىشكى قايشىلىقتارىن
اشۋعا دەيىن بارادى، سوندىقتان اينالاداعى دۇنيەنىڭ تۇتاس
تۇلعاسىنان، اينالاداعى دۇنيەنىڭ بارلىق جاقتارداعى ىشكى بايلا-
نىسىنان اينالاداعى دۇنيەنىڭ دامۋىن يگەرەدى.

ٴامالياتتى نەگىز ەتكەن، تايازدان تەرەڭگە جەتەتىن تانىمنىڭ
دامۋ بارىسى جونىندەگى بيانجيڭدىق-ۋىيۋۇلۇندىك مۇنداي ٴنازاريا-
نى ماركسيزمگە دەيىن ەشكىم وسىنداي شەشكەن ەمەس. ماركسىزمنىڭ
ۋىيۋۇلۇن بۇل ماسەلەنى تۇڭعىش رەت دۇرىس شەشتى، تانىمنىڭ
تەرەڭدەي بەرەتىن قوزعالىسىن، قوعامداعى ادامداردىڭ ٴوندىرىس
پەن تاپتىق كۇرەستىڭ كۇردەلى جانە ۇنەمى قايتالاپ وتىراتىن
ٴامالياتىندا سەزىمدىك تانىمنان لوگيكالىق تانىمعا وتەتىن قوزعالى-
سىن ۋىيۋۇلۇندىك جانە بيانجيڭدىق تۇرعىدان كورسەتتى. لەنين
بىلاي دەيدى: «ماتەريانىڭ، تابيعات زاڭىنىڭ ابستراكتسياسى،
قۇننىڭ ابستراكتسياسى، تاعى-تاعىلار، ٴبىر سوزبەن ايتقاندا،
بارلىق علمي (ساندىراق ەمەس، دۇرىس، تياناقتى) ابستراكتسيالار
تابيعاتتى ونان ٴارى تەرەڭ، ونان ٴارى دۇرىس، ونان ٴارى

تولىق بەينەلەيدى.»[3] ماركسيزم ـ لەنينيزم بىلاي دەپ قارايدى: تانىم بارىسنداعى ەكى ساتىنىڭ ەرەكشەلىگى مىناۋ، تومەنگى ساتىدا تانىم سەزىمدىك بولىپ بەينەلەنەدى، ال جوعارعى ساتىسدا تانىم لوگيكالىق بولىپ بەينەلەنەدى، ٴبىراق بۇل ساتىلاردىڭ قاي ـ قايسىسى دا ٴبىرتۇتاس تانىم بارىسنداعى ساتى بولىپ تابىلادى. سەزىمدىك تانىم مەن اقىلدىق تانىم سيپاتى جاعىنان وزگەشە بولعانىمەن، ٴبىراق ٴبىر ـ بىرىنەن ايىرىلمايدى، ولار ٴاماليات نەگىزىندە بىرلىككە كەلەدى. ٴبىزدىڭ ٴاماليatىمىز مىنانى دالەلدەيدى: ٴبىز سەزگەن نارسەلەرىمىزدى دەرەۋ ۇعىنا قويمايمىز، تەك ۇعىنعان نارسەلەرىمىزدى عانا ونان ٴارى تەرەڭ سەزە الامىز. تۇيسىك قۇبىلىس ماسەلەسىن عانا شەشەدى، ٴمان ماسەلەسىن ٴنازاريا عانا شەشەدى. بۇل ماسەلەلەردى شەشۋدە ٴاماليatتان تيتتەي دە قول ۇزۋگە بولمايدى. ٴارقانداي ادام قانداي ٴبىر زاتتى تانيمىن دەسە سول زاتپەن ارالاسۋى، ياعني ونىڭ ٴومىرى (ٴاماليatى) سول زاتتىڭ ورتاسىندا ٴوتۋى كەرەك، بۇدان باسقا شارا جوق. فەودالدىق قوعامدا تۇرىپ كاپيتاليستىك قوعامنىڭ زاڭدىلىعىن الدىن الا ٴبىلۋ مۇمكىن ەمەس ەدى، ويتكەنى كاپيتاليزم ٴالى پايدا بولماعان ەدى، مۇنداي ٴاماليات ٴالى جوق ەدى. ماركسيزم كاپيتاليستىك قوعامنىڭ عانا تۋىندىسى بولا الدى. ماركستىڭ ەركىن كاپيتاليزم داۋىرىندە تۇرىپ جيانگەرلىك ٴداۋىردىڭ كەيبىر ەرەكشە زاڭدىلىقتارىن كۇنى بۇرىن، ناقتى ٴبىلۋى مۇمكىن ەمەس ەدى، ويتكەنى كاپيتاليزمنىڭ سوڭعى ساتىسى بولىپ تابىلاتىن جيانگەرلىك ٴالى جەتىپ كەلمەگەن، مۇنداي ٴاماليات ٴالى جوق ەدى، بۇل مىندەتتى تەك لەنين مەن ستالين عانا وتەي الدى. ماركس، ەنگەلس،

لەنيىن، ستالىيىن وزدەرىنىڭ ٴنازارىيالارىن دانىشپاندىقتارىنىڭ بولۋىنان تىس، كوبىنەسە، وزدەرى سول كەزدەگى تاپتىق كۇرەس پەن علمي تاجىريبە ٴامالىياتىنا تىكەلەي قاتىناسىپ وتىرعاندىقتارىنان جاساي الدى، وسى ٴبىر سوڭعى شارت بولمايىنشا، دانىشپاندىقتىڭ قاندايى بولسادا تابىسقا جەتكىزە المايتىن بولار ەدى. «شيۋساي ۇيدەن شىقپاي-اق الەمدەگى ىستەردىڭ ٴبارىن بىلەدى» دەۋ تەحنيكا دامىماعان ەرتە زاماندا بوس ٴسوز ەدى، ال تەحنيكا دامىعان قازىرگى زاماندا بۇل ٴسوزدى جۇزەگە اسىرۋ مۇمكىن بولسا دا، ٴبىراق ناعىز تىكەلەي بىلەتىندەر الەمدە ٴامالىياتتى باسىنان كەشىرگەن ادامدار عانا، مۇنداي ادامدار وزدەرىنىڭ ٴامالىياتى بارىسىندا «ٴبىلىم»گە يە بولادى، ال بۇل ٴبىلىم جازۋ-سىزۋ جانە تەحنيكا ارقىلى تارالىپ «شيۋساي»دىڭ قولىنا تۇسەدى دە، شيۋساي جاناما تۇردە «الەمدەگى ىستەردى بىلە الادى». بەلگىلى ٴبىر زاتتى نەمەسە كەيبىر زاتتاردى تىكەلەي تانۋ ٴۇشىن ريالدىقتى وزگەرتەتىن، بەلگىلى ٴبىر زاتتى نەمەسە كەيبىر زاتتاردى وزگەرتەتىن ٴامالىياتتىق كۇرەسكە تىكەلەي قاتىناسۋ قاجەت، سوندا عانا سول زاتتىڭ نەمەسە سول زاتتاردىڭ قۇبىلىستارىمەن ارالاسۋعا بولادى، سونداي-اق ريالدىقتى وزگەرتەتىن ٴامالىياتتىق كۇرەسكە تىكەلەي قاتىناسقاندا عانا سول زاتتىڭ نەمەسە سول زاتتاردىڭ ٴمانىن اشىپ، ولاردى تۇسىنۋگە بولادى. كەيبىرەۋلەر مۇنى قاساقانا بۇرمالاپ قارسى ٴسوز ايتقانىمەن، ٴامالىياتتا ٴارقانداي ادامنىڭ جۇرەتىن تانىم جولى، مىنە، وسى. دۇنيەدە ەڭ كۇلكىلى قالاتىن «بىلگىشتەر» ٴجۇردىم-باردىم تىڭداۋدان الىنعان شالا-شارپى بىلىمدەرىمەن وزدەرىن «الەمدەگى ٴبىرىنشى ادامىن» دەپ ەسەپتەيدى، بۇل ٴالى بىلمە-

گەن الەك بولادىنىڭ ٴوزى. ٴبىلىم ماسەلەسى ــ عىلىم ماسەلەسى،
ول تیىتەي دە جالعانىدى جانە داندایسىۋدى كوتەرمەيدى، قايتا
ونىڭ كەرى جاعىن ــ ادال جانە كىشپەيىل پوزيتسيادا بولۋدى
مىندەتتى تۇردە قاجەت ەتەدى. ٴبىلىم الامىن دەسەڭ، رياليدىقتى
وزگەرتەتىن ٴامالياتقا قاتىناسۋىڭ كەرەك. ٴناشپۇتتىڭ ٴدامىن بىلە-
مىن دەسەڭ، ونى وزگەرتۋىڭ ــ جەپ كورۋىڭ كەرەك. يۇانزىنىڭ
ٴتۇزىلىسى مەن سيپاتىن بىلەمىن دەسەڭ، فيزيكالىق جانە حيميالىق
تاجىريبە جاساپ، يۇانزىنىڭ ٴمان-جايىن وزگەرتۋىڭ كەرەك.
گىميڭنىڭ ٴتازارياسى مەن ٴادىسىن بىلەمىن دەسەڭ، گىميڭگە
قاتىناسۋىڭ كەرەك. بارلىق ناعىز ٴبىلىم تىكەلەي تاجىريبەدەن تۋادى.
ٴبىراق ادام بارلىق نارسەنى تىكەلەي تاجىريبەدەن وتكىزە المايدى،
ٴىس جۇزىندە ٴبىلىمنىڭ دەنى جاناما تاجىريبەدەن تۋعان نارسەلەر،
ەرتە زامانىنان قالعان جانە شەتتەن كەلگەن بىلىمدەردىڭ ٴبارى،
مىنە، وسىنداي. بۇل بىلىمدەر بۇرىنعى ادامدار مەن بوگدە ادام-
داردىڭ تىكەلەي تاجىريبەلەرىنەن تۋعان نارسەلەر، ەگەر ول
بۇرىنعى ادامدار مەن بوگدە ادامداردىڭ تىكەلەي تاجىريبەلەرىنەن
وتكەن كەزدە، لەنين ايتقان شارتقا ساي كەلەتىن بولسا: «عىلىمي
ابستراكتسيا» بولسا، كىمگۋاندىق زاتتاردى عىلمي تۇردە بەينەلەگەن
بولسا، وندا بۇل بىلىمدەر سەنىمدى بولادى، ايتپەسە سەنىمدى
بولمايدى. سوندىقتان، ٴبىر ادامنىڭ ٴبىلىمى ەكى بولىمنەن ــ
تىكەلەي تاجىريبە مەن جاناما تاجىريبەدەن تىسقارى بولا المايدى.
دەمەك، مەن ٴۇشىن جاناما تاجىريبە بولاتىن نارسە باسقالار ٴۇشىن،
ٴبارىبىر، تىكەلەي تاجىريبە. سوندىقتان، بىلىمدەردى تۇتاس العان-
دا، ەشقانىداي ٴبىلىم تىكەلەي تاجىريبەدەن قول ۇزە المايدى.

ٴارقانداي ٴبىلىمنىڭ قاينارى كەڭۋاندىق سىرتقى دۇنيەدەن ادامنىڭ سەزىم مۇشەلەرى الاتىن تۇيسىكتەردە، كەمدە-كەم بۇل تۇيسىكتى مويىنداماسا، تىكەلەي تاجىريبەنى مويىنداماسا، ريالدىقتى وزگەرتەتىن ٴامالياتقا تىكەلەي قاتىناسۋدى مويىنداماسا، ول ۋيۋۇلۇنشى ەمەس. «بىلگىشتەر»دىڭ كۇلكىگە قالاتىن سەبەبى، مىنە، وسىندا. جۇڭگو-لىقتاردىڭ: «جولبارىستىڭ اپانىنا كىرمەسەڭ، ونىڭ بالاسىن ۇستاي المايسىڭ»، — دەگەن كونە ٴسوزى بار. بۇل ٴسوز ادامدار-دىڭ ٴامالياتى ٴۇشىن اقيقات، سول سياقتى تانىم ٴنازارياسى ٴۇشىن دە اقيقات بولىپ تابىلادى. ٴامالياتتان قول ۇزگەن تانىمنىڭ بولۋى مۇمكىن ەمەس.

ريالدىقتى وزگەرتەتىن ٴامالىيات نەگىزىندە تۋاتىن بيانجىڭدىق ۋيۋۇلۇنىڭ تانىم قوزعالىسىن — تانىمنىڭ بىرتىندەپ تەرەڭدەي تۇسەتىن قوزعالىسىن ايقىنداۋ ٴۇشىن تومەندە تاعى بىرنەشە ناقتى مىسالدار كەلتىرەيىن.

پرولەتاريات كاپيتاليستىك قوعامدى تانۋدا ٴوز ٴامالياتىنىڭ باستاپقى داۋىرىندە — ماشينالاردى قيراتۋ جانە زىڭالىق كۇرەس داۋىرىندە تەك سەزىمدىك تانىم ساتىسىندا عانا بولدى، كاپيتا-ليزمنىڭ ٴتۇرلى قۇبىلىستارىنىڭ جەكە جاقتارى مەن سىرتقى بايلانىستارىن عانا تانىدى. ول كەزدە پرولەتاريات ٴالى «وزىن-دىك تاپ» ەدى. الايدا پرولەتاريات ٴوز ٴامالياتىنىڭ ەكىنشى داۋىرىنە — سانالى، ۇيىمداسقان ىقتىسادي كۇرەس پەن ساياسي كۇرەس داۋىرىنە جەتكەندە، ٴامالياتتى باستان كەشىرۋى ناتيجە-سىندە، ۇزاق ۋاقىتتىق كۇرەس تاجىريبەلەرىنە قول جەتكىزۋى ناتيجەسىندە، ماركس پەن ەنگەلستىڭ وسى ٴار الۋان تاجىريبە-

لەردى علمي ادىسپەن قورتىندىلاپ، ماركسيزم ٴنازارياسىن جارىقا شعارۋى، مۇنىمەن پرولەتارياتتىڭ تاربيەلەنۋى ناتيجەسىندە پرولەتاريات كاپيتاليستىك قوعامنىڭ ٴمانىن ٴتۇسىندى، قوعامداعى تاپتاردىڭ قاناۋ قاتىناستارىن ٴتۇسىندى، پرولەتارياتتىڭ تاريحي مىندەتىن ٴتۇسىندى، وسى كەزدە پرولەتاريات «ٴوزى ٴۇشىندىك تاپ» قا اينالدى.

جۇڭگو حالقىنىڭ جيانگەرلەردى تانۋى دا وسىنداي بولدى. ٴبىرىنشى ساتى ٴۇستىرت، سەزىمدىك تانىم ساتىسى بولدى، ول تايپيڭ تيانگو قوزعالىسىنداعى جانە يىحەتۋان قوزعالىسىنداعى سيىرا پايۋايجۋيىلىك كۇرەستەردە بەينەلەندى. ەكىنشى ساتىدا عانا اقىلدىق تانىم ساتىسىنا ٴوتتى دە، جيانگەرلەردىڭ ىشكى جانە سىرتقى ٴتۇرلى قايشىلىقتارىن كوردى، سونىمەن بىرگە جيانگەرلەردىڭ جۇڭگونىڭ مايباندار تابىمەن جانە فەودال تابىمەن بىرلەسىپ، جۇڭگونىڭ حالىق بۇقاراسىن ەزىپ-قاناۋىنىڭ ٴمانىن دە كوردى، بۇل تانىم 1919 - جىلعى 4 - ماي قوزعالىسىنىڭ الدى-ارتىندا عانا باستالدى.

ەندى سوعىسقا كوز جىبەرەيىك. سوعىسقا باسشىلىق ەتۋشىلەر، ەگەر سوعىس تاجىريبەسى جوق ادامدار بولسا، ولار ناقتى سوعىستىڭ (ٴبىزدىڭ وتكەندەگى 10 جىلدىق جەر گەميگى سوعىسىمىز سياقتى) تەرەڭ جەتەكشى زاڭىن باستاپقى ساتىدا تۇسىنبەيدى. ولار باستاپقى ساتىدا تەك كوپتەگەن سوعىستارعا تىكەلەي قاتىناسىپ تاجىريبە الادى، سونداي-اق سوعىستاردا كوبىرەك جەڭىلىسكە ۇشىرايدى. سولاي بولعانىمەن دە بۇل تاجىريبەلەردىڭ (جەڭىس، اسىرەسە جەڭىلىس تاجىريبەلەرىنىڭ) ناتيجەسىندە، ولار بۇكىل

سوعىستىڭ ىشكى بولەگىن تۇتاس قامتىعان نارسەلەردى، ياعني سول ناقتى سوعىستىڭ زاڭدىلىعىن تۇسىنەتىن بولادى، جانە لۇەمەن تاكتيكانى ۇعىناتىن بولادى، ^سويتىپ، سوعىسقا سەنىمدى تۇردە جەتەكشىلىك ەتەتىن بولادى. وسى كەزدە ەگەر ونىڭ ورنىنا تاجىريبەسى جوق ادام جەتەكشىلىك ەتۋگە قويىلاتىن بولسا، وندا ول دا ^بىرقىدىرۋ جەڭىلىستەرگە ۇشىراعاننان كەيىن عانا (تاجىريبە العاننان كەيىن عانا) سوعىستىڭ دۇرىس زاڭدارىن تۇسىنەتىن بولادى.

كەيبىر جولداستاردىڭ ^بىر قىزمەت مىندەتىن قابىلداۋعا باتىلى بارماعاندا، اتقارىپ كەتۋگە سەنە المايمىن دەيتىنىن ^جيى-^جيى ەستيمىز. نەگە سەنە المايدى؟ ويتكەنى ولار بۇل قىزمەتتىڭ مازمۇنى مەن شارت-جاعدايى تۋرالى زاڭدىلىقتى تۇسىنىككە يە ەمەس، نە ولار مۇنداي قىزمەتكە ەشۋاقىتتا ارالاسىپ كورمەگەن، نە كوپ ارالاسپاعان، سوندىقتان ولار بۇل قىزمەتتىڭ زاڭدىلىقتارى تۋرالى ەشنارسە ايتا المايدى. ال قىزمەتتىڭ احۋالىن جانە شارت-جاعدايى مۇقيات تالداپ بەرگەننەن كەيىن، ولار ^بىرشاما سەنىمگە يە بولادى دا، بۇل قىزمەتتى ىستەۋگە ريزالىق بىلدىرەدى. ەگەر وسى ادامدار بۇل قىزمەتتى ^بىر مەزگىل ىستەپ، سول قىزمەتتە تاجىريبەگە يە بولسا، ونىڭ ۇستىنە ولار ماسەلەگە جۇگۇاندى، ^بىر-جاقتى، ^ۇستىرت قارايتىن ادامدار بولماي، قايتا احۋالدى كىشىيەيلدىلىكپەن زەر سالا زەرتتەيتىن ادامدار بولسا، وندا ولار قىزمەتتى قالاي جۇرگىزۋ قاجەت ەكەندىگى جونىندە وزدەرى قورتىندى جاساي الادى، ولاردىڭ قىزمەتتەگى باتىلدىعى دا اناعۇرلىم ارتادى. ماسەلەگە جۇگۇاندى، ^بىرجاقتى جانە ^ۇستىرت قارايتىن ادامدار عانا

ٴبىر جەرگە بارا قالسا، سول ورتانىڭ احۋالىمەن جۇمىسى بولماي، ٴىستىڭ جالپى تۇلعاسىنا (ٴىستىڭ تارىيحىنا جانە ونىڭ قازىرگى جالپى جاعدايىنا) كوز جىبەرمەي، ٴىستىڭ مانىنە (ٴىستىڭ سيپاتىنا جانە بۇل ٴىستىڭ باسقا ىستەرمەن بولعان ىشكى بايلانىستارىنا) جەتپەي تۇرىپ، وزىمدىكى ٴجون دەپ جارلىق شاشىپ، بۇيرىق تۇسىرۋگە سالىنادى، مۇنداي ادامدار سۇرىنبەي قالمايدى.

بۇعان قاراعاندا، تانىم بارىسىنىڭ ٴبىرىنشى قادامى سىرتقى دۇنيەگە ارالاسا باستاعاندىق بولادى، بۇل ٴتۇيسىنۋ ساتىسىنا جاتادى. ەكىنشى قادامى تۇيسىنۋلەردەن الىنعان مالىمەتتەردى جيناقتاپ رەتكە سالۋ جانە وڭدەۋ بولادى، بۇل ٴۇعىنۋ، تۇجىرىمداۋ جانە پايىمداۋ ساتىسىنا جاتادى. تۇيسىنۋلەردەن الىنعان مالىمەتتەر وتە مول (ۇساق-تۇيەك ەمەس) ٴارى شىندىققا ۇيلەسىمدى (جاڭ-ساق سەزىم ەمەس) بولعاندا عانا وسىنداي مالىمەتتەرگە نەگىزدەلە وتىرىپ، دۇرىس ۇعىم مەن دۇرىس لوگيكا جاساپ شىعۋعا بولادى.

مۇندا باسا كورسەتۋگە ٴتيىستى ماڭىزدى ەكى ٴتۇيىن بار. ٴبىرىنشىسى جوعارىدا ايتىلدى، بۇل ارادا تاعى دا قايتالاپ ايتامىن، ول — اقىلدىق تانىمنىڭ سەزىمدىك تانىمعا باعىنىشتىلىعى تۋرالى ماسەلە. كىمدە-كىم اقىلدىق تانىم سەزىمدىك تانىمنان تۋمايدى دەپ ساناسا، ول — ۋيشىنلۇنشى. فيلوسوفيا تارىيحىندا «ۋيليلۇن» دەپ اتالاتىن اعىم بولدى، ول تەك اقىلدىڭ راستىعىن عانا مويىن-دادى، تاجىريبەنىڭ راستىعىن مويىندامادى، تەك اقىل عانا سەنىمدى، سەزىمدىك تاجىريبە سەنىمسىز دەپ ەسەپتەدى، بۇل اعىمنىڭ قاتەلىگى شىندىقتى شاتاستىرعاندىعىندا بولدى. اقىلدىق نارسەنىڭ سەنىمدى بولاتىندىعىنىڭ سەبەبى ٴدال ونىڭ سەزىمدىك نارسەنى

ۆزىنە قايتار ەتەتىندىگىندە، ولاي بولماعاندا اقىلدىق نارسەنىڭ ٴوزى قايتارىلسىز سۋ، تامىرسىز اعاش سياقتى بولىپ قالادى، تەك جۇڭگۋاندى تۇردە ٴوز- ۆزىنەن پايدا بولعان سەنىمسىز نارسە بولىپ قالادى. تانىم بارىسىنىڭ ٴتارتىبى بويىنشا ايتقاندا، سەزىمدىك تاجىريبە الداشقى نارسە، ال ٴبىزدىڭ قوعامدىق ٴامالياتتىڭ تانىم بارىسىنداعى ماڭىزىن دارىپتەيتىندىگىمىزدىڭ سەبەبى، قوعامدىق ٴامالييات قانا ادام تانىمىنىڭ تۋىلا باستاۋىنا، كىڭگۋاندىق سىرتقى دۇنيەدەن سەزىمدىك تاجىريبە الا باستاۋىنا مۇمكىندىك ايەرەدى. كوزىن جۇمىپ، قۇلاعىن بىتەپ كىڭگۋاندىق سىرتقى دۇنيەدەن مۇلدەم قول ۇزگەن ادامدا تانىم بولۋى مۇمكىن ەمەس. تانىم تاجىريبەدەن باستالادى — مۇنىڭ ٴوزى تانىم ٴنازارياسىنىڭ ۋىيۋۇلۇنى.

ەكىنشىسى، تانىم تەرەڭدەي بەرەدى، تانىم سەزىمدىك ساتىدان دامىپ اقىلدىق ساتىعا وتەدى — مۇنىڭ ٴوزى تانىم ٴنازارياسىنىڭ بيانجىڭفاسى④. ەگەر تانىم تومەنگى سەزىمدىك ساتىدا تۇرىپ قالا- دى، تەك سەزىمدىك تانىم عانا سەنىمدى بولادى، اقىلدىق تانىم سەنىمسىز بولادى دەپ ەسەپتەلىنسە، بۇل تاريحتاعى «تاجىريبەشىل- دىك»تىڭ قاتەلىكتەرىن قايتالاعاندىق بولادى. بۇل ٴنازاريانىڭ قاتەلىگى — تۇيسىنۋلەردەن الىنعان ماتەريالدار، ارينە، كىڭگۋاندىق سىرتقى دۇنيەنىڭ كەيبىر رياالدىق بەينەسى بولعانىمەن دە (مەن مۇندا تاجىريبەنى تەك ىشتەي بايقاۋ دەيتىن ۋيشىندىك تاجىريبەشىلدىككە توقتالمايمىن)، ٴبىراق ولاردىڭ ٴبىرجاقتىلى جانە ٴۇستىرت نارسە ەكەندىگىن، مۇنداي بەينەنىڭ تولىق بولمايتىندىعىن، زاتتىڭ ٴمانىن بەينەلەي المايتىندىعىن تۇسىنبەۋىندە. بۇكىل زاتتاردى، زاتتاردىڭ ٴمانىن، زاتتاردىڭ ىشكى زاڭدىلىقتارىن تولىق بەينەلەۋ ٴۇشىن،

تۇیسنۋلەردەن المنعان مول مالىمەتتەردى وي رولى ارقىلى قاۋىزىن تاستاپ ٴدانىن الۋ، جالعانىن تاستاپ اقيقاتىن ساقتاۋ، ٴبىرىنشى جاقتان ەكىنشى جاققا ٴوتۋ، سىرتقى جاقتان ىشكى جاققا ٴوتۋ جولىمەن قايتا وڭدەپ شىعىپ، ۇعىمدار مەن ٴنازاريالار جۇيەسىن جاساۋ كەرەك، سەزىمدىك تانىمنان اقىلدىق تانىمعا سەكىرۋ كەرەك. وسىلاي قايتا وڭدەلگەن تانىم سىلدىر دا، سەنىمسىز دە تانىم بولىپ شىقپايدى، كەرىسىنشە، تەك تانىم بارىسىندا ٴامالياتتىق نەگىزگە ساي علمي جولىمەن قايتا وڭدەلگەن نارسەلەر بولسا بولعانى، لەنين ايتقانداي، كىگۋاندىق زاتتاردى ونان ٴارى تەرەڭ، ونان ٴارى دۇرىس، ونان ٴارى تولىق بەينەلەيتىن نارسەلەر بولىپ شىعادى. تۇپاس ۇساقشىلدار بۇلاي ىستەمەيدى، ولار تاجىريبەنى قۇرمەتتەيدى، ال ٴنازارياعا جەڭىل-جەلپى قارايدى، سونىڭ سالدارىنان كىگۋاندىق بارىستىڭ جالپى تۇلعاسىن كورە المايدى، ولاردا ايقىن باعىت بولمايدى، ۇزاق بولاشاق جوق، ولار كەزدەي-سوق تابىستار مەن ماردىمسىز تۇسىنىكتەرگە ٴماز-مايىرام بولادى. مۇنداي ادامدار كىميىگە جەتەكشىلىك ەتسە، كىميىدى تۇيىققا اپارىپ تىرەيدى.

اقىلدىق تانىم سەزىمدىك تانىمعا باعىنىشتى بولادى، سەزىمدىك تانىم دامىپ اقىلدىق تانىمعا وتەدى، مۇنىڭ ٴوزى بيانجىڭدىق ۋيۋۇلۇنىنىڭ تانىم ٴنازارياسى. فيلوسوفياداعى «ۋيليلۇن» مەن «تاجىريبەشىلدىك» تانىمنىڭ تاريحيلىعىن نەمەسە بيانجىڭدىعىن تۇسىنبەيدى، بۇلاردىڭ ٴارقايسىسىندا ٴبىرجاقتىلى اقيقات (ٴسوز ۋيشيندىك ۋيليلۇن مەن تاجىريبەشىلدىك تۋرالى ەمەس، ۋيۋۇلىق ۋيليلۇن مەن تاجىريبەشىلدىك تۋرالى بولىپ وتىر) بولعانىمەن،

ٴبىراق تانىم ٴنازارياسىنىڭ جالپى تۇلعاسىنان قاراعاندا، ولاردىڭ ەكەۋى دە قاتە. سەزىمدىكتەن اقىلدىققا وتەتىن بيانجىڭدىق ۋيۋۆلۇنىڭ تانىم قوزعالىسى كىشى تانىم بارىسىندا (مىسالى، ٴبىر زاتتى نەمەسە ٴبىر جۇمىستى تانىۋدا) ورىن الاتىن بولادى، ۇلكەن تانىم بارىسىندا دا (مىسالى، ٴبىر قوعامدى نەمەسە ٴبىر رەۆوليۋتسيانى تانىۋدا) ورىن الاتىن بولادى.

الايدا تانىم قوزعالىسى مۇنىمەن اياقتالا قويمايدى. بيانجىڭدىق ۋيۋۆلۇنىڭ تانىم قوزعالىسى ەگەر تەك اقىلدىق تانىمدا توقتاپ قالاتىن بولسا، وندا ماسەلەنىڭ جارتىسى عانا بايانداڭعان بولار ەدى. ونىڭ ۇستىنە ماركسىستىك فيلوسوفيا جونىنەن العاندا، ونشا ماڭىزدى بولماعان جارتىسى عانا بايانداڭعان بولار ەدى. ماركسىستىك فيلوسوفيا توتەنشە ماڭىزدى ماسەلە كىڭۋاندىق دۇنيەنىڭ زاڭدىلىقتارىن ۇعىپ، سونىمەن دۇنيەنى تۇسىندىرە بىلۋدە ەمەس، قايتا كىڭۋاندىق زاڭدىلىقتار جونىندەگى مۇنداي تانىممەن دۇنيەنى بەلسەنە وزگەرتە بىلۋدە دەپ ەسەپتەيدى. ماركسيزم ٴنازاريا ماڭىزدى دەپ قارايدى، ونىڭ ماڭىزدىلىعى، لەنيننىڭ: «رەۆوليۋتسيالىق ٴنازاريا بولماسا، رەۆوليۋتسيالىق قوزعالىس تا بولماق ەمەس»[5] دەگەن ٴبىر اۋىز سوزىنەن تولىق بەينەلەنەدى. ٴنازاريا ٴىس-ارەكەتكە جەتەكشىلىك ەتە الاتىن بولعاندىقتان، ٴدال وسىلاي بولعاندىقتان عانا ماركسيزم ٴنازارياعا باسا ٴمان بەرەدى. ەگەر دۇرىس ٴنازاريا بولعانىمەن، ول تەك سىلدىر سوزگە اينالدىرىپ قويىلسا، بۇيىپ-ٴتۇيىپ ٴىلىپ قويىلسا، جۇزەگە اسىرىلماسا، وندا مۇنداي ٴنازاريانىڭ قانشا جاقسى بولعانىمەن دە ماڭىزى بولمايدى. تانىم ٴامالياتتان باستالادى، ٴاماليات ارقىلى ٴنازارياعا جەتكەن تانىم ٴامالياتقا

قايىتا ورالۋى كەرەك. تانىمنىڭ بەلسەندىلىك رولى سەزىمدىك تانىمنان اقىلدىق تانىمعا بەلسەندىلىكپەن سەكىرىپ وتۋىنەن عانا بەينەلەنىپ قويماي، سونىمەن بىرگە، ەلگ ماڭىزدىسى، اقىلدىق تانىمنان گىمىگدىك ٴامالىياتقا سەكىرۋىنەن دە بەينەلەنۋگە ٴتيىس. دۇنيەنىڭ زاڭدىلىعىن يگەرگەن تانىم دۇنيەنى وزگەرتۋ ٴامالىياتىنا قايتا ورالۋى، ٴوندىرىس ٴامالىياتىندا، گىمىگدىك تاپتىق كۇرەس پەن ۇلتتىق كۇرەس ٴامالىياتىندا، سونداي-اق عىلمي تاجىريبە جاساۋ ٴامالىياتىندا قايتادان قولدانىلۋى ٴتيىس. مىنە بۇل ٴنازاريانى سىناۋ وتكىزۋدىڭ جانە ٴنازاريانى دامىتۋدىڭ بارىسى، تۇتاس تانىم بارىسىنىڭ جالعاسى بولىپ تابىلادى. ٴنازاريالىق ماسەلەردىڭ كىگۋاندىق افيقاتتىلىققا ۇيلەسۋ-ۇيلەسپەۋ ماسەلەسى جوعارىدا ايتىلعان سەزىمدىك تانىمنان اقىلدىق تانىمعا وتەتىن تانىم قوزعالىسىندا تولىق شەشىلمەيدى، تولىق شەشىلۋى مۇمكىن دە ەمەس. بۇل ماسەلەنى تولىق شەشۋ ٴۇشىن، اقىلدىق تانىمدى قوعامدىق ٴامالىياتقا قايتا قايتارىپ، ٴنازاريانى ٴامالىياتتا قولدانىپ، ونىڭ كوزدەگەن ماقساتقا جەتكىزە الاتىن-جەتكىزە المايتىندىعىن سىناۋ وتكىزۋ كەرەك. جاراتىلىس عىلىمىنداعى كوپتەگەن ٴنازاريالاردىڭ اقيقات دەپ اتالۋى بۇل ىلىمدەردى جاراتىلىس عالىمدارى اشقان كەزدە عانا ەمەس، سونىمەن بىرگە كەيىنگى عىلىم ٴامالىياتى دالەلدەگەن كەزدە بولدى. ماركسيزىم-لەنينيزىمنىڭ اقيقات دەپ اتالۋى دا بۇل ىلىمدى ماركس، ەنگەلس، لەنين، ستالين عىلمي جولمەن قالىپتاستىرعان كەزدە عانا ەمەس، سونىمەن بىرگە كەيىنگى گىمىگدىك تاپتىق كۇرەس پەن ۇلتتىق كۇرەستىڭ ٴامالىياتى دالەلدەگەن كەزدە بولدى. ديالەكتيكالىق ۋىيۋىلۇنىڭ جالپىعا بىردەي

اقيقات بولۋىنىڭ سەبەبى ٴارقانداي ادامنىڭ ٴامالياتى ونىڭ
كولەمىنەن شىعىپ كەتە المايتىندىعىندا. ادامزات تانىمىنىڭ تارىيحى
بىزگە مىنانى ۇيرەتتى: كوپتەگەن ٴنازارىيالاردىڭ اقيقاتتىلىعى
تولىق بولمادى، ٴبىراق ٴاماليياتتىڭ سىنىنان ٴوتۋ ارقىلى ولاردىڭ
ولقىلىقتارى تولىقتالدى. كوپتەگەن ٴنازارىيالار قاتە بولعان ەدى،
ٴاماليياتتىڭ سىنىنان ٴوتۋ ارقىلى ولاردىڭ قاتەلىكتەرى تۇزەتىلدى.
ٴامالييات — اقيقاتتىڭ ولشەمى دەۋدىڭ، «ٴومىردىڭ، ٴامالياتتىڭ
كوزقاراسى تانىم ٴنازارىياسىنىڭ ەڭ ٴبىرىنشى جانە نەگىزگى كوز-
قاراسى بولۋى كەرەك»⑥ دەۋدىڭ سەبەبى، مىنە، وسىندا. ستالين:
«ٴنازارىيا ەگەر گمىگدىڭ ٴامالياتقا ۇشتاستىرىلماسا، وندا
دۇيشياگسىز ٴنازارىيا بولادى، سول سىياقتى ٴامالييات ەگەر گمىگدىڭ
ٴنازارىيانى قىبلانىاما ەتپەسە، سوقىر ٴامالييات بولادى»⑦، — دەپ
تاماشا ايتقان.

ەندەشە، تانىم قوزعالىسى وسىمەن اياقتالادى دەۋگە بولا ما؟
ٴبىز بۇعان اياقتالادى ٴارى اياقتالمايدى دەپ جاۋاپ بەرەمىز.
قوعامداعى ادامدار بەلگىلى ٴبىر داۋ ساتىسىنداعى بەلگىلى ٴبىر كىگۋان-
دىق بارىستى وزگەرتۋگە قاتىناسقان ٴامالياتى (بەلگىلى ٴبىر تابيعات
بارىسىن وزگەرتۋ ٴامالياتى بولسىن نەمەسە بەلگىلى ٴبىر قوعامدىق
بارىستى وزگەرتۋ ٴامالياتى بولسىن) بارىسىندا، كىگۋاندىق بارىس-
تىڭ ساۋلەسى جانە جۇگۋاندىق بەلسەندىلىكتىڭ رولى ارقاسىندا
وزدەرىنىڭ تانىمىن سەزىمدىك تانىمنان اقىلدىق تانىمعا وتكىزۋگە
مۇمكىندىك الىپ، وسى كىگۋاندىق بارىستىڭ زاڭدىلىعىنا، جالپى
السىاندا، ساي كەلەتىن يدەيالار، ٴنازارىيالار، جوسپارلار نەمەسە
فاڭ-اندار جاسايدى، سونان سوڭ مۇنداي يدەيالاردى، ٴنازارىيالار-

دى، جوسپارلاردى نەمەسە فالٴ-اندارد‌ى سول كىگۋاندىق بارىستىڭ ٴاماليات‌ىنا قولدانادى، ەگەر كوزدەگەن ماقساتقا جەتە الاتىن بولسا، ياعني الدىن الا بەلگىلەنگەن يدەيالاردى، ٴتازارياللاردى، جوسپار-لاردى، فالٴ-انداردى سول بارىستىڭ ٴامالياتىندا شىندىقتا ىينالدىرا الاتىن بولسا نەمەسە، جالپى العاندا، شىندىقتا ىينالدىرا الاتىن بولسا، وندا بۇل ناقتى بارىستىڭ تانىم قوزعالىسى اياقتالدى دەپ ساناۋعا بولادى. مىسالى، تابيعاتتى وزگەرتۋ بارىسىندا بەلگىلىبىر قۇرىلىس جوسپارىنىڭ ىسكە اسۋى، بەلگىلىبىر علمي بولجاۋدىڭ دالەلدەنۋى، بەلگىلىبىر جابدىقتىڭ جاسالۋى، بەلگىلىبىر اۋىل شارۋاشىلىعى ٴونىمىنىڭ الىنۋى، ال قوعامدى وزگەرتۋ بارىسىندا بەل-گىلىبىر جۇمىس تاستاۋدىڭ جەتىسكە جەتۋى، بەلگىلىبىر سوعىستىڭ جەتىسكە جەتۋى، بەلگىلىبىر وقۋ جوسپارىنىڭ ىسكە اسۋى، — مىنە وسىنىڭ ٴبارى كوزدەگەن ماقساتقا جەتكەندىك بولىپ سانالادى. الايدا، جالپى العاندا، تابيعاتتى وزگەرتۋ ٴامالياتىندا بولسىن نەمەسە قوعامدى وزگەرتۋ ٴامالياتىندا بولسىن، ادامداردىڭ العاش بەلگىلەنگەن يدەيالارىنىڭ، ٴتازارياللارىنىڭ، جوسپارلارىنىڭ، فالٴ-اندارىنىڭ تيتتەي دە وزگەرىسسىز جۇزەگە اسۋى سيرەك كەزدەسەدى. مۇنىڭ سەبەبى، رياليدىقتى وزگەرتۋمەن شۇعىلدانعان ادامدار ۇنەمى كوپتەگەن شەكتەۋلەرگە ۇشىراپ وتىرادى، ۇنەمى علمي شارتتار مەن تەحنيكالىق شارتتاردىڭ شەكتەۋىنە ۇشىراپ قانا قويماي، سونىمەن قاتار كىگۋاندىق بارىستىڭ دامۋ دارەجەسى-نىڭ جانە ونىڭ بەينەلەنۋ دارەجەسىنىڭ شەكتەۋىنە دە ۇشىرايدى (كىگۋاندىق بارىستىڭ جاقتارى مەن ٴمانى ٴالى دە تولىق اشىلماعان بولادى). مۇنداي جاعدايدا، كۇتىلمەگەن احۋالداردىڭ ٴاماليات

بارىسىندا بايقالۋى ناتيجەسىندە يدەيالاردىڭ، ٴنازارىيالاردىڭ، جوسپارلاردىڭ، فاكت ـ انداردىڭ ٴىشىنارا وزگەرۋى ٴجيى كەز- دەسەدى، تۇگەلدەي وزگەرەتىن كەزدەرى دە بولادى. مۇنىڭ ٴمانىسى ــ العاش بەلگىلەنگەن يدەيالار، ٴنازارىيالار، جوسپارلار، فاكت ـ اندار شىندىقتا ٴىشىنارا نەمەسە تۇگەلدەي ساي كەلمەيتىن، ٴىشىنارا قاتە بولاتىن نەمەسە تۇگەلدەي قاتە بولاتىن ىستەردە بولادى دەگەن ٴسوز. ٴبىرسىپىرا كەزدەردە ساتىسىزدىكتەر كوپ رەت قايتالانعاننان كەيىن عانا قاتە تانىمداردى تۇزەتىپ الۋعا بولادى، ولاردى سوندا عانا كىگۋاندىق بارىسىنىڭ زاڭدىلىعىنا ۇيلەستىرۋگە بولادى، ٴسويتىپ، جوگۋاندىق نارسەنى كىگۋاندىق نارسەگە اينال- دىرۋعا، ياعني ٴامالىيات بارىسىندا كوزدەگەن ناتيجەگە جەتۋگە بولادى. ٴبىراق قايتكەنمەن دە، وسى كەزگە جەتكەندە، ادامدار- دىڭ بەلگىلىبىر داмۋ ساتىسىنداعى بەلگىلىبىر كىگۋاندىق بارىستى تانۋ قوزعالىسى اياقتالادى دەپ ەسەپتەۋگە بولادى.

سويتىسەدە، بارىستىڭ ىلگەرىلەي بەرۋى جونىنەن العاندا، ادامداردىڭ تانىم قوزعالىسى مۇنىمەن اياقتالمايدى. ٴارقانداي بارىس ــ مەيلى تابيعات سالاسىنا ٴتان بولسىن نەمەسە قوعامعا ٴتان بولسىن ــ ىشكى قايشىلىقتار مەن كۇرەستەر ارقىلى ىلگەرى باسادى جانە دامي بەرەدى، ادامداردىڭ تانىم قوزعالىسىدا بۇعان ىلەسىپ ىلگەرى باسۋعا جانە داмۋعا ٴتيىس. قوعامدىق قوزعالىس جونىنەن ايتقاندا، ناعىز گىمىگشىل جەتەكشىلەر وزدەرىنىڭ يدەيالارىندا، ٴنازارىيالارىندا، جوسپارلارىندا، فاكت ـ اندارىندا قاتەلىكتەر بولعان كۇندە، جوعارىدا ايتىلعانداي، تۇزەتە بىلۋمەن عانا تىنباي، سونى- مەن بىرگە بەلگىلى كىگۋاندىق بارىس بەلگىلىبىر داмۋ ساتىسىنان

ەكىنشى ٴبىر دامۋ ساتىسىندا ىلگەرىلەپ بۇرىلىس جاساعان كەزدە، وزدەرىن دە جانە كىمىڭگە قاتىناسقان بارلىق ادامداردى دا جۋگۋان-دىق تانىم جاعىنان سوعان ىلەسە ىلگەرىلەپ بۇرىلىس جاسايتىن ەتە ٴبىلۋ كەرەك، ياعني جاڭا كىمىڭدىك مىندەتتەر مەن جاڭا قىزمەت فالڭ-اندارىن جاڭا احۋالداعى وزگەرىستەرگە ساي العا قويۋ كەرەك. كىمىڭ كەزىندە احۋال وتە تەز وزگەرىپ وتىرادى، ەگەر كىمىڭشىلدەردىڭ تانىمى وسىعان ىلەسىپ تەز وزگەرمەسە، ولار كىمىڭدى جەڭىسكە باستاي المايدى.

الايدا يدەيالىستىڭ ٴىس جۇزىندە كەيىن قالاتىن جايتتەرى ٴجيى كەزدەسىپ وتىرادى، بۇل ادامدار تانىمىنىڭ كوپتەگەن قوعامدىق شارتتاردىڭ شەكتەۋىنە ۇشىراپ وتىراتىندىعىنان بولادى. ٴبىز كىمىڭدىك قاتارداعى توكمويىندارعا قارسى تۇرامىز، ولاردىڭ يدە-يالارى وزگەرىپ وتىرعان كىڭۋاندىق احۋالعا ىلەسە المايدى، بۇل تاريحتا وڭشىل جيحۋيجۋيي بولىپ بەينەلەنىپ كەلدى. بۇل ادامدار قايشىلىقتار كۇرەسىنىڭ كىڭۋاندىق بارىستى العا ىلگەرىلەتەتىندىگىن كورمەيدى، ولاردىڭ تانىمى ەسكى ساتىدا توقىراپ قالا بەرەدى. بارلىق توكمويىنداردىڭ يدەيالارىندا مۇنداي ەرەكشەلىك بار. ولاردىڭ يدەيالارى قوعامدىق ٴامالياتتان قول ۇزگەن، ولار قوعام تەگەرشىگىنىڭ الدىندا تۇرىپ، باستاۋشى بولىپ قىزمەت وتەي المايدى، ولار تەك قوعام تەگەرشىگىنىڭ ارتىنان سالپاقتاپ، تەگەرشىك تىم تەز كەتتى دەپ قىنجىلۋدى عانا بىلەدى دە، ونى كەيىن تارتىپ، كەرى اينالدىرۋدى كوزدەيدى.

ٴبىز «سول» قانات ٴسوزۋارلارعا دا قارسى تۇرامىز. ولاردىڭ يدەيالارى كىڭۋاندىق بارىستىڭ بەلگىلى دامۋ ساتىسىنان وراعىتىپ

ٴوتىپ كەتەدى، كەيبىرەۋلەرى بوس قيالدى اقيقات دەپ تانيدى، كەيبىرەۋلەرى تەك بولاشاقتا عانا ريال بولۋى مۇمكىن بولعان مۇراتتى قازىردىڭ وزىندە ـ اق جۇزەگە اسىرۋعا زورلانىپ، كوپشىلىك ادامداردىڭ قازىرگى ٴامالياتىنان قول ۇزەدى، قازىرگى ريالدىقتان قول ۇزەدى، ٴسويتىپ، ٴىس ـ ارەكەتتە ماۋشيانجۋيي بولىپ بەينەلەنەدى.

ۋيشىنلۇن مەن جيشيەلىك ۋيۋۇلۇنىڭ، جيجۇيجۋيي مەن ماۋشيانجۋييدىڭ ەرەكشە بەلگىلەرى ــ جۇگۋان مەن كىگۋاندى ٴبىر ـ بىرىنەن ٴبولۋ، تانىم مەن ٴامالياتتى ٴبىر ـ بىرىنەن ايىرۋ. علمي، قوعامدىق ٴامالياتتى وزىنە ەرەكشە بەلگى ەتكەن ماركسيزىك ـ لەنينيزىك تانىم ٴنازارياسى مۇنداي قاتە يدەيالارعا باتىل قارسى شىعىپ تۇرا المايدى. ماركسيزمدەر بىلاي دەپ تانيدى: الەمنىڭ جۇەدۇيلى جالپى دامۋ بارىسىندا ٴاربىر ناقتى بارىستاردىڭ دامۋى شاكدۇيلى بولادى، سوندىقتان جۇەدۇيلى اقيقاتتىڭ شەكسىز اعىنىندا ادامداردىڭ بەلگىلى دامۋ ساتىسىنداعى ٴاربىر ناقتى بارىستار جونىندەگى تانىمى تەك شاكدۇيلى اقيقاتتىق سيپات الادى. سانسىز شاكدۇيلى اقيقاتتىڭ جيىنتىعى جۇەدۇيلى اقيقات بولادى[8]. كىگۋاندىق بارىستىڭ دامۋى ــ قايشىلىقتار مەن كۇرەستەرگە تولى دامۋ، ادامنىڭ تانىم قوزعالىسىنىڭ دامۋىندا قايشىلىقتار مەن كۇرەستەرگە تولى دامۋ. كىگۋاندىق دۇنيەدەگى بيانجىڭفالىق قوزعالىستاردىڭ ٴبارى ادام تانىمىندا ەرتە مە ياكي كەش پە، ايتەۋىر، ساۋلەلەنەتىن بولادى. قوعامدىق ٴامالياتتا تۋۋ، دامۋ جانە قۇرۋ بارىسى شەكسىز بولىپ وتىرادى، ادام تانىمىنىڭ دا تۋۋ، دامۋ جانە قۇرۋ بارىستارى شەكسىز بولىپ وتىرادى. بەلگىلى يدەيالارعا،

ٴنازارىيالارعا، جوسپارلارعا، فاكت ـ اندارعا نەگىزدەلىپ كىڭۋاندىق رىيالدىقتى وزگەرتەتىن ٴامالىيات بارعان سايىن الما باسىپ وتىرادى، ادامنىڭ كىڭۋاندىق رىيالدىقتى تانۋى دا بارعان سايىن تەرەڭدەي بەرەدى. كىڭۋاندىق ـ رىيال دۇنىيەنىڭ وزگەرۋ قوزعالىسى ماڭگى اياقتالمايدى، ادامداردىڭ ٴامالىيات بارىسىندا اقيقاتتى تانۋى دا ماڭگى اياقتالمايدى. ماركسيزىم ـ لەنينيزىم اقيقاتتى اشۋدى اياقتاتقان جوق، ٴامالىيات بارىسىندا اقيقاتتى تانۋدىڭ جولدارىن ۇزدىكسىز اشا بەرەدى. ٴبىزدىڭ قورتىندىمىز ــ جوڭگۋان مەن كىڭۋانىنىڭ، ٴنازارىيا مەن ٴامالىياتتىڭ، ٴبىلۋ مەن ىستەۋدىڭ ناقتى، تارىيحي بىرلىگىن جاقتاۋ، ناقتى تارىيحتان قول ۇزگەن «سول»شىل نەمەسە وڭشىل قاتە يدەيالاردىڭ بارلىعىنا قارسى تۇرۋ.

قوعامنىڭ دامۋى بۇگىنگى داۋىرگە جەتكەندە دۇنىيەنى دۇرىس تانۋ جانە دۇنىيەنى وزگەرتۋ مىندەتى تارىيحي تۇردە پرولەتارىياتقا جانە ونىڭ ساياسي پارتىياسىنا جۇكتەلىپ وتىر. عىلمي تانىمعا نەگىزدەلە وتىرىپ بەلگىلەنگەن، دۇنىيەنى وزگەرتەتىن مۇنداي ٴامالىياتتىق بارىس دۇنىيە جۇزىندە دە، جوڭگودا دا ٴبىر تارىيحي كەزەڭگە ــ تارىيحتا بولىپ كورمەگەن اسا ماڭىزدى كەزەڭگە، اتاپ ايتقاندا، دۇنىيە ٴجۇزىنىڭ جانە جوڭگونىڭ قارا تۇنەك جاعىن بۇكىلدەي جويىپ، ولاردى بۇرىن بولىپ كورمەگەن جارىق دۇنىيەگە اينالدىراتىن كەزەڭگە جەتتى. پرولەتارىياتتىڭ جانە كىميگىشىل حالىقتىڭ دۇنىيەنى وزگەرتۋ جولىنداعى كۇرەسى مىنا مىندەتتەردى جۇزەگە اسىرۋدى: كىڭۋاندىق دۇنىيەنى وزگەرتۋدى، ٴوزىنىڭ جوڭگۋاندىق دۇنىيەسىن دە وزگەرتۋدى ــ ٴوزىنىڭ تانىم قابىلەتىن وزگەرتۋدى، جوڭگۋاندىق دۇنىيەنىڭ كىڭۋاندىق دۇنىيەمەن قاتىناسىن

وزگەرتۋدى قامتيدى. جەر شارىنىڭ ٴبىر بولەگىندە — سوۆەت وداعىندا بۇل وزگەرىستەر جۇزەگە اسىرىلىپ وتىر. سوۆەت حالقى قازىردىڭ وزىندە بۇل وزگەرىستەردىڭ بارىسىن تەزدەتۋدە. جۇڭگو حالقى جانە دۇنيە ٴجۇزى حالىقتارى دا مۇنداي وزگەرىس بارىسىن باستان وتكىزۋدە نەمەسە وتكىزەدى. وزگەرتىلەتىن كىگۋاندىق دۇنيە دەگەنىمىز وزگەرتۋگە قارسى تۇراتىن بارلىق ادامدى دا قامتيدى، ولاردى وزگەرتۋ زورلاۋ ساتىسىنان وتۋگە ٴتيىس، تەك سونان كەيىن عانا سانالىلىق ساتىسىنا وتە الادى. دۇنيە بۇكىل ادامزات ٴوزىن جانە دۇنيەنى سانالى تۇردە وزگەرتەتىن كەزگە جەتكەندە دۇنيە جۇزىلىك كوممۋنيزم زامانى بولادى.

ٴامالىيات ارقىلى اقيقات اشىلادى، سونداي-اق ٴامالىيات ارقىلى اقيقات دالەلدەنەدى جانە دامىيدى. سەزىمدىك تانىمنان دامىپ بەلسەندىلىكپەن اقىلدىق تانىمعا ٴوتۋ، ودان سوڭ اقىلدىق تانىمنان بەلسەندىلىكپەن گەمىڭدىك ٴامالىياتقا جەتەكشىلىك ەتە وتىرىپ، جۇ- گۋاندىق دۇنيەنى جانە كىگۋاندىق دۇنيەنى وزگەرتۋگە ٴوتۋ بولادى. ٴامالىيات، تانىم، تاعى دا ٴامالىيات، تاعى دا تانىم — بۇل فورمانىڭ ينالمالى تۇردە قايتالانۋى ٴتۇپتى شەكسىز بولادى، ال ٴامالىيات پەن تانىمنىڭ ٴاربىر ينالىمىنىڭ مازمۇنى بىردەن-بىرگە ىلگەرىلەپ، جوعارى دارەجەگە كوتەرىلە بەرەدى. مۇنىڭ ٴوزى بيانجىڭدىق ۋيۋۋلۋنىڭ تۇتاس تانىم ٴنازارياسى، مۇنىڭ ٴوزى بيانجىڭدىق ۋيۋۋلۋنىڭ ٴبىلۋ مەن ىستەۋدىڭ بىرلىگى جونىندەگى كوزقاراسى.

ەسكەرتۋلەر

① لەنين. «گەگەلدىڭ «لوگيكا عىلىمى» دەگەن كىتابىنان ۇزىندىلەر»دەن الىندى.

② ماركس. «فەيەرباح تۋرالى تيگاگدار»دان، لەنين. «ۋىيۋۇجۋيي جانە جيگيان پيپانجۋيي» 2 - تاراۋ، 6 - بولىمنەن پايدالانىڭىز.

③ لەنين. «گەگەلدىڭ «لوگيكا عىلىمى» دەگەن كىتابىنان ۇزىندىلەر»دەن الىندى.

④ لەنين. «گەگەلدىڭ «لوگيكا عىلىمى» دەگەن كىتابىنان ۇزىندىلەر»دەن پايدالانىڭىز. وندا بىلاي دەلىنگەن: «ۇعىنۋ ۇعىنۋدى، زەرتتەۋدى تاجىريبەدەن باستاۋ كەرەك، تاجىريبەدەن جالپىعا كوتەرىلۋ كەرەك.»

⑤ لەنين. «نە ىستەۋ كەرەك؟» دەگەن شىعارمانىڭ 1 - تاراۋ، 4 - بولىمىنەن الىندى.

⑥ لەنين. «ۋىيۋۇجۋيي جانە جيگيان پيپانجۋيي»دەن الىندى. ونىڭ 2 - تاراۋ، 6 - بولىمىنەن پايدالانىڭىز.

⑦ ستالين. «لەنينيزم نەگىزدەرى تۋرالى»دان الىندى. ونىڭ 3 - بولىمىنەن پايدالانىڭىز.

⑧ لەنين. «ۋىيۋۇجۋيي جانە جيگيان پيپانجۋيي» 2 - تاراۋ، 5 - بولىمىنەن پايدالانىڭىز.

قايشىلىق جونىندە*

(1937 - جىل 8 - اي)

زاتتاردىڭ قايشىلىق زاڭى، ياعني قاراما - قارسىلىق بىرلىك زاڭى ۋىيۋۇلىق بيانجىڭفانىڭ ەڭ نەگىزگى زاڭى بولىپ تابىلادى. لەنين بىلاي دەيدى: «ٴوز ماعناسىندا العاندا، بيانجىڭفا دەگەنىمىز دۇنيەداعى ٴماننىڭ وزىندەگى قايشىلىقتى زەرتتەۋ.»[1] لەنين بۇل زاڭدى ۇنەمى بيانجىڭفانىڭ ٴمانى دەپ اتادى، بيانجىڭفانىڭ وزەگى[2] دەپ تە اتادى. سول سەبەپتى، ٴبىز بۇل زاڭدى زەرتتە- گەندە ٴتۇرلى جاقتارعا سوقپاي وتە المايمىز، كوپتەگەن فيلوسوفيا- لىق ماسەلەلەرگە سوقپاي وتە المايمىز. ەگەر ٴبىز بۇل ماسەلەلەردى انىقتاپ السااق، وندا ٴبىز ۋىيۋۇلىق بيانجىڭفانى ٴتۇپ نەگىزىنەن تۇسىنە الامىز. بۇل ماسەلەلەر: دۇنيەگە ەكى ٴتۇرلى كوزقاراس؛ قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى؛ قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى؛ باستى قايشىلىق جانە قايشىلىقتىڭ باستى جاعى؛ قايشىلىق جاقتارىنىڭ ۇقساستىعى جانە كۇرەسى؛ دۇيكاڭنىڭ قايشىلىقتاعى ورنى.

سوۆەت وداعىنىڭ فيلوسوفتارى سوڭعى جىلداردا دەبورين اعى-
مىنىڭ ۋيشىنلۇنىن پيپان قىلدى، بۇل ءىس ءبىزدى قاتتى قىزىقتىر-
دى. دەبورينىنىڭ ۋيشىنلۇنى جۇڭگو گۇڭچاندانگى ىشىندە تىم ناشار
ىقپال تۋدىردى، پارتيامىزدىڭ ىشىندەگى جياۋتياۋجۋيلىك يدەيا-
نىڭ وسى اعىمنىڭ ويلاۋ ادىسىمەن قاتىسى جوق دەۋگە بولمايدى.
سول سەبەپتى، ءبىزدىڭ قازىرگى فيلوسوفيالىق زەرتتەۋ قىزمەتىمىز
جياۋتياۋجۋيلىك يدەيالاردى الاستاۋدى باستى نىسانا ەتۋگە ءتيىس.

1. دۇنيەگە ەكى ءتۇرلى كوزقاراس

ادامزاتتىڭ تانىم تاريحىندا دۇنيەنىڭ دامۋ زاڭدارى جونىندە
ەجەلدەن بەرى ەكى ءتۇرلى كوزقاراس ءومىر ءسۇرىپ كەلەدى،
ونىڭ ءبىرى ــ شيكىرشاگشۇەلىك كوزقاراس، ەندى ءبىرى ــ
بيانجىڭفالىق كوزقاراس بولدى دا، دۇنيەگە ءبىر-بىرىنە قاراما-
قارسى ەكى ءتۇرلى كوزقاراس قالىپتاستى. لەنين بىلاي دەيدى:
«داموۋ (جينحۋا) جونىندە نەگىزگى ەكى (نەمەسە مۇمكىن ەكى؟
نەمەسە تاريحتا بايقالاتىن ەكى؟) كوزقاراس بار: (1) داموۋدى

* ماۋ زىدۇڭ جولداس بۇل فيلوسوفيالىق ەڭبەگىن «ءامالىيات جونىندە»
دەگەن ەڭبەگىنەن كەيىن، ۇقساس ءبىر ماقساتپەن، ياعني پارتيا
ىشىندە ءومىر ءسۇرىپ وتىرعان اۋىر جياۋتياۋجۋيلىك يدەيانى جەڭۋ
ءۇشىن جازعان جانە يان-انداعى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى
اسكەري-ساياسي داشۇەدە لەكسيا ەتىپ وقىعان بولاتىن. وسى
تاڭدامالى شىعارمالارعا ەنگىزىلەردە اپتور ءىشىنارا تولىقتىردى،
قىسقارتتى جانە وزگەرىستەر ەنگىزدى.

ازايۋ مەن كوبەيۋ، قايتالاۋ دەپ تانيدى؛ (2) دامۋدى قاراما-قارسى-
لىقتىڭ بىرلىگى (بىرلىكتىڭ ٴبىرىن ٴبىرى شەتكە قاعاتىن ەكى
قاراما-قارسىلىققا ٴبولىنۋى ٴارى ەكى قاراما-قارسىلىقتىڭ ٴوزارا
بايلانىسى) دەپ تانيدى.»③ لەنين مۇندا دۇنيەگە ۇقساس بولماعان
ەكى ٴتۇرلى كوزقاراس جونىندە ايتىپ وتىر.

شيگىرشاگشۇە شۋانشۇە دەپ تە اتالادى. مۇنداي يدەيا مەيلى
جۇڭگودا، مەيلى ەۆروپادا بولسىن، وتە ۇزاق ٴبىر تاريحي ٴداۋىر
بويىنا، دۇنيەگە ۋيشىنلۇندىك كوزقاراسقا ٴتان بولىپ كەلدى جانە
ادامداردىڭ وي-پىكىرىندە ۇستەم ورىندا بولدى. ەۆروپادا
بۋرجۋازيانىڭ باستاپقى داۋىرىندەگى ۋيۋۇلۇن دە شيگىرشاگشۇەلىك
بولعان ەدى. ەۆروپاداعى كوپتەگەن مەملەكەتتەردىڭ الەۋمەتتىك
ىقتىسادىنىڭ كاپيتاليزمنىڭ جوعارى دارەجەدە دامۋ ساتىسىنا
ٴوتۋى، وندىرگىش كۇشتەردىڭ، تاپتىق كۇرەستىڭ جانە عىلىمنىڭ
تاريحتا بولىپ كورمەگەن دارەجەگە دەيىن دامۋى، ونەركاسىپ
پرولەتارياتىنىڭ تاريحي دامۋدىڭ اسا ۇلى قوزعاۋشى كۇشىنە
اينالۋى سەبەپتى دۇنيەگە ماركستىك ۋيۋۇلىق-بيانجىڭفالىق
كوزقاراس كەلىپ شىقتى. سونىمەن بۋرجۋازيا ىشىندە اشىق، مۇلدە
جالاڭاش، كەرتارتپا ۋيشىنلۇنەن تىس، تۇرپايى جيىنحۋالۇن دە
پايدا بولىپ، ۋيۋۇلىق بيانجىڭفاعا قارسى شىقتى.

دۇنيەگە شيگىرشاگشۇەلىك نەمەسە تۇرپايى جيىنحۋالۇندىك
كوزقاراس دەگەنىمىز — دۇنيەگە وقشاۋلانعان، تىپ-تىنىش جانە
ٴبىرجاقتى كوزقاراس تۇرعىسىنان قاراۋشىلىق. دۇنيەگە مۇنداي
كوزقاراس دۇنيەدەگى بارلىق زاتتاردى، بارلىق زاتتاردىڭ شيگتايى
مەن تۇرلەرىن ماڭگى بىرىنەن ٴبىرى وقشاۋ تۇرادى جانە ماڭگى

وزگەرمەيدى دەپ قارايدى. ەگەر وزگەرەدى دەگەن كۇنىنىڭ
وزىندە دە، تەك سانىنىڭ كوبەيۋى مەن ازايۋى جانە ورنىنىڭ
اۋىسۋى دەپ قارايدى. مۇنداي كوبەيۋ مەن ازايۋدىڭ جانە
ورىن اۋىستىرۋدىڭ سەبەپتەرى زاتتاردىڭ ىشىندە ەمەس، قايتا
زاتتاردىڭ سىرتىندا، ياعني سىرتقى كۇشتەردىڭ اسەرىمەن بولىپ
وتىرادى دەپ قارايدى. شيكىرشاكشۇەشىلەر دۇنيەدەگى ٴتۇرلى
زاتتار جانە ولاردىڭ ەرەكشەلىكتەرى ولار العاش ٴومىر سۇرە
باستاعان كەزدەن-اق وسىنداي بولىپ كەلەدى؛ كەيىنگى وزگە-
رىستەر تەك سانىنىڭ كوبەيۋى نەمەسە ازايۋى عانا دەپ تانيدى.
ولار ٴبىر زات ماڭگى تەك سول زاتتىڭ ٴوزى بولىپ قانا قايتالاي
تۋىپ وتىرادى، ەكىنشى ٴبىر ٴتۇرلى زاتقا اينالا المايدى دەپ
تانيدى. شيكىرشاكشۇەشىلەرشە، كاپيتاليستىك قاناۋدى، كاپيتاليس-
تىك باسەكەنى، كاپيتاليستىك قوعامنىڭ گىرىنجۋيلىك يدەياسىن،
ت. ب. ەرتە زامانداعى قۇلدىق قوعامنان، ٴتىپتى العاشقى قوعام-
نان دا تابۋعا بولادى-مىس، ونىڭ ۇستىنە ولار ماڭگى-باقي
وزگەرمەي ٴومىر سۇرە بەرەدى-مىس. قوعام دامۋىنىڭ سەبەپتەرىنە
توقتالعاندا، ولار ونى قوعامنان سىرتقى جاعراپيالىق ورتامەن،
كليماتپەن، تاعى سول سياقتى جاعدايلارمەن تۇسىندىرەدى. ولار
دامۋدىڭ سەبەپتەرىن جالاڭ تۇردە زاتتاردىڭ سىرتقى جاقتارىنان
قاراستىرادى، ۋنيۋولىق بيانجىڭفا داربىتەپ وتىرعان زاتتار ىشكى
قايشىلىقتاردىڭ سەبەبىمەن دامىپ وتىرادى دەيتىن ٴىلىمدى موينىنداما-
مايدى. سول سەبەپتى، ولار زاتتاردىڭ ساپاسىنىڭ سان الۋان
بولاتىندىعىن تۇسىندىرە المايدى، ٴبىر ٴتۇرلى ساپانىڭ باسقا ٴبىر
ٴتۇرلى ساپاعا اينالۋ قۇبىلىسىن تۇسىندىرە المايدى. مۇنداي يدەيا

ەۋروپادا 17 ـ عاسىر مەن 18 ـ عاسىردا جيشيەلىك ۋيۋۇلۇن بولدى، ال 19 ـ عاسىردىڭ اقىرى مەن 20 ـ عاسىردىڭ باسىندا تۇرپايى جينحۋالۇن بولدى. جۇڭگودا «ٴتاڭىر دە وزگەرمەيدى، جول دا وزگەرمەيدى»④ دەيتىن شيگىرشاگشۇەلىك يدەيا بولعان ەدى، ونى ٴىرىپ ـ شىرىگەن فەودال ۇستەم تاپتار ۇزاق ۋاقىت بويىنا قولداپ ـ قۋاتتاپ كەلگەن بولاتىن. سوڭعى 100 جىلدان بەرى ەۋروپانىڭ جيشيەلىك ۋيۋۇلۇنى مەن تۇرپايى جينحۋالۇنى كىردى، ونى بۋرجۋازيا قولداپ ـ قۋاتتادى.

دۇنيەگە شيگىرشاگشۇەلىك كوزقاراستىڭ كەرىسىنشە، دۇنيەگە ۋيۋۇلىق ـ بيانجىڭفالىق كوزقاراس زاتتاردىڭ دامۋىن زاتتاردىڭ ىشكى جاعىنان، ٴبىر زاتتىڭ وزگە زاتپەن قاتىناسىنان زەرتتەۋدى قۋاتتايدى، ياعني زاتتاردىڭ دامۋىن زاتتاردىڭ ىشكى، تابيعي، وزىندىك قوزعالىسى دەپ، ٴاربىر زاتتىڭ قوزعالىستارى سول زاتتىڭ ٴوز اينالاسىنداعى باسقا زاتتارمەن ٴوزارا بايلانىستى جانە ولار ٴبىر ـ بىرىنە ىقپال جاساپ وتىرادى دەپ قارايدى. زاتتار دامۋىنىڭ نەگىزگى سەبەبى زاتتاردىڭ سىرتىندا ەمەس، قايتا زات ـ تاردىڭ ىشىندە، زاتتاردىڭ ىشكى قايشىلىعىندا. ٴاربىر زاتتىڭ ىشىندە وسىنداي قايشىلىقتار بولادى، وسىدان بارىپ زاتتاردىڭ قوزعالىسى مەن دامۋى تۋىپ وتىرادى. زاتتاردىڭ ىشىندەگى مۇنداي قايشىلىقتار زاتتار دامۋىنىڭ نەگىزگى سەبەبى، ال ٴبىر زاتتىڭ وزگە زاتتارمەن ٴوزارا بايلانىسى جانە ولاردىڭ ٴبىر ـ بىرىنە ىقپالى زاتتار دامۋىنىڭ ەكىنشى ورىندا تۇراتىن سەبەبى دەپ قارايدى. ٴسويتىپ، ۋيۋۇلىق بيانجىڭفا شيگىرشاگشۇەلىك ـ جيشيەلىك ۋيۋۇلۇن مەن تۇرپايى جينحۋالۇننىڭ سىرتقى سەبەپ ٴنازارياسىنا

نەمەسە بىيدۇگدىق ٴنازارياسىنا پارمەندى تۇردە قارسى شىقتى. جالاڭ سىرتقى سەبەپتەر زاتتاردىڭ جىيشيەلىك قوزعالىسىن عانا، ياعني كولەمىنىڭ ۇلكەيۋى مەن كىشىرەيۋىن، سانىنىڭ كوبەيۋى مەن ازايۋىن عانا تۋدىرا الادى، زاتتاردىڭ ساپاسىندا نەلىكتەن الۋان ٴتۇرلى ايىرماشىلىقتاردىڭ بولاتىندىعىن جانە ولاردىڭ ٴبىر-بىرىنە وزگەرەتىندىگىن تۇسىندىرە المايدى، مۇنىڭ ٴوزى تۇسىنىكتى دە. شىنىندا، سىرتقى كۇشتىڭ اسەرىمەن بولاتىن جىيشيەلىك قوزعالىستىڭ ٴوزى دە زاتتاردىڭ ىشكى قايشىلىقتارى ارقىلى بولادى. وسىمدىكتەر مەن جانۋارلاردىڭ كىلەڭ ٴوسۋى دە، سانىنىڭ كوبەيۋى دە كوبىنەسە ىشكى قايشىلىقتاردىڭ سەبەبىمەن بولادى. سول سياقتى، قوعامنىڭ دامۋى دا كوبىنەسە سىرتقى سەبەپتەردەن ەمەس، ىشكى سەبەپتەردەن بولادى. كوپتەگەن مەملەكەتتەر جاعراپيالىق ورتا جانە كلىيمات جاقتارىنان ۇقساس دەرلىك جاعدايدا تۇرسا دا، ولاردىڭ دامۋىنىڭ ايىرماشىلىعى جانە ٴار كەلكىلىگى وتە ۇلكەن بولادى. ٴبىر مەملەكەتتىڭ ٴوزىن السىپ ايتساق، جاعراپيالىق ورتاسى جانە كلىيماتى وزگەرمەگەن جاعدايدا دا، قوعامدىق وزگەرىسى وتە زور بولادى. جيانگەرلىك روسسيا سوتسياليستىك سوۆەت وداعىنا اينالدى، فەودالدىق، تومامعا تۇيىق جاپونيا جيانگەرلىك جاپونياعا اينالدى، ال بۇل مەملەكەتتەردىڭ جاعراپيالىق ورتاسى مەن كلىيماتىندا وزگەرىس بولعان جوق. ۇزاق ۋاقىت بويىنا فەودالدىق ٴتۇزىم ۇستەمدىك ەتكەن جۇڭگودا سوڭعى 100 جىلدىڭ ىشىندە وتە ۇلكەن وزگەرىستەر بولدى، قازىر ەركىن، ازات جاڭا جۇڭگوعا قاراي باعىت العان وزگەرىستەر بولىپ جاتىر، ال جۇڭگونىڭ جاعراپيالىق ورتاسى مەن كلىيماتى وزگەرگەن جوق.

بۇكىل جەر شارىنىڭ جانە ونىڭ جەكە بولەكتەرىنىڭ جاعراپيالىق ورتاسى مەن كىلىماتى دا ۆزگەرىپ وتىرادى، ٴبىراق ولاردىڭ ۆزگەرىسى قوعامنىڭ ۆزگەرۋىنە قاراعاندا تىم بولىماشى عانا، الدىڭعىسى بىرنەشە 10 مىڭ جىلدى بىرلىك ەتە وتىرىپ ٴوزىنىڭ ۆزگەرىسىن كورسەتەتىن بولسا، ال سوڭعىسى بىرنەشە مىڭ جىلدىڭ، بىرنەشە 100 جىلدىڭ، بىرنەشە 10 جىلدىڭ، ٴتىپتى بىرنەشە جىلدىڭ نەمەسە بىرنەشە ايدىڭ ىشىندە ـ اق (كىمىڭ كەزىندە) ٴوزىنىڭ ۆزگەرىسىن كورسەتەدى. ۋيىۋۇلىق ـ بيانجىڭفالىق تۇرعىدان قاراعاندا، تابيعات دۇنيەسىنىڭ ۆزگەرىسى كوبىنەسە تابيعات دۇنيەسىنىڭ ىشكى قايشىلىقتارىنىڭ دامۋى سەبەبىنەن بولادى. قوعامنىڭ ۆزگەرىسى كوبىنەسە قوعامنىڭ ىشكى قايشىلىقتارىنىڭ دامۋى، ياعني وندىرگىش كۇشتەر مەن وندىرىستىك قاتىناستار قايشىلىقتارىنىڭ، تاپتار اراسىنداعى قايشىلىقتاردىڭ، جاڭا مەن ەسكىنىڭ اراسىنداعى قايشىلىقتاردىڭ دامۋى سەبەبىنەن بولادى، بۇل قايشىلىقتاردىڭ دامۋى قوعامنىڭ العا باسۋىنا قوزعاۋشى بولادى، ەسكى قوعامنىڭ ورنىن جاڭا قوعامنىڭ باسۋىنا قوزعاۋشى بولادى. ۋيىۋۇلىق بيانجىڭفا سىرتقى سەبەپتى شەتكە قاعا ما؟ شەتكە قاقپايدى. ۋيىۋۇلىق بيانجىڭفا سىرتقى سەبەپ ۆزگەرىستىڭ شارتى، ىشكى سەبەپ ۆزگەرىستىڭ نەگىزى، ال سىرتقى سەبەپ ىشكى سەبەپ ارقىلى رول اتقارادى دەپ سانايدى. جۇمىرتقا لايىقتى شامادا جىلۋ العاننان كەيىن بالاپانعا اينالادى، ٴبىراق جىلۋ تاستى بالاپانعا اينالدىرا المايدى، ويتكەنى ەكەۋىنىڭ نەگىزى ۇقسامايدى. ٴار ەل حالىقتارىنىڭ ٴبىر ـ بىرىنە ىقپال جاساۋى ۇنەمى بولىپ تۇرادى. كاپيتاليزم زامانىندا، اسىرەسە جيانگەرلىك جانە پرولەتاريات كىمىڭى

زامانىنىدا ٴار ەلدىڭ ساياسي جاقتان، ەكونوميكالىق جاقتان جانە مادەنيەتتىڭ جاقتان ٴبىر-بىرىنە جاسايتىن ىقپالى مەن اسەرى توتەنشە زور بولادى. وكتيابر سوتسياليستىك رەۆوليۋتسياسى تەك روسسيانىڭ تاريحىندا عانا جاڭا زاماننىڭ بەتىن اشىپ قويعان جوق، سونىمەن بىرگە دۇنيە ٴجۇزىنىڭ تاريحىندا دا جاڭا زاماننىڭ بەتىن اشتى، دۇنيە جۇزىندەگى بارلىق ەلدەردىڭ ىشكى وزگەرىستەرىنە ىقپال جاسادى، سول سياقتى، جۇڭگونىڭ ىشكى وزگەرىستەرىنە توتەنشە تەرەڭ ىقپال جاسادى، ٴبىراق بۇل وزگەرىستەر ٴار ەلدىڭ جانە جۇڭگونىڭ وزىندەگى ىشكى زاڭدىلىقتار ارقىلى بولدى. ەكى ارميا ٴبىر-بىرىمەن شايقاسسا ٴبىرى جەڭىپ، ٴبىرى جەڭىلەدى، جەڭۋ دە، جەڭىلۋ دە ىشكى سەبەپتەرگە بايلانىستى بولادى. جەڭۋشىگە نە ٴوزىنىڭ كۇشتىلىگى، نە قولباسشىلىقتا اعاتتىق جىبەرمەگەندىگى سەبەپ بولادى، جەڭىلۋشىگە نە ٴوزىنىڭ السىزدىگى، نە قولباسشىلىقتا اعاتتىق جىبەرگەندىگى سەبەپ بولادى، دەمەك، سىرتقى سەبەپ ىشكى سەبەپ ارقىلى رول اتقارادى. 1927-جىلى جۇڭگودا ٴىرى بۋرجۋازيانىڭ پرولەتارياتتى جەڭۋى ونىڭ جۇڭگو پرولەتارياتى ىشىندەگى (جۇڭگو كۇڭچاندانگىنىڭ ىشىندەگى) جيحۇيجۋيي ارقىلى رول اتقارعاندىعىنان بولدى. ٴبىز مۇنداي جيحۇيجۋيىدى ارىلتقان كەزدە، جۇڭگو رەۆوليۋتسياسى قايتادان ورگە باستى. كەيىن كەلە جۇڭگو رەۆوليۋتسياسى جاۋدىڭ اۋىر سوققىسىنا تاعى ۇشىرادى، بۇعان ٴبىزدىڭ پارتيامىزدىڭ ىشىندە ماۋشيانجۋيىدىڭ تۋىلۋى سەبەپ بولدى. ٴبىز مۇنداي ماۋشيانجۋيىدى ارىلتقان كەزدە، ٴبىزدىڭ ٴىسىمىز تاعى قايتادان ورگە باستى. دەمەك، ٴبىر ساياسي پارتيا رەۆوليۋتسيانى جەڭىسكە جەتكىزەمىن دەسە، ٴوزىنىڭ

سایاسي لۋشيانىنىڭ دۇرىس بولۋىنا، ۇيىمدىق جاقتان بەكەم بولۋىنا سۇيەنۋگە ٴتيىس.

دۇنيەگە بيانجىڭفالىق كوزقاراس جۇڭگودا بولسىن، ەۋروپادا بولسىن ەرتە زاماندا ـ اق تۋىلعان بولاتىن. ٴبىراق ەرتە زامانداعى بيانجىڭفا زىفالىق جانە قاراپايىم سيپاتتا بولدى، سول كەزدەگى قوعامدىق ـ تاريحي شارتتارعا بايلانىستى، ول ٴالى كەمەلىنە كەلگەن ٴنازاريا بولا المااعان ەدى، سول سەبەپتى دۇنيەنى جان ـ جاقتى تۇسىندىرە المادى، كەيىن كەلە ونىڭ ورنىن شيگىرشاكشۇە باستى. 18 ـ عاسىردىڭ اياعى مەن 19 ـ عاسىردىڭ باس كەزىندە جاساعان اتاقتى نەمىس فيلوسوفى گەگەل بيانجىڭفاعا وتە ماڭىزدى ۇلەس قوستى، ٴبىراق ونىڭ بيانجىڭفاسى ۋيشيندىك بيانجىڭفا بولدى. پرولەتاريات قوزعالىسىنىڭ ۇلى قايراتكەرلەرى ماركس پەن ەنگەلس ادامزات تانىمى تاريحىنىڭ بەلسەندى ناتيجەلەرىن جيناقتاعانىنان كەيىن، وتە ـ موتە گەگەل بيانجىڭفاسىنىڭ ۇيلەسىمدى جاقتارىن پايدالى تۇردە قابىلداي وتىرىپ، بيانجىڭدىق ۋيۋۋلۋن مەن تاريحي ۋيۋۋلۋندى ـــ وسى ۇلى ٴنازاريانى جاساعانىنان كەيىن عانا ادامزات تانىمىنىڭ تاريحىندا بۇرىن بولىپ كورمەگەن ۇلى گىمىڭ جارىققا شىقتى. كەيىن كەلە لەنين مەن ستالين بۇل ۇلى ٴنازاريانى ونان ٴارى دامىتتى. بۇل ٴنازاريا جۇڭگوعا تارالىسىمەن ـ اق، جۇڭگونىڭ يديالوگيا سالاسىندا اسا زور وزگەرىستەر تۋعىزدى.

دۇنيەگە وسى ٴبىر بيانجىڭفالىق كوزقاراس، كوبىنەسە، ادامدارعا ٴتۇرلى زاتتاردىڭ قايشىلىقتى قوزعالىستارىن بايقاي ٴبىلۋدى جانە تالداي ٴبىلۋدى، سونداي ـ اق وسى تالداۋعا نەگىزدەلە وتىرىپ، قايشىلىقتاردى شەشۋدىڭ ٴادىسىن كورسەتۋدى ۇيرەتەدى. سوندىق ـ

تان، زاتتاردىڭ قايشىلىق زاڭىن ناقتى ٴتۇسىنۋ ٴبىز ٴۇشىن توتەنشە ماڭىزدى.

2. قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى

بايانداۋعا قولايلى بولۋ ٴۇشىن، مەن بۇل ارادا الدىمەن قايشى- لىقتىڭ جالپىلىعىنا توقتالامىن، سونان سوڭ قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلى- گىنە توقتالامىن. مۇنىڭ سەبەبى، ماركسيزمنىڭ نەگىزگى قالاۋشىلار جانە مۇراگەرلەرى ۇلى ماركس، ەنگەلس، لەنين، ستالين دۇنيەگە ۋيىۋۇلىق-بيانجىڭفالىق كوزقاراستى اشقانىنان كەيىن، ۋيىۋۇلىق بيانجىڭفا ادامزات تاريحىن تالداۋدىڭ جانە تابيعات تاريحىن تالداۋدىڭ كوپتەگەن سالالارىندا قولدانىلىپ، قوعامدى وزگەرتۋدىڭ جانە تابيعاتتى وزگەرتۋدىڭ كوپتەگەن سالالارىندا قولدانىلىپ (مىسالى، سوۆەت وداعىندا)، اسا ۇلى تابىستارعا قول جەتكىزىلگەنى- دىكتەن، قايشىلىقتىڭ جالپىلىعىن كوپتەگەن ادامدار مويىنداپ وتىر، سوندىقتان بۇل ماسەلەنى از سوزبەن عانا تۇسىندىرۋگە بولادى؛ ال قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى تۋرالى ماسەلەنى كوپتەگەن جولداستار، اسىرەسە جياۋتياۋجۋيىشىلدەر ٴالى تۇسىنە الماي ٴجۇر. ولار قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى ىشىندە ٴومىر ٴسۇرىپ وتىراتىندىعىن تۇسىنبەيدى. ولار قازىر ناقتى زاتتاردىڭ قايشىلىعىنىڭ ەرەكشەلىگىن زەرتتەۋدىڭ كەمىڭدەگى ٴماڭىزدىلىعىنىڭ داموۋىنا ٴبىزدىڭ ٴجون سىلتەۋىمىز ٴۇشىن قانشاما كەلەلى ماڭىزى بار ەكەندىگىن دە تۇسىنبەيدى. سوندىقتان، قايشىلىقتىڭ ەرەكشە- لىگى تۋرالى ماسەلەنى باسا زەرتتەۋ جانە جەتكىلىكتى ورىن بەرە

وتىرىپ ٴتۇسىندىرۋ قاجەت بولادى. سول سەبەپتى، زاتتار قايشىلى-
عىنىڭ زاڭىن تالداعان كەزىمىزدە، ٴبىز الدىمەن قايشىلىقتىڭ
جالپىلىعى ماسەلەسىن تالدايمىز، ونان سوڭ قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلە-
گى ماسەلەسىن باسا تالدايمىز، اقىرىندا قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى
ماسەلەسىنە قايتا ورالامىز.

قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى نەمەسە جۇەدۇيىلىگى دەگەن ماسەلەنىڭ
ەكى جاقتى ٴمانىسى بار. ونىڭ ٴبىرىنشىسى، قايشىلىق بارلىق
زاتتاردىڭ داموۋى بارىسىندا ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرادى؛ ەكىنشىسى،
ٴاربىر زاتتىڭ داموۋى بارىسىندا باستان اياعىنا دەيىن قايشىلىق
قوزعالىسى ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرادى.

ەنگەلس بىلاي دەيدى: «قوزعالىستىڭ ٴوزى قايشىلىق.»⑤ لەنين
قاراما-قارسىلىق بىرلىك زاڭى جونىندە بەرگەن انىقتاماسىندا ونى
بىلاي دەگەن بولاتىن: «تابيعات دۇنيەسىنىڭ (ونىڭ ىشىندە رۋحتىڭ
دا، قوعامنىڭ دا) بارلىق قۇبىلىستارى مەن بارىستارىندا ٴبىر-بىرىنە
قايشى، ٴبىرىن ٴبىرى شەتكە قاعاتىن، ٴبىر-بىرىنە قاراما-قارسى
بەتالىستار بولاتىندىعىن مويىنداۋ (اشۋ)»⑥. بۇل پىكىرلەر دۇرىس
پا؟ يا، دۇرىس. بارلىق زاتتاردا بولىپ وتىراتىن قايشىلىق جاقتا-
رىنىڭ ٴوزارا باعىنىشتىلىعى مەن ٴوزارا كۇرەسى بارلىق زاتتاردىڭ
ٴومىرىن بەلگىلەيدى، بارلىق زاتتاردىڭ داموۋىنا قوزعاۋشى بولادى.
قايشىلىعى بولمايتىن زات جوق، قايشىلىق بولماسا، الەم دە بولماس
ەدى.

قايشىلىق — قاراپايىم قوزعالىس فورماسىنىڭ (مىسالى، جىلجىمالى
قوزعالىستىڭ) نەگىزى، وتە-موتە كۇردەلى قوزعالىس فورماسىنىڭ
نەگىزى.

ەنگەلس قايشىلىقتىڭ جالپىلىعىن بىلاي تۇسىندىرگەن بولاتىن: «ەگەر قاراپايىم، جىيشىەلىك اۋىسۋدىڭ وزىندە قايشىلىق بولاتىن بولسا، وندا قايشىلىقتار ماتەريانىڭ جوعارى قوزعالىس فورماسىندا، اسىرەسە ورگانىكالىق ومىردە جانە ونىڭ داموۋىندا ونان ءارى بولادى دەگەن ءسوز....تىرشىلىك الدىمەن، مىنادا: ءتىرى تابيعات ءبىر ۋاقىت ىشىندە ءارى سونىڭ ءوزى، ءارى باسقا بىردەڭە. دەمەك، تىرشىلىك دەگەنىمىز ءوزى زاتتاردىڭ دەنەسىنىڭ جانە بارىستاردىڭ ءوز بويىندا ءومىر ءسۇرىپ، توقتاۋسىز ءوزىن ءوزى تۋدىرىپ، ءوزىن ءوزى شەشىپ وتىراتىن قايشىلىقتار؛ بۇل قايشىلىقتار توقتاسىمەن ـ اق تىرشىلىك تە توقتايدى، ءولىم كەلەدى. ناق سول سياقتى، ءبىز ويلاۋ كولەمىندە دە قايشىلىقتاردان قۇتىلا المايتىندىعىمىزدى كورىپ وتىرمىز، سونداي ـ اق، مىسالى، ادامنىڭ ىشكى شەكسىز تانىم قابىلەتتىلىگى مەن بۇل تانىم قابىلەتتىلىگىنىڭ سىرتقى جاقتان شەكتەلگەن جانە تانىم جاقتان دا شەكتەلگەن جەكە ادامداردىڭ بويىندا عانا ءىس جۇزىندە جۇزەگە اسىرىلۋى اراسىنداعى قايشىلىقتاردىڭ ادامزات ۇرپاقتارىنىڭ ءبىرىنىڭ ارتىنان ءبىرى كەلە جاتقان شەكسىزــ ەڭ بولماعاندا، ءبىز ءۇشىن، ءىس جۇزىندە شەكسىز — جەلىسىندە جانە شەكسىز العا باسۋ ارەكەتىندە شەشىلەتىندىگىن كورىپ وتىرمىز.»

«جوعارعى ماتەماتيكانىڭ باستى نەگىزدەرىنىڭ ءبىرى قايشىلىق...»

«باستاۋىش ماتەماتيكا دا قايشىلىققا تولى....»⑦

لەنين دە قايشىلىقتاردىڭ جالپىلىعىن بىلاي تۇسىندىرگەن بولاتىن: «ماتەماتيكادا پلۋس پەن مينۋس، ۋيفىن مەن جىيفىن.

ليشۋەدە اسەر مەن قارسى اسەر.
فيزيكادا وڭ ەلەكتىر مەن تەرىس ەلەكتىر.
حيميادا يۋانزىنىڭ بىرىگۋى مەن ىدىراۋى.
قوعامدىق عىلىمدا تاپتىق كۇرەس.»[8]

سوعىستا شابۋىل مەن قورعانىس، ىلگەرىلەۋ مەن شەگىنۋ، جەڭىس پەن جەڭىلىس ـــ مۇنىڭ ٴبارى قايشىلىقتى قۇبىلىستار. بۇلاردىڭ ٴبىر جاعى جوعالسا، ەكىنشى جاعى دا ٴومىر سۇرۋدەن قالادى. ەكى جاقتىڭ كۇرەسىپ ٴارى بايلانىسىپ وتىرۋى سوعىستىڭ جالپى تۇلعاسىن قۇرايدى، سوعىستىڭ دامۋىن ىلگەرىلەتەدى، سوعىس ماسەلەسىن شەشەدى.

ادام ۇعىمىنداعى ايىرماشىلىقتاردىڭ ٴبارىن كىڭگۋاندىق قايشىلىقتىڭ ساۋلەسى دەپ قاراۋ كەرەك. كىڭگۋاندىق قايشىلىق جۇگۋاندىق يدەيادا ساۋلەلەنىپ، ۇعىمنىڭ قايشىلىقتى قوزعالىسىن قالىپتاستىرادى، يدەيانىڭ دامۋىن ىلگەرىلەتەدى، ادامداردىڭ يدەيا ماسەلەسىن ۇزدىكسىز شەشەدى.

پارتيا ىشىندە ٴتۇرلى يدەيالاردىڭ قاراما-قارسىلىعى مەن كۇرەسى ۇنەمى تۋىپ وتىرادى، بۇل ـــ قوعامداعى تاپتىق قايشىلىقتىڭ جانە جاڭا زات پەن ەسكى زات قايشىلىعىنىڭ پارتيا ىشىندە ساۋلەلەنۋى. ەگەر پارتيا ىشىندە قايشىلىقتار جانە سول قايشىلىقتاردى شەشەتىن يدەيالىق كۇرەستەر بولماسا، وندا پارتيا ٴومىر سۇرۋدەن قالادى.

دەمەك، مەيلى قاراپايىم قوزعالىس فورمالارىندا نەمەسە كۇردەلى قوزعالىس فورمالارىندا بولسىن، مەيلى كىڭگۋاندىق قۇبىلىستاردا نەمەسە يدەيالىق قۇبىلىستاردا بولسىن، ـــ قايشىلىق جالپى بەتتىك

ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرادى، قايشىلىق بارلىق بارىستاردا ٴومىر سۇرەدى، بۇل انىقتالىدى. ٴبىراق ٴاربىر بارىستىڭ باستالۋ كەزەڭىندە دە قايشىلىق ٴومىر سۇرە مە، جوق پا؟ ٴاربىر زاتتىڭ دامۋى بارىسىندا باسىنان اياعىنا دەيىن قايشىلىق قوزعالىسى بولا ما، جوق پا؟

سوۆەت وداعى فيلوسوفتارىنىڭ دەبورين اعىمىن پىپان قىلعان ماقالالارىنا قاراعاندا، دەبورين اعىمىندا مىناداي ٴبىر ٴتۇرلى كوزقاراس بار — ولار قايشىلىق بارىس باستالىسىمەن ـ اق جارىققا شىقپايدى، بارىس دامىپ بەلگىلى كەزەڭگە جەتكەن كەزدە عانا جارىققا شىعادى دەپ قارايدى. ولاي بولعاندا، بۇل كەزگە دەيىن بارىس دامۋىنىڭ سەبەبى ىشكى سەبەپتەر ەمەس، سىرتقى سەبەپتەر بولىپ شىعادى. ٴسويتىپ، دەبورين شيگىرشاڭشۇەلىك سىرتقى سەبەپ ٴنازارياسى مەن جىكشىلۇنگە قايتا ورالادى. ولار ناقتى ماسەلەلەرگە وسى كوزقاراس بويىنشا تالداۋ جۇرگىزىپ، سوۆەت وداعى جاعدايىندا باي ديحان مەن جاي ديحان اراسىندا ايىرماشىلىق قانا بار، قايشىلىق جوق دەپ قاراپ، بۇحاريننىڭ پىكىرىنە تولىق قوسىلدى. ولار فرانسيا كوميۋنىن تالداعان كەزدە، جۇمىسشىلاردان، ديحانداردان، بۇرجۋازيادان قۇرالعان ٴۇشىنشى جىكتە دە كوميۋنگە دەيىن ايىرماشىلىق قانا بولدى، قايشىلىق بولعان جوق دەپ ەسەپتەدى. دەبورين اعىمىنىڭ مۇنداي كوزقاراسى ماركسيزىمگە قايشى. ولار دۇنيەدەگى ٴاربىر ايىرماشىلىقتا قايشىلىق قامتىلا-تىندىعىن، ايىرماشىلىقتىڭ ٴوزى قايشىلىق ەكەندىگىن بىلمەدى. پرولەتاريات پەن بۇرجۋازيا شىققان كەزدەن باستاپ ـ اق ەڭبەك پەن كاپيتال اراسىندا قايشىلىق بار ەدى، تەك شيەلەنىسپەگەن ەدى. ٴتىپتى سوۆەت وداعى قوعامىنىڭ جاعدايىندا دا جۇمىسشىلار

مەن ديحاندار اراسىندا ايىرماشىلىق بار، بۇلاردىڭ ايىرماشىلىعى قايشىلىق بولىپ تابىلادى، تەك بۇل شيەلەنىسىپ دۇيكالىسقا اينالمايدى، تاپتىق كۇرەس شيەلەنىسىپ الماىدى، ەڭبەك پەن كاپيتال اراسىنداعى قايشىلىققا ۇقسامايدى؛ جۇمىسشىلار مەن ديحاندار سوتسياليستىك قۇرىلىس بارىسىندا بەرىك وداق قۇردى جانە بۇل قايشىلىقتاردى سوتسياليزىمنەن كوممۋنيزىمگە قاراي داموۋ بارىسىندا بىرتە-بىرتە شەشە بەرەدى. مۇنىڭ ٴوزى قايشىلىقتاردىڭ بار-جوقتىعى ماسەلەسى ەمەس، قايشىلىقتاردىڭ ايىرماشىلىعى ماسەلەسى بولىپ تابىلادى. قايشىلىق جالپىلىق، جۇەدۇيىلىك بولادى، زاتتار داموۋىنىڭ بارلىق بارىسىندا ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرادى جانە بارلىق بارىستاردىڭ باسىنان اياعىنا دەيىن قامتىلىپ جاتادى.

جاڭا بارىستىڭ تۋىلۋىنىڭ ٴوزى نە؟ بۇل — ەسكى بىرلىكتىڭ جانە بۇل بىرلىكتى قۇرايتىن قاراما-قارسىلىقتى قۇرامداردىڭ جاڭا بىرلىككە جانە بۇل بىرلىكتى قۇرايتىن قاراما-قارسىلىقتى قۇرامدارعا ورىن بەرۋى، ٴسويتىپ، ەسكى بارىستىڭ ورنىنا جاڭا بارىستىڭ تۋىلۋى. ەسكى بارىس اياقتالادى، جاڭا بارىس پايدا بولادى. جاڭا بارىس تا جاڭا قايشىلىقتاردى قامتي وتىرىپ، ٴوزىنىڭ قايشىلىقتى داموۋ تاريحىن باستايدى.

زاتتار داموۋى بارىسىنىڭ باسىنان اياعىنا دەيىنگى قايشىلىقتار قوزعالىسىنا تالداۋ جاساۋدىڭ ۇلگىسىن ماركس «كاپيتال»دا كورسەتىپ بەرگەندىگىن لەنين اتاپ ايتقان ەدى. بۇل — ٴارقانداي زاتتار داموۋىنىڭ بارىسىن زەرتتەۋدە قولدانۋعا ٴتيىستى ٴادىس. لەنيننىڭ ٴوزى دە بۇل ٴادىستى دۇرىس قولدانىپ، ٴوزىنىڭ بارلىق شىعارمالارىندا دايەكتىلەندىرگەن بولاتىن.

«ماركس «كاپيتال»دا الدىمەن بۋرجۋازيالىق قوعامنىڭ (شاڭپين قوعامنىڭ) ەڭ قاراپايىم، ەڭ ادەتتەگى، ەڭ نەگىزگى، ەڭ كوپ ۇشىرايتىن، ەڭ ۇيرەنشىكتى، ميلليارت رەت كەزدەسىپ وتىراتىن قارىم - قاتىناسىنا — شاڭپين ايىرباسىنا تالداۋ جاسادى. بۇل تالداۋ وسى ەڭ قاراپايىم قۇبىلىستاردان (بۋرجۋازيالىق قوعامنىڭ وسى «تيتتەي بولشەگى»نەن) قازىرگى قوعامنىڭ بارلىق قايشىلىقتارىن (سونداي - اق بارلىق قايشىلىقتاردىڭ ۇرىعىن) اشىپ تاستادى. بۇدان كەيىنگى باياندا ۋلار بىزگە وسى قايشىلىقتاردىڭ جانە وسى قوعامنىڭ جەكە جاقتارى قوسىندىسىنىڭ باستان - اياق دامۋىن (ٴوسۋىن دە، قوزعالىسىن دا) كورسەتىپ بەردى.»

لەنين بۇدان سوڭ تاعى بىلاي دەپ كورسەتەدى: «جالپى بايان - جىڭعانى... باياندا ۋ (سونداي - اق زەرتتەۋ) ٴادىسى ٴدال وسىلاي بولۋعا ٴتيىس.»[9]

جۇڭگو كوممۋنيستەرى وسى ٴادىستى ۇيرەنىپ الۋعا ٴتيىس، سوندا عانا جۇڭگو كىميگىنىڭ تاريحى مەن قازىرگى جاعدايىن دۇرىس تالداي الادى جانە كىميگىنىڭ بولاشاعىنا تۇجىرىم جاساي الادى.

3. قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى

قايشىلىق بارلىق زاتتار دامۋىنىڭ بارىسىندا ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرادى، قايشىلىق ٴاربىر زاتتىڭ دامۋ بارىسىنىڭ باسىنان اياعىنا دەيىن قامتىلىپ جاتادى، بۇل — قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى مەن جوەدۇيلىگى، مۇنى جوعارىدا ايتتىم. ەندى قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى مەن

شاگدۋيلىگىنە توقتالامىن.

بۇل ماسەلەنى بىرنەشە ٴتۇرلى احۋالدان الىپ زەرتتەۋ كەرەك.

بارىنەن بۇرىن، ماتەريانىڭ ٴار الۋان قوزعالىس فورماسىنداعى
قايشىلىقتاردىڭ بارىندە ەرەكشەلىك بولادى. ادامنىڭ ماتەريانى
تانۋى ماتەريانىڭ قوزعالىس فورماسىن تانىماندىعى بولىپ تابىلادى،
ويتكەنى دۇنيەدە قوزعالىپ تۇراتىن ماتەريادان باسقا ەشتەڭەدە
جوق، ال ماتەريانىڭ قوزعالىسى ٴسوزسىز بەلگىلى فورما الىپ
وتىرادى. ماتەريانىڭ ٴاربىر قوزعالىس فورماسىنا توقتالعاندا، ونىڭ
باسقادا ٴارتۇرلى قوزعالىس فورمالارىمەن ورتاق جەرلەرىن ەسكە
الۋ كەرەك. ٴبىراق وتە-موتە ماڭىزدى جانە ٴبىزدىڭ زاتتاردى
تانۋىمىزدىڭ نەگىزى بولىپ تابىلاتىن نارسە — قوزعالىس فورما-
سىنىڭ ەرەكشەلىگىنە كوڭىل ٴبولۋ، ياعني ونىڭ باسقا قوزعالىس
فورمالارىنان ساپالىق پارقىنا كوڭىل ٴبولۋ. مىنە وسىعان كوڭىل
بولگەندە عانا زاتتاردى پارىقتاۋعا مۇمكىندىك بولادى. ٴارقانداي
ٴبىر قوزعالىس فورماسى ٴوز ىشىنە وزىنە ٴتان ەرەكشە قايشىلىقتى
قامتىپ وتىرادى. مۇنداي ەرەكشە قايشىلىق ٴبىر زاتتى باسقا زاتتان
پارىقتاندىرىپ تۇراتىن ەرەكشە ٴماندى قالىپتاستىرادى. مىنە بۇل
دۇنيەدەگى زاتتاردىڭ الۋان ٴتۇرلى ايىرماشىلىقتارى بولۋىنىڭ
ىشكى سەبەپتەرى نەمەسە نەگىزى دەپ تە اتالادى. تابيعات دۇنيە-
سىندە كوپتەگەن قوزعالىس فورمالارى بار: جيشيەلىك قوزعالىس،
دىبىس شىعارۋ، جارىق ٴتۇسىرۋ، جىلۋ بەرۋ، ەلەكتىر اعىنى، ايىرىلۋ،
بىرىگۋ، تاعىسىن-تاعىلار. ماتەريانىڭ وسى قوزعالىس فورمالارىنىڭ
ٴبارى ٴبىر-بىرىنە باعىنىشتى ٴارى ٴمانى جاعىنان ٴبىر-بىرىنەن
پارىقتى بولادى. ماتەريانىڭ ٴاربىر قوزعالىس فورماسىندا بولاتىن

ەرەكشە ٴماندى ۋنىڭ ۋزىندەگى ەرەكشە قايشىلىقتارى بەلگىلەيدى. بۇل احۋال تەك تابيعات دۇنيەسىندە عانا ٴومىر ٴسۇرىپ قويماي، قوعامدىق قۇبىلىستار مەن يدەيالوگيالىق قۇبىلىستاردا دا ۇقساس ٴومىر سۇرەدى. قوعامدىق فورمالار مەن يدەيالوگيالىق فورمالاردىڭ ٴارقايسىسىنىڭ دا ۋزىنە ٴتان ەرەكشە قايشىلىعى جانە ەرەكشە ٴمانى بولادى.

عىلىمي زەرتتەۋدىڭ كولەمى عىلىم دۇيشياگەدارىنىڭ ەرەكشە قايشىلىقتارىنا قاراي ايىرىلادى. سوندىقتان، قۇبىلىستىڭ بەلگىلى سالاسىنا ٴتان بەلگىلى قايشىلىقتاردى زەرتتەۋ بەلگىلىبىر عىلىمنىڭ دۇيشياگىن قالىپتاستىرادى. مىسالى، ماتەماتيكادا‌عى پىلۋس پەن مينۋس، جيشيەشۇەدەگى اسەر مەن قارسى اسەر، فيزيكاداعى وڭ ەلەكتىر مەن تەرىس ەلەكتىر، حيمياداعى ايىرىلۋ مەن بىرىگۋ، قوعامدىق عىلىمداردا‌عى وندىرگىش كۇشتەر مەن وندىرىستىك قاتىناستار، تاپ پەن تاپتىڭ ٴوزارا كۇرەسى، سوعىستىق عىلىمداعى شابۋىل مەن قورعانىس، فيلوسوفياداعى ۋيشينلۇن مەن ۋيۋۇلۇن، شيگىرشاگىشۋەلىك كوزقاراس پەن بيانجىگفالىق كوزقاراس، ت. ب. — مىنە وسىنىڭ ٴبارى ەرەكشە قايشىلىقتا جانە ەرەكشە مانگە يە بولعاندىعى سەبەپتى عىلىمي زەرتتەۋدىڭ تۇرلىشە دۇيشياگەدارىن قالىپتاستىرادى. ارينە، قايشىلىقتىڭ جالپىلىعىن بىلمەي تۇرىپ، زاتتار قوزعالىسى داموۋنىڭ جالپى سەبەبىن نەمەسە جالپى نەگىزىن اشۋ مۇمكىن ەمەس؛ الايدا قايشىلىقتاردىڭ ەرەكشەلىگى زەرتتەلمەسە، وندا ٴبىر زاتتىڭ باسقا زاتقا ۇقساماۋىنداعى ەرەكشە ٴماندى انىقتاۋعا بولمايدى، زاتتار قوزعالىسى داموۋنىڭ ەرەكشە سەبەپتەرىن نەمەسە ەرەكشە نەگىزدەرىن اشۋعا بولمايدى، زاتتاردى پارىقتاي

بىلۋگە دە، عىلمي زەرتتەۋ سالاسىنداعى كولەمدى ايىرۋعا دا بولمايدى.

ادامزات تانىمى قوزعالىسىنىڭ ٴتارتىبى جونىندەن العاندا، ول قاشان دا جەكە جانە ەرەكشە زاتتاردى تانۋدان بىرتە-بىرتە جالپى زاتتاردى تانۋعا قاراي ٴوسىپ وتىرادى. ادامدار قاشان دا الدىمەن كوپتەگەن تۇرلىشە زاتتاردىڭ ەرەكشە ماندەرىن تانيدى، سودان كەيىن، تاعى دا ىلگەرىلەي ٴتۇسىپ جيناقتاۋ جۇمىسىن جۇرگىزىپ، تۇرلىشە زاتتاردىڭ ورتاق ٴمانىن تانۋعا مۇمكىندىك الادى. ادامدار بۇل ورتاق ٴماندى تانىعاننان كەيىن، بۇل ورتاق تانىمدى باسشىلىققا الا وتىرىپ، ٴالى زەرتتەلمەگەن نەمەسە تەرەڭ زەرتتەلمەگەن ٴارتۇرلى ناقتى زاتتارعا ٴوزدىكسىز زەرتتەۋ جۇرگىزەدى، ولاردىڭ ەرەكشە ٴمانىن تابادى، سويتكەندە عانا، بۇل ورتاق ٴمان جونىندەگى تانىمدى قاتىپ-سەمگەن، ٴولى نارسەگە اينالدىرماي، قايتا سول ورتاق ٴمان جونىندەگى تانىمدى تولىقتىرۋعا، بايىتۋعا جانە دامىتۋعا مۇمكىندىك الادى. مۇنىڭ ٴوزى تانىمنىڭ ەكى بارىسى: ٴبىرى ەرەكشەلىكتەن جالپىلىققا ٴوتۋ، ەندى ٴبىرى جالپىلىقتان ەرەكشەلىككە ٴوتۋ بولىپ تابىلادى. ادامزاتتىڭ تانىمى قاشان دا وسىنداي اينالمالى قايتالانىپ وتىرادى، ال ٴار رەتكى اينالىم (تەك عىلمي ٴادىس قاتاڭ ساقتالعان بولسا) ادامزاتتىڭ تانىمىن ٴبىر بالداق جوعارى كوتەرەدى، ادامزاتتىڭ تانىمىن ٴوزدىكسىز تەرەڭدەتىپ وتىرادى. بىزدەگى جياۋتياۋجۋيشىلدەردىڭ بۇل ماسەلەدەگى قاتەلىگى مىنادا: ولار، ٴبىر جاعىنان، قايشىلىقتاردىڭ ەرەكشەلىگىن زەرتتەگەندە، جەكە زاتتاردىڭ ەرەكشە ٴمانىن تانىعاندا عانا قايشىلىقتاردىڭ جالپىلىعىن تولىق تانۋعا، ٴتۇرلى

زاتتاردىڭ ورتاق ٴمانىن تولىق تانۋعا بولاتىندىعىن تۇسىنبەيدى؛ ەندى ٴبىر جاعىنان، زاتتاردىڭ ورتاق ٴمانىن ٴبىلىپ العاننان كەيىن دە ٴالى تەرەڭ زەرتتەلمەگەن نەمەسە جاڭا پايدا بولعان ناقتى زاتتاردى ۇزدىكسىز زەرتتەۋىمىزدىڭ قاجەت بولاتىندىعىن تۇسىنبەيدى. بىزدەگى جياۋتياۋجۋيشىلدەر ـــ جالقاۋلار، ولار ناقتى زاتتار جونىندە ٴارقانداي قاجىرلى زەرتتەۋ جۇمىستارىن جۇرگىزۋ- دەن باس تارتادى، ولار جالپى اقيقاتتى نەگىزسىز پايدا بولا قالعان نارسە دەپ قاراپ، ونى ادامدار بايىپىنا بارا المايتىن، جالاڭ ابستراكت گۇڭگىشكە اينالدىرىپ قويادى، ادامزاتتىڭ اقيقاتتى تانۋىنىڭ قالىپتى ٴتارتىبىن مۇلدەم جوققا شىعارادى جانە شاتاستىرىپ جىبەرەدى. ولار ادامزات تانىمىنىڭ ەكى بارىسىنىڭ ٴوزارا بايلانىسىن دا ـــ ەرەكشەلىكتەن جالپىلىققا ٴارى جالپىلىقتان ەرەكشەلىككە وتەتىندىگىن دە تۇسىنبەيدى، ولار ماركسيزمنىڭ تانىم ٴنازارياسىن مۇلدە تۇسىنبەيدى.

ٴاربىر ۇلكەن جۇيەدەگى ماتەريانىڭ قوزعالىس فورماسىنىڭ ەرەكشە قايشىلىقتارىن جانە ول بەلگىلەگەن ٴماندى زەرتتەپ قانا قويماي، سونىمەن بىرگە ماتەريانىڭ ٴاربىر قوزعالىس فورمالارىنىڭ ۇزاق ۋاقىت داموۋ جولىنداعى ٴاربىر بارىسىنىڭ ەرەكشە قايشىلىق- تارىن جانە ونىڭ ٴمانىن زەرتتەۋ كەرەك. بارلىق قوزعالىس فورمالارى شىنايى، ويدان جاسالماعان ٴاربىر داموۋ بارىسىندا سيپاتى جاعىنان تۇرلىشە بولادى. ٴبىزدىڭ زەرتتەۋ جۇمىسىمىز وسى تۇيىنگە كوبىرەك قاراتىلۋعا، سونداي-اق وسى تۇيىننەن باستالۋعا ٴتيىس.

سيپاتى تۇرلىشە قايشىلىقتار تەك سيپاتى تۇرلىشە ادىستەرمەن عانا شەشىلەدى. مىسالى، پرولەتاريات پەن بۋرجۋازيانىڭ اراسىن-

داعى قايشىلىق سوتسياليستىك ٴمىلدىڭ ادىسىمەن شەشىلەدى؛ حالىق بۇقاراسى مەن فەودالدىق ٴتۇزىم اراسىنداعى قايشىلىق دەموكراتيالىق ٴمىلدىڭ ادىسىمەن شەشىلەدى؛ وتار ەلدەر مەن يمپەريالىزم اراسىنداعى قايشىلىق ۇلتتىق - ازاتتىق سوعىس ادىسىمەن شەشىلەدى؛ سوتسياليستىك قوعامداعى جۇمىسشى تابى مەن ديحاندار تابى اراسىنداعى قايشىلىق اۋىل شارۋاشىلىعىن كوللەكتيۆتەندىرۋ جانە اۋىل شارۋاشىلىعىن ماشينالاندىرۋ ادىسىمەن شەشىلەدى؛ كوممۋنيستىك پارتيانىڭ ىشىندەگى قايشىلىق سىن جانە ٴوز - وزىنە سىن ادىسىمەن شەشىلەدى؛ قوعام مەن تابيعات اراسىنداعى قايشىلىق ٴوندىرىس كۇشتەرىن دامىتۋ ادىسىمەن شەشىلەدى. ٴبارىس وزگەرىپ وتىرادى، ەسكى بارىستار مەن ەسكى قايشىلىقتار جويىلىپ، جاڭا بارىستار مەن جاڭا قايشىلىقتار تۋىپ وتىرادى، سول سەبەپتى قايشىلىقتاردى شەشۋدىڭ ادىستەرى دە تۇرلىشە بولادى. روسسيادا فەۆرال رەۆوليۋتسياسى مەن وكتيابر رەۆوليۋتسياسىنىڭ شەشكەن قايشىلىقتارى جانە ولاردىڭ بۇل قايشىلىقتاردى شەشۋدە قولدانعان ادىستەرى ٴتۇپ نەگىزىنەن ەكى باسقا بولدى. تۇرلىشە قايشىلىقتاردى تۇرلىشە ادىستەرمەن شەشۋ — ماركسيزم - لەنينيزمدەر قاتاڭ بويسۇنۋعا ٴتيىستى ٴپرينسيپ. دوگماتيزمشىلدەر بۇل پرينسيپكە بويسۇنبايدى، ولار ٴتۇرلى رەۆوليۋتسيالىق احۋالداردىڭ پارقىن تۇسىنبەيدى، سوندىقتان تۇرلىشە قايشىلىقتاردى تۇرلىشە ادىسپەن شەشۋ قاجەت ەكەندىگىن دە تۇسىنبەيدى، وزدەرىنشە وزگەرتۋگە بولمايدى دەيتىن ٴبىر ٴتۇرلى كۇكشىنى كەز كەلگەن جەرگە بەتالدى تاڭادى، مۇنىڭ ٴوزى رەۆوليۋتسيانى ساتسىزدىككە ۇشىراتۋمەن نەمەسە جاقسى جۇرگىزىلىپ كەلە جاتقان ٴىستى بۇلدىرۋمەن عانا تىنادى.

زاتتار داموۋى بارىسىنداعى قايشىلىقتاردىڭ جالپى تۇلعاسىن-
داعى، ٴوزارا بايلانىسىنداعى ەرەكشەلىكتەرىن اشۋ ٴۇشىن، ياعني
زاتتاردىڭ داموۋ بارىسىنىڭ ٴمانىن اشۋ ٴۇشىن بۇل بارىستاعى
قايشىلىقتاردىڭ ٴتۇرلى جاقتارىنداعى ەرەكشەلىكتەرىن اشۋ قاجەت،
ويتپەگەندە، بارىستىڭ ٴمانىن اشۋ مۇمكىن بولماي قالادى، بۇل دا
زەرتتەۋ جۇمىسىن جۇرگىزگەن كەزدە توتەنشە نازار اۋدارۋعا
ٴتيىستى ٴىس.

ٴاربىر ٴىرى زات ٴوزىنىڭ داموۋ بارىسىندا ٴبىرسىپىرا قايشىلىقتى
قامتىپ جاتادى. مىسالى، جۇڭگونىڭ بۋرجۋازيالىق-دەموكراتيالىق
گەمىڭى بارىسىندا جۇڭگو قوعامىنداعى ەزىلۋشى تاپتار مەن
جيانگەرلەر اراسىنداعى قايشىلىق، حالىق بۇقاراسى مەن فەودالدىق
ٴتۇزىم اراسىنداعى قايشىلىق، پرولەتاريات پەن بۋرجۋازيا اراسىن-
داعى قايشىلىق، ديحاندار جانە قالا ۇساق بۋرجۋازياسى مەن
بۋرجۋازيا اراسىنداعى قايشىلىق، كەرتارتپاشىل ۇستەم تاپتار
اراسىنداعى قايشىلىق، تاعى-تاعىلار بولادى، احۋال توتەنشە
كۇردەلى ەدى. بۇل قايشىلىقتاردىڭ ٴوزدى-ٴوزىنىڭ ەرەكشەلىك-
تەرى بار، بۇلارعا بىردەي قاراۋعا بولمايدى، ونىڭ ۇستىنە ٴاربىر
قايشىلىقتىڭ ەكى جاعىنىڭ دا ٴوزدى-ٴوزىنىڭ ەرەكشەلىكتەرى
بار، بۇلارعا دا بىردەي قاراۋعا بولمايدى. جۇڭگو گەمىڭىمەن
شۇعىلدانىپ وتىرعان بىزدەر قايشىلىقتاردىڭ ەرەكشەلىكتەرىن
جالپى تۇلعاسى جاعىنان، ياعني قايشىلىقتاردىڭ ٴوزارا بايلانىسى
جاعىنان تۇسىنۋمەن عانا تىنباي، ونىڭ ۇستىنە قايشىلىقتىڭ ٴارقايسى
جاقتارىنان باستاپ زەرتتەۋگە كىرىسۋگە ٴتيىسپىز، سوندا عانا
ولاردىڭ جالپى تۇلعاسىن تۇسىنۋىمىزگە مۇمكىندىك تۋىلادى.

قايشىلىقتىڭ ٴارقايسى جاقتارىن ٴتۇسىنۋ دەگەنىمىز ولاردىڭ ٴاربىر
جاعىنىڭ قانداي ايرىقشا ورىن ۇستايتىنىدىعىن، ولاردىڭ قانداي
ناقتى فورمادا قارسى جاقپەن ٴوزارا تاۋەلدى ٴارى ٴوزارا قايشى
قاتىناستاردا بولاتىنىدىعىن، ٴوزارا تاۋەلدى ٴارى ٴوزارا قايشى
بارىستارىندا جانە تاۋەلدىلىگى بۇزىلعانىنان كەيىن دە ٴارقايسىسى-
نىڭ قانداي ناقتى ادىستەر ارقىلى قارسى جاقپەن كۇرەسەتىندىگىن
ٴبىلۋ دەگەن ٴسوز. بۇل ماسەلەلەردى زەرتتەۋ وتە ماڭىزدى ٴىس.
لەنيننىڭ: ماركسيزمنىڭ ناعىز ٴمانى، ماركسيزمنىڭ جان جۇيە-
سى — ناقتى جاعدايلارعا ناقتى تالداۋ جاساۋدا⑩ دەگەنىنىڭ
ماعىناسى، مىنە، وسى. بىزدەگى جياۋتياۋجۋيشىلدەر لەنيننىڭ وسى
ۇسقاۋىنا قايشىلىق ىستەيدى، ٴارقانداي زاتتى ناقتى تالداۋعا وي
جۇگىرتپەيدى، ماقالا جازسا نەمەسە ٴسوز سويلەسە قاشان دا
ٴمان-ماعىناسىز سىلدىر باگۋلىق سارىنعا سالىنادى، بۇل ٴبىزدىڭ
پارتيامىزدىڭ ىشىندە وتە جامان ٴستىل تۋعىزدى.

ماسەلەلەردى زەرتتەگەندە جۇگۋاندىقتا، ٴبىرجاقتىلىقتا جانە
ۇستىرتتىككە جول بەرۋگە بولمايدى. جۇگۋاندىق دەگەنىمىز —
ماسەلەگە كىگۋاندى تۇردە قاراي بىلمەۋشىلىك، ياعني ماسەلەگە
ۆيۋۋلىق تۇرعىدان قاراي بىلمەۋشىلىك. مەن مۇنى «ٴامالىيات
جونىندە» دەگەن ماقالادا ايتىپ وتكەن بولاتىنمىن. ٴبىر جاقتىلىق
دەگەنىمىز — ماسەلەگە جان-جاقتىلى قاراي بىلمەۋشىلىك. مىسالى،
جۇڭگو جاقتى عانا ٴتۇسىنىپ، جاپونيا جاقتى تۇسىنبەۋ، گۇڭچانداڭ
جاقتى عانا ٴتۇسىنىپ، گومينداڭ جاقتى تۇسىنبەۋ، پرولەتاريات
جاقتى عانا ٴتۇسىنىپ، بۋرجۋازيا جاقتى تۇسىنبەۋ، ديحاندار جاقتى
عانا ٴتۇسىنىپ، ديجۋلار جاقتى تۇسىنبەۋ، قولايلى جاعداي جاقتى

عانا ٴتۇسىنىپ، قىس جاعداي جاقتى تۇسىنبەۋ، وتكەن جاقتى عانا
ٴتۇسىنىپ، بولاشاق جاقتى تۇسىنبەۋ، جەكە تۇلعا جاقتى عانا
ٴتۇسىنىپ، جالپى تۇلعا جاقتى تۇسىنبەۋ، كەمشىلىك جاقتى عانا
ٴتۇسىنىپ، جەتىستىك جاقتى تۇسىنبەۋ، تالاپكەر جاقتى عانا
ٴتۇسىنىپ، جاۋاپكەر جاقتى تۇسىنبەۋ، گمىگنىنىڭ قۇپيا قىزمەتى
جاعىن عانا ٴتۇسىنىپ، گمىگنىنىڭ جاريا قىزمەتى جاعىن تۇسىنبەۋ،
تاعى ـ تاعىلار. ٴبىر اۋىز سوزبەن ايتقاندا، قايشىلىقتاردىڭ ٴتۇرلى
جاقتارىنىڭ وزگەشەلىكتەرىن تۇسىنبەۋ. بۇل ماسەلەگە ٴبىرجاقتىلى
قاراۋشىلىق دەپ اتالادى نەمەسە ٴىشىنارا جاقتى عانا كورىپ،
جالپى جاقتى كورمەۋ، اعاشتى عانا كورىپ، ورماندى كورمەۋ دەگەن
ٴسوز. مۇنداي بولعاندا قايشىلىقتاردى شەشۋدىڭ ٴادىسىن تابۋعا
بولمايدى، گمىگدىڭ مىندەتتەردى ورىنداۋعا بولمايدى، تاپسىرىلـ
عان جۇمىستاردى ويداعىداي ىستەۋگە بولمايدى، پارتيا ىشىندەگى
يدەيالىق كۇرەستەردى دۇرىس ورىستەتۋگە بولمايدى. سۇنزى
اسكەري ىستەر جونىندە توقتالىپ: «وزگەنى دە، ٴوزىڭدى دە
بىلسەڭ، سوعىستا جەڭىلمەيتىن بولاسىڭ»⑪، ـــ دەگەن بولاتىن.
ول سوعىسىپ جاتقان ەكى جاق تۋرالى ايتىپ وتىر. تاڭ حاندىعى
داۋىرىندە جاساعان ۋەي جىڭ دەگەن ادام: «ەكى جاقتى تىڭداساڭ
انىعىن بىلە الاسىڭ، ٴبىر جاقتى عانا سەنسەڭ ٴدۇدامال قالا ـ
سىڭ»⑫، ـــ دەگەن بولاتىن. ول دا ٴبىر جاقتىلىقتىڭ دۇرىس
ەمەستىگىن بىلگەن. ال ٴبىزدىڭ جولداستارىمىز ماسەلەگە قاراۋدا
كوبىنەسە ٴبىر جاقتىلىققا سالىنادى، مۇنداي ادامداردىڭ تۇمسىعى
ۇنەمى تاسقا ٴتيىپ جۇرەدى. «شۋيحۋجۋان» رومانىندا سۇڭ جياڭ
ٴۇش رەت جۋجياجۋاڭ قىستاعىنا⑬ شابۋىل جاسايدى، احۋالدى

انىق بىلمەگەندىكتەن، ٴادىسى دۇرىس بولماعاندىقتان ەكى رەتىندە
جەڭىلىسكە ۇشىرايدى. كەيىن كەلە ٴادىسىن وزگەرتەدى، احۋالدى
تەكسەرۋگە كىرىسەدى، سونىمەن شىتىرمان جولداردى ٴبىلىپ الادى
دا، ليجياجۋاڭ، حۋجياجۋاڭ، جۋجياجۋاڭ قىستاقتارىنىڭ اراسىنـ
داعى وداقتى بۇزادى، جاۋدىڭ لاگەرىنە ٴوز ادامدارىن جاسىرىن
جىبەرىپ ورنالاستىرادى، شەتەلدىڭ اڭىزداردا ايتىلاتىن اعاش ات
ايلاسى سياقتى ٴادىس قولدانادى، ٴسويتىپ، ٴۇشىنشى رەتكى
شابۋىلدا جەڭىپ شىعادى. «شۋيحۋجۋان» رومانىندا ۋيۋۋلىق ـ
بيانجىڭفالىق كورسەتەتىن مىسالدار بار، جۋجياجۋاڭ قىستاعىنا
جاسالعان وسى ٴۇش رەتكى شابۋىل ونىڭ ەڭ جاقسىلارىنىڭ
ٴبىرى. لەنين بىلاي دەيدى: «دۇيشياگدى شىن مانىندە تانۋ
ٴۇشىن ونىڭ بارلىق جاقتارىن، بارلىق بايلانىستارى مەن «دانەـ
كەرى»ن يگەرۋ جانە زەرتتەۋ كەرەك. ٴبىز مۇنى ەشۋاقىتتا تولىق
ورىنداي المايمىز، ٴبىراق بارلىق جاقتارىن قامتۋدى تالاپ ەتۋ
ٴبىزدى قاتەلەردەن، شالا-جانسار بولىپ قالۋدان ساقتاندىرادى.»[illegible]
ٴبىز لەنيننىڭ بۇل ٴسوزىن ەستە ۇستاۋعا ٴتيىسپىز. ۇستىرتتىك
دەگەنىمىز — قايشىلىقتاردىڭ جالپى تۇلعاسىنا جانە قايشىلىقتاردىڭ
ٴار جاقتارىنىڭ وزگەشەلىكتەرىنە كوز جىبەرمەي، زاتتاردىڭ ىشكى
جاعىنا ىشكەرىلەي ارالاسىپ، قايشىلىقتاردىڭ وزگەشەلىگىن مۇقيات
زەرتتەۋدىڭ قاجەتتىگىن موينىداماي، الىستان عانا بايقاپ، قايشىـ
لىقتاردىڭ قاراسىن شالا-شارپى كورە سالا قايشىلىقتاردى شەشۋگە
(سۇراۋلارعا جاۋاپ بەرۋگە، تالاستاردى شەشۋگە، جۇمىستى ٴبىر
جايلى ەتۋگە، سوعىستى قولباسشىلىق ىستەۋگە) كىرىسۋ. بۇلاي
ىستەۋدىڭ بىلىق تۋدىرمايتىنى جوق. جۇڭگوداعى جياۋتياۋجۋيىشىل

جانە تاجىريبەشىل جولداستاردىڭ قاتەلەسۋىندەگى سەبەپ — ولاردىڭ زاتتارعا قاراۋ ٴادىسى جۋگۋان، ٴبىرجاقتىلى، ٴۇستىرت بولعاندىعىنان. ٴبىر جاقتىلىق تا، ٴۇستىرتتىك تە جۋگۋاندىق بولادى، ويتكەنى بارلىق كىگۋاندىق زاتتاردىڭ اسىلىندا ٴوزارا بايلانىسى جانە ىشكى زاڭدارى بولا تۇرا، ادامدار بۇل احۋالداردى ٴوز قالپىندا ساۋلەلەندىرمەيدى، ولارعا تەك ٴبىرجاقتى نەمەسە ٴۇستىرت قارايدى، زاتتاردىڭ ٴوزارا بايلانىسىن تانىمايدى، زاتتاردىڭ ىشكى زاڭدارىن تانىمايدى، سوندىقتان مۇنداي ٴادىس جۋگۋانجۋيىلىك بولادى.

زاتتار دامۋىنىڭ بۇكىل بارىسىنداعى قايشىلىقتار قوزعالىسىنىڭ ٴوزارا بايلانىسىنداعى، ونىڭ ٴار جاقتارىنىڭ جاعدايىنداعى وزگەشەلىكتەرىنە نازار اۋدارۋىمىز قاجەت بولىپ قانا قويماي، ونىڭ ٴۇستىنە بارىس دامۋىنىڭ ٴاربىر كەزەڭدەرىنىڭ دە وزىنە ٴتان وزگەشەلىكتەرىنە نازار اۋدارۋىمىز كەرەك.

زاتتاردىڭ دامۋى بارىسىنداعى ٴتۇبىرلى قايشىلىق جانە وسى ٴتۇبىرلى قايشىلىق بەلگىلەگەن بارىستىڭ ٴمانى بارىس اياقتالعانعا دەيىن جويىلمايدى؛ ٴبىراق زاتتار دامۋىنىڭ ۇزاق بارىسىنىڭ ٴاربىر دامۋ ساتىلارىندا جاعداي، كوبىنەسە، ٴبىر-بىرىنەن پارىقتى بولادى. مۇنىڭ سەبەبى زاتتاردىڭ دامۋى بارىسىندا ٴتۇبىرلى قايشىلىقتىڭ سيپاتى مەن بارىستىڭ ٴمانى وزگەرمەسە دە، ٴبىراق ٴتۇبىرلى قايشىلىق ۇزاق بارىستىڭ ٴاربىر دامۋ ساتىلارىندا بىرتە-بىرتە شيەلەنىسكەن تۇرگە كىرەدى. سونداي-اق ٴتۇبىرلى قايشىلىق بەلگىلەيتىن نەمەسە ىقپال جاسايتىن ٴبىرقاتار ۇلكەندى-كىشىلى قايشىلىقتاردىڭ كەيبىرەۋلەرى شيەلەنىسەدى، كەيبىرەۋلەرى ۋاقىتشا

نەمەسە ٴىشىنارا شەشىلەدى نەمەسە باسەڭدەيدى، تاعى بىرەۋلەرى تۋىلىپ جاتادى، سوندىقتان بارىس ٴوزىنىڭ ساتىلىلىمىن كورسەتە-دى. ەگەر ادامدار زاتتار داموۋى بارىسىنىڭ ساتىلىلىمىنا نازار اۋدارماسا زاتتار قايشىلىمىن لايىقتى تۇردە شەشە المايدى.

مىسالى، ەركىن باسەكە داۋىرىندەگى كاپيتاليزمنىڭ دامىپ جيانگەرلىككە اينالۋىن الساق، ول كەزدە ٴتۇپ نەگىزىنەن ٴبىر-بىرىنە قايشى ەكى تاپتىڭ — پرولەتاريات پەن بۋرجۋازيانىڭ سيپاتى جانە بۇل قوعامنىڭ كاپيتاليستىك ٴمانى وزگەرگەن جوق؛ الايدا بۇل ەكى تاپتىڭ اراسىنداعى قايشىلىق شيەلەنىستى، لۇگدۋان كاپيتال مەن ەركىن كاپيتالدىڭ اراسىندا قايشىلىق تۋدى، زۇگجۋگولار مەن وتار ەلدەردىڭ قايشىلىعى شيەلەنىستى، كاپيتا-ليستىك ەلدەر اراسىنداعى قايشىلىق، ياعني ٴار ەل داموۋىنىڭ ٴبىر كەلكىسىزدىك جاعدايى تۋدىرعان قايشىلىق وتە-موتە شيەلەنىسكەن تۇردە بەينەلەندى، سونىمەن كاپيتاليزمنىڭ ەرەكشە ساتىسى — جيانگەرلىك ساتىسى قالىپتاستى. لەنينيزمنىڭ جيانگەرلىك جانە پرولەتاريات كمينگى زامانىنداعى ماركسيزم بولۋىنىڭ سەبەبى — لەنين مەن ستاليننىڭ بۇل قايشىلىقتاردى دۇرىس تۇسىندىرگەندى-گىندە، سونىمەن بىرگە بۇل قايشىلىقتاردى شەشەتىن پرولەتاريات كمينگىنىڭ ٴنازارياسى مەن سىلۋەسىن دۇرىس جاساعاندىعىندا.

شينحاي كمينگىنەن باستالعان جۇڭگونىڭ بۋرجۋازيالىق-دەمو-كراتيالىق كمينگى بارىسىنىڭ احۋالىنان قاراعاندا، مۇندا دا بىرنەشە ەرەكشە ساتىلار بولدى. وتە-موتە بۋرجۋازيا باسشىلىق ەتكەن داۋىردەگى كمينگ مەن پرولەتاريات باسشىلىق ەتكەن داۋىردەگى كمينگ ٴبىر-بىرىنەن وراسان زور دارەجەدە پارىقتالا-

تىن ەكى تارىحي ساتى بولىپ ايىرىلدى. مۇنىڭ سەبەبى، پىرولە-
تارياتتىڭ باسشىلىعى گومىڭدانىڭ بەيەسىن تۇبىرىنەن وزگەرتتى،
تاپتار قاتىناسىنىڭ جاڭادان رەتتەلۋىن، ديحانىدار گومىڭدانىڭ كەڭ
ٴورىس الۋىن، جيانگەرلىككە قارسى جانە فەودالىزمگە قارسى
گومىڭدانىڭ دايەكتىلىگىن، دەموكراتيالىق گومىڭنەن سوتسياليستىك
گومىڭگە بۇرىلىس جاساۋ مۇمكىندىگىن، ت. ب. تۋدىردى. بۇلاردىڭ
ٴبارىنىڭ گومىڭگە بۋرجۋازيا باسشىلىق ەتكەن داۋىردە جارىققا
شىعۋى مۇمكىن ەمەس ەدى. تۇتاس بارىستاعى ٴتۇبىرلى قايشىلىقتىڭ
سيپاتى، بارىستىڭ جيانگەرلىككە قارسى، فەودالىزمگە قارسى دەمو-
كراتيالىق گومىڭدىڭ سيپاتى (مۇنىڭ ەكىنشى جاعى — جارتىلاي
وتار جانە جارتىلاي فەودالدىق سيپات) وزگەرمەگەن بولسا دا،
ٴبىراق وسى ۇزاق ۋاقىت ىشىندە شينحاي گومىڭىنىڭ جەڭىلۋى،
بەيياڭ جۇڭفالارىنىڭ ۇستەمدىك ەتۋى، ٴبىرىنشى رەتكى ۇلتتىق
بىرلىكساپتىڭ قۇرىلۋى جانە 1924 — 1927 - جىلدارداعى گومىڭ،
بىرلىكساپتىڭ بۇزىلۋى جانە بۋرجۋازيانىڭ قانگىمىڭ جاققا ٴوتۋى،
جاڭا جۇنفالاردىڭ ٴوزارا سوعىستارى، جەر گومىڭى سوعىسى،
ەكىنشى رەتكى ۇلتتىق بىرلىكساپتىڭ قۇرىلۋى جانە جاپون باسقىنشى-
لارىنا قارسى سوعىس، تاعى سول سياقتى ٴىرى وقيعالار بولدى —
20 جىلدان اسا ۋاقىتتىڭ ىشىندە داموۋدىڭ بىرنەشە ساتىلارى
ٴوتتى. بۇل ساتىلار ەرەكشە جاعدايلاردى قامتىدى: كەيبىر قايشى-
لىقتار شيەلەنىستى (مىسالى، جەر گومىگى سوعىسى بولدى جانە
جاپون باسقىنشىلارى دۇڭبەي ٴتورت ولكەگە باسىپ كىردى)، كەيبىر
قايشىلىقتار ٴىشىنارا نەمەسە ۋاقىتشا شەشىلدى (مىسالى، بەيياڭ
جۇنفالارى جويىلدى، ديحۋلاردىڭ جەرىن مۇسادىرالادىق)، كەيبىر

قايشىلىقتار جاعادان تۋىلادى (مىسالى، جاڭا جۇنىقالار اراسىندا كۇرەستەر بولادى، وكتيابر رەۆوليۋتسياسىنان كەيىن ورتاقتىڭ ىشىندە كوممۋنيستەرمەن تروتسكيستەر اراسىنداعى كۇرەس تالاستار بولعان؛ باسقا دا ... (مىسالى، جاڭا جۇنىقالار اراسىندا كۇرەستەر بولادى)، تاعى ـ تاعىلار.

زاتتار دامۋى بارىسىندا ءاربىر داموۋ ساتىسىنداعى قايشىلىقتاردىڭ ەرەكشەلىگىن زەرتتەگەندە، ولاردىڭ بايلانىستىلىعىنان جانە جالپى تۇلعاسىنان عانا قاراماي، سونىمەن بىرگە ولارعا ءاربىر ساتىداعى قايشىلىقتاردىڭ ءارقايسى جاقتارىنان دا قاراۋ كەرەك.

مىسالعا گوميندان مەن گۇڭچاندانگدى الايىق. گوميندان جاقتى السا، ول ءبىرىنشى رەتكى بىرلىكساپ كەزىندە سۇن جۇڭشاننىڭ روسسيامەن بىرلەسۋ، گۇڭچانداڭمەن بىرلەسۋ، جۇمىسشىلار مەن ديحاندارعا كومەكتەسۋ سىندى ءۇش ءىرى ساياساتىن ىسكە اسىردى، سوندىقتان ول گىمىڭدىك ەدى، جالىندى ەدى، ول ءتۇرلى تاپتار-دىڭ دەموكراتيالىق گىمىڭدەگى وداعى ەدى. 1927 ـ جىلدان كەيىن گوميندان مۇنىڭ كەرى جاعىنا وزگەرىپ، ديحاندار مەن ءىرى بۋر-جۋازيانىڭ كەرتارتپا توبىنا اينالىپ كەتتى. 1936 ـ جىلى 12 ـ ايداعى شي ـ ان وقيعاسىنان كەيىن، تاعى دا ىشكى سوعىستى توقتاتۋ، گۇڭچانداڭمەن بىرلەسىپ، بىرىگىپ جاپون جيانگەرلىگىنە قارسى تۇرۋ جاعىنا قاراي بۇرىلا باستادى. مىنە بۇلار—گوميندانگىنىڭ ءۇش ساتىداعى وزگەشەلىكتەرى. بۇل وزگەشەلىكتەردىڭ قالىپتاسۋىنىڭ، ارينە، ءتۇرلى-ءتۇرلى سەبەپتەرى بار. جۇڭگو گۇڭچانداڭى جاقتى السا، ول ءبىرىنشى رەتكى بىرلىكساپ كەزىندە جاس پارتيا ەدى، ول 1924 — 1927 ـ جىلدارداعى گىمىڭگە ەرلىكپەن باسشىلىق ەتكەن بولاتىن؛ ءبىراق گىمىڭنىڭ سيپاتىن، مىندەتىن جانە ءادىسىن تانۋ

جاعىنىدا ٴوزىنىڭ بالالىعىن كورسەتتى، سوندىقتان بۇل رەتكى گىمىڭنىڭ سوڭعى كەزىندە تۋىلعان چىن دۋشيۋشىلدىق رول اتقارۋعا مۇمكىندىك السىپ، بۇل جولعى گىمىڭدى جەڭىلىسكە ۇشىراتتى. 1927 ـ جىلدان كەيىن جۇڭگو گۇڭچانداڭى تاعى دا جەر گىمىڭى سوعىسىنا ەرلىكپەن باسشىلىق ەتتى، گىمىڭدىك ارمياني جانە گىمىڭ- دىك گىنجۇيديلەردى قۇردى، الايدا ول ماۋشيانجۋيىلىك قاتەلىك تە وتكىزىپ، ارميا مەن گىنجۇيديلەردى وتە زور زياندارعا ۇشىراتتى. 1935 ـ جىلدان كەيىن ول تاعى ماۋشيانجۋيىلىك قاتەلىكتەردى تۇزەتتى دە، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى جاڭا بىرلىكساپقا باس- شىلىق ەتتى، بۇل ۇلى كۇرەس قازىر دە دامۋ ۇستىندە. بۇل ساتىدا گۇڭچانداڭ ەكى رەتكى گىمىڭنىڭ سىناعىنان وتكەن، باي تاجىري- بەگە يە پارتيا بولىپ وتىر. مىنە بۇلار ــ جۇڭگو گۇڭچانداڭىنىڭ ٴوسۋ ساتىداعى وزگەشەلىكتەردىڭ قالىپتا- سۋىنىڭ دا ٴتۇرلى-ٴتۇرلى سەبەپتەرى بار. بۇل وزگەشەلىكتەردى زەرتتەمەگەندە، ەكى پارتيانىڭ ٴارقايسى دامۋ ساتىسىنداعى ٴوزارا ەرەكشە بايلانىستارىن: بىرلىكساپتىڭ قۇرىلۋىن، بىرلىكساپتىڭ بۇزىلۋىن، تاعى دا بىرلىكساپتىڭ قۇرىلۋىن تۇسىنۋگە بولمايدى. ال ەكى پارتيانىڭ ٴتۇرلى-ٴتۇرلى وزگەشەلىكتەرىن زەرتتەۋ ٴۇشىن، ەڭ نەگىزگىسى، بۇل ەكى پارتيانىڭ تاپتىق نەگىزدەرىن جانە سوعان بايلانىستى ولاردىڭ ٴارقايسى داۋىردە قالىپتاسقان باسقا جاقتارمەن قايشىلىقتارىنىڭ قاراما-قارسىلىعىن زەرتتەۋ كەرەك. ماسەلەن، گومينداڭ ٴبىرىنشى رەت گۇڭچانداڭمەن بىرلەسكەن كەزدە، ونىڭ، ٴبىر جاعىنان، شەتەل جيانگەرلەرىمەن قايشىلىعى بولدى، سوندىقتان ول جيانگەرلەرگە قارسى تۇردى؛ ەندى ٴبىر

جاعىنان، ول نىشىنەگى حالىق بۇقاراسىنىڭ قايشىلىعى بولدى، ول اۋىز جۇزىندە ەگبەكشى حالىققا كوپتەگەن يگىلىكتى ىستەر ىستەۋگە ۋادەلەر بەردى، ئبىراق، ئىس جۇزىندە، ىستەگەن يگىلىكتى ىستەرى وتە ماردىمسىز بولىدى نەمەسە مۇلدە بولمادى. ول گۇكچاڭداعى قارسى سوعىس جۇرگىزگەن كەزدە جيانگەرلىكپەن، فەودالىزىممەن بىرلەسىپ حالىق بۇقاراسىنا قارسى تۇردى، حالىق بۇقاراسىنىڭ بۇرىنعى گىميڭدە قول جەتكىزگەن بارلىق مۇددەلەرىن بىرەۋدەن جوققا شىعاردى، ئوزى مەن حالىق بۇقاراسى اراسىنداعى قايشىلىقتى شيەلەنىستىردى. قازىرگى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس داۋىرىندە گوميڭداڭنىڭ جاپون جيانگەرلىگىمەن قايشىلىعى بار، ول، ئبىر جاعىنان، گۇكچاڭداگىمەن بىرلەسىپەك بولادى، سونىمەن بىرگە گۇكچاڭداعى جانە ەل ىشىندەگى حالىققا قارسى كۇرەسى مەن زۇلىمدىعىن باسەڭدەتىپەيدى. ال گۇكچاڭداڭ قاي-قاي كەزدە بولسىن، حالىق بۇقاراسىمەن بىرگە بولىپ، جيانگەرلىككە جانە فەودالىزىمگە قارسى تۇردى؛ ئبىراق قازىرگى جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى سوعىس داۋىرىندە گوميڭداڭ جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇراتىندىعىن بىلدىرگەندىكتەن، گۇكچاڭداڭ گوميڭداڭعا جانە ەل ىشىندەگى فەودالدىق كۇشتەرگە باسەڭ ساياسات قولدانىپ وتىر. وسى جاعدايلارعا بايلانىستى نە ەكى پارتيانىڭ بىرلەسۋى كەلىپ شىقتى، نە ەكى پارتيانىڭ كۇرەسى كەلىپ شىقتى، ونىڭ ۇستىنە ەكى پارتيا بىرلەسكەن ئداۋىردىڭ وزىندە دە ئارى بىرلەسۋ، ئارى كۇرەسۋ سىندى كۇردەلى احۋالدار بولىپ وتىردى. ەگەر ئبىز وسى قايشىلىق جاقتاردىڭ وزگەشەلىكتەرىن زەرتتەمەيتىن بولساق، وندا ئبىز، بۇل ەكى پارتيانىڭ ئارقايسىسىنىڭ باسقا جاقتارمەن

قاتناسىن تۇسىنە الماعانىنىڭ ۇستىنە، ەكى پارتيا اراسىنداعى ٴوزارا قاتناستى دا تۇسىنە المايمىز.

دەمەك، ٴارقانداي قايشىلىقتاردىڭ ەرەكشەلىكتەرىن — ٴاربىر ماتەريا قوزعالىستارى فورمالارىنىڭ قايشىلىقتارىن، ٴاربىر قوزعالىس فورمالارىنىڭ ٴاربىر داموۋ بارىستارىنداعى قايشىلىقتارىن، ٴاربىر داموۋ بارىستارىنداعى قايشىلىقتاردىڭ ٴارقايسى جاقتارىن، ٴاربىر داموۋ بارىسىنىڭ ٴوزىنىڭ ٴاربىر داموۋ ساتىلارىنداعى قايشىلىقتارىن، سونداي-اق ٴاربىر داموۋ ساتىسىنداعى قايشىلىقتاردىڭ ٴارقايسى جاقتارىن — قايشىلىقتاردىڭ وسى ەرەكشەلىكتەرىنىڭ ٴبارىن زەرتتەگەندە جۇگەنسىزدىك ٴوز بەتىمەن كەتۋشىلىككە جول بەرۋگە بولمايدى، ولارعا ناقتى تالداۋ جاساۋ قاجەت. ناقتى تالداۋ جاساۋدان قول ۇزگەندە، ٴارقانداي قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگىن تانۋعا بولمايدى. ٴبىز لەنيننىڭ ناقتى زاتتارعا ناقتى تالداۋ جاساۋ قاجەت دەگەن ٴسوزىن قاي-قاشان دا ەستە مىقتى ۇستاۋعا ٴتيىسپىز.

مۇنداي ناقتى تالداۋ جاساۋدا بىزگە ەڭ الدىمەن ماركس، ەنگەلس تاماشا ۇلگى كورسەتتى.

ماركس، ەنگەلس زاتتار قايشىلىعىنىڭ مۇنداي زاڭىن قوعام تاريحى بارىسىن زەرتتەۋگە قولدانعان كەزىندە، وندىرگىش كۇشتەر مەن وندىرىستىك قاتناستار اراسىنداعى قايشىلىقتاردى، قاناۋشى تاپتار مەن قانالۋشى تاپتار اراسىنداعى قايشىلىقتاردى، سونداي-اق وسى قايشىلىقتار تۋدىرىپ وتىراتىن ەكونوميكالىق بازيس پەن ساياسي جانە يدەولوگيا سياقتى قوندىرمالار اراسىنداعى قايشىلىقتاردى، بۇل قايشىلىقتاردىڭ ٴارتۇرلى تاپتىق قوعامداردا ٴارتۇرلى قوعامدىق گىمىڭدەردى قايتىپ ٴسوزسىز تۇردە تۋدىراتىندىعىن كوردى.

ماركس بۇل زاڭدى كاپيتاليستىك قوعامنىڭ ىقتسادي قۇرىلىمىن
زەرتتەۋگە قولدانىمان كەزىندە، بۇل قوعامنىڭ نەگىزگى قايشىلىعى
ٴوندىرىستىڭ قوعامدىق سيپاتى مەن يەمدەنۋدىڭ جەكەلىك سيپاتى
اراسىنداعى قايشىلىق ەكەنىن كوردى. بۇل قايشىلىق جەكە كارحا-
نالارداعى ٴوندىرىستىڭ ۇيىمداسقاندىعى مەن بۇكىل قوعامداعى
ٴوندىرىستىڭ ۇيىمداسپاعاندىعى اراسىنداعى قايشىلىقتا بەينەلەنە-
تىن. بۇل قايشىلىقتىڭ تاپتىق بەينەسى بۋرجۋازيا مەن پرولەتاريات
اراسىنداعى قايشىلىق بولاتىن.
زاتتاردىڭ كولەمى توتەنشە كەڭ، داموۋى شەكسىز بولعاندىقتان،
بەلگىلىبىر رەتتە جالپىلىق سيپات العان نارسە ەكىنشى ٴبىر بەلگىلى
رەتتە ەرەكشە سيپات العان نارسەگە اينالادى. كەرىسىنشە، بەلگى-
لىبىر رەتتە ەرەكشە سيپات العان نارسە ەكىنشى ٴبىر بەلگىلى رەتتە
جالپىلىق سيپات العان نارسەگە اينالادى. كاپيتاليستىك تۇزىمگە
ٴتان ٴوندىرىستىڭ قوعامدانۋى مەن ٴوندىرىس قۇرال-جابدىقتارد-
ىنىڭ جەكە مەنشىكتىلىگى اراسىنداعى قايشىلىق كاپيتاليزم ٴومىر
ٴسۇرىپ وتىرعان جانە دامىپ وتىرعان بارلىق ەلدەرگە ورتاق
نارسە، كاپيتاليزم جونىنەن ايتقاندا، بۇل — قايشىلىقتىڭ جالپى-
لىعى. الايدا كاپيتاليزمنىڭ بۇل قايشىلىعى جالپى تاپتىق قوعام
داموۋىنىڭ بەلگىلى تاريحي ساتىسىنا ٴتان نارسە، جالپى تاپتىق
قوعامداعى وندىرگىش كۇشتەر مەن وندىرىستىك قاتىناستاردىڭ
قايشىلىعى جونىنەن ايتقاندا، بۇل — قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى.
الايدا ماركس كاپيتاليستىك قوعامنىڭ وسى قايشىلىقتارىنىڭ بارلىق
ەرەكشەلىگىن اشىپ كورسەتە كەلىپ، سونىمەن بىرگە جالپى تاپتىق
قوعامداعى وندىرگىش كۇشتەر مەن وندىرىستىك قاتىناستاردىڭ

قايشىلىعىنىڭ جالپىلىعىن دا ونان ٴارى ىلگەرىلەي ٴتۇسىپ، نەعۇر-
لىم تولىق، نەعۇرلىم جان-جاقتى باياانداپ بەردى.

ەرەكشە زات جالپى زاتپەن بايلانىستى بولاتىندىقتان، ٴاربىر
زاتتىڭ ىشىندە قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى عانا ەمەس، سونىمەن
بىرگە قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى دا قامتىلاتىندىقتان، جالپىلىق ەرەك-
شەلىكتىڭ ىشىندە ٴومىر سۇرەتىندىكتەن، ٴبىز بەلگىلى بىر زاتتى
زەرتتەگەن كەزىمىزدە بۇل ەكى جاقتى جانە ولاردىڭ ٴوزارا
بايلانىسىن اشۋعا، ٴبىر زاتتىڭ ىشىندەگى ەرەكشەلىك پەن جالپى-
لىق سىندى ەكى جاقتى جانە ولاردىڭ ٴوزارا بايلانىسىن اشۋعا،
ٴبىر زاتتىڭ وزىنەن باسقا كوپتەگەن زاتتارمەن ٴوزارا بايلانىسىن
اشۋعا ٴتيىسپىز. ستالين ٴوزىنىڭ «لەنينيزىم نەگىزدەرى تۋرالى»
دەگەن اتاقتى كىتابىندا لەنينيزىمنىڭ تاريحي نەگىزدەرىن تۇسىن-
دىرگەن كەزدە، لەنينيزىمدى تۋدىرعان حالىقارالىق جاعدايدى
تالدادى، جيانگەرلىك جاعدايدا كاپيتاليزىمنىڭ دامىپ شەگىنە
جەتكەن قايشىلىقتارىن، بۇل قايشىلىقتاردىڭ پرولەتاريات گىمىڭىن
تىكەلەي ٴامالياتتىق ماسەلەگە اينالدىرعاندىعىن جانە كاپيتاليزىمگە
تىكەلەي شابۋىل جاساۋدىڭ تاماشا شارت-جاعدايىن جاساپ
بەرگەندىگىن تالدادى. سونىمەن بىرگە ول تاعى دا روسسيانىڭ
نەلىكتەن لەنينيزىمنىڭ ورداسىنا اينالعاندىعىن تالدادى، پاتشالىق
روسسيانىڭ جيانگەرلىكتىڭ بارلىق قايشىلىقتارى تۇيىلىسكەن جەر
بولعاندىعىن جانە روسسيا پرولەتارياتىنىڭ حالىقارالىق گىمىڭشىل
پرولەتارياتتىڭ شيانفىڭدۇيىنە اينالا الاندىعىنىڭ سەبەپتەرىن
تالدادى. ٴسويتىپ، ستالين جيانگەرلىكتىڭ قايشىلىقتارىنىڭ
جالپىلىعىنا تالداۋ جاساي كەلىپ، لەنينيزىمنىڭ جيانگەرلىك جانە

پرولەتاريات گىمىگى زامانىنداعى ماركسيزم ەكەنىن ٴتۇسىندىردى؛ سونىمەن بىرگە پاتشالىق روسسيا جيانگەرلىگىنىڭ بۇل جالپى قايشىلىقتاعى ەرەكشەلىگىن تالداي كەلىپ، پرولەتاريات گىمىگىنىڭ ٴنازارياسى مەن سىلۇەسىنىڭ تۋعان جەرى روسسيا بولعاندىعىن، ال بۇل ەرەكشەلىكتىڭ ىشىندە قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى قامتىلعاندىعىن ٴتۇسىندىردى. ستاليننىڭ بۇل تالداۋلارى بىزگە قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى مەن جالپىلىعىن جانە ولاردىڭ ٴوزارا بايلانىسىن تانۋدىڭ ۇلگىسىن جاساپ بەردى.

ماركس پەن ەنگەلس، سول سياقتى لەنين مەن ستالين بيانجىگفانى كىگۋاندىق قۇبىلىستاردى زەرتتەۋگە قولدانۋ جونىندە توقتالعاندا، ادامدارعا ٴارقانداي جۇگۇاندىق ٴوز بەتىمەن كەتۋشىلىككە سالىنباي، قايتا كىگۋاندىق ٴىس جۇزىندىك قوزعالىس قامتىعان ناقتى شارت ـ جاعدايلاردان بۇل قۇبىلىستارداعى ناقتى قايشىلىقتاردى، قايشىلىقتاردىڭ ٴارقايسى جاقتارىنىڭ ناقتى ورىندارىن جانە قايشىلىقتاردىڭ ناقتى ٴوزارا بايلانىستارىن بايقاي الۋ كەرەك دەپ ۇيرەتەدى. بىزدەگى جياۋتياۋجۇيشىلدەر مۇنداي زەرتتەۋ پوزيتسياسىن قولدانباعاندىقتان ەشتەڭە تىندىرا الماددى. ٴبىز جياۋتياۋجۇيدىڭ جەڭىلىستەرىنەن ساباق الىپ، جوعارىداعىداي زەرتتەۋ پوزيتسياسىن ۇيرەنۋىمىز كەرەك، بۇدان باسقا ەكىنشى ٴبىر ٴتۇرلى زەرتتەۋ ٴادىسى جوق.

قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى مەن قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگىنىڭ قاتىناسى قايشىلىقتىڭ ورتاقتىعى مەن دارالىعىنىڭ قاتىناسى بولىپ تابىلادى. قايشىلىقتىڭ ورتاقتىعى دەگەنىمىز قايشىلىقتار بارلىق بارىستاردا ٴومىر سۇرەدى، بارلىق بارىستاردىڭ باسىنان اياعىنا دەيىن قامتى-

لىپ جاتادى دەگەن ءسوز، قايشىلىق — قوزعالىس، زات، بارىس، سونداي-اق يدەيا. زاتتاردىڭ قايشىلىقتارىن مويىنداماۋ بارلىق نارسەنى مويىنداماعاندىق بولىپ تابىلادى. بۇل بۇرىنىسىندا دا، قازىرگىدە دە، جۇڭگودا دا، شەتەلدە دە — بارىنە بىردەي ورتاق داۋلىسى. سوندىقتان ول ورتاقتىق، جوەدۇيىلىك بولادى. الايدا مۇنداي ورتاقتىق بارلىق دارالىقتا قامتىلادى، دارالىق بولماسا ورتاقتىق تا بولمايدى. ەگەر دارالىق اتاۋلى شىعارىلىپ تاستالسا، وندا نەندەي ورتاقتىق بولماق؟ قايشىلىقتاردىڭ ءوزدى-ءوزىنىڭ ەرەكشەلىكتەرى بولعاندىعى سەبەپتى دارالىق كەلىپ شىعادى. بارلىق دارالىق شارتتى تۇردە ۋاقىتتىق ءومىر سۇرەدى، سوندىقتان ول شىاگدۇيلى بولادى.

ورتاقتىق پەن دارالىق، جوەدۇيىلىك پەن شىاگدۇيىلىك جونىندەگى بۇل داۋلي زاتتاردىڭ قايشىلىقتارى جونىندەگى ماسەلەنىڭ جاۋھارى بولىپ تابىلادى، ونى تۇسىنبەۋ بيانجىگفادان بەزگەندىكپەن بىردەي.

4. باستى قايشىلىق جانە قايشىلىقتىڭ باستى جاعى

قايشىلىقتاردىڭ ەرەكشەلىگى ماسەلەسىندە ايىرىقشا الا قويىپ تالداۋعا ءتيىستى تاعى ەكى ءجايت بار، اتاپ ايتقاندا، باستى قايشىلىق جانە قايشىلىقتىڭ باستى جاعى.

كۇردەلى زاتتاردىڭ داموۋى بارىسىندا كوپتەگەن قايشىلىقتار ءومىر سۇرەدى، سونىڭ ىشىندە بىرەۋى ءسوزسىز باستى قايشىلىق

بولادى، ونىڭ ٴومىر ٴسۇرۋى مەن دامۋى باسقا قايشىلىقتاردىڭ ٴومىر ٴسۇرۋى مەن دامۋىن بەلگىلەيدى نە سولاي بولۋىنا ىقپال جاسايدى.

ماسەلەن، كاپيتاليستىك قوعامدا پرولەتاريات پەن بۋرجۋازيا — وسى ەكى قايشى كۇش باستى قايشىلىق بولىپ تابىلادى؛ باسقا قايشى كۇشتەردى، ماسەلەن، قالدىق فەودال تاپ پەن بۋرجۋازيانىڭ قايشىلىعىن، ديحاندار — ۇساق مۇلىك يەلەرى مەن بۋرجۋازيانىڭ قايشىلىعىن، پرولەتاريات پەن ديحانداردىڭ — ۇساق مۇلىك يەلە- رىنىڭ قايشىلىعىن، زيۋ بۋرجۋازيا مەن لۇگىدۋان بۋرجۋازيانىڭ قايشىلىعىن، بۋرجۋازيا دەموكراتيزمى مەن بۋرجۋازيا فاشيزمىنىڭ قايشىلىعىن، كاپيتاليستىك ەلدەردىڭ ٴوزارا قايشىلىعىن، جيانگەرلەر مەن وتار ەلدەردىڭ قايشىلىعىن جانە باسقا قايشىلىقتاردى — وسى- لاردىڭ ٴبارىن الگى باستى قايشى كۇش بەلگىلەيدى جانە ولارعا ىقپال ەتەدى.

جارتىلاي وتار ەلدەردە، ماسەلەن، جۇڭگودا باستى قايشىلىق پەن باستى ەمەس قايشىلىقتىڭ قاتىناسىندا كۇردەلى احۋال كورى- لىپ وتىر.

جيانگەرلەر مۇنداي ەلدەرگە شاپقىنشىلىق سوعىس جۇرگىزگەن كەزدە، مۇنداي ەلدەردىڭ ىشىندەگى ٴارقايسى تاپتار — وتانعا وپاسىزدىق ەتكەندەردى قوسپاعاندا — ۋاقىتشا ىنتىماقتاسا وتىرىپ، ۇلتتىق سوعىس جۇرگىزۋ ارقىلى جيانگەرلەرگە قارسى تۇرا الادى. بۇل كەزدە جيانگەرلەر مەن مۇنداي ەلدەر اراسىنداعى قايشىلىق باستى قايشىلىققا اينالادى، ال مۇنداي ەلدەردىڭ ىشىندەگى تاپتاردىڭ بارلىق قايشىلىقتارى (فەودالدىق ٴتۇزىم مەن حالىق

بۇقاراسى اراسىنداعى باستى قايشىلىق تا وسىنىڭ نىشىنده) ۋاقىتشا ەكىنشى ورىنعا جانە باعىنىشتى ورىنعا تۇسەدى. جۇڭگودا 1840 ـ جىلعى اپيىن سوعىسىندا، 1894 ـ جىلعى جۇڭگو ـ جاپون سوعىسىندا، 1900 ـ جىلعى يحەتۋان سوعىسىندا جانە قازىرگى جۇڭگو ـ جاپون سوعىسىندا مىنە وسىنداي احۋالدار بولدى.

ٴبىراق باسقا ٴبىر ٴتۇرلى احۋالدا قايشىلىقتاردىڭ ورنى وزگەرەدى. جيانگەرلىك ەزۋدى سوعىس ارقىلى ەمەس، ساياسي، ەكونوميكا، مادەنيەت سياقتى بوساڭداۋ فورمالار ارقىلى جۇرگىزگەن كەزدە، جارتىلاي وتار ەلدەردەگى ۇستەم تاپتار جيانگەرلىككە تىزە بۇگەدى. بۇل ەكەۋى وداقتاسىپ، حالىق بۇقاراسىن بىرگە ەزەدى. مۇنداي كەزدە حالىق بۇقاراسى، كوبىنەسە، ىشكى سوعىس فورماسىن قولدانىپ، جيانگەرلەر مەن فەودال تاپتاردىڭ وداعىنا قارسى تۇرادى، ال جيانگەرلەر تىكەلەي قيمىل جاساماي، كوبىنەسە جاناما تاسىلدەر قولدانا وتىرىپ، جارتىلاي وتار ەلدەردەگى كەرتارتپاشىلاردىڭ حالىققا ەزۋىنە كومەك بەرەدى، ٴسويتىپ، ىشكى قايشىلىق توتەنشە شيەلەنىسىپ كورىنەدى. جۇڭگوداعى شينحاي گىمينى سوعىسىندا، 1924 ـــ 1927 ـ جىلدارداعى گىمينىڭ سوعىستا، 1927 ـ جىلدان كەيىنگى 10 جىلعا سوزىلعان جەر گىمينى سوعىسىندا مىنە وسىنداي احۋالدار بولدى. جارتىلاي وتار ەلدەردەگى كەرتارتپا ۇستەم توپتار اراسىنداعى ىشكى سوعىستاردا، ماسەلەن، جۇڭگوداعى جۇنفالار سوعىسى دا وسى تۇرگە جاتادى.

ىشكى گىمينىڭ سوعىستار دامىپ جيانگەرلەردىڭ جانە ولاردىڭ يتارشىلارىنىڭ ــ ىشكى كەرتارتپاشىلاردىڭ ٴومىر سۇرۋىنە تۇبىرىنەن حاۋىپ توندىرگەن كەزدە، جيانگەرلەر كوبىنەسە جوعارىدا

ايتىلمان ادىستەردەن باسقا ادىستەر قولدانىپ، ٴوز ۇستەمدىگىن
ساقتاپ قالۋعا تىرىسادى؛ نە گىميگدىك شەپتىڭ ىشكى بولەگىنە
ىرىتكى سالادى، نە تىكەلەي اسكەر شىعارىپ ىشكى كەرتارتپاشىلارعا
كومەك بەرەدى. بۇل كەزدە، شەتەل جيانگەرلىگى مەن ىشكى كەر-
تارتپاشىلار مۇلدەم اشىقتان-اشىق ٴبىر جاقتا، حالىق بۇقاراسى
ەكىنشى ٴبىر جاقتا تۇرادى دا، باستى قايشىلىق بولىپ قالىپتاسادى،
بۇل باستى قايشىلىق باسقا قايشىلىقتاردىڭ دامۋ حالىن بەلگىلەيدى
نەمەسە دامۋ حالىنە ىقپال جاسايدى. وكتابىر گىميگىسىنەن كەيىن
كاپيتاليستىك ەلدەردىڭ روسسيا كەرتارتپاشىلارىنا كومەك بەرگەن-
دىگى قارۋلى كيلىگۋدىڭ مىسالى. جياڭ جيەشىنىڭ 1927 - جىلعى
ۋپاسىزدىعى گىميگدىك شەپكە ىرىتكى سالۋدىڭ مىسالى.

ٴبىراق، قايتكەنمەن دە، بارىس دامۋسىنىڭ ٴاربىر ساتىلارىندا
ٴبىر عانا باستى قايشىلىقتىڭ جەتەكشى رول اتقاراتىندىعىندا ەشقان-
داي كۇمان جوق.

بۇدان مىناني بىلۋگە بولادى، ٴارقانداي بارىستا، ەگەر كوپتە-
گەن قايشىلىقتار ٴومىر سۇرەتىن بولسا، ولاردىڭ بىرەۋى ٴسوزسىز
باستى قايشىلىق بولادى، جەتەكشى، شەشۋشى رول اتقارادى،
قالعاندارى ەكىنشى ورىندا جانە باعىنىشتى ورىندا تۇرادى.
سوندىقتان، قانداي دا ٴبىر بارىستى زەرتتەگەندە، ەگەر ەكىدەن
جوعارى قايشىلىق ٴومىر سۇرگەن كۇردەلى بارىس بولسا، ونىڭدا
بارلىق كۇشتى ونىڭ باستى قايشىلىعىن تابۋعا جۇمساۋ كەرەك. بۇل
باستى قايشىلىق يگەرىلسە بارلىق ماسەلە وڭاي شەشىلەدى. بۇل —
ماركس كاپيتاليستىك قوعامدى زەرتتەگەندە بىزگە كورسەتكەن
ٴادىس. لەنين مەن ستالين دە جيانگەرلىك پەن كاپيتاليزىمنىڭ

جالپى داعدارىسىن زەرتتەگەندە، سوۆەت وداعىنىڭ ىقتىسادىن زەرتتەگەندە وسى ٴادىستى كورسەتتى. سان مىڭداعان ۆقىمىستىلار مەن اتقارۋشىلار بۇل ٴادىستى ۇقپايدى، ناتيجەدە ولار، بەينە تۇنەكتە قالعانداي، ماسەلەنىڭ ٴتۇيىنىن تابا المايدى، سونىمەن قايشىلىقتاردى شەشۋدىڭ ادىستەرىن دە تابا المايدى.

بارىستاعى قايشىلىقتاردىڭ بارلىعىنا بىردەي قاراۋعا بولمايدى، ولاردى باستى قايشىلىق جانە ەكىنشى ورىنداعى قايشىلىق دەپ ەكى تۇرگە ٴبولۋ، باستى قايشىلىقتى يگەرۋگە باسا نازار اۋدارۋ كەرەك، مۇنى جوعارىدا بايانداۋدىم. الايدا ٴتۇرلى قايشىلىقتاردىڭ ـــ مەيلى باستى قايشىلىقتىڭ بولسىن نەمەسە ەكىنشى ورىنداعى قايشىلىقتىڭ بولسىن ـــ ٴبىر ـ بىرىنە قايشى ەكى جاعىنا بىردەي قاراۋعا بولا ما؟ بۇل دا بولمايدى. قانداي قايشىلىقتا بولسىن، قايشىلىق جاقتارىنىڭ داموۋى ٴبىر كەلكى بولمايدى. كەيدە ولاردىڭ اراسىندا تەپە ـ تەڭدىك بار سياقتى بولىپ كورىنەدى، ٴبىراق بۇل تەك ۋاقىتشا جانە شاڭدۇيلى احۋال، ال نەگىزگى شيگىتاي ٴبىر كەلكى ەمەس. قايشى بولىپ وتىرعان ەكى جاقتىڭ ٴبىر جاعى باستى جاق، ەندى ٴبىر جاعى ەكىنشى ورىندا بولادى. مۇندا باستى جاق دەگەنىمىز قايشىلىقتا جەتەكشى رول اتقاراتىن جاق دەگەن ٴسوز. زاتتاردىڭ سيپاتى نەگىزىنەن قايشىلىقتىڭ بيلەۋشى ورىن العان باستى جاعىمەن بەلگىلەنەدى.

ايتسەدە، مۇنداي احۋال تۇراقتى بولمايدى، قايشىلىقتىڭ باستى جاعى مەن باستى ەمەس جاعى ٴبىرى بىرىنە اينالىپ وتىرادى، سوعان بايلانىستى زاتتاردىڭ سيپاتى دا وزگەرىپ وتىرادى. قايشىلىق داموۋىنىڭ بەلگىلى بارىسىندا نەمەسە بەلگىلى ساتىسىندا باستى

جاق A جاق بولسا، باستى ەمەس جاق B جاق بولادى؛ ەكىنشى ٴبىر داۋ ساتىسىنا نەمەسە ەكىنشى ٴبىر داۋ بارىسىنا جەتكەندە، ولار ٴوزارا ورىن اۋىستىرادى، بۇل زاتتاردىڭ داۋىنداعى قايشىلىقتىڭ كۇرەسۋشى ەكى جاعىنىڭ كۇشتەرىنىڭ ارتۋ نە كەمۋ دارەجەسىنە بايلانىستى بولادى.

ٴبىز ۇنەمى «ەسكىنىڭ ورنىن جاڭا باسادى» دەگەن ٴسوزدى ايتامىز. ەسكىنىڭ ورنىن جاڭانىڭ باسۋى — قاي-قاشان دا قارسى تۇرۋعا بولمايتىن دۇنيە جۇزىلىك جالپىلىق زاڭ. زاتتاردىڭ ٴوز سيپاتى مەن شارت-جاعدايلارىنا سايكەس، ٴتۇرلى فورمالاردا بولىپ وتىراتىن سەكىرۋلەر ارقىلى ٴبىر زاتتىڭ باسقا ٴبىر زاتقا اينالۋى ەسكىنىڭ ورنىن جاڭانىڭ باسۋ بارىسى بولىپ تابىلادى. ٴارقانداي زاتتىڭ ىشىندە جاڭا مەن ەسكىنىڭ — ەكى جاقتىڭ قايشىلىعى بولادى دا، بۇل ٴبىرقاتار، شىتىرمان كۇرەس بولىپ قالىپتاسادى. كۇرەستىڭ ناتيجەسىندە جاڭا جاق كىشكەنەدەن ۇلكەيەدى، بيلەۋشى نارسە بولىپ كوتەرىلەدى؛ ەسكى جاق ۇلكەنەن كىشىرەيەدى، بىرتە-بىرتە ٴوشىپ-قۇريتىن نارسەگە اينالادى. ال جاڭا جاق ەسكى جاقتى بيلەيتىن ورىن العان كەزدە-اق، ەسكى زاتتىڭ سيپاتى جاڭا زاتتىڭ سيپاتى بولىپ وزگەرەدى. بۇدان مىنانى كورۋگە بولادى، زاتتاردىڭ سيپاتى نەگىزىنەن قايشىلىقتىڭ بيلەۋشى ورىن العان باستى جاعىمەن بەلگىلەنەدى. قايشىلىقتىڭ بيلەۋشى ورىن العان باستى جاعى وزگەرسە، سوعان بايلانىستى زاتتىڭ سيپاتى دا وزگەرەدى.

كاپيتاليستىك قوعامدا كاپيتاليزم ەسكى، فەودالدىق قوعام داۋىرىندەگى تاۋەلدىلىك ورنىنان بيلەۋشى ورىن العان كۇشكە

ينالسىمەن، قوعامنىڭ سيپاتى دا فەوداليزىم قوعامنان كاپيتاليزىم قوعامىنا اينالادى. ال جاڭا، كاپيتاليستىك قوعام داۋىرىندە فەودالدىق كۇش بۇرىنعى بيلەۋشى ورىنداعى كۇشتەن تاۋەلدى كۇشكە اينالادى، سوعان بايلانىستى بىرتە-بىرتە جويىلادى، مىسالى، انگليا مەن فرانسيادا وسىنداي بولدى. وندىرگىش كۇشتەردىڭ داموۋىنا بايلانىستى بۋرجۋازيا العاباسارلىق رول اتقاراتىن جاڭا تاپتان كەرتارتپا رول اتقاراتىن ەسكى تاپقا اينالادى، سونىمەن، ەڭ اقىرىندا پرولەتاريات جاعىنان قۇلاتىلىپ، جەكە مەنشىكتى ٴوندىرىس قۇرال-جابدىقتارى تارتىلىپ الىنعان جانە بيلىكتەن ايىرىلعان تاپقا اينالادى، بۇل تاپ تا بىرتە-بىرتە جويىلادى. بۋرجۋازيادان ادام سانى الدەقايدا كوپ جانە بۋرجۋازيامەن ٴبىر مەزگىلدە تۋىپ وسكەن، ٴبىراق بۋرجۋازيانىڭ ۇستەمدىگىندە بولىپ وتىرعان پرولەتاريات جاڭا كۇش بولىپ تابىلادى، ول بۋرجۋازياعا تاۋەلدى بولعان العاشقى داۋىردەگى ورنىنان بىرتە-بىرتە ٴوسىپ، تاۋەلسىز جانە تاريحتا جەتەكشى رول اتقاراتىن تاپ بولادى، سونىمەن، ەڭ اقىرىندا اكىمياتتى تارتىپ الىپ، ۇستەم تاپقا اينالادى. بۇل كەزدە قوعامنىڭ سيپاتى وزگەرىپ، ول ەسكى، كاپيتاليستىك قوعامنان جاڭا، سوتسياليستىك قوعامعا اينالادى. مۇنىڭ ٴوزى سوۆەت وداعى باسىپ وتكەن جانە بارلىق باسقا ەلدەر ٴسوزسىز باسىپ وتەتىن جول.

جۇڭگونىڭ احۋالىنان الىپ ايتقاندا، ونىڭ جارتىلاي وتارعا اينالۋىنداعى قايشىلىقتا جيانگەرلەر باستى ورىندا تۇردى دا، جۇڭگو حالقىن ەزدى، ال جۇڭگو تاۋەلسىز ەلدەن جارتىلاي وتار ەلگە اينالدى. ٴبىراق ٴىستىڭ جايى ٴسوزسىز وزگەرەدى، ەكى

جاق كۇرەسىپ وتىرعان جاعدايدا، جۇڭگو حالقىنىڭ پرولەتارياتـ
تىنىڭ باسشىلىعىندا ٴوسىپ شىققان كۇشتەرى جۇڭگونى جارتىلاي وتار
ەلـدەن ٴسوزسىز تاۋەلسىز ەلـگە اينالـدىرادى، ال جيانـگەرلەر
جويىلادى، ەسكى جۇڭگو ٴسوزسىز جاڭا جۇڭگوعا اينالادى.

ەسكى جۇڭگونىڭ جاڭا جۇڭگوعا اينالۋى ەل ىشىندەگى ەسكى،
فەودالدىق كۇشتەر مەن جاڭا، حالىقتىق كۇشتەر اراسىنداعى احۋالـ
دىڭ وزگەرۋىن دە قامتيدى. ەسكى، فەودال ديجۋ تابى قۇلاتىلادى،
ۇستەمدىك ەتۋشىدەن ۇستەمدىك ەتىلۋشىـگە اينالادى، ٴسويتىپ،
بۇل تاپ تا بىرتە ـ بىرتە قۇريـدى. ال حالـىق پـرولەتارياتـىنىڭ
باسشىلىعىمەن ۇستەمدىك ەتىلۋشىدەن ۇستەمدىك ەتۋشىگە اينالادى.
بۇل كەزدە جۇڭگو قوعامـىنىڭ سيپاتى دا وزگەرـىپ، ول ەسـكى،
جارتىلاي وتارلىق جانە جارتىلاي فەودالدىق قوعامنان جاڭا، دەمو-
كراتيالىق قوعامعا اينالادى.

مۇنداي ٴبىرى بىرىنە اينالـۋ احۋالى بۇرىن دا بولـىپ وتكەن.
جۇڭگودا 300 جىلعا تاياۋ ۋاقىت ۇستەمـدىك ەتكەن چيڭ حاندىعى
ديگوسى شينحاي گـميـڭى داۋىرىندە قۇلاتىلـدى؛ ال سۇن جۇڭشان
باسشـىلىق ەتكەن گـميڭـدىك تۇڭمىڭـحۇي ٴبىر مەزەت جەڭىسـكە
جەتتى. 1924 ـــ 1927 ـ جىلدارداعى گميڭدىك سوعىستا گۇڭچاندىڭ
مەن گومينداڭنىڭ وڭتۇستىكتەگى بىرىككەن گميڭدىك كۇشى ٴالسىز
كۇشتەن قۇدىرەتتى كۇشكە اينالىپ، سولتۇستىككە جورىقتا جەڭىسكە
جەتتى؛ ال ٴبىر مەزەت ايبىنـدى كۇش بولعان بەيـياڭ جۇنفالارى
قۇلاتىلـدى. گۇڭچانـداڭ باسشىلىق ەتـكەن حالىقـتىق كۇشـتەر
1927 ـ جىلى گومينداڭ كەرتارتپا كۇشتەرىنىڭ سوققىـسىنا ۇشىراپ،
تىم ازايـىپ كەتـكەن ەدى؛ الايدا ٴوز ىشىندەگى جيحۇيـجۇييدى

الاستاعاندىقتان بىرتىندەپ ۇلعايا ٴتۇستى. گۇڭچانداڭ باسشىلىق ەتكەن گەميڭدىڭ گىنجۇيديلەردە ديحاندار ۇستەمدىك ەتىلۋشىدەن ۇستەمدىك ەتۋشىگە اينالدى، ال ديجۋلار ونىڭ كەرىسىنشە اينالدى. دۇنيە جۇزىندە ۇنەمى مىنە وسىلايشا ەسكى مەن جاڭا اۋىسىپ وتىرادى، ۇنەمى وسىلايشا ەسكىنىڭ ورنىن جاڭا باسىپ وتىرادى، ەسكى قۇرىپ، جاڭا ورناپ وتىرادى نەمەسە ەسكىدەن جاڭا تۋىپ وتىرادى.

گەميڭدىك كۇرەستىڭ كەيبىر كەزىندە قيىن جاعداي قولايلى جاعدايدان اسىپ تۇسەدى، مۇنداي كەزدە قيىنشىلىق قايشىلىقتىڭ باستى جاعى بولادى، قولايلىلىق ونىڭ ەكىنشى ورىنداعى جاعى بولادى. الايدا گەميڭشىلدەردىڭ كۇش جۇمساۋىمەن قيىنشىلىقتاردى بىرتە-بىرتە جەڭىپ، قولايلى جاڭا جاعدايدى جارىققا شىعارۋعا بولادى، قيىن جاعداي قولايلى جاعدايعا ورىن بەرەدى. 1927-جىلى جۇڭگو گەميڭى جەڭىلىسكە ۇشىراعاننان كەيىنگى جاعداي دا، جۇڭگو قىزىل ارمياسى ۇزاق ساپاردا بولعان كەزدەگى جاعداي دا مىنە وسىنداي بولدى. قازىرگى جۇڭگو-جاپون سوعىسىندا دا جۇڭگو قيىن جاعدايدا تۇر، ٴبىراق ٴبىز مۇنداي احۋالدى وزگەرتىپ، جۇڭگو جاق پەن جاپونيا جاقتىڭ احۋالىندا ٴتۇبىرلى وزگەرىستەر تۋدىرا الامىز. كەرىسىنشە جاعدايدا، ەگەر گەميڭشىلدەر قاتەلىك جىبەرسە، قولايلىلىق تا قيىنشىلىققا اينالىپ كەتەدى. 1924—1927-جىلدارداعى گەميڭنىڭ جەڭىسى جەڭىلىسكە اينالىپ كەتتى. 1927-جىلدان كەيىن وڭتۇستىك ولكەلەردە وركەندەگەن گەميڭدىك گىنجۇيديلەر 1934-جىلى بۇكىلدەي جەڭىلىسكە ۇشىرادى.

ٴبىلىم الۋدا، بىلمەۋدەن بىلۋگە دەيىنگى قايشىلىق تا وسىلاي

بولادى. ٴبىز ماركسيزىمدى ەندى عانا زەرتتەي باستاعان كەزدە، ماركسيزىمدى بىلمەۋ نە از ٴبىلۋ مەن ماركستىك ٴبىلىم اراسىندا قايشىلىق بولادى. دەگەنمەن ۇمتىلا ۇيرەنۋ ارقىلى بىلمەۋدەن بىلۋگە وتۋگە، از بىلۋدەن كوپ بىلۋگە وتۋگە بولادى، ماركسيزىمدى قولدانۋداعى كوزسىزدىكتەن ماركسيزىمدى ەركىن قولدانا الاتىن بولىپ وزگەرۋگە بولادى.

بىرەۋلەر كەيبىر قايشىلىقتار مۇندايى ەمەس دەپ بىلەدى. ماسەلەن، وندىرگىش كۇشتەر مەن وندىرىستىك قاتىناستاردىڭ قايشىلىعىندا وندىرگىش كۇشتەر باستى جاق بولادى؛ ٴنازاريا مەن ٴامالياتتىڭ قايشىلىعىندا ٴامالييات باستى جاق بولادى؛ ىقتىسادي بازيس پەن قوندىرمانىڭ قايشىلىعىندا ىقتىسادي بازيس باستى جاق بولادى؛ ولاردىڭ ورنى ٴوزارا اۋىسپايدى دەسەدى. بۇل ــ بيانجىڭدىق ــ ۋيۋۇلۇندىك كوزقاراس ەمەس، جيشيەلىك ــ ۋيۋۇلۇندىك كوزقاراس. وندىرگىش كۇشتەر، ٴامالييات، ىقتىسادي بازيس، جالپى العاندا، باستى، شەشۋشى رول اتقارادى، بۇل راس، كىمدە ــ كىم مۇنى مويىندامىسا، ول ۋيۋۇلۇنشى ەمەس. الايدا وندىرىستىك قاتىناستار، ٴنازاريا، قوندىرما جاقتار بەلگىلى شارت ــ جاعدايدا قايتا ورالىپ، باستى، شەشۋشى رول اتقارادى، مۇنى دا مويىنداۋ كەرەك. وندىرىستىك قاتىناستاردى وزگەرتپەيىنشە وندىرگىش كۇشتەر دامي المايتىن بولىپ قالعان كەزدە، وندىرىستىك قاتىناستاردىڭ وزگەرتىلۋى باستى، شەشۋشى رول اتقارادى. ٴدال لەنيننىڭ «گىميڭدىك ٴنازاريا بولماسا، گىميڭدىك قوزعالىس تا بولماق ەمەس»[15] دەگەنىندەي كەز بولا قالعاندا، گىميڭدىك ٴنازاريانىڭ جاسالۋى مەن ۇسىنىلۋى باستى، شەشۋشى رول اتقارادى. بەلگىلىبىر ٴىستى (قانداي

دا ٴبىر ٴىس بولسىن) ىستەۋگە تۋرا كەلىپ، ٴبىراق ٴالى باعىت، ٴادىس، جوسپار نەمەسە ساياسات بولماي وتىرعان كەزدە، باعىتتىڭ، ٴادىستىڭ، جوسپاردىڭ نەمەسە ساياساتتىڭ بەلگىلەنۋى دە باستى، شەشۋشى نارسە بولادى. ساياسي، مادەنيەت، ت.ب. قوندىرمالار ىقتىسادي بازيستىڭ دامۋىنا كەدەرگى بولعان كەزدە، ساياسي جاقتا جانە مادەنيەت جاقتا جاڭالىقتىڭ جاسالۋى باستى، شەشۋشى نارسەگە اينالادى. ٴبىزدىڭ بۇلاي دەۋىمىز ۋيۋۇلۇنگە قايشىلىق جاساعاندىق ەمەس پە؟ جوق. ويتكەنى ٴبىز جالپى تاريحي دامۋدا ماتەريالدىق نارسەنىڭ رۋحاني نارسەنى بەلگىلەيتىندىگىن، قوعامدىق بولمىستىڭ قوعامدىق سانانى بەلگىلەيتىندىگىن مويىندايمىز؛ ٴبىراق، سونىمەن بىرگە، رۋحاني نارسەنىڭ قايتا اسەر ەتەتىندىگىن، قوعامدىق سانانىڭ قوعامدىق بولمىسقا قايتا اسەر ەتەتىندىگىن، قوندىرمانىڭ ىقتىسادي بازيسكە قايتا اسەر ەتەتىندىگىن دە مويىندايمىز، مويىنداۋىمىز قاجەت تە. بۇل ـــ ۋيۋۇلۇنگە قايشى كەلگەندىك ەمەس، قايتا جىبىرلىك ۋيۋۇلۇننەن ساقتانعاندىق، بىرىنشىلىك ۋيۋۇلۇندە بەرىك تۇرعاندىق.

قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى ماسەلەسىن زەرتتەۋدە، ەگەر ەكى احۋال ـــ بارىستاعى باستى قايشىلىق پەن باستى ەمەس قايشىلىق جانە قايشىلىقتىڭ باستى جاعى مەن باستى ەمەس جاعى زەرتتەلمەسە، اتاپ ايتقاندا، قايشىلىقتاعى وسى ەكى ٴتۇرلى احۋالدىڭ ايىرماشىلىقتارى زەرتتەلمەسە، وندا ابستراكت زەرتتەۋگە سالىنۋ بولادى، قايشىلىقتىڭ احۋالىن ناقتىلى بىلۋگە بولمايدى، سونداي-اق قايشىلىقتى شەشۋدىڭ دۇرىس ٴادىسىن دە تابۋعا بولمايدى. قايشىلىقتاعى وسى ەكى ٴتۇرلى احۋالدىڭ ايىرماشىلىعى نەمەسە

ەرەكشەلىگى قايشى كۇشتەردىڭ ٴبىر كەلكىسىزدىگى بولىپ تابىلادى. دۇنيەدە مۇلدە ٴبىر كەلكى دامىتىن نارسە جوق، ٴبىز ٴبىر كەلكىلىك ٴنازارياسىنا نەمەسە تەپە-تەڭدىك ٴنازارياسىنا قارسى تۇرۋعا ٴتيىسپىز. سونىمەن بىرگە قايشىلىقتارداعى وسىنداي ناقتىلى احۋال جانە قايشىلىقتىڭ باستى جاعى مەن باستى ەمەس جاعىنىڭ دامۋ بارىسىنداعى وزگەرىستەرى ەسكى زاتتىڭ ورنىن جاڭا زاتتىڭ باسقاندىعىن بەينەلەيتىن كۇش بولىپ تابىلادى. قايشىلىقتارداعى ٴارتۇرلى ٴبىر كەلكىسىزدىك احۋالدى زەرتتەۋ، باستى قايشىلىق پەن باستى ەمەس قايشىلىقتى، قايشىلىقتىڭ باستى جاقتارى مەن قايشىلىقتىڭ باستى ەمەس جاقتارىن زەرتتەۋ كىمىڭدىك سايasi پارتيالاردىڭ وزدەرىنىڭ سايasi جانە اسكەري جاقتارداعى جانلۇەلىك-تاكتيكالىق باعىتتارىن دۇرىس بەلگىلەۋدەگى ماڭىزدى ادىستەرىنىڭ ٴبىرى بولىپ وتىر، بۇعان بارلىق كوممۋنيستەر نازار اۋدارۋعا ٴتيىس.

5. قايشىلىق جاقتارىنىڭ ۇقساستىعى جانە كۇرەسى

قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى مەن ەرەكشەلىگى ماسەلەسىن تۇسىنگەننەن كەيىن، ٴبىز قايشىلىق جاقتارىنىڭ ۇقساستىعى مەن كۇرەسى ماسەلەسىن زەرتتەۋگە ٴوتۋىمىز قاجەت.

ۇقساستىق، بىرلىك، بىردەيلىك، ٴوزارا ٴسىڭىسۋ، ٴبىر-بىرىنە ٴوتۋ، ٴبىر-بىرىنە باعىنىشتى بولۋ (نەمەسە تاۋەلدى بولۋ)، ٴوزارا بايلانىستى بولۋ نەمەسە ٴوزارا ىستەس بولۋ-مىنە وسى ٴتۇرلى

اتاۋلاردىڭ ٴبارى ٴبىر ماعىنا بەرەدى، بۇلار تومەندەگى ەكى ٴتۇرلى احۋالدى كورسەتەدى: ٴبىرىنشى، زاتتاردىڭ داموۋى بارىسىنداعى ٴاربىر قايشىلىقتىڭ ەكى جاعىنىڭ ەكەۋى دە وزىنە قاراما-قارسى جاقتى ٴوزىنىڭ ٴومىر ٴسۇرۋىنىڭ العى شارتى ەتەدى، ەكى جاق تۇتاس ٴبىر تۇلعادا قاتار ٴومىر سۇرەدى؛ ەكىنشى، ٴبىر-بىرىنە قايشى ەكى جاق بەلگىلى شارتتارعا بايلانىستى وزدەرىنىڭ قارسى جاعىنا اينالادى. ۇقساستىق دەگەنىمىز، مىنە، وسى.

لەنين بىلاي دەيدى: «ديالەكتيكا — قاراما-قارسىلىقتاردىڭ قايتىپ ۇقساس بولا الاتىنىن، قالاي ۇقساس بولاتىنىن (قالايشا ۇقساستىققا اينالاتىنىن) — قانداي شارتتاردا ٴبىرى بىرىنە اينالىپ، ۇقساس بولاتىنىن — نە ٴۇشىن ادام ساناسىندا بۇل قاراما-قارسىلىقتاردى ٴولى، قاتىپ قالعان نارسە دەپ قاراماي، جاندى، شارتتى، وزگەرەتىن، ٴبىرى بىرىنە اينالىپ وتىراتىن نارسە دەپ ٴتۇسىنۋ كەرەكتىگىن زەرتتەيتىن ٴىلىم.»[16]

لەنيننىڭ بۇل سوزدەرىنىڭ ماعىناسى نە؟

بارلىق بارىستارداعى ٴبىر-بىرىنە قايشى جاقتار، اسلىندە، ٴبىرىن ٴبىرى شەتكە قاعادى، ٴبىرى مەن ٴبىرى كۇرەسەدى، بىرىنە ٴبىرى قاراما-قارسى بولادى. دۇنيە جۇزىندەگى بارلىق زاتتاردىڭ بارىسى جانە ادامداردىڭ يدەياسى مىنە وسىنداي قايشىلىقتى جاقتاردى قامتيدى، بۇدان سىرت قالاتىندارى بولمايدى. قاراپايىم بارىستا ٴبىر عانا قايشىلىق بولادى، كۇردەلى بارىستا بىردەن كوپ قايشىلىق بولادى. ٴارقايسى قايشىلىقتار اراسىندا دا ٴوزارا قايشىلىقتار بولىپ تۇرادى. كىسكىن دۇنيەدەگى بارلىق زاتتار جانە ادامداردىڭ يدەياسى مىنە وسىلاي قۇرالادى جانە ولاردىڭ قوز-

عالىسى وسىلايشا كەلىپ شىعادى.

بۇعان قاراعاندا، مۇلدە ۇقساستىق، مۇلدە بىرلىك بولىماي شىقتى، ولاي بولسا، ۇقساستىق نەمەسە بىرلىك بولادى دەپ ايتاتىن-نىمىز قالاي؟

زاتىندا، قايشى بولىپ وتىرعان جاقتاردىڭ قاي-قايسىسى وقشاۋ ٴومىر سۇرە المايدى. ەگەر قايشىلىقتىڭ قاراما-قارسى ەكى جاعىنىڭ ٴبىر جاعى بولماسا، وندا ەكىنشى جاعى ٴوزىنىڭ ٴومىر ٴسۇرۋ شارتىنان ايىرىلادى. ويلاپ كورىڭىزدەرشى، بارلىق قايشى بولىپ وتىرعان زاتتاردىڭ نەمەسە ادام ويىنداعى قايشى بولىپ وتىرعان ۇعىمداردىڭ ٴارقانداي ٴبىر جاعى دەربەس ٴومىر سۇرە الا ما؟ ٴومىر بولماسا ٴولىم بولمايدى؛ ٴولىم بولماسا ٴومىر دە بول-مايدى. جوعارى بولماسا تومەن بولمايدى؛ تومەن بولماسا جوعارى دا بولمايدى. سور بولماسا باق بولمايدى؛ باق بولماسا سور دا بولمايدى. قولايلىلىق بولماسا قيىنشىلىق بولمايدى؛ قيىنشىلىق بولماسا قولايلىلىق تا بولمايدى. ديحۋ بولماسا جەر مايلاپ الۋشى بولمايدى؛ جەر مايلاپ الۋشى بولماسا ديحۋ دا بولمايدى. بۋرجۋازيا بولماسا پرولەتاريات بولمايدى؛ پرولەتاريات بولماسا بۋرجۋازيا دا بولمايدى. جيانگەرلىكتىڭ ۇلتتىق ەزگىسى بولماسا وتارلار مەن جارتىلاي وتارلار بولمايدى؛ وتارلار مەن جارتىلاي وتارلار بولماسا جيانگەرلىكتىڭ ۇلتتىق ەزگىسى دە بولمايدى. بارلىق قاراما-قارسى قۇرامدار مىنە وسىنداي بولادى، بەلگىلى شارتتار سەبەبىنەن، ٴبىر جاعىنان، ٴوزارا قاراما-قارسى بولادى، ەندى ٴبىر جاعىنان، جانە ٴوزارا بايلانىستى، ٴوزارا وتەتىن، ٴوزارا سىڭىسەتىن، ٴوزارا باعىنىشتى بولادى، مۇنداي سيپات ۇقساستىق دەپ اتالادى. بارلىق

قايشى بولسا وتىرعان جاقتاردا بەلگىلى شارتتار سەبەبىنەن ۇقسا-ماستىق بولادى، سوندىقتان قايشىلىق دەپ اتالادى. ٴبىراق ۇقساس-تىعى دا بولادى، سوندىقتان ٴوزارا بايلانىستى جاتادى. لەنين بيانجىڭفا «قاراما-قارسىلىقتاردىڭ قايتىپ ۇقساس بولا الاتىنىن» زەرتتەيدى دەگەندە، وسى احۋالدى ايتقان بولاتىن. قايتىپ وسىلاي بولا الادى؟ ويتكەنى ولار ٴبىرىن ٴبىرى ٴومىر ٴسۇرۋدىڭ شارتى ەتەدى. مىنە بۇل — ۇقساستىقتىڭ ٴبىرىنشى ماعىناسى.

الايدا قايشىلىقتىڭ ەكى جاعى ٴبىرىن ٴبىرى ٴومىر ٴسۇرۋدىڭ شارتى ەتەدى، ەكى جاقتىڭ اراسىندا ۇقساستىق بولادى، سوندىقتان تۇتاس ٴبىر تۇلعادا قاتار ٴومىر سۇرەدى دەۋدىڭ ٴوزى جەتكىلىكتى بولا ما؟ جوق، جەتكىلىكتى بولمايدى. ٴىس قايشىلىقتىڭ ەكى جاعىنىڭ ٴوزارا تاۋەلدى بولۋمەن اياقتامايدى، ەڭ ماڭىزدىسى، قايشى بولىپ وتىرعان زاتتاردىڭ ٴبىرى بىرىنە اينالۋىندا. بۇل زاتتاردىڭ ىشىندەگى قايشى بولىپ وتىرعان ەكى جاق بەلگىلى شارتتار سەبەبىنەن ٴارقايسىسى ٴوزىنىڭ كەرى جاعىنا اينالادى، ٴوزىنە قاراما-قارسى بولىپ تۇرعان جاقتىڭ ورنىنا اۋىسادى دەگەن ٴسوز. مىنە بۇل — قايشىلىقتىڭ ۇقساستىعىنىڭ ەكىنشى ماعىناسى.

نە ٴۇشىن مۇندا دا ۇقساستىق بولادى؟ كورىپ وتىرسىزدار، ۇستەمدىك ەتىلۋشى پرولەتاريات گۇمىلىك ارقىلى ۇستەمدىك ەتۋ-شىگە اينالادى، اسلىندە ۇستەمدىك ەتۋشى بۋرجۋازيا ۇستەمدىك ەتىلۋشىگە اينالادى، وزدەرىنىڭ قارسى جاعى تەگىندە يەلەپ كەلگەن ورنىنا وتەدى. سوۆەت وداعىندا وسىلاي بولدى، بۇكىل دۇنيە جۇزىندە دە وسىلاي بولادى. ايتىڭىزدارشى، بۇلاردىڭ اراسىندا بەلگىلى شارتتارداعى بايلانىس پەن ۇقساستىق بولماسا،

مۇنداي وزگەرىستەر قايتىپ جارىققا شىعا الادى؟

جۇڭگونىڭ تاياۋ زامان تارىيحىنىڭ بەلگىلى ساتىسىندا ٴالەم دارەجەدە بەلسەندى رول اتقارعان گومىنداڭ ٴوزىنىڭ ەجەلگى تاپتىق تەگىنە جانە جيانگەرلەردىڭ ازعىرۋىنا (بۇلار شارتتار) بايلانىستى، 1927 ـ جىلدان كەيىن فانگميگدىڭ پارتياعا اينالدى، ال جۇڭگو مەن جاپونيا اراسىنداعى قايشىلىقتىڭ شيەلەنىسۋىنە جانە گوڭچانداڭنىڭ بىرلىكساپ ساياساتىنا (بۇلار شارتتار) بايلانىستى، جاپون باسقىنشىلارىنا قارسى تۇرۋدى لاجسىزدان قۇپتادى. قايشى بولىپ وتىرعان نارسەلەردىڭ ٴبىرىنىڭ ەكىنشىسىنە وزگەرۋىندە ولاردىڭ اراسىندا بەلگىلى ۇقساستىق بولادى.

ٴبىز جۇرگىزگەن جەر گىمىگى وسىنداي بارىس بولدى جانە بولماق، جەرگە يە بولعان ديحان تابى جەردەن ايىرىلعان تاپقا اينالادى، ال جەردەن ايىرىلعان ديحاندار جەر العان ۇساق مەنشىك يەسىنە اينالادى. بارلىق پەن جوقتىق، الۋ مەن ايىرىلۋ بەلگىلى شارتتار سەبەبىنەن ٴوزارا بايلانىسىپ جاتادى، ەكەۋىنىڭ ۇقساستىعى بولادى. سوتسياليزم جاعدايىندا ديحانداردىڭ جەكە مەنشىگى دە سوتسياليستىك اۋىل شارۋاشىلىعىنىڭ قوعامدىق مەنشىگىنە اينالادى، سوۆەت وداعىندا وسىلاي بولدى، بۇكىل دۇنيە جۇزىندە دە وسىلاي بولادى. جەكەلىك مۇلىك پەن قوعامدىق مۇلىك اراسىندا ٴبىر جاعىنان ەكىنشى جاعىنا وتەتىن كوپىر بولادى، ول فيلوسوفيادا ۇقساستىق نەمەسە ٴبىرى بىرىنە اينالۋ، ٴبىرى بىرىنە ٴسىڭىسۋ دەپ اتالادى.

پرولەتاريات ديكتاتۋراسىن نەمەسە حالىق ديكتاتۋراسىن نىعايتۋ ـــ وسى ديكتاتۋرانى كۇشىنەن قالدىرىپ، ٴارقانداي مەملەكەت

ٴتۇزىمىن جويۋدىڭ ەلۋ جىعارعى ساتىسىنا ٴوتۋ شارتتارىن ازىرلەۋ دەگەن ٴسوز. گوۋمىنداڭدى قۇرۋ جانە ونى وركەندەتۋ — گوۋمىنداڭنىڭ جانە بارلىق ساياسي پارتيالىق تۇزىمدەردىڭ جويىلۋىنا شارتتار ازىرلەۋ دەگەن ٴسوز. گوۋمىنداڭ باسشىلىق ەتكەن كىمىڭدىڭ ارمياسى قۇرۋ جانە كىمىڭدىڭ سوعىستار جۇرگىزۋ — سوعىستى ماڭگى جويۋدىڭ شارتتارىن ازىرلەۋ دەگەن ٴسوز. ٴبىرىن ٴبىرى شەتكە قاعاتىن بۇل كوپتەگەن نارسەلەر ٴاري ٴبىرى بىرىمەن بايلانىستى نارسەلەر.

جۇرتقا ٴمالىم، سوعىس پەن بەيبىتشىلىك ٴبىرى بىرىنە اينالىپ وتىرادى. سوعىس بەيبىتشىلىككە اينالادى، مىسالى، دۇنيە جۇزىلىك ٴبىرىنشى سوعىس سوعىستان كەيىنگى بەيبىتشىلىككە اينالدى، جۇڭگوداعى ىشكى سوعىس تا قازىر توقتاپ، ەل ىشىندە بەيبىتشىلىك جارىقتا شىقتى. بەيبىتشىلىك سوعىسقا اينالادى، مىسالى، 1927 ـ جىلى گوميندان ـ گوۋمىنداڭ ىستەستىگى سوعىسقا اينالدى، قازىرگى دۇنيە ٴجۇزى بەيبىتشىلىگى جاعدايىنىڭ دا دۇنيە جۇزىلىك ەكىنشى سوعىسقا اينالىپ كەتۋى مۇمكىن. نەلىكتەن مۇنداي؟ ويتكەنى تاپتىق قوعامدا سوعىس پەن بەيبىتشىلىك سياقتى قايشى بولىپ وتىرعان مۇنداي زاتتاردىڭ بەلگىلى شارت ـ جاعدايدا ۇقساستىعى بولىپ وتىرادى.

قايشى بولىپ وتىرعان بارلىق نارسەلەر ٴوزارا بايلانىستى بولادى، ولار بەلگىلى شارت ـ جاعدايدا تۇتاس ٴبىر تۇلعادا قاتار ٴومىر ٴسۇرىپ قانا قويماي، ونىڭ ۇستىنە بەلگىلى شارت ـ جاعدايدا ٴبىرى بىرىنە اينالىپ وتىرادى، مىنە بۇل — قايشىلىقتىڭ ۇقساستىعىنىڭ تولىق ماعىناسى. لەنيننىڭ «قاراما ـ قارسىلىقتاردىڭ قالاي

ۇقساس بولاتىنى (قالايشا ۇقساستىقتا ينالاتىنى)—قانداي شارتتاردا ٴبىرى بىرىنە اينالىپ، ۇقساس بولاتىنى» دەگەنىنىڭ ماعىناسى دا، مىنە، وسى.

«نە ٴۇشىن ادام ساناسىندا بۇل قاراما-قارسىلىقتاردى ٴولى، قاتىپ قالعان نارسە دەپ قاراماي، جاندى، شارتتى، وزگەرمەلى، ٴبىرى بىرىنە اينالىپ وتىراتىن نارسە دەپ ٴتۇسىنۋ» كەرەك؟ ويتكەنى كىگۋاندىق زاتتار اسىلىندە وسىلاي بولادى. كىگۋاندىق زاتتارداعى قايشى بولىپ وتىرعان جاقتاردىڭ بىرلىگى نەمەسە ۇقساستىعى اسىلىندە ٴولى، قاتىپ قالعان نارسە ەمەس، قايتا جاندى، شارتتى، وزگەرمەلى، ۋاقىتشا، شياگدۇيلى نارسە بولىپ تابىلادى، قايشىلىق اتاۋلىنىڭ ٴبارى بەلگىلى شارتتارعا بايلانىستى وزدەرىنىڭ كەرى جاعىنا اينالىپ وتىرادى. مۇنداي احۋالدىڭ ادامدار يدەياسىندا بەينەلەنۋى دۇنيەگە ماركستىك ۋيۋۇلىق-بيانجىڭفالىق كوزقاراس بولىپ تابىلادى. تەك قازىرگى جانە تاريحتاعى كەرتارتپا ۇستەم تاپتار مەن ولارعا قىزمەت ەتەتىن شيگىرشاگشۇە عانا قاراما-قارسى زاتتاردى جاندى، شارتتى، وزگەرمەلى، ٴبىرى بىرىنە ايناتىن نارسە دەپ قاراماي، قايتا ٴولى، قاتىپ قالعان نارسە دەپ قارايدى، ونىڭ ۇستىنە بۇل قاتە كوزقاراستى كوپشىلىككە جەردە ۇگىتتەپ، حالىق بۇقاراسىن اداستىرىپ، ۇزدىكسىز ۇستەمدىك ەتۋ ماقساتىنا جەتپەك بولادى. كوممۋنيستەردىڭ مىندەتى — كەرتارتپاشىلاردىڭ جانە شيگىرشاگشۇەشىلەردىڭ قاتە يدەيالارىن اشكەرەلەپ، زاتتارعا ٴتان بيانجىڭفالى ۇگىتتەپ، زاتتاردىڭ اينالۋىن تەزدەتىپ، كىمىڭدىك ماقساتقا جەتۋ.

قايشىلىقتىڭ بەلگىلى شارت-جاعدايداعى ۇقساستىعى دەگەندە،

ٴبىز ايتىپ وتىرعان قايشىلىق ريال قايشىلىق، ناقتى قايشىلىق، ال قايشىلىقتىڭ ٴبىرى بىرىنە اينالۋى دا ريال، ناقتى بولادى دەگەن ٴسوز. قيالي اڭگىمەلەردەگى كوپتەگەن وزگەرىستەردى، ماسەلەن، «شانحايجىڭ» دە ايتىلاتىن «كۋافۋدىڭ كۇندى قۋالاۋى»[17]، «حۋاينانزى» دە ايتىلاتىن «يىدىڭ توعىز كۇندى اتىپ ٴتۇسىرۋى»[18]، «شيۋجي» دە ايتىلاتىن سۇن ۋكۇڭنىڭ 72 قۇبىلۋى[19] جانە «لياۋجاي جيي» دە[20] ايتىلاتىن كوپتەگەن جىن - شايتاندار مەن تۇلكىلەردىڭ ادامعا اينالۋى جونىندەگى اڭگىمەلەردى جانە باسقالاردى الساق، بۇل قيالي اڭگىمەلەردە ايتىلعان قايشىلىقتاردىڭ ٴبىرى بىرىنە وزگەرۋى ناقتىلى قايشىلىقتار بەينەلەگەن ناقتىلى وزگەرىستەر ەمەس، قايتا سانسىز، كۇردەلى، ريال قايشىلىقتاردىڭ ٴوزارا وزگەرۋى ادامداردا تۋدىرعان سابيلىك، ويجوتا، جۇگۇۋان قيالي وزگەرىستەر بولىپ تابىلادى. ماركس بىلاي دەيدى: «ٴارقانداي قيالي اڭگىمەلەر بولسىن، ويجوتامەن جانە ويجوتانىڭ كومەگىمەن تابيعاتتىڭ كۇشىن جەڭەدى، باعىندىرادى جانە وبرازداندىرادى؛ دەمەك، تابيعاتتىڭ وسى كۇشتەرى شىن مانىندە باعىندىرىلعاندا عانا بۇل قيالي اڭگىمەلەر دە جويىلادى.»[21] مۇنداي قيالي اڭگىمەلەر-دەگى (ەرتەگىلەردە) سانسىز وزگەرىستەر جونىندەگى اڭگىمەلەر ادامداردىڭ تابيعات كۇشتەرىن بويسۇندىرۋىن، تاعى باسقالاردى ەلەستەتىپ، ادامداردى قىزىقتىرا الانىمەن، ونىڭ ۇستىنە ەڭ جاقسى قيالي اڭگىمەلەردە «ماڭگىلىك سيقىرلى كۇش» (ماركس) بولعانىمەن، ٴبىراق قيالي اڭگىمەلەر ناقتىلى قايشىلىقتاردىڭ بەلگىلى شارت - جاعدايىنا نەگىزدەلىپ قۇرىلعان ەمەس، سوندىقتان ولار ريالدىقتىڭ علمي بەينەسى ەمەس. اتاپ ايتقاندا، قيالي اڭگىمە-

لەردەگى نەمەسە ەرتەگىلەردەگى قايشىلىقتاردى قۇراعان جاقتاردا ناقتىلى ۇقساستىق بولمايدى، تەك قيالي ۇقساستىق قانا بولادى. ريال وزگەرىستەردىڭ ۇقساستىعىن علمي تۇردە بەينەلەۋ ماركستىك بيانجىڭعا بولىپ تابىلادى.

نەلىكتەن جۇمىرتقا بالاپانعا اينالا الادى، ال تاس بالاپانعا اينالا المايدى؟ نەلىكتەن سوعىس پەن بەيبىتشىلىكتە ۇقساستىق بولادى، ال سوعىس پەن تاستا ۇقساستىق بولمايدى؟ نەلىكتەن ادام باسقا ٴبىر نارسە تۋماي، تەك ادام عانا تۋادى؟ مۇنىڭ سەبەبى باسقادا ەمەس، قايشىلىقتاردىڭ ۇقساستىعى بەلگىلى قاجەتتى شارتتاردا عانا بولاتىندىعىندا. بەلگىلى قاجەتتى شارتتار بولماسا ەشقانداي ۇقساستىق بولمايدى.

نەلىكتەن روسسيانىڭ 1917 - جىلعى فەبرالداعى بۋرجۋازيالىق - دەموكراتيالىق رەۆوليۋسيا سول جىلعى وكتيابردەگى پرولەتارلىق - سوتسياليستىك رەۆوليۋسياعا تىكەلەي ۇلاستى، ال فرانسيانىڭ بۋرجۋازيالىق رەۆوليۋسياسى سوتسياليستىك رەۆوليۋسياعا تىكەلەي ۇلاسپاي، 1871 - جىلعى پاريج كوممۋناسى اقىر اياعى جەڭىلىسكە ۇشىرادى؟ نەلىكتەن موڭعوليا مەن ورتا ازيانىڭ كوشپەندىلىك ٴتۇزىمى سوتسياليزىمگە تىكەلەي ۇلاستى؟ نەلىكتەن جۇڭگو رەۆوليۋسياسى باتىس ەلدەرىنىڭ تاريحي ەسكى جولىمەن جۇرمەي، بۋرجۋازيالىق ديكتاتۋرانىڭ ٴداۋىرىن باستان كەشىرمەي، كاپيتاليستىك بولاشاقعا سوقپاي سوتسياليزىمگە تىكەلەي ۇلاسا الادى؟ مۇنىڭ سەبەبى باسقادا ەمەس، ٴوز كەزىندەگى ناقتى شارتتارعا بايلانىستى. بەلگىلى قاجەتتى شارتتار ازىرلەنسە، زاتتار دامۋ بارىسىندا بەلگىلى قايشىلىق تۋادى، ونىڭ ۇستىنە بۇل قايشىلىق نەمەسە بۇل قايشىلىقتار ٴبىر -

بىرىنە تاۋەلدى بولادى جانە ٴبىرى بىرىنە ايىنالىپ وتىرادى،
ويتپەگەندە مۇنىڭ بارلىعى مۇمكىن بولماس ەدى.

ۇقساستىق ماسەلەسى وسىنداي. ولاي بولسا، كۇرەس دەگەن نە؟
ۇقساستىق پەن كۇرەستىڭ قاتىناسى قانداي؟

لەنين بىلاي دەيدى: «قاراما ـ قارسىلىقتىڭ بىرلىگى (بىردەيلىك،
ۇقساستىق، بىرگۇشىلىك) شارتتى، ۋاقىتتىق، وتپەلى، شياڭدۇيلى
بولادى. ال ٴبىرىن ٴبىرى ىعىستىراتىن قاراما ـ قارسىلىقتاردىڭ
كۇرەسى دە، داموۋدىڭ، ارەكەتتىڭ جۇەدۇيلى بولاتىنى سياقتى،
جۇەدۇيلى بولادى.»[22]

لەنيننىڭ بۇل سوزدەرىنىڭ ماعىناسى نە؟

بارلىق بارىستىڭ باستالۋى بولادى، اياقتالۋى بولادى، بارلىق
بارىس وزدەرىنىڭ قاراما ـ قارسى جاعىنا اينالىپ وتىرادى. بارلىق
بارىستىڭ تۇراقتىلىعى شياڭدۇيلى بولادى، الايدا ٴبىر بارىستىڭ
ەكىنشى بارىسقا اينالۋىنداعى وسى ٴبىر وزگەرۋشىلىك جۇەدۇيلى
بولادى.

مەيلى نەندەي زاتتىڭ قوزعالىسىندا بولسىن، بارىندە دە ەكى
ٴتۇرلى كۇي ــ شياڭدۇيلى تىنىشتىق كۇي جانە ايقىن وزگەرۋشىلىك
كۇي بولادى. بۇل ەكى ٴتۇرلى كۇيدەگى قوزعالىس زاتتاردىڭ
ىشىندەگى قايشى بولىپ وتىرعان ەكى يىنسۋدىڭ ٴوزارا كۇرەسىنەن
تۋادى. زاتتىڭ قوزعالىسى ٴبىرىنشى كۇيدە تۇرعان كەزىندە، وندا
تەك سان وزگەرىسى عانا بولادى، ساپا وزگەرىسى بولمايدى،
سوندىقتان ول تىپ ـ تىنىش بەينەدە سياقتى بولىپ كورىنەدى.
زاتتىڭ قوزعالىسى ەكىنشى كۇيدە تۇرعان كەزىندە، ول ٴبىرىنشى
كۇيدەگى سان وزگەرىسىنەن بەلگىلىبىر ەڭ جوعارعى ساتىعا جەتۋ

ناتيجەسىندە بىرلىك ىدىرايدى، ساپا وزگەرىسى تۋىلادى، سوندىقتان ايقىن وزگەرۋ بەينەسىندە بولىپ كورىنەدى. ٴبىز كۇندەلىكتى ومىردە كورەتىن بىرلىك، تويتاسۋ، بىرلەسۋ، كەلىسۋ، تەپە ـ تەڭدىك، تىرەسۋ، توقىراۋ، تىنىشتىق، تۇراقتىلىق، ٴبىر كەلكىلىك، جيناقتىق، وزىنە تارتۋ، تاعى باسقالاردىڭ ٴبارى زاتتاردىڭ سان وزگەرىسى كۇيىندە تۇرعاندا كورىنەتىن بەينەسى. ال بىرلىكتىڭ ىدىراۋى، ياعني تويتاسۋ، بىرلەسۋ، كەلىسۋ، تەپە ـ تەڭدىك، تىرەسۋ، توقىراۋ، تىنىشتىق، تۇراقتىلىق، ٴبىر كەلكىلىك، جيناقتىق، وزىنە تارتۋ، تاعى باسقا كۇيلەرىنىڭ بۇزىلىپ كەرى كۇيگە اينالۋى زاتتاردىڭ ساپا وزگەرىسى كۇيىندە، ٴبىر بارىستان ەكىنشى ٴبىر بارىسقا ٴوتۋ سىندى وزگەرىسىندە كورىنەتىن بەينەسى بولىپ تابىلادى. زاتتار قاي ـ قاشاندا ٴبىرىنشى كۇيدەن ەكىنشى كۇيگە ۇزدىكسىز اينالىپ وتىرادى، ال قايشىلىقتىڭ كۇرەسى وسى ەكى كۇيدە دە ٴومىر سۇرەدى جانە ەكىنشى كۇي ارقىلى قايشىلىق شەشىلەدى. سوندىقتان قاراما ـ قارسىلىقتىڭ بىرلىگى شارتتى، ۋاقىتتىق، شيارتتى بولادى، ال قاراما ـ قارسىلىقتىڭ ٴبىرىن ٴبىرى شەتتەۋ كۇرەسى جۇە ـ ـ دۇيلى بولادى دەيمىز.

ٴبىز جوعارىدا ٴبىر ـ بىرىنە كەرى ەكى نارسەنىڭ اراسىندا ۇقساستىق بولادى، سوندىقتان ەكەۋى تۇتاس ٴبىر تۇلعادا قاتار ٴومىر سۇرەدى، سونىمەن بىرگە ٴبىرى بىرىنە اينالادى دەگەن ەدىك، بۇل شارتتىلىق دەگەن ٴسوز، اتاپ ايتقاندا، ٴبىر ـ بىرىنە قايشى نارسەلەر بەلگىلى شارتتا بىرلىككە كەلە الادى، سونداي ـ اق ٴبىرى بىرىنە اينالا الادى؛ مۇنداي بەلگىلى شارتتارسىز قايشىلىقتاردىڭ بولۋى مۇمكىن ەمەس، بىرگە تۇرۋى مۇمكىن ەمەس، ٴبىرى

بىرىنە اينالۋى دا مۇمكىن ەمەس. بەلگىلى شارتتار بولعاندا عانا قايشىلىقتىڭ ۇقساستىعى قۇرالادى، سوندىقتان ۇقساستىق شارتتى، شياگدۇيلى بولادى دەيمىز. بۇل ارادا مىنانى دا ايتا كەتەلىك: قايشىلىقتىڭ كۇرەسى بارىستى باسىنان اياعىنا دەيىن قامتيدى جانە ٴبىر بارىستى باسقا بارىسقا اينالدىرادى، قايشىلىقتىڭ كۇرەسى بولمايتىن جەر جوق، سوندىقتان قايشىلىقتىڭ كۇرەسى شارتسىز، جۇەدۇيلى بولادى دەيمىز.

شارتتى، شياگدۇيلى ۇقساستىق پەن شارتسىز، جۇەدۇيلى كۇرەستىڭ ٴوزارا ۇشتاسۋى بارلىق زاتتاردىڭ قايشىلىق قوزعالىسىن قۇرايدى.

ٴبىزدىڭ جۇڭگولىقتار ۇنەمى «ٴبىرىن ٴبىرى شەتكە قاعادى ٴارى ٴبىرى بىرىمەن بايلانىستى بولادى»[23] دەگەندى ايتادى. بۇل ٴبىرىن ٴبىرى شەتكە قاعاتىن نارسەلەردە ۇقساستىق بار دەگەن ٴسوز. بۇل — بيانجىڭفالىق ٴسوز، شيگىرشاڭشۇەگە قايشى كەلەدى. «ٴبىرىن ٴبىرى شەتكە قاعۋ» — ٴبىرى بىرىنە قايشى ەكى جاق ٴبىرىن ٴبىرى ىعىستىرادى نەمەسە ٴوزارا كۇرەسەدى دەگەن ٴسوز. «ٴبىرى بىرىمەن بايلانىستى بولۋ» — بەلگىلى شارتتاردا قايشىلىقتىڭ ەكى جاعى ٴوزارا بايلانىسىپ، ۇقساستىققا كەلەدى دەگەن ٴسوز. ۇقساستىقتىڭ ىشىندە كۇرەس بولادى، كۇرەس بولماسا ۇقساستىق تا بولمايدى.

ۇقساستىقتىڭ ىشىندە كۇرەس ٴومىر سۇرەدى، ەرەكشەلىكتىڭ ىشىندە جالپىلىق ٴومىر سۇرەدى، دارالىقتىڭ ىشىندە ورتاقتىق ٴومىر سۇرەدى. لەنيننىڭ سوزىمەن ايتقاندا، «شياگدۇيلىكتە جۇەدۇيلىك بولادى»[24].

6. دۇيكاڭنىڭ قايشىلىقتاعى ورنى

قايشىلىقتار كۇرەسى ماسەلەسىندە دۇيكاڭ دەگەن نە دەيتىن سۇراۋ جاتادى. ٴبىز بۇعان بىلاي دەپ جاۋاپ بەرەمىز: دۇيكاڭ ــ قايشىلىقتار كۇرەسىنىڭ بارلىق فورماسى ەمەس، قايشىلىقتار كۇرەسىنىڭ ٴبىر عانا فورماسى.

ادامزات تارىيحىندا تاپتىق دۇيكاڭ ٴومىر ٴسۇرىپ كەلەدى، بۇل قايشىلىقتار كۇرەسىنىڭ ٴبىر ٴتۇرلى ەرەكشە بەينەسى بولىپ تابىلادى. قاناۋشى تاپ پەن قانالۋشى تاپ اراسىنداعى قايشىلىقتار تۇرالى ايتاتىن بولساق، مەيلى قۇلدىق قوعامدا بولسىن، مەيلى فەودالدىق قوعامدا بولسىن، مەيلى كاپيتالىيستىك قوعامدا بولسىن،ــ ٴبىر ـ بىرىنە قايشى بولىپ وتىرعان ەكى تاپ ۇزاق ۋاقىت بويىنا ٴبىر قوعامدا قاتار ٴومىر سۇرەدى، ولار ٴوزارا كۇرەسىپ وتىرادى، ٴبىراق ەكى تاپتىڭ قايشىلىعى دامىپ بەلگىلى ساتىعا جەتىسىمەن ـ اق، ەكى جاق سىرتقى دۇيكاڭدىق فورما الادى دا، دامىپ گىمىڭ تۋادى. تاپتىق قوعامدا بەيبىتشىلىكتىڭ سوعىسقا اينالۋى دا وسىنداي بولادى.

بومبىنىڭ جارىلماي تۇرعانداعى كەزى قايشىلىقتى نارسەلەردىڭ بەلگىلى شارتتار سەبەبىمەن تۇتاس ٴبىر تۇلعادا بىرگە تۇرعان كەزى بولىپ تابىلادى. جاڭا شارت (وت الۋ) پايدا بولعاندا عانا جارىلۋ پايدا بولادى. وسىعان ۇقساپ كەتەتىن احۋالدار تابىيعات دۇنيەسىندەگى ەڭ اقىرىندا سىرتقى قاقتىعىس فورمالارى ارقىلى ەسكى قايشىلىقتار شەشىلىپ، جاڭا زاتتار تۋىلىپ وتىراتىن قۇبىلىستاردىڭ

بارلىعىندا دا بولادى.

مۇنداي جاعدايدى تانۋ توتەنشە ماڭىزدى. ول بىزگە تاپتىق قوعامدا گىمىڭ مەن گىمىگىدىڭ سوعىستاردىڭ بولماي قويمايتىندىعىن، مۇنىسىز قوعام دامۋىندا سەكىرۋلەردى ىسكە اسىرۋعا بولمايتىندىعىن، كەرتارتپا ۇستەم تاپتاردى قۇلاتىپ، حالىقتى اكىمياتقا يە ەتۋگە بولمايتىندىعىن تۇسىندىرەدى. كوممۋنيستەر كەرتارتپاشىلاردىڭ قوعامدىق گىمىگىنىڭ قاجەتتى جوق جانە ونىڭ بولۋى مۇمكىن ەمەس دەيتىن الدامشىلىق ۇگىتتەرىن اشىپ تاستاۋعا ٴتيىس، ماركسيزم ـ لەنينيزمنىڭ قوعامدىق گىمىڭ جونىندەگى ٴتازارىياسىندا بەرىك تۇرىپ، حالىققا قوعامدىق گىمىگىنىڭ مۇلدە قاجەت ەكەندىگىن عانا ەمەس، سونىمەن قاتار ونىڭ بولۋى ابدەن مۇمكىن ەكەندىگىن، بۇكىل ادامزاتتىڭ تاريحى جانە سوۆەت وداعىنىڭ جەڭىسى بۇل عىلمي اقيقاتتى دالەلدەگەنىن تۇسىندىرۋگە ٴتيىس.

ٴبىراق ٴبىز قايشىلىقتار كۇرەسىندە بولاتىن ٴارتۇرلى احۋالداردى ناقتىلى زەرتتەۋىمىز قاجەت، جوعارىدا ايتىلعان گۇگىشىلەردى بارلىق زاتتارعا ورىنسىز تاڭا بەرمەۋگە ٴتيىسپىز. قايشىلىق پەن كۇرەس جالپىلىق، جوەدۇيلىك بولادى، ٴبىراق قايشىلىقتى شەشۋ ٴادىسى، ياعني كۇرەستىڭ فورمالارى قايشىلىقتىڭ سيپاتى ۇقساس بولماعاندىعى سەبەپتى تۇرلىشە بولادى. كەيبىر قايشىلىق اشىقتان دۇيسكاگدىق سيپات الادى، ال كەيبىر قايشىلىق ونداي ەمەس. زاتتاردىڭ ناقتىلى دامۋىنا سايكەس، تەگىندە كەيبىر دۇيكاگدىق ەمەس قايشىلىق دامىپ دۇيكاگدىق قايشىلىققا اينالادى؛ تەگىندە كەيبىر دۇيكاگدىق قايشىلىق تا دامىپ دۇيكاگدىق ەمەس قايشىلىققا اينالادى.

گوٴگچانداگىنىڭ نشىندەگى دوٴرىس يدەيالار مەن قاتە يدەيالار-دىڭ قايشىلىعىنا كەلسەك، جوعارىدا ايتقانىمىزداي، تاپتار ٴومىر ٴسوٴرىپ وتىرعان كەزدە، موٴنىڭ ٴوزى تاپتىق قايشىلىقتاردىڭ پارتيا نشىندە بەينەلەنۋى بولىپ تابىلادى. بوٴل قايشىلىقتار باستالعان كەزدە نەمەسە ٴنشىنارا ماسەلەلەردە بىردەن دوٴيكاگىدىق بولىپ بەينەلەنە قويىۋى ەكىتالاي. ٴبىراق تاپتار كوٴرەسىنىڭ دامۋىنا بايلانىستى، موٴنداي قايشىلىقتاردىڭ دامي كەلە دوٴيكاگىدىققا اينالىپ كەتۋى دە موٴمكىن. سوۆەت وداعى گوٴگچانداگىنىڭ تاريحى بىزگە مىنانى كورسەتتى: لەنيننىڭ، ستاليننىڭ دوٴرىس يدەياسى مەن تروتسكيدىڭ، بۋحاريننىڭ، تاعى سونداىلاردىڭ قاتە يدەياسى ارا-سىنداعى قايشىلىق الماشقى كەزدەردە دوٴيكاگىدىق فورمادا بەينەلەنە قويماعان ەدى، ٴبىراق كەيىن دامي كەلە دوٴيكاگىدىق قايشىلىققا اينا-لىپ كەتتى. جوٴگگو گوٴگچانداگىنىڭ تاريحىندا دا وسىنداي احۋال بولدى. پارتيامىزدىڭ نشىندەگى كوپتەگەن جولداستاردىڭ دوٴرىس يدەياسى مەن چەن دۋشيۋدىڭ، جاڭ گوتاۋدىڭ، تاعى سونداي-لاردىڭ قاتە يدەياسى اراسىنداعى قايشىلىق تا الماشقى كەزدە دوٴيكاگىدىق فورمادا بەينەلەنبەگەن ەدى، ٴبىراق كەيىن دامي كەلە دوٴيكاگىدىق قايشىلىققا اينالىپ كەتتى. قازىرگى ۋاقىتتا پارتيامىزدىڭ نشىندەگى دوٴرىس يدەيا مەن قاتە يدەيا اراسىنداعى قايشىلىق دوٴيكاگىدىق فورمادا بەينەلەنگەن جوق، ەگەر قاتەلەسكەن جولداستار ٴوز قاتەلىكتەرىن تۇزەتە الاتىن بولسا، وندا بوٴل دامىپ دوٴيكاگىدىق قايشىلىققا اينالىپ كەتپەيدى. سوندىقتان، پارتيا، ٴبىر جاعىنان، قاتە يدەيالارعا قارسى قاتاڭ كوٴرەستەر جوٴرگىزۋگە ٴتيىس، ەندى ٴبىر جاعىنان، قاتەلەسكەن جولداستارعا وزدىگىنەن ويانۋ ورايىن

تولىق بەرۋگە ٴتيىس. مۇنداي احۋالدا اسىرا سىلتەيتىن كۇرەس، ارىنە، ۇيلەسپەيدى. ٴبىراق، ەگەر قاتەلىك وتكىزگەن ادام ٴوز قاتەلىكتەرىندە قاسارىسىپ تۇرىپ الاتىن جانە ونى ۇلعايتا بەرەتىن بولسا، مۇنداي قايشىلىقتىڭ دامىپ دۇشپاندىق قايشىلىققا اينالىپ كەتۋ مۇمكىنشىلىگى دە بار.

ەكونوميكالىق جاقتا، قالا مەن اۋىل-قىستاق اراسىنداعى قايشىلىق كاپيتاليستىك قوعامدا (ول ارادا بۋرجۋازيانىڭ ۇستەمدىگىندەگى قالالار اۋىل-قىستاقتاردى اياۋسىز توناپ وتىر)، جۇڭگونىڭ گوميندالىڭ ۇستەمدىگىندەگى رايونداردا (ول ارادا شەتەل جيھانگەرلەرى مەن جۇڭگونىڭ مايىبان ٴىرى بۋرجۋازياسى ۇستەمدىك ەتكەن قالالار اۋىل-قىستاقتاردى بارىپ تۇرعان تاعىلىقپەن توناپ وتىر) بارىپ تۇرعان دۇشپاندىق قايشىلىق بولىپ وتىر. الايدا سوتسياليستىك ەلدەردە، ٴبىزدىڭ كەمىڭدىك كىنجۋيدىيەلەرىمىزدە مۇنداي دۇشپاندىق قايشىلىقتار دۇشپاندىق ەمەس قايشىلىقتارعا اينالادى، ال كوممۋنيزم قوعامىنا جەتكەن كەزدە مۇنداي قايشىلىقتار جويىلادى.

لەنين بىلاي دەيدى: «دۇشپاندىق پەن قايشىلىق ٴتۇپ نەگىزىنەن ۇقسامايدى. سوتسياليزم تۇسىندا دۇشپاندىق جويىلادى، قايشىلىق ٴومىر سۇرە بەرەدى.»[23] دەمەك، دۇشپاندىق — قايشىلىقتار كۇرەسىنىڭ بارلىق فورماسى ەمەس، ونىڭ ٴبىر عانا فورماسى، بۇل فورمانى كۇرەستىڭ كورىنگەن جەردە الباتى قولدانا بەرۋگە بولمايدى.

7. قورتىندى

ٴسوز وسى اراعا جەتكەندە، بىرنەشە اۋىز سوزبەن قورتىندى جاساۋىمىزعا بولادى. زاتتاردىڭ قايشىلىق زاڭى، ياعني قاراما-قارسىلىق بىرلىك زاڭى — تابيعات پەن قوعامنىڭ ٴتۇبىرلى زاڭى، سوندىقتان ويلاۋدىڭ دا ٴتۇبىرلى زاڭى بولىپ تابىلادى. ول — دۇنيەگە شيگىرشاگىشۇەلىك كوزقاراستىڭ كەرىسى. ول ادامزات تانىمى تاريحىندا ۇلى گىسىڭ بولدى. بيانجىگدىق-ۋبيۋۇلۇندىك كوزقاراس بويىنشا قاراعاندا، قايشىلىق بارلىق كىگۋانىدىق زاتتىڭ جانە جۋ-گۋاندىق ويلاۋدىڭ بارىسىندا ٴومىر سۇرەدى، قايشىلىق بارلىق بارىستىڭ باسىنان اياعىنا دەيىن قامتىلىپ جاتادى، بۇل — قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى مەن جۇەدۇيلىگى. قايشى بولىپ وتىرعان زاتتاردىڭ جانە ونىڭ جاقتارىنىڭ ٴارقايسىسىندا وزگەشەلىك بولادى، بۇل — قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى مەن شياگدۇيلىگى. قايشى بولىپ وتىرعان زاتتاردىڭ بەلگىلى شارتتارعا بايلانىستى ۇقساستىعى بولادى، سوندىقتان تۇتاس ٴبىر تۇلعادا بىرگە تۇرا الادى، سونداي-اق ٴارقايسىسى وزدەرىنىڭ كەرى جاعىنا اينالا الادى، بۇل دا قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى مەن شياگدۇيلىگى بولىپ تابىلادى. ٴبىراق قايشىلىقتاردىڭ كۇرەسى ۇزدىكسىز بولىپ وتىرادى، مەيلى ولار بىرگە تۇرعان كەزدە بولسىن نەمەسە ولار ٴبىرى بىرىنە اينالعان كەزدە بولسىن، — كۇرەس ٴومىر ٴسۇرىپ وتىرادى، اسىرەسە ولار ٴبىرى بىرىنە اينالعان كەزدە كۇرەس ونان ٴارى ايقىن كورىنەدى، بۇل دا قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى مەن جۇەدۇيلىگى بولىپ تابىلادى. ٴبىز

قايشىلىقتىڭ ەرەكشەلىگى مەن شياڭدۇيلىگىن زەرتتەگەن كەزىمىزدە، باستى قايشىلىق پەن باستى ەمەس قايشىلىقتى، قايشىلىقتىڭ باستى جاعى مەن باستى ەمەس جاعىن پارىقتاۋعا نازار اۋدارۋىمىز كەرەك؛ ٴبىز قايشىلىقتىڭ جالپىلىعى مەن كۇرەسىن زەرتتەگەن كەزىمىزدە، قايشىلىقتىڭ تۇرلىشە كۇرەس فورمالارىن پارىقتاۋعا نازار اۋدارۋىمىز كەرەك؛ ويتپەگەندە قاتەلەسەمىز. ەگەر ٴبىز زەرتتەۋ ارقىلى جوعا-رىدا ايتىلعان باستى تۇيىندەردى شىن مانىندە تۇسىنە الساق، وندا ماركسيزىم - لەنينيزىمنىڭ نەگىزگى پرينسيپتەرىنە قايشى جانە ٴبىزدىڭ ٴىسىمىزدى ىستەرىمىزگە ٴتيىمسىز بولعان جياۋتياۋجۋيىلىك يدەيالاردى تالقانداي الامىز؛ سونداي-اق تاجىريبەلى جولداستاردى ٴوز تاجىريبەلەرىن رەتتەپ، ونى ٴپرينسىپ دارەجەسىنە كوتەرەتىن، تاجىريبەشىلدىك قاتەلىگىن قايتالاۋدان ساقتاناتىن ەتە الامىز. قايشىلىقتار زاڭىن زەرتتەۋدەن جاساعان قىسقاشا قورتىندىمىز، مىنە، وسىلار.

ەسكەرتۋلەر

① لەنين. «فيلوسوفيالىق داپتەرلەر»: «گەگەلدىڭ "فيلوسوفيا تاريحى" 1-توم، "ەلەات ٴىلىمىنىڭ فيلوسوفياسى" دەگەن بولىمىنەن ٴۇزىندىلەر» دەن الىندى.

② قاراڭىز: لەنين. «بيانجىڭفا تۋرالى ماسەلە جونىندە»: «بيان-جىڭفانىڭ ٴمانى ـــ بىرلىكتىڭ ەكىگە ٴبولىنۋى جانە ونىڭ قايشىلىقتى بولىكتەرىن ٴبىزدىڭ تانۋىمىز.» تاعى دا قاراڭىز: لەنين. «گەگەلدىڭ "لوگيكا ٴىلىمى" دەگەن كىتابىنان ٴۇزىندىلەر»: «بيانجىڭفاعا قاراما-قارسىلىقتاردىڭ بىرلىگى تۋرالى ٴىلىم دەپ قىسقاشا انىقتاما بەرۋگە

بولادى، وسىلايشا بيانجىڭفانىڭ وزەگى يگەرىلەدى، ٴبىراق مۇنىڭ ٴوزى ٴتۇسىندىرۋدى جانە دامىتا ٴتۇسۋدى كەرەك ەتەدى.»

③ لەنين. «بيانجىڭفا تۋرالى ماسەلە جونىندا»دەن الىندى.

④ كۇڭزى اعىمىنىڭ حان داۋىرىندەگى اتاقتى وكىلى دۇڭ جۇڭشۇ (جاڭا ەرادان 179 ــ 104 جىلدار بۇرىن) حان حاندىعىنىڭ پاتشاسى ۋۇديگە بىلاي دەيدى: «جولدىڭ توركىنى ــ ٴتاڭىر، ٴتاڭىر وزگەرمەيدى، جول دا وزگەرمەيدى.» «جول» دەگەن ٴسوزدى جۇڭگونىڭ ەرتە زامانداعى فيلوسوفتارى كەڭىنەن قولدانعان، ونىڭ ماعىناسى «جول» نەمەسە «داۋلى»، ونى «زاڭ» نەمەسە «زاڭدىلىق» دەپ تۇسىندىرۋگە بولادى.

⑤ ەنگەلس. «ديۋرينگكە قارسى» 1 ـ تاراۋ، «بيانجىڭفا. سان مەن ساپا» دەگەن 12 ـ بولىمنە قاراڭىز.

⑥ لەنين. «بيانجىڭفا تۋرالى ماسەلە جونىندا»گە قاراڭىز.

⑦ ەنگەلس. «ديۋرينگكە قارسى» 1 ـ تاراۋ، «بيانجىڭفا. سان مەن ساپا» دەگەن 12 ـ بولىمنەن الىندى.

⑧ لەنين. «بيانجىڭفا تۋرالى ماسەلە جونىندا»دەن الىندى.

⑨ لەنين. «بيانجىڭفا تۋرالى ماسەلە جونىندا»دەن الىندى.

⑩ «لەنين شىعارمالارى» 25 ـ توم، «كوممۋنيزم» دەگەن شىعارماعا قاراڭىز. «جۇڭگو گمينداڭىنىڭ سوعىسىنىڭ جانلۇەلىك ماسەلەسى»نىڭ ⑩ ەسكەرتۋىنەن پايدالانىڭىز.

⑪ «سۇنزى» 3 ـ توم، «شابۋىلعا ازىرلەنۋ» دەگەن تاراۋىنا قاراڭىز.

⑫ ۋەي جىڭ (جاڭا ەرانىڭ 580ــ643 ـ جىلدارى) ــ تاڭ ٴداۋىرىنىڭ باستاپقى كەزىندەگى ساياسي قايراتكەر جانە تاريحشى. بۇل ٴۇزىندى «زىجى تۇڭجيان» دەگەن كىتاپتىڭ 192 ـ تومىنان الىندى.

⑬ شۇيحۇجۋان ــ سولتۇستىك سۇڭ حاندىعىنىڭ سوڭعى جىلدارىنداعى ديحاندار سوعىسى سۋرەتتەلگەن رومان. سۇڭ جياڭ وسى رومانداعى باس كەيىپكەر. جۇجياجۋاڭ قىستاعى ديحاندار سوعىسىنىڭ گىتجۇيديى

بولعان لياڭشانبونىڭ ماڭىندا ەدى، بۇل قىستاقتا جۇ چاۋفىڭ اتتى ٴىرى زورەكەر ديجۇ ۇستەمدىك ەتكەن.

⑭ لەنين. «تاعى دا جۇمىسشى ۇيىمى تۋرالى، قازىرگى جاعداي تۋرالى جانە تروتسكي مەن بۋحاريننىڭ قاتەلىگى تۋرالى»دان الىندى.

⑮ لەنين. «نە ىستەۋ كەرەك؟» 1 ـ تاراۋ، 4 ـ بولىمىنە قاراڭىز.

⑯ لەنين. «گەگەلدىڭ «لوگيكا علىمى» دەگەن كىتابىنان ۇزىندىلەر»دەن الىندى.

⑰ «شانحايجيڭ» ـــ جۇڭگونىڭ جانگو داۋىرىندەگى (جاڭا ەرادان 403 ـــ 221 جىلدار بۇرىن) شىعارما. كۋافۋ ـــ «شانحايجيڭ»دە ايتىلاتىن اۋليە. وندا ايتىلۋىنشا: «كۋافۋ كۇندى قۋىپتى. كۇن باتاتىن جەرگە جەتكەندە شولدەپ كەتىپ حۋاڭحى مەن ۋيحى وزەندەرىنىڭ سۋىن ٴىشىپتى. حۋاڭحى مەن ۋيحى وزەندەرىنىڭ سۋى جەتپەگەن سوڭ تەڭىزدەن ٴشولىن قاندىرۋ ٴۇشىن سولتۇستىككە تارتىپتى. ٴبىراق جەتە الماي ورتا جولدا شولدەپ ٴولىپتى. ونىڭ قالىمان اسا تاياعى كەيىن ورمانعا اينالىپ كەتىپتى.» («حايۋاي بىيجيڭ»)

⑱ يي ـــ جۇڭگونىڭ ەرتە زامان اڭىزىنداعى باتىر. «كۇندى اتۋ» ـــ ونىڭ ساداق اتۋعا شەبەرلىگى جايلى ايگىلى ەرتەگى. حان حاندىعى داۋىرىندەگى ليۋ ـ ان (جاڭا ەرادان 2 عاسىر بۇرىنعى اقسۇيەك) جازعان «حۋاينانزى» دەگەن كىتاپتا بىلاي دەلىنەدى: «ياۋ زامانىندا قاتارىنان اسپاندا 10 كۇن شىعىپ، بارلىق ەگىن، وسىمدىك جانە ورمان ـ توعايلار كۇيىپ كەتتى، حالىققا ازىق ـ تۇلىك بولارلىق ەشنارسە قالمادى. ادام جەيتىن جىرتقىش، ايداعار باستى جەل اياق ايۋاندار، ازۋى باقانداي جالماۋىزدار، ٴورت جىبەرىپ، توپان سۋ قاپتاتاتىن قۇبىجىقتار، سۇراپىل جەل سوقتىرىپ، ٴۇي ـ جايلاردى تالقانداتاتىن الىپ قاراقۇستار، جان تۇرشىكتىرەرلىك جىرتقىش ٴداۋ قابانىدار، وراسان جۋان ۋلى جىلاندار حالىققا اپات كەلتىردى. ياۋ پاتشا يي باتىرعا... اسپانداعى 10 كۇندى اتىپ تۇسىرۋگە جانە جەردەگى قۇبىجىق-

تاردى جويىۋما بۇيرىق بەردى.... بۇكىل حالىق قۋانىشقا بولەندى.»
شەمىس حان داۋىرىندەگى ۋاڭ يي (جاڭا ەرانىڭ 2 - عاسىرىنداعى
جازۋشى) جۇي يۋانىنىڭ «تيانۋىن» دەگەن ولەڭىنە جازعان ەسكەرى-
تۋدە: «حۋاينانزىدە ايتىلۋىنشا، ياۋ زامانىندا قاتارىنان اسپاندا 10 كۇن
شىعىپ، بارلىق وسىمدىكتەر جانە ورمان - توعايلار كۇيىپ كەتىپتى.
ياۋ پاتشا يي باتىرعا 10 كۇندى اتىپ تۇسىرۋگە بۇيرىق بەرىپتى، ول
9 كۇندى اتىپ ٴتۇسىرىپتى... ٴبىر كۇندى قالدىرىپتى»، — دەلىنەدى.

⑲ «شيىۋجي» — جۇڭگودا جاڭا ەرانىڭ 16 - عاسىرىندا جازىلعان
قيالي رومان. «شيىۋجي» دىڭ باس كەيىپكەرى سۇن ۋكۇڭ — سيقىرشى
مايمىل، ول 72 ٴتۇرلى قۇبىلۋدىڭ ايلاسىن بىلەدى ەكەن، ٴسويتىپ،
ٴوز تىلەگەنىنشە قۇسقا، اعاشقا، ايۋانعا، قۇرت - قۇمىرسقاعا، بالىققا، ٴتۇرلى
شويكە، اعاشقا، ٴتۇرلى زاتقا نەمەسە ادامزاتقا اينالىپ كەتە الادى ەكەن.

⑳ «لياۋجاي جيبي» — جاڭا ەرانىڭ 17 - عاسىرىندا چيڭ حاندىعى
داۋىرىندە جاساعان پۋ سۇڭلىڭنىڭ حالىق اڭىزدارى نەگىزىندە جيناقتا-
عان اڭگىمەلەر جيناعى، وندا 431 شاعىن اڭگىمە بار، ولاردىڭ كوپشى-
لىگى ديۋ - پەرى، سيقىرلى تۇلكى تۋرالى ەرتەگىلەر.

㉑ ماركس. «ساياسي ەكونوميكا سىنىنا كىرىسپە»دەن الىندى.

㉒ لەنين. «ديالەكتيكا تۋرالى ماسەلە جونىندە»دەن الىندى.

㉓ بۇل ٴسوز بانگۋ (جاڭا ەرانىڭ 1 - عاسىرىندا وتكەن جۇڭگو-
نىڭ اتاقتى تاريحشىسى) جازعان «چيانحانشۋ» دەگەن كىتابىنىڭ
30 - تومىنداعى «يۋنجي»دا ٴتۇڭىلىس كەزدەسەدى، كەيىنىنەن ول
ەداۋىر تاراعان. بانگۋ جازعان نەگىزگى نۇسقادا بىلاي دەلىنگەن:
«عالىمداردىڭ ون اعىمىنىڭ توعىزى كوڭىل اۋدارارلىق بولدى.
بۇلاردىڭ ٴبارى حاندىق ٴتارتىپ قۇلدىراپ، جەرگىلىكتى بيلەۋشىلەر
اكىمياتقا تالاسىپ، ٴوزارا قىرقىسقان كەزدە پايدا بولدى، سول كەز-
دەگى جەرگىلىكتى بيلەۋشىلەردىڭ تىلەك - ارماندارى تۇرلىشە بولدى.
سونىمەن وسى توعىز اعىم تەگىس ورتاعا شىعىپ قاتار ٴومىر ٴسۇردى،

ٴارقايسىسى وزدەرىنىڭ ىلىمدەرىن ۇسىنا وتىرىپ، وزدەرىنىكىن دۇرىس دەپ ماداقتادى، ٴوز ىلىمدەرىن جەرگىلىكتى بيلەۋشىلەر الدىندا ۋاعىز-داپ، ولارعا جارامساقتاندى. بۇل ىلىمدەر ٴبىر-بىرىنە ۇقساماسا دا، وت پەن سۋداي قاراما-قارسى بولسا دا، ٴبىرىن ٴبىرى ەستىرتىپ جانە ٴبىرىن ٴبىرى ىلگەرى باستىردى. مەيىرىمدىلىك پەن ادىلەتتىلىك، قۇرمەت پەن دوستىق جونىندە ولار ٴبىرىن ٴبىرى شەتكە قاقتى ٴارى ٴبىرى بىرىمەن بايلانىستى بولدى.»

㉔ لەنين. «بيانجىڭفا تۇرالى ماسەلە جونىندە»گە قاراڭىز.

㉕ لەنين. «بۇحارىننىڭ «وتپەلى ٴداۋىر ەكونوميكاسى» دەگەن كىتابىنا پىكىرلەر»گە قاراڭىز.

بۇل كىتاپ 1959 - جىلى 8 - ايدا اۋدارىلىپ باسىلعان بولاتىن. بۇل جولى قايتا باسىلۋدا جۇڭگو كۇڭچانداڭى شينـ- جياڭ ۇيعۇر اپتونوميالى رايوندىق ۋيۋانحۋيىنىڭ ماۋزيدۇڭ تاڭدامالى شىعارمالارىن اۋدارىپ، باستىرىپ شىعارۋ ۋيۋانـ- حۋيى حالىق باسپاسى جاعىنان 1964 - جىلى 6 - ايدا بيجيڭدە باسىلعان 29 - باسىلۋىنا نەگىزدەلىپ اۋدارماسىنا وزگەرىستەر ەنگىزدى.

本书于1959年 8 月翻译出版。这次再版时，由中国共产党新疆维吾尔自治区委员会毛泽东选集翻译出版委员会根据人民出版社1964年 6 月北京第29次印刷本对译文作了校订。

ماۋزيدۇڭ تاڭدامالى شىعارمالارى

1 - توم

ۇلتتار باسپاسى باستىردى

شينحۋا شۇديانىنان تاراتىلادى

1965 - جىلى 12 - اي، 2 - باسپاسىنا نەگىزدەلىپ قايتا باسىلدى

1967 - جىلى 10 - اي، بيجيڭ، 2 - باسىلۋى

باعاسى: 0.44 يۋان

毛泽东选集

第一卷

（哈萨克文）

民族出版社出版　新华书店发行
人民教育印刷厂印刷

根据1965年12月第二版重印
1967年10月北京第二次印刷
书号M1049(5)121　普及本每册0.44元